સચિત્ર માસિક

પુ ૪ અંક ૧.

ભાગ્યોદય.

માર્ચ ૧૯૧૬.

अभिनंदन.

આજ પુષ્પે વધાવું બંધુ મારાને,
બંધુ મારાને, પ્રાણ પ્યારાને,—
જેને ધારે તે છો જુએ નયારાને,
મુજ બંધુમાં જોઉં એક આરાને;—
હાંઉ જોઈ રાજી થાય ચંદ્ર તારાને,
રાજી થાઉં ભાળી બંધુ સ્નેહ ધારાને,—
જે ખીલાવે હૃદય પદ્મ કુસુમ ક્યારાને,
જે પામે ગુરુ નાવે ભવ કિનારાને;—
ત્યજી ચિંતાના સઘળા ધખારાને,
પ્રભુભક્તિ જગની દૃઢ લગાવનારાને; જોઇ પુષ્પે વધાવું
નિજ કાજ સદે કષ્ટતણા ભારાને,
પ્રભુ કાજે સર્વસ્વ અર્પનારાને, જોઇ૦
અચલ શ્રદ્ધાને દૃઢ પકડનારાને,
તરી પોતે બીજાને તારનારાને, જોઇ૦
જોઇ આપ ઉરે ચિતિ ઝગકાનને,
આપું આલિંગન હૃદય તમારાને. આજ૦

શ્રી૦ હ૦

सुखवाही जीवन.

(તત્વતણા દૃઢ ચિંતને, એ લય.)

હાલતાં ચાલતાં કીજીએ, કાંઇ સહુ સાથે સુખની વાતરે,
　　દઇએ, સુખને સદૈવ વધાવી.
નિજ ગૃહને સુખ છાઇએ, છાઇએ સુખે સંસાર;
આપણો ને બીજા સર્વનો, કરી સુખમય આ અવતાર રે. 　　દઇએ૦
　　માન્યા જેવી વાત આ, ભલે ન લાગતી હોય,
　　સુખ સુખ સુખને સુખતણી વાતો કરજો તોય;
દુઃખના રડગાણાં સદા, ગાયે ઘણાએ લોક,
સુખ તણા સુસ્વર કાઢતા, એવા વિરલાજન પુણ્યશ્લોક રે; 　　દઇએ૦
　　જે જે ક્ષણ આવ્યા કરે, વાતનો અવસર સેંજ,
　　બલ પૂર્વક શ્રદ્ધા ભરી, સુખની એની એજ;
વાતો કર્યા કરજો અને, મનથી પણ માનો એજ,
કલ્પનામાં (જે) રચે સુખ સ્થિતિ, પામે પ્રકટ તે જન સુખને રે; 　　દઇએ૦
　　આજ તમને લાગતું, સો ગાઉ તો સુખ દૂર,
　　પણ તે છેડું ભાસતું, સુખ સ્મરીએ જ્ય ઉર,
સુખભરી વાણી બોલીએ, સુખમયી ભાવિની વાત,
કરતાં જીવનને કીજીએ, આજ સુખ સ્વરૂપ સાક્ષાત રે. 　　દઇએ૦

શ્રી૦ ઉ૦

साधकरुप पक्षीओने श्रेष्ठ साधनरुप गगनमां विहार करवा मबोध.

(અગમ ઉદાસીનો લય.)

ગગને ભ્રમન કરો પાંખાળાં પંખિડાં !
દિવ્ય દેશ એ વસવાનું તમ ધામ જો:
ભૂમિમાં ભટકી શાને અટવાઓ છો,
શીદ સહો છો પૃથ્વી તણો ઘામ જો; 　　ગગને.
પ્રાણની સાથે પ્રભુએ પાંખો છે દીધી,
પાછા વળી નિજ પોતાની માંહિ જો;
આસપાસ બે બાજુએ એ શોભતી,
જેનો આશ્રય ધારી ઉંચે જવાય જો. 　　ગગને.
નીચેની ભૂમિ તમ કાજે છે નહિ,
ત્યાં તો ભમતી કીટાદિકની નાત જો;
વળી પારધી ત્યાં નિજ પાથરી બેસતા,
સમજો છો, નથી કંઈ તમને અજ્ઞાત જો. 　　ગગને.
બીજા સાધનથી તેવું સુખ ના મળે,
જેવું મળતું ઉડતાં ગગનની માંહિ જો;
જ્યાં પ્રતિબંધો શોધ્યા પણ જડતા નથી,
આવરણો જ્યાં કંઈ રહેતાં નથી કાંઈ જો. 　　ગગને.

અનંતાવધિ એ દેશે અવકાશ છે,
અનુભવનો જ્યાં વાતો શીતે સમીર[1] જો;
નાદ નથી જ્યાં થાતા કદી બીહામણા,
જ્યાં ગુરૂગર્જન[2] ગાજે છે ગંભીર જો. ગગને.

જ્યાં બંધાતી નથી આસક્તિ સ્વલ્પમાં,
આત્મ દૃષ્ટિ જ્યાં પ્રસરી રહે સર્વત્ર જો;
તત્ત્વાકાર મતિ થઈ રમતી તત્વમાં,
સમાધિ અનુભવ થતો વહે મન યત્ર[3] જો. ગગને.

પરિચ્છિન્નતા 'હું આ તે' ની ત્યાં નથી,
એરકાશે કેરૂં જ્યાં નથી પ્રાબલ્ય જો;
અવિદ્યા નિશા કેરૂં તિમિર ત્યાં છે નહિ,
આત્મ રવિનો પ્રકાશ જ્યાં જાજવલ્ય જો ગગને.

ચકે માંહિ ગગનને મુદ્દો જાણજો,
ભક્તિ વિષે એ પરાભક્તિ કહેવાય જો;
રાજયોગ (શાસ્ત્ર)ના શબ્દોમાં જો બોલીએ,
યોગ અસંપ્રજ્ઞાત જ એહ ગણાયજો. ગગને.

વિચાર પ્રધાન માર્ગ વિષે હો પૂછતા,
ગગન રૂપ કહેવાયે તત્ત્વ વિચારજો;
ભૂમિકા વિષે ગગન, તુરીયા ભૂમિકા,
બ્રહ્મવિદ્યા છે, વિદ્યા માત્રમાં સારજો; ગગને.

કર્મ માત્રમાં જેહ કર્મ નિષ્કામ છે,
કર્મ માર્ગમાં તેહજ ગગન ગણાયજો;
પ્રેમ માર્ગમાં પ્રભુ પ્રતિનો પ્રેમ તો,
ગગન સમો ને સર્વોત્કૃષ્ટ લહાયજો. ગગને.

આ વિધિ સ્થાનક ગગન સમાન ગણાયજો,
પ્રિય પંખિઓ ! તમને તે ન અજાણ જો;
આગ્રહને બલપૂર્વક પાંખો વાપરી,
તેહ પ્રદેશે કરજો શીઘ્ર ઉડાણજો. ગગને.

સત્ક્રિયા તથા ગુરૂ કરૂણા રૂપી ભળી,
તમને સબળી ને દૈવી બે પાંખજો;
તેને આધારે નિર્ભયતાથી ઉડો
ગંતવ્ય દેશે રાખી સુસ્થિર આંખજો. ગગને.

સદ્ગુરૂ સહાયે નિર્વિઘ્ને સહુ સંચરો,
ગગન માર્ગનો સાર્થક થજો પ્રવાસજો;
ગગને ગરકી નિશ્ચલ માળા બાંધજો,
કરી રહેજો ત્યાં પંખિ ! નિત્ય નિવાસ જો, ગગને.

શી૦ રુ૦

---

૧. વાયુ. ૨. ગુરૂના વચનો રૂપી ગર્જના. ૩ જ્યાં.

પોતાનો યૌગિક પ્રભાવ મનુષ્યના અંતઃકરણ ઉપર છોડી જાય છે અને યૌગિક પ્રભાવના સંગાતનું નામ મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય છે. જો આપ કોઈ વ્યક્તિ વિશેષના ચારિત્ર્યનું નિરક્ષણ કરશો તો આપને જણાશે કે તેના ચારિત્ર્ય સિવાય તેની અંતઃકરણની વૃત્તિયો અને વાસનાઓની રાશી સિવાય બીજું કાંઈ નથી. તેને જોઇને તમે સારી રીતે સમજી જશો કે આ ચારિત્ર્યને બનાવવામાં પુણ્ય, પાપ, શુભ, અશુભ, અને સુખ દુઃખ એ સર્વેએ બરાબર ભાગ લીધેલો છે. પરંતુ વિનોદ દશામાં સુખ કરતાં દુઃખે ચારિત્ર્ય સંગઠનમાં સાચા શાસકનું કામ કર્યું છે.

સંસારમાં જેટલા પ્રસિદ્ધ મહાપુરૂષ થયા છે તેમનાં ધ્યાન દઈને જો જીવન ચરિત્ર વાંચશો તો તમને જણાશે કે દુઃખેજ વિશેષે કરીને તેમના જીવનને ઉચ્ચ અને ઉદાર બનાવવામાં બહુજ મોટું કાર્ય કરેલું છે. દુઃખે સુખ કરતાં તેમને ઉત્તમ શિક્ષણ આપેલું હશે. નિર્ધનતાએજ સંધનતા કરતાં તેને પરિશ્રમી અને સહનશીલ બનાવ્યું હશે. નિંદા અને અનાદારની થપ્પડો એજ પ્રશંસા અને આત્મશ્લાઘા કરતાં તેની છુપાયેલી આંતરિક યોગ્યતાને અધિક ઉભરાવવાનો અવસર આપ્યો હશે.

એ જ્ઞાન, એ વિવેક, એ વિદ્યા, મનુષ્યમાં કોઈ બહારથી આવેલી હોતી નથી. પરંતુ તેનો આત્મા પોતેજ જ્ઞાનના આધાર રૂપ છે. સર્વ કાંઇ તેમાં ભરેલું છે. મનુષ્યના આત્મામાં સંપૂર્ણ વિદ્યાઓ અને કલાઓનો કોષ છુપાયેલ છે. તેને શિખવું એટલે વાસ્તવ રીતે તે ઉપરનાં આવરણોને દૂર કરવાં એજ છે. જેમણે આત્માના આ પ્રકાશને ઢાંકી દીધેલો હોય છે, તેમણે આત્માનાં આવરણોને દૂર કરવાં કે જેથી જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રજ્વલિત જણાઈ આવશે. શીખવું ભણવું વિગેરે પારિભાષિક શબ્દ છે. જે કાંઇ જ્ઞાન સંસારમાં ફેલાઇ રહ્યું છે તે સર્વ મનુષ્યના આત્મામાંથી નિકળ્યું છે. મનુષ્યનું હૃદયજ સૃષ્ટિના અસંખ્ય પદાર્થોનો અપરિમિત કોશ છે. બાહ્ય જગત્ એ કેવળ સાંકેતિક છે. તેના સંકેતોને મેળવીને તમે તમારા અંતઃકરણની પરતાળ કરવા લાગો છો. તમારૂં અંતઃકરણજ વાસ્તવમાં તમારા શિક્ષણનું પુસ્તક છે. વસ્તુતઃ પ્રત્યેક જ્ઞાન મનુષ્યના અંતઃકરણમાં છે. કેટલાક મનુષ્યોમાં તે ઢંકાયલું રહે છે તેનું આવરણ જલદી ઉતરતું નથી. જ્યારે તે આવરણ ઉતરવા લાગે છે ત્યારે કહેવાય છે કે અમે શીખીએ છીએ. મનુષ્યની જ્ઞાનોન્નતિમાં ઉત્તરોત્તર આ રહસ્ય કામ કર્યા કરે છે. જે મનુષ્યનું આવરણ તુટી જાય છે તે તત્વજ્ઞાની અને વિવેકી થઈ શકે છે અને જેનાં આવરણ તુટી શકતાં નથી તે અજ્ઞાની અને મૂર્ખ કહેવાય છે. જેનાં સમસ્ત આવરણ તુટી ગયાં છે તે સર્વજ્ઞ બની શકે છે. સંસારમાં એવા ઘણાયે સર્વજ્ઞ થયા છે અને હાલ પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

જે પ્રકારે પત્થરમાં અગ્નિ રહે છે તેજ પ્રકારે અંતઃકરણમાં જ્ઞાન રહે છે. જેમ બહારથી અથડાવવાથી પત્થરમાં અગ્નિ ઝરે છે તેવીજ રીતે બાહ્યકર્મના સંઘર્ષણથી જ્ઞાનાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે. તથા શિક્ષણ અને ઉપદેશ રૂપિ બળતણથી વધતો જાય છે. સઘળા સંસ્કારો, કર્મો અને વાસનાઓમાં આજ નિયમ કામ કરે છે. હર્ષ અને શોક, નિંદા અને સ્તુતિ, સુખ અને દુઃખ શુભ અને અશુભ જે કાંઈ પણ પરિણામ થાય છે તે સર્વ આ નિયમની સત્યતાને પ્રકટ કરે છે. જો આપણે તનિક ગંભીર દૃષ્ટિથી આપણા સ્વરૂપ શોધ કરવા લાગીએ તો આ ભેદ ખુલી જાય કે સર્વ રચનાઓ બાહ્યસંકેતોથી ઉદ્ભવી

થઇને આપણી અંદરથીજ નીકળી છે. જેનું પરિણામ આપણી વર્તમાન અવસ્થા અને વર્તમાન જીવનજ છે. આ સર્વના સમૂહનું નામ કર્મયોગ છે.

આ આત્મશક્તિ, જે આપણા આત્માના ઉદ્‌બોધક છે, તે વાસ્તવમાં કર્મજ છે. આપણે જ્યાં સુધી જીવીએ છીએ ત્યાં સુધી કાંઇને કાંઇ કર્મ કરીએજ છીએ. બીજા સાથે વાતચિત્ત કરવી એ પણ કર્મજ છે. સાંભળવું એ પણ કર્મજ છે શ્વાસ લેવો, ચાલવું, ફરવું, બોલવું એ સર્વ કર્મજ છે. જે કાંઈ આપણે કરીએ છીએ, જે કાંઇ આપણે વિચારીએ છીએ, જે કાંઇ આપણે સમજીએ છીએ, એ સર્વ કર્મજ કહેવાય છે. અને એ સર્વ કર્મ આપણી સ્મૃતિના પ્રભાવથી આ જગતમાં છોડી જઇએ છીએ. કોઇ કોઇ કર્મ એવાં છે કે જે ઘણાં અને જુનાં જુના કર્મોના સમૂહરૂપ હોય છે. આપણે સમુદ્ર તટપર ઉભા રહીશું તો આપણને સમુદ્રનો ઘુઘવાટ ંભળાશે. તે ઘુઘવાટ એકજ લહરીનો હોતો નથી પરંતુ અગણિત નાની નાની લહેરીઓ એકત્ર થઇને થયેલો હોય છે. જ્યાં સુધી એ સર્વ લહેરો એકત્ર થઇને ઘુઘવાટ કરી શકતી નથી ત્યાં સુધી આપણે તેનો અવાજ સાંભળી શકતા નથી. આજ દશા આપણા હૃદયના ધબકારાની છે. તેમાં પણ કર્મોના સમૂહનો પ્રભાવ કામ કરી રહ્યો છે. ઘણાં કર્મો કે જે નાનાં નાનાં કર્મોના સમૂહથી બને છે તેને અમે અનુભવ પણ કરીએ છીએ. જો તમે કોઇ મહાન પુરૂષના વર્તનને જાણવા ઇચ્છતા હો તો તેનાં મોટાં મોટાં કાર્યોને ન જોવાં. મૂર્ખમાં મૂર્ખ અને નિર્બુદ્ધિમાં નિર્બુદ્ધિ મનુષ્ય પણ કોઇ વખતે મહાન અને બુદ્ધિમાન બની જાય છે. આપણે મનુષ્યનાં સાધારણ કાર્યોને જોવાં જોઇએ. પ્રત્યેક હલકામાં હલકાં અને તુચ્છકાર્યોને જોવાથી તેનું વર્તન કેવું છે તે જાણવામાં આવે છે. કેમકે એ કામજ તેની માનસિક વૃત્તિયોને બનાવી શકે છે. કોઇ કોઇ વખત એવું પણ જણાઇ આવે છે કે હલકા મનુષ્યો પણ સમય આવતાં મહાન બની શકે છે. યથાર્થમાં મહાન પુરૂષ તો તેજ છે કે, જે પ્રત્યેક દશામાં મહાન છે અને તેને જ્યાં જ્યાં જે જે સ્થિતિમાં મૂકવામાં આવે ત્યાં પણ તે મહાન કાર્યો કરી શકે છે.

મનુષ્યના વર્તન ઉપર કર્મનો બહુજ મોટો પ્રભાવ પડે છે. એ પ્રભાવ એવો બલિષ્ટ હોય છે કે તેને રોકવો એ ઘણુંજ કઠિન કાર્ય છે. આ સંસારમાં મનુષ્ય એક કેન્દ્ર છે. કે જે સંસારની સઘળી શક્તિયોને પોતાની તરફ ખેંચ્યાં કરે છે. અને આ પ્રમાણે સર્વ શક્તિયોને પોતાના તરફ આકર્ષિને એકત્ર કરી તેને ભારે લહરીના રૂપમાં બહાર ફેંકી શકે છે. મનુષ્યમાં બળ અને જ્ઞાન છે કે જેથી તે સંસારને પોતાની તરફ ખેંચી શકે છે. પુણ્ય પાપ, સુખ દુઃખ સર્વને પોતાની તરફ ખેંચે છે. એ સાધનોથી તે પોતાની માનસિક વૃત્તિયોનાં તરંગોને બનાવે છે કે જેને ચરિત્ર કહે છે. અને પછી તેને ચરિત્રદ્વારા બહાર લાવી શકે છે. તેનામાં અંદરની તરફ આકર્ષવાની શક્તિ પણ છે અને બહારની તરફ ફેંકવામાં પણ તે કુશળ છે. સંસારનો સમસ્તવ્યવહાર, મનુષ્ય સમાજનો સંપૂર્ણ કાર્યભાર, અને આપણી આસપાસ જે કાંઈ થઇ રહ્યું છે તે સર્વ મનુષ્યના વિચારનું ફળ અને માનસિક શક્તિનો ચમત્કાર છે. યંત્ર, હથિયાર, શહેર, વિગેરે સર્વ દૃશ્ય પદાર્થ મનુષ્યની વિચારશક્તિથીજ ઉત્પન્ન થયુ છે. એ વિચારશક્તિ ચારિત્ર્યથી બને છે અને ચારિત્ર્યને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ છે. જેવું કર્મ હશે, તેવુંજ ચરિત્ર બનશે અને જેવુ ચરિત્ર હશે તેવીજ માનસિક શકિતયો ઉત્પન્ન થશે.

અપૂર્ણ.

स्वर्गिय सुखना उपायो.

આ સંસારમાં સર્વ મનુષ્યો સુખ મળે તેવી ઇચ્છા રાખે છે. શાંતિ અને આનંદમાં હંમેશાં સ્થિત થવાય તેવી આકાંક્ષા રાખે છે. બળ, આરોગ્ય, કિર્તિ, ધનપ્રાપ્તિ, સંમ્પત્તિ અને અનેક પ્રકારના વૈભવોને ઇચ્છે છે. પરંતુ સુખ, શાંતિ, બળ, આરોગ્ય અને કિર્તિ વિગેરેને મેળવવાને માટે જે સર્વોત્તમ ઉપાયો છે તે ઉપાયોના અજ્ઞાનને લીધે ઘણા મનુષ્યો સુખ મેળવવાને બદલે ઉંડા દુઃખરૂપ ખાડામાં પડે છે. કે જેમાંથી તેઓને નીકળવું મુશ્કેલ પડે છે. જેથી દરેક મનુષ્ય સુખ, શાંતિ અને આનંદને સહેલથી પ્રાપ્ત કરી શકે તે અર્થે જે જે સરળ ઉપાયો છે તે ઉપાયોની સિદ્ધિ કરી પ્રાપ્ત સુખને મેળવવું જોઇએ.

પોતે હાલ જે રસ્તે પ્રયાણ કરતા હોય તે રસ્તે પ્રયાણ કરવા છતાં જો સુખ અને શાંતિ ન મળતી હોય તો સમજવું કે તે રસ્તો સર્વોત્તમ સુખપ્રાપ્તિને માટે નથી. માટે જે રસ્તે જતાં સુખ મળી શકે તેવા રસ્તે પ્રયાણ કરવું જોઇએ. આ જગતમાં સર્વ વસ્તુઓ જેની વડે ઉત્પન્ન થયેલી છે અને ઉત્પન્ન થયા કરે છે, જે પ્રાણી માત્રના પ્રાણાધાર રૂપ છે, જે હંમેશાં આ જગતના સર્વ પદાર્થોદ્વારા પ્રગટ રહ્યાં કરે છે તે અનન્ત જીવન પરમાત્મા અને અસીમ ચૈતન્ય શક્તિ સર્વના આધારરૂપ છે. જ્યારે આ સંસારમાં વ્યક્તિગત જીવન છે તો તેનું એવું કોઇ અનન્ત મુળ પણ હોવું જોઇએ કે જેની વડે આ જીવન પ્રગટ થયેલું છે. જ્યારે આ જગતમાં પ્રેમનો ગુણ જણાય છે તો પ્રેમનું અનન્ત મૂળ પણ જરૂર હોવુંજ જોઇએ. જ્યારે આ જગતમાં જ્ઞાન જણાય છે તો એવા કોઇ જ્ઞાનનું અનન્ત મૂળ હોવુંજ જોઇએ કે જેથી તે પ્રગટ થયું છે. આ પ્રકાર અને આજ નિયમ બળ, શાન્તિ, આનંદ સુખ, અને જગતની જડ વસ્તુઓમાં પણ એક સરખો લાગુ પડે છે. આથી એ માલુમ પડે છે કે સર્વની સાથે અનન્ત બળ અને જીવનવાળું આત્મતત્વ છે કે જે સર્વનું મૂળ છે. જે મહાન શક્તિઓ અને અચલ નિયમ આ વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થઇ રહેલ છે, તેનીજ શક્તિઓ અને નિયમોનાદ્વારા આ અનન્ત શક્તિમય જીવન પ્રગટ થાય છે, કામ કરે છે અને વ્યવસ્થા કરે છે. આ સંસારનું દરેક કામ આજ મહાન નિયમો અને શક્તિઓ અનુસાર થાય છે. બાગમાં ઉગનાર ફૂલ આજ નિયમો અનુસાર વધે છે, ખીલે છે અને કરમાય છે. બરફ આજ નિયમે જામે છે, ગરે છે, જળરૂપ થાય છે, વરાળરૂપ થાય છે, વાદળરૂપ થાય છે અને પાછો બરફરૂપ બને છે. આ સર્વ ક્રિયાઓમાં પણ આજ અચળ નિયમોનો હાથ છે. એક તરફથી જોઇએ તો આ સંસારમાં નિયમ સિવાય બીજું કાંઇજ નથી. અને જો એ વાત સત્ય છે તો આ નિયમોને બનાવનાર તેના કરનાર પણ કોઇ મોટી શક્તિ અથવા તો કોઇ તત્વ હોવું જોઇએ. આ શક્તિને અથવા આ તત્વને આપણે ઇશ્વરની સંજ્ઞાથી ઓળખીએ છીએ. પછી તેને ગમે તો વિશ્વંભર કહો, જગદીશ્વર કહો કે પરમાત્મા કહો, પરંતુ જ્યાં સુધી આ શક્તિના આ તત્વના સ્વરૂપના વિષયમાં તમારો અને અમારો એક મત છે ત્યાં સુધી તેનાં જુદાં જુદાં નામ રાખવા છતાં પણ કાંઇ અડચણ નથી. આ અનંત શક્તિરૂપી પરમાત્મા સઘળા વિશ્વમાં વ્યાપ્ત છે. તેનાથી સર્વ ઉત્પન્ન થયું છે, તેમાં સર્વ રહે છે અને તેથી અન્ય કાંઇ છેજ નહિ. વસ્તુતઃ આપણે પરમાત્મામાંજ રહીએ છીએ ફરીએ છીએ અને તેનામાંથીજ આપણું જીવન પ્રાપ્ત થાય છે. તે આપણા જીવનનું જીવન

છે; ખરી રીતે તેજ આપણું જીવન છે. આપણને એજ પરમાત્મ જીવનમાંથી આપણું જીવન પ્રાપ્ત થયું છે અને એજ પ્રકારે હંમેશાં પ્રાપ્ત થતું જાય છે. આપણું જીવન એ પરમાત્મ જીવનનો અંશ છે. આપણે વ્યક્તિરૂપ છીએ અને પરમાત્મા અનન્ત જીવન છે. કે જેમાંજ આપણ સર્વે સમાઈ શકીયે છીએ. પરમાત્મ જીવન અને આપણું વ્યક્તિગત જીવન મૂળ સ્વરૂપમાં એકજ છે. તેના ગુણમાં અને સ્વરૂપમાં ભેદ નથી. ભેદ માત્ર પરિમાણમાંજ છે.

આપણા તત્વજ્ઞાનીઓ પણ એવું માને છે કે, આપણને આપણું જીવન પરમાત્મ જીવનના દિવ્ય પ્રવાહદ્વારાજ પ્રાપ્ત થયું છે; કેટલાક સત્પુરૂષોનો એવો મત છે કે આપણા જીવનની પરમાત્મ જીવનની સાથે એકતા છે; અને તેથી મનુષ્ય અને પરમાત્મા એકજ છે. હવે જેવું જોઇએ કે આ બેમાં કોનો મત સત્ય છે. વિચાર કરતાં બંનેનો મત સત્યજ છે. એટલુંજ નહિ પણ બંને એકજ વાતને ભિન્ન ભિન્ન રીતે પ્રગટ કરે છે.

સર્વ દશ્ય વિશ્વની સાથે અનન્તજીવન રૂપ પરમાત્મા વિદ્યમાન છે. જે સર્વના જીવનના જીવન રૂપ છે, અને જેમાંથી સર્વ ઉત્પન્ન થયું છે. આપણ સર્વને આ વ્યક્તિગત જીવન તેજ દિવ્ય પ્રવાહદ્વારા પ્રાપ્ત થયુ છે. જો આ વાત સત્ય છે તો પછી આપણું વ્યક્તિગત જીવન અને પરમાત્મ જીવન બંને ગુણ ધર્મમાં એકજ પ્રકારનાં હોવાં જોઇએ. અને અંતર હોય તો તે માત્ર પરિમાણમાંજ હોવું જોઇએ.

અને આથી મનુષ્ય જેટલો આ પરમાત્મ જીવનની તરફ ઝુકે છે તેટલોજ તે પરમાત્મજીવનની નજદીક જતો જાય છે. અને તેટલીજ પરમાત્માની શક્તિઓ તેનામાં પ્રગટ થવા લાગે છે. જો ઈશ્વરીય શક્તિયો અસીમ અને અનંત છે તો તેનો અનુભવ કરવામાં મનુષ્યોને જે વિઘ્ન જણાય છે તે વિઘ્નને ઉત્પન્ન કરનાર પણ તે પોતેજ છે. કેમકે ઉપર કહેલા સત્યનું તેને જ્ઞાન હોતું નથી.

પરમાત્મા સર્વની પાછળ રહેલા અનન્ત જીવનવાળો આત્મા છે કે જેમાંથી સર્વ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. આપણું વ્યક્તિગત જીવન અનન્ત જીવનમાંથી દિવ્ય પ્રવાહદ્વારા નિરંતર વહ્યાં કરે છે. આપણો વ્યક્તિગત આત્મા આ પરમાત્માના અંશરૂપ છે. તો પછી આપણું વ્યક્તિગત રૂપમાં પ્રગટ થએલ જીવન પોતાના મૂળ અનંત જીવનના જેવુંજ થઇ શકે છે. જેમ સમુદ્રમાંથી લીધેલું જળ સ્વરૂપમાં અને લક્ષણમાં પોતાના મૂળ સમુદ્રના જેવુંજ હોય છે તેવીજ રીતે આપણું વ્યક્તિગત જીવન અને અનન્ત જીવનના વિષયમાં સમજવું જોઇએ. જો કે પરમાત્મ જીવન અને વ્યક્તિગત જીવન સ્વરૂપમાં એક સરખું છે તથાપિ અનન્ત જીવન વ્યક્તિગત જીવન કરતાં એટલું ઉત્કૃષ્ટ છે કે તેમાં સર્વનો સમાવેશ થઈ શકે છે. સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં તો બંને એક રૂપ છે પણ શક્તિના વિકાસનો વિચાર કરતાં બંનેમાં અસીમ અંતર દેખાઈ આવે છે.

આ વિશ્વમાં બે પ્રકારનાં મનુષ્ય છે; એક આશાવાદી અને બીજાં નિરાશાવાદી, આશાવાદી પણ સાચાં છે અને નિરાશાવાદી પણ સાચાં છે. જો કે બંનેમાં પ્રકાશ અને અંધકારમાં જેટલો અંતર છે તેટલોજ અંતર છે; પરંતુ બંને સાચાં છે. પ્રત્યેક પોતપોતાની દ્રષ્ટિથી સાચાં છે અને દ્રષ્ટિજ પ્રત્યેકના જીવનનો નિયામક રૂપ છે.

મનુષ્યનું જીવન શક્તિમાન છે કે શક્તિહીન છે, શાંતિમય છે કે શાંતિહીન છે, વિજયી

છે કે પરાજિત છે, એ સર્વ વિષયોનો આધાર કેવળ આ દષ્ટિ ઉપરજ છે. આશા વાદિ-યોમાં એક એવી શક્તિ છે કે તે વસ્તુઓને તેના સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં જોઇ શકે છે અને તેનો યોગ્ય સંબંધ કરી શકે છે. નિરાશાવાદિઓ વસ્તુઓને સંકુચિત દ્રષ્ટિથી અને કાંઈ વિશેષ અપેક્ષાથી જોઇ શકે છે. અને તેથી તે વસ્તુઓના યોગ્ય સંબંધને પૂર્ણ રીતે જાણી શકતા નથી. આશાવાદીની જ્ઞાતવ્ય શક્તિ જ્ઞાનના પ્રકાશથી પ્રકાશિત રહે છે અને નિરાશાવાદીની જ્ઞાતવ્ય શક્તિ અજ્ઞાનાવરણથી આચ્છાદિત રહે છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાની સૃષ્ટિ પોતાના આંતરિક વિચારોની અનુસાર બનાવતો રહે છે. અને જેવા તેના વિચાર હોય છે તેવીજ ઇમારત તે બનાવીને ઉભી કરી શકે છે. આશાવાદી પોતાના જ્ઞાનના પ્રકાશથી અને પોતાની આંતરિક પ્રતિભાથી પોતાને માટે સ્વર્ગ બનાવે છે અને જે પરિમાણમાં તે પોતાને માટે સ્વર્ગ બનાવે છે તેજ પરિમાણમાં તે સઘળા વિશ્વને માટે સ્વર્ગ બનાવવામાં સહાયક બને છે. તેથી વિપરીત નિરાશાવાદી પોતાના સંકુચિત વિચારોને લીધે પોતાને માટે નરક બનાવે છે અને જે પરિમાણથી તે પોતાને માટે નરક બનાવે છે તેજ પરિમાણથી તે સઘળા વિશ્વને માટે નરક બનાવવામાં મદદગાર થઈ શકે છે.

પ્રત્યેક મનુષ્યમાં પછી તેનામાં આશાવાદીના ગુણ વિશેષ હોય કે નિરાશાવાદીના વિશેષ હોય આથી સ્પષ્ટજ છે કે તે સ્વર્ગ યા નરક પોતે પોતાની મેળેજ બનાવે છે. અને જે પરિમાણથી પોતાને માટે સ્વર્ગ યા નરક નિર્માણ કરે છે તેજ પરિમાણથી સઘળા વિશ્વને માટે સ્વર્ગ યા નરક નિર્માણ કરવામાં સહાયક થાય છે. આશાવાદી મનુષ્ય આ જગતમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદ ભોગવવાને માટે અધિકારી છે, અને તેનેજ તે મળી શકે છે.

આ અનંત જીવનની સાથે જ્ઞાનપૂર્વક સંબંધ જોડવો અને તેના ઇશ્વરીય પ્રવાહની તરફ મનુષ્યે પોતાના અંતઃકરણને પૂર્ણરૂપથી ઉઘાડી દેવું એજ આપણું કર્તવ્ય છે. મનુષ્ય જીવનનું ઉત્કૃષ્ટ તત્વ એજ છે. કેમકે તેમાં બીજા સર્વ વાતોનો સમાવેશ થઇ જાય છે અને સર્વ વાતોની એથી સિદ્ધિ થાય છે. આપણે આ અનંત જીવનની સાથે જ્ઞાનપૂર્વક જેટલા ઐક્યનો અનુભવ કરીશું, આપણા અંતઃકરણને આ દિવ્ય પ્રવાહને ગ્રહણ કરવાને માટે જેટલું યોગ્ય બનાવીશું તે પ્રમાણમાંજ ઇશ્વરીય શક્તિયો આપણામાં પ્રગટ થશે.

જ્યારે આપણે આપણા સત્ય સ્વરૂપને ઓળખી શકીએ છીએ અને જ્યારે આપણી ઇશ્વરીય શક્તિયો આ નિયમોની સાથે એકત્ર થાય છે ત્યારે આપણામાં પણ સંસારના મહા પુરૂષો, અતુલ પ્રતાપી તત્વદ્રષ્ટાઓ અને ઉદ્ધારકોના જેવી ઇશ્વરીય પ્રેરણાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. જેટલું આપણે આપણા સત્ય સ્વરૂપને ઓળખી શકીએ છીએ, અને આપણી આ અનન્ત જીવનની સાથે એકતા કરી શકીએ છીએ તેટલીજ ઇશ્વરીય શક્તિયો આપણા દ્વારા પ્રગટ થાય છે. અને કાર્ય સિદ્ધિનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ.

આપણે આપણા અજ્ઞાનને લીધેજ આ ઇશ્વરીય પ્રવાહ અને દિવ્ય શક્તિયોથી પરાંગ મુખ રહીને તેને આપણા અંતઃકરણમાં પ્રગટ થવાને રોકીએ છીએ. ઘણી વખત તો આપણે જાણી જોઇને આ ઇશ્વરીય પ્રવાહ અને દિવ્ય શક્તિયોના સંચારથી આપણા હૃદય-મંદિરને બંધ કરી દઇએ છીએ. જેનું પરિણામ એ આવે છે કે, આપણે એ શક્તિ-યોથી આપણને વિહીન કરી દઇએ છીએ. કે જેના આપણે હકદાર છીએ. એ ઉપરાંત જ્યારે આપણે આ અનંત જીવનની સાથે એકતાનો અનુભવ કરીએ છીએ, જ્યારે આપણે

તે દિવ્ય પ્રવાહને આપણા અંતઃકરણમાં સંચરિત થવા દઇએ છીએ ત્યારે આપણામાં ઉચ્ચતમ શક્તિયો અને ઇશ્વરીય પ્રેરણાઓ પ્રગટ થવા લાગે છે, કે જેથી આપણે દિવ્ય મનુષ્ય બની શકીએ છીએ. મનુષ્ય હોવા છતાં પણ જેનામાં ઇશ્વરીય શક્તિયો પ્રગટ થયેલી હોય છે તેને આપણે દિવ્ય મનુષ્ય કહીએ છીએ. આ પ્રકારના મનુષ્યની સીમા કાંઇ પણ નિર્દિષ્ટ થઈ શકતી નથી. ઘણા માણસોની શક્તિ આજે તો એટલી બધી મર્યાદિત અને સંકુચિત થઇ રહેલી છે કે તેનું કારણ એ લોકોનું અજ્ઞાનજ છે. અજ્ઞાનને લીધેજ માનવ સમાજના વિકાસમાં અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નો આવે છે. અજ્ઞાનને લાધેજ લોકો પોતે વિશાળ જીવનના સાચા અધિકારી છે તે ભૂલી જાય છે. એથીજ તે સંકુચિત હૃદયવાળા થઇને દુઃખમય, અશાન્તિમય, રોગમય અને સ્વાર્થમય જીવન વિતાવ્યાં કરે છે. તેમણે આજ સુધી પોતાના સત્ય સ્વરૂપનો વિચાર સરખો પણ કરેલો હોતો નથી.

ઘણા મનુષ્યો પોતાનું સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્મજીવનની સાથે સંબંધ રાખે છે તે જાણતા પણ નથી. તેમણે પોતાના અજ્ઞાનને લીધે આ ઇશ્વરીય પ્રવાહની તરફ પોતાના અંતઃકરણને ખોલ્યુ નથી કે જેથી તેમાં ઇશ્વરીય શક્તિયોને પ્રગટ થવાનો માર્ગ રોકાઇ રહ્યો છે, જો આપણે આપણને કેવળ મનુષ્યજ માનીશું તો આપણી શક્તિ સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં અધિક નહીંજ હોવાની, પણ જો આપણે આપણને દિવ્ય મનુષ્ય માનીશું અને તે અનુસાર.આપણે વર્તન કરીશું તો આપણે પણ દિવ્ય મનુષ્યોની માફક મહાશક્તિને પ્રાપ્ત કરીશું. આપણે આપણું અંતઃકરણ આ ઇશ્વરીય પ્રવાહની તરફ જેમ જેમ ઉઘાડતા જઇશું તેમ તેમ આપણે સામાન્ય મનુષ્યોની કોટિમાંથી દિવ્ય મનુષ્યોની કોટિમાં જઇ શકીશું.

જે પ્રમાણમાં આપણે અનંત જીવનની સાથે ઐક્ય કરીને સંબંધ જોડીશું, જે પ્રમાણમાં આપણે એ દિવ્ય પ્રવાહને ગ્રહણ કરવાને માટે આપણા હૃદયનાં દ્વાર ખોલીશું, જે પ્રમાણમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ, સર્વથી અધિક, શક્તિમાન અને સર્વોપરિ સુંદર તત્વની સાથે એક રૂપ થઈશું તેજ પ્રમાણમાં આપણે ચારે તરફથી જીવન પ્રવાહને રેલાવી શકીશું. એટલુંજ નહિં પણ જે જે આપણા સંબંધમાં આવશે તે સર્વને આપણે તેનો લાભ આપીશું. આપણે અનંત જીવનની સાથે એકતા કરવામાં આળસ રાખીશું અને દિવ્ય જીવનના પ્રવાહની સામે હૃદયનાં દ્વારોને બંધ કરી લઇશું તો આપણે એવી સ્થિતિમાં આવી જઇશું કે આપણને કાંઇ પણ સુંદર અને સામર્થ્યવાળું તત્વ મળવાનું નહિં અને એવી દશામાં જે કોઇ આપણી પાસે આવે છે તેને પણ કોઇ રીતનો લાભ થતો નથી. પણ હાનિજ થાય છે. આપણી ઇચ્છા અનુસાર દિવ્ય જીવનના પ્રવાહને માટે પોતાના હૃદયનાં દ્વારોને ખોલી દેવાં યા બંધ કરી રાખવાં એ આપણી મરજીની વાત છે. મનના બળ અને વિચારોના બળથી આ શક્તિ આપણામાં વિકાસને પામે છે.

અનંત જીવનથી આપણું આ આત્મજીવન ઉત્પન્ન થયું છે. અને તેથી અનન્ત જીવનની સાથે તેનો સંબંધ છે. એવી રીતે આ સ્થૂલજીવનનો પોતાની આસપાસના જડ અને દશ્ય જગતની સાથે સંબંધ છે. વિચાર તેને પરસ્પર જોડી દેછે. આત્મજીવન અને સ્થૂલજીવનને જોડનાર મન યા વિચાર છે અને એજ આ બંનેની એકતા કરી શકે છે.

વિચાર પણ એક પ્રકારની શક્તિ છે. એ વાત હવે વિજ્ઞાન પણ સ્વિકાર કરવા

લાગ્યું છે. વિચારોને આકાર, ગુણ, અને શક્તિ હોય છે. વિચારોનું પણ એક જુદું શાસ્ત્ર છે. જેને માટે આજ કાલ ઘણીજ ઉહાપોહ થઇ રહેલી છે. આપણી વિચાર રૂપી શક્તિ વડેજ આપણામાં ઉત્પાદક શક્તિ પ્રકટ થાય છે. તે ઉત્પાદક શક્તિ નામ માત્રનીજ નહી પણ વાસ્તવિક છે.

આપણી આસપાસ ફેલાયેલી જડ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ વિચારોથીજ થયેલી છે. જડ સૃષ્ટિને સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું છે તે વિચારોનુંજ ફળ છે. પ્રત્યેક જડ વસ્તુની ઉત્પત્તિ પ્રથમ તેના કર્તાના મનમાં વિચાર રૂપમાં થયા પછીજ તેનું બહાર દૃશ્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયેલું હોય છે. આ સંસાર પણ સર્વ વિશ્વના આધાર અને આદિ બીજ પરમાત્માના વિચારોનું જ ફળ છે. જો આપણે અગાધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ ઈશ્વરના અંશ રૂપ છીએ યા તેનું અને આપણું ઐક્ય છે તો જેટલો આપણે તેની સાથે એકતાનો અનુભવ કરીશું તેટલીજ આપણામાં આત્મિક આંતરિક દ્વારા ઉત્પાદક શક્તિ પ્રગટ થાય છે.

પ્રત્યેક પદાર્થ દૃશ્ય જગતમાં પ્રગટ થતા પૂર્વે અદૃશ્ય જગતમાં પ્રગટ થાય છે. અને તેથી અદૃશ્ય જગત્ સત્ય, કારણરૂપ, અને સનાતન છે. અને દૃશ્ય જગત્ મિથ્યા, કાર્ય રૂપ અને અસનાતન છે.

શાબ્દિક શક્તિ અથવા મન્ત્ર શક્તિ વૈજ્ઞાનિક રીતે સત્ય સિદ્ધ થઈ છે. વિચારોના પ્રભાવથી આપણામાં ઉત્પાદન શક્તિ પ્રગટ થાય છે. એ વાત પ્રથમ આવી ગઇ. આપણે જેને શબ્દ કહીએ છીએ તે વિચારરૂપી શક્તિનો મનથી બહાર નિકળતી વખતે ધારણ કરેલું ઇંદ્રિયગોચર સ્વરૂપ છે. વિચારરૂપી શક્તિને એક કેન્દ્રમાં લાવીને તેને સુવ્યવસ્થિત કરવાનું કામ શબ્દોદ્વારાજ થાય છે. વિચારરૂપી શક્તિને બહિર્ગત કરવાને માટે શબ્દોની આવશ્યકતા હોય છે.

હવાઇ કિલ્લા બનાવવાની વાત આપણે ઘણી સાંભળીએ છીએ, અને કેટલાક લોક આવી વાતોને હસી કહાડે છે. પરંતુ એ વાત યાદ રાખવી કે જમીનપર કિલ્લા બનાવવાને માટે આકાશમાં કિલ્લા બનાવવા પડે છે. અથવા તો કોઇ વસ્તુને દૃશ્ય જગત્માં પ્રગટ કરતા પૂર્વે તેને મનોરાજ્યમાં પ્રગટ કરવી પડે છે. હવામાં કિલ્લા બનાવવા યા મનસુબો કરે એ કાંઇ ખોટું નથી. પરંતુ મનોરાજ્યની–મનસુબાની–કે હવાઇ કિલ્લાની ઉત્પત્તિ અને લય મનમાં કે હવામાંજ કરી દેવો એ ખોટું છે.

लो. मा. दादाभाई नवरोजजी.

મી. દાદાભાઇ નવરોજજીનો જન્મ ૪ થી સપ્ટેંબર સને ૧૮૨૫ ના રોજ મુંબાઇમાં થયો હતો. પોતાના વંશજો ૭ પેઢીથી પુરોહિતનું કામ કરતા હતા. માત્ર દાદાભાઇએજ તેને છોડીને રાજ નૈતિક ક્ષેત્રમાં પગ પેસારો કર્યો છે. અને જેથી આજે દાદાભાઇની કીર્તિની વિજયપતાકા સંપૂર્ણ હિંદમાં ફેલાયેલી છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ વિલાયતમાં પણ તેમનું નામ ઘણે ભાગે દરેક શિક્ષિત સ્ત્રી પુરૂષોમાં અજાણ્યું રહ્યું નથી. તેમને હાલમાંજ મુંબાઇ યુનિવર્સિટી તરફથી એલ. એલ. ડી. ની પદ્વિ અર્પણ કરવામાં આવી છે. જેથી તે

વખતે પોતે મુંબાઇ પધાર્યા હતા. તે વખતે મુંબાઇની પ્રજાએ તેમને ઘણોજ ભારે આવકાર આપ્યો હતો.

દાદાભાઇ જે વખતે ચાર વર્ષના હતા તે વખતે તેમના પિતાનો દેહાન્ત થઇ ગયો હતો. જેથી તેમને શિક્ષણ આપવાનું તથા પાલન પોષણ કરવાનો ભાર તેમની માતા ઉપર પડયો હતો. જો કે તેમની માતાની પાસે કાંઇ બહુ મિલકત નહોતી તથાપિ દાદાભાઇને સુશિક્ષિત બનાવવાને માટે તેમણે કાંઇ કસર રાખી નહોતી. તેમની માતા પોતે કાંઇ બહુ ભણેલાં નહોતાં તોપણ વિદ્યાના લાભોને તે સારી રીતે જાણતાં હતાં. અભણ હોવા છતાં પણ તે સ્ત્રી શિક્ષણને લાભદાયક સમજતાં હતાં. દાદાભાઇને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવામાં તેમની માતાને વધુ અનુકૂળતા એ હતી કે તે વખતે શિક્ષણ મફત આપવામાં આવતું હતું. આજની માફક તે વખતે મહુ ફી આપવી પડતી નહોતી તેમજ પુસ્તકોમાં પણ બહુ રકમ ખર્ચવી પડતી નહોતી ખાવા પીવાની વસ્તુઓ પણ ઘણી સસ્તી હતી. મતલબ કે દાદાભાઇને શિક્ષણ આપવાને માટે તે વખત અનુકુળ હતો.

વિદ્યાધ્યયન.

કેટલોક વખત તેમણે એક સરકારી પાઠશાળામાં શિક્ષણ લીધા પછી તેઓ એલફિસ્ટન ઈન્સ્ટીટયુશનમાં કે જે હાલ એલફીન્સ્ટન કોલેજના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તેમાં દાખલ થયા. આ પાઠશાળામાં દાદાભાઇએ પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિ અને પરિશ્રમનો સારો પરિચય બતાવ્યો. દાદાભાઇએ અનેક ઇનામો અને સ્કોલરશિપો મેળવી. પોતે હમેશાં કલાસમાં સર્વથી પહેલા રહેતા હતા. વીસ વર્ષની ઉમ્મરમાં દાદાભાઇની વિદ્યા અને યોગ્યતાની કીર્તિ આખા મુંબાઇ ઇલાકામાં ફેલાઇ ગઇ. મુંબાઇ હાઇકોર્ટના ચીફ જસ્ટીસ તે વખતે સર **એર્સકિન પેરી** હતા. જે શિક્ષા સમ્મતિના પ્રમુખ પણ હતા. પોતે દાદાભાઇની યોગ્યતા ઉપર એવા પ્રસન્ન થયા કે તેમને બારિસ્ટર બનાવવાને માટે અર્ધું ખર્ચ પોતે આપવાને તૈયાર થયા. તથા અર્ધું ખર્ચ સર જમશેદજી જીજીભાઇ પાસેથી અપાવવા કહ્યું પરંતુ સર જમશેદજી જીજીભાઇએ ધાર્યું કે દાદાભાઇ વિલાયત જઇને પોતાના બાપદાદાના ધર્મનો ત્યાગ કરી દેશે તેથી દાદાભાઇને વિલાયત જવાનું બંધ રહ્યું. એ એક રીતે સારૂં પણ થયું. કેમકે ૭૦ વર્ષ સુધી હિંદની આવી સેવા પછી કોણ કરત ? તે પછી દાદાભાઇની એલફીન્સ્ટન સ્કુલમાં આસિસ્ટન્ટ માસ્તર તરીકે નિમણુંક થઇ. સને ૧૮૫૪ માં પોતે તેજ કોલેજમાં ગણિત અને વિજ્ઞાન શાસ્ત્રના પ્રોફેસર નિમાયા જે તે વખતે એક માનનિય પદ્વિ ગણાતી હતી. કારણ કે તે વખતે અંગ્રેજ સિવાય તે પદ્વિ કોઇ હીંદુસ્તાનીને આપવામા આવતી નહોતી. તરણ દાદાભાઇના જીવનમાં આ પદ ઘણુંજ ગૌરવ અને અભિમાન અર્પનાર હતું. ત્યારથી પોતે ' દાદાભાઇ પ્રોફેસર ' ના નામથી પ્રસિદ્ધ થવા લાગ્યા. ઘણા વખત સુધી વિદ્વાનો તેમને તે નામથી બોલાવતા હતા. પરંતુ દાદાભાઇ આ પદ્વિથીજ સંતોષ નહતા. તેમનામાં ઉત્સાહ જારીજ હતો. તેમણે કાંઇને કાંઈ કરવું એવોજ તેમનો નિશ્ચય હતો. મુંબાઇમાં તેમણે અનેક અડચણો આવ્યા છતાં પણ સ્ત્રી પાઠશાળા ખોલી. તેમાં પોતે વખત કાઢીને જાતે અભ્યાસ કરાવવા જતા હતા, તે સિવાય તેમણે સાહિત્ય અને વૈજ્ઞાનિક સભા, મુંબાઇ એસોસિએશન, ઇરાની ફંડ, પારસી વ્યાયામ ગૃહ, પુનર્વિવાહ સભા, વિક્ટોરિયા તથા અલબર્ટ નામનું અજાયબ ઘર ખોલ્યું. સને

વડોદરાના દિવાન તરીકે.

સને ૧૮૭૪ માં પોતે વિલાયતથી પાછા આવ્યા તે વખતે વડોદરા રાજ્યની ગાદી ઉપર મલ્હારરાવ ગાયકવાડ હતા કે જેમને પાછળથી ગાદી ઉપરથી ઉઠાડવામાં આવ્યા હતા. વડોદરા રાજ્યમાં તે વખતે ઘણીજ ગડબડ મચી રહેલી હતી રાજા અને રેસીડેન્ટમાં હંમેશાં ખટપટ ચાલ્યાં કરતી હતી. બીજી તરફ રાજ્ય ખટપટ અનેક પ્રકારની ચાલતી હતી. પોલીસની સ્થિતિ પણ સારી નહોતી. મતલબ કે આખા રાજ્યમાં અશાન્તિ હતી. પરંતુ સારા નસીબે તેમને એવા સમયે દાદાભાઈ જેવા બાહોશ દિવાન મળ્યા કે જેમણે થોડાજ સમયમાં પોતાની બુદ્ધિ, વિદ્યા તથા સાહસથી સર્વ અશાંતિને જડમૂળથી ઉખેડી નાખી, અને તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે આજે વડોદરા રાજ્ય ન્યાય, વિદ્યા-પ્રચાર, સામાજિક સુધારા વિગેરેમાં સર્વ રાજ્યો કરતાં વધી ગયું છે. પરંતુ સારા કાર્યોમાં હંમેશાં વિઘ્ન આવ્યાં કરે છે. દાદાભાઈની વાતો સ્વાર્થિ અને ખુશામતિયાઓને પસંદ ન આવી જેથી તેમણે ઘણે પ્રકારે ખટપટ કરવા માંડી, પરંતુ તે સર્વ દાદાભાઈની ચતુર નીતિની આગળ ચાલી ન શકી. દાદાભાઈની નિમણુંક તે વખતના ગવર્નર લોર્ડ નાર્થબ્રુકે કરી હતી જેથી શત્રુઓ તેમને કાંઈ કરી શકયા નહીં. પોતે રિપોર્ટો અને પુસ્તકોદ્વારા સર્વ વાત જણાવી અને તેમાં અંતે પોતાની જીત થઈ અને શત્રુઓ નિષ્ફળ નિવડયા. આ સેવાની કૃતજ્ઞતાના બદલામાં ના. ગાયકવાડ સરકાર આજસુધી દાદાભાઈને પેન્શન આપ્યાં કરે છે.

અપૂર્ણ.

પતિની પ્રત્યે પત્નિનું કર્તવ્ય.

આ સંસારમાં પતિજ સ્ત્રીનો સાચો સહાયક, સાચો મિત્ર અને સાચા આશ્રયરૂપ છે. પતિ અબળા-સ્ત્રીનું બળ છે, તે સુખ અને દુઃખમાં સંપત્તિ અને વિપત્તિમાં હંમેશાં પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ અને તેનું પાલન પોષણ કરે છે. સ્ત્રી પતિના સુખથી સુખી અને તેના દુઃખથી દુઃખી થાય છે; પતિના જીવનથી તે પોતાને જીવતી અને તેના મૃત્યુથી પોતાને મરેલી સમજે છે. એ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે, તેનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાના પરમહિતૈષિ પતિદેવના ચરણોની તન અને મનથી સેવા કરવી. સંસારમાં સ્ત્રિયોની જે કંઈ મહત્તા છે, જે કોઈ પ્રતિષ્ઠા છે, તે તેમાં છે કે તેણે પોતાના પતિને હંમેશાં પ્રસન્ન અને સુખી રાખવો. ભગવાન્ મનુ કહે છે કેઃ—

न स्त्रीणां पृथग्यज्ञ न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
पति शुश्रुषये धन्नुते न स्वर्गे महीयते ॥

સ્ત્રિયોને માટે કોઈ જુદો યજ્ઞ નથી, કે જુદું વ્રત નથી અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારના ઉપવાસાદિ નિયમ નથી કે જે વડે તે સ્વર્ગમાં જઈ શકે. જે સ્ત્રિયો પોતાના સ્વામિની સેવા કરે છે તેજ સ્વર્ગમાં સન્માનને પાત્ર થાય છે.

રામાયણમાં લખ્યું છે કેઃ—

एकै धर्म एक व्रतनेमा, काय वचन पतिपद प्रेमा ॥

એથી શુદ્ધ ચિત્તે પતિની સેવા કરીને તેને સુખી રાખવા એ સ્ત્રીઓનું પ્રધાન કર્તવ્ય છે. એ તકી સમજજો કે સંસારમાં પતિ સેવારૂપી મહાયજ્ઞમાં પોતાના તન, મનની આહુતિ આપ્યા વિના સ્ત્રિયોનું જીવન કોડી કામનું નથી. પતિ ગમે તેવો મૂર્ખ; નિર્ધન, રોગી કે ગમે તેવો હોય તો પણ સ્ત્રીએ તેને સન્માન આપવું જોઇએ. પતિ સ્ત્રીની પ્રત્યેક અવસ્થાનો સ્વામિ છે. ભગવાન્ મનુ કહે છે કે સ્વામિ ગમે તેવો દુરાચારી અને ગુણહીન કેમ ન હોય તો પણ સાધ્વી સ્ત્રિયોને માટે તો તે પૂજનીય જ છે. ખરી વાત એ કે સ્વામિ ગમે તેવો હોય તો પણ તેમાં સંતુષ્ટ રહેવાથી સ્ત્રિયોને આ લોકમાં સુખ, સન્માન, અને પરલોકમાં પરમ શાંતિ મળે છે. શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે, “સ્ત્રિયોનો પતિજ ધર્મ, પતિજ ગતિ, અને પતિજ તેના સુખ અને સાચા સૌભાગ્ય રૂપ છે. પતિજ તેનું ભૂષણ અને સૌંદર્ય છે. સૂર્ય હીન સંસાર અને પતિ હીન સ્ત્રી બંને અંધકારમય છે. જે સ્ત્રિયો એવા પરમ પૂજ્ય પોતાના પતિ રૂપ દેવતાનો અનાદર કરે છે, મનથી તેની સેવા કરતી નથી, તેથી સંતુષ્ટ રહેતી નથી તે અતિશય નીચ અને પાપિણી છે. સંસારમાં તેને સુખ અને શાંતિ મળી શકતાં નથી. સર્વ લોક તેને ખરાબ સમજે છે. એવી સ્ત્રિયો ખરેખર સ્ત્રી કુળને કલંકિત કરે છે.

જેથી પતિ સુખી અને સંતુષ્ટ રહે, જેથી તેની ઉન્નતિ થાય, સારી સ્ત્રી હમેશાં એવાજ કામોમાં પ્રીતિ રાખે છે. તે મરતાં સુધી પણ પતિનાં હિત સાધનમાં કદીપણ આનાકાની કરતી નથી. જે કામોથી પતિ અપ્રસન્ન થાય તેનાથી તેણે હમેશાં દૂર રહેવું જોઇએ. ભગવાન મનુ કહે છે કે, જે સ્ત્રી સ્વર્ગના સુખની ઇચ્છા કરે છે તેણે પતિને અપ્રિય લાગે તેવું કાંઇ પણ કામ ભૂલે ચૂકે પણ કરવું નહિ. સ્ત્રીએ છાયાની માફક પતિને અનુકુળ વર્તવું જોઇએ અને તેણે હમેશાં પ્રસન્ન મનથી પતિના મનને અનુકુળ કામ કરવાના ઉપાયો કરતાં રહેવું જોઇએ. પતિને પ્રિય હોય તેવું વર્તન કરવું, અને અપ્રિય જણાય તેવા વર્તનથી દૂર રહેવું એજ સાચી પતિ સેવા છે. સ્ત્રિયોએ કદી પણ પતિની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો જોઇએ નહિં. તે જે કામ કરવાને કહે અને જે ઉપદેશ આપે તેનો પ્રસન્ન ચિત્તે સ્વિકાર કરી લેવો જોઇએ. કદાપિ કોઇ પતિ પોતાની પત્નિ સાથે કાંઇક કારણ નિમિત્તે અયોગ્ય વર્તન ચલાવે તો તે તેનું અજ્ઞાન સમજવું પણ તેનો બદલો લેવા સ્ત્રિયે તૈયાર થવું એ અયોગ્ય છે. જે સ્ત્રી, પોતાના સ્ત્રી સ્વભાવને અનુકુળ સરળતા, સહનશીલતા, કોમળતા, દયા, ભક્તિ, અને પવિત્રતા વિગેરે ઉત્તમ ગુણોવડે પતિના દુરાચાર અને દુર્ગુણોને દૂર કરાવી શકતી નથી તો પછી તે પતિના સૌભાગ્ય અને હિતકારક કાર્યોમાં કેવી રીતે મદદ કરી શકવાની? જે વખતે પતિ ક્રોધિ થઇને કડવાં વચન કહે, યા ખોટો વ્યવહાર કરે તો તે વખતે સ્ત્રીએ ચુપ રહેવુંજ યોગ્ય છે. કેમકે ઇશ્વરે સ્ત્રી જાતિને કોમળ સ્વભાવનીજ બનાવેલી છે. જેથી તેણે ક્રોધી થઇને પતિના અયોગ્ય કાર્યોનો બદલો લેવા સામે થવું એ ઘણુંજ ખરાબ છે. સ્ત્રીઓએ પતિની સામે થવું એ ઘણુંજ નિન્દનીય છે. મૂર્ખ સ્ત્રિયોજ એવા કુકર્મ કરવાને માટે સાહસ કરે છે, પણ બુદ્ધિવાળી અને સમજુ સ્ત્રિયો એવો નિષ્ઠુર વ્યવહાર કદાપી પણ કરીને પતિના ચિત્તમાં વિક્ષેપ પહોંચાડતી નથી.

આજના સમયમાં પતિ-ભક્તિના જેવા સ્વર્ગિય માર્ગે વળવું એ સ્ત્રીઓને ઘણુંજ કઠિન થઇ પડયું છે. હાલના નવા શિક્ષણથી અને કહેવાતા સુધારાના સંસર્ગથી કેટલીક નવું

શિક્ષણ લીધેલી યુવતિયો પતિને પોતાના સમાન હકવાળો સમજે છે. તે પોતાના પતિની સાથે સાચો પ્રેમ રાખતી નથી તેમજ પતિએ સ્ત્રિયોને દેવતુલ્ય પૂજનિય છે, એ, તેમના માનવામાં આવતું નથી. તે પતિની સાથે પ્રીતિ રાખવાનું ઇચ્છે છે, પરંતુ તે કેડે કોથળી ઓસી દેવજોમાં અધ્ધર સવાર ભટકવાનું પસંદ કરે છે, પણ પોતાના પતિદેવની પૂજા કરવાનું તેને યોગ્ય લાગતું નથી. પતિને દેવતુલ્ય સમજવો, તેની આજ્ઞાને વશ થઈને રહેવું, તેની સેવા કરવી વિગેરે તેને ઘણુંજ અઘરૂં લાગે છે. એ પ્રમાણેનું વર્તન રાખવું તેને દુઃખજનક લાગે છે. આ સ્ત્રીયોની ઘણીજ અજ્ઞાનતા છે. સ્ત્રિયોએ એવા દૂષિત વિચારોથી હંમેશાં દૂર રહેવું જોઇએ. ઘણી સ્ત્રિયો એવી નીચ અને હલકા હૃદયની હોય છે કે જે પતિનો જરા સરખો દોષ યા ભૂલ જોતાં એકદમ તેની સામે ગુસ્સે થઇ જાય છે. અને જેમ મનમાં ફાવે તેમ પતિની સામે બોલીને તેનુ અપમાન કરે છે. અને તે વખતે તેને કાંઇ પણ ખોટા ખરાનું ભાન રહેતું નથી. ઘણી સ્ત્રીયો તો ઘણીવાર આવી પતિની ભૂલ કે દોષને લીધે ઘરમાં કલેશ અને કંકાસ કરી મૂકે છે. અને સાત આઠ દિવસ સુધી રડતી કકળતી રહે છે અને ખાવાપીવાનો પણ ત્યાગ કરી પતિને નાહક કલેશમાં ડુબાવ્યાં કરે છે. એ ઘણુંજ અયોગ્ય વર્તન છે. ઘણી સ્ત્રિયો તો એવી ચપળ સ્વભાવની હોય છે કે જે પોતાના પતિના દોષ બીજાને મોંઢે કહેવામાં જરાપણ સંકોચ ધરતી નથી. સ્ત્રિએ પોતાના પતિના દોષ બીજાના આગળ પ્રગટ કરવા એ ઘણુંજ અયોગ્ય કામ છે. પરંતુ તેણે તો તેના દોષને છુપાવવાને માટે હંમેશાં કોશિશ કરતા રહેવું જોઇએ.

પતિના દોષ જોઇને તેની સાથે કેવો વ્યવહાર કરવો જોઇએ તેનું ઘણી સ્ત્રિયોને ભાન હોતું નથી. અથવા તો જે જાણે છે તેઓ તે પ્રમાણે વર્તન ચલાવતી નથી. પતિના દોષ દૂર કરવાને માટે પ્રથમ તેને નમ્રતા પૂર્વક મીઠાં વચનોથી તે દોષને ત્યાગ કરવાને માટે વિનતિ કરવી જોઇએ. અને તેમ છતાં પણ જો તે પોતાના દોષનો ત્યાગ ન કરે તો તેણે તેના પગે પડીને પણ વારંવાર પ્રાર્થના કરવી જોઇએ, અને જ્યાં સુધી તેનામાંથી તે દોષ દૂર ન થાય ત્યાં સુધી તેને વિનય પૂર્વક વિનંતી કરવી જોઇએ. પતિ ગમે તેવો કઠિન હૃદયનો હશે તોપણ આ પ્રમાણેનું પોતાની સાધ્વી સ્ત્રીનું વર્તન જોઇ તેની આવી નમ્રપણે કરેલી પ્રાર્થનાનો સ્વિકાર કરવાનોજ અને તેનું હૃદય જરૂર પીગળવાનુંજ. પતિને અવળે રસ્તે જાતા જોઇને તેની સ્ત્રીએ પોતાની તમામ શક્તિથી તેને યોગ્ય માર્ગે લાવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ઉદાસ થઇને બેસી રહેવું એ યોગ્ય નથી. જ્યાં સુધી તે પોતાના પતિને સુમાર્ગમાં સ્થાપિ શકે નહીં ત્યાં સુધી તેણે હિતકારક મિત્રની માફક વિનય પૂર્વક નમ્ર વચનોથી તેનાં સઘળાં અયોગ્ય કર્મોથી ઉત્પન્ન થનાર પરિણામનું વર્ણન તેના આગળ વારંવાર વિનય પૂર્વક જણાવવું જોઇએ. સ્ત્રી પોતાના દુરાચારી પતિને જેવી રીતે સદ્વર્તનશાળી બનાવી શકે છે તેવી રીતે બીજું કોઈ પણ બનાવી શકતું નથી. યથાર્થ રીતે પતિ ઉપર સાચા હૃદયથી પ્રીતિ રાખનારી સાધ્વિ સ્ત્રીજ પાપરૂપી રોગમાં ડુબેલા કઠોર સ્વભાવના પતિની રામબાણ દવા છે.

પતિની હાજરીમાં સ્ત્રીને પોતાની ઇચ્છાનુસાર કોઇપણ કાર્ય કરવાનો અધિકાર નથી. તે પોતાના પતિની આજ્ઞા યા સમ્મતિથીજ પોતાનાં ઇચ્છિત કાર્યોને પૂર્ણ કરી શકે છે. જે કાર્યથી પતિ અસંતુષ્ટ હોય યા જે કાર્યથી પતિને અસંતુષ્ટ થવાનું કારણ હોય તેને કદાપિ

આપવામાં આવી છે. ઇશ્વરનું ઐશ્વર્ય ભોગવવા સારૂ ઇશ્વરે પોતાના વારસદાર બાળકો તરીકે આપણને અહીં મોકલેલા છે. જગતની અનેક વસ્તુઓનો ખુબ લાભ લઇ શકાય તે સારૂ પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ બુદ્ધિની બક્ષીસ કરેલી છે. અરસપરસ એક બીજાને મદદ કરીએ અને એક બીજાની મદદથી આગળ વધીએ તથા સુખી થઇએ તે સારૂ પ્રભુએ પોતાનો સ્નેહ આપણને આપેલો છે. મુશ્કેલીઓની સામે થઇ શકીએ, ખરેખરા બળથી કામ કરી શકીએ તથા ફરજો બજાવી શકીએ તે સારૂ આપણામાં પ્રભુએ પુરૂષાર્થ મૂકેલો છે. માણસોને આનંદ મળે તે સારૂ જુદી જુદી વસ્તુઓમાં જુદી જુદી જાતના સ્વાદ રહેલા છે. માણસો નવી નવી ગોઠવણો કરી શકે તે સારૂ તેને કલ્પના શક્તિની બક્ષીસ થયેલી છે. અને માણસો અનંતકાળનાં અખંડ મોક્ષ સુખ મેળવી શકે તે સારૂ તેઓને મનુષ્ય અવતાર આપવામાં આવેલો છે. અને તેમ છતાં—આટલાં બધાં સાધનો છતાં માણસો દુઃખી રહે તો શું પાપ નહીં કે? બેશક, ઇશ્વરની હજુરમાં તે બહુ મોટું પાપ છે. વિદ્વાનોની નજરમાં તે બહુ મોટું પાપ છે, અને આત્માની મહાન શક્તિઓ સામે જોતાં પણ તે બહુ મોટું પાપ દેખાય છે. કારણ કે શરીર આરોગ્ય હોય, ખાવા પીવાનાં સાધનો સારાં હોય, તથા બીજી પણ અનેક જાતની સગવડો હોય છતાં પણ જો કોઇ માણસ આપઘાત કરવા ઇચ્છે, તથા તે સારૂ લાંઘણ કરે, કુવામાં પડે, હથિયાર ભોંકે, ઉંચેથી ભુસકો મારે અથવા એવી બીજી કોઇપણ રીતે મરવાની કોશિશ કરે તો તે માણસ જેમ ગુન્હેગાર ગણાય છે, તેમજ છતાં સાધનોએ જે માણસ સુખી ન રહે અને સુખનું ખૂન કરી દુઃખી થાય તે માણસ પણ ખરેખર પાપી ગણાવો જોઇએ. કારણ કે પ્રભુએ જીંદગી [illegible] હોય છતાં તેને તોડી નાખવી ને મોતને પસંદ કરવું એ જેમ પાપ છે તેમજ [illegible] સુખ આપ્યું હોય છતાં તેને તોડી નાંખવું ને દુઃખ ભોગવવું એ પણ પાપ છે.

બંધુઓ! આપણું જલદીથી કલ્યાણ થઇ શકે અને બહુ ઉત્સાહ પૂર્વક આપણે આપણી ફરજો બજાવી શકીએ તથા આગળ વધી શકીએ તે સારૂ હવે આવી નવી જાતનાં પાપો સમજવાની જરૂર છે. એવાં પાપો જાણવાથી આપણી ભાવનાઓ શુદ્ધ થાય છે, વિશાળ થાય છે, અને ઉંચે ચઢી શકે છે. માટે ફાયદો ન કરે, ઉપયોગમાં ન આવે અને માત્ર "લાલકિતાબમેં લીખ્યા હે" એટલેજ પાપ પુણ્યની બાબતમાં નહીં પડયા રહેતાં જે પાપ પુણ્યની બાબતો જીંદગીને સુધારવામાં તુરતજ મદદ કરે છે તેવી જાતનાં શેકડીઓ પાપ પુણ્ય સમજતાં શીખો, અને તેના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો સમજી તે પ્રમાણે વરતવાની કોશિશ કરો, એટલે બહુ સહેલાઇથી સુખ મેળવી શકશો. કારણ કે સુખ મેળવવું એ જીવાત્માનો સ્વભાવ છે અને સુખ આપવું એ પરમાત્માનો સ્વભાવ છે. તથા જગતની દરેક વસ્તુઓ કોઇને કોઇ પ્રકારનો આનંદ આપવા માટેજ ઉત્પન્ન થયેલી છે, અને તેમ છતાં પોતાના અજ્ઞાનપણાને લીધેજ વિનાકારણે દુઃખ ભોગવ્યાજ કરવું એ પાપ છે, બહુ મોટું પાપ છે. માટે એવા પાપમાં ન પડયા રહેવાય તે સંભાળજો, અને જેમ બને તેમ વધારેમાં વધારે સુખી થવાય એવી તજવીજ કરજો, એજ ઇશ્વરી ઇચ્છા છે, એજ શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે, અને એજ જીવાત્માને ગમતી વાત છે. માટે કોઇપણ જાતનાં દુઃખમાં નહીં પડયા રહેતાં સુખ મેળવવાની કોશિશ કરો; સુખ મેળવવાની કોશિશ કરો.

सद्‌गुणी शशी.

(લેખકઃ-શ્રીયુત વેણુ વિહારી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી).

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ગરીબાઇ.

પ્રિય વાચકવૃંદ! પેલું સામું નાનકડું શું ઘર કોનું દેખાય છે વારૂ? તમો તેને પીછાની શકશો કે? શું કહ્યું? 'નથી ઓળખતા!' તે કોનું ઘર છે તે શું તમે જાણી શકો તેમ છો! આ આટલી મોટી મુમ્બાઇ પુરીમાં એવા ગરીબના ઘરનો લક્ષ લાગે છે ત્યાં તમો એ ઘરને ક્યાંથી જાણી શકો; તોપણ તે ઘરમાં વસ્તાં માણસો ખાસ તમારાં પરિચિત્ છે તેમનાં નામો જણાવવા કરતાં ચાલો આપણે સઘળા તે ઘરમાંજ પ્રવેશ કરીએ.. પણ સેજ થોભો, પેલી જુઓ! એક તરૂણી બાહેર આવી 'કોનું કામ છે' એમ આપણને પુછે છે; અરે આ તો શશી! અરર! કેવા તેના હાલ થયા છે. મુખપરની પ્રથમની લાલી અને તેજ તદ્દન કરમાઇ ગયું છે, પ્રીય વાંચકો! કેમ? હવે તો જાણવામાં આવ્યું કે અંદર કોણ રહે છે?

છોટુભાઇના મરણ પછી શશીએ તેમના લેણદારોને પૈએ પૈ ચુકવી આપવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને તેથી ઘણા ખરા દાગીનાઓ, રાચ રચીલું વેચી નાંખવું પડયું. સઘળાનું દેવું પતાવતાં સાતસેં આઠસેં રૂપીયા બાકી રહ્યા. વિપત્તિના દિવસો ગાળવાને માટે સાચેજ હિંમતવાનજ જોઇએ. શશીએ આ ચાર માસ ઘણાજ ધૈર્યથી ગાળ્યા, માટે તેનાં જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં થોડાંજ છે. માધુએ આ વખતે તેને વીતાડવામાં કંઇજ બાકી રાખી નહોતી. છતાંએ તેણે તેની પાસેથી મફત કાંઇ પણ લીધું નહિં. આટલો આટલો માધુને તેણે નાઉમેદ કર્યો તોપણ તેણે પોતાના યત્નો પ્રયત્નો જારીજ રાખ્યા હતા, શશી વશ થવાને હવે એકજ સાધન બાકી હતું અને તેની ખાત્રી હતી કે આ સાધન વડે તે શશીને સહેલે વશ કરી શકશે. રેતીજ તેણે નવી માની અત્યારે પૂર્ણ કરવાનો સંપાદો અસલ્ગોસ્તો.

હવા ખાવા જવા માટે આજે માધુ ગાડી મોકલવાનો હતો. પણ બહાર જવું કે કેમ એ એક પ્રશ્ન નવાં મા આગળ ઉપસ્થિત થયો હતો. તેમણે શશીને સાથે આવવાનું કહેતાં તેણે તો સ્પષ્ટ નકારજ વાળ્યો, પાંચ વાગે માધુની ગાડી આવી, નવાંમા એકલાંજ ફરવા ગયાં. હવે ઘરમાં શશી એકલીજ રહી. નવાં માને ગયે ઘણો વખત વીતી ગયો. શશીએ બહારનું બારણું વાશી દીધું હતું તેને કોઇએ ધકેલવાનો અવાજ થયો. પ્રથમ તો દરવાજો ધકેલનાર માધુજ છે એવો તેને ભરૂંસો હતો, હશે જે થશે તે ખરૂં એવો નિશ્ચય કરી બારણું ઉઘાડયું અને જુએ છે તો માધુને બદલે વિનુ!

અંદર આવ્યા પછી શશી તરફ જોવાની પણ છાતી વિનુને ન થઇ. લગભગ બે વર્ષો વિત્યાં હશે. વિનુ શશીને મળ્યો નહોતો, કારણ કે વાસ્તુના દિવસે મોટાએ જે શબ્દો કહ્યા હતા તે હજુપણ વિનુ વિસર્યો નહોતો પણ શશીએ મોટાની માગણીનો નકાર કર્યાની વાત થોડા દિવસે તેના જાણવામાં આવી હતી. અને તેમાં વળી તેમના ઉપર આવી ભયંકર

આપત્તિ આવી જેથી એક વખત આપણે તેમને જઇ મળવું એ પોતાની ફરજ આજે તેમને મળવા આવ્યો હતો.

વિનુ જેવો શશી તરફ જુએ છે કે તેણે શશીનાં નેત્રો પાણીથી ભરાયેલાં જોયાં, તે બોલ્યો "શશીગૌરી, હવે દુઃખ કરવાથી શો ફાયદો થવાનો છે. મનુષ્યની ખરી તેજ છે કે ઇશ્વર તેને ચોતરફથી દુઃખ અને સંકટોથી ઘેરી લે છે અને તેમાં તે ન થાય અને પોતાના સદ્દગુણોથી ન ડગે તોજ તેને પાછી સુખ અને સમૃદ્ધિ માટે દુઃખ અને આપત્તિથી ડરવું એ કંઇ માણુસનાં લક્ષણ ન કહેવાય માટે તે પ્રભુ પર પૂર્ણ ભરૂસો રાખો કે જેથી તમને દુઃખ અને સંકટો સામે થવાને માનસિક બળ મળે."

શશીએ જ્યારે કંઇજ જવાબ ન દીધો ત્યારે વિષય બદલવાને ઇરાદે વિનુએ પુછ્યું "નવી મા કેમ દેખાતાં નથી?"

"નવી મા, ફરવા ગયાં છે." શશીએ ધીમેથી જવાબ દીધો.

ઘરમાં કોઇપણ મોટું માણુસ ન હોવાથી પોતે ત્યાં વધારે ચોભવું યોગ્ય ન ધારી તે બોલ્યો "શશીગૌરી, ધીરજ રાખ. આ પણ દીવસો ચાલ્યા જશે, સુખનો અનુભવ લીધો છે હવે દુઃખનો પણ લેવોજ જોઇએ. વારૂ ત્યારે હવે હું રજા લેઉં છું." એમ કહી વિનુ જવા ઉઠ્યો. શશી લેવાઇ ગયેલે વદને બોલી "વિનુ! નવી મા આવે ત્યાં સુધી મારી જોડે બેસોને? હું એકલી છું મને પેલા મા–માધુનો ઘણોજ ડર લાગે છે.

"કોનો ડર લાગે છે?" વિનુએ એકદમ પુછ્યું.

"કોઇનો નહિં."

"ના—હમણાં તમે માધુનું નામ લીધુંને?!"

"વિનુ જવાબની રાહ જોતો શશીના મુખ તરફ જોવા લાગ્યો. થોડાક વખત સુધી તો તે ચુપજ રહી પણ તેને એકદમ ડુમો ભરાઇ આવ્યો અને ડસકાં લેતી લેતી તે બોલી "શું કહું! પેલો માધુ મને એક સરખો સતાવી રહ્યો છે."

"તો તમે તેને આવતો બંધ શા માટે કરતાં નથી?"

"હું તેને અટકાવનાર કોણ? નવી માને કહેતાં તેનો પક્ષ લે છે, કારણ કે માધુ હમણાં તો તેના કહ્યા મુજબ વર્તે છે. તેમને જોઇતાં સાધનો પુરાં પાડે છે. વિનુ કહોને હવે મારે શું કરવું? દીનવદને આર્તસ્વરે શશી બોલી.

આ તેના શબ્દો સાંભળી વિનુને વિચારવમળો થવા લાગ્યા. હવે શો જવાબ દેવો એનીજ વિમાસણમાં તે પડ્યો. કંઇક વિચાર કરી તે બોલ્યો. "જો તમોને માઠું ન લાગે તો હું કંઇ કહું—"

"કંઇજ માઠું નહિ લાગે—કંઇક તો ઉપાય બતાવો!"

"માધુ ઘરખર્ચ માટે પૈસા આપતા હશે અને તેથી નવી મા તેમની તરફેણ કરતાં હશે—"

"ના રે ના, માધુએ હજુ સુધી એક પૈ પણ આપી નથી, અને તેમની એક બદામ સરખી હમારે જોઇતી નથી—"

"પણ તે પૈસા આપે છે કે કેમ તેની તમને કેવી રીતે જાણ થાય તેમ હતું. જો આપની ઇચ્છા હોય તો હું મદદ આપવા ઘણીજ ખુશીથી તૈયાર છું અને જે અપૂર્વ આનંદ-"

"વિનુ આપ દયાળુ છો—પણ પૈસાની મુદ્દલે જરૂરજ નથી. તેમ તો મારી પાસે શીલિક સાનમેં આઠસેં રૂપીયા છે."

"શશીગૌરી, તે કેટલા દિવસ પહોંચશે?"

"પહોંચે તેટલા દિવસ તો ખરા. પછી ભરત ભરવું શીવવું વગેરે—"

"ના, ના તે કષ્ટ સાધ્ય છે—"

"શું મારાથી તે કામ નહિ થાય એમ તમારૂં ધારવું છે!

શશીના આ નિશ્ચયાત્મક જવાબથી વિનુને ભરૂંસો પડયો કે ગમે તેવાં કષ્ટો સહન કરવામાં શશીગૌરી પાછી પાની કરે તેમ નથી. અને વળી વખતની બલીહારી છે!

"મારૂં કહેવું કંઇ એવું નથી—પણ તમે શું મને બીજાતાથી ભાળો છો? તમારાં સ્વપ્નાંના પુન્ય પ્રતાપે હવે મારા દિવસો સારા—"

"વિનુ હવે વધારે ન કહો, તમારો સ્વભાવ ઘણોજ દયાળુ છે."

"ત્યારે તો તમે મારાથી જુદાઈ રાખો છો?"

"ના મુદ્દલે નહિ."

આ વાર્તાલાપ ચાલી રહ્યો છે એવામા બહાર ગાડી ખડી રહી, નવી મા નીચે ઉતર્યાં.

"શશી, હજુ દીવો નથી સળગાવ્યો કે? કેટલું મોડું થયું—પણ આ કોણ?"

"વિનુ"

"કોણ માધુના—" આગળના શબ્દો અપૂર્ણ રાખી તે ઘરમાં ચાલી ગઇ. વિનુએ બે ચાર દિવસે મળતો રહીશ એવું વચન આપી શશીની રજા લીધી.

"વિનુના ગયા પછી નવી મા શશીને પુછવા લાગ્યાં.—

અલી શશી પેલો વિનુ અહીં શું કરવા આવ્યો હતો, તેને ઘરમાં આવવાની મનાઇ કરી હતીને? એવા માણસની સોબતે—"

"પણ નવી મા, માધુ કરતાં તેમની વર્તણૂંક સો ઘણી સારી છે."

"શશી, આ વાતની માધુને જાણ થતાં તે—"

"તેઓ શું કરશે? તેમની સાથે મારે શો સબંધ છે. વિનુ બચારા નમ્ર સ્વભાવના નીતિમાન હોઇ તેના વિષે તારો આવો અભિપ્રાય કેમ? આ માધુએજ તેમને ખાડામાં ઉતાર્યા છે. આ માધુનેજ લીધે તેમની આવી દશા થવા પામી છે" શશી જરા ઠાસથીજ બોલી પણ આ સઘળું સાંભળવા નવી મા ત્યાં ક્યાં હતાં. તે તો ત્યાંથી ક્યારનાંએ પોબારા ગણી ગયાં હતાં.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

કપટજાળ.

બે ચાર દિવસે વિનુ અને શશીની મુલાકાત થાય છે. એ વાતની માધુને જાણ થતાં તેનું ખોપરી ઉકળી ઉઠયું. તે સબંધે તેણે ઘણા ઘણા વિચારો દોડાવ્યા પણ કંઇ યુક્તિ

સુઝી નહિ, શશી માધુને વારંવાર તરછોડતી, જેથી નવી માના તરફથી તેને સપડાવવાનો વિચાર કર્યો અને તેજ ઉદ્યોગે તે લાગ્યો.

માધુનું ચીત હવે પેઢીપર મુદ્દલે નહોતું, જેથી વેપારમાં ખોટ આવવા લાગી વળી દીવસે દીવસે તેને પોતાને પણ નવાં નવાં વ્યસનોએ ઘેરવા માંડયો હતો. પૈસાની અડચણને લઇને થોડાજ દિવસોમાં નવા બનાવટી વીલને જાહેર કરવાનો તેણે ઠરાવ કર્યો

પ્રીય પાઠક, આવો જલદીજ આપણે પેલા ગુપ્ત ઓરડામાં જઇએ કારણ કે ત્યાં નવીમા અને માધુ વચ્ચે કંઇક વિચાર તો ચાલી રહ્યા છે તે આપણે પણ સાંભળીએ.

" વિનુને તો હું એવો પાંસરોદોર કરી દઉંછું કે ન પુછો ભવિષ્યની ! પણ મારા કહેવા પ્રમાણે તમારા તરફથી. "

" માધુભાઇ, તેની તમારે જરાપણ ફીકર ન કરવી. "

" તો હું હવે રજા લઉંછું. પણ શશીને એક વખત મળીને. "

" હમણાં તેને ન મળતા, તે બહાર ચોપડી વાંચતી બેઠી હશે. હવે તો તમે સીધાવો. "

" વારૂં તો હું હવે રજા લઉંછું. "

વહાલા વાંચકો ! તમે ઘણુંજ સારૂં કર્યું. નહિ તો આપણે તેમની કપટજાળથી જાણીતા થયા હોત. જો આપણા જાણવામાં તે વાત આવી હોત તો આપણ રીતુને જાગૃત કરત. કારણ કે તેમણે કંઇક ભયંકર કૃત્ય કરવાનુંજ યોજ્યુ છે એમાં તો મુદ્દલ સંદેહ નથી, ખેર ગઇ વખત બ્રાહ્મણ પણ ન વાંચે.

બીજે દીવસે નવી મા મુદ્દલે બીછાના પરથી ઉઠયાંજ નહિ, તે આખો દીવસ શશીએ નવી માની સારવારમાં ગાળ્યો, ગરીબાઇ અને તેમાં મંદવાડ પછી શું બાકી. આ વાતનો અનુભવ આપણા વાંચકોમાંના ઘણાને હશેજ. આ એક દિવસમાંજ શશી થાકી ગઇ. નવી માનું માથું દુઃખતું હતું અને બેચેની જણાતી. શશીએ શુંઠ ઘસી માથે ચોપડી, પણ તે પાંચેક મિનિટમાં નવી માએ લુછી નાંખી. શુંઠ મને સહન થતી નથી એમ તેઓએ જણાવ્યું.

" નવી મા, ડાક્તરને બોલાવવા પડોશીના રામાને મોકલું કે. " બપોરની રસોઇ વગેરે આટોપી શશીએ નવી મા પાસે આવી પુછ્યું.

" ના, માધુ ડોક્ટરને મોકલવાના છે. "

" માધુ મોકલવાના છે ? તું સીક છે એ તેમને કેવી રીતે માલમ પડયું ! સવારથી કંઇ માધુ તો આવ્યાજ નથી ! "

શશીએ આશ્ચર્યતાથી પુછ્યું, તેનો જવાબ આપતાં નવી મા સેજ ગુંચવાયાં. અને પછી બોલ્યાં " કાલે માધુ આવ્યા ત્યારનું મારૂં માથું ચડયું છે અને તે મેં તેમને કહ્યું ત્યારે તેઓએ કહ્યું હતું કે હું કાલે ડોક્ટરને મોકલી આપીશ. "

પંદર દીવસો વીતી ગયા, હજુ નવી માને આટલામાંજ, ' હવાફેર માટે સમુદ્રકિનારે લેઇ જાવ તો જલદી આરામ થશે ' એવો ડોક્ટરે પોતાનો અભિપ્રાય કાલેજ જણાવ્યો હતો. શશી હવે તેજ વિચારમાં હતી. આ પંદર દિવસમાં નવીમાની માંદગીએ પોણોસો રૂપીઆ

ઓઢિયાં કર્મો અને હવે દરિયાકાંઠે તેમને ચોપાટીપર લઇ જવા એતો તે કરતાં વધુ ખર્ચની વાત ! આ વિવેચનમાંજ તે હતી. શું કરવું, કેમ કરવું, પામેલી શીલક પણ હવે લગભગ થઇ રહેવા આવી, આવા વીચારે તે ગભરાઇ જતી અને પછી તેને વિનુનું સ્મરણ થતું અને તે વખતે જરા શાંતિ પ્રાપ્ત થતી આમ થવાનું કારણ શું ? એની તેને કંઇજ સમજણ પડતી નહિ.

ઓફીસમાં કામ વધારે હોવાથી વિનુ બે દિવસ આવી શકયો નહિ જેથી શશીને ભુલ ભુલવણી થતી. જેમ જેમ સંધ્યાકાળ થતી ચાલી તેમ તેમ ને ઘણીજ આતુર થવા લાગી. છેવટે દીવા વખત થઇ. આજ સુદ્ધાં વિનુનો આવવાનો વખત વિતી ગયો જેથી તે નિરાશ થઇ, નવી માને દવા પાઇ શશી રસોડાના બારણા આગળ બેઠી, પાસે લીલી કુતરી હતીજ. તેને પોતાના ખોળામાં લઇ બોલી " લીલી, આજે પણ વિનુ તો નજ આવ્યા ? આ તેના પ્રશ્નનો મુંગુ પ્રાણી શો પ્રત્યુત્તર આપે તેમ હતું ! જવાબના બદલામાં લીલી શશીનો પાછળ એકી નજરે જોવા લાગી જેથી શશીએ પાછું વાળી જોયું તો પોતાની પાછળ ચોરની માફક માધુને ઉભેલા જોયા જેથી તે એકદમ ઉભી થઇ, માધુ બોલ્યા. "

" શશી, હમણાંજ નવી મા કહેતાં હતા કે, ડોકટરે દરિયાની હવા બદલ કરવા જવા કહ્યું છે, તો તેમને માટે હું હમણાં જઇ બંગલો ખાલી કરાવું છું. આવતી કાલે તું અને નવી મા તૈયાર રહેજે હું સારી ગાડી મોકલાવી આપીશ." આટલું કહી જવાબની પણ અપેક્ષા ન કરતો તે ત્યાંથી પસાર થઇ ગયો.

માધુના ગયા પછી શશી નવી માની પાસે જઈ પુછવા લાગી " નવી મા માધુને તમે કહ્યું છે ? "

" શું વારૂ ? "

" બંગલા માટે ? "

" હા, તેઓ કહેવા લાગ્યા કે મારો એક બંગલો ચોપાટીપર ખાલી છે. તો તમે ભલે તબીયત સુધરે ત્યા સુધી વાપરો અને કાલે તેઓ ગાડી પણ મોકલવાના છે. "

શશી કાંઇજ ન બોલી તે કંઇક વિચાર કરતી હતી. નવીમાએ પાછુ બોલવુ શરૂ કર્યું, " હાલની આપણી આ પરિસ્થિતીમાં આપણાથી એટલું બધું ભાડું કયાં ખરચાય તેમ છે. માટે માધુએ આ એક આપણા પર મોટો જ ઉપકાર કર્યો ગણાય પણ તને કંઇ તેનો વિચાર છે, તે તારી સાથે કેટલા પ્રેમથી."

આ છેવટના શબ્દોએ શશીના કાનમાં પ્રવેશ કર્યાની સાથે તે પોતાના વિચારોમાંથી જાગૃત થઇ સેજ કરડાકીમાં બોલી " નવી મા ! "

બીજે દિવસે માધુએ મોકલેલી ગાડીમાં શશી અને નવી મા તેમના ચોપાટી પરના બંગલે ગયાં.

સરળ સ્વભાવની નિર્દોષ શશીને માધુએ નવી માની સહાયતાથી વાપરેલી આ કપટ જાળમાં ફસાવાની મુદ્દલે જાણ નહોતી.

પ્રકરણ ૧૪. મું.

શશીનો કાગળ.

માધુને બંગલે આવ્યાને આજે ત્રણ દીવસો થયા હતા. નવી માની તબીયત હવે ઘણીજ સુધરી ગઇ હતી. હવા ફેરનું આ પરિણામ એવું તેઓ વારંવાર શશીને કહી સંભળાવતાં, પણ શશીની સ્થિતી તેથી ઉલટીજ હતી. રહી રહીને તેના હૃદયમાં ધડાકો થતો અને પોતાની ઉપર કાંઇ ભયંકર સંકટ આવી લાગશે એવી તેની ઘડીયે ઘડીયે ધારતી રહેતી. ગઇ બે રાતો તો તેણે આ વિચારે બીન નિદ્રાએ ગાળી હતી. પોતાને વિનુનો મજબુત હાથો છે, એમ તે ધારતી પણ હવે તે પણ તેને અશાશ્વત ભાસવા લાગ્યો.

શશી એકલી લીલીને રમાડતી બેઠી હતી ત્યાં નવી મા આવ્યાં અને બોલ્યાં "શશી, આજે રાતના વાળુ કરવા માધુ અહિંયાં આવવાના છે, આપણે આ તેમનો બંગલો વાપરવા આપ્યો તેના ઉપકાર નિમીત્તે આજે મેં તેમને આમંત્રણ કર્યું છે."

"ઠીક કર્યું" શશીએ એકજ જવાબ આપ્યો.

રાત્રે સઘળાંએ વાળુ કર્યું. શશી, નવી મા અને માધુ-દીવાનખાનામાં બેઠાં હતાં.

"નવાં મા, અહિં આવવાથી તમારી પ્રકૃતિ સુધરતી જાય છે તે જોઇ મને ઘણોજ આનંદ થયો છે—પણ શશી તારો ચહેરો આમ દીલગીર કેમ દીસે છે વારૂ! મારી સાથે આમ રીસામણાં લેવા જેવું મેં તારૂં શું અહિત કર્યું છે!" માધુએ આવો પ્રશ્ન કર્યો પણ પ્રત્યુત્તર કંઇજ ન મળ્યો, માધુએ નવાં માને કંઇક નેત્ર સંકેત કર્યો જેથી તેઓ ઉઠી બીજા ઓરડામાં ગયાં માધુએ આગળ ચલાવ્યું. 'શશી, તારા ક્રોધનું કારણ તો મને જણાવ." માધુએ પોતાની ખુરશી વળી શશીની ખુરશી નજદીક ખેંચી. પાછું બોલવું શરૂ કર્યું. "શશી, હજુ તને મારી દયા આવતી નથી ને!" આટલું બોલી તેણે શશીનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. શશી તેનો હાથ તરછોડી બોલી "માધુ તમો મારો કેડો શા માટે લો છો? આવું કરવા માટેજ શું આપે અમોને અહિંયાં આણ્યાં છો મેં તમારા પ્રશ્નોનો એક વખત ચોખે ચોખો જવાબ આપી દીધો છે તો પછી વળી વળીને તેજ પ્રશ્ન કરવાનું શું પ્રયોજન છે?"

"શશી, આમ નગુણી ન થા. તારાં માટે મારા હૃદયની શી હાલત થઇ છે તેની સેજ કલ્પના કર. તું જે હુકમ ફરમાવે તે ઉઠાવવા હું તૈયાર છું—"

"તૈયાર છો? તો મારો કેડો મુકો. હું ફરી ફરીને એજ કહું છું કે જીવ જતાં પણ તમારી વાત હું કબુલ કરનારી નથી તે નથીજ—માટે વધારો." શશીએ ક્રોધમાંજ જવાબ દેઇ દીધો. માધુને એથી ઘણીજ રીસ ચડી, તે પગ પછાડી ઉભો થયો અને જવા લાગ્યો. જતાં જતાં તે બોલ્યો "યાદ રાખજે શશી! હું સારી રીતે જાણું છું કે આ સઘળું કૃત્ય પેલા નીચ વિનુનુંજ છે. જોઈ લઉં છું કે વિનુ હવે તને કેમ મળી શકે છે તે."

માધુના ગયા પછી શશીને તેની ઘણીજ ધાસ્તી લાગવા લાગી. એક પછી એક માઠા વિચારોની ઘેંટમાળ તેના હૃદયમાં શરૂ થઇ. હવે આ બંગલામાં એક ક્ષણ પણ થોભવું જોખમ ભર્યું ભાસવા લાગ્યું. સઘળાં બેઠાં હતાં તેમાંથી એકાએક નવાં માનુ બહાર જવું તે વાત હવે તેના સ્મરણમાં આવી અને તેથી તેને નવાં માનો આ બાબતમાં

સંશય આવવા લાગ્યો. આમ વિચારો પર વિચારો કરતાં હવે તેની ખાત્રી થઈ ચુકી કે નવાં માનો મંદવાડ પણ કૃત્રીમ હોવો જોઇએ. હવે તેનું હૃદય બીકથી ધડકવા લાગ્યું. નવાં મા પણ કારસ્થાનમાં સામીલ છે એવો જ્યારે તેને સંશય આવ્યો ત્યારે તેને પાકી ખાત્રી થઇ ચુકી કે ઘરમાં આપણે મદદ કરનાર કોઇ પણ નથી અને એ વિચાર આવતાંજ તેના નેત્રોમાથી ચોધારે આંસુ ચાલવા લાગ્યાં. ત્યાં તો તેના હૃદયપટપર વિનુની મૂર્તિ ખડી થઈ અને જેમ રૂકમણીને શ્રી કૃષ્ણનું સ્મરણ થતાં હિંમત આવી હતી તેવીજ તેને પણ આવી. હવે જેમ રૂકમણીએ કૃષ્ણને વારે બોલાવ્યા હતા તેમ હવે શશિએ પણ પોતાનું મનોગત વિનુને જણાવી આ સંકટમાંથી પોતાની મુક્તતા કરાવવાનો હૃદયમાં નિશ્ચય કર્યો.

ઘણો ઘણો વિચાર કર્યો પણ તેને માધુના પંઝામાંથી છટકવાને એકે પણ રસ્તો જડ્યો નહિ. અંતે તે ઉઠી અને ગીરજા ડોશીની ઓરડીમાં ગઇ. તેને જોતાંજ ડોશી બોલી—" શું જોઇએ છે મોટાં બેન ? "

" મારે તમારૂં કાંઇક કામ પડયું છે, કરશો કે ? "

" હા, કરવા જેવું હશે તો—"

" વારૂ, હું એક પુછું તેનો જવાબ આપશો ? તમોને આ ઘરમાં રહ્યાને કેટલાં વર્ષો થયાં હશે વારૂ ? "

" મને કે ? થયાં વીશેક વર્ષો—કેમ વારૂં ? "

" સહેજ ! આજે મારૂં દીલ જરા ઉદાસ થયું છે. ઉંઘવા ગઇ પણ નિંદ્રા ન આવી માટે કહ્યું ચાલો જરા તમારી સાથે વાર્તાલાપ કરીએ. "

" મારા જેવી ડોશી સાથે તે વાર્તાલાપ શાનો ! પણ મોટાં બહેન કામ શું કહેતાં હતાં ? "

" ક—હું છું પણ વિ—વિનું કોણ ? " શશીએ અચકાતાં અચકાતાં પુછ્યું.

" વિનુભાઇ કે ? બીચારાની ધુળધાણી કરી નાખીને શું ! "

" કોણે ? "

" કોણે એટલે માધુભાઇએ ! "

" એટલે ? હું કંઇ ન સમજી ! "

" તમારા જાણવામાં કયાંથી આવે. સાંભળો તે સઘળી વાત હું તમને કહી સંભળાવું છું. "

ડોશીએ અથથી ઇતિ સુધી વિનુનું સઘળું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. તેમાંથી વીલમાં વિનુને અડધી સ્ટેટનો વારસ ગયાની એક નવીજ બાતમી મળી. કારણકે વિનુએ જણાવેલી હકીકતમાં વીલ સબંધેનો મુદ્દો તદ્દન ઉડાડી મુકયો હતો. પણ આજે તેને સઘળી ખરી બાબતનું ધ્યાન સાંભળી વિનુએ સહન કરેલા કષ્ટનો પુરેપુરો ખ્યાલ તેના ધ્યાનમાં આવ્યો જેથી તેને ઘણુંજ માઠું લાગ્યું અને તેનાં ચક્ષુઓ અશ્રુથી ભરાઇ ગયાં. આ જોઇ ગીરજા ડોશી બોલી—" મોટી બહેન શું તમને પણ આ સાંભળી માઠું લાગ્યું ? સ્વભાવિક છે—એમ થવુંજ જોઇએ, વિનુભાઇના ગુણોનાં તે વખાણ કરવાં ! "

" હવે હું મારૂં કામ કહું છું કરશોને ? મને હવે તેમની—વિનુની પાસે લેઈ ચાલો

હું તમારે પાયે પડું છું મને હવે આ ઘરમાં રહેવામાં ઘણીજ ધાસ્તી ઉત્પન્ન થાય છે." આમ કહી તે ગળગળી થઈ ગઈ.

આ સાંભળી ગીરજા ડોશી પણ ભ્રાંતિમાં પડી. તે બોલી "કેમ ! કેમ વા–રૂં !"

"કેમ ? કેમ શું પુછો છો ! મારા જેવી નિરાધાર બાળાનું તેમની પાસે શું કામ હોઇ શકે ! "

હવે કંઇક ગીરજા ડોશીના હૃદયમાં પ્રકાશ પડ્યો. તેણે પ્રેમમય દ્રષ્ટે શશી તરફ જોયું. શશીએ પોતા પ્રત્યે માધુએ ચલાવેલી વર્તણુકનો આજ સુધીનો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો તે ઉપર વિચાર કરી ડોશી બોલીઃ—

"મોટાં બહેન હવે તમારે ચિંતા કરવાનું કંઇજ પ્રયોજન નથી. આરથી મોટી રાત્રે વિનુ પાસે જવું જોખમ ભર્યું છે. તમે એક કામ કરો, તેમને કાગળ લખી અહિંયાં તેડો પણ તે ના–વશે, હા–આવશે, તેવીજ મતલબનો કાગળ લખો પછી આપણે તે સંબંધેનો પાકો વિચાર કરીશું."

શશીને પણ આ વીચાર ગમ્યો. શશીએ બીજે દિવસે વિનુને એક કાગળ લખ્યો.

વિજ્ઞપ્તિ.

(૧)

મુકુન્દઓ ! માધવઓ ! મુરારી !
કરો સર્વ ભૂલો ક્ષમા અમારી;
જેથી તમ પ્રેમના પાત્ર થઇએ,
અધિક તમ ચરણુમાં નિસ રહીએ.

(૨)

પ્રભો ! એવી શક્તિનું કરો પ્રદાન,
જેથી સારાસારનું થાય ભાન;
વળી અજ્ઞાનને દૂર કરવા,
કરજો કૃપા ને તવ ભક્તિ વરવા.

(૩)

હરી ! અમારી વૃત્તિઓને,
આશા તણા પાશથી છોડવેને;
સત્, જ્ઞાનના માર્ગને સે સ્વિકારી,
એકત્વનો મંત્ર રહે પૂકારી.

(૪)

જીવનનો ખરો અનુભવ અમોને,
કરાવજો પ્રભો ! નમીએ તમોને;
આપો અલૌકિક એવી શક્તિ,
ટળે સર્વ ભ્રમ ને મળે આપ ભક્તિ.

(રંજી.)

हिंदु लोकनो प्राचीन अने अर्वाचीन जिवनक्रम.

(લેખક-મણીલાલ કેશવલાલ. પરીખ. અમદાવાદ.)

(૧.) વૈદક કાળ (ઈ. સ. પૂર્વે ૨૦૦૦-૧૫૦૦)

ઘણા પ્રાચીન કાળમાં આર્ય લોકનું જીવન-રહેણી કરણી ઘણીજ સાદી હતી. જન જાનવર, પશુ-ઢોર i મોટાં મોટાં ટોળાં પાળીને ખેતી કરતા હતા. Plain Lining and High thinking-સાદુ જીવન અને ઉત્તમ વિચાર શ્રેણી એજ તેમના જીવન ક્રમનું સૂત્ર હતું. નાતી નઃ બીનકુલ નહોતો. આર્ય અને અનાર્ય કિંવા મૂળના રહવાશી એજ બે ભેદ તેઓ ગણતા હતા. તેમના ઘર સબંધી રીત રીવાજ વંશપરંપરાગત હક વિગેરેના કાયદા કંઈક અંશે આજના જેવાજ હતા સ્ત્રીઓનો દરજ્જો હાલના કરતાં ઘણો ઉંચો માનવામાં આવતો હતો અને પડદાની કિંવા સ્ત્રીઓને પુરૂષ સમાગમથી તદ્દન જુદી રાખવાની રીત પ્રચારમાં નહોતી તેઓ પોતેજ ધર્મવિધિ અને ધાર્મિક કૃત્યો કરતી હતી અને વેદમંત્ર પણ રચતી હતી. ગૃહકાર્યમાં આર્ય ગૃહિણી ઘણીજ દક્ષ અને ચતુર હોય છે કન્યાનાં લગ્ન મોટી વયે કરવામાં આવતાં હતાં અને વિધવા વિવાહને પણ કંઇ પ્રતિબંધ નહોતો. સતીનો ચાલ પણ પ્રચારમાં આવેલો નહોતો. ધર્મ એટલે ઇશ્વરના અસ્તિત્વમાં શ્રદ્ધા અને નિસર્ગ-ઇન્દ્ર, વરૂણ, સૂર્ય, વીગેરેની પૂજા એટલુંજ માનવામાં આવતું હતું—

(૨) રામાયણ મહાભારતકાળ.—(ઈ. સ. પૂર્વ. ૧૫૦૦-૧૦૦૦)

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈસ્ય અને શુદ્ર આ પ્રમાણે ચાર જાતી નિર્માણ થઇ. કન્યાનાં લગ્ન મોટી ઉમ્મરે થતાં હતાં. બાળવિવાહનો રીવાજ પ્રચારમાં નહોતો. વિધવા વિવાહને પણ કંઇ પ્રતિબંધ નહોતો, કાયદા અને રૂઢીમાં પણ સ્ત્રીઓનો પૂનર્વિવાહ પૂર્ણપણે સંમત હતો. સતીનો ચાલ પણ તે સમયના લોકની જાણમાં નહોતો.

શિક્ષણ પદ્ધતિ હાલના કરતાં તદ્દન જુદાજ પ્રકારની હતી. બ્રહ્મચર્યાશ્રમનો સ્વીકાર કર્યા પછી વિદ્યાર્થી ગુરૂગૃહે રહેતો હતો. બૌદ્ધિક શિક્ષણની સાથે નૈતિક શિક્ષણ પણ આપવામાં આવતું હતું. અને મોઢાના ઉપદેશની સાથે વર્તન આચાર સાથે બોધ આપવામાં આવતો અર્થાત્ Example is better than precept નું સૂત્ર તેઓ સમજતા હતા. પાછળના જીવનક્રમમાં ઉપયોગી થઇ પડે તેવા ઘરસંસાર સબંધી તેમજ ધર્મ સબંધી સંસ્કારોના પાઠ તેમને આજ ઠેકાણે મળતો હતો. વડીલને માટે પૂજ્યભાવ, અતિથી સત્કાર અને સાદુ જીવન વીગેરે હાલના શિક્ષણથી દુર્લભ થઇ પડેલા સદ્‌ગુણોને આ શિક્ષણથી ઉત્તમ પોષણ મળતું હતું.

દાન એ તેમનો મુખ્ય અને અસામાન્ય ગુણ હતો. સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય અબાધિત પણે

---

¹ શ્રી કે સી. કજીલાલ B. A. B. L. ના ' ઇન્ડીયનરીવ્યુ ' માં આવેલા એક લેખના આધારે આ લેખની યોજના કરવામાં આવી છે આમાં આપેલા કાળ વિભાગ તથા અનુમાનો સર્વ માન્ય છે એવી તો નથીજ પણ લેખ મનનીય અને બોધપ્રદ લાગવાથી અત્રે રજુ કરવામાં આવ્યો છે.

હતું અને પુરૂષની માફકજ સ્ત્રીઓને પણ શિક્ષણનો પૂર્ણ લાભ મળતો હતો. લોપામુદ્રા, ગાર્ગી, મૈત્રેયી વગેરે મહાન સ્ત્રીઓને વૈદિકરૂપિ પ્રમાણેજ માનવામાં આવતી હતી. તે સમયની નાની મોટી પાઠશાળામાં મોટા મોટા અધ્યાપકોની જગા પણ સ્ત્રીઓજ સુશોભીત કરતી હતી સામાજીક સમારંભોમાં અને વિદ્વાનોની સભામાં ધાર્મિક અને વાઙમય વિષયોના વાદવિવાદમાં પણ સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ છુટથી ભાગ લેતી હતી.

ધાર્મિક કલ્પનાની બાબતમાં પણ આ વખતે કાંઈ ફેર પડયો નહોતો. ધર્મવિધીમાંની ઇશ્વરની એક ચિત્તની અને ઉત્સાહયુક્ત પ્રાર્થના સિવાય ધર્મવિધિના બાહ્યાંગ તરફ નાની. નાની વાતો તરફ વધારે ધ્યાન આપવામાં આવતું હતું.

(૩) તર્ક પ્રામાણ્ય પ્રાધાન્ય કાળ.—(ઇ. સ. પૂર્વે ૧૦૦૦–૨૬૦)

આ સમયમાં આર્યપ્રજા ઘણીજ પૂર્ણાવસ્થાએ પહોંચી હતી. ગ્રીક પ્રવાસી મેગાસ્થિનિસ લખે છે.–" તેમની કહેણી રહેણી સાદી અને કરકસરવાળી હોવાથી તેમનો જીવનક્રમ ઘણોજ સુખરૂપ છે. પ્રસંગ સિવાય તેઓ મધને સ્પર્શ પણ કરતા નથી. ચોખા એજ તેમનું મુખ્ય અન્ન છે. તેઓ ન્યાયમંદિરને પગથીયે કવચિતજ ચડે છે આ ઉપરથી તેમના કાયદા કાનૂન અને કરારપદ્ધતિ તદન સુલભ સરળ હોવાનું સિદ્ધ થાય છે. અનામત, ધરેણે મુકેલી રકમો, પત્ર, પત્રો વિગેરેની ફરિયાદો તેમનામાં ઉત્પન્ન થતી નથી તેમને સાક્ષીદાર અગર સહીશિક્કાની જરૂર રહેતી નહીં. અર્થાત તેઓ માત્ર પરસ્પરના વિશ્વાસ ઉપરજ પોતપોતાનો વહીવટ કરતા હતા."

ધર્મવિધીમાં પૂર્વના કરતાં ઘણોજ ફેરફાર થઇ ગયો. આ પ્રકારની પુષ્કળ ધર્મવિધીમાં પુષ્કળજ પોલ અને ગૂઢ અર્થ ભરેલો છે–બાહ્યાંગ તરફ નજર કરીયે તો તે માત્ર અંધશ્રધા પૂર્ણ, નિરર્થક અને રમત જેવું લાગવાનો સંભવ છે. શ્રાદ્ધ વિધી કરતી વખતે અગર ઇશ્વરને ઉત્તમ ઉત્તમ પદાર્થો અર્પણ કરતી વખતે હિંદુલોક પોતાના પૂર્વજ કિંવા દેવ પ્રત્યક્ષ આ અન્ન વગેરેનો સ્વીકાર કરે છે એમ બીલકુલ માનતાજ નથી. એકાદ વિદ્વાનને જેમ એક ગ્રંથ અર્પણ કરવામાં આવે છે તે પ્રમાણેજ આ પણ ત્યાગનો એક પ્રકાર છે.

પોતાના વડીલ, ગુરૂ અને દેવતાને અર્પણ કર્યા વિના, નૈવેદ્ય કર્યાવિના, અન્ન ગ્રહણ કરવું એ સ્વાર્થી પણાનું અને તેમના વિષયે અપૂજ્ય બુદ્ધિનું લક્ષણ છે એમ તેઓ સમજે છે. તેજ પ્રમાણે વડીલ વર્ગ આ લોક છોડી ગયા છતાં તેમના વિષેનો પોતાનો પૂજ્ય ભાવ બિલકુલ કમી થયો નથી અને તેમના કૃપા પ્રસાદની તેઓ હજી પણ અપેક્ષા રાખે છે અને સારા સારા પદાર્થોનો ઉપભોગ કરતી વખતે તેની કૃપાથી તે જનમ્યો, મોટો થયો, અને સુખોપભોગ મેળવી શકયો તેમને ભૂલી જવાનું શકય નથી એમ તેઓ બતાવે છે.

અર્થ શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ નહિતો રાષ્ટ્રીય અને સામાજીક દ્રષ્ટિએ ઘણા મહત્વના નવીન ઉત્સવો અને તહેવારો આજ કાળમાં પ્રચારમાં આવ્યા. શત્રુભાવ ભૂલી જવાને, હમેશનું સુખ દુઃખ બાજુએ મૂકીને ઇશ્વર ઇચ્છામાં મગ્ન થવાને. સમાજિક ઐકય વધવા માટે અને બીજાં અનેક પ્રશંસનીય અને અત્યાવશ્યક, સામાજિક સુસ્થિતીને જરૂરની વિચાર પ્રવૃતીની વૃદ્ધિ કરનારા અનેક સાર્વજનિક તહેવારો આ કાળમાંજ પ્રચારમાં આવ્યા. આજ સમયમાં ગૌતમ બુદ્ધનો જન્મ થયો અને તેણે ઇ. સ. પૂર્વ ૫૯૨ના વર્ષમાં પોતાના નવીન

ધર્મનુ નિશાન ફરકાવ્યુ. **સમતા, બંધુભાવ અને પવિત્રતા** આ બાબતોનો પ્રસાર કરવો એજ તેનુ અવતાર કાર્ય હતુ અમર્યાદ વિષયોપભોગ અને તીવ્ર શરીર દૃષ્પ્રદ તપશ્ચર્યા આ બન્ને અમર્યાદાનો તેણે નિષેધ કર્યો જાતી ભેદનુ બળ ઘણુ જ જામેલુ હતુ તેનો પણ તેણે નિષેધ કર્યો

કર્મ તત્વને **ગૌતમ** બુધ્ધે પ્રાધાન્ય આપ્યું મનુષ્યની મુક્તિ—નિર્વાણ—એ ધર્મ વિધીની કવાયતપર અવલબન ન રાખતાં પોતાના કર્મપર—હમેશના આચરણપર આધાર રાખે છે એ તેણે લોકને જણાવ્યુ યજ્ઞ યાગનું મહત્વ કમી કરીને અને ઇશ્વર અને સામાન્ય મનુષ્ય એમની વચ્ચે દલાની—વકીલાત કરનારા ઉપાધ્યાયનું પ્રાબલ્ય કમી કરીને લોકને તેણે ધર્મ સ્વાતંત્ર્યનુ દાન કર્યું પાપપ્રક્ષાલન કિંવા પૂર્ણત્વ પ્રાપ્તી એ કાંઇ ઉપાધ્યાની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રાપ્ત થનારી વસ્તુ નથી પણ તે પોતાના જાતી પ્રયત્નથીજ મેળવવી જોઇએ તે તેણે સ્પષ્ટ જણાવ્યુ.

प्रातःकाळनी शुभाशिष.

(ડૉ. નટવરલાલ જગન્નાથ ગૌતમી.)

(આ પ્રૌઢ વિચાર ભરેલી અસલ ઇંગ્રેજી કવિતા Mrs Barbauld નામે એક બાઇએ લખેલી છે આ કવિતા વાંચી કવિ Wordsworth બોલ્યો હતો કે—" એક સારા ખાણુ માટે કોઇની પ્રશસા કરવામા મ્હને કોઈ પણ પ્રકારનો વાંધો નથી પરન્તુ હું ઇચ્છુ છુ કે આ કવિતા મેં પોતે બનાવી હોત તો કેવુ!")

શિખરણી.

૧.

ત્હને ના જાણુ હુ, નવ કર્યો શક્ર કોણુ જ નતુ ?
પરન્તુ જાણુ છુ, ઉભય મળી છૂટા પડી જવુ !
મળ્યાતાં ક્યાં! ક્યાં! શુભ મિલન ક્યારે પ્રિય થયુ ?—
કૃપા આ સકેતો, પ્રગટ કદિના હુ કરી શકુ !

૨.

શશાંકી જ્યોત્સ્નામા, તિમિરમય રાત્રે વિહરતા,
સદા મન્ને સાથે, દિવસ બહુ ગાળ્યા વિરમતા,—
હવે થા વિમુખી, સૂચન પણ આપ્યા વગર તુ !
વિયોગે જાણુ છુ, દ્રવિત અતિ થાશે હૃદય તુ !

૩

વિખુટાં થાતાં, વચન પણ ના તુ જણાવજે !
મ્હને ના તુ ત્હારી, રજનિ શુભ આશિષ ઇચ્છજે,—
પરન્તુ તેજસ્વી, સુખકર પ્રદેશે વિરમીને,
મ્હને પ્રાતઃ ભાગે, નવલ શુભ આશિષ ઇચ્છજે !

शरीरना वेगोने रोकवाथी थतां दरदो.

(લેખક વૈદ જનાર્દન ભીખાભાઇ.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

૭. ભુખના વેગને અટકાવવાથી થતી નુકશાની અને તેના ઉપાયો—ઘણાં ગરીબ બિચારાં ભીખારીઓ, અને તપસ્વીઓ અપવાસીઓ વિ. આ દરદથી જાણીતાં હશે. ક્ષુધાના રાધથી અંગ ભાગે છે, અરૂચી થાય છે, ગ્લાની, કૃશતા, શુળ અને ભ્રમ (ચક્કર) આવે છે. ઉપાયમાં હલકું, સ્નિગ્ધ, ઉષ્ણુ અને થોડું ભોજન આપવું, બને તો દરરોજ નિયમિતજ જમવું, આ ઉપરથી એમ ના સમજવું કે અપવાસ ન કરવા. જેના જે નિયમો છે તે ચાલુજ રાખવા, અત્રે તો જેઓ હમ્મેશાં નિયમિત જમનારા છે તેઓ જો અનિયમિત થઈ ખોરાક લેવાના ટાઇમમાં ફેરફાર કરે છે અથવા ઘણીવાર જાણી જોઇ ભુખ્યા રહે છે તેમનેજ આ સુચના છે.

૮. ઊંઘ અટકાવનારાઓને થતી ખરાબી અને ઉપચારો—નાટકો, નાચ, ભવાઇ, આદિ તમાસાનાં શોખીન માણસો નાઇટ ડયુટીના સરવન્ટસો, એકટરો, અને ઘણા જ્ઞી વિદ્યાર્થિઓને આ દરદો લાગુ પડે છે. જેવાં કે નિંદ્રાના રોધથી મોહ થાય છે, આંખમાં તથા માથામાં ભારેપણું થાય છે, સદાય શ્લેષ્મ (સળેખમ) રહે છે. આખો દિવસ આલસ્ય, ' આવી અંગ ભાગે છે, માથાના જ્ઞાનતંતુઓ અને આંખનાં દરદથી પીડાય છે અને ..: ઓછું થાય છે. ઉપાયમાં ઊંઘ લેવી અને પગચંપી કરાવવી, રાત્રીએ સુતી વેળાએ ...ં તળીયામાં તેલ ઘસાવવું, ગંઠોડા અને ગોળની ગોળી કરી ભેંસના દૂધ સાથે ખાવી, ના પહેલાં ત્રણુ કલાક અગાઉ "ભાંગ, આસવ કે ખપે તેને મદીરા પીવાં." કેફી પીણાં પીવા માટે હમો ભલામણ કરતા નથી પણ ઉંઘ લાવવાના ઉપાયમાં છે તેથી જણાવીએ ીએ. બાકી તો સહેલો અને સારો ઉપાય એ છે જે " સુતા પહેલાં સ્નાન કરીને પગનાં તળીયાંમાં તેલ ઘસાવવું અને પગચંપી કરાવવી. બને તો ભેંસનું દૂધજ રાત્રે વાળુના બદલે પીવું. જેથી ઊંઘ આવશેજ.

૯. ઊધરસનો વેગ અટકાવનારને થતાં દરદો અને ઉપચાર—જે મનુષ્યોને ઊધરસ થઈ હોય, જ્યાં શરમથી, બ્હીકથી, કંટાળાથી આવતી ઉધરસને અટકાવે છે તેથી તેઓને નીચેનાં દરદો લાગુ પડે છે. ઉધરસની વૃદ્ધી (વધારો) થાય છે અરૂચી થાય છે. હૃદયરોગ થાય છે. એટલે છાતીમાં અનેક જાતનાં દરદો થાય છે તથા હેડકી થાય છે. ઉપચારમાં કદી પણ ઉધરસના વેગને રોકો નહિ, બહુજ ઉધરસ આવતી હોય અને કંટાળ્યા હો તો રાત્રીએ સુતી વેળા દૂધ શેર ૦।, પાણી શેર ૦।, ઘી રૂા. ૧ ભાર અને હળદર ૦। રૂા. ભાર એ બધાંને ઉકાળવું, જ્યારે પાણી બળી જાય ત્યારે રહેલું દુધ ઊનું ઊનું પીવું જેથી ઊધરસનો અટકાવ થશે. આ ઉપરાંત શાસ્ત્રમાં જણાવેલા પ્રયોગો જેવા કે સિતોપલાદી લવંગાદિ, મરિચાદી, દ્રાક્ષાવલેહ વિગેરે ઘરગથ્થુ પ્રયોગો કરવા, બ્હેડાંની છાલ મોંઢામાં રાખવી, મીઠું મોંઢામાં રાખવું, અરડુસાનો રસ મધમાં, આદુનો રસ મધમાં નાંખીને આપવો, એરંડીનાં પાન વાટી સિંધવ અને ઘી સાથે શેકીને આપવાં, પીપરનું ચુર્ણ મધમાં ચાટવું, જેઠીમધનું ચુર્ણ મધમાં ચાટવું, પાનમાં સેન સેનની ટીકડી ખી ખાવું. વિગેરે.

૧૦ શ્વાસને અટકાવવાથી થતી નુકશાની અને ઉપચારો—ઘણાં છોકરાંઓ અને કસરતી માણસો અથવા કુસ્તીબાજ મનુષ્યો બહાદુરી બતાવવા માટે કસરત અથવા મહેનતનું કાર્ય કર્યા પછી મ્હને શ્વાસ નથી એમ જણાવવા શ્વાસને રોકી રાખે છે. જેથી તેઓને શ્વાસ અધિક થઇ શ્વાસનું દરદ લાગુ પડે છે. ગુલ્મ, હૃદરોગ અને સંમોહ થાય છે. ઉપચારમાં વિશ્રામ લેવો અને વાતહર ઉપાયો કરવા કોઇપણ દિવસ બહાદુરીના બહાને શ્વાસને કદી રોકવો નહિ. શાસ્ત્રીય ઔષધો પોતાના વૈદ્ય કે ડોકટરની સલ્લાહ લઇને કરવાં જેવાં કે "સિતોપલાદિ, વાસાવલેહ, દ્રાક્ષાવલેહ, હરડેનો અવલેહ દ્રાક્ષાસવ," વિગેરે. શ્વાસના રોગમાં ઘરગથ્થુ ઉપાયો કાર્ય કરી શકતા નથી. કદાચ કરે તો એકાદ દિવસ.

૧૧. બગાસાના વેગને અટકાવવાથી થતી વ્યાધિ અને તેના ઉપચાર—બગાસું રોકવાથી, છિંકનો વેગ રોકવાથી જે દરદો લાગુ પડે છે તેજ દરદો થાય છે. ઘણાં રમતીબાળ બાળકોને બગાસું ના રોકવા સુચના આપવી કારણ કે બાળકો ઘણીવાર સામાસામી સરત ઉપર આવે છે. અને જાણીજોઇને બગાસું અટકાવે છે. વળી ભજન તથા કિર્તન આદિ વિ. મંડળીઓમાં ઘણાં માણસો બગાસું અટકાવે છે. માટે તે બધાંયને હમો અત્રે ભલામણ કરીએ છીએ જે ધર્મશાસ્ત્રમાં પણ શરીરના ૧૪ વેગને રોકવા ના પાડી છે માટે વેગો તે તો કદી પણ રોકવા નહિ. પાપ, તો નથી લાગતું પણ ઉલટું દરદ પેદા થાય છે ઉપચારમાં વાતહર વિધી કરવો; અને આરામ લઇ આમતેમ આળોટવું.

૧૨. રડવાનું રોકવાથી થતાં દરદો અને તેના ઉપાય—બાળકોને ધમકીથી છાનાં રાખવાથી, રડતાં માણસને હુકમથી છાનાં રાખવાથી, લાગણીથી આવતુ રડવું અટકાવી રાખવાથી, હું સહનશીલ છું એમ બતાવવા જાણીજોઈને આવતું રડવું અટકાવવાથી, પીનસ (સોપ્પમ) આંખ અને માથામાં પીડા, છાતીમાં પીડા થઈ હૃદયનો રોગ થાય છે, ડોક ઝલાઇ જાય છે. અરૂચી ભ્રમ, અપસ્માર, ઉન્માદ અને ગુલ્મરોગ થાય છે.

ઉપચારમાં:—આવેલા રડવાના ડચૂરાને એકાંતમાં જઇ ખૂબ જોરથી રડીને કાઢી નાંખવો, પછી નિંદ્રા લેવી. દ્રાક્ષાસવ કે ભાંગ પીવી. વડીલવર્ગ પાસે જઇ પ્રિય કથા અને પ્રીય વાતો સાંભળવી. સંગીતનો શોખ હોય તો ગાવું-બજાવવું અને સમાન મિત્રો સાથે હરી ફરી આનંદ લેવો.

૧૩. ઉલટીનો વેગ રોકવાથી થતી બીમારી અને ચિકિત્સા—ઘણાં માણસો ઉલટીથી કાયર હોય છે. જ્યારે તે મનુષ્યોને કુદરતી રીતે ઉલટી શરૂ થાય છે. ત્યારે તેઓ મુખવાસ આદિ કેટલીક વસ્તુઓ ખાઇ ઉલટી બંધ કરે છે પણ તે તેમની ભૂલ છે કારણ કે તેમ કરવાથી નીચેનાં દરદો લાગુ પડે છે. ઉલટીનો વેગ રોકવાથી, વિસર્પ, કોઢ, આંખમાં રોગ, ખરજ, અને પાંડુ રોગ, તાવ, ઉધરસ શ્વાસ, હલ્લાસ, ઉપસ્થિતવમન. વ્યંગ, અને સોજો થાય છે. ઉપચારમાં ગંડૂષ ધૂમ લેવો. કાંઇ ખાવું નહિ રૂક્ષપદાર્થ ખાઇને તેની ઉલટી કરવી કસરત, લોહી કઢાવવું, વિરેચન અને ક્ષારવાળુ તેલ હોય તેનો અભ્યંગ કરવો એ હિતરૂપ છે. ઘરગથ્થુ ઉપાયમાં ઉલટી થતી હોય તો સિંધવ મિશ્ર ગરમ પાણીપીને ખાસ જાણી જોઇને ઉલટી કરી નાંખવી; પછી સિંધવ ઘીમાં ચટાડવો, મધપુડાનું મીણુ મધમાંજ પાકું કરેલું સુર્ણ મધમાં આપવું અને આ નિચેનો મસાલો દવામાં તથા ખોરાક તરીકે લેવો.

नेत्ररोग चिकित्सा.

(લેખકઃ—આર્યવૈદ્ય મયારામ સુંદરજી, જેતપુર.)

આંખના રોગના ૧૦ દશ પ્રકાર મુખ્ય છે. જેમકે ૧ બાળક જન્મતી વખતે આંખો આવે છે તે. ૨. શીળી કે ઓરી નિકળવા વખતે આંખો રોગી થઈ આવે છે. ૩. ચાંદી, પ્રમેહ વડે આંખોમાં ગરમી થઇ આવે છે. ૪. જુનાં તપોડીઆં (ખીલ) વડે આંખોમાં વાવલાં, ફુલાં થઈ આવે છે. ૫. કોઇ કારણથી આંખને ફટકો કે માર પડવાથી આંખમાં રક્ત જમાવ કે દરદ થાય છે. ૬ આંખમાં પસ્વાળાં ઘસાવાથી આંખમાં દરદ થાય છે ને વાવલાં ફુલાં ડોળ વિગેરે થાય છે. ૭. આંખનો ગેરઉપયોગ કે અતિ ઉપયોગ થવાથી દરદ થાય છે. ૮. આંખમાં ડોળ કે વેલ થવાથી દરદી આંખ બને છે. ૯. ચસ્માની જરૂર હોય છતાં તે નંબરવાર ન લેવાથી આંખનાં દરદ થાય છે. ૧૦. રૂપાના ક્ષાર (લ્યુનર કયારટીક) નાં ટીપાં ઘણા દિવસ નાખવાથી થતું છારીનું દરદ આ શિવાય મોતીઆ ને ઝાંમર વડે થનાર આંખ ને ઝાંખને અંધાપો વિગેરે.

૧. જન્મ વખતે થતી બાળકને આંખની વ્યાધી—જન્મ પછી તુરતજ, ચાંદી તથા પ્રમેહના દરદવાળી તેની માતાના ગુહ્ય ભાગનો બાળકની આંખોને ચેપ (રોગરસ) લાગવાથી આંખો ઉઠી આવે છે. આમ બનેલું જણાય તો બાળકની આંખો ઉના, સહેતા-ણી વડે સારાએ ધોતા રહેવી અને તે પાણીમાં ૧ ઔંસમાં ૧ વાલ બોરાસીક એશીડ ..ર ટંકણખાર નાખવો. અને આમ આંખો ધોયા પછી અર્ધો ચોખાપુર કપાલો મેલ ..વો. આમ સવાર સાંજ એક અઠવાડીયું કરવાથી, બાળકની આંખે અંધાપો આવ..નો ભય મટીને પુનઃ આંખો આરોગ્ય ને નિર્મળ બને છે. તેમજ બાળકની માતાને પણ લોહી સુધારનારી દવા આપવી. તે માટે અલ્પવજને ૧/૧૬ ગ્રેન રસકર્પૂર અને સારસા-પરીલા (ઉપલ સરીસવ) અનુપાન સાથે અપાય છે. સુયાણીના હાથને પ્રમેહનો ચેપ લાગેલ હોય ને તે હાથ બાળકની આંખે લાગવાથી પણ બાળકની આંખો થઇ આવવાનો પુરતો સંભવ છે. માટે તેમ ન બનવાનું ધ્યાન રાખવું. જો ..ર આપનાર માતાને પ્રમેહ કે પ્રદરનું દરદ હોય તો તેનો ગુહ્ય ભાગ ગરમ પાણી વડે દિવસમાં બ... પ્રક્ષાલન કરી-ધોઇને સાફ રખાવવો. એક ઔંસ પાણીમાં સુમરલેડ ૫, ગ્રેન પ્રમાણે મેળવી ગુહ્ય ભાગ ધોવાથી તે ભય ઓછો થાય છે. આટલાજ વજને ફટકડી કે પરમાંગનેટ પોટાસ મેળવીને પણ ગુહ્યભાગ સાફ કરી શકાય છે. તેટલા વજને, ઉપરની દવાને બદલે ટંકણ-ખાર પણ યોજી શકાય છે. કપડાં સ્વચ્છ રાખવાં. તેમજ સુયાણીના હાથને તેનાં કપડાં પણ જન્મતર કરાવવા વખતે ઉપરના કોઇ પણ પાણી વડે કે એચ. પી. લોશન વડે ધોવ-રાવી સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર છે.

નવા જન્મેલા બાળકની આંખો હમેશાં ત્રણ વખત ગરમ પાણીથી ધોવી. ચોખા મલમલનો કટકો ગરમ પાણીમાં બોળી આંખો ઉપર પાણી ટપકાવવું; અને સારી રીતે દશ મિનિટ સુધી ટપકાવવાથી આંખોનો વરમ ઓછો થાય છે. પાંપણો ચોંટી જતી હોય તો તેમને ઉપર મુજબ ગરમ પાણીનો સેક કરવાથી આંખો તુરતજ ઉઘડશે. આંખો ઉપર, ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી એક કલાક સુધી શેક કરવાથી શોજો ને પીડા કમ થાય છે. આંખોની બન્ને પાંપણોને ધીરથી છુટી પાડવાની આમ અવસ્ય તજવીજ કરવી. એથી

આખનો અંદરનો ભાગ ધોઇ તથા જોઇ શકાય છે. આંખો ઉઘાડે એટલે ગરમ જળનું સેચન કરવું. એથી અંદરનો મેલ તુરત ધોવાઇ જાય છે. ઉપર કહ્યું સર્વ કામ બાળકને અંધારામાં રાખીને કરવું, કે જેથી તેમને તેજ પ્રકાશનો ક્ષોભ થાય નહીં. તે માટે મીણ-બતી તથા ઘીનો દીવો વાપરવો. ત્યારબાદ રૂપાના ક્ષાર (કૉસ્ટીક) નાં એક ઔંશ વર્ષા-દના પાણીમાં કે ડીસ્ટીલવાટર (વરાળના પાણીમાં ૨॥ અઢી ઘઉંભાર મેળવણીનાં ટીપાં બમે ત્રણ ત્રણ નાખવાં. અને તે બબે પોરે નાખવાં. અથવા ઉપરની દવા હાજર ન હોય તો મોરથુથું ૨, બે ઘઉંભાર લઇ તે અઢી તોલા (૧ ઔંશ) વર્ષાદના પાણીમાં કે તેટલા ગુલાબજળમાં મેળવી ઉપર મુજબ વાપરવાં. ઉપરનાં બન્ને પ્રવાહી કાચની સ્વચ્છ શીશામાં બુચ દઇને રાખવી. ધંતુરાના તાજા પાનને વાટી તેની લુગ્દી આંખ ઉપર લુગડાના પાટાના બેવડમાં રાખીને અમુક વખત સુધી મુકવી. તે પ્રમાણે કરવામાં કશી હરકત માનવી નહીં. આંખને કાયમ પાટો ન બાંધી રાખવો કેમકે તેથી આંખોમાં લોહી ભરાય છે. બાળકને અંધારામાં રાખવું કે જેથી તેજ પ્રકાશનો તેને ક્ષોભ ન થાય. આમ એક અઠવાડીયું કર-વાથી આરામ થાય છે. આંખો ચોટે નહીં તે માટે ગાયનું ઘી અથવા વેસીલીન જરા જરા પાંપણોની વચ્ચે રાતરે લગાવવું.

૨. **શીળી અગર ઓરી વડે આંખોનું દરદ થઇ આવે છે.**—અને તેમાંથી વાવલાં (ચાંદાં), ફુલાને ડયો થઈ આવવા મોટો ભય છે. આમાંથી આંખો થઇ આવે તો પ્રથમ એક ઉકાળી સાફ કરેલ (વિલાયતી) એરંડીઆનો કે હીંમજનો જુલાબ દેવો. દેશી ઉકાળીને કાઢેલું એરંડીયું પણ વાપરી શકાય છે. પણ પીલેલું કાચું. એરંડીયું હર-ગીજ વાપરવું નહી. કેમકે તે ઝેરી હોય છે. શીતળ જુલાબ વડે ગરમી શાંત થાય છે. દરદીની આંખો ગરમ પાણી વડે ધોઇને સાફ કરવી ને તેથી ઉઘડે એટલે આંખ અંદર કાંઈ ગરમ પાણી ટપકાવી ધોવાથી તે સાફ થાય છે. તથા ગરમ પાણીના શેક વડે તેની ગરમી તથા સોજો વિગેરે કમ થાય છે, ત્યાર પછી બોરીક એસીડની બારીક ભુકી અથવા ફટકડી, એ બેમાંથી એકને ૧૫ ઘઉંભાર લઈ અઢી તોલા પાણીમાં એક શીશીમાં મેળવી તેનાં ટીપાં આંખમાં નાખવાં. એ પ્રમાણે હમેશ સરખે અંતરે ત્રણ વખત દવા નાંખવી જારી રાખવી. રાતરે પાપણોની કોરે ગાયનું ઘી કે વેસીલીન લગાવવું. આવી રીતે શીળી કે ઓરી મટે ત્યાં સુધી વર્તન રાખવાથી આંખોને ફુલુ ડયો કે અંધાપા વગેરે ઉપાધી થવા પામતી નથી. આંખો ધોવાના પાણીમાં બોરાસીક એસીડ ન મળે તો એક ઔંશમાં ૧ ઘઉંભાર મોરથુથુ મેળવવું. અથવા બોરાસીકને બદલે ટંકણખાર વાપરવો. કેટલીકવાર બહુ પીડા હોય તો પોષડાનું. (અફીણના ડોડવાનું) ઉકાળેલું ગરમ પાણી ઉપર પ્રમાણે વાપરવું. અને આંખો ધોયા બાદ અને દવાનાં ટીપાં નાંખ્યાબાદ જરા જરા કપાલે મેલ પણ અંજાય છે. કે બોરીકએસીડનાં ટીપાં નંખાય છે.

૩. **ચાંદી પ્રમેહવડે થનાર આંખનું દરદ.** ચાંદીથી આંખનું દરદ થઇ આવે તેને બોરાસીક એશીડ ૫ ગ્રેન આશરે એક ઔંશવાળા ગરમપાણી વડે આંખો ધોઈ-પછી તે કોરી થયે આવી ચોખાપુર, દરેક આંખમાં સવાર-સાંજ આંજવાથી એકાદ અઠ-વાડીઆમાંજ આંખોની ગરમી વિગેરે મટે છે. જો આંખના કાળા ભાગમાં દરદ પ્રસરેલું જણાય તથા તેથી તેમાં અલસર (વાવલું-ફુલું) થએલું જણાય તો ધંતુરાનાં લીલાં પાન ૧ થી ૭ લઈ તેને અઢી તોલા પાણીમાં ચોળી તે પાણી ગળી લઈ તેમાં ટંકણખાર ૧ થી

૨ રતી મેળવી ૧ શીશીમાં ભરી સુર્ય દઈ રાખવી તેમાંથી ત્રણ ત્રણ ટીપાં આંખમાં નિત્ય બબે પહોરે નાખવાં, અને ઉપર મુજબ જરાજરા કયાલોમેલ પણ આંજતા રહેવું. પ્રમેહપ્રદરનો ચેપ આંખને ન લાગે તે ધ્યાનમાં રાખવું. પ્રમેહ પ્રદરવાળાં કપડાં સાફ કરવાં અને તે આંખને ન લાગે તેમ વર્તવું. અને ઉપર ગાંદી માટે કહેલા ઉપાય કરવા. જો આમ ન બને તો બાળક અંધ થવાનો સંભવ છે.

૪. આંખના ખીલ અગર તાપોડીઆનું દરદઃ—આ ખીલ અગર તપોડીઆનું દરદ આંખની પાંપણની અંદરની બાજુમાં દાણા દાણારૂપે થાય છે, અને તે ખીચોખીચ હોય છે. શરૂઆતમાં માત્ર રતાશ હોય છે, પણ બેદરકારીથી વધે છે. અને આંખના કાળા-ભાગને ક્ષોભ ને ચેપ લાગવાથી તેનું ચાંદું ને છેવટ ફુલું થાય છે. તપોડીઆનો રોગ ચેપી છે. તે એકના સંસર્ગથી બીજાને થવા સંભવ છે. કેટલાક કુટુંબમાં આમ ઘણાંને તે થાય છે. નિશાળમાં તેનો ચેપ થતો અટકાવવા માટે નિશાળના તેવા અભ્યાસીને તેના ઉ-પચાર માટે ફરજ પાડવાની જરૂર જણાય છે. તેના નિવારણ માટે સારી હવામાં રહેવાની પણ જરૂર છે. તથા ધુંવાડાથી દૂર રહેવાની પુરી અગત્ય છે. આંખો ચોળવાની ટેવ ન રાખવી. કોઈ પણ જાતનો મેલ ન લાગવા દેવો. એવા દરદવાળાના સ્પર્શથી દૂર રહેવું. તેવા દરદીના ટુવાલ, રૂમાલ કે કપડાં ન વાપરવાં. ઉપાયમાં પોપચાં ઉલટાવી તેને ગરમ જળથી હમેશ બે વખત ધોવાં. પોપચાં ઉલટાવવાની રીત સહેલી એ છે કે ડાબા હાથની આંગળી અને અંગુઠાથી પાંપણને ધીરેથી પકડી જરા ખેંચવી અને પછી પોપચાં ઉપર મધ્યમાં એક પીતળની સળી અગર પેન્સીલ જરા દાબવી એટલે પોપચું તુરત ઉલટશે, તેને પછી ગરમ પાણીમાં મલમલનો કટકો બોળી પોતાની આંગળીને લપેટી તે કપડું જરા જરા તાપોડીઆં ઉપર ઘસવું, અને પછી મોરથુથાનો કટકો લગાડવો એટલે કે તેનો ફક્ત એક ઘસારો અથવા લીસોટો કરવો, બહુ ઘસવાની જરૂર નથી, જેથી અણુધડની માફક બહુ ઘસવાથી ઉલટી ઉપાધી થાય છે તેમ થતું નથી. અથવા મોરથુથાનું પ્રવાહી ઉપર પ્રમાણે કે રૂપાનાખાર (કાસ્ટીક) નાં ટીપાં ફક્ત બે ઉલટાવેલા પોપચા ઉપર નાંખી આંખો બંધ કરવી. કોઇપણ પ્રવાહી વધારે નાંખવાથી તો ઉલટી ઇજા થાય છે તે ધ્યાનમાં રાખવું. મોરથુથું ફક્ત બે ઘઉંભાર (અર્થાત્ ૧ રતી) અને મધ બે તોલા સાથે બરાબર મેળવી તેનાં બે ટીપાં હંમેશ આંજવાથી પણ સારો ગુણ થાય છે. કોઇને મોરથુથું લગાવવાથી વધુ પીડા જણાતી હોય તો ઉલટાવેલી પાંપણના અંદરના ભાગને તે લગાડયા બાદ ૧ રૂપી-યાભાર એરંડેલ તેલમાં કે ગ્લીસરીનમાં ૧ રતી કોકીન મેળવેલ હોય, તે જરા આંગળી ટેરવાને લગાડી તે આંગળી તે ઉપર ફેરવવી કે જેથી તરત પીડા કમ થઈ જશે. પરંતુ પીડા સહન થાય તેણે કોકીન ન લગાડાય તેમ ઠીક. કેમકે કોકીનથી આંખ કાંઇ અશક્ત થાય છે તેમ ન બનવા પામે.

૫. આંખને ઠોંકો કે માર (તડાકો) લાગવાથી થતું દરદ—આંખને ઠોંકો કે માર લાગવાથી ફુલ થઇ હોય કે તેમાં લોહી જમાવ વિગેરે થઇ આવ્યું હોય તેને માટે ગરમ પાણીનો સેક કરવો. આંખની અંદર બોરાસીક એસીડ ૫ ગ્રેન અને ઓપીઅમ કે વાઇનની ટીંક્ચર અથવા લાઉડેનમના અર્કના ... (see note)

સ્વચ્છ કપડું બોળીને કલાક કલાકવાર નિત્ય પોરેપોરે સહેતો સેક કરવો. તથા અફીણના પાણીમાં હળદર ઘસીને બાહેર આંખને ફરતી લગાવવી. અગર અફીણના કસુંબાનાં દારૂહળદર ઘસીને આંખને ફરતી બાહેર લગાવવી. અને બહુ હોય તો વૈદ કે દાકતરની સલાહ લેવી. દારૂડીનો રસ કે તેના રસનો ઘન પણ લગાડાય છે તથા જરા જરા અંજાય છે. ઇત્યાદિ, આમ ઉપચાર જારી રાખવાથી હળવે હળવે આંખમાં જામેલું રકત શોષણ થતું રહી આંખ સુધરી જાય છે. અને એનાથી અવસર કે ફુલું થઈ આવેલ હોય તો તે પણ મટે છે.

૬. આંખનાં પરવાળાં થવાથી થતાં આંખનાં દરદ—આવાં આંખનાં થતાં દરદ દૂર કરવાને પ્રથમ તેનું મુખ્ય મૂળ જે આંખની પાંપણોના ઘસાતા વાળનું નિવારણ કરવાની જરૂર છે. કોઈ તેને ચીપીઆ વડે ચુંટી કાઢે છે ને તેથી એ પાછા ન ઉગે ત્યાં સુધી આરામ જણાય છે. પરંતુ પાંપણના વાળ આંખના ડોળામાં ન ઘસાય તેમ તે અધર રહે એમ પાંપણને દાકતરો અસ્ત્રથી કાપી રૂજવે છે, તે ઇલાજ સર્વથી બહુ ઉત્તમ છે. શિવાય વિજળીના તારવડે પાંપણના વધુ વાળના મૂળને દહન કરવામાં આવે છે અને તેથી ત્યાં ફરી વાળ ઉગતા નથી તેનો ઉપચાર પણ થાય છે. આ કામ સરજનના હાથથી થાય છે. પરવાળાના વાળ લાંબા હોય તો ગુંદર વડે પાછા વાળવાથી ઘણા ઘસાતા નથી; પરંતુ આવા ઉપાય કોઇનેજ લાગુ પડે છે. પરવાળાં ઘસવાથી આંખમા વાળનાં ફુલાં ડોળા, રતાસ વિગેરે થઇ આવેલ હોય તો તે, તેતે દરદને અનુસરીને ઉપાય કરવા. દારૂડીનો રસ કે તેનો રસ ગળી તડકે કાંસાની થાળીને ઘી લગાવી પછી તેમાં નાંખી તડકે સુકવી, તે સુકાતાં ચેપથી વળે તેવો થતાં તેને ઉચેડી ચેપલી બનાવી તે ચેપલી ઉપર ભીની આંગળીનું ટેરવું ઘસવું જેથી તે આંજણ પેઠે જરા ચોંટે એટલે તે નિત્ય સવારે ને સાંજરે આંજવાનું જારી રાખવાથી વાવલાં, ફુલાં, ડોળ વિગેરે મટે છે. તેમજ ધંતુરાના પાનનો ઉપર કહેલા પ્રયોગનાં ટીપાં નાંખવાથી પણ મટે છે. જુનાં ફુલાં ને ડોળ મટવાને માટે ઉપર કહેલ મોરથુથાવાળું ટીપું કે અંજન પણ વપરાય છે. અપૂર્ણ.

છાશના ઉપયોગથી થતા લાભ.

વૈદક શાસ્ત્રમાં છાશના ઘણા ગુણ લખ્યા છે. ગાયના દુધની છાશ સર્વ પ્રકારના રોગનો નાશ કરે છે. તાજી છાશ ઘણીજ પૌષ્ટિક છે.

છાશમાં જે ક્ષાર રહેલો છે તેથી તૃષા છીપે છે. છાશમાં જે પોષક તત્વ છે તે સામાન્ય નાસ્તા કરતાં અધિક પોષક છે. નબળા લોહી વગરના, અથવા બગડેલા લોહી વાળા, અજીર્ણ વાળા એ વિગેરે રોગવાળા મનુષ્યોને છાશના ઉપયોગથી ઘણાજ લાભ થાય છે.

સખ્ત ગરમીના વખતમાં ગરમીમાં કામ કરનાર મનુષ્યો થાકી જાય છે અને તેમને વખતો વખત પાણીનો સોસ પડે છે અને ઠંડાં પીણાં આઇસક્રીમ, સોડા, લેમન વગેરે પીએ છે પરંતુ તેથી ખરી તૃષા શાન્ત થતી નથી આવા વખતે એક પ્યાલો છાસ પીવાથી તરસ છીપી શાન્તિ મળે છે અને શરિર તથા મનને સારૂં પોષણ મળે છે.

છાસ આંતરડાની અંદર થતા દોષો તથા આંતરડાના વીકારોને દુર કરે છે. ઝાડા આમ અને સંગ્રહણીના દરદીઓને છાસનો ઉપયોગ ખાસ ફાયદા કારક છે.

એક પવાલાથી એટલે પાશેર અચ્છેરથી વધારે છાશ પીવી નહી અને બને ત્યાં સુધી

તે તાજી અને ઠંડી ગોળીમાં રાખેલી હોય તેવી છાશ પીવી, તેમાં મીઠું અગર જીરૂં નાંખ્યા સીવાય અને સાથે કોઇ પણ પદાર્થ લીધા સીવાયજ એકલી વાપરવી.

ગામડાઓના રહેવાસીઓ કે જેઓ રૂષ્ટપુષ્ટ અને નીરોગી જીવન ગાળે છે તે આનોજ પ્રતાપ છે. " મહુધા નિવાસી "

केटलाक अनुभवी प्रयोगो.

દાદર—ઉપર ચિત્રકમૂળ ઘસીને ચોપડવાથી ત્યાં લાલ બળી ફોલ્લો થાય કે તે જગ્યા સુધી જામ થયેલી દાદર મટી જાય છે. પરંતુ આ મૂળ કોઇ સુંવાળી કે કયોલી જગ્યાએ લગાવવું નહિ.

ઘા ગુમડું કે નાસુર પાકી તેમાં જીવ પડયા હોય તો ખાટખટુમડાની ગાંઠને પત્થર ઉપર ઘસી તેનો લચકો રૂના પેલ ઉપર મૂકી તે પેલ પાકેલાને જીવ પડેલા ભાગ ઉપર તળે દવાને ઉપર રૂ રહે તેમ મૂકવું. દસ બાર મીનીટ પછી પેલ ઉપાડી લેવું જેથી તે પેલમાં જીવ આવીને ચોટી જશે તે કાઢી નાંખવા એમ બે ત્રણ વાર કરવાથી તમામ જીવતા જીવડા તમામ નીકળી જશે ને આરામ થઈ જશે. આ ગાંઠ તાજી વાપરવી. ખાટખટુમડાના વેલા વાડોએ ચોમાસામાં પુષ્કળ થાય છે.

શસ્ત્રનો ઘા—ફટકડીને વાટી ઘીમાં મેળવી તેનો લચકો ઘા ઉપર મુકીને તે ઉપર રૂનું પેલ મૂકી પાટો બાંધવો. તે પેલ ઉપર રોજ ઉનું ઘી મૂકી ફટકડી સુકાવા દેવી નહીં જેથી ઘા પાકયા સિવાય જલ્દી રૂઝાય જાય છે અને ભોંય આવી નવી ચામડી આવી જાય છે.

માટીનો પાટો—વાગવા ઉપર કે ગુમડાં ઉપર ગોરમટી-માટીને પલાળી તેનો પાટો બાંધવાથી મટી જાય છે, એવું લો. મા. શ્રીયુત ગાંધીએ એક વખત આ તંત્રીને કહ્યું હતું અને તેનો તેમણે ઘણે પ્રસંગે અનુભવ પણ કર્યો છે.

હૃદયની ગતિ બંધ થાય તો તેનો ઉપાય—અધિક રક્તસ્રાવથી કે એવાંજ કારણોથી હૃદય પીંડની શક્તિ નષ્ટ થઈ તેની ક્રિયા બંધ થાય છે. તે વખતે માથા ઉપર ગરમ પાણીની ધારા કરવાથી હૃદયની ક્રિયા ફરી ચાલુ થાય છે.

હીચકી-હેડકી—ઘણી વખતે હેડકી ઘણા ઉપાયો કરતાં મટતી નથી પરંતુ થોડા વખતથી ડૉ. લેબાર્ડને તેનો અકસિર ઉપાય શોધી કાઢયો છે. તે એ છે કે, હેડકી આવતી હોય તેની જીભને જરા જોરથી બહાર ખેંચવી અને મૂકી દેવી આથી હેડકી મટી જાય છે. તે ડૉક્ટરે ક્ષય જેવા અસાધ્ય રોગમાં થયેલી હેડકીને પણ આ પ્રયોગથી મટાડી છે.

रसौषधो.*

તાવ.

હિંગુલેશ્વરરસ—પીંપર, હીંગ, વચ્છનાગ એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ ખલમાં એક પહોર ઘુંટી તૈયાર કરવું પછી તેમાંથી બે રતી દવા મધની સાથે આપવાથી વાત જ્વર મટે છે.

શિતભંજીરસ—પારો, હીંગ, ગંધક, નેપાળો એ સર્વ સરખે ભાગે લઇ દંતીમૂળના ઉકાળામાં ૩ દિવસ સુધી ઘુંટી તૈયાર કરવું તેમાંથી ૨ રતી દવા આદાના રસ સાથે આપવાથી નવીન જ્વરને એક પહોરમાંજ મટાડી શકે છે. તેના ઉપર ઠંડુજળ, શેરડીનો રસ, મગનું ઓસામણ પીવું સારૂં છે. આ રસથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે.

તરૂણ જ્વરારિ રસ—નેપાળો, ગંધક, પારો, વછનાગ એ સર્વેને સરખેભાગે લઈ કુંવાર પાઠાના રસમાં ઘુંટીને પછી બે રતીભાર રસને ખાંડના સરબતની સાથે પાવાથી તરૂણ જ્વર મટી જાય છે. આ રસને પાંચમે કે છઠે દિવસે ફરી આપવો. આ દવાથી જુલાબ થાય છે. અને પછી તાવ રહેતો નથી. મગ ચોખાની ખીચડી ખાવી.

નવ જ્વરેભસિંહ—પારો, ગંધક, સુંઠ, મરી, પીંપર, લોહ, શીસુ અને તાંબાની ભષ્મ, એ સર્વે સરખ ભાગે લઇ અને વછનાગ તે સર્વના વજનથી અર્ધો વજને લેવો. પછી તે સર્વને ખલમાં બે દિવસ સુધી ઘુંટી તૈયાર કરી તેમાંથી બે રતીભાર આદાના રસની સાથે આપવાથી ભયંકર નવ જ્વર, ધાતુજ્વર, મંથરજ્વર, અને સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે.

ત્રિપુર ભૈરવરસ—વછનાગ, ટંકણખાર, ગંધક, હીંગ, નેપાળાનાં બી સર્વને એક કરતાં બીજું બમણું એ પ્રમાણે અનુક્રમે લઈ દંતીમૂળના ઉકાળામાં એક પહોર ઘુંટી તૈયાર કરવો પછી તેમાંથી ૨ રતીભાર દવા સુંઠ, મરી અને પીંપરના ચૂર્ણની સાથે અથવા તો આદાના રસની સાથે કે સાકરની સાથે આપવાથી નવીન જ્વર; મંદાગ્નિ, આમવાત, સોજા, આઠ પ્રકારનાં શૂળ, આફરો, હરસ, કૃમિથી થનારા રોગ સર્વેને નાશ કરે છે, આ દવા છાસની સાથે ખાવી જોઇએ.

જ્વરધુમકેતુ—પારો, સમુદ્રફીણ, હીંગ, ગંધક એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ એક પહોર ઘુંટી પછી બે રતીભાર આદાના રસની સાથે આ દવા આપવાથી ત્રણ દિવસમાં નવીન જ્વરનો નાશ કરે છે.

સુધી ઘુંટીને મગના દાણા જેટલી ગોળી બનાવવી. આ ગોળીઓને મધની સાથે ચટાડવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટી જાય છે. અને દહીંના પાણી સાથે ખાવાથી વાતજ્વર મટી જાય છે અને આદાના રસની સાથે ખાવાથી ભયંકર સન્નિપાત રોગ નાશ પામે છે. બીજોરાના રસની સાથે ખાવાથી અર્ધ્ધજ્વર મટે છે અને જીરા તથા ગોળની સાથે ખાવાથી વિષમ જ્વર મટે છે. જો કોઇ જુવાન માણસને થોર જીર્ણજ્વર આવ્યો હોય તો પૂર્ણ માત્રા અથવા ચાર ગોળી આપવી જોઇએ અને અતિ ક્ષીણ વૃદ્ધ માણસ, નાની ઉમ્મરનું બાળક એ સર્વને એક ગોળી આપવી જોઇએ, આ દવાથી એક પહોરમાંજ નવિન જ્વરનો નાશ થાય છે. પરંતુ ક્ષીણરોગી, કફ રોગને અને દાહ રોગમાં તથા વાત પિત્તમાં સાકર અને નારીયેળના રસ સાથે આપવી જોઇએ. આ મૃત્યુંજયરસ સર્વ જ્વરોનો નાશ કરે છે, અને અનુપાનના ભેદથી સર્વ રોગનો નાશ કરે છે.

सर्पदंश अने केळना रसनो उपयोग.

ધી ક્વીન્સલેન્ડ એગ્રીકલચરલ અને ધી ટ્રોપીકલ એગ્રીકલચરીસ્ટ નામના માસિકમાં સર્પદંશ ઉપર કેળના રસના ઉપચાર સંબંધી જનોપયોગી સમાચાર પ્રકટ થયા હતા. એ ઉપચાર ઘણોજ સાદો અને સરલ હોવાથી સહેલાઇથી અમલમાં લાવી શકાય એવો છે, અને તેની અજમાયશ હિન્દુસ્તાનમાં પણ પ્રસંગે કરવાની આવશ્યકતા છે, કારણ કે હિંદમાં સર્પદંશથી ઘણાં મરણ થાય છે. સને ૧૯૧૨ માં સર્પદંશથી ૨,૨૦,૦૦૦ મરણ થયેલા જાણવામાં આવ્યાં છે.

બ્રાઝીલમાં મેટોગ્રોસોના વતની મી૦ ડબલ્યુ. એન. વેસ્ટન એ બાબત નિચે મુજબ પોતાનો અનુભવ દર્શાવે છેઃ—

રાયેરાકવેરીમાં એક હિન્દી સીપાઇને પગે ચેરેઓકા નામનો ઝેરી સર્પ ડંસ્યો હતો. તેના અવાળુમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું, શરીર ફુલી ગયું અને લગભગ આખર અવસ્થાને પહોંચી ગયો હતો. તેને કેળના થડનો રસ કાઢી પીવડાવવામાં આવ્યો, અને ત્રણ દિવસમાં તે સારી રીતે હરતોફરતો થઇ ગયો. તેવીજ રીતે એક બાળકને એ ઉપચારથી સારૂં કરવામાં આવ્યું હતું. એક બળદને સર્પ કરડયો હતો તેના ગળામાં કેળનો રસ રેડવામાં આવેલ હતો, ને બીજે દિવસે તે ચરવા લાગેલ હતો.

રાજગીરી (કોલંબો)માં મી૦ ડોનલ્ડ ઓબેસીકરીએ કેળના રસના કરેલા ઉપચારો નિચે મુજબ વર્ણવે છે.

એ ગૃહસ્થે પોતાના વ્હાલા કુતરાને નાગ (Cobra de Capello) પાસે છંછ અને પગ ઉપર ચારેક જગ્યાએ ડંસાવ્યો હતો. કુતરો એકદમ ગાત્રભંગ થઇ બેભાન પડયો હતો તેને કેળના થડનો રસ બે ગ્લાસ ભરી પીવડાવવામાં આવ્યો, અને અડધા કલાકમાં તે કુતરો ચાલતો થયો ને એક કલાક પછી હમેશ મુજબ પોતાનો ખોરાક લીધો.

...ના મી૦ એ ...જી પ્રાયર્ન કહેવું છે કે, એક કુલીને લીલો ટીક (Tic

યથા બાદ તે ચાલતો ગયો. તેવીજ રીતે કોચીન સ્ટેટસમાં ટીન્સુના મી૦ રૂસ, નોરમને એક કુલીનો જાન બચાવ્યો હતો. એક યુરોપીયન પ્લેન્ટર પણ એ ઉપચારથી બચવા પામ્યો હતો એવું કોલંબોના મી૦ મેલનું કહેવુ છે.

સને ૧૭૪૯ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટસના કેરોલીન ગેઝેટમાં સર્પદંશ ઉપર એક ઇલાજ એ બાબત પ્રકટ થઈ હતી તે બાબતં ડૉ. સ્પાઇસીજર નીચે મુજબ કહે છેઃ—

એક હબસી ગુલામે સર્પદંશનો એક અકસીર ઇલાજ શોધી કાઢ્યો હતો જેના બદલામાં તેના માલીકે તેને જીંદગી સુધી છુટાપણું અને આજીવિકા માટે પેન્શન બક્ષ્યું હતું. તે ઇલાજ કેળના અથવા હોરહાઉન્ડ (Horehound) ના મૂળીઆનો રસ છે. મળીઆને ખલમાં છુંદી પછી તેને નિચોવી રસ કાઢવો અને જેને સર્પદંશ થયો હોય તેને એક મોટા ચમચો ભરી પાઇ દેવો. ઘણે ભાગે એકજ વખત પાવાથી સારૂં થાય છે પરંતુ કદી પીવડાવ્યા પછી એક કલાકમાં આરામ નહી જણાય તો બીજો ચમચો પાવો, અને તેથી જરૂર સારૂં થાય છે. મૂળીઆં સુકાં હોય તો તેના ઉપર છુંદતી વખતે થોડું પાણી છાટવું. દંશવાળી જગ્યા ઉપર સારા તંબાકુના પાંતરાને રમ (rum) નામના દારૂમાં ભીંજવી બાંધવું.

હોરહાઉન્ડ નામની વનસ્પતિને હિન્દુસ્તાનમા શું કહે છે તે ખબર નથી, પરંતુ તે ઠંડા પ્રદેશમાં ઉગે છે. કાશમીર, ગેરીવાલ વિગેરે જગ્યામાં તે જોવામાં આવે છે. તેને વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં મેરૂબીયમ વલગેર (Marrabinm Vulgare) નું નામ આપવામાં આવ્યું છે. તુલસીના ઝાડને તે મળતુ છે, અને તેની માફક તે શરદી, ખાંસી ઉપર પણ કામ લાગે છે.

વિવિધ વિષય.

નવું સરકારી બજેટ. માર્ચની ૧ લી તારીખે દિલ્લીમાં ધારા સભાની બેઠક ના. વાઇસરોય લૉર્ડ હાર્ડિંજના પ્રમુખ પણા નીચે મળી હતી તેમાં નિચે પ્રમાણે નવું બજેટ રજુ થયું હતુ.

ઘરેણાંઓ, ઉમરે આવેલી કેળવાયેલી સ્ત્રી તથા વર્તમાન જમીન વગેરેઓના જાણવા સાથે ચર્ચા પડી. આ બાવાએ પોતે તેજ બ્રાહ્મણ છોકરાને નામે ઘુસી જવા ધાર્યું અને પૂછ-ગાછથી હકીકત મેળવી. વીરપુરમાં ભીખ ઉઘરાવી બ્રાહ્મણોને લાડુ જમાડી ત્યાંથી સુંદર-રામપુર ગામે જઈ પોતે શ્રીગોડ બ્રાહ્મણ છે. એવી વાતો કરવા માંડી; અને વાત ચર્ચાતાં નાશી જનાર નાયકજીની મા વગેરેને ખબર થઈ કે મારા છોકરા જેવો એક સાધુ આવેલો છે જેથી તે બધાં ત્યાં ગયાં અને પુછપરછ કરતાં પેલાએ જરા ભેદભરેલી જણાવી પણ ખાત્રી થાય તેવા ચંદ્રિકે જવાબ આપ્યા. છેવટે તેણે કહ્યું હું નાયકજી લક્ષ્મી-રામ બ્રાહ્મણ છું. આખા ભરતખંડમાં ફરેલી મુસાફરીથી તથા લીંબડો વધારે પીવાના વ્યસનથી મારા શરીરમાં ફેરફાર થયો છે. બાળપણમાંથી પુખ્ત વયમાં આવેલો છું એટલે તુર્તજ ઓળખી શકાઉં નહીં. આ ઉપરાંત તેણે સંસારમાં પડવા ઇચ્છા નથી એ પણ મુસ્કેલીથી જણાવ્યું, બાદ સગાંવહાલાં આગ્રહ કરી તેને ઘેર લાવ્યાં. શાસ્ત્રાધારે પ્રાયશ્ચિત વગેરેથી તથા ન્યાતિ જમણથી પાવન થઈ તે ઘરમાં રહ્યો. રિવાજ પ્રમાણે સ્ત્રીને આશરે વરાવી શ્રીમંત થયું; પુત્ર ... ... તે હાલ જે સંવા બે વરસનો છે અને હયાત છે.

આ બાવો મજકુર સ્ત્રી સાથે રહતો હતો તે દરમ્યાન કર્મ સંજોગે મુંબાઇથી દેશાન્તર ગયેલો મૂળ નાયકજી જે પણ અંગ્રેજી ભણેલો હોઇ, હોંશીઆર થયેલો હતો તે આવી ચડયો, આથી પ્રથમનો વેશધારી ... નહીં, વાત ઉપર ઢાંકપીછોડો કરવાની બ્રાહ્મણની રીતભાતે તેને જવા દીધો, ફરીયાદ કરી નહીં. પરંતુ આ વાતની ચર્ચાથી ગોધરાના ફોજ-દાર ચોટીલાલ એ. ઠાકરે આવા બનાવટી વેષધારીને પકડી ન્યાયે પહોંચાડવા તપાસ શરૂ કરી તેને પકડ્યો એટલામાં ગમે તે કારણથી પાછળથી આવેલો ખરો નાયકજી પણ ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. પુરાવો મેળવવા મદદ રહી નહી તો પણ ફોજદારે નિરાશ ન થતાં જાતે મદ્રાસ ઇલાકામાં જઇ તપાસ કરી તો જણાયું કે મજકુર વેષધારી મદ્રાસ ઇલાકાનો મલબાર પ્રાંતમાં કાલીકટ જીલ્લાના વલ્લુવનાડ તાલુકા કાઠીરંગતોલ ગામનો રહીશ જાતે વેરનસંગ (મલબારમાં શુદ્ર) જાત છે તેનું નામ કુંજની કૃષ્ણા છે. જેના સગાંવહાલાં માં છે. તે નાનપણમાં માબાપ મરી જવાથી ઘરબાર દેવામાં જતાં ભીખારી તરીકે ગુજ-રાતમાં આવ્યો હતો અને બોરસદ તાલુકાના બોચાસણ ગામે ગોંસાઇ ભાસ્કરપુરી તરીકે રહેતો હતો. ત્યાં રહી તેણે ગુજરાતી ભાષા તથા ખાસ રીવાજની આદિની મેળવી છે. ત્યાંથી આ તરફ આવી સ્ત્રી મીલકતના લોભે વશ થયો હતો. આ હકીકત પછી તેના ઉપર પોલીસે કેસ તૈયાર કરી કમીટ કર્યો. ગોધરાના સેશન્સ જડજ મી. તાલીયારખાને સખત મજુરી સાથે જુદી જુદી સાતસાત વરસની શિક્ષા તેને કરી તેમાં બળાત્કારની સાત વરસની શિક્ષામાં બીજી શિક્ષાઓ સાથે ભોગવવાની ઠરાવી. ખરો નાયકજી ચાલ્યો ગયો છે અને મજકુર સ્ત્રી, તેનું કુટુંબ આદિ નાતબહાર સંસર્ગના પ્રશ્ન સંબંધમાં ગુંચવણમાં

ગરમીના રોગો માટે સ્વદેશી

सारसपरिला.

આ દવા દુધ સાથે પીવાથી ગરમીના રોગો મટાડી લોહીનો સુધારો થઇ લોહીની વૃદ્ધિ થાય છે. કી. રૂ. ૧.

कफसीरप.

ઉધરસ, કફ અને દમને મટાડે છે. દવા દુધ સાથે દિવસમાં ત્રણ વખત પીવી. કી. રૂ. ૧

टोनीक सीरप.

મંદવાડની અશક્તિ પછી આ દવા પીવાથી શરીરમાં શક્તિ આવી શરીર પુષ્ટ થાય છે. કી. રૂ. ૧.

उदरसनी गोळी.

આ ગોળી મોંમાં રાખવાથી ગમે તેવી ઉધરસ એકજ દિવસમાં મટશે, મ્હોં સ્વાદિષ્ટ થશે મ્હોંની ગરમી મટશે. આવેલું મ્હોં મટી જશે. કી રૂ. ૧.

बालामृ[illegible]

ગળી જવી, વિગેરે
દી તેજને વધારે છે.
બાળકોના તમામ ર... કી. રૂ. ૧
પુષ્ટ કરે છે. રોજ બન્ને ગોળી સાંજે અને
સમા બે વાર દુધ સાથે ૫
રામપુરાથી મથુર નાથો
તમારા બાલામૃતથી અમારા પ્ર.
જ ફાયદો થયો છે. માટે ... સ્ત્રીને પ્રજા
વી. પી. થી મોકલશો. ... પછી પ્રજા
... સ્ત્રીને આ
દુઝરા રોગોની માત્ર એકજ ... થાય છે
થાય છે.

अमृत-जीवन.

આ દવા જુદા જુદા અનુપાન ... માત્ર એજ ટીપાં આપવાથી તમામ પ્રકારના રોગો મટાડે છે. શરીરની અંદરના દરદો ઉપરાંત બહારના ચામડીનાં દરદો દવા લગાવવાથી મટી જાય છે. બા.૧ ની કી.રૂ.૧. આંગલીવાડાના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસીંહજી લખે છે કે અમૃત જીવનની અજમાયશ કરતાં જુદા જુદા રોગ ઉપર બહુ ખાત્રીથી ભરૂસાપાત્ર અને ઘણું ઉપયોગી દવા નીવડી છે.

આસવો.

द्राक्षासव.

ક્ષય જેવાં જુનાં ઘાસણીનાં દરદોમાં, વૃદ્ધ માણસોની ઉંઘના નાશમાં, અરૂચિમાં, મોળમાં, ઉધરસમાં, અત્યંત નબળાઇમાં, તીવ્ર દરદોની અશક્તિમાં અને કોઇપણ જાતની મહેનતથી થાક લાગ્યો હોય ત્યારે આ આસવ ઉપયોગી છે.

માત્રા ા થી ૨ ઔંસ દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી લેવી.

એક રતલની બા. ની કી.રૂ. ૧–૮–૦.

दशमूलारिष्ट.

સંગ્રહણી, અરૂચી, શ્વાસ, ખાંસી ગુલ્મ, ભગંદર, વાત વ્યાધિ, ક્ષય, ઉલટી, પાંડુ, કમળો, ચામડીના રોગ, હરસ, પ્રમેહ, મંદાગ્નિ, ઉદર રોગ વિગેરે દરદોમાં ખાસ ગુણ કરે છે. વંધ્યા સ્ત્રીને ગર્ભ આપે છે. સ્ત્રીઓના રતુદોષ અને સુવાવડના રોગો મટાડે છે.

માત્રા ા થી ૨ તોલા દિવસમાં બે વખત સેવો. રતલ ૧ ની કી. રૂ. ૩.

कुमार्यासव

ભાગ્યોદયના ગ્રાહકને-અને નવા થનાર ગ્રાહકોને લાભ.

દરેક ગ્રાહક બંધુ ઓછામાં ઓછું એક ગ્રાહક વધારી આપશે એવી આશા છે.

ભાગ્યોદયનું વર્ષ માર્ચ માસથી શરૂ થાય છે. દરેક અંક મહીનાની શરૂઆતમાં બહાર પડે છે. અને ગ્રાહકને ભેટની બુક **પર્શિયન નાઇટસ** એક અત્યંત રસીક, બોધક અને ચમત્કારીક-અરેબીયન નાઇટસ જેવીજ વાતોના સંગ્રહનું પુસ્તક, ભેટ તરીકે અપાય છે. જેની જુદી કીંમત રૂ. ૧ છે. ભાગ્યોદયનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦ જ છે. ભાગ્યોદયમાં આવતા વિષયો ઉપરાંત-ભેટનું પુસ્તક અને નિચેના લાભ મળે છે.

૧ ભાગ્યોદય ઓફીસ તરફથી બહાર પડેલાં પુસ્તકોમાંથી સામટાં રૂ. ૧૦ નાં પુસ્તકો મંગાવનારને તે રૂ. ૮ માંજ મળે છે.

૨ એકી વખતે પાંચ ગ્રાહક કરી મોકલનારને ભાગ્યોદય બાર માસ સુધી મફત મળશે.

૩ ભાગ્યોદય ઓફીસમાંથી પ્રથમ બહાર પડેલ પુસ્તક-તેના ગ્રાહકને ઓછી કીંમતે એક માસ સુધી મળે છે.

૪ જે ગ્રાહક **ચરક સંહિતા** આ મહિનામાં મંગાવશે તેમને તે માત્ર રૂ. ૪ માંજ મળશે.

૫ દરે કેમીકલ વર્કસમાં બનેલી દવા જે ગ્રાહક સામટી રૂ. ૫ ઉપરાંતની મંગાવશે તેને દર રૂપિયે ચાર આના કમિશન મળશે. આ લાભમાંજ લવાજમ તો વળી જાય છે.

વળી આ વખત કાગળની મોંઘવારીને લીધે ગ્રાહકની સંખ્યા જેટલાજ અંકો કઢાવવાનો વિચાર હોવાથી હાલમાં ગ્રાહક ન થનારને ભવિષ્યમાં પાછલા અંકો મળશે નહિ.

સુચના—અમે અમારા ગ્રાહક બંધુઓને આ અંકમાં લખેલા પ્રથમ લેખમાં કરેલી માગણી ઉપર ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. આશા છે કે તે પ્રમાણે દરેક ગ્રાહક ઓછામાં ઓછા પાંચ અને છેવટે કાંઇ ન બની શકે તો માત્ર એકજ ગ્રાહક કરી મોકલવા કૃપા કરશે.

તંત્રી ભાગ્યોદય-અમદાવાદ.

—आयुर्वेद चरक संहिता—

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર-પ્રથમ ભાગ-વૈદકનો પ્રાચિન મહત્વનો ગ્રંથ આ છે. આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેમાં હાલમાં-નવી ગણાતી-વગર દવાએ રોગો મટાડવાની વિદ્યાઓનો પણ તેમાં સમાવેશ થયેલો છે. દરેક વૈદ્ય, ડોકટર, હકીમ અને શરીરને નિરામય રાખવા ઇચ્છનારે આ ગ્રંથ ખરીદવોજ જોઇએ, કી. રૂ. ૫. વધુ મુદત લાભ-ગ્રાહકોને તે માત્ર આ માસ સુધી જ હજુ રૂ. ૪ માં આપવામાં આવશે. પછી તેની કી. રૂ. ૫ થી ઓછી પડશે નહિ માટે તાત્કાલીક મંગાવી લેવું. વળી બુક થોડી છાપેલી હોવાથી તે ખુટી ગયે આવું ઉપયોગી પુસ્તક ફરી મળવું મુશ્કેલ છે.

વ્યવસ્થાપક-ભાગ્યોદય-અમદાવાદ.

ભવિષ્યવેત્તા—બીજી આવૃત્તિ પણ છપી જવા આવી છે માટે આજે મોકલેલો ... માં ઓર્ડર ભરી મોકલી વી. પી. થી મંગાવી લેવા કૃપા કરવી.

ભાગ્યોદય.

પુ. ૪.] એપ્રીલ ૧૯૧૬. [અંક ૨.

अंतरमां अखंड प्रसन्नता सेववा सुबोध.

(પઢોરે પોપટ રાજા રામ નામ, એ લય)

પ્રસન્નતા નવ છોડીએ, સ્થિતિ આવે ગમે તે,
સમય વિચારી સાધીએ, પ્રાપ્ત કર્તવ્ય હેતે,—
ચાહ્ય સુકો ટુકડો મળે, ચાહ્ય પડે ઉપવાસ,
પણુ તેથી નવ ત્યાગીએ, મુખનું મધુરૂં હાસ્ય;—
આનંદે જમો ચાહ્ય તો, માગી લાવીને સીધું,
આનંદે ઝુંપડીમા રહો, વાળી હાથે વાસીદું;—
ભોજન વિણુ ચલાવજો, વસ્ત્રવિણુ ચલાવજો,
ચાહ્ય તેના પણુ કારણે, ઉર નવ ખેદ મેળવજો,—
કોટિ સંપત્તિ મળે, ચાહ્ય જાતાં વાટે,
પણુ તે સંઘરશો ન જો, આપે આનંદ સાટે;—
આનંદ કેરો વાસ છે, ન પદાર્થાદિ માંહી,
આપણુા આનંદથી દીસે, સર્વ આનંદદાયી;
આનંદને તમે જાણજો, નિત્યસ્વયં પ્રકાશ,
પદાર્થ આદિમા પડે, તેનો માત્ર આભાસ;—
શિર સલામત હોય તો, પઘડી કોતેરી આવે,
આનંદ જો છે ઉર વિષે, ધાર્યું સુખ એથી લાવે;—
આનંદ ગુમે નહિ મળે, મળશે સંપદ અનંત;
માટે સર્વ પ્રયત્નથી, રાખી રહેજો આનંદ;—

(श्री. क)

स्वर्गिय सुखना उपायो.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

મનુષ્યમાં પોતાના મનની પ્રકૃતિના જેવાજ વિચાર આકર્ષણ કરવાની શક્તિ હોય છે. " समानशील व्यसनेषु सख्यम् " અર્થાત સરખે સરખાની સાથે મિત્રતા થાય છે. એ નિયમ જેમ અન્ય પદાર્થોને લાગુ પડે છે તેમ વિચારોને પણ લાગુ પડે છે. આ નિયમ પ્રમાણે કાર્ય હમેશાં થયાંજ કરે છે. તેનું જ્ઞાન હોય અથવા ન હોય તોપણ આપણે સર્વ મનુષ્યો વિચાર રૂપી સૂક્ષ્મ મહાસાગરમાં રહેનારા છીએ એવું કહેવામાં કાંઇ પણ અતિશયોક્તિ નથી. આપણા દ્વારા થનારા વિચાર રૂપી અસંખ્ય લહરીઓ આ મહાસાગરના તળીયા સુધી આમતેમ અથડાયાં કરે છે. ગમે તે સમજવામાં આવે કે ન આવે તો પણ આ વિચાર રૂપી લહરીઓની અસર દરેકના ઉપર થોડા ઘણા અંશે અવશ્ય થાય છે જ.

કેટલાક લોક એવા હોય છે કે જેમની પ્રકૃતિ કોમળ હોય છે, અર્થાત તેમનું મન તેમના કાબુમાં રહી શકતું નથી એથી બીજાઓના જેવા તેવા વિચારો તેમના ઉપર અસર કરી શકે છે. અને કેટલાક માણસો એવા દૃઢ મનના હોય છે કે જે સાવધાનતા રાખે છે કે પોતાના મનમાં બહારના વિચારો કેમ આવી શકે. તે માત્ર શુદ્ધ વિચારોનેજ પોતાના મનમાં પ્રવેશ કરવા દે છે, અને અશુદ્ધ વિચારો પોતાના મનમાં પ્રવેશ ન કરી શકે તે માટે મનનું દ્વાર બંધ રાખે છે.

માનસિક શક્તિની કોમળતાવાળા મનુષ્યોના મન ઉપર બહારના વિચારોની અસર ઝટ થઇ શકે છે. આન્તરિક આત્માની ઉચ્ચ પ્રેરણા અને બહારની ઉચ્ચ અનેક શક્તિયો ગ્રહણ કરી શકે તેવી અનુકુળ પ્રકૃતિ હોવી એ લાભકારક છે. તો પણ મનુષ્યનો પોતાના મન ઉપર એટલો અધિકાર હોવો જોઇએ કે તે ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ અને વિચારોને ગ્રહણ કરી શકે તોજ તે લાભકારક છે. એશક્તિને મનુષ્ય પ્રાપ્ત કરવા ધારે તો તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ શક્તિને પ્રાપ્ત કરવાને માટે મનુષ્યે મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરીને પોતાના મનની વૃત્તિયોને આ વિચારોથી ઉત્સાહિત કરવી જોઇએ કે–:" સર્વ પ્રકારના અશુદ્ધ વિચારોની આગળ હું મારા મનના દ્વારોને બંધ કરૂં છું, અને સર્વ પ્રકારના ઉચ્ચ વિચારોને ગ્રહણ કરવાને માટે મારા મનોમંદિરનાં દ્વારોને ઉઘાડાં રાખું છું. " આ પ્રકારનો અભ્યાસ કરવાથી, થોડાજ સમયમાં મનની ટેવ પણ આ પ્રકારનીજ થઇ જાય છે. એવી વૃત્તિ કરવાના પ્રયત્નમાં મનુષ્ય શરૂથી તે આખર સુધી વળગ્યો રહે તો તેનામાં એટલી શક્તિ પ્રાપ્ત થઇ જાય છે કે તેની ઇચ્છેલી વસ્તુ તેને તુરતજ મળી શકે છે. આ પ્રકારનો અભ્યાસ કરવાથી મનુષ્ય દૃશ્ય અને અદૃશ્ય સંસારના નીચ અને અનિષ્ટ વિચારોથી દૂર રહી શકે છે, અને સર્વ પ્રકારની ઉંચી અને ઇષ્ટ પ્રેરણાઓ આમંત્રણ ગળવાર તેમાં સમાઇ જાય છે.

અહીં કદાચ એ પ્રશ્ન થાય કે અદૃશ્ય જગત્ એ શું છે? વિશ્વના જે ભાગમાં વિચાર, ઇચ્છાઓ, અને પ્રેરણાઓ પ્રગટ થાય છે તેને અદૃશ્ય જગત કહે છે–આ વિચારોને. આ ઇચ્છાઓને સ્થૂલ ભૂતલ પર રહેનારા–જીવતાં કહેવરાવનારા મનુષ્યો પણ ઉત્પન્ન કરી

શકે છે, અને મૃત્યુથી જેમનું ભૌતિક શરીર નષ્ટ થઇ ગયુ છે તે ભિન્ન પ્રકારના દેહધારી જીવો પણ ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

મનુષ્યના વ્યક્તિગત જીવનનો આરંભ આ સ્થૂલ ભૂવન પરજ થાય છે. જેમ જેમ તેનું દિવ્ય જીવન અને શક્તિયો વ્યક્ત થતી જાય છે તેમ તેમ તે સૂક્ષ્મ ભૂવનમાં ઉપર અને ઉપર ચઢતો જાય છે. જે પ્રકારે પ્રત્યેક સ્થૂલ શરીરની સાથે અને ઉપર સૂક્ષ્મ શરીર છે તેવીજ રીતે પ્રત્યેક સ્થૂલ ભૂવનની સાથે અને ઉપર પણ સૂક્ષ્મ ભૂવન છે. એ સૂક્ષ્મ શરીર તો એવું જણાય છે કે જેમ આ સ્થુલ ભૂવન પર સૂક્ષ્મ શરીરનું જાણે પ્રતિબિંબજ હોય. સૂક્ષ્મ ભૂવનથી લઇને જ્યાં તરતના મરેલા જીવ રહે છે-આત્મિક ભૂવન સુધી, જેનો ખ્યાલ કરવો પણ કઠિન છે, ત્યાં અનેક ભૂવન અને સ્થિતિયો છે. આ રીતે મનુષ્ય શરીરના બે વિભાગ કરવામાં આવે છે, એક સ્થૂલ અને બીજો સૂક્ષ્મ. સ્થૂલ શરીરની અંદર સૂક્ષ્મ શરીર એવીજ રીતે રહે છે કે જેમ છોતરાની અંદર અનાજ મા ફળ રહે છે. અને જેમ અન્ન અથવા ફળના પાકી જવાથી ઉપરનાં છોડાં નકામાં થઇ જાય છે તેવીજ રીતે સૂક્ષ્મ શરીરના પૂર્ણ થઇ ગયા પછી સ્થૂલ શરીર નકામુ થઇ જાય છે. આ સૂક્ષ્મ શરીરના ભિન્ન ભિન્ન વિભાગ ભિન્ન ભિન્ન ભૂવનોની સાથે સંબંધ રાખે છે. એથી આત્મા પણ તેની દ્વારા ભિન્ન ભિન્ન ભૂવનોની સાથે સંબંધ રાખે છે, અને તેની શક્તિયો વ્યક્ત થઇ જાય છે.

ચાહે તે રૂપમાં જીવન પ્રકટ થયું હોય તો પણ તે સનાતન અને નિત્ય છે. બાહ્ય આકારના બદલાવાથી તેના અમરત્વમાં કોઇપણ પ્રકારનો ફરક પડતો નથી. જીવન વિશ્વનું એક નિત્ય તત્વ છે, કે જે આકારો દ્વારા તે પ્રકટ થાય છે અને બદલાવા છતાં પણ તેમાં કોઇ પણ પ્રકારનો ફેરફાર થતો નથી. જીવ કોઇ સ્થૂલ શરીરનો ત્યાગ કરીને નીકળી જાય છે તો તેથી એમ ન માનવું કે તેનું પ્રથમના જેવું અસ્તિત્વ નથી. સૂક્ષ્મ શરીરમાં તેના જીવનનો આરંભ થયો એમ કહી શકાતું નથી કારણ કે પ્રથમ તેનો અંત થયેલો નથી. પણ એટલું તો ખરૂં કે જ્યારથી તેણે તે રૂપનો ત્યાગ કર્યો ત્યારથી તે બીજા રૂપમાં પ્રગટ થઇ ગયું છે કેમકે અખિલ જીવન એ નીસરણીનાં પગથીયાં રૂપ છે. જીવન ક્રમશઃ વિકસિત થાય છે. એક એક પગથીએ થઇને ચઢે છે, અને દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરતું જાય છે. નીચેની દશાઓનો ત્યાગ કરીને એકદમ ઉંચી દશાઓમાં પહોંચી જાય છે, અથવા તો નીચેના પગથીએથી કુદકો મારીને છેક ઉપરના પગથીયે પહોંચી જાય છે એમ બની શકતું નથી.

જે પ્રકારે આ સ્થૂલ ભૂવન ઉપર મનુષ્યનું જીવન છે તેજ પ્રકારે સૂક્ષ્મ ભૂવનોમાં પણ સૂક્ષ્મ આકારોમાં ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિયોમા જીવોનું અસ્તિત્વ હોય છે. દરેક માણસ પોતાના વિચારોના જેવા વિચારોને અદૃશ્ય જગતમાંથી હંમેશાં પોતાની તરફ આકર્ષી કરે છે. બહારના વિચારોની પોતાના ઉપર અસર થવા દેવાનું ઘણા લોકો ઇચ્છતા નથી. પરંતુ જરા વિચાર કરતા જણાશે કે, આપણે સર્વે એક બીજાની સાથે સાંકળની કડીયોની પેઠે જોડાયેલા છીએ, અને તેથી આપણે જેવા વિચાર કરીશુ તેવાજ વિચારો આપણા પાસે આવશે.

પરંતુ આપણે કેવા વિચાર કરવા જોઇએ અને બહારના કેવા વિચારોનું ગ્રહણ કરવાને અનુકુળ થવું જોઇએ એ વાત પોત પોતાની માન્યતા ઉપર છે.

માછી પનાઇ-હોડીનું સુકાન પોતાના હાથમાં રાખે છે અને કયે રસ્તેથી જવું છે, ક્યા

રોકતી છે, કેવી રીતે નાવને ચલાવવું છે ઇત્યાદિ વાતોનો ખ્યાલ રાખીને તે નાવને પોતાના ધારેલા સ્થળે લઇ જાય છે. અને જો તે પોતાના હાથમાંથી સુકાન છોડી દે, અને હોડીને તેની ઇચ્છાનુસાર જવા દે તો હોડી તોફાનની ઝપાટામાં ગમે ત્યાં ચાલી જાય છે. એવોજ પ્રકાર આપણા મનનો પણ છે. જો આપણે આપણા મનનું સુકાન—ચાવી આપણા હાથમાં રાખીએ તો આપણે આપણા વિચારોને અનુકૂળ વિચારોને સઘળા જગત્‌ના મહાન પુરૂષોની પાસેથી આકર્ષિત કરી શકીએ છીએ. આપણે ગમે ત્યાં હોઇએ અને ગમે તે કરતા હોઇએ, તોપણ એ બળ તો આપણા હાથમાંજ હોય છે, અને તેથી આપણે ખૂબ આનંદ માનવો જોઈએ.

આજકાલ લોકો પોતાના જીવનનું રહસ્ય જાણવાને માટે બહુજ કોશિશ કરે છે. અનન્ત જીવનની સાથે પોતાને કેવો સંબંધ છે એ વાત જાણવાની અત્યંત ઉત્કંઠા પ્રદર્શિત કરે છે. ચારે તરફ આધ્યાત્મિક ઉત્કર્ષ જોવામાં આવે છે. ઓગણીશમા સૈકાનાં ગયાં થોડાં વર્ષોથી ઉત્કર્ષનાં ચિન્હ જોવામાં આવે છે.વીસમા સૈકામાં તો તેનું વિશાળ રૂપ આપણા જોવામાં આવશે. મહાન દાર્શનિક એમર્સન કે જે પોતાના સમયમાં બહુજ આગળ વધેલો હતો, જેણે આત્મિક ઉન્નતિને માટે ઘણીજ શ્રદ્ધાની સાથે નિર્ભય રીતે ઘણાજ વખત સુધી પ્રયત્ન કર્યો હતો, તે જો આ સ્થિતિ જોતાં સુધી જીવતો હોત તો તેને આનંદ થયા સિવાય રહેતજ નહિ. જેમણે આ વિશ્વમાં લોકોના કલ્યાણને માટે કામ કર્યું છે તે સૂક્ષ્મ ભુવનમાં રહેવા છતાં પણ તે કામ કર્યાંજ કરે છે.

હાલમાં સાયન્સ એ વાતને સિદ્ધ કરી રહ્યું છે કે, પોતાની સ્થુલ ઇન્દ્રિયોથી આપણને જેટલા પદાર્થોનું જ્ઞાન થઇ શકે છે તેથી અનન્ત ગણા પદાર્થો ઇન્દ્રિયોને અગોચર છે. જે મહાન શક્તિને લીધે આપણા હાથથી મોટાં મોટાં કાર્ય થઇ શકે છે તે શક્તિ આપણને અદૃશ્ય જગત્‌માંથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. અને તેથી તેનું જ્ઞાન આપણને આ સ્થુલ ઇન્દ્રિયો દ્વારા થઇ શકતું નથી. ચાહે તેનું જ્ઞાન થાય યા ન થાય, પરંતુ એ વાત તો નિર્વિવાદ છે કે દૃશ્ય જગત્ કાર્યરૂપ છે. અને અદૃશ્ય જગત્ કારણરૂપ છે. વિચાર એ એક પ્રબલ શક્તિ છે. અને આપણા સારા અથવા ખોટા વિચારોમાં એ શક્તિ છે કે જે પોતાના જેવાજ વિચારોને બાહ્ય જગત્‌માંથી આકર્ષિત કરી શકે છે. એથી એ વાત સ્પષ્ટ છે કે પોતાના જીવનને ઉન્નતિના માર્ગે વાળવું યા અવનતિના માર્ગમાં લઇ જવું એ આપણા વિચારો ઉપર આધાર છે. આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક પદાર્થોમાં એકજ નિયમ વર્તમાન છે. તે એ કે, " જે નિરંતર ઉદાસ રહે છે—નિરાશામાં મગ્ન રહે છે તેવા ઔદાસીન્ય પરિપૂર્ણ અને નિરાશાભિભૂત તત્વોને પોતાની તરફ આકર્ષિત કરતા રહે છે, અને જેને વિજયમાં અશ્રદ્ધા રહે છે, તે કદાપિ પણ વિજય પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. તે બીજાઓને બોજા સરખા જણાય છે. ઉત્સાહિ, શ્રદ્ધાવાળા અને આનંદી પુરૂષો નિરંતર વિજયના તત્વોને પોતાના તરફ આકર્ષિત કરે છે. આ મનુષ્યનો સ્વભાવ આનંદી છે કે કલેશી છે તે વાત તેની પડોશના આગળ પાછળ વાતાવરણને જોવાથી પણ જાણી શકાય છે. સ્ત્રીના પોશાકની તરફ નજર નાખવાથી તેની માનસિક સ્થિતિ જાણી શકાય છે. ફુવડ સ્ત્રીના મનમાં નિરાશા, દુઃખ અને અવ્યવસ્થાની પ્રધાનતા હોય છે. ફાટલાં ચિંથરાં અને મેલ શરીર ઉપર જણાતા પહેલાંજ વિચારમાં અદૃશ્યરૂપે પ્રગટ થાય છે. જે વિચારને પ્રગટ કરવાને માટે બહુજ પ્રયત્ન કરવામાં આવે

છે તેજ વિચાર સ્પષ્ટ તથા પ્રગટ થઇ જાય છે. એક તાંબાનો કકડો રસાયનિક પ્રયોગથી ન દેખાય તેવા તામ્રકણને આકર્ષિત કરી લે છે અને તેને દશ્ય રૂપમાં પરિવર્તિત કરી દે છે. એજ રીતે એક વિચાર બાહ્ય પરમાણુઓને આકર્ષિત કરીને તેને દશ્ય રૂપમાં પ્રગટ કરી દે છે.

જેનું મન હંમેશાં ઉત્સાહિ, આશાવાળું, ધૈર્યશાળી, અને દૃઢ રહે છે. તે તેજ ગુણોને અનુકુળ તત્વો અને શક્તિઓને આકર્ષિત કર્યાં કરે છે.

તમારા દરેક વિચારની તમારે માટે અક્ષરશઃ કિંમત છે. તમારૂં શારીરિક બળ, તમારા મનની શક્તિ, તમારા કાર્યમાં યશ, તમારી સંગતથી બીજાઓને મળનારો આનંદ ઇત્યાદિ સર્વ વાતોનો આધાર કેવળ વિચારજ છે. જે દિશાની તરફ તમે તમારા મનને પ્રવૃત્ત કરો છો, તેજ દિશામાં તમારો આત્મા, પોતાની માનસિક દશાને અનુકૂળ અદશ્ય તત્વોને પોતાની તરફ આકર્ષિત કરે છે. આ જે પ્રકારે રાસાયનિક નિયમ છે તેવોજ આધ્યાત્મિક પણ નિયમ છે, જે પદાર્થોને આપણે આ સ્થુલ નેત્રોવડે જોઇ શકીએ છીએ કેવળ તેમાંજ રસાયન શાસ્ત્રબદ્ધ નથી. જે પદાર્થોને આપણે આ સ્થુલ નેત્રો વડે જોઇ શકીએ છીએ, તેનાથી દસ હજાર ગણા એવા પદાર્થો છે કે જે આપણી સ્થુલ દૃષ્ટિને અગોચર છે. મહાત્મા ઇશાની આજ્ઞા છે કે, જે તમારૂં ભૂંડું કરે તેનું પણ તમે ભલું કરો, આ વાત શાસ્ત્રીય નિયમને અનુકૂળ છે. શ્રી બુદ્ધ દેવે પણ કહ્યું છે કેઃ—

नही वेरण वेराणी सम्मन्तीघ कुदाचन ।
अवेरेण च सम्मन्त ए स धम्मों सनातनो ॥

" વૈર કદાપિ વૈરથી શાન્ત થતું નથી, પરંતુ પ્રેમથી તેની શાંતિ થઈ જાય છે. એવો સનાતન નિયમ છે. સારૂં કામ કરવું એ પ્રાકૃતિક શુભને અને શક્તિયોને પોતાની તરફ આકર્ષિત કરવા જેવું છે. અને તેથી ઉલટું ખરાબ કામ કરવાથી, ખરાબ તત્વોને પોતાના તરફ ખેંચવા જેવુ છે. જ્યારે આપણી આંખો ખુલી જશે, આપણને સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકશે ત્યારે આપણે આપણી રક્ષાને માટે ખરાબ વિચાર કરવો બંધ કરી દઇશું. જે રાત દિવસ દ્વેષમાંજ રહે છે તે દ્વેષથીજ મરે છે, એ વાત વૈજ્ઞાનિક રીતે સિદ્ધ થઇ ચૂકી છે.

એ વિષયમાં એક અનુભવી વિજ્ઞાનીકનું કથન છે કે,—આકર્ષણનો નિયમ પ્રત્યેક ભુવન પર એક સરખોજ હોય છે. " જેની મનુષ્ય ઇચ્છા કરે છે, અને ભરોસો રાખે છે, તેને તે પોતાના તરફ આકર્ષિત કરતો રહે છે. જો તે ઇચ્છા એક વાતની કરે અને ભરોસો બીજાનો રાખે તો તેની દશા, મતભેદવાળા કુટુંબના અંદરે અંદરના ઝગડા જેવી થાય છે. તેથી દરેક માણસે જાણવું જોઇએ કે, તે જેવી ઇચ્છા રાખતો હોય તેનોજ ભરોસો રાખવો. જ્યાં સુધી તમે આ વિચાર પર કાયમ રહેશો ત્યાં સુધી જાણતાં અથવા તો અજાણતાં પણ તમે તમારા વિચારોને અનુકૂળ તત્વોને એક સરખી રીતે ખેંચી શકશો. વિચાર ઉપર આપણો ખાસ આધાર છે. આપણે તેને નિયંત્રિત કરી શકીએ છીએ, તાબામાં રાખી શકીએ છીએ, આ વાતનો વિચાર કરીને આપણે આપણા વિચારોને આપણી ઇચ્છાનુકુળ બનાવી લેવા જોઇએ.

મનની આકર્ષણ શક્તિના વિષયમાં આપણે વિચાર કરી ગયા છીએ. જેના વિચાર

બહુજ પ્રબલ ઇચ્છાવાળા હોય છે અને એ ઇચ્છાના પૂર્ણ થવામાં જેને અવિચળ આસ્થા થાય છે, તેની તે ઇચ્છાનેજ 'શ્રદ્ધા' કહે છે. જે પરિમાણથી એ ઇચ્છા અથવા શ્રદ્ધા કામ કરે છે અને જેટલું તેમાં આશારૂપી જળ મળે છે તે પરિમાણથીજ તે અભિષ્ટ પદાર્થોને આકર્ષિત કરી શકે છે અને તેને જરૂર દૃશ્યરૂપમાં પ્રગટ કરે છે.

સંકલ્પશક્તિ બે પ્રકારની છે. માનસ સંકલ્પશક્તિ અને દૈવિ સંકલ્પશક્તિ અમે ઉપર કહી ગયા છીએ કે, આપણી એક પ્રકૃતિ અસનાતન—અનિત્ય છે. અને બીજી ઇશ્વરના જેવી સનાતન—નિત્ય છે. જે મનુષ્યોને પોતાની ઇશ્વરના જેવી પ્રકૃતિનું જ્ઞાન નથી, જેનું વિશ્વ કેવળ મર્યાદાવાળું ઇન્દ્રિયગોચરજ છે, જેટલાનો ભૌતિક ઇન્દ્રિયો અનુભવ કરી શકે તેટલુંજ તેનું સુખ છે, અને એવા સુખની પ્રાપ્તિ કરવી એજ જેનો અભીષ્ટ છે, તે મનુષ્યોના સંકલ્પોને માનસ સંકલ્પ કહે છે. અને તેથી ઉલટું જેને પોતાની ઇશ્વરના જેવી પ્રકૃતિનું જ્ઞાન છે, જેને વિશ્વની મહાન શક્તિનો અનુભવ થઇ ગયો છે, જેને પરમાત્મા સાથે પોતાની એકતાની પૂર્ણ પ્રતીતિ થઇ છે, ક્રમ વિકાશને લીધે જેની ઇન્દ્રિયોની શક્તિ બહુજ પ્રબળ થઇ ગઇ છે, વિશ્વ સુખના કરતાં જેને અત્યુત્તમ સનાતન સુખની વિશેષ રૂચિ છે, તે મનુષ્યોના સંકલ્પોને દૈવિ સંકલ્પ કહે છે.

માનસ સંકલ્પ મર્યાદાવાળું છે, તેની ગતિ નિશ્ચિત છે, ઇશ્વરીય સંકલ્પ અમર્યાદ છે—અસીમ છે. તે સર્વતોગામી અને સર્વ સાધક છે. તેથી માનસ સંકલ્પોને જેટલું દૈવિ સંકલ્પોનું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે તેટલાજ તેનામાં સર્વતોગામિત્વ અને સર્વ સાધકત્વના ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રત્યેક જીવનની શક્તિ—પ્રત્યેક જીવન જેની સાથે સંબંધ રાખે છે તેના અનુસાર હોય પરમાત્મા વસ્તુતઃ વિશ્વવ્યાપી છે અને વિશ્વાતીત છે. તે પ્રથમની માફક આજ પણ પેઠ મનુષ્યના જીવનમાં કામ કરે છે, અને રાજ્ય કરે છે. આપણે તેને જેટલા વિશ્વવ્યાપી-વિશ્વાતિત સમજશું તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે તેમના જીવનમાંથી અને શક્તિમાંથી હિસ્સો લેવાને સમર્થ થઇશું. આપણે પરમાત્માને જીવન અને શક્તિનું મૂળ માનીને જેટલો તેમની સાથે આપણો સંબંધ વધારીશું તેટલાજ આપણે તેમના જીવનના હિસ્સેદાર બનીશું. અને તેના ગુણ આપણામાં પ્રગટ થશે. જેમ જેમ આપણે આ વિશ્વવ્યાપી અને વિશ્વાતિત જીવન પ્રવાહને પ્રવેશ કરવાને માટે આપણા હૃદયમંદિરનાં કમાડોને ખોલીશું તેમ તેમ આપણે એક બારીરૂપ બનતા જઇશું કે જેથી તેમાં અનંતજ્ઞાન અને બળ આપણામાં આવીને એકઠું થતું જશે.

મનરૂપી સાધનવડેજ આત્મા અને સ્થૂલ જીવનનો સંબંધ થાય છે. અને આત્મિક જીવન, સ્થૂલજીવનદ્વારા પ્રગટ થવા માટે છે. મનને હંમેશાં આત્મિક પ્રકાશની આવશ્યક્તા રહે છે. જે પરિમાણથી આપણે મનરૂપી સાધનદ્વારા દૈવીતત્વની સાથે એકતા અનુભવ કરીએ છીએ તે પરિમાણથી એ પ્રકાશ આપણામાં સ્ફુરે છે, કેમકે પ્રત્યેક આત્મા એ દૈવી તત્વના જુદા જુદા વ્યક્તિગત રૂપ છે. એથી આંતરિક પ્રતિભાવ જાગે છે. એ આત્મિક શક્તિ છે, કે જેનાદ્વારા મનુષ્ય પરમાત્માની સાથે સંબંધ કરી શકે છે, અને તે વિષયનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જીવન અને પ્રકૃતિનું રહસ્ય આ શક્તિની આગળ પ્રગટ થતું જાય છે. એ એક આત્મિક બુદ્ધિ છે કે જેનીદ્વારા દૈવિ સ્વભાવનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થઇ

જાય છે અને તેને એમ જણાવા લાગે છે કે જાણે તે ઇશ્વરનો પુત્રજ છે. આ પ્રકારે પ્રાપ્ત કરેલી આધ્યાત્મિક શક્તિ અને પ્રકાશ આન્તરિક દૃષ્ટિથી ખીલે છે. એવા મનુષ્યનું લક્ષ્ય જે વસ્તુની તરફ જાય છે તે વસ્તુના સ્વભાવ, લક્ષણ અને ઉદ્દેશ્ય તેને જ્ઞાનગમ્ય થઇ જાય છે. જે પ્રકારે સ્થૂલ ઇન્દ્રિયો બહિર્મુખ રહે છે તેજ પ્રકારે આન્તરિક પ્રતિભા પણ અન્તર્મુખ રહે છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને માટે બાહ્ય સાધનોના સિવાય સત્યની પરીક્ષા કરવાની શક્તિ આ આન્તરિક પ્રતિભામાં રહે છે. સર્વ પ્રકારનું પ્રેરિત શિક્ષણ (Inspired-teaching) અને આધ્યાત્મિક ઉદ્ગાર આત્માની અપૂર્વ શક્તિનાદ્વારા પ્રગટ થાય છે. એવીજ રીતે તે અનંત જ્ઞાનમય દિવ્ય શક્તિની સાથે પોતાનો સંબંધ કરી શકે છે. તેની પ્રેરણા ગ્રહણ કરી શકે છે, અને ખુદ જ્ઞાની અથવા દૃષ્ટા બની શકે છે.

આ દશામાં મનુષ્યનું મન બંધન રહિત થઇ જાય છે, અને નિષ્પક્ષ થવાથી સત્યનું ગ્રહણ કરી શકે છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનાં બાહ્ય સાધનોની આવશ્યકતા રહેતી નથી. તે સર્વ મનુષ્યોની તરફ દિવ્યદૃષ્ટિથી જુવે છે, અને સર્વજ્ઞતાને લીધે તેને સર્વ કાંઇ નજરે જણાઈ શકે છે. આન્તરિક પ્રતિભાને લીધે તેને ઇશ્વરીય યોજનાનું જ્ઞાન થઈ જાય છે, અને તેની સાથે તન્મય થયા વિના તે રહી શકતો નથી.

કેટલાક લોકો આ આન્તરિક પ્રતિભાને આત્માના શબ્દરૂપ કહે છે, કેટલાક તેને ઇશ્વરીય ધ્વનિ કહે છે, અને કેટલાક તેને છઠ્ઠી ઇન્દ્રિય પણ કહે છે; પરંતુ આ આન્તરિક-આધ્યાત્મિક ઈન્દ્રિય છે. જે પ્રમાણમાં આપણને આપણા મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થશે અને જેટલો આપણે અનંત જીવન-પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ કરીશું અને દિવ્ય પ્રવાહની તરફ આપણું અંતઃકરણ ખોલીશું તેજ પ્રમાણમાં-તેટલીજ આ આત્મિક-ધ્વનિ-આ ઇશ્વરીય નાદ અને આન્તરિક પ્રતિભાનો અવાજ સ્પષ્ટ થવા લાગશે, અને તેને સાંભળીને આપણે તદનુસાર જે પ્રમાણમાં આપણું આચરણ બનાવીશું તેટલોજ તે અવાજ અધિક સ્પષ્ટ થશે, અને અંતમાં તે આપણા જીવનના માર્ગ દર્શક દીપકરૂપ બની શકશે.

અપૂર્ણ.

કર્મનો મનુષ્યના ચારિત્ર્ય ઉપર પ્રભાવ.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

સંસારમાં બળવાન્ અને પ્રભાવશાળી તેજ લોક છે કે જે મોટાં મોટાં કાર્ય કરનાર છે. તેમની માનસિક શક્તિ પણ વિચિત્ર હોય છે. શું બુદ્ધદેવ જેવી વ્યક્તિયોની માનસિક શક્તિ એક જન્મના કર્મનું ફળ હતું? નહીંજ. બુદ્ધનો બાપ કેવા પ્રકારનો મનુષ્ય હતો, કોઈ પણ માણસ એમ બતાવી શકતો નથી કે તેના બાપે તેના જીવનમાં એવું કોઈ પણ કામ મનુષ્યની ભલાઇને માટે કર્યું હોય! બુદ્ધનો પિતા શુધ્ધોદન કે જે કપિલ વસ્તુનો એક માંડલિક રાજા હતો, અને તેની રાણીનું-બુદ્ધની માતુ નામ માયાદેવી હતું. તેના જેવા લાખો મંડલેશ રાજાઓ આ પૃથ્વિ ઉપર થઇ ગયા છે. જો એમ કહેવામાં આવે કે મનુષ્યમાં માનસિક શક્તિ માતા-પિતાના અંશમાંથી આવે છે તો આપણે કેવી રીતે સ્વિકાર કરીશું

કે પુરૂના જેવી પ્રબળ માનસિક શક્તિ એક સાધારણ રાજાના અંશમાંથી ઉતરી હતી. જણાયા પ્રમાણે તો તેના સંતતિ કે ચાકર હોય પણ તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરતા નહોતા, પરંતુ ગાદી લેતાં તેના પુત્રનો પ્રતાપ અને ગૌરવ વિલક્ષણ જ હતો. આજ દુનીઆં અર્ધો સંસાર તેના નામની ઉપાસના કરી રહ્યો છે, પુરૂમાં એ પ્રબળ માનસિક શક્તિ ક્યાંથી આવી? પિતૃઓના વંશથી કહો પણ આ પ્રશ્નનું સમાધાન થઈ શકતું નથી વળી અયોગ્ય પિતાઓથી યોગ્ય પુત્ર અને યોગ્ય પિતાઓથી અયોગ્ય પુત્ર ઉત્પન્ન થયા છે, ત્યારે આપણે પૈતૃક અંશને કયી રીતે એનું કારણ માની શકીએ. એ કાંઈ એક જન્મનું કામ નથી, પરંતુ તે શક્તિના વિકાસને માટે, તો હજારો જન્મ લીધા હશે, લાખો વર્ષ સુધી ક્રમશઃ તેની ઉન્નતિ થતી રહી હશે, અન્તે પુરૂના રૂપમાં આ સંસારને તેનો પરિચય મળ્યો અને સેંકડો વર્ષ વિત્યા છતાં પણ હજુ સુધી તેનો પ્રભાવ તેવોજ છે.

અને એ સિદ્ધિ ત્યાગથી પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ જ્યાં સુધી કાંઈ પાસે ન હોય, તો પછી કોણ શાનો ત્યાગ કરે! અને તેથી જે મનુષ્ય કમાઈ કરતો નથી, તો તેને કાંઈ ત્યજવું મળતું નથી. આ શક્તિનો નિયમ છે અને એજ નિયમ સર્વત્ર કામ કરી રહ્યો છે.

ચોટ તેને વારંવાર લગાવ્યા કરવી કે જેથી તે આળસ અને નિંદ્રાનો ત્યાગ કરી કર્મ કરવામાં પ્રવૃત્ત થાય.

મનુષ્ય કોઈને કાંઈ પ્રયોજનને આગળ રાખીને કર્મ કર્યા કરે છે, કોઈપણ કર્મ એવું હોતું નથી કે જેનું કાંઈ પ્રયોજન ન હોય, જે કીર્તિના ભૂખ્યા છે તે પ્રસિદ્ધિ-નામનાને માટે કર્મ કરે છે, જે ધનને ઇચ્છે છે તે ધનની પ્રાપ્તિને માટે કર્મ કરે છે, જેને અધિકાર કે સત્તાની ભૂખ હોય છે તે તેને માટે કર્મ કરે છે. કોઈ સ્વર્ગની ઇચ્છા રાખે છે તો તેનાં કર્મ સ્વર્ગ પ્રાપ્તિને માટે થાય છે. કોઈ મનુષ્ય ચીનાઓની માફક પોતાની પાછળ પોતાનું નામ છોડી જવું ઇચ્છે છે. ચીનમાં એવો રીવાજ છે કે મરી ગયા પછી તે મનુષ્યને પદ્વિ આપવામાં આવે છે. ચીનાઓમાં જો કોઈ સારૂં કામ કરે છે તો તેના મુડદાને બાપ-દાદાની પદ્વિ આપવામાં આવે છે. કેટલાકની એવી કામના હોય છે કે, મરી ગયા પછી તેની કબર ઉપર વિશાળ મંદિર બનાવવામાં આવે અને એટલા સારૂ તે કર્મ કરે છે. કેટલાક પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાને માટે કર્મ કરે છે. પ્રથમ ખરાબ કામ કર્યા પછી એક મંદિર બનાવી દીધું, પૂજારીને કાંઈક ભેટ આપી અને સ્વર્ગના અધિકારી બની ગયા! એવી રીતે કર્મ કરવાનાં જુદાં જુદાં અસંખ્ય પગરણો હોય છે.

પરંતુ સર્વથી ઉત્તમ વાત તો એ છે કે, મનુષ્યે કર્મને કેવળ કર્મ સમજીનેજ કરવું. પ્રત્યેક દેશમાં એવા ધર્માત્મા પુરૂષો હોય છે કે જે કિર્તિના કે સ્વર્ગની ઇચ્છાના પણ ભૂખ્યા હોતા નથી પરંતુ કર્મ બરોબર કર્યા કરે છે. કેમકે તે જાણે છે કે, નિષ્કામ કર્મનું ફળ હંમેશાં સારૂંજ મળે છે. એવા મનુષ્યો પણ સંસારમાં વિદ્યમાન છે કે જે પવિત્ર અને ઉચ્ચ ભાવોને ધારણ કરીને ગરીબોની ઉન્નતિ અને પરોપકાર કરવામાંજ પોતાના જીવનને વિતાવે છે અને એજ તેમના જીવનનો ઉદ્દેશ હોય છે.

જે લોક પ્રસિદ્ધિ અથવા તો મોટાઇને માટે કર્મ કરે છે તેમને કર્મનું ફળ વિલંબે મળે છે. ઘણે ભાગે મોટાઇ અને નામના તો લગભગ વૃદ્ધાવસ્થામાં મળે છે. આખું જીવન કિર્તિને માટે કર્મ કર્યા કરવા છતાં અંતે ઘણોજ થોડો લાભ થયેલો જણાય છે. જ્યારે કાંઈપણ ફળની આશા રાખ્યા સિવાય કરવામા આવેલા કાર્યનું ફળ અનન્ત ગણું અને કાયમી મળે છે. પરંતુ જો કહેવામાં આવે કે જ્યારે ફળની ઇચ્છા સિવાય કાર્ય કરવામાં આવે તો ફળ પછી શું મળવાનું, તો કહેવાનું કે તે કર્તાની ફળને માટે આશા નહિ હોવાથી કાંઇ કર્મનું ફળ નિષ્ફળ જતું નથી. પણ ફળની આશાથી જે કાર્ય કરવામાં આવે છે તેના કરતાં નિષ્ફળ કર્મમાં હજાર ગણું ફળ આપવાની શક્તિ આવે છે. પણ વાંધો એ આવે છે કે મનુષ્ય અધિરો બની જાય છે, અને જેથી શ્રદ્ધા પૂર્વક એક નિષ્ઠાથી કર્મ કરી શકતો નથી. મનુષ્યની આધ્યાત્મિક દશાના ઉપર નજર નાંખતાં પણ નિષ્કામ કર્મનું મૂલ્ય અધિક ફળદાયક છે. પ્રેમ, સત્યતા અને ત્યાગ એ આત્માનાં કેવળ બાહ્ય અંગ નથી પરંતુ વાસ્તવમાં આપણા જીવનનાં સર્વથી ઉચ્ચ આદર્શ રૂપ છે. તેને ધારણ કરવાથી હૃદયના ભાવ શુદ્ધ અને માનસિક શક્તિ પ્રબળ થાય છે. જે મનુષ્ય નિષ્કામ કર્મ કરે છે અને મનને વશમાં રાખે છે તેનાં કર્મ ઘણાંજ પ્રભાવશાળી હોય છે. કેમકે આત્મ-સંયમ સંપૂર્ણ બાહ્ય ક્રિયાઓથી અધિક મહત્વ રાખે છે. જો મનનો નિરોધ કરવામાં આવે છે તો આત્માની

શક્તિ વધે છે. નિષ્કામ કર્મ કરવાં એ યથાર્થમાં મનને રોકવા તુલ્ય છે. આ પ્રકારના સંયમથી આત્મા સુશિક્ષિત થાય છે અને બુદ્ધિના જેવી પ્રબળ માનસિક શક્તિ રાખના વ્યક્તિયો પ્રકટ થાય છે. સાધારણ માણસો આ રહસ્યને સમજી શકતા નથી પરંતુ તેમને અન્ય મનુષ્યો ઉપર અધિકાર ચલાવવાની અને સત્તા ચલાવવાની ઈચ્છા રહ્યાં કરે છે. થોડો વખત ધિરજ રાખીને આ બાહ્ય અધિકારની વાસના કે જે તમને ભ્રાન્તિમાં નાંખે છે. તેને રોકો, અને જ્યારે તમે તમારી આ ઇચ્છાને રોકવામાં વિજયી નિવડશો ત્યારે તમે સંસારના ઉપર તમારો અધિકાર મેળવી શકશો. મનુષ્ય પોતાના થોડા ઘણા સ્વાર્થની ખાતર લોકોને ઠગે છે અને અનર્થ કરે છે. પણ જો તે થોડોજ વખત પોતાને પોતે સંયમમાં રાખી શકે તો સઘળા સંસારને પોતાની તરફ આકર્ષિત કરી શકે છે. પરંતુ આપણે સર્વે ભૂલ ખાઇએ છીએ, આપણામાંથી ઘણા મનુષ્યોની દૃષ્ટિ થોડાંજ વર્ષોથી આગળ જતી નથી. જેમ પશુઓ પોતાની આગળ પાછળની થોડીજ જગ્યાથી વધુ દેખી શકતાં નથી તેવીજ આપણી દશા છે. આપણો સંસાર ઘણોજ સાંકડો અને આપણા વિચાર અત્યંત ક્ષુદ્ર હોય છે. આપણી આત્મીયતા કેવળ આપણા કુટુંબ અથવા તો વધારામાં વધારે પોતાના સંબંધિયો સુધીજ પ્રસરેલી હોય છે. એથી અધિક જોવાની આપણામાં શક્તિ નથી, અને બુદ્ધ પણ નથી, અને એજ કારણથી આપણે દુરાચારી અને દુશ્ચરિત્ર બની જઇએ છીએ.

નાનામાં નાનું કામ પણ તુચ્છ દૃષ્ટિથી જોવું નહીં જોઇએ. જે મનુષ્યના સંસ્કાર સારા હોતા નથી, તેણે કિર્તિને માટે યા તો કોઇ પણ કારણને માટે કર્મ કરવાં, પણ આળસુ થઇને બેસવું નહિ. દરેક માણસે એ સ્મરણમાં રાખવું જોઇએ કે આપણા ઉદ્યોગનું ડગલું આગળની તરફ વધારતા જવું અને કર્મ કરતા રહેવું. અને પોતે તેના તત્વને પણ સમજતા જવું કે કર્મ શુ છે અને તેનું પ્રયોજન પણ શું છે. અને એ વાત પણ આપણે જાણી લેવી જોઇએ કે કેવળ કર્મ કરવાનોજ આપણને અધિકાર છે પણ તેનું ફળ આપણી ઇચ્છાનુસાર મેળવવાનો આપણને અધિકાર નથી જેથી ફળની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો. કદી કોઈ મનુષ્યને સહાયતા આપવાનો અવસર તમને મળે તો તે વખતે એ વાત ધ્યાનમાં ન લાવવી કે તેનું તમારી સાથે કેવું વર્તન હતું. જો તમે કોઇ ઉત્તમ યા મહાન્ કર્મ કરવાનું ઇચ્છતા હો તો એ કર્મનું ફળ તમારે અનુકુળ આવશે કે પ્રતિકૂળ તેની ભૂલેચૂકે પણ ચિંતા ન કરો.

ધર્મના ઉચ્ચ આદર્શ સુધી પહોંચવું એ એક કઠિન કામ છે. સર્વથી પ્રથમ અભ્યાસની આવશ્યકતા છે. માટે આપણે હંમેશાં તેનો અભ્યાસ કરતા રહેવું. કોઈ પણ મનુષ્યે એક ક્ષણભર પણ કર્મ કર્યા સિવાય રહેવું નહિ. જેને શાંતિ અને સુખ કહેવામાં આવે છે તેને સમજવું એ કાંઇ સહેલ નથી. એક મનુષ્ય પ્રવૃત્તિ માર્ગના આરોહણમાં હાથ પગ પછાડતાં ત્યારે કદી સામાજીક જીવનના ગંભિર ભમરમાં પડે છે. ત્યારે ડુબવા માંડે છે અને બીજો માણસ જે નિવૃત્તિ માર્ગનો આશ્રય લઇને સંસારનો ત્યાગ કરવાનું પણ કરે છે, ત્યારે તેને પ્રત્યેક વસ્તુ તુચ્છ અને અસાર જણાય છે. પરંતુ આ બંનેમાંથી કોઈપણ આદર્શનું કામ કરી શકતું નથી.* જો કોઇ અયોગ્ય મનુષ્ય જુઠા ત્યાગ અને વૈરાગ્યનું

બાનું લઇને ત્યાગી કે વેરાગી બની જાય તો તે કોઇ વખતે સંસારાવર્ત્તની લહેરોની થપડો તેના પર પડવા લાગતાં તે એકી વખતે કચરાઇ જાય છે. જે માછલીયો સમુદ્રના તળમાં રહે છે તે કદી ભૂલે ચૂકે પણ ઉપર ચાલી આવે છે તો સમુદ્રની છોળાના તમાચા ખાઇને તેના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે. કે તેનો કાંઇ પત્તો પણ મળી શકતો નથી. એજ પ્રકારે જે લોક હંમેશાં એકાન્તમાં રહે છે, અને કર્મ કરતા નથી તેઓ જ્યાં સંસારની સાથે તેની મુઠ ભીડાઇ ગઇ—અર્થાત પતિત થયા કે પછી ધોબીનો કુતરો નહિ ઘરનો કે નહિ ઘાટનો એવી તેની દશા થાય છે.

એજ પ્રકારે જે રાત દિવસ સાંસારિક આન્દોલનમાં મસ્ત રહેતા હોય છે તે પણ કદી એકાન્ત સેવનના અધિકારી હોતા નથી. સાચા અને સિદ્ધાન્તિ પુરૂષો તો તેજ છે કે જે ચુપચાપ એકાન્તવાસ કરવા છતાં પણ કર્મ કરવાથી કદી પણ ઉપરામ પામતા નથી. અને રાત દિવસ સાંસારિક આન્દોલન અને ક્રિયાઓમાં તત્પર રહેવા છતાં પણ જેમનો નિગ્રહ અને આત્મ સંયમ દ્વારા યથાર્થમાં એકાન્ત સેવન કરે છે કેમકે જેનું મન એકાન્ત-રૂપ થઈ ગયું છે તેને સ્થાનની એકાન્તતા તેના ઉદ્દેશમાં વિઘ્ન નાંખી શકતી નથી. જેણે પોતાના મનને એકાગ્ર કરી લીધું છે, તેણે જગતને જીતી લીધું છે એમ માનજો. તે જનસમુહમાં રહેવા છતાં પણ જ્યાં લોકોના કલકલાટના શબ્દો સાંભળવામાં તેના કાન બહિરા હોય છે અને શાંત ચિત્તે રહી શકે છે, તેનું મન યોગીની ગુફા જેવું છે, કે જ્યાં કોઇનો શબ્દ પણ પહોંચી શકતો નથી. તે એ દશામાં પણ કર્મથી વિમુખ હોતા નથી. એજ કર્મ યોગનું સ્વરૂપ છે. જો તમે આ આદર્શને પ્રાપ્ત કરી શકશો તોજ તમે કર્મના રહસ્યને સમજી શકશો.

પરંતુ આપણે પ્રથમથીજ જુદાં જુદાં કાર્યો હાથમાં લઇને ઉન્નતિ કરવી છે. જેમ ધીરે ધીરે આપણે આગળ ચાલ્યા જઇએ છીએ. તેવીજ રીતે દિન પ્રતિદિન આપણે ઉદાર અને સંયમી બનતા જઈશું. જે કાર્યનો આપણે કર્તવ્ય યા આપણી દશાને અનુકુળ સમજીને સ્વિકાર કર્યો છે, તેને દ્રઢતા અને પ્રયત્નની સાથે આપણે વિશ્વાસ પૂર્વક કર્યાંજ કરવું. આ પ્રકારે નિયમ પૂર્વક કાર્ય કરવાથી એક વર્ષની અંદર આપણી દશા ઘણીજ બદલાઇ જશે, જે કાંઈ સ્વાર્થના સંસ્કાર આપણા મનમાં હશે તે અભ્યાસ રૂપી અગ્નિમાં બળી જશે અને થોડાજ દિવસો પછી આપણે નિષ્કામ કર્મના મહત્વને સમજી જઇશું. કદાચ જો સ્વાર્થ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થશે તો પણ આપણે તેને સહેલથી દબાવી શકીશું. જો એજ પ્રકારનું કામ થતું રહેશે તો જેમ મહુજ નદી નાળાં સમુદ્રમાં પહોંચી જાય છે તેવીજ રીતે આપણા જીવનમાં પણ એક એવો સમય આવશે કે આપણે બિલ્કુલ શાંત અને નિષ્કામ થઇ જઇશું. અને જ્યારે આપણામાં કામવાસના રહેશે નહિ તો પછી આપણા સંપૂર્ણ સંસ્કાર અને શક્તિઓ બહાર ક્ષીણ ન થતાં આપણી અંદરજ સંચિત થતી જશે. અને ત્યારે આપોઆપ આપણા હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થશે અને આપણે સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનાં દર્શન કરવાને ભાગ્યશાળી થઇશું.

લો. મા. દાદાભાઇ નવરોજજી.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

મુંબાઇ કોરપોરેશનના સભાસદ.

વડોદરાથી પાછા ફર્યા પછી પોતે બે વર્ષ સુધી મુંબાઇ કોરપોરેશનના મેમ્બર રહ્યા હતા. તે વખતે લોર્ડ લીટન હતા પણ તેમની બદલી થઇ લોર્ડ રીપન વાઇસરોય તરીકે આવ્યા. તે વખતે પાછા દાદાભાઇએ ફરી કોરપોરેશનમાં પ્રવેશ કર્યો અને તન મનથી કામ કરવા લાગ્યા. તે વખતે કોરપોરેશનમાં ઘણો ગડબડાટ ચાલતો હતો. હિસાબ કિતાબમાં પણ તે વખતે ઘણો ગોટાળો ચાલતો હતો. તે વખતે પોતે સઘળો હિસાબ બારીક નજરથી તપાસ્યો અને કોરપોરેશનને લાખો રૂપિયાનો ફાયદો કર્યો જેથી સઘળા લોકો ખુશી થયા. તે વખતે મુંબાઇના ગવરનર લોર્ડ રે હતા. તેઓ દાદાભાઇના કામથી ઘણાજ પ્રસન્ન થયા અને તુરતજ તેમણે તેમને પોતાની કૌંસીલના મેમ્બર બનાવ્યા. તેમણે ત્યાં ઘણાં પ્રશંસાપાત્ર કાર્યો કર્યા તે વખતે કોંગ્રેસની બેઠક મુંબાઇમાં હતી તેના પ્રમુખ તરીકે મી. ડબલ્યુ સી. બેનરજી હતા. તે કોંગ્રેસમાં દાદાભાઇએ ઘણુંજ સારૂ કામ કર્યું.

ત્રીજીવાર વિલાયતની યાત્રા.

સને ૧૮૮૬ માં દાદાભાઈ ફરી વિલાયત ગયા. આ વખતે તેમણે પાર્લામેન્ટના [illegible] થવાને માટે પ્રયત્ન કર્યો. ઉદાર દલવાળાઓએ તેમને ઘણી સહાયતા કરી, પરંતુ [illegible] અવશ્ય તે વખતે હોબર્ન વૉર્ડની તરફથી ત્રણ ઉમેદવાર હતા તેથી તેમની ચુંટણી થઇ શકી નહિં. તો પણ તેમને ૧૯૫૦ વોટ મળ્યા હતા. જે એક હિંદુસ્તાનીને માટે ઓછા ગૌરવની વાત નથી. જ્યારે એ વાત પ્રસિદ્ધ થઇ કે પાર્લામેન્ટના મેમ્બર થવાને એક હિંદવાસી પણ ઉમેદવાર હતા ત્યારે લોકોને ઘણુંજ આશ્ચર્ય થયું. લોર્ડ સાલસબરી કે જે તે વખતે સંકિર્ણ દળના નેતા હતા, તે એક હિંદવાસીની આવી અસાધારણ સફળતા જોઇ ઘણાજ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેણે પોતાના એક ભાષણમાં તેમને 'બ્લૅક મેન' અર્થાત કાળા આદમી કહ્યું, આ અસભ્ય શબ્દપર ઉદાર દળના સમાચાર પત્રોએ સારી ટીકા કરી હતી. હીંદમાં પણ ઘણોજ કોલાહલ મચી પડ્યો હતો. મી. ગ્લૅડસ્ટન આ વખતે મુખ્યમંત્રી હતા. તેમણે લોર્ડ સાલસબરીને કહ્યું કે યથાર્થમાં મી. નવરોજજી તમારા કરતાં પણ ગોરા છે. આ પછી લોર્ડ સાલસબરીએ માફી માગી હતી. સને ૧૮૮૬ માં મી. દાદાભાઇ ભારતવર્ષમાં પાછા આવ્યા અને કલકત્તા કોંગ્રેસ વખતે તેમને પ્રેસીડેન્ટ તરીકે ચુંટી કાઢ્યા હતા. પાછા ફરી સને ૧૮૮૭ માં પબ્લિક સરવિસ કમીશનનાં સાક્ષી આપીને લંડન પાછા ગયા હતા.

ચોથીવાર વિલાયતનો પ્રવાસ.

લંડન ગયા પછી પોતે ફરી પાર્લામેન્ટમાં પ્રવેશ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે પાંચ વર્ષ પછી અર્થાત સને ૧૮૯૨ માં પોતે સેંટ્રલ ફિન્સબરી વાર્ડની તરફથી ઘણીજ ધામધુમની સાથે પાર્લામેન્ટના મેમ્બર તરીકે ચુંટાયા. આ અસાધારણ

વિજય માટે ભારત વર્ષ અને વિલાયતમાં પણ ઘણીજ ખુશી ફેલાઇ. પાર્લામેન્ટમાં પોતે ભારતની ભલાઇને માટે અનેક ઉત્તમ કાર્ય કર્યા, કે જે હંમેશાં સર્વને યાદ રહેશે. પોતે ઇંડિયન સિવિલ સરવિસની પરીક્ષા હીંદમાં લેવાનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો, પરંતુ શોકની વાત એ થઇ કે તેનો સ્વિકાર થયો નહિ. પાર્લામેન્ટમાં તે વખતે મિ. કેન અને સર વિલિયમ વેડર બર્ન જેવા ભારત હિતૈષી સભાસદ હતા. તેમની સહાયતાથી પોતે પાર્લામેન્ટરી કમિટી સ્થાપિત કરી. સને ૧૮૯૫ માં એ કમિટીના આંદોલનથી હિંદના ખર્ચની તપાસ સંબંધી કમીશન નિમવામાં આવ્યું. તેમાં મિ. દાદાભાઇ તથા બીજા મેમ્બરોએ ઠીક મત આપ્યો હતો.

સન ૧૮૯૩ માં પોતે ફરી હિંદમા પાછા આવ્યા, અને લાહોર કોંગ્રેસના પ્રેસિડેન્ટ ચુંટાયા. તે વખતે પંજાબી ભાઇઓએ મિ. દાદાભાઇના સ્વાગતમાં જે ઉત્સાહ બતાવ્યો હતો તે કદી પણ ભૂલી શકાય તેમ નથી. તેમની ગાડી ખુદ પંજાબીયોએ ખેંચી હતી. કહે છે કે એટલું બધું માન કોંગ્રેસના કોઇ પ્રેસીડેન્ટને આપવામાં આવ્યું નહોતું. પ્રખ્યાત ઈતિહાસવેત્તા સર વિલિયમ હન્ટરે તેને શાહિ સ્વાગત કર્યું હતું.

પાંચમીવાર વિલાયતનો પ્રવાસ.

લાહોર કોંગ્રેસના પ્રેસિડેન્ટ થયા પછી પોતે લંડન પાછા ગયા, અને સને ૧૯૦૫ માં નૉર્થ લેમબેથ મહેલ્લાની તરફથી પ્રતિનિધિ થવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ અભાગ્યવશ ઉદાર દલવાળાઓમાં ફુટ થઇ જવાથી ત્રીજો ઉમેદવાર ઉભો થયો અને તેથી મિ. દાદાભાઇને ઓછા વોટ મળ્યા જેથી તે પાર્લામેન્ટમાં પ્રવેશ કરી શક્યા નહિ. આ વખતે વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તેમની તબિયત બગડવા લાગી જેથી ડાકટરોની સંમ્મતિથી સને ૧૯૦૭ માં તેઓ હિંદમાં પાછા આવ્યા.

ઉપસંહાર.

મિ. દાદાભાઇએ બાળપણથી વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પોતાના દેશની સેવા કરી છે. તેમની વર્તણુંક અનુકરણિય છે. પોતે હાલ એકલા છે. સ્ત્રી, પુત્ર, પુત્રી કોઇ નથી. હાલ મિ. દાદાભાઇ મુંબાઈ નજીક વેસાવામાં રહે છે. તા. ૪ સપ્ટેંબર ૧૯૧૫ ના રોજ તેમની ૯૦ મી વર્ષગાંઠ હતી. આટલા વૃદ્ધ હોવા છતાં પણ તે હાલ તંદુરસ્ત છે જગતનો હેવાલ જાણવા માટે તે રોજ વર્તમાનપત્રો વાંચે છે. તેમની વાત સરકાર અને પ્રજા સર્વ માન્ય રાખે છે. તેમની વર્ષગાંઠ ઉપર ના. વાઇસરોય, ગવર્નર અને રાજા મહારાજાઓ પણ તાર મોકલે છે. ગઇ સાલ ના. વાઇસરોય તેમને મળવા માટે વેસાવે ગયા હતા. તેમણે ' પાવર્ટી એન્ડ અન બ્રિટિશ રૂલ ઇન ઇંડિયા નામનું અંગરેજી પુસ્તક બનાવ્યું છે. હાલમાંજ તેમને મુંબાઇ યુનિવર્સીટી તરફથી એલ. એલ. ડી. ની પદ્દિ આપવામાં આવી છે. ઇશ્વર તેમને દીર્ઘાયુ રાખો એ પ્રન્થકારક વિનય છે.

પ્યારેલાલ મિશ્ર.

योगिवर श्री स्वामी चम्पानाथजी.

નેપાળ રાજ્યમાં દાગઘોખરી નામનો એક પ્રદેશ છે. આ પ્રાંત કાશ્મીરના અનન્ત નાગ અને માર્તન્ડ ક્ષેત્રને મળેલો છે. દાગ ઘોખરીના એક ભાગમાં ચૌધરા નામના યોગિયોનો આશ્રમ છે. આ આશ્રમની સંપૂર્ણ સ્થાવર જંગમ વિભૂતિ નેપાળની મહારાજાની આપેલી છે. પૂજાનો રિવાજ જુદોજ છે. તાલ સ્વર સહિત ઘંટા નાદ સહિત પૂજા થાય છે. પુજારીને સવારે ૩ થી ૭ વાગ્યા સુધી, તથા બપોરે પણ ૩ થી ૭ વાગ્યા સુધી મોંઢે પટ્ટી બાંધીને એક પગ ઉપર ઉભું રહેવું પડે છે. આ આશ્રમનો એક મોટો વિચિત્ર રિવાજ એ છે કે, દર વર્ષે મહન્ત, પુજારી અને કોઠારી વિગેરે બદલી નાંખવામાં આવે છે. પૂજાની મૂર્તિ ૬ મહીના સુધી ચૌધરામાં અને ૬ મહીના સુધી સ્વારી કોટમાં રહે છે. એ સ્વારી કોટ સ્વામી ચંપાનાથજીની જન્મભૂમિ છે.

યોગિવર ચંમ્પાનાથજીનો જન્મ સંવત ૧૮૭૧માં થયો હતો. તેમની માતાનું નામ પાર્વતી અને પિતાનું નામ મહેશનાથ હતું. તેમનાથી એક મોટી બેન જ્યંતિ તથા મોટો ભાઇ લાલનાથ એટલાં ભાંડુ હતાં. તેમના શ્રી ગુરૂ માહારાજ શિવનાથજી અલમોડા જીલ્લાના રહેવાસી હતા. તે ફરતા ફરતા નેપાળ-રાજ્યમાં આવી પહોંચ્યા ત્યાં ચંમ્પાનાથે તેમના શિષ્ય બની ઉપદેશ લીધો. ચંપાનાથ નાનપણથીજ ઘણા ચંચળ હતા. પોતાની બુદ્ધિ પણ ઘણી તીવ્ર હતી. પોતે જે કાંઈ ભણતા તે તેમને ઝટ યાદ આવી જતું. પોતાનાં મનોહર મુખ, તરલાયત લોચન તથા સુંદર ચાલપર સર્વ મુગ્ધ થતા હતા. જ્યારે પોતાના ગુરૂ ભારત વર્ષમાં આવવા લાગ્યા ત્યારે તેમણે પોતાની સાથે તેમને લેવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ માતા પિતાની અધિક મમતાને લીધે ચંમ્પાનાથ ગુરૂજીની સાથે હીંદુસ્તાનમાં આવી શકયા નહિ.

ચંમ્પાનાથના ગુરૂ નેપાળની હદમાંથી પાટણ સુધી પણ પહોંચ્યા હોય તેવામાં સ્વારી-કોટમાં ચંમ્પાનાથના પિતાનો સ્વર્ગવાસ થઇ ગયો. વૈધવ્ય દશાને પામેલી તેમની માતા પણ જેમ તેમ કરીને જ્યન્તીનું લગ્ન કર્યાં પછી સ્વર્ગવાસને પામી. માતાના સ્વર્ગવાસ પછી લાલનાથ અને ચંપાનાથ પોતાના દિવસ ગમે તેમ કરી ગુજારવા લાગ્યા. જોતજોતામાં મોટો ભાઇ લાલનાથે પણ પરલોક ભણી કૂચ કરી દીધી. એથી ચંમ્પાનાથે પોતાની બેનને ઘેર પિઉઠાન જવાની તૈયારી કરી. ચૌધરા અને સ્વારીકોટથી પિઉઠાન ૩-૪ દિવસનો રસ્તો છે. પિઉઠાન એક નાની સરખી છાવણી છે. ત્યાં તેમનો બનેવી નોકર હતો. પિઉ-ઠાનની ચારે તરફ મોટા મોટા ઉંચા ઉંચા પહાડો છે. તેની પૂર્વે ગિરિરાજ-શિખરપર નેપાળના મહારાજાનો એક કિલ્લો છે. કિલ્લાની અંદર બંદુક, ગોળા વિગેરે બનાવવાનાં કારખાનાં છે. પિઉઠાનની મધ્યે ભગવતી શ્રી ભદ્રકાળીનું એક મંદિર છે. મંદિરનો અધિ-પતિ મહંત પણ યોગીજ છે. મંદિરમાં સર્વ કોઇને સદાવ્રત મળે છે, અને તેથી બહાર ગામના સાધુ-મહાત્માઓ હંમેશાં આ મંદિરમાં આવ્યાં કરે છે. ચંપાનાથ આ મંદિરમાં આવ્યા ત્યાર પછી કેટલાક દિવસે તેમની બેન બનેવીને ખબર પડવાથી તેમને પોતાને ઘેર તેડી ગયા. ચંમ્પાનાથ થોડાક દિવસ તો બહેનને ત્યાં રહ્યા પણ તેના બનેવીના ચિડિયા સ્વભાવથી તે વધુ વખત ત્યાં રહી શકયા નહિ.

ચંપાનાથે ત્યાં સાંભળ્યું કે પાસેના જંગલમાં ભૈરવનાથ નામનો વનખંડી બાવો રહે છે અને તે અઘોર ક્રિયાની સાધના કરે છે એ ક્રિયાની સિદ્ધિને માટે તે દારૂ, માંસ, તો શું પણ હાથ આવી જાય તો મનુષ્યનું માંસ પણ ખાઇ જાય છે. એથી તેની પાસે કોઇ પક્ષી સરખું પણ જતું નથી. પરંતુ આ જનવાયકા સત્ય નહોતી. વનખંડી બાવો અઘોર ક્રિયાનો ઉપાસક નહોતો તેમ મદ્યમાંસનું ભક્ષણ પણ કરતો નહોતો. તે તો પરમ વૈષ્ણવ અને સિદ્ધ યોગી હતા. હઠ યોગની સંપૂર્ણ ક્રિયાઓ તેમના હસ્તાકમલવત હતી. કાશી, કાશ્મિર, આદિ તિર્થોમાં પોતે ફરી આવ્યા હતા. તે પોતે હંમેશાં તપસ્વી વેશમાં નગ્ન રહેતા હતા તથા કદી કદી તો સ્મશાનમાં પણ તપની ક્રિયા કરતા હતા, અને તેથી કદાચ તેમને આ વેશમાં જોઈ લોકોએ અઘોરીમાં ગણી કાઢ્યા હશે.

ચંપ્પાનાથે ધાર્યું કે ચાલો વનખંડી બાવાનું શરણ લઉં. જો તે મને અઘોર ક્રિયાની સાધનામાં ખાઇ જશે તો પણ હું સંસારના નાના કલેશોથી મુક્ત થઈ જઈશ. એમ ધારી ચંપ્પાનાથે પિઉઠાનથી નીકળી વનખંડી બાવાની શોધમાં જંગલમાં ભમવા માંડ્યું. એક દિવસ ચંપ્પાનાથને બાવાજીનાં દર્શન થયાં. જો કે વનખંડી બાવાનું રૂપ ઘણુંજ ભયાનક હતું. તથાપિ ચંપ્પાનાથે તેમને સાક્ષાત્ ગુરૂ ગોરખનાથ જેવા માન્યા.

ચંપાનાથે વનખંડી બાવાની એવી સેવા કરી કે તે તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ ગયા તેમણે ચંપ્પાનાથને હઠયોગની સંપૂર્ણ ક્રિયાઓમાં પ્રવિણ કરી દીધા, અને તેથી તેમને કોઈક આત્મ સાક્ષાત્કારની ઝાંખી થવા લાગી. પરંતુ વનખંડી મહારાજ જ્યારે કાશી, કાશ્મીર વિગેરે સ્થળોની કથા સંભળાવતા ત્યારે ચંપ્પાનાથનું અંતઃકરણ ચલિત થઇ જતું અને તીર્થ યાત્રા કરવાને માટે પ્રાર્થના કરવા માંડતા જેથી મહારાજે તેમને દેશ-યાત્રા કરવાની અનુમતિ આપી.

પોતે ગુરૂજી પાસેથી વિદાય થયા પછી ૧૨ વર્ષ સુધી નેપાળના પહાડોમાં ભ્રમણ કર્યું. ત્યાં તેમણે ખૂબ યોગાભ્યાસ કર્યો. જેથી તેમની કિર્તિ સર્વત્ર ફેલાવા માંડી. સાંભળવા પ્રમાણે નેપાળના કેટલાક ઉચ્ચ અધિકારીઓ પણ તેમનાં દર્શન કરવાને કેટલોક વખત ભ્રમણ કરતા હતા. ૨૨ વર્ષની ઉમ્મરમાં પોતે નેપાળની હદને છોડીને પાટનના મેળામાં આવ્યા.

પાટન એક નાનું ગામ છે. ત્યાં શ્રી પાટેશ્વરી દેવીનું મોટું વિશાળ મંદિર છે. આ મંદિરની વિભૂતિ કમ નથી. મંદિરનો મહંત પણ યોગીજ છે. જો કે પાટન બ્રિટિશ રાજ્યમાં છે તથાપિ તે મહારાજા બલરામપુરને કબજે છે. ચૈત્રી નવરાત્રીમાં ત્યાં ઘણો જંગી મેળો ભરાય છે. આ મેળામાં મહારાજા બલરામપુર પણ આવે છે. દેશ દેશાંતરથી વિદ્વાન પંડિત, સાધુ મહાત્મા પણ એકઠા થાય છે. પાટનમાં બલિદાનનો રિવાજ છે અને નેપાળની માફક પાટનના સાધુ સન્યાસી પણ માંસભક્ષી છે. સ્વામી ચંપાનાથજી ગુરૂ ગોરખનાથના મતાનુયાયી વૈષ્ણવયોગી હતા. તેમણે આ ખરાબ રિવાજની સામે ઘણોજ આક્ષેપ કર્યો તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે વિરોધિઓએ તેમને ચીપીયા વડે ખુબ માર માર્યો. ચંપ્પાનાથજીએ આ દારૂણ વેદનાને સહન તો કરી પરંતુ મરતાં સુધી તેમણે તે સમુદાયના સાધુઓની વિરૂદ્ધ આક્ષેપો કરવા ચાલુજ રાખ્યા હતા. ચંપ્પાનાથજીએ - પાટ-

નથી વિદાય થઇને હિંદના પ્રસિદ્ધ પ્રસિદ્ધ તિર્થોમાં ભ્રમણ કર્યું. એક દિવસ પોતે અકસ્માત નર્મદાના કિનારે એક યોગગઢમાં આવી પહોંચ્યા. મઠાધિશ સ્વામી આનંદગિરી ખરેખર મહાત્માજ હતા. પોતે ઘણા વિદ્વાન તથા રાજયોગી હતા. તેમની પાસેથી ચંપાનાથ થોડી ઘણી યોગની ક્રિયાઓ શિખ્યા અને થોડો ઘણો સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કર્યો. ચંપાનાથ હઠયોગમાં તો પ્રવિણજ હતા હવે તે રાજયોગમાં પણ પારંગત થઇ ગયા. કેટલોક વખત વિત્યા પછી પોતાનાં હૃદયમાં કાશ્મીર તરફ જવાની ઇચ્છા થઇ. એથી પોતે સંવત ૧૯૨૫ માં જમ્મુ થઇને કાશ્મીરમાં ગયા.

કાશ્મીરમાં અમરનાથ મહાદેવનું ધામ ઘણુંજ પ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં જવાની ઇચ્છાવાળા મહાત્મા અને ભક્તોથી દર વર્ષે કાશ્મીરનું શ્રીનગર ખીચોખીચ ભરાઇ જાય છે, તેમના ભોજન વિગેરેનો બંદોબસ્ત કાશ્મીર દરબારની તરફથી બે માસ સુધી કરવામાં આવે છે. અમરનાથ ગઢવાલનું બદરીનાથ ધામ નથી કે ચાર માઇલ ચાલે અને ઝટ કોઈ ચટાઈ ઉપર આરામ કરવા માંડે. અહીં ચટાઇઓ હોતી નથી, અને એક બે જાત્રાળુઓ એકલા પણ જઇ શકતા નથી. પ્રથમ શ્રીનગરમાં કંઇ હજારો જાત્રાળુઓનું દળ એકઠું થાય છે. તેમના ભોજન, વસ્ત્ર તથા કોયલા સુધીનો બંદોબસ્ત ત્યાંથી કરવો પડે છે. કેમકે રસ્તામાં બરફ સિવાય બીજું કાંઇ હોતું નથી. શ્રાવણની પૂર્ણિમાથી ૭ સાત દિવસ સુધી શ્રીનગરમાં આ દલ ઘણીજ ધામ ધૂમથી બીજ બિહાડી, અનન્ત નાગ, માર્તંડ, પહલગાંવ, ચન્દનવાડી, શેષનાગ, પંચતરણી થઇને શ્રી અમરનાથ પહોંચે છે.

સ્વામી ચમ્પાનાથજી પૂર્વોક્ત ચંદન વાડીમાં ૭ ૭ મહીના સુધી તો ઘણીવાર નગ્ના વસ્થામાં રહેતા. તે વખતે કોણ જાણે કે પોતે કેવી બૂટીનું સેવન કરતા હતા. કેમકે ચંદન વાડીથી સોળ માઇલ સુધી એક પણ ઘર નથી. આ જગ્યા ઘણીજ ભયાનક છે. અહીં કાંઇ પણ ખાવાની વસ્તુ મળી શકતી નથી.

કેટલાક લોકોનું કહેવું એવું છે કે, ચંપાનાથજી પહેલાં વૃદ્ધ હતા પોતાના વાળ ધોળા થઇગયા હતા પણ જ્યારે તેમણે અમરનાથના અમર તળાવમાં—કે જેને હાલ હતાર તળાવ કહે છે. અને જેની પાસે પક્ષી પણ ફરકી શકતુ નથી. અને જેનું જળ બરફથી ઢંકાયલું રહે છે. તેમાં સ્નાન કર્યું ત્યારથી તેમનું શરીર બદલાઇ ગયું અને પોતે જુવાન જણાવા લાગ્યા.

કેટલાક માણસો વળી એમ પણ કહે છે કે ચંદનવાડીના ઉપત્યકાના ગહન વનમાં એક અમર કૂપ છે. તેના જળના સ્પર્શથી મનુષ્યનું શરીર બદલાઈ જાય છે. અને સ્વામીજી તે કૂવાના જળના પ્રભાવથી નવયૂવક જેવા બની ગયા છે.

કેટલાક લોક કહે છે કેઃ—

" अपान मूर्ध्वमुत्थाप्य प्राणं कण्ठादधोनयेत् ।
योगी जरा विमुक्तः सन् षोडशाब्दवयो भवेत् ॥ "

(हठ प्र.)

યોગાભ્યાસથીજ સ્વામીજી સોળ વર્ષના જુવાન જેવા બન્યા છે. પરંતુ ખરું કારણ હમે કહી શકતા નથી. મરતા સુધી તેમની કાન્તિ ૨૫ વર્ષના યુવક જેવીજ રહી હતી.

સ્વામીજી કદી કદી જમ્બૂની આસપાસના પહાડો ઉપર પણ, વિશેષે કરીને પરમંડલ તીર્થમાં યોગાભ્યાસ કરતા હતા એથી તેમની તપશ્ચર્યાની કીર્તિ કાશ્મીરમાં સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ, અને તેથી કાશ્મીર નરેશ સ્વર્ગવાસી મહારાજ શ્રી રણવીરસિંહજીને પણ તેમનાં દર્શનની ઘણીજ અભિલાષા થઈ જેથી ઘણાજ પ્રયત્ને તેમને સંવત ૧૯૩૨ માં જમ્બૂના શ્રી ગદાધર મંદિરમાં સ્વામીજીનાં દર્શન થયાં સાંભળવા પ્રમાણે મહારાજાએ અનેક પદાર્થો તેમના ચરણમાં સમર્પણ કર્યાં પરંતુ પોતે તે તરફ નજર સરખી પણ નાંખી નહોતી. કારણ કે યોગિજન સિદ્ધિયો અને ધનૈશ્વર્યની વિભૂતિયોને વશીભૂત થતા નથી. ભગવાન્ પતંજલિનો ઉપદેશ છે કે—

स्थान्युप निमन्त्रणे सङ्ग स्मयाऽकरणं पुंनरनिष्ट मसंगात् ।

સ્વામીજીના હૃદયમાં એ લાલસા ઉત્પન્ન થઈ હતી કે ઇન્દ્રેશ્વરમાં પોતાનો મુખ્ય યોગાશ્રમ બનાવવો. અને તે પ્રમાણે તેમણે સંવત ૧૯૩૪ માં ઇન્દ્રેશ્વરમાંજ પોતાનો મુખ્ય યોગાશ્રમ નક્કી કર્યો. પોતાની યોગસિદ્ધિયો ઇચ્છતીજ હતી કે તેઓ પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં ફસાય તો સારૂં, તે આમ તેમ ખેંચી જવાની ચેષ્ટા કર્યાજ કરતી હતી, અને એ તેનોજ પ્રભાવ હતો કે કાશ્મીરના હાલના મહારાજા સર શ્રી પ્રતાપસિંહ સાહેબ બહાદુરજીના હૃદયમાં પોતાના દર્શનની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ અને તેથી તેઓ પોતાના બને નાનાભાઈયોને— રાજા રામસિંહ સાહેબ, અને રાજા અમરસિંહ સાહેબને સાથે લઇને સંવત ૧૯૩૯ માં જંબૂથી નીકળી ઇન્દ્રેશ્વર આવી પહોંચ્યા, અને પોતે અન્ય અનેક પદાર્થો સહિત ઇન્દ્રેશ્વર પર્વતની આસપાસની સંપૂર્ણ ભૂમિ પણ સ્વામીજીના નામ પર કરી આપી. આશ્રમમાં નાના પ્રકારના ફળો અને ફૂલોની વાડી બનાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરવામાં આવ્યો અને થોડાજ દિવસમાં ઇન્દ્રેશ્વર યથાર્થમાં ઇન્દ્રેશ્વરજ બની ગયું.

ધીરે ધીરે સ્વામીજીનો વેશ બદલાઇ ગયો. જડી બુટી ખાવાનું બંધ કરી દીધું અને બહુ મૂલ્યવાન વસ્ત્રો ધારણ કરી શરીરની શોભા વધારવા માંડી. સોનાનાં રત્ન જડિત આભૂષણો ધારણ કરવા માંડયાં, અને તરેહ તરેહનાં પકવાનો પોતે જમવા લાગ્યા અને આવી રીતે તેમણે યોગસિદ્ધિયોનો સ્વાદ લેવા માંડયો. અપૂર્ણ.

जीवन दीप.

(મારે મન એ ન અધિક, એ લય.)

તમ જીવન છે એક દીપ.
કતો તેથી ગૃહ ઉજાળો, કતો તેનાથી ગૃહ બાળો,
એ એવું ઉભય કરવાવાળો;—

કાં તેમાંથી તે જસ કઢાડો, કતો તેથી કાજળ પાડો,
સારૂં કે ખોટું દેખાડો;—
સૌંદર્ય જણાશે એનાથી, દેખાશે કુરૂપતા તેનાથી,
જુઓ રેશમ, કતો જુઓ કાથી;—
એનાથી જવાશે સન્માર્ગે, એનાથી જવાશે ઉન્માર્ગે,
એ દોરી જશે નરકે, સ્વર્ગે,—
એ દીપથી કતો પ્રભુ ભાળો, કતો કોઇ શયતાન નિહાળો,
(એ) બતલાવે, જેવું જોવાવાળો;—
એ દીપકથી જોવું શું શું, એ દીપકથી કરવું શું શું;
એ કામ હું તમને સોંપું છું.—

(श्री. ऊ.)

सद्गुणी शशी.

(લેખક શ્રીયુત વેણુ વિહારી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

પ્રકરણ પંદરમું.

અડધું કામ પત્યું.

' પ્લેગ સીઝન નજદીક આવતી હોવાને લીધે બંગલો જલદી પુરો થવો જોઇએ ' એવા આશયનો કાગળ ભાટીયા તરફથી આવતાં વિનુની દેખરેખ આગળ બંધાતા માટુંગાના બંગલાનું કામ ધમધોકાર ચાલી રહ્યું હતું. આ પંદર દીવસમાં તો કામનો બોજો એટલો બધો વધી પડયો હતો કે વિનુને જમવાને પણ વખત મળતો નહિ. સ્મિથ સાહેબના માટુંગાના કાંન્ટ્રાકટનાં ઘણાં ખરાં કામો પુરાં થયાં હતાં.

સંધ્યાકાળના ચારેકના આશરે ઓફીસમાં પોરટમેને વિનુના હાથમાં એક કાગળ આપ્યો. કોનો કાગળ હશે એનો તેને કંઈજ તર્ક થઇ શક્યો નહિં, કારણ કે તે કોઈનીજ સાથે ખુદસે પત્ર વ્યવહાર કરતો નહિ. તેણે તે કવર ફોડ્યું. કાગળ વાંચતાંજ તેના મુખપર કંઇ વિલક્ષણજ તેજી જણાવા લાગી. વાંચકોને આવા તે જાદુઈ પત્રમાં શું લખ્યું હશે તે જાણવાની વિશેષ ઉત્કંઠા થઈ હશે તો તે કાગળ નીચે મુજબનો હતો.

ચોપાટી......૧૯......

વહાલા વિનુ:—

અનેક દંડવત, પત્ર લખવાનું કારણ એજ કે, આજ લગભગ આઠ દીવસથી આપની દસે મુલાકાત થઈ શકી નથી, આપ ઘેર ગયા હશો પણ રૂમને તાળુ જોઈ આશ્ચર્યમાં પડ્યા હશો તેમાં વળી આજના આ સ્થળના પત્રે વિશેષજ ઘોટાળો ઉદ્ભવશે; મને માધુએ કપટ જાળમાં ફસાવી અહિંયાં આણી છે. હું હવે કંઈજ વધારે લખી શકતી નથી આજ સુધી આપથી છુપાવેલા ભાવને હવે હું પ્રગટ કરૂંછું કે આ દેહ મેં આપના ચર્ણે અર્પણ કર્યો છે હવે મારો સઘળો આધાર કેવળ આપ પરજ છે. વધારેમાં શું લખું—

આપના ચરણની દિનદાસી.

શશી.

તા. ક.—આજે રાતના જરૂર પધારશો. ગીરજા ડોશી મોટા દરવાજા આગળ આપની રાહ જોતી હશે. વધારેમાં મુલાકાતે.

શશી.

' ચરણની દિન દાસી ' વિનુએ આજ વાક્યની મનમાં ને મનમાં કેટલીક આવૃત્તિઓપર આવૃત્તિયો કરી. પોતાનું સ્વપ્નુ સાચુ પડશે ? શશી પોતાની થશે ? એનીજ સત્યતા જોવાની ઉત્કંઠાએજ જાણે તે વાક્ય વારંવાર વાંચતો જણાયો.

માધુના નીચ વર્તનનો વિનુને હવે ઘણોજ ક્રોધ ચઢ્યો. તેણે તે કાગળ પાછો પરબીડીયામાં ઘાલી પોતાના ગુંઝામાં મુક્યો. હમેશના કરતાં વિનુએ આજે વહેલીજ ઑફીસ છોડી.

જેમ જેમ સાંજ પડવા લાગી તેમ તેમ શશીને વધારેજ ચટપટી થવા લાગી. કાગળ વિનુને મળ્યો હશે કે કેમ ! પોતાને માટે તેઓ વિચાર કરશે કે કેમ ! પત્રને એશરમાઇ તો નહિં ગણે ! આવા તેને વિચારો આવતાં વિનુના ઉદાર ચરિત્રનું સ્મરણ થતું અને પછી તેની મનોદેવી તેને એમજ કહેતી કે વિનુ અવસ્ય આવશેજ.

આવા વિચારમાંજ તે હતી એવામાં ગીરજાડોશી તેની પાસે ક્યારે આવી તે પણ તેના જાણ્યામાં આવ્યું નહિં. તેને જોઇ શશી બોલી " આવ્યા કે ?"

" હા."

ગીરજાડોશીએ વિનુને પોતાની ઓરડીમાં બેસાર્યો હતો.

શશીની પ્રથમ મુલાકાતે પ્રથમ દ્રષ્ટિમિલને જે નવિન અંકુરો તેના હૃદયમાં ખીલ્યા હતા તેજ મનોવિકારોને શશીના પત્રે તેજ અંકુરો પ્રફુલ્લિત બનાવ્યા હતા.

શશી ગીરજાડોશી સાથે બારણા સુધી તો આવી પણ હવે તેના ચરણો લજ્જાથી ભારે થયા. આમ થવાનું શું કારણ હશે વારૂં ! કેટલીક વખત તેણે વિનુ સમક્ષ વાતોચીતો કરેલી છે પણ આજે તેને વિનયે અટકાવી ગીરજાડોશી પાછળજ હતી તેણે તેને ધીમેથી અંદર ધક્કો માર્યો. તે અંદર તો ગઇ પણ પવન આગળ પિંપળપાન જેવી ગત થઇ. આનંદ, ભય અને લજ્જાએ તેના મુખપર સજ્જડ તાળું માર્યું. વિનુએ ઉભા થઈ તેનો હાથ પકડી તેને ઉત્થાપન આપ્યું. તે એકદમ ગભરાઈ ગઈને તેની છાતી ધડકવા લાગી.

" શશી."

વિનુના મધુરા શબ્દે તેના શરીરપર પ્રેમ રોમાંચ થયું. તેનું મસ્તક ભ્રમણ કરવા લાગ્યું અને તેવીજ સ્થિતીમાં તેણે પોતાનું ડોકું વિનુના ખાંધે મુકયું. બંને પ્રેમમાં લીન થઇ ગયાં.

વિનુએ શશીની હડપચી પકડી મોં ઉંચુ કર્યું તો તેના નેત્રોમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેતો હતો આ રસ્તે તેણે શશીનો હાથ પોતાની છાતી સરસો ચાંપ્યો અને તેના નેત્રોમાંથી પણ પ્રેમાશ્રુ વહેવા લાગ્યાં. તેઓનાં હૃદય ભરાઇ આવ્યાં, કંઠ રૂંધાયો. પ્રેમનું પ્રેમથી મિલન થયું. આસ્તે આસ્તે શશીએ સઘળી વાત વિનુને કહી સંભળાવી તે સાંભળી વિનુ બોલ્યો " હવે કાળજી કરવાનું કંઇજ પ્રયોજન નથી. હું કાલેજ સઘળો બંદોબસ્ત કરી કાલે રાત્રે આજ વખતે તને તેડી જવાની વ્યવસ્થા કરીશ." આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં વિનુએ શશીની રજા લીધી.

રાત્રે વિનુ શશીને મળવા આવ્યો હતો એ વાતની માધુને જાણ થતાં તેના શરીરમાં ભુત સંચાર થયો. વિનુ રૂપી કાંટાને પોતાના માર્ગમાંથી દુર કેમ કરવો એનો તેણે ઘણો ઘણો વિચાર કર્યો અંતે તેને એક યુક્તિ સુઝી આવી, તે ત્યાંથી ઉઠી નવીમા કે જે હમણાંજ ઉઠયાં હતાં તેમની પાસે જઈ કંઇક સંકેતો કરી ગાડીમાં બેસી પોતે બાહેર પધાર્યો. નવીમા જલદીથી વિધી આટોપી ઉપરના દિવાનખાનામાં ગયાં અને શશીને ઉપર બોલાવી પોતાની સ્થિતીની વાતોમાં રોકી.

એક કલાકમાં માધુ નાયક સાથે કેટલાક કોન્સ્ટેબલને લઇ આવ્યો., દીવાનખાનામાં આવી બેસતાં નાયકે પુછયું "કેટલાની ચોરી થઇ છે?"

"આશરે સાત આઠ હજાર" માધુએ જવાબ દીધો.

"શી શી વસ્તુઓ ચોરાઇ છે?"

"મારા રુંઝામાંનું સોનાનું ઘડીયાળ, બે હીરાની વીંટીઓ રુંઝામાં મુકેલી તે અને બીજું રોકડ નાણું."

"ચોરીને દિવસે કપડાં ક્યાં મુક્યાં હતાં? રોકડ કેટલી હતી?"

દીવાનખાનાના ખુણામાં આંગળી બતાવી માધુભાઇ બોલ્યા—"કપડાં ત્યાં હતાં, કાલે પેઢીપરથી આવ્યો ત્યારે મારી પાસે સવા પાંચ હજારની નોટો હતી."

"નોટોના નંબર ટાંકી લીધા હશેજ?

"ના, દરેક નોટ સો સોની હતી ઘણુંખરૂં એવી નાની નાની નોટોના નંબરો હું ટાંકતો નથી."

"તમારો વ્હેમ કોનાપર છે?"

"વ્હેમ—સાહેબ; વ્હેમ કોનો રાખવો!" માધુએ ઘોટાળાભર્યો જવાબ આપ્યો.

"તમારા સઘળા નોકરોને મારી સામે જરા હાજર કરશો!"

ઘોડાવાળો, નોકર, રસોઇયો, વગેરે સઘળા ઘરના સ્ટાફને દીવાનખાનામાં ઉભા કરવામાં આવ્યા. સાહેબે એકેએક જબાની લેવા માંડી, ઘોડાવાળાની જુબાનીમાં તેણે જણાવ્યું કે "ગઇ કાલે રાતના દસ વાગે વિનુભાઇ અહીંયાં આવ્યા હતા."

"કોણ વિનુભાઇ! રાત્રે આવ્યા હતા? ક્યારે?" માધુએ આશ્ચર્યના ઉદ્‌ગારે પુછ્યું.

"વિનુભાઇ કોણ છે? સાહેબે પુછ્યું.

"આ માણસને અમારા બાપાજીએ આશરો આપી ઉછેર્યો હતો, પણ અમારા બાપાજીના સ્વર્ગવાસ પછી તેની વર્સ્ટ કેરેકટરને લીધે મેં તેને ઘરમાંથી રજા આપી છે."

વિનુની વિરૂદ્ધ જેટલું કહી શકાય તેટલું તેણે સાહેબ આગળ ભેરવ્યું. અને તેથી સાહેબની પણ એવીજ ખાત્રી થઇ કે ચોરાયેલી રકમ વિનુએજ લીધી હોવી જોઇએ. નોકરોનાં નામ નોંધી લેવામાં આવ્યાં. સાહેબ જતાં જતાં બોલ્યા "શેઠ તમે બેફીકર રહો, ચોરી હાથ લાગશેજ એમાં મુદ્દલે સંશય જેવું નથી. આજેજ વારંટ મેળવી ચોરને કબજામાં લેઉં છું."

સાહેબને 'સેકહેંન્ડ' કરતાં કરતાં માધુએ કંઇક કાગળનું ગુંચલું તેમના હાથમાં આપ્યું અને બોલ્યાઃ— "હવે આ સબંધે હું કંઇજ કાળજી કરતો નથી પણ ચોર ઘણોજ અઠ્ઠલ છે. આ કામમાં ચાર પાંચ હજાર સુધી ખરચવામાં હું પાછી પાની કરૂં તેમ નથી પણ તેને યોગ્ય શિક્ષા થવી જોઇએ."

"વારૂં વારૂં કંઇ કાળજી કરશો નહિ,"

સાહેબનું લશ્કર જતાં માધુ આનંદેજ સ્વગતજ ગણગણ્યા 'કંઇ હરકત નહિ, ચાર પાંચ હજાર જશે તો' પણ–પણ તેને તો હવે હું ઠેઠ પહોંચાડીશ. હવે તો શશી મારીજ થશે. જોઉં છું કે હવે તે કેમ નથી વશ થતી તે' એવામાં નવીમા દિવાનખાનામાં આવ્યાં તેમના તરફ સ્મિત કરતા બોલ્યા "અડધો કાંકરો જીત્યો, વિનુને વગર ભાડાની તો ઠેખાણીજ સમજો, હવે ફક્ત શશી—એં—આજે સાંજરે બીજો પ્રયોગ."

પ્રકરણ સોળમું.

આ શું! વીલ!!

વિનુ ઉપર ઉદ્ભવેલા સંકટની શશીને કલ્પનાએ નહોતી. સંકટ સમજવાને બારી હોય ત્યારે ને! અને તેટલાજ સારૂ નવીમાએ તેને ઉપર લઇ જઇ વાતે વળગાડી હતી. બપોરે જમ્યા બાદ નવીમા માધુનો પેડરરોડપરનો બંગલો જોવા ગયાં. જતી વખતે શશીને તું આવે છે કે એમ પુછ્યું પણ તેણે ચોખી ના પાડી.

નવીમાના ગયા પછી શશી, બાપુ જે ઓરડામાં બેસતા હતા તેજ ઓરડામાં એકલી બેઠી હતી. આજે પોતાની સંકટમાંથી મુકતતા થશે એજ મીઠા વિચારોમાં તે મશગુલ હતી. તેની નજર એક સરખી જુના કાળા લાકડાના કબાટપર ઠરી હતી. લીલી કુતરી કબાટના ખુણાઓ સુંઘતી હતી. એવામાં એક નાની ઉંદરડી તે કબાટ તળે પડી જેથી શશીએ 'છુ' કર્યું. ઉંદરડી પકડવાની લીલી ધમપછાડ કરવા લાગી. મહા મહેનતે લીલીએ પોતાનું અડધું અંગ કબાટની તળેની પોલાણમાં ઘુસાડયું અને સંતાયેલી ઉંદરડી પર પોતાનો પંજો એક સરખો ઝાપટવા લાગી. લીલીના પંઝાના આઘાતે કબાટ પાછળ પડેલ ધુળમાં લોટપોટ થયેલ એક કાગળનું ગુંચળું બાહેર ધસી આવ્યું.

શાનું ગુંચળું હશે તે જોવા માટે શશી ખુરસીપરથી ઉભી થઇ તે પડીકું હાથમાં લીધું, હાથમાં લેતાંજ તે ગુંચળું કંઇપણ મહત્વનું હોવું જોઇએ એવું તેની મનો દેવતા કહેવા લાગી કારણ કે તેનાપર સીલ કરવામાં આવ્યું હતું. વળી તેની ચોતરફ રાતી દોરી વિંટાળી હતી. અંદર શું લખ્યુ હશે તે જાણવાની શશીને સહેજ ઇચ્છા થઇ, તેણે તે દોરી છોડી કાગળ ઉકેલ્યો, પહેલી ચાર પાંચ ઓળો વાંચતાંજ તેના મુખમાંથી આશ્ચર્યોદ્‌ગાર બાહેર પડયો 'આ શું! વીલ!! ગીરજા ડોશી કહેતી હતી તેજ આ વીલ હોવું જોઇએ!'

બાપુએ જે વીલ કર્યું હતું તે આજ! બીજા પ્રકરણમાં માધુ જે વીલ માટે નિરાશ બન્યો હતો તેજ આ વીલ!! વિનુનો સ્ટેટપર અડધો હક સાબીત કરનાર તે વીલ આજ!!!

સઘળું વીલ વાંચી જોતાં શશીને પાર વીનાનો આનંદ થયો. તેણે જલદી જલદી તેની બેવડવાળી તેણે તેને પોતાના લુગડાની બેવડમાં છુપાવ્યું. હવે કયારે વિનુ આવે અને આ તેને બતાવું એમ શશીને થઇ ગયુ. આ આનંદના ઉભળકામાં તેણે લીલીને ખોળામાં લઇ તેને હજારો બચીઓ કરી, નવીમા હજુ આવ્યાં નહોતાં જેથી શશીનો વખત કેમે કર્યો જતો નહિં. છેવટે તેણે સહેજ બહાર ફરી આવવાનો વિચાર કરી કપડાં પહેર્યાં, ઘોડા વાળો તેની રાહજ જોતો હતો. તેને કપડાં પહેરેલાં જોઇ તે બોલ્યો—" બેન ફરવા જવું છે કે!" શશીએ કહ્યું "હા"

ગાડી દરવાજા આગળ આવી ખડી થઇ. શશી ગાડીમાં બેસતાં ગાડી ચાલવા લાગી. તેણે પોતાની પાટલીમાંનું વીલ છે કે કેમ તે તપાસી જોયું.

મહાલક્ષ્મી જેટી આગળ બે કલાક સુધી હવા ખાઈ ગાડી પાછી વાળવાનો હુકમ થયો. ગાડીવાળાએ એક લાંબુ સરકલ લેઇ એક ત્રણ માળની હવેલીના બગીચા વાળા ચો-

ગાનના દરવાજા આગળ ઉભી કરી. પીરમઝન શશીને જલદી ઘેર :આવ્યાની ભ્રાન્તિ થઈ ગાડીમાંથી ઉતરી તે બંગલામાં ગઇ. તે અંદર જતાંજ પાછળથી દરવાજો ધડ દઇને બંધ થયો.

દરવાજો બંધ થતાં શશીના હૃદયમાં ધ્રાસકો પડયો. તેણે પાંછું વાળી જોયું તો તેની પાછળજ હાસ્યવદને માધુને ઉભેલો જોયો.

માધુને જોતાંજ તેના હૃદયમાં કેવો આઘાત થયો હશે? જે સંકટ માટે તે ડરતી હતી તેજ મૂર્તિમંત સંકટ તેના સામે ખડુ થયું તેના શરીરે પસીનો પસીનો થઇ ગયો, હાથ પગ થર થર ધ્રુજવા લાગ્યા, છાતી ધડકના લાગી, મોમાં સોળ પડયો. પણ માધુએ તે તરફ મુદ્દલે ધ્યાન આપ્યું નહિ. તે સ્મિત કરી બોલ્યો "કેમ શશી, હવે તું કયાં છટકશે! કેમ સજ્જડ ફસાવીને. વારૂં શશી, હવે તુ તારો હઠ તજે છે કે નહિં! જો આજ કેટલા દિવસથી હું તારૂં એક સરખુ ભજન કરૂં છું પણ તારે તો તેનો કંઇ હીસાબે નથી! તને આમ દુઃખમાં દિવસો ગાળવા કેમ ગમે છે? મારૂં કહ્યું માન એટલે હું તને મારી ઈસ્ટેટની અને દેહની સ્વામીની બનાવીશ. કંઇક વીચાર કર આવી જીવ લેણુ હઠીલાઇ ન કર! હવે હું તારે શરણે આવ્યો છું, શશી!"

માધુના એક પણ વાકયનો બોધ શશીને ન થયો, તે હાવરી બાવરી થઇ ગઇ હતી. માધુ બોલતો બોલતો પાસે આવ્યો અને શશીનો હાથ પકડી તેનું ચુંબન લેવા પોતાનું મુખ પાસે લીધું એવામાં શશીને ઘણોજ ક્રોધ ચડયો, અને તેણે તેના શ્રીમુખમાં એક ફટકાવી. માધુ તો સજ્જડ થઇ ગયો. શશીના મુખ તરફ જોતાં તેને તે મહાકાળી રૂપ ભાસી જાણે તેનાં નેત્રોમાંથી અગ્નિજ ન વરસતો હોય એવો તેને ભાસ થયો. માધુ ગભરાયો તેણે એક પગલુ પાછુજ ભરવા માંડ્યું. જતાં જતાં તેણે કહ્યું. મારૂં કહેવું સ્વિકાર્યા શિવાય તું અહિંયાંથી છુટી શકે તેમ નથી એટલુ માત્ર પાકું ધ્યાનમાં રાખજે.

માધુના ગયા પછી ઘોડાવાળે આવી કહ્યું "બેન ઉપર ચાલો. મારે હુકમ પ્રમાણે નીચેના સઘળા દરવાજા વાસવા જોઇશે,"

શશી આજે પોતાની સંકટમાંથી મુક્તતા કરી લેવાની હતી તેના બદલામાં ઉલટી માધુના કારાગૃહમાં આવી ફસાઇ.

પ્રકરણ સત્તરમું.

એક વ્યક્તિ માટે બે પત્રો.

તે આખી રાત શશીએ રૂદન કરવામાંજ ગાળી. આ એક રાતમાંજ તેનો પ્રફુલિત ચહેરો કેટલો બધો લેવાઇ ગયો હતો! વિનુ આવ્યા હશે અને ત્યાં કોઇને ન જોવાથી તેઓને શા શા વિચારો આવ્યા હશે! માધુના કૃષ્ણ કારસ્થાનોમાં નથી માની પૂર્ણ સહાયતા છે એવી હવે તેના મનની દઢ ભાવના થઇ. તેમના પ્રત્યે તેને હવે પૂર્ણ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો. તેને પોતાની પૂર્વ સ્થિતિનું સ્મરણ થયું અને એકદમ ડસકાંપર ડસકાં આવવા લાગ્યાં. રડી રડીને જ્યારે તેનાં આંસુઓ પણ ખુટયાં ત્યારે સેજ તેને કંઇક ઠીક લાગ્યું. અહાહા! રડવામાં કેટલું બધુ સુખ છે!! 'જગતની સઘળી સંપત્તિ અને સ્વર્ગનાં સઘળાં સુખોની ખરી યોગ્યતા દુઃખી જનોજ જાણે છે' એમ જે એક કવીનું કથન છે તે કંઇ ખોટુ નથી.

બપોરના બારના સુમારે ઘોડાવાળાએ બારણું ઉઘાડયું અને એક રસોઇએ ભાણું અંદર લાવી મુક્યું. સવારથી તેણે દાતણ સરખું કર્યું નહોતું તો પછી સ્નાનાદિકની વાતજ કયાંથી હોય ! પાછો જ્યાં દરવાજો બંધ કરવા ગાડીવાન જતો હતો તે જોઇને બોલી "ભાઇ, પેલો દરવાજો જરા ઉઘાડી આપે તો હું દાતણ પાણી કરી લેઉં" પણ ગાડીવાન કંઇજ બોલ્યો નહિં. શું કરે બિચારો, તેને તેના શેઠનો તેવોજ હુકમ હતો. શશીએ જ્યારે ઘણીજ આજીજી કરી ત્યારે તેણે બારણું ઉઘાડી આપ્યું. શશીએ પોતાનો સઘળો વિધી આટોપ્યો અને પાછી દીવાનખાનામાં આવી. ગાડીવાને પાછું બારણું બંધ કરી દીધું અને બાહેરથી સાંકળ વાશી.

કમાડવાશીને ગાડીવાનના ગયા પછી શશી ખુરશી ઉપર જઈ બેઠી. ભાણું તદન ઠરી ગયું હતું પણ તે તરફ તેનું ધ્યાને નહોતું. શશીએ ટેબલનું ખાનું ઉઘાડયું. તો તેમાં લખવાનું સઘળું સાહિત્ય માલુમ પડયું, તેમાથી તેણે કાગળ અને એક પરબીડીયું લીધું વિનુને આ સઘળી બીના લખી જણાવવાનો તેણે વિચાર કર્યો. બે ચાર કાગળો બગડયા પછી તેણે નીચે પ્રમાણેનો એક કાગળ લખી તૈયાર કર્યો.

પેડરરોડ...૧૯...

વહાલા વિનું પ્રત્યે,

સેવામાં વિનંતી વિશેષ:—

હું ક્યાં અને કેવી સ્થિતીમાંછું તે આપને આ કાગળપરથી જણાશેજ. ગઇ કાલે સાંજે માધુએ મને એકલીને ફસાવી આ બંગલામાં આણી ગોંધી મુકી છે; બીજાની સહાયવિના અહીંથી છુટકો થવો કેવળ અશક્ય છે. કારણકે દરવાજાપર પરદેશીયોનો પેરો મુકવામાં આવ્યો છે. બાપુએ અંત સમે કરેલું વીલ કાલે અચાનક મારા હાથમાં આવ્યું છે, તેપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે માધુએ જે વીલ થોડા દિવસો પૂર્વે પ્રગટ કરેલું હતું તે તદન બનાવટી છે; હાલ તે વીલ મારા કબજામાં છે, અને તે વીલ કેવી રીતે મળ્યું તેની વિચિત્ર વાત મુલાકાતે જણાશેજ. હવે એક ક્ષણનો પણ વિલંબ ન કરતાં મારી અહિંયાંથી જેમ બને તેમ જલદીથી મુક્તતા કરવાની ત્વરીત પેરવી કરશો.

જો મારી મુક્તતાની જલદી તજવીજ નહિ થાય તો આપને શશીનો કાયમનો વિયોગ સમજી લેજો. વધારે શું લખું એજ.

— સંકટમાં સપડાયેલી
આપની
શશી.

શશીએ કાગળ લખી બીડયો પણ હવે તેને પોસ્ટ કોણ કરે તેમ હતું, એકજ યુક્તિ બાકી હતી કે ગાડીવાનને લાલચમાં લપટાવી કાગળ નંખાવવો. ચાર વાગ્યા પણ ગાડીવાનનો પત્તોજ ન મળે. હવે શું કરવું એનીજ વિવેચનામાં પડી. રસ્તાપર જનારને બારીમાંથી કાગળ નાંખી પોસ્ટમાં નાંખવા કહેવું પણ પેડરરોડ જેવા એકાંત રસ્તાપર પગરવ ઘણીજ થોડી ! અત્યાર સુધીમાં તે રસ્તે બેચાર માણસો ગયાં ખરાં પણ પરસ્ત્રીએ પર પુરૂષ સાથે કેવળ અજાણ્યા આદમીને બોલાવવો એ હિંદુ રીત રીવાજને ન છાજતી વાત, તેમાં વળી આ કુમારીકાને પુરૂષો સાથે બોલવા ચાલવા સંબંધે ઘણોજ થોડો રીવાજ હતો. એટલે શરમની મારી તે કંઇપણ કરી ન શકી, સાંજ પડી અંધારૂં થવા લાગ્યું એટલામાં તે રસ્તેથી

એક સાહેબ ધીમે પગલે તે તરફ આવતો જણાયો. પાછળ પાછળ એક બે ઘોડાની ખાલી ગાડી પણ ધીમી ધીમી ચાલી આવતી જણાઇ. આ જોઇ તેને વિચાર સ્ફુર્યો કે હિંદુઓ કરતાં યુરોપીયનો ઘણા દયાળુ અને સારા સ્વભાવના હોય છે અને જો આ કાગળ તેમના હાથમાં જાય તો અવશ્ય તેઓ પોસ્ટમાં નાંખશેજ. તેણે તરતજ બીજું પરબીડીયું લીધું અને તે પર ઉતાવળે ઉતાવળે નીચેના અક્ષરો લખ્યા. " કૃપા કરી અંદરનું કવર પોસ્ટ કરશો, તો આપનો આ અનાથ પુત્રીપર અગણીત ઉપકાર થશે " અને તે પરબીડીયામાં વિનુનું પરબીડીયું નાંખી બંધ કર્યું. સાહેબ બારી આગળ આવતાંજ તેણે 'સું સૂં' કરી સાહેબને બોલાવ્યા. સાહેબે ઉંચે જોયું, તરતજ શશીએ પોતાના હાથમાંનો કાગળ બારી વાટે નીચે ફેંકયો. કાગળ ભીંતપર પડયો, સાહેબ ઉભા ઉભા આ સઘળું જોતા હતા. થોડાજ વખતમાં તેમની ગાડી પાસે આવી, કોચમેનને કહી પેલો કાગળ મંગાવ્યો, કાગળ વાંચતાંજ તેમને સંશય આવ્યો અને તેમને પણ આ કંઇક ભેદ ભર્યું લાગ્યું. તેમણે ઉપરનું કવર ફોડ્યું. તેમની દ્રષ્ટિ પેલા કાગળના એડ્રેસપર પડી તેઓ એકદમ આશ્ચર્ય પામ્યા એવામાં તો તેમનીજ ઑફીસનો એક પટાવાળો દમભેર આવી હાથમાં એક કાગળ લેઇ ઉભેલો જોયો.

પટાવાળાની હાલ ચાલપરથી તેના હાથમાંનો કાગળ ઘણોજ જરૂરનો હોય એમ જણાતું હતું, અને તેમ હતું પણ ખરૂં કારણ કે તે કાગળની બાજુમાં રાતા અક્ષરે 'ઘણો જરૂરી' એવા શબ્દો હતા. ઉતાવળે ઉતાવળે સાહેબે તે કાગળ ફોડયો. કાગળ વાંચતાંજ મને વળી વિશેષજ આશ્ચર્ય પેદા થયું કારણ કે એકજ વ્યક્તિના સંબંધના તેમના હાથમાં બે કાગળો આવ્યા.

સાહેબને મળેલો આ બીજો કાગળ અમો વાંચકોને વાંચી સંભળાવીશું જેથી સાહેબના આશ્ચર્યનું શું કારણ? સાહેબ કોણ? કાગળ કોનો? વગેરે સઘળી બીના વાંચકોના ધ્યાનમાં આવશે.

ડુંગરીનું જેલખાનું......૧૯......

મહેરબાન સાહેબ !

આજે સવારે હું માટુંગાની ઑફીસમાં કામપર બેઠો હતો ત્યાં બે કોન્સ્ટેબલો અને બે પોલીસ સીપાઇઓ આવી તેઓએ મને પકડવાનું વારંટ બતાવી મને આ સ્થળે આણવામાં આવ્યો છે. આ હજારની ચોરીનો મારાપર આળ મુકવામાં આવ્યો છે, ફર્યાદિ કોણ છે તે મને જણાવવામાં આવ્યું નથી. અતિ ભયંકર સંકટમાં છું. સાહેબને યોગ્ય જણાય તેમ કરશો; પણ હું સોગન પૂર્વક કહું છું કે, આ કામમાં હું કેવળ પૂર્ણ નિર્દોષ છું. એજ વિનંતિ.

આપનો.
આજ્ઞાંકિત નમ્ર સેવક,
વિનુ.

બંને કાગળો ગુંઝામાં નાખી સ્મિથ સાહેબ ગાડીમાં બેઠા અને કોચમેનને કહ્યું "ચલાવ ડોંગરી."

અપૂર્ણ.

આપણા भाइ ब्हेनोने सुधारवानी कळा.

(લેખકઃ—વૈદ અમૃતલાલ સુંદરજી પઢીયાર.)

બંધુઓ! આ જગતની રચના એવાજ પ્રકારની છે કે, જગતમાં વિવિધતા તો હોય જ, પણ અફસોસની વાત એ છે કે, વિવિધતામાંથી વિરોધતા પેદા થાય છે. કારણ કે દરેક માણસોના સ્વભાવો જુદા જુદા હોય છે. દરેક માણસોની આસપાસના સંજોગો જુદા જુદા હોય છે. દરેક માણસોના પુર્વના સંસ્કારો જુદા જુદા હોય છે. દરેક-માણસો-ને મળતા શિક્ષણમાં થોડો ઘણો ફેર હોય છે, અને દરેક માણસોની અંદર કાંઇક ખાસ ખુબી તથા કાંઇક ખાસ ખામી હોય છે. તેથી કોઇ પણ માણસોને એકબીજાની સાથે અતિશય બની શકતું નથી, અને તેમાં વળી દરેક માણસોના સ્વાર્થો જુદા જુદા હોય છે. આમ હોવાથી વારંવાર ઠેકાણે ઠેકાણે કલેશ થયા કરે છે, અને જ્યારે એવા પ્રસંગો આવી પડે ત્યારે આપણે આપણાથી નાના હોય તેની દયા ખાઇયે છીએ, અને તેઓને સુધારવા માટે ઘણા લોકોને એકજ જાતની મહેનત કરતાં આવડે છે અને તે એ કે, શિક્ષા કરવી પણ યાદ રાખજો કે, શિક્ષા કરવી એ તો છેવટનો ઉપાય છે, એ તો લાચારીનો ઉપાય છે, એ તો દિલ્ગીરીભરેલો ઉપાય છે અને એ તો રાજનીતિનો ઉપાય છે. એ કાંઇ હરીજનોનો ઉપાય નથી.

માણસોને સુધારવા માટે રાજનીતિમા શિક્ષા કરવાનું કહેલું છે, પણ ત્યાં પણ એવી રીતે કહેલું છે કે પ્રથમ સામ, પછી દામ, પછી ભેદ, અને એ ત્રણે ઉપાયથી કામ ન થાય તો પછી છેવટ દંડ, એમ ચાર ઉપાયો બતાવેલા છે. તેમાં પ્રથમ સામ, એટલે સમજાવવું. પછી દામ એટલે લાલચ આપવી, તેમ છતાં ન માને ત્યારે ત્રીજો ઉપાય એ કે યુક્તિ, પ્રયુક્તિ કરવી અને તેમ છતાં પણ ન માને ત્યારે દંડ આપવો. આ પ્રમાણે રાજનીતિમાં કહેલું છે. પણ યાદ રાખજો કે, ધર્મશાસ્ત્રના નિયમોમાં અને રાજનીતિના નિયમોમાં ઘણો ફરક હોય છે. કારણ કે ધર્મનીતિ સત્વ ગુણ ઉપર રચાએલી હોય છે. અને રાજનીતિ રજોગુણ ઉપર રચાએલી હોય છે. એટલે રાજનીતિના બધા નિયમો કાંઇ હરીજનોને કામ લાગે નહિ, અને તેમ છતાં આપણે આપણાં ભાઇ બહેનોને સુધારવાની બાબતમાં એવી ભયંકર ભુલ કરીએ છીએ કે, રાજનીતિની પણ જે છેલ્લામાં છેલી બાબત છે તે આપણે પહેલામાં પહેલી જ અજમાવીએ છીએ! અને તેમ છતાં આપણે આપણને પોતાને ધર્મવાળા સમજ્યા કરીએ છીએ! પણ એ ધર્મ તે કયા પ્રકારનો એ જરા વિચાર તો કરો? આનું પરીણામ શું થાય છે? એ તમે જાણોછો? એનું પરીણામ એજ થાય છે કે, આપણા જે ભાઇ બ્હેનોને સુધારવા માટે તેઓને વારંવાર શિક્ષા કર્યા કરીએ છીએ તેઓ ઉલટા નઠોર બની જાય છે, અને શિક્ષાને લીધેજ ઉલટી તેઓની ખરાબી થાય છે, કારણ કે શિક્ષા કરવાથી તેઓમાં કઠોરતા આવતી જાય છે. શિક્ષા ખમવાથી તેઓની લાગણીઓ બુઠી થતી જાય છે. શિક્ષા કરવાથી તેઓની કોમળતા ઓછી થતી જાય છે. શિક્ષા કરવાથી તેઓની અંદર વૈરભાવની વૃત્તિ મજબુત થતી જાય છે શિક્ષા કરવાથી તેઓના દૈવિ ગુણો દબાતા જાય છે. અને શિક્ષા કરવાથી તેઓની અંદર રહેલી આસુરી વૃત્તિને પુષ્ટી મળતી જાય છે; તેથી જે માણસને વારંવાર શિક્ષા

કરવામાં આવે છે તે માણસ સુધરવાને બદલે ઉલટો નઠોર બની જાય છે, માટે આપણા ભાઇ બ્હેનોને સુધારવા સારૂ એવો રાક્ષસી ઉપાય ન વાપરવો જોઇએ, પણ એને બદલે આપણા ભાઈ બ્હેનોને સુધારવા સારૂ શાન્તી રાખવી જોઈએ. કારણ કે માણસોને જે ટેવો પડેલી હોય તેટેવો કાંઇ એકદમ બદલી શકાતી નથી. જે જે વિચારો પોતાને સારા લાગેલા હોય તે વિચારો કાંઇ એકદમ બદલી શકાતા નથી, અને આસપાસના સંજોગો પણ કાંઇ આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે બદલાઇ જતા નથી, અને આ બધી બાબતોમાં ફેરફાર થાય નહી ત્યાં સુધી કોઇપણ માણસ પુરેપુરૂં સુધરી શકતું નથી. માટે યાદ રાખજો કે, આપણાં સગાં વહાલાંને, આપણાં છોકરાં અને આપણા શિષ્યોને તથા બીજા કોઇને પણ સુધારવાનું આપણે ચાહતા હોઈએ તો, તે સૌને સુધારતાં કેટલોક ટાઇમ લાગી શકે તેમ છે, માટે એવો ટાઇમ પસાર થાય એટલો વખત આપણે શાન્તી રાખવી જોઇએ. પણ આ બધી બાબતો જાણ્યાવિના એવે વખતે શાન્તી રાખવાને બદલે આપણે શિક્ષા કરવા મંડી પડીએ છીએ એથી જેને શિક્ષા કરીએ તેનું તથા આપણું બંનેનું બુરૂં થાય છે. માટે આપણા ભાઇ બ્હેનોને સુધારવા સારૂ આપણે પ્રથમ શાન્તી રાખતાં શીખવું જોઈએ.

આપણા ભાઈ બ્હેનોને સુધારવા માટે બીજો ઉપાય એ છે કે, તેઓની સાથે હમેશાં દરેક પ્રસંગે જેટલી બને એટલી વધારેમાં વધારે ભલાઇ રાખવી. જેમકે બોલવામાં ભલાઇ, ચાલવામાં ભલાઇ, આપવા લેવામાં ભલાઇ ખાવા પીવામાં ભલાઈ, અને બીજી દરેક બાબતમાં એટલી બધી ભલાઇ, રાખવી કે એ ભલાઈથી ખુશી થઇને આધિન થયા વીના તેઓથી રહી શકાયજ નહિ. આવી રીતે ભલાઇથી પોતાના સ્નેહીઓને વશ કરવા અને તેઓને સુધારવા એ હરીજનોનું કામ છે, શિક્ષા કરીને—પોતાના ભાઇ બ્હેનોને કઠોર બનાવવા એ કાંઇ હરીજનોનું કામ નથી.

કેટલીક વખત એમ પણ બને છે કે, શાંન્તી રાખ્યા છતાં અને ભલાઇ કર્યા છતાં પણ કેટલાક નફટ માણસો સુધરી શકતા નથી, એવી વખતે શું કરવું ? એમ કેટલાક હરીજનો સ્વાલ પુછે છે, તેના જવાબમાં સંતો કહે છે કે, એવે વખતે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની ખરા દીલથી પ્રાર્થના કરવી કે, હે પ્રભુ ! આ માણસને તું સદ્બુદ્ધિ આપ. હે પ્રભુ ! આ માણસનું કલ્યાણ થાય તેમ કર. હે નાથ આ માણસ સાચો માર્ગ સમજી શકે એવી તેના ઉપર દયા કર, અને હે નાથ ? તેની ઉપર દયા કર—દયા કર—દયા કર—આ પ્રમાણે વારંવાર પ્રાર્થના કરવાથી ધીમે ધીમે તે માણસ સુધરી જાય છે, અને પ્રભુના રસ્તામાં આવી જાય છે. માટે હે હરીજનો ! તમારા ભાઇ બ્હેનોને સુધારવા માટે ઉતાવળા થઇને શિક્ષા કરવાનો કનિષ્ટ માર્ગ લેશોમા, પણ શાંન્તી, ભલાઇ, અને પ્રાર્થનાનો ઉપયોગ કરજો, એટલે તેઓ સુધરી જશે, અને એથી પરીણામે તમને તથા તેઓને બંનેને બહુજ ફાયદો થશે. પણ એને બદલે જો ઉશ્કેરાઇ જઇને તમે વારંવાર શિક્ષા કર્યા કરશો તો તેઓ ઉલ્ટા વધારે વધારે નઠોર બનતા જશે, અને પછી તેઓને સુધારવા ઉલટા વધારે મુશ્કેલી થઇ પડશે. માટે એવી ભુલ ન થાય એ સંભાળજો. અને જાણી બુજીને પાછળથી દીલગીર થવું પડે એવા રાક્ષસી ઉપાયો ન લેવાય એ સંભાળજો; એજ અમારી વિનંતી છે.

दम्पत्ति प्रेम.

સ્ત્રી અને પુરૂષનો પવિત્ર ભાવ વાળો જીવન પર્યંતનો સંબંધ તેને વિવાહ કહે છે. જ્યારે સ્ત્રી અને પુરૂષ વિવાહ-સૂત્રથી બંધાઇ જાય છે, ત્યારે તેમના પ્રાણ અને હૃદય પરસ્પર મળીને પ્રેમ ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યારે બંનેની એકજ આશા, એકજ ધ્યેય, એકજ ધ્યાન, જ્ઞાન અને દરેક વાતની એકતા થઈ જાય છે, સ્ત્રી પતિમાં અને પતિ સ્ત્રીમાં મળી જાય છે; બંનેનાં જુદાં જુદાં શરીર મળીને એક નવિન, પ્રિયદર્શી યુગલ મૂર્તિનું રૂપ ધારણ કરે છે, ત્યારે આ પ્રકારના નિર્મળ અને મધુર મિલનને દામ્પત્ય (પતિ પત્નીનો) પ્રેમ કહેવાય છે. આ પ્રેમ અને આધ્યાત્મિક આત્મા સંબંધી મિલનનો ભાવ બહુજ ગંભીર છે; તેનો ઉદેસ્ય બહુજ શ્રેષ્ટ હોય છે. એના મૂળમાં પરમેશ્વરનો જે ગૂઢ અભિપ્રાય ગુપ્ત રહેલો છે તેના કાર્યમાં પરિણત કરવો એજ દમ્પતિના નિર્મળ પ્રેમનું પરમ ગૌરવ યા અંતિમ ઉન્નતિ છે. સ્ત્રી પુરૂષે એકી સાથે, એકજ મતથી, અને એકજ ઇચ્છાથી એક બીજાના આધારે પરમેશ્વરના પ્રિય કાર્યોની સાધના કરવી એ પ્રેમનો મુખ્ય ઉદ્દેસ્ય છે. એનેજ માટે સ્ત્રીને સહધર્મિણી કહેલી છે. આ લલચાવનાર સંસારમાં ગમે તો સ્ત્રી યા પુરૂષ કોઇપણ એકલા રહીને પોતાનું રક્ષણ કરી શકતું નથી. અર્થાત વિષય વાસનાઓથી પોતાને બચાવી શકતું નથી એનેજ માટે આ પવિત્ર યુગલ-મિલન છે. જો સંસારમાં આ પવિત્ર સ્ત્રી પુરૂષનું મિલન પ્રચલિત ન હોત તો આજ સુધીમાં સમાજ નષ્ટભ્રષ્ટ થઈ જાત અને મનુષ્યોના હૃદયમાં દયા, સ્નેહ, બીજાના દુ:ખોમાં મદદ કરવી અને ધર્મ પરાયણતા આદિ ઇશ્વરીય ભાવને કદી પણ સ્થાન ન મળત. મનુષ્યનું હૃદય વિષધર સર્પની આવાસ ભૂમિ બની જાત અને આ સંસાર રહેવા યોગ્ય રહી શકત નહિ. આ દોષોથી બચવાને માટેજ દામ્પત્ય પ્રેમની સૃષ્ટિ કરવામાં આવેલી છે. જો દામ્પત્ય પ્રેમ ન હોત તો મનુષ્યોમાં મનુષ્યપણું પણ ન આવત. મનુષ્યનું હૃદય મરૂભૂમિની માફક ઉજ્જડ અને દોષોથી મલિન થઈ જાત. ભગવાનની એવી અપૂર્વ માયા છે કે તેમણે મનુષ્યને મનુષ્ય બનાવવાને માટે, પાપ, દુ:ખ, વ્યભિચાર વિગેરે વિષયથી બચાવવાને માટે, અને તેને સ્વર્ગીય સુખના અધિકારી બનાવવાને માટે સ્ત્રી પુરૂષના હૃદયમાં દામ્પત્ય પ્રણયનો સંચાર કરી દીધો છે. દુ:ખ જ્વાલામય સંસારરૂપી ઘોર વનમાં દામ્પત્ય પ્રણયની મોહ શક્તિજ નંદનવનના સમાન રમણીય અને સુખ શાંતિદાયક છે. એથીજ દમ્પતિ નાના પ્રકારનાં સુખ ભોગવતાં થકાં ધીરે ધીરે પોતાની ઉન્નતિના માર્ગમાં વધી શકે છે.

પતિ પત્નીનો પ્રેમ સર્વ સુખ અને ઉન્નતિનું મૂળ છે. પરંતુ દમ્પતિના હૃદય અને ચરિત્ર ઉપરજ તે સુખ અને ઉન્નતિનો પૂર્ણ આધાર છે. સ્વામિ અને સ્ત્રીના વ્યવહાર દોષથીજ આ સુખમાં જલ્દી વિષ ઉત્પન્ન થઇ જાય છે. પરંતુ દમ્પતિનાં પરસ્પર એક મન અને એક પ્રાણથી અનુરક્ત થવાથી તથા પોતાનાં કર્ત્તવ્ય સમજીને કામ કરવાથી તેમને એટલું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે કે, જેટલું એક અતુલ વૈભવશાળી રાજાને પણ મળી શકતું નથી. દામ્પત્ય પ્રણય અર્થાત પતિ પત્નીનો પ્રેમ ઘણોજ નિષ્કલંક અને મધુર છે. તેનો ઉપયોગ ઘણીજ સાવધાનીથી કરવો જોઇએ. અનેક સ્ત્રીઓ આ વાતોને

બિલકુલ જાણતી પણ નથી અને એજ કારણથી અનેક પતિ પત્નીયોમાં હમેશાં મનો માલિન્ય અને અસંતુષ્ટતા જણાઈ આવે છે. તે પરસ્પર એક બીજાથી સુખી થઈ શકતાં નથી. ઘણે ભાગે તો અનેક પુરૂષો ઘરમાં રાત દિવસ કલેશ કંકાશ થવાથી અને સ્ત્રીના ખરાબ વ્યવહારને લીધે, ઘરમાં કાંઇ સુખ નથી એમ કહીને સ્ત્રીઓના ઝગડાથી કંટાળી જઇ ગૃહસ્થ ધર્મને છોડી દે છે. ઘણા તો આત્મહત્યા કરતાં પણ ડરતાં નથી અને આ-નીજ રીતે સ્ત્રિયો પોતાના સ્વામિના દોષથી જન્મભર તીવ્ર દુઃખ ભોગવીને શરીરનો ત્યાગ કરે છે. જો કે દામ્પત્ય પ્રણય ભંગ થવાનું મૂળ કારણ સ્ત્રી અને પુરૂષ બંને હોય છે, તથાપિ આપણા હિંદુ શાસ્ત્રોમાં અને દેશના રીતરીવાજ અનુસાર આ વિષયમાં સ્ત્રીનેજ સંપૂર્ણ દોષવાળી ઠરાવેલી હોય છે. જે સ્ત્રી પોતાના સ્વામીના પ્રેમના પ્રમાણમાં તેટલોજ પ્રેમ બદલામાં બતાવવાનું ઇચ્છે છે તે અભાગિણી છે. પુરૂષોના હૃદયમાં સ્વભાવથીજ કઠિનતા અને સ્ત્રિયોનામાં કોમળતા હોય છે. સ્ત્રીના પ્રેમરૂપી જળના સિંચનથી પુરૂષોનું કઠિન હૃદય આર્દ્ર થઇને તેનામાં દયા, મમતા વિગેરે કોમળ વૃત્તિના અંકુરો ઉગી નીકળે એવી વિધાતાની ઇચ્છા છે. જેથી સ્વામીની વર્તણુંક ઉપર ધ્યાન ન આપી તેના કર્કશ વ્યવહાર જોવા છતાં પણ સ્ત્રીએ પોતાની સહનશીલતા છોડવી જોઇએ નહિ. પરંતુ સ્નેહપૂર્વક હમેશાં તેને પ્રસન્ન રાખવાની કોશિષ કરવી જોઇએ. સ્વામિ ગમે તેવો નિષ્ઠુર અને કઠિન હોય તો પણ તે સ્ત્રીની નમ્ર વર્તણુંકથી તેનું હૃદય સ્ત્રીના તરફ ઝુક્યા સિવાય રહેવાનુંજ નહિ. ગંભિરતા અને અટલતા સિવાય દમ્પતિ પ્રેમ સ્થાયી ટકી શકતો નથી. ગૃહસ્થોના સુખના મૂળરૂપ પતિ પત્નિનો પ્રેમ છે. દામ્પત્ય પ્રેમના અભાવથી મધુર ગૃહ સુખ ચિરકાળ તક દુખમાં બદલાઇ જાય છે. પુરૂષો ગૃહલક્ષ્મી—સ્ત્રીની કૃપાથી જેવું વિમળ સુખ મેળવી શકે છે તેવુ અન્યથી મેળવી શકતા નથી. જે ઘરમાં પતિ પત્નિનો પરસ્પર ગંભિર પ્રેમ અને અટલ સ્નેહ હોય છે, તે ઘર ખરી રીતે આનંદનું ધામ છે. ભગવાન્ મનુ પણ કહે છે કે, જે ઘરમાં સ્ત્રી થકી પતિ અને પતિનાથી સ્ત્રી સંતુષ્ટ રહે છે તે ઘરમાં હમેશાં આનંદનો વાસ રહે છે. પતિપત્નિમાં અવિચળ પ્રેમ અને દૃઢ અનુ-રાગ ન હોવાથી નાના પ્રકારનાં દુખ, ઉપદ્રવ અને અશાંતિ ઉત્પન્ન થઇને ઘર દગ્ધ થઈ જાય છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રથી જાણી શકાય છે કે, પતિપત્નિમાં દૃઢ પ્રેમ ન હોવાથી તેમનાથી બળવાન, બુદ્ધિમાન અને શાંત સ્વભાવનાં બાળકો પેદા થઇ શકતાં નથી. તેથી જો આ સંસારમાં સુખ મેળવવાની ઇચ્છા હોય, પાપ, દુઃખ, વ્યભિચાર વિગેરે રોગોના કરાલ ગ્રાસમાંથી બચવું હોય, નિરોગ, શાન્ત, બુદ્ધિમાન અને સુંદર સન્તાનનાં મુખ જોઇ પોતાનાં હૃદય અને નેત્રોને શીતલ કરવા ઇચ્છતા હો તો જેથી પતિ પત્નિનો અટલ પ્રેમ રહે એવી બાબતો ઉપર હમેશાં ધ્યાન રાખજો. દામ્પત્ય-પ્રેમના મૂળમાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા નું રહેવું એ પરમ આવશ્યક છે. જે પ્રેમમાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હોતાં નથી, તે પ્રેમ, એ પ્રેમ નથી એવા પ્રેમથી સુખની આશા કરવી એ નકામી છે.

પતિનો આન્તરિક સ્નેહ પ્રાપ્ત કરવો એજ પતિવ્રતનું સૌભાગ્ય છે. એ સ્નેહ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઇ શકે છે? ઘણી સ્ત્રીઓ કહેશે કે ઉત્તમ સ્વરૂપ વિના પતિના ચિત્તને પોતાના તરફ ખેંચવું એ કઠિન છે. રૂપથીજ પતિ વશ કરી શકાય છે. જો આવા કુવિચારને વશ થઇને પોતાના રૂપ અને સૌન્દર્ય વડેજ પતિના હૃદય ઉપર અધિકાર મેળવવાનું ઇચ્છે છે

તે સ્ત્રીઓ મૂર્ખ અને અભાગિયણ છે. આ પ્રકારે સ્ત્રિયો પતિના સાચા પ્રેમની અધિકારિણી થઈ શકતી નથી. જ્યાં સુધી રૂપ છે ત્યાં સુધીજ તેનું સૌભાગ્ય છે, સમય જતાં જ્યાં તેનું રૂપ નષ્ટ થયું સાંજ ધીરે ધીરે પ્રેમ પણ ઠંડો પડી જાય છે. જે સ્ત્રી પતિને સુખી કરીને સુખી થાય છે, જે પતિના પગની રજને માથે ચઢાવી પોતાને ધન્ય સમજે છે તેજ પતિના આન્તરિક સ્નેહને મેળવી શકે છે. એવી સ્ત્રિયો ઉપર પતિ હમેશા સંતુષ્ટ રહીને તેના ઉપર હૃદયથી પ્રેમ રાખે છે અને તે પ્રેમ, રૂપના ગોહની માફક જલ્દીજ નષ્ટ થઇ જતો નથી. કેટલીક સ્ત્રિયો પતિનો પ્રેમ પોતાના ઉપર ન જોતાં તેના ઉપર પોતે પણ પ્રેમ રાખવો ઇચ્છતી નથી, અને અભિમાનથી ચૂર રહીને પતિનાથી એટલી બધી વિરક્ત અને અપ્રસન્ન રહે છે કે તેના નામથી પણ તે બળ્યાં કરે છે. એવી સ્ત્રીયો કદી પણ પતિના પ્રેમનો સ્વાદ મેળવી શક્તી નથી. જો તમારા ઉપર પતિ પ્રેમ ન રાખે તો વાંધો નહિં, પણ તમારે તેના ઉપર જરૂર પ્રેમ રાખવો જોઇએ; કેમકે તે પતિ એજ તમારૂં સર્વસ્વ અને આશ્રયદાતા છે. જો તમે તમારા પતિ ઉપર સાચો અનુરાગ રાખશો તો તે પણ તમને પોતાનું હૃદય સમર્પણ કર્યા વિના રહી શકશેજ નહિં. માનો કે તમારો પતિ તમારા ઉપર પ્રેમ ન રાખતો હોય અને હમેશાં વિરક્ત રહેતો હોય, તેમ છતાં પણ જો તમે તેના ઉપર હૃદયથી પ્રેમ રાખશો, તેને માટે તમારો પ્રાણ આપશો તો એવું નહીં બની શકે કે, તે તમારા ઉપર કાંઈ પણ સ્નેહ ન કરે, કોઇ પણ એક દિવસે તે તમારે માટે જરૂર દુઃખી થશે. તમારા સદ્વ્યવહાર અને ઉચ્ચ હૃદયને જોઇને તેનું મન જરૂર ફરવા લાગશે, અને જતે દહાડે જરૂર તે તમને પ્રીતિપાત્ર ગણશેજ.

પતિની ઇચ્છાનુસાર ચાલવું એજ તેના પ્રીતિ પાત્ર બનવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. ગમે તે થાય તોપણ પતિના મનને અનુકૂળ બનવુ જોઇએ, પતિનો સ્વભાવ ગમે તેવો હોય, તોપણ સ્ત્રીએ તો તેને અનુકૂળજ સ્વભાવ રાખવો જોઇએ એમ કર્યા સિવાય તેના મનને મેળવવું એ અસંભવિત છે. છતા પણ તમારે એમ ન સમજવું કે, કદિ પતિનો સ્વભાવ, નિન્દનીય અને ચરિત્ર દૂષિત હોય તો પત્નીએ પણ પોતાનો સ્વભાવ અને ચરિત્ર તેવાંજ રાખવાં જોઇએ. જો પતિની ટેવો ખરાબ હોય અને ચાલચલકત ખરાબ હોય તો જ્યાં સુધી બની શકે ત્યાં સુધી સ્ત્રીએ તેની ટેવો અને ચાલ ચલક્ત સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. કેમકે પતિ—પત્નિનો એક ભાવ ન હોવાથી તેમની વચ્ચે પરસ્પર વિવાદ અને ઝગડો પેદા થવાનો સંભવ રહે છે જેથી પતિ પત્નિ બંને દામ્પત્ય સુખને ખોઈ બેસે છે. એથી સ્ત્રીનું યોગ્ય કર્તવ્ય તો એજ છે કે કોઈ પણ પ્રકારના બનાવટી ઉપાયની સહાયતા લીધા સિવાયજ પોતાના પતિના મનને અનુકૂળ બનવુ જોઇએ. દામ્પત્ય પ્રણય—પ્રેમના અનેક શત્રુ સ્ત્રિયોના હૃદયમાં વાસ કરે છે. તેનું હવે સંક્ષિપ્ત રીતે વિવેચન કરીએ છીએઃ—

૧ **અભિમાન યા રીસાવું**—કેટલીક સ્ત્રિયો એવી હોય છે કે તેમને અભિમાનથી રીસાવું બહુજ ગમે છે. તે એવું સમજે છે કે ન રીસાવાથી પતિની આગળ રોજ નવું નવું સન્માન મેળવવું કઠિન છે. તેથી તે વાત વાતમાં રીસાય છે અને હંમેશાં પતિની પાસે મનામણાં કરાવ્યાં કરે છે, અને જો મનાવવામાં વિલંબ થાય છે તો તેને મર્માન્તિક કષ્ટ થાય છે, અને પાછી સ્વામિના થોડાજ આદરને જોતાં આનંદમગ્ન થઈ જાય છે.

ખરેખર આ એક મહાન દોષ છે. એથી સ્વામિ સંતુષ્ટ નથતાં ઉલટો તેના ઉપર અપ્રિતિ રાખે છે. અભિમાની સ્ત્રિયોને રીસાવાની ટેવથી સાચા સ્નેહનું સુખ મળતુ નથી. તેના પ્રણયના મૂળમાં હંમેશ સંકીર્ણતા બની રહે છે. તે પતિના હાર્દિક પ્રેમની અધિકારિણી થઇ શકતી નથી. જે સ્ત્રિયો પતિના ચરણોમાં અભિમાન—રીસાવાની ટેવને હોમી દેછે તેજ પત્નિની પદ્વિને યોગ્ય છે.

૨ કપટ યા માયા—સરલ વર્તણુંકનો અભાવ એ પતિ પત્નિના પ્રેમમાં મુખ્ય કંટકરૂપ છે. કપટ એ મનની ઉદારતાને નષ્ટ કરે છે અને હૃદયને કઠિન બનાવે છે. જે મનમાં સંકળપણાની કમી હોય છે તે પ્રેમ સુખદાયક નિવડી શકતો નથી. જો સ્ત્રી સ્વામિથી દિલ ખોલીને પોતાના મનનો ભાવ પ્રકટ ન કરે, અને જે કહે તે સાંભળી મનમાં અસુગ્રાય પણ તેને પતિના હૃદયનાં કમાડ ખોલીને સરળ મનથી ન કહે, તો નિશ્ચય માનજો કે એવી સ્ત્રિયો ઉપર સ્વામિનો સાચો અનુરાગ થઇ શકતો નથી.

પત્નિએ પોતાના સ્વામિથી છૂપાવવા યોગ્ય કઈ વાત છે કે તેથી તેણે અમુઝાવું ! પતિ પત્નિ બન્ને એકજ હૃદય અને એકજ મનરૂપ છે, તેમની વચ્ચે કપટ રાખવું એ ઈશ્વરના નિયમોને તોડવા તુલ્ય છે. એથી પતિની આગળ સર્વ પ્રકારના કપટ—વ્યવહારનો ત્યાગ કરવો એ સ્ત્રીનો પરમ ધર્મ છે.

૩ પોતાનો દોષ કબુલ ન કરવો—અનેક સ્ત્રિયો પોતાની ભૂલને પતિ આગળ પ્રકટ કરતી નથી એ તેની ઘણીજ ભૂલ છે. તે કદાચ એમ સમજીને કહેતી નથી કે વખતે પતિ જાણી જશે તો અપ્રસન્ન થશે; પરંતુ જ્યારે તે દોષ-ભૂલ પાછળથી તેના જાણવામાં આવે છે ત્યારે તે પ્રથમ કરતાં પણ તેના ઉપર અધિક અસંતુષ્ટ અને ક્રોધિત થાય છે. તેમાં કાંઇ સંદેહ નથી. ભૂલ કરવી અને પછી તેને છુપાવવી એ ઘણીજ મૂર્ખતાનું કામ છે. સરળ મનથી પોતાની ભૂલને જાહેર કરી દેવાથી યોગ્ય સમયે તેનો સુધારો કરી શકાય છે. એમ કરવાથી પછી આગળ જતાં બીજી કાંઇ હાનિને સહન કરવી પડતી નથી. એક દોષને છુપાવવાને માટે અનેક જુઠી વાતો બનાવવી પડે છે કે જેથી તેમાં કસુરની માત્રા વધ્યાં કરે છે. દોષોથી બચવાને માટે પતિની પાસેથી શિક્ષણ ન લેતાં જો તેને સ્ત્રિયો પોતાના હૃદયમાં પોષણ કરતી જાય છે તો અંતે દોષનો એક નાનામાં નાનો અંશ પણ વધીને તમારૂં સર્વ નાશ કરી નાંખે છે. એથી સ્ત્રીને માટે તો યોગ્ય એ છે કે પોતાના દોષોનો સ્વિકાર કરીને પતિની ક્ષમા માંગવી જોઇએ. એ પ્રકારે સ્ત્રીએ પોતાના ચરિત્રનાં દોષ દૂર કરીને પવિત્ર બનવું જોઇએ. એમ કરવાથી તમારૂં પતિ પ્રેમનું બંધન પાકું થશે અને સહેજમાં તમારા પતિના હૃદય ઉપર અધિકાર જમાવી શકશો.

૪ કુટુમ્બીયોની સાથે ખરાબ વર્તન રાખવું—પતિનાં માતા, પિતા, બહેન, ભાઇ વિગેરે ઝગડો કરવાથી તેની સાથે ખરાબ વર્તન રાખવું એ એક બહુજ ભારે દોષ છે. તેની સાથે લડાઈ નથી એથી સ્ત્રીએ તેમની સાથે અવિનયથી વર્તવાથી કદી પણ પતિની સ્ત્રીના ઉપર પ્રસન્નતા રહેતી નથી. જો પતિ ઘરમાં જેની સાથે જેવા પ્રકારનો સદ્વ્યવહાર રાખતો હોય તેની સાથે તેવા પ્રકારનું સદ્ વર્તન રાખવું જોઇએ. પતિ જેનાથી ડરીને ચાલતો હોય, જેના ઉપર સ્નેહ અને મમતા રાખતો હોય, જેની ભક્તિ અને આદર રાખતો

હોય તેની સાથે સ્ત્રીએ પણ તેવોજ ભય, પ્રેમ, ભક્તિ અને સજ્જનતાનો વ્યવહાર સેવવો જોઇએ.

૫ સ્વાર્થ પરતા—જે સ્ત્રી રાત દિવસ પોતાના સ્વાર્થમાંજ મગ્ન રહે છે તે પતિને સુખી કરી શકતી નથી તેમજ પોતે પણ સુખને મેળવી શકતી નથી. જે સ્ત્રી પતિના સુખને માટે પોતાના ભોગોની ઇચ્છાનું દમન કરતી નથી તેને પતિ સેવામાં કાંઇ પણ સુખ મળતું નથી અને તે હૃદયથી પતિના ઉપર પ્રેમ પણ કરી શકતી નથી, સ્વાર્થ પરતા એ પ્રેમનો મહાન શત્રુ છે. પતિના ચરણોમાં તેને વિસર્જન કર્યા વિના કલ્યાણ નથી એ વાત યાદ રાખજો કે જો તમે સ્વાર્થને છોડીને સ્વામિને આત્મદાન દ્વારા સુખી કરશો તોજ તમે પણ સુખી થઈ શકશો.

૬ ક્રોધ—પ્રેમના જેટલા શત્રુ છે તેનામાં ક્રોધ સર્વથી શ્રેષ્ટ છે. જે સ્ત્રિયો સહેજ સહેજ બાબતોથી ક્રોધિત થઇ જાય છે, જેને ક્રોધ કરવાનો સ્વભાવજ પડી ગયો છે તે પોતાના સ્વામીને પ્રેમ રૂપી અમૃતનું આસ્વાદન કરી શકતી નથી. જે સ્ત્રીને સ્વામિના સેંકડો દોષોથી પણ ક્રોધ ચડતો નથી, માન જતું નથી, વિરક્ત હોતી નથી અને જેના ભક્તિ પૂર્ણ પ્રેમમાં શિથિલતા થતી નથી, પરંતુ જેને પોતાના દોષોને દૂર કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા છે તેજ પતિના પ્રેમ રાજ્યની યથાર્થ રાણી છે. પતિના પ્રેમને તેને બોલાવવો પડતો નથી પરંતુ પ્રેમજ તેને ખેંચી શકે છે.

૭ વિલાસિતા—વિલાસિત સ્ત્રીયો હંમેશાં મલિન વિલાસ વાસનાઓને માટેજ પતિને હંમેશાં પીડયા કરે છે. જે સારાં સારાં કપડાં અને ઘરેણાંની પાછળ ગાંડી બની રહે છે તે પતિના અમૂલ્ય પ્રેમના બદલામાં કેવળ સાધારણ કપડાં લત્તાં અને ઘરેણાંજ મેળવે છે. તેના ભાગ્યમાં પતિ પ્રેમનું સુખ લખેલું હોતું નથી. સ્ત્રીએ પોતાના શણગારને માટે પતિને દુ:ખ ન આપવું જોઇએ એમ કરવાથી તેમની અપ્રસન્નતાનું કારણ બનવું ન જોઇએ. જો કે પતિ ખુશીથી તમને ઘરેણાં વિગેરે આપે તો તેનો અનાદર ન કરવો જોઇએ કેમકે વસ્ત્રાભૂષણોની તૃષ્ણા વિલાસિતા સ્ત્રીયોને એક ઘણીજ અવગુણકર્તા થઇ પડે છે. અનેક સ્ત્રિયો વસ્ત્રાભૂષણોને માટે પતિને હંમેશાં દુખિ કર્યા કરે છે. જાણે કે એવી સ્ત્રીયોને હૃદય છે કે નહીં તે સમજાતુંજ નથી. પતિની કઠિનતાઓની તરફ તેનો કાંઈ ખ્યાલજ રહેતો નથી. પતિ રાત દિવસ પરિશ્રમ કરીને ઘણીજ કઠિનતા-થી પૈસા પેદા કરતો હોય છે, વિશ્રામ લીધા સિવાય અખંડ પ્રયત્ન કરીને તેના શરી-રના લોહીનું પાણી થઇ જાય છે તેના ઉપર કાંઈ પણ ધ્યાન ન આપતાં સ્ત્રી તેને રાત દિવસ વસ્ત્રાભૂષણોની ધુનમાં મસ્ત રહે છે.

અનેક સ્ત્રિયો પોતાની હાલતનો કે ઘરની સ્થિતિનો વિચાર ન કરતાં ઘરેણાંને માટે પતિને દેવારૂપી જાળમાં ફસાવી દે છે. એવી પતિહિતૈષિણી સ્ત્રિયો પતિના સર્વ નાશનું મૂળ કારણ થઈ પડે છે.

ઘણી જગ્યાએ અને ઘણા કુટુમ્બોમાં સ્ત્રીયો ઘણીજ શૃગાર પ્રિય થઇ ગયેલી હોય છે. અને ઘરેણાં વસ્ત્રોમાં ઘણાજ રૂપિયા બરબાદ કર્યા કરે છે. વળી કેટલીક જગ્યાએ તો વિવાહ વાજનમાં કે પર્વના તહેવારોમાં નવાં વસ્ત્રાભૂષણો પતિની પાસે સ્ત્રીયો કરાવે છે

श्रीगणेशायनमः

श्री सत्यनारायणनी कथा.

મંગળાચરણ.

ચોપાઇ.

પ્રણમું નારાયણને શીશ, નમું નરોત્તમ નરે જગદીસ;
સરસ્વતી દેવીને નમું, જય જયકાર પછી ઊચરૂં. ૧.
મૂંગો પણ વાચાળજ બને, પંગુ પણ ગિરિ ચઢી ઉતરે;
જેની કૃપાએ, હું તેહને, નમુ માધવ પરમાનંદને. ૨.

દોહરા.

સ્કંદ પુરાણ વિષે કહે, રેવાખંડે વ્યાસ;
તે હું તમને કહું કથા, લોક તણી સુખ રાશ. ૧.
શૌનક આદિ ઋષિ મુનિ, હરિહરનાં[1] આખ્યાન;
સુણવાની ઇચ્છા ધરી, આવી મળ્યા વિદ્વાન. ૨.
નૈમિષારણ્યે સહુ, સભા રચીને સાર;
બેઠા કરતા જ્ઞાનની, ગોષ્ટી ત્યાં સુખકાર. ૩.
વ્યાસ સમો સહુ શાસ્ત્રનો, જ્ઞાતા પૂર્ણ પવિત્ર;
આવી સુણાવે જો બધાં, હરિહરનાં સુચરિત્ર. ૪.
તો આપણ થઇએ અહીં, કૃતાર્થ અતિ નિર્ધાર;
એમ વિચારી પ્રાર્થના, પ્રભુની કીધ અપાર. ૫.
એવે પ્રભુ ઇચ્છા થકી, સૂત પુરાણી આપ;
તીર્થાટન કરતાં ત્યહાં, આવી ચડ્યા નિષ્પાપ. ૬.
દેખી દૂરથી આવતા, ઋષિયો પામી હર્ષ;
પુલકિત થઇ બોલ્યા બધા, સૂત જીવો બહુ વર્ષ. ૭.
નમન કરી અતિ માન દે, શુભાસને તતકાળ;
બેસાડી મન કામના, દર્શાવી તે વાર. ૮.
શિષ્ય તમો છો વ્યાસના, છો વ્યાસજીનું રૂપ;
શાસ્ત્ર પુરાણો કો' અને, હરિહર કથા અનુપ. ૯.
એ ઇચ્છાથીજ પ્રાર્થના, સર્વે પ્રભુની કીધ;
પ્રભુએ તમને મોકલ્યા, કૃપા કરી શુભ વીધ. ૧૦.
સૂત કે' જે પુછશો તમે, કહીશ યથામતિ તેહ;
શ્રદ્ધાળુ પુછનારને કે'વું ધર્મજ એહ. ૧૧.
પછી શૌનક આદિ ઋષિ, પુછવા લાગ્યા જેમ;

[1] હરિ=વિષ્ણુ, ને હર=શિવ.

સૂત કે'વા લાગ્યા ક્રમે, સમજે સઘળા તેમ. ૧૨.
શાસ્ત્ર પુરાણ ચરિત્ર ને, આખ્યાનો બહુ અનેક;
હરિહરની પૂજા વિધિ, આદિ કહે સુવિવેક. ૧૩.
અમિધારા સુતવદનથી, અખંડ વે'તી જાય;
ઋષિઓ પરમાનંદથી, પીતાં નાજ ધરાય. ૧૪.
તે અમૃતરસ પાનથી, ક્ષુધા તૃષા ને થાક;
ઊંઘ ન પીડે કોઇને, પામ્યા સુખ અથાક. ૧૫.
કાળ વહન થાએ ઘણો, પણ કોને ન જણાય;
સંધ્યા સમય ચુકે નહિ, નિત્ય કદી ન ભુલાય. ૧૬.
એમ વિત્યા દિન કેટલા, એક દિવસ તે ઠામ;
ઋષિ મુનિ શૌનક આદિએ, સુતને પુછ્યું આમ. ૧૭.
કીયા વ્રત તપથી બધાં, મનવાંચ્છિત ફળ થાય;
તે સઉ સુણવા ઇચ્છિએ, તે કો' હે મુનિરાય. ૧૮.
સૂત કે' પૂર્વે નારદે, શ્રીપતિ પ્રભુને એજ;
પૂછ્યું કતું કહ્યુ તેમણે, કહું છું તમને તેજ. ૧૯.

હરિગીત.

મ્હા યોગી નારદ એક દી પર અનુગ્રહ કરવા ચહી,
ફરતા વિવિધ લોકે પધાર્યા મૃત્યુ લોક વિષે સહી,
ત્યાં સર્વ જનને વિવિધ ક્લેશથી યુક્ત દીઠા સૌ સ્થળે,
યોની[1] અનેક વિષે જનમીં નિજ કર્મના દુખથી બળે. ૧
કીયા ઉપાયે આ બધાનાં દુઃખ નાશ જ થાયરે,
એવું વિચારી મન, ગયા તે વિષ્ણુ લોક વિષે ખરે;
ત્યાં દેવ નારાયણ ચતુર્ભુજ શુક્લ વર્ણે છે મહા,
શુભ શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ વનમાળથી શોભી રહ્યા. ૨
તે દેવના ઇશ દેવને દેખી સ્તુતિ નારદ કરે;
નમું વાણી મનથી અતિત રૂપ શક્તિ અનંતવતા હરે;
આદિ અને મધ્યાન્ત હિન નિર્ગુણ ગુણાત્માને નમું,
સર્વાદિ ભૂત ભક્તાર્તિ નાશક આપને હું નમું નમું. ૩
એવી સ્તુતિ સુણીને પછી કે, વિષ્ણુ નારદને તહીં,
નારદ પધાર્યા કેમ મનમાં શો વિચાર કરી અહીં;
મ્હા ભાગ જે જે પૂછશો તે સર્વ તમને કહીશ હું,
નારદ કહે જન સર્વ મૃત્યુ લોકમાં દુખીઆ બહુ. ૪
વિવિધ જાતીમાં જનમીં દુષ્કર્મથી પીડાય છે,
કો વંધ્ય, કો રોગી, ગરીબ કો નરકમાંહી રીબાય છે;

[1] જાતી. અહીંથી મૂળ કથાનો (પહેલા અધ્યાયનો) આરંભ થાય છે.

પાયે સ્વામી બ્રાહ્મણને તે પૂછે, કર્યું વ્રત આ ફળ તેનું શું છે !
કહો વિસ્તારથી મહારાજ ત્યારે બોલ્યા પોતે દ્વિજ રાજ. ૧૫
વ્રત સત્યનારાયણનું છે સર્વ ઇચ્છીતદાતા ઘણું છે,
મને સર્વ આ એથીજ મળીયું, ધન ધાન્ય થઈ દુઃખ ટળીયું. ૧૬
જાણી વ્રત વિધિ પરસાદ લીધો, પાણી પી ભારો લે ચાલ્યો સીધો,
"કાષ્ટ વેચતાં મળશે જે ધંન, તેથી દેવનું કરીશ પુજંન." ૧૭
એવો સંકલ્પ કરીને પળાયો, કાષ્ટ વેચતાં બમણું કમાયો,
તેથી હર્ષે પાકાં ફળો લૈ ને દૂધ ઘી ખાંડ ઘઉં લોટ ગ્રહીને. ૧૮
સવાયું સૌ ભેગું કરીને. ઘેર આવી સગાં મેળવીને,
ઘણા ભાવથી વ્રત વિધ કીધ, દુઃખ વેચી સદા સુખ લીધ. ૧૯
અહીં ધન પુત્રવાળો ગણાયો અંતે વૈકુંઠમાંહી સવાયો.

દોહરો.

એવો સ્કંધ પુરાણના, રેવાખંડનીમાંય;
કથા સત્યનારાયણે, છે બીજો અધ્યાય. ૧

શ્રી સત્યનારાયણ દેવકી જે.

અપૂર્ણ.

...ુ સહિત ધરી ધર્મ શ્રદ્ધા ભક્તિને,
...વમ શ્રી સત્યનારાયણનું જન જે તે દિને;
પૂજન કરી નૈવેદ્ય ભક્તિથી ભક્ષ્ય ઉત્તમ મૂકશે,
કદળી ફળાદિ બીજ ફળ શુભ લાવી ભાવ બતાવશે. ૧

દોહરા.

ખાંડ ઘી ઘઉંનો લોટ એ લેઇ સવાયાં સર્વ,
કરવો શીરો ફ્વથી ભાવ ધરી શુભ પર્વ. ૧
ઘઉંનો લોટ મળે ન તો ચોખાનો લેવાય,
ખાંડ ન મળતાં ગોળ લે ભાવ ન ઓછો થાય. ૨
તેમ રસોઇ સર્વનું કરે મહા નૈવેદ્ય,
કથા સુણીને દક્ષિણા દે બ્રાહ્મણને વેદ. ૩
બંધુઓને બ્રાહ્મણો જમાડવા શુભ જોય,
લેવો દેવો સર્વને પ્રસાદ જે જે હોય. ૪
નૃત્ય ગીતાદિ કરી સુખે ત્યાંથી જવું નિજ ઘેર,
કરતાં નારાયણતણું સ્મરણ ભજન શુભ પેર. ૫

---

૧ મારા ઉપર. ૨ તારા. ૩ સરોવર-તળાવ. ૪ સમુદ્રને કાંઠે.
૫ જો ઘર બાહાર જઇને પૂજન કર્યું હોય તે.

તોફાની વાયરા વાઈ રહ્યા છે! પરંતુ કુદરતમાં જે જેટલું સંભવે તેટલુંજ હોય છે. ખાડુના કોઇ ઢવાડા ભરાતા નથી કે ઝરા ફુટતા નથી. તે કેવળ ધતિંગ છે, અને વિષયના ભુખ્યા તેવા ધતિંગોમાં લેવાય ને છેતરાય છે.

૮. આંખમાં ડોળ કે વેલ થવાથી થતું આંખનું દરદ:—જો આંખમાં ડોળે થઈ આવે તો તે માટે મોરથુથાનાં, ઉપર કહ્યા મુજબ કાંઇ દિવસ ટીપાં નાંખવાથી તે મટે છે, દારૂડીના રસ ઘનના અંજનથી પણ ગુણ થતો જણાય છે. અને વેલ વધી હોય ને તેથી દૃષ્ટી આડે અડચણ થાય તેમ જણાય તો શસ્ત્રવૈદ (સર્જન દાક્તર) પાસે તે કપાવવાથી મટે છે. અને થોડીજ હોયતો મોરથુથુનાં પ્રવાહીનાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ટીપાં કે અંજન કોઈ સમય જારી રાખવાથી મટે છે. તેને માટે ચંદ્રોદયાવર્તિ પણ કાંઇ સમય આંજવામાં આવે છે. જરા જરા શંખને નિર્મળી ઘસીને પણ અંજાય છે, ને તેથી ડોળ આછા થાય છે.

૯. ચસ્માંની જરૂર છતાં ન લેવાથી થતું આંખનું દરદ—ચસ્માની જરૂર હોય છતાં આંખને ખેંચ્યા કરી ચશ્માં ન લેવાં એ પણ આંખને બગાડવાનું એક કારણ છે. માણસ દૂર ન જોઈ શકતો હોય અથવા વાંચન માટે જેને પુસ્તક ઘણું નજીક રાખવું પડતું હોય તેણે તુરતજ આંખોની તપાસ કરાવી જોઈતાં ચશ્મા મેળવવાં એ ઉત્તમ છે. ઝીણા ટાઈપનાં પુસ્તકો વાંચવાં નહિં, આંખોને ચોળવી નહિં. મેલ લાગવા દેવો નહિં. ઠંડા પાણીથી અખોને હમેશ ધોવી. વાંચન માટે સ્થિર પ્રકાશવાળો દિવો વાપરવો અને તે દૃષ્ટિએ ન પડે તેમ ડાબી બાજુએ રાખવો મીણબતી અગર કોપરેલ તેલ, ગ્યાસલેટ તેલ કરતાં ઘણાં સારાં છે. સુવાના ઓરડામાં સુતી વખત અંધારૂં રાખવું. અતિ તેજ અને તડકામાં રહેવાનું થાય તો ધુમાડીઆ રંગનાં ચસ્માં વાપરવાં. રજ કે પવન આંખને ન લાગે તેવી કાળજી રાખવી. કદિ લાગે તો ચોખા પાણીનું સિંચન કરવું. કદિ અતિ ધુસો કરવો નહિં. બહુ રડવું કળકળવું નહિં. ઝામરવાનું દરદ મોટી અવસ્થામાં થાય છે તેનું તત્કાળીક કારણ કાંઇ કંકાશ, કે રડવાથી આંખને જોર પડવાથી બને છે એમ પણ માલમ પડે છે. ઊંટવૈદોથી આંખને વ્યથા થાય છે તેના દાખલા ઉપર આપેલા છે. માટે અજાણી દવા આંખમાં નાંખવી નહિં. ઘણીવાર આવેલી આંખમાં મીઠાનું, સીંધવનું કે મીઠા વાળા ચીમેડનું ભરણુ ભરવાથી ફાયદાને બદલે ગેરફાયદા થતા જોવામાં આવેલા છે. માટે તેવા ચિથરીયા ઉપાય કુશળ વૈદ, દાક્તરને પુછ્યા શિવાય ન કરવા.

૧૦. રૂપાના ખારનાં ટીપાં ઘણા દિવસ નાંખવાથી થતું આંખનું છારીનું દરદ—રૂપાના-ખાર (લ્યુનર ક્યાસ્ટીક)નાં ટીપાં લાંબા વખત સુધી નાંખવાથી એક પ્રકારની, આંખની અંદર છાંય આવે છે. તે કેટલાક બીચારા તપોડીઆના દરદના અનુભવીઓ જાણતા હોય છે. માટે એ દવા લાંબા વખત ન વાપરવી. પરંતુ મોરથુથાના હલકા પ્રમાણના પ્રવાહીને તેને બદલે વાપરવું. અથવા ઉપર દર્શાવેલ વજને મોરથુથાનો કાંકરો કે તેમનું, મધમાં મેળવેલાનું ઉપર દર્શાવેલું અંજન વાપરવું, તે લાંબી મુદ્દત વપરાય તો પણ એથી કશી હરકત થતી નથી.

આ સિવાય મોતીયા ને ઝાંમરનું દરદ થાય છે તેને માટે જુદ કહીને આ નેત્ર ચિકિ-

રસાનો વિષય પુરો કરીશું. જો વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે જે આંખમાં મોતીઓ થાય છે તે શસ્ત્ર-ક્રિયાના યોગ્ય ઉપાયથી કઢાવતાં તેનાથી થએલો અંધાપો દૂર થાય છે. આ સ્થળે તે માટે કેટેરેકટોડાઇન વિગેરે મોતીઆની પેટંટ દવાઓ મોતીઆને આંખમાંથી કાઢ્યા વગર તેની દવાનાજ ઉપયોગથી તે શોશાવાની જે બડાઇ કરવામાં આવે છે તેની નોંધ લેવાની અત્રે જરૂર છે. તેવી દવાઓથી આંખની કીકી વિસ્તૃત (પખતી) કરવાનો ગુણ હોયને, કાચા મોતીઆવાળી આંખમાં નાંખવાથી થોડોક વખત વધારે દેખાવ રહે છે તે ખરૂં છે; પરંતુ મોતીઆ ઉપર તેની કાંઇ પણ અસર થતી નથી. માટે એવા પાંપળાં તરફ ન દોરાવું જોઇએ. તેનીજ બીજી બાજુપર બાઢકુટીઆ પાસે આંખનો મોતીઓ ઉતરાવવા (દબાવવા) ની તજવીજ કરવી તે પણ જોખમ ભરેલું છે. કદી એવાથી કોઇ કેસ સારા થાય છે, પણ તે પાછળથી બગડે છે, અને આંખમાં વરમ થાય છે માટે તેવા જંગલી પુરાતની ઉપાયને ન સ્વિકારતાં શાસ્ત્રીય શસ્ત્ર ક્રિયાનો ઉપાય કુશળ શાસ્ત્ર વૈદક (સરજન દાકતર) પાસે કરાવવો તેજ અતિ ઉત્તમ છે. મોતીઓ ગળીને શોષણ થઇ જાય તેવી કોઇ પણ દવાં હજુ વિદ્વાન વૈદ, દાક્તરોમાં માન્ય થઇ નથી. જેમ ડાયાબીટીશ (મધુ પ્રમેહ) માટે કોઇ ચોક્સ ઉપાય નથી જડયો; તેમજ મોતીઓ શોષણ થવાને માટે પણ નથી જડયો. નિર્મળી, સર્પની ચરબી ને શંખ ચુરણની મેળવણીથી તેવો ગુણ થાય છે એમ જુના આર્ય વૈદક (વાકભટના ચિકિત્સાસ્થાન) માં મોતીઆ માટે અંધાપો મટવાનું કયે છે; પરંતુ તેની આજના આર્ય વૈદો ને દાકતરોએ હજુ પરિક્ષા લઇ તેનો હેવાલ કે અનુભવ પ્રસિદ્ધ કરેલો નથી, ત્યાં સુધી તેને માટે અનુભવ લીધા વિના સ્પષ્ટ મત બાંધી શકાય નહિ.

છેવટ ઝાંમરવા માટે પણ કોઈ ચોકસ ઉપાય હજુ જણાયો નથી. તેની પીડા શાંત કરવા કાળા બારબીનના બીયાંના સત્વ (ઇસરીન) નાં ટીપાં કુશળ દાકતરના હાથથી નંખાય છે તથા કોકીનનાં પોતાં બાહેર લમણા ઉપર મુકાય છે અને તેથી વેદના કમ થાય છે. પરંતુ એનાથી ખાસ તે મટતો નથી. ને ઝાંમરવા નેત્રના પાછલા પડદામાં પાણી ભરાવાથી થાય છે તે પાણી શોષણ કરે તેવી દવા આંજવાની કે ખાવાની જ્યાં સુધી આમ નથી થઇ ત્યાં સુધી તે, દવાથી મટવો હજુ અશક્ય લેખાય છે. ઝાંમરવાનું જામેલું પાણી કુશળ સરજન દાકતરના હાથથી સસ્ત્ર ક્રિયા કરાવવાથી દુર થાય છે; પણ તે પાછું ભરાવા લાગે છે. તો વળી પૂર્વવત પીડા ઉપડે છે.

આયોડીન પોટાશ નામનો ખાર અમુક મુદત મધ્યમ વજને આપવાથી અથવા રસકપુરનું પ્રવાહી મધ્યમ વજને કાંઇ સમય, ફુલ મોઢું આવે તેમ આપવાથી વખતે ઝામરનું આંખ અંદર જામેલ પ્રવાહીનું શોષણ થાય છે તેમ અમુક દાકતરોનું વદવું છે; પણ હજુ તે સંપૂર્ણ ચોકસ ઠરેલ નથી. છેવટ કહેવાનું એ છે કે આંખ જેવા રત્નની જાળવણી માટે તેના દરદોની બેપરવા ન રાખવી તેમજ તેને માટે ઉંટ વૈદુ ન કરતાં—કરાવતાં કુશળ વૈદ, દાકતરનીજ યોગ્ય દવા કરવી-કરાવવી; કે જેથી તેને હાની ન પહોંચતાં તેનું રક્ષણ થાય. આંખના દરદોને માટે પારદવાળો સુરમો આર્ય વૈદકમાં દર્શાવેલ છે તે ઠીક જણાય છે, પરંતુ ઉંટ વૈદોના વેચાતા સુરમાથી નહીંજ.

मीठी पीशाबनी फायदाकारक दवा.

(લેખક:-વૈદ્ય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢીઆર.)

મીઠી પીશાબનો રોગ બહુ સખ્ત છે. કારણ કે એ રોગ નાબુદ થાય તેની ખાત્રી-લાયક દવા હજી સુધી મળેલી નથી, એટલે જેને મીઠી પીશાબનો રોગ બરાબર રીતે લાગુ પડી જાય તેમ તેમ શરીરની શક્તિ ઘટતી જાય છે, ને દરદી નબળો પડતો જાય છે, તેથી અંતે જીંદગી જોખમમાં આવતી જાય છે.

એક તરફ મીઠી પીશાબના રોગની ખાત્રીલાયક દવા મળી નથી તેથી એ રોગની બાબતમાં બહુજ સંભાળીને ચાલવું પડેછે, ત્યારે બીજી તરફથી બહુજ દિલગીરીની વાત એ છે કે, એ ભયંકર રોગ આપણા દેશની અંદર દર સાલ વધતો જાય છે. માટે એને અટકાવનારા અગર તેને કાબુમાં રાખનારા ઉપાયો શોધવાની જરૂર છે. તેવા થોડાક ઉપાયો કેટલીક શોધખોળથી ને ઇશ્વર કૃપાથી મારા અનુભવમાં આવેલા છે. તે ઉપાયો જણાવાથી એ જાતના ઘણા દરદીઓને તથા કેટલાક વૈદ તથા ડાકટરોને ફાયદો થશે એવી ઇચ્છાથી તે પ્રયોગો જણાવવાની રજા લઉંછું.

૧ મીઠી પીશાબના રોગમાં જંગલમાં ચરવાવાળી બકરીનું દુધ પીવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. દરરોજ ચાલીસ તોલાથી માંડીને દોઢસો તોલા સુધી પોતાની જઠરાગ્નિના જોર પ્રમાણે બકરીનું દુધ પીવુ જોઇએ. એ દુધ કાંઇ એકજ વખતે પીવાનું નથી. પણ ત્રણ ત્રણ કલાકે પાશેર, અડધો શેર, કે શેર દુધ પોતાની રૂચિ પ્રમાણે પીવું જોઇએ. જેમ છુટથી દુધ પીવાય તેમ વધારે ફાયદો થાય છે. વધારે દુધ પીવાથી ખોરાક ઓછો ખવાય તો કાંઇ ફીકર નહી. જે જંગલોમાં જુદી જુદી ઘણી જાતની વનસ્પતિ થતી હોય તે જંગલમાં ચરનારી બકરીનું દુધ પીવાથી ઘણો વધારે ફાયદો થાય છે.

૨ મીઠી પીશાબના રોગ માટે ઘણો ફાયદો કરનારી બીજી દવા એ છે કે, લસણનું સેવન કરવું. એ માટે શાકભાજીમાં દાળમાં, ચટણીમાં વિગેરે વસ્તુઓમાં હમેંશાં લસણ વાપરવું જોઇએ, એ લસણ કાચું નહી પણ ઘીમાં અગર તેલમાં તળી નાખેલું હોવું જોઇએ, અને દરરોજ અરધા તોલાથી એક તોલા સુધી લસણની કળીઓ ખોરાકમાં લેવી જોઇએ. લસણ એવી જોરાવર વસ્તુ છે કે તેથી મીઠી પીશાબના રોગ ઉપર તુરત અસર થાય છે, અને થોડા દિવસમાં તેનો ઘણો ફાયદો જણાય છે.

૩ ઇંગોરીયાને સંસ્કૃતમાં 'ઇગુદી' કહે છે. હિંદમાં 'હિંગોટ' કહે છે. મરાઠીમાં તેને 'હીંગણુ બેટ' કહે છે, બંગાળીમાં તેને 'ઇંગોટ' કહે છે અને ઇંગ્રેજીમાં તેને 'ઉલીસ' કહે છે. તે ઇંગોરીયાનાં પાકેલાં ફુલ લઇ તેની ઉપલી છાલ કાઢી નાંખવી. એ પછી તે ફળને ત્રણ દિવસ સુધી પાણીમાં ભીંજવવાં, ત્યાર બાદ તેને ખુબ ચોળી નાખવાં, એટલે તેની ઉપરનો ગરમ પાણીમાં મળી જશે અને ઠળીયા જુદા પડી જશે, પછી તે પાણીને કપડાથી ગાળી લેવું, અને તેને ઉકાળવું. પાણી જ્યારે બળી રહેશે ત્યારે તેનો ગરબ જામી જશે, અને દુધમાંથી જેમ માવો નીકળે છે તેમ ઇંગોરીયાના પાણીમાંથી માવા જેવો લોદો તૈયાર કરવો. પછી તેની ત્રણ ત્રણ ગ્રેનના વજનની ગોળીઓ વાળવી. તે ગોળી દરરોજ એક

સવારે, એક બપોરે, એક સાંજે ને એક રાતે એમ દિવસમાં ચાર ગોળી ખાવી. તે પ્રમાણે કરવાથી એક પખવાડિયાની અંદર મીઠી પીશાબના રોગમાં ઘણો ફાયદો થાય છે.

૪ મીઠી પીશાબના રોગોનો ચોથો અનુભવી ઉપાય કેસુડાનો અર્ક છે. એ અર્ક બનાવવાની રીત નીચે મુજબ.

દશ રતલ તાજાં કેસુડાંનાં ફુલ લઇ તેને દશ રતલ પાણીમાં એક દિવસ-રાત્રિ ભીંજવી રાખવાં. પછી બીજે દિવસે તેને ચુલા ઉપર મુકી ખુબ બાફી નાંખવાં. બફાઇ ગયા પછી ટાંડાં પડે ત્યારે તેને ખુબ ચોળી મસળીને નીચોવી લેવાં. એ પછી તે કેસુડાંના પાણીને કપડાથી ગાળી લેવું, અને એ પાણીને અર્ક બનાવવાના વાસણમાં ભરી તેમાંથી અર્ક ખેંચવો. તે અર્કના શીશા ભરી રાખવા તેમાંથી દરરોજ એકથી બે ઔંસ સુધી અર્ક દીવસમાં બે વખત સવારે તથા સાંજે પીવો. તેથી એક અડવાડિયાની અંદર મીઠી પીશાબવાળાઓને બહુ ફાયદો જણાય છે.

કેસુડાં એટલે ખાખરાના વૃક્ષનાં ફુલ, ખાખરાને સંસ્કૃતમાં 'પલાશ' કહે છે, 'બ્રહ્મવૃક્ષ' કહે છે. અને 'રક્ત પુષ્પક' કહે છે, હિંદીમાં તેને 'ઢાક, ટેસુ, કેસુ તથા પલાશ' કહે છે. બંગાળામાં તેને 'પલાશ ગાછ' કહે છે. મરાઠીમાં તેને 'પળસ' કહે છે, અને ઇંગ્રેજીમાં તેને 'ડાઉની બ્રાન્ચ બ્યુટીયો' કહે છે, તેના ફુલનું નામ કેસુડાં છે. એ ફુલ શિયાળામાં પોષ, મહા, ફાગણ મહીનામાં થાય છે. તેનો રંગ વૈષ્ણવોના મંદિરોમાં હોળીના દિવસોમાં વાપરવામાં આવે છે. તે કેસુડાંનો ઉપર મુજબ અર્ક બનાવવો. કદી તાજાં કેસુડાં ન મળે તો સુકવી રાખેલાં કેસુડાં ગાંધીની દુકાને મળે છે તે લઇ તેનો અર્ક બનાવવો, એ કેસુડાં દશ રતલમાં વીસ રતલ પાણી નાંખવું ને ઉપર જણાવેલી વિધિ મુજબ તેનો અર્ક ખેંચવો. તે અર્કથી પણ એવોજ ફાયદો થાય છે, પણ તાજાં કેસુડાંનો અર્ક વધારે ફાયદાકારક છે.

આ ચારે જાતની દવા મીઠી પીશાબના રોગમાં અજબ જેવો ફાયદો કરે છે. જો કે એ દવાથી મીઠી પીશાબનો રોગ તદન મટી જશે એવી ખાત્રી હું આપતો નથી, પણ એ દવાઓથી એ રોગ વધતો અટકી જશે તથા ઓછો થઇ જશે, એ નક્કી વાત છે. જુદી જુદી પ્રકૃતિના દરદીઓ ઉપર તેની જુદી જુદી અસર થાય તેમાં કાંઇ નવાઈ નથી. એટલે દરદીની પ્રકૃતિ પ્રમાણે તથા રોગના બળ પ્રમાણે કોઇને ચાર આના ફાયદો થાય, કોઇને આઠ આના ફાયદો થાય, અને કોઇને બાર આના ફાયદો થાય છે.

આ બધી દવાઓની બીજી મુખ્ય ખુબી એ છે કે, તેની અંદર કાંઇ પરેહજી, પાળવાની નથી. સાકર ખાવાની પણ રજા છે, અને મીઠાં ફળ ખાવાની પણ છુટ છે. પણ તેમ છતાં મીઠી પેશાબના દરદીઓને એટલી સુચના કરવાની જરૂર છે કે, ચોખા તથા સાકર જેમ ઓછા પ્રમાણમાં ખવાય તેમ સારૂં. બાકી બીજી કોઇ જાતની પરેહજી રાખવાની જરૂર નથી. એટલુંજ નહી પણ થોડા થોડા દિવસે થોડું થોડું પોતાને મનગમતું મિષ્ટાન ખાસ ચાહીને ખાવું જોઇએ અને બની શકે તેણે સેજ ખટાસ વાળાં ને મીઠાશવાળાં નારંગી જેવાં રસદાર ફળ હમેશાં વાપરવાં જોઇએ. ને હમેશાં ન બની શકે તો જ્યારે તક મળે ત્યારે પ્રમાણસર વાપરવાં જોઇએ, વધારે પડતું ન ખવાય તે ખાસ સંભાળવું.

બંધુઓ, આજના બુદ્ધિબળના અને અનેક જાતના સાધનોવાળા જમાનામાં " અમુક

દવા સારી છે" એમ કહેવાથીજ કાંઇ માની લેવાનું નથી, પણ એ માટે સંપૂર્ણ ખાત્રી કરવી જોઇએ. એ ખાત્રી કરવાની રીતી એ છે કે, દવા શરૂ કરવાને આગલે દિવસે કોઈ હોશિયાર ડાક્ટર પાસે પીશાબની તપાસ કરાવવી, અને તેમાં કેટલા ટકા સાકર છે તે જાણી લેવું, એ પછી દવા શરૂ કરવી. દવા ખાધા બાદ પંદર દિવસે પાછો પીશાબ તપાસાવવો, અને તેમાં સાકરનું પ્રમાણ ઘટ્યું છે કે નહીં? તે તપાસવું. એ સિવાય દવા શરૂ કરવાને દિવસે પોતાના શરીરનું વજન કરાવવું, અને એક મહીના બાદ પાછું વજન કરાવવું, ને તેમાં કેટલા રતલનો વધારો થયો છે તે જોવું, એ સિવાય દવા શરૂ કરવા અગાઉ બની શકે તો શ્રીમંત દરદીઓએ પોતાનો ફોટો પડાવવો, અને મહીનો કે બે મહીના દવા ખાધા પછી પાછો પોતાનો ફોટો પડાવવો, અને એ બંને ફોટા વચ્ચે ચહેરામાં કેવો ફેરફાર થાય છે તેની તપાસ કરવી. એ સિવાય દવા લેતી વખત શરીરમાં કેટલી સ્ફુરતી રહે છે, કેટલો ખોરાક લેવાય છે, કેવી ઉંઘ આવે છે, સ્વભાવ કેવો રહે છે, અને કેટલી વખત પેશાબ કરવા જવું પડે છે. તેની નોંધ રાખવી. આ પ્રમાણે ધ્યાન રાખીને તપાસ કરવાથી ખાત્રી થઇ શકશે કે, એ દવાથી અમુક ટકા સુધારો થયો છે.

એ ચારે દવાઓ દેશી વૈદકમાં તથા ઘરગતુ પ્રયોગોમાં એવી જાણીતી છે કે તે વાપરવામાં જરા પણ ડરવા જેવું નથી. એ ચારે જાતની દવાઓ નાનાં બાળકોને પણ આપી શકાય છે તેમજ એ નિર્દોષ દવાઓનું લાંબો વખત સેવન કરવાથી પણ કાંઇ નુકસાન થતું નથી, અફીણ, ઝેરકોચલાં, વછનાગ વિગેરે ઝેરી દવાઓનો ઉપયોગ કર્યા કરતાં આવી સાદી ઘરગતુ વંશપરંપરાથી આપણા દેશમાં જુદા જુદા રૂપમાં વપરાતી દવાઓનો ઉપયોગ કરવો એ વધારે સારી વાત છે.

આ ચાર પ્રયોગોમાંનો કોઇ પણ એક પ્રયોગ કરવાથી મીઠી પીશાબવાળાઓને ખચિત થોડો ઘણો ફાયદો થાય છે, પણ એક દવાને બદલે જો બે દવાનો પ્રયોગ સાથે ચાલે તો ઘણો વધારે ફાયદો થાય છે. જેમકે, ઇંગોરીયાની ગોળીઓની સાથે બકરીનું દુધ પણ લેવાય તો તેથી ઘણો ફાયદો થાય છે, અને કેસુડાંના અર્કની સાથે ઇંગોરીયાની ગોળીઓ અગર બકરીનું દુધ લેવાય તો તેથી પણ ઘણો ફાયદો થાય છે; પણ બંને દવાઓ તુરત ને તુરત એકજ વખતે લેવી નહીં, તેની વચ્ચે ઓછામાં ઓછું એક કલાકનું અંતર રાખવું. બે દવા કરતાં વધારે જાતની દવા એક દિવસમાં નહીં વાપરવી જોઇએ.

આ ચાર પ્રયોગો સિવાય મીઠી પીશાબના રોગનો પાંચમો કુદરતી ઉપાય એ છે કે, એ જાતના રોગવાળાઓએ પોતાના શરીરની શક્તિના પ્રમાણમાં કસરત કરવી જોઇએ, અને તેમાં પણ ખાસ કરીને બે ત્રણ માઇલ પગે ચાલવાની કસરત કરવી જોઇએ, પગે ચાલવાથી મીઠી પીશાબના રોગમાં ઘણો ફાયદો થાય છે. તેમજ હવા બદલવાથી અને મુસાફરી કરવાથી પણ મીઠી પીશાબના રોગમાં બહુ જલદીથી ચમત્કારિક અસર થાય છે. માટે એ દરદવાળાઓએ જેમ બને તેમ પગે ચાલીને મુસાફરી કરવી જોઇએ. ખાવાપીવામાં બહુ સખ્ત પરેહજી ન પાળવી જોઇએ પણ સાધારણ પરેહજી તો રાખવીજ જોઇએ, અને જેમ બને તેમ આનંદમાં રહેવાય તેમ કરવું જોઇએ, તથા એ રોગનો ભય મનમાંથી ઓછો થાય તેવા ઉપાયો કરવા જોઇએ. ને તેવા વિચારોમાં મનને રોકેલું રાખવું જોઇએ. જો એ પ્રમાણે કરવાની સગવડ હોય ને એ પ્રમાણે કરતાં આવડે તો મીઠી પીશાબનો

મેહાન રોગ કાબુમાં આવી જાય છે, અને તે રોગ દુઃખ દઇ શકતો નથી. જોકે તે તદન નાબુદ થતો નથી, છતાં પણ તેમાંથી ઉત્પન્ન થતી નબળાઈ મટી જાય છે. બેચેની મટી જાય છે, અને તેનો ભય ઓછો થઇ જાય છે, તેથી સુખ પૂર્વક જીંદગી ભોગવી શકાય છે. અને એવા ભયંકર દરદમાં એટલો ફાયદો થાય એ કાંઇ નાની સુની વાત નથી. માટે આ સહેલી, સાદી, અને આપણા દેશમાં હજારો વરસ થયાં વપરાતી દવાઓનો લાભ લેવા હું એ જાતના દરદીઓને ભલામણ કરૂં છું.

કોઇ પણ સાહેબોએ એ જાતની દવાઓ મારી પાસે મંગાવવાની તસ્દી લેવી નહીં. કારણ કે દવાઓ બનાવવી ને વચવી એ મારૂં કામ નથી. નવા નવા પ્રયોગો શોધવા ને જાહેર કરવા એ મારૂં કામ છે. દવાઓ માટે તો કોઇ જાણીતાં ખાતાઓની મદદ લેવી જોઇએ. આ દવાઓ સંબંધી કોઇ દરદીને કાંઇ વિશેષ ખુલાસો પૂછવો હોય તો ખુશીથી એ ખુલાસો કરવામાં આવશે, એ માટે કાંઇ પણ પૈસા લેવામાં આવશે નહીં.

મીઠી પીશાબના કોઇ દરદીઓને અગર કોઇ વૈદ ડાકટરને આ જાતના દરદમાં ઉપલી ચાર દવાઓનો ઉપયોગ કરવાં સંબંધી કાંઇ વધારે માહીતી હોય તે જો આ માસિકદ્વારા પ્રજાને જણાવશે તો ઉપકાર થશે.

घरगथु देशी ओशडीआं.

(દર્શાવનાર–આર્યવૈદ્ય મયારામ સુંદરજી.)

લિંબડો—લીંમડાનાં વૃક્ષને સર્વ કોઇ જાણે છે. લીંબડાનાં પાન ૨૧ અને તિખા (મરી) ૨૧ જળમાં વાટી મેળવી ગળીને સવારે સાંજરે ૩ દિવસ પાવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે. લિંબડાનાં પાન ૨૧ એકલાં ઉપર મુજબ વાટીને અમુક મુદત પીવાં જારી રાખવાથી બગડેલું લોહી સુધરે છે અને કુષ્ટ તથા ઉંદરવા મટે છે, લીંબડાની લિંબોળીના મીંજ જળમાં વાટી પોટીશ પેઠે મુકવાથી વ્રણુ હરસ મટાડે છે. લીંબડાનાં પાનડાં લઇ ગુંબડા ઉપર બાંધવાથી ગુંમડાને પકવે છે, પકિલાનું શોધન કરે છે અને શોધન થએલાને રૂજાવે છે. લિંબડાની લિંબોળીની મીંજ ૩ ને અફીણ ૧ રતી એકત્ર જળમાં લઇ હરસ ઉપર લગાવવાથી હરસની સુજતથા પીડા, શ્રાવ વિગેરે મટે છે. લિંબડાની લિંબોળીનાં બીંજ તલના તેલ સાથે લઇ મેળવી લગાવવાથી ખસ, લુખસ, ખરજ, શીળસ વિગેરે મટે છે. તેમજ ૩–૩મીંજ સવાર સાંજ જળમાં લઇ, તેટલાં તિખાં તે સાથે વાટીને પાવાથી તાવ વિકાર ને ત્વચારોગ, શીળસ, ને ઉંદરવા વિગેરે મટે છે. બચ્ચાંને તેની ઉંમર મુજબ વિભાગ કરીને પવાય છે.

કીડામારી—કીડામારી ચોમાસામાં ખેતરોમાં થાય છે. તે આસો માસમાં ભેળી કરી સુકવી ખાંડી તેનું ચુરણું કરવું. તે ૩ થી ૪ દિવસ સુધી બબ્બે પહોરે બબ્બે વાલ પાણીમાં પાવાથી તે વડે સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે. નાની ઉંમરનાને ઉંમર મુજબ દર વર્ષે એક એક ઘઉંભાર લેખીને આપવું. આ ચુરણુ સાથે તેટલું મરીનું ચુરણુ ઉમેરી ઉપર મુજબ દેવાથી વધુ ગુણ કરે છે, કીડામારીને આકડાનાં પાન વાટી, શરીરે ખરડ કરવાથી પણ તેવો ૧ ખરડ નિત્ય કરવો. તેવા ૩ ખરડ શરીરે કરવાથી પણ તાવ મટે છે. આ ખરડ ૧ થી ૨ પહોર રાખી પછી ઉના પાણી વડે સ્નાન કરે તોય ઠીક છે.

અજમા—અજમા રૂ. ૧ ભાર પાણીમાં, રાતરે પલાળવા અને તે સવારે તેજ પાણીમાં ચોળવા, પછી તે સાથે કેરીની ગોટલી જેટલો ગોળ. મેળવી ગળીને તે પાણી સવારમાં તાવ વાળાને પાવું. તેમ ૩-૪ દિવસ પાવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ મટે છે.

કલુંસે—કલુંભાના પતિકા બજારે ગાંધીને ત્યાં મળે છે. તે બહુ કડવો હોય છે. તે સડેલો ન હોય તેવો તાજો લેવો. તેને તાવડી ઉપર રાખી સેકવો. પછી તેનું ચુરણ કરવું. અને તેના જેટલાં સાજીનાં ફુલ (બાયકાર્બોનેટ ઓફ સોડા) મેળવવાં. આ ચુરણ બબે પહોરે દુકાની ભાર જળ વડે આપવાથી તાવ, મોળ, ઉલટી, પિત્ત વિગેરે મટે છે, ભુખ લાગે છે ને તાવ વિગેરેથી થએલી મંદાગ્નિ તથા નબળાઇ વિગેરે તાબડતોબ મટે છે. કરીયાતાના, ગળોના, લિંબડાના અને અતિ વિષના પણ આવાજ ગુણ છે.

દારૂડી—દારૂડીના છોડ તળાવ અને ખેતરોમાં ચોમાસા પછી શીયાળામાં થાય છે. તેને ડોડવાં ન આવ્યાં હોય ત્યાંજ કુણી લાવી ખાડણીયામાં સાંબેલા વડે કચરી નીચોવી ગળી તેનો રસ કકડીયામાં પકવી માવો (ઘન) કાઢવો. તે સવાર સાંજ વાલ વાલ મધમાં ચટાડવાથી પેશાબનાં સર્વ દરદ ઉનવા, દાહ, અને હરસ વિગેરે મટે છે, ઝાડો સાફ આવે છે. કબજીઅત મટે છે. જીરણ તાવ દૂર થાય છે. લિવર (યકૃત) સુધરે છે, કમળો મટે છે. આ માવો ૧ ઘઉભાર દુધના ૧ ટીપા સાથે મેળવી આંખમાં જરા જરા આંજવાથી તથા બાહેર આંખને ફરતો ચોપડવાથી આવેલી આંખ તથા વાવલુ ને ફૂલુ મટે છે. ગુંદરીઆં ગુંબડાં ઉપર તથા લિલાં ખરજવાં ઉપર ચોપડવાથી તેને સુકવે છે ને મટાડે છે. ત્વચા રોગને દુખ પણ મટે છે. દારૂડીનાં બીજ તેલમાં વાટી ચોપડવાથી લુખશ અને ખસ મટે છે. લિંબુ રસમાં વાટી ચોપડવાથી દાદર ને ખર્જવાં તથા શ્વેત ને કરોળીઆ અને ગુંદરીયા ગુંબડાં વિગેરે મટાડે છે.

ભોરીંગણી—આ વનસ્પતિ પણ દારૂડીની પેઠે ચોમાસાની આખરે ને શીયાળામાં થાય છે. ભોરીંગણીના ડોડવાનો રસ ભરતિંગળ ગુંબડાને લગાવવાથી તેને રૂજવે છે, કોઈ તેને મધ સાથે મેળવીને લગાવે છે. ભોરીંગણીના ડોડવાના રસ સાથે પાંચ દાણા મરીના અને તેનાથી ત્રમણું મધ મેળવી તે આંગળી આંગળી ચટાડવાથી કફના મુંઝારાનો ચિકણો કફ મોકળો કરે છે ને બડખારૂપે બાહેર કાઢે છે. કડરીંગણીનાં મૂળ ને તિખાં વાટીને પાવાથી તાવ તથા કફ મટે છે.

ઇંદ્રજવ—આ દવા ગાંધીને ત્યાં મળે છે. તે ગીરમાં કાળા કડાની કડાકુળી નામની શિંગોનાં બીજ છે. તે જરા સેકી ચુરણ કરી રાખવું. તે રૂ. ૦ ભાર, સવાર સાંજ છાસવડે કોઇ દિવસ લેવાથી કબજીયત, હરસ, મંદાગ્નિ, મરડો-સંગ્રહણી અને તાવ મટેછે. શીળસ પણ મટે છે. કોઇ દહી સાથે મેળવીને ખાય છે.

અતિવિષ—આને કોઇ અતિવિષની કળી એમ પણ કહે છે તે ચંપાની જાતિના છોડનાં મૂળ છે. ખેતરાવ મોથની પેઠે વિદેશમાં (કાશ્મીર, નેપાળ, વિગેરેમાં) થાય છે. તે પડતર રહેનાં સળી (સડી) જાય છે. જેથી તેની અસર રહેવા તેને ટંકણખારના પાણીમાં બોળી સુકવી પછી તાવડીમાં જરા સેકી લેવી. જેથી તે સડયા (સડ્યા) વિના લાંબો વખત અવિકૃત રહે છે. આ બાળક માટે માત્રા જેવી છે. તે ચણા ચણા જેટલી સવાર સાંજ બાળકને પાવાથી તેના તાવ, ઝાડા, મરડા, કરમ, વાયું ને નબળાઇ વિગેરે મટે છે. અપૂર્ણ.

रसौषधो.

(અનુસંધાન ગતાંકથી).

श्री रामरस—ગંધક, પારો, નેપાળાનાં બીજ એ ત્રણે શુદ્ધ કરેલાં સરખે ભાગે લેવાં અને તે સર્વની બરોબર મરી લેવાં એ સર્વને દંતિમૂળના ઉકાળામાં એક પહોર સુધી ઘુંટી તૈયાર કરવું પછી તેમાંથી બે રતીભાર આપવાથી શળ, આફરો, આમજ્વર એ સર્વને જ્વર મટાડે છે.

नवज्वरांकुश-પારો, ગંધક, હીંગ, નેપાળાનાં બી એ સર્વને એક કરતાં બીજું બમણું એ પ્રમાણમાં લઇને દંતિ મૂળના ઉકાળામાં ઘુંટીને તૈયાર કરવું પછી તેમાંથી પાણી અથવા સાકરની સાથે એક રતી ભાર દવા દિવસે આપવાથી નવજ્વર તરત આવેલા તાવને મટાડે છે.

प्रचंड रस—પારો, ગંધક અને વછનાગને સરખે ભાગે લઇ બે પહોર સુધી ઘુંટીને નગોડના રસની એકવીસવાર ભાવના દઇને તૈયાર કરવું તેમાંથી એક તલપુર દવા આદાના રસ સાથે આપવાથી નવજ્વરને મટાડે છે. અને જો આ દવા ખાધા પછી અમુઝણ થાય તો રોગીના માથા ઉપર તેલ અથવા છાશ ચોળવી.

वैद्यनाथवटी—ગંધક ૪ માસા, પારો ૪ માસા એ બંનેને ઘુંટી કજ્જલી કરી કડાનું ચુર્ણ ૧૦ માસા મેળવીને સર્વને ઘુંટી નાના-વાડકારેલાના રસની અથવા ત્રિફળાના ઉકાળાની ભાવના દઇ મગ મગ જેવડી ગોળીઓ વાળવી. પછી દોષનું બળ જોઈ કારેલાના પાનના રસની સાથે એકથી ચાર ગોળી ક્રમથી આપી ઉપર ગરમ પાણી પાવાથી શળ, નવજ્વર, પાંડુ, અરૂચિ, સોજા, વિગેરેને મટાડે છે. જુલાબ લાગે તો દહીંને ભાત ખાવો.

अग्निकुमाररस—મરી, વજ, કડ, નાગરમોથ એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ તેની બરોબર વછનાગ લઈ આદાના રસમાં ઘુંટી રતી રતીની ગોળીઓ બનાવવી. પછી તેમાંની એક ગોળી, સુંઠને મદમાં ઘસીને તેના અનુપાનથી ખાવાથી આમજ્વર મટે છે. આદાનો રસ અથવા નગોડના રસ સાથે ખાવાથી કફ જ્વર મટે છે અને આદાના ઉકાળા સાથે ખાવાથી સલેષ્મ મટે છે, લવીંગ સાથે ખાવાથી મંદાગ્નિ અને દશ મૂળની સાથે પીવાથી સોજા મટી જાય છે, સુંઠની સાથે ખાવાથી સંગ્રહણી, નાગરમોથના ઉકાળા સાથે ખાવા. અતિસાર-ઝાડા, ધાણા અને સુંઠના ઉકાળા સાથે ખાવાથી આમાતિસાર અને ઇન્દ્રજવના ઉકાળામાં મદ નાંખી તેની સાથે ખાવાથી પકવાતીસાર, પીપરને આદાના રસની સાથે ખાવાથી સન્નિપાતજ્વર અને બેડી ભોંય રીંગણીના રસની સાથે ખાવાથી ખાંસી, તેલ અને ગોળની સાથે ખાવાથી ચિત્ત સ્વસ્થ થાય છે અને રોગોનો આમ દોષ શાંત થાય છે. આ અગ્નિ કુમાર રસ જઠરની અગ્નિને વધારે છે.

रत्नगिरी रस—પારો, ગંધક, તાંબાની ભસ્મ, અભ્રક ભસ્મ, સોનાની ભસ્મ સર્વે સરખે ભાગે લઇ તે સર્વના વજનથી અર્ધાવજને લોહ ભસ્મ લેવી અને લોહ ભસ્મથી અર્ધાવજને વૈક્રાન્ત ભસ્મ લેઈ ભાંગરાના રસમાં ઘુંટી પર્પટી રસની માફક પકાવવી અને ચુર્ણ કરેલી વસ્તુઓને જુદી જુદી ભાવના આપવી, પછી સરગવો, અરડુસી, નગોડ, વર્ષ,

चित्रक, भंगरो, गोरख मुंडी, भोंयरींगणी, गळो, अरणी, अगथीओ, ब्राह्मी, (भरमी) कडु, अने कुंवारनुं पाठुं एओना रसोमां जुदी जुदी त्रण त्रण भावना आपीने पछी वासणमां घाली लघु पुटमां वालुकायंत्र द्वारा यंत्रमां बंध करीने पकवीने ठंडु थये काढी चुर्ण करवुं तेमांथी अडदना दाणाना प्रमाणथी नवजवरमां आपवाथी नव ज्वर मटे छे. पींपर ने धाणाना चुर्णनी साथे खावाथी ए घडीमां नवजवर मटे छे. आ रत्नगीरी रस मोगवाही छे.

प्रताप मार्तन्ड रस—वछनाग, हींग, नेपालो, टंकण एसर्व एक पछी एक घुंटी एकत्र करी घुंटवाथी बने छे. एनी मात्रा १ रतीनी छे तेने खावाथी तुरतज ज्वर उतरे छे.

चन्द्रेश्वर रस—पारो, गंधक, वछनाग, तांबानी भष्म ए सर्वने आदाना रसमां एक पहोर सुधी घुटी पछी नगोडना रसमां सातवार घुंटी पछी तेमांथी एक रतीभार रस आदाना रसनी साथे आपवाथी क्षणवारमां वातजवर, कफजवर, पित्तजवर, द्वन्द-ज्वर, सन्निपातजवर ए सर्वनो नाश थाय छे. ए दवा खाइने ठंडा पाणीमां नहावुं जोइए अने तरस लागे तो दुध के आंबळानो रस पीवो अने सुखट तथा अगरनो लेप करवो जोइए आ दवा सर्व प्रकारना तावने मटाडवामां उत्तम छे.

वैदक टुचकाओ.

मोढा उपरना खील नाबुद करवाना उपायो.

१ पोटास कारबोनेटना कडकाने गुलाबजळमां नाखी राते छापरा उपर अगर तो अगासीमां हवामां खुला राखवा. सवारमां तेमां बदामनुं तेल सदरहु मीश्रण सफेद रंगनुं दुध जेवु थाय तेटला प्रमाणमां नांखवुं. आ मिश्रणने म्होडा उपर लगाववाथी जुवानीमां थता खीलो नाबुद थाय छे.

२ मठना लोटने शीरकामां मेळवी पातळी लाही जेवुं एकरस करी म्हो उपर लगाववाथी खील मटी जाय छे.

दादर माटे अकसीर उपायो.

१ हारशींगारना फुल जेने परिजातकने नामे ओळखे छे ते झाडनां पांदडां लेइ ते पांदडांनो नीचेनो भाग जे खरछट होय छे ते पांदडां दादर थयेला भाग उपर घसवां अने तेनो रस हाथवडे पांदडां मसळीने काढी दादर थएला भाग उपर चोपडवो. आ रीते करवाथी दिवस वणमां मटी जाय छे.

शरीर उपरना वाळ नाबुद करवाना उपायो:—*

१ कळीचुनो अने सल्फयुरेट ओफ पोटास ए बन्नेने सरखे भागे मेळवी पाणीमां

* शरीर उपरना वाळ नाबुद करवाना घणा उपायो छे परंतु तेमांना घणा खरामां हडताल जेवी चीजोनो उपयोग थतो होवाथी कोइ पण जातनी तेवी नुकसाननी धास्ती राख्या शीवाय तेवा उपायो जाहेरमां मुकया छे.

તેની પાતળી લાહી જેવું મીશ્રણ બનાવી તે મીશ્રણને શરીર ઉપર લગાવવાથી ફક્ત થોડીજ મીનીટમાં વાળ ખરી પડે છે.

૨ સલફ્યુરેટ ઓફ બેરીઅમને પાણીમાં સારી રીતે ઓગાળી તે પાણીમાં થોડો મેંદો નાંખી તેનું લાહી માફક પાતળું મીશ્રણ કરી શરીર ઉપર લગાવવું આથી પણ જુજ મીનીટમાં વાળ ખરી પડે છે.

સાપના ઝેરના સરલ અને અકસિર ઉપાયોઃ—

૧ કાચા કાંદાને છુંદી નાંખી તેમાં પુષ્કળ ખારું થાય ત્યાં સુધી મીઠું નાંખીને ક-ચુમરની લુગદી સાપના ડંસ ઉપર બાંધવી. એક લુગદી લીલા રંગની થઈ જાય એટલે તે કાઢી નાંખી ઉપર પ્રમાણેની બીજી લુગદી તૈયાર કરી બાંધવી તે પણ લીલા રંગની થઇ જાય એટલે કાઢી નાંખવી. આ પ્રમાણે તે લીલા રંગની થઇ જતી બંધ થાય ત્યાં સુધી વખતો વખત લુગદીઓ મુકયા કરવી આથી સાપ કરડેલા માણસને અવશ્ય ફાયદો થશે.

૨ સાપના ડંશ ઉપર કૃષ્ણ તુળસીના પાનનો રસ નવટાંક સુધી પાવો તથા કૃષ્ણ તુળસીનાં પાન ચવરાવવાં—દાંત સજ્જડ ચોટી ગયા હોય તો નાકે વાટે કૃષ્ણ તુળસીના પાનનો રસ પાવો, અને હાથ અને પગનાં તળીઆં ઉપર કૃષ્ણ તુળસીના પાનનો રસ ચોપડવાથી સાપ કરડેલા આદમીને સારો ફાયદો થશે.

કોલેરા તથા ત્હેના જેવા પ્રકારના ઝાડા ઉલટી થાય ત્યારે કરવા યોગ્ય તાત્કાલીક ઉપાયઃ—ડુંગળીનો રસ ૩ ના ભાર, કપુરનો અર્ક ટીપાં ૨, આદાનો રસ ૩। ના ભાર આ મીશ્રણ તૈયાર કરી દર અડધા કલાકે થોડા પ્રમાણમાં આપતા જવું. દરદ ઘટતું થાય એટલે દવાનો વખત લંબાવી પ્રમાણ કમી કરતા જવું આથી અવશ્ય સારો ફાયદો થશે. હીંગનો અર્ક ન મળે તો ચોખ્ખી હીંગ ચોખાના દાણા જેટલી ચાલશે.

મહુધા નિવાસી.

ક્ષય-કંઠમાળ પ્લેગ—આ રોગ ઉપર લસણની કળીયો તો. ૧ થી ૨ ભાર સુધી ઘીમાં તળીને ખાવાથી મટે છે. કંઠમાળની કે પ્લેગની ગાંઠ ઉપર લસણનો રસ ચોપડવાથી મટી જાય છે. (એક અમેરીકન ડૉક્ટર).

સાપના ડંખનો અનુભવી ઉપાય—એક માણસને મોટો કાળોતરો ઝેરી સાપ કરડયો હતો અને ઝેર ચઢતું હતું. તેને ડંખ માર્યા પછી અર્ધા કલાકે વાંઝણી કંટાલીનો કંદ આશરે દોઢેક તોલા જેટલો પાણીમાં વાટીને પાઈ દેવાથી બે ત્રણ મીનીટે સખત ઉલટી થઈ, પછી બીજી ઉલટી થઈ અને દશેક મીનીટમાં સાપનું ઝેર ઉતરી ગયું.

વળી સાપના ઝેર ઉપર કલીનદનો દહીં વાટીને બેથી ચાર તોલા સુધી પાવાથી, તે અંઘોલીનાં મૂળ વાટીને પાવાથી સાપનું ઝેર તુરત ઉતરી જાય છે. તેમજ ખાખરાનાં મૂળ ઉપરની છાલ વાટી તેનો તાજો રસ ચારથી દસ તોલા સુધી પાવાથી સાપનું ઝેર ઉતરી જાય છે.

(પઢીયાર).

માસ્ટર ઑફ નૉલેજ.

આ નામનુ પુસ્તક થોડાજ વખતમા બહાર પડશે, તે પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ સારી રીતે લખતાં વાંચતા આવડે તેવુ ઇંગ્રેજી, મરાઠી, હિંદી, ગુજરાતી, બંગાળી અને સંસ્કૃત શીખી શકે છે ગમે તેવા માણસ હશે તો પણ આ પુસ્તક ઉપરથી માત્ર ૭ માસમાંજ ઉપરની ભાષાઓનું જ્ઞાન સારી રીતે મેળવી શકશે, માસ્તરની જરૂર પડતી નથી. તેની કીમત માત્ર રૂ. ૫), પણ અગાઉ નામ નોધાવનારને માત્ર રૂ. ૩) પડશે.

અમારા તરફથી થોડા વખતમાં સ્ત્રી ઉપયોગી

સ્ત્રીહિતશિક્ષા

નામનું એક અતિ ઉપયોગી પુસ્તક પ્રગટ થશે.

આ પુસ્તકની અંદર સ્ત્રીઓનુ કર્તવ્ય શુ છે, સ્ત્રીઓની માતા, પિતા, ભાઈ, પતિ, અને બાળકો પ્રત્યે શી શી ફરજ છે, સ્ત્રીઆએ ગૃહમાંજ સ્વર્ગનું સુખ અનુભવવું હોય પોતાના બાળકના અને પતિના રોગો તમામ સ્ત્રીરોગોનું જ્ઞાન તે દૂર કરવાના સ્હેલા ઘરગતુ ઇલાજો ઉપરાંત અનેક વિષયોને આ પુસ્તકમાં દાખલ કરેલા છે. તેના દરેક મનુષ્યે ગ્રાહક થઈ પુસ્તક પોતાની પાસે રાખવુ જોઈએ તે દરેક મનુષ્યને પુરૂષ અને સ્ત્રી ગમે તેને ઘણુંજ ઉપયોગી થઇ પડશે તેની કીમત રૂ ૨–૦–૦ પો ૦–૩–૦ પણ અગાઉથી ગ્રાહક થઇ હાલ માત્ર નામ નોંધાવનારને તે માત્ર રૂ. ૧–૮–૦ માંજ મળશે

અધિપતિ ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

દવે કેમીકલ વર્ક્સની કિમતી દવાઓ.

ગરીબ અને તવંગર તમામને ખરૂં પુરૂષત્વ દેનાર.

राजवंशी याकुती—રાજા રજવાડા અને ધનવાન માણસો માટે શક્તિની અમુલ્ય દવા જેની કીમત દશ દશ, પદર પદર રૂપિઆ કેટલાક વૈદ્યો લે છે તેજ યાકુતી શુદ્ધ વનસ્પતિનીજ બનાવી અમે ડબી ૧ની માત્ર રૂ ૫,જ કિંમત રાખી છે, ધાતુગતના તમામ રોગ મટાડી ખરૂ પુરૂષાતન આપે છે આ મળથમા ૯ જાતો સરટીફીકેટો મળ્યાં છે. માત્ર વાપરી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે, ગમે તેવા નપુષકપણાને પ્રાપ્ત પુરૂષ ખરૂ પુરૂષત્વ મેળવી યુવાની ભોગવે છે

नपुंषकत्वारी छेप—ગુપ્ત ભાગની કમજોરી દુર કરી નપુષકપણુ મટાડી ખરૂ પુરૂષાતન આપી અખુટ શક્તિ આપી પુરૂષત્વ પ્રાપ્ત કરાવે છે. ડબીની કી. રૂ. ૨–૦–૦ પો. ૦–૪–૦ હજારો દરદીઓએ ફાયદો મેળવ્યો છે માટે ખાત્રી કરવા ભલામણ છે.

वन्ध्या रोग निवारण गुटिका—મગાવી ઉપયોગ કરો, માત્ર એકવાર ધૈર્ય ધરી શ્રદ્ધા રાખી આજેજ વન્ધ્યા ગુટિકા મંગાવો, અને વાપરો. નિરાશ ન થાવ એકવાર અનુભવ તો કરો. આ અનુભવ સાચોજ પડશે અને આ વન્ધ્યાગુટિકા થી અવશ્ય તમારી સ્ત્રીને પ્રજા થશે આ એક નિર્મોલ્ય વાત ગણી કાઢી નાખશો નહિ, જે કારણથી સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરી શકતી નથી તેને આ દવા મટાડીગર્ભ સ્થાન ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવુ બનાવે છે ડબી ૧ ની કીમત રૂ ૪–૦–૦ પોષ્ટ ૦–૪–૦

જુલાબની ગોળી—માત્ર બે ગોળી ખાવાથી જુલાબ થાય છે. જેટલી ગોળી ખાય તેથી એક વધારે એટલા જુલાબ થાય, ગળધરી બળતી નથી, સુખ સ્વાદિષ્ટ થાય છે. પેટમાં ચુમળાટ થતો નથી નાના બાળકને ૧ ગોળી ને ના ગોળાથી સુખ જુલાબ થાય છે ડબીની કી ૦–૮–૦.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

વધરાવળ ગુટિકા—આની દરરોજ બબ્બે ગોળી ડીવેલ રૂ. ૧) ભાર સાથે ખાવી. સવાર તથા સાંજ બે વખત આ દવા ખાધાથી વધરાવળ, આંતરડાનું ઉતરવું અંતરગળ અને સારણ ગાંઠ મટે છે. ઘણી અકસિર છે ડબીની કી. રૂ. ૨) ચોપડવાનો મલમ કી. ૦-૮-૦. સવાર સાંજ આ દવા ચોપડવી. કી. ૦-૮-૦.

બરોળ નિવારણ ગુટિ—પેટનું ફુલી જવું, બરોળની ગાંઠ, પાંડુરોગ કમળો અને કમળી મટાડી લોહી શુદ્ધ કરે છે. સવારમાં બે ગોળી ખાવી. ડબીની કી, રૂ. ૧)

દમ શ્વાસ નિવારણ ગુટિકા—દમ, શ્વાસ, કફ અને ઉદરસ ઉપર અક્સિર નીવડી છે. રોજ સવારમાં બે ગોળી મધ તથા સાકર સાથે ખાવી. ડબીની કીં રૂ. ૩)

કોઢ નિવારણ ગુટિ—આ દવાથી ધોળા કોઢ મટે છે. બે ગોળી સાંજે ગળો તથા બાવચીના રસમાં ખાવી. મરચાં, તેલ, આંબલી ખાવી નહી. ડબી. ૧ ની કિં રૂ. ૩). પે. ૦-૪-૦. ચોપડવાનો મલમ—ડબીની કી. ૦-૮-૦.

ઘા તેલ—વાગવાથી થએલા ઘા અને ચાંદાં તથા ગુમડાં મટી રૂઝ લાવે છે. આ તેલ વાગેલા જખમ ઉપર લગાવી ઉપર રૂ દાબી પાટો બાંધવો. બા. ૧ની કી. ૦-૪-૦.

પેન હર બામ—આ દવાથી માથાનો દુઃખાવો, વા, હાથ પગના સણકા, સંધિવા, કળતર અને શુળ મટે છે. દુઃખતા ભાગ પર ઘસવું. બા. ૧ની કી. ૦-૮-૦.

સુરમો—આંખના તમામ રોગ મટાડી તેજ વધારે છે, ફુલ છારી અને રતાંધળાપણું મટે છે. તોલાની કી. રૂ. ૧)

આંખના ટીપાં-આઇડ્રોપ્સ—દુઃખવા આવેલી આંખો મટે છે. કીં. ૦-૪-૦.

દવેનું બાલામૃત—બાળકોના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. રોજ બબ્બે ટીપાં દિવસમાં ત્રણ વખત નવટાંકથી પાશેર દુધ સાથે પાવાં. કી. ૦-૮-૦.

નેત્રફુલ નિવારણ ગુટિ—ત્રણ વરસ સુધીનું ફુલ આ ગોળી આંજવાથી મટે છે. સવાર તથા સાંજ બે વખત ગોળી પાણી સાથે ઘસી આંખમાં આંજવી. વળી ઝાંખ, છારી અને પડળ મટે છે. ડ. ની. કી. રૂ. ૧).

પ્રમેહપીલ્સ—દરરોજ બે ગોળી મધ સાથે ખાવાથી તમામ પ્રકારના પ્રમેહ, પથરી, મુત્રના રોગો મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે કી. ૨ ૨-૦-૦

હરસ નિવારણ તેલ—હરસ ઉપર લગાવવાથી વગર ઈજાએ હરસ ખરી પડે છે. પંદર દિવસ સુધી આ દવા રૂનું પુમડું બોળી હરસ ઉપર ચોપડવી. જેથી બળતરા બળતી નથી અને પંદર દિવસે હરસ ચીમળાઈને ખરી પડે છે. એક અજાયબી પમાડે તેવું તેલ છે. બા. ૧ ની કીં રૂ ૧. અને હરસ ગુટિકા ખાવાથી હરસ મટે છે. કી. રૂ. ૩

દીલ પસંદ વોટર—મુખ ઉપર જુવાનીમાં થતા ખીલ, મસા, અને કરોળીઆ મટાડી મુખનો ચ્હેરો આકર્ષક અને ગુલાબી બનાવી સૌંદર્યતા આપે છે. કી. રૂ ૦॥

દવેનો દાદરનો મલમ—ગમે તેવી દાદર લાલ કે કાળી મટે છે તે ફરી થતી નથી દાદરપર મલમ રોજ ઘસવો. ડબીની કી. ૦-૪-૦.

દવેનું એગ્યુમીક્ષ્ચર—તમામ પ્રકારના તાવને માટે અકસિર ઈલાજ સવાર બપોર અને સાંજ ત્રણ વખત પાણી સાથે ચમચી ચમચી દવા પીવી. ગમે તેવો તાવ મટશે. બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૦-૧૨-૦ ડઝન બા. ની કીં. રૂ. ૭).

દવેનું કફ સીરપ—દમ, શ્વાસ, ખાંસી, કફ અને ઉદરસ મટાડે છે. રોજ ત્રણ વખત અર્ધો ચમચો દુધ સાથે પીવું. કી. રૂ. ૧

માથાનો પાવડર—માત્ર બે ચપટી સુંઘવાથી માથું ઉતરી જાયછે. ડબીની કીં. ૨ ૦॥

દવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ.

JIVAN | જીવન | जीवन

તે આજ છે કે જે ઔષધના સેવનથી વૃદ્ધ ચ્યવન ઋષિ જુવાન બન્યા હતા.

તે ઉત્તમ દેશી વનસ્પતિનું બને છે. તેમાં એક પણ નુકશાનકારક વસ્તુ આવતી નથી. તે સ્વાદિષ્ટ અને નિર્ભય છે, તે પુરૂષ, સ્ત્રી અને બાળક સર્વના રોગોને જડમૂળથી મટાડે છે.

નબળાઈ, પાંડુ, ખાંસી, ક્ષય, સંગ્રહણી, મરડો, અમ્લપિત્ત વગેરે દોષ, નપુષકપણું તથા ધાતુવિકારના દરદો મટાડી વિર્ય અને શક્તિ આપનામાં તો આ એકજ દવા સર્વોત્તમ અને નિર્ભય નિવડી છે. મગજનું કામ કરનારા માટે તો એક ઉત્તમ રસાયન છે. બુદ્ધિ, યાદશક્તિ અને કાંતિને વધારે છે. ડબાની કી. રૂ. ૧-૮-૦ એક વાર વાપરી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે.

રક્ત શોધક—देशीसारसापरेला.

આ પ્રવાહી દવા દેશી તાજી વનસ્પતિમાથી બનાવવામાં આવે છે. લોહી બીગાડ તથા ચામડીના તમામ દર્દોમાં આ દવા અકસીર નીવડેલ છે. ઉપદંશ એટલે ગરમીના અને લોહી બિગાડના અનેક વિકારોને મટાડી લોહી સુધારે છે. ઉપદંશના સાંધા, ગળાની ગાંઠ, નાસુર, ભગંદર, વિસ્ફોટક, ચાંદી, ચાઠાં, મણ વગેરેને મટાડી રૂઝ લાવે છે. કિંમત શીશીનો રૂ. ૧.) ચાર બાટલીના રૂ ૩-૦-૦

द्राक्षासव—આ 'દ્રાક્ષાસવ' નો ખાસ ગુણ પાચનક્રિયા, લોહી તથા શક્તિ વધારવાનો છે. અતિ ક્ષીણ થએલા દરદીને આપવાથી તે એકદમ હુશીઆરીમાં આવે છે. લોહીની મંદ પડેલી ગતિને વધારી છાતીને જોર આપે છે. છાતીનો દુઃખાવો, હૃદયનો રોગ (કીટ), ખાંસી તથા ક્ષયમાં સારી મદદ કરે છે. શળ, ચુંક, ઉલટી, આફરો, ગોળો, અને ઝાડાનો કબજો વગેરે પાચનની વિક્રિયાના દરદોને મટાડી ખોરાકને પચાવે પેનસીસર અને પોર્ટવાઇનની બરોબરી કરનાર આ એક જ દેશી દવા છે. તેમાં બીસનિશો આવતો નથી. આ દ્રાક્ષાસવ દારૂના વ્યસનમાં ડુબતાં અને ક્ષીણતા પામતાં મુસોને બચાવી તેમને તદુરસ્ત બનાવે છે. રતલ ૧ નો રૂ ૧-૮-૦

दवेनुं वालविनाशक तेल—આ એક અજાયબી પમાડે તેવું તેલ છે. તેનાથી બળતી નથી, ચામડી કાળી પડતી નથી તેમજ ખરાબ વાસ આવતી નથી, પરંતુ વાળ કાઢવાની જગ્યા ઉપર લગાવવાથી તે જગ્યાના વાળ વગર અડચણે એક મીનીટમાં ખરી પડે છે, અને ચામડી સાફ જણાય છે. ઉપરાંત વીંછી ઉતારે છે, ખસ દાદર અને ખરજવું મટાડે છે. બા. ૧ની કીં. ૦-૮-૦ ત્રણ બા ની કીં. ૧-૪-૦ પો. ૦-૪-૦.

क्षय निवारण गुटिका—ક્ષય એટલે શરીર ઘસાતું ચાલ્યુ હોય તે ઘસારાને અટકાવી શરીરમાં દોલત ભરવા માટે આ ગોળાઓ ઘણીજ અકસીર માલમ પડેલી છે. તેની સાથે તે નીચેના દરદોને મટાડી શકે છે.

છાતીની નબળાઈ, હૃદય એટલે હાર્ટનો થડકો, ફેફસાંની નબળાઇ, શ્વાસ તથા ખાંસી, જીર્ણતાવ તેમજ ક્ષય સાથેનો તાવ, મગજની અશક્તિને મટાડી જ્ઞાન તંતુઓને જોર આપે છે. સામાન્ય રીતે શરીરના ત્રણે દોષને સમાનતામાં લાવીને ઘણાંક દરદોની શાંતિ કરે છે. કિંમત ગોળી ૧૦૦ ની ડબીના રૂ. ૩-૦-૦

हेर ग्रो ओइल—વાળને મજબુત બનાવી લાંબા વધારે છે. માથાના ખોડાથી ઉંદરીથી કે ટાલથી વાળ ન ઉગતા હોય તો આ તેલનો ઉપયોગ કરવાથી વાળ ઉગે છે, દાઢી મુછ જ્યાં વાળ ન ઉગતા હોય ત્યાં આ તેલ લગાવવાથી વાળ ઉગે છે. લાંબા અને કાળા ભમર જેવા સુંવાળા અને નરમ રેશમ જેવા વાળ વધારવાની ઇચ્છા રાખનાર સ્ત્રી પુરૂષે આ તેલનો અનુભવ કરવા ખાસ ભલામણ છે. તેની બનાવટ ગાસતેલીઆ તેલની નથી પણ ચોખ્ખા તલના તેલની છે જેથી માથામાં નુકશાન ન કરતાં ઠંડક આપે છે. વળી સુગંધમાં પણ ભરપુર છે. બા. ૧ની કીં રૂ. ૧-૦-૦. **દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.**

TRADE
MARK

विस्फोटक पील्स.

આ ગોળીઓથી વિસ્ફોટક, મસા, ચાંદી શરીરપર ગરમીના ચકામાં પડી જવાં, ઉપદંશ અને ગરમીના તમામ રોગ તથા પત પણ મટે છે. ગમે તેવી દવા કરી કરીને થાકયા છતાં ન મટે તો તુરત મંગાવો. હજારો દરદીને ફાયદો થયો છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

સવારમાં બે ગોળી મદ સાકર સાથે ખાવી.

મુંબઈથી સુથાર મકન વલ્લભ લખે છે કે, મને થયેલ ગરમીનો રોગ વિસ્ફોટક ઘણી દવાઓ કરવા છતાં ન મટયો તે તમારી દવાથી મટયો છે માટે ૧ બીજી ડબી વી. પી. થી મોકલો.

प्रमेह पील्स.

આ દવાથી વીર્ય જાતના પરમીયા, અને સાકરીઓ—મીઠો—પ્રમેહ પણ મટે છે. ઉપરાંત પેશાબના દરદો, મૂત્રકૃચ્છ, મૂત્રાઘાત, પેશાબે બળતરા બળતી, પેશાબે ધાતુ જવી, કાંકરી અને પથરી પણ મટે છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

સવારમાં બે ગોળી મદ સાકર સાથે ખાવી. ગરમ પદાર્થો ન ખાવા.

ખડરો (સીંધ) થી કામેશ્વર નથુરામ લખે છે કે, આપની પ્રમેહ પીલ્સથી જુનો પ્રમેહ મટયો છે ઘણી દવાઓ કરવાથી નિરાશ થયેલા અને પસા છુટી પડેલા પણ આ દવાથી આરામ થયો છે માટે બીજી ડબી વી. પી. થી મોકલો.

प्लीहा पील्स.

આ દવાથી બરોળ, પાંડુરોગ શરીર પીળું પડી જઈ ચોળી પુણી જેવુ થવું, કમળો, કમળી, કલેજામાં થયેલા લોહીનો જમાવ, મંદાગ્નિ, અને કલેજાના બીજા રોગો તથા હાથપગ ને પેટના સોજા મટે છે. માત્ર ૧ થી ૪ ગોળી દુધ સાથે કે, સાટોડીના ઉકાળાસાથે દિવસમા બે કે ત્રણ વખત લેવી. ડબી ૧ની કીં. રૂ. ૧)

दम-निवारण गुटि.

દમનો રોગ આ દવાથી મટે છે. અમે તેવી અસાધ્ય દમ, ઉધરસ, ખાસી, હેડકી, અને શ્વાસ ઉપર આ દવા અકસિર છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૩. દરરોજ સવાર, બપોર અને સાંજે એકેકી ગોળી મદ સાથે ખાવી.

શોલાપુરથી નારણજી ત્રીકમજી લખે છે કે આપની દમની દવાથી મને થયેલ દમનો વ્યાધિ નિર્મૂળ થયો છે તેથી ઉપકાર માનીએ છીએ.

हरस नाशक गुटि.

ગમે તેવા સુકા કે દુઝતા હરસ, જુના કે નવા હોય, બહુ બહુ ઉપાયો કરતાં ન મટતા હોય તો આ દવા જરૂર વાપરો આ દવાથી તમામ પ્રકારના હરસ મટે છે અનુભવ સિદ્ધ ઉપાય છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૩.

સવારમાં બે ગોળી છાસ સાથે ખાવી. ગરમ પદાર્થો ન ખાવા.

હરસ તેલ—આ તેલ હરસ ઉપર લગાવવાથી હરસ વગર કપાએ, વગર બળતરાએ પંદર દીવસે ખરી પડે છે. બાટલી ૧ ની કીં. રૂ. ૧.

હૈદ્રાબાદથી કેશરમલ તેજમલ લખે છે કે, મને થયેલ હરસનું દરદ ઘણા ઉપાય કરવા છતાં ન મટવાથી નિરાશ થયેલો પણ, તમારી દવાથી નિર્મૂળ થયું છે તેથી ઉપકાર માનું છું.

प्रदर पील्स.

સ્ત્રીઓને ગુહ્ય ભાગમાંથી, ધાત જવી, પાણી વહેવું કે લોહી વહેવું. લોહી ના, થયો હોય તો તેને તથા રક્તપ્રદર તથા શ્વેત પ્રદરને આ દવા ખાવાથી મટાડે છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

સવારમાં ચોખાના ધોવણમાં અને સાકર સાથે બે ગોળી ખાવી

મુંબાઈથી કેશવજી નારણજી લખે છે કે, આ દવાથી મારી સ્ત્રીને થયેલ લોહિના, પ્રદર બહુ દવાઓ કરવા છતાં ન મટતે હતો તે મટી ગયો છે માટે ઉપકાર માનીએ છીએ.

क्षय निवारण गुटि.

શરીરમાં થયેલ અસાધ્ય ગણાતો ક્ષય રોગ આ દવાથી મટે છે. શરીર સુકાઈ ગયું હોય, ખવાતું ન હોય અને દહાડે દહાડે શરીર ગળતું હોય, અશક્ત થતું હોય; છાતીની, હૃદયની, ફેફસાની નબળાઇ, શ્વાસ, ખાંસી, જીર્ણ તાવ અને ક્ષયને મટાડી કૌવત આપે છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૩

રૂવાથી નારણ ઉકા લખે છે કે, આપની ક્ષયની દવા ઘણી અકસિર નીવડી છે જેથી હું આભાર માનુંછુ. અને એ બાબત હું મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂંછુ.

राजवंशी याकुति.

ધાતુંગત તમામ રોગો મટાડી, ખરૂં પુરૂષાતન અને શક્તિ આપી, વીર્યનો વધારો કરી, ગુહ્યેંદ્રિયની શિથિલતા મટાડી સતેજ કરવામાં આ દવા સર્વોત્તમ છે નપુંસકપણાને આમ મનુષ્યોને આશિર્વાદ સમાન છે. ડબી ૧ ની કી. રૂ ૫.

नपुंसकत्वारि लेप.

આ લેપ ગુહ્ય ભાગ ઉપર લગાવવાથી ગુહ્યેંદ્રિય સતેજ થાય છે અને નપુંસકપણુ મટી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે.

કી ડબી ૧ ની રૂ. ૩.

संग्रहणी पील्स.

આ દવાથી સંગ્રહણી મટે છે, વારંવાર ઝાડા થવા, ખાધુ ન પચવુ, અરૂચિ, શરીર ગળી જવુ, વિગેરે દરદો મટાડી, સંગ્રહણીનો નાશ કરી શક્તિને આપે છે. તમામ પ્રકારના ઝાડા મટાડે છે ડબી ૧ ની કીં રૂ ૨-૦-૦

ચેવતમતથી ખોજા જમાલ અબ્દુલા લખે છે કે, મારા એક મિત્રને સંગ્રહણીનો રોગ થયો હતો, અને પાણી લાગ્યુ હતુ તે આપની દવાથી મટયુ છે

वातहरपील्स.

ગમે તેવો વા, સંધવા, પક્ષાઘાત, હાથ પગનું રહી જવુ, સણકા નાંખવા વિગેરે તમામ પ્રકારના વા આ દવાથી મટી જાય છે. સવારમાં બે ગોળી દુધ અને દીવેલ સાથે ખાવી. ડબી ૧ ની કીં ૧ ૨.

વાતારિ લેપ.

વા ઉપર આ લેપ ચોપડવાથી વા મટી જાય છે. આ ૧ ની કીં રૂ. ૦॥.

बघरावळ पील्स.

સારણ ગાંઠ, વધરાવળ, અંતરગું ઉતરવુ, આતરગળ—આ દવાનો ચાલુ ઉપયોગ રાખવાથી ૧ માસમા મટે છે

રોજ સવારમા બે ગોળી દીવેલ અને દુધ સાથે લેવી ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

વધરાવળ લેપ.

આ લેપ વધરાવળ કે સારણગાંઠ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે ડબીની કીં રૂ ૧)

टोनीक पील्स.

ધાતુગત વિકારો મટાડી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી, પુરૂષત્વ આપે છે હાથ પગનું કળતર, માથાનો દુ:ખાવો, કેડો ફાટવી અને ઇંદ્રિયની શિથિલતાને મટાડી જુવાન જેવુ બળ આપે છે ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૧

સવારે ૧ ગોળી દુધ સાથે, બપોરે ૧ ગોળી જમ્યા પછી અને સાંજે એક ગોળી સુતી વખતે ખાઈ ઉપર દુધ પીવુ.

फीवर पील्स.

ગમે તેવા, ટાઢીઆ, ઉનીઆ, એકાંતરીઆ, રોજના, અને ચોથીઆ તાવને માટે આ દવા ઉત્તમ છે

ગમે તેવો જુનો અગર નવો તાવ આ દવાથી મટી જાય છે

માત્રા ૧ થી ૪ ગોળી સાકર સાથે દર ત્રણ ત્રણ કલાકે લેવી. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧-૦-૦

उन्मादहर पील्स.

ગાંડપણ, વાઈ, ચકરી, મૃગીવાયુ, અપસ્માર, મૂર્છા હિસ્ટીરીઆ વિગેરે દરદો આ દવાથી મટે છે

સવાર સાંજ બબે ગોળી દુધ સાથે ખાવી. ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨

કોલમ્બોથી મહેમતુલા અબ્દુલા લખે છે કે, મારા ભાઇ ગાંડો થઇ ગયેલો તેને આપની ઉન્માદહર પીલ્સથી ફાયદો થયો છે.

कुष्टहर पील्स.

આ દવાથી કોઢ મટે છે ધોળા કે લાલ કોઢ મટી ચામડી સારી થાય છે સવાર-સાંજ બબે ગોળી દુધ સાથે લેવી. ડબી ૧ની કીં રૂ. ૩

कुष्टहर लेप.

આ લેપ કોઢ ઉપર ચોપડવાથી ધોળા કોઢ મટી ચામડી આવે છે. કીં. રૂ. ૧.

जुलाबनी गोळी.

આ ગોળીઓથી ગળાગાં લાગે કે મરડી બળતી નથી, પીટમાં ચુંટા થતા નથી અને બેચેની વગર જરા ગોળી ખાય તેથી બમણા જુલાબ થાય છે. અને મળ સાફ થાય છે. માત્ર ૧ થી ૪ ગોળી પાણી સાથે આપવી નાનાં છોકરાને ૧ થી ૨ ગોળી. ડબી ૧ની કીં. ૦-૮-૦.

साचा मोतीनो सूरमो

આંખનું તેજ વધારી આંખોનો દરદો મટાડી આંખોમાં ઠંડક આપે છે. તોલા ૧ની કીં. રૂ. ૧.

माथानो पावडर

આ પાવડરથી દુખતા આવેલુ માથુ, આધાશીશી અને મગજનો તપારો માત્ર એક ચપટી સુંઘવાની સાથેજ મટે છે. ડબી ૧ની કીં. ૦-૮-૦.

खरजवानो मलम.

ગમે તેવું સુકું કે લીલું ખરજવું ગમે તેટલું જુનું હશે તો પણ તે તદ્દન જડમુળથી આ દવાથી મટે છે. ખરજવાની દવા કરી કરીને થાકેલા હોય તેમને અજમાવવા ભલામણ છે. ડબી ૧ ની કીં ૦-૮-૦

આ છગનલાલ નેમચંદ એડનથી લખે છે કે તમારી ખરજવાની દવાથી મારૂં ખરજવું મટી ગયું છે. માટે બીજી બાટલી મોકલો.

वींछीनी दवा.

ગમે તેવો વીંછી કરડયો હશે તો પણ આ દવાનું એક ટીપુ ડંખપર મુકવાની સાથેજ વીંછી ઉતરી જશે કીં. ૦-૬-૦

मरडानी गोळी.

ઝાડા અને મરડા આ ગોળીઓથી મટે છે. ગમે તો લોહી કે પરૂ ઝાડે પડતું હશે કે પાતળા ઝાડા થતા હશે તોપણ આ દવાથી તુરતજ ઝાડા અને મરડા મટી જાય છે. માત્ર, ૨ થી ૩ ગોળી પાણી સાથે ખાવી. કીં. ડબી. ૧ની રૂ. ૦-૮-૦

आइ ड्रोप्स.

દુખતા આવેલી આંખોને આ દવા એકજ દિવસમાં મટાડે છે. બા. ૧ની કીં. ૦-૪-૦. બબે ટીપાં આંખમા નાંખવાં.

दंत मंजन.

દાંત દુખતા હોય, હાલતા હોય, દાંતમાં સણકા નાંખતા હોય, અવાળું ફુલ્યુ હોય, અને દાંત વહેલા પડી જતા હોય તો આ દંતમંજન દાતણ કરતી વખતે દાંતે ઘસવાથી દાંતનાં તમામ દરદો, સણકા અને અવાળાં મટાડી, દાંતને મજબુત કરે છે. ડબી ૧ ની કીં ૦-૮-૦

दादरनो मलम.

ગમે તેવી, લાલ કે કાળી દાદર, ઘણા ઘણા ઉપાય કરતા છતાં ન મટી હોય તો પણ તે આ મલમથી માત્ર એકજ દિવસમાં મટે છે આ મલમ દાદરને મટે લાગ-પાણ છે, લાલ કે ગમે તેવી દાદર નથી કે ચામડી કાળી પડતી નથી તમામ ચોપડવાથી ઠંડક વળે છે કીં ૦- -૦

સોનગઢથી ધીરજરામ શિવશંકર લખે છે કે તમારી દાદરની દવાથી દાદર મટી ગઇ છે માટે બીજી ડબી વી. પી.થી મોકલો

खसनी दवा.

ગમે તેવી ખસ હાથ અને મુખપર આ દવા ચોપડતાંજ મટી જાય છે, ડબી ૧ ની કીં ૦-૪-૦

आनंदवटी.

ખાધું ન પચવું, અજીર્ણ, ભૂખ ન લાગવી, અરૂચિ, આફરો, ગોળો ચઢવો, છાતીએ બળતરા, નળબંધ વાયુ, બંધકોશ, વિગેરે દરદો મટાડે છે. ભૂખને ઉઘાડે છે, ખાધું પચાવે છે. અને દસ્ત સાફ અને નિયમસર થાય છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂા ૧

સવારમાં ૧ ગોળી પાણી સાથે ખાવી બપોરે અને સાંજે જમ્યા પછી એકેકી ગોળી ખાવી.

अफीणनाशक गुटि.

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી. અફીણમા પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકશાન કરવા ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨

ઝીંઝુવાડાથી ગમઅવતાર વખતગમ લખે છે કે આ દવાથી દસ વરસનું અફીણનું બંધારણ મારૂં પચીસ દીવસમાં છુટીગયું છે

जय गुटिका.

આ દવાથી જે સ્ત્રીઓને રૂતુશ્રાવ–અટકાવ ન આવતો હોય, તેને અટકાવ આવે છે. અનિયમિત અટકાવ આવતો હોય, અને વખતે દુઃખ થતું હોય તેને નિયમસર અટકાવ લાવે છે. અને પીડા મટાડે છે.

ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૫

कोलेरा पील्स.

ગમે તેવો કોલેરા, ઝાડા, ઉલટી, અને ગોટલા ચઢતા હોય, માતાનું થયું હોય, તેને આ દવા તુરતજ મટાડે છે.

આ પ્રમાણે ૪ ગોળી દર બબે કલાકે આદાના રસમા આપવી ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૧

नेत्र फुलहर पील्स.

આંખમાં પડેલું, ફુલ, ઝાખ, ઝારી, પડળ પરવાળા, રાધવાયુ અને મોતીઓ પડો હોય તે તે વગર વાઢકાપે આ ગોળીઓ આરામ મટે છે.

આંખના કોઈ પણ રોગ, ખીલ પડવા, આંખ દુઃખવી, પાંપણો ગળી જવી, વિગેરે વ્યાધિ આ દવાથી મટી તેજને વધારે છે.

ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧

પાણી સાથે ઘસી ૧ ગોળી સાંજે અને સવારે આંખમાં આંજવી.

वंन्ध्या पील्स.

ગમે તેવી વંન્ધ્યા સ્ત્રીને–જે સ્ત્રીને પ્રજા થતી ન હોય, એકવાર પ્રજા થઇ પછી પ્રજા થઇ જીવતી ન હોય તેવી વન્ધ્યા સ્ત્રીને આ દવાનું સેવન કરવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે અને પ્રજા થાય છે તે દીર્ઘાયુ થાય છે. ડબીની કીં રૂ. ૪

પ્રાંતીજથી મોતી દલસુખરામ અમથારામ લખે છે કે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી મારી સ્ત્રીને જીવતુ પ્રજા થતી નહોતી તે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી થઈ છે તેથી તમારો આભાર માનીએ છીએ

कामरस गुटिका.

જે સ્ત્રીને વારંવાર પ્રજા થવાથી, તંદુરસ્તીની હાનિ થતી હોય તેવી સ્ત્રીને આ દવાનો ઉપયોગ કરવાથી પોતાના પતિ સાથે સંયોગ કરવા છતાં પણ ગર્ભ રહેતો નથી અને પ્રજા થતી નથી.

ડબી. ૧ ની કી. રૂ. ૫

प्लेग कीलर.

આ દવા દર બબે કલાકે એકેક ચમચી પાણી સાથે પીવાથી પ્લેગ મટે છે. કી. રૂ ૧

प्लेगहर लेप.

આ લેપ–પ્લેગની ગાંઠપર ચોપડવાથી પ્લેગની ગાંઠ બેસી જાય છે. અને દરદી આરામ થઈ જાય છે. કીં ૧. ૧

भगंदर लेप.

આ લેપ ચોપડવાથી ભગંદર અને નાસુર મટે છે. કીં. રૂ ૧

दीलरंजन हेर ओइल.

આ તેલ અત્યંત ખુશબોદાર હોવાથી માથામાં નાખવાથી તેની સુગંધ બે ત્રણ દિવસ સુધી જતી નથી, વાળ ચીકણા થતા નથી પરંતુ માથામાં ઠંડક વળે છે કી રૂ. ૧.

ચંદ્રકળા હેર ઓઈલ. ૦–૫–૦

હેરગ્રો ઓઇલ.

આ તેલ તલના તેલમાં દેશી વનસ્પતિની દવાઓ નાંખી બનાવેલું છે. અત્યંત સુગંધદાર હોવા છતાં તે લગાવવાથી, વાળ ખરી પડતા નથી, વાળ કાળા થાય છે, વાળ ન ઉગતા હોય તો, ઉગાડી લાંબા વધારે છે

વલસાડથી પ્રેમશંકર દલપતરામ લખે છે કે તમારી હેરગ્રો ઓઇલની ત્રણ બાટલી વાપરવાથી ફાયદો થયો છે માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી થી મોકલો

બા ૧ ની કીં. રૂ. ૧.

ઘા તેલ.

વાગવાથી કે પડી જવાથી ગમે તેવો ઘા પડયો હોય, લોહી બંધ ન થતું હોય અને અત્યંત વેદના થતી હોય તો આ તેલનો પાટો બાધવાથી લોહી બધ થઈ જલ્દી ભેંચ આવી જાય છે. બા. ૧ ની. કીં. ૦-૮-૦

સુખશાંતિ લેપ.

ગમે તેવું ગડગુમડ, ભરનીંગળ થયુ હોય, કશાથી ન મટતુ હોય તો તુરતજ ! લેપ મંગાવો તેનાથી ગમે તેવાં ગુમડાં અને હાથપગનુ પાકવુ તુરતજ મટી જઈ ભેંચ આવે છે. ડબી ૧ ની કીં. ૦-૮-૦ ડઝનની કીં. રૂ. ૫

એડનથી ભાણજી માધવજી લખે છે કે તમારી સુખશાંતિ લેપથી ફાયદો છે માટે ફરી ા ડઝન મોકલો

મોહિની હેર ઓઇલ.

આ પણ ખુશબોદાર તેલ છે. માથામાં નાંખવાથી તેની સુગંધથી માથુ ઠંડું હીમ જેવું લાગે છે. વાળ ચીકણા પડતા નથી કે ગ્રધ પડતા નથી કીં. ૦-૮-૦

શાંતા હેર ઓઇલ ૦-૪-૦.

દીલપસંદ વૉટર.

આ સુગંધીદાર વૉટર મુખ પર લગાવવાથી, મોં ઉપરના ખીલ, કરોળીઆ વિગેરે મટાડે છે. અને મુખની કાળાશ મટાડી ખુબસુરત લાવાશ આપે છે. બા. ૧ ની કી. ૦-૮-૦

ડઝન બાટલીની કીં. રૂ. ૫

ભરવેલીથી અમૃતલાલ પી. ત્રીવેદી લખે છે કે આપની દીલપસંદ વૉટરની દવા વાપરવાથી મારા મોંપરના તમામ ફોલ્લાઓ અને ખીલ જલ્દીથી નાશ થયા છે. એ મને અનુભવ થાય છે.

બાધિર્ય તેલ.

કાનના તમામ દરદો, કાન પાકવો, સણકા નાંખવા, ગણગણાટ થવો અને બ્હેરાપણું આ તેલનાં બમે ટીપાં કાનમાં નાંખવાથી મટી જાય છે. બા ૧ ની કી રૂ.૧.

આંબળાનું તેલ—ચોખા તેલમાંથી બનાવેલું ૦-૪-૦.

ડઝન ૧ ની કી. ૨-૮-૦.

બાલનાશક તેલ.

વાળ ઉપર આ તેલ લગાવવાથી, વગર ઇજાએ વાળ એકજ મીનીટમાં ખરી પડે છે, બળતરા બળતી નથી કે ચામડી કાળી કે ખરસટ થતી નથી પણ વાળ નીકળી જઇ ચામડી સુંવાળી અને ઠંડી થાય છે. બા ૧ ની કીં. ૦-૮-૦. ડઝનની કી. રૂ. ૫

બાલનાશક પાવડર—આ પાવડર પાણી સાથે મિશ્ર કરી વાળ ઉપર લગાવવાથી તુરતજ વાળ ખરી પડે છે. બળતરા બળતી નથી. કી. ૦-૧-૦ ડઝનના ૦-૮-૦. ગ્રુસ ૧ ની કીં. રૂ. ૪-૦-૦.

બાળારોગ્યવટી.

નાના બાળકોને થતાં દરદો, ઝાડો, ઉલટી, તાવ ઉદરસ, દમ, સસણી, વરાધ અને મબારખી વિગેરે બાળકોને તથા તમામ દરદો આ ગોળી મદ સાથે ચટાડવાથી મટી જાય છે. દરેક ઘરમાં ૧ બાટલી રહેવીજ જોઇએ ડબીની કી. ૦-૮-૦.

अमृत पान.

આ દવાથી ગરમીના રોગો મટે છે. અને લોહીની શુદ્ધી થાય છે અને તાવ, ઉનવા, ખસ વિગેરે ગરમીના રોગો મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. કી રૂ. ૧

પ્રકાશાથી દામોદરદાસ રેવાદાસ લખે છે કે, આપની અમૃતપાનની બાટલી ઘણી અકસિર છે. તે તેના નામ પ્રમાણેજ ગુણ કરે છે તેથી હું ઉપકૃત છુ.

ગરમીના રોગો માટે સ્વદેશી

सारसापरिला.

આ દવા દુધ સાથે પીવાથી ગરમીના રોગો મટાડી લોહીનો સુધારો થઇ લોહીની વૃદ્ધિ થાય છે. કી. રૂ. ૧.

कफसीरप.

ઉદરસ, કફ અને દમને મટાડે છે. દવા દુધ સાથે દિવસમાં ત્રણ વખત પીવી. કી. રૂ. ૧

टोनीक सीरप.

મંદવાડની અશક્તિ પછી આ દવા પીવાથી શરીરમા શક્તિ આવી. શરીર પુષ્ટ થાય છે. કી. રૂ. ૧.

उदरसनी गोळी.

આ ગોળી મોમાં રાખવાથી ગમે તેવી ઉદરસ એકજ દિવસમા મટશે, મ્હોં સ્વાદિષ્ટ થશે મ્હોંની ગરમી મટશે. આવેલુ મ્હોઢું મટી જશે. કી રૂ. ૧.

बालामृत.

બાળકોના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. રોજ બબે ટીપાં દવા દીવસમાં બે વાર દુધ સાથે પાવું. કી ૦-૮-૦

રામપુરાથી મથુર નાથાભાઈ લખે છે કે તમારા બાલામૃતથી અમારા બાળકને ઘણોજ ફાયદો થયો છે. માટે બીજી બાટલી વી. પી. થી મોકલશો

હજારો રોગોની માત્ર એકજ દવા.

अमृत-जीवन.

આ દવા જુદા જુદા અનુપાન સાથે માત્ર બેજ ટીપાં આપવાથી તમામ પ્રકારના રોગો મટાડે છે શરીરની અંદરના દરદો ઉપરાન્ત બહારના ચામડીનાં દરદો દવા લગાવવાથી મટી જાય છે બા ૧ ની કી રૂ.૧. આંબલીયારાના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસીંહજી લખે છે કે અમૃત જીવનની અજમાયશ કર્તાં જુદા જુદા રોગ ઉપર બહુ ખાત્રીથી ભરૂસાપાત્ર અને ઘણું ઉપયોગી દવા નીવડી છે.

આસવો.

द्राक्षासव.

ક્ષય જેવાં જુના ધાસણીના દરદોમાં, વૃદ્ધ માણસોની ઉંમરના નાશમા, અરુચિમા, મૂર્છામાં, ઉદરસમાં, અત્યંત નબળાઇમાં, તીવ્ર દરદોની અશક્તિમાં અને કોઇપણ જાતની મહેનતથી થાક લાગ્યો હોય ત્યારે આ આસવ ઉપયોગી છે.

માત્રા ના થી ૨ ઔંસ દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી લેવો

એક રતલની બા. ની. કીં. રૂ. ૧-૮-૦.

लोहासव.

પાંડુમાં, સોજામાં, મરોડના રોગોમાં, સાધારણ નબળાઇમા, અને ધાતુની નબળાઇમાં આ આસવ ગુણ કરે છે.

માત્રા ના થી ૨ તોલા દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી લેવો.

એક રતલની બા. ની. કીં. રૂ. ૨.

दशमूलारिष्ट.

સંગ્રહણી, અરૂચી, શ્વાસ, ખાંસી ગુલ્મ, ભગંદર, વાત વ્યાધિ, ક્ષય, ઉલટી, પાંડુ, કમળો, ચામડીના રોગ, હરસ, પ્રમેહ, મંદાગ્નિ, ઉદર રોગ વિગેરે દરદોમાં ખાસ ગુણ કરે છે વંધ્યા સ્ત્રીને ગર્ભ આપે છે સ્ત્રીઓના ઋતુદોષ અને સુવાવડના રોગો મટાડે છે.

માત્રા ના થી ૨ તોલા દિવસમાં બે વખત લેવો. રતલ ૧ ની કીં. રૂ ૨

कुमार्यासव.

ઉદરસ, દમ, હરસ, ખાંસી, અને પેટના શૂળમાં, જુની કબજીયાતમાં અને સ્ત્રીઓના રક્તગુલ્મમાં આ આસવ ગુણ કરે છે

માત્રા ના થી ૨ તોલા, જમ્યા પછી દિવસમાં બે વખત લેવો.

એક રતલની બા. ની કી રૂ. ૨.

ભાગ્યોદય.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

રાગદ્વેષથી રહિત અને આત્માને આધીન એવો પુરૂષ, મનને વશ કરીને ઇન્દ્રિયોવડે વિષયોમાં રમતો છતાં પણ શાન્તિને પામે છે. ૬૪(ભ-ગી)

વિષયાનુક્રમણિકા.

અધિપતિ અને પ્રકાશક,
જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.
ભાગ્યોદય ઑફીસ-અમદાવાદ.

સૂચના

આ માસિકનું માર્ચ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે. દરેક અંગરેજી માસની આખરે તે બહાર પાડે છે. માટે તે માસીક બીજા માસની ૧૫ મી સુધીમાં ન મળે તો અમને જ ખુલાસાથી ખબર લખી મોકલશો. માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૨-૦ છે હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪ છે ભેટ પર્શીઅન નાઈટસ અને નવી સાલનું પંચાગ મળે છે. ભેટના પોસ્ટેજ ૦—૨ સાથે નવીન થનારા ગ્રાહકને માર્ચ માસથી આજ સુધીના અંકો અને ભેટનું રૂ. ૨—૨—૦નું વી. પી. કરી લવાજમ વસુલ કરવામા આવે છે. પાછલા અંકો શીલીક હશે ત્યાં સુધીજ આપશો માટે નવિન ગ્રાહકોએ વેળાસર ગ્રાહક થવું

પત્ર વ્યવહાર કરનારે પોતાનુ પુરેપુરૂં શિરનામું લખવુ જોઇએ. જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ સિવાય જવાબ આપવામા આવતો નથી

શિરનામુ બદલવા માટે ગ્રા. નંબર જરૂર લખવો. ટુંકી મુદત માટે શિરનામું ન બદલાવવુ જોઇએ.

ગ્રાહકોને પાછલાં વૉલ્યુમો થોડાંજ શીલીક છે તે જ્યાં સુધી હશે ત્યાં સુધીજ નિચે પ્રમાણે બાંધેલા વોલ્યુમો મળશે. ખૂટી ગયા પછી મળી શકશે નહિ. વળી પાછલા વર્ષોના તમામ વિષયો આ વર્ષમાં પુરા કરવામા આવશે. **કમલનયની**ની વાર્તા કે જે ૧ લા વર્ષથી શરૂ થઇ છે. તેનાં વૉલ્યુમો હાલ ન મગાવનારને પાછળથી મળી શકશે નહિ

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૧ લુ બાંધેલુ રૂ. ૨-૦-૦
ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૨ જુ બાંધેલુ રૂ. ૧-૮-૦
ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૩ જુ બાંધેલુ રૂ. ૨-૦-૦

ઉપરના વૉલ્યુમો હવે થોડાંજ શીલીક છે. કારણકે પાછલા અંકો ખૂટી પડવાથી વધુ શીલીકમા નથી માટે સત્વર મગાવી લેવાં.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય,
અમદાવાદ.

પુ. ૪.] મે ૧૯૧૬. [અંક ૩.

स्वकल्याण न साधतां बीजाओना काममां माथु मारनार प्रमादि साधकने बोधक वचन.

(श्री. ह.)

सर्वोत्तम शक्ति प्राप्त करवानी कळा.

ઇશ્વર અનન્ત શક્તિમય છે. જે પ્રમાણમાં આપણે તે શક્તિ સાગર પરમાત્માની તરફ આપણા અંતઃકરણનાં દ્વારને ઉઘાડાં રાખીશું તે પ્રમાણમાં તેમની શક્તિ આપણામાં પ્રગટ થતી જશે. ઇશ્વરને માટે સર્વ કાંઈ સંભવિત છે, અને તેથી તેમની સાથે એકતા થવાથી આપણામાં પણ કોઈ પણ કામ કરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. અગાધ શક્તિરૂપ પરમાત્માની સાથે સંબંધ કરવો એજ પરિપૂર્ણ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો સર્વોત્તમ માર્ગ છે. આ માર્ગનું જ્યાં આપણને જ્ઞાન થયું કે ત્યાં આપણી શક્તિની સીમા રહેવાની નહીંજ.

અને તેથી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે આમતેમ ફાંફાં મારી વ્યર્થ સમય વિતાવવાની શી જરૂર છે? તે પ્રાપ્ત કરવાને માટે આજે વધી કાંઇ પ્રયત્ન કર્યો તો કાલે બીજો કર્યો એમ કરવાની કાંઈ પણ આવશ્યકતા નથી. સર્વ ધર્મ પુસ્તકોમાં મનુષ્યને જે સર્વથી અધિક શ્રેષ્ઠત્વ અને સર્વોપરિ પ્રભુત્વ જણાવ્યા છે, તેનું કારણ તેમની પશુ પ્રકૃતિ નહિં પણ દૈવી પ્રકૃતિજ છે. એવાં ઘણાં પશુઓ છે કે જેને માણસ બળથી વશ કરી શકતો નથી, પરંતુ પોતાની માનસિક શક્તિયો કે જે તેને ઇશ્વરની તરફથી મળેલી હોય છે તેનો ઉપયોગ કરવાથી તેમના ઉપર પોતાનું સર્વોપરિપણું પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જે કાર્ય શારીરિક શક્તિયોથી સિદ્ધ થઇ શકતાં નથી તે માનસિક શક્તિયોથી સિદ્ધ થઇ શકે છે. જે માણસ જેટલું વિશેષ પોતાના સત્યસ્વરૂપ આત્માનું જ્ઞાન રાખે છે અને તે અનુસાર પોતાનું વર્તન રાખે છે તે મનુષ્ય શક્તિમાં એટલોજ આગળ વધેલો જણાશે. જેને પોતાના જડ શરીરના સિવાય સત્યસ્વરૂપ આત્માનું કાંઇ પણ જ્ઞાન હોતું નથી તેના કરતાં આત્મજ્ઞાનવાળો મનુષ્ય હજાર દરજ્જે વધુ શક્તિમાન છે.

સર્વ વ્યાપી, સર્વજ્ઞ અને સર્વ શક્તિમાન પરમાત્માની સાથે જેમણે પોતાની એકાગ્રતા કરી લીધી છે, તે મહાત્માઓને અનેક પ્રકારના ઇશ્વરીય નિયમ અને શક્તિયોનું જ્ઞાન થાય છે. અને તેઓ તેનો ઉપયોગ પણ કરે છે. જેમની બુદ્ધિ અલ્પ છે, જેમની શક્તિ સીમાવાળી છે, તે લોકો જ્યારે આ મહાત્માઓને ઉચ્ચ ઇશ્વરીય નિયમોનો અને શક્તિયોનો ઉપયોગ કરતાં દેખે છે ત્યારે તેમને આશ્ચર્ય લાગે છે, અને પોતાની બુદ્ધિથી અગમ્ય તે તે મહાત્માઓના કાર્યોને તે ચમત્કાર રૂપે ગણે છે. અને તે ચમત્કાર કરનારાઓને તે મહાપુરૂષ તરીકે માને છે. પરંતુ આ લોકો પણ જો પોતાની આન્તરિક શક્તિયોની દ્વારા આ અદ્‌ભૂત ચમત્કાર કરનારા દિવ્ય મનુષ્યો કરતા હોય તેવા નિયમોનું અનુકરણ કરે તો તે પણ તેવાંજ અલૌકિક કામ કરી શકે છે.

વિકાસક્રમને અનુસાર મનુષ્ય નીચી દશામાંથી ઉંચી દશાને પ્રાપ્ત થાય છે, ભૌતિક દશામાથી આધ્યાત્મિક દશામાં પહોંચે છે અને આવીજ રીતે જે શક્તિ એક મનુષ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે બીજાઓને પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. મનોર જીવનમાં એકજ નિયમ વર્તમાન છે. આપણે ધારીએ તો શક્તિશાળી થઈ શકીએ છીએ અને ધારીએ તો શક્તિહિન પણ થઇ શકીએ છીએ. જ્યારે મનુષ્યને આ વાતનું જ્ઞાન થશે કે તે પોતાની ઉન્નતિ કરીને ઉંચી સ્થિતિએ પહોંચી શકે છે ત્યારે તે જરૂર તે સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ઉંચી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનારે શંકાશીલ થવાની જરૂર નથી. આ કામમાં જય મળશે કે કેમ એવો દશુપતુ વિચાર કરવો એ આત્મ સામર્થ્ય ઉપર અવિશ્વાસજ સૂચવે છે. જેમ જેમ આપણે આપણામાં રહેલી આત્મસ્વરૂપ અને આત્મ શક્તિયોને ઓળખતાં શીખીશું તેમ તેમ તે હાનિકારક પ્રકૃતિયો નષ્ટ થતી જવાની. ઘણા લોકો એવા છે કે જે ઘણુંજ નિષ્ફળ જીવન વ્યતિત કરે છે, તેનું કારણ એજ છે કે તેમણે પોતાના વ્યક્તિ સ્વાતન્ત્ર્યને બીજાના હાથમાં સોંપી દીધેલું હોય છે. જો તમારે શક્તિસંપન્ન થવું હોય તો તમારે સાહસનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો જોઇએ. તમે તમને સાધારણ મનુષ્યમાં ન ગણો અને એમ ન કહો કે અમે તો હલકા છીએ. આના આગળ તો આપણો શો હિસાબ, એ કયાં અને અમે ક્યાં, આવા નિરાશાજનક ઉદ્ગારો ન કાઢો. તમારા આત્મામાં જે જે સર્વોત્કૃષ્ટ તત્વો છે તેના ઉપરજ આધાર રાખો, તમારૂં વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યજ તમારી શક્તિનું સર્વથી મોટું દ્વાર છે. તેને છોડીને આવા નિરાશાજનક ઉદ્ગારોને વશ ન થાવ. તમે જો આજ નિશ્ચયને વળગી રહી બુદ્ધિમતા અને સાવધાનીથી કામ કરશો તો તમે તમારા પ્રભાવ અને શક્તિની દ્વારા સંસારમાં ઉમદા બનશો અને આરોગ્યશાળી દશાને પ્રાપ્ત કરશો અને તેથી સર્વ લોક તમારૂં સન્માન રાખતાં શીખશે.

જ્યારે આપણે ઈશ્વરીય ઉચ્ચ અસ્તિત્વના અભિમુખ થઇએ છીએ, જ્યારે આપણું જીવન એક આત્મતત્વ ઉપરજ અવલમ્બિત રહે છે, ત્યારે આપણે મારે લોકો શું કહે છે તેનો ડર રહેતો નથી. આપણને પૂર્ણ શ્રદ્ધાજ છે કે ઈશ્વર અમારી સહાયતા કરશેજ. જ્યારે આપણને આપણા આન્તરિક રાજ્યનો પત્તો મળી આવે છે, જ્યારે આપણે અનન્ત જીવનમાં મળી જઇએ છીએ ત્યારે આપણે પોતેજ આપણા સહાયક રૂપ બની શકીએ છીએ. જ્યારે આપણે કેન્દ્રને જાણી શકીએ છીએ ત્યારે તે સર્વોત્તમ શક્તિ કે જે મહાપુરૂષોના વ્યક્તિગત ગુણ રૂપે તેમની પાસે જાદુઇ શક્તિનું કામ કરાવે છે તે આપણા જીવનમાં આવી શકે છે.

સર્વોત્તમ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો મંત્ર એજ છે કે, બહારનાં કાર્યોની સાથે અંદરનાં કાર્ય કરનારી શક્તિનો સંબંધ કરવો. જે પ્રેરણાઓ તમને તમારા આત્મા દ્વારા થાય છે તેજ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. એથી બીજી કોઈ સારી પ્રેરણા નથી કે જેથી તમે કોઈ સ્વરૂપમાં તેને સ્થાયી રૂપમાં પ્રકટ કરી શકો. પોતાના આત્માની સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રેરણાના પ્રવેશને માટે આપણા હૃદય મંદિરનાં દ્વાર ખોલીએ છીએ ત્યારે તે જરૂર તેમાં પ્રકટ થાય છે. અને તે અનુસાર આપણે જે કાર્ય કરીએ તે સિદ્ધજ થાય છે.

પરમાત્મા અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિના સ્વામિ છે. આ જગતની વસ્તુઓને દશ્યરૂપમાં પ્રગટ કરનાર પણ તેજ છે. એવા અનંતશાળી પરમાત્માની સાથે જેની ઐક્ય પ્રતીતિ થઇ ગયેલી હોય છે તે જેમ લોહચુંબક લોહાને પોતાના તરફ આકર્ષિત કરી શકે છે, તેમ જગતની હાવે તે વસ્તુને પોતાના તરફ આકર્ષિ શકે છે. પણ જેના મનમાં હંમેશાં દરિદ્રતાના વિચારો ચાલ્યાં કરે છે તે પૂર્ણ દરિદ્રીજ રહે છે. અને તેને તેવાંજ કાર્યો કરવાનું મન થયાં કરે છે, પરંતુ જો તેના મનમાં સમૃદ્ધિશાળી વિચારોનો પ્રવાહ વહેતો રહે તો તે સમૃદ્ધિપ્રદ વિશ્વની મહાન શક્તિ તેને અનુકુળજ થાય છે અને તેને તેની સહાયતાથી આજે નહીં તો કાલે પન જરૂર સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છેજ. આકર્ષણનો નિયમ

પ્રધાન સહાયતા છે. જે મનુષ્ય આ પ્રકારની આત્મિક મદદ બીજાને કરી શકે છે તે મનુષ્ય સમાજનો સાચો મિત્ર અને સાચો ગુરૂ છે. ઇતિહાસ આપણને જણાવે છે કે જે મનુષ્યોએ અન્યની આત્મિક જરૂરિયાતોને પુરી કરવાનો પ્રબંધ અને યત્ન કર્યો છે, તેજ મહા પ્રભાવશાળી પુરૂષો થયા છે. વાસ્તવમાં આત્મિકતાજ આપણા જીવનના સઘળા કર્મોની કુંચી છે.

આત્મિક બળવાળો પુરૂષ ધારે તે વિષયોમાં અસાધારણ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સાંસારિક શારીરિક જરૂરીયાતો આત્મિક બળ સિવાય પુરી પડી શકતી નથી. આત્મિક સહાયતાની પછી બુદ્ધિ અને મનની સહાયતા છે. શિક્ષણ અને જ્ઞાનની સહાયતા, ભોજન અને વસ્ત્રની મદદ કરતાં વિશેષ છે. એ પ્રાણરક્ષણ અને જીવનદાનથી પણ અધિક આવશ્યક છે કેમકે મનુષ્યના જીવનનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશજ વિદ્યા અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી એ છે. અજ્ઞાન એ મૃત્યુ છે અને જ્ઞાન એ જીવન છે. જો મનુષ્ય અજ્ઞાનને લીધે અંધારામાં ભટકતો ફરતો હોય તો તેનું જીવન વ્યર્થજ નહીં પણ દુઃખદાયક સમજવું. એ પછી શારીરિક મદદનો નંબર આવે છે. એથી બીજાઓને મદદ કરતી વખતે આપણે કદી એ ભૂલ ન કરવી કે માત્ર શારીરિક મદદ કરવામાંજ સર્વનો સમાવેશ થાય છે. શારીરિક મદદ તો સર્વ કરતાં ઉતરતી છે. કેમકે એથી કાયમી સુખ મળી શકતું નથી. ભૂખનું દુઃખ ખાવાનું ખાવાથી શાન્ત થઇ જાય છે, પરંતુ થોડા વખત પછી પાછી ફરી ભૂખ લાગે છે. આપણને શાંતિ યા સંતોષ ત્યારેજ થાય છે કે જ્યારે હંમેશને માટે આપણી જરૂરીયાતો પુરી પડે છે, અને તે માત્ર આત્મિક જ્ઞાનથીજ મળી શકે છે. એથી જ્ઞાનની સહાયતા સર્વ કરતાં ઉત્તમ છે.

સંસારનાં દુઃખ માત્ર શારીરિક મદદ કરવાથી છુટી શકતાં નથી. જ્યાંસુધી મનુષ્ય [redacted] મનનો સંયમ અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરતો નથી, ત્યાંસુધી તેને શારીરિક આવશ્યકતાઓ હંમેશાં સતાવ્યાંજ કરે છે અને તે કલેશોથી પીડિત રહ્યાંજ કરે છે, ગમે તેટલી તેને શારીરિક સહાયતા આપવામાં આવે, પરંતુ તેનું દુઃખ દુર થતું નથી. અજ્ઞાનજ સઘળા દુઃખો અને પાપોનું મૂળ છે, અવિદ્યાના અંધકારને દૂર કરવાને માટે આત્મિક બળ પ્રાપ્ત કરો, જો મનુષ્યને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં આવે અને તેના આત્માને શુદ્ધ અને બળવાન બનાવવામાં આવે તો પછી કોઈ રીતે તેને દુઃખ આવી શકશે નહિ. ભૂખને માટે સદાવર્ત અને રોગિયોને માટે ઔષધાલય ખોલવાં એ ધર્મનું કામ છે. પરતુ જ્યાં સુધી મનુષ્યને સાચું શિક્ષણ આપવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તેની ભૂખ અને રોગ હંમેશને માટે મટવાનાં નહીજ.

ભગવદ્ગિતામાં વારંવાર એજ ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે કે નિયમિત રીતે નિરંતર કર્મ કરવાં જોઇએ. પરંતુ એવું એક પણ કર્મ સંસારમાં નથી કે જેમાં ધર્મ અને અધર્મ બંને જોડાયલાં ન હોય. કોઇ કર્મમાં ધર્મ અધિક હોય છે તો કોઇમાં અધર્મ કમ હોય છે. કોઇમાં એક કમ હોય છે તો બીજું અધિક હોય છે. કોઇપણ શુભ કર્મ એવું નથી કે જેમાં પાપનો અંશ પણ ન હોય તેમ કોઇપણ અશુભ કર્મ એવું નથી કે જેમાં પુન્યનો અંશ ન હોય. દરેક કર્મમાં પાપ અને પુન્ય બંને મિશ્ર તો હોયજ છે.

ત્યારે તેમાં વિવેકની આવશ્યકતા છે. વિવેક વડે શુભ કર્મમાંથી અશુભને કહાડી નાખવું. યા અશુભમાંથી શુભને જોઇ ધારણ કરવું. એનુંજ નામ પાંડિત્ય યા બુદ્ધિમતા છે. શુભ કર્મનું ફળ ઇષ્ટ અને અશુભ કર્મનું ફળ અનિષ્ટ છે. અને એ બંને આત્માના બંધનનાં હેતુરૂપ છે. ભગવદ્‌ગિતામાં આ બંધનમાંથી છુટવાને માટે જે ઉપાયો બતાવ્યા છે; તે એ છે કે, જો તમે કોઇ કર્મથી પોતાને બાંધી લેતા નથી તો તેનું ફળ તમને બંધન કરતું નથી. ગીતામાં કહ્યું છે કે કર્મ કરો, પરંતુ કર્મ યા તેના ફળમાં અનાસક્ત રહો. અથવા નિષ્કામ કર્મ કરો.

જે કર્મ આપણે કરીએ છીએ તેનો મન ઉપર સંસ્કાર પડે છે, અને આ સંસ્કારો અનુસાર મન કર્મ કરે છે. આ રીતે મનુષ્યના જેવા સંસ્કારો-(પૂર્વ સંચિત કર્મોના પ્રભાવનો સમુહ) હશે, તેજ અનુસાર તેનું ચરિત્ર હોવાનું. જે મનુષ્ય ખરાબ વાતો સાંભળ્યાં કરે, ખરાબ ભાવનાઓ મનમાં કરે, અને ખરાબ કર્મ કરે તો, તેનું મન ખરાબ સંસ્કારોથી ભરેલું રહેવાનું, અને તેનાથી હંમેશાં તેવાંજ કર્મ અને સંકલ્પ પ્રકટ થતા રહેવાના, અને તેની પ્રકૃતિ પણ તેવીજ રહેવાની. એજ પ્રકારે જો કોઇ મનુષ્ય સારી ભાવનાઓ મનમાં રાખે છે, વાણીથી મિષ્ટ વચનો બોલે છે, અને શરીરવડે ઉત્તમ કાર્યો કરે છે તો તેના સંસ્કારો પણ તેવા સારાજ પડવાના અને તે તેને ખેંચીને પુણ્યને રસ્તે લઇ જવાના. જો તે ભુલે ચુકે પણ પાપ કરવા ઇચ્છશે તો તેના મનમાં એક પ્રકારનો ક્ષોભ ઉત્પન્ન થવાનો, કે જેથી તેનાથી પાપ કરવાનું સાહસ થઇ શકવાનું નહિ. જ્યારે શુદ્ધ ભાવનાઓની ધારણાથી શુભ કર્મ કરતાં કરતાં તેની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ થઇ જશે તો પછી તેનાથી પાપકર્મ કરવાની શંકા પણ મટી જવાની. તેનું મન પછી પાપકર્મની તરફ ભૂલે ચુકે પણ નહીં જવાનું. તેના હૃદયમાં શુદ્ધ સંસ્કાર જાગ્રત થવાના કે જે તેના જીવનને ધર્મના સાંચામાં નાંખીને ધ્રુવની માફક અચલ બનાવી દેશે.

જેમ કાચબો પોતાના હાથ, પગ, અને માથાને અંદરની બાજુમાં સંકોચી લે છે તે પછી તેની પીઠ ઉપર ગમે તેટલો માર પડે તો પણ તે માથું બહાર કાઢતો નથી. એજ પ્રકારે જે મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય બનેલું હોય છે અને જેણે પોતાના મનને વશ કરી લીધું છે, તે કદી પણ મર્યાદાથી બહાર પગ મૂકતો નથી. તે પોતાના સમસ્ત આંતરિક ભાવો ઉપર અધિકાર રાખે છે. કોઇપણ પ્રકારનો લોભ તેને ડગાવી શકતો નથી. નિરંતર શુભ સંકલ્પોની ભાવના અને શુભ કર્મોના અભ્યાસથી તેના સંસ્કાર પવિત્ર બની ગયેલા હોય છે. આ પ્રકારે જ્યારે મનુષ્યનું ચરિત્ર પવિત્ર થઇ જાય છે ત્યારે તેનાથી કોઇપણ પ્રકારનો અનર્થ યા અનિષ્ટ કર્મ થતું નથી. એવા મહાત્મા પુરૂષો પુષ્પની સુગંધી સમાન હોય છે, કે જે પોતાના પ્રભાવથી દુર્જનોને પણ સજ્જન બનાવી શકે છે. એનાજ ધર્માત્મા પુરૂષો જીજ્ઞાસુ તથા મુમુક્ષુ બની શકે છે.

मननी शरीरना आरोग्य उपर थती असर.

પરમાત્મા અગાધ જીવનના પ્રાણ છે. આપણે સર્વે તે અનંત જીવનના અંશ છીએ. આ ઇશ્વરીય પ્રવાહની તરફ આપણા અંતઃકરણનાં દ્વાર ઉઘાડવાની શક્તિ પૂર્ણપણે આપણામાં વિદ્યમાન છે. આ ઇશ્વરીય ચૈતન્યને સ્વાભાવિક રીતે કોઇ પણ રોગ થતો નથી, કેમકે ચૈતન્ય નિત્ય છે અને રોગ અનિત્ય છે. આ ઇશ્વરીય નિયમનું આપણે જાણીબૂઝીને અથવા તો અજ્ઞાનતાથી ઉલ્લંઘન કરીએ છીએ, જેથી તેના ફળરૂપે આપણને શિક્ષા થાય છે તેજ રોગ છે. અને તે રોગ ઇશ્વરીય ચૈતન્યને કદી પણ થતો નથી. એ ઇશ્વરીય જીવન આપણા શરીરમાં ફરતું રહેશે તો આપણું શરીર નક્કી આરોગ્યરૂપ મહાસાગરમાં ઓતપ્રોત થઇ જશે. સૃષ્ટિમાં આપણા જીવનની પ્રવૃત્તિ બહિર્મુખ છે અર્થાત જીવન પ્રવાહ હંમેશાં અંદરથી બહારની તરફ આવ્યા કરે છે એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ. જેવું અંદર તેવુંજ બહાર એવો સર્વ માન્ય નિયમ છે. એથી જેવું મન તેવુંજ શરીર, મન કારણ છે અને શરીર તેનું કાર્ય કરનાર છે. આપણા શરીરનો આધાર આપણા મનની જુદી જુદી દશાઓ, જુદા જુદા વિચારો અને જુદા જુદા મનોવિકારો ઉપર છે.

મનનો પ્રભાવ શરીર ઉપર પડે છે એનો ઘણાને અનુભવ થયેલો છે, અને તેની વધુ ખાત્રી નિચેનાં દૃષ્ટાંતોથી થશે.

એક માણસ ઘણાજ આનંદથી અને સર્વ પ્રકારના સુખમાં પોતાના દિવસો વિતાવે છે. તેને કોઈ રીતે દુઃખ નથી એવામાં તેના ઉપર તેના બહારગામ ગયેલા એકના એક પુત્રના મૃત્યુ થયાનો તાર આવે છે. આ તાર વાંચતાંજ તેના દુઃખનો પાર દેખાતો નથી. તેનો સર્વ આનંદ અને સુખ આ દુઃખરૂપ સ્થિતિમાં પલટાઇ જાય છે. તેના આનંદમય મુખનો ચ્હેરો ચિંતા અને શોકમય થઇ ફિક્કો પડેલો જણાય છે, અને એવીજ રીતે તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. આનું કારણ એજ છે કે આ દુઃખની અસર પ્રથમ તેના મન ઉપર થાય છે અને પછી મનનાદ્વારાજ તેનું શરીર આ દુઃખમય દશાને પ્રાપ્ત થયું છે.

વળી તેવીજ રીતે એક માણસ ધારો કે આનંદથી સુખમાં દિવસો વિતાવે છે. ઘેર ગાડી ઘોડા તેમ બે ચાર લાખ રૂપિયાની પુંજી પણ છે. નોકર ચાકર, પુત્ર પુત્રાદિકનું પણ સુખ છે. છતાં તેની તમામ પુંજી વ્યાજ ખાવાની લાલચે બેંકમાં પડી છે. એક વખત તે યાત્રા અર્થે બહાર ગામ નીકળ્યો હતો. ત્યાં એક વખત એ સુખ પૂર્વક મિષ્ટાન જમવા બેઠો હતો, તેવામાં તેને તેના એક નોકરે આવી અધું જમ્યો ન જમ્યો અને એક તાર આપ્યો. તેણે તરતજ તાર વાંચ્યો અને એકાએક બેભાન થઇ મર્છાવશ થઇ ગયો. જમવાનું જમવાની જગ્યાએજ રહ્યું. આમ એકાએક દુઃખી થવાનું કારણ બીજું કાંઇજ નહોતું પણ તેની પુંજી જે બેંકમાં હતી તે બેંકે દેવાળું કાઢયું હતું અને તેમાં તેની તમામ મિલકત ગુમ થઇ હતી. આ મતલબનો તાર વાંચતાંજ તેની અસર તેના મન ઉપર થઇ અને તે મનદ્વારા શરીર ઉપર થવાથી તેની સુખમય સ્થિતિ દુઃખમાં પલટાઈ ગઇ. આવીજ રીતે ઘણા બનાવો બને છે, અને તેથી શારીરિક દુર્બળતાનું કારણ પણ માનસિક દુર્બળતાજ હોય છે.

ગમે તેવું બળવાન અને પુષ્ટ શરીર હોવા છતાં પણ આવીજ રીતે કોઈ આકસ્મિક વિપત્તિ આવી પડે છે ત્યારે તે ભયથી વ્યાકુળ થઇને થરથર કંપવા લાગે છે. તે નિશ્ચેષ્ટ થઈ જાય છે. અને એથીજ જણાય છે કે શરીર એ મનનેજ વશ છે. શરીર એ મનના દાસરૂપ, અર્થાત શરીરની સારી કે ખોટી અવસ્થા એ મનના ઉપર આધાર રાખે છે.

કલેશી અને ચીડીયા સ્વભાવવાળા માણસોની પ્રકૃતિ નીરોગી હોતી નથી, તેમજ તેઓ સશક્ત, ઉત્સાહી, અને આનંદી હોતા નથી. ભય અને ચિન્તાથી શરીર ઉપર એવું ખરાબ પરિણામ થાય છે કે નાડિયોમાં વહેનારી જીવનશક્તિ ધીમી અને મંદ પડી જાય છે; પરંતુ આશા અને શાન્તિનું પરિણામ તેથી વિપરીતજ હોય છે. અર્થાત નાડીયોમાં વહેનારી જીવન શક્તિ એટલા જોરથી પ્રવાહિત થાય છે કે તેને રોગ થવા પામતોજ નથી.

મન એ શરીરનું પ્રાકૃતિક સંરક્ષક છે. કોઈ વિચાર, કોઇ ભયંકર રોગ યા દુર્વ્યસનની કલ્પના મનમાં જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે કે તત્કાળજ તેનું માનસિક ચિત્ર બની જાય છે. અને પછી તે રોગ, દુર્વ્યસન, વિગેરેનું રૂપ ધારણ કરીને આપણા શરીર ઉપર અસર કરે છે. ક્રોધથી આપણા મુખમાં ઉત્પન્ન થતી લાળ જીવનને નષ્ટ કરનાર વિષ તુલ્ય થઇ જાય છે. આકસ્મિક પ્રબળ મનોવિકાર હૃદયને એટલું દુર્બળ કરી દે છે કે તેથી ઉન્માદ રોગ થઇને અંતે તે મનુષ્ય મૃત્યુના આસરૂપ બની જાય છે. ભયંકર અપરાધ કરવાથી જેનું કલેજું ધડક ધડક થયાં કરે છે તે પાપીના અને એક નિરપરાધી મનુષ્યના સ્વાભાવિક પરસેવામાં, પૃથક્કરણ કરી તપાસવાથી ઘણોજ તફાવત જણાશે.

ભયરૂપી રાક્ષસ હજારો મનુષ્યોને ખાઈ ગયો છે, અને તેથી વિપરીત સાહસ રૂપી દેવતાએ હજારો મનુષ્યોના પ્રાણ બચાવ્યા છે. પ્રચંડ ક્રોધ અથવા ભયથી પાન્ડુરોગ થાય છે, ભયંકર ક્રોધથી મૃગી રોગ થવાનો અને ઘણાનાં મૃત્યુ થયાનાં ઉદાહરણ જણાયાં છે. એકજ રાતમાં ઘોર માનસિક વ્યથાથી જીવતનો નાશ થયેલો જણાયો છે. દુઃખ, -દીર્ઘ દ્વેષ અને નિરંતર ચિન્તાથી ઘણુંજ લોકો ગાંડા બન્યા છે. રોગના વિચારો અને અસ્વસ્થ મનોવૃત્તિ એજ રોગનું ઘર છે.

નાના પ્રકારની માનસિક દશાઓનો અને જુદા જુદા મનોવિકારોની અસર શરીર ઉપર જરૂર થાય છે. અત્યંત ક્રોધી મનુષ્યના શરીરનાં પોષક, સંવર્ધક અને આરોગ્યદાયક પરસેવો, રસ, અને ધાતુ પૂર્ણ રીતે બગડીને હાનિકારક અને ઝેરી થઇ જાય છે. અને તેથી તે શરીરનું પોષણ, સંવર્ધન અને આરોગ્ય આપવાનું કાર્ય કરી શકતાં નથી પણ ઉલટાં શરીરને નાશ કરવાના કારણ રૂપ બની જાય છે, વારંવાર ક્રોધ કરવાથી શરીરના રસ, ધાતુ અને પરસેવો બગડીને હાનિકારક અને ઝેરી થાય છે. તે હાનિકારક ઝેરી તત્વો શરીરમાં ફેલાવાથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને રોગ સ્થાયી થઇ જાય છે. એવીજ રીતે ક્રોધથી પ્રતિકુળ પ્રીતિનું પરિણામ શરીર ઉપર ઉલટુંજ થાય છે. બીજાના ઉપર સ્નેહ ભાવ રાખવો, તેનું કલ્યાણ ઇચ્છવું, તેના ઉપર પ્રેમ રાખવો તેનું ભલું કરવાની ઇચ્છા રાખવી, વિગેરે સાત્વિક મનોવૃત્તિઓ શરીરના રસ અને ધાતુઓને ઉત્તેજીત કરીને સંશોધિત કરે છે, અર્થાત તેને બળવાન બનાવીને નિર્મળ કરે છે. અને તેથી તેનાથી શરીર પોષણ કરવાનું અને સંવર્ધન કરવાનું કામ સારી રીતે થવા લાગે છે. તેથી શરીરની સર્વ રચના-

હીનિયે પ્રફુલ્લિત થાય છે. જેથી શરીરમાં પ્રવાહિત થનારી લોહીની, ધાતુની અને શરીરની સંવર્ધક શક્તિની ગતિ એટલી તીવ્ર થઇ જાય છે કે તે વિરૂદ્ધ પરિણામ વાળા રોગોના બીજોનો નાશ કરીને શરીરને નીરોગી અને સુદૃઢ બનાવે છે.

વૈદ્યનું પ્રસન્ન મુખ અને આનંદમય સ્વભાવ તથા મીઠી મીઠી આશાજનક વાતો રોગીના ઉપર આરોગ્યતાની વર્ષા કરે છે. વૈદે પોતાની આનંદ પૂર્ણ અને આલ્હાદિક વૃત્તિથી પોતાની આશા, હિમ્મત અને ધીરજરૂપી ઔષધિ રોગીને પાવી જોઇએ કે જેથી રોગીનું મન સુધરતું જાય અને તે ધીમે ધીમે સારો થવા માંડે. જેની વાતોથી આશા ઉત્પન્ન થઇને મન જેટલું દૃઢ થાય છે, આનંદી અને ઉત્સાહી થાય છે તથા નિશ્ચંત અને ધૈર્યશાળી થાય છે તે વાતો શરીરને એટલીજ લાભકારક છે. દૃઢ આશા અને અચલ હિમ્મતને સંજીવની ઔષધિ કહેવામાં કાંઇ પણ અતિશયોક્તિ નથી. તેનો મન ઉપર અને મનનો શરીર ઉપર થનારો પ્રભાવ ચમત્કારિક છે.

મહાત્માઓનાં દર્શન અને તેના શબ્દો આરોગ્યદાયક છે. એમ મનુષ્યના મનનો બીજા મનુષ્યના મન ઉપર સારો યા ખોટો વિચાર જેની દ્વારા પ્રગટ કરી શકાય છે તે પ્રેરણા શક્તિનો અભ્યાસ આજ કાલ ઘણોજ મનોરંજક અને આશ્ચર્યકારક થઇ રહ્યો છે. તેની દ્વારા બહુજ આશ્ચર્યજનક અને પ્રબળ શક્તિ ઉપયોગમાં લાવી શકાય છે,

વિજ્ઞાનિકો કહે છે કે મનુષ્યના શરીરનું હાડ, માંસ, સ્નાયુ એકદમ બદલાઇને રૂપાંતર થવામાં પુરૂં એક વર્ષ પણ લાગતું નથી. મનુષ્યના શરીરનો કેટલોક ભાગ તો દસ પંદર દિવસમાં અથવા માસ બે માસમાંજ બિલકુલ બદલાઈ જાય છે.

શરીરમાં થતા સર્વ રોગ આન્તરિક શક્તિદ્વારા પૂર્ણ રીતે સારા થઇ જાય છે. રોગોને સારા કરવાનો સર્વોત્તમ અને સ્વાભાવિક નિયમ તો એજ છે. વનસ્પતિ, રસાયન શસ્ત્રપ્રયોગ વિગેરે બહારના ઉપચારોથી રોગો સારા કરવાની પદ્ધતિ કેવળ અસ્વભાવિક અને કૃત્રિમ છે પરંતુ આંતરિક જીવનશક્તિદ્વારા રોગ સારા કરવાની પદ્ધતિ સત્ય, શાસ્ત્રીય, અને સ્વાભાવિક છે. માનસિક શક્તિથી રોગને સારો કરવાની પદ્ધતિ કાંઈ નવિન નથી. સર્વ ધર્મ પુસ્તકોમાં આ પ્રકારે રોગને મટાડવાની જ્યાં ત્યાં વિધિ લખેલી છે. મનનીવડે રોગ દૂર કરવાની શક્તિ આપણામાં આજે પણ વિદ્યમાન છે. જે મહત્ શક્તિ અને નિયમોને પ્રાચિનકાળમાં લોક અનુસરતા હતા તેને આજે આપણે જેટલા અનુસરીશું તે પ્રમાણમાં તે શક્તિ આપણામાં પ્રાપ્ત થશે.

એ પદ્ધતિ અનુસાર એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યના રોગને મટાડી શકે છે. પરંતુ રોગીએ પણ આ પદ્ધતિ ઉપર વિશ્વાસ રાખવો જોઇએ. જો રોગીને તે ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તો પછી વૈદ્યની ઘણી મહેનત હોવા છતાં પણ રોગી સારો થતો નથી. સર્વ રોગ ઇશ્વરીય નિયમ ભંગ કરવાથી થાય છે. પછી તે નિયમ જાણીને કે અજાણે ભંગ કર્યો હોય. જ્યાં સુધી પાપ પ્રવૃત્તિ બની રહે છે ત્યાં સુધી વ્યાધિ અને ક્લેશ રહે છે. એ ઇશ્વરીય નિયમ છે.

અપૂર્ણ.

योगिवर श्री स्वामी चम्पानाथजी.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

કાશ્મીરમાં માંસ ભક્ષણનો ઘણોજ પ્રચાર છે. મોટા મોટા વિદ્વાન પંડિતો પણ માંસ ખાય છે. ત્યાંના લોકો દેવકાર્ય તથા પિતૃકાર્યના ખાદ્ય પદાર્થોમાં પણ માંસનેજ પ્રાધાન્ય સમજે છે. એ જોઇને પરોપકાર મૂર્તિ શ્રી સ્વામી ચમ્પાનાથજીના હૃદયમાં એ ભાવ ઉત્પન્ન થયો કે આ પવિત્ર ભૂમિ કાશ્મિર દેશમાં અહિંસારૂપી કલ્પદ્રુમના અંકુરો ઉગાડવા જોઇએ અને તેથી વખતે હિંસા થતી બંધ થશે. આથી પોતે સંવત ૧૯૫૫ માં યોગાશ્રમ ઇન્દ્રેશ્વરથી કાશ્મીરની તરફ વિદાય થયા. ત્યાં જઈ તેમણે શ્રીનગરના રામબાગમાં પોતે સર્વ કોઇને માંસ ભક્ષણનો નિષેધ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. પોતાના ઉદાર ઉપદેશનું એ ફળ આવ્યું કે કાશ્મીરના બ્રાહ્મણોએ માંસ ભક્ષણ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી દીધી. પોતે ઘણા શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતા તથાપિ પણ યોગશાસ્ત્રમાં તો પોતે બહુજ સારી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી હતી. અને હઠયોગમાં તો પોતે ઘણાજ કુશળ હતા. હઠયોગની સંપૂર્ણ ક્રિયાઓની એકએક વાત પોતે જાણતા હતા. પોતાની આ ક્રિયાઓનું નિરીક્ષણ કરીને મોટા મોટા વિદ્વાનો પણ ચકિત થઈ જતા હતા. યોગથી અતિરિક્ત સાંખ્ય તથા મીમાંસામાં પણ પોતાની ગતિ પહોંચેલી હતી. છન્દશાસ્ત્રનું પણ પોતાને જ્ઞાન હતું એ સર્વ વાતો તેમના અષ્ટાંગયોગ, જ્ઞાનયોગ, યોગ વાર્તિક નામના પુસ્તકોથી પ્રગટ જણાય છે. તેમણે અહિંસા સંગ્રહ નામનું એક પુસ્તક બનાવ્યું છે. જેમાં શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણો ઇતિહાસાદિકોનાં પ્રબળ પ્રમાણોથી માંસભક્ષણનો નિષેધ કર્યો છે, આ પુસ્તકો હજુ સુધી પણ ધર્માદા વહેંચવામાં આવે છે !

હિંદીના પણ તે પ્રેમી છે. તેમના યોગાશ્રમમાં અનેક સામયિક પુરાણોની સાથે દૈનીક અઠવાડિક અને માસિક પત્રો પણ આજ સુધી આવે છે.

સ્વામીજી ઘણાજ ઉદાર હતા. પોતે સંવત ૧૯૫૦ તથા ૧૯૫૬માં, આશ્રમની સંપૂર્ણ વિભૂતિ, પરમંડલ, ઉત્તરવેની તથા જંમુના બ્રાહ્મણોને આપી દીધી. કીંમતી ઘરેણાં, શાલો, ચાંદીનાં વાસણો, સોનાનાં આભૂષણો, ગાયો, ભેંસો, વિગેરે કાંઇ પણ પોતે ન રાખતાં અનેક ગરીબ બ્રાહ્મણોને આપી દીધું હતું.

તેમનામાં એક વિલક્ષણતા એ હતી કે તેને કેટલાક દોષ સમજતા હતા. તે પાત્ર શુદ્ધિના ઘણાજ પક્ષપાતી હતા. તેમની આંતરિક ભાવના એ હતી કે જ્યાં સુધી કોઇ પોતાના સમ્પ્રદાય પદ્ધતિને અનુકૂળ શિષ્ય ન બને ત્યાં સુધી તે તેને યોગ શિક્ષાને પાત્ર સમજતા નહોતા. અનેક સાધુ અને ગૃહસ્થ યોગ શિક્ષાની લાલસાથી તેમના આશ્રમમાં રહેતા પરંતુ તેમને ઉપરના કારણથી પાછું જવું પડતું હતું. તેઓ उदार चरितानान्तु वसुधैव कुटुम्बकम्—નું અનુસરણ કરીને સાચા જીજ્ઞાસુઓનેજ યોગક્રિયાઓ શીખવતા હતા. ઘણા વખતથી તેમની ઇચ્છા હતી કે કોઇ ઉત્તમ જાતિનો બાળક મળે તો તેને યોગ શાસ્ત્રનું ફળ સંસ્કાર કરાવીને તથા સામયિક શિક્ષણ આપીને તેને ઇન્દ્રેશ્વર આશ્રમની સંપૂર્ણ સ્થાવર જંગમ સમ્પત્તિનો અધિકારી બનાવ્યો હોય તો ઠીક. તેમની આ ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ. તેમને એક વિધવા બ્રાહ્મણીએ પોતાના બે પુત્રોને આપી દીધા, અને તે એ

પણ ઇન્દ્રેશ્વરમાં રહેવા લાગી. સ્વામીજીએ સંવત ૧૯૬૨ માં આ બંને બાળકોને શિષ્ય બનાવીને તેમને ભોળાનાથ અને ઇન્દ્રનાથ આ નામથી વિભૂષિત કર્યા. તેમાં ભોળાનાથ થોડાક વખત પછી આશ્રમમાંથી કાંઇક કારણ વશાત ચાલ્યો ગયો, અને હાલ તેમની સંપત્તિનો ઉત્તરાધિકારી માત્ર ઇન્દ્રનાથ એકલોજ છે, તે હાલ રાજધાની જમ્મુમાં સામાયિક શિક્ષણની સાથે સંસ્કૃત પણ ભણે છે.

સ્વામીજીએ કેટલાંક વર્ષોથી મુસાફરી કરવી બંધ કરી હતી, અને પોતે જમ્મૂ સુધી જતા પણ નહોતા. સંવત ૧૯૭૧ માં સ્વામીજી જમ્મુમાં ગયા અને ત્યાં વેદ ભગવાનના મંદિરની સ્થાપનાની સાથે સાથે યોગાશ્રમ, ગોશાળા, ધર્મશાળા, અને એક વિશાળ પુસ્તકાલય સ્થાપવાનો વિચાર કર્યો, તેથી કાશ્મીર-જમ્મુના શ્રીમન્મહારાજાધિરાજે ૩૦ વીઘાં જમીન વેદમંદિરની સ્થાપના કરવાને માટે આપી, ગૌશાળાને માટે પણ એક સારૂં જંગલ આપ્યું એ ઉપરાંત એક સારી રકમના દાનનો પણ માનસિક સંકલ્પ કર્યો. અને આ રકમમાંથી ઉપરની સંસ્થાઓ ચલાવવાનો વિચાર કર્યો. શહેરમાંથી પણ ૧૨ હજાર રૂપિયા મળ્યા. તેમાં કેટલીક રકમ બાકી હતી. આથી સ્વામીજીએ વેદમંદિરનું કાર્ય આરંભ્યું અને તૈયાર થતાં ઘણીજ ધામધુમ સાથે વેદ ભગવાનના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. તેના રક્ષણને માટે એક કમીટી નીમવામાં આવી, જેમાં શ્રીમન્મહારાજા સર પ્રતાપસિંહજી, શ્રીમાન રાજા સાહેબ બળદેવસિંહજી તથા શ્રીમાન રાજકુમાર ટીકા હરીસિંહજી તથા દીવાન બહાદુર અમરનાથજી વિગેરે છે.

યોગાશ્રમ તથા ગોશાળા વિગેરેનું કામ અપૂર્ણ હતું એવામાં સ્વામીજીએ સર્વની આગળ કહ્યું કે મારે આ દેશને છોડીને મહારાજ નયપાલના શરણમાં જવું છે. આ વાક્યનો ગુઢ ભાવાર્થ કોઈ સમજ્યું નહિ. સંસ્કૃતમાં દેશ-નામ શરીરનું પણ છે, અને નય-નામ રાજનીતિ યા મર્યાદાનું જ છે. જે મર્યાદાનું પાલન કરે છે તે નયપાલ છે. મનુષ્યમાં હંમેશાં સ્ખલન રહ્યાંજ કરે છે, અને તેથી નયપાળ એ સચ્ચિદાનંદ પરમેશ્વરનુંજ નામ છે. જેની મર્યાદા હંમેશાં અચળ છે. સ્વામીજીના કથનનો ભાવાર્થ એ હતો કે, આ પાંચ ભૌતિક શરીરને છોડીને સચ્ચિદાનંદ પરમેશ્વરના શરણમાં જવું છે. અર્થાત મારૂં મૃત્યું નજીક છે.

આ પછી સ્વામીજી જંમ્મુથી ઇન્દ્રેશ્વર પાછા આવ્યા ત્યાં આવીને તળાવમાં ખૂબ સ્નાન કર્યું, અને તે વખતે પોતે કહેતા હતા કે હવે આ દેશને છોડીને મહારાજ નયપાલના શરણમાં જવું છે. એક વખત સ્વામીજીના માથામાં કાંઈક સાધારણ વેદના થઇ પરંતુ પોતાની મુખમુદ્રા પૂર્વવત પ્રફુલ્લિતજ હતી. કોઇને એ ભાન ન થયું કે તેમની જીવન લીલા પૂર્ણ થનાર છે. સ્વામીજી હંમેશાં ઉષઃકાલમાં દિવસે ૧૦ વાગ્યા સુધી પોતાની ભંવર ગુફામાં સમાધિસ્થ રહેતા હતા. સંવત ૧૯૭૧ના અસાડ સુદ ૧૪ને રવીવારે સવારના ૬ વાગે તેમણે ઇન્દ્રનાથને બૂમ પાડી. ઇન્દ્રનાથ દોડીને ગુફાની અંદર જુવે છે તો શ્રી સ્વામી ચંપાનાથજી શ્રી સચ્ચિદાનંદના શરણમાં.

મૌક્તિકનાથ યોગવિશારદ.

સ્ત્રીને સતિત્વ એજ ખરું આભૂષણ છે.

આજકાલ સ્ત્રીયો પોતાના શરીરને કપડાંલત્તાંથી અને સુવર્ણાદિકના દરદાગીનાઓથી શોભાવવાને માટે રાતદિવસ જાણે એજ કર્તવ્ય ન હોય, તેમ તેમાંજ પોતાના સમયનો ભોગ આપ્યાં કરે છે. આ એક પ્રકારનું તેનું અજ્ઞાનજ છે. ગરીબ ઘરમાં દેખાદેખી સ્ત્રીયો આવાં કપડાંલત્તાંના વાદ કરી પોતાના પતિને ઘણીવાર સતાવે છે, અને જો દરદાગીના કે કપડાંલત્તાં ન મળ્યાં તો પતિને ઝંપીને બેસવા પણ દેતી નથી. તેવીજ રીતે ધનવાન કુટુંબોમાં પણ આવાંજ કારણોને લઇને પતિનું સ્ત્રી ઉપરથી અને સ્ત્રીનું પતિ ઉપરથી મન ઉઠી ગયાનાં ઘણાંજ ઉદાહરણો છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી કદાપિ પણ આ પ્રમાણે કરતી નથી. તેનું લક્ષ્ય સ્થાન મન, વચન અને કર્મવડે પતિ સેવા કરવી એજ હોય છે. વસ્ત્રાદિકથી શરીરની શોભા વધારવા કરતાં હૃદયની પવિત્રતાથી શરીરની શોભાને વધારવી એજ ખરૂં સૌંદર્ય છે. જે સ્ત્રીનામાં હૃદયની પવિત્રતારૂપી શોભા હોતી નથી તે સ્ત્રી પછી ભલેને હજારો રૂપિયાના દરદાગીના વિગેરે પહેરે છતાં પણ તે ઇન્દ્રવરણાની માફક બહારથી સુંદર દેખાવા છતાં અંદરથી કડવીજ હોય છે. હૃદયની પવિત્રતાનું બીજું નામ સતિત્વ છે. સતિત્વ એ સ્ત્રિયોનું જીવન અને સ્વર્ગીય રત્ન છે. આ રત્ન એજ તેમને માટે સંસારમાં અમૂલ્ય અલંકારરૂપ છે. સતીત્વ એજ સ્ત્રિયોનું ચિરપૂજ્ય પરમ ધન છે. તેને કેળવવાથીજ સતી સ્ત્રિયો સંસારમાં પ્રાતઃસ્મરણીય અને પૂજ્ય થઇ શકે છે. જેવી રીતે ચંદ્રમાની શાંત ચાંદનીથી પૃથ્વિ પ્રકાશિત થઇને શીતળતાનું ભાન કરાવે છે તેવીજ રીતે સતી સ્ત્રિયોના હૃદયના સૌંદર્યથી સમસ્ત સંસાર પ્રકાશમય અને ઉજ્વલ થઇ શાંતિનો અનુભવ કરી શકે છે.

પતિવ્રતા સ્ત્રી એ ઘરની પૂર્ણ લક્ષ્મી છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, સતીત્વના સરખું રત્ન અને સતીના સમાન બીજી કોઈ દેવી નથી. આનંદ ઉપજાવનાર, મધુર વાણી બોલનાર, પતિવ્રતા અને સ્વામિની યથાર્થ રીતે સેવા કરનારી સતિ સ્ત્રી જે જગ્યાએ નિવાસ કરે છે, તે સ્થાન સંસારમાં નંદનવનના સરખું સુખ અને શાંતિનું ભૂવન બની જાય છે. પતિભક્ત પ્રાણતોષિની સતિના પવિત્ર મુખમંડલને જોઇને સ્વામીના સમસ્ત રોગ અને શોક દૂર થઇ જાય છે, તેનાં મધુર અને શાંતિદાયક વાક્યોથી પતિનાં દુઃખગ્રસ્ત હૃદય શીતલ થઇ જાય છે. દરિદ્રની ઝુંપડીમાં રહેવા છતાં પણ સતી પોતાના પતિને સ્વર્ગનો આનંદ આપી શકે છે. સંસારમાં એવું એક પણ કાર્ય નથી કે જે સતિ સ્ત્રી પોતાના પતિને માટે ન કરી શકે. તેની પતિ સેવા પર્વત શિખરની માફક ઉચ્ચ અટલ અને અચલ હોય છે. સ્વામી સતીના સહવાસથી જે નિર્મળ અને મધુર સુખનો ઉપભોગ કરે છે તેની તુલના સંસારમાં અન્ય સાથે થઇ શકતી નથી.

સતિ સ્ત્રિયો પોતાના પતિને પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક પ્રિય અને સ્વર્ગથી પણ ઉંચો સમજે છે. જે સ્ત્રી પતિની સાથે દ્વેષ રાખે છે, તેનું મુખ જોવું સતિ સ્ત્રીને ગમતું નથી. પતિનાં ચરણોની સેવાથી સતી સ્ત્રિયો જેવા દુર્લભ સુખનો ઉપભોગ કરે છે તેવું સુખ બીજાને મળી શકતું નથી. સતિ સ્ત્રિયો પોતાના પતિને હિતકર્તા કાર્યમાં પોતાનો પ્રાણ પણ અર્પી શકે છે. તેનું મન પતિના ચરણોમાં અને નેત્ર પતિના મુખ-

કમળની શોભા જોવામાં તલ્લિન રહે છે. સાધ્વિ સ્ત્રિયો પતિની પ્રસન્નતા જોઇને જે પ્રકારે સુખી અને સંતુષ્ટ થઇ શકે છે તેવીજ રીતે પતિના મલિન મુખને જોવાથી તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી.

જે સતિત્વના બળથી સંસારમાં મનુષ્ય હોવા છતાં પણ દેવી બનીને પૂજ્ય બની માનની દૃષ્ટિથી સ્ત્રિયોને જોવામાં આવે છે, તે અમૂલ્ય સતીત્વ રૂપી મનનું રક્ષણ કરવાને માટે તેણે હમેશાં યત્નવાન રહી સાવધાન રહેવું જોઇએ. આગળ આપણે ઇતિહાસમાં જોતાં ઘણી સ્ત્રીઓએ પોતાના સતિત્વનું રક્ષણ કરવાને માટે પોતાના પ્રાણ આપ્યાનાં દૃષ્ટાંતો મળી આવે છે. સતિત્વ એ એવું રત્ન છે કે તેને માટે સતિ સ્ત્રીઓ પ્રાણને પણ તુચ્છ સમજે છે.

એ સતિત્વ ધર્મનું અવિત્રપણે રક્ષણ કરવું એ સ્ત્રીઓનો મુખ્ય ધર્મ છે તેનાં રક્ષણને માટે સ્ત્રિયોએ અશુદ્ધ વિચારો અને મલિન ઇચ્છાઓને પોતાના હૃદયમાં સ્થાન ન આપવું જોઇએ કારણ કે મલિન ભાવનાને એક ક્ષણ પણ સ્થાન આપવાથી સતીત્વમાં કલંક લાગતાં વાર લાગતી નથી. સતીત્વ એ એવી પવિત્ર વસ્તુ છે કે તેમાં એક જરા સરખો પણ દોષ ભળવાથી તે કલંકિત થઇ જાય છે. દરેક પ્રકારે પતિને સંતુષ્ટ રાખવો એ સતિત્વનું લક્ષણ છે પતિની સાથે જરા પણ અપ્રસન્નતા, કે ખરાબ વર્તન યા અણબનાવ રાખવો એ સતિત્વને નષ્ટ કરનાર છે. પતિની ગેરહાજરીમાં સ્ત્રીએ કોઇ પણ પ્રકારના આનંદ ઉત્સવમાં સામેલ થવું એ અનુચિત છે કેમકે એ અધર્મ છે.

પતિ પત્નિ પરસ્પર એક બીજાની પાસેથી ધર્મપૂર્વક જે મેળવવાને અધિકારી છે તેને કોઇપણ રીતે બીજાને સ્વાધિન કરવું એજ વ્યભિચાર છે. પરપુરૂષને કદી પણ સતિ સ્ત્રીએ પોતાના પતિ કરતાં શ્રેષ્ટ ન માનવો બીજાનાં સુખ સૌભાગ્ય તથા સૌંદર્ય જોઇને પતિને તુચ્છ સમજવો અનુચિત છે. જે સ્ત્રી આ પ્રમાણે કરે છે તે યથાર્થ સતિ હોતી નથી પોતાના પતિનાં અયોગ્ય કર્મોથી કદાચ તેને દુઃખ વેઠવું પડે તો એવા વખતે ઘણી સ્ત્રિયો કહે છે કે જો મારો તેની સાથે સંબંધ ન થયો હોત યા તો એથી હું વિધવા થઇ હોત તો સારૂં, કે આજ આટલું દુઃખ તો ન સહન કરવું પડત, આવું વર્તન રાખનારી સ્ત્રિયો કદાપિ પણ સતિ થઇ શકતી નથી.

સ્ત્રિયોએ એવા દોષોનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. અયોગ્ય મોજમઝા ને કદી પણ હૃદયમાં સ્થાન ન આપવું જોઇએ. જે સુખની અભિલાષાથી ધર્મભ્રષ્ટ થવાનો સંભવ હોય તે સુખને સતિ સ્ત્રિયો ઇચ્છતી નથી. કેમકે એ સર્વ સુખની અભિલાષાઓ યા મલિન ભાવનાઓજ મનુષ્યને કુમાર્ગગામી બનાવીને દારૂણ દુઃખ આપ્યાં કરે છે. ઘણી સ્ત્રિયો અનેક દુરાચારી અને પાખંડિ લોકોની જાળમાં ફસાઇને પતિત થઇ જાય છે એવા નરાધમોનું પવિત્ર યુવતિઓએ મુખ પણ ન જોવું જોઇએ. કારણ કે એવા લોકોજ ભોળી સ્ત્રિયોના સર્વ નાશના કારણરૂપ થાય છે. હંમેશાં યાદ રાખો કે એવા નરપિશાચોનાં હૃદય સાક્ષાત નરક કુંડ જેવાં હોય છે. તેનાથી હંમેશાં ડરતા રહેવું જોઇએ એવીજ રીતે ઘણી દુષ્ટ સ્વભાવની કુલટા સ્ત્રિયો પણ હોય છે તે નાની વહુ દીકરીયોની સાથે હળી મળી જઇ લલચાવી તેમના સર્વ નાશનું કારણ બની જાય છે એવી સ્ત્રિયો ઉપરથી જોતાં ડાહી અને

સારી જણાય છે પરંતુ ખરી રીતે તેનું હૃદય ઘણુંજ ભયંકર હોય છે. એવી સ્ત્રિયોની સાથે સારી સ્ત્રીઓએ કદી વાતચિત પણ ન કરવી જોઈએ. સાધ્વી સ્ત્રિયોએ દુરાચારિણી સ્ત્રિયોનો વિષની માફક ત્યાગ કરી દેવો જોઇએ.

ઇન્દ્રિય સંયમ અર્થાત ઇન્દ્રિયને પોતાના વશમાં રાખવી એ ધર્મ રક્ષણનો મુખ્ય ઉપાય છે. જેની ઇન્દ્રિયો વશમાં હોતી નથી તેનું અધઃપતન જરૂર થાય છે જ. તે પાપના ખાડામાં ડુબી જાય છે. ઇન્દ્રિયોની ચંચળતા મનુષ્યોને પશુ બનાવી શકે છે. તમે તમારી મનોવૃત્તિયોને પવિત્ર રાખીને ચરિત્ર ઉપર તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ રાખતાં શીખો કે જેથી તેમાં કોઈ પણ પ્રકારના દોષનો સંચય થવા ન પામે. પરમેશ્વરમાં અટલ ભક્તિ રાખો અને પોતાના તથા પતિના ચરિત્રની મંગલ કામનાને માટે ભક્તિ ભાવથી ઇશ્વરની આરાધના કરતા રહો. પોતાના દોષોને કદી પણ પતિથી છુપાવો નહિ. પરંતુ તેમાંથી બચવાને માટે હંમેશાં પતિની પાસેથી શિક્ષણ લેતા જવું અને આવા કામમાં લજ્જા કે શરમ રાખો નહિ. સતિ સ્ત્રીએ વિચારમાં અને આચારમાં પતિમય જીવન ગાળવું, પતિની છાયા રૂપે વર્તવું એજ સર્વોત્તમ રસ્તો છે. પોતાના સતિપણાને જાળવવાને માટે મન, વચન અને શરીરથી કદી પણ પતિથી અભિન્ન ન રહેવું. અને આ પ્રમાણે જ્યારે પતિની સાથે એકતાનો અનુભવ થતો જશે ત્યારેજ યથાર્થ સતિત્વપણાનું જે ફળ તે સતિ સ્ત્રીને મળ્યા સિવાય રહેવાનું જ નહિ. સ્ત્રીએ ક્ષુદ્ર વસ્ત્રાલંકારોથી પોતાના શરીરને શણગારવા કરતાં આવા સતિત્વ રૂપિ અમૂલ્ય રત્નથી દીપાવું એ ખરૂં સૌંદર્ય અને શોભા છે. અપૂર્ણ.

श्री सत्यनारायणनी कथा.

(લેખકઃ—શ્રીયુત હ. ન. વ્યાસ.)

અધ્યાય ૩ જો.

હરિગીત.

સૂત કે' સુણો મુનિસત્તમો, આગળ વળી કહું છું ફરી,
પૂર્વે હતો નૃપ એક ઉલ્કામુખ, નામે શુભ મતિ.
તે સત્યવાદી ને જીતેંદ્રિય, રોજ શુભ દેવાલયે,
જે ધન ઘણું દે વિપ્રને, સંતુષ્ટ કરતો અતિશયે.
તેની હતી સ્ત્રી કમલવદના સતી મહા યુવતી અતિ,
તે સાથ ભદ્રશીલા નદી તટ, વ્રત કરે તે ભૂપતિ,
એવે સમે ત્યાં એક આવ્યો, સાધુ નામે વાણીઓ,
વેપાર માટે બહુ ધનર્થી, વા'ણો ઘણા ભરી લાવીઓ.
તે વાણ છોડી નદી તટે નૃપતિ સમીપ પોતે ગયો;
વ્રતધારી જોઇ ભૂપને વિનયેથી પુછવા લાગીયો,
કે' સાધુ નૃપ આ શું કરો છો? ભક્તિમય ચિત્તે કરી,
તે સર્વ સ્પષ્ટ કહો તમે સુણવા ચહું હું આ ઘડી;
નૃપ કે' પૂજન આ થાય છે તેજસ્વિ અતુલિત વિષ્ણુનું;

પુત્રાદિ પ્રાપ્ત થવા સ્વજનસહ વ્રત કરૂં છું તેમનું,
એ વચન સુણી નૃપનું વધો આદરથી સાધુ તે સમે;
વિસ્તારથી કહો' રાય રે હું કરીશ જે કહેશો તમે. ૪
મારે હા પણ સંતતિ નથી નક્કી થશે એ વ્રતથી;
પછી વણજથી નિવૃત્ત થઇ નિજ ગૃહ ગયો આનંદથી;
તે સંતતિદાયક બધું વ્રત સાધુએ સ્ત્રીને કહ્યું,
"જો સંતતિ મુજને થશે તો વ્રત કરીશ" એ પણ કહ્યું. ૫
તે સર્વ સજ્જન સાધુએ નિજ સ્ત્રી લીલાવતીને કહ્યું,
પછી એક દીવસે તેની સ્ત્રી લીલાવતીને સુખ થયું;
સ્ત્રી ધર્મમાં તે આવતાં આનંદમાં પતિસંગથી,
થઇ ગર્ભવતી તે સ્ત્રી પછી શ્રી સત્યદેવ પ્રસાદથી. ૬
દશમે મહીને તેહને શુભ રત્ન સમ કન્યા થઇ,
સુદ પક્ષમાં જ્યેમ ચંદ્ર ત્યમ તેમ તે દિન દિને વધતી ગઇ;
તેથી કર્યું તે પુત્રીનું શુભ નામકરણ કલાવતી,
ત્યારે મધુર વચનેથી પૂછે સ્વામીને લીલાવતી. ૭
કે કયમ નથી કરતા તમે વ્રત પ્રથમ સંકલ્પીત કર્યું,
કે' સાધુ એના લગ્નમાં કરીશું પ્રિય વ્રત જે ધર્યું;
કહી એમ સમજાવી સ્ત્રીને રળવા ગયો પર નગરમાં,
પછી તે કલાવતી પુત્રી વધવા લાગી પિતુ મંદિરમાં. ૮
તે મણા વર્ષે આવતાં સખી સાથ તનુજા જોઈને,
વર યોગ્ય વય[1] વિચારી ઝટ બોલાવી તેણે દૂતને;
"શુભ ખોળી વર લાવો તમે" એ સાધુની આજ્ઞા થતાં,
કાંચનપુરે તે દૂત આવ્યો શ્રેષ્ઠ વર અતિ શોધતાં. ૯
ત્યાંથી વણિક સુત એક લઈ તે દૂત પાછો આવીઓ,
શુભ ગુણ ને અતિ રૂપથી તે સાધુને મન ભાવીઓ;
શુભ લગ્ન લઇ જ્ઞાતી સગાંસહ સાધુએ અતિ હર્ષથી,
તે વણિક સુતને દાન કન્યાનું દીધું શુભ વિધિથી. ૧૦

દોહરા.

વ્રત ઉત્તમ આ સમય સહુ ભૂલ્યાં ભાગ્યવશાત,
તેથી તેઓ ઉપરે રૂઠયા પ્રભુ સાક્ષાત. ૧
વેપારે કુશળ હતો સાધુ તેહ અપાર,
ચાલ્યો લેઈ જમાઇને ઝટ કરવા વેપાર. ૨
સુંદર નિધિકાંઠે હતું રત્નસાગર પુર જ્યાંય,
કરવા લાગ્યા વણજ જો સાધુ જમાઇ ત્યાંય. ૩

---

૧ ઘણી મોટી ઉમર થઈ ગએલી + નિયમ-સંકલ્પ.

વેપારે બહુ ધન મળ્યું સુખ ત્યાં સારૂં જોય,
પણ વ્રત નારાયણ તણું સંભાર્યું નવ હોય. ૪
તેથી પ્રભુએ તેહને, શાપ દીધો તે વાર,
"જાઓ સાધુને થજો દારૂણ દુઃખ અપાર". ૫
તેહ નગરનો નૃપ હતો ચંદ્રકેતુ ગુણ ખાણ,
તસ્કર તેહના મહેલમાં પેઠા લેવા લાણ. ૬
માલ ઘણો લઇ નીકળ્યા ચેત્યા ચોકીદાર,
નાઠા ચોરો પાછળે ચોકીદાર જણાય. ૭
ચોરો ગભરાઇ ગયા નાંખી દીધો માલ,
સાધુ કેરા બારણે તેહ પડ્યો તત્કાળ. ૮
ચોકીદારો માલ તે પકડી અતિ હરખાય,
ચોરો તો નાશી ગયા પણ તે ઘર ખોળાય. ૯
તે ઘરના બે વણિકને જાણી ચોર જરૂર,
બાંધીને તે બેઉને લાવ્યા રાય હજુર. ૧૦
ચોકીદારો હર્ષથી બોલ્યા રાયની પાસ,
પકડી લાવ્યા ચોર બે આજ્ઞા આપો ખાસ. ૧૧
રાજાની આજ્ઞા થકી દૂતોએ તત્કાળ,
તે બેને દૃઢ બાંધીને નાંખ્યા કારાગાર[1], ૧૨
તે બેની કંઇ વાત પણ નૃપે સુણી ન લગાર.
સત્ય પ્રભુ કોપ્યા જ્યહાં કોણ કૃપા કરનાર. ૧૩
રાજાએ તે બેઉના ઘરનું સૌ ધન લીધ,
બંદીખાને તેમને દુઃખ ઘણેરૂં દીધ. ૧૪

ચોપાઇ.

પ્રભુ કોપે જેના પર અતિ, તેની થાયજ માઠી ગતિ,
સાધુનાં સ્ત્રી પુત્રી જેહ, ઘેર થયાં દુઃખીઆરાં તેહ. ૧
ખાતર પાડી ચોરો બધું, લેઇ ગયા ઘરમાં જે હતું,
ઘેરાયાં આધિવ્યાધિથી, ઉદ્યમ કાંઇથી થાય ન રતી. ૨
ભૂખ્યાં તરસ્યાં ઘરઘર ફરે, પેટ પરાણે ભીખી ભરે,
કલાવતી કન્યા પણ સદા, ભટકી વેઠે અતિ આપદા. ૩
એક દિવસ ભૂખી બહુ થઇ, બ્રાહ્મણ એકતણે ઘર ગઇ,
ત્યાં વ્રત નારાયણનું જોઇ, ખાવાનું દેશે અહીં કોઇ. ૪
એ આશાએ બેઠી તહીં, કથા સુણી વર મનમાં લહી,[1]
પ્રસાદ ભક્ષણ કરીને ઘેર, મોડી રાતે ગઇ તે પેર. ૫
મા તેની જોતી હતી વાટ, વાર થતાં કરતી ઉચ્ચાટ,
કલાવતી આવી જેટલે, બોલી મા પ્રેમથી તેટલે. ૬

૧ કેદખાનામાં.

આટલી વાર સુધી રાતરે, ક્યાં ગૈ હતી કહ્યું મન ના ડરે,
વિનય ધરી પુત્રી તત્કાલ, મા પ્રત્યે બોલી ધરી વ્હાલ. ૭
ભૂખ અતિ લાગી હતી મને, શું કહું માત અરે હું તને,
બ્રાહ્મણ એક તણે ઘર ગઈ, ભીખવા વાર બહુ ત્યાં થઇ. ૮
મન વાંચ્છિત સિધિ દે જેહ, મા મેં ત્યાં દીઠું વ્રત તેહ,
મા જો એ આપણથી થાય, તો નક્કી સર્વે દુઃખ જાય. ૯
લીલાવતિને સાંભર્યું તેહ, સ્વામીએ પણ કરીયું જેહ,
વાત બધી પુત્રીને કહી, વ્રત કરવા બે તત્પર થઇ. ૧૦
વે'લા ઉઠી નીમ લે ત્યહાં, ભીખવા નગર વિષે બે ગયાં,
તે દિવસે બહુ મળ્યું બેઉને, વ્રત કીધું અતિ હર્ષિત મને. ૧૧
બંધું સ્વજન સાથે વ્રત કરી, આરાધ્યા બેઉએ હરિ,
ધણી જમાઇ ઝટ આવે ઘેર, પ્રભુ કરો એવી શુભપેર. ૧૨
ધણી જમાઇના અપરાધ, ક્ષમા કરો સર્વે જગનાથ,
એ દીન માદીકરીએ સાર, યાચ્યા પ્રભુને વારંવાર. ૧૩
એ વ્રતથી તૂઠયા અતિ તેહ, સત્યજ નારાયણ પ્રભુ જેહ,
સાધુનો મોટો અપરાધ, ક્ષમા કર્યો એવા જન તાત. ૧૪

દોહરા.

શમણું આપી રાયને, પ્રભુએ જણવ્યું એમ,
વણ વાંકે બે વણિકને, કેદ કર્યા છે કેમ ? ૧
છોડી દે જ સવારમાં, ધન દે પાછું સર્વ,
નહિ તો તવ ધન પુત્રને, રાજ્ય હરીશ આ પર્વ. ૨
અંતરધ્યાન થયા પ્રભુ, નૃપને કહી તતકાળ,
ઉઠી પ્રભાતે કરી સભા, સર્વ કહ્યું નરપાળ. ૩
સેવકને કરી આગન્યા, મુકત કરી મ્હાજન,
બેને ત્યાં બોલાવીને, બોલ્યા તે રાજન. ૪
દૈવેચ્છાથી દુઃખ બહુ, વેઠયુ તમે આવાર,
પણ નિર્ભયતાથી હવે, ભોગવજો સુખ સાર. ૫
ક્ષૌરાદિક કરાવીને, દીધ વસ્ત્રાલંકાર,
ખાન પાન સન્માનથી, સંતોષ્યા જ અપાર. ૬
બમણું ધન આપી વદા, રાજન રૂડી પેર,
જાવ તમે સાધુ હવે, સુખેથી નિજ ઘેર, ૭
સારે બેઉ રાયને, પ્રણમી વારવાર,
"કૃપા કરી બહુ" એમ કહી, આવ્યા ઘર તતકાળ. ૮
એવો સ્કંધ પુરાણના, રેવાખંડની માંય,
કથા સત્યનારાયણે, છે ત્રીજો અધ્યાય. ૯

શ્રી સત્યનારાયણ દેવકી જે.

૧ કથા સાંભળનાં પોતાના સ્વામીને સંભારતી હતી.

ન્યાતોના સુધારા.

આજે સુધારાને નામે કુધારાનો પગ પેસારો કરી ચાલતી આવેલી રૂઢીનું સત્યાનાશ વાળનાર અને અયોગ્ય આચાર વિચારમાં ફસાવનાર કેટલાક માણસો પોતાનું તેજ ખરૂં આવું માનનારા ઉભા થયા છે, અને આવા કહેવાતા સુધારાવાળાઓ નાતોનુ નિકંદન કાઢવા પણ પોતાનાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા છે; આ જોઇ ગમે તેવા ચુસ્ત સનાતની હિંદુનું દીલ દુઃખ્યા સિવાય રહેવાનુંજ નહિ.

નાતોને તોડી પાડી સુધારો કરવા ઇચ્છનારાઓએ પોતાનું બળ નાતોને તોડી પાડવાના કામમાં વ્યર્થ ગુમાવવા કરતાં નાતોને સુધારી સારા પાયા ઉપર લાવવા પોતાના બળનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર આ પ્રમાણે મૂળ ચાર ન્યાતો છે. અને તેમાંથી ધંધા પ્રસંગે દરેક ન્યાતમાંથી જુદી જુદી પેટા નાતો ઉત્પન્ન થયેલી છે. આમ જુદી જુદી નાતોથી અત્યારે હીંદુમાં અસંખ્ય નાનો થઇ ગઇ છે, અને તે બધી નાતોને તોડી પાડવાને માટે જે પરિશ્રમ કરવો તે વ્યર્થ છે. ઘણા કાળના સંસ્કારોથી જામી ગયેલા બળવાળી નાતોને તોડી પાડવા મથનાર પોતેજ પોતાનું બળ ગુમાવે છે અને ' અતો ભ્રષ્ટ, તતો ભ્રષ્ટ ' થઇ રહે છે.

आत्मवत् सर्व भुतेषु આ સુત્રનો આધાર લઇ કેટલાક માણસો સર્વ પ્રાણી માત્રને પોતાના આત્મારૂપ માનવા જોઇએ અને તેથી ભિન્ન ભાવ ન રાખવો એ બધાંને એક બીજાની સાથે ખાવા પીવામાં વાંધા નથી, આમ માને છે અને બીજાને મનાવવા વ્યર્થ પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ આમાં પણ અધિકાર ભેદ હોય છે એ વાત તેમના મગજમાં ઠસેલી હોતી નથી. નાનો અધિકાર અન્તે લીધેજ પડેલી છે, અને તેથી જેમ મોટા અમલદારો અને નોકર ચાકર વચ્ચે તફાવત રહ્યાં જ કરે છે, તેમ આ નાતોમાં પણ તેવો તફાવત તો રહેવાનોજ. જેમ કે બ્રાહ્મણના અધિકાર કરતાં ક્ષત્રીના ગૌણ હોય છે, ક્ષત્રીના કરતાં વૈશ્યના ગૌણ હોય છે અને વૈશ્ય કરતાં શુદ્રના ગૌણ હોય છે જે આચાર વિચારનું શુદ્ર સેવન કરે છે, તેનું વૈશ્ય અનુકરણ કરતો નથી, વૈશ્યના આચાર વિચારોનું ક્ષત્રી અનુકરણ કરતો નથી, અને ક્ષત્રીના આચાર વિચારનું અનુકરણ બ્રાહ્મણ કરતો નથી તેમ કરવાથી ઉંચી ગતિને પ્રાપ્ત કરવાને બદલે તે નિચી ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

અને આજકાલના સુધારા અને સુધારકો તો પોતે ઉંચેથી નીચે પડવા જેવા આચાર વિચારોનું સેવન કરે છે અને બીજાને તેમ વર્તવાને માટે બોધ આપે છે, પછી તેમની ઉન્નતિ થવાને બદલે અધોગતિજ થવાની અને તેની વિશેષ ખાત્રી નીચેના દૃષ્ટાંતોથી થઇ જશે.

એક બીજાની સાથે વર્ણાશ્રમનો ભેદ ભાવ રાખ્યા સિવાય જમવું આ રીવાજ શુદ્રમાં ચાલે છે અને જો ઉચ્ચ વર્ણનો માણસ આ પ્રમાણે કરે છે તો તેને નાતવાળાઓ નાત બહાર મૂકે છે. જેથી તેને શુદ્રવત રહેવું પડે છે અથવા તેને શુદ્ર જેવો બીજાઓ ગણે છે.

પુનર્લગ્ન—ફરી લગ્ન કરવું તે. સ્ત્રી એકવાર વિધવા થયા પછી ફરી બીજા પુરૂષ

સાથે લગ્ન કરે એ તેને પુનર્લગ્ન કહે છે. અને આને આપણે કેટલાક લોકો નાતરૂં કર્યું એમ કહીએ છીએ. આ રીવાજ શુદ્ર જાતિમાંજ છે, અને તેમાં પણ જે ઉચ્ચ કહેવાતા મથે છે તેઓમાં આ નાતરૂ કરવાનો રીવાજ હોતો નથી. વળી આ રીવાજ વૈશ્યોમાં પણ કેટલીક ન્યાતોમાં છે પણ તે ન્યાતો તેમની બીજી ન્યાતો કરતાં હલકી ગણાય છે. દાખલા તરીકે પાટીદારોમાં ઉંચા કુળવાનોમાં આ રીવાજ હોતો નથી, જ્યારે તેમાં કેટલાક તથા ઉતરતા કણબી લોકોમાં આ નાતરૂં કરવાનો રીવાજ હોય છે, અને આવીજ રીતે શુદ્ર વર્ગમા પણ નાતરૂં નહી કરનારા કુળવાન અને કરનારા ઉતરતા ગણાય છે.

હવે વિચાર કરવો ઘટે છે કે આપણા સુધારાવાળા લોકો વર્ણાશ્રમનો ભેદ કાઢી નાખવા અને પુનર્લગ્ન કરવાનો રિવાજ પાડવા મગે છે, અને આજ ધોરણે તેઓ ઉંચેથી નિચે જાય છે કે નિચેથી ઉંચે જાય છે તેનો વિચાર વાચકોને કરવો ઘટે છે.

આ લોકો ખરી રીતે જોતાં પોતે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય કે વૈશ્ય હોવા છતાં આ પ્રમાણે શુદ્રના આચારવિચારોનું મનન કરવા મથે છે અને તેથી તે પોતાની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી પણ ઉલટા 'અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ' બનીને વર્ણશંકર પ્રજાને ઉત્પન્ન કરે છે. આથી તેમણે જો ખરાજ સુધારો કરવો હોય તો ન્યાતોને તોડી પાડવાનુ મનન કરવા કરતાં ન્યાતોમા જે સડા પડ્યા હોય તેને દુર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

એક માણસથી જે નથી બનતુ તે કામ આખી ન્યાતો ધારે તો કરી શકે તેમ છે. હાલ કેટલીક નાતોમાં જુના વિચારના કરતા કારવતા હોય છે અને તેઓ નાહક અંદરે અંદર એક બીજાના દોષો જોતા ફરી નાતોમા વિઘ્નો નાખી લડી પડે છે અને નાતોમાં તડા પાડવા તૈયાર બની જાય છે. આમા મૂળ વિઘ્નનુ કારણ પણ નજીવુ હોય છે. આ પ્રમાણે એક બીજાના દોષ જોવાના મૂકી દઇ દરેક ન્યાતે એક મથી બની પોતાની ન્યાતને સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

દરેક નાતમાં ફંડ તો હોય છેજ તે ફંડનો ગેરવ્યાજબી ઉપયોગ ન કરતાં તે ફંડમાં વધારો કરી તે વડે નાતનાં બાળકોને ઉંચી કેળવણી આપવામા મદદ કરવી જોઇએ. મોટી નાત હોય તો આને માટે એક જુદુંજ ફંડ કરવુ અને તે ફંડમાથી જે ગરીબ છોકરાઓ પૈસાની તાણુને લીધે ન ભણી શકતા હોય તેમને મદદ કરી આગળ ભણવાની ઉંચી કેળવણી આપવી જોઇએ.

વળી કેટલાક કઢંગા રીત રીવાજો કાઢી નાંખી તેને બદલે હાલના જમાનાને અનુસરતા રીવાજોનું સ્થાપન કરવું જોઇએ. કેટલીક ન્યાતમાં મૂવા પાછળ પુષ્કળ ખર્ચ કરવાનો રીવાજ હોય છે, અને આવાં ખર્ચોમાંજ કેટલાક લોકો પાયમાલ થઇ ગયેલા જણાય છે આથી બાબતમાં આવાં નકામાં ખર્ચો કરતાં અટકવું, અથવા તો બેઉ વિચારીને પોતાના ગજા પ્રમાણેજ ખર્ચ કરવું.

કેટલીક ન્યાતોમાં કન્યાવિક્રયનો ખાસ રીવાજ હોય છે, અને આથી જે ન્યાતોમાં કન્યાવિક્રયનો રીવાજ હોય છે તે ન્યાતોની ઉન્નતિ કોઇપણ કાળે થતી નથી. કારણ કે કન્યાના પૈસા લેવા એ પૈસા ગોરક્ત જેવા છે, અને તેથી તે નડયા સિવાય રહેતાજ નથી. જે પુત્રીના પૈસા લેછે તે કદી પણ પૈસાવાળો થયાનું જણાયુ નથી. ઉલટા તે હંમેશાં

ભીખારીજ રહે છે, અને તેથી જો દરેક ન્યાતે પોતાની ઉન્નતિ કરવીજ હોય તો કન્યાવિક્રય. કરવાનો રિવાજ નાબુદજ કરવો જોઈએ.

વળી આ કન્યાવિક્રય કરવામાં કેટલાક લગ્ન વખતે ખર્ચ થાય છે તે ખર્ચનું બાનું કાઢી માંડવા ખર્ચની રકમ લઇએ છીએ એમ માને છે. પણ આ તેમની માન્યતા ભૂલ ભરેલી છે. આવા કામમાં કન્યાને વેચી તેના પૈસાથી ન્યાતનું ખર્ચ ઉદાર દીલથી કરવું. અને વાહ વાહ કહેવરાવવી એ મૂર્ખતાજ છે.

સાધારણ રીતે કન્યા પરણાવવામાં જે ખર્ચ વધારે પડતું હોય તે કહાડી નાંખવું અને ન ચાલે તેટલુંજ ખર્ચ કરવું કે જે કન્યાના બાપને ભારે પડે નહિ, અને કન્યાવિક્રય કરવાનો રિવાજ કહાડી નાંખવો.

ન્યાતમાં એક સહકારી મંડળ સ્થાપવું જોઇએ કે જેથી આવાં ખર્ચો કરવાં ભારે પડે નહિ, અને આ રીવાજથી એક બીજાને મદદ કરવી જોઈએ. ઘણી ન્યાતોમાં એક બીજાને ત્યાં પ્રસ્તુત સમયે ચાંલ્લો કરવાનો રિવાજ હોય છે. આ રિવાજ ઘણોજ ઉત્તમ છે. જેને ત્યાં કોઇપણ ખર્ચ આવે તો તેને દરેક ન્યાતના માણસે ચાંલ્લો રૂપિયો કે બે રૂપિયા જે રિવાજ હોય તે કરવો અને તેની પાસેથી કાંઇ પણ વળતર પાછું લેવું નહિ, આજે ઘણી જગ્યાએ ચાંલ્લો કર્યા પછી રૂપિયો ચાંલ્લો કર્યો હોય તો દાદન્કે બે રૂપિયા તેનાં વળતર તરીકે પાછા લેવાનો રિવાજ છે તે રિવાજ કાઢી નાખવો એટલે જેને ત્યાં ખર્ચ હશે તેને ત્યાં આ પ્રમાણે ચાંલ્લાની રકમ મળવાથી ખર્ચમાં ઘણી સારી મદદ થઈ પડશે અને તેથી જે ખર્ચ તેને ભારે પડતું હશે તે નહીં પડે અને આ પ્રકારે ખર્ચના પ્રસંગે એક બીજાને મદદ થઈ શકશે.

આ પ્રમાણે ન્યાતોને સુધારવા માટે તેમજ ન્યાતના દરેક માણસની ઉન્નતિ થાય તે અર્થે દરેક માણસે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને સામાસામી નાહક ઝઘડા ઉત્પન્ન કરી વિખવાદને ઉભો કરવા કરતાં જેમ બને તેમ એક બીજામાં સંપ વધે તેવે રસ્તે જવું એજ ખરો સુધારો છે.

આ પ્રમાણે જો દરેક ન્યાતમાં સુધારો થઇ શકે તો મફત કેળવણી આપી શકાશે અને ન્યાતના બાળકો કેળવાયા પછી પોતાની અને પોતાની ન્યાતની ઉન્નતિ પણ કરી શકશે.

प्रासंगिक विचार.

પ્રિયબંધુ ! આપ જાણો છો કે માસિકનો આધાર તેના ગ્રાહકો ઉપર છે. તેનું કાર્ય આપની સેવા કરવાનું છે અને તે યથાશક્તિ બજાવ્યાં કરે છે અને બજાવશેજ. માણસ માત્રને સુખ, શાંતિ અને આનંદ મળે, અને આજે સ્થળે સ્થળે જે કલેશ અને કંકાસના અખાડા તરીકે કેટલાક કુટુંબો ગણાયાં કરે છે તેઓ સુખી અને આનંદી ગણાય તેવા લેખો લખવા એ તેનો ઉદેશ છે.

ભાગ્યોદય પોતાના ગ્રાહકોની આર્થિક અને શારીરિક ઉન્નતિની સાથે માનસિક

અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય તેવું ઇચ્છે છે, અને તેને માટે તે તેનાથી બને તેવો પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે.

હાલ અમે જે કાગળો વાપરીએ છીએ તે કાગળો સાત રૂપિયે રીમ મળતા હતા તેના સત્તર રૂપિયા રીમના ખર્ચતાં પણ મળી શકતા નથી. હવે તે વખતે પણ બેજ રૂપિયા લવાજમ લેતા હતા અને હાલ પણ બેજ રૂપિયા લઇએ છીએ તો તેથી અમારે કેટલું સહન કરવું પડતું હશે તેનો વિચાર વાચકોજ કરી લેશે.

આથી જેમ ગ્રાહકો વધારે થાય તેમ અમને ખર્ચમાં કાંઇક ઓછું થાય તે હેતુથી અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને વધુ નહિ તો છેવટે એક એક ગ્રાહક કરી દેવાને માટે એક વખત આગ્રહ કરી ચુકયા છીએ છતાં હજુ કેટલાક સજ્જનો તરફથી તેનો અમલ થયેલો જણાતો નથી. અમે આશા રાખીએ છીએ કે દરેક બંધુ અમારી આ માગણીનો સ્વિકાર કરશે અને અમને વધારે નહિ તો માત્ર એકેક ગ્રાહક કરી મોકલી યોગ્ય સહાય આપશેજ.

ઘણા માણસો નુકશાનકર્તા વ્યસનો, ચ્હા-બીડી-તમાકુ વિગેરેમાં બાર મહીને બે રૂપિયા તો શું પણ દર મહીને બબ્બે ચચાર રૂપિયા ખર્ચી પોતાની હોજરીને ભસ્મીભૂત કરવા તૈયાર હોય છે, પરંતુ આવા આખા કુટુંબને સુધારી સુખ અને શાંતિનો અનુભવ કરાવનાર લેખોવાળા માસીકને માટે બાર મહીને બે રૂપિયા જેવી નજીવી રકમ ખર્ચવા જીવ કચવાવે છે, એ ઘણુંજ દીલગીરી ભરેલું છે.

ઘણા કહે છે કે અમને વાંચવાની ફુરસદ નથી, પરંતુ તેઓ એમ વિચાર કરતા નથી કે તે જે દર માસે આવતું હશે તો કોઇપણ વખતે વંચાશે. વળી સ્ત્રી અને બાળકો વાંચશે તો તે પણ આગળ ઉપર પવિત્ર જીવન ગાળનારાં બનશે તો આ બે રૂપિયા તો કમાંય વળી જશે.

વળી આવી મોંઘવારીમાં ઘણા માસિકોએ અને વર્તમાન પત્રોએ પોતાનાં કદ ઘટાડી નાંખી રદ્દ કાગળો વાપરવા માંડયા છે, વળી લવાજમમાં પણ વધારો કર્યો છે. અમને પણ અમારા કેટલાક ગ્રાહકો લવાજમમાં વધારો કરવા જણાવે છે પણ અમે તેમ કરવા અચકાઇએ છીએ. કારણ કે આજે વધુ લવાજમ આપી ગ્રાહકો કાયમ રહેવા મુશ્કેલ છે. વાંચનમાં પૈસા ખર્ચવા એ તેમને ઘણાજ ભારે પડે છે. આથી અમે લવાજમમાં ફેરફાર કરી શકતા નથી. પરંતુ જે દરેક વખતે ચિત્રો આપતા હતા તે ચિત્રો તથા દર માસે એક ફૅાર્મ કમી કરવા ધારીએ છીએ, અને તેથી હવેથી ભાગ્યોદય દરેક માસે ૭ ફૅાર્મને બદલે ૫ ફૅાર્મનું નીકળશે, અને આમ હોવા છતાં પણ તે બીજાં માસિકો કરતાં સસ્તુંજ ગણી શકાશે. કારણ કે બીજાં સારી પંક્તિનાં ગણાતાં માસિકો પણ ચાર-પાંચ ફૅાર્મનાં હોવા છતાં બે અઢી રૂપિઆ લવાજમ લે છે છતાં આ મોંઘવારીને લીધે કાગળો રદ્દ વાપરે છે, ત્યારે અમે તો જ્યાં સુધી બની શકશે ત્યાં સુધી હાલ વપરાતા કાગળો જ વાપરવા નિશ્ચય કર્યો છે.

આથી આવા મોંઘવારીના સમયમાં ગ્રાહકોએ આ માસિકને ગ્રાહકો વધારી આપવાની બનતી તજવીજ કરવી જોઇએ અને ઓછામાં ઓછું એક ગ્રાહક દરેકબંધુ વધારી મોકલશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

સદ્ગુણી શશી.

(લેખક—શ્રીયુત વેણુ વિહારી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

પ્રકરણ અઢારમું.

દિવ્ય સંસાર.

સ્મિથ સાહેબ વિનુને ઘણોજ ચહાતા. બ્રાઉન સાહેબના વિલાયત ગયા પછી નાનાં મોટાં ઘણાંખરાં ઓફીસનાં કામો વિનુજ ચલાવતો. સ્મિથ સાહેબે ડુંગરીપર જઈ વિનુની મુલાકાત લીધી, સાહેબે વિનુને કહ્યું "આમાં કંઇ પણ ભુલ થઇ હશે, બીજાને બદલે તને પકડવામાં આવ્યો હશે, તું તદન બેફીકર રહે, હું એનો બંદોબસ્ત કરૂં છું. અરે હા પણ તારા નામનો આ એક કાગળ છે, હું સાંજે પેદર રોડપર ફરવા ગયો હતો ત્યાં પેટીવાળા શેઠના બંગલેથી એક છોકરીએ મેડીની બારી વાટે મારા ઉપર આ એક કાગળ નાંખ્યો."

"એક છોકરીએ!" વિનુએ આશ્ચર્યથી પુછી કાગળ લઇ ફોડયો. કાગળ વાંચતાં સ્મિથ સાહેબ એકીટસે વિનુના મુખ તરફ જોતા હતા. આપણે ધારતા હતા તેવુંજ કાંઇ ભરમ ભર્યું તે કાગળમાં હોવું જોઇએ એની તેમની ખાત્રી થઈ. તેઓએ પુછ્યું "વિનુ એ કોનો કાગળ છે?"

વિનુએ ટુંકાણમાં શશીની સઘળી વાત કહી સંભળાવી. તે સાંભળી સાહેબ બોલ્યા "જોયું, તારી ધારણા પ્રમાણેનો હાલનો જમાનો નથી. જો તને અનુભવ મળ્યો. મારા કહેવા પ્રમાણે માધુને કોર્ટ માર્ફત યોગ્ય સાસન અપાવ્યું હોતતો આજનું આવું પરિણામ ન આવત. ભાઈ આતો દિવ્ય સંસાર! વિશ્વાસઘાત, દ્વેષ, કપટ, લોભ, વ્યભિચાર આ આખા જગતમાં ફેલાઇ ગયો છે, આપણે વિશ્વાસ રાખ્યો કે આપણો ઘાત થયો સમજવો" આટલી વાત થયા પછી સાહેબે જેલરને બોલાવી ફરીયાદી કોણ છે એમ પુછ્યું.

"માધવલાલ શિવલાલ પેટીવાલા" જેલરે કહ્યું! સાહેબ બોલ્યા, "સાંભળ, વિનુ સાંભળી લે. કેમકે હવે તો તારી પુરી ખાત્રી થઇને આ સઘળું બનાવટી છે એ ચોખ્ખું જણાય છે. તું મુદલે ફીકર કરીશ નહિં, હમણાંજ કમીશનરના બંગલે જઇ તને છુટો કરવાની ગોઠવણ કરૂંછું અને શશીને છોડાવી તેને મારા બંગલે મળમને સ્વાધીન કરૂંછું." એટલું કહી સાહેબ ઉઠયા.

રાત્રે આઠ વાગ્યાના સુમારે માધુ નવી માને મળી બંગલા તરફ નિકળ્યો જો શશી સામોપચારે સમજે તો ઠીકજ છે નહિતો આજેતો અનેક પ્રયત્ને તેને કબુલ કરાવવીજ એવો તેણે પોતાના મનમાં દઢ સંકલ્પ કર્યો. માધુ બંગલે જઈ આડીરાતને મળ્યો તેણે કહ્યું કે "બંને વખતના ભાણાને બેન મુદલે અડકયાં પણ નથી. કાલ સાંજથી માંડીને તેમના પેટમાં મુદલે અન્ન ગયું નથી."

"વારૂ, ભલે. જોઇએ છીએ કેટલા દિવસ નથી ખાતી તે, બેજ દિવસ ને ત્રીજે દિવસે તો પોતાની મેળે માગશે."

માધુ ઉપર ગયો ત્યારે શશી ખુરશીપર માથે હાથ દઇ બેઠી હતી. બારણું ઉઘડતાંજ શશીએ પાછું વાળી જોયું. માધુને જોતાંજ તેની સાથે વાદ માટે તૈયાર હોય તેમ ખુરશી પરથી ઉઠી ઉભી થઇ

"શશી, ભાણું મોકલ્યું તું કેમ ન જમી?"

"મારે નથી જમવું."

"ક્યાં સુધી?"

"જીવ જાય અગર તો અંદેશાથી છુટકો થાય ત્યાં સુધી."

"એમ કે! જો હવે ડાહી હોય તો મારૂં સાંભળ—"

"માધુ દુર ઉભા રહો અને તમારે જે કાંઇ કહેવું હોય તે કહો."

શશીએ કઠોરતાથી જવાબ આપ્યો, પણ તે તરફ માધુએ જરાએ ધ્યાન આપ્યું નહિ. શશીના ઉપર પ્રમાણેના જવાબથી તેને એમજ લાગ્યું કે આ બળજબરી સીવાય વશ થાય તેમ નથી જેથી તેણે નિર્લજતાથી તેનો હાથ પકડ્યો. શશીએ હાથ છોડવવા ઘણાંજ ફાંફાં માર્યાં પણ વ્યર્થ, માધુએ તેની કમરે આંટી નાંખી તેનું ચુંબન લેવા પ્રયત્ન કર્યો. શશીએ ઘણું જોર કર્યું પણ આખા દિવસનું ઉપોષણ હોવાથી તેનું કંઇજ ન ચાલ્યું. માધુ વિષયાંધ બન્યો. અંતે શશીએ એક મોટી ચીચીઆરી પાડી એવામાં ધબ દઇને બારણું ઉઘડ્યું અને સ્મિથ સાહેબ અને તેમની પાછળ પોલીસ કમીશનર સાહેબ અંદર દાખલ થયા. સ્મિથ સાહેબે જોરથી માધુની કેડપર બુટ સહ લાત મારી તેના તરફ તિરસ્કારથી જોતા બોલ્યા "તું કેવળ નરપશુ છે, અનાથ સ્ત્રીપર બળાત્કાર કરતાં તને કંઇ તો શરમ આવવી જોઇતી હતી." કમીશનર સાહેબ તરફ વળી તેઓ બોલ્યા "આપને આથી વધારે પુરાવાની જરૂર હોય એમ હું ધારતો નથી!"

કમીશનરે બાહેર ઉભેલા એક પોલીસ અમલદારને અંદર બોલાવી માધુના હાથમાં બેડીયો નાંખવા હુકમ કર્યો.

"શશી, તેં મને ઓળખ્યો નહિ હોય? મારૂં નામ સ્મિથ. વિનુ મારી દેખરેખ નીચે કામ કરે છે. આજે બપ્પા કાજે બારીમાંથી જે તેં કાગળ નાંખ્યો હતો તે કાગળ મેં વિનુને કેદખાનામાં"

"ક્યાં?" ખરડાતા અવાજે શશીએ પુછ્યું.

"વિનુ હાલ કેદખાનામાં છે." માધુ તરફ આંગળી કરી તે આગળ બોલ્યા "આજ રાજેશ્રીએ તેના ઉપર ચોરીનું ખોટું તહોમત મુક્યું છે."

'વિનુ હાલ કેદમાં છે.' આ સ્મિથ સાહેબે ઉચ્ચારેલા શબ્દો માત્ર તેણે સાંભળ્યા, જોત જોતામાં તે બેશુદ્ધ થઇ જમીનપર પડી.

માધુને પેલા પોલીસ અમલદારે જોરથી ધક્કો મારી દિવાનખાનામાંથી બાહેર ખેંચ્યો.

પ્રકરણ ઓગણીસમું.

ઘાત થયો, હવે શું કરવું!

શશીને બંનેએ ઉચકી ગાડીમાં સુવાડી. ગાડીવાન અને પેરાવાળા બંને જણાને પણ કેદ કરવામાં આવ્યા અને બંગલાને સીલ કરવામાં આવી.

સ્મિથ સાહેબની વાટ જોતાં મડમ બાહેરજ બેઠાં હતાં. દસ વાગે સાહેબની ગાડી આવી. મડમ આગળ આવી બોલ્યાં "આજે વાર લાગવાની હતી તો કહી મોકલવું હતું, હું અહિં ક્યારની ચીંતા કરતી બેઠી હતી."

"આમ આવો, પડોશના ડૉક્ટર ઘરમાં હોય તો તેમને પણ જલદી બોલાવો" સ્મિથ સાહેબે ગાડીમાંથીજ જવાબ દીધો.

ગાડીમાં કોઇ બીજું છે એવું તેમણે જોયું, આ શો બનાવ છે તે તેમના કેમે કર્યો ધ્યાનમાં ન આવ્યો, તેમણે જલદીથી ડૉક્ટર ડીમકને બોલાવ્યા. તેમનો શબ્દ સાંભળી ડૉક્ટર પણ ઉતાવળેજ નીચે આવ્યા. ત્રણેએ મળી શશીને દિવાનખાનામાં લાવી એક કોચપર સુવાડી. ડૉક્ટર ડીમકે તેની નાડી વગેરે તપાસી જોઇ કહ્યું—"આજે કંઇ પણ ખોરાક આખા દિવસમાં લીધેલો હોય એમ જણાતું નથી, તે અશક્તતાથી અને તેને કંઇક દુઃખનો ભયંકર આઘાત થયેલો હોવાથી આ બેશુદ્ધી આવેલી છે" આટલું કહી તેમણે નોકરને બોલાવ્યો, અને પોતાને ત્યાંથી રબરની નળી મંગાવી, સ્મિથ સાહેબને દુધ આણવા જણાવ્યું.

ડૉક્ટરે નળીની સહાયતાથી શશીના પેટમાં પાશેરેક દુધ દાખલ કર્યું, સ્મિથ સાહેબે તેઓને શશીની સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી તે સાંભળી મડમના હૃદયને ઘણુંજ માઠું લાગ્યું. તેઓ ઉઠયાં અને પ્રેમથી શશીને એક ચુંબન કર્યું.

શશી બીજે દિવસે પણ બેભાન અવસ્થામાંજ હતી. ડૉક્ટર ડીમક વારંવાર આવી સમાચાર લેઇ જતા. સ્મિથ સાહેબનાં મડમ આખો દિવસ તેની આગળથી ખસ્યાં જ નહિં. તે એક સરખાં શશીના સૌંદર્ય તરફ જોઇ રહેતાં તોપણ તેમની તૃપ્તિ થતી નહિં. ... તે સુંદર અને કોમલ અવયવો જોઇ તેઓને પોતાની ખુબસુરતીનું અભિમાન ઉતરી ...ું. તે દિવસે સ્મિથ સાહેબનાં મડમે ઘણા ઘણા ઉપચારો કર્યો પછી શશી શુદ્ધીમાં ...ી. તેને જે અસહ્ય દુઃખ થયું હતું તેના આઘાતે તેને ઘણીજ નબળાઈ આવી ગઇ હતી.

સંધ્યાકાળે સઘળાં શશીના બીછાનાની આસપાસ બેઠાં હતાં. સ્મિથ સાહેબ બોલી ઉઠયા—"વિનુ નીર્દોષ છે એવી સઘળાંને ખાત્રી થઇ છે હવે તો થોડાજ વખતમાં અહિંયાં આવી પહોંચશે."

આ સ્મિથ સાહેબનું વાક્ય સાંભળી શશીનું હૃદય આનંદે ધડકવા લાગ્યું. તેના કપોલ પ્રદેશપર ઘર્મ બિંદુઓ ચમકવા લાગ્યાં. તેને સ્ફુરણ ચડયું. તે બેઠી થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી. જેથી સ્મિથ સાહેબની મડમે તેને બેસાડી. શશી બેઠી થતાં પોતાની પાટલીમાંનું એક કાગળનું ગુંચળું મડમના હાથમાં મુકયું; તેણે પુછ્યું "આ શું છે?"

"વીલ" શશીએ જવાબ દીધો, એવામાં દરવાજા આગળ પગથી સંભળાઇ, સ્મિથ સાહેબ ઉઠી બાહેર ગયા, તેઓએ મડમને પણ બોલાવ્યાં. સાહેબે આપણા માટે આટલો શ્રમ લીધો જેથી તેઓના વિનુપ્રત્યેના અલૌટ પ્રેમનો શશીને પૂર્ણ ભરૂસો પડયો. હવે તેના આનંદની સીમા ન રહી, તે આનંદ ઉદધીમાં તરંગવા લાગી, હવે વિનુ અને પોતાના સઘળા કાંટાઓ દુર થયેલા લાગ્યા. તેણે સામે બારણા તરફ દૃષ્ટિ કરી તો ત્યાં પ્રફુલ્લવદને વિનુની મૂર્તિ દેખાઇ.

આ સ્વપ્નું કે સત્ય એનીજ તેને ભ્રાંતિ થવા લાગી. તેણે પોતાનાં નેત્રો મીંચ્યાં. આ કંઈ સ્વપ્ન કે વિટંબના નહોતી પણ સત્યજ દ્રષ્ટિ ગોચર થતું હતું। વિનુએ તેને હૃદયે ચાંપી। તે આલિંગનથી શશીનું તત્પર હૃદય શાંત થયું। વિનુનો અને તેનો શ્વાસોશ્વાસ મળ્યો. આ સ્પર્શે થરથર ધ્રુજતી સંજ્ઞા શૂન્ય થઈ.

પ્રિય વાંચક। આ પ્રણયી યુગ્મને આપણે અહિંયાંજ આનંદમાં રહેવા દેઈ ચાલો માધુની મુલાકાત લેઈએ. આજ કાલ કરતાં બે દિવસો વીતી ગયા, આવા સજ્જનની અવશ્ય મુલાકાત લેવી જોઈએ, કેમ ખરૂંને !

પેલું જુઓ પગમાં બેડીયોવાળું ત્યાં કોણ બેઠું છે વારૂ ? અરે, એ તો આપણો પ્રતાપી માધુ. સાંભળો સાંભળો। તે શું કહે છે તે।

" ઘાત થયો, પ્રભુ હવે મારે શું કરવું—"

" શું કરવાનું ભલાભાઈ ' હસતાં કર્મ કરવાં, ભોગવતાં રડવું એજ પરિણામે ' પૂર્ણ ભોગવો હવે નિરાંતે કરેલાં કર્મનાં ફળો.

પ્રકરણ વીસમું.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી.

વિનુ અને શશી પ્રેમાલાપ પૂર્ણ થતાં વિનુ બાહેર આવ્યો તેને જોઈ સાહેબ બોલ્યા " વિનુ તું તો ભાઈ લક્ષાધિશ છે. "

વિનુને સાહેબના કહેવાનો ભાવાર્થ કંઈજ સમજાયો નહિં. તોપણ તે બોલ્યો " આપ—આપ સાહેબની કૃપા મુજેજ સાહેબ "

" મારી કૃપા કંઇ નહિં, એનો સઘળી તારી શશીની કૃપા " એમ કહી તેઓએ વિનુના હાથમાં વીલ મુક્યું. વિનુએ તે ઉકેલ્યુ. વીલ વાંચી રહેતાં તેનો ચહેરો પ્રફુલીત જણાવા લાગ્યો. સઘળાં પાછાં અંદર ગયાં. શશીનું શશીપ્રભા જેવું પ્રફુલ વદન જોઇ મડમ સાહેબે સપ્રેમ તેના તરફ જોઈ એક ચુંબન કર્યું. પાસે બેઠાં અને બોલ્યાં " શશી, વીલની વાત અમોને કહી સંભળાવ જોઇએ. "

શશીએ સઘળાં તરફ જોઇ સ્મિત કર્યું અને વીલની કહાણી કહેવા લાગી " તે દીવસે મેં—મેં—એ—એમને કાગળ લખ્યો " શશી વિનુ તરફ જોવા લાગી.

" એમને એટલે કોને ? મડમે વિનોદ કર્યો.

વિનુનું નામ લેતાં તેને લજ્જા ઉત્પન્ન થઇ. દરેક પ્રેમ યુગ્મને આવુંજ કાંઇક થાય છે.

" બોલો જોઇએ, એમને એટલે કોને ? " મડમે પાછો વિનોદ કર્યો. શશીએ જલદી ઉતાવળે ઉતાવળે ' વિનુ ' આટલાજ શબ્દો ઉચ્ચારી નયનો નીચાં ઢાળ્યાં.

" હુરરે—હુરરે। પતીનું નામ લીધું. " મડમે વિનોદમાં કહ્યું. સઘળા આ હાસ્યધ્વની સાંભળી દીવાનખાનામાં આવ્યા અને સર્વત્ર હાસ્યધ્વની ફેલાયો.

" વારૂ પછી ! " મડમે પુછ્યું.

" એ તે રાત્રે આવ્યા હતા. બીજે દીવસે હું તને અહિંથી તેડી જઈશ એવું મને

વચન આપી ગયા તે રાત મેં ઘણી મુશીબતે ગાળી. બીજે દીવસે સવારે નવી મા અને હું ઉપરના દીવાનખાનામાં બેઠાં હતાં તે વખતે એક સાહેબ અને બે સીપાઈને નીચેના દીવાનખાનામાં આવતા મેં ઉપરની બારીમાંથી જોયા. પણ તે તરફ મેં મુદ્દલે ધ્યાન આપ્યું નહિ. બપોરે નવીમા માધવલાલનો બંગલો જોવા માટે જવા લાગ્યાં. 'તું આવે છે કે,' એવું જતાં જતાં તેઓએ મને પુછ્યું. મેં ના પાડી. તેઓના ગયા પછી હું નીચેના ઓરડામાં એકલી વીચાર કરતી બેઠી હતી. એવામાં એક ઉંદરડી સામેના કબાટ નીચે ગઇ. મારી કુત્રી તેને પકડવાનો યત્ન કરવા લાગી. અને મારા મનમાં પણ લીલીએ તેને પકડવી એમ હતું જેથી મે તેને 'છુ છુ' કર્યું. લીલીએ યત્ન કરી પોતાનું અડધુ શરિર કબાટ નીચે ઘુસાડયું. થોડા વખતમાં લીલીએ પોતાના પંઝાથી એક કાગળનું પડીકું બહાર ધકેલી મુકયું, પડીકુ શાનું એ જેવાની ઉત્કટ ઇચ્છાએ મેં મારા હાથમાં લીધું."

શશીને નબળાઇ વધવાથી શ્વાસ ભરાઈ આવ્યો જેથી તેણે થોડોક વીસામો લીધો.

"તેજ આ વીલ હશે! વિનુ તું ઘણો ભાગ્યશાળી જણાય છે. તેજ વખતે જો તે માધવલાલને જડયું હોત તો તેણે તે ફાડી કડકા કરી બાળી નાંખ્યું હોત. પણ 'સતનો બેલી પ્રભુ છે' વાઇ પછી!" સાહેબ બોલ્યા.

"વીલ છે એવું મારી જાણમાં આવતાંજ મેં તેને મારી પાટલીમાં છુપાવ્યું. ઘણાં વખત સુધી હું એ વીલ વિષે વિચાર કરતી બેઠી હતી પછી હું ત્યાંથી ઉઠી બાહેર આવી. મારૂં ચિત્ત ઠ્યાપરે ચોટતું ન હોવાથી સેજ અગીચામાંજ આમ તેમ ફરવાના ઇરાદે કપડાં બદલ્યાં એટલામાં "બાહેર જવું છે કે!" એવું કાચમેને પુછ્યું. ને તે સમયના તેના આ કપટ નાટકની મને કલ્પનાએ નહોતી. બાહેર આવતાંજ દરવાજા આગળ ગાડી તૈયારજ હતી, હું ગાડીમાં જઈને બેઠી. તે દીવસે હું કયાં ફરવા ગઈ હતી તેનું મને મુદ્દલે સ્મરણ નથી, કારણ કે મારૂં મન વિચારમાંજ રોકાએલું હતું. ગાડીવાનને મેં ગાડી પાછી હાંકવા કહ્યું તેણે ગાડી ચલાવી અને એક દરવાજા આગળ આણી ઉભી કરી. હું નીચે ઉતરી બંગલામાં ગઇ. બંગલામાં પેસતાંજ બંગલાનું બારણું બંધ થયાનો અવાજ મેં સાંભળ્યો કે જે અવાજની સાથે મને ભાન આવ્યું. હું પાછું વાળીને જોઉં છું ત્યાંતો માધવલાલ મારી પાછળ ઉભા હતા. તેઓ મારી પાસે આવી મારી છેડતી કરવા લાગ્યા. મેં રીસમાં ને રીસમાં તેમના શ્રીમુખમાં એક ચડાવી દીધી."

"શાબાસ! પછી તેણે શું કર્યું!" મેડમે ઉત્સુકતાથી પુછ્યું.

"જ્યાં શ્રીમુખમાં એક લાગી ગઈ, ત્યાં તેઓ ખમચાયા. તેમણે ગાડીવાનને હાક મારી બોલાવ્યો, અને તેને કંઇ કહી ચાલતા થયા. ગાડીવાને મને ઉપર જવા જણાવી નીચેનાં સઘળાં બારણાં બંધ કર્યાં. તે રાત મેં ધાન પાણી શીવાય મહા વિપદમાં અંધારામાં ગાળી. બીજે દિવસે ભાણ આવ્યું, હું તેને અડઇએ નહિ. બપોરે સુભાગ્યે મને લખવાનું સાહિત્ય મળી આવ્યું. મેં એક કાગળ લખ્યો અને આપને બોલાવી બારીમાંથી નાંખી દીધો તેતો આપ જાણો છોજ. રાત્રે પાછા માધવલાલ આવ્યા તે સમયે તદન તૈયાર થયેલા જણાયા હતા, આવતાંની વાંતજ તેઓએ મારા બંને હાથ પકડયા અને મેં એકદમ મોટેથી બુમ પાડી એવામાં દરવાજો ઉઘાડી આપ આવ્યા. પછીનું તો આપને વિદિતજ છે."

એમણે પ્રેમથી તેમનાં ઓવારણાં લીધાં "તે ચંડાળે મારી લાડીલીને પણ જ સતાવી, પરમાત્મા તેને તેના પાપનું યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ જલદીજ આપશે!" તેમણે પ્રેમે ચુંબન લીધુ

કોર્ટમાં માધવલાલ પર કેસ ચાલ્યો. કોર્ટે તેમનાપર ત્રણ કેસ નોંધ્યા. તેમને સાત વર્ષ સખ્ત મજુરીની શિક્ષા થઇ. ખોટું વીલ કરવામાં સામીલ તેમના કલાર્કને બે વર્ષ સખ્ત મજુરી અને ઘોડાવાળાને એક વર્ષ આસન કેદની શિક્ષા થઈ.

પ્રકરણ એકવીસમું.

છેવટ.

પ્રિય વાંચકો! અમારી વાર્તા અહિંઆ પૂર્ણ થાય છે.

માધવલાલને શિક્ષા થયા પછી બીજે દીવસે શશી અને વિનુ ચોપાટીના બંગલે રહેવા ગયાં. શશી આવતાંજ નવીમાએ પોતાના સઘળા અપરાધો કબુલ કર્યા અને તેઓની ક્ષમા યાચી શશીએ પણ ઉદાર અંતઃકરણે તેમને ક્ષમા આપી. ત્યારપછી બે માસ વીતતાં વિનુ શશીના ભારે ભપકામાં લગ્ન થયાં. સ્મિથ સાહેબે શશીના હાથમા ચાંદલા તરીકે કંઇક કામગનું પડીકું આપ્યું. તે કાગળો વાલકેશ્વરમાં શશીના પીતાએ બંધાવેલા બંગલાનાં ખત પત્રો હતાં.

શશીના પીતાના સ્વર્ગવાસ પછી આ બંગલો સ્મિથ સાહેબે લીલાઉમાં ખરીદ્યો હતો. તેજ બંગલો શશીને ચાંલ્લા તરીકે પાછો બક્ષવામાં આવ્યો.

આ બનાવને એક વર્ષ વિતતાં બ્રાઉન સાહેબ વીલાયતમાં મર્ણ પામતાં સ્મિથ સાહેબે વિનુને પોતાનો ભાગીદાર બનાવ્યો. કેટલાક ચોકસ માણસો તરફથી એમ સંભળાય છે કે આ આનંદી યુગ્મ હવે પોતાના દિવસો આનંદમાં નિર્ગમન કરે છે. અને વળી આનંદમાં વધારો કરનાર એક કીકો અને એક કીકી લીની કુનરી સાથે હમેશાં બગમાં રમતાં જણાય છે. ગીરજા ડોસી તે બાળકોને ઘડીએ વીસાં મુકતી નથી. ઘરમાં કામકાજ કરવા એક બાઇને રોકવામાં આવી છે, અને દેખરેખનું કામ ગીરજા ડોસી કરે છે. શુભં ભવતુ!

મહાભારતમાં આયુર્વેદનો અર્થ અથવા મહાત્મ્ય.

(લેખકઃ—શ્રીયુત ઉદયચંદ શાનચંદ)

શ્રીમદ્ ભાગવતના ઉપક્રમાત્મક સંદર્ભમાં ભગવાન વેદવ્યાસે કહેલું છે કે—"भारत व्यपदेशेन ह्याम्नायार्थश्च दर्शितः." મહાભારતની રચના કરી સર્વ વેદોના અર્થો મેં પ્રકટ કરેલા છે અર્થાત્ જેમ કોઇ કાવ્ય વિગેરે ગ્રંથોના અર્થો સમજાવવા માટે ટીકાકારો અનુક્રમથી શબ્દે શબ્દોનું વ્યાખ્યાન આપે છે તેમ વેદોના શબ્દે શબ્દનું—અક્ષરશઃ વ્યાખ્યાન આપવા માટે ભારતની પ્રવૃત્તિ નથી પણ ચાર વેદોમાં અને ચાર ઉપવેદોમાં પુરુષાર્થ સાધક ઉપાયોના જે જે વિષયો સૂક્ષ્મ તેમજ ગૂઢ પણ કહેલા છે તેઓને—તેવા

તેવા–અધિકારીઓ અવશ્યંબી ઇતિહાસ રૂપે પ્રકટ કરેલી દલીલોથી ઉપદેશ રૂપે બતાવવામાં આવ્યા છે. ખરી રીતે જોતાં મહાભારતની પ્રવૃત્તિ પુરૂષાર્થ સિદ્ધિને માટે છે અને પુરૂષાર્થ સિદ્ધિનો મુખ્ય આધાર સજીવ શરીર ઉપર છે. આ લોક અને પર લોક સંબંધી કલ્યાણની સાધના કરવા માટે સજીવ શરીરની ઉપયોગિતામાં ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ કોટિમાં આવેલા કોઇપણ મનુષ્યો વિપ્રતિપત્તિ એટલે વાંધો કે તકરાર ઉઠાવે એ સર્વાનુભવ મુજબ વિરૂદ્ધજ છે. નાસ્તિક લોકો કે જેઓના મોટા મોટા જથ્થાઓ આ સમયમાં સ્થળે સ્થળે દષ્ટિગોચર થાય છે, તેઓ પણ શરીરને સર્વ સુખોના ઉપભોગને માટેનું અત્યંત ઉપયોગી અને અંતરંગ સાધન માને છે. શરીરને સુખ સંપન્ન રાખવા માટે "આયુર્વેદની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ છે!" તેથી જે મનુષ્યો આયુર્વેદના આધારને ભુલી. આધાર માને છે અને બીજા કાળાદિક નિમિત્તોની ઉપર આધાર રાખે છે તેઓ આરોગ્યાદિક ઇષ્ટ સુખોના પાત્ર થતા નથી. અર્થાત્ તેઓ શરીરની તંદુરસ્તીની બાબતમાં દરિદ્ર રહે છે. એવા અભિપ્રાયથી વેદ વ્યાસે '**પુજની**' (એક સમળીની જાતનું પક્ષી) અને રાજા બ્રહ્મદત્તનો સંવાદ રૂપે–શરીરના સંરક્ષણ માટે આયુર્વેદનું મુખ્યપણું દર્શાવેલું છે. તે નીચે પ્રમાણે—

હરિવંશ નામના ગ્રંથમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પાંચાળ દેશના દક્ષિણ ભાગમાં કાંપિલ્યપુર નામના નગરમાં બ્રહ્મદત્ત રાજા રાજ કરતો હતો.

તે સમયે તેના રાજ્ય મહેલના અને જુદાજ પ્રદેશના એક ખુણામાં પૂજની જાતની પક્ષિણી રહેતી હતી. તે સર્વે પક્ષિઓના અવાજને ઓળખનારી અને પૂર્વ જન્મના કોઇક પૂણ્ય કર્મના પ્રભાવે–ઉત્તમ સંસ્કારને લીધે મનુષ્ય જેવા જ્ઞાનાદિક ગુણોએ કરીને યુક્ત હતી. તે ત્યાં પોતાને માટે માળો બાંધી ઘણા સમયથી નિવાસ કરી રહી હતી. તેણીને અમુક સમય પછી ગર્ભ રહ્યો, અને સમય પ્રાપ્ત થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તે સમયે દૈવની ઇચ્છાના અતર્ક્યપણાને લીધે કહો કે ગમે તે કારણે કહો, બ્રહ્મદત્ત રાજાની રાણીએ પણ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે બન્ને પક્ષી કુમાર અને રાજકુમાર સમય વ્યતીત થતાંની સાથે દિન પરદિન વધવા લાગ્યા.

પૂજની પક્ષિણીએ પૂર્વ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલા વૈદ્યક શાસ્ત્રના અખંડ સંસ્કારોને લીધે તથા પક્ષિ જાતિના જાતિ સ્વભાવને લીધે પ્રાપ્ત થતા ફળ–ફુલ વિગેરે ઔષધિઓના ગુણ દોષોના જ્ઞાનને લીધે–સમુદ્રના કિનારા તરફ જઈ એક આરોગ્ય દેનાર વૃક્ષના બે ફળો લાવી. તે ફળોનો પ્રભાવ એવો હતો કે, તે ખાવાથી બાળક શરીરે નીરોગ રહે, સર્વે રોગો તેથી દૂર રહે અને ચિત્તને આનંદમાં રાખે. તેમજ તે ચક્ષુરાદિ ઇંદ્રિયોને સારી રીતે શક્તિ દેનાર હતાં.

પક્ષિઓમાં અને પશુઓમાં ઘણું કરીને વૃક્ષ, તેનાં મૂળ–ફળ–પત્ર અને છાલ વિગેરેના ગુણદોષો જાણવાની–ઓળખવાની સ્વાભાવિક શક્તિ હોય છે. તેઓ ઇંદ્રિયોની લોલુપતામાં તણાઇ પોતાને નુકસાન કરે તેવા પદાર્થોની તૃષ્ણામાં તણાતાં નથી. પરંતુ ખરેખરો અફસોસ તો મનુષ્યોને માટે થાય છે કે, તેઓ પશુ–પક્ષી કરતાં પણ વિશેષ જ્ઞાનવાળા છતાં પણ વિષયોમાં લંપટ–લુબ્ધ બની જઇ જાણતાં છતાં પણ અયોગ્ય આહારવિહારની લાલચમાં સપડાઇ રોગને રહેવાના વિશ્રામસ્થાન જેવા બની જાય છે.

તે પક્ષિણીએ તે ફળોનો ઉપયોગ પોતાના પુત્રને અને રાજકુમારને કરાવ્યો. એ પ્રમાણે તે ફળોના ઉપયોગથી રાજકુમાર અને પક્ષિકુમાર અખંડ આરોગ્યની સાથે વધવા લાગ્યા રાજકુમાર સદૈવના સહવાસને લીધે તે પક્ષિકુમારને પોતાના હાથમાં લઇ રમાડતો અને રમતો. એવી રીતે કેટલોક સમય વ્યતીત થયો. કેટલાક વિદ્વજ્જનો કહે છે કે—

" आपद मायति स्थानां, रोगाणामि यथा विनाम् ।
बुद्धि दौष्यं पूर्वरुपम् देह दौष्यमिव ध्रुवम् । "

" ઘણું કરીને જે મનુષ્યપર આપદા આવવાની હોય એટલે તે દુઃખી થવાનો હોય, ત્યારે શરીરમાં જેમ જ્વર-વિગેરે રોગો પ્રકટ થનાર હોય, ત્યારે પ્રથમ ગાત્ર ભંગ વિગેરે તેતે રોગના પૂર્વરૂપો દેખાવ દે છે. તેમ મનુષ્યની બુદ્ધિ બગડવા માંડે છે ત્યારે તે દયા, વિનય, લજ્જા અને યોગ્યાયોગ્યનું ભાન ભૂલવા માંડે છે."

એ અભિયુકત લોકોના વચન પ્રમાણે તે રાજકુમારની બુદ્ધિ બગડી. તેણે એક દિવસ રમતાં રમતાં તે નિર્દોષ પક્ષિકુમારની ગરદન મરડી મરણને શરણ કર્યો.

કેટલાએક ગર્વગીંમતો અને ગર્ભ સુખી મનુષ્યો બીજા લોકોની કંગાળ હાલતનો અને વધ,-બંધાદિક શારીરિક દુઃખનો કાંઈ પણ વિચાર કરી શકતા નથી. તેથીજ કહેવામાં આવે છે કે-"અનુભવ વિના સ્મરણ થતું નથી ! "

એ પ્રમાણે તે પક્ષિણીની ગેરહાજરીમાં—પુત્રને માટે ફળ લઈ આવેલી- પક્ષિણીને તે દુઃખદાયક અને સંતાપ કરનારી ખબર પડી, પોતાના પ્રિય પુત્રના શબને જોઇ તે અપાર શોક સાગરમાં ડુબી ગઈ. પુત્ર પ્રેમમાં ગાંડી અને દુઃખી થઇ ગઇ. તેમજ કુપાત્ર ઉપર કરેલા ઉપકારને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગી.

સર્પને પાવામાં આવેલું દુધ ફક્ત તેને પુષ્ટિ આપીનેજ અટકતું નથી પરંતુ સર્વ પ્રાણીઓને મરણનો ભય આપનાર વિષને પુષ્ટિ આપે છે. પોતાના પોષાકના તથા બીજા લોકોના મરણ ત્રાસને વધારે છે.

એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તે પક્ષિણીએ નીચે પ્રમાણેનો વિચાર નક્કી કર્યો કે—

" જેમ શારીરિક અને માનસિક તેમજ આગંતુક રોગોને અટકાવવા માટે પહેલાથીજ, કોઇ પ્રજ્ઞાપરાધાદિક કારણોથી રોગોત્પત્તિ થઈ જાય તો રોગોત્પત્તિ થયા પછી પણ તેઓનો નાશ કરવા માટે આયુર્વેદમાં જેમ તે તે ચિકિત્સારૂપ પ્રતિક્રિયાઓ કહેલી છે, તેમ થયેલા મરણને માટે પ્રતિક્રિયા થતી નથી. પ્રધ્વંસાભાવ (ભાંગી જવું) ને પામેલી માટીનાઘડાની માફક મારા પુત્રનો થયેલો પ્રધ્વંસાભાવ કોઇ કાળે પણ હવે તે ભાવ દશાને પ્રાપ્ત થવાનોજ નથી ! કારણકે તે સાદિ અનંત છે. માટે મારા પુત્રને મરણને શરણ કરનાર રાજકુમારને જીવતાં છતાં મૃત્યુ પામેલાના જેવો કરી નાંખી વેર વાળવું. જો કે એ મહાદુષ્ટ કર્મ છે છતાં પણ દુષ્ટને દંડ દેવાથી કેવળ વેર વાળવાના રૂપમાંજ એક જાતનું ક્ષુદ્ર ફળ મળશે એમ નથી પણ બીજા દુષ્ટ લોકોને એક દુષ્ટને આપેલી સખત શિક્ષાથી એક સારો દાખલો મળશે, તેમજ કદાચિત્ તેઓ દુષ્ટ કર્મ કરતા અટકશે અને જો તેમ થશે તો સજ્જનોના સંરક્ષણ રૂપ ઉત્તમ ફળની પ્રાપ્તિ થશે, એ ન બનવા જોગ નથી. એવી

પોતાના આત્માને બચાવવા માટે સ્ત્રી, ધન, પ્રાચીન સમયના પોતાના નિવાસસ્થાન રૂપ જન્મભૂમિ અને દેશનો ત્યાગ કરવો પડે તો તેમ કરવામાં કાંઇ પણ અડચણ નથી. એ પ્રમાણે આપ્ત જનોએ દર્શાવેલાં આર્યગ્રંથોના વચનો પણ આયુર્વેદના સિદ્ધાંતોને જ અનુસરે છે.

जीवन्नरो भद्र शतानि पश्येत्

જે પ્રાણી જીવતો હોય તો કોઇ પણ સમયે પોતાના કલ્યાણ કારી કાર્યની સાધના કરી શકે છે. અનુભવિ અને જ્ઞાની જનોના આ કથન પ્રમાણે ચાલવાનો નિશ્ચય કરી તે પૂજની નામક પક્ષિણી બ્રહ્મદત્ત રાજાના અંતઃપુરમાંના પોતાના નિવાસ સ્થાનનો ત્યાગ કરી ચાલી ગઇ-ઉડી ગઇ.

એ પ્રમાણે મહાભારત ઉક્ત દૃષ્ટાંતથી આયુર્વેદના સિદ્ધાંતોના અર્થો અનેક પ્રકારે જણાવે છે.

એજ મહાભારતના બીજા પ્રદેશમાં વૈદ્ય કેવો હોવો જોઇએ ? એ બાબતમાં જણાવે છે કે—વૈદ્ય તપોબળવાળો હોય તો રોગથી પીડિત થયેલા મનુષ્યને રોગથી મુક્ત કરી શકે છે.

औषधान्यगदादीनि क्रियाश्च विविधास्तथा ।
तपस्यैवहो सिद्ध्यंति तपो मूलंहि साधनम् ॥

યમ અને નિયમ રૂપ તપ યોગનું એક અંગ હોવાથી અને यस्य ज्ञानमयंतपः આ શ્રુતિ પ્રમાણે ઉત્તમ જ્ઞાનરૂપ તપ, યોગની સિદ્ધિ સ્વરૂપ હોવાને લીધે તે મનુષ્યમાં કોઇ દિવ્ય સંસ્કારોની સ્થિતિ કરે છે, તેજ મનુષ્ય યોગી કહેવાય છે. ખરી રીતે જોતાં-તેજ મનુષ્ય—વૈદ્ય—ઔષધિઓના ખરા સ્વરૂપને, ગુણ અને દોષોને—અમુક અમુક ઔષધોના સંયોગ અને વિયોગથી તથા ગુણદોષોને—સારી રીતે જાણી શકે છે એવી જાતના તપોબળવાળા સદ્વૈદ્યો કહેવાય છે અને તેઓ રોગી જનોને રોગ મુક્ત કરી શકે છે.

તેની સાથે મહાભારત એમ પણ જણાવે છે કે—તેના તપોબળવાળા વૈદ્યમાં સત્ય પણ હોવુંજ જોઇએ. સત્યના*ગુણ વિનાનો વૈદ્ય રોગીના પંજામાંથી છોડાવી શકતો નથી. સત્ય ગુણ જ વૈદ્યમાં હોય તેજ રોગથી પીડિત થયેલા મનુષ્યને રોગથી શાંતિ અને સુખ આપી શકે છે.

અપૂર્ણ.

---

* સત્યના તેર પ્રકાર કહેલા છે—તે નીચે પ્રમાણે:—

૧ સમતા—૨ લોભનો નિગ્રહ—૩ સંશય સ્વભાવનો અભાવ—૪ પરોત્કર્ષનું સહન ૫ ક્ષમા—૬ નીચ કર્મથી શરમાળ સ્વભાવ—૭ તિતિક્ષા—૮ અસૂયાનો અભાવ—૯ યથાશક્તિ દાન—૧૦ પરમાત્માનું ધ્યાન—૧૧ આસ્તિકપણું—૧૨ ધીરજ અને ૧૩ સર્વે પ્રાણીઓની ઉપર દયાવૃત્તિ અર્થાત્ અહિંસા બુદ્ધિ.

હીત વચન.

(સંશોધકઃ—વાડીલાલ કાકુભાઈ સંઘવી,—અમદાવાદ.)

સંત પુરૂષોના નીચેનાં આત્મહિતાર્થ વાક્યો દરેક બંધુએ અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છેઃ—

૧. સદ્ગુણ રૂપી મહા રસાયનથી આત્મબળ વધારવા માટે પ્રથમ હૃદયમાંના મદ, મત્સરાદિ મળો દૂર કરવાની ખાસ જરૂર છે.

૨. પોતાનું તથા પરનું ખરેખર કલ્યાણ કેમ થાય તેનો વિચાર રાખીને વિવેકપૂર્વક કોઈ પણ પવિત્ર કામ કર્યાથી ઇષ્ટ ફળ મળે છે.

૩. માતા, પીતા, ગુરુ વગેરેની આજ્ઞાનો અનાદર, એ ઐહિક અને પારલૌકિક ઉન્નતિનો રોધક છે.

૪. વડિલજનો તરફથી પ્રાપ્ત થએલી શુભાશિષ જિંદગીને ઉજ્વળ બનાવે છે.

૫. ગુરુ પાસેથી માત્ર શીખી જવાનો જ સ્વાર્થ રાખો તે પહેલાં ગુરુ સેવાનો વ્યાજબી હક ગુમાવવાની મુર્ખાઇ કરવી નહિં.

૬. વૃદ્ધાવસ્થા મહત્ કાર્યો કરવા માટે નથી પણ જુવાનીમાં કરેલ અનેક ભૂલો અને પાપ કર્મોના પસ્તાવો તથા પ્રાયશ્ચિત કરવા માટે છે.

૭. મધ્યાન્હનો સૂર્ય જેમ જોતજોતામાં નમી જાય છે, તેમ જુવાનીનો સમય પણ અનેક અભિલાષાઓમાં વહી જાય છે માટે જુવાનીની પુરતી કીંમત આંકી અને તેટલો તેનો સદુપયોગ કરી લાભ લેવો આવશ્યક છે.

૮. ધન ગયું હશે તો ઉદ્યોગથી મેળવાશે પણ તન—મનને બગાડનાર બ્રહ્મચર્ય નષ્ટ થયો પછી કાંઈ મેળવાતું નથી.

૯. દરેક ખરાબ વિચાર, એ સામા મનુષ્ય પર ઉગામેલી તરવાર છે.

૧૦. નીતિમાન થયા સિવાય કોઇ પણ કાર્ય સિદ્ધ થનાર નથી એ ચોક્કસ સમજવું.

૧૧. બહારથી એક જાતનો દેખાવ કરવો અને અંદરથી બીજી જાતનું એટલે ઉલટું આચરણ કરવું એ અધમતાનુંજ લક્ષણ છે.

૧૨. પ્રાણી માત્રનું ભલું ઇચ્છવું તથા બને તેટલું કરવું એ સંત પુરૂષનું મોટામાં મોટું કર્તવ્ય છે.

૧૩. નાના અવગુણો સમય જતાં મોટું રૂપ પકડે છે, અને નાના દેખાતા ગુણો પાછળથી ઘણા મહત્ત્વના થઇ પડે છે.

૧૪. યાદ રાખજો કે જેનામાં જેટલી અક્કલ હોય છે તેવીજ તે વાત કરે છે, માટે કોઇના માઠા વચન તરફ બહુ ધ્યાન આપતા નહિ.

૧૫. મોટા માણસ સાથે નમીને વાત કરવાથી તમારી ગરજ સમજાશે, પણ ગરીબ-કંગાલની સાથે તેમ કરવાથી તમારૂં શ્રેષ્ઠપણું સિદ્ધ થશે.

૧૬. સ્વભાવને જેમ વાળીએ તેમ વળે છે, માટે સત્સંગ કરીને સ્વભાવને ઉત્તમ ઢાળમાં ઢાળશો તોજ તે ફળદાયક નીવડશે.

૧૭. અશ્લીલ ભાષા કદિ વાપરવીજ નહિ, કારણ કે તેથી નીતિની છાપ ભુંસાઈને અનીતિ ગોઠવાઈ જાય છે.

૧૮. સારૂં કામ કરવું એ, કુદરતમાં રહેલાં શુભ અને શક્તિમાન તત્ત્વોને પોતાભણી આકર્ષવા બરાબર છે.

૧૯. જે મનુષ્ય આહાર અને વિહાર, વિચાર અને વાણી, કૃતિ અને મતિ સંબંધે કુદરતના નિયમ પ્રમાણે વર્તે છે તે સુખી થાય છે.

૨૦. કાંઇ પણ ભૂલ જણાતાં તેને નજર સામે રાખી, સ્થાનભ્રષ્ટ કરવા ચુકતા નહિ.

रसौपधी.

उदकमंजरी रस—પારો, ગંધક, ટંકણ, મરી, એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ અને તે સર્વના જેટલાજ વજને ખાંડ લઇ પછી તેને મચ્છના પિત્તાની સાથે ત્રણ રાત્રિ સુધી વારંવાર ભાવના દઇ પછી તેમાંથી બે રતી ભાર આદાના રસની સાથે ખાવાથી ઉગ્ર આમજ્વરનો નાશ થાય છે. જો આ ખાવાથી કદાચ ગરમી જણાય તો ચોખાના ધોવરામણમાં છાસ મેળવીને પીવી અને માથા ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું. વંતાકનું શાક ન ખાવું.

मोहांध सूर्य रस—ગંધક અને પારો બંનેની કજ્જલી કરી લસણના રસમાં એક પહોર સુધી ઘુંટી પાણીમાં મેળવી સુંઘવાથી સન્નિપાતની મૂર્છા મટે છે.

कुलवधु रस—શુદ્ધ પારો, શીશાની ભષ્મ, તાંબાની ભષ્મ, મનશીલ, મોરથુથુ, એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ ઇન્દ્ર વરણાના રસમાં એક દીવસ ઘુંટીને ચણાના પ્રમાણની ગોળી બનાવી તેને પાણીમાં ઘસીને સુગવાથી દારૂણ સંન્નિપાત મટે છે.

सौभाग्य वटी—સિંદુર, વછનાગ, જીરૂ, પંચલવણ, સુંઠ, મરી, પીંપર હરડે, બહેડાં, આંબળાં, ચંદ્રિકા રહિત અભ્રક ભષ્મ, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધપારો, એ સર્વને કાળી નગોડ, ધોળીનગોડ, ભાંગરો, અરડુસી, વીગેરેના પાનના રસમાં ઘુંટીને ગોળાયો બનાવવી. તે ગોળી ત્રીદોષને મટાડનાર છે. અને શૂળ શ્વાસ, કફ, ખાંસી, અરૂચી, તૃષા અને તાવને મટાડી મૃત્યુને ઉગારે છે.

वैताळरस—પારો, ગંધક, વછનાગ, મરી એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ પત્થરના ખલમાં કાળું કાજળ જેવું થાય ત્યાં સુધી ઘુંટી તૈયાર કરવું તેમાંથી બે રતી પ્રમાણથી ખાવાથી જીંભ્દક સંનિપાત અને દારૂણ સન્નિપાત મટે છે.

चक्रीरस—પારો, ગંધક, વછનાગ, ધંતુરો, મરી શોધિલ હરતાલ, સોના મુખી એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ દંતીમૂળના ઉકાળાની ત્રણ દિવસ ભાવના દઇ ચક્રીરસની એક રતીના જેવડી ગોળીયો વાળવી તે આદાના રસ સાથે ખાવાથી તેર જાતના સંન્નિપાત જલ્દી મટી જાય છે.

चक्ररस—વછનાગ, મરી, હરતાલ, પારો, ગંધક, નેપાળાની મીંજ, દંતી મૂળ, પીંપર એ સર્વે સરખે ભાગે લઇ ઘુંટી તૈયાર કરવું તેમાંથી એક રતી ભાર આ રસ આદાના રસ સાથે ખાવાથી તેર પ્રકારના સંન્નિપાતો મટે છે.

उपयोगी टुचका.

વિલાયતિ ગુલાબજળ,—અર્ધો ડ્રામ ઓટો ડી. રોઝ, અને એક ઔંસ મેગ્નેશીયા મિશ્ર કરી તેમાં અર્ધો ગૅલન ડીસ્ટલ્ડ વૉટર (યંત્રથી ગાળેલું પાણી) મિશ્ર કરી તેને બ્લોટીંગપેપર વડે ગાળી લઇ ભરી લેવાથી તૈયાર થશે.

લવૅંડર વૉટર—૨ ડ્રામ ઉત્તમ લવૅંડર તેલને રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ ૨॥ ઔંસમાં મેળવી તેમાં ૪ ડ્રામ વરીમનું તેલ, ૨॥ ગ્રેન કસ્તુરી. અને એક ઔંસ ઉકાળીને યંત્રથી ગાળેલું પાણી મેળવવું પછી તેને આઠ દિવસ સુધી એક બાટલીમાં ભરી બંધ કરી રહેવા દેવું પછી તેને ગળી ઉપયોગમાં લેવું.

ઑરેંજ વૉટર,—(નારંગીનું પાણી) ૩૦ ટીપાં નીરોલીનું તેલ અને ‌॥ ડ્રામ મેગ્નેશીયા મિશ્ર કરી તેમાં ‌॥॥ શેર ડીસ્ટીલ્ડ વૉટર મેળવવું જેથી તૈયાર થશે.

સ્વદેશી મેંથોલ—૨૦ તોલા ટ્રેકમના તેલને કલાઇના વાસણમાં મંદાગ્નિથી ગરમ કરી તેમાં ૧૦ તોલા ઉત્તમ મીણ મેળવી એક જીવ થયે નિચે ઉતારી ખલમાં નાંખી તેમાં દોઢ તોલો પુદીનાનાં ફુલ (પીપરમીંટ) ૭ માસા તજનું તેલ, ૩ માસા કપુર, ૩ માસા લવીંગનું તેલ, ૩ માસા લવંડરનું તેલ મેળવવું પછી તેને ઘુંટી એકત્ર કરી બાટલીયો ભરી તૈયાર કરવું. આ મેંથોલ માથું ચઢયું હોય કે ફેર ચઢતા હોય ત્યારે માથે અને કાનપટ્ટી આગળ લગાવવાથી મટી જાય છે. શીશીનું મોં બંધ રાખવું.

મેંથોલનો અર્ક,—એક બાટલીમાં ૧૮ તોલા રેકટીફાઈડ સ્પીરીટ નાંખી તેમાં ૨॥ તોલા પીપરમીંટ, સવા તોલો તજનું તેલ ૩ માસા લવીંગ અને ૧ તોલો કપુરનો અર્ક મિશ્ર કરી મુખ બંધ કરી આઠ દીવસ રાખવું અને દરરોજ હલાવતા રહેવુ એટલે મેંથોલ અર્ક તૈયાર થશે. આ અર્ક માથું ચઢયુ હોય તે વખતે તેમાં રૂનું પુંમડું બોળી માથે ચોપડવાથી ઉતરી જાય છે.

घरगथु देशी ओपडीआं.

(દર્શાવનાર—આર્ય વૈદ્યમયારામ સુંદરજી).

કાંકચોયા—આને મરાઠીમાં સાગરગોટા કહે છે. (ગુજરાતીમાં કાચકાં કહે છે.) તે સમુદ્ર કાંઠાના પ્રદેશમાં આ દેશમાં ઘણા થાય છે અને ગુજ મધ્ય દેશમાં પણ થાય છે. જેના બીજ સેકીને ચુરણ કરવું, અને તેમાં ત્રીજે ભાગે તિખાંનું ચુરણ મેળવવું, તે તાવ અને શુળ તથા કૃમીરોગ ઉપર ગુણ કર્તા છે. આ ચુરણ મોટાને બબે આની ભાર, અને નાની ઉમરનાને વર્ષદીઠ ઘઉં ઘઉં ભાર લેખાને જગવડે લેવરાવાય છે. કાંકચીયાનાં પાન વાટીને જળમાં મેળવી ગળીને પાવાથી પણ ઉપર મુજબ ગુણ થાય છે.

મોથ—મોથ બે જાતની થાય છે એક નદીમાં નૈયા થાય છે તેના મુળ, તેને નાગરમોથ કહે છે અને ખેતરાવ મૈયાનાં મૂળરૂપ મોથને ભદ્રમોથ કહે છે. ગુણ બેઉનો લગભગ સરખોજ છે. મોથ કાઢી ગુકવી ખાંડી તેનું ચુરણ કરવું. તે ચુરણ અર્ધાથી ૧

દામ અર્થાત ૨. ના ના ભાર સાકર દહીંમાં મેળવી સવાર સાંજ પાવાથી તાવ, જીર્ણતાવ, ઝાડો, મરડો, સંગ્રહણી, હરસ, પ્રમેહ, પ્રદર વિગેરે મટે છે. આ મોથ ને આંબળાં જળમાં વાટી તેલમાં તળવાથી તેને મોથીયું તેલ કહે છે. તે માથામાં નાખવાથી વાળ સુંવાળા ને મોકળા રહે છે, ને વધે છે. પરદેશી મોંઘાં તેલ ન વાપરતાં આ તેલ વપરાય તો ફાયદો થશે.

વજ—વજ પણ વાળાની પેઠે એક જાતના ઘાસનાં મૂળીયાં છે. તે દુધીઓ વગર ગંધનો અને બીજો ગંધીલો વજ, એમ એની બે જાત છે. દુધીઓવજ જરા જરા બાળકને દુધમાં ઘસીને પાય છે તેથી બાળક ભરાણું હોય તે મોકળું થઈ આરોગ્ય ને નરવું બને છે. અને ગંધીલો વજ જેને કેટલાક ઘોડાવજ પણ કહે છે. તેનું ચુરણ બબે આની ભાર, સવાર સાંજ મધમાં મેળવી અમુક મુદત ચાટવાથી તેવડે અપસ્માર (વાઇ) હિસ્ટીરીઆ વિગેરે મટે છે. વજની કટકી મુખમાં રાખી રસ ગળે ઉતારતા રહેવાથી તેનાથી કફલોઝેન્ઝીસના જેવું-કફ મોકળો પાડવાનું તથા કમ કરવાનું કાર્ય કરે છે. બે આની ભાર મધમાં ચટાડવાથી ઉપડેલ દમ, તથા હિસ્ટરીઆને શાંત પાડે છે. તગર ગંઠોડા (વલેરીયન) નો પણ આવોજ ગુણ છે. વજનને અનુપાન પણ વજ પ્રમાણેજ તગર ગંઠોડા એ હિસ્ટીરીઆની સદ્ય દવા છે.

ખુરાસાની અજમોદ—આ ફલરૂપે ને દાણારૂપે બજારમાં ગાંધીને ત્યાં વેચાય છે. આમાંથીજ સેન્ટોનાઇન દવા સત્વરૂપે કાઢવામાં આવે છે. તે અને ગોળ કરમની ખાસ દવા લેખાય છે. આ દવા નિત્ય ન પાવી. વજન બાળકની ઉંમર પ્રમાણે ૧ થી ૨ વાલ, મધ કે ગોળ સાથે મેળવીને અપાય છે. તેનું સત્વ સેન્ટોનાઇન ઉમર પ્રમાણે ૧ થી ૨ રતી (૨ થી ૪ ગ્રેન) સાકરના ભુકા સાથે રાતરે અપાય છે ને સવારે એરંડીયાનો જુલાબ લેવાથી કરમ ગુદાવાટે બાહેર પડે છે.

જેઠીમધ—આનો ઘન (શીરા) સળીરૂપે આવે છે. તે જેઠીમધનો ઉકાળો પકવીને બનાવાય છે. આ દેશમાં જેઠીમધ થાય છે તે શુદ્ધ જેઠીમધની જાત છે. તેના મૂળમાં સત્વ નથી જામતું. અને જે ઇરાન વિગેરે દેશોમાંથી તેનાં મૂળ આવે છે તેમાં સત્વ બણું નિકળે છે. જેઠીમધ મુખમાં રાખી તેનો મિષ્ટતિક્ત રસ ગળે ઉતારતા રહેવાથી મુખપાક, ગળાનો દુખાવો, ઉધરસ ને કફનાં દરદ મટે છે. વજન—ચણા ચણા જેટલો કકડો એ કકડો મુખમાં રાખી ચુસાય છે. જેઠીમધનું ચુરણ અને સત્વ, ઘણીએક દવાના સ્વાદ સુધારવા અનુપાનરૂપે વપરાય છે, સારસાપરેલાઆદિમાં તેનાથીજ મીઠો સ્વાદ કરવામાં આવેછે.

બીલીફળ—બીલીનાં ફળને બીલાં કહે છે. તે બહુ કાચાં કે બહુ પાકાં ન હોય તેવાં હોય ત્યાં ઝાડ ઉપરથી ઉતારી તે ભાંગી તેમાંથી ચપ્પાવડે ગર્ભ કાઢી સુકવી ખાંડી ચાળી લોટ જેવું ચુરણ કરી બંધ બુચની શીશીમાં ભરી રાખવું. તે સવાર સાંજ ૨. ના ના ભાર દહીં સાકરમાં પાવાથી લોહીખંડ ઝહાડો, મરડો, સંગ્રહણી, હરસ ને થતો ક્ષય તથા પ્રદર, પ્રમેહ મટાડે છે.

બીલ્વાદિ ચુરણ—બીલીનો ગર્ભ, સુંઠ, મોથ, કાથો ને અજમો સમાન લઇ ચુરણ કરવું. તે ૨. ના, ના ભાર, દહીં સાકરમાં મેળવી સવાર સાંજ પાવું. તેથી પંદર

વીસ દીવસમાં, ઉપરનાં જુનાં દરદ હશે તોય મટે છે. કોઇ આ સુરણ સાથે એક એક રતી વિજયા (ભાંગ) પણ નાખે છે, તેથી વધુ ગુણ કરે છે.

ઉથમુ જીરૂ—આ વગડામાં એક જાતના ખડ છોડવાનાં બીજ થાય છે, આને ઈશબગુલ પણ કહે છે. તે પ્રથમ ૧ ઉકાળેલ એરંડીયાનો જુલાબ દીધા પછી રૂ. ૧ ભાર નિત્ય સવાર સાંજ દહીં તથા સાકર સાથે મેળવીને પાવાથી મરડો તથા ઝહાડો, રક્ત આમ મટે છે. ઇંગ્રેજી દવા **બીસ્મથસબનાઇટ્રાસ**ના જેવોજ આમાં ઉપશેપક ગુણ છે.

તકમરીઆં—આના વગડામાં ખેતરોમાં છોડ થામ છે. તેની મંજરીઓ, પાકતાં એકઠી કરી સુકવી ખાંડી આ **તકમરીઆં** કાઢવામાં આવે છે. તકમરીઆં બે ચાર રૂપીઆ ભાર શેર પાણીમાં પલાળીને તે સાથે સાકર મેળવી ઉપવાસ કરનાર બપોર વખતે પીવેછે. તેથી ઉપવાસની કે ઉનાળાની ગરમી લાગતી નથી તેમ ઠંડક થાય છે. તકમરીઆં રૂ. ૧ થી ૨ ભાર, તેટલાજ થીણા ઘીમાં તથા સાકરમાં એકત્ર મેળવી તથા તે સાથે એલચીના ૧૦ ડોડવાના દાણા વાટી ભેળવી પછી તે સવારે અને સાંજરે ૩ દિવસ ચટાડવાથી સખત ઝહાડો મરડો, રક્ત આમ હોય કે પ્રદર, પ્રમેહ હોય કે હરસની પીડા હોય અગર કબજીયત હોય તોય તે મટે છે. નેત્રને પણ હિતાવહ છે.

ચંદનકાષ્ટ—આની બે જાત છે. એક રીઢી સુખડ અને બીજી પુરી પાકેલી **તેલીઆ સુખડ**. જેને **મલીયાગરી** સુખડ પણ કહે છે. દક્ષીણ હિંદના પ્રદેશમાં તે બહુ કરી થાય છે. તેમાંથીજ સુખડનું તેલ (અત્તર) કાઢવામાં આવે છે. તે ઉર્ધ્વનળીકાયંત્ર (સ્ટીલને સેપોંસ) વડે કઢાય છે. સુખડનું તેલ (અત્તર) કાઢવાનું મહીસુરના રાજ્યમાં હમણાં કારખાનું ખોલ્યું છે. જેથી તે સસ્તુ ને ચોખ્ખું મળે તેમ બનવા સંભવ છે. કેમકે ત્યાંજ અસલ સુખડનાં વન ઘણાં છે. **તેલીઆ** સુખડ ઓરસીઆ (છીપર) ઉપર ઘસી તેનું **ચંદન** ઉતારવું. તે રૂ. ૦ાા થી ૧ ભાર, સાકરના પાણી સાથે કે મધ સાથે મેળવીને પાંચ સાત દિવસ, સવાર સાંજ આપવું. તેથી પુરૂરક્તવાળો પ્રમેહ ને પ્રદર તથા તેનો દાહ તાબડ તોડ મટે છે તથા ખસ અને હરસના વ્રણ ઉપર ગાવવાથી તે પણ રૂજાય છે. કોઇ માંખણ કે દહીં સાથે મેળવીને ચંદન લગાડે છે. તેથી ગરમીનું માથું દુઃખતું હોય તો તે પણ મટે છે. આના લેપથી કખવા પણ મટે છે.

હળદર—આનું સુરણ બબે વાલા મધમાં ચટાડવાથી અગર દુધ સાકર સાથે મેળવીને ગરમ ગરમ પાવાથી સરદી, ઉધરસ ને દમ, કફ, સમે છે ને મટે છે. મુંઢમારઉ પર ભરવાથી જામેલું લોહી ઓગળી મુંઢમારનો દુઃખાવો, કળતર વિગેરે મટે છે. કોઇ સાથે આવળ પણ યોજે છે.

એળીઓ—કુંવારના છોડનાં પાન કાપવાથી જે પાનમાંથી રસ ટપકે તે ઝીલી એકત્ર કરવાથી જામે છે તેને કાળો એળીઓ (બાર બરાઝ આલોઝ) કહેવામાં આવે છે. તે ૧ રતી, બે આની ભાર શંકના ભુકા સાથે કે વરીયાળી કે સુવાના ભુકા સાથે રાતરે સુતી વખતે ભેળવી જળ સાથે લેવાથી સવારમાં, કબજીયત મટીને સાફ ઝહાડો આવે છે. માત્ર હરસના દરદ વાળાને તથા સગર્ભા સ્ત્રીને તે અપાય નહીં. નાના વજને (૦ાા થી ૧ ગ્રેન) દેવાથી તે રૂચીકર,, જઠરા પ્રદિપક અને કામોત્તેજક છે. હિસ્ટીરીઆના

દરદીની, વાયુને કબજીયતની વ્યાપ્તિ દૂર થવા માટે એળીઓ અને ચોખી હિંગ સમ ભાગે લઇ ૧-વાલની ગોળી કરીને રાતરે એક એક આપવામાં આવે છે. આથી બીજી દરેક કબજીયત મટે છે. એલીઆ સાથે હિંગ ભળવાથી પેટમાં ધુમરડા (વિટ) ન થતાં કબજીયત દૂર થાય છે ને ઝહાડા એકાદ સાફ આવે છે.

હિંગ—ચોખી હિંગ ૧ વાલ, થીણા ઘીમાં ભેળવી ચાટવા (ગળવા) થી પેટમાં થએલો પવન, આફરો ને પેટનો દુખાવો, તે વડે ગુદાવાટે પવન સરવા લાગી તરતજ આરામ થયો વર્તાય છે. હિંગનો ધુપ દેવાથી હિસ્ટીરીઆનો જોસ કમ થાય છે ને મટે છે. હમેશ સવાર સાંજ વાલ વાલ ચોખી હિંગ થીણા ઘીમાં ભેળવી લેવરાવવાથી બે ચાર અઠવાડીઆમાંજ દમ, કફ હેડકી અને હિસ્ટીરીઆ કમ થઇ જઇ મટે છે. આમ શોધન કરવાથી વાળાનું દરદ તથા ચોથીઓ તાવ પણ મટે છે.

એરંડીયું-દીવેલ—આ પિલેલું કાચું ઝેરી છે. તેનાથી ગ્લાનીમય ઉલટી ઝાડા થાય છે અને કોલેરાના જેવાં ચિન્હો ઉદ્ભવે છે. માટે તેવું કાચું એરંડીયું રેચ માટે ન દેવું. પણ જળ સાથે ઉકાળેલું દેશી કે વિલાયતી એરંડીયું (તેલ) રેચ માટે વાપરવું. એરંડીયાનો જુલાબ લેવાથી ઝાડાની કબજીયત, મરડો મળના જામેલા ગાંઠા વિગેરે દૂર થાય છે ને આંતરડાં સાફ થાય છે. અગત્યની કબજીયત માટે એરંડીયુંજ નિર્ભય ઉપાય લેવાય છે. તે દુધ કે ચાહા સાથે અગર સુવાના પાણી સાથે બેથી અઢી રૂપીયાભાર અપાય છે. બાળકની કબજીયત ઉપર, ઉપર મુજબ નાની ચમચી કે મોટી ચમચી—સુવા કે વરીયાળીના પાણી સાથે મેળવીને આપવામાં આવે છે. એરંડીનાં મીંજ તથા બકરાંનું બાળેલું હાડકું સમભાગે સાથે વાટીને ભરનિંગળ, નાળ (નાડીવ્રણ, ભગંદર ઉપર ચોપડવાનું જારી રાખવાથી તે વડે એ ચોકસ મટે છે. હાડ ગંભીર પણ આનાથી મટવાના દાખલા મળ્યા છે.

તુળશી—તુળશીનાં પાન અને માંજર રૂ. ૧ા ભાર વાટી દહીંમાં મેળવી પાવાથી શરદી, સળેખમ, દમ, હેડકી, ઉધરસ, કફ, તાવ, અજીરણ, આફરો, પેટનો દુઃખાવો, બેચેની, મંદાગ્નિ, અરૂચી, પ્રમેહ વિગેરે મટે છે. ઉપર મુજબ વાલથી બે વાલ પાન, બાળકને પાવાથી તથા તેનો છાતીએ ખરડ કરવાથી બાળકની ભરણી, સસણી—શરદી સામે છે ને સદ્ય મટે છે. આનાથી મલેરીયલ તાવ પણ મટે છે. તુળશીના પાનનો ચાહ બહુજ સારો બને છે. તેમાં વપરાતા ચાહાના જેવો કશો અવગુણ થતો નથી. તુલશીનાં બીજોનો પાક કરીને ખાવાથી શક્તિ આવે છે. તુલશીનું મૂળ પોચી કાકરી-સાથે ચાવવાથી કાંકરીને, સારોડીનાં મૂળ સાથે ચાવવાથી ગળી જાય છે. તેમજ તે ગળી જાય છે. આમ જોતાં તેથી પાણવી પણ ગળવી જોઇએ. તથા તેથી એ ગળે છે કે નહીં તેવો અનુભવ લેવાની પણ જરૂર છે.

દાણા અસેળીઓ—જેને હિંદુસ્તાની ભાષામાં હાલો કહે છે તે ઘઉં, વાડીના, વાવેતરમાં પાકે છે. તેના રાઇ જેવા તિખા, રાતા લંબુડા દાણા હોય છે. તેને ખાંડીને ચુરણ કરવું. તે રૂ. ૦ા ભાર નિત્ય મધમાં કે દહીં સાકરમાં મેળવીને આપવાથી બરલ ગાંઠ મટાડે છે તથા કામોત્તેજક ગુણ દર્શાવે છે. મુંઢમારના જામેલા લોહીને તથા તેના દુઃખાવા અને કળતરને, તે ઉપર મુજબ ખાવાથી તથા જળમાં પલાળી દુઃખતા ભાગ

ઉપર ભરવાથી મટાડે છે. કોઇ તે રૂ. ાા ભાર દુધમાં ખીર કરીને ઘી સાકર મેળવીને ખાય છે. આ અસેગીયાના દાણાં જેટલો ગોળ લઇ તે એકત્ર મેળવી તેવા ગોળનાં મોટલાં ગોળ પકવે છે. ત્યાં ભરી લે છે; પછી આવો અસેગીયાનો ગોળ રૂ. ૧ ભાર નિત્ય ઉપર કથા દરદને માટે ખાય છે. કેટલાક મર્દાઇની કમતાઇ દૂર થવા માટે પણ ખાય છે. તે ગર્મી જણાય તો થી કાંઈ વધુ ખાવું.

રાઇ—રાઇ ન ફોતરી કરી ખાંડી બારીક સુરણ રૂપે કરીને બંધ બુચની શીશીમાં ભરી રાખવી. તે જળ સાથે કાલવી સોજાવાળા અને દરદવાળા ભાગ ઉપર લગાવવી. તેથી વા, દુઃખાવો, ગળાનો અને ફેફસાં તથા કાળજા (લિવર) નો સોજો, બરલ વિગેરે મટે છે. માથાનો દુઃખાવો, આધાશીશી, ચરકા, કળતર વિગેરે દુર થાય છે, બએ પહોરે બએ આની ભાર થીસુ ઘીમાં કે દહીંમાં મેળવીને દેવાથી અજીરણ તથા બરલ મટે છે, તથા જઠરા પ્રદિપ્ત થાય છે. દહીં સાથે મેળવવાથી તેનું રાઇતું બને છે. તે પણ રૂચીકર, પાચક ને ઉત્તેજક છે. નાની ઉમરનાને ૧ થી ૨ વાલ પર્યંત દેછે. અપૂર્ણ.

ઘરગથુ ટુચકાઓ.

ઉદરસ,—જેઠીમધ, સાકર, કડાયો ગુંદર, બાવળનો ગુંદર, દરેક બએ તોલા, મરી ½ તોલા, કેસર ½ તોલો, અને મઉનું સત્વ ૪ તોલા સર્વેને મિશ્ર કરી ઘુંટી બએ વાલની ગોળીયો બનાવી મોમાં રાખી રસ ઉતારવાથી ઉદરસ મટે છે.

ચુંક,—પક્ષાધાત, સુંઠ, મરી, પીંપર, સીંધવ, શુદ્ધ ગંધક, કુલાવેલી હીંગ અને દરેડે સર્વે સરખે ભાગે લઇ તેનાથી ાા ભાગે ઝેરકચોલાને શુદ્ધ કરી કરેલું ચૂર્ણ લઇ વાટી ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળીયો કરવી દીવસમાં બે ત્રણ ગોળી ખાવાથી ચુંક, વાયુ, ગોળો અને જુનો પક્ષધાત મટે છે.

દાદરની ગોળી,—ટંકણખાર, કાથો, ગંધક, દસેલ, કુંવાડીયાનાં બી, મોરથુથું સર્વે સરખે ભાગે, કપુર અર્ધો ભાગ સર્વેને વાટી લીંબુના રસમાં ઘુંટી ગોળીયો વાળી તે ગોળી ઘસીને દાદર, ખસ અને ખરજવા ઉપર લગાડવાથી મટી જાય છે.

ભૂખ ઉઘડે ને દસ્ત સાફ થાય,—પીપરીમૂળ, પીંપર, સીંધવ, ચવક, ચીત્રક, સુંઠ, હીંમજ એ સર્વેને સરખે ભાગે લઇ વસ્ત્રગાળ ચૂર્ણ કરી લીંબુના રસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી. તેમાથી એક બે ગોળી શક્તિ પ્રમાણે ખાવાથી જઠરાગ્નિ ઉઘડે છે, અને ખાધુ પચિ દસ્ત સાફ આવે છે.

હરસ,—સાકર અને માખણની સાથે ાા દ્રામ નાગકેસરનું ચુર્ણ ખાવાથી હરસ મટે છે.

૧. સોજા—થોરનું ડાળુ નીચોવીને તેનો રસ પીવાથી તથા સોજા ઉપર ચોપડવાથી સોજા ઉતરી જાય છે.

૨. રાળ-સોળ, એળીઓ, બાવળનો ગુંદર, ગુગળ, લોબાન એ બએ તોલા અને સરેસ ૪ તોલા અરીઠુ અને અરીઠા એકેક તોલો લઇને પાણીમાં ઘુંટી સર્વે એકજીવ થાય ત્યાં સુધી અગ્નિ ઉપર પકવી તૈયાર કરી સોજા ઉપર ચોપડવાથી વાયુના સોજા અને ગાંઠો મટી જાય છે.

કોલેરા—શુદ્ધ ગંધક, ફુલાવેલી હીંગ, સીંધવ, લસણ, જીરૂ, સુંઠ, મરી, પીંપર સર્વેનું સરખે ભાગે ચૂર્ણ કરી બીલીના ગર્ભ અથવા લીંબુના રસમાં ઘુંટી વાલ વાલની ગોળીઓ કરવી. જેમાંથી બે ગોળી દર ત્રણ કલાકે લીંબુના રસ સાથે ખાવાથી કોલેરા મટી જાય છે.

બાળ રોગ.

૧ કૃમી—વાવડીંગ, ઇંદ્રજવ, કાકચીઓ (કાચકા). શેરગુંદર, અતિવીશની કળી, જાયફળ, સંચળ, સરખે વજને લઇ ગાયના દુધથી સોગઠી વાળવી તેથી પેટના કૃમી મટે છે અને અહીંયા કે, બાળ ગોળીની જરૂર પડતી નથી સોગઠીનો ઘસારો પાવો.

૨ સસણી (વરાધ કે ભરાઇ જવું).

૧ શીતાખના પાંદ ૩ મરીદાણા ૨ તે વાટીને પાવાથી ભરાઇ ગયું બચ્ચું સારૂ થાય છે.

૨ પાતાળ તુંબડી, કેશર. વાટી ઘસારો પાવો તથા માંથે છાતીએ હાથે પગે લગાડવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

૩ પીપળાની વડવાઇ ભરાઇ ગયેલા બચ્ચાને, કસ્તુરી જેટલું કામ કરે છે. પણ મળવી મુશ્કેલ વૈદ, ડૉક્ટરો પાસે વખતે મળે.

૩ પારેવડો—સગર્ભા સ્ત્રી હોય અને બચ્ચું ધાવતું હોય તે બચ્ચાને પારેવડો લાગે છે. એટલે સુકાઇ જાય છે અને ધાવણ ભારે હોવાથી પચતું નથી તેથી ઝાડા થાય છે. તે ઝાડાની દવા કુલસંભારો. (આરારૂટ, શીંગોડાનો લોટ, અખીલ, તવખીર) તેના આટલા નામ છે તે દીવસમાં બે વખત દુધમાં પાવાથી ઝાડા મટે છે અને તન્દુરસ્ત થાયછે.

બચ્ચાનું મોઢું આવવું,—ફુલાવેલ ટંકણખાર તથા મધ લગાડવું. બદામ અને સાકર વાટી મોંમાં ભભરાવવી અગર રેશમી લુગડું બાળી રાખ મોંમાં લગાડવાથી મોઢું સારૂ થાય છે.

દાંત આવવાથી,—બચ્ચાને ઝાડા તાવ આંખ તથા આંચકી આવે છે.

૧ ઝાડાનો ઉપાય—ચાક, કપુર, જાયફળ, તજ, એલચી, સાકર, (કેટાઆરોમેટીક) સર્વે વાટી એકત્ર કરી તેમાંથી આનીભાર આપવાથી ઝાડો બંધ થાય છે.

૨ ખસખસના શિરાથી ઝાડો તથા મરડો મટે છે.

૩ જાવંત્રી, જાયફળ, નાગરવેલના પાનના રસમાં આપવાથી સારૂ થાય છે.

તાવ ૧—ખુરાસાની અજમોદ એક વાલ.

૨ ઉધાફુલીનો ઉકાળો રૂ. ના ભાર.

૩ અગર ખાકસીઓ પીન પાપડો આપવાથી મટે છે.

આંચકી—ટંકણખાર ફુલાવી ૧ વાલ માના ધાવણમાં આપવાથી મટે છે.

દાંત પેઢા ઉપર આંગળીથી ઘસવું તેથી સહેલાઇથી દાંત આવે છે.

આંખ આવી હોય તો—સાકરના દુધનાં પોતાં આંખ ઉપર મુકવા તેથી મટે છે.

ડૉ. ત્રીભોવન શવજી મોદી.

સંવત ૧૯૭૨ સને ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલનું

શુદ્ધ ગુજરાતી પંચાંગ.

કાયદાનો શિક્ષક.

કે જેની તમામ કોપી ખપી જવા આવી છે. હવે જુજ કોપી શીલીક છે, તેમાં દીવાની, ફોજદારી અને રેવન્યુ તમામ (મુંકી) કાયદાઓ આવી જાય છે. વળી જે કાયદામાં પ્રવીણ અને અનુભવી વિદ્વાન અમલદારો અને સજ્જનોના ઉંચા અભિપ્રાયો ધરાવે છે. કાયદો જાણવાની દરેક માણસની ફરજ છે, કાયદાનું અજ્ઞાન એ દેખીતી આંખે અંધાપા જેવું છે. અને આ પુસ્તકથી દરેક માણસ તમામ કાયદાનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે. જુદા જુદા કાયદા અને તે આ પુસ્તકમાં આવેલા તમામ જુદા ખરીદવા જાય તો રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત ખર્ચ થાય તેમ છે. અને વળી તેમાં ગુજરાતી ભાષામાં કેટલાક કાયદા તો મળતા પણ નથી. જેથી કરીને આ પુસ્તક ઘણી નજીવી કિંમતમાં અમુલ્ય કામ બજાવે છે.

મુંબાઈ ગવર્નમેન્ટના માજી ઓરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટર અને હાલ ધુળીઆના કલેક્ટર સા. મે ખાનબહાદુર સૈયદ સમસુદીન સૈયદમીયાં કાદરી સાહેબ લખે છે કેઃ—

(અંગ્રેજીનું ભાષાંતર) તમારૂં પુસ્તક નામે કાયદાનો શિક્ષક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. મને લાગે છે કે તે લોકપ્રિય થઈ પડશે, તેની ગુજરાતી ભાષા પણ સાદી અને સમજાય તેવી સરલ છે, અને તેમાં ઘણા ઉપયોગી કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો છે.

તેમાં નીચે પ્રમાણે ૯૫ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે.

ફોજદારી વિષયને લગતા કાયદાઓ—ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ઇન્ડિઅન પીનલ કોડ, ગાંડા માણસના આશ્રય સ્થાન બાબતનો એક્ટ, ફટકાની શિક્ષા બાબતનો એક્ટ, જુગારનો એક્ટ, એક્સ્ટ્રાડીશન એક્ટ, મુંબાઈનો આબકારી એક્ટ, અફીણ બાબતનો એક્ટ, મીઠા બાબતનો એક્ટ, કારીગર અને મજુર બાબતનો એક્ટ, રેલ્વેનો એક્ટ, ફેકટરી એક્ટ, રેસીમાર્ક બાબતનો એક્ટ, પોસ્ટ ઓફીસનો એક્ટ, પોસ્ટની રૂલ, સેવીંગ્સ બેંકની રૂલ, ઝેરી જણસો બાબતનો એક્ટ, રાજદ્રોહી સભા અટકાવવા બાબતનો એક્ટ, નાટકના ખેલ બાબતનો એક્ટ, નિધિનિક્ષેપ એક્ટ, આર્મ્સ એક્ટ, ઢોર એક્ટ, વિલેજ પોલીસ એક્ટ, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ. વિગેરે.

રેવન્યુ (મુલકી) તથા સરવઈના વિષયોને લગતા કાયદાઓ–લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૩ ઉપર થયેલી રૂલ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૪ ઉપર થયેલીરૂલ, રેકર્ડ ઓફ્ રાઈટસ એક્ટ અને તે ઉપર થયેલી રૂલ, જમીન ઉપરનું હકનું પત્રક તૈયાર કરીને રાખવા બાબતની સમજુતી, તાલુકાના નમુના, ગામના નમુના, મામલતદારોની કોર્ટોનો એક્ટ, સર્વે ઇન્સપેક્ટરની રૂલ, માપણીની સમજુતી, ઓરીજીનલ સરવેની રૂલો, વિગેરે

દિવાની વિષયોને લગતા કાયદાઓ—સીવીલ પ્રોસીજર કોડ (નવો) વારસાનું સર્ટીફીકેટ લેવાનો એક્ટ, સગીરની જાત તથા મિલકતના વાલી નીમવા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ઓફ વોર્ડસ એક્ટ, દક્ષિણ રીલીફ એગ્રીકલ્ચર એક્ટ, હિંદુ પુનર્લગ્ન બાબતનો એક્ટ, ગાંડા માણસની માલ મિલકતની સંભાળ કરવા બાબતનો એક્ટ, પારસી લોકોના લગ્ન તથા તલાક બાબતનો એક્ટ, વસિયતનામું કર્યા સિવાય મરનાર પારસીઓના વારસા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ફી એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો પુરાવાનો એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો કોરટમાં સુમ ખાવા બાબતનો એક્ટ, કરારનો એક્ટ, રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, વહેંચણ કરવા બાબતનો એક્ટ, ટ્રાન્સફર પ્રોપરટી એક્ટ, યુરોપીયન વેગ્રનસી એક્ટ, સીવીલ કોર્ટોનો એક્ટ, પ્રોબેટ તથા વહીવટ ચલાવવાની સનદો આપવા બાબતનો એક્ટ, નાદારીનો એક્ટ, મુદત બાબતનો એક્ટ, વારસાનો એક્ટ, હિંદુ લો, વારસોને કરજમાંથી છોડવવા બાબતનો એક્ટ, મુસલમાની શરેહ. સરીકદારી વિગેરે, સરીકના હક બાબત, સ્ટાંમ્પ એક્ટ વિગેરે. જુઓ પાન ૩.

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર-જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. અધિપતિ ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

સત્યનારાયણ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પટેલ મોતીલાલ કાળીદાસે છાપ્યું કે પાનામાણની વાડીમાં—અમદાવાદ.

પરચુરણ વિષયને લગતા કાયદાઓ—તગાવીનો એકટ, સને ૧૮૮૩નો ૧૯,મો તગાવીનો એકટ, સને ૧૮૮૪નો ૧૨ મો, લોકલ ફન્ડ બાબતનો એકટ, ઈનકમ ટેક્ષ એકટ, મનાદાર એકટ, ગુજરાતના તાલુકદારનો એકટ, બંદરો બાબતનો એકટ, વહાણો બાબતનો એકટ, નરવાનો એકટ, મ્યુનીસીપાલ એકટ, જમીન લેવા બાબતનો એકટ, સુતરાઉ માલ ઉપર જકાત લેવાનો એકટ, જંગલી પક્ષી તથા શિકારના રક્ષણ બાબતનો એકટ, હિંદુસ્તાનનો ચલણી નાણું બાબતનો એકટ, હિંદુસ્તાનનો તારીફનો એકટ, જળમાર્ગની કસ્ટમની ડયુટી લેવા બાબતનો એકટ, જંગલનો, વતન બાબતનો એકટ, ઈરીગેશન એકટ, ખિતગી કાઢવાનો એકટ, જનાવર તરફ ઘાતકીપણું અટકાવવાનો એકટ, સેનીટરી એકટ, છાપવાના પ્રેસો તથા વર્તમાનપત્રો અને બુકો નોંધવા બાબતનો એકટ, વર્તમાનપત્રનો એકટ, હથિઆર તથા યુદ્ધ સામગ્રી બાબતનો એકટ, ફટકાની શિક્ષા કરવા બાબતનો એકટ (નવો) વિગેરે વિગેરે.

અમદાવાદના મે. ડીસ્ટ્રીકટ ડીપોટી કલેકટર સાહેબ અને સબ. ડી ફ. કલાસ માજીસ્ટ્રેટસાહેબ મે નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા બી. એ લખે છે કેઃ— **મી.** જેઠાલાલનું 'કાયદાનો શિક્ષક'એ નામનું પુસ્તક કે જેમાં કાયદાઓ અને રૂલોનો સમાવેશ કર્યો છે, તે તમામ ગુજરાતી જાણનારા મુખત્યારો તથા રેવન્યુ દિવાની અને પોલીસ ખાતાના સઘળા સરકારી નોકરોને ઘણું જ ઉપયોગી થઇ પડશે. અને તેમાં અત્યાર સુધીના સુધારા વધારા દાખલ કરેલા છે. તેના કાગળો છાપો અને બાંધણી વીગેરે વખાણવા લાયક છે અને મને ખાત્રી છે કે આપણા હાલના જમાનામાં ગુજરાતી જાણનારા બુદ્ધિશાળી વર્ગની તે ઘણા લાંબા વખતની ખોટ પુરી પાડશે.

આ સિવાય અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે. પુસ્તકની કીં રૂ. ૫) પો. ૦-૭-૦.

તીથી.	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ	ઘડી	પળ	ચાં. તા.	દ. મો.	દ. અં.	ઘ. ઉ.	૭ સં.	ક. સં.	ચં. રા.	ઘડી	પળ	પરચુરણ હકીકત.
૧	૭	મં.	૩૬	૩૩	જ્યે.	૨૧	૨૫	ધૃ.	૫૩	૨૨	કિં	૯	૩૦	૨૭	૨૯	૩	૨૭	૪૨	૨૮	વૃ.	૨૧	૨૫	
૨	૮	બુ.	૩૦	૪૨	મૂ.	૧૭	૧૭	ગં.	૪૭	૫૦	બા	૩	૨૭	૨૮	૩૦	૪	૧૭	૩૩	૨૭	ધ.	૬૦	૦	ચં. મુ. ૩૦ ચમધં ૧૭-૩૧
૩	૯	ગુ.	૨૫	૬	પૂ.	૧૩	૨૦	વૃ.	૪૦	૧૨	ગ.	૨૫	૬	૨૯	૧	૫	૧૬	૩૩	૨૭	ધ.	૨૭	૨૭	ભ. પ્ર. પર-૪૨ સફર.
૪	૧૦	શુ.	૧૯	૫૪	ઉ.	૯	૪૯	ધ્રુ.	૩૩	૧	વિ	૧૯	૫૪	૩૦	૨	૬	૧૫	૩૩	૨૭	મ.	૬૦	૦	વિનાયક ૪ ભ. નિ. ૨૦-૩
૫	૧૧	શ.	૧૫	૨૦	શ્ર.	૬	૪૩	વ્યા	૨૬	૧૮	આ	૧૫	૨૦	૧	૩	૭	૧૪	૩૩	૨૭	મ	૩૫	૪૨	પં.૩૫-૪૨ તિથિ ૧૫ નં. ઘબાડ.
૬	૧૨	ર.	૧૧	૩૬	ધ.	૪	૩૧	હ.	૨૦	૧૦	તૈ	૧૧	૩૬	૨	૪	૮	૧૩	૩૩	૨૭	કું.	૬૦	૦	પં. ૩૫-૪૨ ચંપા ૬ ઘબાડ ૪
૭	૧૩	સો.	૮	૪૯	શ.	૨	૮	વ.	૧૪	૫૭	વ.	૮	૪૯	૩	૫	૯	૧૨	૩૪	૨૬	કું.	૪૭	૪૨	પંચક દુર્ગા ૮ વી ૮-૫૬
૮	૧૪	મં.	૭	૧૭	પૂ.	૨	૫૪	સિ.	૪૦	૪૦	બ	૭	૧૭	૪	૬	૧૦	૧૧	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પંચક.
૯	૧૫	બુ.	૬	૪૮	ઉ.	૩	૪૯	વ્ય.	૭	૧૬	કૌ	૬	૪૮	૫	૭	૧૧	૧૦	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પં. કલ્પાદિમૂળ ધનુષ્યર્ક:૪૮-૩૬
૧૦	૧૬	ગુ.	૭	૪૯	રે.	૫	૫૯	વ.	૪	૪૮	ગ.	૭	૪૯	૬	૮	૧૨	૯	૩૪	૨૬	મી.	૫	૫૯	પં. ૫-૫૯ સુ.વી. ૩૮-૪૩ [સુ.૩૦
૧૧	૧૭	શુ.	૧૦	૨	અ.	૧૯	૨૯	પ.	૩	૨૧	વિ	૧૦	૨	૭	૯	૧૩	૮	૩૪	૨૬	મે.	૬૦	૦	મોક્ષદા ૧૧ ભ. નિ. ૦-૪૭
૧૨	૧૮	શ.	૧૩	૨૪	ભ.	૧૪	૪	શિ.	૨	૫૮	બા	૧૩	૨૪	૮	૧૦	૧૪	૭	૩૫	૨૫	મે.	૩૦	૨૭	શનિપ્રદોષ:
૧૩	૧૯	ર.	૧૭	૪૫	કૃ.	૧૯	૩૭	સિ.	૩	૧૧	તૈ	૧૭	૪૫	૯	૧૧	૧૫	૬	૩૫	૨૫	વૃ.	૬૦	૦	
૧૪	૨૦	સો.	૨૨	૪૩	રો.	૨૫	૪૬	સા.	૪	૫	વા	૨૨	૪૩	૧૦	૧૨	૧૬	૫	૩૫	૨૫	વૃ.	૫૮	૫૭	૨૬નં. અમૃત મ.શુક્ર:૩૮-૨૫
૧૫	૨૧	મં.	૨૭	૫૯	મૃ.	૩૨	૯	શુ.	૫	૨૦	ગ.	૨૭	૫૯	૧૧	૧૩	૧૭	૫	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	દત્તજયંતી:
૧	૨૨	બુ.	૩૩	૮	આ	૩૭	૫૭	શુ.	૬	૩૨	બા	૦	૩૩	૧૨	૧૪	૧૮	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	
૨	૨૩	ગુ.	૩૭	૫૩	પુ.	૪૪	૩૨	બ્ર.	૭	૩૩	તૈ	૫	૩૦	૧૩	૧૫	૧૯	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૨૭	૪૬	૪૪ નં અમૃ.
૩	૨૪	શુ.	૪૧	૪૫	પુ.	૪૯	૩૨	ઐં.	૭	૫૯	વ	૯	૪૯	૧૪	૧૬	૨૦	૪	૩૫	૨૫	ક.	૬૦	૦	૪૫ નં. મૃત્યુ વી ૯-૨૬
૪	૨૫	શ.	૪૪	૪૧	આ	૫૩	૨૯	વૈ.	૭	૩૧	બ.	૧૩	૧૩	૧૫	૧૭	૨૧	૫	૩૫	૨૫	ક.	૫૩	૨૯	સંકષ્ટ ૪ ચં. ઉ.ક. ૮ મિ. ૫૭
૫	૨૬	ર.	૪૬	૧૯	મ.	૫૫	૪૬	વિ.	૬	૪૮	કૌ.	૧૫	૩૦	૧૬	૧૮	૨૨	૬	૩૫	૨૫	સિં.	૬૦	૦	ચમધં. ૫૬
૬	૨૭	સો.	૪૬	૪૪	પૂ.	૫૭	૪૯	પ્રી.	૪	૪૪	ગ	૧૬	૩૬	૧૭	૧૯	૨૩	૭	૩૫	૨૫	સિં.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૪૬-૩૫
૭	૨૮	મં.	૪૫	૪૭	ઉ.	૫૯	૧૪	આ.	૫૬	૪૪	તૈ	૧૬	૧૭	૧૮	૨૦	૨૪	૮	૩૪	૨૬	સિં.	૧૩	૧૦	પૂર્વાષાઢાર્ક:૫૦-૩૪ ગુ.ઉ.પરે
૮	૨૯	બુ.	૪૩	૩૨	હ.	૫૭	૨૫	સૌ.	૫૨	૫૭	બા	૧૪	૩૯	૧૯	૨૧	૨૫	૯	૩૪	૨૬	ક.	૬૦	૦	કાલાં ૮ [૬૬
૯	૩૦	ગુ.	૪૦	૧૯	ચિ.	૫૫	૩૦	અ.	૪૭	૭	તૈ	૧૧	૫૫	૨૦	૨૨	૨૬	૧૦	૩૪	૨૬	ક.	૨૬	૨૭	૫૫ નં. ઘબાડ.
૧૦	૩૧	શુ.	૩૬	૧૪	સ્વા.	૫૨	૫૪	સુ.	૪૦	૪૧	વ	૮	૧૬	૨૧	૨૩	૨૭	૧૧	૩૪	૨૬	તુ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર ૮-૨૧ નિ. ૩૬-૨૦
૧૧	૧	શ.	૩૧	૧૯	વિ.	૪૮	૩૪	ધૃ.	૩૩	૪૩	ગ.	૩	૪૬	૨૨	૨૪	૨૮	૧૨	૩૪	૨૬	તુ.	૩૫	૨૪	સફલા ૧૧ મકરેર્ક:૪૬-૪૨નો
૧૨	૨	ર.	૨૫	૫૬	અ.	૪૫	૫૧	શૂ.	૨૬	૧૫	તૈ	૨૫	૫૬	૨૩	૨૫	૨૯	૧૩	૩૩	૨૭	વૃ.	૬૦	૦	પ્રદોષ ક્ષય ૨૬ મૃત્યુ ૪૫
૧૩	૩	સો.	૨૦	૧૫	જ્યે.	૪૧	૪૬	ગં.	૧૮	૨૮	વ	૨૦	૧૫	૨૪	૨૬	૩૦	૧૪	૩૩	૨૭	ધ.	૪૧	૪૬	શિવરાત્રિ વી. ૨૦-૨૯
૧૪	૪	મં.	૧૪	૨૩	મૂ.	૩૭	૩૧	વૃ.	૧૪	૩૮	ગ	૧૪	૨૩	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

૧૧ ગુ. ૯ ૨ સૂ. ૮ ૭ ૧૨ ૬ ૧ ચં. ૩ રા ૫ મં. ૨ ૪ કે.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ધ.	મિ.	સિં.	ધ.	કું.	મ.	મિ.	ધ.	ક.
અં.	૫	૦	૩	૧૦	૨૯	૦	૨૩	૧૫	૧૫
ક.	૧૭	૧૯	૪૮	૨૫	૨૮	૨૭	૧૫	૪૦	૪૦
વિ.	૩૨	૫૮	૫૨	૫૪	૩૧	૫	૧૪	૪૦	૪૦
ગ.	૬૧ ૧૪	૭૨૩ ૨૭	૨ ૩	૧૦૪ ૧૮	૬ ૮	૭૫ ૩૨	૩ ૧૬	૩ ૧૧	૩ ૧૧

૧૧ ૯ ૧૦ ર ચં. ૮ ૭ ગુ. ૧૨ ૬ ૧ શ. ૩. મં. ૫ ૨ ૪ કે.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ધ.	ધ.	સિં.	મ.	મી.	મ.	મિ.	ધ.	ક.
અં.	૨૦	૧૮	૪	૪	૧	૧૯	૨૧	૧૬	૧૬
ક.	૩૮	૩૬	૨૭	૫૨	૨૩	૬	૫૯	૫૨	૫૨
વિ.	૩૦	૭	૧૪	૨૧	૧૯	૧૪	૫૭	૫૭	૫૧

ઘણા વર્ષની મહેનત શોધ અને અનુભવનો લાભ લ્યો,

શું તમારે ગરીબ મટી લાખો અને કરોડો રૂપિઆના માલીક બનવું છે ? તો લ્યો,

ધનવાન્.

આ નામનું એક અતિ ઉપયોગી પુસ્તક હાલમાંજ બહાર પડયું છે તેના બાર ભાગ છે. ઉપરાંત બસો પ્રકરણ છે. જેમા વગર મુડીએ અને વગર ભણેલા પણ ધનવાન થઈ શકે તેવા અસંખ્ય ઉપાયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કે જે ઘેર બેઠાં ગમે તેવો માણસ કરી શકે તેમ છે તેમાં જે વિષયો આવ્યા છે, તેનો ટુંક સાર નિચે વાંચી ખાત્રી કરો.

ભાગ ૧ લો—ધનનું મહત્વ જેમાં ૨૦ પ્રકરણ છે. ભાગ ૨ જો—જેમાં ૩૦ પ્રકરણ છે જેમાં ધનવાન થવાને કેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી તે છે. ભાગ ૩ જો—ધંધાની શોધ અને કયા ધંધાથી ધનવાન થવાય છે તે વિષે. ભાગ ૪ થો—જુદા જુદા પ્રકારની નોકરી કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી તે વિષે ભાગ ૫ મો વેપાર—જુદી જુદી જાતના વેપારો. ધનવાન થઇ શકાય તેવા. ભાગ ૬ ઠો ખેતી—જમીનનો કસ શી રીતે વધારવો, ખાતર ક્યા પ્રકારનું કઇ જમીનમા કેટલું નાંખવું વિગેરે ઉપરાંત વરસાદ, પાણીની તંગાશ શી રીતે પુરી પાડવી, જુદી જુદી જાતનાં અનાજ, તથા મરી મસાલા વિગેરેનું વાવેતર ક્યારે કેવી રીતે કરવું કે જેથી પેદાશ દર વરસ કરતાં દસ કે વીસ ઘણી વધી શકે વિગેરે. ભાગ ૭ મો— ખનીજ પદાર્થોથી ધનની વૃદ્ધિ– સોનું, રૂપું વિગેરે ધાતુ સંબંધી પ્રયોગો. ભાગ ૮ મો—ઝવેરાતનો વેપાર, હીરા, માણેક, મોતી વિગેરેનો વેપાર. ભાગ ૯ મો–હુન્નર ઉદ્યોગ—રંગનો ઉદ્યોગ, કાગળનો, કાચનો, સાબુ બનાવવાનો, મીણબત્તીનો, ફોટોગ્રાફનો ઉદ્યોગ, સીમેન્ટનો, વાર્નિસનો, સાબનો, શાહીનો, બટનનો દીવાસળીયોનો ઉદ્યોગ, સોનું અને રૂપુ બનાવવાના, બનાવટી, કાંસુ, પીતળ વિગેરે જુદી જુદી જાતની ધાતુ બનાવવાના પ્રયોગો, ધાતુઓના ડાઘા મેલ કાઢવા, ધાતુ ઉપર ગીલેટ કરવો, વીજળીની બેટરી બનાવવી, લાકડાં રંગવાનો, છવ જંતુઓ, સાપ, માંકડ વિગેરે અનેક જંતુઓ દુર કરવાના, કપડાં, ધાતુ, કાગળ, કાચ મોતી, વિગેરે ઉપરથી ડાઘ કાઢવાના, રોગ પારખવાના પ્રયોગો, અગરબત્તી, સુગંધી બનાવટો, કંકુ વિગેરે પરચુરણ વસ્તુઓની બનાવટ, બનાવટી પથ્થર, હાથીદાંત, ચામડાં, હીરા, મોતી, માણેક, પોખરાજ મધ, હીંગ, કેસર, કસ્તુરી વિગેરે બનાવવી. શરીરને સુંદર બનાવનાર પ્રયોગો, આઇસક્રીમ બનાવવો, શરબતો, અત્તરો બનાવવાં, સુગંધી તેલો, હેર ઓઇલો બનાવવાં, લવંડર, કોલનવોટર, ગુલાબજળ વિગેરે બનાવવાં, સોડા, લેમોનેડ વીગેરે બનાવવાં. બીસ્કીટ છીંકણી, મીઠું કાપડ બનાવવું, પેન્સીલ બનાવવી, ફોડવાનું દારૂખાનું બનાવવું, દાટેલું ધન શોધી કાઢવું, ચમત્કારીક પ્રયોગો, જાદુઈ પ્રયોગો, કેટલાક ઉપયોગી હુન્નરો, ઘસ, ગેસના દીવા, વીજળીનું તાવીજ, કપુરની માળા, પ્યાલા, ગંધક અને પારાના પ્યાલા, ચીકણી સોપારી, સોના ચાંદીના વરખ, દંતમંજન વિગેરે બનાવવું. ભાગ ૧૦ મો—વૈદક વિભાગ—અંગ્રેજી દવાઓ, જુદી જુદી જાતના અર્કો અને એસેન્સ બનાવવા, અંગ્રેજી પેટન્ટ દવાઓ જેવી કે, કાર્બોનેટ ઑફ એમોનીયા મીક્ચર, નાઇટ્રેટ ઑફ આયર્ન પીલ્સ, ક્વીનાઇન આયર્ન મીક્ચર, ઑક્સાઇડ ઑફ કોપર, પેનકીલર, કલોરોડાઇન, સાઇટ્રીક એસીડ, કોલ્ડક્રીમ, નાઇટ્રીક એસીડ, સલ્ફ્યુરીક એસીડ, ફોસ્ફરસ, એન્ટીફાર્મીયા, ડેમીયાના ટૉનીક પીલ્સ, ઇસ્ટન્સ પીલ–સીરપ–સારસાપરીલા, બાલામૃત, લાઇમજ્યુસ, મેંથોલ, હેરડાઇ, બાલનાશક સાબુ, તેલ, અર્ક, પાવડર વિગેરે દાદરનો મલમ, ક્લોરોફોર્મ, કીનાઇન, આર્યન પીલ્સ, કોમ્પાઉન્ડ આયર્ન ક્વીનાઇન ગોળી, સીરપ ઑફ હાઇપોફોસ્ફેટ ઑફ લાઇમ, વિગેરેની બનાવટ. જુદીજુદી જાતના મલમો. દેશી શાસ્ત્રોક્ત દવાઓ—ક્વાથો, ચુર્ણો, ગુટિકા, ગુગળ, અવલેહ, આસવ, અરીષ્ટ, પરચુરણ ઉપાયો, પાકો, ક્ષાર, મુરબ્બા, અથાણાં, મીઠાઇ વિગેરે ભાગ ૧૧ મો ધન પ્રાપ્તિના આધ્યાત્મિક ઉપાયો, ભાગ ૧૨ મો ગરીબમાંથી ધનવાન થનારા પુરૂષોનાં જીવન ચરીત્રો, વિગેરે ઘણા પ્રયોગો અને ઉપાયો છે. ગરીબ માણસ પણ ધનવાન થયા સિવાય રહેવાનો નહિ. પુસ્તકની કીં. રૂ. ૫–૦ પો. ૦–૧–૦

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. અધિપતિ ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

તીથી	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ	ઘડી	પળ	ચં.	ચં.	ચં.	સૂ.	૭	સ.	રા.	ઘ.	પ.	પરચુરણ હકીકત.
સુ૧	૬	ગુ.	૩	૬	ઉ.	૨૯	૫૯	ત.	૪૭	૪૫	અ.	૩	૬	૨૭	૨૯	૩	૧૭	૩૬	૨૫	મ.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૪૫
૩	૭	શુ.	૫૩	૩૧	શ્ર.	૨૧	૫૮	વ.	૪૦	૫૩	તૈ.	૨૫	૪૫	૨૮	૧	૪	૧૮	૩૨	૨૮	મ.	૫૫	૪૬	પં.૫૫–૪૬ પછી રવિક્ષાવસ.
૪	૮	શ.	૪૯	૫૭	ધ.	૨૪	૩૪	સિ.	૩૪	૩૭	વ	૨૧	૪૪	૨૯	૨	૫	૧૯	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦	પં.વિના. ૪ ભ. પ્ર. ૨૧-૫૨
૫	૯	ર.	૪૭	૧૯	શ.	૨૨	૪૮	વ્ય.	૨૯	૧૦	બ.	૧૮	૩૮	૩૦	૩	૬	૨૦	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦	પં. ૪૭ નં. ધબાડ
૬	૧૦	સો.	૪૫	૪૬	પૂ.	૨૨	૨૨	વ.	૨૪	૩૪	કૌ.	૧૬	૩૨	૧	૪	૭	૨૧	૩૨	૨૮	કું.	૭	૨૯	ઉત્તરાષાઢાર્કઃ ૫૨-૩ અમુરહાદ
૭	૧૧	મં.	૪૫	૨૮	ઉ.	૨૩	૩	પ.	૨૧	૧	ગ	૧૫	૩૭	૨	૫	૮	૨૨	૩૨	૨૮	મી.	૬૦	૦	પં. ભ. પ્ર. ૪૫-૧૫
૮	૧૨	બુ.	૪૬	૪૦	રે.	૨૪	૫૪	શિ.	૧૮	૭	વિ.	૧૬	૪	૩	૬	૯	૨૩	૩૧	૨૯	મી.	૨૪	૫૪	દુર્ગા ૮ પં. ૨૪–૫૪ સુધી
૯	૧૩	ગુ.	૪૯	૧૩	અ.	૨૮	૧૦	સિ.	૧૫	૫૪	બા	૧૭	૫૬	૪	૭	૧૦	૨૪	૩૧	૨૯	મે.	૬૦	૦	કુંભેશુક્રઃ ૪૯-૪૧ [૧૫-૫૨
૦	૧૪	શુ.	૫૨	૨૯	ભ.	૩૨	૨૭	સા.	૧૫	૩૫	તૈ	૨૦	૫૧	૫	૮	૧૧	૨૫	૩૧	૨૯	મે.	૪૮	૪૭	મકરાર્કઃ ૭-૩૩ મુ. ૧૫ સ.
૧૧	૧૫	શ.	૫૬	૫૭	કૃ.	૩૭	૪૮	શુ.	૧૫	૩૫	વ.	૨૪	૪૩	૬	૯	૧૨	૨૬	૩૧	૨૯	વ.	૬૦	૦	પુત્રદાસ્માર્ત ૧૧ મન્વાદિ
૧૨	૧૬	ર.	૬૦	૦	રો.	૪૩	૫૧	શુ	૧૬	૨૧	બ	૨૯	૨૮	૭	૧૦	૧૩	૨૭	૩૧	૨૯	વ.	૬૦	૦	ભાગવત ૧૧ કંધ ૬૦ તિ.
૧૨	૧૭	સો.	૧	૫૯	મૃ	૫૦	૧૨	બ્ર.	૧૭	૨૮	બા.	૧	૫૯	૮	૧૧	૧૪	૨૮	૩૦	૩૦	વ.	૧૭	૧	સોમપ્રદોષઃ અમૃ. ૫૦–૫૦
૧૩	૧૮	મં.	૭	૧૫	આ	૫૬	૩૯	ઐં.	૧૮	૪૧	ત	૭	૧૫	૯	૧૨	૧૫	૨૯	૩૦	૩૦	મિ.	૬૦	૦	યમઘં. ૫૩ ધબાડ ૬
૧૪	૧૯	બુ.	૧૨	૨૨	પુ.	૬	૦	વૈ.	૧૯	૪૭	વ	૧૨	૨૨	૧૦	૧૩	૧૬	૩૦	૩૦	૩૦	મિ.	૪૬	૩૪	ભ. પ્ર. ૧૨-૪ નિ. ૪૪-૨૪
૧૫	૨૦	ગુ.	૧૭	૪	પુ.	૩	૧૨	વિ.	૨૦	૩૧	બ.	૧૭	૪	૧૧	૧૪	૧૭	૩૧	૩૦	૩૦	ક.	૬૦	૦	માઘસ્નાનારંભઃ ૨ નં.અમૃત
વ૧	૨૧	શુ.	૨૦	૫૯	પુ.	૭	૫૨	પ્રી.	૨૦	૩૮	કૌ	૨૦	૫૯	૧૨	૧૫	૧૮	૩૩	૨૯	૩૧	ક.	૬૦	૦	૭ નં. મૃત્યુ.
૨	૨૨	શ.	૨૩	૪૪	આ	૧૨	૧૦	આ	૧૯	૫૨	ગ	૨૩	૪૪	૧૩	૧૬	૧૯	૩૫	૨૯	૩૧	ક.	૨૨	૧૦	ભ. પ્ર. ૫૪-૧૭
૩	૨૩	ર.	૨૫	૧૬	મ.	૧૫	૨૪	સૌ.	૧૮	૧૨	વિ	૨૫	૧૬	૧૪	૧૭	૨૦	૩૭	૨૯	૩૧	સિં	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૩૪
૪	૨૪	સો.	૨૫	૩૦	પૂ.	૧૭	૦	શો.	૧૫	૩૪	બા	૨૫	૩૦	૧૫	૧૮	૨૧	૩૯	૨૮	૩૨	સિં	૩૨	૧૪	અભિ. વિશ્તર્કઃ ૪૯-૧૪
૫	૨૫	મં.	૨૪	૨૭	ઉ.	૧૭	૫૭	અ.	૧૧	૪૬	તૈ	૨૪	૨૭	૧૬	૧૯	૨૨	૪૧	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ. ૨૪
૬	૨૬	બુ.	૨૨	૧૦	હ.	૧૭	૨૧	સુ.	૭	૨૦	વ.	૨૨	૧૦	૧૭	૨૦	૨૩	૪૪	૨૭	૩૩	ક.	૪૬	૩૦	વી ૨૨-૧૩ નિ. ૫૦-૩૪
૭	૨૭	ગુ.	૧૮	૫૩	ચિ.	૧૫	૪૦	ધૃ.	૫૩	[illegible]	બ.	૧૮	૫૩	૧૮	૨૧	૨૪	૪૬	૨૭	૩૩	તુ.	૬૦	૦	કાલા ૮ વકીજ્ઞઃ ૩૧-૩૫
૮	૨૮	શુ.	૧૪	૪૩	સ્વ.	૧૩	૬	શ.	૪૮	૪૯	કૌ	૧૪	૪૩	૧૯	૨૨	૨૫	૪૮	૨૬	૩૪	તુ.	૫૫	૪૨	દગ્ધ ૧૫
૯	૨૯	શ.	૯	૪૩	વિ.	૯	૨૬	વૃ.	૪૧	૩૧	ગ	૯	૪૪	૨૦	૨૩	૨૬	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	વી. ૩૭-૮ દગ્ધ ૧૦ વ. ગ.
૧૦	૩૦	ર.	૪	૧૭	અ.	૬	૨૩	ધ્રુ.	૩૪	૫	વિ	૪	૧૭	૨૧	૨૪	૨૭	૫૨	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	ષટતિલાસ્માર્ત ૧૧ વી.૪-૨૪
૧૨	૩૧	સો.	૫૨	૪૩	જ્યે	૫૩	૨૨ ૫૪	વ્યા	૨૬	૧૧	કૌ	૨૫	૩૭	૨૨	૨૫	૨૮	૫૪	૨૫	૩૫	વૃ.	૨	૨૨	ભાગવત ૧૧ તિ. વા. ૧૨
૧૩	૧	મં.	૪૭	૨	પૂ.	૫૪	૧૦	હ.	૧૮	૩૪	ગ.	૧૯	૫૨	૨૩	૨૬	૨૯	૫૬	૨૫	૩૫	ધ.	૬૦	૦	[illegible] શિવરાત્રિઃ
[illegible]																							

શુ. ૧૧ ૯ ૧૨ગુ ૧૦રા,બુ. ૨ ૮ ૧ ૭ ૩ ચં ૪ ૬ શ. ૩ કે. મં ૫

અ.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	ક.	સિં	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	કં.
અં.	૫	૨	૨	૨૨	૩	૭	૨૦	૧૬	૧૬
ક.	૫૮	૫૨	૪૨	૫૩	૪૪	૩૭	૪૩	૫	૨૫
વિ.	૬	૬	૨૨	૫૯	૩૭	૩૪	૫૭	૧૭	૧૭
ગ.	૬૧ ૧૧	૭૩૩ ૧૮	૧૬ ૨૩	૩૮ ૧૮	૯ ૪૪	૭૪ ૧૦	૫૫ વ.	૩ ૧૧	૩ ૧૧

૧૧ શુ. ૨ ૯ ૧૨ગુ બુ. રા.૧૦ ૮ ૧ ૭ ૩ કે. મં ૪ ૬ ૧૩ શ. ૫

મ.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	મ.	ક.	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૨	૨૭	૨૪	૬	૨૪	૧૯	૧૫	૧૫
ક.	૧૪	૧૧	૪૮	૪૧	૧૫	૩૫	૪૮	૨	૨
વિ.	૪૫	૨૩	૧૮	૫	[illegible]	[illegible]			

ભવિષ્યવેત્તા (બીજી આવૃત્તિ.)

યાને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ થોડાજ વખતમાં ખપી જવાથી તેની બીજી આવૃતિ બહાર પાડવામાં આવી છે.

ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની વાત જાણી શકવાને માટે અત્યાર સુધીમાં પૂર્વ તથા પશ્ચિમમાં જે જે વિદ્યાઓ પ્રકટ થઇ છે તે તે તમામ વિદ્યાઓનો, જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, અંગ્રેજી જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, સામુદ્રિક, સ્વરોદય. અને રમળશાસ્ત્રનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે, અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલા તમામ પુસ્તકો કરતાં આ પુસ્તક અધિક ઉપયોગી થઇ પડયું છે તે તેની જ્હોળી માગણી ઉપરથીજ જાણી શકાય છે.

તેમાં નિચે પ્રમાણે ૪૪ પ્રકરણો છે.

પ્રા ૧–૨–સંવત્સર, શક, માસ, અયન, રાશી, ગ્રહો, નક્ષત્રો, યોગ, કરણ ચંદ્ર વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૩ તે દરેકમાં કરેલાં શુભા શુભ કર્મોનું ફળ, પ્રા. ૪ થી ૯. ગ્રહોનાં ફળ, નાની મોટી પનોતી, અશુભ ગ્રહો, મહાદશા, દિનદશા વિગેરે જોવાની રીત પ્રા–૧૦–૧૧ તમામ પ્રકારના મહુરતો જોવાની રીત, પ્રા–૧૨લેણાશ્રેણી, તારા, નાડી, યોની, ગણ વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા–૧૩ ચોરાયલી વસ્તુ જડશે કે કેમ તથા તે ક્યાં ગઈ છે તે જોવાની રીત, પ્રા. ૧૪ કાર્ય સિદ્ધી માટે પ્રશ્નો જોવાની રીત પ્રા. ૧૫, જન્મ માસ વીગેરેનું ફળ, પ્રા–૧૬ ગ્રહો, અને રાશી, શુભાશુભ, રૂપ, રંગ, મૈત્રી વિગેરેજોવાની રીત. પ્ર ૧૭–૧૮ જન્મોતરીની કુંડળીઓ બનાવવાની તથા જોવાની રીત. ૧ લાથી બારે ભાવનું, ગ્રહોનું રાશી વાર ફળ, દ્રષ્ટિનું ફળ, અંગ્રેજી રીતે ફળ, પ્રા. ૧૯ બારે ભાવોનું મિશ્રફળ, ભાગ્યોદય, દાસપણું, ભીખારીપણું, રોગ, સ્ત્રી સુખ, લગ્નનું સુખ, પ્રજાનું સુખ, જીંદગીનું, શરીરનું સુખ, અકસ્માત ધન પ્રાપ્તિ. રાજ્ય લક્ષ્મી, વાહનનું, મકાનનું, માબાપનું, વિદ્યાનું, વંશનું મિત્રનું, નપુંસકપણાનું, મુસાફરીનું, વ્યાપાર. નોકરી, ધનસંપત્તિનું, સુખ દુઃખ ક્યારે મળે વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૨૦ ગ્રહોની દ્રષ્ટિનું ફળ, પ્રા. ૨૧. સ્ત્રીની જન્મ કુંડળી ઉપરથી સ્ત્રીનું, તેના પતિનું, પ્રજાનું. સધવા કે વિધવાનું, સુખ દુઃખ જોવાની રીત, પ્રા. ૨૨ થી ૨૭ હોરા, દષ્કાણ વિગેરે કુંડળીઓ જોવાની રીત, પ્રા. ૨૮ મું ગ્રાધાન-બાબત, સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે કે કેમ, સ્ત્રી પુરૂષનું મૃત્યુ. ગર્ભવંતીને શું જન્મશે, હાથ પગ વગરનું બાળક અવતરવા બાબત. પ્રા. ૨૯–જન્મ વખતે અંધારૂં હતું કે દિવો હતો વિગેરે ખાત્રી કરવાની રીત, પ્રા. ૩૦–રાજયોગ અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૧ થી ૩૩ નાભસ, પ્રવજ્યા, ચંદ્ર વિગેરે યોગો અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૪. બાળકનો રીષ્ટ યોગ જોવાની રીત, પ્રા. ૩૫–૩૬. આયુષ્ય જોવાની રીત, ક્યારે, ક્યા કારણથી મૃત્યુ થાય વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા. ૩૭–૩૮, વર્ષફળ બનાવવાની રીત. પ્રા. ૩૯ શરીરપરની રેખાઓ, નખ, નસ, મસ વિગેરે ઉપરથી ભવિષ્ય જોવાની રીત; પ્રા. ૪૦–સ્વપ્ન ઉપરથી ભવિષ્ય જાણવાની રીત પ્રા–૪૧ મું હસ્તાક્ષરો ઉપરથી ભવિષ્યફળ, પ્રા. ૪૨ મું વરસાદ વરસશે કે કેમ. ક્યારે વરસશે અનાજના ભાવતાલની વધઘટ, સુકાળ કે દુકાળ વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૪૩મું નાસિકાના સ્વર ઉપરથી ભવિષ્યની વાત જાણવાની રીત. પ્રા. ૪૪ મું. રમલ શાસ્ત્ર ઉપરથી ધારેલી ઇચ્છા પુરી થશે કે કેમ, જશ મળશે કે કેમ, ધંધામાં લાભ થશેકે કેમ વિગેરે ભવિષ્યની વાત જોવાની રીત.

ઉપર પ્રમાણે અનેક વિષયોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. પહેલી આવૃતિ કરતાં આ આવૃતિમાં ઘણોજ સુધારો વધારો કર્યો છે. પાકું બાઈન્ડીંગ છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩) પો ૦–૮–૦ રાખી છે. તેની પેલી આવૃતિના સંબંધમાં અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે.

વૈદ ઉમીયાશંકર બાપુભાઇ મહેતા—વિરમગામથી લખે છે કે,–આપનું ભવિષ્યવેત્તા નામે પુસ્તક જોતાં જોતિષવિદ્યાના અભ્યાસી, જ્યોતિષ જોનાર બ્રાહ્મણો અને જ્યોતિષ વિદ્યાને માન આપનાર કોઈ પણ સજ્જનને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે એમ મારૂં માનવું છે

૧	૪ શુ.	૩૧	૫૮	મ.	૪૪	૫૦	ધ.	૪૫	૪૦	ક્રિ	૪૧	૦	૨૬	૨૯	૨	[illegible]	૨૬	૩૭	મે.	૧૧	૩
૨	૫ શ.	૨૮	૨૨	શ.	૩૭	૪૫	પ.	૪૩	૪૬	કી.	૨૮	૨૨	૨૭	૩૦	૩	૫	૨૩	૩૭	કું.	૬૦	૦
૩	૬ ર.	૨૫	૫૧	પૂ.	૪૧	૭	શ.	૩૪	૫	જ	૨૫	૫૧	૨૮	૧	૪	૭	૨૩	૩૭	કું.	૨૭	૧૭
૪	૭ સો.	૨૪	૨૧	ઉ.	૪૨	૩૨	સિ.	૩૫	૪	વિ	૨૪	૨૧	૨૯	૨	૫	૧૦	૨૨	૩૮	ગી.	૬૦	૦
૫	૮ મં.	૨૬	૧૭	રે.	૪૪	૯	સા.	૩૨	૫	બા.	૨૪	૭	૩૦	૩	૬	૧૨	૨૨	૩૮	મી.	૪૪	૯
૬	૯ બુ.	૨૫	૫૨	અ.	૪૭	૫	શુ.	૩૦	૩	તૈ	૨૫	૫૨	૧	૪	૭	૧૪	૨૧	૩૯	મે.	૬૦	૦
૭	૧૦ ગુ.	૨૧	૪૬	ભ	૫૧	૪૩	શુ.	૨૯	૦	ગ	૨૭	૪૬	૨	૫	૮	૧૬	૨૧	૩૯	મે.	૬૦	૦
૮	૧૧ શુ	૩૧	૨૧	કૃ.	૫૬	૧૮	બ્ર.	૨૮	૫૦	બ.	૩૧	૨૧	૩	૬	૯	૧૯	૨૦	૪૦	મે.	૭	૫૨
૯	૧૨ શ	૩૧	૪૯	રો.	૬૦	૦	ઐં.	૨૯	૨૮	બા.	૩	૩૫	૪	૭	૧૦	૨૧	૨૦	૪૦	વૃ.	૬૦	૦
૧૦	૧૩ ર.	૪૦	૪૯	રો.	૨	૭	વૈ.	૩૦	૨૯	તૈ.	૮	૧૯	૫	૮	૧૧	૨૩	૧૯	૪૧	વૃ.	૩૫	૧૯
૧૧	૧૪ સો.	૪૬	૬	મૃ.	૮	૩૨	વિ.	૩૧	૪૮	વ.	૧૩	૨૭	૬	૯	૧૨	૨૫	૧૯	૪૧	મિ.	૬૦	૦
૧૨	૧૫ મં.	૫૧	૯	આ.	૧૪	૫૯	પ્રી.	૩૨	૫૪	બ	૧૮	૩૭	૭	૧૦	૧૩	૨૮	૧૮	૪૨	મિ.	૬૦	૦
૧૩	૧૬ બુ.	૫૫	૪૭	પુ.	૨૧	૦	આ	૩૨	૫૭	કૌ	૨૩	૨૮	૮	૧૧	૧૪	૩૦	૧૮	૪૨	મિ.	૪	૩૫
૧૪	૧૭ ગુ.	૫૯	૪૮	પુ.	૨૬	૪૦	સૌ	૩૪	૧૮	ગ	૨૭	૪૫	૯	૧૨	૧૫	૨	૧૮	૪૨	ક.	૬૦	૦
૧૫	૧૮ શુ.	૬૦	૦	આ	૩૧	૧૦	શો.	૩૩	૫૩	વિ	૩૧	૦	૧૦	૧૩	૧૬	૩૫	૧૭	૪૩	ક.	૩૧	૧૦
૧૫	૧૯ શ.	૨	૧૬	મ.	૩૪	૩૫	અ.	૩૨	૩૧	ભ.	૨	૧૬	૧૧	૧૪	૧૭	૩૭	૧૭	૪૩	સિં	૬૦	૦
૧	૨૦ ર.	૩	૩૭	પૂ.	૩૬	૪૫	સુ.	૩૦	૨૧	કૌ.	૩	૩૭	૧૨	૧૫	૧૮	૪૦	૧૬	૪૪	સિં	૫૨	૦
૨	૨૧ સો.	૩	૪૪	ઉ.	૩૭	૪૭	ધૃ.	૨૧	૫૬	ગ	૩	૪૪	૧૩	૧૬	૧૯	૪૩	૧૫	૪૫	ક.	૬૦	૦
૩	૨૨ મં.	૨	૩૬	હ.	૩૭	૩૦	શૂ.	૨૨	૩૯	વિ.	૨	૩૬	૧૪	૧૭	૨૦	૪૬	૧૫	૪૫	ક.	૬૦	૦
૪	૨૩ બુ.	૦	૧૧	ચિ.	૩૬	૪	ગં.	૧૭	૨૮	બા	૦	૧૧	૧૫	૧૮	૨૧	૪૮	૧૪	૪૬	ક.	૬	૪૭
૬	૨૪ ગુ.	૫૨	૩૯	સ્વ.	૩૩	૪૩	વૃ.	૧૧	૩૪	ગ	૨૪	૪૨	૧૬	૧૯	૨૨	૫૧	૧૪	૪૬	તુ.	૬૦	૦
૭	૨૫ શુ.	૪૭	૨૫	વિ.	૩૦	૪૬	ધ્રુ.	૫૨	૫૩	વિ	૨૦	૨	૧૭	૨૦	૨૩	૫૩	૧૩	૪૭	તુ.	૧૬	૩૦
૮	૨૬ શ.	૪૧	૫૧	અ.	૨૭	૧૧	વ્યા.	૫૦	૩૧	બા.	૧૪	૪૦	૧૮	૨૧	૨૪	૫૭	૧૩	૪૭	વૃ.	૬૦	૦
૯	૨૭ ર.	૩૧	૮	જ્યે	૨૩	૧૩	હ.	૪૨	૪૭	તૈ	૯	૧	૧૯	૨૨	૨૫	૫૯	૧૨	૪૮	વૃ.	૨૭	૧૧
૧૦	૨૮ સો.	૩૦	૧૬	મૂ.	૧૯	૬	સિ.	૩૫	૭	વ	૩	૧૨	૨૦	૨૩	૨૬	૨	૧૨	૪૮	ધ.	૬૦	૦
૧૧	૨૯ મં.	૨૯	૨૧	પૂ.	૧૫	૫	વ્ય.	૨૭	૩૦	ગ	૨૪	૨૧	૨૧	૨૪	૨૭	૫	૧૧	૪૯	ધ.	૨૯	૯
૧૨	૧ બુ.	૧૮	૫૭	ઉ.	૧૧	૧૯	વ.	૧૯	૫૬	ગૈ	૧૮	૫૭	૨૨	૨૫	૨૮	૮	૧૦	૫૦	મ.	૬૦	૦
૧૩	૨ ગુ.	૧૨	૪૫	શ્ર.	૭	૪૪	પ.	૧૨	૮	વ.	૧૩	૪૯	૨૩	૨૬	૨૯	૧૦	૯	૫૦	મ.	૩૬	૩૭
૧૪	૩ શુ.	૯	૨૪	ધ.	૫	૧૨	સિ.	[illegible]	[illegible]	વ.	૯	૨૪	૨૪	૨૭	૩૦	૧૩	૯	૫૧	કું.	૬૦	૦
૧૫	૪ શ.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૩	૪૫	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૫	૫૨	૨૫	૨૮	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

દશહરા પ્રા. પં. ૧૬-૩ પછી
ચંદ્રદર્શન મુ. ૧૫ પંચક
પ્રનિશાર્કઃ૦-૯ગી.૫૫-૫ રૂમિ.
ટવના ૪ પી. ૨૪-૨૦મીનેશુક્ર
પં. ૪૪-૯સુધી, વસંતપંચમી
શ્રારેવર, ઘણાડ ૨૫
રથ૭ ગન્વાદિ ૫૧ ન.યમઘં.
દુર્ગા ૮ ભીષ્મા ૮-૫૬ નં. ય.
કુંભાર્કઃ૩૪-૧૮ મુ.૪૫ ઉ.અ.
દશહરા સમાપ્તિઃ [૬૦
જયા ૧૧ પી. ૧૩-૧૫ અમૃ. ૯
યમઘં ૧૪ શુ.ઉ. પૂર્વ ૫૭-૬
પ્રદોષઃ કલ્પાદિ ૨૧ નં.
ભ. મ. ૧૯-૨૮ અમૃ. ૨૬
ભ. નિ. ૩૦-૪૭ મૃત્યુ ૩૧
માઘસ્નાનસમાપ્તિઃમાર્ગીશ૧૯

મ. પ્ર. ૩૩-૬ [૪-૩૭
અંગારકી ૪ ચં. ઉ. ક. ૯મિ.

દગ્ધ ૫૨ ભા. પ્ર. ૫૨-૩૪
૪૭ નં. દગ્ધ, ભ. નિ. ૨૦-૨
હોળી ૮-૪૨ નં. દગ્ધ,
રામદાસ ૯-૩૬ નં. યવાદ
૩૦ નં. દગ્ધ. પી. ૭-૧૧
વિજયા ૧૧
પ્રદોષ માર્ચ.
પં. ૨૬-૩૩ પછી શિવરાત્રી
પં. દર્શ ૩૦ દ્વાપરયુગાદિ ૫

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	કું.	સિ.	ક.	ગ.	મી.	મી.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૬	૬	૨૧	૧૪	૯	૧૩	૧૯	૧૪	૧૪
ક.	૨૮	૪	૧૨	૪૦	૩૦	૪૨	૨	૩૧	૩૧
વિ.	૨૦	૫૭	૪૩	૪૧	૧૮	૧૮	૦	૧૩	૧૩
મ.	૬૦	૭	૫૬	૧૦	૧૨	૭	૨	૩	૩

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	કું.	કું.	ક.	મ.	મી.	મે.	મી.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૯	૧૭	૨૪	૧૨	૦	૧૮	૧૩	૧૨
ક.	૩૪	૧૬	૭	૨૩	૨	૨૭	૪૨	૪૬	૪૬
વિ.	૨૭	૨૩	૫૦	૨	૨૫	૪૫	૧૭	૪૨	૨૨
મ.	૬૦	૨૧	[illegible]	૭	૧૨	૬૫	૫૧	૩૭	૩૭

શ્રી ચરક સંહિતા.

આયુર્વેદનો પ્રાચિન અને જુનામાં જુનો સર્વથી ઉપયોગી ગ્રંથ શ્લોક અને ગુજરાતી ભાષાંતર સહીત તૈયાર થવા આવ્યો છે. કી. રૂ ૧૦–૦–૦ હાલ નામ નોંધાવનાર પાસે રૂ ૭–૦–૦

સરવે, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જુથ.

બીજી આવૃત્તિ.—આ પુસ્તકમાં ઇંડીઅન પીનલકોડની અગત્યની કલમો, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ એકટ, વિલેજ પોલીસ એકટ. લેન્ડરેવન્યુ કોડ, તે ઉપર થએલો રૂલ, મામલતદાર કોર્ટ એકટ, રેકર્ડ ઓફ રાઈટસ એકટ, ગામના નમુના, સરવાઇની રૂલ, સર્કલ ઇન્સપેકટરની રૂલ, અફીણનો એક્ટ, આબકારી એકટ, મીઠાનો એકટ વિગેરે ૨૦ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. દરેક માણસે હંમેશાં પાસે રાખવા લાયક અને ઘણુંજ ઉપયોગી છે. જેના સંબંધમાં સેંકડો વિદ્વાનોનાં સર્ટીફીકેટ મળ્યાં છે રૂા. ૧–૮–૦ પો. રૂ.)

વૈદ યાને વૈદક ભાગ ૧ લો અને ૨ જો.

આ પુસ્તકમાં તમામ રોગ માટે એવાં ઓષધો આપવામાં આવ્યા છે એ ઔષધો અકસીર વનસ્પતીમાંથી તે શી રીતે બનાવવાં, તથા કઇ દવા ક્યા ક્યા રોગ મટાડે છે તે, તથા દવા કઇ કઇ વનસ્પતીની કેવી રીતે બનાવવી તે, તથા દરેક ધાતુ તથા વિષનું શોધન કરી ભસ્મો બનાવવાની રીત, તથા તેની બનતી માત્રાઓ, અવલેહો, ધુનો, તૈલો તથા આસવે વગેરે બનાવવાના પ્રયોગો દરેક માણસ સમજી શકે તે પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામાં ચરક સુશ્રુત વાગભટ, સારંગધર, ભાવપ્રકાશ અને નિઘંટ જેવા મહાન ગ્રંથોમાંથી લખવામાં આવ્યું છે, આ પુસ્તક રૂા ૫) ના વૈદક પુસ્તકની બરોબરી થઇ શકે છે. પુસ્તકની કિંમત દરેક ભાગની માત્ર રૂા. ૦–૧૨–૦ પો. રૂ. –૬–૦ બંને ભાગની કી. રૂા. ૧—૪–૦ પો. ૦–૪–૦

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે, અધિપતિ-ભાગ્યોદય.—અમદાવાદ.

મફત દાખલ મળતું દર માસે ૫૦ પૃષ્ઠનું સચિત્ર માસિક.

ભાગ્યોદય.

ભાગ્યોદયના ગ્રાહક થવાથી મળતા લાભો.

લેખો:—મનુષ્યની શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય, મનુષ્યાવતારમાંજ સ્વર્ગનાં સુખ અને આનંદનો અનુભવ થાય સ્ત્રીઓ અને બાળકોની ઉન્નતિ થાય, આર્થિક ઉન્નતિ થાય અને ગમે તેવા દુ:ખદ પ્રસંગોનો સત્વર ત્યાગ થાય તેવા ઉપયોગી વિષયોને આ માસિકમાં ચર્ચવામાં આવે છે.

તત્વજ્ઞાનના લેખો, મહાત્મા પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રો, નવલકથાઓ અને વાર્તાઓ ઉપરાંત વૈદકશાસ્ત્રના વિષયો, જુદી જુદી વનસ્પતીના ગુણો, તેનો ઉપયોગ, અનુભવસિદ્ધ વૈદક ટુચકાઓ, આરોગ્યપ્રાપ્તિના કુદરતી ઉપાયો, ઉપરાંત વૈદકના પ્રાચીન ગ્રંથ શ્રી ચરક સંહિતાનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર આપવામાં આવે છે, એજ રીતે અંગ્રેજી બંગાળી, હિંદુ અને મરાઠી માસિકોમા આવતા મનુષ્યની ઉન્નતિ થાય, તેમ આનંદ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવા વિષયોને ચુંટી કાઢી તેનું ભાષાંતર આ માસિકમાં આપવામાં આવે છે.

દર માસે જુદાં જુદાં ચિત્રો આપવામાં આવે છે, જાડા ગ્લેઝ કાગળો ઉપર મોટાં ૫૦ પાન દર માસે આ માસિકમાં આવે છે,

દર વર્ષે એક ૨૦૦ પાનની ભેટ, નવું પંચાંગ વિગેરે ભેટો મળે છે

લવાજમ રૂ ૨–૦–૦, ભેટનું પોસ્ટેજ ૦–૨–૦ નમુનાની નકલ ૦–૩–૦ની ટીકીટ બીડી મંગાવી ખાત્રી કરો. જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. અધિપતિ ભાગ્યોદય–અમદાવાદ.

૧	૫ર.	૩ ર૦ પૂ.	ર ૪ શુ.	૫૧ ૪ મ.	૩	ર૦	ર૬	ર૮	૧ ૨૬	૬ ૫ર	મી.	૬૦	૦	અંગ્રેજોને મુ.૪૫ આઠાબેઠે-
ર	૬ સો.	૧ ૫ર ઉ.	ર ર૦ શુ.	૪૮ ૪ ગ્રી	૧	૫ર	ર૭	૧	ર ર૨	૮ ૫ર	મી.	૬૦	૦	જમાદિલાવલ. [સ્ત ૩૧
૩	૭ મં.	૧ ૩૬ રે.	૩ ૪ર પ્ર.	૪૫ ર૯ ગ	૧	૩૬	ર૮	ર	ર ર૫	૭ ૫૩	મી.	૩	૪ર	ચિનાઈ વી.૩૨-૧—૩ મું.ગ.
૪	૮ બુ.	ર ૪૭ અ.	૧ ર૭ સૌ.	૪૪ ૧૬ વિ	ર	૪૭	ર૯	૩	૪ ર૭	૭ ૫૩	મે.	૬૦	૦	લ.નિ. ર-૪૧ મૃત્યુ ૧ કુંભેશ
૫	૯ ગુ.	૫ ૧૩ ભ.	૧૦ ૧૧ રે.	૪૩ ૪૮ આ	૫	૧૩	૩૦	૪	૫ ૩૦	૬ ૫૪	મે.	ર૬	ર૪	૫ નં. દગ્ધ. ૧૦ નં. યમઘં.
૬	૧૦ શુ.	૮ ૪૮ કૃ.	૧૫ ર વિ.	૪ર ૧૭ તૈ	૮	૪૮	૧	૫	૬ ૩૩	૫ ૫૫	વ.	૬૦	૦	૧૪ નં. યમઘં મેહેર ઘણાડઠ
૭	૧૧ શ.	૧૩ ૧૪ રો.	ર૦ ૫૧ પ્રી.	૪૧ ૧૧ વ	૧૩	૧૪	ર	૬	૭ ૩૬	૫ ૫૫	વ.	૫૩	૫૮	અમૃ. ર૦ ભ. પ્ર. ૧૩-૫
૮	૧ર ર.	૧૮ ૧૬ મૃ.	ર૭ ૬ આ	૪૫ ર૬ ગ	૧૮	૧૬	૩	૭	૮ ૩૮	૪ ૫૬	મિ	૬૦	૦	દુર્મા ૮ [ભિ ૪૫-૩ર
૯	૧૩ સો.	ર૩ ૧૩ આ	ર૩ ૩ર સૌ.	૪૭ ૪૮ ગ્રી	ર૩	૧૩	૪	૮	૯ ૪૧	૪ ૫૬	મિ	૬૦	૦	મીનાર્ક૧૩-ર૩ સું. ૧૫ તુ.
૧૦	૧૪ મં.	ર૮ ૧૮ પુ.	૩૯ ૫૦ શો.	૪૯ ૪ ગ	ર૮	૧૮	૫	૯ ૧૦	૪૪	૩ ૫૭	મિ	ર૩	૧૫	માર્ગાજીનઃ ર૬-ર૮ [વસંતઃ
૧૧	૧૫ બુ.	૩૩ ૫૪ પુ.	૪૫ ૩૫ સ.	૪૯ ૪૧ વ	૦	૩૬	૬	૧૦ ૧૧	૪૯	૩ ૫૭	ક.	૬૦	૦	આગાશી ૧૧ ભ. પ્ર. ૦-ર૫
૧ર	૧૬ ગુ.	૩૬ ૩૪ આ	૫૦ ૧૭ સુ.	૪૯ ૩૦ અ	૪	૪૪	૭ ૧૧	૧ર	૪૯	ર ૫૮	ક.	૫૦	૧૯	ઉત્તરાભાદ્રપદાર્કે ૪૪-ર મા-
૧૩	૧૭ શુ.	ર૯ ૫૫ મ.	૫૨ ૫૧ પૂ.	૪૮ ૪૧ કૌ.	૭	૪૯	૮ ૧ર	૧૩	૫ર	ર ૫૮	સિ	૬૦	૦	પ્રદોષ. [ગીશનિઃ ૪૯-ર૬
૧૪	૧૮ શ.	૪૦ ૩૩ પૂ.	૫૬ ૧ર ધૃ.	૪૬ ૩૦ મ	૯	૪૩	૯ ૧૩	૧૪	૫૪	૧ ૫૯	સિ	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૪૦-૧૬
૧૫	૧૯ ર.	૪૦ ૩૩ ઉ.	૫૭ ર૯ ગં.	૪ર ૩૭ વિ	૧૦	રર	૧૦ ૧૪	૧૫	૫૬	૧ ૫૯	સિ	૧૧	૩૪	હુતાશની ૧૫ મન્વાદિ, હોળી.
૧	ર૦ સો.	૩૯ ૧૮ હ.	૫૯ ૩૯ વૃ.	૩૯ ૪૦ બા.	૯	૫૦	૧૧ ૧૫	૧૬	૫૮	૦ ૬૦	ક.	૬૦	૦	સુચીવક્ર બુ.અ.પૂર્વે ૫૯-૪૫
ર	ર૧ મં.	૩૬ ૩૮ ચિ	૫૬ ર૯ ધ્રુ.	૩૪ ૫૧ તૈ	૭	૧૮	૧ર ૧૬	૧૭	૫૯	૦ ૫૯	ક.	ર૭	૪	[ગુ. અ. ૫ર. ૧ર-૧૬
૩	રર બુ.	૩૧ ૮ સ્વા.	૫૪ ર૪ વ્યા	ર૯ ૧૭ વ.	૪	૫૩	૧૩ ૧૭	૧૮	૩ ૫૯	૧	તુ.	૬૦	૦	કલ્પાદિ ભૌકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૯
૪	ર૩ ગુ.	ર૮ ૭ વિ.	૫૧ ર૮ હ.	રર ૫૮ બ.	૦	૫૭	૧૪ ૧૮	૧૯	૬ ૫૯	૧	તુ.	૩૭	૧ર	ઘબાડ ર૮. [મિ.૪૯ દગ્ધ.
૫	ર૪ શુ.	રર ૬ અ	૪૮ ૭ વ.	૧૧ ૮ તૈ	ર૩	૩૬	૧૫ ૧૯	ર૦	૯ ૫૮	ર	વૃ.	૬૦	૦	રંગ પાંચમ
૬	ર૫ શ.	૧૭ ૫૮ જ્યે	૪૭ ૧૦ સિ.	૮ ૫૦ વ	૧૯	૫ર	૧૬ ર૦	ર૧	૧ર ૫૮	ર	વૃ.	૪૪	૧૦	વી. ૧૮-૦ નિ. ૪૫-૪
૭	ર૬ ર.	૧ર ૯ મૂ.	૪૦ ૧૯ વ્ય.	૫ ૨૬ ગ.	૧ર	૯	૧૭ ર૧	રર	૧૫ ૫૭	૩	ધ.	૬૦	૦	ટાસા ૮
૮	ર૭ સો.	૬ ૧ર પૂ.	૩૬	૫૪ પ.	૪૫ ૪૯ ગ્રી	૬	૧ર	૧૮ રર	ર૩	૧૭ ૫૭	૩	ધ.	૫૦	૫	૩૫ નં. મૃત્યુ મીનેશ ૭-૧ર
૯	ર૮ મં.	૦ ર૦ ઉ.	૩ર	૭ શિ.	૩૮ ૧૩ ગ	૦	ર૦	૧૯ ર૩	ર૪	ર૦ ૫૬	૪	મ.	૬૦	૦	વી. ર૭-૩૧
૧૦	ર૯ બુ.	૦ ૯ ૩૧ શ.	ર૮ ૪૧ સિ	૩૧ ૩ મ.	રર	૭	ર૦ ર૪	ર૫	ર૩ ૫૫	૫	મ.	૫૭	૧ર	૫. ૫૭-૧ર પાપમોચની ૧૧
૧૧	૩૦ ગુ.	૪૫ ૫ પૂ.	ર૫ ૪૪ સા.	ર૪ ર૫ કૌ.	૧૯	૧૮	ર૧ ર૫	ર૬	ર૬ ૫૫	૫	કું.	૬૦	૦	૫. રેવત્યર્ક ૧૦-૩૫ ત્રાયોદશીઃ
૧ર	૩૧ શુ.	૪૧ ૩૩ ઉ.	ર૩ ૩૧ શુ.	૧૮ ૧૯ ગ	૧૩	૧૯	રર ર૬	ર૭	ર૯ ૫૪	૬	કું.	૬૦	૦	૫.પ્રદોષઃ સિ. શ.અ.પ્ર ૪૧-૩૦
૧૩	૧ શ.	૩૮ ૫૩ પૂ.	રર ૧૬ શુ.	૧૩ ૬ વિ	૧૦	૧૩	ર૩ ર૭	ર૮	૩ર ૫૪	૬	કું.	૭	૩૫	૫. અ.નિ. ૧૦-૧૩ એમીસ.
૩૦	[illegible]	[illegible]	ર૭ ૧ બ્ર.	૮	૪ ચ	૮	[illegible]	ર૯	૪	[illegible]	મી.	[illegible]	[illegible]	[illegible] વદિ.

પરચુરણ હકીકત.

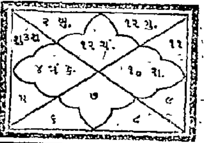
ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મી.	સિં.	ક.	કું.	મી.	મી.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૫	ર૭	૧૫	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧ર	૧ર
ક.	૩૩	ર૭	૪૯	૫૯	૧	૩૦	૪૮	૫૯	૫૯
વિ.	૪૪	ર૪	૧૦	ર૧	૦	૧૩	ર૯	૦	૦
ગ.	૫૯	૭૫	૧	૯૯	૧ર	૧૮	૦	૩	૩
	૪ર	ર૩	૪૮	૩ર	૪૮	૩૬	૪૧	૧૧	૧૧

ગ્ર.	શ.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મી.	મી.	ક.	ગી.	મી.	ર.	મી.	મ.	ક.
અં.	૧૯	૧૧	૧૫	૧૧	૧૯	૦	૧૯	૧ર	૧ર
ક.	ર૫	૪	ર૨	૧૦	ર૭	૯	૬	૧ર	૧૪
વિ.	૩૩	૯	ર	૩	ર૩	૩૪	૪	ર૬	ર૬
ગ.	૫૯	૮૦૧	૧	૧૧	૧ર	૬૪	ર	૦	૦
	૧ર	ર૭	૫૪	[illegible]	૮૪	૫ર	૬	૧૫	[illegible]

																							પરચુરણ હકીકત.
૧	૩	સો.	૩૭	૦	રે.	૨૩	૧૬	ઐં.	૫	૨૧	કિં.	૭	૧૦	૨૫	૨૯	૩૦	૩૦	૫૩	૭	મી.	૨૩	૧	[illegible] ત્રી.
૨	૪	મ.	૩૮	૭	અ.	૨૫	૩૪	વૈ.	૨	૧૧	બા.	૭	૩૩	૨૬	૩૦	૩૧	૪૦	૫૨	૮	મે.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન ન મુ. ૧૫ અમૃ. ૨૫
૩	૫	બુ.	૪૦	૨૪	ભ.	૨૮	૫૪	વિ.	૧	૨૭	તૈ.	૯	૧૫	૨૭	૧	૧	૪૨	૫૨	૮	મે.	૪૫	૭	મન્વાદિમત્સ્યજયંતિ ગૌરી ૩
૪	૬	ગુ.	૪૩	૫૪	કૃ.	૩૩	૪૫	પ્રી.	૦	૫૮	વ.	૧૨	૯	૨૮	૨	૨	૪૫	૫૧	૯	વૃ.	૬૦	૦	વિના ૪ ૫, ૩૩ ભ. પ્ર. ૧૧-૪૫
૫	૭	શુ.	૪૮	૧૭	રો.	૩૯	૨૫	આ	૧	૧૩	બ.	૧૬	૫	૨૯	૩	૩	૪૮	૫૦	૧૦	વૃ.	૬૦	૦	કલ્પાદિ ય. ૩૯-૪૮ નં. ધબાડ.
૬	૮	શ.	૫૩	૯	મૃ.	૪૫	૪૦	સૌ	૨	૧૧	કૌ.	૨૦	૪૩	૩૦	૪	૪	૫૦	૫૦	૧૦	વૃ.	૧૨	૩૨	ધબાડ ૪૫
૭	૯	ર.	૫૮	૧૫	આ	૫૨	૫	શો.	૩	૨૯	ગ.	૨૫	૪૨	૧	૫	૫	૫૩	૪૯	૧૧	મિ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૫૮-૧૦ આણાન.
૮	૧૦	સો.	૬૦	૦	પુ.	૫૮	૨૬	અ.	૪	૫૦	વિ.	૩૦	૪૫	૨	૬	૬	૫૬	૪૯	૧૧	મિ.	૪૧	૫૧	દુર્ગા ૮ ભવાન્યા ઉત્પત્તિ
૮	૧૧	મં.	૩	૧૬	પુ.	૬૦	૦	સુ.	૬	૬	બ.	૩	૧૬	૩	૭	૭	૫૮	૪૮	૧૨	ક.	૬૦	૦	રામનવમી મધ્યાહ્ન ૫૨-૫૫
૯	૧૨	બુ.	૯	૩૮	પુ.	૪	૧૧	ધૃ.	૭	૦	કૌ.	૭	૩૮	૪	૮	૮	૩ ૧	૪૮	૧૨	ક.	૬૦	૦	અશ્વીનીમધાર્ક ૪૪-૨૩ મુ. ૧૫
૧૦	૧૩	ગુ.	૧૧	૧૬	આ	૮	૫૭	શૂ.	૭	૧૦	ગ.	૧૧	૧૬	૫	૯	૯	૪	૪૭	૧૩	ક.	૮	૫૭	ભ. પ્ર. ૪૨-૨૦
૧૧	૧૪	શુ.	૧૩	૩૮	મ.	૧૩	૧૩	ગં.	૬	૩૯	વિ.	૧૩	૩૮	૬	૧૦	૧૦	૬	૪૭	૧૪	સિં.	૬૦	૦	કામદા ૧૧ ભ. નિ. ૧૩-૩૪
૧૨	૧૫	શ.	૧૪	૫૨	પૂ.	૧૬	૩	વૃ.	૪	૫૦	બા.	૧૪	૫૨	૭	૧૧	૧૧	૯	૪૬	૧૪	સિં.	૩૧	૧૯	શનિપ્રદોષ.
૧૩	૧૬	ર.	૧૪	૪૮	ઉ.	૧૭	૫	ધ્રુ.	૫૬	૨૯	તૈ.	૧૪	૪૮	૮	૧૨	૧૨	૧૨	૪૬	૧૪	ક.	૬૦	૦	૧૭ નં. અમૃત
૧૪	૧૭	સો.	૧૨	૨૩	હ.	૧૭	૨૬	હ.	૫૪	૨૦	વ.	૧૭	૨૩	૯	૧૩	૧૩	૧૪	૪૫	૧૫	ક.	૪૬	૫૬	મહાલક્ષ્મીયાત્રા ભ.પ્ર. ૧૩-૨૭
૧૫	૧૮	મં.	૧૦	૫૧	ચિ.	૧૬	૨૭	વ.	૪૮	૫૬	બ.	૧૦	૫૧	૧૦	૧૪	૧૪	૧૭	૪૫	૧૫	તુ.	૬૦	૦	હનુમાનજયંતિ મન્વાદિ સ્ના.
૧	૧૯	બુ.	૭	૧૫	સ્વ	૧૪	૩૩	સિ.	૪૨	૫૩	કૌ.	૭	૧૫	૧૧	૧૫	૧૫	૧૯	૪૪	૧૬	તુ.	૫૮	૩૧	
૨	૨૦	ગુ.	૨	૪૭	વિ.	૧૧	૫૧	વ્ય.	૬	૯	ગ.	૨	૪૭	૧૨	૧૬	૧૬	૨૧	૪૪	૧૬	વૃ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૩૦-૧૧ ગુ.ઉ. પૂર્વે.
૪	૨૧	શુ.	૫૧	૫૪	અ.	૮	૩૦	વ.	૨૯	૫	અ.	૨૪	૪૩	૧૩	૧૭	૧૭	૨૩	૪૩	૧૭	વૃ.	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં ઉ. ક. ૯ મિ.૪૩
૫	૨૨	શ.	૪૫	૫૭	જ્યે	૪	૪૩	પ.	૨૧	૩૭	કૌ.	૧૮	૫૪	૧૪	૧૮	૧૮	૨૫	૪૩	૧૭	વૃ.	૪	૪૩	સુ. ઉ. ૫રે ૪૯-૧૯
૬	૨૩	ર.	૩૯	૫૫	મૂ.	૫૫ ૦	૫૫ ૪૦	શિ.	૧૩	૫૦	ગ.	૧૨	૫૬	૧૫	૧૯	૧૯	૨૮	૪૨	૧૮	ધ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૩૯-૫૩
૭	૨૪	સો.	૩૪	૧	ઉ.	૫૨	૩૬	સિ	૫૬ ૩૦	૩૮	વિ.	૬	૫૮	૧૬	૨૦	૨૦	૩૦	૪૨	૧૮	ધ.	૧૦	૩૫	કાલાષ્ટમી.ભ. નિ.૬—પંચમૃત્યુ
૮	૨૫	મં.	૨૮	૨૦	શ્ર.	૪૯	૩	શુ.	૫૧	૬	બા.	૧	૧૦	૧૭	૨૧	૨૧	૩૨	૪૨	૧૮	મ.	૬૦	૦	
૯	૨૬	બુ.	૨૩	૩	ધ.	૪૫	૫૭	શુ	૪૪	૪૫	ગ.	૨૩	૩	૧૮	૨૨	૨૨	૩૪	૪૧	૧૯	મ.	૧૭	૩૦	પં. ૧૦-૩૦ ભંરપ્રવેશ ૨૫-૩૨.
૧૦	૨૭	ગુ.	૧૮	૩૨	શ.	૪૩	૩૪	બ્ર	૩૮	૨૪	વિ.	૧૮	૩૨	૧૯	૨૩	૨૩	૩૬	૪૧	૧૯	ક.	૬૦	૦	પં.ભ.નિ, ૧૮-૨૩ ધબાડ૧૮
૧૧	૨૮	શુ.	૪	૫૨	પૂ.	૪૨	૬	ઐં	૩૨	૮	બા.	૧૪	૫૨	૨૦	૨૪	૨૪	૩૯	૪૦	૨૦	ક.	૨૭	૨૬	પં. વરૂથિની ૧૧ [illegible]
૧૨	૨૯	શ.	૨	૭	ઉ.	૪૧	૪૨	વૈ.	૨૮	૪૩	તૈ.	૧૨	૭	૨૧	૨૫	૨૫	૪૧	૪૦	૨૦	મી.	૬૦	૦	પં. શનિપ્રદોષ પંચક
૧૩	૩૦	ર.	૧૦	૨૮	રે.	૪૨	૩૫	વિ.	૨૪	૫૫	વ.	૧૦	૨૮	૨૨	૨૬	૨૬	૪૩	૩૯	૨૧	મી.	૪૨	૩૫	શિવરાત્રિ પં. ૪૨-૩૫ સુધી
૧૪	૧	સો.	૦	૫	અ.	૪૪	૩૪	પ્રી.	૨૨	૧૬	શ.	૧૦	૫	૨૩	૨૭	૨૭	૪૫	૩૯	૨૧	મે.	૬૦	[illegible]	૩૦ સોમવાર. સોમવતી

	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.		વૃ.	ક.	મે.	મી.	વ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૫	૨	૧૯	૧૦	૨૩	૧૦	૧૯	૧૧	૧૧
ક.	૬	૪૭	૪૬	૪૮	૨૩	૧૪	૫૩	૨૩	૨૩
વિ.	૫૪	૨૯	૨૧	૬	૨૦	૪૯	૧૩	૩૬	૩૬
ગ.	૫૮ ૩૨	૮૧૩ ૫૪	૧૯ ૧૪	૧૦૫ ૫૬	૧૩ ૪૮	૬૩ ૫૯	૩ ૨૬	૩ ૧૧	૩ ૧૧

	રા.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મે.	મે.	કુ.	વ.	મી.	મિ	મિ.	મ.	ક.
અં.	૧૮	૧૬	૨૪	૪	૨૬	૭	૨૦	૧૦	૧૦
ક.	૪૨	૩૨	૧૧	૪૦	૩૮	૨૮	૪૯	૩૯	૩૯
વિ.	૪૮	૧૮	૩૯	૧૨	૩૭	૭	૫૮	૫	૫
ગ.	૫૮	૭૬૪	૧૯	૮૯	૧૨	૫૪	૪	૩	૩

JIVAN. | જીવન | जीवन

॥ यस्य प्रयोगात् च्यवनोऽभूत् पुनर्युवा ॥ चरक

"જે ઔષધના સેવનથી વૃદ્ધ ચ્યવનમુનિ જુવાન્ જેવા બળવાન્ થયા હતા."

તે નીચેનાં કારણોથી સર્વોત્તમ હોવાનો દાવો કરે છે.

૧. આ **જીવન** જીવનીય ગણુની ઉત્તમ દેશી વનસ્પતિઓનું બને છે.
૨. આ **જીવન** એક પણ નુકસાનકારક વસ્તુ રહિત હોવાનો દાવો કરે છે.
૩. આ **જીવન** સ્વાદિષ્ટ હોવાની સાથે નિર્ભયપણે વાપરી શકાય છે.
૪. આ **જીવન** પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, તેમજ બાળકો સર્વને ગુણ કરવાવાળું છે
૫. આ **જીવન** ધીરજથી સેવવાથી તે રોગ મટાડી આરોગ્ય આપે છે.

ટુંકામાં શરીરના જુદા જુદા વિકારો પર અસર કરનારી દવાઓ તો ઘણી છે, તથાપિ શરીરના મુખ્યમુખ્ય વિકારોને નિયમમાં લાવવામાં, શરીરમાં નિરોગીપણાનાં તત્વો વધારવામાં, પ્રકૃતિને સમાન યોગમાં લાવી, લોહી, વીર્ય તથા શક્તિ ભરવામાં, અને નબળાઇ, પાંડુ, ખાંસી, ક્ષય, સંગ્રહણી, મરડો, અમ્લપિત્ત, વંધ્યાદોષ, નપુંસકત્વ તથા ધાતુવિકારનાં દરદો મટાડવામાં

આ જીવનની બરોબરી કરનાર એક પણ દવા નથી.

કિંમત—નં ૧–રતલી ડબાની રૂ. ૧–૮–૦. પો ૦–૫–૦

અમદાવાદથી વકીલ મી. ભાઈલાલભાઈ એન. બી. એ એલ. એલ. બી. લખે છે કે જીવન ઘણું પૌષ્ટિક છે.

ખડરો (સીંધ) થી કામેશ્વર **નથુરામ** લખે છે કે તમારી દવા જીવનથી ફાયદો થયો છે.

સુંબાઈથી **જી. એન.** દીવનાલા લખે છે કે તમારી દવા જીવનથી મારૂં શરીર રૂષ્ટપુષ્ટ થયું છે. આવા અનેક અભિપ્રાય મળ્યા છે.

કોઇ પણ રોગની સલાહ મફત આપવામાં આવેછે. જવાબ માટે ટીકીટ બીડવી.

જુલાબની ગોળી ડબી ૧ ની કીં.	૦–૮ ૦	સુખશાંતિ લેપ (ગડગુમડ માટે)	૦–૮–૦
માથાનો પાવડર (માથુ ઉતરે છે.)	૦–૮–૦	દીલપસંદ વોટર (મુખપરના મસામટે)	૦–૮–૦
ખરજવાનો મલમ.	૦–૮–૦	બાળા રોગ્ય વટી.	૦–૮–૦
વીંછીની દવા,	૦–૪–૦	બાલામૃત.	૦–૮–૦
આઇડ્રોપ્સ.	૦–૪–૦	બાધિર્ય તેલ (કાનના રોગ માટે)	રૂ ૧–૦–
દંતમંજન (દાંતના તમામ રોગ માટે)	૦–૮–૦	ઉદરસની ગોળી ડબી નો રૂ	૧–૦–૦
દાદરનો મલમ (ગમેતેવી દાદર માટે)	૦–૪–૦	દ્રાક્ષાસવ રતલ ૧ ની કીં	રૂ ૧–૮–
ખાસની દવા	૦–૪–૦	કુમાર્યાસવ રતલ ૧ ની કીં	રૂ ૨–૦–
સાચા મોતીનો સુરમો તો. ૧ ની કીં	૧–૦–૦	સુવર્ણ માક્ષિક ભષ્મ તો ૧ ની	રૂ ૨–૦
અભ્રક ભષ્મ તો. ૧ ની કી. રૂ.	૧૦–૦–૦	સાબરસીંગ ભષ્મ તો ૧ નીકી	રૂ ૧–૦
લોહ ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂ.	૫–૦–૦	કહાઇની ભષ્મ તો. ૧ ની કી.	રૂ ૫–૦
અભ્રક ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂ.	૨–૦–૦	સાચાં મોતીની ભષ્મ તો ૧ ની કીં.	રૂ૩૦)
મંડુર ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂ.	૨–૦–૦		

સુવર્ણ વસંત માલતી–ક્ષય અને હંમ જીર્ણજ્વર મટાડી પુષ્ટ કરી ધાતુ વૃદ્ધિ કરે છે. તો ૧ ની કિ. રૂ. ૨૦.

આ સિવાય તમામ પ્રકારની તમામ રોગની દવાઓ, ભષ્મો રસો, આસવો અને ગુટિકાઓ અમારે ત્યાંથી મળી શકશે ના આનાની ટીકીટ બીડી પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

તંત્રી ભાગ્યોદય અને પ્રોપ્રાયટર દવે કેમીકલ વર્કસ—પાંચકુવા–અમદાવાદ.

																								પરચુરણ હકીકત
૧	૩	બુ.	૧૩	૧૩	કૃ.	૫૨	૧૯	સૌ.	૧૯	૫૯	ય.	૧૩	૧૩	૨		૨૯	૨૫ ૫	૩૨	૨૨	૧.	૪	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૩૦, સી. પા.
૨	૪	ગુ.	૧૬	૪૬	રો.	૫૭	૪૨	શો.	૨૦	૮	કૌ	૧૬	૪૬	૨૬	૧	૩૦	૫૨	૩૮	૨૨	વ.	૬૦	૦	પરશુરામ જયંતિ.૫૮નં. ૨જ્જુ
૩	૫	શુ.	૨૧	૧	મૃ.	૬૦	૦	અ.	૨૧	૯	ગ.	૨૧	૧	૨૭	૨	૩૧	૫૪	૩૭	૨૩	વ.	૩૦	૪૬	કલ્પાદિ ત્રેતાયુગાદિ અક્ષય્યત્રીજ
૪	૬	શ.	૨૫	૪૪	મૃ.	૩	૫૦	સુ.	૨૨	૩૯	વિ	૨૫	૪૯	૨૮	૩	૧	૫૬	૩૭	૨૩	મિ	૬૦	૦	વિના ૪ ભ. નિ.૨૫-૩૮ તીર
૫	૭	ર.	૩૦	૪૫	આ	૧૦	૧૮	ધૃ.	૨૩	૫૫	આ	૩૦	૪૫	૨૯	૪	૨	૫૮	૩૬	૨૪	મિ.	૬૦	૦	૩૦ નં. ઘબાડ. [૩૧
૬	૮	સો	૩૫	૨૪	પુ.	૧૬	૪૦	શૂ.	૨૫	૨૭	કી	૩	૯	૩૦	૫	૩	૩/૦	૩૬	૨૪	મિ.	૦	૪	ઘબાડ ૧૬.
૭	૯	મં.	૩૯	૫૬	પુ.	૨૨	૩૯	ગં.	૨૬	૨૧	ગ	૭	૪૫	૧	૬	૪	૩	૩૫	૨૫	ક.	૬૦	૦	મ.પ્ર. ૩૯-૩૮આદર ગંગાસપ્તમી
૮	૧૦	બુ.	૪૩	૩૦	આ	૨૭	૪૯	વૃ.	૨૬	૫૪	વિ	૧૧	૪૩	૨	૭	૫	૫	૩૫	૨૫	ક.	૨૭	૪૯	દુર્ગા ૮.વી. ૧૧-૩૦ કૃતિકાર્ક
૯	૧૧	ગુ.	૪૫	૫૦	મ.	૩૨	૪	ધ્રુ.	૨૬	૨૭	આ.	૧૪	૪૦	૩	૮	૬	૭	૩૫	૨૫	સિં	૬૦	૦	
૧૦	૧૨	શુ.	૪૭	૭	પૂ.	૩૫	૯	વ્યા	૨૫	૪	તૈ	૧૬	૨૮	૪	૯	૭	૯	૩૪	૨૬	સિં	૫૦	૩૬	સીદ્ધીયોગ ૩૫-૫ સુધી [૧૨-૨૯
૧૧	૧૩	શ.	૪૬	૫૦	ઉ.	૩૬	૫૬	હ.	૨૨	૪૬	વ.	૧૬	૫૮	૫	૧૦	૮	૧૧	૩૪	૨૬	ક.	૬૦	૦	મુ. ૩૦ સ્થિ.૩૭ નં. મૃત્યુ યમ.
૧૨	૧૪	ર.	૪૫	૨૩	હ.	૩૭	૩૦	વ.	૧૯	૪૧	બ.	૧૬	૬	૬	૧૧	૯	૧૩	૩૩	૨૭	ક.	૬૦	૦	મોહિની ૧૧ નિ ૪૬ રૂપબાર્ક
૧૩	૧૫	સો.	૪૨	૨૯	ચિ	૩૬	૫૭	સિ	૧૫	૧૨	કૌ	૧૩	૫૬	૭	૧૨	૧૦	૧૫	૩૩	૨૭	ક.	૭	૧૩	અમૃ. ૩૭ તિ.વા.૧-૨૭
૧૪	૧૬	મ.	૩૯	૧૮	સ્વ.	૩૫	૮	૦૫	૧૦	૭	ગ.	૧૦	૫૩	૮	૧૩	૧૧	૧૮	૩૨	૨૮	તુ.	૬૦	૦	સોમપ્રદોષ સિંહેભૌમ ૪૫-૧૮
૧૫	૧૭	બુ.	૩૪	૩૯	વિ.	૩૨	૪૦	વ.	૪	૧૩	વિ	૭	૫૮	૯	૧૪	૧૨	૨૦	૩૨	૨૮	તુ.	૧૮	૧૭	નૃસિંહજયંતિ ભ. પ્ર. ૩૯-૯ કૂર્મજયંતિ ગણેશજયંતી ૩૨
૧	૧૮	ગુ.	૨૯	૨૩	અ.	૨૯	૨૪	શિ	૫૦	૫૧	આ.	૨	૧	૧૦	૧૫	૧૩	૨૧	૩૨	૨૮	વૃ.	૬૦	૦	
૨	૧૯	શુ.	૨૩	૭	જ્યે.	૨૫	૪૪	સિ.	૪૩	૩૪	ગ	૨૩	૩૭	૧૧	૧૬	૧૪	૨૨	૩૨	૨૮	વૃ.	૨૫	૪૪	સીદ્ધી ૫૦-૩૮
૩	૨૦	શ.	૧૭	૪૧	મૂ.	૨૧	૪૧	સા.	૩૫	૫૭	વિ.	૧૭	૪૧	૧૨	૧૭	૧૫	૨૩	૩૧	૨૯	ધ.	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૯ મિ. ૩૨
૪	૨૧	ર.	૧૧	૩૬	પૂ.	૧૪	૪૦	શુ.	૨૮	૧૧	બા	૧૧	૩૬	૧૩	૧૮	૧૬	૨૪	૩૧	૨૯	ધ.	૩૧	૩૯	ઘબાડ ૧૧ [વી. ૧૭-૪૧–
૫	૨૨	સો.	૫	૩૭	ઉ.	૧૩	૩૬	શુ.	૨૧	૦	તૈ	૫	૩૭	૧૪	૧૯	૧૭	૨૫	૩૧	૨૯	મ.	૬૦	૦	મૃત્યુ ૧૩ વીંછી ૫૯-૬૦
૭	૨૩	મં.	૫૪	૩૮	શ્ર.	૯	૫૭	બ્ર.	૧૩	૪૨	વિ	૨૭	૧૦	૧૫	૨૦	૧૮	૨૬	૩૧	૨૯	મ.	૩૮	૧૯	પં. ૩૮-૧૭ વક્રીશ: ૫૯-૨૭
૮	૨૪	બુ.	૪૯	૫૩	ધ.	૬	૩૭	ઐ.	૬	૫૧	આ	૨૨	૧૧	૧૬	૨૧	૧૯	૨૭	૩૧	૨૯	કું.	૬૦	૦	કાલાષ્ટમી ૮ રોહિણ્યેક ૬-૫.પંચક
૯	૨૫	ગુ.	૪૬	૭	શ.	૪	૬	વૈ.	૫૪	૩૪	તૈ.	૧૮	૦	૧૭	૨૨	૨૦	૨૮	૩૦	૩૦	કું.	૪૮	૩૯	પંચક.
૧૦	૨૬	શુ.	૪૩	૧૬	પૂ.	૩	૨૮	પ્રી.	૫૦	૨૩	વ.	૧૪	૪૧	૧૮	૨૩	૨૧	૨૯	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	વી. ૧૪-૨૮ પંચક ન. ઘબાડ
૧૧	૨૭	શ.	૪૧	૨૫	ઉ.	૧	૪૮	આ	૪૬	૩૪	અ.	૧૨	૩૫	૧૯	૨૪	૨૨	૩૧	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	અપરા ૧૧ બુ.એ. પરે ૧૯-૨૭
૧૨	૨૮	ર.	૪૧	૧૫	રે.	૨	૨૨	સૌ.	૪૩	૫૨	કૌ.	૧૧	૨૫	૨૦	૨૫	૨૩	૩૨	૩૦	૩૦	મી.	૨	૨૨	૬૪ ૪૧, પંચક ૨-૨૨સુધી.
૧૩	૨૯	સો.	૪૧	૫૪	અ.	૪	૩	શો.	૪૧	૫૩	ગ.	૧૧	૩૪	૨૧	૨૬	૨૪	૩૪	૨૯	૩૧	મે.	૬૦	૦	સોમપ્રદોષ શિવરાત્રિવી.૪૧-૪૬
૧૪	૩૦	મં.	૪૩	૫૮	ભ.	૭	૧	અ.	૪૧	૧૪	વિ	૧૨	૫૬	૨૨	૨૭	૨૫	૩૫	૨૯	૩૧	મે.	૨૩	૬	વી.૧૨૪૭ અગસ્ત્યાસ્ત ૨૪-૪૪
												૧૫	૨	૨૩	૨૮	૨૬	૩૭	૨૯	૩૧	વ.	૬૦	૦	દર્શ ૩૦, ભાવુકા ૩૦.

૩ શુ. શ. ૨ કે. ૪ ૨ ર. બુ. ૧૨ ગુ ૫ ગ ૧૧ ૬ ૮ ૧૦ રા ૭ ચં ૯

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.		તુ.	સ	વ.	મી.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૩	૨૫	૦	૨૩	૨૯	૧૬	૨૨	૯	૯
ક.	૯	૩૪	૩૩	૨૫	૫૯	૨૦	૭	૫૧	૫૧
વિ.	૪૪	૧૪	૫૩	૧૦	૪૮	૫૦	૧૯	૨૩	૨૩
ગ.	૫૭	૮૩૧	૨૭	૪૩	૧૨	૨૯	૫	૩	૩
	૪૦	૨૭	૧૪	૩૧	૨૮	૫	૫૪	૧૧	૧૧

૩ શુ. શ. ૧ ગુ. કે ૪ ૨ ચં ર બુ ૧૨ ૫ મં. ૧૧ ૬ ૮ ૧૦ રા ૭ ૯

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	
રા.	વ.	વ.	સિં	વ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	
અં.	૧૬	૭	૬	૨૫	૨	૨૩	૨૩	૯	૯
ક.	૩૩	૩૯	૫૨	૮	૫૮	૨	૩૩	૬	૬
વિ	૨૭	૨	૧૪	૩૭	૩	૪૭	૭	૫૧	૫૧
ગ	૫૭	૭૩૭	૨૭	૩૫	૧૧	૨૭	૬	૩	૩
	૨૧	૧૩	૧૨	વ.	૫	૫૨	૪૧	૧૧	૧૧

તિથિ	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ									ચં.	ઘડી	પળ	પરચુરણ હકીકત
૧	૧	ગુ.	૫૧	૨૭	રો.	૧૬	૨૮	ધૃ.	૪૧	૫૬	કિં.	૪	૨૦	૨૪	૨૯	૨૭	૩૬	૨૮	૩૨	વૃ.	૪૯	૨૭	દશહરા પ્રારંભ કરિદિન]૧૬ જુન
૨	૨	શુ.	૫૬	૧૪	મૃ.	૨૨	૨૬	શૂ.	૪૩	૧૬	બા	૨૩	૫૦	૨૫	૩૦	૨૮	૩૯	૨૮	૩૨	મિ.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૧૫ [નિ. મૃત્યુ.
૩	૩	શ.	૬૦	૦	આ.	૨૮	૪૮	ગં.	૪૪	૪૮	તૈ	૨૮	૩૮	૨૬	૧	૨૯	૪૦	૨૮	૩૨	મિ.	૬૦	૦	સામ્પાન.
૩	૪	ર.	૧	૨	પુ.	૩૫	૧૬	વૃ.	૪૬	૧૮	ગ	૧	૨	૨૭	૨	૩૦	૪૧	૨૮	૩૨	મિ.	૧૮	૩૦	વિના ૪ અ. પ્ર. ૩૩-૧૫
૪	૫	સો.	૫	૪૧	પુ.	૪૧	૨૧	ધ્રુ.	૪૭	૩૨	વિ	૫	૪૫	૨૮	૩	૩૧	૪૨	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	ભ. નિ. ૫-૩૩
૫	૬	મં.	૧૦	૫	આ.	૪૬	૩૮	વ્યા.	૪૮	૪	બા.	૧૦	૩	૨૯	૪	૧	૪૩	૨૭	૩૩	ક.	૪૬	૩૮	દગ્ધ. ૧૦-૧૦ ધબાડ ૪૬ અમર
૬	૭	બુ.	૧૩	૩૪	મ.	૫૧	૮	હ.	૪૯	૫૭	તૈ	૧૩	૩૪	૩૦	૫	૨	૪૪	૨૭	૩૩	સિં.	૬૦	૦	મૃગાર્ક ૪/૫ વા. ભૂપક શ. ચ.
૭	૮	ગુ.	૧૫	૫૫	પૂ.	૫૪	૩૧	વ.	૪૧	૪૭	વ	૧૫	૫૫	૧	૬	૩	૪૫	૨૭	૩૩	સિં.	૬૦	૦	અ. પ્ર. ૪૬ નિ. ૬૭
૮	૯	શુ.	૧૭	૨૦	ઉ.	૫૬	૩૦	સિ.	૪૪	૪૮	વ	૧૭	૨	૨	૭	૪	૪૫	૨૭	૩૩	સિં.	૧૦	૦	દુર્ગા ૮ દગ્ધ ૧૭
૯	૧૦	શ.	૧૬	૫૬	[illegible]	૫૭	૨૪	વ્ય.	૪૧	૪૬	કૌ.	૧૬	૫૬	૩	૮	૫	૪૬	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ ૧૭ દશહરા સમાપ્તિ ૫૭
૧૦	૧૧	ર.	૧૫	૩૦	ચિ.	૫૭	૧૦	વ.	૩૮	૫૮	ગ	૧૫	૩૦	૪	૯	૬	૪૭	૨૭	૩૩	ક.	૨૭	૧૭	રહીશુક ૯-૩૪ ભ. પ્ર. ૪૪-૧૩
૧૧	૧૨	સો.	૧૨	૫૨	સ્વા.	૫૫	૩૫	પ.	૩૨	૫૦	વિ	૧૨	૫૨	૫	૧૦	૭	૪૮	૨૬	૩૪	તુ.	૦	૦	નિર્જળા ૧૧ ભ. બુ. ઉ. પૂર્વે ૩૦
૧૨	૧૩	મં.	૯	૧૬	વિ.	૫૧	૧૩	શિ.	૨૭	૬	બા	૯	૧૬	૬	૧૧	૮	૪૯	૨૬	૩૪	તુ.	૩૮	૪૯	પ્રદોષ સાવિત્રીવ્રતારંભ [૪૬-૫૫
૧૩	૧૪	બુ.	૪	૪૪	અ.	૪૯	૩૮	સિ.	૨૦	૪૬	તૈ	૪	૪૪	૭	૧૨	૯	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૫૯-૩૦ ધબાડ ૫
૧૪	૧૫	ગુ.	૫૧	૪૮	જ્યે.	૪૭	૧૮	સા.	૧૨	૫૨	વિ.	૨૬	૩૮	૮	૧૩	૧૦	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૪૭	૦	વટ ૧૫ મન્વાદિ માર્ગી બુધ
૧૫	૧૬	શુ.	૪૭	૪૩	મૂ.	૪૨	૩૪	શુ.	૫૬	૪૬	બા	૨૦	૪૫	૯	૧૪	૧૧	૫૧	૨૬	૩૪	ધ.	૬૦	૧૮	પારસી આદરરોજ ઉમકારો.
૨	૧૭	શ.	૪૧	૫૦	પૂ.	૩૮	૩૦	બ્ર.	૫૧	૧૩	તૈ	૧૪	૪૦	૧૦	૧૫	૧૨	૫૨	૨૬	૩૪	ધ.	૫૨	૦	
૩	૧૮	ર.	૩૫	૩૧	ઉ.	૩૪	૨૮	ઐં.	૪૪	૧૬	વ.	૮	૩૯	૧૧	૧૬	૧૩	૫૩	૨૫	૩૫	મ.	૬૦	૩૦	સંકટ ૪ ચં. ઉ. ૪૯ મી. ૯
૪	૧૯	સો.	૨૯	૩૯	શ્ર.	૩૦	૪૧	વૈ.	૩૬	૪૭	ગ.	૨	૩૫	૧૨	૧૭	૧૪	૫૩	૨૫	૩૫	મ.	૫૯	૦	ધવાડ ૩૦ પંચક ૫૯ પછી.
૫	૨૦	મં.	૨૨	૧૫	ધ.	૨૭	૧૯	વિ.	૨૯	૫૯	તૈ	૨૪	૧૫	૧૩	૧૮	૧૫	૫૪	૨૫	૩૫	કું.	૬૦	૦	૨૭ નં મૃત્યુ દગ્ધ ૨૪ પંચક
૬	૨૧	બુ.	૧૬	૧૧	શ.	૨૪	૩૫	પ્રી.	૨૩	૨૬	વ	૧૯	૩૧	૧૪	૧૯	૧૬	૫૫	૨૫	૩૫	કું.	૬૦	૦	પંચક આર્દ્રાર્ક. ૭-૬ વા.
૭	૨૨	ગુ.	૧૫	૩૬	પૂ.	૨૨	૩૯	આ	૧૭	૫૮	બ.	૧૫	૩૬	૧૫	૨૦	૧૭	૫૬	૨૫	૩૫	કું.	૮	૦	કાલા ૮ પંચક.
૮	૨૩	શુ.	૧૨	૪૧	ઉ.	૨૧	૪૩	સૌ.	૧૨	૫૯	કૌ	૧૨	૪૧	૧૬	૨૧	૧૮	૫૬	૨૫	૩૫	મી.	૬૦	૮	૨૧ નં. અમૃ. દગ્ધ ૧૨. પં.
૯	૨૪	શ.	૧૦	૪૮	રે.	૨૨	૨	શો.	૯	૬	ગ	૧૦	૪૮	૧૭	૨૨	૧૯	૫૫	૨૫	૩૫	મી.	૨૨	૦	દગ્ધ ૧૦ પં. ૨૩-૨ સુધી
૧૦	૨૫	ર.	૧૦	૧૪	અ.	૨૩	૨૬	અ.	૮	૬	વિ	૧૦	૧૪	૧૮	૨૩	૨૦	૫૪	૨૫	૩૫	મે.	૬૦	૨	ભ. નિ. ૧૦-૨ ધવાડ ૧૦
૧૧	૨૬	સો.	૧૧	૧	ભ.	૨૬	૧૨	સુ.	૪	૫	બા	૧૧	૧	૧૯	૨૪	૨૧	૫૩	૨૫	૩૫	મે.	૪૨	૦	યોગીની ૧૧ દગ્ધ ૧૧ શ.
૧૨	૨૭	મં.	૧૨	૫૦	કૃ.	૩૦	૭	ધૃ.	૩	૭	તૈ	૧૨	૫૦	૨૦	૨૫	૨૨	૫૨	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૧૧	પ્રદોષ શુ. અ પરે ૮-૨૫
૧૩	૨૮	બુ.	૧૬	૭	રો.	૩૫	૧૪	શૂ.	૩	૫	વ	૧૬	૭	૨૧	૨૬	૨૩	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	શીવરાત્રી ભ. પ્ર. ૧૫-૫૯
૧૪	૨૯	ગુ.	૨૦	૧૪	મૃ.	૪૦	૧૩	ગં.	૩	૪૫	શ	૨૦	૧૪	૨૨	૨૭	૨૪	૪૯	૨૬	૩૪	વૃ.	૮	૦	મૃત્યુ ૪૧
૩૦	૩૦	શુ.	૨૪	૧૨	આ	૪૭	૧૧	વૃ.	૫	૧	ના	૨૪	૫૨	૨૩	૨૮	૨૫	૪૮	૨૬	૩૪	મિ.	૬૦	૩	આર્દ્રા ૩૦ ચાપ અમાસ

૪ કે.
બુ. ૨
૫ મં.
શુ.
૨ ૩ શ.
૧ ગુ.
૬
૧૨
૭
૯
૧૧
૮ ચં.
૧૦ રા.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	વૃ.	સિં.	ધ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૦	૧૮	૧૪	૧૫	૫	૨૫	૨૫	૮	૮
ક.	૫૦	૪૮	૪૧	૩૮	૪૯	૩૫	૧૬	૧૯	૧૯
વિ.	૯	૩૪	૩૨	૩૬	૪૨	૫૫	૧૦	૯	૯
	૫૭	૮૪૫	૩૧	૧૪	૯	૬૨	૬	૩	૩
ગ.	૫	૯	૨૬	૪૪	૪૫	૧૪	૨૯	૧૧	૧૧

૪ કે.
૨ બુ.
મં. ૫
ર.
ચં. ૩ શુ.
૧ ગુ.
૬
૧૨
૭
૯
૧૧
૮
૧૦ રા.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	મ.	સિં.	વ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૧૫	૧૦	૨૪	૨૬	૮	૧૮	૨૭	૭	૭
ક.	૩	૩૩	૪૩	૨૨	૨૧	૪૫	૧૦	૩૧	૩૧
વિ.	૫૩	૪૪	૩૧	૩૭	૬	૩૫	૩૯	૨૭	૨૯
	૫૬	૭૨૭	૪૪	૭૭	૮	૪૧	૮	૩	૩
ગ.	૫૫	૪૫	૩૮	૩૨	૯	૫૯	૧૭	૧૧	૧૧

क्षय निवारण गुटि.

શરીરમાં પ્રવેશ અસાધ્ય મનાતો ક્ષયરોગ આ દવાથી મટે છે. શરીર સુકાઈ ગયુ હોય, ખવાતુ ન હોય અને દહાડે દહાડે શરીર ગળતું જાય, અશક્ત રહેતું હોય, છાતીની, હૃદયની, ફેફસાંની નબળાઈ, શ્વાસ, ખાસી, કર્યું તાવ અને ક્ષયને મટાડી દૌલત આપે છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ ૩.

રૂપાથી નારણ ઉકા લખે છે કે, આપની ક્ષયની દવા ઘણી અકસીર નીવડી છે જેથી હું આભાર માનુંછુ. અને એ બાબત હું મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂછુ.

राजवंशी याकुति.

ધાતુગત તમામ રોગો મટાડી, ખરૂ પુરૂષાતન અને શક્તિ આપી, વીર્યનો વધારો કરી, ગુહ્યેંદ્રિયની શિથિલતા મટાડી સતેજ કરવામાં આ દવા સર્વોત્તમ છે. નપુંસકપણાને પ્રાપ્ત મનુષ્યોને આશિર્વાદ સમાન છે ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૫.

नपुंसकत्वारि लेप.

આ લેપ ગુહ્ય ભાગ ઉપર લગાવવાથી ગુહ્યેંદ્રિય સતેજ થાય છે અને નપુંસકપણું મટી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે.

કી ડબી ૧ ની રૂ. ૩

संग्रहणी पील्स.

આ દવાથી સંગ્રહણી મટે છે, વારંવાર ઝાડા થવા, ખાધુ ન પચવું, અરૂચિ, શરીર ગળી જવુ, વિગેરે દરદો મટાડી, સંગ્રહણીનો નાશ કરી શક્તિને આપે છે. તમામ પ્રકારના ઝાડા મટાડે છે ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૨—૦—૦

યવતમનથી ખોજા જમાલ અબ્દુલા લખે છે કે, મારા એક મિત્રને સંગ્રહણીનો રોગ થયો હતો, અને પાણી લાગ્યુ હતુ તે આપની દવાથી મટયુ છે.

वातहरपील्स.

ગમે તેવો વા, સંધિવા, પક્ષાઘાત, હાથ ગગું રહી જવુ, સણકા નાખવા વિગેરે તમામ પ્રકારના વા આ દવાથી મટી શકે છે સવારમાં બે ગોળી દુધ અને દીવેલ સાથે ખાવી ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨

વાતારિ લેપ.

વા ઉપર આ લેપ ચોપડવાથી વા મટી જાય છે. બા ૧ ની કીં ૩ આ.

वधरावळ पील्स.

સારણ ગાંઠ, વધરાવળ, આંતરડું ઉતરવું, અંતરગળ—આ દવાનો ગાળુ ઉપયોગ રાખવાથી ૧ માસમાં મટે છે.

રોજ સવારમાં બે ગોળી દીવેલ અને દુધ સાથે લેવી ડબી ૧ ની. કીં. રૂ ૨.

વધરાવળ લેપ,

આ લેપ વધરાવળ કે સારણગાંઠ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે ડબીની કીં. રૂ.૧)

टोनीक पील्स.

ધાતુગત વિકારો મટાડી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી, પુરૂષત્વ આપે છે હાથ પગનું કળતર, માથાનો દુઃખાવો, કેડ ફાટવી અને ઈંદ્રિયની શિથિલતાને મટાડી જુવાન જેવુ બળ આપે છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૧.

સવારે ૧ ગોળી દુધ સાથે, બપોરે ૧ ગોળી જમ્યા પછી અને સાંજે એક ગોળી સુતી વખતે ખાઈ ઉપર દુધ પીવુ.

फीवर पील्स.

ગમે તેવા, ટાઢીઆ, ઉનીઆ, એકાંતરીઆ, રોજના, અને ચોથીઆ તાવને માટે આ દવા ઉત્તમ છે

ગમે તેવો જુનો અગર નવો તાવ આ દવાથી મટી જાય છે.

માત્રા ૧ થી ૪ ગોળી સાકર સાથે દર ત્રણ ત્રણ કલાકે લેવી. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧—૦—૦

उन्मादहर पील्स.

ગાંડપણ, વાઈ, ચક્કરી, મૃગીવાયુ, અપસ્માર, મૂર્છા, હિસ્ટીરીઆ વિગેરે દરદો આ દવાથી મટે છે

સવાર સાંજ બબે ગોળી. દુધ સાથે ખાવી. ડબી ૧ ની કીં રૂ ૨.

																							પરચુરણ હકીકત
૧	૧	સ.	૨૯	૪૪	પૂ.	૫૩	૩૯	ધ્રુ.	૬	૩૨	મ.	૨૮	૪૪	૨૪	૨૯	૨૧	૪૭	૨૭	૩૩	મ.	૩૭	૨	રૂ.નાથ,
૨	૨	ર.	૩૮	૩૦	પૂ.	૫૮	૪૬	વ્યા.	૮	૭	ગા.	૨	૭	૨૫	૩૦	૨૭	૪૬	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	રથયાત્રા, ચંદ્રદર્શ મિથુનેશ.
૩	૩	સો.	૬૮	૪૮	આ.	૬૦	૦	હ.	૬	૨૧	તૈ.	૬	૩૯	૨૬	૧	૨૮	૪૫	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ.ભ.પ.૧૦. ૨૨ રમજાન.
૪	૪	મં.	૪૨	૧૮	આ.	૫	૨૧	વ.	૧૦	૯	ર.	૧૦	૩૩	૨૭	૨	૨૯	૪૪	૨૭	૩૩	ક.	૫	૨૧	પુનર્વસ્વર્ક ૧૧-૧૫ વાયોર
૫	૫	બુ.	૫૮	૪૩	મ.	૧૦	૧૪	સિ.	૧૦	૧૬	બ.	૧૩	૩૦	૨૮	૩	૩૦	૪૩	૨૭	૩૩	સિં.	૬૦	૦	દગ્ધ ૪૬-૧૬ નં ઘબાડ ૪૬
૬	૬	ગુ.	૮૫	૫૩	પૂ.	૧૩	૪૪	વ્ય.	૯	૧૪	કૌ.	૧૫	૧૮	૨૯	૪	૩૧	૪૨	૨૮	૩૨	સિં.	૨૯	૧૯	૪૫ નં. દગ્ધ ભ. પ્ર.૪૫ ૩૯
૭	૭	શુ.	૪૫	૫૧	ઉ.	૧૬	૫	વ.	૭	૨૫	ગ.	૧૫	૫૨	૩૦	૫	૧	૪૧	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	દુર્ગા ૮-૪૪ નં દગ્ધ. મૃ. પ.
૮	૮	શ.	૬૪	૨૮	હ.	૧૭	૯	પ.	૪	૩૭	વિ.	૧૫	૯	૧	૬	૨	૪૦	૨૮	૩૨	ક.	૪૭	૧૩	
૯	૯	ર.	૪૧	૫૫	ચિ.	૧૭	૧૭	શિ.	૫૬	૬	બા.	૧૩	૧૨	૨	૭	૩	૩૯	૨૮	૩૨	તુ.	૬૦	૦	પારશી જશન.
૧૦	૧૦	સો.	૩૮	૧૮	સ્વા.	૧૫	૪૮	સા.	૫૦	૧૯	તૈ.	૧૦	૭	૩	૮	૪	૩૮	૨૮	૩૨	તુ.	૫૯	૮	મન્વાદિ ૩૮ નં. દગ્ધ ૧૫
૧૧	૧૧	મં.	૩૩	૪૫	વિ.	૧૧	૨૪	શુ.	૪૪	૦	વ.	૬	૩	૪	૯	૫	૩૮	૨૮	૩૨	વૃ.	૬૦	૦	શયની ૧૧ ચાતુર્માસારંભ.
૧૨	૧૨	બુ.	૨૮	૩૫	અ.	૧૦	૪૧	શુ.	૩૭	૫૮	બ.	૧	૧૨	૫	૧૦	૬	૩૭	૨૯	૩૧	વૃ.	૬૦	૦	પ્રદોષ અમૃ ૧૦ કન્યાભોમ.
૧૩	૧૩	ગુ.	૨૨	૫૪	જ્યે.	૭	૧૦	બ્ર.	૩૦	૧	તૈ.	૨૨	૫૪	૬	૧૧	૭	૩૬	૨૯	૩૧	વૃ.	૭	૧૦	૭ નં. ઘબાડ ૨૩
૧૪	૧૪	શુ.	૧૬	૫૭	મૂ.	૫	૨૬	ઐં.	૨૨	૨૫	વ.	૧૬	૫૭	૭	૧૨	૮	૩૬	૨૯	૩૧	ધ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૧૭-૩ શનિ.૪૩-૫૬
૧૫	૧૫	શ.	૧૦	૪૮	ઉ.	૫૫	૧	વૈ.	૧૪	૫૨	બ.	૧૦	૪૮	૮	૧૩	૯	૩૫	૨૯	૩૧	ધ.	૧૩	૮	મન્વાદિવ્યાસપુજા કર્કાર્ક૪૪-૯
૧	૧૬	ર.	૪	૪૧	ઉ.	૫૧	૧૧	વિ.	૫૭	૩૬	કૌ.	૪	૪૧	૯	૧૪	૧૦	૩૪	૨૯	૩૧	મ.	૬૦	૦	શુ. અ. પૂ. ૫૫-૫૧ હીંડોળારંભ
૩	૧૭	મો.	૫૩	૧૮	પુ.	૪૭	૪૨	આ.	૫૩	૧૨	વ.	૨૬	૩	૧૦	૧૫	૧૧	૩૨	૩૦	૩૦	મ.	૧૯	૨૬	પં. ૧૯-૨૬ પછી,નિ.પ ૩-૨૨.
૪	૧૮	મં.	૪૮	૩૦	શ.	૪૪	૪૮	સૌ.	૬	૩૦	બ.	૨૦	૫૪	૧૧	૧૬	૧૨	૩૧	૩૦	૩૦	કું.	૬૦	૦	પં.અંગારકી ૪ ચં. ઉ. ક. ૯
૫	૧૯	બુ.	૪૪	૩૦	પૂ.	૪૨	૪૨	શો.	૪૦	૪૨	કૌ.	૧૬	૩૦	૧૨	૧૭	૧૩	૨૯	૩૦	૩૦	કું.	૨૮	૧૪	પં. પુષ્પાર્ક ૧૫-૨ વા. ગજ ચં
૬	૨૦	ગુ.	૪૧	૩૦	ઉ.	૪૧	૩૦	અ.	૩૫	૪૧	ગ.	૧૨	૦	૧૩	૧૮	૧૪	૨૮	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	દગ્ધ. ૪૧ ભ. પ્ર. ૪૧-૨૧
૭	૨૧	શુ.	૩૯	૩૩	રે.	૪૧	૩૨	ધૃ.	૩૧	૩૨	વિ.	૧૦	૩૨	૧૪	૧૯	૧૫	૨૬	૩૧	૨૯	મી.	૪૧	૩૨	પં. ૪૧-૩૨ સુધી. ૩૯ નં. દગ્ધ
૮	૨૨	શ.	૩૮	૫૨	અ.	૪૨	૩૧	શૂ.	૨૮	૨૨	બા.	૯	૧૨	૧૫	૨૦	૧૬	૨૫	૩૧	૨૯	મે.	૬૦	૦	૩૮ નં.દગ્ધ કાલાષ્ટ મા.શુ૧૩-૫
૯	૨૩	ર.	૩૯	૩૫	ભ.	૪૫	૨	ગં.	૨૬	૯	તૈ.	૯	૧૩	૧૬	૨૧	૧૭	૨૩	૩૧	૨૯	મે.	૬૦	૦	૪૫ નં. ઘબાડ
૧૦	૨૪	સો.	૪૧	૨૦	કૃ.	૪૮	૪૦	વૃ.	૨૫	૦	વ.	૧૦	૩૧	૧૭	૨૨	૧૮	૨૨	૩૨	૨૮	મે.	૦	૫૬	૪૧ નં. ૬, ભ. પ્ર. ૧૦-૨૪
૧૧	૨૫	મં.	૪૪	૨૯	રો.	૫૩	૨૮	ધ્રુ.	૨૮	૪૮	બ.	૧૨	૫૮	૧૮	૨૩	૧૯	૨૦	૩૨	૨૮	વૃ.	૬૦	૦	કામિકા ૧૧ કુંજ. એકા.
૧૨	૨૬	બુ.	૪૮	૩૦	મૃ.	૫૯	૧	વ્યા.	૨૫	૧૪	કૌ.	૧૬	૨૯	૧૯	૨૪	૨૦	૧૯	૩૨	૨૮	વૃ.	૨૬	૧	પારશી જશન.
૧૩	૨૭	ગુ.	૫૩	૦	આ.	૬૦	૦	વ્યા.	૨૧	૨૩	ગ.	૨૦	૪૮	૨૦	૨૫	૨૧	૧૭	૩૩	૨૭	મિ.	૬૦	૨	પ્રદોષ ભ. પ્ર. ૫૨-૫૩
૧૪	૨૮	શુ.	૫૯	૫૯	આ.	૫	૧૧	હ.	૨૭	૫૧	વિ.	૨૫	૩૩	૨૧	૨૬	૨૨	૧૬	૩૩	૨૭	મિ.	૫૫	૦	શિવરાત્રિ ભ. નિ. ૨૫-૧૯
૩૦	૨૯	શ.	૬૦	૦	પુ.	૧૧	૩૧	વ.	૨૯	૨૯	ચ.	૩૦	૨૪	૨૨	૨૭	૨૩	૧૪	૩૩	૨૭	ક.	૬૦	૫	દીપપૂજનદર્શન. ૩૦
[illegible]																							[illegible]

ભ. ચં.
૧ ગુ.
૧૨
૭
૯ ચં.
૧૧
૮
૧૦ રા.

પ્ર.	ર.	ચં.	મ.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	ધ.	ક.	મિ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૨૯	૨૧	૧	૧૮	૧૦	૧૦	૨૯	૬	૬
ક.	૧૭	૪૪	૨૫	૪૪	૨૭	૬	૧૫	૪૩	૪૩
વિ.	૦	૨૪	૨૮	૫૪	૪૦	૨૫	૨૯	૪૫	૪૫
ગ.	૫૭ ૦	૮૫૭ ૪૩	૩૪ ૩૭	૧૦૦ ૪૨	૮ ૮	૧૬ ૪૬	૮ ૧૭	૩ ૧૧	૩ ૧૧

૫ ર.
૪૨ ચંબુશુક
૩ શ.
૬ મ.
૨
૭
૧ ગુ.
૮
૧૦ શ.
૧૨
૯
૧૧

પ્ર.	ર.	ચં.	મ.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ક.	ક.	ક.	ક.	મે.	મિ.	ક.	મ.	ક.
અં.	૧૩	૧૩	૧૦	૧૫	૧૨	૯	૧	૫	૫
ક.	૩૨	૫	૨૯	૨૩	૦	૫૮	૨૦	૫૬	૫૧
વિ.	૩૨	૫૬	૦	૪૩	૫૮	૧૬	૨૦	૩	૩
ગ.	૫૭ ૧૪	૭૨૭ ૨૧	૩૮ ૩૮	૧૦૯	૬ ૮	૨૯ ૨૬	૧૭ ૮	૩ ૧૧	૩ ૧૧

आनंदवटी.

ખાધું ન પચવું; અજીરણ, ભૂખ ન લાગવી, અરૂચિ, આફરો, ગોળો ચડવો, છાતીએ બળતરા, નળબંધ વાયુ, બંધકોશ, વિગેરે દરદો મટાડે છે. ભૂખને ઉઘાડે છે, ખાધું પચાવે છે. અને દસ્ત સાફ અને નિયમસર થાય છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂા. ૧

સવારમાં ૧ ગોળી પાણી સાથે ખાવી બપોરે અને સાંજે જમ્યા પછી એકેકી ગોળી ખાવી.

अफीणनाशक गुटि.

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી અફીણમાં પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકશાન કરવા ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨

ઝીંઝુવાડાથી રામઅવતાર વખતરામ લખે છે કે આ દવાથી દસ વરસનું અફીણનું બંધારણ માત્ર પચીસ દીવસમાં છુટીગયું છે.

जय गुटिका.

આ દવાથી જે સ્રીઓને રૂતુશ્રાવ—અટકાવ ન આવતો હોય, તેને અટકાવ આવે છે. અનિયમિત અટકાવ આવતો હોય, અને વખતે દુઃખ થતું હોય તેને નિયમસર અટકાવ લાવે છે. અને પીડા મટાડે છે.

ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૫

कोलेरा पील्स,

ગમે તેવો કોલેરા, ઝાડા, ઉલટી, અને ગોટલા ચડતા હોય, માતાનું થયું હોય, તેને આ દવા તુરતજ મટાડે છે.

આ માત્રાથી ૪ ગોળી દર બબે કલાકે આદાના રસમા આપવી. ડબી ૧ ની કી. રૂ.૧

नेत्र फुलहर पील्स.

આંખમાં પડેલું, ફુલ, ઝાંખ, છારી, પડળ પરવાળાં, રતાંધળાપણું અને મોતીઓ પડેલો હોય તો તે વગર વાઢકાપે આ ગોળીઓ આંજવાથી મટે છે.

આંખના કોઇ પણ રોગ, ખીલ પડવા, આંખ દુઃખવી, પાંપણો ગળી જવી, વિગેરે વ્યાધિ આ દવાથી મટી તેજને વધારે છે

ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧

પાણી સાથે ઘસી ૧ ગોળી સાંજે અને સવારે આંખમાં આંજવી.

वंन्ध्या पील्स.

ગમે તેવી વંન્ધ્યા સ્રીને—જે સ્રીને પ્રજા થતી ન હોય, એકવાર પ્રજા થઇ પછી પ્રજા થઇ જીવતી ન હોય તેવી વન્ધ્યા સ્રીને આ દવાનું સેવન કરવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે અને પ્રજા થાય છે તે દીર્ઘાયુ થાય છે ડબીની કીં. રૂ. ૪

પ્રાંતીજથી સોની દલસુખરામ અમથારામ લખે છે કે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી મારી સ્રીને બીલકુલ પ્રજા થતી નહોતી તે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી થઈ છે તેથી તમારો આભાર માનીએ છીએ.

कामरस गुटिका.

જે સ્રીને વારંવાર પ્રજા થવાથી, તંદુરસ્તીની હાનિ થતી હોય તેવી સ્રીને આ દવાનો ઉપયોગ કરવાથી પોતાન પતિ સાથે સંયોગ કરવા છતાં પણ ગર્ભ રહેતો નથી અને પ્રજા થતી નથી.

ડબી. ૧ ની કીં. રૂ. ૫

अमृत पान.

આ દવાથી ગરમીના રોગો મટે છે. અને લોહીની શુદ્ધી થાય છે અને તાવ, ઉનવા, ખસ વિગેરે ગરમીના રોગો મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. કી. રૂ. ૧

મકોશાથી દામોદરદાસ રેવાદાસ લખે છે કે, આપની અમૃતપાનની બાટલી ઘણી ચકસિર છે. તે તેના નામ પ્રમાણેજ ગુણ કરે છે તેથી હું ઉપકૃત છું.

अमृत-जीवन.

આ દવા જુદા જુદા અનુપાન સાથે માત્ર બેજ ટીપાં આપવાથી તમામ પ્રકારના રોગો મટાડે છે. શરીરની અંદરના દરદો ઉપરાંત બહારના ચામડીનાં દરદો દવા લગાવવાથી મટી જાય છે બા.૧ ની કી. રૂ ૧

આંમલીયારાના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસીંહજી લખે છે કે અમૃત જીવનની અજમાયશ કરતાં જુદા જુદા રોગ ઉપર બહુ ખાનીથી ભરૂસાપાત્ર અને ઘણુ ઉપયોગી દવા નીવડી છે.

																							પરચુરણ હકીકત
૧	૩૧	સો.	૭	૯	આ	૨૩	૪૨	વ્ય.	૩૧	૪૦	બ.	૯	૯	૨૪	૨૯	૨૫		૩૪	૨૬	ક.	૨૩	૪૭	ચન્દ્રદર્શન મુ. ૩૦
૨	૧	મં.	૧૦	૪૪	મ.	૨૮	૩૪	વ.	૩૨	૦	કૌ	૧૦	૪૪	૨૫	૧	૨૬	૬	૩૫	૨૫	સિં	૬૦	૦	શ. ઉ. પૂર્વે ૨૦૦૦ આગટ
૩	૨	બુ.	૧૩	૪૨	પૂ.	૩૨	૨૭	પ.	૩૧	૧૫	ગ	૧૩	૪૨	૨૬	૨	૨૭	૩	૩૫	૨૫	સિં	૪૮	૬	દગ્ધ ૧૩. આશ્લેષાર્ક ૨૬-૧૦
૪	૩	ગુ.	૧૪	૩૧	ઉ.	૩૫	૪	શિ.	૨૯	૧૮	વિ.	૧૪	૩૧	૨૭	૩	૨૮	૦	૩૬	૨૪	ક.	૬૦	૦	વિનાભોળ ૪ભ. નિ. ૧૪-૩૪
૫	૪	શુ.	૧૪	૩૭	હ.	૩૬	૩૦	સિ.	૨૬	૫૭	બા	૧૪	૩૭	૨૮	૪	૨૯	૩૬	૩૭	૨૩	ક.	૬૦	૦	નાગ ૫ કલ્કિજયંતિ ૩૬ નં.
૬	૫	શ.	૧૩	૨૦	ચિ.	૩૬	૪૧	સા.	૨૩	૧૯	તૈ	૧૩	૨૦	૨૯	૫	૩૦	૫૪	૩૭	૨૩	ક.	૬	૩૫	વર્ષા ૬ શીતલા ૭ ધબાડ ૧૩
૭	૬	ર.	૧૦	૫૨	સ્વા	૩૫	૩૬	શુ.	૧૮	૩૯	વ	૧૦	૫૨	૩૦	૬	૩૧	૫૧	૩૮	૨૨	તુ.	૬૦	૦	દુર્ગા ૮ સિદ્ધિ ૩૪-૯
૮	૭	સો.	૭	૨૧	વિ.	૩૩	૩૫	શુ.	૨૪	૮	મ	૭	૨૧	૧	૭	૧	૪૮	૩૮	૨૨	તુ.	૧૯	૫	આસ્પંદાદ મેહેર ૩૦ યમઘંટ.
૯	૮	મં.	૨	૫	અ.	૩૦	૫૬	બ્ર.	૬	૪૯	કૌ	૨	૫૪	૨	૮	૨	૪૫	૩૯	૨૧	વૃ.	૬૦	૦	પા. ક. ગા. ૨ નોળી નોમ.
૧૧	૯	બુ.	૫૨	૧૦	જ્યે	૨૭	૨૪	ઐં.	૫૬	૪૬	વ	૨૪	૫૯	૩	૯	૩	૪૨	૪૦	૨૦	વૃ.	૨૭	૨૪	પુત્રદાસ્માર્ત ૧૧-૨૭ નં ય.
૧૨	૧૦	ગુ.	૪૬	૧૪	મૂ.	૨૩	૩૫	વિ.	૪૫	૧૨	ગ	૯	૧૨	૪	૧૦	૪	૩૯	૪૦	૨૦	ધ.	૬૦	૦	ભાગવત ૧૧ નિ. વા. ૫-૪૬
૧૩	૧૧	શુ.	૪૦	૯	પૂ.	૧૯	૨૯	પ્રી.	૩૭	૩૬	કૌ	૧૩	૧૧	૫	૧૧	૫	૩૪	૪૧	૧૯	ધ.	૩૨	૨૭	પ્રદોષ ૧૪ નં. ધબાડ ૪૦
૧૪	૧૨	શ.	૩૪	૨	ઉ.	૧૫	૨૧	આ	૩૦	૬	ગ	૭	૫	૬	૧૨	૬	૩૩	૪૧	૧૯	મ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૩૪-૯પા. પતેતી
૧૫	૧૩	ર.	૨૮	૧૦	શ્ર.	૧૧	૨૩	સૌ.	૨૨	૩૮	વિ	૧	૬	૭	૧૩	૭	૩૦	૪૦	૧૮	મ.	૩૯	૩૮	પં.નારળી ૧૫ રક્ષાબંધન ગળેવ.
૧	૧૪	સો.	૨૨	૩૮	ધ.	૭	૫૨	શો.	૧૫	૩૦	કૌ	૨૨	૩૮	૮	૧૪	૮	૨૯	૪૨	૧૮	કું.	૬૦	૦	પ. નિ. ૧૩-૩૭ મઘાસીતાર્ક.
૨	૧૫	મં.	૧૭	૪૮	શ.	૪	૪૪	અ.	૮	૪	ગ	૧૭	૪૮	૯	૧૫	૯	૭	૪૩	૧૭	કું.	૪૭	૫૨	પ. મૃત્યુ ૪ ભ. પ્ર. ૪૫-૪૧
૩	૧૬	બુ.	૧૩	૪૪	પૂ.	૨	૧૫	સુ.	૫૪	૫૬	વિ	૧૩	૪૪	૧૦	૧૬	૧૦	૨૬	૪૩	૧૭	મી.	૬૦	૦	પ. સંકટ ૪.ચં.ઉ.ક. ૮ મિ.૨૯
૪	૧૭	ગુ.	૧૦	૩૯	ઉ.	૦	૫૮	ધૃ.	૫૩	૬	બા	૧૦	૩૯	૧૧	૧૭	૧૧	૨૪	૪૩	૧૭	મી.	૬૦	૦	પ. ૧ નં. ધબાડ ૧૦
૫	૧૮	શુ.	૮	૪૪	રે.	૦	૪૫	ગં.	૪૯	૪૧	તૈ	૧૮	૪૪	૧૨	૧૮	૧૨	૨૩	૪૩	૧૭	મી.	૦	૪૫	બુ. ઉ પરે ૨૪-૯ પં.૦-૪૫સુધી
૬	૧૯	શ.	૮	૨	અ	૧	૩૩	વૃ.	૪૭	૧૨	વ	૮	૨	૧૩	૧૯	૧૩	૨૧	૪૪	૧૬	મે.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૭-૫૨ શીતળા ૭
૭	૨૦	ર.	૮	૪૧	ભ.	૩	૪૦	ધ્રુ.	૪૫	૪૫	બ.	૮	૪૧	૧૪	૨૦	૧૪	૨૦	૪૪	૧૬	મે.	૧૯	૩૦	કૃષ્ણજયંતિ કાલા ૮ મંવાદી
૮	૨૧	સો.	૧૦	૨૮	કૃ.	૭	૨	વ્યા	૪૫	૧૪	કૌ.	૧૦	૨૮	૧૫	૨૧	૧૫	૧૮	૪૪	૧૬	વ.	૬૦	૦	ગોકુળ આઠમ.
૯	૨૨	મં.	૧૩	૨૯	રો.	૧૧	૩૩	હ.	૪૫	૩૨	ગ.	૧૩	૨૯	૧૬	૨૨	૧૬	૧૭	૪૫	૧૫	વ.	૪૪	૧૮	ભ. પ્ર. ૪૬-૨૫-૧૩ નં ધબાડ
૧૦	૨૩	બુ.	૧૭	૨૮	મૃ.	૧૯	૩	વ.	૪૬	૪૦	વિ.	૧૭	૮	૧૭	૨૩	૧૭	૧૬	૪૫	૧૫	મિ.	૬૦	૦	તી. ૧૭-૨૯ વક્રીગુરુ ૧૬-૧૯
૧૧	૨૪	ગુ.	૨૨	૭	આ	૨૩	૯	સિ.	૪૮	૬	બા	૨૨	૭	૧૮	૨૪	૧૮	૧૪	૪૫	૧૫	મિ.	૬૦	૦	અજા ૧૧ કન્યાબુધ ૨૦-૧૪
૧૨	૨૫	શુ.	૨૭	૨	પુ.	૨૯	૩૪	વ્ય.	૪૯	૩૫	તૈ	૨૭	૨	૧૯	૨૫	૧૯	૧૩	૪૫	૧૫	મિ.	૧૨	૫૮	પક્ષપ્રદોષ.
૧૩	૨૬	શ.	૩૧	૫૫	પુ.	૩૫	૪૬	વ.	૫૧	૪	વ.	૩૧	૫૫	૨૦	૨૬	૨૦	૧૧	૪૬	૧૪	ક.	૬૦	૦	શનિપ્રદોષ ભ. પ્ર. ૩૧-૪૨
૧૪	૨૭	ર.	૩૬	૨૧	આ.	૪૧	૩૯	પ.	૫૨	૦	વિ.	૪	૮	૨૧	૨૭	૨૧	૧૦	૪૬	૧૪	ક.	૪૦	૩૯	૪૧ નં યમઘંટ ભ. નિ૩-૫૨
૩૦	૨૮	સો.	૪૦	૨	મ.	૪૬	૪૨	શિ.	૫૨	૧૬	ચ.	૮	૧૧	૨૨	૨૮	૨૨	૯	૪૬	૧૪	સિં	૬૦	૦	પિઠોરી ૩૦ દર્શ ૨૦ સોમવ

બુ. ૫ ગુ. ૩
૬ મં ર. શ. ૪ કે. ૨
૭ શુ. ૧
૮ ચં ૧૦ રા. ૧૨
૯ ૧૧

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ક.	મ.	ક.	સિં	મે.	મિ.	ક.	મ.	ક
અં.	૨૬	૨૦	૧૯	૧૦	૧૨	૧૬	૩	૫	૫
ક.	૫૪	૩૩	૧૪	૫૫	૫૧	૧૭	૫	૧૧	૧૧
વિ.	૪૭	૩૬	૨	૩૦	૨૨	૩૫	૫૨	૩૨	૨૨
	૫૭	૮૫૧	૩	૧૦૪	૩	૨૭	૭	૩	૩
ગ.	૩૧	૨૯	૩	૫૪	૨૭	૨૬	૨૮	૧૧	૧૧

મ ૬ બુ શ ૪ કે
૭ ર. ૫ ચં શુ. ૩
૮ ૨
૯ ૧૧ ૧ ગુ.
૧૦ રા. ૧૨

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	સિં	સિં	ક.	કન્યા	મે.	મિ.	ક.	મ.	ક.
અં.	૧૧	૩	૨૯	૫	૧૩	૨૭	૪	૪	૪
	૧૯	૪૮	૦	૫	૧૧	૧૫	૮૮	૨૩	૨૩
ક. વિ.	૨૯	૫૭	૪૭	૫૮	૫૩	૩૪	૩૩	૪૯	૪૯
	૫૭	૭૩૭	૬૦	૮૩	૧	૫૨	૬	૩	૩
ગ.	૫૪	૧૨	૨૬	૩૦	૮	૩૮	૪૧	૧૧	૧૧

						પરચુરણ હકીકત
૧ ૨૯ મ.	૮૨ ૩૯ પૂ.	૫૦ ૫૩ સિ.	૫૧ ૪૮ વિ	૧૧ ૨૦ ૨૩ ૨૯ ૨૩ ૬ ૮ ૧૦	સિ. ૬૦ ૦	નુથાંપાળીમ ૨૭-૪૮
૨ ૩૦ બુ.	૪૪ ૭ ઉ.	૫૩ ૩૮ સા.	૫૦ ૧૧ આ	૧૩ ૨૩ ૨૪ ૩૦ ૨૪ ૩ ૪૭ ૧૩	સિ. ૬ ૩૪	પુર્વાર્ફે.-૧ ૯ વા, જંબુક
૩ ૩૧ ગુ.	૪૪ ૨૦ હ.	૫૫ ૨૧ શુ.	૪૭ ૪૪ તૈ	૧૪ ૧૩ ૨૫ ૧ ૨૫ ૦ ૪૮ ૧૨	ક. ૬૦ ૦	વરાહજંયાત હરિતાલિકા ૩
૪ ૧ શુ.	૪૩ ૧૧ ચિ	૫૫ ૫૨ શ.	૪૪ ૧૫ વ.	૧૩ ૪૫ ૨૬ ૨ ૨૬ ૫૬ ૪૮ ૧૨	ક. ૨૫ ૩૯	ગણેશ ૪ ચી. ૧૩-૪૧સપ્ટેંબર
૫ ૨ શ.	૪૦ ૮૮ ૨૧	૫૫ ૮ અ.	૩૯ ૫૨ બ્ર.	૧૧ ૫૯ ૨૭ ૩ ૨૭ ૫૫ ૪૯ ૧૧	તુ. ૬૦ ૦	રૂષી ૫-૫૫ નં. ધબાડ.
૬ ૩ ર.	૩૭ ૨૫ વિ.	૫૩ ૧૬ એ.	૩૪ ૧૬ કૌ	૯ ૬ ૨૮ ૪ ૨૮ ૫૨ ૫૦ ૧૦	તુ. ૩૮ ૪૪	૫૩ નં. મૃત્યુ. ૫બાડ ૨૭
૭ ૪ સો.	૩૩ ૧૦ અ.	૫૮ ૪૨ વૈ.	૨૮ ૧૦ બ	૫ ૧૭ ૨૯ ૫ ૨૯ ૪૯ ૫૦ ૧૦	વૃ. ૬૦ ૦	અ. પ્ર. ૩૩-૯ ગૌર્યાવાહનં.
૮ ૫ મં.	૨૮ ૮ જ્યે	૪૭ ૨૫ વિ.	૨૧ ૨૪ વિ	૦ ૩૯ ૩૦ ૬ ૩૦ ૪૭ ૫૧ ૯	વૃ. ૪૭ ૨૫	દુર્વાષ્ટમી ૮ ગૌર પુજન
૯ ૬ બુ.	૨૨ ૩૩ મૂ.	૪૩ ૩૪ પ્રી.	૧૪ ૧૫ કૌ.	૨૨ ૩૩ ૧ ૭ ૧ ૪૪ ૫૧ ૯	ધ. ૬૦ ૦	અદુઃખ ૯ યમઘં. ૪૩
૧૦ ૭ ગુ.	૧૬ ૪૩ પૂ.	૪૯ ૩૨ આ	૫ ૬ ૪૫ ગ	૧૧ ૪૩ ૨ ૮ ૨ ૪૧ ૫૨ ૮	ધ. ૫૩ ૩૨	ચી ૪૩-૪૦
૧૧ ૮ શુ.	૧૦ ૩૮ ઉ.	૩૫ ૨૨ સૌ.	૫૧ ૨૬ વિ.	૧૦ ૩૮ ૩ ૯ ૩ ૩૮ ૫૨ ૮	મ. ૬૦ ૦	પરિવર્તિ ૧૧ વામન ૧૨
૧૨ ૯ શ.	૪ ૩૫ શ્ર.	૩૧ ૨૨ અ.	૪૩ ૫૬ બા.	૪ ૩૫ ૪ ૧૦ ૪ ૩૬ ૫૩ ૭	મ. ૫૯ ૨૯	શનિપ્રદોષ ૩૧ નં પંચક
૧૪ ૧૦ ર.	૫૩ ૧૬ ધ.	૨૭ ૩૭ શુ.	૪૬ ૪૩ ગ	૨૬ ૧ ૫ ૧૧ ૫ ૩૪ ૫૩ ૭	કું. ૬૦ ૦	અનંત ૧૪ ભ.પ.૫૩-૧૮ પં.
૧૫ ૧૧ સો.	૪૮ ૨૩ શ.	૨૪ ૨૮ વૃ.	૨૯ ૫૨ વિ.	૨૦ ૪૯ ૧ ૧૨ ૬ ૩૨ ૫૪ ૬	કું. ૬૦ ૦	પ્રૌષ્ટવદી ૧૫ શ્રાદ્ધારંભ પં.
૧ ૧૨ મં.	૪૪ ૨૨ પૂ.	૨૧ ૫૮ ધ્રુ	૨૩ ૩૨ બા.	૧૬ ૨૩ ૨ ૧૩ ૭ ૨૯ ૫૪ ૬	કું. ૭ ૩૬	ઉતરાર્ક. ૪૯-૧૬ વા. મૂષક.પં.
૨ ૧૩ બુ.	૪૨ ૨૦ ઉ.	૨૦ ૨૦ વ્યા.	૧૮ ૧ તૈ.	૧૩ ૨૧ ૩ ૧૪ ૮ ૨૬ ૫૫ ૫	મી. ૬૦ ૦	૪૧ નં. દગ્ધ. પંચક.
૩ ૧૪ ગુ.	૩૯ ૨૫ રે.	૧૯ ૪૩ હ.	૧૩ ૨૦ વ.	૧૦ ૫૨ ૪ ૧૫ ૯ ૨૪ ૫૫ ૫	મી. ૧૯ ૪૩	ચી. ૧૦-૨૧થી પં. ૧૯—૪૩સુધી
૪ ૧૫ શુ.	૩૮ ૪૪ અ.	૨૦ ૧૨ વ.	૯ ૪૪ બ.	૯ ૪ ૫ ૧૬ ૧૦ ૨૧ ૫૬ ૪	મે. ૬૦ ૦	સંકટ ૪ ચં. ઉ. ક. ૮ મી ૨૩
૫ ૧૬ શ.	૩૯ ૨૭ ભ.	૨૨ ૪ સિ.	૬ ૪૭ કૌ	૯ ૫ ૬ ૧૭ ૧૧ ૧૮ ૫૬ ૪	મે. ૩૭ ૫૦	ભરણીશ્રાદ્ધ ક. ૧૪-૨૬ સુ. ૧૫
૬ ૧૭ ર.	૪૧ ૧૪ કૃ.	૨૫ ૧૦ વ્ય.	૫ ૧ ગ	૧૦ ૨૦ ૭ ૧૮ ૧૨ ૧૬ ૫૭ ૩	વૃ. ૬૦ ૦	ચી. ૪૧-૧૧ વક્રીશ. ૫૧-૫૮
૭ ૧૮ સો.	૪૪ ૧૩ રો.	૨૯ ૨૭ વ.	૪ ૧૬ વિ	૧૨ ૪૩ ૮ ૧૯ ૧૩ ૧૩ ૫૭ ૩	વૃ. ૬૦ ૦	૨૯ નં. અમૃ. ચી. ૧૨-૪૦
૮ ૧૯ મં.	૪૮ ૧૮ મૃ.	૩૪ ૪૭ સિ.	૪ ૨૧ બા.	૧૬ ૧૫ ૯ ૨૦ ૧૪ ૧૦ ૫૮ ૨	વૃ. ૨ ૭	કાલા ૮-૩૪ નં. યમઘંટ.
૯ ૨૦ બુ.	૫૩ ૧ આ	૪૦ ૩૮ વ્ય.	૫ ૧૭ તૈ	૨૦ ૩૯ ૧૦ ૨૧ ૧૫ ૮ ૫૮ ૨	મિ ૬૦ ૦	અવિધવા ૯ બુ.અ.પરે ૩૩-૩૨
૧૦ ૨૧ ગુ.	૫૭ ૪૭ પુ.	૪૬ ૫૮ વ.	૬ ૨૧ વ.	૨૫ ૨૯ ૧૧ ૨૨ ૧૬ ૫ ૫૯ ૧	મિ. ૩૦ ૨૩	૪૬ નં. અમૃત ચી. ૨૫-૧૮થી
૧૧ ૨૨ શુ.	૬૦ ૦ પુ.	૫૩ ૩ ધ્રુ.	૭ ૫૧ ન	૩૦ ૨૮ ૧૨ ૨૩ ૧૭ ૨ ૬ ૦	ક. ૬૦ ૦	મૂ ૫૩-૨. શીવ. ઈ. એકાદશી.
૧૧ ૨૩ શ.	૨ ૫૯ આ	૫૯ ૨૦ [illegible]	૯ ૧૯ રા.	૩ ૪૯ ૧૩ ૨૪ ૧૮ ૦ ૦ ૦	ક. ૫૯ ૨૦	મંદીરા ૧૧ ગન્યારી શ્રાદ્ધ.
૧૨ ૨૪ ર.	૭ ૩૦ મ.	૬૦ ૦ સિ	૧૦ ૧૦ તૈ.	૭ ૩૮ ૧૪ ૨૫ ૧૯ ૩ ૧ ૫૬	સિ. ૬૦ ૦	પ્ર. કલિયુગાદી હ. ૭ યમઘં. ૬૦
૧૩ ૨૫ સો.	૧૧ ૧૭ મ.	૪ ૩૪ સા.	૧૦ ૪૨ વ.	૧૧ ૧૭ ૧૫ ૨૬ ૨૦ ૫૪ ૧ ૫૯	સિ. ૬૦ ૦	શીવરાત્રી. ચી. ૧૧-૮ ૪૨-૩૧
૧૪ ૨૬ મં.	૧૪ ૨ પૂ.	૮ ૫૮ શુ.	૧૦ ૨૦ શ.	૧૪ ૩ ૧૬ ૨૭ ૨૧ ૫૨ ૨ ૫૮	સિ. ૨૪ ૪૫	અમાસ હસ્તાર્ક ૨૭-૧૩ વા.
૩૦ ૨૭ બુ.	૧૫ ૪૨ ઉ.	૧૨ ૭ શુ.	૮ ૫૪ ના.	૧૫ ૪૨ ૧૭ ૨૮ ૨૨ ૫૦ ૨ ૫૮	ક. ૧૦ ૦	...નામહાલય ઘટસ્થાપનં.

૧૦ ૬ બુ. શુક્રશક
મં ૭ ૫ ગુ. ૩
૪ ૨
૮ ચં ૧૧ શુ. ૧
૧૦ રા. ૧૨

ગ્ર.	ર.	ચં.	મ.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	સિં	કું.	તુ.	ક.	મે.	ક.	ક.	મ.	ક.
અં.	૨૪	૧૪	૮	૨૦	૧૨	૯	૬	૩	૩
ક.	૫૨	૧૪	૨૫	૪૧	૫૦	૪૩	૧૩	૩૯	૩૯
વિ.	૫૮	૫૪	૫	૪	૩૨	૫૨	૫૨	૧૮	૧૮
ગ.	૫૮	૮૪૧	૪૨	૩૬	૧૨	૬૩	૫	૩	૩
	૨૦	૫૬	૫૦	૪૩	વ૬	૩૫	૫૨	૧૧	૧૧

મં ૭ ૫
૮ રવંબુ. શુક્ર
૯ ૩
૧૨
૧૦રા ૧૧ ૧ ગુ

ગ્ર.	ર.	ચં.	ન.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ક.	ક.	તુ.	ક.	મે.	ક.	કર્ક	મ.	કર્ક
અં.	૧૦	૧૫	૧૯	૧૮	૧૧	૨૬	૭	૨	૨
ક.	૩૧	૪૯	૩૪	૫૪	૪૦	૪૩	૩૪	૫૮	૫૮
વિ.	૧૫	૧૬	૩૮	૨૩	૨	૨૨	૧	૨૫	૨૫
ગ.	૫૮	૭૬૩	૪૩	૫૩	૬	૬૩	૪	૩	૩
	૫૫	૫૦	૨૫	૮૧	૧	૫૭	૪૦	૧૧	૧૧

દવેનું સુંદરી સાથી. રજીસ્ટર્ડ છે.

મંગાવો—તે સ્ત્રીઓના તમામ રોગને માટે અકસિર નીવડયું છે. સ્ત્રીઓના કોઇપણ દરદ જેવાં કે, લોહીવા, પ્રદર, રક્ત અને શ્વેત જેથી ગુહ્યસ્થાનમાંથી ચીકણી, ધટી, પીળી, મળ ગુગળી અગર લાલ રંગની લોહી જેવી રસી નીકળ્યા કરે છે, પેશાબે અગન બળે, હાથ પગના તળીઆમાં, કેડમાં, માથામાં અને કોઇ વખતે આખા શરીરમાં સણકા મારે, ફાટ, ચુમ અને કળતર થાય, ઝીણો તાવ હંમેશાં આવે, શરીર સુકાઇ પીળી પુણી જેવું થાય, આંખોનું તેજ કમી થાય, દિવસે દિવસે શરીર સુકાઇ બેહાલ થાય, અશક્તિ આવે અને કામ થઇ શકે નહિ, આખો દિવસ કેડ અને માથું ફાટયાં કરે, તાવ ઉધરસ, દમ, ખાંસી મોળ, ઉલટી, અરૂચી, માસિક અટકાવ—સંતાન સબંધી તમામ રોગ ગર્ભાશયની પીડા કસુવાવડ, સુવારોગ વિગેરે, તમામ રોગ અને આવાં અનેક દરદોના સમુહને આ સુંદરી સાથી એકદમ મટાડી શકે છે.

આ સુંદરીસાથી બાળ યુવાન અને વૃદ્ધ દરેક સ્ત્રીએ હંમેશાં વાપરવા લાયક છે જેથી તેઓના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે સ્ત્રીઓ સંતાનના ભાગે દવા પામતા નથી અને ગર્ભાશયને ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવી પ્રસુત વયે ગર્ભ ધારણ થાય છે. પીવામાં સ્વાદિષ્ટ છે. બાટલી ૧ ની કીમત રૂ ૧) ત્રણ બાટલીના રૂ ૨–૪–૦ પોષ્ટ ૦–૭–૦

સુંદરીસાથીના ખાસ ગુણ.

૧ નાની બાળકીઓને પાવાથી શરીર પુષ્ટ રાખી યુવાન અવસ્થામાં પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થવા દેતું નથી

૨ યુવાન સ્ત્રીઓને પ્રદરના વ્યાધિ માંથી બચાવી ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવે છે

૩ ગર્ભ વખતે પીવાથી અધુરે માસે ગર્ભ પડતો નથી, ગર્ભનું પોષણ કરી પૂર્ણ માસે વિના કષ્ટે પ્રસવ થાય છે

૪. સુવાવડ પછી પીવાથી સુવા રોગ થતો નથી, બાળકને પુષ્ટ કરે તેવું તંદુરસ્ત ધાવણ બનાવે છે અને બાળકનું શરીર પુષ્ટ કરે છે.

૫ સ્ત્રી રોગ તમામ મટાડે છે હંમેશાં પીવાથી સ્ત્રી તંદુરસ્ત રહી શકે છે. પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થતા નથી.

૬ વૃદ્ધાવસ્થામાં પીવાથી શરીર પુષ્ટ અને તંદુરસ્ત યુવાન જેવું રહે છે, અને વૃદ્ધાવસ્થાને અટકાવે છે

દરેક સ્ત્રીએ બાળકીથી વૃદ્ધ થતા પર્યંત આ બાટલી પાસે રાખવીજ જોઇએ.

સુંદરી સાથીના સબંધમાં

નવાબશાહુથી એન્જીનીયર કલ્યાણજી અરજણ લખે છે કે, આપના તરફથી સુંદરી સાથીની બાટલી ૬ મંગાવી અમારી સ્ત્રીને પીવરાવી છે, તેમાં સફેદ પ્રદરની તમામ શાંતિ થઇ છે હવે શરીરમાં તાકાદ આવી છે. અનેક દરદ એથી શાંત થયા છે સુંદરીસાથીની દવાના જે ગુણ આપે દર્શાવ્યા છે તે ખરેખર ફાયદાકારક છે. હું તનમનથી સરટીફીકેટ આપુ છુ કે આ દવા આપ ખરા ગુણવાળી ને ઇશ્વરી સત્તાવાળી દવા બનાવી છે. હજુ મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂં છુ

ખરવાસાથી પેલાભાઇ ગીરજાશંકર લખે છે કે, તમારી સુંદરીસાથી દવા મેં મંગાવી વાપરી હતી તેમજ તેના સારા ગુણની વિશેષ હકીકત જનસમુહને સમજાવવામાં આવે છે.

મુંબાઇથી ત્રવાડી રતીલાલ પ્રભાશંકર લખે છે કે તમારી સુંદરી સાથીની બાટલી મોકલી તેથી આરામ છે તેથી બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી થી મોકલશો દવા ઘણીજ સારી અને ઉત્તમ છે

નાંદોદથી મણીલાલ દ્વારકાંદાસ લખે છે કે, આપની સુંદરી સાથીની દવાથી અમારી બૈરીને દરદનું આરામ છે, માટે તુરત બીજી ૩ બાટલી વી પી થી મોકલો રોગ મટવાથી તમારા હકમાં દુવા દઇએ છીએ.

ખાખીજાલીઆથી મોન જી બાટવીઆ લખે છે કે, હાલમાં સુંદરી સાથીનો સારી રીતે ઉઠાવ છે અને ઘણા તરફથી તે બાબત ધન્યવાદ મળ્યો છે

દવા દિવસમાં ત્રણ વાર અર્ધો અર્ધો ચમચો ચોખાના ધોવરામણ સાથે પીવી. ચરી કાંઇ નહિ.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ. પાચકુવા ચાર રસ્તા ઉપર.

પાતાળનો અવાજ.

અમૃતધારાનું મે મારા કુટુંબમાં સેવન કરાવ્યું, હું અંતઃકરણથી અનુમોદન આપું છું કે, જે રોગોને વાસ્તે લખ્યું છે એ લાભદાયક પ્રમાણિક છે. મીસીસ એચ પેટરસન, સાહિબા, નં. ૧૨૪૨, ઓકલેન્ડ, અમેરીકા

એક અન્ય બાઇની સમતી.

" મારી પુત્રીએ અમૃતધારાની શીશી આપની પાસેથી ગયા મ સમાં ખરીદી હતી, હું આપને લખું છું કે, એ બહુજ અદભૂત વસ્તુ છે, અમે મનુષ્ય જાતિને માટે એક ન્યામત છે, હું કહું છું કે કદી હું તે સિવાય રહી શકીશ નહિ, કારણ કે તે સર્વ રોગ મટાડનાર છે જો મને તેની પહેલાં ખબર હોત તો મારા પ્યારા પતિનો જીવ તેથી બચી જાત અમૃતધારાની પુરી પ્રસંશા થઇ શકતી નથી, કોઇ અન્ય ઔષધ તેની સાથે મુકાબલો કરી શકશે નહિ

દઃ **જોહનસન, ચુનાર.**

કવિ વિનોદ વૈદ ભૂષણ પં. ઠાકુરદત્ત શર્મા, વૈદ્યની દવા

અમૃતધારા દરરોજ પાસે રાખો

જે એકજ દવા કે જેની માત્રા ૨–૩ ટીપાં છે, તે લગભગ સર્વ રોગોને, જે લગભગ ગામા વૃદ્ધો, બાળકો, જુવાનો, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોને થાય છે, તે સર્વનો રામબાણ ઇલાજ છે ખાવામાં તેમ ચોપડવામાં બંનેમાં કામ આવે છે કોઇ અચાનક દુ ખ થાય તો અચાનકજ દુર કરે છે, મહિનાના રોગો દિવસમાં, દિવસોના રોગો કલાકોમાં, કલાકોના મિનીટોમાં દુર થઇ જાય છે; એકવાર અજમાવો, જુઠી નકલોથી બચો અને અસલને ખરીદો.

રોગોનાં નામ કે જેને અમૃતધારા દુર કરે છે

દરેક પ્રકારની માથાની પીડા, દમ, કાસ, પાર્શ્વશુળ, સંગ્રહણી, અપચો, કોલેરા, અરૂચિ, આફરો, ગડગડાટ, પરિણામ, શુળ, સંગ્રહણી, અતિસાર, વમન, અપસ્માર (મૃગી) દંતપીડા, વગેરે દાંતોના સર્વ રોગ, નાકના સર્વ રોગ, મુખના સર્વ રોગ, કોલેરા, દાદર સોજા, દાઝ, માખી, વીછી, સર્પ, હડકાયુ કુતરૂં, ઉંદર વિગેરેના દંશ, સર્વ પ્રકારના સોજા, ઉપદંસ, ઝાડાનું દરદ, આંતરિક વ બાહ્ય પીડા, ફરસ, ચોટ, દુર્બળતા પ્લેગ, અસુત પ્રદર, સોમરોગ, પાંડુરોગ, ક્ષય, રાજ્યક્ષ્મા, ખરેળી, વાયાનો ગોળો, ગલગંડ, કંઠમાળા, સન્નિપાત, બાલરોગ, હૃદયરોગ, મુત્રકૃચ્છ, માસિક બંધ, વાતરોગ, અર્ધાંગ વાત, રક્તપીત દર્દકમર, દાઝવું, પિત, ઉન્માદ, ગળુ પડવું અવાજ બેસી જવો, મૂત્રાશય, કલેજાનું દરદ, માથુ, છાતી, ફેફસાં, આંતરડાં વિગેરેના રોગો ઇત્યાદિ સર્વ રોગોને મટાડે છે કીમત મોટી શીશી રૂ ૨।।, અર્ધી શીશી રૂ ૧।, નમુનાની કીં૦ ૦–૮–૦

कीमत "मोटी" शीशी रु २।।, अर्धीकी रु १।, नमुनाकी कीं ०–८–० है

પત્રવ્યવહારને માટે લખો અમૃતધારા (બ્રાંચ) લાહોર

વ્યાધિ હજાર પણ ઔષધ એક. ખીસ્સામાં દવાખાનું ડૉકટર અને વૈદ્ય.
સર્વ ગુણ એકજ શીશીમાં એટલે હજારો વ્યાધિને માટે એકજ દવા—

અમૃત જીવન. (રજીસ્ટર્ડ)

એ ખરેખર અમૃતજ છે જેમ અમૃતના બે ટીપાથી મૃત માણસ સજીવન થઇ જાય છે તેમ આ અમૃત જીવનના માત્ર બેજ ટીપાં કોઇ પણ રોગ ઉપર માત્ર પાણી કે દુધમાં દિવસમાં ત્રણ વખત આપ્યા કે શરીરની અંદરના તમામ રોગો મટે છે, તેમજ શરીરની બહારના રોગો ઉપર માત્ર બેજ ટીપા લગાડવાથી બહારના ચામડીના રોગો તથા ઝેરી ડંખોને મટાડે છે બાટલી એકની ફી ૧—૦— પો. ૦—૪—૦

આ દવાથી તાવ, દમ, ઉધરસ, ઝાડા ઉલટી, ચુંક, સળેખમ, માથું ચડવું, વા ખાવરો, સળેકા, કોલેરા, અજીરણ, આફરો, અમુઝણ, હીસ્ટીરીઆ, મૃગી—વાઇ આવવી, સંગ્રહણી ઝેરી ડંખ, સોજા, ગુમડાં ખસ, દાદર, પ્લેગ, પાંડુરોગ, ક્ષય, વાયુનો ગોળો, કંઠમાળ, સંધિવા ઉન્માદ રોગ, છાતીનો દુખાવો વિગેરે અનેક રોગ મટે છે છતા કીમ્મત માત્ર રૂ ૧ ત્રણ બાટલીની ફી. રૂ ૨—૪—૦ લાંબો સરટીફીકેટોમાંથી માત્ર એકજ વાંચો —

આબસીઆરાના ના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસિંહજી— લખે છે કે તમારી અમૃતજીવન ઉપર મને પહેલાં તો ભરોસો નહોતો પણ અજમાયશ કરતા જુદા જુદા રોગોબદ્દલ ખાનગી મંગાવે છે અને તેથી તે ભરૂસાપાત્ર અને ઉપયોગી જણાય છે

જુની દમ અને ખાંસીનો ખાત્રીવાળો ઇલાજ

હરીતકયાવલેહ.

આ દવાથી ગમે તેવી ખાસી હશે, કફ ઉધરસ, દમ, તાવ ઝાડાની કબજીયાત બાળકોની વરાધ, સસણી વિગેરે છાતીના અનેક રોગો મટે છે દમની દવાઓ વાપરીને કંટાળેનાઓએ આ શાસ્ત્ર સિદ્ધ અને અમારી લાંબા વખતની અનુભવ કરી સેંકડો દરદીને આરામ આપેલી આ દવા મંગાવી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે કીમત રતલ ૧ ના ડબાની રૂ ૨—૦—૦

મંદાગ્નિ.

ખાધું ન પચવું ખાવા ઉપર અરૂચી થવી, ભૂખ ન લાગવી, ખાવું ભાવે નહિ, ભૂખ મરી જવી, બધકોશથી ઝાડો ખુલાસે ન થવો મેદ વાયુથી શરીર ફુલેલુ જણાય સ્વશક્તિ ઘટવી ને હાથ ચડવો, વિગેરે દરદોમાં અમારી આનંદવટી આ દવા વાપરવા ભલામણ છે તેથી ભૂખ ઘણી લાગશે જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત થશે, ખાધેલુ પચશે, ઝાડો ખુલાસે આવશે, મેદ ઓછો થઇ, વીર્ય અને શક્તિને વધારશે બા ૧ ની કીમત રૂ ૧—૦—૦ ત્રણ બાની ફી રૂ ૨—૪—૦

વરાધ.

નાના બાળકો સેંકડે પોણોસો ટકા આ જીવલેણ રોગથી મરી જાય છે દરેક બાળકવાળા કુટુંબમાં અમારી વરાધની ગુટિકાની ૧ ડબી રાખવા ભલામણ છે ગમે તેવી જામી ગયેલી વરાધ પણ આ ગોળી ૧ ઘસીને પાવાથી મટી જશે. સેંકડો બાળકોને માટે ઘણા વખત અનુભવ કરી જોયેલી છે બાળકવાળા દરેક કુટુંબમાં એકેક ડબી હોવીજ જોઇએ કીમત ડબી ૧ ની રૂ ૧—૦—૦ પો ૦—૪—૦

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ

दृश्यनुं विनाशित्व जोइने तेमां विराग प्रकटाववा आसक्त जीवने उपदेश.

(હજી કાં જ્ઞાન ના આવે, એ લય.)

હજી વૈરાગ્ય શું ના'વે? હજી વૈરાગ્ય શું ના'વે?
પ્રીતિ, શો સ્વાદ પ્રકટાવે?
આજ સુધી તેં તો ગણી, જે જે વસ્તુ નિત્ય;
આ ક્ષણ તુજ આગળ થઈ, નહિવત્ તેહ પ્રતીત.
છતાં ઉર શું ન મુંઝાવે, છતાં ઉર શું ન મુંઝાવે,
નિરસતા શું ન ઉપજાવે? હજી૦
ખેલાવ્યાં ખોળે લઇ, જેને ધરી ઉલ્લાસ;
પોતાનાં જાણ્યાં છતાં, રહ્યાં ન આજે પાસ.
પ્રસંગ શું એ ન કંપાવે! પ્રસંગ શું એ ન કંપાવે!
ન દૃશ્યાસક્તિ ભૂલાવે? હજી૦
દઇ આલિંગન પ્રેમનાં, જેને દીધાં કાલ;
પરવશતાથી થઇ રહ્યાં, ન્યારાં જો? તે હાલ;
ન બોલાવ્યાં ફરી આવે, ન બોલાવ્યાં ફરી આવે,
ન શું એ ક્ષોભ ઉપજાવે? હજી૦
ચરણો જેનાં ચાંપતો, કાલે ધરી અનુરાગ,
આજે તુજ હસ્તે મૂકે, તેના મુખ પર આગ;
ક્રિયા શું એ ન ચરકાવે, ક્રિયા શું એ ન ચરકાવે!
જગે શું સાર દર્શાવે? હજી૦
(જેણે) કાલ સુધી તો સાચવ્યાં, કરીને યત્ન અગાધ,
સઘળા પ્રેમ વિસારીને, તેજ ચઢાવી કાંધ,
સ્મશાને આજ તે લાવે, સ્મશાને આજ તે લાવે,
મુખે વળી અગ્નિ મૂકાવે; હજી૦
વડિલ સમાં જેને ગણ્યાં, માન્યા સ્વજન સમાન,
ગુરૂજન જાણ્યા તેહ પણ, ચાલ્યા સર્વ સ્મશાન;
અચલતા ક્યાં રહી હાવે? અચલતા ક્યાં રહી હાવે?
અનિશ્ચિત વિશ્વ જ્યાં કહાવે; હજી૦
પ્રકટે તો પ્રકટાવજે, દઇ આ દૃશ્યે વિરાગ,
અંતરથી નિર્લેપ રહી, પ્રભુમાં ધર અનુરાગ;
પછી કદી ક્લેશ નહિ તાવે, પછી કદી ક્લેશ નહિ તાવે;
નૃહરિ પ્રભુ જો ઉર લાવે; હજી૦

(श्री त.)

ભાગ્યોદય.

૪.] જુન. સને ૧૯૧૬. [અંક ૮.

श्री इष्टाश्रित साधको श्री इष्टाश्रयथी निरंतर निर्भय रहे छे.

(માલિકનાં બાળક સૌ ગણિક,—એ લય.)

નિર્ભય પ્રભુનાં બાળક નિર્ભય રહે સંસારે સદાય,
પ્રભુ અનુગ્રહથી તેનો કદીએ, વાંકો વાળ ન થાય;—
ભલે કોટિધા કષ્ટ આવે,
દુષ્ટ દુર્જન છો ડરાવે;
પણ પરિણામે પ્રભુનાંને જરી ઉની આંચ ન વાય;—
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ આવે,
મૃત્યુ છો રોળા ફરકાવે,
પણ પ્રભુના બાળકનું મુખ તો તે જોઈને મલકાય;—
હાનિ જોઇ નવ કલેશ કરનો,
શોક દુઃખ ચિંતા ન ધરનો,
જાણે, જડ ચેતનનાં દશ્યો આવે ને અળપાય;—
ભય ધરો ન કશાથી બંધુ !
શિર ઉપર છે કૃપા સિન્ધુ,
તેની તમપર ન્હેતી જાણો, વત્સલતાની છાંય;
નિર્ભય રહો સંસારે સદાય.
ભય કેરી કંપારી થવા ના દો કદી તમ આત્મમાં,
જાણો પ્રભુ પ્રસરી રહ્યા, આ તમારા અણુમાત્રમાં.

(શ્રી ૪.)

दृश्यनुं विनाशित्व जोइने तेमां विराग प्रकटाववा आसक्त जीवने उपदेश.

(હજી કાં જ્ઞાન ના આવે, એ લય.)

હજી વૈરાગ્ય શું ના'વે ‘ હજી વૈરાગ્ય શું ના'વે ?
પ્રીતિ, શો સ્વાદ પ્રકટાવે ?
  આજ સુધી તેં તો ગણી, જે જે વસ્તુ નિત્ય;
  આ ક્ષણુ તુજ આગળ થઈ, નહિવત્ તેહ પ્રતીત.
છતાં ઉર શું ન મુન્નવે, છતાં ઉર શું ન મુન્નવે,
નિરસતા શું ન ઉપજાવે ? હજી૦
  ખેલાવ્યાં ખોળે લઇ, જેને ધરી ઉલ્લાસ;
  પોતાનાં જાણ્યાં છતાં, રહ્યાં ન આજે પાસ.
પ્રસંગ શું એ ન કંપાવે ! પ્રસંગ શું એ ન કંપાવે ?
ન દૃશ્યાસક્તિ ભૂલાવે ? હજી૦
  દૃઢ આલિંગન પ્રેમનાં, જેને દીધાં કાલ;
  પરવશતાથી થઇ રહ્યાં, ન્યારાં જો ? તે હાલ;
ન બોલાવ્યાં ફરી આવે, ન બોલાવ્યાં ફરી આવે,
ન શું એ ક્ષોભ ઉપજાવે ? હજી૦
  ચરણો જેનાં ચાંપતો, કાલે ધરી અનુરાગ,
  આજે તુજ હસ્તે મૂકે, તેના મુખ પર આગ;
ક્રિયા શું એ ન થરકાવે, ક્રિયા શું એ ન થરકાવે !
જગે શું સાર દર્શાવે ? હજી૦
  (જેણે) કાલ સુધી તો સાચવ્યાં, કરીને યત્ન અગાધ,
  સઘળો પ્રેમ વિસારીને, તેજ ચઢાવી કાંધ,
સ્મશાને આજ તે લાવે, સ્મશાને આજ તે લાવે,
મુખે વળી અગ્નિ મૂકાવે; હજી૦
  વડિલ સમાં જેને ગણ્યાં, માન્યા સ્વજન સમાન,
  ગુરૂજન જાણ્યા તેહ પણ, ચાલ્યા સર્વ સ્મશાન;
અચલતા ક્યાં રહી હાવે ! અચલતા ક્યાં રહી હાવે ?
અનિશ્ચિત વિશ્વ જ્યાં કહાવે; હજી૦
  પ્રકટે તો પ્રકટાવજે, દૃઢ આ દૃશ્યે વિરાગ,
  અંતરથી નિર્લેપ રહી, પ્રભુમાં ધર અનુરાગ;
પછી કદી ક્લેશ નહિ તાવે, પછી કદી ક્લેશ નહિ તાવે;
નરહરિ પ્રભુ જો ઉર ભાવે; હજી૦

(શ્રી ર.)

निष्काम कर्मनुं महत्व.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

પ્રત્યેક યોગનો ઉદ્દેશ મોક્ષ મેળવવો એજ છે. પછી તે કર્મયોગ હોય કે જ્ઞાનયોગ. બંનેનું ફળ અને લક્ષ્ય સ્થાન એકજ છે. કર્મ કરવાથી પણ મનુષ્ય એ પદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે કે જે બુદ્ધ ભગવાને ધ્યાનથી અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રાર્થનાથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું. પૂર્ણ સ્વાધીનતા એનુંજ નામ મોક્ષ છે અને તે સ્વાધીનતા શુભ અને અશુભ એ બંનેથી પર છે. તેને પુણ્યનું પણ બંધન નથી તેમ પાપનું પણ નથી. ધારો કે આપણને એક કાંટો વાગ્યો હોય તો પછી તેને કહાડવાને માટે આપણે બીજો કાંટો લઇએ છીએ અને પછી વાગેલો કાંટો નીકળી જતાં બંને કાંટા ફેંકી દઇએ છીએ, કારણ કે પછી તેને રાખવાની જરૂર રહેતી નથી. તેજ પ્રકારે શુભ સંસ્કારોથી અશુભ સંસ્કાર, તથા પુણ્ય વૃત્તિથી પાપવૃત્તિ દબાઇ અને મટી જાય છે. જ્યારે ખરાબ સંસ્કાર દબાઇ જઈ મટી જાય છે ત્યારે પછી શુભ સંસ્કારોને પણ દબાવી દેવા જોઇએ તેને માટે કેવળ એકજ ઉપાય છે કે જેથી આપણે કર્મ કરતા રહેવા છતાં પણ તેના પ્રભાવથી નિર્લેપ રહેવું જોઇએ. કર્મ અવશ્ય કરો, લહરીયો આવવા પણ દેવી અને જવા પણ દેવી, પરંતુ સાવધાન રહેવું કે તે કર્મ તમારા મન ઉપર દૃઢ સંસ્કાર જમાવી ન શકે, મગજ અને મનમાંથી મોટા મોટા વિચાર અને આવિષ્કાર થતા રહે, પરંતુ સાવધાની રાખવી કે આત્માના ઉપર તેનો પ્રભાવ પડવા ન પામે. આ શી રીતે બને? આપણે પ્રત્યક્ષ જોઇએ છીએ કે આ કર્મનો પ્રભાવ, કે જેની સાથે આપણો ગાઢ સંબંધ હોય છે, અને જે આપણા મન ઉપર શેષ રહ્યાં કરે છે. તેનાથી શીરીતે બચવું?

દિવસે આપણે હજારો મનુષ્યોને જોઇએ છીએ અને જેની સાથે આપણો સ્નેહ હોય છે એવા મનુષ્યોને મળવાનો પણ આપણને સંયોગ પ્રાપ્ત થાય છે પછી જ્યારે રાત્રે એકાન્તમાં જઈ અને આપણે જેને દિવસે જોયા હતા તે માણસોનું ધ્યાન કરીએ છીએ ત્યારે કેવળ જેના ઉપર આપણો સ્નેહ હોય છે તેનુંજ આપણને સ્મરણ થાય છે. એક ક્ષણ વારને માટે આપણે તેમને જોયા હોય છે તો પણ સ્નેહ યા પ્રેમના સંબંધને લીધે તેમનો પ્રભાવ આપણા મન ઉપર શેષ રહી જાય છે, અને બાકીનાં બીજાઓનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે. જેની સાથે જેનો અધિક સંબંધ હોય છે તેટલોજ અધિક તેનો પ્રભાવ મન ઉપર પડે છે. જો કે મન ઉપર સર્વ આકૃતિઓનું પ્રતિબિમ્બ એકજ રીતનું પડે છે, તથાપિ મૂર્ત્તિ તો તેનીજ સાફ રહે છે કે જેનો મનની સાથે કાંઇક સંબંધ હોય છે. ગમે તો તમે તમારા કોઇ પ્રિય મિત્રને થોડીજ વાર સુધી જોયો હોય છે તો પણ તમે તેને ભૂલી જતા નથી અને જેની સાથે તમારો સંબંધ હોતો નથી તેની સાથે ઘણીવાર સુધી સંબંધમાં આવવા છતાં પણ તમે તેને ભૂલી જાવ છો, તેને જોવા કે ન જોવા બને બરાબરજ છે. જેમ રેલ્વેટ્રેનમાં મુસાફરી કરતાં પાસે બેઠેલા મનુષ્યો બબે ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી સાથે બેસી વાતો કરે છે તો પણ જો તે ફરી મળે છે તો આપણે તેમને ઓળખી શકતા નથી તેવીજ રીતે કર્મનું પણ છે. જો તમે ફળની વાસના રાખીને કર્મ કરશો તો તમે કોઈ પણ વખતે તેના બંધનમાંથી મુક્ત થઈ શકશો નહિ. અને કર્ત્તવ્ય સમજીને

નિષ્કામ ભાવથી ગમે તો રાત દિવસ તમે કર્મ કરતા રહેશો તો તેનો તમારા ઉપર કાંઇ પણ પ્રભાવ પડી શકશે નહિ.

એથી જો તમે સ્વાધીનતાને ઇચ્છિતા હો તો નિઃશંક બનો, મગજને કામ કરવા દો, મનને રચના રચવા દો, અને શરીરને રાત દિવસ કામ કરવા દો, તો પણ એ વાત ઉપર ધ્યાન રાખજો કે સંસારની એક પણ લહેર મનને ચંચળ અને વિવશ ન કરવા પામે. અતિથીની અવસ્થામાં કર્મ કરો. રાત દિવસ કર્મ કરવામાં તત્પર રહો, પણ સંસારની કોઈ પણ વસ્તુની સાથે તમારો સંબંધ ન થવા દો. કેમકે બંધન યા અધિનતા આત્માને માટે જેવી અપ્રિય છે તેવી બીજી કોઇ વસ્તુ નથી.

આ સંસાર આપણે રહેવાની જગ્યા નથી, પરંતું આપણા વિશ્રામને માટે એક મુસાફરખાના જેવી ધર્મશાળા છે. સાંભળો સાંખ્ય શું છે! " પ્રકૃતિ આત્માને માટે છે, આત્મા પ્રકૃતિને માટે નથી. " એ સાંખ્ય યોગના શિક્ષણનો સાર છે. પ્રકૃતિની વિદ્યમાનતા કેવળ આત્માના શિક્ષણને માટે છે. તે સિવાય તેનું કાંઇ પણ પ્રયોજન નથી. પ્રકૃતિ તેને માટે છે કે, આત્માને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેમાંથી મોક્ષપદને પામે. જો આપણે આ રહસ્યને સદા સ્મરણમાં રાખીશું તો પ્રકૃતિ કદી પણ આપણા બંધનનું કારણ થઇ શકશે નહીં. આપણે સારી રીતે સમજવું જોઇએ કે, પ્રકૃતિ આપણા સ્વાધ્યાયને માટે એક પુસ્તક છે કે જેનું આપણે અધ્યયન કરવાનું છે. અને જો આપણને વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થઇ ગઇ તો પછી પુસ્તકનું કાંઈ પ્રયોજન રહેતું નથી. પરંતું આપણે ભ્રાંતિમાં પડીને આપણને પોતાને આપણે પ્રકૃતિ સમજી લઇએ છીએ. આપણે વિચારીએ છીએ કે આત્મા પ્રકૃતિને માટે છે અને તે માંસ અને ચામડાથી વિષ્ટિત થયેલ પિન્ડ છે. જીવવું ખાવાને માટે છે અને ખાવું એ જીવવાને માટે નથી. આ પ્રમાણે રાત દિવસ ભ્રાન્તિમાં પડયા રહીએ છીએ, અર્થાત આપણે આપણને શરીર અથવા પ્રકૃતિ માની બેઠા છીએ અને એજ કારણથી આપણે બંધનથી છુટી શકતા નથી. પરંતું તેમ નથી. જ્યારે આપણે તેના દાસ કે સેવક બનીને તેને અનુસારજ કામ કરીએ છીએ ત્યારેજ છુટી શકીએ છીએ. વેદાંતની શિક્ષાનો સાર એ છે કે તમે સ્વામી અને સ્વાધિન બનીને સ્વામીત્વ અને સ્વાધિનતાની દશામાં કામ કરો, પણ પ્રકૃતિના સેવક અને ઉપાસક ન બનો. કર્મ હંમેશાં કરો, પરંતું તે અધિનતાથી ન કરો, કેમકે જે લોક દીન યા અધિન થઇને કામ કરે છે, તેના કામમાં સ્વાર્થની માત્રા અધિક હોય છે. કામ સ્વાધિનતા અને પ્રેમની સાથે થવું જોઇએ. જ્યાં સુધી સ્વાધિનતા ન હોય ત્યાં સુધી સાચો પ્રેમ હોઇ શકતોજ નથી. નોકરમાં કદી સાચો પ્રેમ હોતોજ નથી. તમે તેને બંધનમાં નાંખીને કામ કરાવશો તો તે કામ તો કરશે, પરંતું તેનું કામ પ્રેમ પૂર્વક થવાનું નહિ. એજ પ્રકારે જ્યાં સુધી આપણે અર્થોના દાસ બનીને અને મન અને ઇન્દ્રિયોને આધિન થઇને આપણે માટે કામ કરીએ છીએ, ત્યાં સુધી સાચો પ્રેમ અને વિશ્વાસ આપણા હૃદયમાં ઉત્પનજ થવાનો નહિ. એવીજ રીતે જે કામ આપણા સંબંધીઓ અને મિત્રોને માટે કરવામાં આવે છે, તેમાં પણ સ્વાર્થજ છે. અને જ્યાં સ્વાર્થ છે ત્યાં બંધન અને દુઃખ છે. કેવળ નિષ્કામ કર્મમાંજ સાચો પ્રેમ રહે છે, અને જ્યાં સાચો પ્રેમ છે, ત્યાં સાચું સુખ અને સાચી શાંતિ છે. વાસ્તવિક જીવન, વાસ્તવિક જ્ઞાન અને વાસ્તવિક પ્રેમનો પરસ્પર નિત્ય સંબંધ છે. અને સત્ય કહીએ તો એ ત્રણ

એકજ છે. જ્યાં એકની સ્થિતિ હોય છે. ત્યાં બીજું પણ અવશ્ય હોય છેજ. યથાર્થમાં એ ત્રણે એકજ વસ્તુનાં ત્રણ અંગ છે. તેને સત, ચિત્ત, અને આનંદ પણ કહે છે. આપણું જીવન છે, ચિત્ તેમાં જ્ઞાન છે અને આનંદ એજ પ્રેમ છે, જેને આપણું હૃદય અનુભવ કરે છે. જ્યાં ઈર્ષ્યા યા દુઃખ છે. ત્યાં સાચો પ્રેમ કદાપિ રહેતોજ નથી. ધારો કે એક મનુષ્ય પોતાની સ્ત્રી ઉપર આસક્ત હોવાથી તે ઇચ્છે છે કે તે સ્ત્રિ તેના સિવાય બીજા કોઇને પણ જુવે નહિ. આ પ્રકારની ઈર્ષ્યાનો અગ્નિ તેના હૃદયમાં ઝગઝગતો રહે છે. તે સ્ત્રીને પોતાને આધિન રાખવાને ઇચ્છે છે, અને તેથી તે પોતે પણ તેનો દાસ બને છે. અને એ સ્ત્રીને પણ પોતાની દાસી બનાવવા ઇચ્છે છે. આ પ્રેમ નથી. આ દાસની નીચ અને સ્વાર્થમયી વાસનાનું ફળ છે. એથી પ્રેમની હાનિ થાય છે. જો તે તેની ઇચ્છાની અનુસાર કામ કરતી નથી તો તેને દુઃખ થાય છે. પ્રેમમાં દુઃખ કયાં? પ્રેમમાં તો આનંદ અને આનંદજ હોવો ઘટે છે. જે પ્રેમમાં આનંદ નથી તેને કદી ભૂલે ચૂકે પણ પ્રેમ ન કહી શકાય. પ્રેમના વિષયમાં સંસારમાં ઘણીજ ભ્રાંતિ ફેલાઇ ગઈ છે. જ્યારે તમારે તમારી પત્નિ અને, પતિ કે પુત્ર મિત્રાદિ ઉપર પ્રેમ રાખવામાં દુઃખ યા ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન ન થાય અને સ્વાર્થનો ભાવ મનમાં ન આવે, ત્યારે તમારે સમજવું કે તમારો સાચો પ્રેમ છે. અને તમે નિઃશંક અને સ્વાધિન બની શકો તેમ છે.

કૃષ્ણભગવાન ગીતામાં કહે છે કે—હે અર્જુન! જો હું થોડીવારને માટે પણ કર્મ કરવું છોડી દઉં તો આ જગત્ ઉત્સન્ન થઈ જાય, જોકે મારે કાંઈ કર્તવ્ય કે પ્રાપ્તવ્ય નથી, કેમકે હું આપ્ત કામ છુ. કર્મ કે તેના ફળમાં મારી વાસના નથી, તથાપિ હું કર્મ કરૂં છું, કેમકે મને જગત્ ઉપર પ્રેમ છે. અને એ પ્રેમથીજ સાચો ત્યાગ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે." જ્યાં ભૌતિક સંબંધ થાય છે ત્યાં મનુષ્ય સાંસારિક વિષયોમાં લિપ્ત રહે છે ત્યાં કેવળ શારીરિક સંબંધજ રહે છે. શરીરના પરમાણુઓમાં આકર્ષણ ઉત્પન્ન થાય છે, જેનું કારણ બે જુદાં જુદાં શરીર થોડીવારને માટે એક બીજાને મળે છે અને જો તેનો મેળાપ નથી થતો તો દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ જ્યાં સાચો પ્રેમ છે, ત્યાં ભૌતિક સંબંધનો કાંઈ પણ પ્રભાવ પડતો નથી. સાચો પ્રેમ રાખનારાં મનુષ્યો ગમે તો હજારો ગાઉ દુર રહેતાં હોય છે, તો પણ તેના પ્રેમની દશા એક સરખી રહે છે. એવો પ્રેમ કદી નાશ પામતો નથી. પછી ગમે તો શરીર બળીને નાશ થઈ જાય, તેમજ તેમાં દુઃખનો કિંચિત પણ પ્રવેશ થતો નથી. (અપૂર્ણ.)

નિષ્કામ ભાવથી ગમે તો રાત દિવસ તમે કર્મ કરતા રહેશો તો તેનો તમારા ઉપર કાંઇ પણ પ્રભાવ પડી શકશે નહિ.

એથી જો તમે સ્વાધીનતાને ઇચ્છિતા હો તો નિઃશંક બનો, મગજને કામ કરવા દો, મનને રચના રચવા દો, અને શરીરને રાત દિવસ કામ કરવા દો, તો પણ એ વાત ઉપર ધ્યાન રાખજો કે સંસારની એક પણ લહેર મનને ચંચળ અને વિવશ ન કરવા પામે. અતિથીની અવસ્થામાં કર્મ કરો. રાત દિવસ કર્મ કરવામાં તત્પર રહો, પણ સંસારની કોઈ પણ વસ્તુની સાથે તમારો સંબંધ ન થવા દો. કેમકે બંધન યા અધિનતા આત્માને માટે જેવી અપ્રિય છે તેવી બીજી કોઇ વસ્તુ નથી.

આ સંસાર આપણે રહેવાની જગ્યા નથી, પરંતુ આપણા વિશ્રામને માટે એક મુસાફરખાના જેવી ધર્મશાળા છે. સાંભળો સાંખ્ય શું છે? "પ્રકૃતિ આત્માને માટે છે, આત્મા પ્રકૃતિને માટે નથી." એ સાંખ્ય યોગના શિક્ષણનો સાર છે. પ્રકૃતિની વિદ્યમાનતા કેવળ આત્માના શિક્ષણને માટે છે. તે સિવાય તેનું કાંઇ પણ પ્રયોજન નથી. પ્રકૃતિ તેને માટે છે કે, આત્માને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેમાંથી મોક્ષપદને પામે. જો આપણે આ રહસ્યને સદા સ્મરણમાં રાખીશું તો પ્રકૃતિ કદી પણ આપણા બંધનનું કારણ થઇ શકશે નહીં. આપણે સારી રીતે સમજવું જોઇએ કે, પ્રકૃતિ આપણા સ્વાધ્યાયને માટે એક પુસ્તક છે કે જેનું આપણે અધ્યયન કરવાનું છે. અને જો આપણને વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થઇ ગઇ તો પછી પુસ્તકનું કાંઈ પ્રયોજન રહેતું નથી. પરંતુ આપણે ભ્રાંતિમાં પડીને આપણને પોતાને આપણે પ્રકૃતિ સમજી લઇએ છીએ. આપણે વિચારીએ છીએ કે આત્મા પ્રકૃતિને માટે છે અને તે માંસ અને ચામડાથી વિષ્ટિત થયેલ પિંડછે. જીવવું ખાવાને માટે છે અને ખાવું એ જીવવાને માટે નથી. આ પ્રમાણે રાત દિવસ ભ્રાન્તિમાં પડયા રહીએ છીએ, અર્થાત આપણે આપણને શરીર અથવા પ્રકૃતિ માની બેઠા છીએ અને એજ કારણથી આપણે બંધનથી છુટી શકતા નથી. પરંતુ તેમ નથી. જ્યારે આપણે તેના દાસ કે સેવક બનીને તેને અનુસારજ કામ કરીએ છીએ ત્યારેજ છુટી શકીએ છીએ. વેદાંતની શિક્ષાનો સાર એ છે કે તમે સ્વામી અને સ્વાધિન બનીને સ્વામીત્વ અને સ્વાધિનતાની દશામાં કામ કરો, પણ પ્રકૃતિના સેવક અને ઉપાસક ન બનો. કર્મ હંમેશાં કરો, પરંતુ તે અધિનતાથી ન કરો, કેમકે જે લોક દીન યા અધિન થઇને કામ કરે છે, તેના કામમાં સ્વાર્થની માત્રા અધિક હોય છે. કામ સ્વાધિનતા અને પ્રેમની સાથે થવું જોઇએ. જ્યાં સુધી સ્વાધિનતા ન હોય ત્યાં સુધી સાચો પ્રેમ હોઇ શકતોજ નથી. નોકરમાં કદી સાચો પ્રેમ હોતોજ નથી. તમે તેને બંધનમાં નાંખીને કામ કરાવશો તો તે કામ તો કરશે, પરંતુ તેનું કામ પ્રેમ પૂર્વક થવાનું નહિ. એજ પ્રકારે જ્યાં સુધી આપણે અર્થોના દાસ બનીને અને મન અને ઇન્દ્રિયોને આધિન થઈને આપણે માટે કામ કરીએ છીએ, ત્યાં સુધી સાચો પ્રેમ અને વિશ્વાસ આપણા હૃદયમાં ઉત્પન્નજ થવાનો નહિ. એવીજ રીતે જે કામ આપણા સંબંધીઓ અને મિત્રોને માટે કરવામાં આવે છે, તેમાં પણ સ્વાર્થજ છે. અને જ્યાં સ્વાર્થ છે ત્યાં બંધન અને દુઃખ છે. કેવળ નિષ્કામ કર્મમાંજ સાચો પ્રેમ રહે છે, અને જ્યાં સાચો પ્રેમ છે, ત્યાં સાચું સુખ અને સાચી શાંતિ છે. વાસ્તવિક જીવન, વાસ્તવિક જ્ઞાન અને વાસ્તવિક પ્રેમનો પરસ્પર નિત્ય સંબંધ છે. અને સત્ય કહીએ તો એ ત્રણ

એકજ છે. જ્યાં એકની સ્થિતિ હોય છે. ત્યાં બીજું પણ અવશ્ય હોય છેજ. યથાર્થમાં એ ત્રણે એકજ વસ્તુનાં ત્રણ અંગ છે. તેને સત, ચિત, અને આનંદ પણ કહે છે. આપણું જીવન છે, ચિત્ તેમાં જ્ઞાન છે અને આનંદ એજ પ્રેમ છે, જેનો આપણું હૃદય અનુભવ કરે છે. જ્યાં ઈર્ષ્યા યા દુઃખ છે. ત્યાં સાચો પ્રેમ કદાપિ રહેતોજ નથી. ધારો કે એક મનુષ્ય પોતાની સ્ત્રી ઉપર આસકત હોવાથી તે ઇચ્છે છે કે તે સ્ત્રિ તેના સિવાય બીજા કોઇને પણ જુવે નહિ. આ પ્રકારની ઈર્ષ્યાનો અગ્નિ તેના હૃદયમાં ઝળઝળતો રહે છે. તે સ્ત્રીને પોતાને આધિન રાખવાને ઇચ્છે છે, અને તેથી તે પોતે પણ તેનો દાસ બને છે. અને એ સ્ત્રીને પણ પોતાની દાસી બનાવવા ઇચ્છે છે. આ પ્રેમ નથી. આ દાસની નીચ અને સ્વાર્થમયી વાસનાને [illegible] ...યાનિ થાય છે. જો તે તેની ઇચ્છાની અનુસાર કામ કરતી [illegible] થશેજ એવી દૃઢ શ્રદ્ધા રાખ[illegible] કરવા [illegible] અને આનંદજ [illegible] પણ નિરૂત્સાહ થવુ નહિ, પણ પૂર્ણ આશા અને ઉત્સાહથી શ્રદ્ધાને મજબુત કરવી જોઇએ. આ પ્રકારનું જ્યાં આપણું વર્તન દૃઢ ભાવથી થશે કે પછી જેમ લોહચુંબક લોહને આકર્ષિ શકે છે, તેજ પ્રમાણે આપણે લોહચુંબક જેવા થઈ સમૃદ્ધિ અને સામર્થ્યને આપણા તરફ આકર્ષવાના અને તે જરૂર આપણા તરફ આકર્ષાઈ આવવાનીજ. જે વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની આપણી અભિલાષા હોય તે વસ્તુ મળશેજ એવી દૃઢ ભાવના પૂર્વક ઉદ્‌ગારો કહાડવામાં કોઇ પણ પ્રકારની શંકા કરવી જોઇએ નહિ, કેમકે આ પ્રમાણે પોતાની ઈપ્સિત વસ્તુના દૃઢ ભાવના પૂર્વક ઉદ્‌ગારો કાહાડી અને તેનું મનન કરવાથી આપણી વિચાર સૃષ્ટિમાં તે મૂર્તમાન થઇને દૃશ્ય રૂપે આપણુને પ્રાપ્ત થાય છે. અને તેમ કરવાથી આપણી આશાને સફળ કરવાને માટે સૂક્ષ્મ અને પ્રબળ શક્તિનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ.

અમુક વસ્તુની આપણુને ખાસ જરૂર છે અને તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થવાથી આપણી શારીરિક, અને માનસિક ઉન્નતિ કરવામાં તેમજ બીજાઓની પણ તેવીજ ઉન્નતિ કરાવવામાં અ પણે વિશેષ યોગ્ય થઇશું એવી આપણી અંતઃકરણ પૂર્વક અભિલાષા હશે તો તે વસ્તુ યોગ્ય રીતે આપણુને જરૂર મળવીજ જોઇએ.

મનની ઉચ્ચતમ સક્તિથી ગમે તે પ્રકારનાં કામ સિદ્ધ થઇ શકે છે. કેવળ ભાગ્યનો ભરોસો રાખીને હવે આવ્યું તે ભોગવવુંજ પડશે અથવા તો પડી તે ભોગવવીજ પડશે, નસીબમાં લખ્યુ હશે તે થશે, આવા ઉદ્‌ગારો કાઢવા અને બેસી રહી વિટંબનાને સહન કરવી, પણ તેને નિવૃત્ત કરવાને કાંઇ પણ પ્રયત્ન કરવો એ અયોગ્ય છે. પરંતુ તેમ ન કરતાં ઇશ્વરીય મહાન શક્તિયો કે જે આપણુને પ્રાપ્ત છે તેનો ઉપયોગ કરી ગમે તેવી આવી પડેલી વિટંબનાનો પણ ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ માણસ માત્રનો ધર્મ છે.

જે વખતે જે કામ કરવાનું આવી પડે તે વખતે તે કામ શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરવું જોઇએ. જો તેથી કોઈ મહત્વનું કાર્ય કરવાનું આપણે ઇચ્છતા હોઇએ તો મનની તેવી દૃઢ પ્રવૃત્તિ કરી લેવી જોઇએ કે તેજ કામ આપણુને મહત્વનું કામ કરવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવશે. જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો પ્રથમ પોતાના મનને આ સ્થિતિના વિચારોથી વેષ્ટિત કરી લેવું જોઇએ. આપણે જેવી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવી હોય તેવી

દઢ શ્રદ્ધા રાખવા કરતાં નિરામય ઈશ્વરીય ચૈતન્યની સાથે થનારા આપણી એકાગ્રતાની અતીતિથી આપણામાં ઘણુંજ જલ્દીથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, એનું કારણ સ્પષ્ટ છે. આ નિઃસીમ ચૈતન્યના સામું રોગ જોઈ શકતો નથી. તો પછી તેમાં તેનો પ્રવેશ થવો કે રહેવું એ અસંભવિત છે. તે રોગાતીત ચૈતન્ય અને તમારા શરીરનું ચૈતન્ય એકજ છે એ વાતના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને આ નિરામય ચૈતન્યનો પ્રવાહ તમે તમારા શરીરમાં બેધડક વહેવા દેશો તો તમારી આ વ્યાધિ સંપૂર્ણ રીતે નષ્ટ થઇ જશે.

આ રોગાતીત ઈશ્વરીય ચૈતન્યની જેની સાથે એકાગ્રતા થયેલી હોય છે તેના રોગ માત્ર હંમેશને માટે તેનામાંથી દૂર થયેલા હોય છે. રોગ દૂર થવામાં સમય વધુ યા થોડો લાગવો એ ઈશ્વરીય ચૈતન્યની સાથે એકાગ્રતાની થયેલી દઢતા અથવા તો શીથીલતા ઉપર આધાર રાખે છે. આ ઐકયતી સિદ્ધિ અને રોગ દૂર કરવાની ઈચ્છામાં, ભય, સંશય અને ગભરાટને પ્રવેશવા દેવા ન જોઇએ, પરંતુ તેમાં દઢ શ્રદ્ધા રાખવી જોઇએ કે શાંતિ, સ્વસ્થતા અને ધૈર્ય અવસ્ય પ્રાપ્ત થશેજ.

નિચે બતાવેલી ભાવના રોગને નિવૃત્ત કરવામાં દરેક માણસને સારી મદદરૂપ થઇ પડશે અને તેથી ઘણાના રોગ સંપૂર્ણ રીતે દૂર થઈ શકશે. આ ભાવના કરવાને માટે પ્રથમ મનને શાંત રાખી એકાંત સ્થળે સર્વ પ્રતિ સમાન દષ્ટિ સ્થાપી, આનંદિત થઈ દઢ શ્રદ્ધા રાખી અને બેસવું જોઇએ અને પછી શાંત ચિત્તે નિચે પ્રમાણે વિચારોનું મનન કરવું જોઇએ.

"સર્વ પ્રાણિમાત્રના આધારરૂપ પરમાત્માની સાથે મારો સબંધ છે. તેજ મારા જીવનનું જીવન છે, અને તેથી હું પણ ચૈતન્ય સ્વરૂપજ છું.

ચૈતન્ય દિવ્ય રૂપ છે, તેમાં રોગને થવાનો સંભવજ નથી તો મારી પ્રકૃતિ પણ દિવ્ય છે. અને તેથી મારા સત્યસ્વરૂપમાં રોગ થવાનો બિલકુલ અસંભવજ છે. પરંતુ મારા આ અનિત્ય જડ શરીરમાં રોગ થયો છે, અને તેથી અગાધ ચૈતન્યના પ્રવાહનો મારા શરીરમાં પ્રવેશ થાય એ ઇચ્છાથી હું મારા આખા શરીરનાં દ્વારોને આ પ્રવાહની તરફ ઉઘાડું છું જેથી તે પ્રવાહ જેટલા જોરથી મારા શરીરમાં વહેવા લાગશે તેટલાજ જોરથી રોગ એકદમ બહાર નીકળી જઇ શરીર નિરામય થઇ જશે."

આ વચનો માત્ર મોઢે બોલીનેજ કહેવાનાં નથી, પરંતુ તેમાં દઢ એકાગ્રતા કરીને અને આ પ્રમાણે બનેજ છે એવી દઢ શ્રદ્ધા રાખીને આ ભાવના કરવી જોઇએ. આ પ્રમાણેની દઢ શ્રદ્ધા જ્યાં તમારા અંતરાત્મામાં થઇ કે, પછી તરતજ તમારા શરીરમાં પ્રફુલ્લતા અને સ્ફુર્તિ આવવા લાગશે. તમારા રોગ સારા થવા લાગશે એટલુંજ નહિ પરંતુ તમે કાયમનું આરોગ્ય મેળવી શકશો. પરંતુ જો તમે આ ભાવનામાં દઢ શ્રદ્ધા રાખશો અને તેમાં જરા પણ સંશયને પ્રવેશ કરવા નહિ દો તોજ તેનો ખરો લાભ મેળવી શકશો.

કેટલાક લોકો એવા સંશયી હોય છે અને માને છે કે જે આપણે ઇચ્છીએ છીએ તે આપણને મળતું નથી; અને એથી આવા માણસોનો શુભ ઉપર વિશ્વાસ રહેતો નથી પરંતુ અશુભપર રહે છે. અને તેથી તેવા લોકો ઘણે પ્રસંગે વ્યાધિગ્રસ્ત રહ્યા કરે છે. ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે જેના મનની પ્રવૃત્તિ અને દઢ શ્રદ્ધા પૂર્ણ રીતે થઈ જાય છે તેને

તે પ્રમાણમાં આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે કે જે જોઈ તેને પોતાને પણ આશ્ચર્ય થાય છે. પરંતુ તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કાંઇજ નથી કારણ કે રોગને નિવૃત્ત કરનારી શક્તિ તેજ દૈવી શક્તિ છે.

શરીરના કોઇ એકજ ભાગમાં રોગ થયો હોય તો ઉપર બતાવેલી ભાવના તે ભાગને માટે વધુ રૂપથી કરવી જોઇએ, એમ કરવાથી તે ભાગમાં જીવનશક્તિનું જોર અને પ્રફુલ્લતા પ્રાપ્ત થશે અને તે રોગ સારો થવા લાગશે. પરંતુ યાદ રાખજે કે, જો તમે ઇશ્વરના અક્ષય નિયમને જાણી બુઝીને તે પ્રમાણે વર્તન નહીં કરો તો પાછો ફરી રોગ થવાનો સંભવ રહેશે. ઇશ્વરીય નિયમનું ઉલ્લંઘન કરવુ એજ રોગ થવાનું કારણ છે. જો કાર્યનો નાશજ કરવો હોય તો કારણનો પણ નાશ કરવો ઉત્તમ છે. અને તેથી નિયમનો ભંગ કરવો નહિ, તેનો ભંગ ન કરવાથી રોગ પણ થતો નથી.

આપણે જે ભાવના અને એકાગ્રતાનો અનુભવ કરવાનો વિચાર ઉપર કર્યો તે દ્વારા રોગી શરીર નિરોગી થઇ જાય છે, અને નિરોગી શરીરમાં વિશેષ ઉત્સાહ, વિશેષ શક્તિ અને વિશેષ પ્રફુલ્લતા પ્રાપ્ત થાય છે.

દવા, શસ્ત્રપ્રયોગ વિગેરે બહારના ઉપચારોથી કાંઇ પણ સહાયતા લીધા વિના સર્વ દેશોમાં અને સર્વ વખતે અનેક રોગિયોના રોગ કેવળ મનની શક્તિથી સારા થયાનાં અનેક ઉદાહરણો છે. રોગ સારા કરવાની આ પદ્ધતિને જુદી જુદી જગ્યાએ, જુદા જુદા વખતે જુદાં જુદાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે. તો પણ આ પદ્ધતિનું મૂળ તત્વ એકજ છે.

જ્યારે પહેલાં આપણા પૂર્વજોમાં આ પદ્ધતિથી રોગ સારા કરવાની શક્તિ હતી ત્યારે તેજ શક્તિ તેમના વંશજ આપણામાં હાલ કેમ ન હોવી જોઇએ ? સૃષ્ટિનો નિયમ પહેલાં જેવો હતો તેવોજ હાલ પણ છે. તેમાં કાંઇપણ તફાવત પડેલો નથી. પરંતુ હાલમાં આ નિયમોનુ રહસ્ય ઘણુજ થોડા માણસોના સમજવામાં આવે છે. અને તેજ કારણથી આપણામાં હાલના વખતમાં આ શક્તિનો અભાવ છે; પરંતુ હાલ પણ જો લોક આશક્તિના રહસ્યને સારી રીતે સમજી શકશે તો તેમને આ શક્તિ હાલમાં પણ જરૂર પ્રાપ્ત થવાનીજ.

આજ સુધીમાં જેને જેને આ શક્તિ પ્રાપ્ત થઇ છે, તેમણે તેના રહસ્યને પૂર્ણ રીતે સમજીનેજ તેને પ્રાપ્ત કરી હતી. પોતે પ્રાપ્ત કરેલી તે વિદ્યા તેમણે બીજાઓને આપી રાખી છે. તેમની સત્તા કેટલી હતી ? તેમનો અતુલિત પ્રતાપ કેટલો હતો ! એ તેમના ઉચ્ચારેલા પ્રત્યેક શબ્દથી અને તેમનાં કરેલાં પ્રત્યેક કાર્યથી જાણી શકાય છે.

ઘણા પ્રકારના રોગ અને તેથી ભોગવવા પડતા દુઃખનું મૂળ કારણ મનની બગડેલી દશા અને દુષ્ટ મનોવિકારજ છે. એ વાતો હાલ આપણા સમજવામાં આવે છે, અને આ વાતમાં હાલમાં આપણો અધિક પ્રમાણમાં વિશ્વાસ વધતો જાય છે.

જ્યાં આપણો દૃઢ વિશ્વાસ થયો કે અમુક કામ ઉપર આપણી સત્તા અવશ્ય ચાલવીજ જોઇએ અને તેથી ત્રણ કાળમાં પણ અમારૂં નુકશાન થાય તેમ નથી ત્યાં ખરેખરી રીતે આપણી સત્તા તે કામ ઉપર ચાલી શકે છે અને તેથી આપણને કોઈ પણ પ્રકારનું નુકશાન પહોંચી શકતું નથી.

આપણે આપણા શરીરમાં કોઇપણ રોગને માટે જ્યારે જગ્યા બનાવી આપીએ છીએ

ત્યારે તે રોગ ત્યાં આવીને આપણા ઉપર અધિકાર જમાવી દે છે. આપણે જેને જરા પણ ઇચ્છતા નથી તેવી દુર્દશા આપણી થાય છે, તેનું કારણ એજ છે કે તેને અનુકુળ સ્થિતિ કરી આપીને આપણે તેને બોલાવીએ છીએ.

જ્યારે કોઈ સુદશા યા દુર્દશામાં આપણે પડ્યા હોઈએ ત્યારે તેનું કારણ બહાર ન ખોળતાં આપણા અંતરમાંજ ખોળવું જોઇએ. જેથી તેનો પત્તો આપણને ઝટ જડશે અને આપણે તેને દૂર કરવાને સમર્થ બનીશું. આપણે આપણી ઇચ્છાનુકુળ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય, અને સુદશા તથા દુર્દશા પર આપણો પૂર્ણ અધિકાર થાય આ સ્વાભાવિક પ્રાપ્ત થયેલા અધિકારોને આપણે આપણી અજ્ઞાનતાથી ખોઇ નાંખીએ છીએ અને આપણે ઉલટા આપણી સ્થિતિના દાસ બની જઈએ છીએ. (અપૂર્ણ.)

आयुर्वेद अने युरोपियन वैद्यकनी सरखामणी.*

(ડૉ. વામનરાવ દેશાઇ એલ. એમ. એન્ડ એસ.; એમ ડી.)

આયુર્વેદની હું નિષ્કારણ સ્તુતિ કરીશ નહિ તેમજ યુરોપિયન વૈદકની હું નિંદા પણ કરીશ નહિ. પરંતુ આજે ૧૮ વર્ષ સુધીમાં વૈદક સંબંધી મને જે અનુભવ થયો છે તે સંબંધીજ આજે હું આપને કાંઇક કહીશ. મુસલમાની હકીમોએ આર્ય વૈદકમાંથી કેટલાંક મુખ્ય મુખ્ય તત્વો લઇને યુનાની વૈદક બનાવ્યું છે, તેજ પ્રમાણે અંગ્રેજોએ આર્ય અને યુનાની વૈદક સંબંધી ચોકસી કરવાને માટે સને ૧૮૪૦ ના અરસામાં પોતાના દેશના વિદ્વાન ડૉકટરોનું એક કમીશન નીમ્યું હતું. આ કમીશને હીંદુસ્તાનમાં પુષ્કળ ..ગી ઔષધો છે, અને હિંદી લોકોને માટે યુરોપમાંથી ઔષધો આણવાની બીલકુલ જરૂર નથી એવો મત આપ્યો હતો. મુસલમાન, ઇંગ્રેજ, ફ્રેંચ, અમેરિકન, જર્મન આ સર્વે ના ઔષધી સંગ્રહના ગ્રંથો (ફાર્માકોપીઆ) જાણે કે આપણું ચરકજ હોય તેવા છે. ચરક, સુશ્રુત, માધવનિદાન, ચક્રદત્ત, ભાવપ્રકાશ, રાજનિઘંટ, શારંગધર એ આર્ય વૈદકના મૂળ ગ્રંથો છે. વૈદકિય રસાયન શાસ્ત્રનો આપણા વૈદોને પૂર્ણ અનુભવ હતો એવાં અનેક પ્રમાણો દેખાય છે, બંને વૈદક (આયુર્વેદ અને પાશ્ચિમાત્ય વૈદક)ની યોગ્ય તુલના કરવાને માટે તેનો અભ્યાસ કરવાને સારૂ ઇંગ્રેજી અને સંસ્કૃત બંને ભાષાનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઇએ. યુરોપિય વૈદકનો અભ્યાસ કર્યા પછી આયુર્વેદનો અભ્યાસ કરવો ઘણોજ સરળ લાગે છે.

કફ, વાત, પિત્ત આ ત્રણ ઉપરજ આયુર્વેદનો સર્વ આધાર છે. આ જાણી હસનાર (મશ્કરી કરનાર) લોકો વૈદકના તત્વોને સમજેલા હોતા નથી એવો મારો મત છે. આર્ય લોકોને ફીઝીયોલૅાજી (શારીરશાસ્ત્ર) નું જ્ઞાન નહોતું એવો તેમના ઉપર કેટલાક આક્ષેપ કરે છે. પરંતુ ચામડીની અંદર રક્તાભિસરણનાં તત્વ છે એ આર્ય લોકોએ આજથી એક હજાર વર્ષ પહેલાંથી શોધી કાઢેલ છે. મજ્જાતંતુમાં વાયુ રહે છે, અનાશય (હોજરી) માં અન્ન ગયા પછી તેમાં પિત્તના યોગથી જુદા જુદા રૂપાંતરો કેવી રીતે થાય છે વિગે

---

* તા. ૧૧-૫-૧૧ ના રોજ વાંદરામાં ડૉ. દેશાઇ એમ. ડી. એ આપેલું ભાષણ.

વાતોનું આર્ય લોકોને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હતું એવું ચરક વિગેરે ગ્રંથો ઉપરથી જાણી શકાય છે. નાગરિક સંરક્ષણ (Hygino) સંબંધી આર્યવૈદ્યકમાં આપેલી દિનચર્યા, જાતિભેદ, સુવાવડ વિગેરે સંબંધી નિયમ સર્વોત્કૃષ્ટ હોવાથી યુરોપિયન ડૉક્ટરો પણ હવે તેને માનવા લાગ્યા છે. વૈદ્યકનાં જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો અને ઔષધિ પદ્ધતિ આ સંબંધી આર્યવૈદ્યકોને પૂર્ણ માહિતી હતી. સુવાવડમાં ગર્ભાશય દાબીને પ્રસવ કરાવવો એવું ચરક કહે છે. જ્યારે આ વાતનો શોધ ૧૫૦ વર્ષ પહેલાં એક જર્મન ડાકટરે કરવાથી તેની વાહવા કરવામાં આવી હતી. સુવાવડ વખતે સુવાવડી સ્ત્રીને અસ્પર્શ ઠરાવેલી છે. અને એક ઘરની સુયાણને બીજે ઘેર જવા દેતા નથી, આ આર્યવૈદ્યકની વાત ઘણીજ સારી છે એવું યુરોપિયન લોકો હવે માનવા લાગ્યા છે. સર્પના ઝેર ઉપર સુવર્ણ એ અતી ઉત્તમ ઔષધ છે. આ વાતનો શોધ ગયા વર્ષે એક બે ઇંગ્રેજોએ કર્યો છે. જ્યારે તે વાતનો શોધ તો હજારો વર્ષ પહેલાં આર્યવૈદ્યોએ કરેલો છે, અને એ વાત ચરકમાં પણ છે. તેવીજ રીતે સર્પના ડંશ વખતે મજબુત દોરી બાંધવી, જખમ મોટો કરી લોહી વહેવરાવવું, જખમ ઉપર ડામ દેવા આતો શું પણ એવી ૧૦૦ રીતો ચરકમાં કહેલી છે પરંતુ આપણું લક્ષ ત્યાં જાય તેવું આપણું ભાગ્ય ક્યાંથી ? સંગ્રહણી રોગ કૃમિઘ્ન જાણીને આજે એક હજાર વર્ષ પહેલાથીજ તે ઉપર દહીં અને પારો વાપરવામાં આવે છે. કોલેરા ઉપર આયુર્વેદનાં ઔષધો અંગ્રેજી ઔષધો કરતાં ઘણાંજ ઉત્તમ ગુણકારી છે. મધુમેહ ઉપર ઇંગ્રેજી વૈદ્યકમાં બિલકુલ ઔષધ નથી, પણ આયુર્વેદમાં તો આ રોગ ઉપરનાં ઉત્તમ ઔષધો છે. એક જર્મન વૈદ્યે આ રોગ ઉપર સાતુ-કાંજી ખાવી એવો શોધ કર્યો છે. પણ એ ઔષધ તો ચરકે બતાવેલુંજ છે. મૂત્રપીંડના રોગ ઉપર મીઠાઇ આપવી નહિ એવું એક જર્મન વિદ્વાને સિદ્ધ કર્યું છે. પરંતુ અમારાં વૈદ્યો તો આ રીતનો આજે કેટલાંય વર્ષથી ઉપયોગ કર્યા કરે છે. ક્ષય રોગ ઉપર બકરીનું મૂત્ર આપવું અને બકરાંના વાડામાં રહેવું એવો આર્યવૈદ્યોનો મત છે. આ આર્યવૈદ્યકની રીતીને માટે યુરોપિયન ડાક્ટરો અને તેમના ચેલાઓ મશ્કરી કરે છે. જ્યારે બે જર્મન અને અંગ્રેજ ડોક્ટરોએ આ રીતીનો અનુભવ કરી પોતાનો અનુકુળ મત આપવાથી આજે આ લોકોનાં મુખ બંધ થઇ ગયાં છે. જખમ ઉપર મૂત્રનો ઉપયોગ કરવો એ વાત આપણા વૈદ્યે હજારો વર્ષ પહેલાથી શોધી કાઢી છે જ્યારે પાશ્ચાત્ય ડોક્ટરોને તો તેની ખાત્રી ચાલુ લડાઇમાંજ થયેલી છે. અને આજે ત્યાં આ રીતનો જોરથી ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સોજો ચડે તો તેને પોટીસ બાંધીને પકવવો કિંવા શસ્ત્રવડે ફોડવો એ સિવાય બીજો ઉપાય યુરોપિય ડૉક્ટરોના જાણવામાં નથી. પરંતુ સોજા ઉપર વછનાગ, પારો, નગોડ, લીમડો, સાટોડી વિગેરે વનસ્પતિ ઘણુંજ ઉત્તમ કામ કરે છે એવો મને અનુભવ છે. નવિનજ્વરને માટે તો બંને રીતિ સરખીજ છે. પરંતુ જુના તાવની પરીક્ષા કરવાનું કામ આયુર્વેદમાં ઘણુંજ ઉત્તમ છે. જુના રોગીના તાવમાં (તુપ) ઘી આપવું એવી ચરકની આજ્ઞા છે ને તે યોગ્ય છે. પાંડુરોગ સંબંધી ચરકમાં જે ઔષધો છે તે કરતાં જાસ્તી શોધ અદ્યાપિ સુધી જણાઇ નથી. મજ્જાતંતુના રોગો ઉપર લસણ, વાવડીંગ, પારો, સોનું વિગેરે ચરકમાં આપેલાં ઔષધો ઉત્તમ છે, એવું ગયા ૨૦-૨૫ વર્ષ ઉપર જર્મન અને અમેરિકન ડોક્ટરોએ કબુલ કર્યું છે. કૃમિઘ્ન (Antisoptics) જાણીને યુરોપીય લોકો રસાયન સિદ્ધ કરીને વાપરે છે પણ તેથી રોગનો અટકાવ થાય છે. સ્પીરીટ

(દારૂ)માં દવાઓ તૈયાર કરવાથી ઔષધોનો ગુણ કમી થાય છે એવું તેમના સમજવામાં આવ્યાથી આપણી રીત પ્રમાણે તેઓ હવે ક્વાથ વિગેરે વાપરતાં શીખ્યા છે. કાળજાના રોગો સંબંધી બંનેની રીત સરખી છે. ફેફસાના સોજા ઉપર તથા જુની ઉધરસ ઉપર યુરોપીય ઔષધો કાંઈ ગુણ કરતાં નથી જ્યારે ગામડી ઔષધો આ ઉપર ઘણુંજ સારૂં કામ કરે છે. ઔષધો આપવાની રીત બંનેમાં સરખી છે. આર્યવૈદ્યો સર્વ પ્રકારની શસ્ત્રક્રિયા કરતા, નવિન નાક કિંવા કાન ચોટાડવાની રીત યુરોપિયન લોકો આર્યો પાસેથીજ શીખ્યા છે.

કાળજાના રોગ ઉપર અર્જુનસાદડા એ વનસ્પતિ ઉત્તમ કામ કરે છે. (કવરૂ)

નોટ—આ લેખથી ડૉ. દેશાઇ એમ. ડી. ચરક વિષે ઘણોજ સારો અનુભવ ધરાવે છે એ માન્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી. આયુર્વેદમાં-ચરક જેવો સર્વોત્તમ ગ્રંથ બીજો નથી એવું આપણા આર્ય વૈદ્યો, તેમજ યુનાની હકીમો અને વિલાયતના એમ. ડી. ડૉક્ટરોના અભિપ્રાયો છે. આ ચરક ગ્રંહિનાનું અંગ્રેજી, મરાઠી, હીંદી, બંગાળી વિગેરે સર્વ ભાષામાં ભાષાંતરો થઈ ગયેલાં છે. બીજાં અન્ય તમામ વૈદ્યકનાં પુસ્તકો આ પુસ્તકના આધારેજ રચાયેલાં છે. આવા ઉપયોગી વૈદ્યક ગ્રંથની આપણી ગુજરાતી ભાષામાં ખોટ હતી જેથી તેનું ભાષાંતર કરી અમે ગુજરાતીમાં આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

વળી ગ્રંથ મોટો હોવાથી ખર્ચ વધી જાય તે માટે જુજ કોપીજ છપાવેલી છે. માટે દરેક વૈદ્ય ડૉકટર અને હકીમે તેને ખરીદવોજ જોઇએ.

આજ કાલ નવિન શોધો તરીકે ગણાતી ઘણીજ શોધો આપણા આયુર્વેદમાં તો હજારો વર્ષ પહેલાંજ થયેલી છે. અને તેની ખાત્રી ચરક વાંચ્યાથી થઈ જશે.

વળી આરોગ્યના સંરક્ષણને માટે દરેક કુટુંબમાં એકેક પુસ્તક રાખવાની ખાસ જરૂર છે. તેના પ્રથમ ભાગની કીંમત રૂ. ૫ પોસ્ટેજ ૦—૮—૦

તંત્રી ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

श्री सत्यनारायणनी कथा.

(ગતાંકથી ચાલુ.)

અધ્યાય ૪ થો.

દોહરા.

શૌનક આદિ ઋષિઓ, બોલ્યા હે સૂત આજ;
ઠીક કથા કીધી તમે, આગળ કહો મ્હારાજ. ૧
સૂત કે' સાધુએ પછી, સ્વસ્તિવાચન સાથ;
બ્રાહ્મણને ધન દાન દઇ, વા'ણ ભર્યાં સુખદાત. ૨
નિજ નગર ભણી ચાલીયા, હવેં સાધુ જમાઇ;
સ્ત્રી પુત્રી ઘર મન વસે, અન્ય ન ધારે કાંઈ. ૩
ત્યારે શ્રી નારાયણે, જોવા સાધુ ભાવ;
સન્યાસી થઇ પૂછીયું, વા'ણે શું લઇ જાવ. ૪

ત્યારે બે મ્હાજન વદ્યા, મશ્કરીથી કરી હાસ્ય;
દંડી[1] કયમ પૂછો તમે, છે ધનની કંઇ આશ. ૫
છે વેલા ને પાંદડાં, વા'ણુ વિષે નથી ગર્થ;
દુષ્ટ વચન સુણી તવ વચન, સત્ય જ થાઓ તર્ત. ૬
એમ વદી ઝટ દંડી તે, ત્યાંથી થોડે દૂર;
સિંધુ કાંઠે જઇ રહ્યા, ક્રોધ થકી ભરપૂર. ૭
દંડી ગયા પછી સાધુએ, નિત્ય ક્રિયા કરી સાર;
વા'ણુ ઉંચાં તરતાં લહી, વિસ્મિત થયો અપાર. ૮
જોઈ લતા ને પાંદડાં, પડ્યો ખાઇ મૂર્છાય;
મૂર્છા વળતાં વણિક તે, ચિંતાતુર અતિ થાય. ૯
ત્યારે બોલ્યો તેહનો, જમાઇ ધરીને હામ;
શોક કરો શું ! દંડીએ, શાપ દીધો આ ઠામ. ૧૦
એ દંડી બધું કરી શકે, શક તેમાં નથી નામ;
શરણે જાતાં તેમને, થાય સફળ મન કામ. ૧૧
સુણી વેણુ જમાઇનું, સાધુ દંડી પાસ;
જઇને ભક્તિથી નમી, બોલ્યો થઇને દાસ. ૧૨

હરિગીત.

અપરાધ મમ કરજો ક્ષમા, તમ પાસ હું જે બોલીઓ,
કહી એમ વારંવાર નમીને શોકથી આકુળ થયો;
વિલાપ કરતા સાધુને દંડી કહે "ના રડીશ તું,
સુણ વચન મુજ મારી પૂજાથી બહીર્મુખ થયો છ તું. ૧
દુર્બુદ્ધિ તું દુઃખ પામીઓ બહુવાર મમ ઇચ્છાવડે,"
એ વાક્ય પ્રભુનાં સાંભળી, નમી પાય સાધુ સ્તુતિ કરે;
બ્રહ્માદિ દેવો સર્વ તવ માયાથી મોહિત થાય છે,
તેથી ન જાણે રૂપ ગુણો તવ એ પ્રભુ આશ્ચર્ય છે. ૨
મોહિત તવ માયાથી મૂઢ હું આપને કયમ ઓળખું,
માટે પ્રસન્ન જ થાઓ તમને યથાશક્તિ પુજીશ હું;
તવ શરણ આવ્યો છું પ્રભુ મુજ વા'ણુ પૈસા રામ કરો,
ભક્તિ સહિત સુણી પ્રાર્થના રાજી થયા પ્રભુજી અહો. ૩
વાંછીત વર દઇ સાધુને હરિ ત્યાં અલોપ જ થઇ ગયા,
પછી વા'ણુ વિત્તથી જોઇ ભરપુર બેઉ અતિ રાજી થયા;
શ્રી સત્યદેવતણી કૃપાથી સફળ ઇચ્છા મુજ થઇ,
વદી એમ સ્વજનો સાથ પૂજા ત્યાં યથાવિધિથી કરી. ૪

---

1. સન્યાસી.

પછી સત્યદેવ પ્રસાદથી અતિ હર્ષથી ભરપુર થઈ,
નિજ દેશ જાવા વા'ણુ હંકાર્યાં અતિ યત્ને કરી;
સાધુ જમાઇને કહે જો રત્નપુરી મમ આવી એ,
નિજ વિત્ત રક્ષક દૂતને પછી સાધુએ ત્યાં મોકલ્યો. ૫
એ નગરમાં તે દૂત જઈ સાધુની સ્ત્રીને જોઈને,
બોલ્યો વચન સુખકાર નમીને હાથ બે ત્યાં જોડીને;
આ નગર પાસ જમાઇ સહ સાધુ વણિક આવે અહી,
છે સાથ બંધુ વર્ગ ને વળી દ્રવ્ય અતિ લાવ્યા સહી. ૬
દૂત મુખથી સુણી વચન સતિને હર્ષ અતિ વ્યાપ્યો ઉરે,
શ્રી સત્યદેવની કરી પુજા[1] ઝટ પુત્રીને કે'છે અરે;
હું સાધુ દર્શન કાજ જઉછું આવ તું મુજ પાછળે,
માનું વચન સુણી પુત્રીએ કીધ વ્રત સમાપ્ત જ તે પળે. ૭
પરસાદ ખાવાનું ભુલી પતિ પાસ તે ચાલી ગઇ,
તેથી રૂઠયા શ્રી સત્યદેવ જ તે પરે ક્રોધી થઈ;
તેના ધણીને વા'ણુ ધન સહ પાણીમાં ઘાલી દીધો,
તેથી કલાવતી આવી પણ તેણે પતિને ના દીઠો. ૮
મ્હા શોકથી તે રૂદન કરતી ત્યાં પડી પૃથ્વી પરે,
બૂડયાં જમાઈ વા'ણુ ને કન્યા અતિ દુઃખ મન ધરે;
આ જોઈ ઓચિન્તું ભયથી સાધુ અતિ વિસ્મય થયો,
કારણ તણો મન બહુ વિચાર કરી રહ્યા સૌ નાવિકો. ૯

ચોપાઇ.

લીલાવતી માતા તે ઘડી, કન્યા જોઈ વિહ્વલ થઇ;
કરતી વિલાપો અતિ દુઃખથી, ને સ્વામીને કે'તી હતી. ૧
નૌકા સાથ જમાઈ અરે, લુપ્ત[2] થયો જોતામાં ખરે;
કીયા દેવતણો અપરાધ, થાતાં આમ બની ગઈ વાત. ૨
તે મુજને સમજાતું નથી શું કરવું હાવે હે પતિ;
સત્યજ દેવતણો મહિમાય, પણ કોનાથી જાણી શકાય. ૩
વદતી એમ વિલાપો કરે, સ્વજનો તે સાથે સૌ રડે;
કન્યાને ખોળે લઇ માત, કરતી રૂદન પછાડે જાત.[3] ૪
કલાવતી કન્યા ત્યાં ઘણી, સ્વામી નષ્ટ થતાં દુખી બની;
તેણે પતિ પાવડીઓ લઇ, સતી થવા તૈયારી કરી. ૫
કન્યાની તૈયારી લહી, સાધુ વણિક ભય પામ્યો તહી;
અતિ શોકે તપીને તે વાર, ધર્મીએ મન કીધ વિચાર. ૬

૧ પૂજા કરી એટલે પરસાદ લઇને, અર્થાત્ આ દીકરી જુદી જુદી પૂજા કરતાં હશે.
૨. ગુમ–અદર્શ. ૩ દેહ.

શુ આ કૃત દેવે કર્યું હશે, કે મુજને ભ્રમથી આ દિશે,
સત્ય પુજા હું કરીશ જ આર, મારા વૈભવને અનુસાર. ૭
મનમાં એહ મનોરથ થયો, (તે) સૌને ભેગા કરીને કહ્યો;
પછી સાધુએ પૃથ્વી પડી, કીધા દંડવતો ઘડી ઘડી. ૮
તેથી તુઠયા સત્ય જ પ્રભુ, પાતક દીનતણા છે વિભુ;
ભક્તપરે વત્સલતા વાન, કૃપા કરી બોલ્યા ભગવાન. ૯
"તજી પ્રસાદ સુતા તવ અહીં, પતિને મળવા આવી સહી;
તેથી તેનો પતિ આ ઠાર, થયો અદર્શ વણિક નિર્ધાર. ૧૦
મારે જો ઘર જઇ પરસાદ, ખાઇ આવે પાછી હે સાધ;
તો સ્વામી વાળી તે થશે, શક તેમાં લેશે ના વસે." ૧૧
થઇ આકાશી વાણી એમ, કન્યાએ પણ સાંભળી તેમ,
તેથી તે ઝટ દોડી ઘેર, પ્રસાદ ભક્ષ કર્યો શુભ પેર. ૧૨
પછી પાછી આવી તતકાળ, સ્વજન પતિ દીઠા તેવાર;
પછી તે બોલી આપની માય, ચલો ઘેર ત્વરાથી તાત. ૧૩
સાંભળી વાક્ય સુતાનું એહ, હરખ્યો અતિશે સાધુ તેહ;
પૂજા દેવની કરી તે ઠાર, વિધિથી સાધુએ તે વાર ૧૪
પછી તે સૌ સાથે હર્ષથી ઘેર ગયા સુખ પામ્યા અતિ;
પુનમ અમાસ અને સંક્રાત, કરતો પુજન તજી મન ભ્રાત ૧૫
આ લોકે સુખીઆરો થયો, ને અંતે સ્વર્ગે જઇ રહ્યો,
પૂર્ણ થયો ચોથો અધ્યાય, સુણતા સર્વે દુખ પળાય ૧૬

દોહરો.

એવો સ્કંધ પુરાણના, રેવાખંડની માંય;
કથા સત્યનારાયણે છ ચોથો અધ્યાય ૧

શ્રી સત્યનારાયણ દેવકી જે.—

અધ્યાય ૫ મો.

અનુષ્ટુપ.

સત કેઉ હવે બીજું, સાભળો હે ઋષિવરો,
અંગધ્વજ હતો રાજા, પ્રજાપાલનમાં શુરો ૧
પ્રસાદ સત્ય સ્વામીનો, તજી દેતા દુખી થયો,
એક દી જે ધને તેનો, નાશ થઇ ઉંડતો ગયો ૨

દોહરા.

એક હતો વડ તે તળે, આવી બેઠો રાય;
ત્યાં ગોપો ક્રીડતા હતા, સત્યતણી પૂજાય ૧

રાયે જોયું દૂરથી, પણ ગર્વથી તે ઠાર;
ગયો નહી તેમજ વળી, નમ્યો નહી જ લગાર. ૨
ગોવાળો પરસાદ શુભ, મૂકી રાયની પાસ;
પાછા આવીને જમ્યા, યથેચ્છ ધરી ઉલ્લાસ. ૩
રાજા ઘર ચાલ્યો ગયો, મૂકી ત્યાંજ પ્રસાદ;
તેથી તે દુઃખી થયો, રૂઠયા પ્રભુ સાક્ષાત. ૪
સો પુત્રો ધન ધાન્ય સહુ, નાશ થયું તતકાળ;
દેવે આ મમ સૌ હયું, સમજ્યો મન ભૂપાળ. ૫
તેથી તે પાછો ગયો, વડ આગળ તતકાળ;
બેશી ગોવાળો વિષે, દેવ પૂંજા કરી સાર. ૬
ભક્તિ શ્રદ્ધા યુક્ત થઇ, શુભ વિધિથી તે ઠાર;
પૂજન કરી પરસાદ લઇ, પ્રણમ્યો વારંવાર. ૭
ત્યારે દેવ પ્રસાદથી, ધન પુત્રાદિ વાન;
બનીને અહીં સુખી થઈ, ગયો અંતે સ્વર્ગ નિદાન. ૮
આ અતિ દુર્લભ સત્યવ્રત, જેહ કરે ધરી પ્રેમ;
ફલદ પુણ્યમય સાંભળે, કથા ભક્તિએ તેમ. ૯
તેને સત્ય પ્રસાદથી, ધન ધાન્યાદિક થાય;
દરિદ્રિ ધન પામે અને, બંધાયો મૂકાય. ૧૦
બીનેલાનો ભય ટળે, નહી શક ન જરાય;
ઈચ્છીત ફળને ભોગવી, અંતે સ્વર્ગે જાય. ૧૧
સત્યજ નારાયણતણું, વ્રત મેં કહ્યું ઋષિરાય;
જે કરીને સૌ દુઃખથી, માનવ મુક્તજ થાય. ૧૨
સત્ય પુજા કલિયુગમાં, વિશેષ ફળપ્રદ થાય;
પણ શ્રદ્ધા ભક્તિતણી, કલિમાં ખોટ જણાય. ૧૩

હરિગીત.

હરિને કહેશે કાળ, કોઈ સત્ય કે ઈશ કેહશે;
રિઝે સત્યનારાયણ કહે કોઇ સત્યદેવ જ બોલશે;
લાવી હદે હરિ પ્રેમ એવાં વિવિધ રૂપ ધરી ભક્તનાં,
લહી ભાવ સૌ દુઃખ ટાળી મન ઇચ્છિત ફળ દેશે ઘણાં.

દોહરો.

નક્કી કલિમાં સત્યવ્રત, રૂપે પ્રભુ રે'શેજ;
રતિથી જે આ વાંચશે, ને નિત્યે સુણશે જ. ૧
સિંહથી જેમ શિયાળવાં, રે'છે દૂરને દૂર;
હરિ પૂજનથી તેમ રે' સહુ દુખ દૂર જરૂર. ૨
રાજી થઈ સહુ પાપને બાળે સત્યજ દેવ;

મતિ તેની થઇ શુદ્ધ ને, સ્વર્ગ જશે તતખેવ. ૩
વ્યાસતણા એ શિષ્ય કે' મુનિસત્તમ આ વાર;
સર્વ કથા મેં કરી હવે, બોલો જય જયકાર. ૪
એવો સ્કંધ પુરાણના રેવાખંડની માંય;
કથા સત્યનારાયણે છે પંચમ અધ્યાય. ૫
ભક્તિભાવથી વાંચશે, સાંભળશે જન જેટ;
નક્કી હરિનો લાલ કે,' સુખીઓ થાશે તેહ. ૬

અચ્યુતં કેશવં રામનારાયણં,
કૃષ્ણ દામોદરં વાસુદેવં હરિ !
શ્રીધરં માધવં ગોપિકાવલ્લભં,
જાનકી નાયકં રામચંદ્રં ભજે !!

શ્રી સત્યનારાયણદેવકી જે.

સમાપ્ત.

પ્રાચીન હિંદુની સભ્યતાનો વિચાર.*

પશ્ચિમીય દેશોના ઇતિહાસજ્ઞો, પુરા વસ્તુવેત્તા, અને પારદર્શી વિદ્વાનોએ અભ્રાન્ત પ્રમાણો અને પ્રબળ યુક્તિયોથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે, પૃથ્વી મંડળ પર વિદ્યા, જ્ઞાન, કળા, કૌશલ્ય, અને સભ્યતાના જન્મદાતા હીંદજ છે. જેમણે પ્રાચીન સમયમાં અનેક દેશ દેશાન્તરોમાં જઇને ત્યાં સભ્યતાને ફેલાવી છે તેઓ ભારત વાસિયોનાજ સંતાનો હતા. પ્રાચીન ભારત નિવાસિયોએ જ આ મહાન અને પ્રભાવશાળી સામ્રાજ્યોની સ્થાપના કરી હતી, કે જેના ગૌરવનું વર્ણન પ્રાચીન ઇતિહાસનાં પાનાં ઉપર લખ્યું નથી; પરંતુ તેનાં સ્મારક ચિન્હ એશિયા, યૂરોપ, આફ્રીકા અને અમેરિકામાં આજ સુધી પણ વર્તમાન છે. એ સ્મારક ચિન્હ પ્રાચીન હિંદુ જાતિનાં મહાન્ અને અદ્ભૂત કાર્યોનાં પ્રમાણ રૂપ છે.

જૈનસજર્મા નામનો વિદ્વાન પોતાના પુસ્તક થિઆગની ઑફ ધી હિન્દુઝમાં લખે છે કે, આર્યાવર્ત કેવળ બ્રાહ્મણોના ધર્મ એકલાનુંજ જન્મસ્થાન નથી, પરંતુ હિંદુ જાતિની ઉચ્ચ અને પ્રભાવશાળીની સભ્યતાની ઉત્પત્તિ અને ઉન્નતિનું તે સ્થાન છે કે, જે વારંવાર પશ્ચિમમાં મિસ્ર અને ફીનીશીયામાં—પૂર્વમાં સીયામ, ચીન અને જાપાન દેશોમાં, દક્ષિણમાં લંકા, જાવા, સુમાત્રા આદિ દ્વિપોમાં, અને ઉત્તર—પશ્ચિમમાં કાલાડેયા, કેલચિડ અને ઇરાનમાં થઇને યૂનાન અને રોમમાં ફેલાઇ ગયું છે.

કર્નલ આલ્કટ લખે છે કે, ભાષાઓની મેળવણી કરવાથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે, બેબિલોનિયા, મિસર, યૂનાન, રોમ અને ઉત્તરી યૂરોપનાં દર્શન શાસ્ત્ર અને ધાર્મિક સં-

* હીંદીમાંથી અનુવાદ.

અપ્રદાયો, આર્યાવર્ત્તના વિચાર અને વિદ્યાઓથી પરિપૂર્ણ છે. પેથેગોરસ, સાક્રેટીસ, પ્લેટો, અરિસ્ટાટલ, જીનો, હોમર, હીસિયડ, સિસરો, વર્જીલ, આદિ પૂર્વોક્ત દેશોના સિદ્ધ વિદ્વાન અને જ્ઞાની મહાત્માઓના વિચારની તુલના; કપિલ, મનુ, વેદવ્યાસ, ગૌતમ, વાલ્મીકિ, કણાદ, જૈમિનિ, નારદ, મરીચિ, આદિ ભારત વર્ષના દાર્શનિક વિદ્વાનો અને કવિયોના વિચારોથી કરતાં તતક્ષણ જણાય છે કે પશ્ચિમાત્ય દર્શન શાસ્ત્રોનો આધાર પૂર્વીયદર્શન શાસ્ત્રોજ છે. ભારત વર્ષ અત્યન્ત પ્રાચીન દેશ છે. યુનાન અને રોમ તેના કરતાં તો તેના બાળક રૂપ છે. શું કોઈ કહી શકે છે કે, હીંદવાસિયોએ યૂનાન અને રોમના વિદ્વાનોના ગ્રંથોના આધારે પોતાના ગ્રંથો રચ્યા છે? નહીં. એમ કદાપિ પણ કોઇ કહી શકશે નહિ. સત્ય વાત તો એજ છે કે યૂનાન અને રોમવાળાઓએ ભારત વર્ષ પાસેથીજ અનેક વાતો શીખી લીધી છે. એક પશ્ચિમીય વિદ્વાન મૉન્સીયર ડેર્લ્યાસ લખે છે કે, ભારતમાં હજારો વર્ષ પહેલાં જે સભ્યતા ફેલાઈ રહી હતી તેનો પ્રભાવ અમારી ચારે તરફ વિદ્યમાન છે. તે પૃથ્વી મંડળના દેશ દેશાંતરોમાં વ્યાપ્ત થઈ રહી છે. તે અમેરિકા અને યૂરોપમાં સર્વત્ર જણાઈ રહી છે, અને તે તેજ સભ્યતા છે કે જેનું જન્મ સ્થાન પવિત્ર ગંગાતટ છે.

ભારતના ઇતિહાસમાં મહાભારતનું યુદ્ધ ઘણીજ અપૂર્વ ઘટના છે. એ યુદ્ધ કલિયુગના પ્રારંભમાં અર્થાત ઈસ્વીસન પૂર્વે ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં થયું હતું. એ યુદ્ધથી ભારતની સભ્યતા, તેના ગૌરવ અને તેના ઐશ્વર્ય ઉપર વજ્રપાત થયો. આ મહાભારતમાં કેવળ ભારતના મહા પરાક્રમી, અસ્ત્ર, શસ્ત્ર, વિદ્યાવિશારદ યોદ્ધા એકલાજ માર્યા ગએલા છે, એટલુંજ નહીં, પરંતુ, તે પ્રભાવશાળી સભ્યતા અને અદ્વિતિય કળા કૌશલ્ય કે જે હજારો વર્ષોના અવિરામ પરિશ્રમ અને કષ્ટથી પ્રાપ્ત થયેલી હતી, તેને ઘણોજ ધક્કો લાગ્યો છે, અને એક પ્રકારે જોતાં તેનો તો નાશજ થયો છે. ઈશ્વરની ઈચ્છાજ એવી હતી, તેમાં મનુષ્યનું શું સામર્થ્ય કે તેને રોકી શકે. એ યુદ્ધમાં અનેકાનેક વીર, કળા કુશળ, અને ધુરન્ધર વિદ્વાનો માર્યા ગયા હતા, ઘણી જાતિના લોકો આ દેશને છોડી અને અન્ય દેશમાં ચાલી ગયા હતા, અને તેઓ ભારતની સભ્યતા, કળા કૌશલ્ય અને વ્યવસાય રહસ્યને પણ પોતાની સાથે લેતા ગયા હતા, અને તેથી આ દેશને ઘણીજ હાનિ વેઠવી પડી છે. પરંતુ તેથી બીજા દેશોને તો ઘણોજ લાભ થયો છે.

કારણ કે તેમનાથી તો તે દેશોના ગૌરવની વૃદ્ધિ થઈ છે. પોકોક નામનો એક લેખક પોતાના એક પુસ્તક ઇંડિયા ઈનગ્રીકમાં લખે છે કે સંસારમાં ભારતીય યુદ્ધના જેવી બીજી કોઈ બીના બની નથી. કે જેથી આવુ ભયંકર પરિણામ આવ્યું હોય. આ બનાવથી અગણિત ભારતવાસિયો આ દેશને છોડીને ચાલી ગયા. વિદેશ જનારાઓમાં એવા મનુષ્યો હતા કે જે પ્રાચીન સભ્યતાના અદ્વિતિય જ્ઞાતા હતા, કેટલા એવા પણ હતા કે જે ઉંચા દરજ્જાની શસ્ત્ર વિદ્યામાં સિદ્ધ હસ્ત હતા, તેઓ ઉત્તરમાં હિમાલય પર્વતથી પણ આગળ ચાલી ગયા. દક્ષિણમાં લંકામાં જઇ વસ્યા, અને પશ્ચિમમાં સિંધની આગળ ચાલ્યા ગયા. તેજ લોકોએ પશ્ચિમમાં સભ્યતા, કળા કૌશલ્ય અને વિજ્ઞાનની ચર્ચાના શ્રી ગણેશ બેસાડ્યા પંજાબની હદને ઓળંગી ને તે લોકો ત્યાં સુધી ચાલ્યા ગયા કે સમસ્ત પશ્ચિમીય, એશિયા, અને યુરોપમાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં તેજ જણાવા લાગ્યા.

ચીન, પ્રશાન્ત મહાસાગરના દ્વીપ, તુર્કસ્તાન, સાઈબેરિયા, સ્કેન્ડિનેવિયા, જર્મની, ગ્રેટબ્રિટન, ઇરાન, યુનાન, રોમ, આફ્રિકા, આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારાના દેશ, મિસર, અસીરિયા, અમેરિકા વિગેરે દેશોએ વિદ્યા અને સભ્યતા ભારત વર્ષ પાસેથી પ્રાપ્ત કરી છે, તેમાંથી અનેક દેશોમાં દેવી દેવતાઓની કથાઓ હિંદુઓનાં પુરાણોમાંથી લઇ લીધેલી જણાઇ આવે છે.

સર વાલ્ટર રેલે કહે છે કે, હિંદુસ્થાનમાંજ સર્વથી પહેલાં મનુષ્ય જાતિએ જન્મ ગ્રહણ કર્યો હતો, એજ મનુષ્ય જાતિનું પહેલું જન્મ સ્થાન છે. મનુષ્ય જાતિએ પોતાની ઉન્નતિનો આરંભ પણ અહીંથીજ કર્યો છે. આર્ય જાતિ મધ્ય એશિયામાંથી નીકળીને દેશ દેશાન્તરોમાં ફેલાઈ છે. એ વાત અસત્ય જણાય છે. કેમકે જે ગણિત અને જ્યોતિષ વિદ્યા ચીન અને ભારત વર્ષમાં આ વખતે છે તે આ પ્રાચીન વિદ્યાઓનો શેષ ભાગ છે. તેનો આરંભિક વિકાસ નથી. જે લોકોને એમ ખ્યાલ છે કે આર્ય જાતિ મધ્ય એશિયામાંથી સંસારમાં ફેલાઇ છે. તેમણે એ પણ માનવું જોઇશે કે બહુજ પ્રાચીન કાળમાં કોઇ ઉત્કૃષ્ટ સભ્યતા સમ્પન્ન જાતિ જરૂર હોવીજ જોઇએ. ભારત વર્ષ અને ચીનના સાહિત્યમાં તેની ઉદ્‌ભાવિત વિદ્યાઓનો શેષ ભાગ મળે છે. તે કઇ જાતિ હતી કે જે હિંદુઓ, ચીનીઓ અને ઇજીપ્શિયનોની પહેલાં થઇ ગઇ હતી. તેનો હજુ સુધી પત્તો નથી. તે ઉપરાંત હિંદુઓનું સાહિત્ય તેમનું વિજ્ઞાન તેમની વિદ્યા અને તેમની કળાઓ ગંગા અને યમુના નદીયોના તટો ઉપરજ પૂર્ણ વિકાશને પ્રાપ્ત થઇ હતી તે વાતને સર્વ વિદ્વાનો સંમતિ દર્શાવે છે. હિંદુઓએ ઉચ્ચ શ્રેણીની સભ્યતામાં જે ઉન્નતિ કરી છે તે પણ ભારત વર્ષેજ છે. આ સઘળી વાતોનો વિચાર કરતાં જણાશે કે આર્ય જાતિ મધ્ય એશિયામાંથી નિકળીને દેશ દેશાન્તરોમા ફેલાઈ નથી પરંતુ તે ભારત વર્ષમાંથીજ ફેલાઇ છે.

આર્ય જાતિના નિકળવાના અને દેશ દેશાંન્તરોમાં ફેલાવાના વિષયમાં અનેક વિદ્વાનોની અનેક સમ્મતિયો છે. કોઈ કહે છે કે આર્ય જાતિનો જન્મ સ્થાન મધ્ય એશિયા છે, કોઇ અફઘાનિસ્થાનના ઉપરના ઉચ્ચ ભાગોમાંથી તેની ઉત્પત્તિ સ્થાન બતાવે છે. કોઈ ઉક્ષુસ નદીના તટ ઉપરથી, કોઈ ઉત્તર ધ્રુવની પાસેથી વિગેરે અનેક મત છે. પરંતુ ગંભીર વિચાર કરતાં અને પ્રાચીન પ્રમાણોને જોતાં સિદ્ધ થાય છે કે આ ભારત ભૂમિમાંજ આર્ય જાતિની ઉત્પત્તિ થઈ હતી. અને અહીંથી જતે દેશ દેશાન્તરોમાં ફેલાઈ અને સંસારની સભ્યતાના આરમ્ભ રૂપ બની છે

કેટલાક લોક કહે છે કે હિંદુઓએ સમુદ્ર યાત્રા કરવી નહિ, અટક નદીની પાર જવું નહિ, એવી મનાઈ કરેલી છે. પણ તે વાત પ્રમાણ રહિત છે. હિંદુ ઇતિહાસ અને સાહિત્યમાં તે વિરૂદ્ધ ઘણાં પ્રમાણો મળી આવે છે. જેવાં કે.

समुद्रङ्गच्छ स्वाहा अन्तरिक्षङ्गच्छ स्वाहा देवंसवितारङ्गच्छ स्वाहा ॥

यजुर्वेद, अध्याय ६, मन्त्र २१.

समुद्रयानकुशला देशकालार्थदर्शिनः ।
स्थपयन्ति तुयां वृत्तिं सातत्राधिगमंप्रति ॥

मनुस्मृति.

પ્રથમના પ્રમાણમાં સમુદ્રમાર્ગે જવાની અનુજ્ઞા છે ત્યારે બીજા પ્રમાણથી જે સમુદ્ર યાત્રા પ્રથમ થતી હતી.

આ પ્રમાણે સિવાય એવી કેટલીય કથાઓ છે કે જેથી ભારત વર્ષના મનુષ્યો અને મહાત્માઓનું અમેરિકા જવું સિદ્ધ થાય છે. મહર્ષિ વ્યાસજી શુકદેવજીની સાથે અમેરીકા ગયા હતા અને ત્યાં કેટલોક વખત રહ્યા પણ હતા. શુકદેવજી યુરોપ, (જેને પ્રાચીન આર્ય હીરદેશ કહેતા હતા) ઇરાન અને તુર્કસ્તાન થઇને પાછા આવ્યા હતા. આ મુસાફરીમાં ત્રણ વર્ષ લાગ્યાં હતાં. આ વૃતાંત મહાભારતમાં, શાન્તિ પર્વના ૩૨૬ મા અધ્યાયમાં લખેલું છે. બીજા દેશોમાં બે વખત પાંડવોના જવાની વાત પણ મહા ભારતમાં છે. પ્રથમ વખત તે બ્રહ્મદેશ, શીયામ, ચીન, ટીબેટ, મંગોલિયા, તાતાર અને ઇરાનમાં ગયા હતા અને હિરાત, કાબુલ, કન્દહાર, અને બલુચિસ્તાનમાં થઈ અને પાછા આવ્યા હતા. તેમની બીજીવારની મુસાફરી પશ્ચિમની તરફ થઈ હતી. તે લંકાથી પ્રસ્થાન કરીને અરબસ્તાન, મિસર, જાંઝીબાર અને આફરીકાના બીજા ભાગોમાં ગયા હતા. આ વૃતાંત મહાભારતમાં સભાપર્વના ૨૬–૨૮ મા અધ્યાયમાં લખેલું છે. આ યાત્રા વખતે માર્ગમાં તેમણે અગસ્ત્ય તીર્થ, પુદમતીર્થ, સુભદ્રા તીર્થ, કરન્ધમતીર્થ, અને ભારદ્વાજ તીર્થ મેળવ્યાં હતાં. સગર રાજાની પૃથ્વિ વિજયની કથા પણ પુરાણમાં છે, રાજા ધૃતરાષ્ટ્રે અફ્ગાનિસ્તાનના રાજાની પુત્રીનું પાણીગ્રહણ કર્યું હતું. અર્જુને અમેરીકાના કુરૂરાજાની પુત્રીની સાથે વિવાહ કર્યો હતો. શ્રી કૃષ્ણે પોતાના પુત્ર અનિરૂદ્ધનો વિવાહ શુન્ડ (મીસરદેશ) ના રાજા બાણની પુત્રી ઉષાની સાથે કર્યો હતો. મહારાજા અશોકે બાબુલના રાજા સિલ્યુકસની પુત્રીની સાથે વિવાહ કર્યો હતો.

ઇસુકના જન્મની પહેલાં હજારો હિંદુ, તુર્કસ્તાન, ઇરાન અને રૂષિયામાં રહેતા હતા. મનુસ્મૃતિના દશમા અધ્યાયથી જણાય છે કે ક્ષત્રિયોની કેટલીય જાતો બ્રાહ્મણોનાં દર્શન ન થવાથી પતિત થઇ ગઈ હતી, તે નિચેના પ્રમાણથી જણાશે.—

शनकैस्तु क्रियालोपादिमाःक्षत्रिय-जातयः ।
वृषलत्व गतो लोके ब्राह्मणादर्शनेनच ॥
पौण्ड्रकाश्चौण्ड्रद्रविडाःकाम्बोजा यवनाःशकः ।
पारदाःपह्लवाश्चीनाःकिराता दरदाखशाः ॥
मनुस्मृति, अध्याय १०

અર્થાત્ નીચે લખેલી ક્ષત્રિય જાતિયો બ્રાહ્મણોનાં દર્શન ન કરવાથી અને ધર્મ ક્રિયાનો લોપ થવાથી પતિત થઇ ગઈ છે.

૧ પૌન્ડ્રક. ૨ ઔન્ડ્ર ૩ દ્રાવિડ, ૪, કામ્બોજ, ૫ યવન, ૬ શક, ૭ પારદ, ૮ પહ્લવ, ૯ ચીન, ૧૦ કિરાત, ૧૧ દરદ, ૧૨ ખશ.

આ જાતો સિવાય નીચે લખેલી જાતો પણ વૃષલત્વને પ્રાપ્ત થઈ ગઇ છે.

मेकलाद्रविडालाटाःपौन्ड्राःकोन्वशिरास्तथा ।
शौन्डिका दरदा दर्व्वाश्चौरा शर्वर बर्वराः ॥
किराता यवनाश्चैवतास्ताःक्षत्रियजातयः ।
वृषलत्व मनुप्राप्ता ब्राह्मणानाममर्षणात्ते ॥
महाभारत, अनुशासन पर्व.

અર્થાત—૧ મેકસ, ૨ લાટ, ૩ કોન્વશિર, ૪ શૌન્ડિક, ૫ દર્વ, ૬ ચૌર, ૭ સર્બર, અને ૮ બર્બર.

આ સિવાય બીજી પણ જાતોના ઉલ્લેખ છે. એથી જણાય છે કે, પેહલાં એ સર્વ લોક હિંદુજ હતા. દેશદેશાંતરોમાં વાસ કરવાથી અને સ્વદેશમાં પાછા ન આવવાથી તેનો નાશ થયો છે એમ સમજવામાં આવ્યું,

હવે જે દેશોમાં હિન્દુજાતો જઇને વસી હતી તેની હકીકત સાંભળો.

એશિયા.

એશિયાનું પ્રાચીન નામ જંબૂદ્વીપ છે. એશિયા નામ પણ હિંદુઓએજ રાખેલું છે. આ વિષયમાં કર્નલ ટોડ કહે છે કે, સુમિદા અને ભજસ્વના સંતાનોમાં ઇન્દુ (ચંન્દ્ર) શીય 'અશ્વ' નામની એક જાતિ હતી. આ અશ્વજાતિના લોક સિંધની બંને તરફ દૂર જઇને વસ્યા હતા, આ કારણથી આ પૃથ્વીના ભાગનું નામ એશિયા થયું. એશિયા ખંડમાં કેટલાય દેશોમાં હિન્દૂ જાતિ ફેલાઇ ગઇ હતી. તેમાંથી કેટલાક દેશોનો સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ નીચે કરવામાં આવે છે.

અફ્ગાનિસ્તાન.

પ્રાચીન ભારતમાં અપવંશ નામની નાગ જાતિ હતી, તેમાં અપગણુ નામનો એક મનુષ્ય થયો. આ અપગણુના સંતાનો અફ્ગાનો કહેવાયા. પ્રાચીન કાળમાં હિંદુસ્તાન અને અફ્ગાનિસ્તાનનો ઘણો સંબંધ હતો, તેના ઘણા પ્રમાણો છે. રાજા ધૃતરાષ્ટ્રનો અફ્ગાનિસ્તાનના રાજાની પુત્રી ગાંધારીની સાથે વિવાહ કર્યો હતો. મહાભારતમાં લખ્યું છે કે જે વખતે પાન્ડવ દિગ્વિજય કરવા ગયા હતા તે વખતે તે કંન્દહાર અર્થાત ગાધાર દેશમાં રાજા ધૃતરાષ્ટ્રના સસરાના મહેમાન થયા હતા. હિરાત નગર હરિના નામથી પ્રખ્યાત થયું છે. બૌદ્ધ રાજાઓના સમય સુધી અફ્ગાનિસ્તાનને હિંદુસ્તાનનોજ ભાગ સમજવામાં આવતો હતો, કર્નલ ટોડ લખે છે કે, જૈસલમેરના ઇતિહાસથી જણાય છે કે વિક્રમ સંવતથી ઘણાજ વર્ષ પહેલાં આ ક્ષત્રિયજાતિનું રાજ્ય ગજનીથી સમરકંન્દ સુધી ફેલાયલું હતું. આ રાજ્ય મહાભારત યુદ્ધની પછી સ્થાપિત થયુ હતું. ગજની-નગર એ લોકોએજ વસાવ્યું હતું.

તુર્કસ્તાન.

તુર્કસ્તાનમાં પણ હિંદુ જાતિનું રાજ્ય હતુ. તરનો પુત્ર તક્ષક હિંદુ પુરાણોમાં તક્ષિક નામથી પ્રખ્યાત છે. અધ્યાપક મેકસમુલર લખે છે કે તુર્વ અને તેનાં સંતાનને શાપ થયો હતો. ભારતનો ત્યાગ કરીને ચાલી જવાનું તેને એ કારણ હતુ કે તેને પોતાનું પૈતૃક ધન મળ્યું નહોતુ. કર્નલ ટોડ પોતાના પ્રખ્યાત ગ્રંથ રાજસ્થાનમાં લખે છે કે, જૈસલમીરના પ્રાચીન ઇતિહાસથી જણાય છે કે, યદુવંશ અર્થાત ચંદ્રવંશની યદુ અને બાલ્હીક જાતિએ મહાભારતના યુદ્ધની પછી ખુરાસાનમાં રાજ્ય કર્યું. યુનાની ગ્રંથકર્તાઓએ તેને ઇન્ડોસીદિયન કહ્યા છે, આ જાતિયોના સિવાય કુરનાં સંતાનોમાંથી પણ કેટલાક આસપાસના દેશોમાં જઇ અને વસ્યા હતા. પુરાણોમાં આ લોકોના પ્રાન્તનું નામ ઉત્તર કુરૂ લખ્યો છે.

સૂર્ય અને ચંન્દ્રવંશના લોકો આ દૂર દેશોમાં હમેશાં જઇને વસતા રહેતા હતા.

અપૂર્ણ.

हृदय परिक्षा.

(અનુવાદક શ્રીયુત જયંતિલાલ એમ. ઓઝા બી. એ.)

ઘેર આવતા રોગીઓને તપાસીને તેઓને પ્રિસ્ક્રિપ્શન લખી આપ્યા પછી ડાક્ટર સુશીલકુમાર કોઈ બ્હારના રોગીને જોવા જવાની તૈયારી કરતા હતા, એટલામાં તેના મ્હોટા સાળા આવી પહોંચ્યા. સુશીલ તેમને જોઇને ઉભા રહ્યા. યોગેન્દ્રબાબુ બેઠા પછી જરા શુષ્કતા સહિત ડાક્ટરે તેમને આવવાનું કારણ પુછ્યું. યોગેન્દ્રબાબુએ કહ્યું; "આજ કેટલાક દિવસથી સરલાની તબીયત ખરાબ છે. એના કાળજામાં દર્દ થઇ રહ્યું છે, તેથી શ્વાસ લેવામાં વાંધો આવે છે."

વાતને અધવચ્ચેથીજ અટકાવીને સુશીલકુમારે કહ્યું:— "હરેન્દ્ર બાબુની દવા તો ચાલુ છેજ ને!"

હસતાં હસતાં યોગેન્દ્રબાબુએ કહ્યું— "વાહ ભાઇ, તમને ખબર મળી ચુકી છે ને શું!"

સુશીલે કહ્યું:— "ખબર કેમ ન મળે. પણ એમ ન ધારશો કે તમારા ઘરના કોઇએ ખબર આપી છે."

યોગેન્દ્રબાબુ હસીને બોલ્યા:— "ઠીક ભાઈ, હવે હું તમને કહું છું કે જ્યારે તમને અવકાશ મળે ત્યારે એકવાર એમને તપાસી આવજો."

સુશીલે કાંઇ જવાબ આપ્યો નહી; સામેના મેજપર પડેલા સમાચાર પત્ર પર દ્રષ્ટિ નાંખી.

યોગેન્દ્રબાબુ બોલ્યા:— "હવે મ્હારે કચેરીએ જવાનો વખત થયો છે. હું જાઉં છું. તમે ત્રીજે પ્હોરે આવશોને!"

સુશીલે ઉત્તર આપ્યો:— "સાંભળો, જ્યાં સુધી મને ખબર નહીં પડે કે આપ મને કયા ભાવથી જવાનું કહો છો, ત્યાં સુધી હું આ બાબતનો કાંઇ પણ જવાબ નહીં આપી શકું. જો આપ સગાઈની રૂએ જવાનું કહેતા હશો તો કદાપિ હું જઇશ નહીં. પણ, જો એક સાધારણ ડાક્ટર જાણીને આપ મને જવાનું કહેતા હશો તો હું મ્હારા ધંધાને અંગે જરૂર જઇશ."

આ પછી લગભગ અડધા કલાક સુધી બન્ને સાળા બનેવી પરસ્પર વાદવિવાદ કરતા રહ્યા. છેવટે–સગાઇની રૂએ નહીં પણ ડાક્ટરી ધંધાને અંગે જવાય. આ પોતાની હઠ સુશીલે પકડી રાખી. આથી યોગેન્દ્ર બાબુ જરા ખીજાઇને બોલ્યા:— "ઠીક, હું પણ તમને એક સાધારણ ડાક્ટર જાણીનેજ કહું છું કે તમે રોગીને જોવા મ્હારે ઘેર આવજો" આટલેથી જ સુશીલકુમારને સંતોષ ન થયો. તેણે ફરી પુછ્યું:— "કયે વખતે આવું?" યોગેન્દ્રે કહ્યું:— "ત્રીજે પ્હોર પંચ વાગતાં" આમ કહીને તેઓ ચાલ્યા ગયા.

યોગેન્દ્રબાબુના ગયા પછી સુશીલને પોતાના ઉદ્ધત આચરણનો કાંઇક પસ્તાવો થયો. સાળાની સગાઇ હોવાથી શું થયું? ઉમ્મરમાં યોગેન્દ્રબાબુ સુશીલથી મ્હોટા હતા. તેની સાથે આટલી ઉદ્ધતાઇ ઠીક નહીં.

આની પ્હેલાં જે ઘટના બની ગઇ હતી તે અહીં લખવાથી સુશીલની આ ઉદ્ધત

વર્તણુકનું થોડે અંશે સમર્થન થશે. થોડા દિવસો પ્હેલાં એક તુચ્છ વાતને માટે સુશીલ પોતાની સ્ત્રી સરલા ઉપર નારાજ થઇ ગયા હતા. આ સ્થિતિમાં એક દિવસ પોતાના સહપાઠી મિત્ર ડાક્ટર હરેન્દ્રનાથ તરફથી તેને ખબર મળી કે સરલાનું સ્વાસ્થ્ય ખરાબ છે અને હું તેનો ઉપાય કરી રહ્યો છું. પણ આ વિષય સંબંધી નહીં સરલાએ પોતે કાંઇ લખ્યું, કે નહીં તેના સસરાના ઘરના કોઇએ કાંઇ ખબર મોકલી. સુશીલે ધાર્યું કે આ બધું કારસ્થાન સરલાનું છે. સાત આઠ દિવસથી સુશીલ અભિમાનનો માર્યો મનમાં ને મનમાં બળી રહ્યો હતો, એટલામાં જ યોગેન્દ્ર બાબુ તેને મળવાને આવ્યા. થયું, બધો બદલો તેણે વ્હેનને બદલે ભાઇ પાસેથી જ ચુકાવી લીધો. ક્રોધાગ્નિ બુઝ્યા પછી સુશીલનું હૃદય જ્યારે કાંઇક શાંત પડ્યું ત્યારે તેને પોતાની વર્તણુકની શરમ લાગવા માંડી. તેણે વિચાર્યું, "ઠીક, જે થયું તે ખરૂં, ત્રીજે પ્હોર જઇને મારી માગવાથી બધો મામલો શાંત પડી જશે."

(૨)

કચેરીએથી પાછા આવીને યોગેન્દ્ર બાબુએ ઘેર સુશીલબાબુ સંબંધી બધી હકીકત કહી સંભળાવી. ઘરનાં બધાં માણસોએ મળીને સંકલ્પ કર્યો કે આ નિર્લજ્જતાને માટે સુશીલને કાંઇ શિક્ષા અવશ્ય કરવી જોઇએ. સરલાની મ્હોટી બ્હેન તરલા બોલી:– "મ્હોટા ભાઇ! આ કામ તમે અમારી ઉપર રાખો. અમે ડાક્ટર સાહેબને ખૂબ બનાવીશું."

ન્હાની બ્હેન કમળા બોલી:— "હું ટીનનો ડબ્બો કાપીને ચાર રૂપીયા બનાવીશ, અને ફી તરીકે ડાક્ટર સાહેબને આપીશ."

યોગેન્દ્રબાબુ આ સાંભળીને બોલ્યા:— "ટીનના નહીં- આથી તેમને યોગ્ય શિક્ષા મળશે નહીં. તેમને તો સાચેસાચા ચાર રૂપીયા આપશું. જ્યારે એ ડાક્ટર બનીને આવે છે ત્યારે તેમની સાથે ડાક્ટર જેવું જ વર્ત્તન રાખવું જોઇએ; જ્યારે એ સરલાને પોતાની પત્ની તરીકે ગણવા નથી માગતા ત્યારે હું પણ મ્હારી બ્હેનને એમની સામી ઉભી રહેવા દઇશ નહીં. સરલા પડદાની ઓથમાં રહેશે."

આ વાત સાંભળીને બધાં ખુશી થયાં. કેમકે આથી ડાક્ટરને શિક્ષાની સાથે થોડી ઘણી સજા પણ મળી જશે એમ બધાંને લાગ્યું.

આખું ઘર જ્યારે આ નિશ્ચય સાથે સમ્મત થઇને ખુશી થઇ રહ્યું હતું ત્યારે બીચારી સરલા ઘણા ગભરાટમાં હતી. તે મનમાં જ વિચાર કરી રહી હતી કે "મ્હોટા ભાઇના અપમાનનો બદલો તો લેવાશે, પણ મ્હારે માટે આનું પરિણામ સારૂં નહીં આવે. બન્ને બ્હેનોને મશ્કરી કરવાનો ઠીક અવસર મળી આવ્યો છે, પણ તેને માટે એ મનેજ અપરાધી ઠરાવશે."

આ વિચારથી સરલાને બહુજ બ્હીક લાગી. તરલાને તે અત્યંત વીનવીને કહેવા લાગી–"બ્હેન, તમે આ શું કરી રહ્યાં છો? હું પડદાની ઓથમાંથી નાડી નહીં બતાવું."

તરલા બોલી —"શું પડદાની ઓથમાંથી શરમ લાગશે? તો પછી સામે આવીને ઉભી રહેજે."

"આ વાત ઠીક નથી થતી"

તરલા ભમર ચઢાવીને બોલી—"એમણે તો મ્હોટા ભાઇની વાત પર કોઇ પણ ધ્યાન આપ્યા વિના પોતાનીજ હઠ પકડી રાખી; આ તો તને ઠીક લાગતું હશે કાં? પણ અમે બધાં બનેવીની જરા મશ્કરી કરીએ એ ત્હારાથી નથી ખમાતું."

"તમે બધા ગમે તે કરો પણ મને આ બખેડામાં નાંખશો માં. એ તો પ્રેસેડીન્ટ મ્હારી પર ગુસ્સે છે અને આ વાતથી વધારે નારાજ થઇ જશે. આવી રીત ભાતથી તેમને કષ્ટ પ્હોંચાડવું એ મ્હારે માટે યોગ્ય નથી."

તરલા કાંઇ વિચાર કરીને બોલી:—"એ વાત તો ખરી. ઠીક, તો ત્હારે કાંઈ ન કરવું: હુંજ પડદાની ઓથમાં ત્હારે બદલે રહીશ, પણ ડાક્ટરને તો ચોક્કસ બનાવીશ."

સરલા હસીને બોલી:—"બગડેલી વાત પણ તમારેજ સુધારવી પડશે."

"હા, હા. તું તારે બે ખડક રહે છેવટે એક સંયોગાન્ત નાટક રચી દઇશ."

અપૂર્ણ.

સ્ત્રીને સતિત્વ એજ ખરું આભુષણ છે.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

સતી સ્ત્રિઓનું પરાક્રમ અપાર હોય છે અને સતીત્વનો મહિમા અપૂર્વ હોય છે. સતિ સ્ત્રિઓની દ્રષ્ટિમાં અમૃત અને અગ્નિ બન્ને રહે છે.

મહાભારતમાં લખ્યું છે કે, જ્યારે નિર્મળ હૃદયા સતી દમયન્તિ વ્યાકુળ થઇને રડતી કકળતી વનમાં એકલી પતિને શોધતી ફરતી હતી, તે વખતે એક પાપી શિકારી કે જે ખરાબ અભિપ્રાયથી ત્યાં તેની સામે તેના પતીવૃત્તને લાંછન લગાડવાના ઇરાદાથી આવ્યો તેજ દમયન્તીની અગ્નિમયી દ્રષ્ટિથી તે બચારો ભષ્મ થઈ ગયો હતો, સતિ સ્ત્રીઓની પવિત્ર દ્રષ્ટિ પણ એવીજ હોય છે. સાવિત્રિએ સતીત્વના તેજોમય પ્રભાવથી પોતાના મૃત પતિને જીવતો કર્યો હતો, સતિત્વનો આવો અદ્‌ભુત મહિમા છે. સતિ સ્ત્રીઓમાં આવો અપૂર્વ પ્રભાવ હોય છે. સેંકડો જીભ વડે પણ સતી અને સતીત્વના ગુણોનું વર્ણન થઇ શકતું નથી. સતી સ્ત્રિઓ કેવી રીતે ઘોર વિપત્તિઓ અને લાલચોથી પોતાની પવિત્રતાની રક્ષા કરી શકે છે. એ વાત સીતાના વૃતાંતથી સારી રીતે જાણી શકાય છે. સીતાએ પરમ પરાક્રમી રાવણના વશમાં પડ્યા છતાં પણ પોતાના સતીત્વ ધનની પૂર્ણ રક્ષા કરી હતી. રાવણના હજારો પ્રકારે સમજાવવા છતાં, ભય બતાવવા છતાં, વિનય, તિરસ્કાર તથા ક્રોધ કરવા છતાં, તે જરા પણ વિચલિત થઇ નહોતી. સીતાએ રાવણના અતુલ ઐશ્વર્ય, પ્રબળ પરાક્રમ, અને દેવોને વશીભૂત કરનાર પ્રભુત્વને પણ એક તૃણ સમાન ગણ્યું હતું તે સારી રીતે જાણતી હતી કે પતિ એકજ છે, બીજો હોઇ શકેજ નહિ, આત્મદાન એકવાર કર્યા પછી ફરી બીજાને આપી શકાતું નથી. તે સમજતી હતી કે સતીત્વ સ્ત્રીઓનું જીવન અને તેની સઘળી સમ્પત્તિ છે. સતિત્વ ધનને ખોઇને જીવતા રહેવા કરતાં મરવું એ ઘણુંજ દરજ્જે સારું છે. જે સ્ત્રીનું સતીત્વ પ્રાણોથી પ્રિય, પૂજ્ય, આદરણીય અને અમૂલ્ય છે તે સતી પાપી અને દુરાચારિઓના વશમાં રહેવા છતાં પણ પવિત્ર અને નિષ્કલંક રહી શકે છે. શુદ્ધ આચરણ કરનારી સતી સ્ત્રિઓનાં મન બહુજ સૌમ્ય અને સ્થિર હોય છે, તેનું હૃદય સમુદ્રની માફક ગંભીર, આકાશની માફક અનન્ત, ફુલની માફક કોમળ તથા સતીત્વનું રક્ષણ કરવામાં વજ્રથી પણ અધિક કઠિન હોય છે, તેના સાહસની સીમા હોતી નથી. ધર્મ અને વિપત્તિ મસ્ત પર્વતનું રક્ષણ કરવા-

ને માટે તેનું સાહસ બહુજ દ્દઢ અને પ્રશંસનિય હોય છે. સત્સાહસના પ્રભાવથી સીતા અને દ્રૌપદી પોતપોતાના પતિને ચતુર મંત્રીના જેવી ઉત્તમ સલાહ આપ્યાં કરતી હતી. જેવી રીતે સતિસ્રિયો પોતાની પવિત્રતાને નિષ્કલંક રાખીને સાચું સુખ અને ભગવાનનો આશિર્વાદ મેળવે છે, સર્વ લોકોની પ્રીતિભાજન બનીને પતિ સેવાથી આ લોકમાં પ્રાતઃસ્મરણીય થઇ જાય છે, અને પરલોકમાં અક્ષય સુખની અધિકારિણી બને છે, તેવીજ રીતે કુલટા સ્રિયો લીંડતાં ચાલતાં તિરસ્કાર અને દારૂણ આપત્તિ ભોગવીને જીવતાંજ મરવા જેવી વિટંબનાને સહન કરે છે, લોકોના તિરસ્કાર અને ધિક્કારથી અધિર થઇને સંસાર તેને અંધકારમય દેખાવા લાગે છે, પુરાણોમાં લખ્યું છે કે, દુરાચારીણી સ્રીયો નરક રૂપ ભયંકર અગ્નિમાં પડીને અત્યંત કષ્ટને ભોગવે છે. સતી સ્રિયો સ્વર્ગની માફક ઉચ્ચ, પવિત્ર અને પૂજનિય હોય છે. કુલટા સ્રીયો નરકના કીડાઓ કરતાં પણ તુચ્છ, અપવિત્ર, વ્યભિચારિણી અને સંસારના કાંટા રૂપ છે એવી સ્રિયોથી સમાજને જે હાનિ થાય છે તે ઘણીજ ભયંકર છે. સંસારમાં સતીની તુલનાજ નથી, અનંત કાળ સુધી તેનો મહિમા ગાય તોપણ પણ ઓછો છે, સાધ્વિ સ્રિયોનું સુખ, સન્માન, અને શાંતિ અટલ છે, કલંકિની હંમેશાં દુઃખ, અનાદાર અને અશાન્તિમાં જીવન ગાળ્યાં કરે છે. સતિ સ્રિયો સેંકડો ગાંઠો વાળેલું જીર્ણવસ્ત્ર પહેરનાર ભિખારી પતિની ઘાસની ઝુંપડીમાં રહેવા છતાં પણ પવિત્ર સુખનો ઉપભોગ કરે છે.

દુરાચારિણી સ્રિયો મનોહર ઉંચા મહેલોમાં રહી અને સુવર્ણનાં રત્ન જડિત આભૂષણોને પહેરીને સર્વ પ્રકારના રાજસી સુખને ભોગવવા છતાં પણ તે સાચા સુખનું મુખ પણ જોવા પામતી નથી. સતી સ્રિયો દેવીની માફક પૂજનીય અને અસતી કિંવા કુલટા સ્રિયો કુતરીની માફક તિરસ્કારને પાત્ર છે તેના દુઃખ અને આપત્તિની સીમા હોતી નથી. તેનો વિશ્વાસ પણ રાખી શકાતો નથી કારણ કે હસતાં હસતાં પણ પોતાના પતિને મરણને શરણ કરી દેતાં તેને વાર લાગતી નથી. સંસારમાં એવું કોઇ પણ કુકર્મ નથી કે જેને તે ન કરી શકતી હોય. નીતિકાર ચાણાકયે લખ્યું છે કે, જે ઘરમાં સાપ રહે છે તે ઘરમાં રહેવું અને દુષ્ટા સ્રીના પતી થવું એ બંને સમાન છે. હજારો પ્રકારની સાવધાની રાખવા છતાં પણ એક દિવસ પ્રાણને ગુમાવવો પડે છે.

પવિત્રતાજ સ્રિયોનું જીવન છે. પ્રાણ જાય તેની ચિંતા નહિ પણ સતી સ્રિયો પવિત્રતાનો ત્યાગ કરતી નથી. સતીએ પ્રત્યેક કામમાં પવિત્ર રહેવું ઉચિત છે. પવિત્રતા રહિત સ્રી અને પ્રાણ રહિત શરીર બંને એક સરખાં છે. પરમેશ્વર સ્રિયોને એવી સુબુદ્ધિ આપે કે તેનું મન પવિત્રતાને લીધે હંમેશાં લલચાતું રહે. એક વાત એ કે જે હંમેશાં પોતાનું રક્ષણ કરવાનું જાણે છે તેજ સુરક્ષિતા છે, નહિતો આ સંસારમાં કોઇ પણ તેનું રક્ષણ કરી શકતું નથી. ભગવાન મનુ કહે છે કે, "વિશ્વાસી અને હિતકારી લોકોથી રક્ષિત ઘરમાં પણ સ્રી સુરક્ષિત રહી શકતી નથી. જે પોતેજ પોતાનું રક્ષણ કરી શકે છે તેજ સુરક્ષિતા છે માટે દરેક સ્રીયે પોતાની પવિત્રતાનું રક્ષણ કરવાને સાવધાન રહેવું જોઇએ અને તેનું રક્ષણ કરવાને માટે દરેક સ્રીયે પોતાનું જીવન વ્રત એવું ઉત્તમ પ્રકારનું રાખવું કે જેમ અગ્નિમાં કોઇ પ્રવેશ કરી શકતું નથી તેમ તેની સામે કોઇ દ્રષ્ટી પણ મારી શકે નહિ.

અપૂર્ણ.

હીત વચન.

(સંશોધકઃ—વાડીલાલ કાકુભાઇ સંઘવી,—અમદાવાદ.)

સંત પુરુષોનાં નીચેનાં આત્મહિતાર્થ વાક્યો દરેક બંધુએ અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે.

૧. અયોગ્ય ખાનપાનથી, દુષ્ટાચરણથી કે દુર્વ્યસનથી એકવાર શરીર બગડયા છતાં પુનઃ તે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું એ પોતાને હાથે પોતાનું મૃત્યુ માગી લેવા બરાબર છે.

૨. મનુષ્ય જન્મમાં જો કર્તવ્યની સિદ્ધિ કરી લેવામાં આવતી નથી તો પછી હાથમાં આવેલો હીરો ગુમાવવા જેવું થાય છે.

૩. અંતર સામર્થ્યને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ હંમેશાં સદ્‌વિચારનુંજ ચિંતન કરવાની જરૂર છે.

૪. વ્યાપારમાં, નોકરીમાં, કે કોઇપણ ધંધામાં સત્ય અને પ્રમાણિકપણે વર્તનારા ભાગ્યેજ નાસિપાસ થાય છે.

૫. ધન મેળવવું એટલામાંજ મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા માની લેવી એ અયોગ્ય છે.

૬. ચિર શાન્તિ, પરમ પવિત્રતા અને દુઃખનો અખંડ નાશ કરવાની ઇચ્છા હોય તો તત્ત્વજ્ઞાનદ્વારા મોક્ષ પદિના મુસાફર બનો.

૭. માનવ જન્મની મહત્તા વિશ્વપતિને વિશ્વાસથી વળગી રહેવામાંજ સફળ થાય છે.

૮. અમુક કામમાં જય મળશે કે કેમ એવો ઢચુપચુ વિચાર કરવો એ આત્મ સામર્થ્ય ઉપર અવિશ્વાસજ સુચવે છે.

૯. કર્મ કરો, પરંતુ કર્મ યા તેના ફળમાં અનાસક્ત રહો.

૧૦ આ નાશવંત પંચભૌક્તિક દેહની દ્વારા દુઃખ ભોગવ્યા સિવાય સુખ પ્રાપ્તિની આશા કરવી એ મૂર્ખતાજ છે.

૧૧. ક્રોધથી આપણા મુખમાં ઉત્પન્ન થતી લાળ જીવનને નષ્ટ કરનાર વિષતુલ્ય થઇ જાય છે.

૧૨. વસ્ત્રાદિકથી શરીરની શોભા વધારવા કરતાં હૃદયની પવિત્રતાથી શરીરની શોભાને વધારવી એજ ખરૂં સૌંદર્ય છે.

૧૩. જેમ જેમ આપણે આપણામાં રહેલ આત્મસ્વરૂપ અને આત્મશક્તિઓને ઓળખતા શીખીશું તેમ તેમ તેમાંની હાનિકારક પ્રકૃતિઓ નષ્ટ થતી જશે.

૧૪. આપણે એક મનુષ્ય પ્રત્યે ખરાબ લાગણી દર્શાવી, તો આપણા વિરૂદ્ધ તેટલીજ ખરાબ લાગણી તેનામાં ઉદ્‌ભવશે, એ ખચીત સમજવું.

૧૫. જે મનુષ્યો મન, વાચા અને ક્રિયામાં ભિન્નભાવ રાખે છે, તેમને માટે વિશેષ મુશ્કેલી છે.

૧૬. સ્વાર્થી પ્રેમનું નિઃસ્વાર્થી પ્રેમમાં જેટલે અંશે પરિવર્તન થશે તેટલા અંશે લોકો તમારાપ્રતિ વધુ પ્રેમ રાખતાં શીખશે.

૧૭. અમુક કાર્ય વધારે અનુકુળતા મળ્યે કરીશ, એવા વિચારે કરી કાર્ય મુલતવી રાખવાથી ઇચ્છેલી અનુકુળતા કદી મળતીજ નથી.

૧૮. જ્યાં સુધી શુભાશુભ કર્મનો ક્ષય ન થાય, ત્યાં સુધી અનેકવાર દેહ ધારણ કરવા છતાં પણ જીવની મુક્તિ થઇ શકતી નથી.

૧૯. મોહનો નાશ થવાથી ઇચ્છા અને દ્વેષનો પણ નાશ થાય છે.

૨૦. જો શુદ્ધ ચિત્તથી પ્રભુનું સ્મરણ કરવામાં આવે તો અવતારની ઉન્નતિ અને સાર્થકતા થાય છે.

लोर्ड कीचनेरनुं जीवनवृत्त.

ઇંગ્લાંડનો મહાન્ યોદ્ધો.

હાલના યુરોપીય વિગ્રહમાં સમગ્ર વિશ્વનું ધ્યાન ખેંચી રહેલા ઇંગ્લાંડના આ મહાન્ યોદ્ધાના જળવાસથી આખા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં શોક રૂપ અંધકાર ફેલાઇ રહ્યો છે. લોર્ડ કિચનરનું જીવન, સાહસ, અને બહાદુરીનાં કામોમાં વ્યતીત થયું છે. અને પોતાના એ બે ગુણોથી તેણે હાલના વિગ્રહમાં યુદ્ધ ખાતાના પ્રધાન તરીકેનો માનવંત ઓધ્ધો મેળવ્યો હતો.

લોર્ડ કિચનેરનું આખું નામ હોરેશીઓ હર્બર્ટ કિચનેર હતું તેમનો જન્મ આયર્લાંડમાં ટ્રેલી પાસે ગન્સબરો હાઉસમાં સને ૧૮૫૦ના જુન માસની તા. ૨૪ મીએ થયો હતો. લોર્ડ કિચનેરના પિતા એક આઇરિશ મિલકતદાર હતા અને તેમના માતા ફ્રેંચ હતા.

જીવનનાં પ્રારંભનાં વર્ષો.

લોર્ડ કિચનેરનું ૧૩ વર્ષનું વય થતાં, તેમને લેક ઓફ જીનીવાના પૂર્વ ભાગમાં આવેલી વિલેન્યુવની શાળામાં કેળવણી માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા અહિંથી તેઓ થોડાંક વર્ષમાં લંડનમાં ભણવા આવ્યા ૧૭ વર્ષની ઉંમરે તેઓ વુલવિચની રોયલ મિલિટરી એકેડેમીમાં દાખલ થયા ૧૮૭૦ ની સાલમાં એટલે તેમની ૨૦ વર્ષની વયે પ્રશિયાએ ફ્રાન્સ ઉપર ચઢાઇ કરી ત્યારે આ પ્રસંગમાં પોતાના પિતાની સંમતિ વિના તેઓ ફ્રેંચ લશ્કરમાં એક સિપાહી તરીકે સામેલ થયા, પણ તે દરમ્યાન ન્યુમોનીઆનું દર્દ થતાં તેમને એ નોકરી મૂકવી પડી બાદ તેઓ રોયલ એન્જીનીઅર્સમાં લશ્કરી શાખામાં જોડાયા અને રણક્ષેત્રનું તારખાતું, જમીન માપવાનું કામ, માપણી ને નકશા બનાવવાનું કામ, વગેરેનું શિક્ષણ મેળવ્યું એ પછી તેમણે પોતાની કીર્તિવંત કારકિર્દીની શરૂઆત કરી.

૧૮૬૯ માં સુએઝની નહેરનો હિંદમાં જવાનો ટુંક દરિયાઇ માર્ગ ખુલ્લો મૂકાયો. સિરિયા અને ઇજીપ્ત બ્રિટિશ તાબાના અગત્યના ભાગ થઇ પડ્યા આ વખતે તેઓ જનરલ નેન્ઝેના હાથ નીચે ૧૮ ગોમીનીની ટુકડીમાં એક નોકરી તરીકે જોડાયા ૧૮૭૪ માં તેઓએ પશ્ચિમ પેલેસ્ટાઇનમાં માપણીના કામ ઉપર મેજર કોન્ડરના હાથ નીચે કામ કરવા માંડ્યું. એ મુલ્કના દેશીઓ સાથેની ઝપાઝપીમાં તેમણે ભાગ લીધો હતો, ૧૮૭૭ માં પેલેસ્ટાઇનથી ઈંગ્લાંડ પાછા ફરતી વખતે કોન્સ્ટન્ટીનોપલ, એડ્રીઆનોપલ, ગેલીપોલી વગેરે શહેરોની તેમણે મુલાકાત લીધી હતી અને તુર્ક લશ્કરી સ્થિતિનો કંઇક અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. એ પછી તેઓ સાઇપ્રસની માપણીના કામમાં રોકાયા તેમણે એ ટાપુનો

નકશો તૈયાર કર્યો. તેઓ સાઇપ્રસમાં હતા તે દરમ્યાન એશીઆ માઈનરમાં અર્ઝરૂમ ખાતે વાઇસ કોન્સલ તરીકે નીમાયા, અહિં તેમણે આરબો, તુર્કો અને ગ્રીક લોકોની ભાષાઓ અને રીતભાતનું જ્ઞાન મેળવ્યું. ૧૮૮૨ માં તેઓ અલેક્ઝાન્ડ્રીઆ ગયા. તેઓ ત્યાં ગયા તે વેળા તે શહેર ઉપર તોપોનો મારો ચલાવવાની તૈયારીઓ ચાલતી હતી. તેઓએ એ મારા દરમ્યાન એક વહાણમાં આશ્રય લીધો હતો.

ઇજીપ્ત અને મીસરમાં બજાવેલી સેવાઓ.

૧૮૮૨–૮૪ માં તેમણે ઇજીપ્શન ઘોડેસ્વાર લશ્કરની સરદારી કરી હતી. ૧૮૮૪ ના વર્ષમાં તેઓએ નાઇલની ચઢાઈમાં ભાગ લીધો હતો અને જનરલ ગોર્ડનના બચાવ માટે પાયદળ લશ્કરની એક ટુકડીની યોજના તેમણે ઘડી કાઢી હતી. પણ તે એ યોજના નકામી ગણાઇ હતી. ૧૮૮૪ ના ફેબ્રુઆરીમાં તેઓ ખાર્ટુમ જઇ પહોંચ્યા હતા. એપ્રિલમાં ખાર્ટુમ ઉપર ઘેરો ઘાલવામાં આવ્યો અને કર્નલ સ્ટુઅર્ટ તથા મી૦ પામર સાથે ગોર્ડન એ શહેરમાં ઘેરાઇ ગયો ત્યારે લોર્ડ વુલ્સ્લીના હાથ નીચે ખાર્ટુમને છોડાવવા માટેના કામમાં લોર્ડ કિચનરે બહાદુરી ભરેલો ભાગ ભજવ્યો હતો. તેઓ આરબના વેશમાં ડોનગાલા અને તેની પેલી બાજુના ભાગોમાં નીકળી પડ્યા હતા અને ત્યાંના તાયફાવાળાઓને પેગંબરનો ખોટો દાવો કરનાર મહદી સાથે નહિં જોડાવાને સમજાવ્યા હતા. અકટોબર માસમાં વુલ્સ્લી વાડીહાલ્ફા ખાતે જઈ પહોંચ્યો અને લોર્ડ કિચનેર જનરલ સ્ટુઅર્ટ સાથે ડેપ્યુટી એસીસ્ટંટ એડજુટંટ તરીકે જોડાયા. જોકે જનરલ સ્ટુઅર્ટ અબુકલની લડાઇમાં જીત્યો પણ તે ચઢાઇ નિષ્ફળ નીવડી. ગોર્ડન માર્યો ગયો અને એ વખતે લોર્ડ કિચનેરની ઉમ્મર ૩૪ વર્ષની હતી. જ્યારથી લૉર્ડ કિચનેરે ઇજીપ્શન લશ્કરી ઘોડેસ્વારમાં મેજર નીમાયા ત્યાર પછી ૧૮૯૮ સુધી તેઓ ઇજીપ્તમાંજ રહ્યા હતા. ૧૮૯૨ ની સાલમાં જનરલ સર ફ્રાન્સીસ ગ્રીન્ફેલની ઇજીપ્શન લશ્કરના જનરલ તરીકેની જગ્યા ખાલી પડી. આ વખતે લેફ. જનરલનો ઓધો લોર્ડ કિચનેર ભોગવતા હતા. તેમને લોર્ડ ક્રોમરે સરદાર તરીકેનો ઓદ્દો આપ્યો. આ ઓધ્ધો તેમને અપાયલો સફળ નિવડ્યો, કેમકે એ દરમ્યાન તેમણે સુદાન મેળવ્યું હતું. ૧૮૯૬ માં દરવીશો સામે તેમની સરદારી નીચે ચઢાઇ લઇ જવાઇ હતી અને તેમાં તેમણે બતાવેલા પરાક્રમના બદલામાં તેમને મેજર જનરલ બનાવ્યા હતા. ૧૮૯૮ ની સાલમાં અનબરા ખાતે તેમણે શત્રુઓનાં ૨૦,૦૦૦ ના લશ્કરને હાર આપી હતી. એ લશ્કર અમીર મહમદ અને ઉસ્માન દીગાની સરદારી હેઠળ હતું.

ખાર્ટુમની જીત.

એ લડાઇમાં છેવટની મોટી ફત્તેહ તેઓએ ખાર્ટુમ કબજે કરીને મેળવી હતી. એવી મોટી લડાઈ કરતાં તેને ૧૨ વર્ષ લાગ્યાં હતાં અને એ જીતથી ઇજીપ્તની સરહદમાં શાંતિ ફેલાઇ હતી તથા બ્રિટિશ રાજને ઘણો લાભ થયો હતો. ૧૮૯૮ માં ખાર્ટુમની ચઢાઈમાં બહાદુરી મેળવવા માટે પાર્લામેંટ તરફથી તેમનો આભાર માનવામાં આવ્યો હતો અને એજ વર્ષમાં તેમને 'લૉર્ડ' બનાવવામાં આવ્યા હતા. તેમને ૩૦,૦૦૦ પૌંડની રકમ ઇનામ દાખલ અપાઇ હતી તેમજ "ગ્રાંડ કમાન્ડર ઓફ ધી બાથ"નો માનવંત ઇલકાબ તથા ખેદીવનો ચાંદ અપાયો હતો. મેસર્સ નેસ્બીત અને કંપની તરફથી 'કિચનેર ઓફ

આલ્બમ' કરીને એક પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં આવેલું છે, તેમાં આ લડાઇ સંબંધી અને આ યોદ્ધાની વીરતા સંબંધી સારૂં વર્ણન છે,

દક્ષિણ આફ્રિકાની સેવાઓ.

ઉપરની છત પછી તેઓ ઇજીપ્તમાં હતા તે દરમ્યાન બોઅર લડાઇ જાગી, અને કેટલાંક મોટાં મથકોએ બ્રિટિશ લશ્કરને હાર મળવાથી ઇંગ્લાંડમાં ઘણી ચર્ચા જામી. આથી ૧૮૯૯ ની સાલમાં ડીસેમ્બરની તા૦ ૧૮ મીએ લૉર્ડ રોબર્ટસને દક્ષિણ આફ્રિકામાં મોકલવામાં આવ્યા અને લોર્ડ કિચનેરને તેમના સ્ટાફના વડા તરીકે નીમવામાં આવ્યા. આ લડાઇનો વિસ્તાર વિશાળ હોવાથી તેમજ દક્ષિણ આફ્રિકામાં લશ્કરી બંધારણ બરોબર રીતનું ન હોવાથી એ લડાઇમાં લૉર્ડ કિચનેરને ઘણું મુશ્કેલ કામ બજાવવાનું હતું, અને જનરલ ફ્રેંચ લોર્ડ રોબર્ટસ વગેરેની મદદથી તેમણે તે પાર પાડયું હતું. લોર્ડ રોબર્ટસે ૧૯૦૦ ની સાલમાં આફ્રિકા છોડયા પછી લોર્ડ કિચનેરને સેનાપતિ નીમવામાં આવ્યા. એ જોખમદાર ઓદ્દો તેમણે એવી કુશળતાથી અને વિજયભરેલી રીતે જાળવ્યો હતો કે આજ તેનાં વખાણ થાય છે. ૧૯૦૨ માં બોઅરો સાથે સંધિ થઇ અને એ પછી ના. શાહેનશાહ એડવર્ડે તેમને વાઇકાઉંટનો ખિતાબ આપ્યો હતો અને પાર્લામેન્ટે રૂા. ૭,૫૦,૦૦૦ નું ઇનામ આપ્યું હતું.

લૉર્ડ કિચનેરની હિંદની સેવાઓ.

૧૯૦૨ ના નવેમ્બરમાં જનરલ સર પામરની હિંદી સેનાપતિની ખાલી પડેલી જગ્યાએ લોર્ડ કિચનેરની નિમણૂંક થઈ હતી અને એ ઓદ્ધા ઉપર તેઓ ૧૯૦૯ ની સાલના સપ્ટેમ્બર માસ સુધી રહ્યા હતા. એ દરમ્યાન તેમણે હિંદમાં બ્રિટિશ અને હિંદી લશ્કરનાં બંધારણો નવેસરથી રચ્યાં હતાં અને એ મોટા લશ્કરી સુધારાની યોજના હિંદી અને બ્રિટીશ સરકારને સંતોષ આપનારી થઇ પડી હતી. આ યોજનાથી હિંદી સરહદ ઉપર લડાઇ જાગતાં સાં મોટું લશ્કર જલદીથી રવાના થઇ શકે છે તેમજ વિદેશોમાં લડાઇ જાગતાં મોટી હિંદી ફોજ હિંદથી ઘણી જલદીથી રવાને કરી શકાય છે. આ અગત્યના લશ્કરી સુધારા આ મહાન યોદ્ધાએ ફક્ત ૭ વર્ષના ટૂંક અરસામાં કર્યા હતા.

લૉર્ડ કર્ઝન સાથે તકરાર.

હિંદમાં તેઓએ લશ્કરી સુધારાઓ દાખલ કર્યાથી, ખર્ચને લગતી તથા બીજી બાબતોમાં હિંદી વાઇસરૉય તથા હિંદી સેનાપતિની સત્તા સંબંધી મોટો પ્રશ્ન ઉભો થયો. હતો. લોર્ડ કર્ઝન અને લોર્ડ કિચનેર બન્ને વચ્ચે આ બાબતમાં સખ્ત ચકમક ઝરી અને આખરે તેમાં આ યોદ્ધાના પક્ષનો વિજય થયો. જેથી લોર્ડ કર્ઝનને રાજીનામું આપવું પડ્યું. લોર્ડ કર્ઝન અને લોર્ડ કિચનેર વચ્ચે ચાલતી ચકમક વખતે હિંદી પ્રજા લોર્ડ કર્ઝનથી નાખુશ થયલી હતી. લોર્ડ કર્ઝનની સ્વચ્છંદી પ્રકૃતિને લોર્ડ કિચનેરના ભવ્ય દૃઢ પ્રયત્નોને પરિણામે ધક્કો પહોંચ્યાથી પ્રજાને કંઇક આનંદ થયો હતો.

ઓસ્ટ્રેલીઆમાં લશ્કરી સુધારા.

હિંદના સેનાપતિ તરીકેના ઓદ્દા ઉપરથી નિવૃત્ત થવા પછી ઓસ્ટ્રેલીઆના લશ્કરી બંધારણને તેમણે નવેસરથી રચી આપ્યું હતું. ૧૯૦૯ માં તેમને 'ફિલ્ડ-માર્શલ'ની પદવી મળી 'હતી. એ પછી તેમણે ઇંગ્લાંડમાંનો 'બ્રુમ પાર્ક,' ખરીદ્યો હતો. એ વખતે તેમને ડયુક

ઓફ ફોનોટની જગ્યાએ મેડીટેરીઅનના સેનાપતિ અને હાઇ કમિશનરનો ઓદ્ધો આપવામાં આવનાર હતો પણ તેમણે ના પાડી હતી. ૧૯૧૦ માં તેઓ 'શહેનશાહી સંરક્ષણની કમિટી'માં જોડાયા હતા.

ઇજીપ્તના હાઇ કમિશનર.

૧૯૧૧ ના સપ્ટેંબરમાં તેમને ઈજીપ્તના બ્રિટિશ હાઇ કમિશનર અને એજંટ તરીકે નીમવામાં આવ્યા હતા. એ વખતે તુર્કો અને ઈટાલીઅનો વચ્ચે લડાઈ જાગી હતી અને લોર્ડ કિચનેરનું કામ મુશ્કેલ દેખાતું હતું પણ પોતાની બાહોશીથી તેમણે ઈજીપ્તમાં શાંતિ જાળવી હતી. ફ્રેંચ લોકો સાથે સારો સંબંધ રાખી તેમનો ઇજીપ્તમાંનો અમલ સરસ બનાવ્યો હતો ઈજીપ્તમાં દરેક ખાતામાં ખેદીવ સાથે મળીને તેમણે ઘટતા સુધારા વધારા કરાવ્યા હતા. નહેરોનાં કામોથી ઇજીપ્તની આબાદી વધારી હતી અને ઇજીપ્તના ખેડુતોને ધારા બાંધનારી સભા મારફત સારા અને લાભકારક હક અપાવ્યા હતા. ઈજીપ્તમાં તેમણે કેળવણી વિષયક બાબતોમાં પણ પ્રજાની ઠીક પ્રગતિ કરી હતી. એક બાહોશ રાજદ્વારી તરીકે ઇજીપ્તમાં તેઓ સારી રીતે ફાવ્યા હતાં.

લડાઇ ખાતાના પ્રધાન તરિકે મહાન સેવાઓ.

હાલનો વિગ્રહ જાગતાં તેમના આગળના અનેક અનુભવોને પરિણામે તેમને બ્રિટિશ લડાઈ ખાતના પ્રધાન તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે પછી આજ સુધી બ્રિટીશ લશ્કરની અનેક પ્રકારની વ્યવસ્થાઓ અને બીજી બાબતો જોતાં એ ઓદ્ધા ઉપર રહીને તેમણે બ્રિટીશની મહાન સેવાઓ બજાવી છે, એ સાબિત થયું છે. હાલના વિગ્રહમાં ૪૦ થી ૫૦ લાખનું નવું સૈન્ય ઉભું કરવામાં તેમણે ભારે પ્રયત્નો કર્યા છે અને બ્રિટીશ સૈન્યની અને બ્રિટીશ સાધનોની સેવાઓ બીજાં મિત્ર રાજ્યોને અપાવી છે. આવો એક બહાદુર સિપાહી ખોવા માટે બ્રિટનને સંતાપ થાય એ કેવળ સ્વાભાવિક છે.

તેમનું સાંસારિક જીવન.

લોર્ડ કિચનેર ૬૬ વર્ષની વયે મરણ પામ્યા છે તેઓની સાંસારિક જીંદગી કુંવારાપણામાંજ ગઇ છે. તેમનો ચહેરો ભવ્ય, કદ ઉંચું અને એક શૂરા સિપાહીને છાજતું તથા બોલવા ચાલવાની છટા પ્રભાવ પાડે એવી હતી, લોર્ડ કિચનેર સ્ત્રીઓ તરફ બેપરવા બતાવતા એમ એક વખત સ્વર્ગસ્થ મહારાણીના દરબારમાં ચર્ચા થઇ હતી. તે વખતે તે મહારાણીએ કહ્યું હતું કે—"એ સાંભળીને હું અજબ થાઉં છું; કેમકે મારી સાથેની વાતચિતમાં તો તેઓ હમેશાં ઘણી સભ્યતાથી વર્તે છે," તેમનો ખિતાબ તેમના મોટા ભાઇ કર્નલ હેની એલીઅટ શેવીલીઅર કિચનેર ભોગવશે.

ગુજરાતી.

બળદના ગોવાસાના ઉપાયો.

આ રોગ બળદોને ખાસ કરીને થાય છેજ. ઘણી જગાએ 'ગોવાસા'ને નાગોજ ઓળખાય છે. ઉપાયમાં (૧) બળદને બાવળના ઝાડની પાણી પાવાથી. જો ગાદથી આરામ થાય એમ નહી હોય તો તેને વાટીને ઝીણી કરીને પણ લગાડવાથી ખવરાવવી. (૨) તુવેરનું કોરમું ઉકાળીને તેની વની પાવાથી પણ ફાયદો થાય છે. (૩) સરગવાના લીલા બળદને તાડના ઝાડનો રસ તાડી પણ એ રોગ ઉપર ગુણ આપે છે. સરળ એથી ઠીક થઇ જાય છે.

દીનુભાઇ જે. પાઠક.

મહાભારતમાં આયુર્વેદનો અર્થ અથવા મહાત્મ્ય.

(લેખક શ્રીયુત ઉદેચંદ લાલચંદ.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

ઔષધિઓના વિષયમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે-જંગમ પ્રાણીઓના શરીરમાં રોગની ઉત્પત્તિ થઇ જાય છે ત્યારે તેઓ પોતાનું કાર્ય કરવામાં નાલાયક થઇ જાય છે. તેવીજ રીતે વૃક્ષ અને વનસ્પતિ વિગેરેમાં પણ અમુક અમુક સંયોગોને લીધે રોગની ઉત્પત્તિ થઇ જાય છે. મતલબ કે, રોગી થયેલી વનસ્પતિઓ ચિકિત્સાના ગંભીર કાર્યમાં ઉપયોગી થઇ શકે નહીં એટલું નહી પણ તેવી ઔષધિઓ વડે-લાભને માટે થતી-ચિકિત્સા ગેરલાભ કરે છે. એવી રીતે વૃક્ષ અને વનસ્પતિની ઔષધિઓ પણ શબ્દાદિક વિષયોને ગ્રહણ કરી શકે છે. એ વિષયના સંદર્ભમાં મહાભારત ઘણીજ સ્પષ્ટતાથી વિવેચન કરે છે

મનુષ્ય પ્રાણિઓના શરીરમાં કયાં કયાં તત્વો છે અને તેઓ શું શું કામ કરે છે? એ વિષયના વિભાગને આયુર્વેદમાં મુખ્ય સ્થાન આપવામાં આવેલ છે અને તેનું વિવેચન શારીરસ્થાન તરીકે કરેલ છે.

સચેતન—સજીવ શરીરમાં પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ તત્વો રહેલાં છે તેઓમાં ત્વચા-ચામડી, માંસ, અસ્થિ, મજ્જા અને સ્નાયુ એ પાંચ પદાર્થો પૃથ્વી તત્વના છે. તેજ એટલે પ્રભા ક્રોધ, ચક્ષુ, ઉષ્ણતા અને આહારને પચાવનાર જઠરાગ્નિ એ પાંચ પદાર્થો તેજસતત્વના છે, શ્રોત્ર (કાન), નાસિકા, મુખ, હૃદય અને કોઠાનો ભાગ એ પાંચ પદાર્થો આકાશ તત્વના છે કફ-પિત્ત-પરસેવો-ચરબી અને રુધિર એ પાંચ પદાર્થો જળ તત્વના છે. શ્વાસની પ્રવૃત્તિ કરાવનાર પ્રાણ મલાદિકને નીચે લઈ જનાર અપાન, કાર્યશક્તિ દેનાર વ્યાન, હૃદય અથવા નાભિમાં રહી જીવનને ટકાવી રાખનાર સમાન અને ઉંચી ગતિ આપી વચનાદિ વ્યાપાર કરાવનાર ઉદાન એ પાંચ તત્વો-વાયુતત્વનાં છે.

પ્રાણીઓ જુદા જુદા ગંધોને જાણી શકે, તે દેહમાં રહેલા પૃથ્વીતત્વનો પ્રભાવ છે. અનેક જાતના રસોને જાણી શકે તે જળતત્વનો પ્રભાવ છે. વિવિધ પ્રકારના રૂપોને એટલે નીલ, પીતાદિક વર્ણોને તેમજ ભિન્ન ભિન્ન આકૃતિઓને જાણી શકે છે, એ તૈજસ્ તત્વનો પ્રભાવ છે ઉના, ઠંડા, કોમળ કઠોર એ પદાર્થો શરીર સાથે અથડાવાથી જે ભાન થાય છે—પ્રતીતિ થાય છે, તે વાયુ તત્વનો પ્રભાવ છે જેનો અર્થ ન સમજી શકાય એવો ધ્વન્યાત્મક શબ્દ અને જેનો અર્થ સમજી શકાય એવો સ્પષ્ટ શબ્દ જાણવામાં આવે એ આકાશ તત્વનો પ્રભાવ છે ઇષ્ટ-અનિષ્ટ-મધુર-નિર્હારી (ઘણે દૂર સુધી પહોંચનારા-સુદન સ્નિગ્ધ-રૂક્ષ અને વિશદ એવી રીતે-નવપ્રકારે-પૃથ્વી સંબધી ગંધ છે.

મધુર-ખવલો-તીખો-ખારો, તુરો અને કડવો એ મુજબ જળતત્વ સંબધી ૭ પ્રકારનો રસ છે. ટુંકુ-લાંબુ-જાડુ-ચોરસ-ગોળ-ધોળુ-કાળુ-રાતુ-લીલુ-અરુણ-કઠિન ચીકણુ-સુંદર, તાંતણા ચાસે તેવુ અને દારુણ એ પ્રકારે તેજસ્ તત્વના સોળ પ્રકારના રૂપો છે ઉનો-ટાઢો-સુખકારી-દુઃખકારી-સ્નિગ્ધ વિશદ-કોમળ-કઠિન-સુંદર-હલકો અને ભારે એ પ્રમાણે વાયુતત્વ સંબંધી અગ્યાર પ્રકારનો સ્પર્શ છે ષડ્જ-ઋષભ-ગાંધાર-મધ્યમ-ધૈવત પંચમ અને નિષાદ એ પ્રમાણે આકાશ તત્વસંબધી સાત પ્રકારનો સ્પર્શ

છે, ઢોલ વગેરે વાજીંત્રોમાં તથા સાવકાશ પદાર્થોમાં પણ શબ્દ અનેક પ્રકારે રહેલો છે. આ પાંચે તત્વો જ્યાં સુધી-દેશ-કાલ અને પ્રકૃતિને સાત્મ્ય અર્થાત્ અનુકૂળ હોવાથી આહાર-વિહારના સેવનથી અવ્યાહત એટલે અબાધિત સ્થિતિમાં રહે છે, ત્યાં સુધી શરીર અખંડિત આરોગ્યતાનો અનુભવ કરી શકે છે. જ્યારે પ્રકૃતિને પ્રતિકુળ થાય તેવા આહાર-વિહારોથી શરીર બાધિત થાય છે ત્યારે તે (શરીર) માં મોટા રોગો ઉત્પન્ન કરી દે છે અને દુઃખદાવસ્થામાં લાવી મૂકે છે. તેજસ તત્વ મસ્તકમાં રહી શરીરનું પોષણ કરે છે. પ્રાણવાયુ મસ્તકમાં અને શારીરાગ્નિમાં રહી શરીરને હલન-ચલનની ક્રિયામાં પ્રવર્તાવે છે. (અપૂર્ણ.)

स्वदेशी रंगो.

લાલ રંગ.

મજીઠ (Rubin Cordifolia)-કાપડ ઉપર સારી રીતે જાણીતા તુર્કી લાલ રંગને માટે જાણીતા 'એલીઝીરીન'ને બદલે ઘણીજ સારી રીતે વપરાય છે. મજીઠના કેટલાક નમુનાઓમાં પીળા રંગવાળી ચીજ ભળેલી હતી, પરંતુ જો ભૂરાશ મારતો રાતો રંગ જોઈતો હોય તો આ ભેળ કાઢી નાંખવો પડે છે. મજીઠ સારા જથ્થામાં મળે એમ છે.

પતંગ-(Sappan'નું લાકડું-સઘળી જાતના રેસા ઉપર આ ચીજ લાલ રંગની ઉત્તમ છાયા આપે છે. આ લાકડું મોટા જથ્થામાં મળે છે. ફટકડીની મદદથી ચળકતા રાતા રંગની ઘણી ઘણી છાયાઓ નીપજે છે.

અળનો (morinda Citrofolia)-રાતા રંગ માટે ઘણોજ જાણીતો છે. ફટકડીની મદદથી લાલચોળ રંગ નીપજે છે.

કસુંબો-કાપડ ઉપર ઘણો સારો રંગ નીપજાવે છે; પણ તે ટકાઉ નથી.

રતાંજલિ-(red saunders)-આ જાતનું લાકડું દક્ષિણ હિંદમાં બને છે; રાતા રંગ માટે ઘણુંજ ઉંચી કીમતનું ગણાય છે. ફટકડી સાથે તે વપરાય.

પીંપળો અને આમુંડો, જેંજવો-પીપળાના મૂળ અને આમુંડા અને જેંજવાની છાલ પણ લાલ રંગ માટે કામ આવે છે, પરંતુ એ ઓછી અગત્યની ચીજો છે, કારણ એથી ભૂખરા રંગ ઉઘડે છે.

લાખ-ઊન અને રેશમ ઉપર લોહી જેવા લાલ રંગ માટે ઘણુંજ ઉપયોગી ગણાય છે. મીરઝાપુરમાં મોટા જથ્થાઓમાં મળે છે.

પીળો રંગ.

દાડમની છાલ-નસપલ અરડૂસો કથલ (Kathal), જંગલી નીલ, સરપંખો, આ સર્વ ચીજોમાં પીળા રંગનાં તત્વો હોય છે અને તે સઘળા રેસાઓ ઉપર સંતોષકારક પીળા રંગની છાયા આપે છે. કાપડ માટે ફટકડી કે ટસર વપરાય. સામાન્ય રીતે રંગના રંગાટમાં લગાર સરેસ નાંખવાથી 'ટેનીન' તત્ત્વ હેઠું બેસે છે અને બીજી અશુદ્ધિઓ જતી રહે છે એટલે વધારે ચોખ્ખી છાયા મળે છે.

વસંતી-પીળા રંગ માટે આ એક કીમતી ચીજ છે. દારૂહળદરમાંથી આ ચીજ કઢાય છે.

રોલી કે કમીલ (Kamila) બુરો રેશમ માટે આ કીમતી પીળો રંગ છે.

હારસીંગારનાં ફુલ-સઘળા રેસાઓ ઉપર કીમતી રંગ માટે વપરાય; પણ આ રંગ ઉડી જાય છે, ફટકડી, હલદર કે આમલી સાથે ઉમદા પરિણામ આપે છે.

તેસુ-ધાક, ખાખરો ઘુન-આપણ પીળા રંગ માટે ઓછી અગત્યની ચીજો છે. બીજા કામ માટે તે ઉપયોગી છે.

આસમાની રંગ.

ગળી–આ એકજ ચીજ આ રંગ માટે મળી આવે છે; તેની ઉપયોગિતા સારી રીતે જાણીતી છે.

ભુરો કે ખાખી રંગ.

ખેર, બાવળીયો, અખરોટ–ખેર કાપડ માટે, અને અખરોટ ઉન માટે ખાસ કીંમતી છે. બંને રંગ સઘળી જાતની છાયાઓ આપે છે. તે ઉત્તમ રીતે ચીકટાઇ રહે છે, આ બંને ચીજો પુષ્કળ મળે છે.

મિશ્રિત રંગ.

ઉપરના રંગોની મીલાવટો, ફટકડી આદિ જુદી જુદી જાતના પદાર્થોની મદદથી કોઈ રંગની ધારેલી છાયા આપી શકે છે. રાતા રંગ કલઇની મદદથી હોતાં લોહીવાળો રંગ આપે છે, ફટકડી સાથે કીરમજી, લોઢા સાથે ભૂરો અને 'ક્રોમ' સાથે ચોકોલેટ રંગ આપે છે, પીળા અને રાતા રંગની મીલાવટથી નારંગી રંગ મળે છે, અને આસમાની તથા પીળાની મીલાવટથી લીલો રંગ આપે છે. કાળો, પાનખડીનો રંગ, વગેરે 'ટેનીન' અને ફેરસ સલ્ફેટની મદદથી આપે છે. આમા ગળી ભેળવતાં ઘેરો કાળો રંગ તૈયાર થાય છે.

રાતો—૧. મંજીઠ. ૨ પતંગ ૩. લાખ. પીળો—૪. તેસુ ફુલ. ૫. દાડમની છાલ. ભૂરો–૬ કથ ૭ કનૈકાશ.

સમુદ્રફળનો ઉપયોગ.

(લેખક—ત્રિભુવન સવજી મોદી. મુ–વેરાવળ.)

સમુદ્રફળને નવ દીવસ નગોડ (સંભાળુ) ના પાંદડાંના રસમાં પલાળી રાખી, સાત દિવસ છાંયે સુકવી નીચે દર્શાવેલા ઉપાયોની સાથે સાત દિવસ વાપરવાથી ફાયદા જણાય છે.

૧. ખજુર તો. ૧, જેઠીમધ તો. ૦॥, જાયફળ તો. ૦॥, સમુદ્રફળ વાલ ૧ સાત દિવસ ખાવાથી ધાતુક્ષીણતા મટી પુરૂષાતન પ્રાપ્ત થાય છે.

૨. કાળું તો. ૪ સમુદ્રફળ વાલ ૨ ખાવાથી સાત દિવસમાં ગમે તેવડી મોટી બરોળને સારી કરે છે.

૩. દૂધ શેર ૦।, સમુદ્રફળ વાલ ૧ એ પ્રમાણે સાત દિવસના ઉપયોગથી સંધીવા તથા જલોદર મટે છે.

૪. સાકર તો. ૨, સમુદ્રફળ વાલ ૧, ખાવાથી ગરમીનો તાવ જાય છે.

૫. દહીં તોલા ૪, સમુદ્રફળ વાલ ૨, ખાવાથી કષ્ટાતી સ્ત્રીને તરત છુટાછેડા (પ્રસવ) થાયછે.

૬. દહીં તોલા ૫ સાથે સમુદ્રફળ વાલ ૧ એમ સાત દિવસ ખાવાથી મરદાઈમાં બેહદ વૃદ્ધિ કરે છે. (શુક્ર–ધાતુ) વધારે છે અને શરીર પુષ્ટ થાય છે.

૮. તુલશી પત્ર તોલા ૨, લવીંગ તોલા ૧, સમુદ્રફળ વાલ ૫, પાંચ દિવસ ખાવાથી વાછ (ફેફરું) ની ગરમી મટે છે.

૮. સમુદ્રફળ તમાકુ તરીકે ઝીણું ખાંડી સુંઘવામાં આવે તો માથાનો કરો (દુખાવો) ઘણી છીંકો આવવાથી મટે છે.

આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો—લેખક, લો. માન્ય શ્રીયુત મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી સત્યાગ્રહાશ્રમ અમદાવાદ. પ્રકાશક સસ્તુસાહિત્ય કાર્યાલય તરફથી શ્રીયુત ભિક્ષુ—અખંડાનંદ, કાલબાદેવી, મુંબાઇ અને અમદાવાદ. વિવિધ ગ્રંથમાળાનું છઠા વર્ષનું ૬૪ મું પુસ્તક છે મૂલ્ય ૦-૪-૦ કદ સોળપેજી, ૧૩૮ પાન. આ પુસ્તક શરીરને નિરામય રાખવાની ઇચ્છા રાખનાર દરેક માણસને ઉપયોગી થઈ પડયા સિવાય રહેવાનુંજ નહિ. તેમાં ૧ લા ભાગમાં કુદરતી રીતે—હવા, પાણી, ખોરાક, કસરત, પોષાક વિગેરેનો શરીરને નિરામય રાખી શકે તેવો ઉપયોગ, અને બીજા ભાગમાં—કેટલાક ઉપચારો તેમાં, હવા, પાણી તથા માટીના ઉપચારો, તાવ, કબજીયત, ચેપી રોગો, સુવાવડ, બચ્ચાંની માવજત વિગેરે વિષયો છે. વિષયો ઉપયોગી, સરળ અને ઉપયોગ કરી શકાય તેવા છે. પુસ્તક ઘણુંજ ઉપયોગી છે.

લઘુલેખ સંગ્રહ—ભાગ ૨ જો. અનુવાદક—રા. કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઇ મહેતા. અને રતનસિંહ દીપસિંહ પરમાર, પ્રકાશક સસ્તુ સાહિત્ય કાર્યાલય મુંબાઇ અને અમદાવાદ. આ પુસ્તકમાં જર્મનજાસુસની આત્મકથા, ફિજી દ્વીપમાં ૨૧ વર્ષ, તથા કેટલાંક મહાન યુધ્ધ આત્રણ લેખોનો સંગ્રહ છે. મૂલ્ય ૦-૯-૦ પાન સોળપેજી કદનાં ૩૨૭. વિવિધ ગ્રંથમાળાનાં દર વર્ષ ૧૫૦૦ પૃષ્ટની બુકો રૂ. ૨—માં મળે છે. પુસ્તક વાંચવામાં રસીક અને જાણવા યોગ્ય વાતોનો તેમાં સમાવેશ થઇ જાય છે.

શ્રી યોગ વાસિષ્ટ—મહારામાયણ ભાગ ૨ જો. નિર્વાણ પ્રકરણનું ગુજરાતી ભાષાંતર. મૂળ ભાષાંતર કરાવનાર વેદ ધર્મ સભા-મુંબાઈ. બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરનાર, સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી મંત્રી ભિક્ષુ અખંડાનંદ, કાલબાદેવી મુંબઇ. કદ રોયલ આઠ પેજી મોટા ૧૦૬૭ પાન, પાકું બાઇન્ડીંગ કીંમત માત્ર રૂ. ૩. આ ગ્રંથના ૧ લા અને બીજા બંને ભાગની પ્રથમ આવૃત્તિનું મૂલ્ય રૂ ૧૯ હતું. છતાં સસ્તા સાહિત્ય કાર્યાલય તરફની યોજનાને લીધે બંને ભાગનું મૂલ્ય રૂ ૬ રાખેલું છે. વેદાન્ત સંબંધી ઉત્તમ અને કીમતી પુસ્તકો આ કાર્યાલય તરફથી આવી નજીવી કીંમતે બહાર પડે છે, તેનો ગુજરાતી પ્રજાએ લાભ લેઈ પોતાના આત્માનું શ્રેય કરવા યત્ન કરવો જોઇએ. આવા ઉપયોગી ગ્રંથનો દરેક માણસે સંગ્રહ કરવોજ જોઇએ એવો અમારો અભિપ્રાય છે. પુસ્તક છપાવવા વિગેરેમાં યોગ્ય કાળજી લીધેલી જણાય છે.

સૉક્રેટીસ—અને તેનો છેલ્લો સંવાદ. અનુવાદક શ્રીયુત જીવનલાલ અમરશી મહેતા અમદાવાદ તથા રા. જેઠાલાલ હરિલાલ શાહ. વડોદરા. મૂલ્ય ૦—૮—૦ પણ જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તક માળાના ગ્રાહક પાસે ૦—૪—૦. આ જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાનું ત્રીજું પુસ્તક છે. આ પુસ્તકનું મરાઠીમાંથી ભાષાંતર કરેલું છે આ પુસ્તકમાળાના ગ્રાહક થનારને આવાં ઉપયોગી પુસ્તકો અર્ધિ કિંમતે મળે છે.

સત્યભામા—પાંચ અંકી સચિત્ર નાટક. જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાનું ચોથું પુસ્તક મૂલ્ય રૂ. ૧, પણ આ માળાના ગ્રાહકોને ૦-૮-૦. આ પુસ્તક મુળ વધુપરીક્ષા નામના મરાઠી પુસ્તકનું ભાષાંતર છે. આ નાટક ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનાર છે. ભાષા સરળ અને રૂચિકર છે.

ચોખેરવાલી—એટલે આંખતી કણી ભાષાન્તર કર્તા રા. ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી મુંબઇ, પ્રકાશક જીવનલાલ અમરશી મહેતા. મુલ્ય રૂ.૧ જ્ઞાન વર્ધક પુસ્તકમાળાનું

આ પાંચમું પુસ્તક છે. તે બંગકવિવર ડૉ. સર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરકૃત ચોખેરવાળી નામના પુસ્તકનું ભાષાંતર છે. પુસ્તક બોધક વિષયોથી ભરપુર અને રસિક છે જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળાના ગ્રાહકને ૦—૮—૦ માં મળે છે.

પશુમાંથી દેવ—ભાષાંતર કરનાર રા. મોહનલાલ વિઠલદાસ ગાંધી બી. એ. એલ. એલ. બી. પ્રકાશક રા. જીવનલાલ અમરશી મહેતા, મેનેજર જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા, અમદાવાદ મુલ્ય ૦-૮-૦, પણ આ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકો પાસેથી ૦-૪-૦. મહાત્મા જેમ્સ એલન કૃત From Passion to Peace નામના પુસ્તકનું ભાષાંતર છે. ભાઇશ્રી મોહનલાલની આવાં ઉપયોગી કાર્યમાં થયેલી પ્રવૃત્તિ જોઇ હર્ષ થાય છે. જીવનને આદર્શ રૂપ બનાવવા માટે આ પુસ્તક મનન કરવા યોગ્ય છે.

बाळरोग.

(ગતાંક પૃષ્ટ ૧૩૬ થી ચાલુ.)

આમણુ નીકળવી—બચ્ચાંઓ ઝાડે ફરતાં બચ્ચુ કણુસે છે. (જોર કરે છે) જેથી આમણુ બહાર નીકળે છે. ઉપાય—૧ પડવાસ પેપડીનો ભૂકો કરી. આમણુ ઉપર છાંટવો અને બે હાથના અંગુઠા વતી બેસાડી દેવી.

૨. શુદ્ધ કરેલ ગંધક, તો. ૧, ક્રીમ ઓફ ટારટર તો. ૦।, દાડમનું સરબત તો. ૨, મેળવી ચાટણ કરવું તે સવાર સાંજ મળી રૂ: એક ભાર ચટાડવું (કનફેકસન સલફર) આ દવા હરસને માટે પણ બહુ ઉપયોગી છે.

બચ્ચાની વધરાવળ—૧. કાનની શિરા વિંધવી. વાંસામાં ખભા નીચે ડામ દેવો તથા પેડુમાં ડામ દેવાથી ફાયદો થાય છે. (આ કામ અનુભવી વિના કરાવવું નહિ.)

૨. શેસગુંદર, કાંકરીઓ, ઝરેર, સુડીઆનાં મુળ, એરંડીમીંજ બધી જણસો સરખે વજને લેવી. કાંકરીઓ શેકવો. ખાંડી ભુકો કરી ૦। રૂા. ભાર વાટી પાવાથી ફાયદો થાય છે.

૩. બચ્ચાંનું મુતર (પોતાનું) થોડું પાવાથી પણ પેટપીડ તથા વધરાળ મટે છે.

બાળશોષ—ઝાડા થઇ બચ્ચાનું શરીર ગળી જાય છે. ફક્ત હાડપીંજર રહે છે. ડોક નમી જાય છે. માથામાં ખાડો પડે છે.

ઉપાય ૧. ડોક ઉપર પાટો બાંધવો. (ટંકણ, ગોળ, મધ) ગળીઅલ મુગડામાં નાંખી ગળે બાંધે છે. ૨. માથામાં ખાડો પડે છે. તેમાં રાળ તથા ઉમરડાનું દુધ મુકવાથી ખાડો પુરાઈ જાય છે. ૩. તાળવામાં ગોળ આંગળી વતી દાબવાથી તાળવું નીચે ઉતર્યું હોય તે ઉપડે છે.

ફખવા—પડખામાં, વાંસામાં, ડોકે, પાણી ભરેલી શીળીના દાણા જેવી ચળકતી પાસે પાસે ઘણી ફોલ્લી થાય છે. અને તે ફુટવાથી જ્યાં તે પાણી અડે છે ત્યાં બીજી ઘણી થાય છે. ઉપાય— ૧. ગળી પાણી સાથે લગાડે છે. ૨. સોનાગેરૂ, કાંસાજણુ, કોકમની સાથે લગાડવાથી તરત ફાયદો થાય છે. તેમજ સાફ કરવામાં કોકમ પલાળી પાણી વાપરવું.

ગાલપચોલાં—ગાલ તથા ગરદન ઉપર સોજો આવે છે. ગળે થુંક ઉતરી શકતું નથી. ઉપાય— ૧. દુધમાં મીઠું વાટી લગાડવું. તથા જરખ (જરાક)માં લીંડાં લગાડવાથી આરામ થાય છે.

બાળાગોળી—વજ, ખુરાસાની અજમોદ, વાવડીંગ, ઈંદ્રજવ, શેસગુંદર, કાંકરીઓ, હીંગ, સંચળ, ખસખસ, જાવંત્રી, જાયફળ, લવીંગ દરેક જાયફળના વજને લેવું. વાવડીંગ, ઈંદ્રજવ, હીંગ, સંચળ, કાંકરીઓ, અર્ધદગ્ધ (અરધાં શેકવાં) ખાંડી કપડછાણ કરી ગાયના દુધમાં ગોળી વાળવી. મગ મગ જેવડી ગોળી સવાર સાંજ એક એક આપવી. પેટમાં ગુમાન થશે નહીં. સુખાળી નીંદ્રા આવશે. ઝાડાની કે કોઇપણ જાતની ફરીયાદ રહેશે નહીં.

हुन्नर टुचका.

બ્લુબ્લેકશાહી—મોટી હરડે ૧ ભાગ, ૧ ભાગ બેડાં, આંબળાં ૧ ભાગ, માયાં ૩ ભાગ, હીરાકસી ૪ ભાગ, પાણી ૧૦ ભાગ આ સર્વ ચીજોને ખાંડી ભૂકો કરી એક કઢાઇમાં પાણી રેડી તેમાં નાંખી ત્રણ દિવસ સુધી પલાળી રાખવી, પછી અગ્નિ ઉપર ચઢાવીને ગરમ કરવી અને પછી ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવી. બ્લ્યુ શાહી થશે.

કાળીશાહી—માયાંને વાટી પાણીમાં નાંખી ગરમ કરી પછી તેમાં હીરાકસી મેળવવી પછી થોડી ફટકડી નાંખવી, ત્યાર પછી થોડાં લવીંગ નાંખવાં પછી અર્ધું પાણી બળી ગયે ઉતારી ગાળી લેઈ શીશીમાં ભરી લેવી. કાળી શાહી બની જશે.

લાકડાપર ચઢાવવાનું વારનીસ—ચાપડા લાખને રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટમાં નાંખી ચાર પાંચ દિવસ સુધી બંધ કરી રાખવું. પછી હલાવી લાકડાની પેટી વિગેરે ઉપર ચઢાવવું. રંગ કરવો હોય તો તેમાં જેવો રંગ કરવો હોય તેવો થોડો રંગ પ્રથમથીજ નાંખવો. જેથી રંગીન વારનીસ થશે.

નમક સુલેમાની—પંચલવણ પા પા શેર, કાળાં મરી, છરૂ, સુંઠ, અજમો, જવખાર, સમુદ્રફીણ, ફુલાવેલો ટંકણખાર, અજમોદ, ચીત્રકમૂળ, મોટી ઇલાયચી, વાવડીંગ, લીંડી પીંપર સર્વે ચીજો ૭ ૭ ટાંક લેવી પછી સર્વેને ખુબ ઝીણાં વાટી લુગડે ચાળી ખલમાં ઘુંટવું, પછી તેમાં અધોળ ફુલાવેલો નવસાર, છરૂ, અને ફુલાવેલી હીંગ ચાર રતી તેમાં નાંખી ઘુંટી તૈયાર કરી લીંબુના રસમા ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી જેથી ખાધું હજમ કરે છે. ભુખ લાગે છે. (આ નામક સુલેમાનીની હીંદી વૈદ્યો મોટી મોટી જાહેરખબરો આપી ત્રીસ કે બત્રીસ ગોળીઓનો રૂપિયો રૂપિયો લે છે.)

वैदक नुसखा.

તાકાત ગોળી—અજમોદ ૨ માસા, જાવંત્રી ૩ માસા, જાયફળ ૩ માસા, ખુરાસાની અજમો ૩ માસા, સર્વેને બારીક વાટી કપડે ચાળી તેમા ત્રણ વર્ષનો જુનો ગોળ ૧ તોલો નાંખી બારીક ઘુંટી ૨૮ ગોળીઓ બનાવવી. સાંજ સવાર એકેક ગોળી ખાઇને ઉપર અધોશેર તાજુ દુધ પીવું. તે પછી પાન ખાવું. ઘી, રોટલી, ખીચડી, અને દાળ સિવાય દવા ખાતા સુધી કાંઈ ખાવુ નહિ. જેથી શરીરમાં તાકાત આવે છે.

બરોળ—શીવલીંગીને બારીક ઘુંટી બકરીના ઘીની સાથે ગોળીને રોજ ત્રણ માસા ખાવી. ચાલીસ દિવસ ખાવાથી બરોળ મટે છે.

પ્રસુતિકા—રોગ અને વાયુ-શુદ્ધ વછનાગ, હીંગ, મોટી ઇલાયચી, કેસર, જાયફળ, કાળાંમરી, જાવંત્રી, એક એક તોલો અને શુદ્ધ ઝેરકચોલાં ૪ તોલા લઇ નાગરવેલના પાનમાં ઘુંટીને વાલ વાલની ગોળી વાળવી, તેના સેવનથી પ્રસુતિકાના તમામ રોગ—સુવારોગ, વાયુથી થનારી શરીર પીડા વિગેરે મટે છે.

હરસ—મરી ૧ તોલો, પીંપર ૨ તોલા, કડાછાલ ૩ તોલા, હરડે ૪ તોલા, વજ ૫ તોલા, સુંઠ ૬ તોલા અને ચિત્રકમૂળ ૭ તોલા તે સર્વને ખાંડી કપડે ચાળી, ગરમ પાણી અથવા છાસની સાથે અર્ધો તોલો સવારે અને અર્ધો તોલો સાંજે ખાવું તેથી હરસ મટે છે.

(૨) વડની જટા લાવીને ઘેટીના દુધની ૨૧ ભાવના આપીને ચુર્ણ કરવું, તેને રોજ સવાર સાંજ ચાર રતીથી ૧ માસા સુધી માંખણ સાથે ખાવાથી હરસ મટે છે.

(૩) ગજપીંપર, શીલાજીત, લોદ્રું, મનશીલ, અને પારો આ ચીજોને વાસી પાણી ઘસીને રોજ દરસ ઉપર લગાવવાથી મટી જાય છે.

સ્તંભન દવા—૩ માસા અક્કલકરો, ૨ તોલા તુકમરીયાં, પોણા બે તોલા ધોળી ડુંગરી, સર્વને ખાંડી ચાળી ત્રણ માસાની ગોળી બનાવી બે કલાક પહેલાં ખાવાથી ધાતુ સ્ખલિત થતી નથી. ખટાશ ન ખાવી. ગરમીના રોગ વાળાએ આ દવા ન ખાવી.

દાદરની ગોળી—આંમલસારો ગંધક, રાળ, ટંકણ અને માયાં સર્વને સમાન ભાગ લઇ ખાંડી કપડછાન કરી બકરીના દુધમાં ઘુંટી ગોળી બનાવવી અને લીંબુના રસમાં ઘુંટી દાદર ઉપર ત્રણવાર લગાવવાથી દાદર મટે છે.

વાળ ન ગરવા—ત્રણ માસા ટંકણ, અને ૭ માસાં કપુર એક શેર પાણીમાં પકાવીને વાળ ધોવાથી માથામાં ખોડો થતો નથી. અને વાળ ગરી જતા હોય છે તો ને ગરતા નથી.

વીંછી—૧ લાઇકર એમોનીયા સુંઘાડવાથી વીંછી ઉતરી જાય છે. (૨) મદ, ચુનો અને ઘી ત્રણેને એકત્ર ઘુંટી ડંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછી તુરત ઉતરી જાય છે.

રક્તપ્રદર—૧ તોલો લાખ, ૬ માસા આસોપાલવ-(અશોક)ની છાલ, ૬ માસા સીમળાનો ગુંદર (મોચરસ) સર્વને અર્ધાશેર પાણીમાં ઉકાળવાં, જ્યારે નવટાંક પાણી બાકી રહે ત્યારે ઉતારી અને ગાળી દેવુ, પછી તે ઉકાળામાં ગાયનું દુધ નવટાંક તથા ૪ તોલા સાકર નાંખી એકત્ર કરી પી જવું. આ પ્રમાણે દિવસમાં બે ત્રણ વાર પીવાથી રક્તપ્રદર જલ્દી મટી જાય છે.

વા-તેલ—૧ તોલો ધંતુરાનાં બી, ૧ તોલો ઝેરકચોલાં, ૬ માસા અફીણ, અને ૧ તોલો માલકાંકણી, આ સર્વેને ખાંડી ચાળી, અર્ધાશેર ગાયના મુત્રમાં નવટાંક તેલ નાંખી પકવવું. જ્યારે ગાયનું મુત્ર બળી જાય અને માત્ર તેલજ બાકી રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી લેઇ પછી ઠંડુ થયે વા ઉપર લગાવવાથી વાની પીડા જલ્દી મટી જાય છે.

અજીર્ણ-મંદાગ્નિ—હીંગળામાંથી કાઢેલો પારો ૧ તોલો, શુદ્ધ આમલસારો ગંધક ૧ તોલો, બંનેને એકત્ર ઘુંટી કજ્જલી કરી પછી તેમાં કાળાં મરી, પીંપર, સુંઠ, હરડે અને સીંધાલુણ દરેક અર્ધેક તોલો તથા ગૌમુત્રમાં શુદ્ધ કરેલાં ઝેરકચોલાં ૪ તોલા લઇ સર્વને એકત્ર ખાંડી ચાળી લીંબુના રસમાં સારી રીતે ઘુંટી બબે રતીની ગોળીઓ બનાવી રોજ એક બે ગોળી ખાવાથી મંદાગ્નિ મટે છે, ભૂખ કકડીને લાગે છે. વળી અમ્લપિત્ત, કૃમિ, અને સ્નાયુની દુર્બળતા વિગેરે મટે છે.

માધવપુરાથી સવસંગજી ગુમાનસંગજી લખે છે કે,—

સર્પદંશનો ઉપાય—એક જાતનું ઘાસ કુતરી, કુકડી કે કુતરો એ નામનું થાય છે તે ચોમાસામાં ઉગે છે તેનો રસ સુંઘાડવાથી તથા અંજન કરવાથી તથા સર્પદંશ ઉપર ચોપડવાથી ને પાણી સાથે પાવાથી તુરત સર્પનુ ઝેર બે ત્રણ કલાકમાં ઉતરી જાય છે.

ચાંદી, ટાંકી, ગડગુંમડ ચાંદાં વીગેરેનો ઉપાય—અનુભવ સીદ્ધ-ચોમાસામાં જ્યારે વરસાદ પડે છે ત્યારે બીલાડીનો ટોપ અથવા કાગડાની છતરી એ નામનો રોપો ગંદવાડમાં થાય છે એ પાકે ત્યારે તેમાંથી જાંબુડાના રંગની ભુકી નીકળે છે એ ભુકી દરદ વાળી જગ્યા ઉપર થુંક મુકી ઉપર દાબવાથી બે ત્રણ દીવસમાં મટી જાય છે.

શ્રી સત્યનારાયણ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પટેલ મોતીલાલ કાળીદાસે છાપ્યું ઠે. ખાનસાહેબની વાડીમાં—અમદાવાદ.

પરચુરણ વિષયને લગતા કાયદાઓ—તગાવીનો એક્ટ, સને ૧૮૮૩નો ૧૯,મો તગાવીનો એક્ટ, સને ૧૮૮૪નો ૧૨ મો, લોકલ ફન્ડ બાબતનો એક્ટ, ઈનકમ ટેક્ષ એક્ટ, મતાદાર એક્ટ, ગુજરાતના તાલુકદારનો એક્ટ, બંદરો બાબતનો એક્ટ, વહાણો બાબતનો એક્ટ, નરવાનો એક્ટ, મ્યુનીસીપાલ એક્ટ, જમીન લેવા બાબતનો એક્ટ, સુતરાઉ માલ ઉપર જકાત લેવાનો એક્ટ, જંગલી પક્ષી તથા શિકારના રક્ષણ બાબતનો એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો ચલણી નાણું બાબતનો એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો તારીફનો એક્ટ, જળમાર્ગની કસ્ટમની ડયુટી લેવા બાબતનો એક્ટ, જંગલનો, વતન બાબતનો એક્ટ, ઈરીગેશન એક્ટ, શિતળા કાઢવાનો એક્ટ, જનાવર તરફ ઘાતકીપણું અટકાવવાનો એક્ટ, સેનીટરી એક્ટ, છાપવાના પ્રેસો તથા વર્તમાનપત્રો અને બુકો નોંધવા બાબતનો એક્ટ, વર્તમાનપત્રનો એક્ટ, હથિઆર તથા યુદ્ધ સામગ્રી બાબતનો એક્ટ, ફટકાની શિક્ષા કરવા બાબતનો એક્ટ (નવો) વિગેરે વિગેરે

અમદાવાદના મે. ડીસ્ટ્રીક્ટ ડીપાટી કલેકટર સાહેબ અને સબ. ડી ફ. કલાસ માજીસ્ટ્રેટસાહેબ મે નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા બી. એ લખે છે કે—**મી. જેઠાલાલનું 'કાયદાનો શિક્ષક'** એ નામનું પુસ્તક કે જેમાં કાયદાઓ અને રૂલોનો સમાવેશ કર્યો છે, તે તમામ ગુજરાતી જાણનારા મુખત્યારો તથા રેવન્યુ દિવાની અને પોલીસ ખાતાના સઘળા સરકારી નોકરોને ઘણું જ ઉપયોગી થઇ પડશે. અને તેમાં અત્યાર સુધીના સુધારા વધારા દાખલ કરેલા છે તેના કાગળો ટાઇપો અને બાંધણી વીગેરે વખાણવા લાયક છે અને મને ખાત્રી છે કે આપણા હાલના જમાનામાં ગુજરાતી જાણનારા બુદ્ધિશાળી વર્ગની તે ઘણા લાંબા વખતની ખોટ પુરી પાડશે.

આ સિવાય અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે પુસ્તકની કીં રૂ. ૫) પો. ૦-૭-૦.

અમારા તરફથી હાલમાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ત્રિકાળ દર્શક દર્પણ યાને પ્રેતાવાહન વિદ્યા

આ નામનું એક અતિ ઉપયોગી પુસ્તક હાલમાંજ બહાર પડયુ છે જેમાં ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જ્ઞાન દર્શાવનાર દર્પણો, ચમત્કારિક વિંટીયો વિગેરે બનાવવાના તેમજ પ્રેતોનું આવાહ્ન કરી તેની સાથે વાતચિત કરવાની વિદ્યા ઉપરાંત હિપ્નોટીઝમ, મેસ્મેરીઝમના પ્રયોગો સિદ્ધ કરવાના સહેલા અને સરળ ઉપાયો, જાદુઈના આશ્ચર્યજનક ખેલો કરવાના સહેલા અને તુરત બની શકે તેવા ગુપ્ત પ્રયોગો, કેટલીક ગુપ્ત વિદ્યા ઉપરાંત અનેક ચમત્કારીક વિદ્યાનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે આ વિદ્યાને સિદ્ધ કરનાર માણસને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન થાય છે ઉપરાંત અન્ય જનોને ભવિષ અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન થાય છે ઉપરાંત અન્ય જનો આગળ મોટા સિદ્ધ અને ચમત્કારિક પુરૂષ તરીકે લેખાય છે આવા ઉપયોગી પુસ્તકની કીં રૂ ૨-૦-૦ પો ૦-૪-૦ પાકુ સોનેરી પુંઠ, જાડા ગ્લેઝ કાગળો

પરસીયન નાઈટસ.

ગૃહસ્થો, આપે અરેબીયન નાઈટસ તો વાંચીજ હશે તે જેમ આરબોની વાર્તા છે તેમ આ પરસીયન વાર્તા છે અરેબીયનનાઈટસ જેવીજ રસીક અને બોધક વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં છે અરેબીયનનાઈટસમાં જેમ એક બાદશાહને સ્ત્રીયો પ્રતિ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થઇ વાર્તાઓ શરૂ થાય છે તેમ આ પુસ્તકમાં એક શાહજાદીને પુરૂષો ઉપર તિરસ્કાર હોવાથી તે લગ્ન કરતી નથી અને જ્યારે તેને તેની વૃદ્ધ દાસી અનેક વાર્તાઓ કહી પુરૂષોની સહૃદયતા અને પ્રેમનુ વર્ણન કરે છે એટલે તેનો ભાવ બદલાય છે અને વિવાહ કરે છે. ઘણીજ મનોરંજક વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યોછે. જેનાં હીંદી, બંગાળી અંગ્રેજી વિગેરે ઘણી ભાષામાં ભાષાંતરો થઇ ચુક્યાં છે. એકવાર હાથમાં લીધા પછી વાંચ્યા સિવાય છુટકોજ થતો નથી પાકું પુંઠું, જાડા ગ્લેઝ કાગળો આવા મનોરંજક અને દળદાર પુસ્તકનો દરેક માણસ લાભ લે તે અર્થે તેની કીંમત માત્ર રૂા. ૧-૮-૦ પો ૦-૨-૦ રાખી છે

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

તારા.	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ	ઘડી	પળ								ઘડી	પળ	પરચુરણ હકીકત.
૧	૭	મં.	૩૬	૩૩	જ્યે.	૨૧	૨૫	ધૃ.	[illegible]	[illegible]	કિ	૯	૩૦	૨૭	૨૯	૩	[illegible]	[illegible]	[illegible]	વૃ.	૨૧	૨૫	
૨	૮	બુ.	૩૦	૪૨	મૂ.	૧૭	૧૭	ગં.	૪૭	૫૦	બા	૩	૨૭	૨૮	૩૦	૪	૧૭	૩૩	૨૭	ધ.	૬૦	૦	ચં. મુ. ૩૦ યમઘં ૧૭-૩૧
૩	૯	ગુ.	૨૫	૬	પૂ.	૧૩	૨૦	વૃ.	૪૦	૧૨	ગ.	૨૫	૬	૨૯	૧	૫	૧૬	૩૩	૨૭	ધ.	૨૭	૨૭	ભ. પ્ર. ૫૨-૪૨ સફર.
૪	૧૦	શુ.	૧૯	૫૪	ઉ.	૯	૪૯	ધ્રુ.	૩૩	૧	વિ	૧૯	૫૪	૩૦	૨	૬	૧૫	૩૩	૨૭	મ.	૬૦	૦	વિનાયક ૪ ભ. નિ. ૨૦-૩
૫	૧૧	શ.	૧૫	૨૦	શ્ર.	૬	૪૩	વ્યા	૨૬	૧૮	બા	૧૫	૨૦	૧	૩	૭	૧૪	૩૩	૨૭	મ	૩૫	૪૨	પં. ૩૫-૪૨ તિપર ૧૫ નં. ધબાડ.
૬	૧૨	ર.	૧૧	૩૬	ધ.	૪	૩૧	હ.	૨૦	૧૦	તૈ	૧૧	૩૬	૨	૪	૮	૧૩	૩૩	૨૭	કું.	૬૦	૦	પં. ૩૫-૪૨ ચંપા ૬ ધબાડ ૪
૭	૧૩	સો.	૮	૪૯	શ.	૨	૮	વ.	૧૪	૫૭	વ.	૮	૪૯	૩	૫	૯	૧૨	૩૪	૨૬	કું.	૪૭	૪૨	પંચક દુર્ગા ૮ વી ૮-૫૬
૮	૧૪	મં.	૭	૧૭	પૂ.	૨	૫૪	સિ.	૪૦	૪૦	બ	૭	૧૭	૪	૬	૧૦	૧૧	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પંચક.
૯	૧૫	બુ.	૬	૪૮	ઉ.	૩	૪૯	વ્ય.	૭	૧૬	કૌ	૬	૪૮	૫	૭	૧૧	૧૦	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પં. કલ્પાદિમૂળ ધનુષ્યાર્ક:૪૮-૩૬
૧૦	૧૬	ગુ.	૭	૪૯	રે.	૫	૫૯	વ.	૪	૪૮	ગ.	૭	૪૯	૬	૮	૧૨	૯	૩૪	૨૬	મી.	૫	૫૯	પં. ૫-૫૯ સુ.ધી.૩૮-૪૩ [સુ.૩૦
૧૧	૧૭	શુ.	૧૦	૨	અ.	૧૫	૨૯	પ.	૩	૨૧	વિ	૧૦	૨	૭	૯	૧૩	૮	૩૪	૨૬	મે.	૬૦	૦	મોક્ષદા ૧૧ ભ. નિ. ૦-૪૭
૧૨	૧૮	શ.	૧૩	૨૪	ભ.	૧૪	૪	શિ.	૨	૫૮	બા	૧૩	૨૪	૮	૧૦	૧૪	૭	૩૫	૨૫	મે.	૩૦	૨૭	શનિપ્રદોષ:
૧૩	૧૯	ર.	૧૭	૪૫	કૃ.	૧૯	૩૭	સિ.	૩	૧૧	તૈ	૧૭	૪૫	૯	૧૧	૧૫	૬	૩૫	૨૫	વૃ.	૬૦	૦	
૧૪	૨૦	સો.	૨૨	૪૩	રો.	૨૫	૪૬	સા.	૪	૫	વા	૨૨	૪૩	૧૦	૧૨	૧૬	૫	૩૫	૨૫	વૃ.	૫૮	૫૭	૨૬નં.અમૃત મ.શુક્ર:૩૮-૨૫
૧૫	૨૧	મં.	૨૭	૫૯	મૃ.	૩૨	૯	શુ.	૫	૨૦	બ.	૨૭	૫૯	૧૧	૧૩	૧૭	૫	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	દત્તજયંતી.
૧	૨૨	બુ.	૩૩	૮	આ	૩૭	૫૭	શુ.	૬	૩૨	બા	૦	૩૩	૧૨	૧૪	૧૮	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	
૨	૨૩	ગુ.	૩૭	૫૩	પુ.	૪૪	૩૨	બ્ર.	૭	૩૩	તૈ	૫	૩૦	૧૩	૧૫	૧૯	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૨૭	૪૬	૪૪ નં અમૃ.
૩	૨૪	શુ.	૪૧	૪૫	પુ.	૪૯	૩૨	ઐં.	૭	૫૯	વ	૯	૪૯	૧૪	૧૬	૨૦	૪	૩૫	૨૫	ક.	૬૦	૦	૪૫ નં.મૂલ વી ૯-૨૬
૪	૨૫	શ.	૪૪	૪૧	આ	૫૩	૨૯	વૈ.	૭	૩૧	બ.	૧૨	૧૩	૧૫	૧૭	૨૧	૫	૩૫	૨૫	ક.	૫૩	૨૯	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૫૭
૫	૨૬	ર.	૪૬	૧૯	મ.	૫૫	૪૬	વિ.	૬	૪૮	કૌ.	૧૫	૩૦	૧૬	૧૮	૨૨	૬	૩૫	૨૫	સિં.	૬૦	૦	યમઘં. ૫૬
૬	૨૭	સો.	૪૬	૪૪	પૂ.	૫૭	૪૫	પ્રી.	૪	૪૪	ગ	૧૬	૩૬	૧૭	૧૯	૨૩	૭	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૪૬-૩૬
૭	૨૮	મં.	૪૫	૩૭	ઉ.	૫૯	૧૪	આ.	[illegible]	[illegible]	વિ	૧૬	૧૭	૧૮	૨૦	૨૪	૮	૩૪	૨૬	સિં.	૧૩	૧૦	પૂર્વાષાઢાર્ક:૫૦-૩૪ વુ.ઉ.પરે
૮	૨૯	બુ.	૪૩	૩૨	હ.	૫૭	૨૫	શો.	૫૨	૫૭	બા	૧૪	૩૯	૧૯	૨૧	૨૫	૯	૩૪	૨૬	ક.	૬૦	૦	કાલા ૮ [કું]
૯	૩૦	ગુ.	૪૦	૧૯	ચિ.	૫૫	૩૦	અ.	૪૭	૭	તૈ	૧૧	૫૫	૨૦	૨૨	૨૬	૧૦	૩૪	૨૬	ક.	૨૬	૨૭	૫૫ નં. ધબાડ.
૧૦	૩૧	શુ.	૩૬	૧૪	સ્વા.	૫૨	૫૪	સુ.	૪૦	૪૧	વ	૮	૧૬	૨૧	૨૩	૨૭	૧૧	૩૪	૨૬	તુ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર ૮-૨૧ નિ. ૩૬-૨૦
૧૧	૧	શ.	૩૧	૧૯	વિ.	૪૮	૩૪	ધૃ.	૩૩	૪૩	બ.	૩	૪૬	૨૨	૨૪	૨૮	૧૨	૩૪	૨૬	તુ.	૩૫	૨૪	સફલા ૧૧ મકરેન:૪૬-૪૨ ઞ
૧૨	૨	ર.	૨૫	૫૬	અ.	૪૫	૫૧	શૂ.	૨૬	૧૫	તૈ	૨૫	૫૬	૨૩	૨૫	૨૯	૧૩	૩૩	૨૭	વૃ.	૬૦	૦	પ્રદોષ કર્ક ૨૬ મૃત્યુ ૪૫
૧૩	૩	સો.	૨૦	૧૫	જ્યે.	૪૧	૪૧	ગં.	૧૮	૨૮	વ	૨૦	૧૫	૨૪	૨૬	૩૦	૧૪	૩૩	૨૭	વૃ.	૨૧	૪૬	શિવરાત્રિ: ધી. ૨૦-૨૯
૧૪	૪	મં.	૧૪	૨૩	મૂ.	૩૭	૩૭	વૃ.	૧૨	૩૮	શ	૧૪	૨૩	૨૫	૨૭	૧	૧૫	૩૩	૨૭	ધ.	૬૦	૦	દર્શઃ ૩૦ ૨૫ [illegible]
૧૫	[illegible]	બુ.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

શ ૧૦ રા ૮
૧૧ શુ ૯ ર. બુ. ૭
૧૨ ૬
૧ ચં. ૩ ૫ મં
૨ ગુ ૪ કે

પ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	વૃ.	મિ.	સિં.	ધ.	કું.	મ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૫	૮	૩	૧૦	૨૯	૦	૨૩	૧૭	૧૭
ક.	૧૭	૧૯	૪૮	૨૫	૨૮	૨૭	૧૫	૪૦	૪૦
વિ.	૩૨	૫૮	૫૨	૫૪	૩૧	૫	૧૪	૪૦	૪૦
ગ.	૬૧	૭૨૩	૨	૧૦૪	૬	૭૫	[illegible]	૩	૩
	૧૪	૨૭	૩	૧૮	૮	૩૨	૧૬	૧૧	૧૧

બુ ૧૦ શ ર ૮
૧૧ ૯ ૨ ચં. ૭
ગુ. ૧૨ ૬
૧ રા. ૩ મં. ૫
૨ ૪ કે.

પ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા	ધ.	ધ.	સિં.	મ.	મી.	મ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૮	૪	૪	૧	૧૯	૨૧	૧૬	૧૬
ક.	૩૮	૩૬	૨૭	૫૨	૨૧	૬	૫૯	૫૨	૫૨
નિ.	૩૦	૭	૧૪	૨૧	૧૯	૧૪	૫૭	૫૭	૫૭
ગ	૬૧	૮૫૫	૧	૯૦	૮	૭૫	[illegible]	૩	૩
	૨૧	૧૧	૫૦	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૧૧	૧૧

તિથિ	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ	ઘડી	પળ							ચં.	ઘ.	પ.
૧	૬	ગુ.	૩	૬	ઉ.	૨૯	૫૮	હ.	૪૭	૪૫	બ.	૩	૬	૨૭	૨૯	૩	૧૭	૩૬	૨૭	મ.	૦	૦
૩	૭	શુ.	૫૩	૩૧	શ્ર.	૨૬	૫૮	વ.	૪૦	૫૩	તૈ.	૨૫	૪૫	૨૮	૧	૪	૧૮	૩૨	૨૮	મ.	૫૫	૪૬
૪	૮	શ.	૪૯	૫૭	ધ.	૨૪	૩૪	સિ.	૩૪	૩૭	વ	૨૧	૪૪	૨૯	૨	૫	૧૯	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦
૫	૯	ર.	૪૭	૧૯	શ.	૨૨	૪૮	વ્ય.	૨૯	૧૦	બ.	૧૮	૩૮	૩૦	૩	૬	૨૦	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦
૬	૧૦	સો.	૪૫	૪૬	પૂ.	૨૨	૨૨	વ.	૨૪	૩૪	કૌ.	૧૬	૩૨	૧	૪	૭	૨૧	૩૨	૨૮	કું.	૭	૨૯
૭	૧૧	મં.	૪૫	૨૮	ઉ.	૨૩	૩	પ.	૨૧	૧	ગ	૧૫	૩૭	૨	૫	૮	૨૨	૩૨	૨૮	મી.	૬૦	૦
૮	૧૨	બુ.	૪૬	૪૦	રે.	૨૪	૫૪	શિ.	૧૮	૭	વિ.	૧૬	૪	૩	૬	૯	૨૩	૩૧	૨૯	મી.	૨૪	૫૪
૯	૧૩	ગુ.	૪૯	૧૩	અ.	૨૮	૧૦	સિ.	૧૫	૫૪	બા	૧૭	૫૬	૪	૭	૧૦	૨૪	૩૧	૨૯	મે.	૬૦	૦
૧૦	૧૪	શુ.	૫૨	૨૯	ભ.	૩૨	૨૭	સા.	૧૫	૩૫	તૈ	૨૦	૫૧	૫	૮	૧૧	૨૫	૩૧	૨૯	મે.	૪૮	૪૭
૧૧	૧૫	શ.	૫૬	૫૭	કૃ.	૩૭	૪૮	શુ.	૧૫	૩૫	વ.	૨૪	૪૩	૬	૯	૧૨	૨૬	૩૧	૨૯	વૃ.	૬૦	૦
૧૨	૧૬	ર.	૬૦	૦	રો.	૪૩	૫૧	શુ	૧૬	૨૧	બ	૨૯	૨૮	૭	૧૦	૧૩	૨૭	૩૧	૨૯	વૃ.	૬૦	૦
૧૨	૧૭	સો.	૧	૫૯	મૃ.	૫૦	૧૨	બ્ર.	૧૭	૨૮	બા.	૧	૫૯	૮	૧૧	૧૪	૨૮	૩૦	૩૦	વૃ.	૧૭	૧
૧૩	૧૮	મં.	૭	૧૫	આ	૫૬	૩૯	ઐં.	૧૮	૪૧	ત	૭	૧૫	૯	૧૨	૧૫	૨૯	૩૦	૩૦	મિ.	૬૦	૦
૧૪	૧૯	બુ.	૧૨	૨૨	પુ.	૬૦	૦	વૈ.	૧૯	૪૭	વ	૧૨	૨૨	૧૦	૧૩	૧૬	૩૦	૩૦	૩૦	મિ.	૪૬	૩૪
૧૫	૨૦	ગુ.	૧૭	૪	પુ.	૩	૧૨	વિ.	૨૦	૩૧	બ.	૧૭	૪	૧૧	૧૪	૧૭	૩૧	૩૦	૩૦	ક.	૬૦	૦
૧	૨૧	શુ.	૨૦	૫૯	પુ.	૭	૫૨	પ્રી.	૨૦	૩૮	કૌ	૨૦	૫૯	૧૨	૧૫	૧૮	૩૩	૨૯	૩૧	ક.	૬૦	૦
૨	૨૨	શ.	૨૩	૪૪	આ	૧૨	૧૦	આ	૧૯	૫૨	ગ	૨૩	૪૪	૧૩	૧૬	૧૯	૩૫	૨૯	૩૧	ક.	૨૨	૧૦
૩	૨૩	ર.	૨૫	૧૬	મ.	૧૪	૨૪	સૌ.	૧૮	૧૨	વિ	૨૫	૧૬	૧૪	૧૭	૨૦	૩૭	૨૯	૩૧	સિં	૬૦	૦
૪	૨૪	સો.	૨૫	૩૦	પૂ.	૧૭	૦	શો.	૧૫	૩૪	બા	૨૫	૩૦	૧૫	૧૮	૨૧	૩૯	૨૮	૩૨	સિં	૩૨	૧૪
૫	૨૫	મં.	૨૪	૨૭	ઉ.	૧૭	૫૭	અ.	૧૧	૪૬	તૈ	૨૪	૨૭	૧૬	૧૯	૨૨	૪૧	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦
૬	૨૬	બુ.	૨૨	૧૦	હ.	૧૭	૨૧	સુ.	૭	૨૦	વ.	૨૨	૧૦	૧૭	૨૦	૨૩	૪૪	૨૭	૩૩	ક.	૪૬	૩૮
૭	૨૭	ગુ.	૧૮	૫૩	ચિ.	૧૫	૪૦	ધૃ.	૫૩	૪૦	બ.	૧૮	૫૩	૧૮	૨૧	૨૪	૪૬	૨૭	૩૩	તુ.	૬૦	૦
૮	૨૮	શુ.	૧૪	૪૩	સ્વા.	૧૩	૬	ગં.	૪૮	૪૯	કૌ	૧૪	૪૩	૧૯	૨૨	૨૫	૪૮	૨૬	૩૪	તુ.	૫૫	૪૩
૯	૨૯	શ.	૯	૪૩	વિ.	૯	૨૬	વૃ.	૪૧	૩૧	ગ	૯	૪૪	૨૦	૨૩	૨૬	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦
૧૦	૩૦	ર.	૪	૧૭	અ.	૧	૨૩	ધ્રુ.	૩૪	૫	વિ	૪	૧૭	૨૧	૨૪	૨૭	૫૨	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦
૧૨	૩૧	સો.	૫૨	૪૩	જ્યે.	[illegible]	[illegible]	વ્યા	૨૬	૧૧	કૌ	૨૫	૩૭	૨૨	૨૫	૨૮	૫૪	૨૫	૩૫	વૃ.	૨	૨૨
૧૩	૧	મં.	૪૮	૨	મૂ.	૫૪	૧૦	હ.	૧૮	૩૪	ગ.	૧૯	૫૨	૨૩	૨૬	૨૯	૫૭	૨૫	૩૫	ધ.	૬૦	૦
૧૪	૨	બુ.	૪૧	૨૯	પૂ.	૫૦	૩૨	વ.	૧૦	૨૧	નિ	૧૪	૨૪	૨૪	૨૭	૩૦	૫૯	૨૪	૩૬	ધ.	૮	૧૧
૩૦	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

પરચુરણ હકીકત.

-ચંદ્રદર્શન મુ. ૪૫
પં.૫૫-૪૬ પછી રવિયોગ.
પં.વિના. ૪ ભ. પ્ર. ૨૧-૫૨
પં. ૪૭ નં. ધબાડ
ઉત્તરાષાઢાર્કઃ ૫૨-૩ અમુરાદ
પં. ભ. પ્ર. ૪૫-૧૫
દુર્ગા ૮ પં. ૨૪-૫૪ સુધી
કુંભેશુક્રઃ ૪૯-૪૧ [૧૫-૫૨
મકરાર્કઃ ૭-૩૩ મુ. ૧૫ સ.
પુત્રદાસ્માર્ત ૧૧ મન્વાદિ
ભાગવત ૧૧ દગ્ધ ૬૦ તિ.
સોમપ્રદોષઃ અમૃ. ૫૦-૫૦
યમઘં. ૫૩ ધબાડ ૬
ભ. પ્ર. ૧૨-૪ નિ. ૪૪-૨૪
માઘસ્નાનારંભઃ ૨ નં. અમૃત

૭ નં. મૃત્યુ.
ભ. પ્ર. ૫૪-૧૭
મંગળ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૩૪
અભિ. વિષ્ટ્યર્કઃ ૪૯-૧૪
દગ્ધ. ૨૪
વી ૨૨-૧૩ નિ. ૫૦-૩૪
કાલા ૮ વક્રીઃ ૩૧-૩૫
દગ્ધ ૧૫
વી. ૩૭-૮ દગ્ધ ૧૦ વ. ગ.
ષટતિલાસ્માર્ત ૧૧ વી.૪-૨૪.
ભાગવત ૧૧ તિ. વા. ૧૨/૧૫
પ્રદોષઃ વી. ૪૭-૮ શિવરાત્રિઃ
વી. ૧૪-૨૩ [કેબ્રુઆરી.

ગુ. ૧૧ ૨ ૯
૧૨શુ ૧૦રા,બુ. ૮
૧ ૭
૨ ચં ૪ ૬
શ. ૩ કે. મં ૫

મ.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	કે.	સિં	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	ક.
અં.	૫	૨	૨	૨૨	૩	૭	૨૦	૧૬	૧૬
ક.	૫૮	૫૨	૪૨	૫૩	૪૪	૩૭	૪૨	૫	૨૫
વિ.	૬	૬	૨૨	૫૯	૩૭	૩૪	૫૭	૧૭	૧૭
ગ.	૬૧ / ૧૧	૭૩૩ / ૧૮	૧૬ / ૨૩	૩૮ / ૧૮	૯ / ૪૪	૭૪ / ૧૦	૫ / ૭	૩ / ૧૧	૩ / ૧૧

૧૨ ગુ. ૨ ૯
૧૨શુ બુ. રા.૧૦ ૮
૧ ૭
૩ કે. મં ૪ ૬
૧૩ શ. ૫

મ.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	મ.	ક.	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૨	૨૭	૨૪	૬	૨૪	૧૯	૧૫	૧૫
ક.	૧૪	૧૧	૪૮	૪૧	૧૫	૩૫	૪૮	૨૨	૨૨
વિ.	૪૫	૨૩	૧૮	૫	૩૯	૩૬	૬	૬	૬
ગ.	૧૨	૮૪૧	[illegible]	[illegible]	૧૧	૭૨	[illegible]	[illegible]	[illegible]

તિથિ																						
૧	૪	શુ.	૩૧	૫૮	ધ.	૪૪	૫૦	વ.	૪૯	૪૦	કિં	૪	૧૦	૨૬	૨૯	૨	[illegible]	[illegible]	[illegible]	મ.	૧૬	૩
૨	૫	શ.	૨૮	૨૨	શ.	૪૨	૪૫	પ.	૪૩	૪૬	કૌ.	૨૮	૨૨	૨૭	૩૦	૩	૫	૨૩	૩૭	કું.	૬૦	૦
૩	૬	ર.	૨૫	૫૧	પૂ.	૪૨	૭	શ.	૩૯	૫	ગ	૨૫	૫૧	૨૮	૧	૪	૭	૨૩	૩૭	કું.	૨૭	૧૯
૪	૭	સો.	૨૪	૨૧	ઉ.	૪૨	૩૨	સિ.	૩૫	૪	વિ	૨૪	૨૧	૨૯	૨	૫	૧૦	૨૨	૩૮	મી.	૬૦	૦
૫	૮	મં.	૨૪	૭	રે.	૪૪	૯	સા.	૩૨	૫	આ	૨૪	૭	૩૦	૩	૬	૧૨	૨૨	૩૮	મી.	૪૪	૯
૬	૯	બુ.	૨૫	૫૨	અ.	૪૭	૫	શુ.	૩૦	૩	તૈ	૨૫	૫૨	૧	૪	૭	૧૪	૨૧	૩૫	મે.	૬૦	૦
૭	૧૦	ગુ.	૨૭	૪૬	ભ.	૫૧	૪૩	શુ.	૨૯	૦	વ	૨૭	૪૬	૨	૫	૮	૧૬	૨૧	૩૫	મે.	૬૦	૦
૮	૧૧	શુ.	૩૧	૨૧	કૃ.	૫૬	૧૮	બ્ર.	૨૮	૫૦	બ.	૩૧	૨૧	૩	૬	૯	૧૯	૨૦	૪૦	મે.	૭	૫૨
૯	૧૨	શ.	૩૫	૪૯	રો.	૬૦	૦	ઐં.	૨૯	૨૮	બા.	૩	૩૫	૪	૭	૧૦	૨૧	૨૦	૪૦	વ.	૬૦	૦
૧૦	૧૩	ર.	૪૦	૪૫	રો.	૨	૭	વૈ.	૩૦	૨૯	તૈ.	૮	૧૯	૫	૮	૧૧	૨૩	૧૯	૪૧	વ.	૩૫	૧૯
૧૧	૧૪	સો.	૪૬	૬	મૃ.	૮	૩૨	વિ.	૩૧	૪૮	વ.	૧૩	૨૭	૬	૯	૧૨	૨૫	૧૯	૪૧	મિ.	૬૦	૦
૧૨	૧૫	મં.	૫૧	૯	આ	૧૪	૫૯	પ્રી.	૩૨	૫૪	બ	૧૮	૩૭	૭	૧૦	૧૩	૨૮	૧૮	૪૨	મિ.	૬૦	૦
૧૩	૧૬	બુ.	૫૫	૪૭	પુ.	૨૧	૭	આ	૩૩	૫૭	કૌ	૨૩	૨૮	૮	૧૧	૧૪	૩૦	૧૮	૪૨	મિ.	૪	૩૫
૧૪	૧૭	ગુ.	૫૯	૪૪	પુ.	૨૬	૪૦	સૌ	૩૪	૧૮	ગ	૨૭	૪૫	૯	૧૨	૧૫	૨	૧૮	૪૨	ક.	૬૦	૦
૧૫	૧૮	શુ.	૬૦	૦	આ	૩૧	૧૦	શો.	૩૩	૫૨	વિ	૩૧	૦	૧૦	૧૩	૧૬	૩૫	૧૭	૪૩	ક.	૩૧	૧૦
૧૫	૧૯	શ.	૨	૧૬	મ.	૩૪	૩૫	અ.	૩૨	૩૧	બ.	૨	૧૬	૧૧	૧૪	૧૭	૩૭	૧૭	૪૩	સિં	૬૦	૦
૧	૨૦	ર.	૩	૩૭	પૂ.	૩૬	૪૫	સુ.	૩૦	૨૧	કૌ.	૩	૩૭	૧૨	૧૫	૧૮	૪૦	૧૬	૪૪	સિં	૫૨	૦
૨	૨૧	સો.	૩	૪૪	ઉ.	૩૭	૪૭	ધૃ.	૨૬	૫૬	ગ	૩	૪૪	૧૩	૧૬	૧૯	૪૩	૧૫	૪૫	ક.	૬૦	૦
૩	૨૨	મં.	૨	૩૬	હ.	૩૭	૩૦	શૂ.	૨૨	૩૯	વિ.	૨	૩૬	૧૪	૧૭	૨૦	૪૬	૧૫	૪૫	ક.	૬૦	૦
૪	૨૩	બુ.	૦	૧૧	ચિ.	૩૬	૪	ગં.	૧૭	૨૮	બા	૦	૧૧	૧૫	૧૮	૨૧	૪૮	૧૪	૪૬	ક.	૬	૪૭
૬	૨૪	ગુ.	૫૨	૩૯	સ્વા.	૩૩	૪૩	વૃ.	૧૧	૩૪	ગ	૨૪	૪૨	૧૬	૧૯	૨૨	૫૧	૧૪	૪૬	તુ.	૬૦	૦
૭	૨૫	શુ.	૪૭	૨૫	વિ.	૩૦	૪૬	ધ્રુ.	૫૨	૫૫	વિ	૨૦	૨	૧૭	૨૦	૨૩	૫૩	૧૩	૪૭	તુ.	૧૬	૩૦
૮	૨૬	શ.	૪૧	૫૫	અ.	૨૭	૧૧	હ.	૫૦	૩૧	બા.	૧૪	૪૦	૧૮	૨૧	૨૪	૫૭	૧૩	૪૭	વૃ.	૬૦	૦
૯	૨૭	ર.	૩૬	૮	જ્યે	૨૩	૧૩	વ.	૪૨	૪૭	તૈ	૯	૧	૧૯	૨૨	૨૫	૫૯	૧૨	૪૮	વૃ.	૨૭	૧૧
૧૦	૨૮	સો.	૩૦	૧૬	મૂળ	૧૯	૬	સિ.	૩૫	૭	વ	૩	૧૨	૨૦	૨૩	૨૬	૨	૧૨	૪૮	ધ.	૬૦	૦
૧૧	૨૯	મં.	૨૪	૨૧	પૂ.	૧૫	૫૦	પ.	૨૭	૩૦	આ.	૨૪	૨૧	૨૧	૨૪	૨૭	૫	૧૧	૪૯	ધ.	૨૯	૯
૧૨	૧	બુ.	૧૮	૫૭	ઉ.	૧૧	૧૯	વ.	૧૯	૫૬	તૈ	૧૮	૫૭	૨૨	૨૫	૨૮	૮	૧૦	૫૦	મ.	૬૦	૦
૧૩	૨	ગુ.	૧૨	૪૯	શ્ર.	૭	૫૮	પ.	૧૨	૪૬	ન.	૧૨	૪૯	૨૩	૨૬	૨૯	૧૦	૧૦	૫૦	મ.	૩૬	૩૩
૧૪	૩	શુ.	૯	૨૪	ધ.	૫	૧૨	શિ.	[illegible]	[illegible]	શ	૯	૨૪	૨૪	૨૭	૩૦	૧૩	૮	૫૧	કું.	૬૦	૦
૩૦		[illegible]	૫	૫૨	શ.	૨	૨૫	સા.	૫૫	૧૪	ના.	૫	૫૨	૨૫	૨૮	૩૧	[illegible]	૮	૫૧	કું.	[illegible]	[illegible]

પરચુરણ હકીકત

દશહરા પ્રા. પં. ૧૬–૩ પછી
ચંદ્રદર્શન સુ. ૧૫ પંચક
ધનિષ્ઠાકે:૦-૯ થી. ૫૫-૫ રવિ.
ાવના ૪ થી. ૨૪-૨૦ મીનેશુક્ર
પં. ૪૪–૯ સુધી, વસંતપંચમી
શ્રારેવર. ધમોડ ૨૫
રથ૭ ગન્વાદિ ૫૧ ન. યમઘં.
દુર્ગા ૮ ભીષ્મા ૮-૫૬ નં. ય.
કુંભાર્ક:૩૪-૧૮ મુ. ૪૫ ઉ. અં.
દશહરા સમાપ્તિઃ [૬૦
જયા ૧૧ થી. ૧૩-૧૫ અમૃ. ૯
યમઘં ૧૪ મુ. ઉ. પૂર્વ ૫૭-૬
પ્રદોષ: કલ્પાદિ ૨૧ નં.
ભ. પ્ર. ૫૯-૨૮ અમૃ. ૨૬
ભ. નિ. ૩૦-૪૭ મૃત્યુ ૩૧
માઘસ્નાનસમાપ્તિ:માર્ગીશ્રુ ૧૭

મ. પ્ર. ૩૩-૬ [૪-૩૭
અંગારકી ૪ ચં. ઉ. ૬. ૯ મિ.

દગ્ધ ૫૨ ભ. પ્ર. ૫૨-૩૪
૪૭ નં. દગ્ધ. ભ. નિ. ૨૦-૨
કાળા ૮–૪૨ મં. દગ્ધ.
રામદાસ ૯–૩૬ નં. યવાદ
૩૦ નં. દગ્ધ. ધી. ૩-૧૬
વિજયા ૧૧
પ્રદોષઃ માર્ગ.
પં. ૩૬–૩૩ પછી. શિવરાત્રી
મં. દ્વાઃ ૩૦ સાયારસમાપ્તિ ૫
[illegible]

શુ૧૨ શ · બુ.૧૦ રા. · ૧ · ૨.૧૧ · ૯ · ૨ · ૮ · ૩ શ · ચં ૫ · ૭ · મં ૪ કે · ૬

ગ્ર.	ર.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	કું.	ચિ.	ક.	મ.	મી.	મી.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૬	૬	૨૧	૧૪	૯	૧૩	૧૮	૧૪	૧૪
ક.	૨૮	૪	૧૨	૪૦	૩૦	૪૩	૨	૩૧	૩૧
વિ.	૨૦	૫૭	૪૩	૪૧	૧૮	૧૮	૦	૧૩	૧૩
ગ.	૬૦ ૩૫	૭૫૬ ૫૭	૩૩ ૧૬	૧૦ ૪૪	૧૨ ૨૭	૭૧ ૩૩	૩ ૧૬	૩ ૧૧	૩ ૧૧

ગુ. ૧૨ · બુ.૧૦ રા. · ૧ શુ. · ૨.૧૧ ચં · ૯ · ૨ · ૮ · ૩ શ. · ૫ · ૭ · મં. ૪ કે · ૬

ગ્ર.	ર.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	કું.	કું.	ક.	મ.	મી.	મે.	મી.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૯	૧૭	૨૪	૧૨	૦	૧૮	૧૩	૧૩
ક.	૩૪	૧૬	૭	૯	૩૬	૨૦	૪૨	૪૬	૪૬
વિ.	૨૧	૨૩	૫૦	૨	૨૫	૪૯	૫૩	૪૨	૪૨
ગ.	૬૦ [illegible]	૮૨૧ [illegible]	[illegible]	૭૫ [illegible]	૧૨ [illegible]	૫૯ [illegible]	[illegible]	૩ ૧૧	૩ ૧૧

શ્રી ચરક સંહિતા.

આયુર્વેદનો પ્રાચિન અને જુનામાં જુનો સર્વથી ઉપયોગી ગ્રંથ શ્લોક અને ગુજરાતી ભાષાંતર સહીત તૈયાર થવા આવ્યો છે. કીં. રૂ ૧૦-૦-૦ હાલ નામ નોંધાવનાર પાસે રૂ ૭-૦-૦

સરવૈ, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જુથ.

બીજી આવૃત્તિ.—આ પુસ્તકમાં ઈંડીઅન પીનલકોડની અગત્યની કલમો, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ, વિલેજ પોલીસ એક્ટ. લેન્ડરેવન્યુ કોડ, તે ઉપર થયેલો રૂલ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ, રેકર્ડ ઓફ રાઈટસ એક્ટ, ગામના નમુના, સરવાઈની રૂલ, સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરની રૂલ, અફીણનો એક્ટ, આબકારી એક્ટ, મીઠાનો એક્ટ વિગેરે ૨૦ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. દરેક માણસે હંમેશાં પાસે રાખવા લાયક અને ઘણુંજ ઉપયોગી છે. જેના સંબંધમાં સેંકડો વિદ્વાનોનાં સર્ટીફીકેટ મળ્યાં છે. રૂા. ૧-૮-૦ પો. રૂ.)૯

વૈદ યાને વૈદક ભાગ ૧ લો અને ૨ જો.

આ પુસ્તકમાં તમામ રોગ મટે એવાં ઔષધો આપવામાં આવ્યા છે આ ઔષધો અકસીર વનસ્પતીમાંથી તે શી રીતે બનાવવાં, તથા કઈ દવા કયા કયા રોગ મટાડે છે તે, તથા દવા કઈ કઈ વનસ્પતીની કેવી રીતે બનાવવી તે,તથા દરેક ધાતુ તથા વિષનું શોધન કરી ભસ્મો બનાવવાની રીત, તથા તેની બનતી માત્રાઓ, અવલેહો, ઘૃતો, તૈલો તથા આસવો વગેરે બનાવવાના પ્રયોગો દરેક માણસ સમજી શકે તે પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામાં ચરક સુશ્રુત વાગ્ભટ, સારંગધર, ભાવપ્રકાશ અને નિઘંટ જેવા મહાન ગ્રંથોમાંથી લખવામાં આવ્યું છે, આ પુસ્તક રૂા. ૫) ના વૈદક પુસ્તકની બરોબરી થઇ શકે છે. પુસ્તકની કિંમત દરેક ભાગની માત્ર રૂા. ૦-૧૨-૦ પો. રૂ. -૦૬-૦ બંને ભાગની કી. રૂા. ૧-૮-૦ પો. ૦-૪-૦

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે, અધિપતિ ભાગ્યોદય.—અમદાવાદ.

મફત દાખલ મળતું દર માસે ૫૦ પૃષ્ઠનું સચિત્ર માસિક.

ભાગ્યોદય.

ભાગ્યોદયના ગ્રાહક થવાથી મળતા લાભો.

લેખો:—મનુષ્યની શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય, મનુષ્યાવતારમાંજ સ્વર્ગનાં સુખ અને આનંદનો અનુભવ થાય, સ્ત્રીઓ અને બાળકોની ઉન્નત થાય, આર્થિક ઉન્નતિ થાય અને ગમે તેવા દુઃખદ પ્રસંગોનો સત્વર ત્યાગ થાય તેવા ઉપયોગી વિષયોને આ માસિકમાં ચર્ચવામાં આવે છે.

તત્વજ્ઞાનના લેખો, મહાત્મા પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રો, નવલકથાઓ અને વાર્તાઓ ઉપરાંત વૈદકશાસ્ત્રના વિષયો, જુદી જુદી વનસ્પતીના ગુણો, તેનો ઉપયોગ, અનુભવસિદ્ધ વૈદક ટુચકાઓ, આરોગ્યપ્રાપ્તિના કુદરતી ઉપાયો, ઉપરાંત વૈદકના પ્રાચીન ગ્રંથ શ્રી ચરક સંહિતાનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર આપવામાં આવે છે, એવીજ રીતે અંગ્રેજી બંગાળી, હિંદુ અને મરાઠી માસિકોમાં આવતા મનુષ્યની ઉન્નતિ થાય, તેમ આનંદ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવા વિષયોને ચુંટી કાઢી તેનું ભાષાંતર આ માસિકમાં આપવામાં આવે છે.

દર માસે જુદાં જુદાં ચિત્રો આપવામાં આવે છે, જાડા ગ્લેઝ કાગળો ઉપર મોટાં ૫૦ પાન દર માસે આ માસિકમાં આવે છે.

દર વર્ષે એક ૨૦૦ પાનની ભેટ, નવું પંચાંગ વિગેરે ભેટો મળે છે.

લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦, ભેટનું પોસ્ટેજ ૦-૨-૦. નમુનાની નકલ ૦-૩-૦ની ટીકીટ બીડી મંગાવી ખાત્રી કરી. જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. અધિપતિ ભાગ્યોદય-અમદાવાદ.

૧	૫૨.	૩ ૨૦ પૂ.	૨ ૪ શ્ર. ૫૧	મ.	૩ ૮૦ ૨૨ ૨૫	૧ ૬૬	૬ ૫૨ મા.	૧૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ.૪૫ આદ્રાબેઠે-
૨	૬ સો.	૧ ૫૨ ઉ.	૨ ૨૦ શુ. ૪૮	રી	૧ ૫૦ ૨૭ ૧	૨ ૨૨	૮ ૫૨ મી.	૧૦	-	જમાદિલાવલ. [ત્રા ૩૧
૩	૭ મં.	૧ ૩૬ રે.	૩ ૪૨ બ્ર. ૪૫ ૨૯	ગ	૧ ૩૧ ૨૮ ૨	૩ ૨૫	૧ ૫૩ મી.	૩	૪૨	વિનાયક ચં.૩૨-૬-૩ ઘં. અ.
૪	૮ બુ.	૨ ૪૭ અ.	૧ ૨૯ ઐં. ૪૪ ૧	વિ	૨ ૨૭ ૨૯ ૩	૪ ૨૭	૭ ૫૩ મે.	૧૦	૦	ભ નિ. ૨-૪૧ મૃત્યુ ૬ કુંભેજ્ઞ
૫	૯ ગુ.	૫ ૧૩ ભ.	૧૦ ૧૧ વિ. ૪૩ ૪૮	મા	૫ ૧૩ ૩૦ ૪	૫ ૩૦	૬ ૫૪ મે.	૨૬	૩૪	૫ નં. ઠગ્ધ. ૧૦ નં. યમઘં.
૬	૧૦ શુ.	૮ ૮ કૃ.	૧૫ ૨ વિ. ૪૫ ૧૦		૮ ૮ ૧ ૫	૬ ૩૩	૫ ૫૫ વ.	૬૦	૦	૧૪ નં. યમઘં મેરૈ ધણાડ૮
૭	૧૧ શ.	૧૨ ૧૪ રો	૨૦ ૫૧ પ્રી.	૧	૧ ૧૩ ૧ ૨	૬ ૭ ૩૬	૫ ૫૫ વ.	૫૩	૫૮	અમૃ ૨૦ ભ. પ્ર. ૧૩-૫
૮	૧૨ ર.	૧૮ ૧૬ મૃ.	૨૭ ૬ આ.		૧ ૧૮ ૧૬ ૩	૭ ૮ ૩૮	૪ ૫૬ મિ	૬૦	૦	દુર્ગા ૮ [મિ ૪૫-૩૬
૯	૧૩ સો	૨૩ ૧૩ આ	૩૩ ૩૨ સૌ. ૪૭ ૪૮	તૈ	૨૩ ૧૩ ૪	૮ ૯ ૪૧	૪ ૫ મિ	૬૦	૦	મીનાર્ક ૧૩-૨૩ મૃ. ૧૫ મુ.
૧૦	૧૪ નં.	૨૮ ૧૮ પુ	૩૯ ૫૦ શો. ૪૯	ગ	૨૮ ૧ ૫	૯ ૧૦ ૪૪	૩ ૫૭ મિ	૨૩	૧૫	આમલકી ૨૬-૨૮ [તોતઃ
૧૧	૧૫ બુ.	૩૪ ૫૦ પુ.	૪૫ ૬૫ અ. ૫૯	૧	૦ ૩૦ ૬	૧૦ ૧૧ ૪	૬ ૫૭ ક.	૬૦	૦	આમલકી ૧૧ ભ. પ્ર. ૦-૨૫
૧૨	૧૬ ગુ.	૩૬ ૩૬ આ	૫૦ ૧૭ ધુ. ૪૯ ૩	વ	૪૪ ૭	૧૧ ૧૨ ૪૯	૨ ૫૮ ક.	૫૦	૧૧	ઉનાઇબાદથતાર્ક ૪૪-૨ મા-
૧૩	૧૭ શુ.	૩૯ ૫ મ.	૫૩ ૫૬ શૂ. ૪૮ ૧	કૌ	૧૫ ૪૮ ૮	૧૨ ૧૩ ૫૦	૨ ૫૮ સિ	૬૦	૦	પ્રદોષ [ગોંતનિઃ ૪૫-૨૬
૧૪	૧૮ શ.	૪૦ ૨૩ પૂ.	૫૬ ૧૨ વૃ. ૪૬ ૩	મ	૯ ૪૮ ૯	૧૩ ૧૪ ૫૨	૧ ૫૯ સિ	૬૦	૦	ભ પ્ર. ૪૦-૧૬
૧૫	૧૯ ર.	૪૦ ૨૬ ઉ.	૫૭ ૩૯ ગ. ૪૨ ૩૭	વિ	૧૦ ૨૦ ૧૦	૧૪ ૧૫ ૫૫	૧ ૫૯ સિ	૧૧	૩૪	હુતાશની ૧૫ મન્વાદિ, હોળી.
૧	૨૦ સો	૩૯ ૧૮ હ.	૫૭ ૩૯ વૃ. ૩૯ ૮૦	મા	૯ ૫૦ ૧૧	૧૫ ૧૬ ૫૮	૦ ૦ ક.	૬૦	૦	ધુલીવંદન ગુ અ.પૂર્વે ૫૯-૪૫
૨	૨૧ મં.	૩૧ ૩૮ ચિ	૫૬ ૨૯ ધ્રુ. ૩૪ ૧૧	તૈ	૭ ૫૮ ૧૨	૧૫ ૧૭ ૦	૦ ૫૯ ક.	૨૭	૪	[ગુ. અ. ૫૨. ૧૨-૧૬
૩	૨૨ બુ.	૩૨ ૮ સ્વા	૫૪ ૨૪ વ્યા ૨૯ ૧૯	વ.	૪ ૫૩ ૧૩	૧૭ ૧૮	૩ ૫૯ ૧ કુ.	૧૦	૦	કલ્પાદિ સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૯
૪	૨૩ ગુ.	૨૯ ૪૭ વિ.	૫૧ ૨૮ હ. ૨૨ ૫૯	ગ.	૦ ૫૭ ૧૪	૧૮ ૧૯	૬ ૫૯ ૧ કુ.	૩૭	૧૨	ધણાડ ૨૮ [મિ.૪૯ દગ્ધ.
૫	૨૪ શુ.	૨૩ ૩૬ અ.	૪૮ ૨ વ. ૧૬	૮ વિ	૨૩ ૩૬ ૧૫	૧૯ ૨૦	૯ ૫૮ ૨ કૂ.	૬૦	૦	રંગ પાંચમ
૬	૨૫ શ.	૧૭ ૫૮ જે	૪૪ ૧૦ સિ.	૮ ૫૦ વ	૧૭ ૫૮ ૧૬	૨૦ ૨૧ ૧૨ ૫૮	૨ કૂ.	૪૪	૧૦	વી ૧૮-૦ નિ. ૪૫-૪
૭	૨૬ ર.	૧૨ ૯ મૂ.	૪૦ ૧૯ વ્ય. ૫ ૩	મ.	૧૨ ૯ ૧૭	૨૧ ૨૨ ૧૫ ૫૭	૩ ધ.	૬૦	૦	કાલા ૮
૮	૨૭ સો	૬ ૧૨ પૂ.	૩૬ ૪ પ. ૪૫ ૪૯	કૌ	૬ ૧૨ ૧૮	૨૨ ૨૩ ૧૭ ૫૭	૩ ધ.	૫૦	૫	૩૫ નં. મૃત્યુ મીનેજ ૭-૧૨
૯	૨૮ મં.	૦ ૨૦ ઉ.	૩૨ ૭ શિ. ૩૮ ૧૩	ગ	૦ ૨૦ ૧૯	૨૩ ૨૪ ૨૦ ૫૬	૪ મ.	૬૦	૦	વી. ૨૭-૩૧
૧૧	૨૯ બુ.	૮૯ ૩૧ શ્ર.	૨૮ ૪૧ સિ ૩૧	૩ વ.	૨૨ ૭ ૨૦	૨૪ ૨૫ ૨૩ ૫૫	૫ મ.	૫૭	૧૨	પં. ૫૭-૧૨. પાપમોચની ૧૧
૧૨	૩૦ ગુ.	૪૫ ૫ ધ.	૨૫ ૪૪ સા. ૨૪ ૨૨	તૈ.	૧૭ ૧૮ ૨૧	૨૫ ૨૬ ૨૬ ૫૫	૫ કું.	૬૦	૦	પં. રેવત્યક. ૧૦-૩૫ વૃષભેશુક્રઃ
૧૩	૩૧ શુ.	૪૧ ૨૩ શ.	૨૨ ૩૧ શુ. ૧૮ ૧૯	ગ	૧૩ ૧૯ ૨૨	૨૬ ૨૭ ૨૯ ૫૪	૬ કું.	૬૦	૦	પં. પ્રદોષઃ શિ. રા.ભ.પ્ર.૪૧-૩૦
૧૪	૧ શ.	૩૮ ૫૨ પૂ.	૨૨ ૧૬ શુ. ૧૩	૧ વિ	૧૦ ૧૩ ૨૩	૨૭ ૨૮ ૩૨ ૫૪	કુ.	૧૩	૩૫	પં. ભ.નિ. ૧૦-૧૩ એપ્રીલ.
૩૦	૨ ર.	૩૪ ૫૨ ૨૦	૨૨ ૧૧ બ્ર.	૮ ચ	૮ ૧૨ ૨૪	૨૮ ૨૯ ૩૫ ૫૩	૭ મી.	૬૦	૦	[illegible]

સ.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.	
ર.	મી.	મિ	કું.	કું.	ના.	મે.	મિ.	ધ.	ક.
અં.	૫	૨૭	૧૫	૧૧૧૬	૧૭	૧૮	૧૦	૧૨	
ક.	૩૩	૨૦	૪૯	૫૯	૧૩	૦	૪૮	૫૯	૫૯
વિ.	૪૪	૨૪	૧૦	૨૧	૦	૧૩	૨૭	૦	૦
ગ.	૫૯	૭૫	૬	૧	૯૯	૧૨	૮	૦	૩ ૩
ગ.	૪૨	૨૩	૪૮	૩૨	૪૮	૩૬	૪૧	૧૧	૧૧

મ.	રા.	ચ.	મ.	બુ.	ગ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મી.	મી.	ક.	મો	મી.	વ.	મી	મ.	ક.
અં.	૧૯	૧૧	૧૬	૧૧	૧૯	૩	૧૯	૧૨	૧૨
ક.	૨૫	૪૬	૨૨	૧૩	૨૭	૯	૬	૧૪	૧૪
વિ.	૩૩	૯	૨૬	૩૩	૨૩	૩૪	૪૨	૨૬	૨૬
મ.	૫૯	૮૦૧	૧	૧૧૧	૧૩	૬૪	૨	૩	૩

													પર્વ દર્શક
૧	૩ સો.	૩૭	૦ રે.	૨૩ ૧૧	અ.	૫૨ ૧ કિ.	૭ ૧૦	૨૫ ૨૯ ૩૦	૯ ૫૪	૬ મી.	૨૭	૧૬	સંવત્સરારંભ ચૈત્રી નવરાત્રી.
૨	૪ મં.	૩૮	૭ અ.	૨૫ ૩૯	વૈ.	૨ ૧૧ આ.	૭ ૩૩	૨૬ ૩૦ ૩૧	૪૦ ૫૨	૮ મે.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૧૫ અમૃ. ૨૫
૩	૫ બુ.	૪૦	૨૪ ભ.	૨૮ ૫૪	વિ.	૧ ૨૭ વૈ.	૯ ૧૫	૨૭ ૧ ૧	૪૨ ૫૨	૮ મે.	૪૫	૭	મન્વાદિમત્સ્યજયંતિ ગૌરી ૩
૪	૬ ગુ.	૪૩	૫૪ કૃ.	૩૩ ૪૫	પ્રી.	૦ ૫૮ વ.	૧૨ ૯	૨૮ ૨ ૨	૪૫ ૫૧	૯ વ.	૬૦	૦	વિનાયક ચ. ૩૩ ભ. પ્ર. ૧૧-૪૫
૫	૭ શુ.	૪૮	૧૭ રો.	૩૯ ૨૪	આ	૧ ૧૩ બ.	૧૬ ૫૨	૨૯ ૩ ૩	૪૮ ૫૦	૧૦ વૃ.	૬૦	૦	દમનકપાદિ ચ. ૩૯-૪૮ નં. પંચાક.
૬	૮ શ.	૫૩	૯ મૃ.	૪૫ ૪૦	સૌ.	૨ ૧૧ તૈ.	૨૦ ૪૮	૩૦ ૪ ૪	૫૦ ૫૦	૧૦ વૃ.	૧૨	૩૨	પંચાક ૪૫
૭	૯ ર.	૫૮	૧૧ આ.	૫૨ ૫	શો.	૩ ૨૯ ગ.	૨૫ ૪૨	૧ ૫ ૫	૫૩ ૪૯	૧૧ મિ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૫૮-૧૦ આયાન.
૮	૧૦ સો.	૬૦	૦ પુ.	૫૮ ૨૧	અ.	૪ ૫૦ વિ.	૩૦ ૪૫	૨ ૬ ૬	૫૫ ૪૯	૧૧ મિ.	૪૧	૫૧	દુર્ગા ૮ ભવાન્યા ઉત્પત્તિ.
૮	૧૧ મં.	૩	૧૬ પુ.	૬૦ ૦	સુ.	૬ ૧ બ.	૩ ૧૬	૩ ૭ ૧	૫૮ ૪૮	૧૨ ક.	૬૦	૦	રામનવમી માતા ૫૨-૫૫
૯	૧૨ બુ.	૭	૩૮ પુ.	૪ ૧૧	ધૃ.	૭ ૦ કૌ.	૭ ૩૮	૪ ૮ ૮	૩૧ ૪૮	૧૨ ક.	૬૦	૦	અશ્વિનીમિષાર્ક ૪૪-૨૩ મુ. ૧૫
૧૦	૧૩ ગુ.	૧૧	૧૧ આ.	૮ ૫૭	શૂ.	૭ ૧૦ ગ.	૧૧ ૧૬	૫ ૯ ૯	૪ ૪૭	૧૩ ક.	૮	૫૭	અ. પ્ર. ૪૨-૨૦
૧૧	૧૪ શુ.	૧૩	૩૮ મ.	૧૩ ૧૩	ગં.	૬ ૩૯ વિ.	૧૩ ૩૮	૬ ૧૦ ૧૦	૧ ૪૭	૧૪ સિં.	૬૦	૦	કામદા ૧૧ ભ. નિ. ૧૩-૩૪
૧૨	૧૫ શ.	૧૪	૫૨ પૂ.	૧૬ ૩૨	વૃ.	૪ ૫૦ બા.	૧૪ ૫૨	૭ ૧૧ ૧૧	૯ ૪૬	૧૪ સિં.	૩૧	૧૯	શનિપ્રદોષ.
૧૩	૧૬ ર.	૧૪	૪૮ ઉ.	૧૭	૫ ધ્રુ.	૫૯ ૨૯ તૈ.	૧૪ ૪૮	૮ ૧૨ ૧૨	૧૨ ૪૬	૧૪ ક.	૬૦	૦	૧૭ નં. અમૃત
૧૪	૧૭ સો.	૧૩	૨૩ હ.	૧૭ ૨૧	વ્યા.	૫૪ ૨૦ વ.	૧૩ ૨૩	૯ ૧૩ ૧૩	૧૫ ૪૫	૧૫ ક.	૪૬	૫૧	મહાલક્ષ્મીયાત્રા ભ.પ્ર. ૧૩-૨૭
૧૫	૧૮ મં.	૧૦	૫૧ ચિ.	૧૬ ૨૭	હ.	૪૮ ૫૧ બ.	૧૦ ૫૧	૧૦ ૧૪ ૧૪	૧૭ ૪૫	૧૫ તુ.	૬૦	૦	હનુમાનજયંતિ મન્વાદિ સ્ના.
૧	૧૯ બુ.	૭	૧૫ સ્વા.	૧૪ ૩૩	સિ.	૪૨ ૫૩ કૌ.	૭ ૧૫	૧૧ ૧૫ ૧૫	૧૯ ૪૪	૧૬ તુ.	૫૭	૩૧	
૨	૨૦ ગુ.	૨	૪૭ વિ.	૧૧ ૫૧	વ્ય.	૬ ૧	૬ બ.	૨ ૪૭ ૧૨	૧૬ ૧૬ ૨૧ ૪૪	૧૬ વૃ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૩૦-૧૧ ગુ.ઉ. પૂર્વે.
૪	૨૧ શુ.	૫૧	૫૭ અ.	૮ ૩૦	વ.	૨૯	૫ બ.	૨૪ ૪૩ ૧૩	૧૭ ૧૭ ૨૩ ૪૩	૧૭ વૃ.	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ. ક. ૯ મિ. ૪૩
૫	૨૨ શ.	૪૫	૪૭ જ્યે.	૪ ૪૩	પ.	૨૧ ૩૭	કૌ.	૧૮ ૫૪ ૧૪	૧૮ ૧૮ ૨૫ ૪૩	૧૭ વૃ.	૪૪	૩	બુ. ઉ. ૫૨ ૪૯-૧૯
૬	૨૩ ર.	૩૯	૫૫ મૂ.	૦ ૯	શિ.	૫૫	૦	ગ. ૧૨ ૫૬ ૧૫	૧૯ ૧૯ ૨૮ ૪૨	૧૮ ધ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૩૯-૫૩
૭	૨૪ સો.	૩૪	૧ ઉ.	૫૨ ૩૧	સિ.	૪૬ ૩૮	વિ.	૬ ૫૮ ૧૬	૨૦ ૨૦ ૩૦ ૪૨	૧૮ ધ.	૧૦	૩૫	કાલાષ્ટમી.ભ. નિ.૬–પંચમૃત્યુ
૮	૨૫ મં.	૨૮	૨૦ શ.	૪૯	૩ સા.	૫૧	૧ બા.	૧ ૧૦ ૧૭	૨૧ ૨૧ ૩૨ ૪૨	૧૮ મ.	૬૦	૦	
૯	૨૬ બુ.	૨૩	૩ ધ.	૪૫ ૫૭	શુ.	૭૯ ૪૫	ગ.	૨૩ ૩ ૧૮	૨૨ ૨૨ ૩૪ ૪૧	૧૯ મ.	૧૭	૩૦	પં. ૧૦-૩૦ ભરણ્યેર્ક ૨૫-૩૨.
૧૦	૨૭ ગુ.	૧૮	૩૨ શ.	૪૩	૨૪ બ્ર.	૩૮ ૨૪	વિ.	૧૮ ૩૨ ૧૯	૨૩ ૨૩ ૩૭ ૪૧	૧૯ કું.	૬૦	૦	પં.ભનિ, ૧૮-૨૩ પંચાક ૧૮
૧૧	૨૮ શુ.	૧૪	૫૨ પૂ.	૪૨	૧ ઐ.	૩૨	૮ બા.	૧૪ ૫૨ ૨૦	૨૪ ૨૪ ૩૯ ૪૦	૨૦ કું.	૨૭	૨૬	પં. વરુથિની ૧૧ વલ્લભ
૧૨	૨૯ શ.	૧૨	૭ ઉ.	૪૧ ૪૨	વ.	૨૮ ૪૭	તૈ.	૧૨ ૭ ૨૧	૨૫ ૨૫ ૪૧ ૪૦	૨૦ મી.	૬૦	૦	પં. શનિપ્રદોષ પંચક
૧૩	૩૦ ર.	૧૦	૨૮ રે.	૪૨ ૩૫	વિ.	૨૪ ૫૫	વ.	૧૦ ૨૮ ૨૨	૨૬ ૨૬ ૪૩ ૩૯	૨૧ મી.	૪૨	૩૫	શિવરાત્રિ પં. ૪૨-૩૫ સુધી
૧૪	૧ સો.	૧૦	૦ અ.	૪૪ ૪૫	પ્રી.	૨૨ ૧૧	શ.	૧૦ ૦ ૨૩	૨૭ ૨૭ ૪૫ ૩૯	૨૧ મે.	૬૦	૦	દર્શ ૩૦ મેષાર્ક. સોમવતી
૩૦	૨ મં.	૧૧	૪ ભ.	૪૭ ૫૨	આ.	૨૦ ૪૮	ના.	૧૧ ૪ ૨૪	૨૮ ૨૮ ૪૮ ૩૮	૨૨ મે.	૬૦	૦	ઉ. અમાવાસ્ય ૩૦ મે.

પ્ર.	ર.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.		ધ.	ક.	મે.	મી.	વ.	મિ.	ગ.	ક.
અં.	૫	૨	૧૯	૧૦	૨૩	૧૦	૧૯	૧૧	૧૧
ક.	૬	૪૭	૪૧	૪૮	૨૩	૧૪	૫૩	૨૩	૨૩
વિ.	૫૪	૨૯	૨૧	૨	૦	૪૯	૧૩	૩૬	૩૬
મ.	૫૮	૧૩	૧૯	૧	૦	૫	૧૩	૩	૩
	૩૨	૫૪	૧૪	૫૧	૪૮	૫૯	૨૧	૧૧	૧૧

પ્ર.	રા.	ચ.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મે.	મે.	ક.	વ.	મી.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૧૮	૧૬	૨૪	૪	૨૬	૩	૨૦	૧૦	૧૦
ક.	૪૨	૩૭	૧૧	૪૦	૩૮	૨૮	૪૯	૩૯	૩૯
વિ.	૪૮	૧૮	૩૯	૧૨	૩૭	૭	૫૮	૫	૫
મ.	૫૮	૭૬૪	૧૯	૮૯	૧૨	૫૪	૫	૩	૩
	૫	૧૨	૨૫	૮૪૮	૧૩	૪૨	૧૧	૧૧	

																							પરચુરણ હકીકત
૩૧	૧	ગુ.	૫૧	૨૭	રા.	૧૬	૨૮	ગૂ.	૪૧	૫૬	કિં.	૧૯	૨૦	૨૪	૨૯	૨૭	૩૬	૨૮	૩		૪૯	૨૭	દશહરા પ્રારંભ કરિદિન [૧૬ જુન
૧	૨	શુ.	૫૬	૧૪	મૃ.	૨૭	૨૬	ધ્રુ.	૪૩	૧૬	બા	૨૩	૫૦	૨૫	૩૦	૨૮	૩૯	૨૮	૩૨	મિ	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૧૫ [ને. મૃત્યુ.
૨	૩	શ.	૬૦	૦	આ	૨૮	૪૮	વ્યા.	૪૪	૪૮	તૈ	૨૮	૩૮	૨૬	૧	૨૯	૪૦	૨૮	૩૨	મિ	૬૦	૦	આખાન.
૩	૪	ર.	૧	૨	પુ.	૩૫	૧૬	હ.	૪૬	૧૮	ગ	૧	૨	૨૭	૨	૩૦	૪૧	૨૮	૩૨	મિ.	૧૮	૩૦	વિના ૪ ભ. પ્ર. ૩૩-૧૫
૪	૫	સો.	૫	૮	પુ.	૪૧	૨૧	ગૂ.	૪૯	૩૨	વિ	૫	૪૫	૨૮	૩	૩૧	૪૨	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	ભ. નિ. ૫-૩૩
૫	૬	મં.	૧૦	૫	આ	૪૬	૩૮	વ્યા	૪૮	૪	આ	૧૦	૩	૨૯	૪	૧	૪૩	૨૭	૩૨	ક.	૪૬	૩૮	દગ્ધ.૧૦-૧૦ ઘણાડ ૪૬ અમર
૬	૭	બુ.	૧૬	૩૪	મ.	૫૧	૮	વ.	૨૭	૫૭	તૈ	૧૩	૩૪	૩૦	૫	૨	૪૪	૨૭	૩૩	સિં	૬૦	૦	મૃગાર્ક ૪/૫ વા. મૂષક ગૃ.ચ.
૭	૮	ગુ.	૧૧	૫૫	પૂ.	૫૮	૩૧	વ.	૪૬	૪૭	ગ	૧૫	૫૫	૧	૬	૩	૪૫	૨૭	૩૩	સિં	૬૦	૦	ભ. પ્ર ૪૫/૫૯ નિ. ૪૬/૭
૮	૯	શુ.	૧૫	૩	ઉ.	૫૬	૩૩	સિ	૪૪	૪૮	બ	૧૭	૩	૨	૭	૪	૪૫	૨૭	૩૩	સિં	૬૦	૦	દુર્ગા ૮ દગ્ધ ૧૭
૯	૧૦	શ.	૧૬	૫૬		૫૭	૨૪	વ્ય.	૪૧	૪૬	કૌ.	૧૬	૫૬	૩	૮	૫	૪૬	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ ૧૭ દશહરા સમાપ્તિ ૫૭
૧૦	૧૧	ર.	૧૫	૩૦	ચિ	૫૭	૧૦	વ.	૩૮	૫૫	ગ	૧૫	૩૦	૪	૯	૬	૪૭	૨૭	૩૩	ક.	૨૭	૧૭	ક્ષીરશુક ૯-૩૪ ભ. પ્ર.૪૪-૧૩
૧૧	૧૨	સો.	૧૨	૫૨	સ્વા	૫૫	૩૫	પ.	૩૨	૫૦	વિ	૧૨	૫૨	૫	૧૦	૭	૪૮	૨૬	૩૪	તુ.	૬૦	૦	નિર્જલા ૧૧ભ.શુ.ઉ.પૂર્વે ૩૦-
૧૨	૧૩	મં.	૯	૧૬	વિ.	૫૩	૨૩	શિ	૨૭	૬	આ	૯	૧૬	૬	૧૧	૮	૪૯	૨૬	૩૪	તુ.	૩૮	૪૯	પ્રદોષ સાવિત્રીવ્રતારંભ [૪૬-૫૫
૧૩	૧૪	બુ.	૪	૪૪	અ	૪૯	૩૮	સિ.	૨૦	૪૬	ગૈ	૪	૪૪	૭	૧૨	૯	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૫૯-૩૦ ઘણાડ ૫
૧૪	૧૫	ગુ.	૫૩	૪૮	જ્યે	૪૭	૧૮	સા.	૧૩	૫૨	વિ.	૨૬	૩૮	૮	૧૩	૧૦	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૪૭	૦	વટ ૧૫ મન્વાદિ માર્ગી બુધ
૧	૧૬	શુ.	૪૭	૪૩	મૂ.	૪૨	૩૪	શુ.	૫	૨૬	આ	૨૦	૪૫	૯	૧૪	૧૧	૫૧	૨૬	૩૪	ધ.	૬૦	૧૮	પારસી આદરરોજ હમકારો.
૨	૧૭	શ.	૪૧	૩૭	પૂ.	૩૮	૩૦	બ્ર.	૫૧	૩૩	તૈ	૧૪	૪૦	૧૦	૧૫	૧૨	૫૨	૨૬	૩૪	ધ.	૫૨	૦	
૩	૧૮	ર.	૩૫	૩૧	ઉ.	૩૪	૨૮	ઐં	૪૪	૧૬	વ.	૮	૩૪	૧૧	૧૬	૧૩	૫૩	૨૫	૩૫	મ.	૬૦	૩૦	સંકટ ૪ ચં. ઉ. ૩૯ મી.૯
૪	૧૯	સો.	૨૯	૩૯	શ્ર.	૩૦	૪૧	વૈ.	૩૬	૪૭	બ.	૨	૩૫	૧૨	૧૭	૧૪	૫૩	૨૫	૩૫	મ.	૫૯	૦	ઘવાડ ૩૦ પંચક ૫૯ પછી.
૫	૨૦	મં.	૨૪	૧૫	ધ.	૨૭	૧૯	વિ.	૨૯	૫૯	ગૈ	૨૪	૧૫	૧૩	૧૮	૧૫	૫૪	૨૫	૩૫	કું.	૬૦	૦	૨૭ નં મૃત્યુ દગ્ધ ૨૪ પંચક
૬	૨૧	બુ.	૧૯	૩૧	શ.	૨૪	૩૫	પ્રી.	૨૩	૨૬	વ	૧૯	૩૧	૧૪	૧૯	૧૬	૫૫	૨૫	૩૫	કું.	૬૦	૦	પંચક આર્દ્રાર્ક. ૭-૬ વા.
૭	૨૨	ગુ.	૧૫	૩૬	પૂ.	૨૨	૩૯	આ	૧૭	૫૪	બ.	૧૫	૩૬	૧૫	૨૦	૧૭	૫૬	૨૫	૩૫	કું.	૮	૦	કાલા ૮ પંચક.
૮	૨૩	શુ.	૧૨	૪૧	ઉ.	૨૧	૪૩	સૌ.	૧૨	૫૯	કૌ	૧૨	૪૧	૧૬	૨૧	૧૮	૫૬	૨૫	૩૫	મી.	૬૦	૮	૨૧ નં. અમૃ. દગ્ધ ૧૨. પં.
૯	૨૪	શ.	૧૦	૪૮	રે.	૨૦	૨	શો.	૯	૬	ગ	૧૦	૪૮	૧૭	૨૨	૧૯	૫૫	૨૫	૩૫	મી.	૨૨	૦	દગ્ધ ૧૦ પં. ૨૩-૨ સુધી
૧૦	૨૫	ર.	૧૦	૧૪	અ.	૨૩	૨૬	અ.	૮	૬	વિ	૧૦	૧૪	૧૮	૨૩	૨૦	૫૪	૨૫	૩૫	મે.	૬૦	૨	ભ. નિ. ૧૦-૨ ઘવાડ ૧૦
૧૧	૨૬	સો.	૧૧	૧	ભ	૨૬	૧૨	સુ.	૪	૫	આ	૧૧	૧	૧૯	૨૪	૨૧	૫૩	૨૫	૩૫	મે.	૪૨	૦	યોગિની ૧૧ દગ્ધ ૧૧ શ.
૧૨	૨૭	મં.	૧૨	૫૦	કૃ.	૩૦	૭	ધૃ.	૩	૭	તૈ	૧૨	૫૦	૨૦	૨૫	૨૨	૫૨	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૨૧	પ્રદોષ શુ. અ પરે ૮-૨૫
૧૩	૨૮	બુ.	૧૬	૭	રો.	૩૫	૧૪	શૂ.	૩	૫	વ	૧૬	૭	૨૧	૨૬	૨૩	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	શિવરાત્રી ભ. પ્ર. ૧૫-૫૯
૧૪	૨૯	ગુ.	૨૦	૧૪	મૃ.	૪૦	૫૩	ગં.	૩	૫૫	શ	૨૦	૧૪	૨૨	૨૭	૨૪	૪૯	૨૬	૩૪	વૃ.	૮	૦	મૃત્યુ ૪૧
૧૫	૩૦	શુ.	૨૫	૫૨	આ	૪૫	૧૧	વૃ.	૫	૧	ના	૨૪	૫૨	૨૩	૨૮	૨૫	૪૮	૨૬	૩૪	મિ	૬૦	૨	દર્શ ૩૦ આષ અમાસ

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	વૃ.	સિં	વ.	મે.	મિ	મિ.	મ.	ક.
અં.	૦	૧૮	૧૪	૧૫	૫	૨૫	૨૫	૮	૮
ક.	૫૦	૪૮	૪૧	૩૮	૪૯	૩૫	૧૬	૧૯	૧૯
વિ.	૯	૩૪	૩૨	૩૬	૪૨	૫૫	૧૦	૯	૯
	૫૭ ૮૪૫ ૩૧ ૧૪ ૯ ૧/૨ ૭ ૩ ૩								
ગ.	૫ ૯૨૬ ૪૪૪૭ વ ૬ ૨૯ ૧૧ ૧૧								

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	મ.	સિં	વ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૧૫	૧૦	૨૪	૨૬	૮	૧૮	૨૭	૭	૭
ક.	૩	૩૩	૪૩	૨૨	૨૧	૪૫	૧૦	૩૧	૩૧
વિ.	૫૨	૪૪	૩૧	૩૭	૬	૩૫	૩૯	૨૭	૨૭
	૫૬	૭૨૧	૫૪	૭૭	૮	૪૧	૮	૩	૩
ગ.	૫૫	૪૫	૩૮	૩૨	૭	૫૯	૧૭	૧૧	૧૧

क्षय निवारण गुटि.

શરીરમાં ઘોર અસાધ્ય ગણાતો ક્ષયરોગ આ દવાથી મટે છે. શરીર સુકાઈ ગયુ હોય, ખવાતું ન હોય અને દહાડે દહાડે શરીર ગળતુ હાય, અશક્ત થઈ હોય, છાતીની, હૃદયની, ફેફસાંની નબળાઇ, શ્વાસ, ખાંસી, ઝીણું તાવ અને ક્ષયને મટાડી દૈવત આપે છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ ૩.

રૂપાથી નાનજી ઉકા લખે છે કે, આપની ક્ષયની દવા ઘણી અકસિર નીવડી છે. જેથી હું આભાર માનુંછુ. અને એ બાબત હું મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂંછુ.

राजवंशी याकुति.

ધાતુગત તમામ રોગો મટાડી, ખરૂ પુરૂષાતન અને શક્તિ આપી, વીર્યનો વધારો કરી, ગુહ્યેંદ્રિયની શિથિલતા મટાડી સતેજ કરવામા આ દવા સર્વોત્તમ છે. નપુંસકપણાને પ્રાપ્ત મનુષ્યોને આશિર્વાદ સમાન છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૫.

नपुंसकत्वारि लेप.

આ લેપ ગુહ્ય ભાગ ઉપર લગાવવાથી ગુહ્યેંદ્રિય સતેજ થાય છે અને નપુંસકપણું મટી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે.

કી ડબી ૧ ની રૂ. ૩.

संग्रहणी पील्स.

આ દવાથી સંગ્રહણી મટે છે, વારંવાર ઝાડા થવા, ખાધું ન પચવુ, અરૂચિ, શરીર ગળી જવું, વિગેરે દરદો મટાડી, સંગ્રહણીનો નાશ કરી શક્તિને આપે છે. તમામ પ્રકારના ઝાડા મટાડે છે ડબી ૧ ની કીં. રૂ.૨–૦–૦

પવતમસરી ખોગન જમાલ અબ્દુલા લખે છે કે, મારા એક મિત્રને સંગ્રહણીનો રોગ થયો હતો, અને પાણી લાગ્યું હતુ તે આપની દવાથી મટય છે.

वातहरपील्स.

ગમે તેવો વા, સંધિવા, પક્ષાઘાત, હાથ પગનું રહી જવુ, સણકા નાંખવા વિગેરે તમામ પ્રકારના વા આ દવાથી મટી શકે છે. સવારમાં બે ગોળી દુધ અને દીવેલ સાથે ખાવી ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

वातारि लेप.

વા ઉપર આ લેપ ચોપડવાથી વા મટી જાય છે. બા ૧ ની કી રૂ. ૦॥.

वधरावळ पील्स.

સારણ ગાંઠ, વધરાવળ, આંતરડું ઉતરવુ, અંતરગળ–આ દવાનો ચાલુ ઉપયોગ રાખવાથી ૬ માસમા મટે છે.

રોજ સવારમાં બે ગોળી દીવેલ અને દુધ સાથે લેવી ડબી ૧ ની. કીં. રૂ. ૨.

वधरावळ लेप.

આ લેપ વધરાવળ કે સારણગાંઠ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે ડબીની કીં. રૂ.૧)

टोनीक पील्स.

ધાતુગત વિકારો મટાડી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી, પુરૂષત્વ આપે છે. હાથ પગનું કળતર, માથાનો દુઃખાવો, કેડો ફાટવી અને ઇંદ્રિયની શિથિલતાને મટાડી યુવાન જેવું બળ આપે છે. ડબી ૧ ની કીં રૂ ૧.

સવારે ૧ ગોળી દુધ સાથે, બપોરે ૧ ગોળી જમ્યા પછી અને સાંજે એક ગોળી સુતી વખતે ખાઈ ઉપર દુધ પીવું.

फीवर पील्स.

ગમે તેવા, ટાઢીઆ, ઉનીઆ, એકાંતરીઆ, રોજના, અને ચોથીઆ તાવને માટે આ દવા ઉત્તમ છે

ગમે તેવો જુનો અગર નવો તાવ આ દવાથી મટી જાય છે.

માત્રા ૧ થી ૪ ગોળી. સાકર સાથે દર ત્રણ ત્રણ કલાકે લેવી. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧–૦–૦

उन्मादहर पील्स.

ગાંડપણ, વાઈ, ચકરી, મૃગીવાયુ, અપસ્માર, મૂર્છા, હિસ્ટીરીઆ વિગેરે દરદો આ દવાથી મટે છે.

સવાર સાંજ બબ્બે ગોળી. દુધ સાથે ખાવી. ડબી. ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

आनंदवटी.

ખાધું ન પચવુ, અજીરણ, ભુખ ન લાગવી, અરૂચિ, આફરો, ગોળો ચઢવો, છાતીએ બળતરી, નળબંધ વાયુ, બધકોષ, વિગેરે દરદો મટાડે છે ભુખને ઉઘાડે છે, ખાધું પચાવે છે. અને દસ્ત સાફ અને નિયમસર થાય છે. ડબી ૧ ની કી. રૂા. ૧

સવારમાં ૧ ગોળી પાણી સાથે ખાવી બપોરે અને સાંજે જમ્યા પછી એકેકી ગોળી ખાવી.

अफीणनाशक गुटि.

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી. અફીણમાં પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકશાન કરવા ઇચ્છના મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે ડબી ૧ ની કીં રૂ ૨

ઝીંઝુવાડાથી રામઅવતાર વખતરામ લખે છે કે આ દવાથી દસ વરસનું અફીણનું બંધાણ માત્ર પચીસ દીવસમાં છુટીગયું છે.

जय गुटिका.

આ દવાથી જે સ્ત્રીઓને ઋતુશ્રાવ—અટકાવ ન આવતો હોય, તેને અટકાવ આવે છે. અનિયમિત અટકાવ આવતો હોય, અને વખતે દુઃખ થતું હોય તેને નિયમસર અટકાવ લાવે છે. અને પીડા મટાડે છે.

ડબી ૧ ની કી રૂ. ૫

कोलेरा पील्स.

ગમે તેવો કોલેરા, ઝાડો, ઉલટી, અને ગોટલા ચઢતા હોય, માંદાનું થયું હોય, તેને આ દવા તુરતજ મટાડે છે.

આ માત્રાથી ૪ ગોળી દર બબે કલાકે આદાના રસમાં આપવી. ડબી ૧ ની કી. રૂ ૧

नेत्र फुलहर पील्स.

આખમા પડેલુ, ફુલ, ઝાંખ, છારી, પડળ પરવાળાં, રતાંધળાપણું અને મોતીઓ પડયો હોય તો તે વગર વાઢકાપે આ ગોળીઓ આંજવાથી મટે છે.

આખના કોઇ પણ રોગ, ખીલ પડવા, આંખ દુખવી, પાંપણો ગળી જવી, વિગેરે વ્યાધિ આ દવાથી મટી તેજને વધારે છે

ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧

પાણી સાથે ઘસી ૧ ગોળી સાંજે અને સવારે આંખમાં આંજવી.

वंन्ध्या पील्स.

ગમે તેવી વંન્ધ્યા સ્ત્રીને—જે સ્ત્રીને પ્રજા થતી ન હોય, એકવાર પ્રજા થઇ પછી પ્રજા થઇ જીવતી ન હોય તેવી વન્ધ્યા સ્ત્રીને આ દવાનું સેવન કરવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે અને પ્રજા થાય છે તે દીર્ઘાયુ થાય છે ડબીની કી. રૂ. ૪

પ્રાંતીજથી સોની દયસુખરામ અમથારામ લખે છે કે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી મારી સ્ત્રીને બીલકુલ પ્રજા થતી નહોતી તે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી થઇ છે તેથી તમારો આભાર માનીએ છીએ

कामरस गुटिका.

જે સ્ત્રીને વારવાર પ્રજા થવાથી, તંદુરસ્તીની હાનિ થતી હોય તેવી સ્ત્રીને આ દવાનો ઉપયોગ કરવાથી પોતાના પતિ સાથે સંયોગ કરવા છતાં પણ ગર્ભ રહતો નથી અને પ્રજા થતી નથી

ડબી. ૧ ની કી. રૂ. ૫

अमृत पान.

આ દવાથી ગરમીના રોગો મટે છે. અને લોહીની શુદ્ધી થાય છે. અને તાવ, ઉનવા, ખસ વિગેરે ગરમીના રોગો મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. કી. રૂ. ૧

પ્રભાશાથી દામોદરદાસ રેવાદાસ લખે છે કે, આપની અમૃતપાનની બાટલી ઘણી અકસિર છે. તે તેના નામ પ્રમાણેજ ગુણ કરે છે તેથી હું ઉપકૃત છું.

अमृत-जीवन.

આ દવા જુદા જુદા અનુપાન સાથે માત્ર બેજ ટીપાં આપવાથી તમામ પ્રકારના રોગો મટાડે છે શરીરની અંદરના દરદો ઉપરાંત બહારના ચામડીના દરદો દવા લગાવવાથી મટી જાય છે બા.૧ ની કી રૂ ૧

આંબલીયારાના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસીંહજી લખે છે કે અમૃત જીવનની અજમાયશ કરતાં જુદા જુદા રોગ ઉપર બહુ ખાત્રીથી ભરૂસાપાત્ર અને ઘણુ ઉપયોગી દવા નીવડી છે.

૨૧ - તમામ રોગને મટાડી અખુટ શકિત આપનાર.

સર્વ વ્યાધિહર ગુટિકા.

થી તમામ રોગ મટે છે એટલુંજ નહિ પણ તે નપુંસકને ખરૂં પુરૂષાતન આપી પહેલવાન અને પુષ્ટ બનાવી વિર્યની વૃદ્ધિ કરી વિજળીક શકિત આપે છે. એ ઉપરાંત આ દવાથી તમામ જાતના રોગ મટે છે. કોઇ પણ રોગ થયા કે માત્ર બે ગોળી મધ સાથે ખાવી કે તુરતજ તમામ જાતના રોગ મટે છે. અનુભવ સિદ્ધ અકસીર છે હજારો દરદીને ફાયદો થયો છે તેનાથી ઝેરી તાવ, તાવ, ટાઢીઆ, એકાંતરીઆ અને મલેરીયા વિગેરે તમામ પ્રકારના તાવ, ઝાડો, મરડા, સંગ્રહણી, અજીર્ણ, મંદાગ્નિ, હરસ, સંનિપાત ભસ્મકરોગ, ખાંસી, કફ, ઉટાંટીઓ, ક્ષય, દમ, સાદ બેસી જવો, પાંડુ, કમળો, અમ્લપીત, અરૂચી, હેડકી, દાહ, કૃમી, આફરો, સોજા, વાઇ, ફેફરૂ, ગાંડપણ ચકરી, મુર્છા, વા, આમવાત, વાતરકત, પત; શીળસ, શરદી, મદરોગ, રકતપીત, શુળ, સુંક, ગોળો ચઢવો, બરોળ, ઉદરરોગ, મોંઢાના રોગ, દાંતના રોગ, કંઠરોગ, કાનના રોગ, ગુમડાં, કઠમાળ, ઉપદંશ, પ્રમેહ, પદર, સ્ત્રીના આર્તવ (દસ્તાન)ના રોગ, મૂત્રકૃચ્છ, પથરી, કોઢ, રતવા, ઝેર, ધાતુક્ષય વાતપીત, કફપીત, વીંછી, ખરજવું, સર્પવિષ, કોલેરા, અંતરગળ, જલંદર, ઉદરરોગ, ભગંદર, બાળરોગ, બંધકોશ, ફેફસાંનો બિગાડ કંઠમાળ, વિસ્ફોટક, મધિવા, પક્ષઘાત વિગેરે તમામ પ્રકારના રોગ મટાડી પુરૂષોના ધાતુગતના અને સ્ત્રીના આર્તવના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરી અખુટ શકિત આ એકલીજ દવા આપે છે માત્ર વનસ્પતિનીજ આ દવા છે. કીં. ડબી ૧ ના રૂ ૩, પા. ૦-૩-૦ નપુંસકને ખરૂ પુરૂષાતન આપનાર આ દવા છે.

દવે કેમીકલ વર્કસમાં બનેલી દવાઓ વાપરનારા શું કહે છે ?

- રામપુરાથી મથુર નાથાભાઇ લખેછે કે, આપે બાલામૃત ની બાટલીઓ મોકલી તેનો ઉપયોગ કરતા સારો ફાયદો થયો છે ને આપની દવાના સેવનથી અમારો બાળક આરોગ્યછે.

રૂવાથી—નારણજી ઉકા પટેલ લખે છે કે,—અગાઉ આપની ક્ષયને માટેની દવા મંગાવેલી હતી તે ઘણીજ અકસિર નીવડી છે જેથી હું આપનો મહાન આભારી છઉં. વળી હું એ બાબતમાં મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂં છું. હાલ સુંદરી સાથીની ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

અમલેશ્વરથી કલ્યાણસીંહજી પ્રભાતસિંહજી લખે છે કે આપની સર્વ વ્યાધિહર ગુટીકા અમે વાપરી તેથી ઘણો ફાયદો થયો છે. માટે બીજી વ્યાધિહર ગુટીકાની એક ડબી વી. પી. થી મોકલશો.

મુંબાઇથી પરસોતમ લધા લખે છે કે સુંદરીસાથીથી અમારાં માતુશ્રીને તથા કુટુંબની એક સ્ત્રીને સારો ફાયદો થયો છે. માટે બીજી ના ડઝન બાટલી વી. પી. થી તુરત મોકલશો.

બારડોલીથી મગનલાલ જીવણજી લખે છે કે, આપના તરફથી આવેલ સુંદરીસાથીની એક બાટલી અમે મંગાવેલી તેથી આરામ છે. માટે બીજી બાટલી વી. પી. થી મોકલો

નીયોલથી ચુનીલાલ રણછોડ શાળાના મહેતાજી લખે છે કે તમારા તરફથી સુંદરી સાથીની એક બાટલી અમે મંગાવેલી તેથી પાંચ છ માસનો લોહી વા તદ્દન મટી ગયો છે માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

કરાંચીથી ઠા કેશવજી નથુભાઇ બુકસેલર લખે છે કે, તમારી દવા સુંદરી સાથીથી આરામ છે માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

શાહપુરાથી, પા ધનજીભાઇ અંબાઇદાસ લખે છે કે, સુંદરી સાથીની દવા અત્રેની એક બાઇને કસુવાવડ થઇ છે તેને પાવાથી આરામ થયો છે.

સુંઝથી પા પરસોતમ રણછોડ લખે છે કે, સુંદરીસાથીની ૧ બાટલી પાવાથી સારો ફાયદો થાયછે ને તાત્કાલીક ગુણ આપેલો છે. માટે હવે બીજી બે બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

ભાઇંદર બી. ભદરાયા લખે છે કે, તમારી સુંદરીસાથીની દવાથી ફાયદો છે. માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

દવેનું સુંદરી સાથી. રજીસ્ટર્ડ છે.

મંગાવો—તે સ્ત્રીઓના તમામ રોગને માટે અકસિર નીવડ્યું છે. સ્ત્રીઓનાં કોઇપણ દરદ જેવાં કે, લોહીવા, પ્રદર, રક્ત અને શ્વેત જેથી ગુહ્યસ્થાનમાંથી ચીકણી, ઘાટી, પીળી, મળ ગુમળી અગર લાલ રંગની લોહી જેવી રસી વહ્યા કરે છે; પેશાબે અગન બળે, હાથ પગના તળીઆમાં, કેડોમાં, માથામાં અને કોઇ વખતે આખા શરીરમાં સણકા મારે, ફાટ, મુસ અને કળતર થાય, ઝીણો તાવ હંમેશાં આવે, શરીર સુકાઇ પીળી ફુગી જેવું થાય, આંખોનું તેજ ઘટી જાય, દિવસે દિવસે શરીર સુકાઇ બેહાલ થાય, અશક્તિ આવે અને કામ થઇ શકે નહિ, આખો દિવસ કેડ અને માથું ફાટ્યાં કરે, તાવ ઉધરસ, દમ, ખાંસી મોળ, ઉલટી, અરૂચી, માસિક અટકાવ—સ્તાન સંબંધી તમામ રોગ ગર્ભાશયની પીડા કસુવાવડ, સુવારોગ વિગેરે, તમામ રોગ અને આવાં અનેક દરદોના સમુહને આ **સુંદરી સાથી** એકદમ મટાડી દે છે.

આ **સુંદરીસાથી** બાળ યુવાન અને વૃદ્ધ દરેક સ્ત્રીએ હંમેશાં વાપરવા લાયક છે જેથી તેઓના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે દસ્તાનના રોગો થવા પામતા નથી અને ગર્ભાશયને ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવી પુખ્ત વયે ગર્ભ ધારણ થાય છે. પીવામાં સ્વાદિષ્ટ છે. બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ ૧) ત્રણ બાટલીના રૂ. ૨–૪–૦ પોષ્ટ ૦–૭–૦

સુંદરીસાથીના ખાસ ગુણ.

૧ નાની બાળકીઓને પાવાથી શરીર પુષ્ટ રાખી યુવાન અવસ્થામાં પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થવા દેતું નથી.

૨ યુવાન **સ્ત્રીઓને** પ્રદરના વ્યાધિમાંથી બચાવી ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવે છે.

૩ ગર્ભ વખતે પીવાથી અધુરે માસે ગર્ભ પડતો નથી, ગર્ભનું પોષણ કરી પૂર્ણ માસે વિના કષ્ટે પ્રસવ થાય છે.

૪. સુવાવડ પછી પીવાથી સુવા રોગ થતો નથી. બાળકને પુષ્ટ કરે તેવું તંદુરસ્ત ધાવણ બનાવે છે અને બાળકનું શરીર પુષ્ટ કરે છે.

૫ સ્ત્રી રોગ તમામ મટાડે છે. હંમેશાં પીવાથી સ્ત્રી તંદુરસ્ત રહી શકે છે. પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થતા નથી.

૬ વૃદ્ધાવસ્થામાં પીવાથી શરીર પુષ્ટ અને તંદુરસ્ત યુવાન જેવું રહે છે, અને વૃદ્ધાવસ્થાને અટકાવે છે.

દરેક સ્ત્રીએ બાળકીથી વૃદ્ધ થતા પર્યંત આ બાટલી પાસે રાખવીજ જોઇએ.

સુંદરી સાથીના સંબંધમાં

નવાબશાહથી એન્જીનીયર કલ્યાણજી અરજણ લખે છે કે, આપના તરફથી સુંદરી સાથીની બાટલી ૬ મંગાવી અમારી સ્ત્રીને પીવરાવી છે. તેમાં સફેદ પ્રદરની તમામ શાંતિ થઇ છે. હવે શરીરમાં તાકાદ આવી છે. અનેક દરદ એથી શાંત થયાં છે. સુંદરીસાથીની દવાના જે ગુણ આપે દરશાવ્યા છે તે ખરેખર ફાયદાકારક છે. હું તનરાનથી સરટીફીકેટ આપું છું કે આવી દવા આપ ખરા ગુણવાળી ને ઇશ્વરી સત્તાવાળી દવા બનાવી છે. હજી મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂં છું.

ખરવાસાથી ઘેલાભાઇ ગીરજાશંકર લખે છે કે, તમારી સુંદરીસાથી દવા મેં મંગાવી વાપરી હતી તેમજ તેના સારા ગુણની વિશેષ હકીકત જનસમુહને સમજાવવામાં આવે છે.

મુંબાઇથી ત્રવાડી રતીલાલ પ્રભાશંકર લખે છે કે તમારી સુંદરી સાથીની બાટલી મોકલી તેથી આરામ છે તેની બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો. દવા ઘણીજ સારી અને ઉત્તમ છે.

નાંદોદથી મણીલાલ દ્વારકાંદાસ લખે છે કે, આપની સુંદરી સાથીની દવાથી અમારી બૈરીને દરદનું આરામ છે. માટે તુરત બીજી ૩ બાટલી વી. પી. થી મોકલો. રોગ મટવાથી તમામ હકમાં દવા દઇએ છીએ.

ખાખીજાલીયાથી એન. જી. બાદવીઆ લખે છે કે, હાલમાં સુંદરી સાથીનો સારી રીતે ઉઠાવ છે અને ઘણા તરફથી તે બાબત ધન્યવાદ મળ્યો છે.

દવા દિવસમાં ત્રણ વાર અર્ધો અર્ધો ચમચો ચોખાના ધોવરામણ સાથે પીવી. ચરી કાંઇ નહિ.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ, પાંચકુવા ગેટ રસ્તા ઉપર.

જો તમે ઘણા ઘણા ઇલાજો કરાવી નાઉમેદ થયા હો તો આ જરૂર વાંચો

મુડદાંઓને જીવતાં

કરવાની દવા.

જે લોકો બચપણમાં નાદાનીથી પોતાના ઉડિવતનો નાશ કરે એટલે, કુટેવ અથવા બીજા ખોટા કરમોથી નસોને કમજોર કરી નાખી છેવટ જુવાનીનો લાભ લઇ સકતા નથી અને પાછી ખરેખર,-વખત-પુર્ આપઘાત કરવા જેવા ખોટા વીચારો ઉપજાવે છે અને એમજ સમજે છે કે, આવા જીવવા કરતાં તો મરવું જ બહેતર છે. આવા જીવતા જીવ મુડદાંઓને સંજીવન કરવા માટે અમો ઘણી મહેનત અને કોશેશથીજ એક લેપ તઇયાર કર્યો છે, જેની કીંમત મહેનત અને ફાયદાના પ્રમાણમાં રૂ. ૨૫ રાખીએ તો પણ વાપનાર તો સસ્તીજ સમજે પણ ગરીબ અને અમીર સરખો લાભ લઇ શકે તેટલાજ માટે ફક્ત રૂ૦ ૧-૦-૦ કીંમત રાખી છે. ફક્ત એકજ શીશી વાપર્યાથી સઘળી નસો મજબુત થઇ જાય છે અને ગયેલી સકતી પાછી આવી મળે છે.

હવે જેઓને હકીમો અથવા ડાંક્ટરને પોતાની હકિકત કહેતાં શરમાવું પડે છે તેવા નીરાશ થયેલા દરદીઓને માટે અમોએ જાદુઈ ગોળીઓ તઇયાર કરી છે જેની ફક્ત એકજ શીશી (જેમાં ૪૦) ચાલીસ ગોળીઓ છે તે વાપરવાથી સઘળી જાતના ગંભીર નુકસાનો દુર કરી પોતાનો જાદુઇ ચમત્કાર દેખાડે છે. આ ગોળીઓ તાકાદ વધારે છે, પાચનશક્તિને તેજ કરે છે, ખોરાકને હજમ કરે છે, પેટના કીરમોનો નાશ કરે છે, કમરમાં દુખાવાને મટાડે છે, ચહેરાના ફીકા પડેલા રંગને ગુલાબી બનાવી દે છે. આ ગોળીઓમાં કાંઇ પણ રસાયન નાખી નથી. આ ગોળીઓ જન્મના કમકઉવત સીવાય ગમે તેવો કમકઉવત હોય તેને ખરેખરો જાદુઇ ચમત્કાર દેખાડે છે. એના ચમત્કારોની વાપરવાથી ખાત્રી થશે. એકવાર મંગાવો અને ખાત્રી કરો. કીંમત ફક્ત રૂ. ૧-૦-૦ પાંચ રૂપીઆની દવા મંગાવનારને ગોળીઓની બે શીશીઓ મફત મોકલવામાં આવશે. અમારે ત્યાં દરેક જાતની દવાઓ તઇયાર મળે છે.

નોટ—આફ્રિકાના ગ્રાહકોએ દવાની કીંમત ઉપરાંત પારસલ ખરચ માટે રૂ. ૦-૧૪-૦ સ્ટેજ આના વધુ મોકલવાં. પૈસા બ્રીટીસ પોસ્ટ ઓર્ડરથી મોકલવા.

મળવાનું ઠેકાણું:—

એમ ઇ. હકીમ.

મુ. સીધપુર (નોર્થ ગુજરાત)

સૂચના.

આ માસિકનુ માર્ચ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે. દરેક અંગરેજી માસની આખરે તે બહાર પાડે છે. માટે તે માસીક બીજા માસની ૧૫ મી સુધીમાં ન મળે તો અમને જણાવવાથી ફરી મોકલીશું. માસિકનુ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦ છે. હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪ છે. ભેટ પર્શીઅન નાઈટસ અને નવી સાલનું પંચાંગ મળશે. ભેટના પોસ્ટેજ ૦—૨ સાથે નવીન થનારા ગ્રાહકને માર્ચ માસથી આજ સુધીના અંકો અને ભેટનું રૂ. ૨-૨-૦નું વી. પી. કરી લવાજમ વસુલ કરવામાં આવે છે. પાછલા અંકો શીલીક હશે ત્યાંસુધીજ અપાશે માટે નવિન ગ્રાહકોએ વેળાસર ગ્રાહક થવું.

પત્ર વ્યવહાર કરનારે પોતાનું પુરેપુરૂં શિરનામું લખવું જોઇએ. જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ સિવાય જવાબ આપવામાં આવતો નથી. શિરનામું બદલવા માટે ગ્રાહક નંબર જરૂર લખવો. ટુંકી મુદત માટે શિરનામું ન બદલાવવું જોઇએ.

ભાગ્યોદયનાં પાછલાં વૉલ્યુમો થોડાંજ શીલીક છે તે જ્યાં સુધી હશે ત્યાં સુધીજ મળશે.

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૧ લુ બાંધેલું રૂ. ૨-૦-૦

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૨ જુ બાંધેલું રૂ. ૧-૮-૦

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૩ જુ બાંધેલું રૂ. ૧-૮-૦

નવું પુસ્તક-સરવૈ, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું ગ્રુથ.—નવા સુધારા વધારા સાથે ત્રીજી આવૃત્તિ કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પો. ૦-૪-૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય,—અમદાવાદ.

આવતા માસમાં બહાર પડશે.

સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું

શુદ્ધ ગુજરાતી પંચાંગ.

જેમાં, સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું માસવાર ભવિષ્યફળ. દરેક માસમાં અનાજ ચાંદી, રૂ. વિગેરેના ભાવ કેવા રહેશે, ક્યારે ચડશે ક્યારે ઉતરશે, સુખાકારી કેવી રહેશે, વરસાદ ક્યા માસમાં ક્યારે કેટલો પડશે, તે ઉપરાંત, રેલ્વે ગાઇડ, પોસ્ટલ ગાઇડ, વેપારી બાતમી, કઇ વસ્તુ ક્યાં મળે છે, મોટાં શહેરોની માહીતી, ત્યાં ક્યાં ઉતરવું વગેરે, મુસાફરીમાં ક્યાં ગાડી બદલવી, જાત્રાનો ભોમીયો, વિગેરે ઉપયોગી વિષયોથી ભરપુર. કીંમત ૦-૧-૬. સામટી ૫૦ ના રૂ. ૨-૮-૦ ૧૦૦ ના રૂ. ૪ ૦ વેપારીને સારો લાભ. બુકસેલરોને પુષ્કળ નફો મળે છે.

દવા મિઠાઇની જાહેર ખબરો આપનારાએ તુરત જા. ખ. મોકલી દેવી. રૉયલ ૮ પે કદ. નકલ ૨૦૦૦૦ નીકળશે ૧ પેજના રૂ.૬૦ એક કોલમના રૂ.૩૫-તુરત જા ખ. મોકલી નાણાં સાથેજ મોકલવાં.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

—आयुर्वेद चरक संहिता—

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર-પ્રથમ ભાગ-વૈદકનો પ્રાચિન અને મહત્વનો ગ્રંથ આજ છે. આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેમાં હાલમાં—નવી ગણાતી—વગર દવાએ રોગો મટાડવાની વિદ્યાઓનો પણ સમાવેશ થયેલો છે. દરેક વૈદ, ડોક્ટર, હકીમ અને શરીરને નિરામય રાખવા ઇચ્છનારે આ ગ્રંથ ખરીદવોજ જોઇએ. કી. રૂ. ૫

તંત્રી ભાગ્યોદય-અમદાવાદ.

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૪.] જુલાઇ. સને ૧૯૧૬. [અંક ૫ મો.

' यथार्थ साधक सर्वमां समानतानेज धरनार होय छे.

(નહિ આવુ હ્હાનરે, મારે ઘેર શામળાયો, એ લય).

પ્રભુનો હું દાસરે, મારે તો સઘળી વાતે સહેલ છે,
જે વિધિ રાખે પ્રભુ, તે વિધિ રહેવુ, મારે મન એ ન મુશ્કેલ છે;—
રત્ન જડિત માથે મુકુટ મૂકોકે, કાષ્ટના ભારાની હેલ છે,—
મુજને નિવાસ સ્થાન સમાનજ ભાસે, મહાલયકે ભોહની જેલ છે,—
મારા નામની કોઇ પુકારે છડી કે, મારે દેવાની જ્યાં ત્યાં ટહેલ છે,—
ફરવાને કાજે ભલે વિમાન મળે કે, ગાડું જોડેલા જેને બેલ છે;
ભૂલ ભૂલામણી બીજાને તે મારે મન, ગુરૂ કરૂણાથી ઉકેલ છે,—
ઉંધું દેખાય પણ સીધું થઇ રહેતુ, પ્રભુમાં જો ચિત્ત સામેલ છે,—
પ્રભુ કરૂણાથી સુખ અને દુઃખ એતો, બંને એ મારે મન ખેલ છે;—
સારૂં ખોટુ એવા ભેદ ન ભાસે કાંજે, બોધાંજન આંખમાં આંજેલ છે·—
આવી મળે ભલે વ્યાધિઓ કે વિપત્તિ, કદાચિત કર્મે લખેલ છે,—
જન્મને મૃત્યુ એ તો મારે મન અહિંથી તહિંથી જાવાને આવવાની રેલ છે;
સુખનું કારણ એક પ્રભુનેજ જાણું, બીજા તો આગંતુક આવેલ છે —
દાસ પ્રભુનો થઇને ડરૂં જો કદી તો જાણો, સઙપર મેં પાણી ફેરવેલ છે;—
પ્રભુ બળ મુજમાં છે તો સૌને હઠાવીને, આગળ વધવામાં મારી પહેલ છે,—

શ્રી ૩.

स्वरुपानुभवोदगार.

(આવોને મારે મંદિરીએ જગરાય, એ લય.)

વિલોક્યો આત્મસ્વરૂપ પ્રકાશ, તિમિરનો ક્યાહિ નથી અવકાશ.
પ્રથમ હું દશ્ય મદા જોતો, મોહથી ચિત્ત વિષય વિષે પ્રોતો,

ગણી તેને સર્વસ્વ હું મ્હોતો, દૃષ્ટિ હવે ભેદ ધરે ખોટો,
નથી કાંજે દૃષ્ટિમાં દૃષ્ટા નિવાસ; વિલોકયો૦
શરીરમાં શરીરી ન હું ન્યાળું, અંતઃકરણે સ્ફુરણ ન હું ભાળું;
આ મન નથી અભિમાનીવાળું, દશો દિશ તત્ત્વજ રહીયાળું;
સ્વરૂપ છાતાં થયો વિવર્ત્ત વિનાશ, તિમિરનો૦
અહંમમની શમતાં ઉર્મી, જીવત્વની પ્રવૃત્તિ વીરમી,
અસંગી થઇ રહ્યો તદ્ ધર્મી, થતું ન કર્મ કાંજે નથી કર્મી;
સ્વરૂપનો અદ્ભુત આશો ! વિલાસ; તિમિરનો૦
કૂર્માંગસમ સઉ આકર્ષિ આ મન બની રહ્યું તત્ત્વ સ્પર્શી,
અમન થઇ થયું સત્યદર્શી, વૃષ્ટિરૂપ થઇને રહે વર્ષી,
વિગ્મતા અંતે વદાતી હાશ; વિલોકયો૦

શ્રી ઉ.

कर्तव्यने माटे आज ए एकज समय छे.

(તેજ જીવે છે, તેજ જીવે છે, એ લય.)

આજ કરી લો, આજ કરી લો, કર્તવ્યોને કરી લો આજ,
કાજે તે નિર્માણ થઇ છે, સિદ્ધ થવાને સઘળાં કાજ.
આ સૂર્ય ઉદયની સાથ નિત્યે, જીવન શરૂ થયું જાણજો,
સર્વાંશ તમ એ જીવનને દઇ, સુખ અપરિમિત માણજો;
ગઇ કાલની સહુ વાત તો ગઇ કાલ સાથ દટાઇ ગઈ,
આજે ફરી ન જગાડશો, છે ત્યાં ભલે એ સુઇ રહી;
આજ કરી લો, આજ કરી લો, કર્તવ્યોને કરી લો આજ,
કાજે તે નિર્માણ થઇ છે, સિદ્ધ થવાને સઘળાં કાજ.
થાજો ઉપાસક આજના, એ આજને કરજો ખુશી,
કાજે થઇ છે જન્મથી, તમ મિત્ર એહ અમાનુષી,
ગઈ કાલ આવતી કાલએ, તમ નિકટ આવી ના ટકે,
કાજે તમારૂં હિત સાચું, એક પણ નવ કરી શકે
આજ કરી લો, આજ કરી લો, કર્તવ્યોને કરી લો આજ,
કાજે તે નિર્માણ થઇ છે, સિદ્ધ થવાને સઘળાં કાજ.
રે રે તમે ને આજ ! એતો દિવ્ય જોડ બની રહી,
સંગી થઈ રહેશો વદા કૃત્ય કૃત્યતા લહેશો અહિ ;
થઈ એક મેક જીવન ઉભયના, એક બીજાને દીપો,
અદ્ભૂત ફલ પ્રકટાવનારાં, થાઓ સાચા સંગીઓ;
આજ કરી લો, આજ કરી લો, કર્તવ્યોને કરી લો આજ,
કાજે તે નિર્માણ થઇ છે, સિદ્ધ થવાને સઘળાં કાજ.

શ્રી ઉ

सर्वोत्तम शकित प्राप्त करवानी कळा.

પોતાના સામર્થ્યમાં અચળ અને દૃઢ શ્રદ્ધા હોવી એજ યશ પ્રાપ્ત કરવાનો રામબાણ ઉપાય છે. યશ અને અપયશ મળવો એ તેના ઉપર આધાર રાખે છે. એ આપણા હાથમાં છે. એવુ જ્યાં આપણને ખરેખરૂં જ્ઞાન થાય છે કે પછી આપણે આપણી પરિસ્થિતિને આપણી ઇચ્છાનુકુળ સુસ્થિતિમાં પરિવર્તિત કરવાની શક્તિ આપણને પ્રાપ્ત થવાનીજ. જ્યારે આપણને આ પ્રાપ્ત મહાન શક્તિનું જ્ઞાન થઇ જશે અને તેને આપણે આપણા વર્તનમાં લાવી શકીશું ત્યારેજ આપણી જાગૃત આન્તરિક શક્તિયોને ઉત્તેજન મળશે, અને જેથી સઘળા જગતનું નિયમન કરનાર ગુરૂત્વાકર્ષણની માફક તેની પણ ગતિ થઇ જવાની અર્થાત્ એ શક્તિયો બાહ્ય જગતમાં ફેલાઇને આપણા ઇપ્સિત પદાર્થોને આપણી તરફ આકર્ષિત કરવામાં સહાયક થવાની.

ઘણાએ પોતાને પ્રાપ્ત સામર્થ્ય વડે જગતના કેટલાક ભાગો ઉપર અને અન્ય મનુષ્યો ઉપર સામ્રાજ્ય મેળવેલું હોય છે. પણ તેણે પોતે પોતાને જીત્યો હોતો નથી; હું કોણ છુ, મારો આત્મા એ શુંછે, આ વાતોનો પણ વિચાર તેણે પણ કર્યો હોતો નથી અને આવા મનુષ્યોને જગતના સમગ્ર નાશવંત પદાર્થો રૂપી જડ સંમ્પત્તિ પ્રાપ્ત થઇ જાય તો પણ તેથી તેનું કોઈ પણ પ્રકારનું સાચું શ્રેય થયેલુ હોતુ નથી, અને તે આજ કાલ સોમાં ૯૯ મનુષ્યો એવાજ હોય છે. તે બિચારાં આ અશાશ્વત ભૌતિક સંમ્પત્તિના નાદમા મગ્ન થઇને તેનાં દાસ બની રહે છે. જો કે તે પોતાને તેના માલીક તરીકે સમજે છે પરંતુ ખરી રીતે તેજ તેના તાબેદાર હોય છે. ભૌતિક સંમ્પત્તિથી જ્યારે તેનાથી પોતાનાજ ઇષ્ટ મિત્રોનું અને પોતાનાજ હિતૈષિઓનું ભલું થઇ શક્તુ નથી તો, वसुधैव कुटुम्बकम्‌નું પ્રતિબિમ્બ તો તેના સ્વપ્નામાં પણ જોવામા ક્યાંથીજ આવે અર્થાત તેનાથી જગતના કલ્યાણનું કોઇ કાર્ય થવાનું નહીંજ. જડ સંમ્પત્તિની સાથે ગાઢ સંબંધ રાખનારા અર્થાત સંસારમાં જે કાંઇ છે તે સંમ્પત્તિજ છે, એવું માનનારા જ્યારે મૃત્યુ મુખમાં પડે છે ત્યારે તેમની દશા ઘણીજ શોચનિય થાય છે. કેમકે તેનો આત્મા પોતાની સાથે ફૂટી બદામ પણ લઇ જઇ શકતો નથી. ભૌતિક સંમ્પત્તિના આ ગુલામોની પાસે આત્મિક સંમ્પત્તિ તો લેશ માત્ર પણ રહેતી નથી. वसुधैव कुटुंबकम् ॥ ના અદ્વિતિય ગુણના અભાવને લીધે તેનાથી કોઈ પણ દયાની ખાતર પુણ્ય થઇ શક્તું નથી. તેનો આત્મા ઉત્ક્રાંત અને પ્રગલ્ભ રહી શકતો નથી, તેમની મનોવૃત્તિયો અનુદાર-કૃપણ અને સંકુચિત રહે છે. મતલબ કે તે બિચારા અનેક પ્રકારની મૂલ્યવાન આત્મિક શક્તિઓથી રહિતજ રહે છે.

એ લોકો પોતાનો સઘળો આયુષ્ય જડ દ્રવ્યના ઉપાર્જનમાં વ્યય કરે છે. આ શરીરને જે ઉપાધિયો આપણે જોડી દીધી છે તે દેહ પતન વખતે નષ્ટ થઇ જવાની, અને આપણા અંતઃકરણમાં એકદમ દિવ્ય પ્રકાશ ચમકવા લાગવાનો. આ કલ્પના બિલકુલ નિર્મૂળ છે. કાર્ય કારણ ભાવનો નિયમ સાર્વત્રિક અને સાર્વકાલિક છે. જેવી કરણી તેવી ભરણી, આ નિયમ જેમ ઐહિક આયુ-ક્રમને માટે છે તેવીજ રીતે પારલૌકિક આયુ ક્રમને માટે પણ છે. કહેવાનો સારાંશ એ છે કે, જડ દ્રવ્ય સંચયની અત્યન્ત અભિલાષા જેવી આ લોકમાં હાનિકારક છે તેવીજ પરલોકમાં પણ છે.

જ્યાં નાશવંત ભૌતિક સંપત્તિનો સંચય કરવાની ટેવ આ દેહમાં પડી ગઇ કે પછી તે શરીર છુટવા છતાં પણ છુટી શકતી નથી. તેના સિવાય તે વખતે એવી ટેવવાળા મનુષ્યોને પોતાની અભિલાષાઓ પૂરી કરવાનાં સાધન પણ પ્રાપ્ત થતાં નથી. એવી ટેવના તે ગુલામ બની જવાથી કેટલીક વખત તો તે પોતાના ચિત્તને બીજી વસ્તુઓમાં પણ ચોટાડી શકતા નથી અને પોતાની ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરવાની સામગ્રી ન મળવાથી તે અધિક કષ્ટનો અનુભવ કરે છે. તેનું કષ્ટ એ જોઇને અધિક વધે છે કે જે એકઠી કરેલી વસ્તુઓ-ધન દોલતને તે પોતાની સમજતો હતો તેને હવે ઉડાઉ લોકો નષ્ટ કરી દે છે. તે પોતાની મીલકત વીલ કરીને બીજાના નામે કરી શકે છે. પરંતુ તેનો જાતે ઉપભોગ કરી શકતો નથી.

આપણે ધારીએ કે કોઇ જડ વસ્તુ આપણી છે તો એ આપણી મોટી ભારે મૂર્ખતાજ છે. જેમ પરમાત્માની જમીનમાંથી અમુક વીઘાં જમીન પોતે રોકીને પછી કહે કે એ મિલ્કત મારી છે. તો તેની તે વાત ભૂલ ભરેલી છે. જે ચીજને આપણે આપણી પાસે હંમેશને માટે રાખી શકતા નથી તે આપણી નથી. જોઇતી વસ્તુઓ આપણને ન મળવાનું પણ એક એ કારણ છે કે, આપણે રખેને તેને આપણી મીલકત બનાવી લઇએ અને સંગ્રહ કરી રાખીએ; વસ્તુઓનો આપણે ઉપયોગ કરીએ એવા હેતુથી જો તેની ઇચ્છા કરીએ તો તે આપણને મળે છે.

જે મનુષ્યોને ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ થયો છે તેને અપાર ધન એકઠું કરવાની ... થતી નથી. અને ખપ કરતાં વધુ પદાર્થો એકઠા કરવાનું તે ઇચ્છતા પણ નથી. જ્યારે ...ને જ્ઞાન થાય છે કે મારામાજ ધન ભરેલું છે ત્યારે તેની દૃષ્ટિમાં બહારના ધનનો કાંઇ હિસાબ રહેતો નથી. જ્યારે તેને જ્ઞાન થાય છે કે મારામાં એક એવો ઝરો છે કે તેમાંથી જરૂર જેટલા સર્વ પદાર્થો જ્યારે જોઇએ ત્યારે માગી લેવાની અને પોતાની પાસે રાખવાની શકિત મારામાં છે. ત્યારે પછી તે, જડ પદાર્થો રૂપી ધન દોલતનો સંગ્રહ કરતો નથી. કેમકે તે વસ્તુઓ તેના માનવા પ્રમાણે નાશવંત છે. તેની તેને દરેક વખતે રક્ષણ કરવાની ફીકર રાખવી પડે છે. અને આ રીતે તેનો સમય અને ખ્યાલ જીવનની અસલ વસ્તુઓમાંથી ખસીને આવી નકામી વસ્તુઓમાં લાગી જાય છે. અથવા તો એમ કહો કે તે મનુષ્ય સર્વથી પહેલાં આન્તરિક રાજ્યને શોધે છે અને જ્યારે તેને તે અંદરનું સામ્રાજ્ય મળી જાય છે, ત્યારે બાકીની સર્વ વસ્તુઓ આપો આપ તેને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

ધનવાન મનુષ્યોને સ્વર્ગમાં જવું એ જેટલું સોઇના છિદ્રમાંથી ઉંટને જવું કઠિન છે તેટલુંજ કઠિન છે. મતલબ કે જે માણસો પોતાનો સઘળો સમય જરૂર કરતાં વધુ ધન અને બહારના જડ પદાર્થોનો સંગ્રહ કરવામાં રોકી દે છે, જેથી તેને અલૌકિક રાજ્યને પ્રાપ્ત કરવાનો વખત પછી ક્યાંથી મળે કે જેના મળવાથી સર્વ વસ્તુઓ મળી શકે તેમ છે. આ બંનેમાંથી કઈ વસ્તુ સારી છે? એક તો લાખો કરોડો રૂપિયાનો સંગ્રહ કરવો અને તેના રક્ષણની ફીકર, કેમકે તે સર્વ મિલ્કતના રક્ષણની ફિકર તો અવશ્ય રાખવીજ પડે છે. અને બીજા એવા નિયમો અને શક્તિઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું કે દરેક પ્રકારની જરૂરી વસ્તુ જોઇએ ત્યારે મળી શકે, અને એમ માનવું કે આપણે કોઇ પણ સારી વસ્તુ સિવાય રહી શકીશું નહિ. તેમજ આ વાતનું જ્ઞાન થવું કે અમારામાં એવી શક્તિ છે કે આપણે આ-

પણી જરૂરતી સર્વ વસ્તુઓ જરૂર પડે મેળવી શકીએ તેમ છે. હવે વિચાર કરો કે આ બેમાંથી ઉત્તમ કયું છે.

જે મનુષ્ય આ ઉચ્ચતર જ્ઞાનના રાજ્યમાં પહોંચી જાય છે, તેને ફરી જેમ આજ કાલ સંસારના ઘણા લોકોને ધન મેળવવાનું ગાંડપણ લાગેલું છે તેની પરવાહ હોતી નથી.

જ્યારે આપણે ઉચ્ચતર શક્તિઓને સમજવા લાગીશું ત્યારે મુળ જીવનની તરફ અધિક ધ્યાન આપીશું અને ધન વિગેરેનો સંગ્રહ કરવો તેને મિથ્યા સમજીશું કે જે આપણી ખરી ઉન્નતિ થવામાં હાનિકારક છે.

ધનની પણ હદ હોય છે. જ્યારે ધન અધિક હોય છે ત્યારે આપણે તેનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી અને જ્યારે તે ધનનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી ત્યારે તે મદદ કરવાને બદલે એક રીતે વિઘ્નકર્તા થઈ પડે છે.

આપણી આસપાસના તમામ લોક એવા છે કે જેમણે જીંદગીનો ઘણો ભાગ ધન કમાવવામાંજ ગુમાવેલો હોય છે. તે જો પોતાની જીંદગીનો બુદ્ધિપૂર્વક ઉપયોગ કરે તો તેમની જીંદગી હંમેશને માટે ઉત્તમ અને આનન્દ પ્રદ બની શકે તેમ છે. જે મનુષ્ય પોતાની જીંદગી સુધી ધન વિગેરેનો સંગ્રહ કરતા રહે છે અને મરતી વખતે તે તમામ પરોપકારને માટે મુક્તા જાય છે તે મનુષ્યની જીંદગી પણ ઉચ્ચ જીવનથી ઘણીજ નિચે પડેલી હોય છે. તેનો ધન સંગ્રહ કરતી વખતે એ ઉદ્દેશ નહોતો કે, મરતી વખતે આ સર્વ ધન સારાં કાર્યોમાં ખર્ચવાનું છે. આપણે કોઈ ગરીબ અને પગરખાં વિનાના મનુષ્યને આપણા ઘસાયલા અને ફાટેલાં પગરખાં આપીએ છીએ તેથી કાંઇ આપણે પરોપકાર કર્યો કહેવાય નહિ. પણ ખરો પરોપકાર તો તેજ છે કે જે વખતે કોઇ ગરીબ માણસ ખરા ઉનાળામાં પગરખાં વિના રખડતો હોય છે; અને પોતાનાં બાળબચ્ચાંનું પોષણ કરવામાં પ્રમાણિકપણે પૈસા કમાવાનો યત્ન કરે છે, છતાં તેની જરૂરિયાતો પુરી પડતી ન હોય તે વખતે તેને આપણે આપણાં નવાં પગરખાં દયાની ખાતર આપી અને તેને ખરા તડકામાં પગ બળતા અટકાવીએ ત્યારે તે ખરો પરોપકાર છે, અને ત્યારેજ તેનું ખરૂ ફળ ઇશ્વર આપણને આપે છે.

જે લોકોએ બહુજ ધનનો સંગ્રહ કર્યો હોય તેમણે તે ધનનો આ પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો જોઇએ કે પછી તે પોતાના બાકીના જીવનને અને રીતભાતને ઉત્તમ બનાવી શકશે. આ પ્રમાણે તેની જીંદગી દિનપ્રતિદિન સુધરતી જવાની અને ઉન્નતિ થવાની. એક વખત એવો આવે છે કે જ્યારે મનુષ્યને માટે એ વાત ઘણીજ ખરાબ સમજવામાં આવે છે, જ્યારે તે મરી જાય છે અને તે વખતે તેનું એકઠું કરેલું સઘળું ધન અહીંજ મૂકી અને તેને ખાલી હાથે જવું પડે છે.

ઘણા માણસો આજકાલ મોટા મહાલયોમાં રહેવા છતાં પણ ગરીબમાં ગરીબ માણસના જેટલા સુખ અને શાંતિનો અનુભવ કરતા નથી.

ઘણા મનુષ્યો ઉત્તમ વસ્તુઓથી હંમેશાં દૂર રહે છે કેમકે તે હંમેશાં જુની વસ્તુઓમાંજ પ્રિતિ રાખે છે. જેથી જો તે જુની વસ્તુઓ બીજાને આપી દે તો પછી આગળ નવી ચીજો ખરીદવી પડે. સંગ્રહ કરવાથી કોઇ પણ એક પ્રકારની હાનિ સહન કરવી પડે છે જ્યારે વિવેકપૂર્વક ખર્ચ કરવાથી હંમેશાં નવો લાભ મળે છે.

જો ઝાડ પોતાની અજ્ઞાનતા અને લોભની ખાતર પોતાનાં પાનને પોતાના ઉપર રહેવા દે તો પછી તેને વસન્ત ઋતુમાં પૂર્ણ અને સુંદર નવ જીવન કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઇ શકે ? ધીરે ધીરે અવનતિ થાય છે અને અંતે મૃત્યુ થાય છે વૃક્ષ જો સુકાઇ જાય તો પછી તે પોતાનાં જુનાં પાન સાથેજ સુકાઇ જાય છે કેમકે પછી તેને નવા પાન આવતાં નથી. પરંતુ જ્યાં સુધી તે જીવિત રહે છે ત્યાં સુધી તો તેણે નવા પાન મેળવવા માટે પોતાનાં જુના પાનનો ત્યાગ કરવોજ જોઇએ.

અનન્તજીવન અને શક્તિની સાથે આપણો ઐક્યભાવ માનીને જીવન વ્યતિત કરતાં પૂર્ણ જીન્દગી અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી એજ આપણે માટે પ્રાકૃતિક અને મૂળ જીવન છે. કે જેથી આપણને જ્ઞાન થાય છે કે જે વસ્તુની આપણને જરૂર પડે છે, તે વસ્તુનો ભંડાર આપણી પાસેજ છે

સંગ્રહ કરવાથી નહિ પરંતુ જે ચીજો આપણી પાસે આવે તેનો બુદ્ધિપૂર્વક ઉપયોગ કરવાથીજ આપણી પાસે હમેશાં નવી નવી વસ્તુઓના ભંડાર આવવાનાજ, આ નવો ભંડાર જુના ભંડાર કરતાં આપણી વર્તમાન જરૂરિયાતોને માટે અધિક લાભ દાયક અને ઉપયોગી હોય છે આ રીતે આપણે પોતે અનન્ત પરમાત્માનો ઉત્તમમા ઉત્તમ ભંડારજ મેળવીએ છીએ એટલુંજ નહીં, પરંતુ આપણી મારફતે એ ભંડાર બીજાઓને પણ મળી શકે છે

निष्कामकर्मनुं महत्व.

(અનુભવાન ગર્તાકથી).

આ પ્રકારની નૈષ્કર્મ્ય પદવી પ્રાપ્ત કરવાને માટે અનેક જન્મ ધારણ કરવા પડે છે, તું જ્યાં તે પદવી પ્રાપ્ત થઇ કે પછી સમજવું કે મનુષ્ય જીવનમાં મેળવવા યોગ્ય વસ્તુ તને મળી છે પછી તે સ્વતંત્ર થઇ શકે છે અને તેના પરનું પ્રકૃતિનું બંધન તુટી ગયું એમ સમજવું પછી તે પ્રકૃતિને તેના વાસ્તવિક રૂપમાં જોવા માંડે છે કે જેથી તે ફરીથી તેને બંધનમાં નાખી શકતી નથી જ્યાં અધિનતા છે, ત્યાં સ્વાર્થ બુદ્ધિ છે, અને જ્યાં સ્વાર્થબુદ્ધિ છે, ત્યાં ફળની ઇચ્છા છે જે મનુષ્ય સ્વાધિન થઇને પ્રેમની સાથે કામ કરે છે, તેને કદી ફળની ઇચ્છા થતી નથી, અને જ્યાં તેનો કોઇ સ્વાર્થ હોતો નથી ત્યાં પછી કર્મ ફળ તેને દુઃખ આપી શકતું નથી

માબાપ પોતાના પુત્રની આસના વાસના કરે છે તે શું તેની પાસે બદલો મેળવવા માટે કરે છે ? નહીંજ એતો માબાપનો ધર્મજ છે કે તેણે બાળકોને પાળી પોષી અને સારી રીતે કેળવણી આપવીજ જોઇએ તેવીજ રીતે આપણે પણ જ્યારે કોઇ માણસને માટે, યા ગામને માટે કે દેશને માટે કાંઇ કામ કરતા હોઇએ તો તે પ્રેમ અને દયાની સાથે આપણો ધર્મ સમજીને કરવું જોઇએ, પણ બદલો લેવાની કે કરેલા કામોનું ફળ ભોગવવાની ઇચ્છા રાખવી જોઇએ નહિ. જો તમે નિઃસ્વાર્થપણે કોઇને દાન આપતા હો કે નિષ્કામ પણે સંસારના ઉપર ઉપકાર કરતા હશો તો તમારા કર્મ કદી પણ તમને બંધન કર્તા થઇ પડશે નહિ જ્યાં ફળની ઇચ્છા રાખવામાં આવે છે ત્યાંજ બંધન છે.

નોકરની માફક કામ કરવાથી સ્વાર્થબુદ્ધિનો ત્યાગ થઇ શકતો નથી અને તેથી તે બંધનના હેતુરૂપ છે. પણ જો તમે સ્વામીની માફક એટલે જેમ માબાપ પ્રજાની સેવા કરે તેવી રીતે કામ કરશો તો તે કામ કરવાથી ખરા પ્રેમ અને આનંદને ભોગવશો.

મનુષ્યના ચારિત્ર્યની રચના અને રક્ષા માત્ર બેજ વસ્તુથી થાય છે. એક દયા અને બીજી શક્તિ. શક્તિ-બળ—સામર્થ્ય—અધિકારના અંહકારમાં રહેવું અને તેનો અભ્યાસ કરવો-એ સ્વાર્થ પરતા છે. પ્રત્યેક પુરૂષ યા સ્ત્રી પોતાનો અધિકાર અને શક્તિથી લાભ મેળવવાની ચિંતામાં હમેશાં વ્યગ્ર રહે છે. દયા એ સ્વર્ગનું દ્વાર છે. જેને ધર્માત્મા બનવું હોય તેણે દયા રાખવી જોઇએ ન્યાય, અધિકાર અને શક્તિ આ સર્વનો યથાર્થ ઉપયોગ પણ દયા ઉપર આધાર રાખે છે. કર્મના બદલાની ઇચ્છા રાખવાથી આત્મિક ઉન્નતિના માર્ગમાં વિઘ્ન આવે છે. જેથી ફળની ઇચ્છાવિનાજ માત્ર કર્મ કરવાથી બંધન થતુ નથી.

દયા, અને નિસ્વાર્થ ઉદારતાને ધારણ કરવાનો એક બીજો પણ ઉપાય છે. તે એ છે કે કર્મ કરવુ તેને ઉપાસના સમજીને કરવુ જો તમને ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા હોય તો જે કર્મ કરો ,તે તેની ઉપાસનાજ છે. અને તેથી જે કર્મ કરો તેનું ફળ ઇશ્વરને અર્પણ કરો.

જેમ પરમાત્મા કોઇ પણ પ્રકારના સબંધ કે સ્વાર્થ વિના કામ કરે છે તેજ પ્રકારે તમે પણ કરો. જેમ કમળ જળમાં રહેવા છતાં પણ જળથી ભિન્ન રહી શકે છે તેવીજ રીતે નિષ્કામ કર્મ કરનારને કર્મ બંધન કરતુ નથી, પૂર્વે જ્યારે કુરૂક્ષેત્રનું યુદ્ધ સમાપ્ત થઇ ગયું ત્યારે પાંડવોએ મોટો યજ્ઞ કર્યો હતો અને જે વખતે તેમણે ગરીબોને ઘણુંજ ધન દાનમા આપ્યું હતું. જેથી ઘણાને આશ્ચર્ય થયું હતું. પણ જ્યારે યજ્ઞ સમાપ્ત થયો ત્યારે ત્યાં એક માણસ આવ્યો. તેનું અર્ધુ શરીર સોનાનુ હતું અને અર્ધુ બૂરા રંગનું હતું. તે ત્યાં આવીને યજ્ઞમાં આરોટવા લાગ્યો. થોડી વાર પછી તે યજ્ઞ કર્તાઓને સંબોધીને કહેવા લાગ્યો કે, તમે સર્વને જુઠું બોલી ભૂલાવામાં નાંખોછો. આ યજ્ઞ નથી. આ સાંભળી યજ્ઞ કર્તાઓએ કહ્યુ, તમે શું કહો છો ? શુ પહેલાં કોઇ વખત આવા યજ્ઞમાં આટલું બધું દાન અપાયું હતુ ? જુવો કંગાલ, ધનવાન અને દુખી સર્વ ધનવાન બની સુખી થઇ ગયા છે. આ સાંભળી તે માણસે ઉત્તર આપ્યો કે, સાંભળો, એક નાનુ સરખું ગામ હતું. તેમાં એક ગરીબ બ્રાહ્મણ સકુટુમ્બ રહેતો હતો. તેના કુટુમ્બમાં ચાર માણસો હતાં. એક પોતે, બીજી તેની સ્ત્રી, ત્રીજો તેનો પુત્ર અને અને ચોથી તેની પુત્રવધુ. તેનો નિર્વાહ ભિક્ષાન્નથી થતો હતો. એક વખત એવો આવ્યો કે લાગલગાટ ત્રણ વર્ષ સુધી તે દેશમાં દુકાળ પડયો. તેવા વખતે તેના કષ્ટની કાંઇ સીમા રહી નહોતી. પાંચ દિવસ સુધી તો તે ચારે જણાને નિરાહાર રહેવુ પડયુ. છઠે દિવસે તેમને કોઇ માણસે જવ આપ્યા, કે જેને રાંધીને બ્રાહ્મણે તેના ચાર ભાગ કરી ચારે જણે વહેંચી લીધા, અને ખાવાનો જ્યાં આરંભ કરે છે ત્યાં કોઇએ બારણું ખખડાવ્યું. બ્રાહ્મણે બારણું ઉઘાડયું, અને અભ્યાગતને અંદર આવવાની આજ્ઞા આપી. આર્યાવર્તમાં હંમેશથી આ રીવાજ ચાલતો આવે છે કે, ગૃહસ્થ પોતે ભૂખ્યો રહીને પણ અતિથિને ભોજન આપે છે. તે પ્રમાણે તે ગરીબ બ્રાહ્મણે આવેલા મહેમાનને પોતાના ભાગનું જે ખાવાનું હતું તે તેને આપી દીધુ. આવેલો માણસ ઘણોજ ભૂખ્યો હતો જેથી તે તો તે તમામ ખાઇ ગયો, પછી કહેવા લાગ્યો કે, તમે તો મને મારીજ નાંખ્યો, હું દસ દિવસથી ભૂખ્યો છું. આટલા ભોજન

નથી તો મારી ભૂખ ન મટતાં પણીજ વધી ગઇ છે. આ સાંભળી બ્રાહ્મણની સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યુ કે, મારા ભાગનું જે ભોજન છે તે પણ તેને આપી દો, પણ તેના પતિએ ના કહ્યું. સ્ત્રીએ હઠ કરીને કહ્યું કે જુવો, આ ગરીબ માણસ આજે આપણો અતિથિ થઇ આવ્યો છે અને ભૂખ્યો છે, તેને ભોજન આપવુ એ આપણો ધર્મ છે. કેમકે હું આપની અર્દ્ધાંગિની છુ, એથી મને આપની અતિથિ સેવામાં ભાગ લેવાનો અધિકાર છે. આમ કહી તેણે પણ પોતાના ભાગનું અન્ન તેને આપી દીધુ તે પણ તે ખાઇ ગયો અને પછી કહ્યું કે, હજી પણ મારી ભૂખ શાંત થઇ નહી. ત્યારે પુત્રે કહ્યું કે મારો ભાગ લ્યો હું આપું છું કેમકે કર્તવ્ય પાલન કરવામાં મારે મારા પિતાને મદદ કરવી એ મારો ધર્મ છે. પરંતુ પુત્રનાં ભાગને પણ તે અતિથી તો ખાઇ ગયા છતાં તેને તૃપ્તી થઇ નહિ. ત્યારે પુત્રની સ્ત્રીએ પણ પોતાનો ભાગ તેને આપી દીધો. તે પછી આવેલો અતિથિ જમી અને તૃપ્ત થયો. અને આશિષ દઇને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. તેજ રાત્રે તે ચારે જણ ભૂખના દુખને સહન કરતાં મરી ગયાં, તે ભોજનના દાણા જે ભૂમિ ઉપર પડયા હતા ત્યાં હું આળોટવા લાગ્યો અને તેથી આ મારૂં અર્ધું શરીર સુવર્ણનું થઇ ગયુ છે તે વખતથી આજ સુધી હું સંસારમાં ફર્યા કરૂં છુ કે જો કોઇ એવો યજ્ઞ બીજે કોઇ ઠેકાણે થયો હોય તો હું ત્યાં આળોટી અને મારૂં અર્ધું શરીર સુવર્ણનું કરી દઉં. પછી હું અહીં આવી તમારા યજ્ઞના સ્થળે આળોટયો, પણ મારૂં શરીર સુવર્ણનું થયું નહિ, અને જેથી હું કહું છુ કે તે બ્રાહ્મણના જેવો તમારો યજ્ઞ નથી.

આ દ્રષ્ટાંતથી દાનની પરિસિમાની ખાત્રી થાય છે પરંતુ શોકની વાત છે કે તેવી ઉદારતા અને અતિથિ સેવાના ઉત્તમ માર્ગનો દિન પ્રતિદિન લોપ થતો રહે છે. અંતિમ સમય સુધી બીજાઓના ઉપર ઉપકાર કરવો, અને બદલાની આશા બિલકુલ ન રાખવી એજ ખરો કર્મ યોગ છે. ગરીબોને દાન આપીને તેના બદલાની કદિ પણ આશા ન રાખો પરંતુ તમે પોતાને ધન્ય માનો કે તેના વડે ઉદારતા અને દયાનો અભ્યાસ કરવાની તક તમારા હાથમાં આવી. આથીજ સર્વ આશ્રમ કરતાં ગૃહસ્થાશ્રમને શ્રેષ્ટ કહ્યો છે, કેમકે ગૃહસ્થાશ્રમ ધર્મ, સંન્યાસાશ્રમના ધર્મ કરતાં પણ કઠિન છે.

प्राचिन हिंदुनी सभ्यतानो विचार.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

સાઇબેરિયા.

મહાભારતના યુદ્ધ પછી ઘણી સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી જ્ઞાતિઓ હિંદુસ્તાન છોડીને દૂર જઇને વસી હતી એક હિંદુ જાતિએ સાઇબેરિયામાં જઇને પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કર્યું. તે રાજ્યની રાજધાની વજ્રપુરમાં હતી જ્યારે આ દેશનો રાજા કોઇ યુદ્ધમાં માર્યો ગયો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણના ત્રણ પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન, ગદ અને શામ્બ ઘણા બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયોને સાથે લઇને ત્યાં પહોંચ્યા. આ ત્રણે ભાઇઓમાં મોટા ભાઇ ત્યાંની ગાદી ઉપર બેઠા. શ્રી

કૃષ્ણનું મૃત્યુ થયા પછી તે ફરી દ્વારિકામાં આવ્યો હતો. તે સર્વ વૃત્તાંત હરિવંશ પુરાણમાં વિષ્ણુ પર્વના ૬૭ મા અધ્યાયમાં લખેલું છે સાઇબેરિયા અને ઉત્તર એશિયાના પ્રદેશોમાં હિંદુઓનાં સંતાન આજ સુધી મળતાં આવે છે, સાઇબેરિયા અને ફિનલેન્ડમાં યદુવંશની એ જાતો હોવી એ ઇતિહાસથી જણાય છે. તે જાતિયોના નામ Samoyedes' અર્થાત સ્યામ યદુ અથવા Tchondes અર્થાત જાદો છે.

એશિયા માઈનર.

પ્રથમ જે આ દેશમાં કાલદિયન નામની જાત વસતી હતી તેની સભ્યતા ઘણીજ વધેલી હતી. ખરી રીતે તે ભારતની બ્રાહ્મણ જાતિના હતા. કાલદિયન શબ્દ કુલદેવનો અપભ્રંશ છે. કુલદેવ એ બ્રાહ્મણોનુંજ નામ છે.

બૌદ્ધમતના પ્રચાર વખતે હિંદુસ્તાનના બહુજ બૌદ્ધ સાધુ એશિયા માઇનરમાં પહોંચ્યા હતા. તેમણે બૌદ્ધ ધર્મના કેટલાય સિદ્ધાંત અને આચાર વિચાર આ દેશમાં ફેલાવી દીધા હતા. તેનો પ્રભાવ ઇસાઇ મત ઉપર બહુજ પડયો હતો અને તેજ પ્રભાવ આજે કોઇ કોઇ સ્થળે નજરે આવે છે.

આસીરિયા.

પ્રાચીનકાલમાં આસીરિયા દેશમાં ઉચ્ચ શ્રેણીની સભ્યતા ફેલાઇ હતી. તે પણ હિંદુ જાતિનીજ વસાવલી હતી. તે જાતિમાં પ્રથમ રાજા બલિ થયો હતો તેની હકીકત હિંદુ પુરાણોમાં મળી આવે છે આસીરિયાના ઇતિહાસમાં Bel યા Boal નામના રાજાનો ઉલ્લેખ છે. તે રાજાનું વૃત્તાંત હિંદુ પુરાણોમાં બલિ નામથી વર્ણવેલું છે. તે મહાન પ્રતાપી અને પરાક્રમી રાજા હતો.

ઇરાન.

મેક્સમૂલર સાહેબ લખે છે કે, જેને જોરાસ્ટ્રિયન (પારસી) કહે છે. તે ખરી રીતે હિંદુસ્તાનમાંજ રહેનારા હતા. તે આ દેશને છોડીને ઉત્તર પશ્ચિમમાં ગયા હતા તેમનું ધર્મ પુસ્તક ઝેન્દ અવસ્થા (Zendavasta) છે. તેમાંથી તેમના ધર્મના વિષે ઘણોજ હેવાલ મળી આવે છે. ઇરાન શબ્દ એરના શબ્દનો અપભ્રંશ છે. ચંદ્રવંશી બુધનો પુત્ર પુરરવા અને પુરુરવનો પુત્ર એરા (ઐલા) હતો. આ એરાના વંશના લોક એરન કહેવાય છે. આ એરન લોકોએ ઇરાન દેશને વસાવ્યો હતો. સૂર્ય અને ચંદ્રવંશમાં પરસ્પર યુદ્ધ થયા પછી, એરન લોક ભારતમાંથી નિકળીને ચાલ્યા ગયા હતા, અને પછી ત્યાં જઇ ઇરાન વસાવ્યું હતું ઇરાનના ઇતિહાસમાં ઇરાન અને તુરાનના યુદ્ધનું વર્ણન છે એથી એ વાતમાં બહુજ પુષ્ટિ મળે છે. મનુસ્મૃતિના દશમા અધ્યાયના ૪૩ અને ૪૫ મા શ્લોકોથી જણાય છે કે ઇરાની લોક હિંદુ ક્ષત્રિય જાતિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા છે. સર ડબલ્યુ જોન્સ લખે છે કે, ઝેન્દ અવસ્તા ગ્રંથના કોષમાં પ્રત્યેક દશ શબ્દોમાં છ યા સાત શુદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દ છે. પ્રોફેસર હાગે (Haug) હિંદુઓ અને ઇરાનીયોના ધર્મ તત્વો અને ધાર્મીક પ્રથાઓની મેળવણી કરી, તો જણાયું કે તેમાં ઘણું મળતું આવે છે. મહાભારત યુદ્ધની પહેલા હિંદુ લોક ઇરાન સુધી ગયા હતા મહાત્મા જરોસ્તર અને મહર્ષિ વ્યાસનો તુર્કસ્તાનના બલખ નગરમાં શાસ્ત્રાર્થ થયો હતો. ઇરાનીયોના ધર્મ પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે ઇરાનિયોનો નેતા જમશેદ ઇરાનમાં પૂર્વ તરફના ઉચ્ચ સ્થાનમાંથી આવ્યો હતો. આ

ઉચ્ચું સ્થાન તે હિંદુસ્તાનનો ઉત્તર પશ્ચિમનો ભાગ-કાશ્મિર અને અફઘાનિસ્તાન વિગેરેજ છે.

પૂર્વીએશિયા.

હિંદુઓ કેવળ પશ્ચિમ અને ઉત્તર એશિયામાંજ નહીં પરંતુ એશિયાની પૂર્વમાં આવેલા કેટલાય દેશોમાં ગયા હતા તેનાં પ્રમાણ નિચે પ્રમાણે છેઃ—

બ્રહ્મા.

વિલ્સન સાહેબ લખે છે કે, બ્રહ્મદેશ અને ટીબેટમાં પણ હિંદુસ્તાનમાંથી સભ્યતા ગઇ હતી. પ્રથમ તો બ્રહ્મા એ હિંદુ નામ છે. બીજું હિંદુ અને બ્રહ્મદેશના રહેનારાઓના ઘણા રીતરિવાજો મળતા આવે છે. આ વાત કહેવાનીજરૂર નથી કે બ્રહ્મદેશમાં જે બૌદ્ધમતનો આટલો બધો પ્રચાર છે તે આ દેશનીજ વસ્તુ છે. પ્રાચીન સમયમાં બ્રહ્મા અને હિંદુસ્તાનનો ઘણો ગાઢ સંબંધ હતો.

કમ્બોડિયા.

સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં કામ્બોજ શબ્દ મળી આવે છે કામ્બોજ ઉપરથીજ કમ્બોડિયા બન્યો છે. પુરા-વસ્તુ-વેત્તાઓની ચેષ્ટાઓથી આ દેશની કેટલીય જમીન ખોદવામાં, આવી હતી તો ત્યાં હિંદુઓનાં મંદીર મળી આવ્યાં હતાં. જેથી જણાય છે કે, એક સમયે ત્યાં હિંદુઓનો ઘણોજ પ્રભાવ હતો.

ચીન.

ચીન દેશ પણ પ્રાચીન ભારત-વાસીઓએજ વસાવ્યો છે. ત્યાં પણ પ્રથમ ક્ષત્રિયો જઇને વસી હતી. ચીન અને તાતારના ઇતિહાસોથી જણાય છે કે ચીનવાળા હિંદુ પુરૂરવાના પુત્ર અવરના સંતાન છે. સર વિલ્સન લખે છે કે, ચીનાઓ પોતે હિન્દુઓથી ઉત્પન્ન થયેલા જણાવે છે. ચીની ગ્રંથોમાં લખ્યું છે કે, ઇસ્વીસન ૨૯૦૦ વર્ષ પૂર્વે દેઇ નામના એક માણસની સાથે ચીનવાળાઓના પૂર્વજ ચીનમાં ગયા હતા. તે લોક ચીનની પશ્ચિમના ઉચ્ચ પહાડી પ્રાન્તમાંથી આવ્યા હતા, એથી જણાય છે કે, તે લોક કાશ્મિર, અને પંજાબમાંથી ગયા હશે. એ દેશ પ્રાચિન ભારતનો ભાગ હતો; ચીનની ધર્મ મર્યાદા અને વિદ્યાની માતા નિઃસંદેહ ભારત ભૂમિજ છે. પ્રાચિન ભારત અને ચીનનો ઘણોજ ગાઢ સંબંધ હતો. તેનાં અનેક પ્રમાણ છે. રામાયણ આદિ પ્રાચિન ગ્રંથોમાં ચીન અને ચીનની વસ્તુઓનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. ચીનની રાજસભામાં હિંદુસ્તાનના રાજદૂતો જતા હતા તે સારી રીતે સિદ્ધ થયું છે. ચીનમાં બૌદ્ધ મતનો ફેલાવો એ હિંદુઓના પ્રભાવનું પૂરૂં પ્રમાણ છે.

ભારતીય ઉપદ્વીપ સમહ.

કર્નલટૉડ લખે છે કે, આ દ્વીપોમાં સૂર્યવંશી ક્ષત્રિય જઇને વસ્યા હતા. ત્યાંના મંદિરોની દીવાલો પર એવી અનેક ચિત્રાવલિયો અને અન્ય ગ્રંથોમાં એવી અનેક વાત છે કે જેથી ત્યાંવાળા એ હિંદુસ્તાનના ક્ષત્રિય હતા એ સાબિત થાય છે.

જાવાદ્વીપ.

જાવાના ઇતિહાસમાં સ્પષ્ટ લખેલું છે કે, ભારતના-કલિંગ પ્રાંતમાંથી પચાસ હિંદુ

આ દ્વીપમાં જઇને વસ્યા હતા. તેમણેજ ત્યાના મનુષ્યોને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપ્યું હતું, અને પોતાનો સંવત ચલાવ્યો હતો. અને તે સંવત આજ સુધી પણ પ્રચલિત છે. તેનો આરંભ ક્રસ્રીસન ૭૫ વર્ષ પહેલાં થયો હતો. એલ્ફિસ્ટન સાહેબના બનાવેલા ઇતિહાસમાં એ સર્વ વાત લખેલી છે. એ પછી પાછું હિંદુઓનું એક રાજ્ય જાવા ગયું હતું. તે રાજાના લોક બૌદ્ધ મતાવલમ્બી હતા. આ દ્વીપમાં એ વાર્તા ચાલે છે કે, સાતમી સદીના આરંભમાં ગુજરાતનો એક રાજા પાંચહજાર મનુષ્યો લઇને ત્યાં ગયો હતો અને મતરામ નામના એક સ્થળે વસવાટ કરી રહેવા લાગ્યો હતો. તે પછી કેટલાક વખતે બેહજાર મનુષ્યો બૌદ્ધ ધર્મીનાં પાછાં ત્યા ગયાં હતાં, તેમણે બૌદ્ધ મતનો પ્રચાર કર્યો હતો. ચીન દેશનો એક પ્રસિદ્ધ મુસાફર કે જેણે આ દ્વીપને ચોથી સદીમાં જોયો હતો તે લખે છે કે જાવામાં આ વખતે સર્વ લોક હિંદુ મતાનુયાયી હતા.

वोर्नियोद्वीप.

એક પ્રસિદ્ધ મુસાફર કહે છે કે, આ દ્વીપમાં ઠેકાણે ઠેકાણે હિન્દુ-ધર્મનાં પ્રાચીન ચિન્હ મળે છે; પર્વતોની કંદરાઓ અને ખુલા મેદાનોમાં હિંદુસ્તાનના જેવા મંદિરો અને શિવાલયોનાં ખંડેર જણાય છે. સમુદ્રના કિનારેથી કોઇ ચારસો માઇલ દૂર વા નામની જગ્યાએ પણ કેટલાંક મંદિર ઉચ્ચ શ્રેણીની કારીગીરીથી બનાવેલાં જણાય છે, અને તેમાં હિન્દુ દેવતાઓની પ્રતિમાઓ પણ છે.

वालीद्वीप.

આ દ્વીપ જાવાની પૂર્વે છે. સરસ્ટામફર્ડ રેફિલસ લખે છે કે, આ જગ્યાએ કેવળ બ્રાહ્મણોનો ધર્મ એકલોજ જણાય છે એમ નહિં, પરંતુ અહીં સહેર અને પ્રજાની વ્યવસ્થા સંબંધી રિવાજ હિંદુઓના જેવો છે.

सुमात्रा.

આ દ્વીપમાં હિંદુઓના એક વિશાળ મંદિરનું ખંડેર જોવામાં આવે છે, અને અનેક ખંડિત મૂર્તિયો પણ ત્યાં મળી આવે છે.

सेलेविस द्वीप.

આ દ્વીપમાં પણ હિંદુઓનાં અનેક ચિન્હ મળે છે. પ્રશાન્ત મહાસાગરમાં જેટલા દ્વીપ સમૂહ છે, તે સર્વમાં હિંદુ ધર્મનાં સ્મારક ચિન્હ મળી આવે છે. કેટલાક વખત ઉપર ત્યાં હિંદુ ધર્મનો ખુબ પ્રચાર હતો એમ જણાય છે.

लंका.

લંકામાં અત્યંત પ્રાચિન વખતથી હિંદુઓનું આવાગમન ચાલ્યાં કરે છે. રામચંદ્રજીના વખતમાં લંકાના આચાર ભ્રષ્ટ બ્રાહ્મણ-રાવણનું રાજ્ય હતું. રાવણને માર્યા પછી લંકાનું રાજ્ય સદાચારી વિભિષણને આપવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી હિંદુસ્તાનના લોકોએ ત્યાં જઇ બૌદ્ધ મતનો ફેલાવો કર્યો હતો. ચક્રવર્તિ અશોકના વખતે લંકા અને હિંદુસ્તાનનો ગાઢ સંબંધ હતો. આ દ્વીપનું બીજું નામ સિંહલદ્વીપ છે, તેનું અપભ્રષ્ટ નામ સીલોન છે.

આવો એશિયા સંબંધી વાત થઇ હવે બીજા મહાદ્વીપોની હકીકત સાંભળો:—

आस्ट्रेलिया.

આ મહાદ્વિપમાં પણ હિંદુ જાતિ પહોંચી ગઇ હતી; પરંતુ ત્યાં તેણે ઘણો વખત સુધી વાસ કર્યો નહતો. તથાપિ આ દ્વીપમાં હિંદુઓના પ્રભાવ સૂચક કેટલીક અદ્ભૂત વસ્તુઓ મળી છે. તેમાં વસનારી જાતિયોની પાસે એક એવું શસ્ત્ર છે કે જે હિંદુઓની વિખ્યાત શસ્ત્રવિદ્યાની યાદ આપી શકે છે. આ શસ્ત્રનું નામ બોમરંગ છે. તે બાણના જેવા આકારનું છે. તેમાં એ અપૂર્વતા છે કે શત્રુને હણીને તેના પ્રેરકની તરફ પાછું આવે છે. મહાભારતના યુદ્ધ વખતે અર્જુન અને કર્ણની પાસે જે બાણો હતાં તેના જેવું આ બાણ છે.

અપૂર્ણ.

बंगिय नररत्नो.

૧
મહાત્મા કેશવચંદ્રસેન.

બ્રહ્મો સમાજના આગેવાન અને જાણીતા સુધારક મહાત્મા કેશવચંદ્રસેનનો જન્મ તા. ૧૯—૧૧—૧૮૩૮ ના રોજ થયો હતો. તેમના પીતાનું નામ પ્યારિમોહન હતું તેઓ કલકત્તાની ટંકશાળમાં દિવાન હતા, તેમનાં માતુશ્રીનું નામ સરોદાસુંદરી હતું. તેઓ દશ વર્ષની ઉમરના હતા ત્યારે તેમના પીતાનું મૃત્યુ થયું હતું તેથી તેઓ તેમના કાકાની દેખરેખ નીચે ઉછર્યા હતા. પ્રથમ તેમને પ્રાથમીક શાળામાં મુકવામાં આવ્યા હતા તે પછી તેઓ મેટ્રોપોલીટન કોલેજ તથા હીન્દુ કોલેજમાં દાખલ થયા હતા. બાળપણથીજ તેમને તત્વ વિદ્યાનો શોખ હતો. મીલ્ટન અને શેકસપીઅરનાં કાવ્યોના તેઓ ખાસ પ્રશંસક હતા. અને ગદ્યમાં બેકન અને બટ્ટ એ વિદ્વાનોના ગ્રંથોના તેઓ ખાસ અભ્યાસક હતા. ૧૮૫૬ માં તેમનું લગ્ન થયું અને તેને બીજે વર્ષે એટલે ૧૮૫૭ માં તેઓ બ્રહ્મો સમાજમાં જોડાયા. ૧૮૬૧ માં તેમણે બેંક ઓફ બેંગોલમાં કલાર્ક તરીકે નોકરી મેળવી; પરંતુ ધાર્મિક કર્તવ્ય બજાવવાના અતિ ઉચ્ચ હેતુથી તેમણે તે જગાનું ઘણા થોડાજ વખતમાં રાજીનામું આપ્યું, અને તેજ વર્ષમાં તેમણે "ઇન્ડીઅન મીરર" નામનું ચોપાનીયું કાઢવું શરૂ કર્યું. ૧૮૬૨ માં ધાર્મિક વિષયની ચર્ચા કરવાના ઉદ્દેશથી તેમણે સંગત સભાની સ્થાપના કરી. અને તેજ વર્ષમાં એટલે ૧૮૬૨ ના એપ્રીલ મહીનાની ૧૩ મી તારીખે મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ટાગોરના વરદ હસ્તે તેમને બ્રહ્મો સમાજના આચાર્યનું પદ પ્રાપ્ત થયું. ૧૮૬૪ માં તેઓ બ્રહ્મો સમાજના ઉપદેશક તરીકે મદ્રાસ ગયા. અને ત્યાં તેમણે બ્રહ્મો સમાજની શાખાની સ્થાપના કરી. તેમણે વિધવા વિવાહ અને ઇન્ટર મેરેજના પક્ષમાં ઉપદેશ કર્યો અને તે સઘળાનો લાભ લઇ તેમના દ્વેષીઓએ તેમની નિંદા અને ખોટી અફવા ફેલાવી અને તે દ્વારાએ તેઓએ તેમની અને મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર વચ્ચે વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન કરાવ્યું અને તેના પરિણામે તેમને તેમના શિષ્યો સાથે મહર્ષિથી જુદા પડવું પડ્યું, અને જુદા પડતાં તેમણે નવીન સમાજ સ્થાપી. આ બેદકારક બનાવ તા. ૧૧-૧૧-૧૮૬૬ ના રોજ બન્યો. સમાજ માટે તેમણે વેદો, બાયબલ, કોરાન અને

ઝંદાવસ્થાના પ્રમાણો સમજી કરી નવસંહિતા રચી. અને ૧૮૬૮ માં પ્રખ્યાત બ્રહ્મોમંદીરનો પાયો નાખ્યો; અને તેજ વર્ષમાં હિંદના વાઇસરોય લૉર્ડ લૉરેન્સ તરફથી બ્રહ્મોમેરેજ બીલ કાઉન્સીલમાં રજુ કરવા સારૂ તેમને આમંત્રણ થયુ ૧૮૭૦ મા તેઓ વિલાયત ગયા અને ત્યાંના જુદાં જુદાં ગામોની મુલાકાત લીધી અને ત્યાના અંગ્રેજોની વિનતી ઉપરથી જુદા જુદા વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાનો આપ્યા તે ત્યાંના સઘળા અંગ્રેજો તરફથી મુક્ત કંઠે પ્રશંસા પામ્યા ત્યાંથી પાછા આવી તેમણે સ્ત્રી કેળવણી તથા સુધારાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી ઇન્ડીઅન રીફૉર્મ એસોશીએશનની સ્થાપના કરી ૧૮૭૭ માં તેમણે કલકત્તામાં અપર સરક્યુલર રોડ ઉપર એક ભવ્ય મકાન ખરીદ્યું અને તેનું નામ લીલી કૉટેજ પાડયુ ૧૮૭૮ માં તેમની દીકરીનાં લગ્ન કુચબીહારના મહારાજા સાથે કર્યાં અને તે સબંધથી તેમના દેશીઓએ તેમની ઘણી નિંદા કરી અને ખોટી અફવાઓ ઉરાડી અને તેથી તેમને ઘણું ખમવું પડ્યું. ૧૮૮૧ માં તેમણે ધ્વજારોપણ નામનો એક નવો સંસ્કાર કર્યો તેનો હેતુ **સઘળાં રાષ્ટ્રો, સઘળા લોકો, સર્વ ધર્મો, સઘળા લોકાચાર, સર્વે ભક્તિમાર્ગો, અને સઘળાં વૈરાગ્યનાં સાધનો તેમાં એક લીન થએલાં છે અને તે બધાંની સિદ્ધિ અર્થેજ આ નવ વિધાન ધ્વજારોપણ છે એમ સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યું અને આ ધ્વજના રક્ષણ અર્થે હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી, પારસી, વીગેરે તમામ ધર્મના લોકોએ પ્રયાસ કરવો જોઇએ અને દરેકે આપસ આપસના દ્વેશોનું વિસ્મરણ કરી આ ધ્વજા નીચે એકત્ર થવું એમ સમજાવ્યું.** ૧૮૮૪ ના જાનેવારી મહીનાની આઠમી તારીખે મહાત્મા કેશવચંદ્રસેન વિશ્વ પિતાના અમરધામમાં સિધાવ્યા. બ્રહ્મો સમાજરૂપી વૃક્ષનું બીજ રાજારામ મોહનરાયે રોપ્યુ. મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ટાગોરે તે વૃક્ષને પાણી પાઇ તેનું સંરક્ષણ કર્યું અને મહાત્મા કેશવચંદ્રસેને તેનું પ્રચંડ વૃક્ષ બનાવી સમગ્ર ભારત વર્ષને તેનો આસ્વાદ ચખાડયો

મહુધાનિવાસી.

महाभारतमां आयुर्वेदनो अर्थ अथवा माहात्म्य.

(લેખક—શ્રીયુત ઉદયચંદ લાલચંદ).

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

મૂત્રાશયના મૂળમા અને ગુદા પ્રદેશમા તેજનો આશ્રય કરનાર અપાન વાયુ મૂત્રપુરીષને બહાર નિકળવાની પ્રવૃત્તિમાં ગતિ આપે છે. અપાનવાયુના અને પ્રાણવાયુના સ્થાનના મધ્યભાગમા સ્થિત રહી અગ્નિ પોતાની પાચનક્રિયા કરવામાં પ્રવર્તે છે. નાભિની નીચેના ભાગમાં પક્વાશયનું સ્થાન છે અને નાભિની ઉપરના ભાગમા આમાશયનું સ્થાન છે. અંતઃકરણ—હૃદય એ શરીરમાંની સર્વે નાડીઓનું મૂળસ્થાન છે. તેમાંથી ઉપરના, પ્રદેશો અને નીચેના પ્રદેશોમા અને આડા પ્રદેશોમાં જે નાડીઓ ફેલાયેલી છે તે નાડિઓના સંબંધમા કહેવામાં આવ્યુ છે કે

शतंचैका हृदयस्य नाडयास्तासां शरीरमां सृतया।

આ શ્રુતિમાં કહ્યા પ્રમાણે—એક સો મુખ્ય નાડીઓ ફેલાયેલી છે. એક નાડી મસ્તક તરફ ગયેલી છે. દશ પ્રકારના પ્રાણોની પ્રેરણાથી એ નાડીઓ આહારમાં આવેલા અન્નોના રસોને શરીરમાંના તે તે સ્થાનોમાં પહોંચાડે છે.

આ પ્રમાણે શારીરસ્થાનનો વિષય સંક્ષેપથી મહાભારતમાં કહેવામાં આવ્યો છે.

શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલા રોગોના નાશને માટે ઔષધાદિકનો આશ્રય કરવાની આવશ્યકતા છે, અને માનસિક રોગોના નાશને માટે પ્રજ્ઞાના આશ્રયની આવશ્યકતા છે. ઇષ્ટ પદાર્થોના વિયોગથી અને અનિષ્ટ પદાર્થોના સંયોગથી જે માનસ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે તે ધીમે ધીમે શરીરને રોગગ્રસ્ત બનાવી દે છે. કારણ કે શરીર અને મન એ ઉભયનો ઘણોજ ઘનિષ્ટ અને અતિનિકટનો સંબંધ છે. તેમાં પણ કોઇ મનોજન્ય વ્યાધિ કોઇ એવા પ્રકારનો હોય કે જેને દૂર કરવા માટે કુદરતના નિયમ પ્રમાણે કશોએ ઉપાયજ ન હોય, તેને માટે કોઇ પણ જાતનો ખેદ કે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. કારણકે સતત સંતાપ શરીરને ઓજ નામના ગુણથી રહિત કરે છે. આયુષ્યનો ક્ષય કરે છે. શોકથી દૂર રહેવામાં આવે તો શરીરની તંદુરસ્તી તથા ઇંદ્રિયોનું સામર્થ્ય અપ્રતિહત રહે છે. તેને માટે તેના નિવારણ માટે—તે વિષયનું વિસ્મરણ કરતા જવું, એ એક પ્રકારનું અંતરંગ ઔષધ છે.

આ વિષય મનુ ભગવાન્ અને ભૃગુમુનિના સંવાદના રૂપમાં મહાભારતમાં ઉપલબ્ધ થાય છે તે સંવાદ સર્વાંશે આયુર્વેદના સિદ્ધાંતને અનુસરતોજ છે.

આહારના સંબંધમાં પણ લક્ષ્મી અને ઇન્દ્રનો સંવાદ મહાભારતમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમાં લક્ષ્મીએ ઇંદ્રને કહ્યું છે કે,

જે મનુષ્ય રાત્રિએ દહીં તથા સાથવો ખાતો નથી, રહેવાનું સ્થાન દુર્ગંધિ અને બીભત્સમય પદાર્થોથી રહિત હોય, સ્વચ્છ હોય અને વિસ્તીર્ણ હોય, સૂર્યના ઉદય પહેલાં નિંદ્રાનો ત્યાગ કરનારો હોય, પ્રાતઃકાલમાં મંગલમય પદાર્થો ઘી, ગાય, વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણ અગ્નિ હોત્રનો અગ્નિ, પુષ્પમાળા, સૂર્યનારાયણ, સ્વચ્છ અને પવિત્ર જળ અને ધર્માત્મા (રાજા) નાં દર્શન કરનાર હોય, રાત્રિના પહેલા પ્રહરને છોડી વચમાંના બે પ્રહર નિંદ્રાવશ થનાર હોય અને નિદ્રા લેનાર ન હોય તે મનુષ્યમાં હું આરોગ્યાદિક સર્વસંપત્તિ દેવા માટે સર્વદા ઉત્સુક રહું છું.

તેમજ જે મનુષ્યોના પાકકર્તા (રસોઈ કરનાર) ગંદા ન હોય, બનાવેલું અન્ન આચ્છાદિત ઢાંકેલું રહેતું હોય, દૂધ કે જે અવનિપરના અમૃત રૂપેજ છે તેનું ઘણીજ હુંશિયારીથી સંરક્ષણ કરનાર હોય, ઘરની અંદર ગોધુમ (ઘઉંનો લોટ) ચોખા અને બીજા ધાન્યોનું સારી રીતે સંરક્ષણ થતું હોય, મૂષક (ઉંદર) તથા બીજાં ધાન્યને કોહી ખાનારા કીટક પ્રાણીઓના સંસર્ગથી દૂષિત થયેલાં ન હોય, તેવા મનુષ્યો રોગોથી દબાતા નથી. તેઓ પોતાના ઉદ્યોગમાં સફળ થાય છે અને તંદુરસ્તી વિગેરે જે મારી કૃપાનું ફળ છે તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

"वैद्यैर्विवादं न समाचरेत्"

મહાભારતનું આ વાક્ય એ જણાવે છે કે આયુર્વેદનાં જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભયના જ્ઞાતા અને અનુભવી હોય તેવા વૈદ્યની સાથે વિવાદ ન કરવો. આ કારણથી વૈદ્ય, પરિ-

ચારક, ઔષધ અને ચિકિત્સા આ ચાર પાદ કહ્યા છે. વૈદ્યના કહેવા પ્રમાણે વર્તે તે યોગ્યજ છે. એમ કહી શકાય અને તેથીજ ચિકિત્સાનો કરવામાં આવેલો પ્રયત્ન સિદ્ધ થઇ શકે છે.

તે સિવાય કયા દુઃખને કયા કયા ઉપાયથી દૂર કરવા " એ વિષય સંબંધીનો પ્રશ્ન ધર્મરાજા-યુધિષ્ઠિરે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી શ્રી ભીષ્મપિતામહને પૂછેલ છે. એ વાત પણ મહાભારતમાંજ ઉપલબ્ધ થાય છે. યુધિષ્ઠિર પૂછે છે " પિતામહ ! શરીરમાં થતા રોગો અને ઉપદ્રવોને ક્યા ક્યા ઉપાયોથી જીતી શકાય છે ? કારણ કે શરીરના આરોગ્ય વિના ધર્માદિક ક્રિયામાં કોઈ પણ જાતની પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી."

આના ઉત્તરમાં ભીષ્મપિતામહ કહે છે કે.—

" રાજન્ ! શરીરમાં રોગોની તથા ઉપદ્રવોની ઉત્પત્તિ થયા પછી તેઓનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તેને–શરીરમાં પ્રથમથીજ રોગોની અને ઉપદ્રવોની ઉત્પત્તિજ ન થવા દેવાના પ્રયત્નના કરતાં–નીચી પંક્તિનો ગણવામાં આવે છે. પહેલાંથીજ રોગોને અને ઉપદ્રવોને શરીરમાં પ્રવેશ ન કરવા દેવા માટે મુખ્ય ઉપાય એજ છે કે–હમેશાં પથ્ય ભોજન કરવું, નિયમિતપણે ભોજન–અને તે પણ ક્યારે કે જ્યારે પ્રથમનું ઉપયોગમાં લીધેલું અન્ન પૂરેપૂરી રીતે પચી ગયું હોય તે સમયેજ ભોજન કરવું. એ ઉત્તમ માર્ગ છે. એ પ્રમાણે નિત્યભોજનના વ્યવહારથી શરીરમાં વાત વિગેરે દોષો પ્રકોપને પામતા નથી. એ ક્રિયાથી તેઓને તેમ થવાનું નિમિત્તજ મળતું નથી અને તેઓ સામ્યાવસ્થામાંજ રહે છે. એમ થવાથી રોગો અને ઉપદ્રવોનો પ્રાદુર્ભાવ થવાનો સંભવ રહેતો નથી."

મહાભારતમાં વૈદેહ જનક રાજા અને ગુરુ વશિષ્ઠનો સંવાદ પણ છે. તેમાં મનુષ્યના શરીરમાં જે જે ધાતુઓ છે, તેઓમાંથી સંતતિને પિતાના શરીરમાંથી અને માતાના શરીરમાંથી કઈ ધાતુઓ પ્રાપ્ત થાય છે, એ વિષયનું વિવેચન આયુર્વેદના શારીરસ્થાનમાં આપવામાં આવ્યું છે તે વિષયમાં કહેલું છે કે, સંતતિના શરીરમાં અસ્થિ, ધાતુ, સ્નાયુઓ અને મજ્જા એટલી પિતાના શરીરમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. ત્વચા (ચામડી), માંસ, રક્ત એ ત્રણ માતાના શરીરમાંથી મળી શકે છે.

વસિષ્ટ મુનિએ અન્તમાં તો એવોજ સિદ્ધાન્ત કરેલો છે કે–મનુષ્યના શરીરમાં જે જે ધાતુઓ છે તે તે પિતાના શરીરદ્વારાએજ પ્રાપ્ત થયેલ છે, ત્વચા, માંસ, રક્ત, મેદ, પિત્ત, મજ્જા, અસ્થિ અને સ્નાયુઓ એ આઠ પદાર્થો સૂક્ષ્મરૂપમાં પિતાનાજ વીર્યમાં રહેલી હોય છે. માતા તો એક ક્ષેત્રરૂપજ હોવાથી તે ગર્ભનું ફક્ત પોષણજ કરે છે.

માતાના કે પિતાના શરીરમાંથી કઈ કઇ ધાતુઓ પ્રાપ્ત થાય છે એ વિવાદ કરવાનું અત્રે સ્થાન નથી અને તેનો વિષય પણ અમે લખતા નથી. અમારે જે કંઈ કહેવાનું–લખવાનું છે તે એ છે કે મહાભારતમાં આયુર્વેદનું માહાત્મ્ય કેવું છે ? " માટે એ વિવાદગ્રસ્ત પડતોજ મુકીએ છીએ. શરીરને યોગના સાધનોમાં સમર્થ કરવા માટે જ્યાં પ્રાણીઓને ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે ત્યાં ત્રણ વિષયોપર વિશેષ કરીને ખાસ કરીને ધ્યાન આપવાનું કહ્યું છે. અર્થાત્ જે સમયે મૂત્રનો વેગ લાગે તે સમયે ગમે તેવું કાર્ય હોય તેને છોડી દેવું અને તે ક્રિયા કરવી. જ્યારે મલોત્સર્ગ (Privi) ની હાજત જણાય ત્યારે સર્વે વ્યવહારો

સમજીએ તે ક્રિયા કરી જોઇએ. જ્યારે નિર્વિકાર ક્ષુધા અને તૃષા—ભુખ અને તરસ લાગે ત્યારે તેની નિવૃત્તિ કરી લીધા પછીજ બીજા કાર્યમાં જોડાવું જોઇએ.

આ ઉપદેશને જેની રીતે જોઇએ તેની રીતે પાલન કરનાર મનુષ્યના શરીરમાં કોઈ દિવસે રોગ કે ઉપદ્રવ થવાનો સંભવ નથી. ઘણા દુરાગ્રહી (orthodox) મનુષ્યોને એવી ખરાબ ટેવ હોય છે કે, કુદરતી રીતે થનારા આ ત્રણે વેગોનો અવરોધ કરે છે અને પોતાના કામમાંજ ગુંચવાયેલા રહે છે. તેઓજ રોગને રહેવાની ધર્મશાળા જેવા બની જાય છે. તેઓજ રોગ અને ઉપદ્રવોથી ઉત્પન્ન થતી આપત્તિઓમાં સપડાય છે અને દુઃખી થાયછે.

हृदय परीक्षा.

(અનુવાદકઃ-શ્રીયુત જયંતિલાલ એમ. ઓઝા, બી. એ.)

(૩)

ત્રીજે પ્હોરે પાંચ વાગતાં સુશીલકુમારની ગાડી એના સસરાના ઘરને દરવાજે આવી પ્હોંચી. સુશીલ બેઠકમાં પ્હોંચ્યા કે યોગેન્દ્રબાબુના ન્હાના ભાઇ નરેન્દ્રબાબુએ જોરથી કહ્યું– "અરે બંધુ! ડાકટર સાહેબ આવી ગયા છે, એમ અંદર જઇને કહે."

સુશીલ સમજી ગયા કે સવારવાળી વાતનો બદલો લેવાનું શરૂ થઈ ગયું છે. થોડી ઘણી મશ્કરી તો થવી જ જોઇએ કારણ કે સગાઈજ એ જાતની છે.

એટલામાં અમળા અંદરથી આવીને કહેવા લાગી:–"ડાકટર સાહેબ! અંદર ચાલો."

સુશીલ હસીને બોલ્યાઃ—"ચાલો." પણ અંદર જતાંજ સુશીલને જણાઇ ગયું કે મામલો જરા વિચિત્ર છે. હમ્મેશની માફક તેના સંબંધીમાંથી કોઇ આજે તેનું સ્વાગત કરવાને આવ્યું નહીં. સ્ત્રી વર્ગ અને નોકર ચાકર પણ ઓળખતા ન હોય એમ એક બાજુ ખસીને ઉભા રહ્યા.

ઓરડાની વચ્ચોવચ લીલા રંગનો એક પડદો પડયો હતો. પડદા પાસે એક ખુરસી રાખી હતી, અમળાના કહેવાથી સુશીલ તેની ઉપર બેસી ગયા.

અમળા બોલી;—"મ્હોટી બ્હેન! ડાકટર આવી ગયા છે. હાથ બ્હાર કાઢો."

તરતજ કંકણ, ચૂડી અને કડાં પહેરેલો એક ગોરો હાથ પડદાની અંદરથી બ્હાર આવ્યો. સુશીલ તો પહેલેથીજ ગુસ્સે થઇ રહ્યા હતા, પણ આ તમાસો જોઇને તો તે ક્રોધ અને અપમાનના માર્યા ગાંડા જેવા થઈ ગયા. ઓરડાની ચારે બાજુએથી ધીમો હસવાનો અવાજ આવવા લાગ્યો. દુષ્ટ અમળા પણ ધ્યાન શૂન્ય જેવી થઇને હાથમાંના રૂપીયા ખખડાવવા લાગી.

સુશીલનો ચ્હેરો માંજેલા ત્રાંબાના વાસણની માફક લાલચોળ થઇ ગયો. આ તીવ્ર અપમાનથી એની તબીયત બગડી ગઈ. એને તો એવું થયું કે જાણે પડદો ફાડીને ફેંકી દઉં. આ બધાથી અસહ્ય વાત તો એ હતી કે તેને અપમાનિત કરવાને રચાયલા નાટકની સરલાજ પ્રધાન અભિનેત્રી હતી.

વળી રૂપીઆને ખખડાવતી અમળા બોલી:–"ડાકટર સાહેબ શું વિચાર કરી રહ્યા છો? નાડી તપાસો."

સુશીલે એ વખતની પોતાની વ્યગ્રતાને રોકીને મન સાથેજ નિશ્ચય કરી દીધો કે કોઈ વખતે આ અપમાનનો બદલો બરોબર લેવો. આ વખતે તો પોતે ડાક્ટર બનીને આવ્યા હતા એટલે ડાક્ટર જેવુંજ વર્તન રાખવું ઉચિત હતું. તેમણે પોતેજ કહ્યું હતું કે હું એક ડાક્ટર તરીકે આવીશ; નહીં કે એક સગા તરીકે, ત્યારે જો કોઇ તેની સાથે એવુંજ વર્તન રાખે તો પછી તેનાથી એ વિરૂદ્ધ કેમ કાંઈ કહી શકાય ? છેવટે વ્યગ્રચિત્તે નાડી જોઇને સુશીલ જવાને માટે ઉભા થયા. એટલામાં અમળા કહેવા લાગી.—" હમણાં જશોમાં. એકવાર મ્હારી બ્હેનના હૃદયની પણ પરીક્ષા કરવી પડશે."

આ સ્થિતિમાં એટલે કે રોગીના બ્હાર નીકળ્યા વિના રોગીની હૃદય-પરીક્ષા કેવી રીતે થઇ શકે ! આ વાત સુશીલની સમજ શક્તિમાં ન આવી. એ તો વિરક્ત થઇને અમળાની તરફ જોવા લાગ્યો.

અમળા બોલી-" મ્હોટી બ્હેન, તમે ઉભાં થાઓ. ડાક્ટર સાહેબ તમારા હૃદયની પરીક્ષા કરશે." પછી આનન્દથી સુશીલ તરફ જોઇને બોલી –" આપ આ કાણામાંથી સ્ટેથેસ્કોપને અંદર નાંખો. " આમ કહી તેણે પડદાનું છિદ્ર સુશીલની સામું ધર્યું.

બ્હાર ફરી પણ ધીમો હાસ્યનો અવાજ ગુંજવા લાગ્યો. સુશીલનો ચ્હેરો બળતા અંગાર જેવો લાલ થઇ ગયો. પણ એ બીચારો બધી રીતે લાચાર હતો. હૃદય-પરીક્ષાનો ખેલ પૂરો થતાં-" ડાક્ટર સાહેબ, આ આપની દક્ષિણા "-એમ કહીને અમળાએ ચાર રૂપીઆ ડાક્ટરના હાથમાં મૂક્યા.

સુશીલ રૂપીઆને ખીસામાં મૂકી એકદમ બ્હાર ચાલ્યા ગયા.

બદલો લેવાને તેનું ચિત્ત વ્યાકુળ થઈ ગયું. મન સાથેજ નિશ્ચય કર્યો કે એવો બદલો લઉં કે સરલાને હમ્મેશને માટે પશ્ચાતાપ કરવો પડે. આટલો દંભ ! આટલો અહંકાર !

સુશીલ ગાડી ઉપર ચડવા જતા હતા કે અમળાએ તેને રોકવા આટલું કર્યાં છતાં અમળાથી તેનો છુટકારો ન થયો ! પાછું અમળાએ એક ઝેરી તીર છોડયું:—" વાહ, ડાક્ટર સાહેબ ! આપ તો ફી લઇને ચાલતા થયા ! દવા તો કાંઇ લખી દીધી નહીં.

સુશીલ પાછા આવ્યા અને એક પ્રિસ્ક્રિપ્શન લખી દીધું. આ પ્રમાણે તેમણે ડાક્ટરનાં બધાં કર્ત્તવ્યોનું પાલન સારી રીતે કર્યું.

સુશીલ બીજી વાર જતા હતા કે, અમળા બોલી –" રોગીની તબીયત આપને કેવી લાગી !"

" આશ્ચર્યમય. "

" આ કયો રોગ છે ? "

" અસ્વાભાવિક "

સુશીલના ગયા પછી તરલાએ કહ્યું.–" એ વખતે તો હું મ્હારૂં હસવું માંડમાંડ રોકી શકી. "

સરલાએ કહ્યું:–" પણ મને તો બહુજ કષ્ટ થઈ રહ્યું હતું. "

(૪)

સંધ્યા સમયે ખીલેલી ચાંદનીમાં અગાશીમાં બેસીને તરલા વાયુ-સેવન કરી રહી હતી. એટલામાં સરલા આવીને રોતી રોતી બોલી:—" જુઓ બ્હેન, કેવો અનર્થ થયો. તમને તો મશ્કરી લાગતી હતી."

" ચોખ્ખું કહેને શું છે?"

" જુઓ, આ કાગળ આવ્યો છે; વાંચો."

એમ કહીને સરલા તરલાની સામે એક પત્ર ફેંકીને ચાલી ગઈ. તરલાએ જઇને દીવાના પ્રકાશમાં કાગળ વાંચ્યો. સુશીલે નીચે પ્રમાણે સરલાને પત્ર લખ્યો હતો;—

" સરલા, કેટલાક દિવસથી તારા કઠોર હૃદયનો પરિચય મને મળી રહ્યો છે, પરંતુ એમાં આટલુ ઝેર ભર્યું છે એ મને પ્હેલાં માલુમ ન હતું. આજ, ત્હારા પિતાનાં ઘરનાંની સાથે મળી જઇને તેં મ્હારૂં મોટુ અપમાન કર્યું છે, ગમે તેમ હો પણ તું મને હવે મ્હો દેખાડવા નથી મ્હાતી તો હું પણ પ્રતિજ્ઞા કરૂં છુ કે આ જીન્દગીમાં ત્હારૂં મ્હો જોઈશ નહીં. મ્હારી અને ત્હારી વચ્ચે જે પતિ-પત્નીનો સંબંધ હતો તે હવે તૂટી ગયો છે. હવે તું બધી રીતે સ્વતન્ત્ર છે. જેમ ત્હારા મનમાં આવે તેમ વર્ત્તજે. તુ એ તો સારી રીતે જાણે છે કે મ્હારા કહેવામાં અને કરવામાં કાંઈપણ ફેર હોતો નથી. આ વખતે ત્હારી સાથેનો મ્હારો સંબંધ તોડીને હું મને પોતાને ઘણો ભાગ્યશાળી માનું છું."

પત્ર વાંચીને તરલા થોડી ચિંતામગ્ન થઈ ગઇ. એને ખબર ન હતી કે આવી તુચ્છ વાતને માટે સુશીલ આટલો ગુસ્સે થઇ જશે. આ વાતને લઇને જો સુશીલ અને સરલામાં હમેશને માટે વૈમનસ્ય થઇ જાય તો એ માટે તરલાજ બધી રીતે અપરાધી છે. સરલા તો પ્હેલેથીજ આ ભાવી વિપત્તિની આશંકા કરી રહી હતી. તેણે તો તરલાને આ વાતની ચેતવણી આપી દીધી હતી.

એટલામાં સરલા આવ્યાથી તરલા બોલી.—" ડાક્ટર સાહેબ તો ખૂબ ગુસ્સે થયા હોય એમ લાગે છે. તે આમ ગુસ્સે થશે એવી ખબર હોત તો આવી ગમ્મત ન કરત."

સરલાની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. કરૂણ સ્વરે તેણે કહ્યું;—" બેન, હવે શુ કરવુ?"

તરલા તેને ધીરજ દઇને બોલી;—" તું આટલી ગભરાય છે કેમ? જ્યારે સુશીલને માલૂમ પડશે કે પડદાની ઓથમાં હું હતી ત્યારે તારા પરનો તેમનો ગુસ્સો ઉતરી જશે, આને માટે તો મ્હારેજ ડાક્ટર સાહેબને મનાવવા પડશે. કોઈ રીતે એકવાર જો તેઓ અહીં આવે તો બધી વાતનો નીવેડો આવે."

" તમે મ્હોટા ભાઇને કહો કે મને ત્યાં મોકલે."

" ગાંડી છે કે શુ? આથી તો તેઓ વધારે ગુસ્સે થશે."

બન્ને બ્હેનોમાં આ વાત ચાલતી હતી ત્યાં યોગેન્દ્ર બાબુ આવ્યા. તે કહેવા લાગ્યા.— તમે બધાંએ મળીને આજ સુશીલને ગાંડા બનાવી દીધા છે કે શું? તે જે પ્રિસ્ક્રિપ્શન લખી ગયા છે તે બ્હાર બેઠકમાં મેજ પર પડ્યુ હતુ. સાંજને વખતે જ્યારે સરલાને જોવા હરેન્દ્રબાબુ આવ્યા ત્યારે તેણે પ્રિસ્ક્રિપ્શન વાંચીને કહ્યું " સરલાની આવી નજીવી બીમારીને લઇને સુશીલ બહુ ગભરાઈ ગયા હોય એમ દેખાય છે. આ ગભરાટમાંજ તે એવું

પ્રિસ્ક્રિપ્શન લખી ગયા છે કે તેમાં લખેલી બે દવાની મેળવણીથી ઝેર બની જાય છે. હરેન્દ્ર બાબુને અંદર શું બન્યું છે તેની કાંઇ ખબર નહતી, તે કહેતા હતા કે આથીજ ડાક્ટર પોતાના ઘરમાં ડાક્ટરી કરતા નથી."

તરલા બોલી—"પ્રિસ્ક્રિપ્શન તો અમારે મન એક ગમ્મત હતી. નહીં તો આજ બાકે વિપરીત બનાવ બની જાત."

"હરેન્દ્ર બાબુ કહેતા હતા કે પ્રિસ્ક્રિપ્શન એમને મોકલી આપો. તેઓ વાંચીને સુધારી દેશે." આમ બોલીને યોગેન્દ્રબાબુ જોરથી હસ્યા.

'એ પ્રિસ્ક્રિપ્શન છે ક્યાં?"

"મ્હારી પાસે છે."

અપૂર્ણ.

हिंदु लोकनो प्राचीन अने अर्वाचीन जीवनक्रम.

(લેખકઃ—શ્રીયુત મણીલાલ કેશવલાલ પરીખ,—અમદાવાદ.)

(અનુસંધાનઃ—વર્તમાન વર્ષના પૃષ્ટ ૩૩ થી.)

(૪) બુદ્ધ ધર્મકાળ—(ઇ. સ. પૂર્વે ૨૬૦ થી ઇ. સ. ૫૦૦).

ઇ. સ. ૪૦૦ માં અહીં આવેલા ફાહેન નામના ચીની મુસાફરના વૃતાંત પરથી આ કાળનું ઉત્તમ જ્ઞાન મળે છે તે દક્ષિણ હિંદુસ્થાનના લોકના સબંધમાં લખે છે.—"કર કિંવા અધિકારીઓના કાયદા કાનુન વિના પણ લોક સારી રીતે સુખી છે. ફક્ત જે લોક રાજાની માલીકીની જમીન ખેડે છે તેજ પોતાના નફાનો કંઇક ભાગ રાજાને આપે છે. રાજાઓ રાજકાર્યભાર ચલાવે છે; પણ કદિ પણ દેહાંત શિક્ષા કરતા નથી. પરિસ્થિતી પ્રમાણે શિક્ષા કમી, અધીક, દંડ, કિંવા સૌમ્ય કરવામાં આવે છે. આખા દેશમાં કોઇ પણ ઠેકાણે હિંસા અગર મદ્યપ્રાશન થતું નથી."

રાજાનું મુખ્ય કર્તવ્ય પ્રજારંજન અને તેના હિતનું સંરક્ષણ એજ હતાં, અને તેમાં અધિકારને માટે સૈન્યબળના કરતાં નૈતિક અને આધ્યાત્મિક બળનુંજ વિશેષ મહત્વ મનાવામાં આવતું હતુ. તેમના રાજ્યનો નાશ થવાનાં કારણો રાષ્ટ્રીય, બુદ્ધિ, કિંવા સમાજ ઘટનાનો અભાવ નહિ પણ તેમની ઐહિક વૈભવ માટે—પોતાના વૈભવની વૃદ્ધિ માટેની અનાસ્થા એજ હતાં. ઐહિક રાજ્ય પદના કરતાં સ્વર્ગ પ્રાપ્તીનીજ તેમને વધારે કાળજી રહેતી હતી.

રાજ કારભારનાં તત્વો ઘણાંજ ઉદાર હતાં અને રાજાની માલીકીની જમીન ખેડનાર પાસેથી માત્ર ઉત્પન્નનો ⅙ ભાગ કર તરીકે લેવામાં આવતો હતો, અને તે ઉત્પન્નમાંથી અનેક સાર્વજનિક હિતનાં કાર્યો કરવામા આવતાં હતાં. પ્રજાપર કર તદ્દન હલકા અને થોડાજ હતા આ પ્રમાણે હ્યુએનસંગ કહે છે.

આ પ્રમાણે સ્થિતી હોવાથી ખેતીને પુષ્કળ ઉતેજન મળતુ હતું. વિદ્વાનો સત્કાર કરવાની વ્યવસ્થા પણ ઘણીજ સારી હતી. ધર્મ અને ઔદાર્યની વૃદ્ધિ ઘણીજ થયેલી હતી. પ્રજા સુખી અને આબાદ હતી. સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો ઉપભોગ તેઓ ઘણી સારી.

રીતે કરતા હતા. અનેક રાજ્ય ક્રાંતિઓ અને સ્થિત્યંતરમાંથી ટકાવ કરીને સ્વાતંત્ર્યનો ઉપભોગ અને સુખની અભિવૃદ્ધિને આજ સમયમાં પ્રચારમાં આવેલી ગ્રામ પંચાયત પદ્ધતિથી ઘણોજ સારો લાભ મળ્યો હતો.

ચંદ્રગુપ્તના દરબારના ગ્રીક વકીલ મેગાસ્થિનીસે કરેલું વર્ણન પણ આજ ચિની પ્રવાસીની માફકજ છે. " ગુલામની પદ્ધતિનો અભાવ, સ્ત્રીઓની પવિત્રતા, અને પુરૂષોનું શૌર્ય વગેરે જોઈને તેને ઘણુંજ કૌતુક અને આશ્ચર્ય લાગ્યુ. શૌર્યની બાબતમાં તેઓ આખા એશિયાખંડમાં પહેલા નંબરે હતા, બારણાને તાળાં વાસવાની તેમને જરૂર નહોતી, અને સર્વથી વિશેષ તો એ કે હિંદુલોક કદિપણ ખોટું બોલ્યાનો દાખલો મળતો નથી. ગંભીર, ઉદ્યોગી, કૃષિ કર્મ નિપુણ, અને કારીગરીમા પ્રવીણ એવા આ લોક પોતે પોતાના રાજાના અમલ નીચે સુખશાંતિથી રહેતા હતા. કાયદાનો આશ્રય કરવાનો પ્રસંગ તેમના પર ભાગ્યેજ આવતો. રાજ્યકારભારનું ચિત્ર તો તેમણે ભગવાન મનુએ ઘડેલા કાયદા પ્રમાણેજ જાણે તેનું પ્રતિબિંબજ હોયની એમ કાઢેલું છે. ગ્રામ્ય પંચાયતના વર્ણન પરથી પ્રત્યેક ગામ એટલે એક નાનુ સરખું પ્રજાસત્તાક રાજ્યજ હોય એમ તેને લાગતું હતું. શૂદ્ર લોકને પણ આ આર્ય લોક યુરોપના પ્રાચીન રાષ્ટ્રોની માફક ગુલામ પ્રમાણે કદી ગણતા નહોતા, ઉલટુ તે તેમને પોતાના પર આધાર રાખનાર બાળકોજ હોયની એમ સમજતા હતા. "

સામાજિક રીતરીવાજમા માત્ર પુષ્કળ અનિષ્ટ ફેરફાર થઇ ગયો હતો. વયમાં આવ્યા પછી કન્યાનાં લગ્ન કરવાં એ અયોગ્ય મનાવા લાગ્યાં. વારંવાર આવતા પર ચક્રોને લઈને કન્યાને તેના પતિના સંરક્ષણ નીચે આપી દેવાનો ઉપક્રમ શરૂ થવાથી બાળ વિવાહનો પ્રચાર થયો, વિધવા વિવાહને તો પૂર્વે કદિ પ્રતિબંધ હતોજ નહિ પરંતુ આ સમયે પણ તે ચાલ તદ્દન બંધ થયો નહોતો. છતાં પણ તે અયોગ્ય મનાવા લાગ્યો, ભિન્ન ભિન્ન જાતીના વિવાહ થતા હતા. પરંતુ ઉત્તમ જાતીની કન્યાનું લગ્ન કનિષ્ટ જાતીના પુરૂષ સાથે થાય નહી એવી માત્ર એક રીત હતી. સતીના રીવાજની અધાપિ પર્યંત પણ લોકને માહિતી નહોતી અને સ્ત્રીઓના સબંધમાં ઉદાર બુદ્ધિ અને આદરમાન પણ કમી થયાં નહોતાં.

આ સમયની કુટુંબ પદ્ધતિ આજ પણ આપણામાં ઘણે અંશે કાયમ રહેલી છે. અંગ્રેજી નવલકથાઓની માફક પ્રસક્ષ દેખાઇ આવતો પ્રેમ આ સમયના હિંદુ સમાજમાં પ્રજામા નહોતો અને તે હાલ પણ નથીજ. આર્ય પ્રજાના જીવનક્રમમાંનું માધુર્ય વ્યક્તિ વિષયક સુખોપભોગમા નહિ પણ કૌટુંબિક પદ્ધતિમાંજ છે. પ્રાચીન આર્ય પ્રજાની પ્રાચીન ગ્રીક પ્રજા સાથે સરખામણી કરતાં એલ્ફીન્સ્ટન સાહેબ કહે છે કે—આર્યોની અંતર્ગત સમાજ વ્યવસ્થા ઘણીજ સભ્યતાની, શત્રુ સાથેનું તેમનું વર્તન ઘણુંજ દયા પૂર્ણ અને તેમનું સર્વ સામાન્ય જ્ઞાન ઉંચા પ્રકારનું હતું. ઇશ્વરનું સ્વરૂપ તથા અસ્તિત્વ આ વિષયનું તેમનું જ્ઞાન તો નિઃસંશય ઉંચા પ્રકારનું હતું અને અથેન્સના અતિ શ્રેષ્ટ વિદ્વાનોને પણ તે જ્ઞાનની માત્ર ઝાખીજ થઈ હતી.

(૫) પૌરાણિક કાળ—(ઇ. સ. ૫૦૦ થી ૧૨૦૦).

વૈદિક કાળની નિસર્ગ પૂજાને બદલે હવે મૂર્તિપૂજા શરૂ થઇ. વૈદિક અને પૌરાણિક ધર્મનાં મૂળ તત્વો એકજ છે. આ બન્નેને એકજ પરમેશ્વર માન્ય છે. પરંતુ એક નિસ-

ર્ગના રૂપતી-ઈંદ્ર, અગ્નિ, વરૂણ, સૂર્ય વગેરેની પૂજા કરીને તે દ્વારા પરમેશ્વર પૂજન કરવું એમ કહે છે. ત્યારે બીજુ ઉત્પતિ, સ્થિતી અને લય કરનારા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ આ ત્રિગુણાત્મક શક્તિનું પૂજન કરવુ એમ કહે છે. આથી કરીને આગળ ચાલતાં અનેક દેવતા, ઉપદેવતા, અને તેમના સબધી અનેક અદ્‌ભૂત કથાઓ નિર્માણ થઈ આ કાળમાં કન્યાનાં લગ્ન બાળવયમા થતાં નહોતાં. તેને લખતાં વાંચતાં શિખવવામા આવતુ હતુ. ગાયન અને ચિત્રકળા પણ સ્ત્રીઓને ભૂષણ રૂપ કળાઓ મનાતી હતી વિધવા વિવાહને માટે સખત મનાઇ થઇ હતી, સતીનો રીવાજ પણ આજ કાળમા પ્રચારમાં આવ્યો

(૬) **અર્વાચીન કાળ.**

આ કાળ ભક્ત અને સંતોનો ગણાય. આ કાળમાં આખા દેશમા અનેક મધ્વ, ચૈતન્ય કબીર મહાત્માઓ ઉત્પન્ન થયા તેમણે ભક્તિ માર્ગનો પ્રસાર કર્યો. બુદ્ધ ભગવાને ઉપદેશેલા વિશ્વબંધુત્વતુંજ પ્રતિબિંબ આ માર્ગમા પડેલુ જણાય છે. **ખરો ધર્મ તે ઇશ્વર અને પ્રાણીપર પ્રેમ રાખવો એજ છે.** સતોએ ઉપદેશેલો હરિનામ સ્મરણનો માર્ગ ખરેખર મનુષ્ય માત્રને ચૈતન્યોત્પાદક અતશુદ્ધિ અને આત્મોન્નતિ કરનારો છે. પરંતુ બુદ્ધ ધર્મનું જે પ્રમાણે ભિક્ષુવૃત્તિમા રૂપાતર થયું તેવુંજ આ માર્ગનું પણ વૈરાગી પથમાં રૂપાંતર થયું, ઐહિક ઉન્નતિના વિષયમા—સુખોપભોગના વિષયમાં સર્વજન સમાજમા ઉદાસીનતા ઉત્પન્ન થઇ ચતુર્વિધ પુરૂષાર્થી અર્થ અને કામ આ બે પુરૂષાર્થ સાધ્ય કરવા તરફ પુરૂષોનું દુર્લક્ષ થવા લાગ્યુ આ નિવૃત્તિ પરાયણ ધાર્મિક વિચાર પ્રવાહની પરિણામ કારક પ્રતિક્રિયા હિંદુસ્તાનનો પાશ્ચાત્ય રાષ્ટ્રો સાથે સંબંધ જોડાયો ત્યારથી શરૂ થઇ છે તે બન્ને સંસ્કૃતિના યોગ્ય સમેલનથી આપણા પ્રાચીન, અતિ પ્રાચીન–હિંદુસ્તાનમાં બીજો પણ એક યોગ શરૂ થયો છે, અને તેના પ્રવર્તક તરીકે સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, સ્વામી વિવેકાનંદ, સ્વામી રામતીર્થ વગેરે જગત માન્ય વિભૂતીઓ આપણને નવુ જીવન આપવા અનેક પ્રયત્નો કરી ગઇ છે.

(૭) **નવયુગ**

આ નવયુગના દૈવી પ્રભાવથી સર્વત્ર **શાંતિ, પ્રગતિ** અને **સમાધાનનું** સામ્રાજ્ય પ્રસરો એવી પરમાત્મા પાસે યાચના છે।

કળા કૌશલ્ય માટે દેશીઓની અજ્ઞતા તથા બેપરવાઇ.

આજકાલ આ લડાઇથી જે વિદેશોમાં હુન્નર કળાના પોતાના હસ્તક થવાના લાગ શોધાય છે તેમને માટે આ ભગતડો ભરતખંડ–હિંદુસ્તાન કેવળ બેપરવા જેવો લાગે છે। એ આ દેશને જેવી તેવી નુકશાની ન સમજવી, આમ વરતવાથી રાજ્યને અને પ્રજાને મોટી ખામી પહોચવાની છે. જૅપાન વિગેરે હમણા પોતાના કળા કૌશલ્ય જ્ઞાનવડે જ્યાંને ત્યાં તેનો લાભ મેળવ્યે જાય છે, ત્યારે આ ભગતડો ભરતખંડ હાથ જોડીને છાનો માનો બેઠો છે. અને નાટકો ને વાર્તાઓ તથા ધર્મને નાતના મિથ્યા ઝગડામાંજ ડોવાતો રહ્યો છે, આવુ દેશ વર્તન થવાનું કારણ રાજ્ય હશે ? કે રાજ્યથી અપાતી પ્રજા કેળવણી હશે? કે તેમાથી કેળવાતા ગ્રાજ્યુએટો હશે ? કે આ દેશની ભગતડી (કાચી) પ્રજા હશે ? ગમે

તેના દોષ હોય પણ તે ફગા ટૌ શયથી અટ્ટ ને મેપરવા છે, એ તો દેખીતુ કે ન્નેટની પેન, શીશાપેન, દિવાસળી જેવી હનખી ચીજોનાં પણ જે દેશ કારખાના કાઢી શકે નહિ તે બીજી મોટી ફતેહ શુ મારી શકે એ વિચારવા જેવુ છે, આને માટે એક રગને માટેજ દાખલો લઇએ તો તેથી તેવુ ઘણુ સમજવામા આવશે

હમણાં જર્મનીની કૃત્રીમ ગળી આ દેશમા આવતી બધ થઇ છે જેથી પાછી આ દેશમા થતી કુદરતી ગળીની બનાવટ તથા વેપારને ઉત્તેજન મળવા લાગ્યુ છે, પરતુ આ દેશમાં રાતા રગને માટે જે પહેલા આનમળ સોરગી ને મજીઠનો બહોળો પાક થતો હતો અને તેમાંથી બહોળે પાયે રાતો પાકો રગ કાઢવામા આવતો હતો તથા તે દેશ વિદેશમા ખપતો હતો તે જ્યારથી જર્મન રાતો રગ મજેટા, પીળો ભરાઈને આવવા લાગ્યો, ત્યારથી તે સ્વદેશી રગ બનતો બધ પડયો હતો પરતુ આ લડાઇ જાગતા તે રગ જર્મનીથી આવવો બધ પડયો છે, છતાં પુન તે પહેલાં આ દેશમાં રાતા રંગ બનતા હતા તે પાછા કેમ બનતા નથી? પરતુ તૈયાર વસ્તુ મળે તો મેહનત વડે આલ, સોરગી ને મજીઠમાથી તે રગ બનાવવા માટે આળસ છે તથા તે માટે સ્વદેશીને ચાહવાની મોટી મોટી વાતો કરનાર રાજાઓને તથા શેઠ શાહુકારો અને કપડાના વેપારીઓનો તે બનાવનારને ટેકો નહિ મળતો હોય તેમ તેમની તેને માટે બેપરવાઇ હોવી જોઇએ, પરતુ આવો, રગને માટે આવેલો મોકો, જે ભાવમાં પાલવે તેમ છે તેવી અર્થશાસ્ત્રની તક ચુકવા પછી તેને માટે એવી બીજી ત કયારે મળવાની? વળી રસાયન શાસ્ત્ર ને પદાર્થ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રમાં ભરતખડીઓને માયાળુ રાજ્ય પુરા તૈયાર કરવા મથે તો તેથી તમને અને પ્રજાને પુરો લાભ થવાનો છે, છતાં તેમ કેમ બનતું નહી હોય?

આ દેશનુ ધ્યાન, જેવુ સસારની, ધર્મની બાબતોમા છે તથા ભણેલાઓમા, જેવુ ધર્મના, વાર્તાનાં ને નાટકો આદિના પુસ્તકો પ્રગટ કરવામા છે, તેવુ ધ્યાન જો વિદ્યા હુન્નર-ને કળા કૌશલ્યનાં પુસ્તકોના ભાષાંતર કરવામાં તથા નવા પ્રગટ કરવામા લાગે તોજ આ દેશનો ઉદ્ધાર થઇ શકે તેમ છે એ શિવાય હજારો સભાઓને ભાષણુ ભરવા-કરવાથી આવી લુખી લાખસીઓ પિરસવાથી કશુ પળવાતું નથી. બોલવા જાણવા પ્રમાણે કરવા વર્તવાથીજ સ્વદેશ શ્રેય થવાનુ, નહિતો લુખી રીતે જુગ જતાય થવાનુ નહીજ

રગને માટે કળકળાટ દોઢ વર્ષથી શરૂ થયો છે છતાં હજુ સુધી તેને માટે સરકા-રનુ, મીલોવાળાનુ, કે રંગોના કારખાનાવાળાઓનુ જોઇતું લક્ષ ગયુ નથી, કે તેને માટે હજુ કાંઇ થયુ નથી સારા મહેનતુ અનુભવી રસાયનશાસ્ત્રી અને જુના રગારા, ખત્રી વિગેરેને હાથમા લઈ તેને જોઇતી મુડી, ફડ દઇને આ દેશમાં ઉપજતી રગની વનસ્પતિ વિગેરેમાંથી રગ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવાની આજની આ ઉત્તમ સધી છે સુમારે ૩૦ વર્ષ પહેલા જર્મન રગ ક્યાં હતો? તે પહેલા અહીની વનસ્પતિ આદિનાજ રગ આ દેશ વિદેશના ખત્રી રગારા વિગેરે ઉત્તમ પકા રગ તૈયાર કરતા હતા પરતુ હમણાં જર્મન રંગ બંધ ને મોંઘા થઇ ગયા છતાં પણ હમણા પૂર્વવત્ પાછા કાં થતા નથી? તથા જાઇએ ત્યાં કાં પુરા પડતા નથી? તેનુ કારણ માત્ર આ દેશના આપણા લોકો અદૃષ્ટિ થઇ ગયા છે તે કે ઝટપટ કાઇ બને તે ઠીક એવા એદી બનેલા હોવાથીજ આજે હજુ મોઘા જર્મન રગ માટે વલખા મારે છે। ભા તે દુર્મીલ થઇ પડેલ છે રગનો

ઈતિહાસ જોતાં એવું દેખાય છે કે આ રંગ કળા પ્રથમ આપણી પાસેજ હતી, અને તે પૃથ્વી ઉપર બીજે અત્રેથીજ ગએલી છે. છતાં એટલું ખરૂં છે કે, દર વર્ષે હજારો ખાંડી રંગના કાચા પદાર્થ અત્રેથી જર્મની જતા હતા તેનો સત્વરૂપે ત્યાં પાકો રંગ બની બનીને અત્રે આવવા લાગ્યો અને એક પૈસાના કાચા માલનો એક આનો કે બે આના જેટલો લાભ મેળવવા લાગ્યા હતા.

સરકાર, સાવકાર, મીલોવાળા અને વનસ્પતિ રસાયનશાસ્ત્રજ્ઞ અને જુના રંગારા લોક જો ખરા મનથી સહાય, ભંડોળ, અક્કલ ને માહિતી, એની એકત્રતા મેળવી શકે તો અત્રેની જરૂરીઆના અત્રેજ રંગ તૈયાર થઈશકે તેમ છે. સરકારને પણ રંગને માટે ખનીજને વનસ્પતિ ઉપરના કાયદા ઢીલા કરવાની તથા પરદેશી રંગ ઉપર સખત કર નાંખી દેશી રંગને ઉત્તેજન દેવાની પણ આને માટે પુરી જરૂર છે, તથા તે સંબંધી પોતાના વિદ્વાનોની સહાય દેવાની પણ જરૂર છે.+

કેશરી પત્રને આધારે—લી. દેશાનુરાગી V. M. S.

જેપલિન.

(લેખક—શ્રીયુત જગનાથ ખન્ના. બી. એ. સી.)

ચાલુ લડાઈમાં જર્મનીનું બળ કેવળ વિજ્ઞાનદ્વારાજ જણાય છે જર્મનો વિજ્ઞાનમાં હોશિયાર હોવાથી આખી દુનિયાના વિરોધી બનવા છતાં પણ આટલા દિવસો સુધી રણક્ષેત્રમાં ટકી રહ્યા છે.

આ યુદ્ધમાં જર્મનીને જેપલીન અને સબમરીને ઘણી સહાયતા આપી છે. જેપલિનની સહાયથી જર્મનીએ ઘણાજ અઘોર કૃત્યો કર્યાં છે, અને નિર્દયતાની હદ કરી છે. બ્રિટીશ અને ફ્રેંચ સરકારે પણ તેનું મુખ ભાગવાને માટે મોટા મોટા વિમાનો તૈયાર કરી જર્મનીને હતાશ પમાડવાનો આરંભ કરી દીધો છે.

જેપલિન એ એક પ્રકારનું આકાશમાં સ્વેચ્છાનુસાર વિચરનાર વિમાન છે. વાયુમાં ઉડનાર એક બીજા પ્રકારનું વિમાન પણ છે જેને એરોપ્લેન કહે છે. એરોશિપની શ્રેણીના એક પ્રકારના વાયુ-યાનનેજ જેપલિન કહે છે. જર્મનીના એક પ્રસિદ્ધ વિજ્ઞાનવેત્તા જેપલીને એની શોધ કરી છે. આ આવિષ્કારને માટે આ વિજ્ઞાનવેત્તાને કાઉંટની પદ્ધિ મળી છે એથી તે કાઉંટ જેપલિન કહેવાય છે.

એરોપ્લેનને વાયુમા રકાવવાને માટે ઘણાજ જોરથી ચલાવવાની જરૂર પડે છે. તેમાં એક મોટું એન્જીન દર વખતે ચાલતુ રહેવું જોઇએ, આ એન્જીનના તેજ વેગથી તે પૃથ્વિથી ઘણેજ ઉંચે પવનની અંદર ટકી શકે છે અને નિચે પડી જતું નથી.

એરોશિપ અથવા તો જેપલિન ગુબ્બારાની માફક હોય છે. ગુબ્બારો વાયુમાં ઉંચો ચઢે છે કારણ કે તેમાં ગ્યાસ ભરવામાં આવે છે જે વાયુ કરતાં હલકો છે.

+ આવા હુન્નર ઉદ્યોગો દેશમાં ખીલવી શકાય તે અર્થે અમારા તરફથી હાલમાં જ ધનવાન નામનું પુસ્તક બહાર પાડયું છે. જેના સબંધમાં આંજે વહેંચેલા હેન્ડબીલ વાંચી ખાત્રી કરી પુસ્તક મંગાવવું. કીં. રૂ. ૫—૦—૦ પો. ૦—૫—૦

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય.

વિજ્ઞાનનો નિયમ છે કે હલકો પદાર્થ હમેશાં ભારે પદાર્થની ઉપર ચાલી શકે છે. વજનમાં પાણી કરતાં ધાતુ બહુજ ભારે છે. એથી જો આપણે એક ટુકડો પાણીમાં નાંખીએ તો તે જલ્દી ડૂબી જાય છે. પરંતુ જો આપણે તે લોઢાના ટુકડાને ટીપીની પતરૂં બનાવીને નાવ બનાવીએ તો તે નાવ પાણી ઉપર તરતું રહે છે, કેમકે લોઢાના પતરાનું પહોળપણુ વધી જવાથી તે પાણીને એટલુ હઠાવી દે છે કે, હઠાવેલું પાણી આ ધાતુના વહાણ કરતાં ભારે થાય છે. ત્યારે તે વજનમાં પાણી કરતાં હલકું થવાથી નાવ પાણીની ઉપર તરતુ રહી શકે છે. અર્થાત એકજ પ્રકારના બે પદાર્થોમાંથી હલકો પદાર્થ ભારે પદાર્થની ઉપર રહે છે.

એથી કપડાના ગુબ્બારાનું પહોળપણુ બહુજ મોટું કરીને અને તેની અંદર ખાલી જગ્યા રાખીને તેના વજનને ઓછુ કરી નાંખવામાં આવે છે. એને લીધે ગુબ્બારાનું વજન પોતાના સરખા પહોળાઇવાળા વાયુના વજન કરતાં ઓછું રહે છે. અને તેથી તે ઉપર ચઢી શકે છે. ગુબ્બારાને હલકો રાખવાને માટે તેમાંથી પવન કાઢી નાંખવામા આવે છે. અને તેને બદલે તેના વજનથી હલકા વજનનો ગ્યાસ ભરવામાં આવે છે. જેવો કે કોયલા યા લાકડાંની ધુમાડી, યા હાઇડ્રોજન નામનો ગૅસ, કે જે સર્વ ગૅસના કરતાં હલકો છે. જેટલો ઓછા વજનનો ગ્યાસ ભરવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણમાં ગુબ્બારોપણુ હવામાં હલકો થાય છે, અને એ પ્રમાણમા તેમાં વધુ માણસ કે વજન રાખવામાં આવે છે.

આ સર્વનું વજન વાયુ કરતાં હલકું રહેવું જોઇએ.

આ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાતના આધારે જેપલિને પોતાનું વાયુ—યાન બનાવ્યું છે ઍલ્યુ-મેનિયમ નામની ધાતુ બહુજ હલકી હોય છે. તેથી તેનો ઘણોજ મોટો પડાળો, ગોળો બનાવી તેમાં હાઇડ્રોજન નામનો ઘણોજ હલકો ગ્યાસ ભરવામાં આવે છે. એથી તેનું વજન તેની પહોળાઇના પ્રમાણમા હવાના વજનથી ઘણુંજ હલકું થઇ જાય છે, આ પ્રકારે તેને બહુજ હલકુ બનાવીને વાયુમાં તેને ઉડાવવામાં આવે છે. તે સિધુ આકાશમાં ઉપર ચાલી જાય છે. હાલતો જેપલિન સેંકડોની સંખ્યામાં બની ગયાં છે.

એક હજાર ઘનફુટ હાઇડ્રોજન ગૅસ પોતાના વાયુના વજન કરતાં એક મણ હલકો હોય છે. એથી એટલા ગ્યાસને રાખવાના ધાતુના ગોળાનુ વજન એક મણથી કમી હોવુ જોઇએ. જેથી ધાતુ અને ગ્યાસ બંને મળીને પવનના કરતાં ભારે ન હોવું જોઇએ. એથી જેપલિનનો ગોળો એટલો મોટો બનાવવામાં આવે છે કે, તે સર્વ મળીને વાયુના વજન કરતાં એટલું હલકું હોય છે કે તેમાં કેટલાંક મનુષ્યો બેસીને ઉડી શકે છે, અને તેમાં ઘણા વજનદાર પ્રાણઘાતક ગોળા અને તોપો પણ રાખવામાં આવે છે. તેમ છતાં પણ તેનું વજન પવનના વજન કરતા કમી રહે છે. એથી તે હવામાં ઉંચું ચઢી શકે છે.

ફ્રેંચ સરકારે હાલમાં એવાં વિમાનો બનાવ્યાં છે કે તે જેપલીન કરતાં ચઢી જાય છે. તે તેના કરતાં પણ ઉંચે ઉડીને તેના ઉપર ગોળા ફેંકી શકે છે. અને તેને બાળી દે છે. જેમ ધુમાડી ભરીને ગુબ્બારો હવામાં છોડી દેવામાં આવે છે, ત્યારે તે વાયુના વેગની સાથે ઉંચે ચઢી શકે છે. પણ તેમાં બેઠેલો માણસ પોતાની ઇચ્છા અનુસાર તેને જ્યાં ઇચ્છે ત્યાં લઇ જઇ શકતો નથી. એથી જેપલીને એક નવી યુક્તિ શોધી કાઢી છે. તેણે એક એવું નવું ઇંજીન બનાવ્યું છે કે જે જેપલીનને પોતાની ધારેલી દિશામાં લઇ

જઈ શકે છે. આ એંજીન વહાણના સુકાનની માફક ફેરવવાથી ફેરવી શકાય છે. એથી વાયુને કાપતાં જેપલિન આગળ ચાલી શકે છે અને વહાણની માફક ઇચ્છાનુસાર ચલાવી શકાય છે. નિચે ઉતારવા માટે તેનું વજન ભારે કરવું પડે છે, અને ઉપર ચડાવવાને માટે તેનું વજન હલકું કરી નાંખવું પડે છે. થોડો ગ્યાસ કાઢી નાંખવાથી તેનું વજન વધી જાય છે. જેથી તે એકદમ નિચે ઉતરી શકે છે. તેમજ કેટલોક બોજો નીચે ફેંકી દેવાથી તેનું વજન હલકું થઇને તે ઉપર ચડી શકે છે. અને તે પ્રકારે તે ઘણે ઉંચે સુધી ચડી શકે છે. તે એકદમ તીરની માફક સીધું નીચે તેમજ ઉપર જઇ શકે છે. યુદ્ધમાં બોમ્બના ગોળા નિચે નાંખીને તે હલકું થઇને ઉપર ચડી શકે છે. એથી તોપોના ગોળા તેને ઘણીજ આપણે વાગી શકે છે.

જેપલીનને ભારે કરવાને માટે તેમાંથી ગ્યાસને બાહાર કાઢી નાંખવામાં આવે છે, એથી હલકા ગ્યાસની જગ્યાએ ભારે હવા આવી જાય છે અને જેપલીન નિચે આવી શકે છે. આ પ્રકારે ઘણીવાર ગેસ કહાડી નાંખવાથી તેનું વજન ઘણું વધી જાય છે. અને ગેસ ન રહેવાથી તે હવામાં સ્થિર રહી શકતુ નથી એથી કોંટ જેપલિને એક યુક્તિ કરેલી છે.

જેપલિનની અંદર ઘણા થેલાઓ રાખવામાં આવે છે, અને દૃઢ ધાતુની બે ટાંકીઓ પણ રહે છે જેમાંની એકમાં હવા, અને બીજીમાં ગેસ ભરી રાખવામા આવે છે. તેનો સંબંધ નળદ્વારા થેલાઓમાં કરેલો હોય છે. એ પ્રકારે જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે તે થેલાને પવન ભરીને ભારે કરવામાં આવે છે. અને જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે પવનની જગ્યાએ ગેસ ભરી હલકું વજન કરવામાં આવે છે. એક જગાએ અનેક ગેસના થેલા રાખવાથી એ લાભ થાય છે કે જો કોઇ અચાનક થેલો ફાટે તો એક કે બેમાંથી ગેસ નીકળીને ખરાબ થઇ જાય પણ બધો ગેસ ખરાબ ન થાય. કોઇ કોઇ જેપલીનની લંબાઇ ૫૦૦ ફીટથી પણ અધિક હોય છે. તેમાં નવ લાખ ઘનફુટ ગેસ સમાઇ શકે છે. એવા જેપલીનનું ઘણું કરીને ૬૦ મણ વજન થાય છે. તેમાં સત્તર મણ વજન ભરવામા આવે છે. એ કલાકના ૬૦ માઇલના વેગથી ચાલી શકે છે. તેને ચલાવવાને માટે ૩૫૦ હોર્સ પાવરનાં ત્રણ એંજીન લગાવેલાં હોય છે.

પૃથ્વી ઉપરથી ઉડતી વખતે જેપલીનમા ગૅસના સઘળા થેલા ભરવામાં આવતા નથી. કેટલાક થેલા વાયુથી ભરેલા રહે છે. તે ભારે હોવાને લીધે પાછલા ભાગમાં રાખવામાં આવે છે. જેથી આગલો ભાગ કેટલોક ઉપર તરતો રહે છે. એ પ્રકારે ઉડતી વખતે જેપલીનનું વજન કાંઇક વધારે હોય છે. જ્યાં તે ઉપર ચડવા લાગે છે કે તરત થેલામાંથી વાયુ કહાડી નાંખવામાં આવે છે એથી ગેસના થેલા ફુલી જાય છે અને તે વધારે પહોળા થઇ શકે છે. આ પ્રકારે જ્યારે ભારે હવાની જગ્યાએ હલકો ગેસ ભરવામાં આવે છે ત્યારે તે વાયુ—યાન—વિમાન—હલકું થઇને ઉપર હવામાં ઉડતું જાય છે. ઉડતી વખતે તેમાં વજન વધારે હોય છે, પરંતુ જેમ જેમ તે આગળ ઉડવા માંડે છે તેમ તેમ હલકું થતું જાય છે. કેમકે તેનું એંજીન પોતાનો ખોરાક ખાતુ જઇને તેનું વજન ઓછું કરતું જાય છે. જરૂર પડે ઉપરથી બોમ્બના ગોળા નિચે ફેંકવામાં આવે છે તેથી હલકું થઇને તેથી પણ ઉંચે ચડી શકે છે.

તેને ચલાવવાને માટે જે એંજીન રહે છે તેમાં જેમ મોટરગાડીઓનાં એંજીનોમાં પેટ્રોલ બળે છે તે પ્રમાણે પેટ્રોલ બળતુ રહે છે. બંને એંજીન ઘણાં બળવાળાં હોય છે.

हित वचन.

(સંશોધક—વાડીલાલ કાકુભાઇ સંઘવી,—અમદાવાદ).

સંત પુરૂષોનાં નીચેનાં આત્મહિતાર્થ વાક્યો દરેક બંધુએ અવસ્ય મનન કરવાં.

૧. વૃત્તિઓના વેગોને રોકી, તેમને એકાગ્રતાપૂર્વક આત્માના ચિંતનમાં સ્થાપવી એજ સુખ, જ્ઞાન અને સામર્થ્ય પ્રાપ્તિનો મુખ્ય રસ્તો છે.

૨. કોઇ પણ કાર્યને માટે બીજાના ઉપર આધાર રાખવો, એ પોતાના આત્મબળમાં અશ્રદ્ધાજ બતાવી આપે છે.

૩. મન વડે જે જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તેજ ક્રિયા સુખ અને દુઃખમાં કારણભુત બને છે.

૪. એકાગ્રતા અને શાંત સ્થિતિ સિવાય કોઇ પણ કાર્ય સર્વોત્તમ થઇ શકતુંજ નથી.

૫. જેટલું જાણ્યું તેટલું જ્યાં સુધી આચારમાં ઉતરતું નથી ત્યાં સુધી જાણેલું સર્વ નકામુ છે.

૬. વિરોધ કરવાથી જે કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી, તે કાર્ય સ્નેહથી સુધરી શકે છે.

૭. જેમ જન્મ, એ મૃત્યુના આગમનની સૂચના કરે છે, તેવીજ રીતે સંયોગ, એ ભવિષ્યમાં થનાર વિયોગની પક્કી ખાત્રી આપે છે.

૮. પોતાની માફક સર્વ પ્રાણીને, માતાની માફક પારકી સ્ત્રીને, અને પથ્થર માફક પારકા દ્રવ્યને જે નિહાળે છે, તેજ જ્ઞાની કહેવાય છે.

૯. દુનિયાના નાશાત્મક વિષયોના ક્ષણભંગુર સુખની આશાએ પ્રભુપદ પ્રાપ્તિનો ઉત્તમોત્તમ લાભ ગુમાવવો એ મૂર્ખતાજ છે

૧૦. મનુષ્ય જન્મ, એ આપણુ કર્તવ્ય કે જે સર્વોત્તમ સુખને આપનાર છે, તેને સાધી લેવા માટે છે.

૧૧. ખરૂં સુખ વિષય ભોગ ભોગવવા માટે કરવામાં આવતા પ્રયત્નથી મળતું નથી, પણ પરમાત્મા તરફ વળવાથીજ મળે છે.

૧૨. જ્યાં સુધી આત્માનુભવ કરવામાં આવતો નથી, ત્યાં સુધી મળેલી સર્વ સંપત્તિ નિરર્થકજ છે.

૧૩. દરેક માણસની સ્થિતિ પોતાના કૃત્યથીજ ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૪. સત્કર્મનો નાદ ઘંટની માફક સ્વર્ગમાં ખુલ્લો સંભળાય છે.

૧૫. દ્રવ્ય કરતાં સદ્વર્તનની સત્તા વધારે ચાલે છે.

૧૬ વાણીમાં અને કરણીમા એક સરખું પ્રમાણિકપણું એ સદ્વર્તનનું મૂળ સમજવું.

૧૭ પરિશ્રમ લીધા વગર કોઇ પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરવી એ નબળાઇ અને આળસનું મોટુ ચિન્હ છે.

સુખ દુઃખનું સાથી મનોબળ છે.

(લેખક શ્રીયુત નીમોવન શનજી મોદી.)

૧. નાક સુંઘવાની ઈંદ્રી છે અને મોઢાની બરાબર ઉપરજ નજીકમા મુકવાનો પ્રભુનો હેતુ એ જણાય છે કે મોઢામાં દાખલ થતી દરેક વસ્તુ સારી છે કે કેમ તેની આપણને તે ખબર આપે પરંતુ હાલના કૃત્રિમ જમાનામા તો મનુષ્યનો કુદરતી ખોરાક નહીં તેવા ઘણા પદાર્થોમા બીજી સુગંધી વાળી ચીજો ભેળવી બિચારી આ ઉપયોગી ઈંદ્રીને છેતરીને શૂનાવામા નાંખવામા આવે છે અને પરીણામે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે.

૨ મનની ફીકરથી હોજરી બગડે છે

૩. ૧૫૪ રતલના વજનના માણુસના શરીરમા લગભગ ૧૦૦ થી ૧૧૨ રતલ પાણીનો ભાગ હોય છે

૪. નાના બાળકો જેમ ઉંઘે તેમ તેની તન્દુરસ્તી સારી છે એમ સમજવું.

૫ બાળકોને બહુ નાની ઉંમરે નિશાળે મોકલવાથી ઘણુ નુકશાન થાય છે.

૬. તન્દુરસ્તીના કારણુ (કાનુનો) પ્રમાણે જોતા બરફનું પાણી પીવાથી બિલકુલ ફાયદો નથી એટલુજ નહીં, પણ વળી એ નુકશાન કર્તા છે જેમ બરફનું પાણી પીવામાં આવે છે તેમ તરસ વધારે લાગે છે અને વધારે પીવાયુ તો હોજરીમા નુકશાન કરે છે.

૭. નાનાં તન્દુરસ્ત બચ્ચા થોડું ઘણું રડે એવી કુદરતની નેમ જણાય છે રડવાથી બચ્ચાંના ફેફસાને કસરત મળે છે

૮. ઉંઘનો વખત ઓછો કરવો યાને ઉંઘમાથી થોડો વખત ચોરવો. તેથી મગજ શરીર અને પૈસાની બરબાદી થશે એમ નક્કી માનવું

૯. આખો દહાડે અંગની મહેનત કરવાથી જેટલો થાક લાગે અને શરીરને જેટલો ઘસારો પહોંચે તેટલો થાક અને ઘસારો માત્ર ત્રણ કલાકની મગજની મહેનતથી થાય છે.

૧૦. દરરોજ ૭ કલાક કરતા વધારે મગજનુ સખ્ત કામ કરવાથી નુકશાન થવાનો સંભવ છે.

૧૧. મરડાવાળાં, ક્ષયવાળા અને પીતવાળા દરદીઓને લીલી દ્રાક્ષ ખાવાથી ફાયદો થાયછે.

૧૨. કેટલાક તમીબોનો એવો મત છે કે મગજનો ચોકસ ભાગ જાગૃત હાલતમાં રહે અને બાકીનો ઉંઘમાં પડે ત્યારે સ્વપ્નાં આવે છે.

૧૩. વહેમી માણુસને મનનું સુખ હોતુ નથી.

૧૪. ખુબસુરતીથી પ્યાર ઉત્પન્ન થાય છે પણ તે ટકાવી રાખવા સુઘડતાઈની જરૂર છે.

૧૫. એક તન્દુરસ્ત માણુસના શરીરમાં તેના વજનનો આઠમો ભાગ લોહી હોય છે.

૧૬. પરણેલા સ્ત્રી પુરૂષો અતિ વીહાર કરવાથી પોતાના શરીરની પાયમાલી કરે છે.

૧૭. બાળકવાળી માતાઓ, જો ફળ ખાય તો તેમના બચ્ચાંને મળતુ દુધ ઉત્તમ ગુણવાળું અને પૌષ્ટીક થાય છે.

૧૮. બાળક ધાવતુ હોય ત્યા સુધી ધાવણુનો રોગ ન થાય તેમ સંભાળ રાખવી એ માતાઓનું ખાસ કર્તવ્ય અને ફરજ છે.

૧૯. બાળક ત્રણ વર્ષનું થાય ત્યાં સુધી માતાએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું. જો ત્યાં સુધી ન પળાય તો બાળક ધાવતું હોય ત્યાં સુધી તો અવશ્ય બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઇએ.

૨૦. કોઇ પણ દીવસે દાબીને ખાવું નહીં. અને અજીર્ણ થવા દેવું નહીં, તેથી ધાવણ બગડતું નથી. કદાચ બગડે તો સાધારણ રેચ લેવો.

उपयोगी वैद्यक टुचका संग्रह.

મૂત્રકુચ્છ-પથરી-મૂત્રાઘાત—ખાખરનાં ફુલ ઉકાળીને પેટ ઉપર બાંધવાથી અને તેના ઉકાળામાં સોડા અને સાકર મેળવીને પાવાથી મટે છે.

૨. મૂળાના પાનનો રસ પાશેર લઇને તેમાં થોડા સાબુ મેળવીને દિવસમાં કેટલીકવાર થોડો થોડો પાવો તેથી ત્રણ દીવસમાં પથરી મટે છે.

આંખ દુઃખવી—કપુર, મોરથુથુ એળીઓ અને સીંદુર ત્રણેને એકત્ર વાટી, પાણીમાં ઘુંટી આંખના ઉપર લગાવવાથી મટી જાય છે.

શૂળ-ચુંક—મૂવતાની હીંગ ૮ માસાને ગાયના ઘીમાં શેકીને પછી તે હીંગમાં ફુલાવેલો ટંકણ ૧ા તોલો, નુરનું ચુર્ણ ૫ તોલા, મીઠું રાા તોલા નાખી ઘુંટીને તે સર્વની ૫૪ ગોળી બનાવી સવાર સાંજ એકેક ગોળી ખાવાથી ૨૭ દિવસમાં ગમે તેવી શૂળ-ચુંક હશે તો પણ મટી જશે.

તાવ—લોબાનને ઝીણો વાટીને તેમાંથી બબે રતીના પ્રમાણથી દિવસમાં બબેવાર પાણી સાથે આપવાથી તાવની ગરમી તુરત શાન્ત થઇ જઇ તાવ ઉતરી જાય છે.

ક્ષય રોગ ઉપર લસણનો ઉપાય—એક બાળકને કફ-ક્ષય થયો હતો અને તેને ગળા ઉપર કંઠમાળની ગાંઠ નીકળી હતી તે ગાંઠ ઉપર લસણના રસનો લેપ કરવાથી તેનો તે ક્ષય-કફ અને કંઠમાળનો રોગ મટી ગયો હતો એ લસણના રસને લીધે શરીરમા સલ્ફ્યુરીક એસીડ તૈયાર થાય છે. અને તે ક્ષય રોગ ઉપર ગુણ કરે છે સલ્ફયુરીક એસીડના કારખાનામાં કામ કરતા મજુરોને કફ કે ક્ષય થતો નથી તેમજ તેવા દરદીઓ જો તે કારખાનામાં મજુરી કરવા રહે છે તો તેનું દરદ મટી જાય છે. અને તેથી સલ્ફ્યુરીક એસીડમાં ક્ષય મટાડવાનો ગુણ છે અને તેથી યોગ્ય પ્રમાણથી તે એસીડને શરીરમાં ઉત્પન્ન કરવાને માટે લસણ ખાવુ એ ક્ષય મટાડવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે વળી તે ઘણોજ થોડા ખર્ચનો અને કારગર ઉપાય છે.

કેટલીક સ્ત્રિયોને સુવાવડ પછી ક્ષય રોગ થાય છે એથી તેને સુવાવડમાં ઘીમાં તળીને લસણ ખવરાવવાથી ફાયદો થાય છે.

પ્લેગની ગાંઠ ઉપર લસણનો લેપ ચોપડવાથી અને લસણ ઘીમાં તળીને ખાવાથી પ્લેગ મટે છે.

તેવીજ રીતે લસણને ઘીમાં તળી ક્ષયવાળા દરદીએ રોજ સવારમાં તોલા ૧ થી ૪ તોલા પર્યંત લસણની કળીયો ખાવાથી ક્ષય મટે છે. એવું અમેરીકાના વર્લ્ડ્સ મેગેઝીન-માં ત્યાંના એક ડાક્ટરે લખ્યું છે.

ગર્ભભવિષ્ય.

(વૈદ્ય જયશંકર કાનજીભાઈ ચંડીઆસાદ).

ગર્ભાધાનની મુદતનું વિવેચન કરતાં ગર્ભનું ભવિષ્ય એવા વિષયનો પ્રશ્ન કાઢી શકાય. અને તે પર વિચાર ચલાવતા તેમા નીચે પ્રમાણે ચોવીશ બાબત જાણવાની આવશ્યક્તા ઉદ્ભવે છે: અને જેમાંની કેટલીક શોધનો આધુનિક પશ્ચિમના વૈદકમાં સંપૂર્ણ રીતે વ્યક્ત થયેલી કહી શકાતી નથી.

૧ ગર્ભોત્પત્તિ ભૂમિ. ૨ રજોદર્શનનો સમય. ૩ ગર્ભ ગ્રહણ યોગ્ય કાળ, ૪ રજસ્વલા સ્ત્રીઓના નિયમ. ૫ વિરૂદ્ધ આહારાદિ વર્તનથી ગેરનામો. ૬ રજસ્વલાનું ઇષ્ટ ગર્ભ કૃત્ય. ૭ તદંગત ભર્તૃ કૃત્ય. ૮ ગર્ભ ગ્રહણ યોગ્ય નાડીઓ. ૯ યુગ્મા યુગ્મ રાત્રી ગમનફલ ૧૦ ગર્ભાશય સ્વરૂપ. ૧૧ પુરૂષ તથા સ્ત્રી ગર્ભના ગર્ભિણીને થતા લક્ષણ. ૧૨ નપુંસક ગર્ભના લક્ષણું ૧૩ ગર્ભ વિકૃતિ. ૧૪ ગર્ભ જનન યોગ્ય શુક્ર તથા આર્તવ ૧૫ ગર્ભનું પૃથક પૃથક માસમાં બંધારણ ૧૬ ગર્ભ બંધારણમાં પ્રથમાગમાં જુદા જુદા વિચારો. ૧૭ ગર્ભ બંધારણમાં માતૃપિતૃ અંગોના વિભાગ ૧૮ ગર્ભ જીવનના ઉપાય. ૧૯ ગર્ભ વૃદ્ધિ હેતુ. ૨૦ દૃષ્ટી, કેશ, નખ વિ. વૃદ્ધિ ન થવાના કારણો. ૨૧ અંગના અચેતનું કારણ. ૨૨ મળ મૂત્રોત્સર્ગ ન થવાનાં કારણો. ૨૩ અંદર ગર્ભ ન હોવાનાં કારણો. ૨૪ ગર્ભવંતીના કૃત્યપર ગર્ભનુ ભવિષ્ય.

પ્રશ્ન. ૧—૨—૩ ના સબંધમાં રજપ્રાપ્ત સ્ત્રી તે ગર્ભ ભૂમિ ગણાય છે. અને તે રજ પ્રાપ્તિ પ્રતિમાસે અઠાવીશ કે ત્રીશમાં દિવસથી ચાર પાંચ દિવસ સુધી બાર વર્ષથી આરંભી પચાસ વર્ષની વય સુધી સ્રવે છે અને સ્રાવ દિવસથી ષોડશ રાત્રિ ગર્ભ ગ્રહણની મનાયેલી છે. (સર્વ સાધારણ નિયમ)

પ્રશ્ન ૪ થા ના સબંધમાં—ઋતુ પ્રાપ્ત સ્ત્રીએ પ્રાપ્ત દિવસથીજ અહિંસા બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું જોઇએ. દર્ભાદિ શય્યા ઉપર શયન કરવું, અને પોતિકા પતિનાં દર્શન કરવાં નહિ કરપાત્રથી, મૃતિકાના પાત્રથી અગર પર્ણપાત્રથી ત્રણ રાત્ર સુધી હવિષ્યાન્ન જમવું. અશ્રુપાત ન કરવો. નખ ખોતરવા નહિ તેમજ અભ્યંગાદિ ક્રિયા પણ ન કરવી. નેત્રમાં અંજનાદિ પદાર્થ પણ અંજન માટે વાપરવા નહિ સ્નાન પણ વર્જ્ય છે. દિવસની નિદ્રા તથા અતિશ્રમથી દોડવુ. ઉચ્ચ સ્વરથી ભાષણ તથા હાસ્ય, કર્કશનાદ શ્રવણ, તથા આયાસ વિગેરે ક્રીઆઓ વર્જ્ય છે ભૂમિ ખોતરવી અને શીત પવન સેવો તે નિષેધ છે.

પ્રશ્ન. ૫—ના સંબધમાં ઉપરોક્ત નિયમોનું અજ્ઞાનથી, લોભથી, પ્રમાદથી કે દૈવયોગથી ઉલ્લંઘન થાય, તો તેના દોષો પ્રાપ્ત થવાના ગર્ભને હાનીકર્તા થાય છે, એટલે કે રૂદન કરવાથી નેત્રમાં વિકૃતિ, નખચ્છેદથી કુનખતા, અભ્યંગ, અનુલેપન સ્નાનથી દુ:ખશીલ, અંજનથી વક્રદષ્ટી, દિવસ નિંદ્રાથી, ઉંઘણશીપણું, દોડવાથી સાહસિક સ્વભાવ, અત્યુચ્ચ શબ્દ શ્રવણથી બધિરતા, અતિહાસ્યથી તાલુદંત, ઓષ્ઠ જીહ્વાઓમાં શ્યામતા, અતિ કંનથી પ્રલાપપણું. પરિશ્રમથી તથા વાત સેવનથી ઉન્મત્તતા, ભૂમિ ખનનથી સ્ખાલન, શીલતા, આ પ્રમાણે જુદા જુદા વિકારો પ્રાપ્ત થવાના ગર્ભને થાય છે.

પ્રશ્ન. ૬ ના સબધમાં—રજ:પ્રાપ્ત સ્ત્રીના સ્નાન દિનસે પ્રથમ જે આકૃતિ મનુષ્યનું મુખ નિરખે છે, તે આકૃતિનો ગર્ભ પ્રસવ આપે છે. માટે તેવે સમયે પોતીકા પતિ વદ-

ભાવે પુત્ર, તદભાવે સત્પ્રતિમાનું નિરીક્ષણ રાખવું. તેને માટે શાસ્ત્રીય વૈદ્યનીય પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે ભગવાન ધન્વંતરીનું છે.

पूर्वं पश्ये ऋतुस्नाता या दर्शं नरमंगना ।
तादृशं जनयेत्पुत्रं ततः पश्येत्पिति प्रियं ॥

આ સ્થળે પાર્તિ પ્રિયં નો અર્થ પોતાના પ્રિય પતિને અગર સ્વપતિ તદભાવે પ્રિયં પોતાને પુત્રાદિ પ્રિય પ્રતિમા એમ નિર્દેશ છે.

પ્રશ્ન. ૭—ના સંબંધમા—તેવીજ રીતિએ પુરૂષને પણ ગર્ભાધાનને માટે પ્રથમ દિવસનું ગમન તે આયુના ક્ષયનો ભય સૂચવે છે. બીજે દિવસે પણ ઋતુમાં તેને માટે રતિ સંગ ત્યાજ્ય છે. કારણ તે દિવસે રહેલો ગર્ભ કદાચ રહે તો તે જન્મતાં જીવતા નથી. ત્રીજે દિવસે પણ રહેલો ગર્ભ સ્વલ્પાયુષી તથા અંગ વિકૃતિવાળાં પ્રાપ્ત થાય છે. માટે તે દિવસ પણ વર્જ્ય છે. અતએવ ચતુર્થી, ષષ્ઠી, અષ્ટમી, દશમી, તથા દ્વાદશી વિગેરે ષોડષ રાત્રીઓમાં તેમને (ઋતુસ્નાનસ્ત્રી) યથાર્થ ભજવી એટલે કે જેમ જલ પ્રવાહ ચાલતો હોય તેવા પાણીમાં ક્ષિપ્ત દ્રવ્ય આગળ તણાઇ કાંઠે નિકળી જાય છે; તેમજ ત્યાંસુધી રજોનીવૃત્તિ ન હોય ત્યાં સુધી પડેલુ વીર્યરૂપી દ્રવ્ય બહાર જતું રહે છે માટે તેને ગર્ભાધાનોક્ત વિધિથી ભજવી જોઇએ વળી ધર્મ શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે પણ

प्रथमेहनिचांडाली द्वीतिये वह्मघातिनी ।
तृतीयेरजकी पुसां यथा वर्ज्या तर्था गना ॥

તે પ્રમાણે પ્રથમના દિન ત્રય વર્જ્ય છે આ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે, કે ધર્મ પણ વૈદ્યિક શાસ્ત્રને અનુસરિનેજ બંધાયેલો છે; અને વૈદ્યકિય રીવાજને અનુસરવું તે એક સુખપ્રદજ છે. તો ધર્મને અનુસરવુ તે વધારે સુખપ્રદ કેમ ન હોય? કારણ તે ઉભયાર્થને સિદ્ધિ આપનાર છે. ચતુર્થ રાત્રને માટે પણ એવો મત છે કે—

चतुर्थादि दिवसेऽपि रजोनिवृत्तौस्त्रीपत्यासंगच्छेत् ।
नतुरजोऽनुवृत्ताविति ॥

એટલે. કે, રજની. નિવૃત્તિ. હોય. તો. ગમ્ય. અને. અનુવૃત્તિ. હોય. તો. અગમ્ય. હવે. ઉપરના. દિવસોમાં પણ ઉત્તરોત્તર ગમન, વિદ્યા, આયુષ્ય અને આરોગ્યપ્રદ છે.

પ્રશ્ન ૮ ના સંબંધમા—પ્રેમદાઓને મનોભવાગાર મુખમાં ત્રણ નાડીઓ વર્ણવેલી છે. તેમાની પેલી સમીરણા છે. તે મદનાત પત્રમાં પ્રધાનભૂત અને વિશેષ નાડી મનાયેલી છે. ચંદ્રમૌલિનો તેવિશે એવો મત છે કે, તેના મુખમાં પ્રાપ્ત થયેલું બીજ બીંદુ નિષ્ફળ જાય છે. ૨ ચંદ્રમુખી નામની કંદર્પ ગૃહમાં પ્રધાનભૂત નાડી છે તે સમીરણાની આગળના ભાગમા ગયેલી છે. અને તેના મુખમાં પ્રવેશ થયેલું જીવ બીજ કન્યાઓનો જન્મ આપે છે, અને તે અપત્યથી પણ સાધ્ય છે કારણ તે નાડીમાં સ્ત્રીનું આર્તવ વિશેષ હોય છે, તેમજ અધિક આર્તવથી કન્યા અને અધિક વીર્યથી પુત્ર એ નિયમે તે નાડી પુરૂષના અપત્યથી કન્યા ઉત્પત્તિ માટે સાધ્ય છે. હવે ૩ જી ગૌરી નામની જે નાડી ઉપસ્થ ગર્ભમાં સ્વભાવે કરી પ્રધાનભૂત રહેલી છે. તેના મુખમાં પડેલુ પું બીજ બહુધા પુત્રનીજ પ્રાપ્તિ આપે છે. અને તે નાડી સુરતમાં ઉપદિષ્ટ અને દૃશ્યકી ઉપભોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૯ ના સંબંધમાં—યુગ્માસુપુત્રાજાયંતેસ્ત્રિયોઽયુગ્માસુ રાત્રિષુ ॥ એટલે સ્નાન દિવસ પછીની યુગ્મ રાત્રીગમનથી પુત્રોત્પત્તિ અને અને અયુગ્મ રાત્રીગમનથી કન્યોત્પત્તિનો સંભવ છે અને તે કાળ ષોડશ રાત્રી સુધીજ છે. જે અત્રે આગળ કહેવાય ગયું છે; આ સ્થળ ઉપરનો પ્રશ્ન આદિમો ગમનકાળે બીંદુ આદી નાડીના સંબંધમાં લાગુ હોય તો તેમાં ખોટું નથી.

પ્રશ્ન ૧૦ ના સંબંધમાં—શંખ નાભિના આકૃતિવાળું અને ત્રણ આવર્તવાળું સ્ત્રીઓનું ગર્ભોત્પત્તિનું સ્થાન માનવામાં આવેલું છે. તેમાં ત્રીજા આવર્તમાં ગર્ભાશયનું સ્થાન છે. અને તે પિત્તાશય અને પક્વાશયની વચ્ચે આવેલું છે, તેની આકૃતિ જેમ રોહિત નામની માછલી પાણીમાં થાય છે કે જેનું મોઢું નાનું અને પેટ મોટું હોય છે તેની આકૃતિને મળતુંજ ગર્ભાશયનું સ્વરૂપ છે. ગર્ભાશયનું મુખ ઘણુંજ નાનું અને સાંકડું હોય છે. અને જર આર્તિથી ષોડશ રાત્રી સુધી તે દ્વાર ખુલું રહે છે. ત્યારે તેમાં શુક્ર તથા આર્તવનો સંયોગ થાય છે ત્યારે શુક્રાર્તવ યુક્ત બંધાયેલા બિંદુમાં તત્કાળ જીવ પ્રવેશ છે. અને તે બિંદુ અત્યંત સુક્ષ્માંગોનું બંધાય છે. જે અંગો વૃદ્ધિગત થતાં અંગોનું સ્ફુટપણું બંધાય છે. જેવી રીતે સૂર્યમણિમાં સૂર્યના કિરણોનો યોગ થતાં નિચે રૂ ઇત્યાદિ વસ્તુ ઉપર તેમનું પ્રકાશ બિંદુ પડતાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવીજ રિતે શુક્ર અને આર્તવનો સંયોગ થતાં તત્કાળ તેમાં જીવ પ્રવેશ થાય છે, જે જીવ પોતાના ભાવિને અવલંબી કર્મવશ બની અવિદ્યાનો સ્વિકાર કરી ગર્ભમાં પ્રવેશે છે અને પરિપક્વ સ્થીતિએ પહોંચી જન્મ લેછે. અને જન્મ જન્માંતર કૃત શુભાશુભ કર્મનો ભોક્તા થાય છે; બીજ પ્રવેશ થયા પછી ગર્ભાશયનું મુખ બીડાય જાય છે. જેમ કમળ પુષ્પ સુર્યાસ્ત થયા પછી રાત્રીએ બીડાય છે, અને પુનઃ સૂર્યોદયે ખીલે છે, તેમજ પ્રસવકાળે ખીલે છે. અપૂર્ણ.

पाषाण भेद.

(લેખક—શ્રીયુત વૈદ્ય ડાહ્યાભાઇ દયાળજી પેટીગરા.)

પાષાણ ભેદની જડીને એક રંગી સફેત વાછરડાવાળી ગાયના દુધમાં ઘસીને જે સ્ત્રી રજસ્વળા થયાના ચોથે દીવસથી ચાર દીવસ (એટલે ૪-૫-૬-૭) પીશે તેને ઇશ્વર કૃપાથી જરૂર સંતાનોત્પત્તિ થશે. દુધ અડધો શેર લાવવું, તેમાંથી પાંચ તોલા દુધમાં બે તોલો પાષાણ ભેદની જડી ઘસીને દરરોજ ચાર દીવસ સુધી પીવી અને બાકીનું દુધ ઉપરથી પી જવું. આ જડી દુધમાં ઘસી ફક્ત મહિનામાં ચારજ દીવસ જ્યાં સુધી રજસ્વળા નહિ થાય ત્યાં સુધી પીવાની છે, તેનો ચમત્કાર ફક્ત ૭ મહિનામાં જણાશે.

પાળવાના નીયમોઃ—ગરમ પદાર્થોનું સેવન કમતી કરવું, ગર્ભાશયને અતિશય આવેશયુક્ત થવા દેવું નહિ, તેમજ શરીરસંસ્થાને વધુ પડતો શ્રમ પડવા દેવો નહિ. પરિછીઃ—હીંગ, સુકાં મરચાં ને ખટાશ ન ખાવી.

પાષાણ ભેદ—એક જાતની વનસ્પતિ છે. તે નાની વનસ્પતિની માફક જમીન ઉપર પસરે છે. જેને બોરડી જેવા કાંટા થાય છે. તે ખડક ઉપર ઉગે છે. અને ગોપરીગણીના જેવાં પીળાં ફુલ થાય છે. મૂળ કડવાં હોય છે. તંત્રી.

जनावरना चेपी दरदो.

મોંવા, મોંવાસો, ખરવા અથવા લાલીઓ.

(લેખક—વેટેરીનરી સરજન રા. મોતીચંદ કુરજી ઝવેરી જી. બી. વી. સી.)

આ રોગ ખાસ કરીને ઢોર ઘેટાં અને બકરાંમાં જણાય છે. તે ઘણો સાધારણ રોગ છે, અને એટલો બધો ચેપી છે કે જો ઢોરના ટોળામાં તે દાખલ થયો તો તે ટોળાનાં તમામ જનાવરોમાં તે ઘણુંજ થોડા વખતમાં ફેલાઇ જાય છે.

ગુજરાત અને કાઠીયાવાડમાં આ રોગ મથાળે આપેલાં નામોથી ઓળખાય છે, તો પણ કેટલીક જગાએ તેને મોવાસ અને ખરવાસ પણ કહે છે; અને કેટલીક જગાએ તે "દવા"ના નામથી ઓળખાય છે. તે ત્યાંના ઘણા ભાગોમાં થોડે યા ઘણે દરજ્જે હંમેશાં જોવામાં આવે છે; અને તેથી ઢોરને ઘણી હેરાનગતિ ભોગવવી પડે છે. ચોમાસું અને શીયાળાની રૂતુમાં આ રોગ વધારે જણાય છે. આ રોગથી જો કે ઝાઝાં જનાવરો મરી જતાં નથી, તો પણ જો માંદાં જનાવરોની બરોબર આવજાત નથી થતી તો તેઓ ઘણાં દુઃખી થાય છે. ઘણુંજ સાદા અને સહેલા ઉપાયથી આ રોગ મટે છે અને તેનો અટકાવ થઇ શકે છે.

ઘણી વખતે મોવાસો તથા ખરવાસો બન્ને સાથે જણાય છે; જ્યારે કેટલીક વખતે બેમાંથી એક માલમ પડે છે. માંદાં જનાવરો સુકાઇને દુબળાં થઇ જાય છે; ત્યારે નાનાં વાછરડાંઓ કેટલીક વખતે મરી જાય છે.

આ રોગ ઘણોજ ચેપી છે અને આ રોગથી પીડાતાં જનાવરોના સહવાસમાં જો તંદુરસ્ત જનાવર આવે તો તેને ઘણુંકરીને આ રોગ થઇ આવે છે. જે જગાએ આ રોગ ચાલતો હોય તે જગાનાં જનાવરોના ખોરાક તેમજ પાણી દ્વારાએ પણ આ રોગ બીજાં તંદુરસ્ત જનાવરોમાં પ્રસરી જાય છે. જ્યારે મોવા થયો હોય, ત્યારે જનાવરોના મોમાંથી લાળ ઝરે છે. હવે આવું દરદી જનાવર જે જગાએ પાણી પીએ, તે જગાએ તેના મોંમાંથી તે પાણીમાં લાળ પડવાનો સંભવ છે; અને ફરી જો તેજ પાણી બીજું સાજું જનાવર પીએ તો તેને પણ મોંવાસો થઇ આવે છે. માટે તેની સાવચેતી રાખવા સારૂ ઘણાં જનાવરોને પાણી પીવાને માટે જે હવાડો નખેલ હોય તે હવાડામાંથી આવા દરદી જનાવરને પાણી બીલકુલ પાવું નહીં. વણઝારાની પોઠ ગામે ગામનું અને જુદા જુદા ઠેકાણાનું પાણી પીએ છે; તેથી તેમાં ઘણું કરીને આ દરદ હમેશાં માલમ પડે છે. કેટલીક વખત માંદા જનાવરોની આવજાત કરનાર લોકોથી પણ સાજાં જનાવરોને આ રોગ લાગુ પડે છે.

આ દરદથી પીડાતી ગાયો તેમજ ભેંસોને દોહ્યા પછી જો હાથ બરોબર સાફ કર્યા વગર બીજી સારી ગાયોને દોવામાં આવે તો તે સારી ગાયોને પણ આ રોગ થાય છે; જેથી આ રોગ ચાલતો હોય તે વખતે ગાય તથા ભેંસોના ગાલોએ સાવચેતીના ઉપાયો લેવા, અને પોતાના ગાય દોવા આવનાર ગોવાળના હાથ દરરોજ ગરમ પાણી અને સાબુ વતી ખુબ ધોવરાવ્યા બાદ તેને પોતાની ગાય અગર ભેંસ દોહવા દેવી.

આ દરદથી ગાય તથા બળદને જેટલી પીડા થાય છે તેટલી ભેંસ તથા પાડાને થતી નથી; એટલે ભેંસ તથા પાડાનું મોઢું થોડું આવું હોય છે તેઓને ફક્ત વાગોળવામાંજ

હરકત આવે છે; પરંતુ ગાય તથા બળદ તો બીલકુલ ખોરાક ખાઇ શકતા નથી એટલુંજ નહીં પરંતુ પાણી પીવામાં પણ કેટલુંક દુઃખ થાય છે.

કારણ—આ રોગ ચેપી છે અને એક જાતના ઘણાજ બારીક ઝેરી જંતુઓ તંદુરસ્ત જનાવરના શરીરમાં ખોરાક દવા અગર પાણી માર્ગે જવાથી થાય છે. આ ઝેરી જંતુઓ એટલા બધા બારીક છે કે, ઘણીજ ઉંચી જાતના અને કીંમતી સુક્ષ્મદર્શક યંત્રોની મદદ વડે પણ તેઓ બરોબર દેખાઇ શકતા નથી. આ ઝેરી જંતુઓ દરદી જનાવરના મોમાંથી નીકળતી લાળમાં; તેના પેસાબમાં, છાણમાં; દુધમાં તથા તે જગ્યાએ આ દરદના ફોડલાઓ જણાય છે, તે ફોડલાઓ અને ધારાંઓમાંથી ઝુરતા પ્રવાહી પદાર્થમાં, સંખ્યાબંધ જણાય છે. અને તેથીજ આ દરદથી પીડાતા જનાવરને ખાવાને ખોરાક બીલકુલ અપવો નહીં, કારણ કે તે ખોરાક અને પાણીમાં દરદી જનાવરના મોમાંથી નીકળની ઝેરી લાળ પડેલી હોવાથી તે ચીજો પણ ઝેરી થઈ જાય છે.

ચિન્હો—આ રોગનો ફેલાવો જ્યાં ત્યાં હોવાથી સાધારણ માણસો પણ આ રોગ પારખી શકે છે, જેથી તેના ચિન્હો લંબાણથી લખવાની ઝાઝી જરૂર નથી. તો પણ મુખ્ય ચિન્હો નીચે પ્રમાણે જણાય છે. "શરૂઆતમાં" જનાવરને તાવ આવે છે; તેનું શરીર ધ્રુજે છે, શીંગડાં કાન પગ અને પુછડું ગરમ જણાય છે, ખોરાક ખાવાનું બંધ કરે છે, મોમાં ચીકણું થુંક ઘણું આવે છે, અને તે થુંકની લાળ ઝરે છે, જેના તાર સંબાઇને લટકે છે, અને જનાવર વખતો વખત તે થુંક હોઠવતી ચુસી લે છે, અથવા હોઠ ઉપરથી છબાવતી ચાટી જાય છે. પહેલાં મોઢામાં પીળા ફોડલા થાય છે, જે અઢાર અગર ચોવીસ કલાકમાં ફુટી જાય છે, અને તેની જગાએ પલાસ્ટરના જેવાં લાલ ચાંદાં જોવામાં આવે છે. આવા ફોડલાઓ ઘણાજ ખરાબ કેસમાં કોઈ કોઈ વખતે નાક આંખ તથા ગાય અગર ભેંસની જનનેંદ્રીયમાં પણ દેખાય છે, તેમજ કેટલીક વખતે આવા ફોડલાઓ તેઓના આંચળ ઉપર પણ હોય છે, અને તે વખતે આંઉ સુજી આવે છે, અને દુધ ઘણું થોડું આવે છે. ખાસ કરીને આવા ફોડલાઓ જીભ ઉપર જણાય છે; તાળવામાં, ગાલની અંદર, તથા દાંતના મૂળમાં પણ વખતો વખત જણાય છે. આવી સ્થિતીમાં જનાવર બીલકુલ ખાઈ શકતું નથી.

પગ પહેલાં જરા સુજી આવે છે, અને બે ખરીની વચ્ચેની ચામડી ભીની, સુજેલી અને ગરમ જણાય છે. ત્યાર પછી મોંમાં જેવા ફોડલાઓ થાય છે, તેવાજ ફોડલાઓ પગની ખરીની વચમાં દેખાય છે. પછી જનાવર લંગડાય છે અને દુઃખને લઇને પગ આમ તેમ હલાવ્યા કરે છે. જો પગની સંભાળ બરોબર ન લેવાય તો તેમાં જીવડા પડે છે. પગમાં ખરજ આવવાથી જનાવર પોતાના પગ વખતો વખત ચાટે છે.

આ દરદનું જોર ઘણું કરીને ત્રણ દિવસ લગી વધારે રહે છે; અને પછી ધીમે ધીમે નરમ પડી જાય છે. આ રોગથી પીડાતી ગાયો તથા ભેંસોનું દુધ દરરોજ દોહી લેવું; પણ તે વાછરડાને પાવું નહીં; તેમ બનતા લગી માણસોએ પણ તે દુધ વાપરવું નહીં.

ઉપાયો—દરદી જનાવરને દારૂ તોલા ૫, સુરોખાર અથવા મીઠું તોલો ૧, કરીઆતાનો ભુકો તોલો ૧ સર્વે ચીજો ચોખાની કાંજી શેર એમાં મેળવીને પાવી.

મોંમાં ફોડલા હોય તો ફટકડી અથવા ગીકું તોલા ૨॥, પાણી શેર ૧॥ માં નાંખી તે પાણી મોંમા છાંટવું, તથા મોં વખતો વખત તે પાણીથી ધોવું.

અથવા ટંકણખાર રૂ. ૦। ભાર, તથા મધ તોલો એક બેઉને એકઠાં ઘુંટીને મોંમાં ચાંદાં પડયાં હોય તે પર દિવસમાં બે વખત ચોપડવું;

અથવા ફટકડી રૂ. ०। ભાર, કાટાનો માયો રૂ. ०। ભાર અને મધ રૂ. ૧॥ ભાર ત્રણે ચીજ ઘુંટીને ફોડલાપર દિવસમાં બે ત્રણ વખત લગાવવી;

અથવા કાથાની કોરી ભુકી ફોડલાપર લગાડવી અથવા તલનું તાજું તેલ શેર ૧) દરરોજ સવારમાં એક વખત પાવું;

અથવા ચણાની દાળ શેર અઢી તથા સાકર શેર ૧॥, બંને ચીજો પાણી શેર ૨॥ માં રાત્રે પલાળી રાખવી અને બીજે દિવસે સવારે તે દાળનો અડધો ભાગ જનાવરને ખવરાવવો અને બાકીનો બીજો અડધો ભાગ સાંજે ખવરાવવો; આમ પાંચ સાત દિવસ લગી ખવરાવવું;

અથવા તુવેરની દાળ રાંધીને પાવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

જો ઝાડો બંધ હોય અને જનાવર શરીરે મજબુત હોય તો નીચેનો જુલાબ આપવો.

એળીઓ તોલા ૫॥, સુવા તોલા ૪, વીલાયતી ધોળો સાબુ તોલા ૪, સુંઠ તોલા ૧) બધી ચીજો વાટી ગોળમાં મીલાવી તેના ચાર ગોળા કરવા અને તેમાંથી દરરોજ સવારનો એક ગોળો આપવો, એમ ચાર દિવસ લગી આપવું.

અથવા તલનું તેલ શેર ૧), બાજરાનો લોટ શેર ૨), હલદર શેર ०। તથા ગોળ શેર ०॥। એમ ચારે ચીજો એકઠી કરી તેના સાત લાડુ વાળવા અને પછી તેમાંથી દરરોજ એક એમ સાત દિવસ લગી ખવારવું.

જો પગમાં છવડા પડયા હોય તો ટરપીનટન (નપ્પતેલ) તેલ ચોપડવું જેથી છવડા મરી જઈ ખરી પડશે. બાદ વીલાયતી ટાર (ડામર) પગમાં ચોપડવો; અથવા કરંજીઉ તેલ, અથવા લીંબોરીના તેલમાં થોડું કપુર નાંખી તે તેલ પગપર ચોપડવું; પરંતુ તે તેલ ચોપડવા પહેલાં પગને ફટકડી તોલા ૨॥ અથવા મોરથુથુ તોલો ૧॥ પાણી શેર ૧॥ માં નાંખી તે પાણી વતી પગ ધોવા. મછક રૂ. ૫) ભાર, અરીણુ વાલ ૨, તથા સીંદુર તોલા ૨), મીણ તોલા ૨) વગેરે ચીજો નલના તેલ તોલા ૫) માં મીલાવી તેનો મલમ કરી અને તે પગ- માં ભરવો અને પછી પગને પાટો બાંધવો, પાટા વગર પગ રાખવો નહી.

આશરે એક રૂપીઆભાર વજનનું માછલું લઈ તેના કટકા કરી બાજરાના લોટમાં પાણીની સાથે મીલાવી તેનું પીંડીઉ કરી ફકત એકજ વખત ખવરાવવાથી પણ આ રોગથી પીડાતા જનાવરોને ફાયદો થાય છે એમ કેટલાક અનુભવીઓનું કહેવું છે. સાજાં જનાવ- રને આ દવા ખવરાવવાથી તેને ભવિષ્યમાં કદી પણ આ રોગ થતો નથી, એમ કેટલાક ભરવાડ લોકોનું કહેવું છે.

ભરવાડ લોકો કહે છે કે ઉનાળાની ઋતુમાં આ દરદ થતું હોય તો દરદી જનાવરના પગ પાણીથી ધોઈ સાફ કરી તેનાપર તલનું તેલ ચોપડી દરરોજ ત્રણ કલાક એમ સાત દિવસ લગી રેતીવાળી જમીનપર બપોરને વખતે કે જ્યારે રેતી સૂર્યના તડકાથી ઘણી ગરમ થઈ હોય ત્યારે તે જનાવરને ફેરવવું. તે લોકોનું આ પ્રમાણેનું માનવું બુલબરેલ

છે. આમ કરવાથી ફાયદાને બદલે નુકસાન થશે અને દરદીને ઘણીજ હેરાનગતી ભોગવવી પડશે. તોપણ પગને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાફ કર્યા પછી અને તેપર તેલ ચોપડયા પછી ધોળી અગર કાળી માટી પાણીમાં પલાળી તે માટી ચોપડવાથી આરામ થશે.

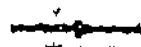
મીઠું શેર ૦।, પાણી શેર ૫) માં નાખી તે પાણીથી હરરોજ બએ ત્રણ ત્રણ વખત એમ સુવાણ થાય ત્યાં લગી પગ ધોવાથી પણ ફાયદો થશે. જો કે મીઠાને લઇને પ્રથમ બે ત્રણ દિવસ પીડા તો થશે પણ તેથી ખરજ આવતી બંધ થશે અને દરદ મટી જશે.

ગાય અને ભેંસના આંઉ (અડાણ અથવા હવાડા) ઉપર પણ જ્યારે ફોડલા થયા હોય ત્યારે તેલમાં જરા કપુર નાંખી તે તેલ ચોપડવું.

મોવાસામાં દરદી જનાવરને નરમ ખોરાક જેવો કે લીલું ઘાસ વગેરે આપવું. ચોખા, જાર, અથવા બાજરાની ઘેંસ છાશમાં બનાવી તે ખવરાવવી; ગોળનું પાણી પીવાને આપવું; જનાવરને ખેતરમાં અથવા જંગલમાં ચરવા જવા દેવું નહી.

સાવચેતીના ઉપાયો—આ રોગ એક જનાવરમાંથી બીજામાં ફેલાય છે, માટે પહેલાં રોગ ફેલાતો અટકાવવાના ઉપાય કરવા જોઇએ. જ્યારે કોઈ પણ જનાવરને આ રોગ થયેલો છે, એમ જણાય કે તરતજ તેને બીજા તંદુરસ્ત જનાવરોથી દૂર રાખવું, ગામની બહાર અને ઢોરોને પાણી પાવાની જગ્યાએથી ઘણે દુર એક ખાસ વાડો બાંધવો; અને તેમાં આ દર્દી જનાવરોને રાખવાની ગોઠવણ કરવી. તે વાડામાં જનાવરોને બેસવાને માટે એક કામ ચલાઉ, ઘાસ અને બાબુનું એક ઢાળીઉં બનાવવું. દર્દી જનાવરોને અને તેની માવજત કરનાર માણસોને આ વાડાની બહાર જવા દેવાં નહીં. દર્દી જનાવરોને માટે દાણા ઘાસ પાણી વગેરે તેમજ તેઓની માવજત કરનાર માણસોને માટે ખોરાક વગેરે બહારથી તે વાડામાંજ પુરા પાડવા, જો જનાવર કમનસીબે મરી જાય તો તેને; તેનાથી ખાતાં વધેલા તેના ઘાસદાણા વગેરેને બાળી મુકવાં સલાહ ભરેલું છે. પણ કદી બાળવાનું ખર્ચ પોસાય તેમ ન હોય તો મરેલ જનાવરને જમીનમાં ઉંડો ખાડો કરી દાટી દેવું, અને ઘાસ વગેરે બાળી નાંખવું. પથારીનું ઘાસ તથા ખાવાનો દાણો વગેરે બાળી નાંખવાથી બેફાયદા થાય છે. તે ચીજોમાં દર્દી જનાવરે મુકેલો દર્દનો ચેપ નાશ પામે છે અને માખીઓ કે જેઓ આ દર્દ એક જનાવર પરથી બીજા જનાવરપર લઇ જાય છે, તેઓ પણ ધુમાડાથી નાશી જતી રહે છે. કુતરાંઓને પણ આ જગ્યાએ આવવા દેવાં નહીં. કારણ કે તેઓ દર્દી જનાવરો પાસેથી દર્દનો ચેપ પોતાના શરીર પર લઇ જઇ બીજા તંદુરસ્ત જનાવરોને પહોંચાડે છે. અને તેમ કરી આ દર્દનો વધારે ફેલાવો કરે છે. દર્દી જનાવરનું છાણ પણ બાળી નાંખવું. તેનાં છાણાં થાપવાં નહીં; તેમજ તે ઘર લીંપવાના કામમાં લેવું નહીં.

તંદુરસ્ત જનાવરોની બરાબર સંભાળ રાખવી અને તેમાંથી જો કોઇ પણ જનાવરને જરા પણ દર્દનું ચિન્હ માલમ પડે તો તેને દરદી જનાવરોને રાખવાને માટે કરેલા વાડામાં લઇ જવું. જ્યારે આ દર્દ ચાલતું હોય ત્યારે ઉપર બતાવેલી સૂચનાઓ પ્રમાણે બંદોબસ્ત કરવો અને કોઇ જનાવરનો ડાકટર નજીકમાં હોય તો તેની મદદ લેવી.

कॉलेरा–कोगळीयुं–के मातानुं.

આજકાલ ખેડા ઝલ્લા ઉપરાંત ઘણે સ્થળે કોલેરાની બીમારી ચાલે છે એવા વખતે તે રોગ મટે તેના ઉપાયોનો ફેલાવો થાય એ હેતુથી આ લેખ લખ્યો છે.

કૉલેરાનું દરદ એટલું ઝેરી અને જોરાવર છે કે, જ્યાં તે દેખાવ દે છે ત્યાં સર્વ કોઇ તેનાથી ધ્રુજે છે. સાજા માણસો પણ ઘડી પછી શું થશે તેની ચિંતા અને ભયમાં મુઝાય છે. આ રોગ ઘણા વખતથી આ દેશમાં છે. હાલ ખેડા જીલ્લામાં, ડાકોર, પેટલાદ, નડીઆદ, આણંદ એ સ્થળે કૉલેરાએ કેર કરવા માંડયો છે. જેથી આ લેખ વાંચી તે પ્રમાણે વર્તવાથી ઘણો લાભ થવાનો સંભવ છે.

કારણ—કૉલેરા ઉત્પન્ન કરનાર ઝેરી જંતુ છે. આ જંતુ હવા મારફતે ક્વચિતજ શરીરમાં દાખલ થાય છે. પણ તે ઘણું ખરૂં પાણી મારફતે શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે. વળી ગંદવાડ, સડેલા ખોરાક, કે ખરાબ પાણીથી કોલેરાને ઉત્તેજન મળે છે. આયુર્વેદમાં આ રોગ અજીર્ણથી થાય છે એમ મનાય છે.

લક્ષણ—આ દરદમાં પ્રથમ ઝાડો તથા ઉલટી થાય છે. તેની સાથે શરીરમાં ગોઝો ચઢે છે. હાથ પગ અને પેટમાં ગોટલા ચઢે છે, તાવ આવે છે, પેશાબ કમી થાય છે, વખતે શરીર ઠંડું પડી કળતર મારે છે, અને નાડી મંદ થાય છે. ઝાડો પાતળો પાણી જેવો થાય છે, ઉલટી પાણી જેવી થાય છે, સ્નાયુ ખેંચાય છે, તૃષા અને શોષ લાગે છે, શ્વાસ ગુંચાય છે. ગભરામણ થાય છે, બળતરા થાય છે, શરીર નબળું પડી જાય છે, દરદીનું મુખ લેવાઇ જઇ ભયાનક ચહેરો થઇ જાય છે. છેવટે શ્વાસ ઉપડે છે. આવા દરદમાં બેચાર કલાકે એકાદ દિવસમાં મૃત્યુ પામે છે, જો રોગ લંબાય તો દરદીને જીવવાની આશા બંધાય છે, દરદી બચવાનો હોય તો ઝાડા ઉલટી કમી થાય છે અથવા બંધ થાય છે, અને શરીરમાં ગરમી આવી, નાડી વેગથી ચાલવા માંડે છે. પેશાબ છુટે છે. તો દરદીને બચવાની આશા સમજવી.

ઉપાય—કૉલેરા ચાલતો હોય ત્યાં પાણી ઉકાળીને પીવું. જુલાબ લેવો નહિ. પાણીની અંદર મીઠું નાંખીને પીવું એ સારૂં છે.

ગંદકી દુર કરવી. ખોરાકમાં કાંજી, દુધ અને રાબડી આપતા રહેવું. કાંજીમાં પોર્ટવાઇનકે બ્રાન્ડી નાંખીને પીવાથી ફાયદો છે. દરદીને પાણીને બદલે સોડા વૉટર પાવું એ સારૂં છે. પેસાબ છુટવા માટે પાણીમાં સુરોખાર નાંખીને પાવો. અફીણવાળી દવા ફક્ત કૉલેરાની શરૂઆતમાંજ આપવાથી ઠીક છે. તેમાં કેટલાક લોક કહે છે કે અફીણ બીલકુલ આપવુંજ નહિ.

તૃષા વધારે લાગે તો ધાણા અને વાળાનું પાણી ઉકાળીને આપતા રહેવું અથવા લવીંગ, જાયફળ, અને નાગર મોથનું પાણી ઉકાળી તે ટાઢું થયે આપવું.

૧ જાયફળ, જાવંત્રી, અફીણ, મોચરસ (શીમળાનો ગુંદર), હીંગળો, લવીંગ, વજ, સર્વે એક તોલો તથા ભાંગ ૫ તોલા લેવું તેમાં અફીણ સિવાયના તમામ ઓષધ ખાંડી ચાળી એકત્ર કરવાં પછી આદાનો ૪ તોલા રસ લઈ તેમાં પહેલું અફીણ ઘુંટી એકરસ કરવું પછી ઉપરનું ખાંડી ચાળેલું ચૂર્ણ ઉમેરવું પછી બશેર પાણીમાં ભાંગ ઉકાળી ના શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી તે પાણીમાં સર્વે ઓષધને સુકાઇ જતાં સુધી ઘુંટવાં. પછી તેની વટાણા જેવડી ગોળીઓ કરવી. આ ગોળી દર સવ્વાથી કલાકે મોટા માણસને દરેક વખત બે,

દશથી પંદર વર્ષનાને એક, પાંચથી દશ વર્ષનાને અર્ધી અને નાની ઉમરના બાળકને ધ-રીને તેથી પણ અર્ધી દવા પાવી. જેથી કોલેરામાં ફાયદો થાય છે.

સાધારણ ઘરગતુ ઉપાયો.—આદાનો રસ બે તોલા, અને ધોળી ડુંગરીનો રસ ૨ તોલા, મિશ્ર કરી તેમાં થોડું ઘી નાંખી પાવું. પછી વારંવાર ડુંગરીનો રસ બબે તોલા પાતા રહેવું.

૧ લીંબુ એ અજીર્ણ નાશક છે. લીંબુના રસમાં કેસર ઘસી પાવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

કૉલેરા ચાલતો હોય ત્યાં દરરોજ લીંબુના રસનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ. લસણ, જીરૂ, સિંધવ, સંચળ, સુંઠ, મરી, પીંપર અને શેકેલી હીંગનું ચુર્ણ વસ્ત્રથી ચાળી લીમડાના રસમાં કેટલોક વખત ઘુંટી નાની નાની ગોળીઓ કરવી. દર બબે ત્રણ કલાકે બબે ગોળી કોલેરા ચાલતો હોય ત્યાં આપવી.

ચણાનો ખાર ઠંડા પાણીમાં પાવો.

લીમડાના રસમાં આમલી મેળવી પીવી.

દુધમાં ૩ માસા જાવંત્રી વાટી પાવી.

જીરામાંને શુદ્ધ કરી ૮ ભાગ, આમલી ૯ ભાગ એકત્ર વાટી ધોળી ડુંગળીના રસમાં મેળવી ગાળી અને તે રસ ૨ તોલા પાવો. એથી ઉલટી અને ઝાડો તત્કાળ બંધ થઇ જશે અને ઝેરી જંતુઓ મટી જશે.

લવીંગ ૮ માસા, એલચી અને જાયફળ અર્ધો તોલો, અફીણ ૧ માસો સર્વેનું ચુર્ણ કરી તે ગરમ પાણીમાં અર્ધો તોલો પાવાથી કોલેરા, ઉલટી, શુળ અને ઝાડો મટે છે.

વાવડીંગ, સુંઠ, પીંપર, હરડેની છાલ, આંબળાં, ત્રિફળા, બેદાં, વજ, લીંબડાની ગળો અને શુદ્ધ શિલામાં તથા શુદ્ધ વછનાગ એ સઘળાં બરાબર લઇ ગાયના મૂત્રમાં ૧ દીવસ ઘુંટી ૨ રતી પ્રમાણે ગોળીઓ વાળી ૧ ગોળી આદાના રસ સાથે સેવન કરવાથી અજીર્ણ મટે, ૨ ગોળી ખાય તો કૉલેરા, ૩ ખાય તો સાપનું ઝેર અને ૪ ખાય તો સંન્નિપાત મટે છે. તેને સંજીવની ગુટિકા કહે છે.

અંગ્રેજી આષધો.—કૉલેરાની શરૂઆતમાં સ્પીરીટ કેમ્ફર ૨૦ મીનીમ, એસેન્સ ઓફ પેપરમીન્ટ ૧૫ મીનીમ, લૉડેનમ, ૨૦ મિનીમ, બ્રૅંડી (દારૂ) ½ ઔંસ મિશ્ર કરી તેમાં ૧ ઔંસ પાણી નાંખી દર બે કે ૩ કલાકે આપ્યાં કરવું. દારૂ ન ખપે તેણે આદાનો રસ કે ડુંગળીનો રસ કાઢી મેળવવો.

ક્લોરોડાઇન ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ પાણી સાથે મેળવી બબે કલાકે આપવાથી ફાયદો થાય છે. પણ શરીર ઠંડુ પડતું જાય ને નાડી નબળી જણાય તો અફીણ વાળી દવાઓ બંધ રાખવી.

અજમાનાં ફુલ ૬ ગ્રેન, કપુર ૭૨ ગ્રેન, પીંપરમીંટ ૪૮ ગ્રેન સર્વેને વાટવાથી પાણી જેવું થશે, તે શીશીમાં ભરી રાખવું. બબે ટીપાં દર કલાકે કલાકે આદાના રસ, ગોળ અને પાણી સાથે આપવાથી કોલેરા મટે છે.

વળી કૉલેરાનો રોગ ચાલતો હોય ત્યાં નિચેની દવા સાજા માણસો પણ જો સવાર સાંજ એકેક ઔંસ પીવે તો તેને કૉલેરા લાગુ પડતો નથી. સાથે સુક્ષ્મ ભોજન વખતસર નિંદ્રા વિગેરેમાં નિયમ સર વર્તવું.

૩૦ મિનિમ ડિલ્યુટ સલ્ફ્યુરીક એસીડ, ૨ મિનીમ કાર્બોલીક એસીડ, અને ૨ ઔંસ પાણી મિશ્રકરી દરરોજ સવાર સાંજ બે વખત પીવાથી તેને કૉલેરાની ધાસ્તી રહેતી નથી.

, અમૃત જીવન દરરોજ દિવસમા ત્રણ વખત બબ્બે ટીપા પાણી સાથે મિશ્ર કરી પીવાથી તેને કૉલેરા થતો નથી અને થયો હોય છે તો તેને અમૃત જીવન આપવાથી એકજ દિવસમાં મટે છે ઝાડા, ઉનરી, ચુક ગોટલા ચઢવા વિગેરે અમૃત જીવનથી તુરત મટે છે

, કસ્તુરી ૩ ગ્રેન, કપુર ૯ ગ્રેન બનેને મિશ્ર કરી ગોળની સાથે મેળવી નવ ગોળી કરી દર કલાકે એકેક આપવાથી કૉલેરા મટે છે

વળી ૧ ડ્રામ આદાનો રસ, ૧૦ મિનીમ ટર્પેન્ટાઇન તેલ, ૨૦ મીનીમ સૅલ વૉલે ટાઇલ ૭૦ મિનીમ મગ્ગાનો અર્ક, ૩૦ મિનીમ કસ્તુરીનો અર્ક એકત્ર કરી-૨ ડ્રામ પાણી રેડી તેમાં થોડુ સગ્ગત ઉમેરી દર બે કલાકે આપ્યા કરવાથી ફાયદો થાય છે.

ઉનટી ઉપર નિચેની દવા સારી છે

૧ મિનીમ ક્રિયોસોટ, ૫ મિનિમ ડિ ચુટ હાઇડ્રોસિયાનિક ઍસિડ, ૧૦ મિનિમ લાઇકરમૉર્ફિયા, ૩૦ મિનિમ ક્લોરિક ઇથર, ૭ મિનિમ તજનુ તેલ, ૧ ઔંસ સુવાનુ પાણી મીશ્ર કરી દર નવુ નવુ કલાકે આપવુ આ દવા રોગ થતાજ આપવાથી સારો ફાયદો થાયછે વળી ક્વિનાઇન ૫ ગ્રેન, ડિચુટ સલ્ફ્યુરિક ઍસિડ ૧૦ મિનિમ, ૧ મિનિમ કાર્બોલિક-ઍસિડ, ૩ મિનિમ ટિંક્ચર આયોડિન, ૨ ડ્રામ સિરપ ઑરેન્જ, ૧ ઔંસ કપુરનુ પાણી સર્વે મિશ્ર કરી દર નવુ કલાકે આપવાથી ફાયદો થાય છે

ગોળ વિશે કંઇક.

(લેખક શ્રીયુત વૈદ્ય જયશંકર કાનજીભાઇ)

ગોળ એ નિર્વિવાદ અવશ્ય ખાદ્ય વસ્તુઓમાં મિષ્ટવર્ગના ગણમા અગ્રિમ ખોરાક છે ગોળના સંસ્કૃત નામો, ઇક્ષુસાર, મધુર, ગુડ, શિશુપ્રિય, સિતાદિ, અરુણ, રસજ, મોદક, અમૃતસાગર, ઇત્યાદિ છે, અને બધાં નામો તેના યથાર્થ ગુણસૂચકજ છે અંગ્રેજીમાં તેને (ટ્રીકલમોલાસીસ) Treacle Mosiassen કહે છે આવા પ્રકારના ગોળની બનાવટ તો આ ખાસ વૃદ્ધથી સુજ્ઞાતજ હોવી જોઇએ માટે તે બાબત લખવી તે અનાવશ્યક છે તો પણ સાર કહીએ તો શેરડીનો જે પાકેલો રસ લોષ્ટવત્ (માટીના ઢેફા જેવો) દઢ જામેલો થાય તે ગુડ અર્થાત્ ગોળ કહેવાય, અને આ નામ ગૌડ દેશમાં વિશેષ અપ્રચલિત છે, કેટલાક, મત્સ્યન્ડ, ને ગોળ કહે છે, તે મત્સ્યન્ડ શેરડીના પાકેલા રસોના જે માટલા ડબા ભરાઇ આવે છે, અને ઘાટા નરમ હોય છે, તે અને કારણ બીનો આવે છે તે ગુડ અને તે બન્ને પ્રકાર માટે નીચે પ્રમાણે શાસ્ત્ર પ્રમાણ મળી આવે છે

इक्षोरसोयःसप क्वोयनःकिंचिद्द्रवान्वितः । मन्द यत्स्यन्दते तस्माच्चन्मत्स्यण्डी निगद्यते ॥ अपिच इक्षोरसोयःसंपक्वो जायते लोष्टव दृढः । सगुडो गौड देशेतु मत्स्य ण्डयेव गुडोमतः ॥ भा । पि ।

ગોળના મુખ્ય ગુણ —

गुडोवृष्योगुरु स्निग्धोवातघ्नोमूत्र शोधनः ।
नातिपित्त करोमेदः कफ क्रिमित्रलप्रदः ॥ (शार्ङ्गवल्लभ)

ગોળ વાઝકર, ભારે, સ્નિગ્ધ, વાતહર, મૂત્રશોધક, બહુ ગરમ નહિ તેમ બહુ મેદસ્કર નહિ, તેમ બહુ કફકર્તા પણ નહિ, થોડો કૃમિકર, અને બળ આપનારો છે.

નવા ગોળના ગુણ—

गुडो नवकफश्वास कृमिकारोग्निमांद्यकृत् ।

श्लेष्माणमाशुविनिहन्तिसदार्द्रकेण । पित्तंनिहन्तिचतदेवहरीतकीभिः ।

शुंठ्यासमं वातमशेषमित्थं । दोषत्रयक्षयकराय नमो गुडाय ॥ (भा. प्र.)

નવો ગોળ, કફ, શ્વાસ, કૃમિ, અને મંદાગ્નિ કરવાવાળો છે. પરંતુ તે આદાની સાથ લેવાથી તેના સેવનથી તત્કાળ કફ શાંત થાય છે, અને તેજ વળી હરડે સાથે લેવાથી પિત્ત શાંત થાય છે, સુંઠ, અને ગોળ, સમ ભાગે લઇ તેનું સેવન કરવાથી અશેષ વાત વ્યાધિનો નાશ થાય છે. આવા ત્રણ પ્રકારના (વાત પિત્ત અને કફ) દોષના દૂર કરનાર ગોળને સદા નમસ્કાર હો।

નિ ઘ ં ટ માં તે ગોળના વિશેષ ગુણો નિચે પ્રમાણે વર્ણવેલા છે. વિસ્તારના ભયથી શ્લોક બદ્ધ લખતો નથી.

નવો ગોળ, મધુર, જરા ખારો, ભારે, ગરમ, રક્તવ્યાધિ (લોહી બગાડ) તથા પિત્ત વ્યાધિ વાળાઓને અહિતકર, મૂત્ર સોધક, વીર્ય વર્દ્ધક, ચિકણો સારક, પેટના કૃમિ, તથા મેદસ્કર છે, વીર્ય મજ્જાધાતુ, માસ, તથા લોહીને વધારનાર છે; અમુક અંશ અગ્નિ દીપક છે, કેટલીક રીતના વપરાશથી, પિત્તજનક ભેદક, તેમજ, વાત, શ્વાસ, કાસ (ઉધરસ) અને કફનાશક છે. શોધિત નવો ગોળ, રક્તકર્તા, કફકર્તા, (કફપ્રકૃતિવાળાનેજ) સ્વાદિષ્ટ, ચિકણો, અને વાતહર છે. અને મળમૂત્રને યથાર્થમાર્ગપર પ્રવર્તાવનારો છે, એટલે કબજીઅત મટાડનારો પણ છે.

એક વર્ષનો જુનો ગોળ.

सचैहार्यनो रुच्यपथ्यश्चाग्नि प्रदीपकः । मूत्रविष्टाशुद्धिकरो

हृद्यस्वादुच पौष्टिकः ॥ रसायनो लघुस्निग्धो वृष्योमेह

श्रमापहः । त्रिदोषपांण्डु सन्ताप पित्तवाता पहोमतः ॥

એક વર્ષનો જુનો ગોળ, રૂચિપ્રદ, સેવનમાં પથ્ય, (નિર્વિકારિ) અને અગ્નિદીપક છે. મળમૂત્રને શુદ્ધ કરે છે, સ્વાદિષ્ટ તથા પૌષ્ટિક પણ છે. સ્નિગ્ધ તથા વાઝકર છે, પ્રમેહને મટાડે છે, તેમજ પરિશ્રમને દૂર કરે છે. ત્રિદોષ (સન્નિપાત) પાંડુ, સંતાપ, પિત્ત, અને વાયુને હણનાર માનેલો છે.

ત્રણ વર્ષનો જુનો ગોળ

संयोगेन ज्वर हरस्त्रयब्दजीर्णोलघुस्मृतः ॥

सर्व दोषहरश्रेष्ठःपुराणेपूचइत्तमः ॥ १ ॥

अरिष्टादिष्वयोज्यःस्यात् दूर्ध्वहीनगुणःस्मृतः ॥

જુના ગોળના અનુપાન સાથે સેવનથી જીર્ણજ્વર, જ્વરનો નાશ થાય છે, અને વાતપિત્તાદિ સર્વ દોષ મટી શકે છે, અને જુના ગોળમાં ત્રણ વર્ષનો જુનો શ્રેષ્ઠ માનેલો છે. આસવ, અરિષ્ટ વિગેરે બનાવવામાં તેવા પ્રકારનો જુનો વાપરવો જોઇએ, અને તે ઉપરાંત જુનો ઓછા ગુણવાળો અને કેટલેક સ્થળે નિષ્ફળ પણ થાય છે; અપૂર્ણ.

ઘરગથુ દેશી ઓસડીઆં.

(લેખક.—આર્યવૈદ્ય મયારામ સુંદરજી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

શુંઠ—લીલી કાચી શુઠને આદુ કહે છે, અને પાકેલ આદુને સુકવવાથી શુંઠ બને છે. તેમાં ગુજરાત દેશમાં વિશનગર તરફની શુંઠમાં રેશા કેમ હોય છે. આદુનું અથાણું બને છે તે દિપન પાચક કહેવાય છે. પાકલ આદુ મીઠાના પાણીમાં ચાર પાંચ દિવસ બોળી રાખીને પછી સુકવવાથી તે ખારી શુંઠ બને છે, તે ખારી પીપર કે ખારા તિખાંની પેઠે અગ્નિ દિપક માટે વપરાય છે. તે ગાંધીને કે વૈદને ત્યાં તૈયાર વેચાય છે.

શુંઠયાદિ ચુરણ—તેનું બીજુ નામ હિંગ્વાષ્ટિક ચુરણ પણ છે. તે શુંઠ, પીપર, મરી, અજમો, ચીત્રક, જીરૂં, સંચળ, સૈંધવ, ને હીંગ એ આઠ વાનાં સમભાગે ખાંડી ચુરણું કરવાથી હિંગ્વાષ્ટિક ચુરણ બને છે. તે રૂ ૦ા થી ૦ાા ભાર, ઘીગુ ઘીમાં મેળવી લેવાથી મંદાગ્નિ, અજીરણ, આફરો ને પેટનો દુઃખાવો વિગેરે મટે છે. આનાથી શુળ ને સંગ્રહણી પણ મટે છે. આ ચુરણમાં હિંગ શેકીને નાખવી, લિંબુના રસ સાથે વાટીને તેની ચેપલીઓ બનાવાય છે અને તે એમને એમકે સેકીને એકાદ ખાવામા લેવાય છે, સાથે ચુરણથી અરધ લશણ નાંખવાથી **લશુનવટી** પણ તેનીજ બને છે.

કાથો—ખેરસાલ, કે બાવળની છાલ અને પરડીયા ઉકાળીને તેના ઘન કાઢવાથી કાથો ? છે કાનપુરી ખેરીઓ કાથો સર્વ કાથામાં ઉત્તમ લેખાય છે. કાથો, ચોખો ચાક ! વરીયાળી સમભાગે ખાંડી ચુરણ કરવુ તેને કાથાદિ ચુરણ કહે છે. તે રૂ. ૦ા થી ૦ાા ભાર દહીંમા મેળવી પાવાથી રક્તઆમ તથા ઝહાડા, મરડાના દરદ મટે છે. જુની સંગ્રહણીને પણ મટાડે છે. **કાથવટી**—કાથો રૂ. ૧૦ ભાર, અફીણ રૂ. ૧ ભાર, લવિંગ રૂ. ૧ ભાર સાથે ખાંડી તેની વાલ વાલની ગોળીયો કરવી. તે બમે પહોરે એક એક મુખમાં રાખી ચુસવાથી સળેખમ, ઉધરસ, કફ વિગેરે મટે છે અને બમે દેવાથી ઝાડો, મરડો, રક્ત, આમ પણ મટે છે. કાથો, ચુનો, ગંધક સરખે ભાગે લઇ ઘીમાં મેળવી લગાવવાથી ખસ, ધાધર ને ખર્જવાં આદિ ત્વચા રોગને મટાડે છે. કાથો ને ગંધક ને બાવચી સમભાગે લઇ ગુલાબ જળમા કે દુધમા લગાવવાથી શ્વેત કુષ્ટનાં ચાઠાં મટે છે.

ખારો—તેની બે જાત છે. ધુડીઓ ખારો અને પાપડીઓ ખારો. ખારાની આઠ કરી શરીરે લગાવવાથી શીળસ વિગેરેની ચામડી ઉપર જે ચળ (ખરજ, ઉપડે છે તે શાંત થાય છે. પેટમા દેવાથી ઉલટી મટે છે ને પિત્ત તથા આમ્લપિત શાંત થાય છે ને મટે છે. છાતિમાં થતો દાદ મટે છે. સાજીખાર તથા સાજીના ફુલ (બાઇ કાર્બોનેટ ઑફ સોડા) ખારાને બદલે વાપરે તો પણ ચાલે. સાજીનાં ફુલ (સોડા) આજ કાલ ખારાને બદલે વપરાય છે.

વૉસીંગ સોડા નામની એક પાપડીખારની જાત આવે છે તેનાથી લુગડાં ધોવાથી તે સાબુથી પણ વધારે સ્વચ્છ થાય છે. વાસીંગસોડા પડતર રહેવાથી ફુટી જાય છે ને હવા મધ્યેના કાર્બોનિક એસીડ ગ્યાસ પુરતો પોતામાં ગ્રહવાથી તેનોજ કાર્બોનેટ ઑફ સોડા બને છે, સોડા સાથે ચુનો ઉકાળવાથી તેનો કાષ્ટીક સોડા (કાખાર) બને છે.

(અપૂર્ણ.)

શ્રી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ સલાપોસ રોડ—અમદાવાદ ૨૦૦૦૦—૧-૬-૧૫

દધને આવે છે. કોઇ કોઇ વખતે ઘણોજ વહેલો અથવા ઘણો મોડો એટલે બે ત્રણ મહીને રહીને આવે છે આ કારણને લીધે શરીર ઘણું નખાઇ જાય છે, પાચન શક્તિ મંદ પડે છે અને નબળાઇ બેચની ઉમરમાં દુઃખારો વગેરે રોગો થાય છે અને આ રોગો જો લાંબો વખત સુધી રહેવા પામે તો હીસ્ટીયા જેવો અસાધ્ય રોગ લાગુ પડવાનો સંભવ છે, ઉપર લખેલા રૂતુ સંબંધી દોષોને મટાડવામાં તેમજ સુવાવડ પછી થયેલી નબળાઈ દૂર કરવાને તેમજ ધવાડનારી માતાઓને પ્રો૦ જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગોળીઓ ઘણીજ અસરકારક માલમ પડી છે, એ સબંધી મળેલા હજારો અભીપ્રાયોમાંથી થોડાક નીચે જણાવીયે છીએ તે વાંચી ખાત્રી કરો.

અભીપ્રાયો.

મી૦ જમશેદજી નશરવાનજી શેઠના આબકારી કોન્ટ્રાક્ટર આરડાથી લખે છે, પ્રો૦ જેમ્સની ગોળીઓ બહુ લાંબો વખત થયા વાપરૂ છું એ ગોળીઓથી મુસાફરીના કંટાળો ગરમ રૂતુમાં કોઈપણ હવાપર બરાબર પોતાની આસીઅત સારી બતાવી બેશક તાકાત આપતી છે. એક બાટલા ૨૫ ગોળીની—વી. પી. થી—મોકલશો.

બાશીરામ બરનાથ—એકઝીકયુટીવ ઇનજીનીયર દીલ્હી. મેરબાની કરીને પ્રો૦ જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગોળીઓની બે બાટલી વી. પી. થી. મોકલશો. કારણ કે તે સારરીક નબળાઇમાં ઘણીજ ફાયદા કારક માલમ પડી છે.

જી. સુબાસાસ્ત્રી, સ્ટુડન્ટસ હોમ—મહારાજા કોલેજ માઇસોરથી. લખે છે કે—પ્રો૦ જેમ્સની ગોળીઓ આશીરવાદ સમાન છે—એક બાટલી વી. પી. થી. મોકલજો.

ડા૦ મહમુદ રહીમ કબીરવાલા થોડા દીવસ ઉપર પ્રો. જેમ્સની ગોળીઓની બે બાટલી મારા દરદીઓ ઉપર મોકલવાને મેં લખ્યું હતું. દરદીઓને ગોળીઓની બાટલી મળી છે અને તેના ઉપયોગથી ઘણોજ ફાયદો થતો જાય છે.

ડા૦ એસ. રાધાવીઅર—કુંભકોણ મારા દરદીઓને પ્રો. જેમ્સની ગોળીઓએ ચમત્કારીક ફાયદો કર્યો છે, મેહરબાની કરીને બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી. મોકલશો.

ડા૦ હુકમચંદ એસીસ્ટંટ હેલ્થ ઓફીસર પેશાવર. પ્રો. જેમ્સની ગોળીઓ ૧ ડજન દરદીઓ ઉપર વાપરી જોઈ છે. અને ઘણીજ ફાયદાકારક માલમ પડી છે. શારીરીક નબળાઇના દરદો ઉપર અકસીર છે.

વલી મામદ ઉમર ભુસાવળથી લખે છે કે—આગળ આપના તરફથી પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગોળીઓની બાટલી ૨) મોકલવામાં આવી હતી તે ઘણીજ સંતોષકારક નીવડી છે. આએ કામબથી અમોને બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલી આપશો.

એમ. કાસમ ગવરમેન્ટ હાઉસ કરાંચી પ્રો. જેમ્સની ગોળીઓ મને સારો ફાયદો કરે છે. બીજી બે બાટલી વી. પી. થી જલદી મોકલી આપશો.

એસ. એન. રાયના—મ્યુનિસિપલ સેક્રેટરી શ્રીનગરથી લખે છે કે, છેલ્લા પાંચ વરસાથયાં મારી તબીયત ગણીજ ક્ષીણ થતી જતી હતી અને ઘણી દવાઓમાં પૈસા બરબાદ કર્યા પછી તમારી પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શકતીની ગોળીઓની એક બાટલી વાપરી જોઈ, અને મારી અજાયબી વચ્ચે મને નવી જીંદગી પ્રાપ્ત થયેલી માલમ પડી છે. એ ગોળીઓ મેં હમેશા વાપરવાનો ઠરાવ કર્યો છે અને મગજ સંબંધી કામ કરનારાઓને અને સ્ટુડન્ટો જેઓ જ્ઞાનતંતુઓની નબળાઇથી પીડાતા હોય તેઓએ સહરકુ ગોળીઓ વાપરવાની તક ગુમાવવી નહીં;

જી. શી. બલી તેહસીલદાર રાજુરીથી લખે છે કે મારી સ્ત્રી ને હીસ્ટીરીઆન દરદથી હેરાન થતી હતી તેને પ્રો૦ જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓથી અનહદ ફાયદો થયો છે, અને નબળી થયેલી હતી (રંગહીન) પણ અજાયબ જેવી રીતે સારી થઈ છે; હજી તેણીના આ ગોળીઓ ચાલુ રાખવાની ઇચ્છા હોવાથી બે બાટલી વી. પી. થી જલદી મોકલાવી આપશો.

ડી. જે. ફરનાનડીસ—વોલનટીયરસ હેડ ક્વાર્ટરસ કોરપસ અલ્હાબાદથી લખે છે કે, બહુ લાંબા વખત થયાં મારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું કે પ્રો૦ જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓથી ઘણાં દરદો સારાં થવા પામે છે પણ તે બાબત હું ઘણો બેદરકાર રહયો હતો. એક વખત મારા મીત્રને મારા દરદ સંબંધી હકીકત જણાવી અને તેણે બે બાટલી સદરહુ ગોળીઓની મંગાવી અને તેમાંથી એક બાટલી મને આપી અને તરતજ બીજે દીવસથી ફાયદો માલમ પડતો જણાયો અને એક બાટલી વાપરવાથી મારું દરદ સારુ થતુ જાય છે. મહેરબાની કરીને બીજી બે બાટલી વી. પી. થી મોકલી આપજો.

ઉપરના લખશો જે ખરી બીના જાહેર કરે છે, અને ખરો મારગ સુચવે છે તેનો તમારે લાભ લેવો જોઇએ છે. હવે તમારે વઇદો તથા ડાક્તરોનો સલાહ લેવાની જરૂર નથી. તેમજ હવેપછી કોઇપણ માણસો એ, વીજળીક ઇલાજોમાં તથા બીજી બીન ભરોસાદાર દવાઓમાં પોતાના પૈસા નકામાં બરબાદ કરવા નહી જોઇએ.

જો તમો ઉપરના એક અથવા વધુ રદોની વેદનામાંથી જલદી મુક્ત થવા માંગતાં હો અને જો તમારા દરદોને વધુ વાર લંબાવવા ઇચ્છતા નહો તો તમારે પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓ જે એક અત્યંત ગુણકારીક ઔષધ છે તેનો જલદીથી બીનધાસ્તીએ ઉપયોગ કરવો જોઇએ છે. અને તેનો ફાયદો મેળવી બીજાઓની પેઠે તમારે પણ જેઓ ઉપર જણાવેલા દરદોની વેદના શહન કરતા હોય તેને ભલામણ કરવી જોઈએ છે.

આ ગોળીઓ ખાધાથી પહેલેજ દીવસ શરીરમાં અજાયબ રીતે કૌવત આવવાનું શરૂ થાય છે. કામકાજ કરવાની ઉલટ ચાલુ થાય છે. જ્ઞાન તંતુની શક્તિ અને બુદ્ધી, હીમત, બળ તથા સુખમાં જાણવા જેવો વધારો થાય છે, ધાતુ જતી તરત બંધ થાય છે, જેથી શરીરનું જોર વધે છે. ખરાબ સ્પપ્નાં ત્યાર પછી આવતા નથી મન સ્થીર થઈને ઘણું મજબુત થાય છે અને હુશીયારી લાવે છે, ભુખ લાગે છે, ખોરાક બરાબર પચે છે, દસ્ત સાફ આવે છે અને સઘળાં નબળાઈનાં દરદો એક પછી એક નાબુદ થઈ જઈને અસલ જુવાની અને તંદુરસ્તી એ ગોળીઓ પાછી લાવે છે, આંખની તેજી વધે છે, સાંભળવાની શક્તી પાછી આવે છે, કંટાળી ગયેલી જીંદગી, નબળાઈ, થાક, દીલગીરી એ સરવે નાબુદ કરીને સંપુર્ણ યૌવન સુખ પાછુ લાવે છે.

વાળને સુંદર બનાવનાર ઉંચી બનાવટનું

કામીનીઆ ઑઈલ

(રજીસ્ટર્ડ)

આ તેલ ખરી પડતાં વાળને અટકાવી સુંદર, તેજસ્વી અને ગુચ્છાદાર બનાવે છે, કામીનીઆ ઑઈલ કેવળ સુગંધી તેલ નથી પણ તેમાં વાળનાં મુળને કૌવત આપનારાં અને મગજને ઠંડક આપનારાં તતવો સમાયલાં છે, તેથી જે સ્ત્રીઓના વાળો સારી હાલતમાં હોય તેમજ વીદયારથીઓ અને મગજ સંબંધી કામ કરનારાઓ અને જેઓને મગજમાં ચાલુ દુઃખાવો રહેતો હોય તેઓને પણ ઘણુંજ ગુણકારક થઈ પડે છે આજ કાલ બજારમાં વેચાતા હલકા પ્રકારના તેલો જે વાળ અને મગજને નુકશાન પોચાડે છે તેવી જાતના તેલ વાપરવા કરતા તમો હમેશા કામીનીઆ ઑઇલ વાપરો. તેની ઉતમ બનાવટ માટે માઈસોરના પ્રદરશનમાં સોનાનો ચાંદ અલાહબાદના પ્રદરશનમાં સરટીફીકેટ ઑફ મેરીટસ અને બીજા સેંકડો અભીપ્રાયો મળેલા છે.

ગુજરાતી પંચ—કામીનીઆ ઑઈલ આ તેલના ઉપયોગથી માલમ પડ્યું છે કે બજારમાં ફલાતા ઘણા તેલ કરતાં આ તેલ ઉતમ છે, કેશની વૃદ્ધી કરવામા સાફ, સુવાળા, પ્રકાશમાન કરવામાં માથાપરનો ખોડો નાશ કરવામા તથા મગજને શાંત રાખવામાં અદભુત કામ કરે છે.

કીં૦ બા૦ ૧ નો રૂ ૧– ૦–૦ વી૦ પી૦ ખરચ ૦–૪–૦ જુદા.
કીં૦ બા૦ ૩ નો રૂ ૨–૧૦–૦ વી૦ પી૦ ખરચ ૦–૭–૦ જુદા.

તા૦ ક૦—કેટલાક વેપારીઓ હલકા માલમાં સારો નફો મળવાની આશાએ હલકી જાતનું તેલ "સારૂં અને સસ્તુ" કે એમ કહી, આપવાને કોશેશ કરે છે, તો તે લેતા નહી પણ કામીનીઆ ઑઈલ માંગજો અને ખરીદતી વખતે કામીનીઆ ઑઈલ નામ વાંચીને સીલબંધ બાટલી લેજો. કામીનીઆ ઑઈલ દરેક ગામમાં પ્રસીધ દુકાનદારો વેચે છે. જો તમારા ગામના નજદીકના દુકાનદાર પાસે ન મળે તો નીચેના પતેથી મંગાવજો.

ધી એંગ્લો ઈંડીયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું૦,
નં૦ ૧૫૫, જુમામસીદ, મુંબઈ.

કાયદાનો શિક્ષક.

કે જેની તમામ કોપી ખપી જવા આવી છે હવે જુજ કોપી શીલીક છે, તેમાં દીવાની, ફોજદારી અને રેવન્યુ તમામ (મુલકી) કાયદાઓ આવી જાય છે. વળી જે કાયદામાં પ્રવીણ અને અનુભવી વિદ્વાન અમલદારો અને સજ્જનોના ઉંચા અભિપ્રાયો મેળવે છે. કાયદો જાણવાની દરેક માણસની ફરજ છે, કાયદાનું અજ્ઞાન એ દેખીતી આંખે આંધળા જેવું છે. અને આ પુસ્તકથી દરેક માણસ તમામ કાયદાનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે. જુદા જુદા કાયદા અને તે આ પુસ્તકમાં આવેલા તમામ જુદા ખરીદવા જાય તો રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત ખર્ચ થાય તેમ છે. અને વળી તેમાં ગુજરાતી ભાષામાં કેટલાક કાયદા તો મળતા પણ નથી. જેથી કરીને આ પુસ્તક ઘણી નજીવી કિંમતમાં અમુલ્ય કામ બજાવે છે.

મુંબઈ ગવર્નમેન્ટના માજી ઓરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટર અને હાલ ધુળીઆના કલેકટર સા. મે ખાનબહાદુર સૈયદ સમસુદીન સૈયદમીર્યા કાદરી સાહેબ લખે છે કે:—

(અંગ્રેજીનું ભાષાંતર) તમારૂં પુસ્તક નામે કાયદાનો શિક્ષક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. મને લાગે છે કે તે લોકપ્રિય થઈ પડશે, તેની ગુજરાતી ભાષા પણ સાદી અને સમજાય તેવી સરલ છે, અને તેમાં ઘણા ઉપયોગી કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો છે.

તેમાં નીચે પ્રમાણે ૯૫ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે.

ફોજદારી વિષયને લગતા કાયદાઓ—ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ઇંડિયન પીનલ-કોડ, ગાંડા માણસના આશ્રય સ્થાન બાબતનો એક્ટ, ફટકાની શિક્ષા બાબતનો એક્ટ, જુગારનો એક્ટ, એક્સ્ટ્રાડીશન એક્ટ, મુંબાઇનો આબકારી એક્ટ, અફીણ બાબતનો એક્ટ, મીઠા બાબતનો એક્ટ, કારીગર અને મજુર બાબતનો એક્ટ, રેલ્વેનો એક્ટ, ફેક્ટરી એક્ટ, ટેલીગ્રાફ બાબતનો એક્ટ, પોસ્ટ ઓફીસનો એક્ટ, પોસ્ટની રૂલ, સેવીંગ્સ બેંકની રૂલ, ઝેરી જણસો બાબતનો એક્ટ, રાજદ્રોહી સભા અટકાવવા બાબતનો એક્ટ, નાટકના ખેલ બાબતનો એક્ટ, નિધિનિક્ષેપ એક્ટ, બોમ્બ એક્ટ, ડબા એક્ટ, વિલેજ પોલીસ એક્ટ, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ. વિગેરે.

રેવન્યુ (મુલકી) તથા સરવેના વિષયોને લગતા કાયદાઓ—લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૩ ઉપર થયેલી રૂલ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૪ ઉપર થયેલી રૂલ, રેકર્ડ ઓફ રાઈટ્સ એક્ટ અને તે ઉપર થયેલી રૂલ, જમીન ઉપરનું હક્કનું પત્રક તૈયાર કરીને રાખવા બાબતની સમજુતી, તાલુકાના નમુના, ગામના નમુના, મામલતદારોની કોર્ટોનો એક્ટ, સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરની રૂલ, માપણીની સમજુતી, ઓરીજીનલ સરવેની રૂલો, વિગેરે

દિવાની વિષયોને લગતા કાયદાઓ—સીવીલ પ્રોસીજર કોડ (નવો) વારસાનું સરટીફીકેટ લેવાનો એક્ટ, સગીરની જાત તથા મિલકતના વાલી નીમવા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ઓફ વોર્ડસ એક્ટ, દક્ષિણ રીલીફ એગ્રીકલચર એક્ટ, હિંદુ પુનર્લગ્ન બાબતનો એક્ટ, ગાંડા માણસની માલ મિલકતની સંભાળ કરવા બાબતનો એક્ટ, પારસી લોકોના લગ્ન તથા તલાક બાબતનો એક્ટ, વસિયતનામું કર્યા સિવાય મરનાર પારસીઓના વારસા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ફી એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો પુરાવાનો એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો કોરટમાં સમ ખાવા બાબતનો એક્ટ, કરારનો એક્ટ, રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, વહેંચણ કરવા બાબતનો એક્ટ, ટ્રાન્સફર પ્રોપરટી એક્ટ, યુરોપીયન વેગ્રનસી એક્ટ, સીવીલ કોર્ટોનો એક્ટ, પ્રોબેટ તથા વહીવટ ચલાવવાની સનદો આપવા બાબતનો એક્ટ, નાદારીનો એક્ટ, મુદત બાબતનો એક્ટ, વારસાનો એક્ટ, હિંદુ લો, વારસોને કરજમાંથી છોડવવા બાબતનો એક્ટ, મુસલમાની શરેહ સરીયતદારી વિગે, સરીયતના હક બાબત, સ્ટામ્પ એક્ટ વિગેરે.

જુઓ પાન ૩.

તીથી	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ														
૧	૮	ર.	૫૫	૧૨	[illegible]	૯	૩૨	સૌ.	૫	[illegible]	બ.	૧૨	૨૮	૨૯	૩	૮ ૨૬ ૩૨	વૃ.	૬૦ ૦
૨	૯	મં.	૩	૪૪	અ.	૫	૩૨	અ.	૪૭	૩૬	કૌ.	૩ ૪૪	૨૯	૧	૪	૬ ૨૩ ૩૭	વૃ.	૬૦ ૦
૪	૧૦	બુ.	૫૩	૫૮	જે.	૫૫ ૧	૩૦ ૫૦	શુ.	૩૯	૫૨	વ.	૨૫ ૫૪	૩૦	૨	૫	૩ ૨૩ ૩૭	વૃ.	૧ ૩૦
૫	૧૧	ગુ.	૪૮	૧૬	મૂ.	૫૩	૨૪	ધૃ.	૩૨	૧૧	બ.	૨૧ ૭	૧	૩	૬	૧ ૨૪ ૩૬	ધ.	૬૦ ૦
૬	૧૨	શુ.	૪૩	૧	ઉ.	૫૦	૦	શૂ.	૨૪	૪૫	કૌ.	૧૫ ૩૮	૨	૪	૭	૫૯ ૨૪ ૩૬	ધ.	૮ ૩૩
૮	૧૩	શ.	૩૮	૧૪	શ્ર.	૪૭	૬	ગં.	૧૭	૩૬	ગ.	૧૦ ૩૫	૩	૫	૮	૫૬ ૨૫ ૩૫	મ.	૬૦ ૦
૮	૧૪	ર.	૩૪	૨૫	ધ.	૪૫	૧	વૃ.	૧૧	૧૦	વિ.	૬ ૧૯	૪	૬	૯	૫૪ ૨૫ ૩૫	મ.	૧૬ ૩
૯	૧૫	સો.	૩૩	૩૧	શ.	૪૩	૫૭	ધ્રુ.	૫	૨૦	બા	૨ ૫૮	૫	૭	૧૦	૫૨ ૨૬ ૩૪	કું.	૬૦ ૦
૧૦	૧૬	મં.	૨૯	૪૦	પૂ.	૪૩	૫૭	વ્યા	૫૬	૨૬	તૈ.	૦ ૩૭	૬	૮	૧૧	૪૯ ૨૬ ૩૪	કું.	૨૮ પી
૧૧	૧૭	બુ.	૨૯	૧૦	ઉ.	૪૫	૧૧	વ.	૫૩	૨૫	વિ.	૨૯ ૧૦	૭	૯	૧૨	૪૮ ૨૭ ૩૩	મી.	૬૦ ૦
૧૨	૧૮	ગુ.	૩૦	૦	રે.	૪૭	૩૯	સિ.	૫૧	૨૦	બા	૩૦ ૦	૮	૧૦	૧૩	૪૫ ૨૭ ૩૩	મી.	૪૭ ૩૯
૧૩	૧૯	શુ.	૩૨	૧૫	અ.	૫૧	૨૦	વ્ય.	૫૦	૧૦	કૌ.	૧ ૭	૯	૧૧	૧૪	૪૨ ૨૮ ૩૨	મે.	૬૦ ૦
૧૪	૨૦	શ.	૩૫	૧૯	ભ.	૫૧	૧૨	વ.	૫૦	૧૦	ગ.	૩ ૪૭	૧૦	૧૨	૧૫	૩૯ ૨૮ ૩૨	મે.	૬૦ ૦
૧૫	૨૧	ર.	૩૯	૩૪	કૃ.	૬૦	૦	પ.	૫૦	૪૩	વિ.	૭ ૨૬	૧૧	૧૩	૧૬	૩૬ ૨૯ ૩૧	મે.	૧૨ ૨૫
૧	૨૨	સો.	૪૪	૨૯	કૃ.	૧	૫	શિ.	૫૧	૫૨	બા.	૧૨ ૧	૧૨	૧૪	૧૭	૩૫ ૨૯ ૩૧	વ.	૬૦ ૦
૨	૨૩	મં.	૪૯	૩૮	રો.	૮	૭	સિ.	૫૩	૨	નૈ.	૧૭ ૩	૧૩	૧૫	૧૮	૩૪ ૨૯ ૩૧	વ.	૪૧ ૧૬
૩	૨૪	બુ.	૫૪	૪૬	મૃ.	૧૪	૨૬	સા.	૫૪	૧૨	વ.	૨૨ ૧૨	૧૪	૧૬	૧૯	૩૩ ૨૯ ૩૧	મિ.	૬૦ ૦
૪	૨૫	ગુ.	૫૯	૩૩	આ	૨૦	૪૩	શુ.	૫૫	૧૩	બ.	૨૭ ૭	૧૫	૧૭	૨૦	૩૨ ૩૦ ૩૦	મિ.	૬૦ ૦
૫	૨૬	શુ.	૬૦	૦	પુ.	૨૬	૨૮	શુ.	૫૫	૩૩	કૌ.	૩૧ ૩૦	૧૬	૧૮	૨૧	૩૧ ૩૦ ૩૦	મિ.	૧૦ ૨
૫	૨૭	શ.	૩	૨૭	પુ.	૩૧	૧૨	બ્ર.	૫૫	૬	તૈ.	૩ ૨૭	૧૭	૧૯	૨૨	૩૦ ૩૦ ૩૦	ક.	૬૦ ૦
૬	૨૮	ર.	૬	૨૨	આ	૩૪	૫૯	ઐં.	૫૩	૪૪	વ.	૬ ૨૨	૧૮	૨૦	૨૩	૨૮ ૩૦ ૩૦	ક.	૩૪ ૫૯
૭	૨૯	સો.	૮	૮	મ.	૩૭	૩૧	વ.	૫૧	૨૪	બ.	૮ ૮	૧૯	૨૧	૨૪	૨૭ ૩૧ ૨૯	સિ.	૬૦ ૪૦
૮	૩૦	મં.	૮	૩૪	પૂ.	૩૮	૪૭	વિ	૪૮	૬	કૌ.	૮ ૩૪	૨૦	૨૨	૨૫	૨૬ ૩૧ ૨૯	સિ.	૫૩ ૮
૯	૧	બુ.	૭	૪૦	ઉ.	૩૮	૫૨	પ્રી.	૪૩	૪૫	ગ.	૭ ૪૦	૨૧	૨૩	૨૬	૨૫ ૩૧ ૨૯	ક.	૬૦ ૦
૧૦	૨	ગુ.	૫	૨૯	હ.	૩૭	૪૪	આ.	૩૮	૩૨	વિ.	૫ ૨૯	૨૨	૨૪	૨૭	૨૪ ૩૧ ૨૯	ક.	૬૦ ૪૦
૧૧	૩	શુ.	૨	૨૦	ચિ	૩૫	૩૯	સૌ.	૩૨	૩૭	બા.	૨ ૨૦	૨૩	૨૫	૨૮	૨૩ ૩૧ ૨૯	ક.	૬ ૧
૧૨	૪	શ.	૫૩	૧૭	સ્વ	૩૨	૪૪	શો.	૨૫	૪૯	ગ.	૨૫ ૪૭	૨૪	૨૬	૨૯	૨૨ ૩૨ ૨૮	તુ.	૬૦ ૧૦
૧૪	૫	-	૪૮	૬	વિ.	૨૯	૨૨	અ.	૧૮	૪૨	વિ.	૨૦ ૪૧	૨૫	૨૮	૧	૨૧ ૩૨ ૨૮	તુ.	૧૫ ૨

પરચુરણ હકીકત

નવું વર્ષ ભાઈબીજ સં. ૧૯૭૨
માહરમ સન. ૧૩૩૪ [યમ.
વિના. ૪ વી.૨૭-૨ યમ.૫૭
૪૮ નં. દગ્ધ ખુદાઈ ૫૩ ન.
ધબાડ ૪૩
કલ્પાદિ ભ. પ્ર. ૩૮-૨૧
દુર્ગા ૮ ભ. નિ. ૬-૨૫
અક્ષય નોમ [માર્ગશિર; પૂર્ણ
વૃશ્ચિકાર્ક: ૧૯-૧૧ સુ. ૩૦
પ્રબોધિની ૧૧ પંડરની યા.
મન્વાદિ તુલસીવિવાહઃ
પ્રદોષઃવૈકુંઠે ૧૪ અનુરાધાર્ક
મ. પ્ર. ૩૫-૩ [૩૬-૮
ત્રિપુરી ૧૫ કાર્તિકસ્નાન સ.

દગ્ધ ૫૪ ૨૧-૫૮
સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૨૬

અ. પૂર્વે ૨૪-૧૪ ધનેશુક્ર:
૩૫ નં. યમઘં. વૃશ્ચિકેશ:૫૦
કાળા ૮ કાળભૈરવજયંતિ.

સિંહેઓમ: ૩૮-૨૪ ડિસેમ્બર.
ઉત્પત્તિસ્માર્ત ૧૧ જ્યેષ્ઠાર્ક
ભાગવત ૧૧ નિર્મળનીયાત્રા
શનિપ્રદોષઃ ભ. પ્ર. ૫૩-૩૮
શિવરાત્રિ:૨૯ ને મૃત્યુ વ.૩૦

૧૦ રા.   ૯ રા. ગ   ૮ બુ.   ૬
૧૧ શુ.   ૫
૧૨   ૨   ૪ કે.
૧ ચં.   ૩ શ.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	વૃ.	મ.	ક.	તુ.	કું.	વૃ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૪	૨૭	૩૬	૧૯	૨૭	૨૩	૨૪	૧૯	૧૯
ક.	૪૪	૨૯	૩૩	૩૭	૨૨	૧	૫૨	૧૬	૧૬
વિ.		૫૩	૩૦	૨૦	૧૬	૪૫	૨૨	૪	૪
ગ.	૬૦ ૪૩	૭-૮ ૨૭	૧૯ ૨૧	૮૮ ૫૪	૧ ૬	૭૪ ૩૩	૧ ૧૬	૩ ૧૧	૩ ૧૧

૯ શુ.   ૭
૧૦ રા.   ૮ ર.ચ.બુ.   ૬
૧૧   ૫ મં.
૧૨   ૨   ૪ કે.
૧   ૩ શ.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	વૃ.	વૃ.	સિ	વૃ.	કું.	ધ.	કર્ક	મ.	ક.
અં	૧૯	૧૦	૧	૧૩	૨૦	૧૧	૨૪	૧૮	૧૮
ક.	૫૮	૨૯	૨૪	૫૧	૫	૩૯	૧૨	૨૮	૨૮
વિ.	૪૫	૨૩	૪૪	૪૨	૪૭	૫૫	૫૯	૨૨	૨૨
ગ.	૬૧	૮૫૧	૧૯	૧૦૩	૩	૭૬	૪	૩	૩

પરચુરણ વિષયને લગતા કાયદાઓ—તગાવીનો એકટ, સને ૧૮૮૩નો ૧૯,મો તગાવીનો એકટ, સને ૧૮૮૪નો ૧૨ મા લોકલ ફન્ડ બાબતનો એકટ, ઈનકમ ટેક્ષ એકટ, મતાદાર એકટ, ગુજરાતના તાલુકદારનો એકટ, બંદરો બાબતનો એકટ, વહાણો બાબતનો એકટ, નરવાનો એકટ, મ્યુનીસીપાલ એકટ, જમીન લેવા બાબતનો એકટ સુતરાઉ માલ ઉપર જકાત લેવાનો એકટ, જંગલી પક્ષી તથા શિકારના રક્ષણ બાબતનો એકટ, હિંદુસ્તાનનો ચલણી નાણાં બાબતનો એકટ હિંદુસ્તાનનો તારીફનો એકટ, જળમાર્ગની ફરટમની ડ્યુટી લેવા બાબતનો એકટ, જંગલનો, વતન બાબતનો એકટ, ઈરીગેશન એકટ, શિતળા ટાંકવાનો એકટ, જનાવર તરફ ઘાતકીપણું અટકાવવાનો એકટ, સેનીટરી એકટ, છાપવાના પ્રેસો તથા વર્તમાનપત્રો અને બુકો નોંધવા બાબતનો એકટ, વર્તમાનપત્રનો એકટ, હથિયાર તથા યુદ્ધ સામગ્રી બાબતનો એકટ, ફટકાની શિક્ષા કરવા બાબતનો એકટ (નશો) વિગેરે વિગેરે.

અમદાવાદના મે. ડીસ્ટ્રીક્ટ ડીપોટી કલેક્ટર સાહેબ અને સબ. ડી ફ. કલાસ માજીસ્ટ્રેટસાહેબ મે **નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા બી. એ** લખે છે કે–મી. જેઠાલાલનું 'કાયદાનો શિક્ષક'એ નામનું પુસ્તક કે જેમાં કાયદાઓ અને કલમોનો સમાવેશ કર્યો છે, તે તમામ ગુજરાતી જાણનારા મુખત્યારો તથા રેવન્યુ દિવાની અને પોલીસ ખાતાના સઘળા સરકારી નોકરોને ઘણુંજ ઉપયોગી થઇ પડશે. અને તેમાં અત્યાર સુધીના સુધારા વધારા દાખલ કરેલા છે. તેના કાગળો ટાઇપો અને બાંધણી વીગેરે વખાણવા લાયક છે અને મને ખાત્રી છે કે આપણા હાલના જમાનામાં ગુજરાતી જાણનારા બુદ્ધિશાળી વર્ગની તે ઘણા લાંબા વખતની ખોટ પુરી પાડશે.

આ સિવાય અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે. પુસ્તકની કીં રૂ. ૫) પો. ૦–૭–૦.

અમારા તરફથી હાલમાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ત્રિકાળ દર્શક દર્પણ યાને પ્રેતાવાહન વિદ્યા

આ નામનું એક અતિ ઉપયોગી પુસ્તક હાલમાંજ બહાર પડયું છે. જેમાં ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જ્ઞાન દર્શાવનાર દર્પણો, ચમત્કારિક વિંટીઓ વિગેરે બનાવવાના તેમજ પ્રેતોનું આવાહન કરી તેની સાથે વાતચિત કરવાની વિદ્યા ઉપરાંત હિપ્નોટીઝમ, મેસ્મેરીઝમના પ્રયોગો સિદ્ધ કરવાના સહેલા અને સરળ ઉપાયો, જાદુઇના આશ્ચર્યજનક ખેલો કરવાના સહેલા અને તુરત બની શકે તેવા ગુપ્ત પ્રયોગો, કેટલીક ગુપ્ત વિદ્યા ઉપરાંત અનેક ચમત્કારીક વિદ્યાનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. *આ પ્રિયાગે સિદ્ધ કરનાર માણસને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન થાય છે.* ઉપરાંત અન્ય જનોને ભવિષ અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન થાય છે. ઉપરાંત અન્ય જનો આગળ મોટા સિદ્ધ અને ચમત્કારિક પુરૂષ તરીકે લેખાય છે. આવા ઉપયોગી પુસ્તકની કીં. રૂ. ૨–૦–૦ પો. ૦–૪–૦ પાકું સોનેરી પુઠું, જાડા ગ્લેઝ કાગળો.

પરસીયન નાઈટસ.

ગૃહસ્થો, આપે અરેબીયન નાઈટસ તો વાંચીજ હશે. તે જેમ આરબોની વાર્તા છે તેમ આ પરસીયન વાર્તા છે. અરેબીયનનાઇટસ જેવીજ રસીક અને બોધક વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં છે. અરેબીયનનાઈટસમાં જેમ એક બાદશાહને સ્ત્રીઓ પ્રતિ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થઇ વાર્તાઓ શરૂ થાય છે તેમ આ પુસ્તકમાં એક શાહજાદીને પુરૂષો ઉપર તિરસ્કાર હોવાથી તે લગ્ન કરતી નથી. અને જ્યારે તેને તેની વૃદ્ધ દાસી અનેક વાર્તાઓ કહી પુરૂષોની સહૃદયતા અને પ્રેમનું વર્ણન કરે છે એટલે તેનો ભાવ બદલાય છે. અને વિવાહ કરે છે. ઘણીજ મનોરંજક વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યોછે. જેનાં હીંદી, બંગાળી અંગ્રેજી વિગેરે ઘણી ભાષામાં ભાષાંતરો થઇ ચુક્યાં છે. એકવાર હાથમાં લીધા પછી વાંચ્યા સિવાય મુકીજ શકાતી નથી. પાકું પુઠું, જાડા ગ્લેઝ કાગળો. આવા મનોરંજક અને દળદાર પુસ્તકનો દરેક માણસ લાભ લે તે અર્થે તેની કીંમત માત્ર રૂ. ૧–૮–૦ પો. ૦–૨–૦ રાખી છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

																							પરચુરણ હકીકત.
૧	૭	મં.	૩૬	૩૩	ભ.	૨૧	૨૫	પૂ.	૫૩	૩૬	કિ	૯	૩૦	૨૭	૨૯	૩	૨૭	૩૨	૨૫	૨.	૨૧	૨૫	
૨	૮	બુ.	૨૦	૪૨	મ.	૧૭	૧૭	ગ.	૪૯	૧૦	બા	૩	૨૭	૨૮	૩૦	૪	૧૭	૩૩	૨૭	ધ.	૬૦	૦	ચં. મુ. ૩૦ ધનર્ક ૧૭-૩૧
૩	૯	ગુ.	૨૫	૧	પ.	૧૩	૨૦	દ.	૪૦	૧૨	ગ.	૨૫	૧	૨૯	૧	૫	૧૬	૩૩	૨૭	મ.	૨૭	૨૯	ભ. પ્ર. ૫૨-૪૨ સહર.
૪	૧૦	શુ.	૧૯	૫૪	ઉ.	૯	૪૯	શુ.	૩૩	૧	વિ	૧૯	૫૪	૩૦	૨	૬	૧૫	૩૩	૨૭	મ.	૬૦	૦	વિનાયક ૪ ભ. નિ. ૨૦-૩
૫	૧૧	શ.	૧૫	૨૦	હ.	૬	૪૩	આ	૨૬	૧૮	બા	૧૫	૨૦	૧	૩	૭	૧૪	૩૨	૨૭	મ	૩૫	૪૨	પં. ૩૫-૪૨ નિધર ૧૫ નં. ધમાડ.
૬	૧૨	ર.	૧૨	૩૧	ચ.	૪	૩૧	વ.	૨૦	૧૦	તૈ	૧૧	૩૬	૨	૪	૮	૧૩	૩૩	૨૭	કું.	૬૦	૦	પં. ૪૫-૪૨ ગંધા ૧ ધમાક ૪
૭	૧૩	સો.	૮	૪૯	સ્વા.	૨	૮	વ.	૧૪	૫	વ.	૮	૪૯	૩	૫	૯	૧૨	૩૪	૨૬	કું.	૪૭	૪૨	પંચક દુર્ગા ૮ થી ૮-૫૬
૮	૧૪	મં.	૭	૧૭	વિ.	૨	૫૪	સિ.	૪૮	૪૦	બ	૭	૧૭	૪	૬	૧૦	૧૧	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પંચક.
૯	૧૫	બુ.	૬	૪૮	અ.	૩	૪૯	વ્ય.	૭	૧૬	કૌ	૬	૪૮	૫	૭	૧૧	૧૦	૩૪	૨૬	મી.	૬૦	૦	પં.કલ્પાદિમૂળ ધનુઅર્ક:૪૮-૩૬
૧૦	૧૬	ગુ.	૭	૪૯	જ્યે.	૫	૫૯	વ.	૪	૪૮	ગ.	૭	૪૯	૬	૮	૧૨	૯	૩૪	૨૬	મી.	૫	૫૯	પં.૫-૫૯ મુ.ગી.૩૮-૪૩ મુ.૨૦
૧૧	૧૭	શુ.	૧૦	૨	મૂ.	૧૯	૨૯	પ.	૩	૨૧	વિ	૧૦	૨	૭	૯	૧૩	૮	૩૪	૨૬	મે.	૬૦	૦	મોક્ષદા ૧૧ ભ. નિ. ૦-૪૭
૧૨	૧૮	શ.	૧૩	૨૪	પૂ.	૧૪	૪	શિ.	૨	૫૮	બા	૧૩	૨૪	૮	૧૦	૧૪	૭	૩૫	૨૫	મે.	૩૦	૨૯	શનિપ્રદોષ:
૧૩	૧૯	ર.	૧૭	૪૫	ઉ.	૧૯	૨૭	સિ.	૩	૧૧	તૈ	૧૭	૪૫	૯	૧૧	૧૫	૬	૩૫	૨૫	વ.	૬૦	૦	
૧૪	૨૦	સો.	૨૨	૪૩	શ્ર.	૨૫	૪૬	સા.	૪	૫	વ	૨૨	૪૩	૧૦	૧૨	૧૬	૫	૩૫	૨૫	વૃ.	૫૮	૫૭	૨૬નં.અમૃત મ.શુક્ર:૩૮-૨૫
૧૫	૨૧	મં.	૨૭	૫૫	ધ.	૩૨	૯	શુ.	૫	૨૦	બ.	૨૭	૫૫	૧૧	૧૩	૧૭	૫	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	દત્તજયંતી.
૧	૨૨	બુ.	૩૩	૮	આ	૩૭	૫૭	શુ.	૬	૩૨	બા	૦	૩૩	૧૨	૧૪	૧૮	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૬૦	૦	
૨	૨૩	ગુ.	૩૮	૫૩	પૂ.	૪૪	૩૨	બ્ર.	૭	૩૩	તૈ	૫	૩૦	૧૩	૧૫	૧૯	૪	૩૫	૨૫	મિ.	૨૭	૪૬	૪૪ નં. અમૃ.
૩	૨૪	શુ.	૪૧	૪૫	પુ.	૪૯	૩૨	ઐં.	૭	૫૯	વ	૫	૪૯	૧૪	૧૬	૨૦	૪	૩૫	૨૫	ક.	૬૦	૦	૪૫ નં.મૃત્યુ ગી ૯-૨૬
૪	૨૫	શ.	૪૪	૪૧	આ	૫૩	૨૯	વી.	૭	૩૧	બ.	૧૨	૧૩	૧૫	૧૭	૨૧	૫	૩૫	૨૫	ક.	૫૩	૨૯	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૫૭
૫	૨૬	ર.	૪૬	૧૯	મ.	૫૫	૪૬	વિ.	૬	૪૮	કૌ.	૧૫	૩૦	૧૬	૧૮	૨૨	૬	૩૫	૨૫	સિં.	૬૦	૦	યમર્ગ. ૫૬
૬	૨૭	સો.	૪૬	૪૪	પૂ.	૫૭	૪૯	પ્રી.	૪	૪૪	ગ	૧૬	૩૬	૧૭	૧૯	૨૩	૭	૩૫	૨૫	સિં.	૬૦	૦	ભ. પ્ર. ૪૬-૩૫
૭	૨૮	મં.	૪૫	૪૭	ઉ.	૫૯	૧૪	આ.	૧	૪૬	વિ	૧૬	૧૭	૧૮	૨૦	૨૪	૮	૩૪	૨૬	સિં.	૧૩	૧૦	પૂર્વાષાઢાર્ક:૫૦-૩૪ વુ.ઊ.૫૨
૮	૨૯	બુ.	૪૩	૩૨	હ.	૬૦	૨૫	સૌ.	૫૨	૫૭	બા	૧૪	૩૯	૧૯	૨૧	૨૫	૯	૩૪	૨૬	ક.	૬૦	૦	કાલા ૮ હિં!
૯	૩૦	ગુ.	૪૦	૧૯	ચિ.	૫૧	૧૦	અ.	૪૭	૭	તૈ	૧૧	૫૫	૨૦	૨૨	૨૬	૧૦	૩૪	૨૬	ક.	૨૬	૨૭	૫૫ નં. ધમાડ.
૧૦	૩૧	શુ.	૩૬	૧૪	સ્વા.	૫૨	૫૪	સુ.	૪૦	૪૧	વ	૮	૧૬	૨૧	૨૩	૨૭	૧૧	૩૪	૨૬	તુ.	૬૦	૦	ભ. પ્ર ૮-૨૧ નિ. ૩૬-૨૦
૧૧	૧	શ.	૩૧	૧૯	વિ.	૪૯	૩૪	ધૃ.	૩૩	૪૩	બ.	૩	૪૬	૨૨	૨૪	૨૮	૧૨	૩૪	૨૬	તુ.	૩૫	૨૪	સફલા ૧૧ મકરેશ:૪૬-૪૨ન
૧૨	૨	ર.	૨૫	૫૧	અ.	૪૫	૫૧	શૂ.	૨૬	૧૫	તૈ	૨૫	૫૬	૨૩	૨૫	૨૯	૧૩	૩૩	૨૭	વૃ.	૬૦	૦	પ્રદોષ [illegible] ૪૫
૧૩	૩	સો.	૨૦	૧૫	જ્યે.	૪૧	૪૮	ગ.	૧૮	૨૮	વ	૨૦	૧૫	૨૪	૨૬	૩૦	૧૪	૩૩	૨૭	વૃ.	૪૧	૪૬	શિવરાત્રિ ગી. ૨૯-૨૫
૧૪	૪	મં.	૧૪	૨૧	મૂ.	૩૫	૪૩	વૃ.	૧૧	૪૮	ગ	૧૪	૨૧	૨૫	૨૭		૧૫	૩૩	૨૭	ધ.	૬૦	૦	[illegible] ૩૦ [illegible] ૬૮

ગુ૧૦૨૧
૮
૧૧ગુ
૯ ૨ બુ.
૭
૧૨
૬
ચં.૩
૧
૫મં.
શા
૨
૪ કે.

પ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ધ.	મિ.	સિં	ધ.	કું.	મ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૫	૦	૩	૧૦	૨૯	૦	૨૩	૧૭	૧૭
ક.	૧૭	૧૯	૪૮	૨૫	૨૮	૨૭	૧૫	૪૦	૪૦
વિ.	૩૨	૫૮	૪૨	૫૪	૩૧	૫	૧૪	૪૦	૪૦
ગ.	૬૧	૭૨૩	૨	૧૦૪	૬	૭૫	વક્ર	૩	૩
	૧૪	૨૭	૩	૧૬	૮	૩૨	૪૬	૧૧	૧૧

પુ૦૨૭
૮
૧૧
૯
૩ મં.
૭
બુ. ૧૨
૬
શ. ૩
૧
ગ. ૫
૨
૪ કે.

પ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ધ.	ધ.	સિં	મ.	મી.	મ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૨૦	૧૮	૪	૪	૧	૧૯	૨૧	૧૬	૧૬
ક.	૪૮	૩૬	૨૭	૫૨	૨૩	૬	૫૯	૫૨	૫૨
વિ.	૩૦	૯	૧૪	૨૧	૧૯	૧૪	[illegible]	૫૭	૫૯
ગ.	૬૧	૮૫	૧	૭૦	૮	૭૫	વક્ર	૩	૩

તીથી	તારીખ	વાર	ઘડી	પળ	નક્ષત્ર	ઘડી	પળ	યોગ	ઘડી	પળ	કરણ	ઘડી	પળ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	ધ.	પ.	પરચુરણ હકીકત.
સુ૧	૬	ગુ.	૩	૬	ઉ.	૨૯	૫૯	ધ.	૪૭	૪૫	અ.	૩	૧	૨૭	૨૯	૩	૧૭	૩	૨૭	મ.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૪૫
૩	૭	શુ.	૫૩	૩૧	શ્ર.	૨૬	૫૮	વ.	૪૦	૫૩	તૈ.	૨૫	૪૫	૨૮	૧	૪	૧૮	૩૨	૨૮	મ.	૫૫	૪૬	પં.૫૫–૪૬ પછી રંભિલાવલ.
૪	૮	શ.	૪૯	૫૭	ધ.	૨૪	૩૪	સિ.	૩૪	૩૭	વ	૨૧	૪૪	૨૯	૨	૫	૧૯	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦	પં.વિના. ૪ અ. અ. ૨૧-૫૨
૫	૯	ર.	૪૭	૧૯	શ.	૨૨	૪૮	વ્ય.	૨૯	૧૦	બ.	૧૮	૩૮	૩૦	૩	૬	૨૦	૩૨	૨૮	કું.	૬૦	૦	પં. ૪૭ નં. ધબાડ
૬	૧૦	સો.	૪૫	૪૬	પૂ.	૨૨	૨૨	વ.	૨૪	૩૪	કૌ.	૧૬	૩૨	૧	૪	૭	૨૧	૩૨	૨૮	કું.	૭	૨૯	ઉત્તરાષાઢાર્કઃ ૫૨-૩ અમુરદાદ
૭	૧૧	મં.	૪૫	૨૮	ઉ.	૨૩	૩	પ.	૨૧	૧	ગ	૧૫	૩૭	૨	૫	૮	૨૨	૩૨	૨૮	મી.	૬૦	૦	પં. ભ. પ્ર. ૪૫-૧૫
૮	૧૨	બુ.	૪૬	૪૦	રે.	૨૪	૫૪	શિ.	૧૮	૭	વિ.	૧૬	૪	૩	૬	૯	૨૩	૩૧	૨૯	મી.	૨૪	૫૪	દુર્ગા ૮ પં: ૨૪–૫૪ સુધી
૯	૧૩	ગુ.	૪૯	૧૩	અ.	૨૮	૧૦	સિ.	૧૫	૫૪	બા	૧૭	૫૬	૪	૭	૧૦	૨૪	૩૧	૨૯	મ.	૬૦	૦	કુંભેશુક્રઃ ૪૯-૪૧ [૧૫-૫૨
૦	૧૪	શુ.	૫૨	૨૯	ભ.	૩૨	૨૭	સા.	૧૫	૩૫	તૈ	૨૦	૫૧	૫	૮	૧૧	૨૫	૩૧	૨૯	મે.	૪૮	૪૭	મકરાર્કઃ ૭-૩૩ મુ. ૧૫ સુ.
૧૧	૧૫	શ.	૫૬	૫૭	કૃ.	૩૭	૪૮	શુ.	૧૫	૩૫	વ.	૨૪	૪૩	૬	૯	૧૨	૨૬	૩૧	૨૯	વ.	૬૦	૦	પુત્રદાસ્માર્ત ૧૧ મન્વાદિ
૧૨	૧૬	ર.	૬૦	૦	રો.	૪૩	૫૧	શુ	૧૬	૨૧	અ	૨૯	૨૮	૭	૧૦	૧૩	૨૭	૩૧	૨૯	વ.	૬૦	૦	ભાગવત ૧૧ દગ્ધ ૬૦ તિ.
૧૨	૧૭	સો.	૧	૫૯	મૃ	૫૦	૧૨	બ્ર	૧૭	૨૮	બા	૧	૫૯	૮	૧૧	૧૪	૨૮	૩૦	૩૦	વ.	૧૭	૧	સોમપ્રદોષઃ અમૃ. ૫૦–૫૦
૧૩	૧૮	મં.	૭	૧૫	આ	૫૬	૩૯	ઐં.	૧૮	૪૧	તૈ	૭	૧૫	૯	૧૨	૧૫	૨૯	૩૦	૩૦	મિ.	૬૦	૦	યમધં. ૫૩ ધબાડ ૬
૧૪	૧૯	બુ.	૧૩	૨૨	પુ.	૬	૦	વૈ.	૧૯	૪૭	વ	૧૨	૨૨	૧૦	૧૩	૧૬	૩૦	૩૦	૩૦	મિ.	૪૬	૩૪	ભ. પ્ર. ૧૨-૪ નિ. ૪૪-૨૪
૧૫	૨૦	ગુ.	૧૭	૪	પુ.	૩	૧૨	વિ.	૨૦	૩૧	બ.	૧૭	૪	૧૧	૧૪	૧૭	૩૧	૩૦	૩૦	ક.	૬૦	૦	માઘસ્નાનારંભઃ ૨ નં.અમૃત
વ૧	૨૧	શુ	૨૦	૫૯	પુ.	૭	૫૨	પ્રી.	૨૦	૩૮	કૌ	૨૦	૫૯	૧૨	૧૫	૧૮	૩૩	૨૯	૩૧	ક.	૬૦	૦	૭ નં. મૃત્યુ.
૨	૨૨	શ.	૨૩	૪૪	આ	૧૧	૧૦	આ	૧૯	૫૨	ગ	૨૩	૪૪	૧૩	૧૬	૧૯	૩૫	૨૯	૩૧	ક.	૨૨	૧૮	ભ. પ્ર. ૫૪-૧૭
૩	૨૩	ર.	૨૫	૧૬	મ.	૧૫	૨૪	સૌ.	૧૮	૧૨	વિ	૨૫	૧૬	૧૪	૧૭	૨૦	૩૭	૨૯	૩૧	સિં	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૮ મિ. ૩૪
૪	૨૪	સો.	૨૫	૩૦	પૂ.	૧૭	૦	શો.	૧૫	૩૪	બા	૨૫	૩૦	૧૫	૧૮	૨૧	૩૯	૨૮	૩૨	સિં	૩૨	૧૪	અભિ. વિષ્ટયર્કઃ ૪૯-૧૪
૫	૨૫	મં.	૨૪	૨૭	ઉ.	૧૭	૫૭	અ.	૧૧	૪૬	તૈ	૨૪	૨૭	૧૬	૧૯	૨૨	૪૧	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ. ૨૪
૬	૨૬	બુ.	૨૨	૧૦	હ.	૧૭	૨૧	સુ.	૭	૨૦	વ.	૨૨	૧૦	૧૭	૨૦	૨૩	૪૪	૨૭	૩૩	ક.	૪૬	૩૦	વી ૨૨-૧૩ નિ. ૫૦-૩૪
૭	૨૭	ગુ.	૧૮	૫૩	ચિ.	૧૫	૪૦	ધૃ.	૫૩	૪૪	અ.	૧૮	૫૩	૧૮	૨૧	૨૪	૪૬	૨૭	૩૩	તુ.	૬૦	૦	કાલા ૮ વઢીસાઃ ૩૧-૩૫
૮	૨૮	શુ.	૧૪	૪૩	સ્વ.	૧૩	૬	ગં	૪૮	૪૯	કૌ	૧૪	૪૩	૧૯	૨૨	૨૫	૪૮	૨૬	૩૪	તુ.	૫૫	૪૩	દગ્ધ ૧૫
૯	૨૯	શ.	૯	૪૩	વિ.	૯	૨૬	વૃ.	૪૧	૩૧	ગ	૯	૪૪	૨૦	૨૩	૨૬	૫૦	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	વી. ૩૭-૮ દગ્ધ ૧૦ વ. ગ.
૧૦	૩૦	ર.	૪	૧૭	અ.	૬	૨૩	ધ્રુ.	૩૪	૫	વિ	૪	૧૭	૨૧	૨૪	૨૭	૫૨	૨૬	૩૪	વૃ.	૬૦	૦	ષટતિલાસ્માર્ત ૧૧ વી.૪-૨૪
૧૨	૩૧	સો.	૫૨	૪૩	જ્યે	[illegible]	[illegible]	આ	૨૬	૧૧	નૈ	૨૫	૩૭	૨૨	૨૫	૨૮	૫૪	૨૫	૩૫	વૃ.	૨	૨૨	ભાગવત ૧૧ તિ. વા. ૧૨/૧૫
૧૩	૧	મં.	૪૭	૨	મૂ.	૫૪	૧૦	[illegible]	૧૮	૩૪	ગ.	૧૯	૫૨	૨૩	૨૬	૨૯	૫૭	૨૫	૩૫	ધ.	૬૦	૦	પ્રદોષઃ વી. ૪૭-૮ શિવરાત્રિઃ
૧૪	૨	બુ.	૪૧	૨૧	ઉ.	૫૦	૩૨	[illegible]	૧૦	૪૧	વિ	૧૪	૧૪	૨૪	૨૭	૩૦	૫૯	૨૪	૩૬	ધ.	૮	૧૬	ની. ૧૪-૨૩ [ફેબ્રુવારી-
[illegible]	૩	ગુ.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

શુ. ૧૧ ર. ૯
૧૨ગુ ૧૦૨૧,બુ. ૮
૧ ૭
૨ ચં ૪ ૬
શ. ૩ કે. મં ૫

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	કે.	સિં	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	કે.
અં.	૫	૨	૨	૨૨	૩	૭	૨૦	૧૬	૧૬
ક.	૫૮	૫૨	૪૨	૫૩	૪૪	૩૭	૪૩	૫	૨૫
વિ.	૬	૬	૨૨	૫૯	૩૭	૩૪	૫૭	૧૭	૧૭
ગ.	૬૧ ૧૧	૭૩૩ ૧૮	૧૬ ૨૩	૩૮ ૧૮	૯ ૪૪	૭૪ ૧૦	૫૪ ૧.	૩ ૧૧	૩ ૧૧

૧૧ શ. ૨ ૯
૧૨ગુ બુ. રા.૧૯ ૮
૧ ૭
૨ કે. મં ૪ ૬
૩ શ. ૫

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મ.	મ.	ક.	મ.	મી.	કું.	મી.	મ.	કે.
અં.	૨૦	૧૨	૨૭	૨૪	૬	૨૪	૧૯	૧૫	૧૫
ક.	૧૪	૧૧	૪૮	૪૧	૧૫	૩૫	૪૮	૨૨	૨૨
વિ.	૪૫	૨૩	૧૮	૫	૦૯	૩૬	૬	૬	૬
ગ.	૬૨	૮૪૧	[illegible]	[illegible]	૧૧	૭૨	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ભવિષ્યવેત્તા (બીજી આવૃત્તિ.)

યાને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃતિ થોડાજ વખતમાં ખપી જવાથી તેની બીજી આવૃતિ બહાર પાડવામાં આવી છે.

ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની વાત જાણી શકવાને માટે અત્યાર સુધીમાં પૂર્વ તથા પશ્ચિમમાં જે જે વિદ્યાઓ પ્રકટ થઇ છે ને તે તમામ વિદ્યાઓનો, જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, અંગ્રેજી જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, સામુદ્રિક, સ્વરોદય, અને રમળશાસ્ત્રનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે, અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલા તમામ પુસ્તકો કરતાં આ પુસ્તક અધિક ઉપયોગી થઇ પડ્યું છે તે તેની બ્હોળી માગણી ઉપરથીજ જાણી શકાય છે.

તેમાં નિચે પ્રમાણે ૪૪ પ્રકરણો છે.

પ્રા ૧–૨–સંવત્સર, શક, માસ, અયન, રાશી, ગ્રહો, નક્ષત્રો, યોગ, કરણ ચંદ્ર વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૩ તે દરેકમાં કરેલાં શુભા શુભ કર્મોનું ફળ, પ્રા. ૪ થી ૯, ગ્રહોનાં ફળ, નાની મોટી પનોતી, અશુભ ગ્રહો, મહાદશા, દિનદશા વિગેરે જોવાની રીત પ્રા–૧૦–૧૧ તમામ પ્રકારના મહુરતો જોવાની રીત, પ્રા–૧૨લેણદેણી, તારા, નાડી, યોની, ગણ વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા–૧૩ ગોરાયલી વસ્તુ જડશે કે કેમ તથા તે ક્યાં ગઈ છે તે જોવાની રીત, પ્રા. ૧૪ કાર્ય સિદ્ધી માટે પ્રશ્નો જોવાની રીત પ્રા. ૧૫, જન્મ માસ વીગેરેનું ફળ, પ્રા–૧૬ ગ્રહો, અને રાશી, શુભાશુભ, રૂપ, રંગ, મૈત્રી વિગેરેજોવાની રીત. પ્રા ૧૭–૧૮ જન્મોતરીની કુંડળીઓ બનાવવાની તથા જોવાની રીત, ૧ લાથી બારે ભાવનું, ગ્રહોનું રાશી વાર ફળ, દ્રષ્ટિનું ફળ, અંગ્રેજી રીતે ફળ, પ્રા. ૧૯ બારે ભાવોનું મિશ્રફળ, ભાગ્યોદય, દાસપણું, બંધિખાનું, રોગ, સ્ત્રી સુખ, લગ્નનું સુખ, પ્રજાનું સુખ, જીંદગીનું, શરીરનું સુખ, અકસ્માત ધન પ્રાપ્તિ, રાજ્ય લક્ષ્મી, વાહનનું, મકાનનું, માબાપનું વિદ્યાનું, વંશનું મિત્રનું, નપુંસકપણાનું, મુસાફરીનું, વ્યાપાર નોકરી, ધનસંપત્તિનું, સુખ દુઃખ ક્યારે મળે વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૨૦ ગ્રહોની દ્રષ્ટિનું ફળ, પ્રા. ૨૧. સ્ત્રીની જન્મ કુંડળી ઉપરથી સ્ત્રીનું, તેના પતિનું, પ્રજાનું, સધવા કે વિધવાનું, સુખ દુઃખ જોવાની રીત, પ્રા. ૨૨ થી ૨૭ હોરા, દ્રેષ્કાણ વિગેરે કુંડળીઓ જોવાની રીત, પ્રા ૨૮ મું આધાન બાબત, સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે કે કેમ, સ્ત્રી પુરૂષનું મૃત્યુ, ગર્ભવંતીને શું જન્મશે, હાથ પગ વગરનું બાળક અવતરવા બાબત. પ્રા. ૨૯–જન્મ વખતે અંધારૂં હતું કે દિવો હતો વિગેરે ખાત્રી કરવાની રીત, પ્રા. ૩૦–રાજયોગ અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૧ થી ૩૩ નાભસ, પ્રવ્રજ્યા, ચંદ્ર વિગેરે યોગો અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૪. બાળકનો રીષ્ટ યોગ જોવાની રીત, પ્રા. ૩૫–૩૬. આયુષ્ય જોવાની રીત, ક્યારે, કયા કારણથી મૃત્યુ થાય વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા. ૩૭–૩૮, વર્ષફળ બનાવવાની રીત. પ્રા. ૩૯ શરીરપરની રેખાઓ, નખ, તલ, મસ વિગેરે ઉપરથી ભવિષ્ય જોવાની રીત; પ્રા. ૪૦–સ્વપ્ન ઉપરથી ભવિષ્ય જાણવાની રીત પ્રા–૪૧ મુ હસ્તાક્ષરો ઉપરથી ભવિષ્યફળ, પ્રા. ૪૨ મું વરસાદ વરસશે કે કેમ. ક્યારે વરસશે અનાજના ભાવતાલની વધઘટ, સુકાળ કે દુકાળ વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૪૩મું નાસિકાના સ્વર ઉપરથી ભવિષ્યની વાત જાણવાની રીત પ્રા ૪૪ મુ. રમલ શાસ્ત્ર ઉપરથી ધારેલી ઇચ્છા પુરી થશે કે કેમ, જશ મળશે કે કેમ, ધંધામાં લાભ થશે કે કેમ વિગેરે ભવિષ્યની વાત જોવાની રીત.

ઉપર પ્રમાણે અનેક વિષયોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. પહેલી આવૃતિ કરતાં આ આવૃતિમાં ઘણોજ સુધારો વધારો કર્યો છે પાકુ બાઈન્ડીંગ. છતાં કીંમત માત્ર રૂ. ૩) પો ૦–૪–૦ રાખી છે. તેની પેલી આવૃતિના સંબંધમાં અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે.

વૈદ ઉમીયાશંકર બાપુભાઇ મહેતા—વિરમગામથી લખે છે કે,–આપનું ભવિષ્યવેત્તા નામે પુસ્તક જોતાં જોતિષવિદ્યાના અભ્યાસી, જ્યોતિષ જોનાર બ્રાહ્મણો અને જ્યોતિષ વિદ્યાને માન આપનાર કોઈ પણ સજ્જનને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે એમ મારૂં માનવું છે

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય, રીચીરોડ—અમદાવાદ

																							પરચુરણ હકીકત.
૧	૩	સો.	૩૭	૦	રે.	૨૩	૧૬	અં.	૫૨	૧	કિ.	૭	૧૦	[illegible]	[illegible]	૩૦	૩૭	૫૩	૭	મી.	૨૩	૧૬	સંવત્સરારંભ ચૈત્રી નવરાત્રી.
૨	૪	મં.	૩૮	૭	અ.	૨૫	૩૪	વૈ.	૨	૫૧	બા.	૭	૨૩	૨૬	૩૦	૩૧	૪૦	૫૨	૮	મે.	૬૦	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૧૫ અમૃ. ૨૫.
૩	૫	બુ.	૪૦	૨૪	ભ.	૨૮	૫૪	વિ.	૧	૨૭	તૈ.	૬	૧૫	૨૭	૧	૧	૪૨	૫૨	૮	મે.	૪૫	૭	મન્વાદિમત્સ્યજયંતિ ગૌરી ૩
૪	૬	ગુ.	૪૩	૫૪	કૃ.	૩૩	૪૫	પ્રી.	૦	૫૮	વ.	૧૨	૯	૨૮	૨	૨	૪૫	૫૧	૯	વ.	૬૦	૦	વિના ૪ વ. ૩૩ ભ. પ્ર. ૧૧-૪૫
૫	૭	શુ.	૪૮	૧૭	રો.	૩૯	૨૫	આ.	૧	૧૩	ગ.	૧૧	૫	૨૯	૩	૩	૪૮	૫૦	૧૦	વ.	૬૦	૦	કલ્પાદિ પ. ૩૯-૪૮ નં. ધણાડ.
૬	૮	શ.	૫૩	૯	મૃ.	૪૫	૪૦	સૌ.	૨	૧૧	કૌ.	૨૦	૪૩	૩૦	૪	૪	૫૦	૫૦	૧૦	વ.	૧૨	૩૨	ણાડ ૪૫
૭	૯	ર.	૫૮	૧૫	આ.	૫૨	૫	શો.	૩	૨૯	ગ.	૨૫	૪૨	૧	૫	૫	૫૩	૪૯	૧૧	મિ.	૬૦	૦	અ. પ્ર. ૫૮-૧૦ આબાન.
૮	૧૦	સો.	૬૦	૦	પુ.	૫૮	૨૬	અ.	૪	૫૦	વિ.	૩૦	૪૫	૨	૬	૬	૫૫	૪૯	૧૧	મિ.	૪૧	૫૧	દુર્ગા ૮ ભવાન્યા ઉત્પત્તિ.
૮	૧૧	મં.	૩	૧૬	પુ.	૬૦	૦	સુ.	૬	૬	બ.	૩	૧૬	૩	૭	૭	૫૮	૪૮	૧૨	ક.	૬૦	૦	રામનવમી માધ્ય ૫૨-૫૫
૯	૧૨	બુ.	૫	૩૮	પુ.	૪	૧૧	ધૃ.	૭	૦	કૌ.	૭	૩૮	૪	૮	૮	૧	૪૮	૧૨	ક.	૬૦	૦	અસ્તીનીમપાર્ક ૪૪-૨૩ મુ. ૧૫
૧૦	૧૩	ગુ.	૧૧	૧૬	આ.	૮	૫૭	શૂ.	૭	૧૦	ગ.	૧૧	૧૬	૫	૯	૯	૪	૪૭	૧૩	ક.	૮	૫૭	મ. પ્ર. ૪૨-૨૦
૧૧	૧૪	શુ.	૧૩	૩૮	મ.	૧૩	૧૩	ગં.	૬	૩૯	વિ.	૧૩	૩૮	૬	૧૦	૧૦	૬	૪૭	૧૪	સિં.	૬૦	૦	કામદા ૧૧ ભ. નિ. ૧૩-૩૪
૧૨	૧૫	શ.	૧૪	૫૨	પૂ.	૧૬	૩	વૃ.	૪	૫૦	બા.	૧૪	૫૨	૭	૧૧	૧૧	૯	૪૬	૧૪	સિં.	૩૧	૧૯	શનિપ્રદોષ.
૧૩	૧૬	ર.	૧૪	૪૮	ઉ.	૧૭	૫	ધ્રુ.	૫૩	૨૯	તૈ.	૧૪	૪૮	૮	૧૨	૧૨	૧૨	૪૬	૧૪	ક.	૬૦	૦	૧૭ નં. અમૃત
૧૪	૧૭	સો.	૧૩	૨૩	હ.	૧૭	૨૬	વ્યા.	૫૪	૨૦	વ.	૧૭	૨૩	૯	૧૩	૧૩	૧૫	૪૫	૧૫	ક.	૪૬	૫૬	મહાલક્ષ્મીયાત્રા ભ.પ્ર. ૧૩-૨૭
૧૫	૧૮	મં.	૧૦	૫૧	ચિ.	૧૬	૨૭	વ.	૪૮	૫૬	ગ.	૧૦	૫૧	૧૦	૧૪	૧૪	૧૭	૪૫	૧૫	તુ.	૬૦	૦	હનુમાનજયંતિ મન્વાદિ સ્ના.
૧	૧૯	બુ.	૭	૧૫	સ્વ.	૧૪	૩૨	સિ.	૪૨	૫૩	કૌ.	૭	૧૫	૧૧	૧૫	૧૫	૧૯	૪૪	૧૬	તુ.	૫૭	૩૧	
૨	૨૦	ગુ.	૨	૪૭	વિ.	૧૧	૫૧	વ્ય.	૩૬	૯	ગ.	૨	૪૭	૧૨	૧૬	૧૬	૨૧	૪૪	૧૬	વૃ.	૬૦	૦	અ. પ્ર. ૩૦-૧૧ ગુ ઉ. પૂર્વે.
૪	૨૧	શુ.	૫૧	૫૪	અ.	૮	૩૦	વ.	૨૯	૫	ખ.	૨૪	૪૩	૧૩	૧૭	૧૭	૨૩	૪૩	૧૭	વૃ.	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં ઉ. ક. ૯ મિ.૪૩
૫	૨૨	શ.	૪૫	૫૭	જ્યે.	૪	૪૩	પ.	૨૧	૩૭	કૌ.	૧૮	૫૪	૧૪	૧૮	૧૮	૨૫	૪૩	૧૭	વૃ.	૪	૪૩	ગુ. ઉ. પરે ૪૯-૧૫
૬	૨૩	ર.	૩૯	૫૫	મૂ.	૫૯	૪૫	શિ.	૧૩	૫૦	ગ.	૧૨	૫૬	૧૫	૧૯	૧૯	૨૮	૪૨	૧૮	ધ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૩૯-૫૩
૭	૨૪	સો.	૩૪	૧	ઉ.	૫૨	૩૬	સિ.	૫૬	૧૦ ૩૮	વિ.	૬	૫૮	૧૬	૨૦	૨૦	૩૦	૪૨	૧૮	ધ.	૧૦	૩૫	કાલાષ્ટમી.ભ. નિ.૬-૫૪મૃત્યુ
૮	૨૫	મં.	૨૮	૨૦	શ્ર.	૪૯	૩	[illegible]	૫૧	૬	બા.	૧	૧૦	૧૭	૨૧	૨૧	૩૨	૪૧	૧૮	મ.	૬૦	૦	
૯	૨૬	બુ.	૨૩	૩	ધ.	૪૫	૫૭	શુ.	૪૪	૪૫	તૈ.	૨૩	૩	૧૮	૨૨	૨૨	૩૪	૪૧	૧૯	મ.	૧૭	૩૦	પં. ૧૦-૩૦ ભરણ્યેક ૨૫-૩૨.
૧૦	૨૭	ગુ.	૧૮	૩૨	શ.	૪૩	૩૪	બ્ર.	૩૮	૨૪	વિ.	૧૮	૩૨	૧૯	૨૩	૨૩	૩૬	૪૧	૧૯	કું.	૬૦	૦	પં.ભ.નિ, ૧૮-૨૩ ધણાડ ર્૧૮
૧૧	૨૮	શુ.	૧૪	૫૨	પૂ.	૪૨	૬	ઐં	૩૨	૮	બા.	૧૪	૫૨	૨૦	૨૪	૨૪	૩૯	૪૦	૨૦	કું.	૨૭	૨૬	પં. વરૂથિની ૧૧ વલ્લભેશ
૧૨	૨૯	શ.	૧૨	૭	ઉ.	૪૧	૪૨	વૈ.	૨૮	૪૩	તૈ.	૧૨	૭	૨૧	૨૫	૨૫	૪૧	૪૦	૨૦	મી.	૬૦	૦	પં. શનિપ્રદોષ પંચક
૧૩	૩૦	ર.	૧૦	૨૮	રે.	૪૨	૩૫	વિ.	૨૪	૫૫	વ.	૧૦	૨૮	૨૨	૨૬	૨૬	૪૩	૩૯	૨૧	મી.	૪૨	૩૫	શિવરાત્રિ પં. ૪૨-૩૫ સુધી
૧૪	૧	સો.	૧૦	૫	અં.	૪૪	૩૪	પ્રી.	૨૨	૧૬	શ.	૧૦	૫	૨૩	૨૭	૨૭	૪૫	૩૯	૨૧	મે.	૬૦	૦	દર્શ ૩૦ મેમાસ. સોમવતી
૩૦	૨	મં.	૧૧	૪	ભ.	૪૭	૫૩	આ.	૨૦	૩૫	ના.	૧૧	૪	૨૪	૨૮	૨૮	૪૮	૩૮	૨૨	મે.	૬૦	૦	ઉ. અમાવાસ્ય [૩૦ મે.

૨ શુ.
૧૨ ગુ.
૩ રા.
૧ ૨ બુ.
૧૧
૪ મં કે
૧૦ રા
૫
૭ ચં.
૯
૬
૮

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	શુ.	ગુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	-	તુ.	ક.	મે.	મી.	વ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૫	૨	૧૯	૧૦	૨૩	૧૦	૧૯	૧૧	૧૧
ક.	૬	૪૭	૪૬	૪૮	૨૩	૧૪	૫૩	૨૩	૨૩
વિ.	૫૪	૨૯	૨૧	૬	૨૦	૪૯	૧૩	૩૬	૩૬
ગ.	૫૮	૮૧૩	૧૯	૧૦૫	૧૩	૬૩	૩	૩	૩
	૩૨	૫૪	૧૪	૫૬	૪૮	૫૯	૨૬	૧૧	૧૧

૨ બુ.
૧૨ ગુ.
૨ ૩ શ
૧૨ સં.
૧૧
૪ મ કે.
૧૦ રા.
૫
૭
૯
૧
૮

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	શુ.	ગુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મે.	ગો.	[illegible]	વ.	મી.	મિ	મિ.	મ.	ક.
અં.	૧૮	૧૬	૨૪	૪	૨૬	૩	૨૦	૧૦	૧૦
ક.	૪૨	૩૨	૧૧	૪૦	૨૮	૨૮	૪૯	૩૯	૩૯
વિ.	૪૮	૧૮	૩૯	૧૨	૩૭	૭	૫૮	૫	૫
ગ.	૫૮	૭૬૪	૧૯	૮૯	૧૨	૫૪	૪	૩	૩
	૫	૧૨	૨૬	૮	૪૮	૧૩	૪૧	૧૧	૧૧

JIVAN. | જીવન | जीवन

॥ यस्य प्रयोगात् च्यवनोऽभूत् पुनर्युवा ॥ चरक

"જે ઔષધના સેવનથી વૃદ્ધ ચ્યવનમુનિ જુવાન્ જેવા બળવાન્ થયા હતા."

તે નીચેનાં કારણોથી સર્વોત્તમ હોવાનો દાવો કરે છે,

૧. આ **જીવન** જીવનીય ગણની ઉત્તમ દેશી વનસ્પતિઓનું બને છે.
૨. આ **જીવન** એક પણ નુકસાનકારક વસ્તુ રહિત હોવાનો દાવો કરે છે.
૩. આ **જીવન** સ્વાદિષ્ટ હોવાની સાથે નિર્ભયપણે વાપરી શકાય છે.
૪. આ **જીવન** પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, તેમજ બાળકો સર્વને ગુણ કરવાવાળુ છે.
૫. આ **જીવન** ધીરજથી સેવવાથી તે રોગ મટાડી આરોગ્ય આપે છે.

ટુંકામાં શરીરના જુદા જુદા વિકારો પર અસર કરનારી દવાઓ તો ઘણી છે, તથાપિ શરીરના મુખ્યમુખ્ય વિકારોને નિયમમાં લાવવામાં, શરીરમાં નિરોગીપણાના તત્વો વધારવામાં, પ્રકૃતિને સમાન વાયમાં લાવી, લોહી, વીર્ય તથા શક્તિ ભરવામાં, અને નબળાઇ, પાંડુ, ખાસી, ક્ષય, સંગ્રહણી, મરડો, અમ્લપિત્ત, વંધ્યાદોષ, નપુસકત્વ તથા ધાતુવિકારનાં દરદો મટાડવામાં

આ જીવનની બરોબરી કરનાર એક પણ દવા નથી.

કિંમત—નં ૧–રતલી ડબાની રૂ. ૧–૮–૦. પો. ૦–૫–૦

અમદાવાદથી વકીલ મી. ભાઈલાલભાઈ એમ. બી. એ. એલ. એલ. બી. લખે છે કે જીવન ઘણું પૌષ્ટિક છે.

ખડરો (સીંધ) થી કામેશ્વર **નથુરામ** લખે છે કે તમારી દવા જીવનથી ફાયદો થયો છે.

મુંબાઇથી જી. એન. દીવવાલા લખે છે કે તમારી દવા જીવનથી મારૂં શરીર રૂષ્ટપુષ્ટ થયુ છે. આવા અનેક અભિપ્રાય મળ્યા છે.

કોઇ પણ રોગની સલાહ મફત આપવામાં આવેછે. જવાબ માટે ટીકીટ બીડવી.

જુલાબની ગોળી ડબી ૧ ની કીં.	૦–૮–૦	સુખશાંતિ લેપ (ગડગુમડ મટે)	૦–૮–૦
માથાનો પાવડર (માથુ ઉતરે છે.)	૦–૮–૦	દીવપસંદ વોટર (મુખપરના મસામટે)	૦–૮–૦
ખરજવાનો મલમ.	૦–૮–૦	બાળા રોગ્ય વટી.	૦–૮–૦
વીછીની દવા,	૦–૪–૦	બાલામૃત.	૦–૮–૦
આઇડ્રોપ્સ.	૦–૪–૦	બાધિર્ય તેલ (કાનના રોગ મટે)	રૂ ૧–૦–
દંતમંજન (દાંતના તમામ રોગ મટે.)	૦–૮–૦	ઉદરસની ગોળી. ડબી નો રૂ	૧–૦–૦
દાદરનો મલમ (ગમેતેવી દાદર મટે.)	૦–૪–૦	દ્રાક્ષાસવ રતલ ૧ ની કીં	રૂ ૧–૮–
ખસની દવા	૦–૪–૦	કુમાર્યાસવ રતલ ૧ ની કીં	રૂ ૨–૦–
સાચા મોતીનો સુરમો તો. ૧ ની કીં	૧–૦–૦	સુવર્ણ માક્ષિક ભષ્મ તો ૧ ની	રૂ ૨–૦
અભ્રક ભષ્મ તો. ૧ ની કી. રૂ.	૧૦–૦–૦	સાબરસીંગ ભષ્મ તો ૧ નીકી	રૂ ૧–૦
લોહ ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂ.	૫–૦–૦	કલાઇની ભષ્મ તો. ૧ ની કીં.	રૂ ૫–૦
પ્રવાલ ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂા.	૨–૦–૦	સાચા મોતીની ભષ્મ તો ૧ ની કીં.	રૂ૩૦)
મંડુર ભષ્મ તો. ૧ ની કીં. રૂ.	૨–૦–૦		

સુવર્ણ વસંત માલતી–ક્ષય અને દમ જીર્ણજ્વર મટાડી પુષ્ટ કરી ધાતુ વૃદ્ધિ કરે છે. તો. ૧ ની કિં. રૂ. ૨૦.

આ સિવાય તમામ પ્રકારની તમામ રોગની દવાઓ, ભષ્મો રસો, આસવો અને ગુટિકાઓ અમારે ત્યાંથી મળી શકશે. ૦।। આનાની ટીકીટ બીડી પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

તંત્રી આમોદમ અને પ્રોપ્રાયટર દવે કેમીકલ વર્કસ—પાંચકુવા—અમદાવાદ.

પરચુરણ હકીકત.

૧	૩	શુ.	૧૩	૧૩	કૃ.	૫૨	૧૫	સૌ	૧૫	૫૯		૧૩	૧૩			૨૯	૫૦	૩૬	૨૨	મે.	૪	૦	ચંદ્રદર્શન મુ. ૩૦, રવી. પા.
૨	૪	ગુ.	૧૬	૪૬	રો.	૫૭	૪૮	શો	૨૦	૮	કૌ	૧૬	૪૬	૨૬	૧	૩૦	૫૨	૩૮	૨૨	વૃ.	૬૦	૦	પરશુરામ જયંતિ.૫૮નં. રજબ
૩	૫	શુ.	૨૧	૧	મૃ.	૬૦	૦	અ	૨૧	૯	ગ	૨૧	૧	૨૭	૨	૩૧	૫૪	૩૭	૨૩	વૃ.	૩૦	૪૬	કલ્પાદિ ત્રેતાયુગાદિ અક્ષય્યત્રીજ
૪	૬	શ.	૨૫	૪૪	મૃ.	૩	૫૦	સુ.	૨૨	૩૯	વિ	૨૫	૪૯	૨૮	૩	૧	૫૬	૩૭	૨૩	મિ	૬૦	૦	વિના ૪ ભ. નિ.૨૫-૩૮ તીર
૫	૭	ર.	૩૦	૪૫	આ	૧૦	૧૮	ધૃ	૨૩	૫૧	બા	૩૦	૪૫	૨૯	૪	૨	૫૮	૩૬	૨૪	મિ.	૬૦	૦	૩૦ નં. ધબાડ. [૩૧
૬	૮	સો	૩૫	૩૪	પુ.	૧૬	૪૦	શૂ.	૨૫	૨૭	કૌ	૩	૯	૩૦	૫	૩	૩૦	૩૬	૨૪	મિ.	૦	૪	ધબાડ ૧૬.
૭	૯	મં.	૩૯	૫૬	પુ.	૨૨	૩૯	ગં	૨૬	૨૧	ગ	૭	૪૫	૧	૬	૪	૩	૩૫	૨૫	ક.	૬૦	૦	ભ.પ્ર. ૩૯-૩૮આદ્રર ગંગાસપ્તમી
૮	૧૦	બુ.	૪૩	૩૦	આ	૨૭	૪૯	ધૃ.	૨૬	૫૪	વિ	૧૧	૪૩	૨	૭	૫	૫	૩૫	૨૫	ક.	૨૭	૪૯	દુર્ગા ૮.વી. ૧૧-૩૦ કૃતિકાર્ક
૯	૧૧	ગુ.	૪૫	૫૦	મ.	૩૨	૪	ધ્રુ	૨૬	૨૭	બા	૧૪	૪૦	૩	૮	૬	૭	૩૫	૨૫	સિં	૬૦	૦	
૧૦	૧૨	શુ.	૪૭	૭	પૂ.	૩૫	૯	વ્યા	૨૫	૪	તૈ	૧૬	૨૮	૪	૯	૭	૯	૩૪	૨૬	સિં	૫૦	૩૬	સીદ્ધીયોગ ૩૫-૯ સુધી [૧૨-૨૯
૧૧	૧૩	શ.	૪૬	૫૦	ઉ.	૩૬	૫૬	હ.	૨૨	૪૬	વ.	૧૬	૫૮	૫	૧૦	૮	૧૧	૩૪	૨૬	ક.	૬૦	૦	મુ. ૩૦ સ્થિ.૩૭નં. મૃત્યુ યમ.
૧૨	૧૪	ર.	૪૫	૨૩	હ.	૩૭	૩૦	વ.	૧૯	૪૧	ભ.	૧૬	૬	૬	૧૧	૯	૧૩	૩૩	૨૭	ક.	૬૦	૦	મોહિની ૧૧ નિ ૪૬ રૂપભાર્ક
૧૩	૧૫	સો.	૪૨	૨૯	ચિ	૩૬	૫૭	સિ	૧૫	૧૨	કૌ	૧૩	૫૬	૭	૧૨	૧૦	૧૫	૩૩	૨૭	ક.	૭	૧૩	અમૃ. ૩૭ તિ.વા.૧-૨૭
૧૪	૧૬	મં.	૩૯	૧૮	સ્વા.	૩૫	૮	વ્ય	૧૦	૭	ગ.	૧૦	૫૩	૮	૧૩	૧૧	૧૮	૩૨	૨૮	તુ.	૬૦	૦	સોમપ્રદોષ સિદ્ધભૌમ ૪૫-૧૮
૧૫	૧૭	બુ.	૩૪	૩૯	વિ.	૩૨	૪૦	[illegible]	[illegible]	[illegible]	વિ.	૭	૫૮	૯	૧૪	૧૦	૨૦	૩૨	૨૮	તુ.	૧૮	૧૭	નૃસિંહજયંતિ. ભ. પ્ર. ૩૯-૯
																							કૂર્મજયંતિ. ગણેશજયંતી ૩૨
૧	૧૮	ગુ.	૨૯	૨૩	અ	૨૯	૨૪	શિ	૫૦	૫૧	બા.	૨	૧	૧૦	૧૫	૧૩	૨૧	૩૨	૨૮	વૃ.	૬૦	૦	
૨	૧૯	શુ.	૨૩	૧૭	જ્યે	૨૫	૪૪	સિ.	૪૩	૩૪	ગ	૨૩	૩૭	૧૧	૧૬	૧૪	૨૨	૩૨	૨૮	વૃ.	૨૫	૪૪	તિથી ૫૦-૩૮
૩	૨૦	શ.	૧૭	૪૧	મૂ.	૨૧	૪૧	સા.	૩૫	૫૭	વિ	૧૭	૪૧	૧૨	૧૭	૧૫	૨૩	૩૧	૨૯	ધ.	૬૦	૦	સંકષ્ટ ૪ ચં.ઉ.ક. ૯ મિ. ૩૨
૪	૨૧	ર.	૧૧	૩૬	પૂ.	૧૭	૪૦	શુ.	૨૮	૧૧	ગા	૧૧	૩૬	૧૩	૧૮	૧૬	૨૪	૩૧	૨૯	ધ.	૩૧	૩૯	ધબાડ ૧૧ . [વી. ૧૭-૪૧—
૫	૨૨	સો.	૫	૩૭	ઉ.	૧૩	૩૬	શુ.	૨૧	૦	નૈ	૫	૩૭	૧૪	૧૯	૧૭	૨૫	૩૧	૨૯	મ.	૬૦	૦	મૃત્યુ ૧૩ તીથી ૫૯-૬૦
૭	૨૩	મં.	૫૪	૩૦	શ્ર.	૯	૫૭	ધ્ર.	૧૩	૪૨	વિ	૨૯	૧૦	૧૫	૨૦	૧૮	૨૬	૩૧	૨૯	મ.	૩૮	૧૭	પં. ૩૮-૧૭ વક્રીજ્ઞઃ ૫૯-૨૭
૮	૨૪	બુ.	૪૯	૫૩	ધ.	૬	૩૭	ઐં.	૬	૫૧	બા	૨૨	૧૧	૧૬	૨૧	૧૯	૨૭	૩૧	૨૯	કું.	૬૦	૦	કાલાં ૮ રોહિણ્યૈકે ૬-૫.પંચક
૯	૨૫	ગુ.	૪૬	૭	શ.	૪	૬	વૈ.	૫૪	૨૭	તૈ.	૧૮	૦	૧૭	૨૨	૨૦	૨૮	૩૦	૩૦	કું.	૪૮	૩૯	પંચક.
૧૦	૨૬	શુ.	૪૩	૧	પૂ.	૩	૨૮	પ્રી.	૫૦	૨૩	વ.	૧૪	૪૧	૧૮	૨૩	૨૧	૨૯	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	વી. ૧૪-૨૮ પંચક ન. ધબાડ
૧૧	૨૭	શ.	૪૧	૩૫	ઉ.	૧	૪૮	આ	૪૬	૩૪	બ.	૧૨	૩૫	૧૯	૨૪	૨૨	૩૧	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	અપરા ૧૧ બુ.એ. પરે ૧૯-૨૭
૧૨	૨૮	ર.	૪૧	૧૫	રે.	૨	૨૨	સૌ.	૪૩	૫૨	કૌ.	૧૧	૨૫	૨૦	૨૫	૨૩	૩૨	૩૦	૩૦	મી.	૨	૨૭	[illegible] ૪૧, પંચક ૨-૨૬ સુધી.
૧૩	૨૯	સો.	૪૧	૫૪	અ.	૪	૩	શો.	૪૧	૫૩	ગ.	૧૧	૩૪	૨૧	૨૬	૨૪	૩૪	૨૯	૩૧	મે.	૬૦	૦	સોમપ્રદોષ શિવરાત્રિવી.૪૧-૪૬
૧૪	૩૦	મં.	૪૩	૫૮	ભ.	૭	૧	અ.	૪૧	૧૪	વિ	૧૨	૫૪	૨૨	૨૭	૨૫	૩૫	૨૯	૩૧	મે.	૨૩	૬	ના:૧૨૪૭ આગસ્ત્યાસ્ત ૨૪-૪૪
૩૦	૩૧	બ	૪૭	૧૪	કૃ.	૧૧	૨૦	સ.	૪૧	૧૪	ચ.	૧૫	૩૬	૨૩	૨૮	૨૬	૩૭	૨૯	૩૧	વ.	૬૦	૦	દર્શ ૩૦, ભાવુકા ૩૦

૩શ.શ | ૨ | કે. ૪ | ૨ ર. બુ. | ૧ ગુ. | ૫ મ. | ૧૧ | ૬ | ૮ | ૧૦ રા. | ૭ ચં. | ૯

ગ્ર.	ર.	ચં.	મ.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	૦	તુ.	સ	વ.	મી.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૩	૨૫	૦	૨૩	૨૯	૧૬	૨૨	૯	૯
ક.	૯	૩૪	૩૩	૨૫	૫૯	૨૭	૭	૫૧	૫૧
વિ.	૪૪	૧૪	૫૩	૧૦	૪૮	૫૦	૧૯	૨૩	૨૩
ગ.	૫૭	૮૩૧	૨૭	૪૨	૧૨	૨૯	૫	૩	૩
	૪૦	૨૭	૧૪	૩૧	૨૮	૫	૫૪	૧૧	૧૧

૨ ગુ ૩ કે. | ૧ ગુ. | કે ૪ | ૨ ચં ર બુ | ૧૨ | ૫ મં. | ૧૧ | ૬ | ૮ | ૧૦ રા | ૭ | ૯

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	વ.	વ.	સિં	વ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	
અં.	૧૬	૭	૬	૨૫	૨	૨૩	૨૩	૯	૯
ક	૩૩	૩૯	૫૨	૮	૫૮	૨	૩૩	૬	૬
વિ	૨૭	૨	૧૪	૩૭	૩	૪૭	૭	૫૧	૫૧
ગ	૫૭	૭૩૭	૨૭	૩૬	૧૧	૨૭	૬	૩	૩
	૨૧	૧૩	૧૨	વ.	૯	૫૨	૪૨	૧૧	૧૧

विस्फोटक पील्स.

આ ગોળીઓથી વિસ્ફોટક, ગસા, ચાંદી શરીરપર ગરમીનાં ચકામાં પડી જવાં, ઉપદંશ અને ગરમીના તમામ રોગ તથા પર પણ મટે છે ગમે તેવી દવા કરી કરીને થાક્યા છતાં ન મટે તો તુરત મંગાવો. હમારો દરદીને ફાયદો થયો છે. ડબી ૧ ની કી'. રૂ ૨.

સવારમાં બે ગોળી મદ સાકર સાથે ખાવી.

મુંબઈથી શુથાર મદન વલ્લભ લખે છે કે, મને થયેલ ગરમીનો રોગ વિસ્ફોટક ઘણી દવાઓ કરવા છતાં ન મટ્યો તે તમારી દવાથી મટ્યો છે માટે ૧ બીજી ડબી વી. પી થી મોકલો.

प्रमेह पील्स.

આ દવાથી વીસ જાતના પરમીયા, અને સાકરીઓ-મીઠો-પ્રમેહ પણ મટે છે. ઉપરાંત પેશાબનાં દરદો, મૂત્રકચ્છ, મૂત્રાઘાત, પેશાબે લાલ બળતી, પેશાબે ધાતુ જવી, કાંકરી અને પથરી પણ મટે છે. ડબી ૧ ની કી'. રૂ. ૨.

સવારમાં બે ગોળી મદ સાકર સાથે ખાવી. ગરમ પદાર્થો ન ખાવા.

ખડરો (સીંધ) થી કામેશ્વર નથુરાંગ લખે છે કે, આપની પ્રમેહ પીલ્સથી જુનો પ્રમેહ મટ્યો છે ઘણી દવાઓ કરવાથી નિરાશ થયેલા અને પૈસા ખુટી પડેલા પણ આ દવાથી આરામ થયો છે માટે બીજી ડબી વી પી થી મોકલો.

प्लीहा पील्स.

આ દવાથી બરોળ, પાંડુરોગ શરીર પીળું પડી જઈ ધોળી પુણી જેવું થવું, કમળો, કમળી, કલેજામાં થયેલ લોહીનો જમાવ, મંદાગ્નિ, અને કલેજાના બીજા રોગો તથા હાથપગ ને પેટના સોજા મટે છે. ગાત્ર ૧ થી ૪ ગોળી દુધ સાથે કે, સાટોડીના ઉકાળાસાથે દિવસમાં બે કે ત્રણ વખત લેવી. ડબી ૧ની કી'. રૂ. ૧)

दम-निवारण गुटि.

દમનો રોગ આ દવાથી મટે છે. ગમે તેવો અસાધ્ય દમ, ઉદરસ ખાંસી, હેડકી, અને શ્વાસ ઉપર આ દવા અકસિર છે ડબી ૧ ની કી'. રૂ. ૩. દરરોજ સવાર, બપોર અને સાંજે એકેકી ગોળી મદ સાથે ખાવી.

સીસાપુરથી નારણજી ત્રીકમજી લખે છે કે આપની દમની દવાથી મને થયેલ દમનો વ્યાધિ નિર્મૂળ થયો છે તેથી ઉપકાર માનીએ છીએ.

हरस नाशक गुटि.

ગમે તેવા સુકા કે ફુટના હરસ, જુના કે નવા હોય, બહુ બહુ ઉપાયો કરતાં ન મટતા હોય તો આ દવા જરૂર વાપરો આ દવાથી તમામ પ્રકારના હરસ મટે છે અનુભવ સિદ્ધ ઉપાય છે. ડબી ૧ ની કી. રૂ. ૨

સવારમાં બે ગોળી છાસ સાથે ખાવી. ગરમ પદાર્થો ન ખાવા.

હરસ તેલ-આ તેલ હરસ ઉપર લગાવવાથી હરસ વગર પીડાએ, વગર બળતરાએ પંદર દીવસે ખરી પડે છે. બાટલી ૧ ની કી'. રૂ. ૧.

હૈદ્રાબાદથી કેશરમલ તેજમલ લખે છે કે, મને થયેલ હરસનું દરદ ઘણા ઉપાય કરવા છતાં ન મટવાથી નિરાશ થયેલો પણ, તમારી દવાથી નિર્મૂળ થયું છે તેથી ઉપકાર માનું છું.

प्रदर पील्स.

સ્ત્રીઓને ગુહ્ય ભાગમાંથી, ધાત જવી, પાણી વહેવું કે લોહી વહેવું, લોહી વા થયો હોય તો તેને તથા રક્તપ્રદર તથા શ્વેત પ્રદરને આ દવા ખાવાથી મટાડે છે. ડબી ૧ ની કી'. રૂ. ૨.

સવારમાં ચોખાના ધોવરામણ અને સાકર સાથે બે ગોળી ખાવી.

મુંબાઈથી દેસાઈ નારણજી લખે છે કે, આ દવાથી મારી સ્ત્રીને થયેલ લોહિવા, પ્રદર બહુ દવાઓ કરવા છતાં ન મટતો હતો તે મટી ગયા છે માટે ઉપકાર માનીએ છીએ

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

क्षय निवारण गुटि.

શરીરમાં થયેલ અસાધ્ય ગણાતો ક્ષયરોગ આ દવાથી મટે છે. શરીર સુકાઈ ગયું હોય, ખાવાનું ન હોય અને દહાડે દહાડે શરીર ગળતું હોય, અશક્ત થતું હોય, છાતીની, હૃદયની, ફેફસાની નબળાઈ, શ્વાસ, ખાંસી, જીર્ણ તાવ અને ક્ષયને મટાડી જીવતું આપે છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ ૩.

રૂવાથી નારણ ઉકા લખે છે કે, આપની ક્ષયની દવા ઘણી અકસિર નીવડી છે. જેથી હું આભાર માનુંછુ. અને એ બાબત હું મારા મિત્રોને જણાવીશ કરીશ.

राजवंशी याकुति.

ધાતુગત તમામ રોગો મટાડી, ખરૂં પુરૂષાતન અને શક્તિ આપી, વીર્યનો વધારો કરી, ગુહેન્દ્રિયની શિથિલતા મટાડી સતેજ કરવામાં આ દવા સર્વોત્તમ છે: નપુંસકપણાને પ્રાપ્ત મનુષ્યોને આશિર્વાદ સમાન છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૫.

नपुंसकत्वारि लेप.

આ લેપ ગુહ્ય ભાગ ઉપર લગાવવાથી ગુહેન્દ્રિય સતેજ થાય છે અને નપુંસકપણું મટી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે.

કી. ડબી ૧ ની રૂ. ૩.

संग्रहणी पील्स.

આ દવાથી સંગ્રહણી મટે છે, વારંવાર ઝાડા થવા, ખાધુ ન પચવું, અરૂચિ, શરીર બળી જવું, વિગેરે દરદો મટાડી, સંગ્રહણીનો નાશ કરી શક્તિને આપે છે. તમામ પ્રકારના ઝાડા મટાડે છે ડબી ૧ ની કીં. રૂ.૨-૦-૦

યવતમાળથી ખોજા જમાલ અબ્દુલા લખે છે કે, મારા એક મિત્રને સંગ્રહણીનો રોગ થયો હતો, અને પાણી લાગ્યું હતુ તે આપની દવાથી મટયુ છે.

वातहरपील्स.

ગમે તેવો વા, સંધિવા, પક્ષાઘાત, હાથ પગનું રહી જવું, સણકા નાંખવા વિગેરે તમામ પ્રકારના વા આ દવાથી મટી શકે છે. સવારમાં બે ગોળી દુધ અને દીવેલ સાથે ખાવી. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

વાતારિ લેપ.

વા ઉપર આ લેપ ચોપડવાથી વા મટી જાય છે. બા. ૧ ની કી રૂ. ૦ાા.

वधरावळ पील्स.

સારણગાંઠ, વધરાવળ, આંતરડું ઉતરવું, અંતરગળ-આ દવાનો ચાલુ ઉપયોગ રાખવાથી ૧ માસમાં મટે છે.

રોજ સવારમાં બે ગોળી દીવેલ અને દુધ સાથે લેવી ડબી ૧ ની. કીં. રૂ. ૨

વધરાવળ લેપ.

આ લેપ વધરાવળ કે સારણગાંઠ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે ડબીની કીં. રૂ.૧)

टोनीक पील्स.

ધાતુગત વિકારો મટાડી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી, પુરૂષત્વ આપે છે. હાથ પગનું કળતર, માથાનો દુઃખાવો, કેડો ફાટવી અને ઇંદ્રિયની શિથિલતાને મટાડી યુવાન જેવું બળ આપે છે. ડબી ૧ ની કી. રૂ. ૧.

સવારે ૧ ગોળી દુધ સાથે, બપોરે ૧ ગોળી જમ્યા પછી અને સાંજે એક ગોળી સુતી વખતે ખાઈ ઉપર દુધ પીવુ.

फीवर पील्स.

ગમે તેવા, ટાઢીઆ, ઉનીઆ, એકાંતરીઆ, ગેજના, અને ચોથીઆ તાવને માટે આ દવા ઉત્તમ છે

ગમે તેવો જુનો અગર નવો તાવ આ દવાથી મટી જાય છે.

માત્રા ૧ થી ૪ ગોળી. સાકર સાથે દર ત્રણ ત્રણ કલાકે લેવી. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧-૦-૦

उन्मादहर पील्स.

ગાંડપણ, વાઈ, ચકરી, મુર્ગીવાયુ, અપસ્માર, મૂર્છા, હિસ્ટીરીઆ વિગેરે દરદો આ દવાથી મટે છે.

સવાર સાંજ બબે ગોળી. દુધ સાથે ખાવી. ડબી, ૧ ની કી. રૂ. ૨.

૧	૧	ર.	૨૯	૪૪	પુ.	૫૩	૩૯	ધ્રુ.	૬	૩૨	બ.	૨૯	૪૪	૨૪	૨૯	૨૬	૩૭	૨૭	૩૩	મ.	૩૭	૨	છઠ્ઠ લાભ,
૨	૨	ર.	૩૪	૩૦	પુ.	૫૯	૪૬	બા	૮	૭	ગા.	૨	૭	૨૫	૩૦	૨૭	૪૬	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	રથયાત્રા, ચંદ્રદર્શ મિથુનેશ.
૩	૩	સો.	૩૮	૪૮	આ	૬૦	૦	વ.	૯	૨૧	તૈ	૬	૩૯	૨૬	૧	૨૮	૪૫	૨૭	૩૩	ક.	૬૦	૦	દગ્ધ.ભ.પ્ર.૧૦. ૨૨ રમજાન.
૪	૪	મં.	૪૨	૧૮	આ	૫	૨૧	વ.	૧૦	૯	વ.	૧૦	૩૩	૨૭	૨	૨૯	૪૪	૨૭	૩૩	ક.	૫૨	૧	પુનર્વસ્વર્ક ૧૧-૧૫ વામોર
૫	૫	બુ.	૪૪	૪૩	પ.	૧૦	૧૪	સિ.	૧૦	૧૬	બ.	૧૩	૩૦	૨૮	૩	૩૦	૪૩	૨૭	૩૩	સિં	૬૦	૦	દગ્ધ ૪૬-૧૬ નં ધબાડ ૪૬
૬	૬	ગુ.	૪૨	૫૩	ઉ.	૧૩	૪૪	વ્ય.	૯	૧૪	કૌ	૧૧	૧૮	૨૯	૪	૩૧	૪૨	૨૮	૩૨	સિં	૨૯	૯	૪૫ નં. દગ્ધ ભ. પ્ર.૪૫ ૩૯
૭	૭	શુ.	૪૫	૧૧	[illegible]	૧૬	૧	વ.	૭	૨૫	ગ	૧૫	૫૨	૩૦	૫	૧	૪૧	૨૮	૩૨	ક.	૬૦	૦	દુર્ગા ૮-૪૩ નં દગ્ધ. મૃ. ૫.
૮	૮	શ.	૪૪	૨૮	હ.	૧૭	૯	પ.	૪	૩૭	વિ	૧૫	૯	૧	૬	૨	૪૦	૨૮	૩૨	ક.	૪૭	૧૩	
૯	૯	ર.	૪૧	૫૫	ચિ.	૧૭	૨૭	શિ.	[illegible]	[illegible]	બા	૧૩	૧૨	૨	૭	૩	૩૯	૨૮	૩૨	તુ.	૬૦	૦	પારશી જશન.
૧૦	૧૦	સો.	૩૮	૧૮	સ્વા.	૧૫	૪૮	સા.	૫૦	૧૯	તૈ	૧૦	૭	૩	૮	૪	૩૮	૨૮	૩૨	તુ.	૫૯	૮	મન્વાદિ ૩૮ નં. દગ્ધ ૧૫
૧૧	૧૧	મં.	૩૩	૪૯	વિ.	૧૩	૩૪	શુ.	૪૪	૦	વ	૬	૩	૪	૯	૫	૩૮	૨૮	૩૨	વૃ.	૬૦	૦	શયની ૧૧ ચાતુર્માસારંભ.
૧૨	૧૨	બુ.	૨૮	૩૫	અ.	૧૦	૪૧	શુ.	૩૭	૫૮	બ.	૧	૧૨	૫	૧૦	૬	૩૭	૨૯	૩૧	વૃ.	૬૦	૦	પ્રદોષ અમૃ ૧૦ કન્યાભીમ.
૧૩	૧૩	ગુ.	૨૨	૫૪	જ્યે.	૭	૧૦	બ્ર.	૩૦	૧	તૈ	૨૨	૫૪	૬	૧૧	૭	૩૬	૨૯	૩૧	વૃ.	૭	૧૦	૭ નં. ધબાડ ૨૩
૧૪	૧૪	શુ.	૧૬	૫૭	મૂ.	[illegible]	[illegible]	ઐં.	૨૨	૨૫	વ	૧૬	૫૭	૭	૧૨	૮	૩૬	૨૯	૩૧	ધ.	૬૦	૦	મ. પ્ર. ૧૭-૩ શનિ.૪૩-૫૬
૧૫	૧૫	શ.	૧૦	૪૮	ઉ.	૫૫	૧	વૈ.	૧૪	૫૨	બ	૧૦	૪૮	૮	૧૩	૯	૩૫	૨૯	૩૧	ધ.	૧૩	૮	મન્વાદિવ્યાસપુજા કર્કાર્ક૪૪-૯
૧	૧૬	ર.	૪	૪૧	શ્ર.	૫૧	૧૧	વિ.	[illegible]	[illegible]	કૌ.	૪	૪૧	૯	૧૪	૧૦	૩૪	૨૯	૩૧	મ.	૬૦	૦	શુ. અ. પૂ. ૫૫-૫૧ હીંડોળારંભ
૩	૧૭	સો.	૫૩	૧૮	ધ.	૪૭	૪૨	આ	૫૩	૧૨	વ.	૨૬	૩	૧૦	૧૫	૧૧	૩૨	૩૦	૩૦	મ.	૧૯	૨૬	પં. ૧૯—૨૬ પછી,નિ.પં ૩-૨૨.
૪	૧૮	મં.	૪૮	૩૦	શ.	૪૪	૪૮	સૌ.	૬	૩૦	બ.	૨૦	૫૪	૧૧	૧૬	૧૨	૩૧	૩૦	૩૦	કું.	૬૦	૦	પં.અંગારકી ૪ ચં. ઉ. કં. ૯
૫	૧૯	બુ.	૪૪	૩૦	પુ.	૪૨	૪૨	શો.	૪૦	૪૨	કૌ.	૧૬	૩૦	૧૨	૧૭	૧૩	૨૯	૩૦	૩૦	કું.	૨૮	૧૪	પં. પુષ્યાર્ક ૧૫-૨ વા. ગજ ચં
૬	૨૦	ગુ.	૪૧	૩૦	[illegible]	૪૧	૩૦	અ.	૩૫	૪૧	ગ	૧૨	૬	૧૩	૧૮	૧૪	૨૮	૩૦	૩૦	મી.	૬૦	૦	દગ્ધ. ૪૧ ભ. પ્ર. ૪૧-૨૧
૭	૨૧	શુ.	૩૯	૩૩	કૃ.	૪૧	૩૨	સુ.	૩૧	૩૨	વિ.	૧૦	૩૨	૧૪	૧૯	૧૫	૨૬	૩૧	૨૯	મી.	૪૧	૩૨	પં. ૪૧-૩૨ સુધી. ૩૯ નં. દગ્ધ
૮	૨૨	શ.	૩૮	૫૦	ભ.	૪૨	૩૫	ધૃ.	૨૮	૨૨	ગા	૯	૧૨	૧૫	૨૦	૧૬	૨૫	૩૧	૨૯	મ.	૬૦	૦	૩૮ નં.દગ્ધ કાલા૮ મા.શુ૧૩-૫
૯	૨૩	ર.	૩૯	૩૫	મ.	[illegible]	[illegible]	શૂ.	૨૬	૯	તૈ	૯	૧૩	૧૬	૨૧	૧૭	૨૩	૩૧	૨૯	મ.	૬૦	૦	૪૫ નં. ધબાડ
૧૦	૨૪	સો.	૪૧	૨૫	પૂ.	૪૮	૩૦	ગં.	૨૫	૦	વ	૧૦	૩૧	૧૭	૨૨	૧૮	૨૨	૩૨	૨૮	મે.	૦	૫૬	૪૧ નં. દ, ભા. પ્ર. ૧૦-૨૪
૧૧	૨૫	મં.	૪૪	૨૯	ઉ.	૫૩	૨૨	વૃ.	૨૨	૪૪	બ.	૧૨	૫૮	૧૮	૨૩	૧૯	૨૦	૩૨	૨૮	મે.	૬૦	૦	કામિકા ૧૧ કુંજ. એકા.
૧૨	૨૬	બુ.	૪૮	૩૯	હ.	૫૯	૧	ધ્રુ.	૨૫	૧૪	કૌ	૧૬	૨૯	૧૯	૨૪	૨૦	૧૯	૩૨	૨૮	વૃ.	૨૬	૧	પારસી જશન.
૧૩	૨૭	ગુ.	૫૩	૭	આ	૬૦	૦	આ	૨૬	૨૩	અ	૨૦	૪૮	૨૦	૨૫	૨૧	૧૭	૩૩	૨૭	મિ.	૬૦	૨	પ્રદોષ ભ. પ્ર. ૫૨-૫૩
૧૪	૨૮	શુ.	૫૭	૫૯	આ	૫	૧૬	હ.	૨૭	૫૧	વિ	૨૫	૩૩	૨૧	૨૬	૨૨	૧૬	૩૩	૨૭	મિ.	૫૫	૦	શિવરાત્રિ ભ. નિ. ૨૫-૧૯
૩૦	૨૯	શ.	૬૦	૦	પુ.	૧૧	૪૧	વ.	૨૯	૨૯	ચ.	૩૦	૨૪	૨૨	૨૭	૨૩	૧૪	૩૩	૨૭	ક.	૬૦	૫	દીપપૂજનદર્શન. ૩૦
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	૩૨	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

પરચુરણ હકીકત

૪ ૩ બુ. શુ. ૧ ર. ૧૨ ૭ ૫ ચં. ૧૧ ૮ ૧૦ રા.

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	મિ.	ધ.	ક.	મિ.	મે.	મિ.	મિ.	મ.	ક.
અં.	૨૯	૨૬	૧	૧૮	૧૦	૧૦	૨૯	૬	૬
ક.	૧૭	૪૪	૨૫	૪૪	૨૭	૬	૧૫	૪૩	૪૩
વિ.	૦	૨૪	૨૮	૫૪	૪૦	૨૫	૨૯	૪૫	૪૫
ગ.	૫૭	૮૫૭	૩૪	૧૦૦	૮	૧૬	૮	૩	૩
	૦	૪૩	૩૭	૪૨	૮	૧૪	૧૭	૧૧	૧૧

ચં. ૫ ૪૨ ૩ શ. ૬ મ. ચં બુ શુ કે ૨ ૭ ૧ ગુ. ૮ ૧૦ રા. ૧૨ ૯ ૧૧

ગ્ર.	ર.	ચં.	મં.	બુ.	ગુ.	શુ.	શ.	રા.	કે.
રા.	ક.	ક.	ક.	ક.	મે.	મિ.	ક.	મ.	ક.
અં.	૧૩	૧૩	૧૦	૧૫	૧૨	૯	૧	૫	૫
ક.	૩૨	૫	૨૯	૨૩	૦	૫૮	૨૦	૫૬	૫૬
વિ.	૩૨	૫૬	૦	૪૩	૫૮	૧૬	૨૦	૩	૩
ગ.	૫૭	૭૨૭	૩૮	૧૦૯	૬	૨૭	૮	૩	૩
	૧૪	૨૬	૩૮	[illegible]	૮	૨૯	૧૭	૧૧	૧૧

आनंदवटी.

ખાધું ન પચવું, અજીરણ, ભૂખ ન લાગવી, અરૂચિ, આફરો, ગોળો ચઢવો, છાતીએ બળતરા, નળબંધ વાયુ, બંધકોશ, વિગેરે દરદો મટાડે છે. ભૂખને ઉઘાડે છે, ખાધું પચાવે છે. અને દસ્ત સાફ અને નિયમસર થાય છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧

સવારમાં ૧ ગોળી પાણી સાથે ખાવી બપોરે અને સાંજે જમ્યા પછી એકેકી ગોળી ખાવી.

अफीणनाशक गुटि.

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી. અફીણમાં પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકશાન કરવા ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨

ઝીંઝુવાડાથી રામઅવતાર વખતરામ લખે છે કે આ દવાથી દસ વરસનું અફીણનું બંધાણ માત્ર પચીસ દીવસમાં છુટીગયું છે.

जय गुटिका.

આ દવાથી જે સ્ત્રીઓને રૂતુશ્રાવ-અટકાવ ન આવતા હોય, તેને અટકાવ આવે છે. અનિયમિત અટકાવ આવતો હોય, અને વખતે દુઃખ થતુ હોય તેને નિયમસર અટકાવ લાવે છે. અને પીડા મટાડે છે.

ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૫

कोलेरा पील्स.

ગમે તેવો કોલેરા, ઝાડો, ઉલટી, અને ગોટલા ચઢતા હોય, માતાનું થયું હોય, તેને આ દવા તુરતજ મટાડે છે.

આ માત્રાથી ૪ ગોળી દર બબે કલાકે આદાના રસમા આપવી. ડબી ૧ ની કી રૂ ૧

नेत्र फुलहर पील्स.

આંખમાં પડેલુ, ફુલ, ઝાંખ, છારી, પડળ પરવાળાં, રતાંધળાપણું અને મોતીઓ પડ્યો હોય તો તે વગર વાઢકાપે આ ગોળીઓ આંજવાથી મટે છે.

આંખના કોઇ પણ રોગ, ખીલ પડવા, આંખ દુઃખવી, પાંપણો ગળી જવી, વિગેરે વ્યાધિ આ દવાથી મટી તેજને વધારે છે.

ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧

પાણી સાથે ઘસી ૧ ગોળી સાંજે અને સવારે આંખમાં આંજવી.

वंन्ध्या पील्स.

ગમે તેવી વંન્ધ્યા સ્ત્રીને—જે સ્ત્રીને પ્રજા થતી ન હોય, એકવાર પ્રજા થઇ પછી પ્રજા થઇ જીવતી ન હોય તેવી વન્ધ્યા સ્ત્રીને આ દવાનું સેવન કરવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે અને પ્રજા થાય છે તે દીર્ઘાયુ થાય છે

ડબીની કીં. રૂ. ૪

પ્રાંતીજથી સોની દલસુખરામ અમથારામ લખે છે કે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી મારી સ્ત્રીને બીલકુલ પ્રજા થતી નહોતી તે તમારી વંન્ધ્યા પીલ્સથી થઇ છે તેથી તમારો આભાર માનીએ છીએ.

कामरस गुटिका.

જે સ્ત્રીને વારવાર પ્રજા થવાથી, તંદુરસ્તીની હાનિ થતી હોય તેવી સ્ત્રીને આ દવાનો ઉપયોગ કરવાથી પોતાના પતિ સાથે સંયોગ કરવા છતાં પણ ગર્ભ રહેતો નથી અને પ્રજા થતી નથી.

ડબી. ૧ ની કીં. રૂ. ૫

अमृत पान.

આ દવાથી ગરમીના રોગો મટે છે. અને લોહીની શુદ્ધી થાય છે. અને તાવ, ઉનવા, ખસ વિગેરે ગરમીના રોગો મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. કી રૂ. ૧

પ્રકાશાથી દામોદરદાસ રેવાદાસ લખે છે કે, આપની અમૃતપાનની બાટલી ઘણી અકસિર છે. તે તેના નામ પ્રમાણેજ ગુણ કરે છે તેથી હું ઉપકૃત છુ.

अमृत-जीवन.

આ દવા જુદા જુદા અનુપાન સાથે માત્ર બેજ ટીપાં આપવાથી તમામ પ્રકાર ના રોગો મટાડે છે. શરીરની અંદરના દરદો ઉપરાંત બહારના ચામડીનાં દરદો દવા લગાવવાથી મટી જાય છે બા.૧ ની કી રૂ ૧

આંગણીઆરાના ઠાકોર સાહેબ જોરાવરસીંહજી લખે છે કે અમૃત જીવનની અજમાયશ કરતાં જુદા જુદા રોગ ઉપર બહુ ખાત્રી થી ભરૂંસાપાત્ર અને ઘણી ઉપયોગી દવા નીવડી છે.

૨૧ તમામ રોગને મટાડી અખુટ શક્તિ આપનાર.

સર્વ વ્યાધિહર ગુટિકા.

થી તમામ રોગ મટે છે એટલુંજ નહિ પણ તે નપુંસકને ખરૂં પુરૂષાતન આપી પહેલવાન અને પુષ્ટ બનાવી વિર્યની વૃદ્ધિ કરી વિજળીક શક્તિ આપે છે. એ ઉપરાંત આ દવાથી તમામ જાતના રોગ મટે છે કોઇ પણ રોગ થયા કે માત્ર બે ગોળી મધ સાથે ખાવી કે તુરતજ તમામ જાતના રોગ મટે છે. અનુભવ સિદ્ધ અકસીર છે હજારો દરદીને ફાયદો થયો છે તેનાથી ઝેરી તાવ, તાવ, ટાઢીઆ, એકાંતરીઆ અને મલેરીયા વિગેરે તમામ પ્રકારના તાવ, ઝાડો, મરડો, સંગ્રહણી, અજીર્ણ, મંદાગ્નિ, હરસ, સંનિપાત ભગંદરરોગ, ખાંસી, કફ, ઉટાટીઓ, ક્ષય, દમ, સાદ બેસી જવો, પાંડુ, કમળો, અમ્લપીત, અરૂચી, ઉલટી, દાહ, કૃમી, આફરો, સોજા, વાઇ, ફેફર, માંડપણ ચકરી, મુર્છા, વા, આમવાત, વાતરક્ત, પત, શીળસ, શરદી, મદરોગ, રક્તપીત, ચળ, સુંક, ગોળો સહવો, બરોળ, ઉદરરોગ, મોંઢાના રોગ, દાંતના રોગ, કંઠરોગ, કાનના રોગ, ગુમડાં, કઠમળ, ઉપદંશ, પ્રમેહ, પ્રદર, સ્ત્રીના આર્તવ (ઋતુસ્ત્રાવ)ના રોગ, મૂત્રકૃચ્છ, પથરી, કોઢ, ગલવા, ઝેર, ધાતુક્ષય વાતપીત, કફપીત, વીંછી, ખરજવું સર્પવિષ, કોલેરા, અંતરગળ, જલંદર, ઉદરરોગ, ભગંદર, બાળરોગ, બંધકોશ, ફેફસાનો બિગાડ કંઠમાળ, વિસ્ફોટક, મધવા, પક્ષઘાત વિગેરે તમામ પ્રકારના રોગ મટાડી પુરૂષોના ધાતુગતના અને સ્ત્રીના આર્તવના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરી અખૂટ શક્તિ આ એકલીજ દવા આપે છે માત્ર વનસ્પતિનીજ આ દવા છે. કી. ડબી ૧ ના રૂ ૩. પો. ૦-૩-૦ નપુંસકને ખરૂં પુરૂષાતન આપનાર આ દવા છે.

હવે કેમીકલ વર્કસમાં બનેલી દવાઓ વાપરનારા શું કહે છે?

રામપુરાથી મથુર નાથાભાઈ લખે છે કે, આપે બાલામૃતની બાટલીઓ મોકલી તેનો ઉપયોગ કરતા સારો ફાયદો થયો છે ને આપની દવાના સેવનથી અમારો બાળક આરોગ્ય છે

રૂવાથી—નારણજી ઉકા પટેલ લખે છે કે,—અગાઉ આપની ક્ષયને માટેની દવા મંગાવેલી હતી તે ઘણીજ અકસિર નીવડી છે જેથી હું આપનો મહાન આભારી છઉં. વળી હું એ બાબતમાં મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂં છું. હાલ સુંદરી સાથીની ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો

અમલેશ્વરથી કલ્યાણસીંહજી પ્રભાતસિંહજી લખે છે કે આપની સર્વ વ્યાધિહર ગુટીકા અમે વાપરી તેથી ઘણો ફાયદો થયો છે. માટે બીજી વ્યાધિહર ગુટીકાની એક ડબી વી. પી. થી મોકલશો

મુંબાઇથી પરસોતમ લધા લખે છે કે **સુંદરીસાથીથી** અમારાં માતુશ્રીને તથા કુટુંબની એક સ્ત્રીને સારો ફાયદો થયો છે. માટે બીજી ાા ડઝન બાટલી વી. પી. થી તુરત મોકલશો.

બારડોલીથી મગનલાલ જીવણજી લખે છે કે, આપના તરફથી આવેલ સુંદરીસાથીની એક બાટલી અમે મંગાવેલી તેથી આરામ છે. માટે બીજી બાટલી વી. પી. થી મોકલો

નીચોલથી ચુનીલાલ રણછોડ શાળાના મહેતાજી લખે છે કે તમારા તરફથી સુંદરી સાથીની એક બાટલી અમે મંગાવેલી તેથી પાંચ છ માસનો લોહી વા તદન મટી ગયો છે માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી થી મોકલશો

કરાંચીથી ઠા કેશવજી નથુભાઇ શુકસેવર લખે છે કે, તમારી દવા સુંદરી સાથીથી આરામ છે માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

શાહપુરીથી, પા ધનજીભાઇ અંબાઇદાસ લખે છે કે, **સુંદરી સાથીની** દવા અત્રેની એક બાઇને કસુવાવડ થઇ છે તેને પાવાથી આરામ થયો છે.

મુંઝથી પા પરસોતમ રણછોડ લખે છે કે, સુંદરીસાથીની ૧ બાટલી પાવાથી સારો ફાયદો થાય છે ને તાત્કાલીક ગુણ આપેલો છે. માટે હવે બીજી બે બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

સાઇંદર બી ભદરાપા લખે છે કે, તમારી સુંદરીસાથીની દવાથી ફાયદો છે. માટે બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો.

હવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

હવેનું સુંદરી સાથી. રજીસ્ટર્ડ છે.

મંગાવો—તે સ્ત્રીઓના તમામ રોગને માટે અકસિર નીવડયું છે. સ્ત્રીઓના કોઇપણ દરદ જેવાં કે, સોઢીવા, પ્રદર, રક્ત અને શ્વેત જેથી ગુહ્યસ્થાનમાંથી ચીકણી, ઘાટી, પીળી મળ ગુગળી અગર લાલ રંગની લોહી જેવી રસી વહ્યા કરે છે, પેશાબે અગન બળે, હાથ પગના તળીઆમાં, કેડમાં, માથામાં અને ... વખતે આંખે શરીરમાં ચાણકા ... સુસ્ત અને કળતર થાય, સીળી તાવ આવે, શરીર સુકાઇ ધોળી પુણી જેવું આંખોનું તેજ કમી થાય, દિવસે દિવસે ર સુકાઇ મોહાટ થાય, અશક્તિ આવે અને કામ થઇ શકે નહિ, આખો દિવસ કેરા અને માથું ફાટયાં કરે, તાવ ઉધરસ, દમ, ખાંસી મોળ, ઉલટી, અરૂચી, માસિક અટકાવ—દસ્તાન સંબંધી તમામ રોગ ગર્ભાશયની પીડા કસુવાવડ, સુવારોગ વિગેરે, તમામ રોગ અને આવાં અનેક દરદોના સમુહને આ **સુંદરી સાથી** એકદમ મટાડી શકે છે.

આ **સુંદરીસાથી** બાળ યુવાન અને વૃદ્ધ દરેક સ્ત્રીએ હમેશાં વાપરવા લાયક છે જેથી સ્ત્રીઓના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે દસ્તાનના રોગો થવા પામતા નથી અને ગર્ભાશયને ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવી ... વયે ગર્ભ ધારણ થાય છે. પીવામાં સ્વાદિષ્ટ છે. બાટલી ૧ ની કીમત રૂ ૧) ત્રણ બાટલીના રૂ. ૨-૮-૦ પોષ્ટ ૦-૭-૦

સુંદરીસાથીના ખાસ ગુણ.

૧ નાની બાળકીઓને પાવાથી શરીર પુષ્ટ રાખી યુવાન અવસ્થામાં પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થવા દેતું નથી.

૨ યુવાન સ્ત્રીઓને પ્રદરના વ્યાધિમાંથી બચાવી ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવે છે.

૩ ગર્ભ વખતે પીવાથી અધુરે માસે ગર્ભ પડતો નથી, ગર્ભનું પોષણ કરી પૂર્ણ માસે વિના કષ્ટે પ્રસવ થાય છે.

૪. સુવાવડ પછી પીવાથી સુવા રોગ થતો નથી. બાળકને પુષ્ટ કરે તેવું તંદુરસ્ત ધાવણું બનાવે છે અને બાળકનું શરીર પુષ્ટ કરે છે.

૫ સ્ત્રી રોગ તમામ મટાડે છે. હંમેશાં પીવાથી સ્ત્રી તંદુરસ્ત રહી શકે છે. પ્રદર વિગેરે વ્યાધી થતાં નથી.

૬ વૃદ્ધાવસ્થામાં પીવાથી શરીર પુષ્ટ અને તંદુરસ્ત યુવાન જેવું રહે છે, અને વૃદ્ધાવસ્થાને અટકાવે છે.

દરેક સ્ત્રીએ બાળકીથી વૃદ્ધ થતા પર્યંત ... માટે અગત્યનું છે. ... જોઇએ.

આ લેખ લખનારનાં સુંદરી સાથીના સંબંધમાં

નવાબશાહથી એન્જીનીયર કલ્યાણજી અરજણ લખે છે કે, આપના તરફથી સુંદરી સાથીની બાટલી ૬ મંગાવી અમારી સ્ત્રીને પીવરાવી છે. તેમાં સફેદ પ્રદરની તમામ શાંતિ થઇ છે. હવે શરીરમાં તાકાદ આવી છે. અનેક દરદ એથી શાંત થયાં છે. સુંદરીસાથીની દવાના જે ગુણ આપે દરશાવ્યા છે તે ખરેખર ફાયદાકારક છે. હું તનમનથી સર્ટીફીકેટ આપું છું કે આવી દવા આપ ખરા ગુણવાળી ને ઇશ્વરી સત્તાવાળી દવા બનાવી છે. હજી મારા મિત્રોને ભલામણ કરૂં છું.

ખરવાસાથી ઘેલાભાઇ ગીરજાશંકર લખે છે કે, તમારી સુંદરીસાથી દવા મેં મંગાવી વાપરી હતી તેમજ તેના સારા ગુણની વિશેષ હકીકત જનસમુહને સમજાવવામાં આવે છે.

મુંબાઇથી ત્રવાડી રતીલાલ પ્રભાશંકર લખે છે કે તમારી સુંદરી સાથીની બાટલી મોકલી તેથી આરામ છે તેથી બીજી ત્રણ બાટલી વી. પી. થી મોકલશો. દવા ઘણીજ સારી અને ઉત્તમ છે.

નાંદોદથી મણીલાલ દ્વારકાંદાસ લખે છે કે, આપની સુંદરી સાથીની દવાથી અમારી બૈરીને દરદનું આરામ છે. માટે તુરત બીજી ૩ બાટલી વી. પી. થી મોકલો. રોગ મટવાથી તમારા હકમાં દુવા દઇએ છીએ.

ખાખીજાળીયાથી એન. જી. ખાટવીઆ લખે છે કે, દાખમાં સુંદરી સાથીનો સારી રીતે ઉઠાવ છે અને ઘણા તરફથી તે બાબત ધન્યવાદ મળ્યો છે.

દવા દિવસમાં ત્રણ વાર અર્ધો અર્ધો ચમચો ચોખાના ધોવરાંમણ સાથે પીવી. ચળી કાંઇ નહિ.

હવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ. પાંચકુવા ચાર રસ્તા ઉપર.

Published by Jethalal Devshanker Dave, Panch Kuva, Four Roads Ahmedabad, and Printed by Motilal Kalidas Patel at the Satyanarayan Printing Press near Civil Hospital Panabhai's Vadi-Ahmedabad.

પુસ્તક ૪ થું. અંક ૬ ઠ્ઠો.

ભાગ્યોદય.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

રાગદ્વેષથી રહિત અને આત્માને આધીન એવો પુરૂષ મનને વશ કરીને ઇંદ્રિયાવડે વિષયોમાં રમતો છતાં પણ શાન્તિને પામે છે ૬૪ (ભ-ગી)

વિષયાનુક્રમણિકા.

આધિપતિ અને પ્રકાશક,

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

ભાગ્યોદય ઓફીસ-અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૨' હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪.

ભાગ્યોદય—વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ માટે મંજુર થયું છે. માટે લાયબ્રેરીઓએ તાકીદે ગ્રાહકમાં નામ નોંધાવવાં.

સૂચના.

આ માસિકનું માર્ચ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે. દરેક અંગ્રેજી માસની આખરે તે બહાર પાડે છે. માટે તે માસીક બીજા માસની ૧૫ મી સુધીમાં ન મળે તો અમને જણાવવાથી ફરી મોકલીશું. માસિકનુ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૨—૦ છે. હિંદુસ્તાન બહાર શી, ૪ છે. ભેટ પર્શીઅન નાઇટસ અને નવી સાલનું પંચાંગ મળે છે. ભેટના પોસ્ટેજ ૦—૨ સાથે નવીન થનારા ગ્રાહકને માર્ચ માસથી આજ સુધીના અંકો અને ભેટનું રૂ. ૨—૨—૦નું વી. પી. કરી લવાજમ વસુલ કરવામાં આવે છે. પાછલા અંકો શીલીક હશે ત્યાં સુધીજ અપાશે માટે નવિન ગ્રાહકોએ વેળાસર ગ્રાહક થવું.

પત્ર વ્યવહાર કરનારે પોતાનું પુરેપુરૂં શિરનામું લખવું જોઇએ. જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ સિવાય જવાબ આપવામાં આવતો નથી. શિરનામું બદલવા માટે ગ્રાહક નંબર જરૂર લખવો. ટુંકી મુદત માટે શિરનામું ન બદલાવવું જોઇએ.

ભાગ્યોદયનાં પાછલાં વૉલ્યુમો થોડાંજ શીલીક છે તે જ્યાં સુધી હશે ત્યાં સુધીજ મળશે.

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૧ લું બાંધેલું રૂ. ૨—૦—૦

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૨ જું બાંધેલું રૂ. ૧—૮—૦

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૩ જું બાંધેલું રૂ. ૧—૮—૦

નવું પુસ્તક—સરવે, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જુથ.—નવા સુધારા વધારા સાથે ત્રીજી આવૃત્તિ કીમત રૂ. ૨—૮—૦ પો. ૦—૪—૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય,—અમદાવાદ.

બહાર પડી ગયું   બહાર પડી ગયું છે.

સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું ભાગ્યોદયનું

શુદ્ધ ગુજરાતી પંચાંગ.

જેમાં, સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું માસવાર ભવિષ્યફળ, દરેક માસમાં અનાજ ચીજો, રૂ. વિગેરે ભાવ કેવા રહેશે, ક્યારે મંદી કયારે ઉતરશે, સુખાકારી કેવી રહેશે, વરસાદ કયા માસમાં કયારે કેટલો પડશે, તે ઉપરાંત, અનુભવસીદ્ધ દવાઓના નુસખા, રેલ્વે ગાઇડ, પોસ્ટલ ગાઇડ, વેપારી બાતમી, કઇ વસ્તુ કયાં મળે છે, મોટાં શહેરોની માહીતી, ત્યાં કયા ઉતરવું વિગેરે, મુસાફરીમાં કયાં ગાડી બદલવી, બનાવોનો જોમીયો, હાથ જોઇ ભવિષ્ય કહેવાની રીત જન્મકુંડળી જોવાની રીત વિગેરે ઉપયોગી વિષયોથી ભરપુર. કીંમત ૦—૨—૦ સામટી ૫૦ ના રૂ. ૩—૮—૦ ૧૦૦ ના રૂ. ૬—૦ વેપારીને સારો લાભ. બુકસેલરોને પુષ્કળ નફો મળે છે. જલદી વેપારીઓએ મંગાવી લેવાં, કારણ ખપી જવા આવ્યાં છે.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

आयुर्वेद चरक संहिता.

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર—પ્રથમ ભાગ—વૈદિકનો પ્રાચિન અને મહત્વનો ગ્રંથ આજ છે. આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેમાં હાલમાં—નવી શોધાતી—નસ્તર વગર રોગો મટાડવાની વિદ્યાઓનો પણ સમાવેશ થએલો છે. દરેક વૈદ્ય, ડોકટર, હકીમ અને શરીરને નિરામય રાખવા ઇચ્છનારે આ ગ્રંથ ખરીદવોજ જોઇએ. કી. રૂ. ૫

તંત્રી ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

લાભદાયક અને ઉપયોગી સૂચના.

આજકાલ હજારો વૈદ્યો અને ડાકટરો થયાં છે. જેમ વૈદ્યોની સંખ્યા વધી છે તેમ રોગીઓની પણ સંખ્યા વધી છે ઘણા માણસો અમે તો અમુક પ્રસિદ્ધ વૈદરાજના શિષ્ય છીએ. અમે જડીબુટીઓ મેળવી છે, વિગેરે ઢીંઢવાળું, કરી જાહેર પત્રોમાં જાહેર ખબરો આપી પોતાની દવા વેચવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે આવા સમયે દર્દીએ કયાથી દવા લેવી તેની તેને ઘણીજ ગુંચવણ પડે છે. ઘડીમાં આ ડાકટરની દવા પીધી, ન મટ્યુ તો વળી આ વૈદ્યની પડીકીઓ કે માત્રા ખાધી, ન મટ્યુ કે વળી ન્યુસપેપર વાંચી દવા મંગાવી, વળી ન મટે તો માથે હાથ દઈ નિસાસો નાખે છે. આમ કરવાથી તેમજ અણઘડ અને પૈસાના લોભી વૈદ્યોની દવા ખાધાથી રોગ ન મટતાં શરીર નાશ થઈ જાય છે. અને એવા વખતે શું કરવું તેની તેને કંઈ પણ સમજણ પડતી નથી.

આવા દરેક દર્દીને અમારી ભલામણ છે કે તેણે દવા વિના ચલવવું પણ કોઈપણ અજાણ્યા કે અણઘડ વૈદની મોટી મોટી જાહેર ખબરો કે ઢંઢેરાથી ફસાવું નહિ. દવા વિના મટે ત્યાં સુધી દવા ખાવી નહી, અને જો પૂર્ણ ખાત્રી પડે તોજ વૈદ્યની કે ડોકટરની દવા લેવી.

આ સંબંધમાં અમને ખરેખર આવા રોગીઓ ઉપર દયા ઉત્પન્ન થયા સિવાય રહેતીજ નથી, અને તેમની લાગણી અમને ઘણીજ થતી હોવાથી અમારા તરફથી **દવે કેમીકલ અને ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસ** નામનું શાસ્ત્રોક્ત ઔષધીયો બનાવવાનું કારખાનું કાઢ્યું છે. તેમાં હંમેશાં વિદ્વાન વૈદ્યો ડૉકટરો અને ખાસ અમારી જાતિ દેખરેખ નિચે શુદ્ધ તાજી વનસ્પતિની દવાઓ શાસ્ત્રોક્ત રીતે બનાવવામાં આવે છે, અને દરેક દર્દીને પૂર્ણ સંતોષ આપવામાં આવે છે. અમારી કોઈ પણ દવામાં નુકશાન કર્તા ચીજ પડતી નથી હોવાથી તે દર્દીને કોઈપણ રીતે નુકશાન કરતી નથી.

તોપણ બનતા સુધી વગર દવાએ રોગ મટે ત્યાં સુધી દવાના રગડા પીવા નહીં એ અમારી ખાસ સલાહ છે. તેમજ તેના અનુભવી ધન્વન્તરીઓનું દરેકને જ્ઞાન થાય તથા આચાર ને વિચાર સુધરે તે માટે ભાગ્યોદય નામનું માસીક કાઢી જેમ બને તેમ લોકોનાં દુઃખ ઓછાં કરવા પ્રયત્ન કરવા માંડયો છે. પૈસા લઈ દવા આપી દર્દી મરે કે જીવે એવું ઘણા વૈદરાજો કરે છે, તેમને અમે ધિક્કારી કાઢીએ છીએ. કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ માણસ જો પોતાના રોગની સંપૂર્ણ હકીકત અમને લખી મોકલશે, તો અમે તેને તે રોગ મટે તેવી સૂચના અને સલાહ વગર પૈસે લખી જણાવીશું–પછી તેની મરજીમાં આવે તો દવા કરે કે ન કરે તે જુદી વાત છે.

યાદ રાખજો કે તમારી સર્વ સાહેબી, સત્તા, વૈભવો, ધન, સ્ત્રી વગેરેનો તમે તમારૂં શરીર આરોગ્ય હશે તોજ તેનો લાભ અને ખરા સુખનો અનુભવ લઈ શકશો. માટે શરીર નિરામય આરોગ્ય, અને બળ તથા સ્ફૂર્તિવાળું રહે, બ્રહ્મચર્ય રક્ષાઇ રહે તેને માટે કાળજી રાખજો. આજકાલ અમારી ફારમસીનો આજે દર વરસે હજારો માણસો લાભ લઈ રહ્યા છે તેજ તેની ઉપયોગીતા છે. અમારાથી બનશે તેટલું અમે અમારા નિયમ પ્રમાણે સર્વ કોઈ દુઃખી કે દર્દીનું ભલુંજ કરીશું એવો અમારો નિશ્ચય છે. પત્ર વ્યવહાર નિચેને શિરનામે કરવો.

અમારૂં નામ નોંધી રાખજો. કોઈ પણ વખતે તમને રોગ ન મટે, અમુઝણ થાય કે તરત અમને લખી જણાવશો, તો તેની સલાહ લખી મોકલીશું.

અમારા કારખાનામાં બનતી દવાઓનો લાભ આજે આખા હીંદુસ્તાન ઉપરાંત, સીલોન બ્રહ્મદેશ, બલુચિસ્તાન, ચીન, એડન, આફ્રિકા ઉપરાંત દુરના દેશોમાં હજારો માણસો લઈ રહ્યા છે, તો હજી પણ આપના દરો નોજ તેનો વધુ ફેલાવો થતો જતો ને ? તેની સફળતા અને પ્રમાણિકપણાની ખાત્રી કરવાની આથી બીજી શી ખાત્રી ! અને તેમના હજારો પત્રો આરામ થયાના અમારે ત્યાં આવે છે. જો હરકોઈને ખાત્રીમાં આવી જોવાની છુટ છે, તેમાંના ઘણાજ થોડા ઉતારા માના ઉપર વાંચી ખાત્રી કરજો. નાહક ગમે ત્યાંથી દવા મંગાવી પૈસા ફેંકી દેતા પહેલાં વિચાર કરજો અને પૈસા બચાવી રોગને મટાડવા ઈચ્છતા હો તો અમને લખજો પછી આપની મરજી.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

જીંદગીની સહીસલામતિનો ઉપાય.

આજ વખત એવો છે કે આરોગ્ય બગડતાં વાર લાગતી નથી. શરીરને ચેપી રોગો લાગુ પડતાં વાર લાગતી નથી, હીંડતા માણસને કોલેરા થઇ ઘડી પછી હતો નહતો થઇ જાય છે. ઘણાને મુસાફરીમાં પાણી લાગે છે. બહારગામ જવામાં ઘણી વખત તાવ, ઉદરસ, સળેખમ, બંધકોશ વિગેરે વ્યાધિઓ માણસનાં શરીરને ઘેરી લે છે. જેથી તેણે તે વ્યાધિઓ ન થાય, અને કદાચ થાય તો તેમાંથી પોતાની મેળે બચી શકાય તેના ઉપાયો કરવાની, અને તેવા ઉપાયો હમેશ માટે ખીસ્સામાં રાખવાની જરૂર છે.

ઘણી વખતે નજીવી બાબતની બેદરકારી રાખવાથી રોગ વધી જઇ યોગ્ય દવાના અભાવે અસાધ્ય થઈ દરદી મરણને શરણ થાય છે. માટે દરેક કુટુંબમાં એક એવી વસ્તુ રહેવી જોઇએ કે તે દરેક રોગને પોતે પોતાની મેળેજ વગર તકલીફે દબાવી શકે આવી ઘણા તરફથી જુદા જુદા રોગોની પેટીઓ નીકળી છે. પણ તે કીંમતમાં ભારે અને વજનમાં સાથે ફેરવી ન શકાય તેવી હોવાથી તેમ વખતે કારણ જાણ્યા સિવાય ઉપચાર કરવાથી ફાયદો થઈ શકતો નથી. જેથી સર્વની સુવળતા સચવાય અને હીંડતાં ચાલતાં, મુસાફરીમાં કે ગમે તે વખતે માત્ર ખીસ્સામાંજ રહી શકે તેમજ દરેક રોગ મટી શકે તેવી ઘણા વર્ષની મહેનત, શોધ અને ઘણા પૈસાની બરબાદી બાદ---

અમૃત જીવન (રજીસ્ટર્ડ)

નામની અમૃતમય દવા શોધી કહાડી છે. તેનો લાભ ઘણા વિદ્વાનો, અને તબીબોએ તથા જનસમાજેએ ખાત્રી કરી લાભ મેળવેલો હોવાથી દરેક ઘરમાં ઘરગતુ દવા થઈ પડી છે. આ દવા પાસે રાખવાથી કોઈ પણ રોગની બીક રાખવાની જરૂર રહેતી નથી કારણ કે તે શરીરમાં થતા અંદરના અને બહારના રોગોને માટે રામબાણ ઉપાય છે. આ દવા **જો તમારી જીંદગીનો ખપ કરતા હો તો હમેશ પાસે રાખજો.** તેનાથી, અજીરણ, અતિસાર, ડિસેંટરીઆ, ઉદરસ, ગરમી, ઉલટી, વા, દમ, ઝાડાનો દુઃખાવો, બંધકોશ, નબળાઈ, કોલેરા, કૃમીઆ, ખસ, ગુમડા, ગોળો ચડવો, સુક, તાવ, દમ, દાંતનો દુઃખાવો, દાદર, નપુંસકતા, પ્રમેહ, પ્રદર, પાંડુરોગ, બગલ, પ્લેગ, માથાનો દુઃખાવો, મધુ પ્રમેહ, ક્ષય, ગળા, લકવો, વીર્યવર્ધક, વાગ્યા, સસણી, વરાધ, સંધિવા, સુવારોગ, હરસ, હેડકી, ડાયાબીટીસ, ગોળો, ડીસેંટરીઆ, વધ, દાંત, નાક, કાનના દરદ, સોજા, વીંછી, સાપ, ઉંદર, હડકાયા કુતરાનું ઝેર, કંઠમાળ, દાઝવું, વિગેરે લગભગ તમામ દરદો મટે છે, અને તેથી તેનો લાભ દરેક માણસ આજ લેતા થયા છે બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ. ૧), ત્રણ બાટલીની કીંમત રૂ. ૨-૪-૦, પો ૦-૬-૦

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૪.]　　　માહે ઑગસ્ટ સને ૧૯૧૬.　　　[અંક ૬ ઠો.

परमतत्त्वमां विलिन थवानो एक प्रकार.

(એકલી વૃત્તિને વીરા મહારથીરે, એ લય.)

ક્ઇ ક્ઇ ઐશ્વર્યવાળા બ્રહ્મસિંધુમાંરે, એક ડુબકી તો મારો,
એના એકેક અદ્ભુત સરખા બિંદુમાંરે, મોતી પાકે હજારો
ડુબકી તો મારો, વૃત્તિ અંતર ઉતારો, દેશ એ તો છે ન્યારો,
　　　　　　　　　　　　　　　છોડી　જગનો કિનારો,

આસન પહેલું વાળીને તમે તનુને કરીને સ્થિર
દૃષ્ટિને ચળ વિચળ ન કરતાં મીંચી દઇને વીરરે, એક
અભ્યંતરમાં ભુગળા જેવો એક ઉંડો કૂપ,
કલ્પી તેમાં સરરર ઉતરો, અરવા રત્ન અનુપરે, એમ ડુબકી તો મારો.
ઉંડે જવાય તેટલા તમે ઉતર્યા કરજો માંહિ,
પછી ક્ષણ સ્થિર થઇ જો તે જળ જાણી, સમુદ્ર રહ્યો છલકાઇરે　　　એમ૦
પાછા તેની અંતરે ઉતરવા માંડો વીર !
હવે પ્રવાહ ન ભાળતાં, જળ જોશો સ્થિર-ગંભીરરે,　　　એમ૦
જે જોઇએ તે રત્નનો ત્યાં કરો તમે સંકલ્પ,
નિસંકલ્પ પછી થઇ રહેતાં મળશે યત્ને સ્વલ્પરે;　　　એક૦
શિથિલ કરી સર્વાંગને તમે પડી રહેજો તે માંહ,
શિથિલ અંગ જે થાયે તેમાં રત્નો સહજ ભરાય રે;　　　એવી૦
જેમ બને તેમ થઇ રહો ત્યાં, શાંત ને સ્વસ્થ અધિક,
કાંજે (એ) પ્રશાંતિ સમયે પાકે, માગેલું મૌક્તિક રે,　　　એમ૦
યથા કાળ ત્યાં ટકીને પછી ધીમેથી જાગ્રત થાઓ,
ગયા હતા તેમ ક્રમથી ધીમે, ધીમે ઉપર આવોરે,　　　એમ૦
ઉપર આવી ભાળના, ના રત્ન નજર દેખાય,
વિફળ થશો ના, સંગ્રહતણો પરિપાક થયેજ લહાયરે,　　　એમ૦
તત્ત્વસિંધુમાં મારજો તમે આ વિધ ડુબકી નિત્ય,
ઉપેન્દ્ર ગુરુ કૃપથી તો થાશો, દૈવી સંપત્તિ સમન્વિતરે,　　　એવી૦

(શૌ ક.)

विस्मरणोपदेश.

(ઇશ્વર કયા અમો શોધું, એ લય.)

આવો બંધુ ! આવો આપણે, કંઈ ભૂલકણા થઇએ;
ભૂલકણા થઇએ, કંઇ કંઇ વાત ભૂલી જઇએ.
આપણ ભૂલકણા થઇએ.
ગઈ સાલે અમુક મરી ગયું એ સ્મરી દુઃખ ના લહીએ,
મરણ તણો કરેલો શોક ઉપજાવે ન સુખ હૈયે;
આજનો દિવસ તો સુમ મામ લાગે એવું ના કહીએ,
ઋતુ આજ કાલની ઠીક નથી એ પણ વિસરી રહીએ;–
અમુક સમયે અમુકે શબ્દ કડવો કહ્યો તે ન સ્મરીએ,
કોઇની ખોટી કૃતિની વાત પણ અંતરથી વિસરીએ;—
જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થી કાર્યો આદરવાના આશયો ભૂલીએ,
કઇ કંઇ પરાર્થે પ્રવૃત્તિ કરી પરહિત વિષે ભળીએ;—
કોઇની પડતી સ્થિતિનાં ગીત કદી ઠેર ઠેર ના ગઇએ,
જેને મદદ કરી હોય તેનું ઘર ઘર નામ ના લઇએ;—
વાગોળવાની પેઠે દોષકોના ફરી ફરી ના ભજીએ,
કોઈના ખોટા શુભ જીવનની કથનીનું સ્મરણ ત્યજીએ:
ખોટું જોવું છોડી દઇએ તો ગુણવાન્ કહેવાઇએ,
સુગુણો તણા તણા સંતત સ્મરણથી, સુગુણે ટેવાઈએ,—

(श्री ऊ.)

इष्टाभिमुख पुरुषनुं जीवन धन्य छे.

(માન ગુરૂ આપોરે, એ લય.)

ધન્ય જીવન તેનુંરે જીવન તેનું,
ચિત્ત નિત્ય પ્રભુમા રમી રહ્યું જેનું રે; જીવન૦
તેના જીવનમાંથી અમી રસ ઝરતો,
કારણ તે તો અમૃત સરિતામાં તરતોરે; જીવન૦
તેની દૃષ્ટિમાં તો પ્રભુદૃષ્ટિ બળતી,
કારણ તેની દૃષ્ટિ પ્રભુથી ન ચળતી રે; જીવન૦
અભયવાણિ તેની વાણીમાંથી વહેતું,
કંઇ કોઈની દુર્બલતાને પોષ દેતું રે, જીવન૦
અંતરમાં ઉત્તાપ તેને ન થાતો,
દુઃખી જનો કેરો સદા તે કર ગ્રાતો રે: જીવન૦

તેના હૃદયમાં મૃદુતા ભરી છે,
કારણ તેના ઉરમાં સહુ શ્રી હરિ છે રે, જીવન૦
પ્રભુતણાં ચિત્તે પણ એ રમી રહેતો,
કારણ ચિત્ત એતો પ્રભુને અર્પી દેતો રે, જીવન૦
લેવા કઇક એવા જીવન કેરો લ્હાવો,
નરહરિ શરણે બંધુ ! આવો, આવો રે જીવન૦

(श्री क्रृ.)

सुख प्राप्तिनी कला.

(મન મારૂં માને નહિ, એ લય.)

કહું સુખની યુક્તિ હું એક, (જેને) સાધી શકે હરેક
સહજ પ્રયત્ને સંસારમાં
જેથી આવે સુખો અનેક, ટળતાં દુઃખો પ્રત્યેક,
આના આ માનવ અવતારમાં
તમ કોજ આજે પેટી એક બનાવજો સુદૃઢ અતિ,
પ્રત્યેક એના ભાગને ઘડજો તમે સંભાળથી,
તમ હાથથી જેટલી બને તેટલી મજબુત એ કરી,
તેમાં તમારા કષ્ટને દુઃખો તમામ દીયો ભરી,
જેટલી વિટંબના મળી વળી કટુ પ્રસંગો જે અનુભવ્યા,
વળી હૃદય કેરી વ્યથા, દારિદ્યાદિ જે જે ભોગવ્યાં,
તે સર્વ તેમાં ભરી દઈને ઢાકણુને વાસજો,
પછી તાળું મજબુત મારી તેના ઉપર આપજ બેસજો,
પછી નિર્ભયતા ઉર ધરી, હસજો જરી જરી,
શું શું પૂર્યું તે માંહિ તે કોઇને પણ કહેશો નહિ,
તેમાંનું કાંઈ કાઢીને કોઈને પણ દેશો નહિ,
ભય, ભ્રાંતિ, ચિંતા જેવું કોઇ સમય કઇ આવી મળે,
તો તેહ પણ તેમાં પૂરી દો, જે ફરી ના નીકળે,
(તે) દૂર રાખજો તમ દૃષ્ટિથી ને જગતની દૃષ્ટિથીએ,
જે સૂક્ષ્મ દર્શક યંત્રથી પણ કોઇ મ્હી ન જરી લુએ,
જગને જરૂર એની નથી, કે જરૂર તમને પણ નથી,
તેથી એ પેટી વાસી ઉપર, બિરાજો સ્મિત મુખથી
દૃષ્ટિ નીચે ન નાખતાં ઉત્તેજ આપતા.
રહેશો સત્સુખના આગારમાં

(श्री क्रृ.)

ઈશ્વરિય સામર્થ્ય શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું.

મનુષ્ય જીવનનું સર્વોત્કૃષ્ટ તત્વ આત્મતત્વની સાથે વિવેક પૂર્વક એકાગ્રતા કરી અને તેનો પૂર્ણ અનુભવ કરવો એજ છે. અને આપણા અંતઃકરણને ઇશ્વરીય પ્રવાહની તરફ દોરી જવું એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે.

ઇશ્વરીય તત્વને અને તેની સર્વ શક્તિયોને જો તમે પ્રાપ્ત કરશો તો સર્વ વસ્તુઓ એની મેળે જ તમને પ્રાપ્ત થઈ જશે.

સ્વર્ગ એ બીજે કંઈ નથી પણ આપણા અંદરજ આપણા અંતરાત્મામાંજ છે. જો તમારે ઇશ્વરીય સત્તાને મેળવવી હોય તો દરરોજ નિયમાનુસાર ધ્યાનાનુસંધાન કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. અને ત્યાં એકાગ્રતાનો અનુભવ થશે કે તરતજ તમને ઇશ્વરનાં સર્વ સામર્થ્યો પ્રાપ્ત થશે. અને તેથી જે વસ્તુ તમે ઇચ્છશો તે તરતજ તમને મળી જશે.

મનુષ્યને જીવન પરમાત્મામાંથીજ પ્રાપ્ત થયેલું છે. માતા પિતા તો માત્ર શરીરને ઉત્પન્ન કરવામાંજ કારણભુત છે. પરંતું ખરેખરૂં જે જીવન તે તો અનન્ત જીવન પરમાત્મામાંથી પ્રાપ્ત થયેલું હોવાથી મનુષ્યો એ ઇશ્વરનાજ ખરા પુત્રો છે કે જે સ્વર્ગમાં વિરાજમાન છે.

જે મનુષ્ય પોતાનો સંબંધ જે પ્રમાણમાં અનંત જીવનની સાથે જોડશે તે પ્રમાણમાં તેનું જીવન સુધરી શકશે. જેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ છે, તેને ઇશ્વરનું જ્ઞાન થાય છે. ઇશ્વરનાં દર્શન પણ તેજ કરી શકે છે.

જે મનુષ્ય પોતાના આત્મા તુલ્ય સર્વ ઉચ્ચતમ આત્માઓને ઓળખી શકે છે અને સર્વ લોકો પ્રતિ સમાન દૃષ્ટિથી જોઇ શકે છે તે મનુષ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ આનંદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જ્યાંસુધી મનુષ્ય અહંભાવનો ત્યાગ કરી સર્વ પ્રતિ સમ ભાવને સેવતો નથી ત્યાં સુધી તે બંધનવાળો છે. પણ જ્યાં ભેદ ભાવનો ત્યાગ કરી, મનુષ્ય અને સર્વ શક્તિમાન ઇશ્વર એક છે એનો અનુભવ કરે છે કે પછી તેનાં સર્વ બંધન છુટી જાય તે મોક્ષ પદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જેમને આવી સ્થિતિનો અનુભવ થયો હોય છે અર્થાત જેમણે પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ કરેલો હોય છે તેઓજ સત્ય વિજ્ઞાનના રાજ્યમાં પ્રવેશ કરી શકે છે, તેમનેજ અલૌકિક શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઝાઝી શાંતિ તથા અલૌકિક આનંદનો અનુભવ કરી શકે છે. તે જે પ્રમાણમાં ઇશ્વરિય ધ્વનિ સાંભળી શકે છે તેજ પ્રમાણમાં તેમનો આત્મા ઇશ્વરિય સ્તુતિમાં લીન થઈ જાય છે અને ઇશ્વરનીજ આજ્ઞાનુસાર કામ કરી શકે છે.

જે મનુષ્ય ઇશ્વરને માને છે, ઇશ્વરના ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી તેની સાથે એકાગ્રતા કરે છે તેજ માણસ સમૃદ્ધિશાળી, નિરોગી અને શક્તિમાન બની શકે છે. અને કોઈ પણ વાત તેને અસાધ્ય હોતી નથી. પરંતું જે માણસો ઇશ્વરને પોતાની શક્તિના આદિ કારણને ન સમજતાં પોતાની જીવ ભાવની શક્તિયો ઉપર આધાર રાખે છે તેને જ નિરાશા મળે છે, અને બંધનનાં દુઃખ સહન કરવાં પડે છે.

જેઓ અંતરાત્માના સુરમ્ય અને શાંત ધ્વનિને સાંભળી શકે છે અને તે અનુસાર વર્તન કરી શકે છે તેમને ધન્ય છે. તેથી તેને સર્વ કાંઇ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. આપણે આ

ઉચ્ચત્તમ પ્રકારમાં આપણા જીવનને જે પ્રમાણમાં વ્યતિત કરીશું એટલાજ અધિક આપણે બુદ્ધિમાન થઇ શકીશુ. કારણ કે આ કદી ન મિથ્યા થાય તેવો અટલ નિયમ છે.

જો તમારે તમારી પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી સર્વોત્તમ સુખમય સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવી હોય, આ સંસારમાજ સ્વર્ગના સુખોને મેળવવાં હોય તો આજથી ઇશ્વરીય સત્તાની સાથે એકાગ્રતા કરવાનો આરંભ કરજો. અને દરરોજ અમુક સમય નિયમસર ઇશ્વિરાનુસંધાન કરવાની ટેવ પાડી ઇશ્વિરની સાથે એકાગ્રતા કરી તે પરમતત્ત્વના શાંત અને સુરમ્ય સ્વરને સાંભળવાનો પ્રયત્ન કરજો. અને તેની આજ્ઞાનુસારજ વર્તન કરજો. આજ સુધીમાં ઇતિહાસમાં જે જે મહા પુરૂષોએ, જગતના ઉદ્ધારકોએ જે જે ઉચ્ચ દશા પ્રાપ્ત કરી હતી તે ઇશ્વરીય નિયમનું અનુસરણ કરવાનુંજ ફળ છે. તે સર્વેએ પરમાત્માની સાથે એકાગ્રતા કરી અને અનુભવ કર્યો હતો. તમારે જો તે પદને મેળવવુ હોય તો ઇશ્વરાનુસંધાન કરવાની પ્રવૃત્તિ કરજો. કાંઇ પરમાત્માએ તેમને ખાસ મહાત્માજ બનાવ્યા નહોતા. ઇશ્વરનો તો સર્વ પ્રતિ સમાન ભાવ છે. તે પણ મનુષ્યજ હતા પણ તેમણે પ્રયત્ન કરી પોતાના ખરા સ્વરૂપનો અનુભવ કરી અને ઇશ્વિરની સાથે એકાગ્રતા સાધી હતી અને તેથીજ તેઓ મહા પુરૂષના ઉંચાં સુખોને મેળવી શક્યા હતા ઇશ્વર કોઇનો પક્ષપાતિ નથી. જે તેને માને છે તેમનેજ તેનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ બે તપાવાળા મનુષ્યો, પાસે નિર્મળ ઝરણાનો ઝરો હોય તેમાંથી એક તે જળને પીઇને પોતાની તૃષાને નિવારે છે, અને બીજો જળ હોવા છતાં પણ પીતો નથી અને તરસમાંજ પીડાયા કરે છે તો તેમાં જળનો દોષ નથી પણ જળ ન પીનારનોજ દોષ છે, તેમ દરેક મનુષ્યની પાસે પોતાનાજ હૃદયમાં સર્વ શક્તિ સંપન્ન પરમાત્મા વિરાજીત હોવા છતાં તેમની નિકટ જાય નહિ અને દુઃખનાં રોદણાં રડયાં કરે તો તેમાં ઇશ્વરનો દોષ નથી પણ મનુષ્યનોજ છે. જેમ જળની પાસે જે જાય છે તે જળ પી તૃષાને નિવારે છે તેમ અનંતૈશ્વર્ય સંપન્ન પરમાત્માની સાથે જેઓ એકાગ્રતા સાધી શકે છે તે સર્વ શક્તિઓને પોતાનામા આકર્ષિ શકે છે. સર્વ કોઇને તેમની સાથે એકાગ્રતા કરવાની છુટ છે પછી જેઓ વ્યર્થ કાળનો ક્ષેપ કરી, નાશવંત પદાર્થોને મેળવવામાંજ સઘળો સમય વિતાવે અને પોતાની અમૂલ્ય જીંદગીનો ક્ષય કર્યો છતાં પણ દુઃખમાજ રહ્યાં કરે તો પછી તેનો પોતાનોજ દોષ છે.

જે મનુષ્યો ઇશ્વરીય માર્ગનું અનુસરણ કરે છે તે મનુષ્યો મહાન શક્તિશાળી અને બળવાન બને છે. ઇશ્વર કાંઇ એકને સમૃદ્ધિશાળી બનાવે છે અને બીજાને ગરીબ રાખે છે તેમ કાંઇ નથી. તે તો સર્વને સરખાજ ગણી સર્વને એકજ માર્ગમાં સ્થાપે છે. પરંતુ જે મનુષ્યો ઇશ્વિરીય નિયમોનું પાલન કરી ઇશ્વરની સાથે એકાગ્રતા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમને ઇશ્વરની સર્વ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થતી હોવાથી તે સમૃદ્ધિશાળી બને છે, જ્યારે બીજા પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંજ પડયો રહી ગરીબીનાં દુઃખડાંમાં રવડયાં કરે છે, ત્યારે કોઇ શંકા કરે છે કે વ્યવહારમાં ધનવાન ગણાતા માણસોમાં ભેદ જણાય છે, કોઇ બાળક ધનિકને ત્યાં જન્મ લે છે જેથી તે ધનવાન અને ઐશ્વર્યનો ઉપભોગ કરે છે. અને કંગાલને ત્યાં જન્મી ગરીબીમાં રવડયાં કરે છે, તો તેમાં ઇશ્વિરીય નિયમ ક્યાં રહ્યો ?

તો તેનું સમાધાન એજ છે કે, મનુષ્યને પ્રાપ્ત શરીર એ કાંઇ તેની ઉત્પત્તિનું મૂળ

નથી. એવાં તો અનેક શરીર થઈ જાય છે. જેમ સાપ જીર્ણ થયેલી કાંચળી કાઢી નાંખી નવી કાંચળીને ધારણ કરે છે તેમ આ મનુષ્ય રૂપી જીવ પણ પ્રાપ્ત શરીરને જીર્ણ થતાં, અથવા તો તે શરીરમાં રહેવાની યોગ્યતા મટી જતા તરતજ બીજા નવા શરીરને ધારણ કરે છે, અને પાછો બાળક રૂપે જણાય છે. આ વખતે માત્ર સાપની માફક કાંચળી રૂપે તેનુ શરીરજ બદલાય છે પણ મનુષ્ય જીવન તો તેનું તેજ હોય છે, અને તેણે ગત જન્મમાં-શરીરમાં કરેલાં કર્મોના ફળનો ભોક્તા પણ તેજ રહે છે, અને તેથી તે શરીરમાં જે જે કર્મો કર્યા હોય છે, તે કર્મોના ફળ રૂપે તે અનુસારજ નવુ શરીર તેને પ્રાપ્ત થાય છે. અને બાળક જે યોનિમાં જન્મ લે છે તે યોનિ તેને તેના પૂર્વના કર્મના ફળ રૂપેજ મળેલી હોય છે તેથી એક બાળક શ્રીમંતને ત્યાં જન્મ લે ત્યારે બીજો ગરીબને ત્યા જન્મ લે તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવુ કાંઇજ નથી. તે તેના પૂર્વના કર્મના ફળ પ્રમાણેજ છે. તેમાં કાંઈ ઈશ્વર કારણભૂત નથી. ઇશ્વર તો સર્વને સરખીજ યોનિમા મૂકે છે. પછી તો પોતે પોતાના પ્રયત્નથી ધારેલા માર્ગે જઈ શકે છે અને ઇચ્છેલી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આપણે જે પ્રમાણમા હૃદયના સ્વરને સાંભળી તે ઉપર ધ્યાન આપી તે પ્રમાણે વર્તન કરતાં શીખીશું તે પ્રમાણમા આપણે સર્વના મિત્ર બનવાના અને સર્વના પ્રેમને આપણા પ્રતિ આકર્ષવાના, અને આપણે જે પ્રમાણમાં તેથી વિપરીત આચરણ કરીશુ તે પ્રમાણમાં ઈશ્વરથી વિમુખ થતાં સર્વના શત્રુ બનવાના, તેવીજ રીતે જે પ્રમાણમાં આપણે ઉચ્ચત્તમ શક્તિયોની તરફ આપણુ અંત કરણને ખોલીશુ અને તે શક્તિયોને આપણા દ્વારા પ્રગટ થવા દઈશુ તેજ પ્રમાણમા આપણે આત્મિક ઇશ્વરીય પ્રેરણાઓને લીધે મનુષ્યોના ઉદ્ધારક બનવાના અને ઈશ્વરીય સત્ય સુખનો અનુભવ કરવાનાજ. આપણામાં જો કાંઇ ખામી હોય, આપણને જો કાંઈ નિરાશા મળતી હોય, અથવા તો જો આપણને દુખજ મળતું હોય તો તેમાં ઈશ્વરનો દોષ નથી પણ આપણો પોતાનોજ દોષ છે. જેમ કોઇ માણસ બારી બારણા બધ કરી અંધારામાં પડયો રહે અને પછી અજવાળું ન આવવા માટે સૂર્યનો દોષ કાઢે તો તેમાં સૂર્યનો દોષ નથી પણ તે માણસનોજ દોષ છે. કારણ કે સૂર્ય તો સર્વ પ્રતિ સમાન ભાવને ધારણ કરનાર છે. તે સર્વને પ્રકાશ આપે છે. પણ બારી બારણા બધ કરી તેના પ્રકાશને રોકી રાખી અંદર ન આવવા દેતાં પ્રકાશ નથી આવતો, ફરી સૂર્યનો વાંક કાઢવો એ મૂર્ખાઇજ છે તેવીજ રીતે ઈશ્વર તો પોતાનાં સામર્થ્ય અને શક્તિયો સર્વને આપવા તત્પર છે, પણ તેને ગ્રહણ કરવાને માટે અત કરણ ઉપર અશુદ્ધ વિચારો અને મલિન સંસ્કારો રૂપી મેલને ધોઇ નાંખી સ્વચ્છ કાંચી જેવુ શુદ્ધ કરવાની આપણને ફુરસદ મળતી નથી કે જેમાં થઇ ઇશ્વરનો પ્રકાશ આપણામા પ્રવેશી શકે માટે જો તમારે ખરા ઇશ્વરીય સામર્થ્ય અને સુખનો અનુભવ કરવોજ હોય તો બધાં કામ પડયાં મૂકી આજેજ તમારા અંતરાત્માના પ્રકાશને ગ્રહણ કરી શકે તેવું તમારા અંતઃકરણને શુદ્ધ બનાવો અને તે પ્રતિ વાળી એકાગ્રતાનો અનુભવ કરો.

कमलनयनी.

(અનુસંધાન—ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૫૦૭ થી)

આજે પ્રેમશંકરભાઇને ત્યાં રહેતાં મને ચાર પાંચ મહીના થઇ ગયા છે. મને અંગ્રેજી ભણેલો જાણીને ઠાકોર સાહેબે કાંઇ સારી નોકરી આપવાનું કહ્યું, પણ હું નોકરીને ઇચ્છનારો નહી હોવાથી મેં નોકરી સ્વિકારી નથી; મને હરરોજ કમલનયની સાંભળતી હતી. તેનું શું થયુ હશે! ને તે ડુબી ગઇ હશે કે મારી પેઠે જીવતી નીકળી હશે તેના વિચારો હંમેશાં થયા કરતા હતા.

હું ત્યાંથી નીકળવાને ઘણોજ પ્રયત્ન કરતો પણ આજ નહિં; કાલે જવું, એમ કરતાં કરતાં આટલા દિવસ તો ત્યાંજ વિતાવ્યા. એક વખત મેં પ્રેમશંકરભાઇને ઘણું સમજાવી અને રજા લીધી, ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. મારા સહવાસથી સર્વ કુટુંબ સાથે પ્રેમ બંધાએલો હોવાથી પ્રેમશંકરભાઇને તથા તેમના કુટુંબને મારા નીકળવાથી ઘણું લાગી આવ્યુ, મને પણ તેમનો પ્રેમ સાંભળી આવ્યો, પણ શું કરવુ, મારૂં શરીર અહીં અને જીવ કમલનયનીમાં હતો, તેથી તેમજ મેમાન તરીકે કોઇને ત્યા વધુ રહેવુ એ યોગ્ય ન કહેવાય તેથી તેમને વળી ફરી મળીશુ કહી ત્યાંથી વિદાય થયો.

ત્યાંથી હું નદીના કિનારે કિનારે આગળ ચાલ્યો દિવસે ચાલતો અને રાત્રે ગામ આવે ત્યાં કોઇ ધર્મશાળામાં મુકામ કરતો એમ કરતાં હું એક વિકટ જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં શુનકાર જેવુ હતુ માણસની વસ્તી બીલકુલ જણાતી નહોતી. હું થાકી લોથ થયેલો હતો જેથી એક વૃક્ષ તળે બેઠો. ભૂખ અને તરસ પણ લાગી હતી. થોડીવારે વિશ્રાંતિ લઇ વળી જળાશયની શોધ કરવા ચાલ્યો. ત્યાથી થોડેજ દૂર એક જળાશય તથા વિસ્તારવાળું ચોગાન હતુ હુ ત્યાં ગયો, જળાશયમા ઉતરી જળ પી વળી જરા આમ તેમ ફરવા લાગ્યો પાસેના એક આમ્રવૃક્ષ ઉપરથી થોડીક કેરીઓ ખાઇ ક્ષુધાને શાંત કરી. તેની પાસે એક ખંડેર જણાતુ હતુ. તે જોવાની ઇચ્છાથી હું તેમાં ગયો. તે પણ પડી ગયેલાં મકાનોવાળુંજ હતુ અંદર એક પણ મકાન સાજું નહોતુ. પાસે એક ભાગી તુટી ઓસરી હતી. હું ત્યાં ગયો અને થોડીવાર વિશ્રાંતિ લેવાની ઇચ્છાથી સુઇ રહ્યો. પણ ભૂખ તરસ, થાક અને ચિંતાથી કોને ઉંઘ આવે? પડયો પડયો કમલનયની હવે શુ નહિ મળે! તેનાજ વિચારવમળમાં ગોથાં ખાવા લાગ્યો. લગભગ સંધ્યાકાળ થવા આવી પણ હું તો ત્યાંજ રાત ગાળવાના ઇરાદે ત્યાથી ઉઠયો નહિ, અને ત્યાંજ પડયો રહ્યો.

લગભગ સાતેક વાગ્યાના સુમારે એક માણસ આ ખંડેરમાં પેઠો, તે સામે મોઢે ચાલતો હોવાથી તેની દૃષ્ટિ મારા તરફ નહોતી. મેં તેને જતાં જોયો. આગળ જતાં તેણે એક પથ્થર ઉંચકી તેના દ્વારમા થઇ અંદર જમીનમાં પ્રવેશ કર્યો. આથી તે જગ્યાએ ભોંયરૂ હશે એમ અનુમાન થયું. તે અંદર ઉતર્યે અધો કલાક થયો નહીં હશે, તેવામાજ ત્યાથી એક કારમી ચીસ સંભળાઈ, આથી હું એકદમ ઉભો થઇ ત્યાં શુ છે તે જોવા, તેણે પ્રવેશ કરેલા દ્વાર પાસે ગયો. શાંત ચિત્તે ઉભો રહી સાંભળવા માંડયુ. તો કોઇ સ્ત્રીની ચીસોનો અવાજ ભોંયરામાથી નીકળવા માંડયો. આથી મારા સમજવામાં આવ્યું કે આ ભોંયરામાં કોઇ સ્ત્રીને પુરેલી હોવી જોઇએ, અને આ હમણાજ જે માણસ ત્યાં ગયો છે

તેજ તેને સતાવતો હશે. લાવ હું જોઉં કે શું છે ! આમ વિચાર કરી હું ઈશ્વરનું સ્મરણ કરતો અંદર ઉતર્યો. અંદર થોડાં પગથીયાં થયાં ત્યાં વળી એક બાજુ કમાડ વાસેલું જણાયું. અને અંદર કોઈ ગુસગુસ કરતું સંભળાયું. કમાડ અંદરથી બંધ કરેલું હતું જેથી મેં તે ખૂબ જોરથી ખખડાવ્યું. પણ અંદરથી કોઇએ તે ઉઘેડયું નહિ. મને રીસ ચડવાથી ખૂબ જોરથી લાતો મારી તેને તોડી નાંખ્યું, અને અંદર ગયો. અંદર જતાં તો જે માણસ ગયો હતો તેજ માણસ એક નવયૌવના સ્રીની લાજ લેવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. આ સ્રીને જોતાંજ મેં ઓળખી કાઢી તે બીજું કોઇજ નહિ પરંતુ શુભવસ્રો ધારણ કરેલી દેવીના અવતાર રૂપ મારી કમલનયનીજ હતી. આથી મારા ખેદ અને ગભરાટનો પાર રહ્યો નહીં, મને ત્યાં એકાએક આફત વખતે અને મરણની તૈયારી કરતી વખતે કમલનયનીએ જોયો કે તેનામાં નવું જીવન આવ્યું. તે એકદમ દોડતીને મારીપાસે આવી મારા ચરણ આગળ ઢળી પડી, આમ એકાએક આ વિકટ જંગલમાં અને તે વળી એક ખંડેરમાં મને આવેલો જોઈ પેલો માણસ તો બેબાકળો બની ગયો, પણ એકદમ હીંમત લાવી મને મારવા દોડ્યો, અને બોલ્યો કે હે દુષ્ટ ! તને ખબર નથી કે આવા મારા એકાન્ત સ્થાનમાં એકદમ વગર આજ્ઞાએ પ્રવેશ કરે છે ? લે લેતો જા એમ કરી તેણે મ્યાન કરેલી તરવાર એકદમ ખેંચી, મારા ઉપર નાંખી, હું પણ સમયસૂચકતા વાપરી જેવી તેણે તરવાર નાંખી કે તરતજ આઘો ખસી જઇ તેનો હાથ પકડી લીધો અને તેનીજ તરવારથી તેને તેનો સ્વાદ ચખાડવા ઉભો રહ્યો.

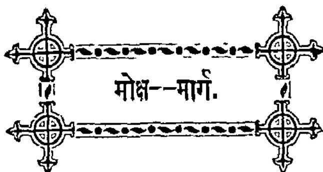
મેં કહ્યું ! હે દુષ્ટ, વ્યભિચારી, આ નિરાધાર અબળાને આ પ્રમાણે તું તારી દુષ્ટ વાસનાને પોષવાને માટે હેરાન કરી સતાવે છે, પણ જાણે છે કે આ જગતમાં ઈશ્વર સર્વનો બેલી છે. તે નિરાધારનો આધાર છે. જો એકદમ હથિયાર મૂકી નહીં દેતો આ વખતજ તારૂં મોત સમજી લેજે. વળી કમલનયની પણ હોંશીયાર હોવાથી અમે બે જણ હતા તે તેને પોંચી વળવાને બસ હતાં. તેણે જાણ્યું કે હવે જો આધીપાછી કરીશું તો જીવ જશે તેથી તે અમારે તાબે થયો અને પોતાની ભૂલની માફી માગવા લાગ્યો. પણ આવા દુષ્ટને બરોબર સજા થવીજ જોઇએ એમ ધારી અમે બંને જણે તેના હાથ પગ બાંધી એક થાંભલે બાંધી દીધો પછી અમે તેને ત્યાંજ રહેવા દઈ બંને જણ બહાર નીકળ્યાં. કમલનયનીએ મને હવે એક ઘડી પણ ત્યાં ઉભું રહેવું એ જોખમ ભરેલું છે એમ કહેવાથી અમે એકદમ ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. કમલનયની તે સ્થળની ભોમિયણ હતી એમ જણાયું. ત્યાંથી બે માઈલ ઉપર અમે ગયાં ત્યારે લગભગ મધ્ય રાત્રી થઇ હશે. ત્યાં એક નાની સરખી ટેકરી હતી. અમે તે ટેકરી ઉપર ચડ્યાં તો ત્યાં એક બાવા સાધુનો આશ્રમ બાંધેલો મને જણાયો અમે બંને ત્યાં ગયાં. કમલનયનીએ એક બાજુની બારી ઉઘાડી અંદરના એક રૂમમાં મને આવવાનું કહ્યું. અમે બંને તે રૂમમાં ગયાં. પછી ત્યાં મને બેસાડી કમલનયની બીજા રૂમમાં ગઇ ત્યાંથી થોડીજ વારે તે કાંઇ ખાવાનું લઇ મારી પાસે આવી, રાત્રે તેણે ત્યાં કોઇને જાણાવ્યાં નહોતાં અમે બંને જણે થોડું ઘણું જમી લઇ એક બીજાની વાતો કરવા માંડી. મેં તેને પૂછ્યું કે હે પ્રિય ! નદીમાં તણાયા પછી તારી કેવી સ્થિતિ થઈ અને તે પછી જે બન્યું તે મને કહી સંભળાવ ! આથી તેણે કહ્યું, હે, પ્રાણ ! હું ત્યાંથી તણાતી તણાતી એક કિનારે નીકળી પડી હતી. ત્યાં આ સ્થળની કોઇ

એવિકા આવી હશે તેણે મને જોઇ એવેની મુખ્ય સેવીકાને તે વાત કરી જેથી તેમણે ત્યાં આવી મને અહી ઉપાડી મંગાવી, પછી મારી આસનાવાસના કરવાથી લગભગ બે ત્રણ કલાકે મને ભાન આવ્યું જ્યારે હું સાજી થઇ ત્યારે મારી સર્વ વાત તેમને કહી સંભળાવી, મારા દુઃખની કથની સાંભળી તેમની આખમાંથી પણ આંસુ આવ્યા. તેમણે મને આશ્વાસન આપી પોતાના આશ્રમમાં રાખી ત્યારથી હુ અહીં રહું છું. અહીં બીજી એવોને વિદ્યાભ્યાસ કરાવું છુ. આજથી ચાર પાંચેક દિવસ ઉપર હું બીજી કેટલીક સેવીકાઓની સાથે આ પાસેના ગામમાં ભિક્ષા અર્થે ગઇ હતી. ત્યાંથી પાછા વળતાં હું વિખુટી પડી ગઇ તથા બીજે રસ્તેથી વળી ગઇ. તેવામાં આજે આપે જે દુષ્ટને જોયો તેણે મને તેના સાથીઓ સાથે ઘેરી લઇ મોંઢે ડુચો લગાવી ભોંયરામાં પુરી હતી. આજ સુધી મેં મારૂં રક્ષણ કર્યું હતું. આજે જો આપ ન મળ્યા હોત તો મરણનો છેલોજ દિવસ હતો તે લગ્ન કરવાનું મને સમજાવતો હતો. મેં તેને ઘણું સમજાવ્યો પણ તે એકનો બે થતો નહોતો. આખરે તેણે આજે મારા પતિવ્રતનો ભંગ કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો. મેં પણ મરણનો નિશ્ચય કર્યો હતો. જો ઇશ્વરેજ આપને મારા રક્ષણને માટે મોકલ્યા ન હોત તો આ વખતે આપણે અહી બેસવા પામત નહીં. આ પછી મેં મારી હકીકત કહી સંભળાવી. આ પ્રમાણે આખી રાત્રિ વાતોમાં વિતાવી.

પ્રાતઃકાળે પાંચ વાગે આશ્રમની બધી સેવિકાઓ જાગ્રત થઇ નિત્ય કર્મમાં પ્રવેશતા પહેલાં બધી અમારા તરફ આવવા લાગી. કમલનયનીના ગુમ થયા પછી તેમણે ઘણી શોધ કરી હતી પણ પત્તો લાગ્યો નહોતો. પછી આમ એકાએક મને અને તેને સાથે આવેલાં જોઇ સર્વ અમારી ખબર પૂછવા લાગ્યાં. ફરી તેમને અમે અમારી વિતેલી વાત કહી સંભળાવી. આ પ્રમાણે અચાનક અમારા વિયોગનો અંત આવેલો જોઈ તે સઘળી પ્રસન્ન થઇ.

ત્યાર પછી બે ત્રણ દિવસે અમે ત્યાંથી સર્વની રજા લઈ ઘેર જવા માટે વિદાય થયાં. ચોથા દિવસે અમે અમારા ઘેર આવી પહોંચ્યાં ત્યાં અમને બંનેને સાથે ઘણા વર્ષે આવેલાં જોઇ અમારા માબાપોના હર્ષની કંઇ સીમા રહી નહોતી.

આ પછી અમે અમારૂં જીવન લોકોના કલ્યાણને અર્થે આપી મેં પુરૂષોનો ગૃહ સંસાર સુખ રૂપ થાય તેને માટે અને મારી પત્નિએ સ્ત્રીઓ સુધરે અને પતિને સુખ આપનારી થાય તેમ પ્રયત્ન કરવા માંડયો. અને એવી રીતે સંસારમાં દરેક પતિ અને પત્નિ સ્વર્ગનું સુખ ભોગવી આનંદ અને શાંતિનો ઉપભોગ કરી શકે તેવો અમે બંનેએ પ્રયત્ન કરવા માંડયો છે. ઇશ્વરેચ્છાએ જે પરિણામ આવે તે ખરૂં. અમારૂં કામ માત્ર કર્તવ્ય કરવાનુંજ છે.

પ્રકરણ ૧ લું.

કર્ત્તવ્ય.

માણસ માત્ર જન્મે છે ત્યારથી તે દેહાવસાન થતાસુધી કાંઇ અને કાંઇ પ્રયત્ન કર્યાં જ કરે છે. પ્રયત્ન કર્યાં વિના તેનો જન્મ નકામો ગણાય છે, બાળકને જોઇશુ તો તે પણ જન્મશે ત્યારથીજ પ્રયત્નમાંજ મંડી પડે છે, કાંઇ નહિ તો હાથ પગ હલાવ્યાં કરે, જરા ચાલતાં શીખે તો દોડંદોડા કરી, ગમેતે વસ્તુને પકડે વળી ગમે ત્યાંથી બીજી વસ્તુને લેવા જાદે, આજ પ્રમાણે બાળકથી વૃદ્ધ પર્યંત, દરેક માણસને કર્ત્તવ્ય કરવાનું હોય છે. જાણે પ્રયત્ન કરવો એજ તેનું જીવન ન હોય તેમ જન્મે છે ત્યાંથી તે જીવનપર્યંત તે પ્રયત્ન કર્યાજ કરે છે પ્રયત્ન કરી અને તેને જે મેળવવાની ઇચ્છા હોય છે, અથવા તો જે કાંઇ કર્ત્તવ્ય કરવાનું હોય છે તે તે કર્યા કરે છે.

આજકાલ જોઇશુ તો જે માણસો પ્રયત્ન કરે છે તેમનો ઉદેશ સુખ મેળવવાનો જ હોય છે, કોઇ ધન મેળવવાથી સુખ મળશે એમ માની ધન મેળવવા માટે રાત દિવસ પ્રયત્ન કરે છે, કોઇ સ્ત્રી મેળવવા, કોઇ બીજી વસ્તુઓ મેળવવા અને એવીજ રીતે માણુસ માત્ર કાંઇને કાંઇ મેળવવા માટે પ્રયત્ન કર્યાજ કરે છે. મરતા સુધી તેનો અંતજ આવતો નથી. આ સંબંધમાં દરેક સુખના રસ્તા જુદા જુદા માનેના છે. રસ્તા જુદા છે પણ ધારેલા સ્થળે જવાને માટે જે સ્થળે જવું છે તે સ્થળ તો દરેકને માટે એકજ છે. એકજ સ્થળે પહોંચવાને માટે કોઇ આ રસ્તે જાય છે તો કોઇ પેલા રસ્તે જાય છે, કોઇ સીધે રસ્તે જાય છે તો કોઇ ફેરવાળા રસ્તે જાય છે. પણ સર્વને પહોંચવાની જગ્યા તો એકજ છે.

વ્યાવહારીક પદાર્થો મળવાથી સુખનો અનુભવ થાય છે એ સાચી વાત છે, અને જો શરીરને ટકાવી રાખી અને નિરોગ રાખવાની ઇચ્છાજ હોય તો દરેક માણુસે તે તે પદાર્થો મેળવવા પ્રયત્ન કરવોજ જોઇએ શરીરનું સંરક્ષણ કરવાને માટે અન્ન વસ્ત્રાદિની, રહેવાના સ્થાનની, બીજી સગવડો માટે અનેક પ્રકારના પદાર્થોની માણસને જરૂર છે. અને તે સર્વેને માટે ધનની જરૂર પડે છે. પૈસા હોય છે તો સર્વ પદાર્થો મળી શકે છે અને તેથી પૈસા મેળવવા અર્થે પ્રમાણિકપણે ઉદ્યોગ કરવો એ માણુસ માત્રનું કર્ત્તવ્ય છે.

પણ તેની સાથે એ ભૂલવુ જોઇતું નથી કે ધન મેળવવુ એટલાજ કર્ત્તવ્યથી માણુસે અટકવાનું નથી, પરંતુ તે સર્વે મેળવી અને જે મેળવવાનું છે તે શુ છે અથવા તો આપણું યથાર્થ કર્ત્તવ્ય શુ છે તે જાણવાની માણસને જરૂર હોય છે.

જેમ ધન મેળવી શરીરનું સંરક્ષણ કરી અને વ્યવહારિક સુખો મેળવવામાં આવે છે તેવીજ રીતે, સુદૃઢ શરીરને વધુ વખત ટકાવી રાખી તેદ્વારા આપણે ખરૂં કર્તવ્ય શું સાધી લેવાનું છે તેનો વિચાર કરવાની જરૂર છે

આપણે ઘણી બુકોમાં–વિચાર સાગર ને પંચદશી જેવા પુસ્તકોમાં વાંચ્યું પણ છે કે, માણસે વારંવાર જન્મી અને વાસનાનો ક્ષય થતાં સુધી અથવા તો પોતાના આત્માનો અનુભવ થતાં સુધી જન્મ મરણના ફેરામાં ફરવુંજ પડે છે હા ! આ વાત તો તમે સર્વે જાણતા પણ હશો પણ કોઈ દિવસ વિચાર કર્યો છે કે આપણે શું કરવું ? આ પ્રમાણે વારંવાર જન્મ લેવા નજ પડે અને આજ જન્મમાં ઇશ્વરની પ્રાપ્તિ કરી આપણા ખરા સ્વરૂપનો અનુભવ શી રીતે કરવો તેનો વિચાર કોઈ દિવસ કર્યો છે ? કદાચ કહો કે વિચાર કર્યો છે તો જરા કહેજો કે વિચાર પ્રમાણે શું કરવું તેનો નિશ્ચય કર્યો છે ? જો નિશ્ચય કર્યોજ હોય તો તે નિશ્ચયને પાળવા કદી પ્રયત્ન કર્યો છે ? જો નજ કર્યો હોય તો બંધુ ! ઉઠો, જાગ્રત થાવ અને આજથીજ તે નિશ્ચયને અમલમાં મુકવા તત્પર થઈ જાવ

તમારે આ જન્મમાં વધારે વર્ષો સુધી જીવવું નથી, તમે જેટલાં વર્ષો આ જન્મમાં ગાળશો તેવાં તો હજારો વર્ષો અનેક જન્મમાં ગાળ્યાં હશે તમારા સંબંધીયો નવા નવા થવાના અને તમે તો તેના તેજ પાછા નવી ગડમથલ કરવાને માટે મચી પડવાના, કર્તવ્યમાં મુખ્ય કર્તવ્ય પૈસા પેદા કરવાને માટે વેપાર કરવાના, કે નોકરી ચોવીસે કલાક કર્યા કરવાના, પણ તેનું ફળ શું ? માત્ર પૈસા કે બીજું કાંઈ, પૈસાનો ઉપયોગ શો ! શરીરને સુખી રાખનાર સાધનો મેળવવાં, ક્ષણિક સુખના આનંદનો અનુભવ કરાવનાર વૈભવો મેળવવા, ગાડી ઘોડે ફરવું, સ્ત્રી પુત્રની સાથે આનંદ વાર્તા કરી પ્રાપ્ત ભોગોને ભોગવવા અને આમોદ પ્રમોદમાં મળેલી અમૂલ્ય જીંદગીને ગુમાવવી એજ કે બીજું ? પણ જ્યારે તમારૂં શરીર ક્ષીણ થઈ બીજા શરીરમાં પ્રવેશ કરવાનો સમય આવશે ત્યારે આ ગાળેલા જીવનમાંથી શું સાથે લઈ જવું, સ્ત્રી લઈ જવી, પુત્રને લઈ જવો, વૈભવોને લઈ જવા, કમાયલા ધનના સંચયને લઈ જવો કે શું લઈ જવું તેનો વિચાર કર્યો છે ? જો નજ કર્યો હોય તો ચેતજો કે તમારે આ બધાં વ્યવહારિક સુખો મેળવવાની સાથે સાથે અક્ષય સુખને આપનાર પરમાત્માના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાનો છે આ જીવન તમે તમારા જીવરૂપે માની લીધેલા આત્મસ્વરૂપની સાથે સંબંધ બાંધવા માટેજ છે જો તમે તમારા સમયનો તે કાર્યને સાધવાને માટે થોડોઘણો પણ સમય ગાળશો તો તેજ સમયનો સદુપયોગ કર્યો માનજો. તેજ તમને ખરૂં અને સ્થાયી ફલ આપનાર થઈ પડશે ખરૂં કર્તવ્યજ તે છે તે મુખ્ય કર્તવ્ય છે જ્યારે બીજાં સઘળાં ગૌણ કર્તવ્ય છે

અને આને માટે દરેક ધર્મના અનુયાયિઓના ધર્મ ગુરૂઓ, દરેક ધર્મનાં ધર્મશાસ્ત્રો ઉંચે અવાજે કહે છે કે, તમારા યથાર્થ સુખનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરો, પ્રયત્ન કરો, પણ સાંભળે છે કોણ !

જેમ બ્રાહ્મણાદિ દ્વિજવર્ગને સંધ્યોપાસના કરવાની હોય છે તેવીજ રીતે પોત પોતાના ઇષ્ટનું અનુસંધાન કરવાનું દરેક માણસને ધર્મશાસ્ત્રો ફરમાવે છે, અને તેને નિત્યકર્મ કહે છે. આ નિત્યકર્મ કરવાનું કારણ કે આખા દિવસનો જેટલો ભાગ આ કર્મ કરવામાં ગાળ્યો હોય છે તેજ ખરો અને મૂલ્યવાન સમય છે

જેમ હીંદુઓને પોતપોતાના ઇષ્ટદેવનાનું ધ્યાન, ભજન વિગેરે કરવાનું હોય છે. તેવીજ રીતે મુસલમાનને પણ નિમાઝ પઢવાનું હોય છે. ખ્રિસ્તિઓને પ્રાર્થના કરવાની હોય છે. અને એવીજ રીતે સર્વ ધર્મના અનુયાયિઓને માત્ર ખરા કર્તવ્ય રૂપે તો માત્ર એકજ કર્તવ્ય કરવાનું હોય છે કે તેમણે ઇશ્વરાનુંસંધાન કરવામાં દરરોજ અમુક સમય તો ગાળવોજ.

કેટલાક માને છે કે વૃદ્ધાવસ્થા થશે ત્યારે ઇશ્વર ભજન કરીશું, હાલતો કમાવાનો સમય છે. પણ તેમની ભૂલ છે. બાળકોને નાનપણથીજ વ્યવહારની સાથે પરમાર્થના રહસ્ય માર્ગનું જ્ઞાન આપી તેના મગજમાં નાનપણથીજ આ સંસ્કારો ઠસાવવા જોઇએ. અને પોતાના દરેક કર્તવ્યમાં ઇશ્વરને સાથે રાખી, એટલે ઇશ્વર ઉપર દઢ ભરૂસો—શ્રદ્ધા રાખી અને વ્યવહારનાં કાર્યો કરવાને માટે તેને શિક્ષણ આપવું જોઇએ. પરમાર્થ સાધવાથી વ્યવહાર બગડતો નથી પણ ઉલટો વ્યવહાર ઉત્તમપણે સધાય છે. ઇશ્વરાનુંસંધાન કરવાની ટેવવાળા મનુષ્યો કે જે પ્રધાનપણે પોતાના ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય તેવા રસ્તે પ્રયાણ કરે છે, તેમનાં વ્યવહારીક તમામ કાર્યોમાં ઇશ્વર સહાય કરે છે, અને તેથી તે ઉત્તમ પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે.

વ્યવહારિક કામો કરવા છતાં, તેમ ધન પ્રાપ્તિના પ્રયત્નો કરવાની સાથે પણ પરમાર્થ સાધી શકાય છે. અને જો આવાં કાર્યો કરવામાં ઇશ્વરની સહાય લેવામાં આવે છે તો તે કાર્યો ઉત્તમ રીતે સાધી શકાય છે. આવાં દૃષ્ટાંતો હાલ, પણ ઘણાના જોવામાં આવ્યાંજ હશે. અને શાસ્ત્રોનાં દૃષ્ટાંતોનો તો પાર નથી.

આથી દરેક માણસે પોતાનું ખરૂં કર્તવ્ય, ઇશ્વરાનુંસંધાન કરવું એજ માની શકાય છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

યથાર્થ માર્ગ.

ઇશ્વરાનુંસંધાન કરવાના અનેક શાસ્ત્રોમાં અનેક માર્ગ છે. જેમ હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્રમાં અનેક માર્ગો છે તેવીજ રીતે બીજા ધર્માનુયાયિઓના શાસ્ત્રોમાં પણ અનેક માર્ગો છે. કેટલાક તો આ માર્ગના ખરાપણાની ચોકસી કરવામાંજ કાળના કાળ વ્યતિત કરે છે, અને આ માર્ગ જે અમુક શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યો છે તે ખોટો છે, અને તેનાં અમુક અમુક પ્રમાણો શાસ્ત્રમાં છે, આવીજ રીતે મિથ્યા વાદવિવાદ કરવાનુંજ જાણે તેમના નસીબમાં લખાણી આવ્યા હોય તેમ આખી જીંદગી યથાર્થ માર્ગ શોધવામાંજ ગાળે છે. જેમ બે માણસોને એક ગામથી બીજે ગામ જવું હોય અને પછી ચકલામાં બન્ને જણા ભેગા થાય કે ત્યાંથી બે રસ્તા જતા હોય, એક કહે કે, આ ગામ જવાનો માર્ગ આ નથી પણ આ છે, બીજો કહે, એ નહીં પણ પેલો છે, અને આ પ્રમાણે પોતાની બન્નેની ખાત્રી કરવા વળી પાછા વળે છે, વળી કોઇને પૂછે છે જેથી કોઇ કહેશે કે, આ રસ્તો તે ગામ જવાનો છે, વળી કોઇ બીજો બતાવે છે. આથી તેમના મનની ખાત્રી થતી નથી, વળી પાછા કોઇ અનુભવીને પૂછે છે, તે વળી કાંઇ બતાવે છે, તેથી પણ ખાત્રી થતી નથી, અને

પોતાનો સર્વ કાળ માર્ગનો નિર્ણય કરવામાંજ ગાળી આગળ ધારેલા સ્થળે જવાને માટે જ્યાં પ્રયાણ કરવાની જરૂર છે, ત્યાં પાછા વળી સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવામાંજ પોતાનો કાળ ગુમાવે છે અને પાછા દુરને દુર ચાલ્યા જાય છે. વળી જો તેમના નસીબના યોગે બંને માર્ગનો ભોમિયો મળી જાય અને કહે કે ભાઈ નકી શા માટે પરો છો. આ બંને માર્ગ ખરા છે. આ માર્ગે પણ તમારા ધારેલા સ્થળેજ જવાય છે, અને આ માર્ગે જશો તો પણ તમારા ધારેલા સ્થળેજ જવાય છે, પણ આ જરા ફેરવાળો છે અને આ જરા ટુંકો રસ્તો છે, વળી આ રસ્તે જતા આગળ ગુંચવણી ભરેલો માર્ગ આવે છે, ત્યારે આ માર્ગ વિકટ છે. આવી રીતે પોતાનો યથાર્થ અનુભવ તેમને કહી બતાવે છે ત્યારે તેમના મનની ખાત્રી થાય છે. તો વળી આગળ પ્રયાણ કરે છે. પણ સમય ટુંકો હોવાથી કેટલાક તો વચ્ચેજ થાકી જાય છે. આ પ્રમાણે આપણે લક્ષ દઇશું તો ઘણા મોટા મોટા વિદ્વાનો, તત્વજ્ઞાનીઓ અને ધર્મસ્થાપકો પણ આ પ્રમાણે પોતાનું તેજ ખરૂં અને બીજાનું તે ખોટું કહેનારા પાંડિત્યશકો પણ માત્ર માર્ગનો નિર્ણય કરવામાંજ પોતાના અમૂલ્ય જીવનને વિતાવી દે છે. પણ તેઓ એમ પણ સમજતા નથી કે નિર્ણય કરનારા તો કરીજ ગયા છે. એ સર્વે માર્ગો ખરા છે, આપણું કર્તવ્ય તો તેમાંનો જે માર્ગ આપણને અનુકુળ જણાય તે રસ્તે પ્રયાણ કરવાનું છે. દરરોજ જેટલો સમય માર્ગનો નિર્ણય કરવામાં ગુમાવીએ છીએ તેનો ચોથો ભાગ પણ જો આગળ ચાલવામાં ગુમાવીએ તો થોડા વખતમાંજ ધારેલું સ્થળ આવી પહોંચતાં ખરો માર્ગ કયો તેનો અનુભવ થઈ જશે. પણ આ વાત હૃદયમાં ઠસતીજ નથી. તેઓ માર્ગનો નિર્ણય કરવા કરતાં લક્ષ આપશે તો જણાશે કે તેમના વર્તનમાં અથવા તો કર્તવ્યમાં તો મીંડુંજ હોય છે, અથવા જ્યાં હોય છે ત્યાંના ત્યાંજ અથવા તો પાછા ખસેલ હોય છે.

આવા મુગ્ધ બંધુઓએ મિથ્યા વાદવિવાદમાં પોતાની અમૂલ્ય જીંદગીને ન ગુમાવતાં પોતાને જે રસ્તો અનુકુળ જણાય તે રસ્તે પ્રયાણ કરવું, અને જેમ બને તેમ દરરોજ થોડો થોડો પ્રયત્ન કરી આગળ અને આગળ ચાલી ધારેલા સ્થળે પહોંચવું એ અમારી મુખ્ય સલાહ છે.

હીંદુઓ, ઇશ્વર, દેવતા, મહાદેવ, શીવ, શંકર, દેવી વિગેરે જે દેવ કહે તે પણ એકજ છે. જેનું સ્તવન કરવામાં આવે છે તેની પ્રાપ્તિ થાયજ છે. મિથ્યા શીવ ખરા ને વિષ્નુ ખોટા, વિષ્નુ ખરા ને દેવી ખોટાં, આવા ખખેડા કરવાથી શું લાભ છે? ઉલટી હાનિજ છે. જેનો જેવો અધિકાર તેવોજ માર્ગ તેને જડવાનો. તેવીજ રીતે મુસલમાનો અલાહને ભજે। જૈનો મહાવીર સ્વામીને પુજે, બુદ્ધો બુદ્ધને માને, ખ્રિસ્તિઓ ઇશુને માને, કે નાસ્તિકો કુદરતને માને તેમાં કોઇને વિરોધ કરવાની કાંઇજ જરૂર નથી. જુદા જુદા નામથી સર્વ કોઈ માત્ર એકજ તત્વને માને છે. સર્વ કોઇ ઇશ્વરને, સર્વજ્ઞ, સ્વતંત્ર, અને સર્વ શક્તિમાન માને છે. ગુણ ધર્મો એકજ માને છે. સત્તાને પણ એકજ માને છે તો પછી મિથ્યા નામની જુદાઇથી વિરોધ કરવાનું અને એક બીજાની નિંદા કરવાનું કાંઇજ કારણ નથી તેવીજ રીતે દ્વૈત અને અદ્વૈતના પણ મિથ્યા વાદવિવાદોમાં કેટલાક કાળને ગુમાવે છે, કેટલાક મૂર્તિપૂજા માનનારને વખોડવામાંજ આયુષ્ય ગુમાવે છે, ત્યારે કેટલાક મૂર્તિપૂજાને ન માનનારનીજ નિંદા કર્યાં કરે છે. આ સર્વે જીંદગીને ધુળમાં ફેંકી દેવા તુલ્ય છે.

માર્ગનો નિર્ણય તો અનુભવી મહાપુરૂષો પૂર્વે કરીજ ગયા છે. અને તેમના અનુભવરૂપી શાસ્ત્રો લખી ગયા છે, જેમાંથી જેને જે સુગમ માર્ગ જણાય તે માર્ગે દરરોજ થોડો થોડો સમય પણ કાર્યને સાધવામાં ગાળવો એજ ખરૂં કર્તવ્ય કરવાનું છે.

આપણા શાસ્ત્રમાં આત્માનુંસંધાન કરવાને, અથવા તો યથાર્થ સુખનો અનુભવ કરવાને, પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિત થવાને અથવા તો જીવરૂપી અજ્ઞાનતાનો ત્યાગ કરી, યથાર્થ બ્રહ્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરવાને માટે મુખ્ય ત્રણ માર્ગોનું વર્ણન કરેલું છે. જેમાં યોગ, ભક્તિ અને તત્વવિચાર આ ત્રણનું પ્રતિપાદન કરેલું છે, અને જગત તરફ દ્રષ્ટિ નાંખતાં ઘણા માણસો પણ તેમાંના પોતાને ફાવે તે એક માર્ગે દરરોજ પ્રયત્ન કરતા જણાય છે. આથી આ સ્થળે અમારે અમારા વાચકોના લાભની ખાતર આ ત્રણે માર્ગનું યથાર્થ સ્વરૂપ આપવું યોગ્ય ધારીએ છીએ. (અપૂર્ણ.)

आरोग्य संरक्षण.

આ દુનિયામાં સુખની પ્રાપ્તિ કરવી અને દુઃખ ન પડે અથવા તો દુઃખની નિવૃત્તિ કરવી એજ મનુષ્યને મુખ્ય પુરૂષાર્થ સાધવાનો છે, અને આ પ્રમાણે સુખ મેળવવું એજ મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે એ વાત દરેક માણસ જાણે છે અને તે જે જે કાર્ય કરે છે તે પણ માત્ર સુખ પ્રાપ્તિને માટેજ કરે છે. આ કર્તવ્ય કરવામાં જીવન અથવા તો આરોગ્યની પ્રથમ જરૂર હોય છે. શરીર આરોગ્ય હોય છે, શરીર નિરામય, કામ કરવાની શક્તિવાળું હોય છે તોજ ઇપ્સિત વસ્તુઓને મેળવી શકાય છે એટલુંજ નહિ પણ પ્રાપ્ત સુખોને પણ શરીર આરોગ્યવાળું હોય છે તોજ ભોગવી શકાય છે. આ જગતમાં દરેક માણસની લાંબો કાળ આયુષ્યને ટકાવી રાખવાની ઇચ્છા હોય છે. ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરે, ગમે તેટલાં દ્રવ્યાદિ સાધનોને ખર્ચી નાંખે તો પણ ગયું આયુષ્ય પાછું મળતું નથી. માટે શરીર હંમેશાં સુદૃઢ અને આરોગ્યવાળું રહે તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

ઘરના મુખ્ય પુરૂષની ફરજ જેમ પોતાના આરોગ્યનું સંરક્ષણ કરવાની છે તેવીજ તેની તેનાં બાળકો તથા સ્ત્રી વિગેરે કુટુંબી જનોનાં શરીર આરોગ્ય રહે તેને માટે કાળજી રાખવાની હોય છે. આરોગ્યને બગાડી શકે તેવા આચાર વિચારોથી જેમ પોતે દુર રહી કુદરતના નિયમાનુસાર વર્તન કરવાની જરૂર છે તેવીજ રીતે પોતાનાં બાળકો કે સ્ત્રીઓ વિગેરે સ્નેહી કુટુંબીઓ, તેવા આરોગ્યને બગાડનાર આચાર વિચારોનું સેવન ન કરે તેની સાવચેતી રાખવાની પણ તેની મુખ્ય ફરજ છે.

જે ઘરનાં સર્વે માણસોનાં શરીર સુખી હોય છે, વિચારો શુદ્ધ અને આચારો નિર્મળ તથા નિષ્કલંકિત હોય છે, તે ઘરમાં માણસો આનંદિત અને સુખી જણાય છે. હંમેશાં તેઓ પરસ્પરસ ક્ષણિક કારણોને વશ થઇ અલક્ષ્મીના સાધનભૂત કલેશ કે કંકાસને કરતાંજ નથી, અને ત્યાં સર્વે સરખા આચાર વિચાર વાળા હોય છે ત્યાં દરેકજણને આનંદ અને સુખનો અનુભવ થાય તેમાં નવાઈજ નથી. પણ આ સર્વે સુખી શરીર હોય છે તોજ ભોગવી શકાય છે. ઘણા ગૃહસ્થો, પૈસાવાળાઓના કે ગરીબોના ઘરમાં આ બાબતનો સડો પેઠેલો હોય છે તેનું કારણ કે તેમના ઘરના મુખ્ય માણસની વ્યવહારની

વધુ ઉપાધિઓથી અથવા તો મોટાઇને લીધે ઘરનાં બીજાં માણસો તરફ બેદરકારી સિવાય બીજુ કાઇજ હોતું નથી. અને તેથી જેમ શરીરને આરોગ્ય રાખનાર કુદરતિ નિયમાનુસાર વર્તન ન થવાથી તેમનાં શરીર હંમેશાં માંદલાંજ રહે છે. કોઇને ખાધુ ન પચે તો કોઇને પેટ તગતુમ થાય તો કોઇને માથું દુખ્યાં કરે વિગેરે નગળાઇને લગતાં અનેક દરદો તેમના શરીરમાં વાસ કરી રહેલાં હોય છે. માટે જો તેમણે પોતાના તેમજ કુટુંબના માણસોનાં શરીર સાચવવાંજ હોયતો તેમના આચાર વિચાર ઉપર પ્રથમ લક્ષ આપવાની જરૂર છે.

અન્ન એ શરીરને પોષણ કર્તા છે. શરીરમાં જોઇતી સપ્ત ધાતુઓના ઘસારાને પુરવાને માટે અન્ન ખાવાની જરૂર છે. આપણે જે અન્ન ખાઇએ છીએ તે મુખવાટે જઠરમાં જઇ ત્યાં તે વલોવાય છે અને રસ રૂપ બને છે. જેથી જેમ ખોરાક વધુ ચવાય તેમ તે ખોરાક પચાવવામાં જઠરને ઓછી મહેનત પડે છે. વળી વધુ ચાવી રસ કરી ઉતારેલા ખોરાકના તમામ પૌષ્ટિક તત્વો શરીરના પોષણમાંજ વપરાય છે. તેથી પણ ખોરાક વધુ ચાવીને ખાવાની જરૂર છે. તે પ્રમાણે જઠરમાં ખાધેલા અન્નનો રસ થઇ તે નિચેના દ્વારમાં થઇ મોટાં આતરડાંમાં ઉતરે છે, અને તે આંતરડાંની ત્વચાદ્વારા તે રસ નસોમાં જાય છે અને તેમાં કાળજાના પિત્તનો ઉમેરો થઇ લોહી બને છે, તે લોહી નસોવાટ હૃદયમાં જાય છે. અને ત્યાં આજુબાજુ આવેલાં ફેફસાંમા બહારથી જે આપણે શુદ્ધ હવા લઇએછીએ તે હવાના સ્પર્શથી હૃદયમાનું લોહી શુદ્ધ થાય છે અને બગડેલા તત્વો હવાદ્વારાજ આપણે નાકવાટે બહાર કાઢી નાંખીએ છીએ. જેને કાર્બોલીક ગ્યાસ કહીએ છીએ. આ પ્રમાણે બહારથી આવતી શુદ્ધ હવાના સ્પર્શથી હૃદયનું લોહી શુદ્ધ થઇ ત્યાંથી નસો વાટે આખા શરીરમાં વહે છે. અને ઘસારો પુરે છે. તેવી રીતે અન્નમાંથી રસ, તેમાંથી લોહી, તેમાંથી માંસ, તેમાંથી મેદ-ચરબી, તેમાંથી હાડકાં અને તેમાંથી મનના જે હાડકાંની તળીઓને ભરે છે.

અને તેમાંથી વીર્ય બને છે. જે વીર્ય એ શરીરનો રાજા મનાય છે. તેનું સંરક્ષણ કરવાની આરોગ્યને સાચવી રાખનારા દરેક માણસની ફરજ છે.

આવીજ રીતે અન્ન, હવા અને સ્વચ્છ પાણી એ શરીરનું પોષણ કરવા માટેજ લેવાનાં છે. જેથી તેને માટે દરેક માણસે ઘણીજ કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

આજકાલ ખરાબ ખાનપાનથી માણસોની સેંકડે ૭૫ ટકા જીંદગી જોખમમાં હોય છે. જે ખાનપાનનો શરીરને કાંઇપણ ખપ હોતોજ નથી પણ માત્ર માણસો ખરાબ સોબતમાં પડીને અથવાતો દેખાદેખી કે જીવ્હેંદ્રિયને તૃપ્ત કરવાની ખાતરજ લેતા જણાય છે. આવાં ખાનપાનમાં હોટેલો એ એક ખાસ મદદરૂપ છે.

આજકાલ ચ્હા અને બીડીએ તો સેંકડે ૮૫ રોગોનો જન્મ આ જગતમાં આપવા માંડ્યો છે. જ્યાં તે બે વ્યસનો પેઠાં કે તે ઘરના માણસોનાં આરોગ્ય સાચવવાં મુશ્કેલજ છે. જેમ કાંણા નાવમાં બેસી સમુદ્રપાર જવા ઇચ્છનાર માણસની જેવી રીતે ઇચ્છા પુરી થાય છે તેવીજ રીતે આ બે વ્યસનરૂપી જીંદગીને ભર દરીયામાં ડુબાવનાર દુશ્મનોની સોબતથી માણસ ભાગ્યેજ આરોગ્યવાન રહી શકે છે.

ચ્હા પીનારને થતાં દરદો.

જો તમે ચ્હા પીતા હશો તો પ્રથમતો ચ્હા પીવાથી માણસને રોગ થાય છે. એ વાત માનવાનાજ નહી, કારણકે ખાંડ દુધ નાખ્યાથી ચ્હા ગળ્યો થાય છે. અને વળી ચ્હામાં એક જાતનું એવું એક ઝેરી તત્વ રહેલું છે કે જે પીતાજ તે તમને પોતાના પંઝામાં સપડાવી વશ કરી લે છે. અને તેથીજ તેની કૃત્રિમ લહેજતથી તમે વશ થઇ જાવશો. જેમ કોઇ બદમાસ માણસ પોતાને મધળી સંપત્તિ પ્રાપ્ત હોય અને સુઘડ, અને રૂપવાન, સૌંદર્યતાની મૂર્તિસ્વરૂપ સ્ત્રી આજ્ઞા ઉઠાવનાર હોય છતાં પણ કૃત્રિમ પ્રેમને વશ થઇ વેશ્યારૂપી પિશાચિનીના પંઝામાં જે વખતે સપડાય છે, તે વખતે તેની પોતાની સ્ત્રી તેને દુશ્મન જેવી જણાય છે અને યથાર્થરૂપે જે દુશ્મનનીજ ગરજ સારે છે, કૃત્રિમ હાવભાવ અને પ્રેમથી માત્ર દ્રવ્યની લાલચથીજ ફસાવે છે તે વેશ્યાને તે પોતાના પ્રેમના પાત્રરૂપી ગણી ખરી સુખ આપનારી સ્ત્રી તરીકે માને છે, પણ જ્યારે પાસે દ્રવ્ય ખૂટી પડે છે અને જ્યાં દ્રવ્યની તંગી તેના જાણવામાં આવે છે ત્યાં તે વેશ્યારૂપી દુશ્મનની ગરજ સારનાર પિશાચિની બારણે ચડતાંજ હડસેલો મારી દુર ખસેડી મૂકી તેનો ત્યાગ કરે છે, અને તેવા સંકટ વખતે તો માત્ર ઘરની જે સુલક્ષણી સતી સ્ત્રી હોય છે તેજ પોતાની થાય છે. તેવીજ રીતે ચ્હામાં એક એવું ઝેરી તત્વ છે કે જે લહેજતથી માણસને પોતાના પંઝામાં ફસાવી દઈ દરરોજ ચ્હા પીતા કરી અંતે જ્યારે શરીર નિઃસત્વ થઇ જાય છે ત્યારે ભુ પીતા કરે છે.

ચ્હા પીનારને ઉંઘ આવતી નથી. અને તેથી કરીને માણસને વિશ્રાંતિને માટે નિંદ્રા લેવાની જે ખાસ અગત્ય છે તેનો લાભ તેને મળતો નથી અને તેની આરોગ્ય ઉપર ખરાબ અસર થયા સિવાય રહેતીજ નથી.

ચ્હા પીનારને વારંવાર પેશાબ કરવા જવું પડે છે, અને તેથી માણસને પેશાબના અનેક વ્યાધિઓ થાય છે. વીર્યને તાણી નાખી પાતળું પાડી દે છે જેથી વારંવાર, સ્વપ્નામાં તેમજ પેશાબે ધાતુ જાય છે અને પ્રમેહ વિગેરે અનેક મૂત્રના રોગો થાય છે.

ચ્હા પીનારથી ખોરાક ખવાઈ શકાતો નથી, અને ખાય છે તો ખાધેલું પચતું નથી. કારણ કે ચ્હા પીવાથી જઠરાગ્નિ મંદ પડી જાય છે અને તેથી શરીરને આરોગ્ય સુખી ટકાવી રાખવાને માટે જે અન્નની ખરી અગત્ય છે તે તેનાથી ન લઇ શકાવાથી શરીર દિવસે દિવસે ઘસાતું જાય છે, અને તેથી શરીર સુકાય છે. જીર્ણ જ્વર પણ હોયજ, અને આખરે ક્ષય રોગી જીવ લેણુ દરદથી તેને આયુષ્ય ગુમાવવું પડે છે;

ચ્હાથી દસ્તનો બંધ કોશ રહે છે અને તેથી વારંવાર દસ્તને માટે ટાઇમ ગુમાવવો પડે છે અને હરસ ભગંદર વિગેરે દરદો તેને લાગુ પડે છે.

ચ્હાથી ધાતુ ઉપર ઘણીજ ખરાબ અસર થાય છે. ચ્હા પીવાથી ધાતુને ગરમ કરી તાણી નાંખવાથી પ્રજાને ઉત્પન્ન કરનાર તત્વો વીર્યમાંથી નાબુદ થઇ જવાથી ઘણે ભાગે ચ્હાના ગારૂડીઓ અથવા અન્ય વ્યસનીઓને પ્રજાની ખામી હોય છે.

(અપૂર્ણ.)

माउन्ट आबु.

(લેખક, શ્રીયુત છોટાદાસ નાથાભાઇ દેશાઇ, બી, એ, એલ, એલ, બી.)

Mt. Abu ! I can not meet thy charm relate,
Where is that thy ancient splendid fate !
Gods and Sages made thee their holy home,
When mortals on thy peaks barely roamed;
Many Pauranik legends are entwined round thee,
Which to learn antiquarians leap up with glee;
Sanctified thou art and bracing is thy air,
Pilgrims and tourists to thee their footsteps bear,
In thy recesses medical herbs and scented shrubs grow,
Thy sites and sides to painters beautious scenes show;
Thy robe is made of woods and verdure green,
To praise thee proper needs poetic power keen;
Of Scott and Wordsworth-lovers of Nature great,
At thy feet my head in reverence I set.

વિશાળ વિશ્વમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, ઉપગ્રહ, સુંદર સ્થળ અને વિધવિધ મનોહર પદાર્થ રચી પ્રભુ પોતાની અનન્ત શક્તિ, અતુલ દયા, અપાર લીલા અને અશંક અસ્તિત્વનું સવ કોઇને ભાન કરાવી રહ્યા છે.

" ગોળ ઘૂમ્મટમાં ઘૂમી રહેલ ગોળા,
પુનિત પૃથ્વીથી યે વિશાળ ને અમોલા;
તાપ છાંય વૃષ્ટિ ફળ ફૂલ અનેરાં;
સુખદ સર્વ પ્રભુ ! એ તમે રચેલાં !
પ્રેમના પ્રસાદ સૌ પ્રભુ ! તમારા,
પ્રાણી માત્રમા ચમક જગાવનારા !

આવાં રમણીય સ્થળ અને આવા સુંદર પદાર્થ પ્રત્યક્ષ જોઇ અને અનુભવી શાંતિ અને આનંદ લેવાં એ જીવનનો પરમ લાભ અને કંઇક અંશે તે આપણું કર્તવ્ય છે.

માઉન્ટ આબુ એક પવિત્ર, રમણીય અને હવા ખાવાનું સ્થળ છે. ત્યાં જવા માટે અમદાવાદ થઇ આબુરોડ સ્ટેશને ઉતરવું પડે છે. હાલમા ત્યાં દાખલ કરેલી મોટરબસ સર્વીસથી થોડા સમયમાં સ્હેર કરતા માઉન્ટ આબુ જવાય છે. ત્યાં જનારેજ પ્રથમથીજ પોતાની બેઠક મોટરમાં રીઝર્વ કરાવવી સલાહ ભરેલું છે. કારણ કે નહિતો કદાચ રાત્રિ આબુરોડમાંજ ગાળવી પડે

મોટરમાં બેસી માઉન્ટ આબુ પ્રતિ પ્રયાણ કરતાં આગળ વધતા વાતાવરણમાં ફેરફાર થતો લાગે છે-ઉનાળાનું વિસ્મરણ થાય છે, ઠંડો પવન વાય છે, અને મગજ શાંત થાય છે. ઠંડો વાયુ આનંદ પ્રેરે છે. અધવચ ગયા બાદ નીચે દ્રષ્ટિપાત કરતાં સુંદર દેખાવ નજરે

પડે છે. વૃક્ષો–કોઇ બુલંદ અવાજ વાળા વક્તાનું ભાષણ શ્રવણ કરતાં હોય અથવા તો કોઈ મહાવીર કે રાજદરબારી પુરૂષની દફન ક્રિયામાં ગંભીરતાથી ભાગ લઇ રહ્યાં હોય કે કદાચ સંધ્યા સમય થવાથી તેમના ચૈત્ય પ્રેરક પિતા માર્તન્ડ પ્રભુનો અસ્ત થશે તે વિચારે શોકાર્ત નીચી મુંડી રાખી ઉભાં હોય તેવો ભાસ કરાવે છે. માર્ગે ચાલતાં આગળ પાછળ ડુંગરની હારને હાર વિના કાંઈ નજરે પડતું નથી.

ઉપર પહોંચ્યા બાદ—

"ધડો હિમ ભર્યો વહે અનિલ શો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દીસે શુક ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતડાં!"

જેમ કોઇ શહેર શત્રુથી રક્ષણ કરવા માટે ચારે બાજુએ દુર્ગથી વેષ્ટિત હોય તેમ માઉન્ટ આબુ--ગામ સર્વ દિશાએ કુદરતી રીતે વિભૂષિત થએલું છે. સર્વત્ર પથ્થરજ દ્રષ્ટિએ પડે છે. અહીં આવ્યા બાદ નીચે મળેલો તાપ, ઉકળાટ, કંટાળો સર્વે વિસર્જન થએલો જોવામાં આવે છે. ઠંડી લ્હેરી, શાંતિ અને આનંદનું સામ્રાજ્ય વ્યાપેલું જોવામાં આવે છે.

અનાદ્રા ગેટ—આ દરવાજો ફક્ત કુદરતી રીતે અનાદ્રા ગામ તરફ જવા માટે બનેલો છે. તે તદ્દન પથ્થરનો છે. ત્યાં આગળના ડુંગર પરથી નીચે દૃષ્ટિ ફેંકતાં જાણે નીચે શાંત મહાસાગર આવી રહ્યો હોય તેવું દૃશ્ય નજરે પડે છે. કૃત્રિમતા કરતાં કુદરત કેટલી ઉચ્ચ છે તેનો સહજ ખ્યાલ આવે છે. સર્વત્ર કુદરત કેલિ કરતી જોતાં આપણાં નયનને આનંદ મળે છે. કલાકોના કલાક બેસી શાંતિથી આગળ પાછળ વિસ્તૃત થયેલું સૃષ્ટિ સૌંદર્ય નીહાળી મન તૃપ્તિ કરવા ઉત્કંઠા થાય છે. કુદરત તે કુદરતજ છે—ખરેખર.

" કુદરતની ન્યારી કળામાં સર્વે પ્રાણી લીન છે. "

નખી તલાવ—આ સુંદર જલાશય જોતાં કવિ બાયરનની "લેક લેમન" ને લગતી કડીઓ યાદ આવે છે અને તે નખી સરોવરને પૂર્ણરીતે લાગુ પડી શકે છે.

" Lake Nakhi wooes me with its crystal face,
The mirror where the stars and mountains view
The stillness of their *aspect in each trace*,
Its clear depth yields of their far height and hue."

નખી તલાવનું જળ નિર્મળ અને મીઠું છે. તેમાં કેટલીક જગાએ પથ્થરના ટગલા જોવામાં આવે છે. તળાવ વિશાળ અને મનોહર છે. ત્યાં માછલાં પકડવા દેવામાં આવતાં નથી. તેમજ કપડાં પણ ધોવાતાં નથી; કપડાં ધોવા માટે દૂર પાઇપવાટે પાણી આપી ધોબીઓને ગોઠવણ કરી આપવામાં આવે છે. કેટલીક જગાએ તે ઘણુંજ ઉંડું છે. તેની સુંદરતા આબુગિરિના સૌંદર્યમાં અનહદ વધારો કરે છે. અન્તે નખી તલાવ માટે—

" Thus I,
Still on thy shores, fair Nakhi I may find room And food for meditation, nor pass by,
Much, that may give us pause, if pondered fittingly.

(Byron).

આબુના ડુંગરમાંથી પથ્થર એવી રીતે ધસી આવેલા હોય છે અથવા તો કુદરતી રીતે એવા રૂપમાં ગોઠવાયલા હોય છે કે જુદી જુદી આકૃતિઓ બનેલી હોય તેમ દેખાય છે. ટોડરૉક દેડકાના આકારનું ગિરિશૃંગ છે. પથ્થર એવી રીતે ડુંગરમાથી ધસી આવેલો છે કે જાણે હમણાંજ દેડકો નીચે કૂદી પડવાની તૈયારીમાં હોય તેવોજ એક જગાએ નનરૉક છે. જાણે કે એક ખ્રિસ્તી સાધ્વી ઉભી હોય તેવો ભાસ મનમા થાય છે.

વસિષ્ઠાશ્રમ—આ આશ્રમ આબુગિરિથી બે માઇલ દૂર છે. માર્ગ કઠિણ અને વિકટ છે. ડુંગર પર ચઢી નીચે ખીણમા આશરે ૬૫૦) પગથીઆં ઉતરી તે નિર્જન સ્થળે જવાય છે. માર્ગમાં કરમદાં, જાંબુ, આંબા અને ઉમરડા આવે છે. પાકાં કરમદાં ખાધાથી લીલી દ્રાક્ષનો સ્વાદ આવે છે. વસિષ્ઠાશ્રમ પાસેજ એક જલકુંડ છે, જેમાં ગૌમુખમાંથી ડુંગરમાંથી વહી આવેલા કુદરતી જલનો પ્રવાહ હરનિશ પડયા કરે છે. આ સ્થળ સુંદર, શાંત અને આનંદપ્રેરક છે. અંદર મંદિરમાં વસિષ્ઠઋષિ, રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાજીની મૂર્તિઓ છે. સામે ઇંદ્રની મોટી મૂર્તિ છે. એક ભવ્ય ચંપક વૃક્ષ છે જે ઘણા જુના સમયનું હશે. ત્યાં સાધુઓ રહે છે. આપણી ઇચ્છા હોય તો પૈસા લઈ ત્યાંથી વાસણ, લોટ, ઘી, લાકડાં, તેલ વિ મળી શકે છે. ઘડીભર આ સ્થળમાં બેસી વિચાર કરતાં તે મહાન યોગી અને તપસ્વી વસિષ્ઠઋષિ કે જેઓ પરમ કૃપાળુ પ્રભુ રામાયણના નાયક રામચંદ્રજીના ગુરૂ હતા તેમના પ્રભાવ અને તપનું આપણને સ્મરણ થાય છે. આર્યાવર્તના જૂના જાહોજલાલીના દિવસો, કે જ્યારે તેના ખોળે, ઋષિ મુનિઓ, તેમ સમર્થ અને પ્રતાપી પુરૂષો ખેલતા હતા, મગજમાંથી સીનેમેટોગ્રાફનાં ચિત્રોની માફક પસાર થાય છે અને પ્રાચીન ઇતિહાસનાં પાનાં ઉકેલાય છે. આમ થતાં આપણુ હૃદય દેશ પ્રેમ અને દેશાભિમાનથી ઉલાયમાન થઈ ઘડીભર સદા ઇચ્છવા યોગ્ય સ્થિતિમાં મનને મુકી કોઈ વિરલ કાર્ય કરવા લાગણી ઉશ્કેરાય છે. આ ભાવ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ તે પવિત્ર અને એકાંત રમણીય સ્થળજ કહી શકાય. આ સ્થળ જનસમાજથી દૂર હોઈ, પુનિત ને સુંદર હોવાથી યોગી, અભ્યાસી, રોગી, વૈરાગી, તપસ્વી માટે યોગ્ય લેખી શકાય. જગતની જંજાળ કે લોલુપતા અથવા લાલચને અહીંથી બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યા હોય તેમ લાગે છે. ભક્તજન કે બુધજન માટે આ જગા તદ્દન લાયક છે—કારણકે,

" Wisdom's self

Oft seeks to sweet retired solitude,

Where, with her best nurse, Contemplation

She plumes her feathers and lets grow her wings ".

(Milton.)

ત્યાંથી નીકળી ઘર તરફ જતાં પગથીયાં ચઢતાં ત્રણ ચાર વખત વચ્ચે વિસામો લેવો પડે છે. નબળા હૃદયના માણસ માટે પાછા વળવું કઠિન થઇ પડે. પાછા વળતાં શ્વાસ જોસભેર ચાલે છે, શરીર પાણી પાણી થઇ જાય છે, અને થાક લાગી આવે છે, પણ એક પવનની લ્હેરી આવતાંજ ઠંડક લાગે છે, થાક નાસી જાય છે, અને ઘણી આસાયેશ

મળે છે. આ પ્રભાવ ત્યાંની આરોગ્ય વર્ધક હવાનો છે. અહીં રહ્યા રહ્યા અન્ય જનને કવિ લલિતની કવિતાથી આમંત્રણ આપીએ—

મઢુલી મઝાની પેલે તીર,
    સંતો વ્હાલાં!
અનેરી અમારી એ લગીર!
    લગની સ્હાવા સ્હેવાની
ગીતડાં પ્રભુના ગાવાની,
    લાગે તે આવજો લગીર!
    સંતો વ્હાલાં!   અપૂર્ણ.

हीत वचन.

(સંશોધકઃ—વાડીલાલ કાકુભાઈ સંઘવી,—અમદાવાદ).

સંત પુરૂષોનાં નીચેનાં આત્મહિતાર્થ વાક્યો દરેક બંધુએ અવશ્ય મનન કરવાં:—

૧. કઠિન જણાતાં કાર્યો પણ ધૈર્યથી નિરંતર ઉદ્યોગ વડે કરાય છે તો સુલભ થાય છે.

૨. વિચાર પૂર્વક કરેલો અભ્યાસ, કઠિનમાં કઠિન કાર્યોને પણ સરળ કરી આપનાર મહામંત્ર છે.

૩. બની ગએલા નુકસાન અથવા પ્રસંગનું વિના કારણ ચિંતન કરવાથી નવો આવનાર લાભ અને અનુકૂળ પ્રસંગ જતો રહે છે.

૪. મનના વ્યાપારને એવો વિકાસવાળો કરો કે જે ચિંતનના ઉચ્ચ ઉચ્ચ ક્ષેત્રમાંજ ફરે અને ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ ઇચ્છાઓનેજ ધારણ કર્યા કરે.

૫. જો સુંદરતા જોઈએ તો સુંદર વિચારો કરો, અને એ વિચારો તમારામાં સૌન્દર્ય પ્રકટાવશે.

૬. દ્વેષ, વૈર, તિરસ્કાર વગેરેના વિચારો કરવાથી ગમે તેવા સુંદર મુખ ઉપર પણ જોવું ન ગમે એવી—અણગમો ઉપજાવનારી—રેખાઓ પ્રકટે છે.

૭. ભોજનમાં યોગ્યાયોગ્યપણાનો જેમ વિચાર કરવાનો છે, તેમ સમયનો વિચાર કરવાની પણ ખાસ જરૂર છે.

૮. પ્રભુને મેળવવા માટે જે સાધનો સાધવાનાં છે તે સાધનો સાધ્યા સિવાય પ્રભુ દર્શનની આશા રાખવી વ્યર્થ છે.

૯. અયોગ્ય વિચારો અયોગ્ય આચારોનેજ પ્રકટાવે છે, અને મનને અયોગ્ય પ્રકારની સ્થિતિમાં સ્થાપી દે છે.

૧૦ મન જ્યારે પૂર્ણ એકાગ્રતાની સ્થિતિમાં હોય છે, ત્યારે વિરોધી વિચારોનો તિરસ્કાર થાય એ અનુભવસિદ્ધ સમજવું.

૧૧. પ્રાપ્ત સાધનનો સર્વોત્તમ અને પૂર્ણ પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવા મંડવા એ જ કર્તવ્ય છે.

૧૨. પરસ્પરનો સ્નેહતંતુ એક બીજાના જીવનનું વસ્ત્ર વણે છે, ત્યારે પરસ્પરનો વિવાદ અથવા કલહતંતુ એક બીજાની મરણશાળાની ચાદર વણે છે.

૧૩. કોઈ પણ ભૂખ્યો આવે તેને કંઈપણ આપવાનું જેના ઘરમાં તૈયાર છે તે ઘરમાં સુખ શ્રુપત્તિ નિવાસ કરે છે.

૧૪. જેમ જેમ વયમાં વધતા જાઓ તેમ તેમ વિશુદ્ધ પ્રેમને પણ વધવાજ દેજો.

૧૫. જ્યારે મન શુભાશા, પ્રસન્નતા, સુસ્વભાવ અને આનંદમાં હોય છે, ત્યારે કલેશ, વિષાદ કે એવું કશું પણ શરીર ઉપર સત્તા ચલાવી શકતું નથી.

૧૬. પ્રેમના પ્રદેશમાં જેમ જેમ વિશુદ્ધતાનું નિર્મળ તત્ત્વ ભળે છે તેમ તેમ તે સમગ્ર સુખ અને સમગ્ર ઉન્નતિને ઉપજાવે છે.

૧૭. જેમ જેમ વિશેષ સુખની કલ્પના કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ વિશેષ કષ્ટ વધતું જાય છે.

૧૮. સુખના અત્યંત તેજસ્વી સમયમાં જેમ બળવાન, દૃઢાગ્રહી, અને અત્યાનંદમય રહેવામાં આવે છે, તેમજ કષ્ટના ઘોર અંધકારના સમયમાં પણ રહેવાનો ઉગ્ર નિશ્ચય રાખવો જોઈએ.

૧૯. વિપત્તિ જોઇ ચીલું મોં કરવું અને કષ્ટથી કંપી ઉઠવું, એથી બળ ક્ષીણ થાય છે.

૨૦. પ્રસંગ પ્રતિકૂળ જણાય, પણ હૃદયને પ્રતિકૂળ ન કરશો.

हृदय परीक्षा.

(અનુવાદકઃ-શ્રીયુત જયંતિલાલ એમ. ઓઝા, બી. એ.)

(અનુસંધાન-ગતાંક પૃષ્ટ ૧૯૫ થી શરૂ.)

" એ મને આપો."

" કેમ, શું પાછું બીડું મરચું ભભરાવવું છે ? "

" ના. હજી સુધી તો તેઓ જાળમાં ફસાયલાજ છે. હવે તો તેમને અહીં ખેંચી" લાવીશ."

યોગેન્દ્ર બાબુના ગયા પછી સરલાને તરલાએ કહ્યું-સરલા; ડાકટર સાહેબની ખાતરદારીને માટે બધી તૈયારી કરી રાખ. તે હમણાં આવનાર છે."

" કોણ જાણે કંઈ જાળ પાછી તમે રચશો. !"

" સ્નેહ ભરી લાગણીથી ન્હાની બ્હેન તરફ જોઇને તરલા બોલી નહીં. નવી જાળ નહીં રચું જે જાળ રચાઇ ગઇ છે તેનોજ અંત આણીશ."

આગ્રહપૂર્વક સરલા પુછવા લાગી—" શું કરશો ? જરા સંભળાવો તો ખરાં."

" જા અહીંથી, હમણાં નહિ કહું."

રાતના દસ વાગી ગયા હતા. ડાકટર સુશીલકુમાર ઓરડામાં આરામ ખુરસી પર આળોટી રહ્યા છે. એનું મન ચિન્તામગ્ન છે. સરલાના દુર્વ્યવહાર પર તેને ક્રોધની સાથે વિસ્મય પણ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યો છે. એ સ્નેહમયી લજ્જાશીલ સરલા આજ કેમ તેને આવી રીતે અપમાનિત કરી શકી ? કાય, વચન, મનથી, પતિ-અનુરાગિણી સરલા દસ પંદર દિવસમાંજ આવી પિશાચિની બની ગઈ. આ વિચારથી સુશીલનું હૃદય વ્યથિત થયું. શું

અભિમાનને વશ થઈને સરલાએ આવું આચરણ કર્યું? સ્ત્રીનું આવું ખોટું અભિમાન, કદાપિ ક્ષમાને યોગ્ય છે નહીં. કદાચ પોતાની મરજી વિરૂદ્ધ આવું આચરણ કરવાને સરલાને વિવશ કરવામાં આવી હોય તો? સરલા જેવી સંકોચશીલ નમ્રહૃદયને માટે જેમ આવું દુરાચરણ અસંભવિત છે તેમ મ્હોટા ભાઇ બ્હેનોની વાત ટાળવી પણ કઠણ છે.

ખુલ્લા ઓરડાને રસ્તે જે ત્રણ ચીજો—અર્થાત્ ઠંડી હવા, ચંદ્રમાનો પ્રકાશ અને ખીલેલાં ફુલોની મ્હેક–આવી રહી હતી તે સુશીલનું મગજ શાંત કરવામાં સમર્થ નીવડી. આ ત્રણેની સંયુક્ત ક્રિયાથી સુશીલનું ઉષ્ણ મસ્તિક જરા શાંત પડ્યું. તેના મનમાં કાંઈક અનુતાપ પણ થવા લાગ્યો. એટલામાંજ ઓરડાનું બારણું ઉઘાડી એક સચેતન પદાર્થ અંદર ધુસી આવ્યો તેને જોઇને સુશીલ ચમક્યો. આ સચેતન પદાર્થ તેના સસરાના ઘરનો નોકર માધુ હતો. તેની સાથે તરલાની લખેલી એક ખુલ્લી ચિઠી હતી.

"સુશીલ બાબુ,

તમે સરલાને માટે જે દવા લખી ગયા હતા તેનો એક ભાગ પીતાં જ સરલાની તબીયત બહુજ ખરાબ થઇ ગઇ છે. સરલાની આવી સ્થિતિ જોઇને અમે બધાં ગભરાટમાં છીએ. તમે જે પ્રિસ્ક્રિપ્શન લખી આપ્યું હતુ તે માધુની સાથે મોકલ્યું છું. વાંચીને જોજો કે કાંઈ તેજ દવાને લઇને તો એમ નથી થયુ ને. ચિઠ્ઠી વાંચીને તરત આ તરફ આવશો, અને તમારાથી બનતો પ્રયત્ન કરશો. વખત લાગવાથી મોટી વિપત્તિનો સંભવ છે."

પ્રિસ્ક્રિપ્શન વાંચતાં જ સુશીલ ખુરસી પરથી કુદ્યા. અરે સત્યનાશ નીકળી ગયું. હાય પ્યારી સરલા! હવે તને કેવી રીતે બચાવુ? અરે, કોણ છે દરવાજે. જલ્દી ગાડી લાવો.

માધુએ કહ્યું—"બાબુજી! હું તો ગાડી લઇને આવ્યો છું. આપ ચાલો."

સુશીલ વ્યગ્રતા સહિત કબાટ ખોલીને પમ્પ અને કેટલીક જાતની દવાની શીશીઓ લઇને દોડતા ગાડીમાં બેઠા અને કોચમેનને કહેવા લાગ્યા:— "જલ્દી હાંકો, તમને ઇનામ મળશે."

ઘણા જોરથી અવાજ કરતી ગાડી યોગેન્દ્રબાબુને દરવાજે આવી ઉભી.

તરલાએ સરલાને કહ્યું—"ચુપચાપ પડી રહે, ખબરદાર જો હલી તો."

"મ્હોટી બ્હેન!"

"ચુપ, જો જાણી જશે તો બધો તાલ બગડશે."

"જુઓ, વળી પાછું એવું ન"—

"ગાંડી! કહું છું તો ખરી કે બેફિકર પડી રહે."

તરલા સરલાના ઓરડાને બારણે ઉભી રહી. સુશીલને લઇને માધુ ત્યાં આવ્યો. શ્વાસ રોકીને સુશીલે પુછ્યું— "શું સ્થિતિ છે?

તરલા અત્યન્ત દુઃખિત ભાવથી બોલી.– "સ્થિતિ તો ખરાબ છે. ચાલો, અંદર જઇને જુઓ."

લથડીયાં ખાતે પગે સુશીલે ઓરડાની અંદર જઇને જોયુ તો સરલા પડી છે. ધીરેથી બિછાના ઉપર બેસીને નાડી જોવા લાગ્યા. "નાડીની ગતિ તો ઠીક છે."

તરલા ભમર ચઢાવીને બોલી:—"નાડી જોવાથી તમને કાંઇ માલુમ નહીં પડે. તમને તો નાડી જોતાં આવડતીજ નથી."

સવિસ્મય સુશીલે કહ્યું:— "આપે તે કેવી રીતે જાણ્યું ?"

"એ વાત તમે રોગીને જ પુછો. હું જાઉં છું." આમ કહીને તરલા મ્હાર ચાલી ગઇ, અને જતાં જતાં દરવાજો બંધ કરતી ગઇ.

સુશીલ વિચારવા લાગ્યા — "ઠીક છે; નાડીથી તો કાંઇ પત્તો નથી લાગતો. એકવાર હાર્ટની (હૃદયની) પરીક્ષા કરૂં. જેવા સુશીલ રબ્બરની નળી કાનમાં લગાવીને હાર્ટની પરીક્ષા કરવા જતા હતા કે સરલાએ તેના બને હાથ પકડી લીધા. તે કહેવા લાગી— "મને ક્ષમા કરો. તમારી દવા મ્હેં પીધીજ નથી." એ વખતે સરલાની આંખોમાંથી અશ્રુધારા ચાલી રહી હતી.

ચકિતચિત્ત સુશીલ વિહ્વળ થઇ ગયા. તે અધીરતાથી પુછવા લાગ્યા—"સાચું કહે છે?"

સરલાએ સંક્ષેપમાં કહાણી કહી સંભળાવી. તે અભિમાન પૂર્ણ સ્વરે બોલી.— "જો મ્હારા પર તમારી સાચી પ્રીતિ હોત તો તમે તરતજ જાણી જાત કે પેલું કાંઇ મ્હારૂં ન્હોતું, હું તો તમારા નખો સુદ્ધાં ઓળખું છું !"

આ વખતે પણ બ્હાર ચારે તરફથી ખડખડ હસવાનો અવાજ આવી રહ્યો હતો. પ્રગલ્ભા અમળા પોકારતી હતી કે—"ડાક્ટર સાહેબ બ્હાર નીકળો. શું આખી રાત હૃદયની પરીક્ષા ચાલશે ?" *

सुख दुःखनुं साथी मनोबळ छे.

(લેખક —વૈદ ત્રિભુવન સવજી મોદી.)

(અનુસંધાન પાનું ૨૦૩).

૧ મનોબળ વિનાજ આપણે અવનતિમાં સપડાયા છીએ.

૨ તમો ઇચ્છા કરો તે પહેલાં યોગ્ય થાઓ

૩. દર્પણ શુદ્ધ હોય તોજ જોનારનું મ્હોં તેમાં સ્પષ્ટ દેખી શકાશે

૪. આપણો અભ્યુદય આપણાજ હાથમાં છે.

૫. આત્મશુદ્ધિ માટે જે કાંઈ નડતર હોય તે દુર કરવી.

૬. બાહ્યજ્ઞાનના પગથીઆ પર ચઢયા પછી અભ્યંતરજ્ઞાનના મંદીરમાં જવાય છે.

૭ નિરભિમાન વિનાના જ્ઞાની પુરૂષને જ્ઞાની કહેવોજ મિથ્યા છે.

૮ કુસંપરૂપ ઝેરી હવાને કાઢી, સુલેહ અને શાંતિરૂપ અમૃતનું સીંચન કરવા તત્પર રહેવું

૯. થોડું જ્ઞાન તે એક ભયંકર ચીજ છે.

૧૦. પ્રેમમયું આકર્ષણ પ્રતિષ્ઠામાં ઉમ્દા વધારો કરે છે.

૧૧. પરોપકારને લક્ષબિંદુ માની તે નિશાનીથી કદી ચુકવું નહિ

૧૨. સાચું તે મારૂં, પણ મારૂં તે સાચું કરશો નહિ.

૧૩. અધમ દશાનું કારણ આપણે પોતે છીએ.

---

* સરસ્વતી માસિકમાંથી અનુવાદ.

૧૪. મનની ઉદાગ્રતા વગર સારા વિચાર આવે નહિ.

૧૫. કર્તવ્યપરાયણ બની ઇર્ષ્યાની સાથે નિંદાની પ્રવૃત્તિ અટકાવજો. નિંદાત્યાગ તે સંપનું દ્વાર છે.

૧૬. દુરદશા દુર કરવા મહત્તાની ઇચ્છા ત્યજવી.

૧૭. જે કામ લાંબા વિચારથી કરાય છે તેનું પરીણામ બહુ સુંદર આવે છે.

૧૮. જેવી આપણી લાયકાત તેવું આપણને મળે છે.

૧૯. પોતાના સુધરવા સિવાય ઉપદેશની અસર થાય નહિ; માટે સુધરવા યોગ્ય પગલાં લેવાં.

૨૦. એક મહાત્માએ કુતરાના અનેક અવગુણ ઉપર નજર ન કરતાં તેના દાંતની સુંદરતા વખાણી છે. મતલબ કે, "ગુણ ગ્રહણ કરો."

उपयुक्त औद्योगिक माहिती.

(ઇંદ્રપ્રકાશ પત્ર ઉપરથી લખનાર—આર્યવૈદ મયારામ સુંદરજી.)

રૂસા અથવા રોશિયા તેલની કૃતિ.

આ એક પ્રકારનું રાહિસ કે રોસા નામનું ખડ છે. તે ઈડર સ્વસ્થાનમાં અને મહિસુર, કાસ્મીર, પંજાબ, મધ્યપ્રાંત, મુંબઈ ઇલાકાના ડુંગરી ભાગ, રજપુતાના, બંગાળનો રાજમહાલ અને સિંગભુમ ને મદ્રાસ વિગેરે હિંદુસ્તાનના ઘણા ભાગમાં થાય છે. તેમજ તે ગુજરાત કાઠિયાવાડની ડુંગરી જમીનમાં પણ થાય છે. ગુ૦ કાઠિયાવાડમાં તેને રોસખડ કે રોસડા કે રોહડાના નામથી જાણે છે. એને સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં રોહિસ તૃણ એવું નામ છે. આ ખડની જુદી જુદી જાત છે, તે સર્વમાંથી ઉડનાર, સુખડ વિગેરેનાં અતરીયાં તેલ જેવું તેલ હોય છે. તેમાંની એક જાતનું તેલ વધુ સારી સુગંધવાળું હોય છે તેને "મોતીઆ અત્તર" કહેવામાં આવે છે. બીજી જાતોમાં લિંબુ કે નારંગીના છાલમાં ઉડનારા તેલને મળતી સુગંધ હોય છે. આવી બેઉ જાતિના રોહિસડ ખડના છોગાંમાંથી કાડેલા તેલનો ઉપયોગ સાબુના કારખાનામાં સુગંધી સાબુ બનાવવામાં થાય છે. ત્રીજી જાતમાંથી વધુ ઉગ્ર સુગંધી તેલ નિકળે છે તે તેલનું નામ 'રોસા' કે 'રોશેલ' એવા નામથી કહેવાય છે. એ જાત નેમાડ જીલ્લામાં બહુ થાય છે. જેથી એના એવા તેલને નેમાડરોસા પણ કહે છે. આ તૃણોને આગષ્ટ મહિનેથી તુરા એટલે છોગાં આવવા લાગે છે અને તેના એવા તુરા જેવા ફૂલોનો બહાર અકટોબર પર્યંત, તેલ પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવો ટોય છે. જેથી આગષ્ટ આખર અને સપ્ટેમ્બર, નવેમ્બર એ ત્રણ માસમાં તેમાંથી તેલ કાઢવાનું ચાલે છે. આ તૃણનાં ઝુમડાં થાય છે તેમાં ક્રમોદના છોડ પેઠે છોડનો એક સાથે ઘણો સામટો જથો હોય છે. આ ખડને ચાલતાં સુધી ઢોર ખાતાં નથી, જેથી ચરણની જગ્યોમાં પણ તે ઉગરવા પામે છે. આ ખડને જ્યારે ઉપર કહ્યા મુજબ ફુલ તોરા (છોગાં) આવવા લાગે છે, અને કાંઈ પાકવા જેવા થાય છે કે તેને સપ્ટેમ્બર અકટોમ્બરમાં તે ખડને કાપીને તેના તોરાની ૨૦૦ કે ૩૦૦ સળીની જુડીઓ

બનાવવામાં આવે છે અને પછી તે જુડીઓ એક લોઢાના ઠામમાં મુકીને તે પાત્રમાં પાણી ભરે છે. પછી તે લોહ પાત્ર (સ્ટીલ) ભઠી ઉપર મુકીને અગ્નિની જોઈતી આંચ આપવામાં આવે છે. આ લોહ પાત્રનું મોઢું બંધ કરેલું હોય છે અને તેના મોઢાના ઢાંકણના છીદમા ૭ ફુટ લાંબી અને બે ઈંચ વ્યાસની પખતી નળી લગાવવામાં આવે છે, અને ચુનો ને ઘઉંના લોટથી સાંધો બંધ કરે છે. પાત્ર મધ્યેનું પાણી સારી રીતે તપીને તેની વરાળ થતા તે એને લગાડેલ નળીમાંથી નિકળી તે ઠંડા પાણીથી ભરેલા બીજા તે નળીને લાગુ કરેલા સામા પાત્રામાંના એક પાત્રમાં ધરવામા આવે છે. તેમાં તે વરાળ ઠરીને, તે મધ્યે વરાળ રૂપે ઉડી આવેલું તેલને પાણી પાછું વરાળ રૂપમાંથી પોતાના પૂર્વ રૂપમાં આવે છે અને તેમાના પાણી ઉપર એકઠું થાય છે પછી તે ઠરતાં એમાંથી સાયફન નળી વડે કે પિચકારી વડે તેમાના પાણીને ઉપરથી ખેંચી લઇને નોખુ કાઢી એક બંધ મુખવાળા બાટલામાં ભરવામાં આવે છે. કોઇ તેને વધુ સ્વચ્છ કરવા તેમજ તેને ફરીને એજ યંત્રમાં પાણી સાથે નાંખી પુનઃ ખેંચે છે, પણ આમ કરવુ પડે તે આ તેલ ખેંચવાના, દેશી ઉર્ધ્વ નળીકા યંત્રની (સ્ટીનને સપેંસની) જોઇતી સુઘટના હોતી નથી, તેથી આમ કરવુ પડે છે. પરંતુ તે માટે યુરોપમાં, જેવાં તેલ ખેંચવાનાં આવાં યંત્રો હોય છે તેમ જો અત્રે ગોઠવણી કરવામાં આવે તો તે પહેલીજ વખતે તેલને પાણી ચોખ્ખું નિકળે છે. જ્યારે મસાલો પાત્રમાં નાંખી તેને તેની વરાળ બનાવવા વખતે ઉકાળવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં ઉભરાણ આવે છે તે વખતે તેમાંના અમુક સત્વો વરાળ સાથે સામા પાત્રમાં તે આવવા પામે છે. તેમ ન બનવા તે ઠામના મોઢા ઉપર ઉંધા ઘડા જેવુ બીજુ લોઢ પાત્ર ગોઠવવામાં આવે છે અને તેમાં એક જાડા વાળાની જાળી દાખલ કરી તે તેમાં આડી બેસતી કરી પછી તે ઉપર ભાંગેલા કાચના કટકા કે ખડ ભરવામા આવે છે કે જેથી તેમાથી ફકત વરાળ રૂપે ઉડનાર તેલ અને પાણીની વરાળજ પ્રસાર થવા પામે છે અને બીજી ઉભરાણમાંની ચીજો તેમા અટકી ઉભરાયતો ત્યાંજ અટકી આળસી જાય છે. જેથી અર્ક નળી, આ બીજા ઉપલા ઠામને લાગુ કરવામાં આવે છે. આ નળી લગાડી તેને **"પલાસ્તર ઑફ પારિસ"**ની ખળ બનાવી તેથી તે નળીના ને બેઉ પાત્રનો મેળ છાંદી લેવામા આવે છે કે જેથી પછી ત્યાથી વગળ બાહેર નિકળવા પામતી નથી, પરંતુ તેજ નળીનું બીજી બાજુનું નીચેનું મુખ, સામા ગ્રાહક પાત્રના વાયુનો અવરોધ ન થવા માટે આમ છાંદવામાં ન આવતાં તેને ઠંડા પાણીના પાત્રમાંથી સર્પના ફિંડલા પેઠે કાઢીને તે પાત્રના નીચેના ભાગમાંથી બાહેર કાઢવામા આવે છે, જેથી તેમાંની ઠંડા પાણીની સહાયથી વરાળ ઠરીને તે નળીના મુખદ્વારે, સામા ગ્રાહક પાત્રમાં, વર્ષાદનુ નેવુ ચુવે તે પેઠે પ્રવાહી રૂપે આવે છે. આ નળી મુખ ગ્રાહક પાત્ર મોટા બાટલાના મુખમાં યથોચ્યપ બેસતું કરવું, કે જેથી તે પાત્રમાં જેમ પ્રવાહી આવ્યે જાય તેટલોજ તેમનિો વાયુ બાહેર નિકાશ થતો જાય એટલો નળીને ગ્રાહક પાત્રના મુખમાં અવકાશ રહે, કે જેથી તે પાત્ર મધ્યેનું ઉડનાર એકત્ર થતું તેલ પાત્ર બાહેર હવામાં ઉડી જઈ ઓછુ ન થાય આવાં તેલ કાઢવાના નાના ઉર્ધ્વનળીકા યંત્ર (સ્ટીલને સપેંસઈ.) ઈંગ્રેજી દવા વેચનારાની કું.નીની હોરીઓમાથી વેચાતા મળે છે તે જોવાથી તે સંબંધી ઉપરનું સમજવું, તેથી અલ્પપ્યાને યથાર્થ ખીયાલમાં આવી શકે છે. દાકતરી દવાઓ વેચનાર કંપનીઓમાં આ યંત્રો

બહુ નાના અને મોંઘા મળે છે અને તેથી જથાબંધ નહીં, માત્ર કામ ચલાઉ ગરજ સરે છે. પરંતુ મોટે પાયે કામ લેવાને માટે તેવા મોટા યંત્રો હોય છે, જેથી તે જોઇ એ પ્રમાણે તેવા મોટા, કામ માટે મોટા યંત્રો દેશના લુવાર, કંસારા જેવા કારીગરોને દેખાડી તે આ દેશમાં બનાવવામાં આવે તો તેથી એ બહુ સસ્તા બને તેમ છે. આટલી ઉપર મુજબ યંત્રની સમજણ દઇ હવે આપણે આપણા મુળ મુદ્દા ઉપર આવીએ.

ઉપરની રીતથી ૫૦૦), પાંચસો પૌંડ સુકા રેસાના છોગામાંથી ૨ પૌંડ શુદ્ધ તેલ નિકળે છે. કેટલેક ઠેકાણે તેથી પણ વધુ નિકળે છે. ઉપર કહેલી દેશી રીતેજ આ દેશમાં રોસા વિગેરેનાં ઉડનારાં તેલો (અત્તરો) કાઢવામાં આવે છે. થંડા પાણીના પાત્રમાં વરાળ વડે તેલ જામવા પછી તે તેલ પાણીમાંથી નોખુ પાડવાની એક સાદી રીત એક ઠેકાણે જોવામાં આવી છે તે એવી છે કે, આ તેલ મિશ્રિત ગ્રાહક પાત્ર મધ્યેનું પ્રવાહી ૧ મોટા બાટલામાં ભરીને હાથના નળા ઉપર તે સાંકડા મુખના બાટલાને ઉલટો (ઉંધો) કરવો, જેથી તેલ હલકું હોવાથી બાટલાના તળા તરફ ઉપર જાય છે, સારબાદ હાથના તળા ઉપરના બાટલાના મોઢીઆને જરાજ તળું એક બાજુથી મોકળુ કરી તે બાટલામાંથી પાણી નીચે રાખેલા પાત્રમાં જવા દેવું, અને જીજ પાણી બાટલાના મુખમાં રહે ત્યારે તેને ઉલટો કરી તે તેલ તેમાં બાકી રહેવા દેવું. અને તે તેમાં કે બીજી બંધ મુખની બાટલીમાં ભરી લેવામાં આવે છે. આવી રીતે આ રોસાનું તેલ કાઢનારાને સારો ફાયદો રહે છે. કારણકે આ તેલ બહુજ મોંઘું-શેરના ૯ થી ૧૦ રૂપીઆના ભાવથી વેચાય છે. કેટલાક લોક લબાડી કરીને આ તેલમાં ગંધ વિનાનું "કેરોસીન" (ધાસलेट), તેલ મેળવીને વેચે છે. પરંતુ પરિક્ષા જાણનાર તેવા દગાને માંડ પકડી શકે છે. ખાનદેશ, નિમાડ વિગેરે સ્થળોમાં આ તેલ ચોખું મળી શકે છે. આ તેલ યુરોપને અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં દર સાલ મુંબઇ બંદરથી ૫૦૦૦૦ પૌંડ જેટલું પરદેશોમાં જાય છે. એકંદર આ હિંદુસ્તાનમાંથી આ 'રોસા' તેલ લગભગ ૧॥ દોઢ લાખ પૌંડ જાય છે.

આ તેલ આપણા દેશમાં વાના રોગ ઉપર લગાડવા માટે ઉત્તમ ઔષધ ગણાય છે. આ તેલમાં "જરાનિઓલ" નામનો પદાર્થ સેંકડે ૭૬ થી ૯૩ ટકા જેટલો હોવાને લીધે તે સારૂ પરદેશના લોક આ તેલની ખરીદી કરે છે. ફ્રાન્સ અને તુર્કસ્થાનના લોક અહીંથી ગએલા અમોખા રોસા તેલને ઉપર કહેલી ઉર્ધ્વ નળીકા યંત્રની રીતે ફરીને સ્વચ્છ કરીને તેને ગુલાબના અત્તર (ઇસેન્સલ ઑફ રોઝ) સાથે મેળવે છે, જેથી આ ગુલાબી અત્તરમાં આ રોસેલ કે રોસાના ઉડનાર તેલની સુગંધ બીલકુલ જાણવામાં ન આવતાં તે ગુલાબના અત્તરને ખીલવે છે ને વધારો કરી નફો અપાવે છે. તે દેશોમાં થંડી વધુ હોવાથી શુદ્ધ ગુલાબી અત્તર જામી જાય છે, તે તેમ ન જામે એ માટે પણ તેમાં આ ઉડનારૂં 'રોસા ઇસેન્સલ' નામનું તેલ (ઇસેન્સલ) અત્તર મેળવવું પડે છે. ઉપર મુજબ આપણી ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં રોસા કે રોહીશ અથવા રોહડા નામનું ખડ ક્યાંય ક્યાંય ડુંગરાળ ખડ, બીડો ને વાડીઓમાં તથા ગિરોમાં પુષ્કળ થાય છે. ત્યાં તે ઉપર કહ્યા મુજબ એકત્ર કરી તેમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે તો તેથી ઉપર મુજબ તેનો લાભ લઇ શકાય તેમ છે. અને એ હેતુ માટેજ આ વિષય મરાઠીમાંથી ગુજરાતીમાં, કાંઇ તેમાં જોઇતો ઉમેરો કરી દર્શાવવામાં આવ્યો છે. આ રોસાખડને વાઢવા પછી તેને તડકે ન સુકવતાં છાંયામાં સુક-

વવું જોઇએ કે જેથી તેના છોગામાંથી તેલ તડકાથી સુકાતાં હવામાં ઉડી ન જાય. પછી તેને બીજી ભઠ્ઠીમાં દાખલ કરવું જોઇએ.

આ ઉપરની કૃતિ પ્રમાણે આ દેશમાંથી અજમા, ધાણા, વરીઆળી, સુવા, તેજ, લવિંગ, જટામાંસી, મોથ, પડો પાંદડી, તકમરીઆનાં મંજરીઓ ને પાનડાં એલચી, સુખડ, વિગેરે સુગંધી દ્રવ્યો સસ્તે ભાવે લઈ જઇને તેને ત્યાં યંત્રથી ભરડી જળમાં ભિંજવી, જળ સાથે, ઉપર જણાવેલા મોટા યંત્રોમાં નાખી તેની ભઠ્ઠી હેઠે અગ્નિ લગાવી તેની વરાળ બનાવી થંડા પાણીના યોગે ગ્રાહક પાત્રમાં ઠારી તેમાંથી તેનાં તેલો કાઢી મોંઘે ભાવે વેચી દરવર્ષે પુષ્કળ નફો મેળવતા રહે છે. તેનાં નદી કાંઠે ભવ્ય કારખાનાં બાંધેલાં હોય છે, કે જેથી વરાળ ઠારવા માટે થંડા પાણીની પુરતી જોગવાઈ મળી શકે છે. આવી ચલગત હવે આપણા દેશના ભણેલા જુવાનીઆ જ્યાં ત્યાં નોકરી કરવાની ભિખ માગતા ફરે છે તેમ તે કંગાલ નોકરીમાં ન રખડતા આવાં કારખાના કાઢી આ દેશમાં ઉત્પન્ન થતી અત્રેની સસ્તી ચીજો, પરદેશીઓની પેઠે ખરીદી તેમાંથી અત્રેજ તેની બનાવટો કરતાં શીખી તે બનાવવામાં લાગવું જોઈએ, કે જેથી પરદેશીઓનાથી અર્થશાસ્ત્ર પ્રમાણે સસ્તુ પડવાથી તેમાંથી જોઇતા નફા મેળવી શકાય એ બને તેમ છે. પછી આ દેશના વતનીઓને શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધીજ હોય તો અભાગ્ય!

जंगलनी जडीबुटी.

(લખનારઃ—વૈદ મયારામ સુંદરજી).

कुमार गु. कन्या-कुमारी—गृहकन्या--घृत कुमारिकासं कोरफड म. अेल्वा हिं० अेल्वात्रं दरस्तेसिव्रफा-मुरवरअवी. AIDC ઈ० ઇત્યાદિ નોખ નોખી ભાષામાં તેનાં નામ બોલાય છે. આ થોરની જાતના છોડને સર્વ, ઘણે ભાગે ઓળખતા હોય છે. તે કબરો ઉપર અને દેવસ્થાનની જગ્યોમાં વાવવાનો ચાલ હોય છે. તે થોર પેઠે સખત ગર્ભમાં પણ પાણી વિના, માત્ર હવામાંના સૂક્ષ્મ ભેજ અંશથી પણ જીવિત રહી શકે છે અને થોડું પાણી મળતાં પણ પુનઃ પુષ્ટ બની શકે છે. કુવારનાં પાન દળદાર, ખંડાકાર, જાડાં દળદાર, ફિક્કા લીલા રંગનાં અને કીનારી કોરપર કાંટાવાળાં હોય છે. તેને પડખે જે પિળાં (છોડ) ફુટે છે તેને જમીનમાં ચોમાસામાં રોપવાથી કે બીજી ઋતુમાં જમીન ભીની કરી રોપવાથી (જમીનમાં રોપવાથી) તેનું ઉછરણ, ઉતાવળે અને પુષ્કળ થઈ શકે છે. જમીન ખરાબ ને કોરી ને ખારોડીમાં હોય તોય તેવી જમીનમાં પણ તેનું ઉછરણ વર્ધન પુષ્કળ ને પરિપુર્ણ થઈ શકે છે. એટલુંજ નહિં, તેને ખુલ્લી હવામાં ઊંધે રાખવાથી પણ તે જીવતી રહીને કાંઈક વધવા પામે છે. કારતક ને માર્ગશીર્ષ મહીનામાં કુમારના છોડની મધ્યમાંથી દંડ (મેલરૂ) નિકળે છે તેના અગ્ર ભાગ ઉપર સોભાયમાન તોરારૂપ ગુચ્છ આવે છે તે ઉઘડતો જઈ ખીલે છે. આ કુણા દાંડાને સેલર કે સેલરાં કહે છે. તે કુણાં હોય ત્યારે ડાળાં પેઠે તેની કટકીઓ કરી તેને મીઠું ને લિંબુનો રસ ભુંસી અથાણું બનાવે છે. તે ખાવાથી અન્ન પાચન થાય છે, ભોજનની રૂચી વધે છે અને ઝાડો સાફ આવે છે તથા યકૃત

ક્રિયા સરળ થાય છે ને ગાંઠ કે બરલ હોય તે ગળી જાય છે. તથા સોજાની અસર હોય તે દૂર થાય છે. આવીજ રીતે કુમારના જાડા પાનની ફરતી છાલ ચાકા વડે કાઢી નાંખીને તેના વચલા ગર્ભનું પણ અથાણું કરવામાં આવે છે. તેના ગુણ પણ તેના દાંડાના અથાણા જેવાજ હોય છે આ કડવી કુમાર જેવી તેની મીઠી જાત દ્વારકાં તરફ થાય છે તેના પાનનું અથાણું કરી ત્યાંના લોક ખોરાક સાથે ખાય છે, તે પણ ગુણાવહ નિવડે છે. કોઈ કોઈ કુવારના પાનને છોલીને તેનું સાક બનાવીને ખાય છે. તથા તેના દાંડાના કટકા ધોઈ ઘીમા મેળીને ખાય છે એટલે સેલરાનું પણ શાક થાય છે. તેને ચોળી ધોઈ નાંખવાથી તેના ઝેરેલ રસની તેમાંથી કડવાસ વહી જાય છે કુવાર્નાં પાન મોળી સુકવી ખાંડી સુરણ બનાવી તે યકૃતવિકાર તથા કબજીયત ઉપર અપાય છે

કુમારના પાનનો ગર્ભ રૂ. ૧ ભાર, સુંઠ રૂ. ૦ ભાર, ગોળ રૂ. ૧ ભાર સાથે મેળવી ગળાવવાથી સખત હેડકી આવતી બંધ પડે છે. હિસ્ટીરીઆની હેડકી પણ તેથી મટે છે. તે એકવાર દેવાથી ન સમે તો અર્ધા કલાકને છેટે બીજીવાર દેવાથી તે શાંત પડી તર્ત મટે છેજ. દમ પણ સમે છે.

કુમારનો ગર્ભ તે ઉપર સિંધવ મીઠાનું ચુર્ણ ભરભરાવી ૨ ાા થી ૧ ભાર ગળાવવાથી ઉધરસ, દમ, કફ, ગાંઠ, બરળ, કબજીયત વિગેરે મટે છે. અને રૂચી ઉત્પન્ન થાય છે ને ક્ષુધા પ્રદિપ્ત થાય છે. આ ગુણો તેના રસમાં એળીઆનો અંશ હોવાથી છે. કુમારનાં પાન કાપતાં જે રસ ઝરે છે તે ખાંડમા ઝીલી લઇ તેનાંમેથી ચાર ટીપાં કે બહુ તો ૭ ટીપાં પેટમાં લેવાથી કબજીયત મટી ઝાડો સાફ આવે છે અને ક્ષુધા તથા રૂચીની વૃદ્ધિ થાય છે.

સુંઢ ગુંબડાં ઉપર તે પકવવા તથા રૂજવવા કુંવારનો ગર્ભ ને હળદર ઉનુ કરી બાંધે છે. વળી—

निशाचूर्णयुतःकन्यारस प्लीहाडपचीहरः

દરદ—ગાંડ, બરલ, કફ, કબજીયત વિગેરે કમ થાય છે ને મટે છે. ચીકાતરીઓ એળીઓ પણ કુમારની જાતનાજ છોડમાંથી સેકોટ્રા ટાપુમાં બને છે. તેના ગુણ પણ કુમારના આ કાળા એળીઆના જેવો જ છે.

" जानवरोना दरदना अनुभवेल उपाय."

૧ તપડી—જાનવરને તાવ આવે છે ત્યારે શરીર ગરમ અને શરીરનાં તમામ રૂંવાડાં ઉભાં થાય છે.

ઉપાય—વીલાયતી મીઠું શેર ૦ા, કળીઆતુ રૂ. ૨ા ભાર બાજરાના લોટના પીંડયા કરી ખવરાવવાથી તપડી મટે છે.

૨ વહલો—જાનવરને વહલો થાય છે ત્યારે માથું હલાવ્યાં કરે છે. નાકમાંથી ચીકણું પાણી વહે છે. ચાલતાં થાકી જાય છે. ચામડી પીળી પડે છે.

ઉપાય—કુકડવેલના વેલા શીંગડે બાંધવા, પાંદડાંનો ભૂકો નાક ઉપર છાંટવો. આથી માથામાં ચડેલું પીત ઘાસ (છીંક) આવશે અને પીળું ચીકાશવાળું પાણી નીકળવાથી ચામડીની પીળાશ મટે છે. ખોરાક ખાય છે.

૨ અજમાની ધુમાડી દેવી.

૩ ગોળ અને અજમો ખવરાવવાં

૩ કંક્રોઇ—જાનવરને કમ્બોઇનું દરદ લાગુ પડવાથી માથાં પછાડે છે. શીંગડાના મુળમાં શડો લાગવાથી ખરી ટુટી પડે છે અને માખીઓ આસન (ઇંડાં) મુકવાથી અંદર જીવાત પડે છે, અંદર ખવાતુ જાય છે.

ઉપાય—મીણ ૧ શેર, બોદાર શેર ૦ા, ગંધક શેર ૦ા, સીંદુર શેર ૦ા, મોરથુથું રૂ. ૨ા ભાર, તેલ શેર ૫, ડામર શેર ૫ પાંચ નો મલમ કરવો, આ મલમ કમ્બોઇ કધિ ઉપર, ચાંદી, ઘોડાનાં ભાઠાં, અને ખરીમાં પડેલ ઘારાં, વીગેરે માટે ઘણો ઉપયોગી છે. માખીઓ પાસે આવતી નથી.

આફરી જવું.—આફરાથી પેટ ચડે છે. ચામડી તણાય છે. ફાટફાટ થવા જેવી થાય છે, ખાઈ શકાતું નથી. ચાલી શકાતુ નથી અને જમીન ઉપર પડે છે. ઉપાય—અડાયાં સુકાં છાણાં શેર ૦ા નો ભૂકો મોંમાં ચવડાવવો, અને ૦ા શેર ઘી પાઈ દેવાથી એક કલાકની અંદર છેરી કાટે છે, અને ચાલવા શક્તિવાન થાય છે.

પેટપીડ—ઘોડાને પેટપીડ થવાથી મરણ થાય છે.

ઉપાય—સાગનાં બી ગ. ૫ ભાર ધઉંના લોટ સાથે આપવાથી તરત આરામ થાય છે.માંગરોળમાં ઘણા ઘોડા આ ઉપાયથી બચવા પામ્યા છે. ઉપાય ઘણો સારો છે.

गोळ विषे कंइक.

(લેખકઃ-શ્રીયુત વૈદ્ય જયશંકર કાનજીભાઈ).
અનુસંધાનઃ-ગતાંક પૃષ્ટ ૨૧૫ થી).

આવા પ્રકારના જુના ગોળના ગુણો (रा. नि तथा रा. सं) માં નીચે પ્રમાણે વર્ણવેલા છે.

पित्तघ्नपवनापहोरुचिकरो ह्यद्याद्धिदोषापहः ।
संयोगेनविशेषतः ज्वरहरःसन्तापशान्तिमदः ॥
विण्मूत्रामयनाशनोऽग्निजननः कण्डूप्रमेहान्तकृत् ।
स्निग्धस्वादुरसोलघुश्रमहरःपथ्यपुराणोगुडः ॥ तथाच ॥
गुदामयेकामळशोषमेहेगुल्मामयेपाण्डुहलीमकेच ।
वातेसपित्तास्रजिराजरोगेरुचिप्रदोरोगहरोगुडस्यात् ॥
कासेशोषेगुडश्रेष्टः श्वान्यत्रापिहितोमतः ।
योगयुक्तोविशेषेणहितोगुणगणालयः ॥

ભાવાર્થ—પિતહર, પવનને અનુલોમ કરનારો. રૂચિકર, હૃદયને હિતકર, ત્રી દોષહર, બીજાં ઔષધના સંયોગથી વિશેષે જ્વરાદિ સંતાપને હણનારો અને શાન્તિપ્રદ છે. મળમૂત્રાદિ વ્યાધિઓને નાશ કરી અગ્ની પ્રદીપક છે, અને ખરજ, આદિ વ્યાધિઓ તેમજ પ્રમેહ બધી પ્રકારનો દૂર કરે છે. ચીકણો સ્વાદિષ્ટ, પાચનમાં હલકો પરિશ્રમને દૂર કરનારો એવો જુનો ગોળ પથ્ય માનેલો છે. (હિતકર્તા).

અને વળી, ગુદ વ્યાધિ, કમળો, શોષ, પ્રમેહ ગુલ્મ. (પેટમાં ગોળો ચઢવો) પાન્ડુ. (ફીકાશ) હલીમક, વાતવ્યાધિ, પિત્ત વ્યાધિ, લોહવિકારના વ્યાધિ, ક્ષય વ્યાધિ, આમાં રૂચી આપનાર, ને તે તે વ્યાધિ હણનારો છે.

કાસશ્વાસ, અને તેવા બધા વ્યાધિમાં પણ શ્રેષ્ટ છે, પરંતુ પૃથક્ પૃથક્ ઔષધીઓના સંયોગથી અનેક પ્રકારના સમુહનું સ્થાન જુનો ગોળ છે.

સાર—ઘણીએક, દેશી ઔષધીઓના અનુપાનમાં જુનો ગોળ આપવાનું કહે છે, તાવ વિગેરેના સંતાપ વખતે ગોળનું પાણી તેમાં જુના ગોળનું પાણી અનેક વખત ઉકાળી આપવાથી દાહ શાન્ત થાય છે. તે વખતે કેટલા વર્ષનો જુનો, અને જુનો ગોળ શા ખપનો ? વિગેરે બાબતની ગુંચવણ દૂર થવાના હેતુથી આ લેખ ઉપર મુજબ લખવામાં આવ્યો છે. ટુંકામાં નવો ગોળ વાપરવાનો હોય ત્યાં એક વર્ષનો લેવો, જુનો કહ્યો હોય ત્યાં બે ત્રણ વર્ષ સુધીનો જુનો લેવો, અને ઔષધોમાં આસવાદિ બનાવવામાં પણ તેજ લેવો, અને ચાર અને તે ઉપરાંત વર્ષનો જુનો ગોળ બનતા સુધી વાપરવો ઈસ્ટ નથી; ગોળ એક એવી સર્વથી સુગાત ખોરાક છે જે તેની વિશેષ માહિતિની જરૂર નથી. આપણા લોકમાં મજુર વર્ગના માણસને ઘી અને ઘઉં વગર ચાલશે. પણ જાર, અને ગોળ વગર તેઓ મહેનત કરી શકતા નથી. તે ઉપરથી સહજ ખ્યાલ થશેજ. ગોળ એક એવી શક્તિપ્રદ ખોરાક અને ઔષધનું ઔષધ છે જે જેના યોગ્ય સેવનથી ધાતુ ભસ્માદિ વસ્તુઓ તેની બરોબર કામ કરતી નથી. મજુર વર્ગને મહેનતના બદલામાં ગોળ ન મળે તો તેઓ રઘવાયા બની જાય છે, પછાડમાં, ઘાયલ થયામાં, ગોળનો ખોરાક શરીરને એકદમ વાળી આપે છે. આપણામાં સુવાવડીઓને કાટલામાં ગોળજ ખવરાવાય છે, તેથી તેઓની ગએલી શક્તિ આવે છે, ખાંડ, સાકરને, ગોળના ગુણ આગળ સરખાવી શકાયજ નહિ,

વળી ગોળ રોગી નિરોગી બન્નેને સેવનીય છે, અને દરેક ૠતુમાં તે પથ્યજ છે એ તેના ગુણની બલીહારિ છે. સાધારણ રીતે સુંઠ ગોળ ને ઘી ચાટવાની પ્રનાલિકા પ્રસંગોપાત આપણામાં ચાલી આવે છે. વળી આપણાં પુરાતન ધર્મ શાસ્ત્રમાં, સર્વ દેવોમાં શ્રી ગણપતિ પૂજન પ્રથમ કહેલું છે, ગમે તે ગ્રંથ લેખ, અગર સર્વ કાર્યના આરંભ વખતે ગણપતિ સ્મરણ આર્યોમાં પૂર્વાપર પ્રચલિત છે. તે સૌ કોઇ જાણીએ છીએ, અને તેમને નૈવેદ્યમાં ગોળજ તેમનું પ્રિય ખાણું માનેલું છે, અને આપણા શુભ કાર્યના આરંભમાં ગોળનેજ શુકન માનીએ છીએ અને ગોળની કાંકરી ખાઈ એટલે કાર્ય માટે કૃત કૃત્યતા પ્રાપ્તિ માનીએ છીએ. અને તેથીજ શુભ કાર્યમાં પ્રથમ ભક્ષણમાં ગોળનેજ આપણે પ્રથમ સ્થાન આપીએ છીએ; કેટલાક કાળથી એવો રિવાજ પણ દાખલ થયો છે જે. આપણે લગ્ન પ્રસંગે જાન વિગેરે લઇને જઇએ છીએ ત્યા પ્રથમ સત્કારમાં ગોળનું પાણી અપાય છે અને તે યોગ્યજ છે. કારણ આપણે શ્રમિત હોઇએ અને પ્રથમ તે પાનથી શ્રમ ઓછો થાય છે. વળી લૂ પણ લાગતી બંધ થાય છે વિગેરે બાબતો પરથી એટલું તો નિશ્ચય થાય છે જે ગોળ એ એક અમુલ્ય, મિષ્ટ વર્ગમાં ઉત્તમ ખાદ્ય ચીજ છે એમ કહ્યા વગર ચાલે તેમ નથી.

બાળકના જન્મ વખતેજ આપણે ગડસુલીમાં ગોળ આપવાનો ઇષ્ટ રિવાજ છે, અને બાળકને દૂધ જેમ અમૃત સમાન છે તેમ ગોળ પણ છે, અને તેથી તેને શિશુપ્રિય એવું નામ શાસ્ત્રકારો આપતા આવ્યા છે, અને આપણા લોકની વાત વિનોદમાં હાસ્યજનક વાતોમાં "એમ ગોળનો ગાગરો નહિં આવે, હથેલીમાં ગોળ નહિં" એવી ઉક્તિ ગોળની મહત્તાના એક પડછંદાજ છે. એવો આપણી ગડસુલીની સાથેજ પામેલો ગોળ સકારણ અપથ્ય સિવાય નિરંતર પથ્યજ છે.

जाणवाजोग.

કોલેરા માટે સાવચેતીના તાત્કાલિક ઉપાયો–ભરૂચની સેનીટરી એસોસીએશનના ઓનરરી સેક્રેટરી ખાનબહાદુર આદરજી મનચેરજી દલાલની સહીથી કોલેરા માટેની સાવચેતી અને તેના અટકાવ માટે નીચલું હસ્ત પત્ર બહાર પડ્યું છે:–

૧ પાણી–પાણી મારફતે આ રોગ સહેલાઇથી દાખલ થતો હોવાથી (૧) તમામ કુવાઓમાં પોટાસ પરમેંગેનેટ નામની દવા પાણી સહેજ રાતું થાય ત્યાં સુધી અને રતાશ જતી રહે કે ફરી નાખવાની મ્યુનિસિપાલીટીઓ, ગામોની તંદુરસ્તીનાં બોર્ડોના મેમ્બરો અને નોકરોએ ઘણી કાળજી રાખવી. (૨) બની શકે ત્યાં પાણી ઉકાળીને પીવું. (૩) છાછરા કુવાનું પાણી બિલકુલ પીવામાં લેવું નહીં.

૨ દુધ–દુધ પણ બરાબર ઉકાળ્યા વગર પીવું નહીં.

૩ ખોરાક—(૧) કાચાં કે સડેલાં શાકભાજી ખાવાં નહિ. (૨) ખોરાકને ઢાંકી રાખવો કે જેથી માખો અને ધુળ તે ઉપર ન બેસે. (૩) બજારમાં વેચાતી, માખો બેસતી, ખાવાની ચીજોનો ઉપયોગ ન કરવો. (૪) ભુખ કરતાં વધારે જમવું નહિ બલકે બે કોળીઆ ઓછાજ ખાવા અને જલદી પચે નહિ એવો ખોરાક ન લેવો.

૪ સ્વચ્છતા–(૧) શરીર, કપડાં તથા ઘર અને આસપાસની જગ્યા ચોખ્ખાં રાખવાં અને રખાવવાની કાળજી રાખવી. (૨) મનને સાફ અને આનંદી રાખવું અને બ્હીવું કે ગભરાવું નહિ.

૫ પરચુરણ કાળજી–(૧) ઝાડાની જરા પણ કબજીયાત જણાય કે તેનો ઈલાજ કરવો, પણ સખ્ત જુલાબ લેવો નહિ. (૨) ઉજાગરો કે થાકીને લોથ થઈ જવાય એવી સખ્ત મહેનત કરવી નહીં. (૩) ઝાડો કે ઉલટી થાય કે તુરત ડાકટરની મદદ લેવી. શરૂઆતમાંજ એવી મદદ લેવાથી જરૂર ફાયદો થાય છે. માટે એવા વખતમાં બદહજમી છે એવું સમજીને ઈલાજ લેવા, ઢીલ કરવી ન જોઇએ. (૪) દરદીનાં ઝાડા ઉલટી ફીનાઈલથી ભરેલાં વાસણોમાં એકઠાં કરી, તેમને બાળી નાંખવાં. તેનાથી બગડેલાં કપડાં ફીનાઈલથી ધોઈ ઉકાળવાં અને તેવાં ગોદડાં બાળી મુકવાં. ઝાડો ઉલટી બહાર આંગણામાં ફેંકવા નહી. જુદા વાસણમાં એકઠાં કરી સુધરાઈના ભંગીયાને સોંપવાં. (૫) ખાવા પીવાનાં વાસણો ઉકાળેલાં પાણીથી ધોવાં અને દરદીનાં વાસણો ખાસ અલગ રાખવાં. (૬) નદીમાં કે કુવા ઉપર લુગડાં ધોવાં નહી. પાણી ભરવાના વાસણો બરાબર માંજ્યા પહેલાં વાપરવા નહીં.

(૬) તાત્કાલિક ઉપાયો–(૧) ડાકટરની મદદ મળે તે દરમ્યાન એક પાઈનટ (સવા શેર) પાણીમાં ૧ થી ૬ ગ્રેન (ઘઉં ભાર) પોટેશીયમ પરમેંગેનેટ નાંખી તેનું મિશ્રણ -હીંથી પીવાય તેટલું આપવું. (૨) દર્દીને સુતેલો રાખવો; ઉઠ બેસ કરવા દેવી નહી. .ાકમાં જ્યારે કોલેરાની અસર હોય ત્યારે દર્દીને બરફ ને પાણી કે સોડા ને બરફ .ાપવાં. પછી જેમ સુધારો થતો જાય તેમ ઝીણા એરોરૂટ (આરારોટ) ની કાંજી, દુધ અને સોડા, દુધ અને જવનું પાણી, ચોખાનું ઓસામણ આપવા. (૩) ડાકટરની મદદ મેળવવાને લાચાર દર્દીની ખબર એસોસીએશનના સેક્રેટરીને કોઇ પરગજુ ગૃહસ્થ તરફથી મળશે તો તેને તરતજ તેવી મદદની મફત ગોઠવણ થશે.

કોલેરાના ઉપાય–ગોરધન નંદલાલ બજાજાથી લખી જણાવે છે કે, જેમ વડના ઝાડને વડવાઈ હોય છે તેમ પીંપળાના ઝાડને (પીપળનું ઝાડ નહિં) પણ વડવાઈ હોય છે. આ પીંપળાની વડવાઈ તથા મરીના દાણાને સાથે વાટી કોલેરાના કેસને બે ત્રણ વખત પાવાથી આરામ થઈ જાય છે. ઝાડા વિગેરે બંધ થાય છે. મેં ત્રણેક કેસોમાં આ ઉપાય અજમાવ્યો હતો ને તે દરેક કેસમાં ફતેહમંદ નીવડ્યો હતો. -વડવાઈ એટલે ડાળમાંથી જમીનમાં જે મૂળીયું પાછું જાય છે તે.

બાળરોગ.

(ગતાંક પૃષ્ટ ૧૭૪ થી ચાલુ).

૧ બાળકોની આંચકી—આંચકી આવવાના ઘણાં કારણ છે. બહુ શરદી થવાથી ઉવરસ કે હાંફણનું જોર વધવાથી. દાંત આવતી વખત ઉંચેથી પડી જવાથી, અચાનક બી જવાથી બાળકોની મા વાંદાં ખાટાં ખાવાં નહીં પચી શકે તેવો ખોરાક ખાવાથી વાયુનો પ્રકોપ થઈ આવે તેથી બાળકોને આંચકી ઉપડી આવી, હાથ પગ ડોક વીગેરે ખેંચાય છે માટે પાણી કે ફીણ નિકળે છે તેના તાત્કાળીક ઉપાય.

૧ કેશર, ને પાતાલ તુંબડી વાટી પાવી.
૨ ગૌરોચંદ એક રતી આપવું.
૩ કેશર, લવીંગ, કાયફળ; અજમાને પીટી શરીરે ખરડ (લેપ) કરવો.
૪ ફલાલીનના કપડાનો શેક કરવો, હલકો જુલાબ આપવો.
૫ તુલશીપત્ર કે આદુના સ્વરસમાં આનંદભૈરવરસ આપવો.

૨ બચ્ચાંનો ભાર—જે બચ્ચાને ભાર હોય તેને તાવ આવે છે, સફેદ ઝાડા થાય છે, શરીર ગળતું જાય છે, કેળાં, ઘઉં, ખજુર, અડદનું પીઠું, બચ્ચું ખાય, અગર બચ્ચાની માતા ખાય તેને લીધે ભાર રહે છે.

ઉપાય—જે ચીજનો ભાર લાગ્યો હોય તે ચીજ બાળીને રાખ કરી પાણી સાથે પાવાથી બચ્ચાને સારૂં થાય છે અને તાવ નાબુદ થશે.

૩ બચ્ચાંઓ ધૂડ-ચુનો-કોયલા-કાંકરી-રાખ ખાય છે તેનો ઉપાય—બોદાર કાંકરો બે આની ભાર ઘી સાથે પાવાથી આરામ થાય છે. હાથ પગ દોરડી અને પેટ ગાગરડી હોય તે પણ સારૂ થાય છે.

બચ્ચાંના-ઝાડા-ઉલટી-ઝાડામાં લોહી પડવું તેના ઉપાય—
૧ જાવંત્રી, નાગરવેલના પાંન સાથે આપવાથી ઝાડા મટે છે.
૨ ચુનાની આછ. (નીતર્યું પાણી) કે સુવાનું પાણી, પાવાથી ઉલટી મટી છે, અને દુધ પેટમાં રહે છે.
૩ કાકડાસીંગી, અતવિષની કળી, અને લીંડીપીપર સરખે વજને લઈ એથી ૩ વાલ આપવાથી મરડો તથા લોહી પડતું બંધ થાય છે.
૪ બીલીનો ગરભ, ને એથમીજીરૂ, સાકર સાથે આપવાથી ફાયદો થાય છે.

૪ બચ્ચાંના પેસાબમાં સફેદ છાશ જેવું જાય તેનો ઉપાય—જે બચ્ચાને કમી હોય છે, તેને પેસાબ ઉપર છારી તથા પેશાબ છાશ જેવો ઉતરે છે.

ઈંદ્રજવ, કાંકચીઓ, ને વાવડીંગ, શેકી છાશમાં પાવો. પીત પાપડો, એક વાલને આશરે પાવો. ઉપર સફેદ જુલાબ દેવો.

૫ ઉંદરી-બચ્ચાંના માથામાં ઉંદરી થાય છે તેના ઉપાય.
૧ લીંમડાની લીંબોળીને વાટી તેલમાં કકડાવવું તે ઉંદરી ઉપર લગાડવું.
૨ કાંટાશેળીઆનાં પાંન વાટી તેલમાં કકડાવી તેલ સાથે લગાડવું.
૩ વ્યાસલેટ તેલમાં સાજીનાં ફુલ (સોડા) નાંખી લગાડવું.
૪ સરસીઆ તેલમાં ગંધક તથા બજર લગાડવી.

૬ રતવા—રતવાનો સોજો શરીરમાં ચોતરફ ફર્યા કરે છે. પીડા કરે છે, પાકે અને ફુટે છે ત્યારે બળતરા સખત થાય છે.

ઉપાય—૧. રતવેલીઓ, કાળો હંસરાજ, સોનાગેરૂ, અને સુખડનો લેપ કરવો.
૨ રતાંજલી, વાળો, આંબાહળદર, જટામાંસી (બાલછડ) પાણીમાં વાટી લગાડવું.
૩ હેમકદ અને સાકર ખાવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

ઢોરોમાં થતો ખરવાસા-મોવાસાનો ચેપી રોગ અને તેના ઘરગથ્થુ ઉપાય.

ખરવાસા, મોવાસાના રોગને અંગ્રેજીમાં Foot & mouth Disease કહેવામાં આવે છે. આ એક ચેપી રોગ છે અને તે ઢોરોને લાગુ પડે છે. 'તે' મોંઢામાં તથા પગની ખરીઓમાં લાગુ થતો હોવાથી તેનું નામ ખરવાસો મોવાસો આપવામાં આવેલું છે. આ રોગમાં મરણ પ્રમાણ બહુજ ઓછું છે, વખતે સેંકડે પાંચ ટકા મરણ પ્રમાણ આવે છે પણ શરૂઆતમાંજ દરદી ઢોરોની સારવાર યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે તેઓને વધારે દુઃખ સહન કરવું પડતું નથી, જેથી વેટેનરી સરજન '('જાનવરોના ડાક્ટર)ની ગેરહાજરીમાં ઘરગથ્થુ ઉપાયો તુરત કેવા યોજવા તે આમાં જણાવવામાં આવેલા છે,

રોગ ફાટી નિકળે કે તુરત માંદાં થએલાં ઢોરને અલગ રાખવું. તંદુરસ્ત ઢોરોને આના સંબંધમાં બીલકુલ આવવા દેવાં નહી, કારણ તેથી તંદુરસ્ત ઢોરોને આ રોગનો ચેપ લાગુ પડે છે અને ઢોર હેરાન થાય છે.

ચિન્હો—શરૂઆતમા તાવ આવે છે, ઢોર કાંપે છે, વાગોળતું નથી, મોંઢામાં ચાંદાં પડી જાય છે, લાળ પડે છે, ખોરાક લઈ શકાતો નથી, પગમાં ચાંદાં પડે છે અને જંતુઓ પડી જવાથી કોઈ કોઈ વખત ખરી પણ સડીને નીકળી જાય છે અને ઢોર અતિશય હેરાન થઈ મરણને શરણ થાય છે.

ઉપાય—ઢોર માંદું થયું માલુમ પડે કે તુરત તેને અળશીનું તેલ શેર ૧ા અથવા તો તલનું તેલ શેર ૧ા માધારણ જુલાબ લાવવા માટે પાવું. મોંઢામાં ચાંદાં પડયાં હોય તે મટાડવા માટે ફુલાવેલ ફટકડી તોલો ૦ા, ટંકણખાર તોલો ૦ા, આ બંને દવાઓને ગરમ પાણી શેર ૨ માં મેળવી સવારે તથા સાંજે એ રીતે બે વખત કોગળા કરાવવા એટલે કે તે વતી મોંઢાની અંદરનો ભાગ ધોવો.

પગમાં ચાંદાં પડયાં હોય તે મટાડવા માટે કપુર તોલો ૧, તલનું તેલ તોલા ૭, કપુરને તલના તેલમાં મીક્સ કરવું. ચાક ખડી તોલા ૪, કોલસા તોલા ૨, ફુલાવેલ ફટકડી તોલો ૧, મોરથુથુ તોલો ૧, ટોટાળાં માર્યાં તોલા ૨, આ સર્વ મીલાવીને વાટી બારીક પાઉડર (ચૂર્ણ) બનાવવું.

પગમાં પડેલાં ચાંદાં ગરમ પાણીથી ધોઈ સાફ કરીને ઉપર જણાવેલું કપુરનું તેલ લગાડવું અને તેના ઉપર ચોક ખડી વીગેરેનો જે પાઉડર બતાવવામાં આવ્યો છે તે છાંટવો અને ઉપર પોતું કે સુકો પાટો બાંધવો; આ પ્રમાણે ચાર પાંચ દિવસ સુધી કરવાથી ઢોર આરામપર આવી જાય છે. જંતુઓ પડતા નથી અને કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ સહન કરવું પડતું નથી.

પગમાં જીવડા પડયા હોય તો ટરપેન્ટાઈનનું તેલ તે જગોપર રેડવું, તેથી જીવડા બહાર આવી જશે. બારીક જંતુઓ અંદર રહી ગયા હોય તેનો નાશ કરવા માટે ટરપેન્ટાઈનના તેલનું પોતું ચાંદાંમાં મુકવું, બીજે દિવસે તે બહાર કાઢી નાંખવું અને ચાંદાં ધોઈ સાફ કરી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કપુરના તેલનો તથા પાઉડરનો ઉપયોગ કરવો.

ખોરાક—મોંમાં ચાંદા પડેલાં હોવાથી ખોરાક લઈ શકાતો નથી અને તેથી ઢોર તદ્દન નબળું થઈ જાય છે શક્તિ જાળવવા માટે ચોખા શેર ૨, દુધ શેર ૩, સાકર શેર ૦ાા અથવા તો ગોળ શેર ૦ાા તેની કાંજી બનાવી નળી વતી દિવસમાં બે વખત પાવી. આ પ્રમાણુ એક વખતનુ છે આરામપર આવવા લાગે ત્યારે થોડું લીલુ ઘાસ, ગાજર, મૂળી, ઘઉંનો ભુસો વગેરે ખાવા આપવાં અને તદ્દન આરામ પર આવ્યા બાદ સુકુ ઘાસ આપવુ

તદ્દન આરામ પર આવ્યા બાદ તેને લગતો જે સામાન હોય તે પૈકીનો બાળી ના ખવા જેવો હોય તેને બાળી નાખવો. બાકીના સામાનને ઉકળતા પાણીથી ધોવો અને ઢોરને ગરમ પાણીથી નવરાવી તંદુરસ્ત ઢોરો સાથે રાખવુ

ઢોર મરી જાય તો તેનુ ચામડુ નહી ઉતરાવતાં ગામથી બહુ દૂર લઈ જઈ ૭ ફુટ ઉંડાઈનો ખાડો ખોદી ચુનો તથા મીઠાનો થર કરી તેમાં ઢોરને દાટવુ ચુનો ૧ મણુ તથા મીઠું પણુ ૧ મણુ વાપરવુ આ પ્રમાણે કરવાથી ચેપ ફેલાતો નથી અને રોગ નાબુદ થાય છે

સાવચેતી–ખરવાસા, મોવાસાનો રોગ ફાટી નીકળ્યો હોય ત્યારે હવાડા ભરાવવા નહી, ઢોરોને ટોળામાં મોકલાવવાં નહી પણુ પાણી તથા ઘાસ ઘર આગળ આપવાં જે ગામમાં રોગ હોય તે ગામના કોઈ પણુ ઢોરને બીજા ગામમાં જવા દેવુ નહી, તેમ બીજા ગામના કોઈ પણુ ઢોરને રોગવાળા ગામમાં આવવા દેવુ નહી જાનવરોનું દવાખાનું જે ગામથી નજીક હોય તે ગામના લોકોએ આ રોગની દવા દવાખાનામાંથી મેળવવી અને દૂરના ગામ વાળાઓએ પટેલ તલાટીને આ રોગ ફાટી નીકળ્યા સબંધી ખબર આપવી, અને પટેલ તલાટીએ તુરત વેટેરીનરી સરજન તરફ જાહેરાત આપવી કે જેથી સરકારના ફરમાન અન્વયે વેટેરીનરી સરજન રોગવાળા ગામે આવીને રોગ અટકાવવાના ચાપતા ઉપાયો યોજશે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વર્તન કરવાથી ઢોરોને વધારે દુઃખ સહન કરવુ પડતું નથી, દરદ તેનું જોર ફેલાવી શકતું નથી, મરણ પ્રમાણ બનતા સુધી બીલકુલ આવતુ નથી અને તેથી ખેડુતભાઈઓને નુકશાનીમા ઉતરવુ પડતુ નથી

(ગુજરાતી).

अनुभव सिध्ध दवाओ.

લોહી વિકારનાં દરદો માટે અકસીર ઉપાય.

ખેરના રસની બરાબર આમળાનો રસ મેળવવો ને એ એના વજનથી ચોથે ભાગે મધ મેળવવુ પછી દરરોજ દીવસમા ત્રણુ વખત તેમાંથી બબે તોલા, લેવાથી દસ દિવસમાં મટી જાય છે ને સારસાપરિલા કરતાં વીસગણો ગુણુ આપે છે.

૨ વીછીના ઝેરની ઉપર અક્સીર ગુટીકા

અનુભવ સિદ્ધ—કૌવચના બીજ, હરતાલ, કાયમીનાં દાડકાં મનશીલ, એ બધાને સરખે વજને લઈ મેંદેસરાના પાનાં તથા ઓરડીનાં પાના અને ત્રણ નાંખીને બધાને એકત્ર કરી ખરડ કરવુ ને ગોળીઓ વાળવી ને છાંયડે સુકવીને ઉપયોગમાં લેવી વીછીનુ ઝેર જ્યાં જ્યાં ચડ્યું હોય ત્યાથી ડંખ સુધી ધીમે ધીમે ફેરવવુ ઉતરુ ફેરવવુ પછિ ડંખપર ગોળી સુકની તથા મસી ચોપડવી એટલે તુરત વીછીનું ઝેર ઉતરી જશે.

घरगथु देशी दवाओ.

(લેખક આર્યવૈદ્ય મયારામ સુંદરજી.)

સુરોખાર—આને ઇંગ્રેજીમાં નાઇટ્રેટ ઓફ પોટાસ કહે છે. તેને શોધીને સાફ બનાવી દવામાં યોજે છે. તેમાં તાવ શાંત કરવાનો સ્વેદક ગુણ છે. તે તાવ મોળો પડે ત્યાં સુધી બબ્બે કલાકે બબ્બેવાલ, જળ સાથે મેળવી પાવાથી સ્વેદવળી, પેશાબ વધી તાવની ગરમી ઓછી થઇ તાવ ઉતરે છે. ઉપર મુજબ દેવાથી પેશાબમાં થતી બળતરા કમ થાય છે. જેથી તેને ઉપર મુજબ જળ સાથે પ્રમેહાદિકમાં અપાય છે. સુરાખારથી બમણા ચણું કબાબ લઇને ચુરણ કરી તે બબ્બે પહોરે કે સવાર સાંજ ૧. ૦।, ૦। ભાર પ્રમેહ, પ્રદર મટવાને દેવાય છે. કોઇ તે સાથે સુખડના સ્વચ્છ તેલનાં ૫, ૫ ટીપાં પણ આપે છે, ને તેથી પ્રમેહ પ્રદરનું દરદ જલદી મટે છે. આવી યોજનાથી કષ્ટનું દરદ પણ મટે છે. સુરાખારની અજી ઉપર નાના બકડીયામાં રસી કરી નેત્રની સળીયો ઢાળે છે અને તેનાં ટેર્વાં દિવાની પાસે ધરીને ઓગાળી લીસા બનાવે છે, તે નેત્રમાં ફેરવવાથી નેત્રને ઠંડક વળે છે. આમ સળીઓ બીબામાં ઢાળી ડાબલીઓ વેચે છે. સુરાખારનાં રમકડાં પણ બીબામાં, ઉપર પ્રમાણે ઢાળી બનાવી વેચે છે.

ટંકણખાર—ટંકણખાર બકડીયામાં સેકી બારીક વાટી, પછી તેને શીશીમાં ભરી લેવો. તે મધમાં મેળવી બાળકના મુખપાક (આવેલા મુખ) માં લગાવવાથી તેને રૂઝવે છે. તે મધમાં મેળવી જરા જરા આંજવાથી આવેલી આંખો, વાર્તેલું ને ફુલું મટે છે. કોઇ તે સાથે કાથો ઉમેરી પછી ઉપર પ્રમાણે મુખપાક માટે વાપરે છે. તેલમાં મેળવી દાઝેલા ભાગમાં લગાવાય છે. તે ન મળે તો દાઝેલા ભાગમાં બાઇકાર્બોનેટ સોડા (સાજીના ફુલ) ને તેલમાં ઘુંટીને લગાવવાં. વહેતા કાનમાં ફુલતેલ ટંકણખારનું ચુરણ ઘઉં ઘઉં ભાર નાંખી ઉપર ધુપેલ તેલનું ટીપું પાડવાથી વહેતા કાન મટે છે. ટંકણખાર જેટલી લીંડીપીપર મેળવી તે બેઆની ભાર મધ સાથે ચટાડવાથી ચડેલો દમ શાંત થાય છે, ને કફ મોકળો થાય છે. વાલ બે વાલ ટંકણખાર મધમાં બાળકને દેવાથી બાળકની સળેખમ, ભસ્ણી, સસણી, તાવ ખેંચ, તાબડતોબ મટે છે. બેઆની ભાર ટંકણખાર ને ૧ રતી અફીણ ના સાથે મરડામાં દેવાથી તરતજ મરડો મટે છે. બબ્બે પહોરે બબ્બેવાલ એકાદ મહીનો તેટલા વજને મધ સાથે આપવાથી અપસ્માર (વાઇફેફરું) મટે છે. બોરાસિકએશીડ ટંકણખારનુંજ હોય છે.

નવસાર—ઇંગ્રેજીમાં નવસારને **એમોનીયાક્લોરાઇડ** કહે છે. તે સાફ પકવીને દવામાં યોજાય છે. લોહીની ગાંઠ કે મૂઢ ઉપર તેના પાણીનાં પોતાં મુકવાથી તે શાંત થઇ ઉપટતી બેઠી જાય છે. તે સાથે સુરોખાર મેળવવાથી તેનું પાણી અતિ ઠંડુ બને છે. તેનાં પોતાં તાવ કમ કરવા માટે કપાળે મુકાય છે, તથા સારણગાંઠ ચડાવવા તે ઉપર મુકાય છે. સ્તનપાકની શરૂઆતમાં આવાં પોતાં મુકવાથી તેના સોજાને શાંત પાડી સમાવી દે છે. નવસાર ને કળીચુનો એક બંધ મુખવાળી શીશીમાં એકત્ર કરવાથી ને તે સાથે જરા જરા ગેગસી સુંઘાડવાથી માથાનો દુઃખાવો મોળો પડે છે તથા સિરદીરીઆની બેશુદ્ધી દૂર થાય છે. નવસાર પેટમાં દેવાથી તાવ, યકૃતનો સોજો (ગાંઠ), કમળો, બરોળ, ચેથર, માથાનો દુઃખાવો,

આધાશીશી, ચસકા, વા, કફ, સુંઝારો વગેરે મટે છે. વજન—કરીયાતુંને વરીયાળીના પાણી સાથે બબે પહોરે બબે વાલ આપવો. તાવ તથા ટાઢીઓ તાવ અટકાવવાને માટે તેથી બમણું કે ત્રમણું વજને આપવો. નાનાંને તેની ઉમર પ્રમાણે દેવો.

મીઠું—ઝેહેર ચડ્યું હોયતો ગરમ પાણીમાં ૧ મુઠી મીઠું મેળવી તે પાવાથી કોઇ વાર ઉલટી થઇ ઝેહેર ઉલટી વાટે બાહેર નિકળી જાય છે. ચપ્પુ કે છરી વિગેરે વાગવાથી જખમ થઇ લોહી નિકળતું હોય તો મીઠાના પાણીથી ધોઇ, મીઠાના પાણીનો પાટો બાંધવાથી લોહી બંધ થઈ જખમ પુરાઇ જાય છે. ભોજન પછી જરા મીઠું ચાવવાથી દાંત મજબુત થાય છે તથા તેમાં અનાજનો સડો થતો નથી. પડી જતાં વાગે ને બે શુદ્ધ થઇ જાય તો ચપટી મીઠાનું પાણી કરીને પાવાથી સુદ્ધીમાં આવે છે. વિંછીના ડંખ ઉપર મીઠાના પાણીનું પોતુ મુકવાથી તથા તે આંખમાં આંજવાથી અને જરા પાવાથી તરત વીંછીની પીડા કમ થાય છે ને મટે છે. વા ઉપર મીઠાના પાણીનાં પોતાં મુકવાં તથા ૪થી ૬ વાલ જળમાં મેળવી પીવું.

લશણ—લશણ એ અજીરણ અને વાનો અકસીર ઉપાય છે. લશણ, સંચળ ને હીંગની વાલ વાલની ગોળી કરીને તે ૧ થી ૨, થોડા ઘીમાં દેવી. લશણની ૭ કળી ફોલી તે સાથે તેટલું મીઠું વાટી તેને થોડા ઘીમાં ભેળવી આપવાથી અજીરણ, આફરો, પેટનો દુઃખાવો, વા, મંધીવા અને બીજા વિવિધ વા, થતો ક્ષય રોગ, મધુમેહ, વિષમજ્વર, ગુલ્મ, ચળ સંગ્રહણી વાયુ વિગેરે મટે છે. નિત્ય લશણ દહીં સાથે પાવાનું જારી રાખવાથી ક્ષયને સંગ્રહણી મટે છે. લશણના ૧ ગાંઠીઆની કળીયો ફોલી તે સાથે ૧ રતી અફીણ તથા જરા મીઠું નાંખી વાટી, ઘી સાથે કકડાવી તે બાજરાના રોટલાના કટકા સાથે ખાવાથી સખત મરડાને પણ મટાડે છે. લશણ ફોલી સુકવી તે સાથે સંચળને તેટલી હીંગ મેળવી તેની ગોળીઓ બનાવાય છે. અને ઉપર કહ્યા દરદોમાં ઘીમા ભેળવી અપાય છે.

કાંદો (ડુંગળી)—ડુંગળી છુંદીને ઘરમાં રાખવાથી ફરતી હવા સુધરે છે. ડુંગળી છુંદીને સુંધાડવાથી હિસ્ટીરીઆ વિગેરેની બે સુદ્ધી દુર થઇ સુદ્ધી આવે છે. નિત્ય તેનું શાક ખાવાથી શરીર પુષ્ટ થાય છે. કાચી છુંદી તેનો રસ રૂ ૧ ભાર, તેટલા મધ, ઘી સાથે મેળવી લેવાથી નામર્દ મટી મર્દ બનાવે છે. તમાકુનો કેફ ડુંગળી સુંધાડવાથી દૂર થાય છે.

લીંબુ—તેને કાગદી લિંબુ પણ કહે છે. ૧ થી ૨ લિંબુનો પાશેર પાણીમાં રસ મેળવી તેમાં નવટાંક ગોળ કે સાકર ભેળવી આમ બનાવેલું લિંબુનું સરબત પાવાથી તાવની તૃષા, દાહ, બળતરા, શીરપીડા, ત્રોડ ને તાવ તરતજ શાંત થાય છે ને આમ બે ત્રણ દિવસ કરવાથી તાવ પણ મટી જાય છે. તેવીજ રીતે દરીયો લાગેલ મટે છે. અને શાક ભાજીની તાણુંવી જે પેઢામાંથી લોહી નીકળે છે તથા શરીરનું લોહી બગડે છે તે પણ તેથી ૩ થી ૬ દિવસમાં સુધરી આરામ થાય છે. ખોરાક સાથે દાળમાં કે ભાજીમાં લિંબુનો રસ ખાવાથી તે અગ્નિ દિપન કરી—અન્ન પાચન કરે છે. દુષ્ટ રોગ ઉપર લીંબુ લગાવવાથી તેને કમ કરી ત્વચા રોગને મટાડે છે, આંખમાં લિંબુનો રસ આંજવાથી તથા બાહર ચોપડવાથી આવેલી આંખોની ગરમી, તથા ચોરચીર, નેપાળા કે બિલામાની ગરમીને શાંત કરીને મટાડે છે. નેપાળા આદિનો અતિ રેચ લાગવાથી ન વળતો હોય તો એકાદ લીંબુનું સરબત કરી પાવાથી તે તરત વળી જાય છે. લિંબુ માંથે ચોળીને નહાવાથી વાળ સુંવાળા

સ્વચ્છ ને ભોકળા થાય છે. તેમજ શરીરને મુખ ઉપર લગાડીને નહાવાથી ઉનાળાના તડકાથી જે શરીર તથા ચેહેરાની શામતા આવેલ હોય છે તે દૂર થાય છે. આદુની કાતરી કરી તે ઉપર વાટેલ મીઠું ને લિંબુનો રસ ચડાવી કહિવાર પછી ખોરાક સાથે અથાણા રૂપે ખાવાથી રૂચી ઉત્પન્ન થાય છે, જઠરા પ્રગટ થાય છે અને અન્નનું પાચન થાય છે.

તજ—ક્ષય તથા સુંકનો ઉત્તમ ઉપાય છે. તજ બે આની ભારથી પાવલીભાર વાટીને દહીં સાકર સાથે પાવાથી પર વાળો મરડો અને ક્ષય તથા સંગ્રહણી મટે છે. તજ વાટીને માથે ચોપડવાથી માથાનો વાયુ, શરદીનો દુઃખાવો દૂર થાય છે. વજન—નાનાં બચ્ચાંને ૧, રતી થી ૧ વાલ; મોટાને ૩ થી ૬ વાલ મધમાં મેળવીને દેવું.

એલચી—પાચકને સુગંધી છે. પાંચ દશ દાણા ખાવાથી દુધપાકનું અજીરણુ દૂર થાય છે તથા દુધના ખોરાકનું પાચન થાય છે. એલચી દાણા વાટીને આંખ ઉપર ને કપાળે ચોપડવાથી માથાનો દુઃખાવો તથા રાત આંધળા પણું મટે છે. **એલચીનો અર્ક** એ નામથી વેચાય છે તે એલચીનો અર્ક નથી; પણ **કાજાપુટી ઓઇલ** નામનું એક તેલ હોય છે. તે પણ કપાળે લગાવવાથી માથાનો દુઃખાવો મટે છે તથા તેથી આંખો ઠરે છે. તેવા ઉપર લગાવવાથી વાત વ્યાધી મટે છે. ૨ થી ૪ ટીપાં સાકરના ભુકામાં પેટમાં દેવાથી પેટનો દુઃખાવો ને વાયુ હરે છે. અને અજીરણુ આફરો મટે છે.

જાયફળ—ઝહાડા, મરડાનો અને સંગ્રહણીનો તે એક ઉપાય છે. તે મીઠાઈમાં સુગંધી માટે વપરાય છે. તેલમાં નાખીને લગાવવાથી કોલેરામાં ગોટલા, આંટી, ચેડ છે તેને સમાવે છે તથા વાયુ, કળતર ને દુઃખાવો દૂર કરે છે. પાણીમાં ઘસીને માથાના દુઃખાવા ઉપર લગાવાય છે. સંગ્રહણી રોગ બબે પહોરે બબે આની ભાર દહીં સાકરમાં અપાય છે. નિંદ્રા ન આવતી હોય તેવા અજંપાના રોગમાં રાતે ૦। જાયફળ દુધ સાકરમાં અપાય છે. ટાપડને જાયફળ વાટીને વાળમાં લગાવવાનું જારી રાખવાથી વાળ વધે છે ન કાળાખોજ બને છે. જાયફળનું તેલ લગાવવાથી વાળ કાળશ પકડે છે. બાળકને ૨ા રતીથી ૧ વાલ ઉપર મુજબ અપાય છે. વધુ લેતાં ઘેન ચડે છે. અને ગળું શુકાય છે. જાવંત્રીમાં પણ જાયફળનાજ ગુણ છે. વજન ૧ થી ૨ વાલ.

લવિંગ—સરદી, સળેખમ સએલાને, લવિંગ, પાણીમાં વાટી, ગરમ કરી કપાળે લગાવે છે. કોઇ તેમાં અફીણ પણ ચોજે છે. તેથી શિર પીડા પણ મટે છે. મોટી ઉંમરનાને ૪ થી ૮ લવિંગ દેવાં લવિંગ ખાવાથી અજીરણ, આફરો ને પેટનો દુઃખાવો તથા રેચનો ધુમરડો મટે છે. લવિંગનું તેલ ૧ થી ૩ ટીપાં સાકરમાં પેટની અંદર અપાય છે.

કેસર—કેસર કાસ્મીરી સર્વથી ઉત્તમ ગણાય છે. તેનું મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાન કાસ્મીર દેશ છે. કેસર એ તેના છોડના ફૂલની પાંખડીયો છે. કેસર સુગંધને પિળા રંગ માટે પાક આદિમાં વપરાય છે.કેસરનો ખરડ કરવાથી બાળકની સરદી, વાયુ, ખેંચ વિગેરે મટે છે. તે ઘઉં ભાર પાવાથી પેશાબનું દરદ મટે છે. મોટી ઉંમરતાને ૧ થી ૨ વાલ પર્યંત મધમાં દેવાય છે.

કપુર—આને કોઈ બરાસ કપુર પણ કહે છે. તેમાંથી તે સાથે ઓસાડીયાં મેળવી ઉડાડી **ભીમસેની બરાસ** પણ બનાવાય છે. કોઈ ઉન્માદિ કે દરદી તોફાને ચડયો હોય ત્યારે એકાદ વાલ કપુર પેટમાં દેવાથી તે શાંત પડે છે. ઝેર કોચલાનું ઝેર ચડયું હોય ને તેથી ખેંચાતો હોય તેને, કે હિસ્ટીરીઆની ખેંચ કે તોફાન મનું હોય તેને ઉપર મુજબ

ફેલાથી તે શાંત થઈ મટે છે. ત્રણ કે જખમમાં જીવડા પડ્યા હોય તેમાં ખાંડ સાથે કપુર મેળવી જખમમાં નાંખવાથી જીવડા તામડતોબ બાહેર આવે છે તથા તેથી જખમ પણ રૂઝાય છે. જીવડા બાહેર આવે કે ચીમટાથી લઈ લેવા' વજન નાની ઉમરે ૧ થી ૨ ઘઉં ભાર અને મોટાને ૪ થી ૬ ઘઉં ભાર કોલેરાની દરેક સ્થિતિમાં કપુર એ રામબાણ ઉપાય છે; વજન પોરે બેપોરે નિરાંત થાય ત્યાં સુધી થીણા ઘીમાં કે દહીંમાં દીધા કરવું. અંગર મધમાં મેળવી ચટાડવુ. કપુર, રેક્ટીફાઇડ સ્પિરિટ સાથે પિગળાવી કપુરનો અર્ક બનાવવામાં આવે છે. તેનાં ૫,૫ ટીપાં પતાશામાં પાડીને બબે ત્રણ ત્રણ કલાકને છેટે કોલેરામાં આપવામાં આવે છે. કપુર ૧ ભાગને તલનું તેલ ૪ ભાગ, એકત્ર ઘુંટી વાયુના દુઃખાવા ઉપર ચોળવામાં આવે છે. બંધ વાસણમાં કપુર ગરમ કરવાથી તેનો રસ થાય છે તે ઢાળીને તેની ગોટીઓ ને માળાઓ બનાવે છે. એક રતી કપુર ૧ રતી અફીણની ગોળી કરી પેટમાં દેવાથી કે ગુદામાં પહેરવાથી પ્રમેહમાં થતી જાગૃતિનું શમન થાય છે. દાણાના કોઠારમા કપુ ભારવાથી દાણામાં સળો પડતો નથી. તેમજ બનાત કે ઉનનાં કપડાંને આંતરી ખાતી નથી.

મીંઢોળ—મીંઢોળ ફળ ૧ કચરી વાટી ઉના પાણીમા ચોળી ગળીને પાવાથી ઉલટી થાય છે ને પેટમાં ગએલું ઝહેર ઉલટીમા નીકળી જાય છે. મીંઢોળનું ચુરણ ને અફીણ સમ ભાગે લઈ ગોળી રતી રતીની કરી બબે પહોરે એકેક દેવી જારી રાખવાથી રકત પરૂવાળો સખત મરડો પણ મટે છે. કફનો મુઝારો પણ આવીજ રીતે દેવાથી મટે છે. મીંઢોળને બદલે અર્ક મુળની છાલ પણ યોજાય છે. આવી ગોળી ટાઢીઆ તાવ આવવા પહેલાં બે કલાકે દેવાથી તે અટકે છે.

આકડો—અર્ક પત્ર બાફીને પેટ ઉપર બાંધી સેક કરવાથી પેટના દરદ મટે છે. અર્ક મૂળની છાલને અફીણની રતી રતીની ગોળી કરીને બબે પોરે એકેક દેવાથી સરદી, સળેખમ, ઉધરસ, દમ, કફ ને મરડો તથા ટાઢીઓ તાવ મટે છે. અર્કચુર્ણ ને અફીણની ૧ રતીની ગોળી કરી મરડામાં દેવી.

कविवर वाणभट्ट.

(લેખક શ્રીયુત મણિલાલ કેશવલાલ પરિખ.)

આ કવિવરે પોતાના પૂર્વજોની, સંબંધી જનોની, ગુરૂની તેમજ નિવાસ સ્થાનની વગેરે માહિતી પોતેજ લખી મૂકી છે તે મોટા આશ્ચર્યની અને સમાધાન કારક વાત છે. આ કવિ વાત્સાયન કુળમાં જન્મ્યા હતા. તેમના પૂર્વજ કુબેર એ વેદ વિદ્યામાં ઘણા પ્રવીણ હતા. ગુપ્ત વંશના રાજા તેમનુ ઘણું સન્માન કરતા હતા. તેમને ચાર પુત્ર હતા. તેમાંનો એક પશુપત નામનો હતો. તે ઘણોજ વિદ્વાન અને કુળદીપક હતો. તે બાણના પ્રપિતામહ થાય– તેમનો પુત્ર અર્થપતિ એ પણ ઘણો વિદ્વાન હતો. તેણે પુષ્કળ શિષ્યો તૈયાર કર્યા અને યજ્ઞ યાગાદિ કર્મ કરીને મહત્કીર્તિ સંપાદન કરી હતી. અર્થપતિને વેદશાસ્ત્ર પારંગત એવા ભૃગુ પ્રમુખ અગિયાર પૂત્ર હતા; તેમાં ચિત્રભાનુ વિદ્યાના તેજ વડે કરીને સૂર્ય સરખો હતો. તેમને બાણ નામે પૂત્ર થયો. બાણની માતાનું નામ રાજ્યદેવી હતું તે બાણની બાલ્યાવસ્થામાંજ દેવલોક પામી–તેમના પિતાપણ તેમના ચૌદવર્ષની વયે સ્વર્ગે સિધાવ્યા, શોણ નદીની પશ્ચિમે "પ્રીતિકૂટ" નામના ગામમાં બાણનું સ્થાન હતું—બાણ બાળવયમાં

સ્વચ્છંદી હતા. એમ તેમના ચરિત્ર પરથી જણાય છે. તેમના માતપિતા તેમની બાળવયમાં નિર્વાણ પામવાથી અને પાછળથી તેમનામાં વિદ્યા અને તારૂણ્યનો પ્રાદુર્ભાવ થવાથી તેમની સ્વચ્છંદી વૃત્તિને અધિક ઉત્તેજન મળ્યું—આમ થવાથી તે પ્રથમ તો મોટા મોટાના ઉપહાસને પાત્ર થયા; પણ પાછળથી વિદ્વાન ગુરૂના સહવાસથી અને મોટા મોટા રાજદરબારોમાં ફરવાથી તે મોટા મોટા રાજાઓના સન્માનને પાત્ર થયા. તે સમયના રાજા રજવાડા તરફથી બાણના પૂર્વજોનું સારૂ સન્માન થતું હોવાથી તેમને ઘણો વૈભવ પ્રાપ્ત થયો હતો એમ જણાય છે. તેની પાસે ઘણીજ આશ્રિત મંડળી હોવાનો તેણે સ્વત. ઉલ્લેખ કરેલો છે.

બાણભટ દેશાટન કરવા નિકળતા ત્યારે તેની સાથે એકાદ સંસ્થાનિકની માફક મંડળી રહેતી. આ પરથી 'विद्वान दरिद्रोयतः' આ સર્વ સામાન્ય નિયમને આ કવિ અપવાદ રૂપ હતા એમ કહેવાને હરકત નથી.

આગળ ચાલતાં બાણ કવિની વિદ્વત્તાની કીર્તિ—હર્ષરાજાના દરબાર પર્યંત પહોંચી ગઇ. કારણ ગુણવાનમાં ખરેખર ઉત્તમ ગુણ હોય છે તો તે તેની આગળજ દોડ્યા કરે છે। પરંતુ દુર્જનોથી સજ્જનોના ગુણનો ઉત્કર્ષ સહન ન થવાથી તેઓ તેમની અપકીર્તિ થવા માટે પ્રયત્ન કરે છે અને તેમાજ મોટો આનંદ માને.છે। એમ ઘણે પ્રસંગે દેખાય છે તે પ્રમાણે કેટલાક દુર્જનોએ પોતાના સ્વભાવાનુસાર બાણકવિ સબંધી હર્ષરાજાનું મન કલુષિત કરી નાખ્યું હતું; આ અનુભવપરથી કે કેમ તેણે अकारणा विष्कृत वैर ... जनात्कस्य भयंन विद्यते;' કારણ સિવાય વૈર કરનારા દુર્જનથી કોને ભય થતો નથી? એમ કહ્યું હતું. પરંતુ જગન્નિયંતા પરમેશ્વરે એવી યોજના કરી રાખેલી દેખાય છે કે જ્યાં દુર્જન હોય છે ત્યાંજ ઘણું કરીને સજ્જનોનો યોગ કરી રાખેલો હોય છે; આમ હોવાથીજ જગતની ગતિ-ઉત્કર્ષાવસ્થાએ ચાલી રહી છે। હર્ષરાજાનો બંધુ કૃષ્ણરાજ એ વિદ્વાનોનો અને સજ્જનોનો ઘણો પક્ષપાતી હતો, તેને આ બનાવથી ઘણું ખોટું લાગ્યું. તેણે હર્ષરાજા પાસે બાણકવિની વિદ્વતા બદ્દલ વાત કાઢીને, 'બાલ્યાવસ્થામાં પ્રાય: સર્વ તરફથી પ્રમાદ થાય છે; ઇત્યાદિ પ્રકારે કહીને હર્ષરાજાના મનનો દુર્ગ્રહ કાઢી નાખ્યો ! કારણ—

"अति कुपिताअपि सुजनायोगन मृदू भवन्ति नतु नीचाः ॥
हेम्नः कठीणस्यापि द्रवणो पायोस्याऽस्ति न तृणादेः ॥

ઉદાર અંત:કરણના પુરૂષો ઘણા ગુસ્સે થાય છે ત્યારે તેમને બરાબર સમજાવીને કહેવાથી તેમના અંત:કરણમાંથી દ્રવ ઘટે છે, પરંતુ અધમ મનુષ્યના મનમાં તે છુટતો નથી। ઉદાહરણાર્થ:—સુવર્ણ એટલું કઠણ છે છતાં તે દ્રવે છે, પરંતુ તૃણ કાષ્ટ ઇત્યાદિ વસ્તુ બળીજાય છે છતાં પણ દ્રવતી નથી' આ પ્રમાણે કૃષ્ણરાજાના ઉપદેશથી હર્ષરાજાના મનનું નિષ્ઠુરપણું જઇને, તેનામાં દયાના અંકુર ફુટ્યાં. પછી કૃષ્ણરાજાએ બાણકવિને બોલાવવા માટે મેખલક નામના દૂતને મોકલ્યો. તેની આવી પરોપકાર બુદ્ધિ અને નિષ્કામ પ્રેમ જોઇનેજ બાણકવિએ 'अनपेक्षित गुणदोषः परोपकारः सतां व्यसनम्' એ પ્રમાણેના કૃષ્ણ રાજાને ઉદ્દેશીને ઉદ્ગાર કાઢ્યા હતા. પછી થોડાજ દિવસમાં બાણકવિની છાપ હર્ષરાજા પર પડવાથી સંતુષ્ટ થયેલા હર્ષરાજાએ બાણકવિને સન્માન, વિત્ત, પ્રેમ, વિશ્વાસ ઇત્યાદિ વિષયમાં પરમાવધિએ પહોંચાડી દીધો। (અપૂર્ણ)

हरस नाशक गुटिका

નામની અત્યત ખાત્રીવાળી અનુભવેલી અને ગુણવાળી દવા ઘણા વર્ષથી બનાવી છે જે સુકા કે દુખતા, અને દુઝતા હરસને મટાડવામાં રામબાણ કામ કરે છે. ઘણા માણસો-એ તેનો ઉપયોગ કરી ખાત્રી કરી છે ઝાડાવાટે જતા લોહીને તો તે એકજ દિવસમાં બંધ કરી દે છે બહાર નીકળેલા ખુટા જેવા હરસના મસાને તે એકદમ બેસાડી દેઇ સોમાવી દે છે ઓપરેશન કરવાની જરૂર રહેતી નથી. તેમ મટયા પછી ફરી થતા નથી. દસ્ત હમેશાં સાફ આવે છે, ભુખ કકડીને લાગે છે અને શરીરને શક્તિ આપે છે

જો તમે હરસની દવા કરી કરીને થાકયા હો, કોઇ પણ ઉપાયે ફાયદો ન થયો હોય, અને પૈસાની બરબાદિ કરી કંટાળ્યા હો, તો નિરાશ થશો નહિ. આજેજ આ દવા મગાવી અને અનુભવ કરો ખરેખર આ દવા ઇશ્વરી આશિર્વાદ સમાન છે તેથી હરસ મટયા પછી ફરી થતા નથી અને જીદગી પર્યતના દુખથી બચાવે છે હજારો માણસોના પત્રો મળ્યા છે, અને હજારો માણસ તેનો લાભ લેછે

કલકત્તાથી, સી એમ. ચોધરી લખે છે કે, તમારી દવાથી મને જુના હરસનુ દરદ મટયું છે જે હજુ સુધી ફરી થયુ નથી જેથી તેમાંની એક ડબી મારા મિત્ર માટે વી પી. થી મોકલો આવા હજારો પત્રો મળ્યા છે એક વાર અજમાવી જોવા ભલામણ છે. ડબી ૧ ની કીમત રૂ ૩) અનુપાનના ડબાની કીમત રૂ ૨) બંનેની કીમત રૂ ૫) સાથે મલમ રૂ ૧) નો મફત મળે છે પોસ્ટેજ જુદું

હરસથી જો તમે પીડાતા હો તો આજેજ પત્ર લખવા ચુકશો નહી.

संग्रहणी पील्स

નામની અમારી બનાવટની સંઘરણીને માટે વિજળી નીવડેલી છે અને ઉપયોગ કરો, ઘણાએ તેનો ઉપયોગ કરી ખાત્રી કરી છે આપને કદાચ તે રોગ લાગુ પડયો હોય તો જરૂર આ દવા મગાવી ખાત્રી કરો અને નવુ જીવન મેળવો તેથી અન્ન ખવાશે, ભૂખ ઉઘડશે, ખાધુ પચશે, વારવાર થતા ઝાડા મટી પચીને ખુલાસે દસ્ત થશે શરીરમાં ફરી લોહી અને શક્તિ વધશે અજમાવી જોવા અમારી આપને ખાસ ભલામણ છે

ડબી ૧ ની કીમત રૂ ૨-૦-૦ અનુપાનના ડબાની કીમત રૂ ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૮-૦ માં વી પી થશે એક માસ દવા ચાલશે. અઠવાડીઆમાંજ ફેર જણાશે આપને ખાત્રીવાળી સંગ્રહણીની દવા જોઇએ તો તો મગાવી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે.

કરાંચીથી. તેજમલ વાસુમલ લખે છે કે, હુ સંઘરણીની દવા કરી કરી થાકી કંટાળ્યો હતો છેવટે આપની મારા એક મિત્ર ભલામણ કરતા આપની દવા મંગાવી ઉપયોગ કર્યો, જેથી આજે મને સંઘરણી મટી શરીર નિરામય બની ગયુ છે, અને આપને આશિર્વાદ આપુછુ કે, ઇશ્વર તમારૂં ભલુ કરશે મારા મિત્રોને હુ તમારી દવાની ભલામણ કરૂંછુ આવા અનેક પત્રો આવ્યાજ જાય છે આપને આ દવા મગાવી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે

क्षयहरपील्स.

ક્ષયથી બચવાની ઇચ્છા રાખનારાએ તો જરૂર વાપરવીજ જોઇએ પછી ન વાપરે અને ક્ષયના પંઝામાં સપડાય તો તેના નશીબનોજ વાંક સમજવો ક્ષયને માટે અતિ ઉત્તમ અને ગુણકારી દવા છે તેનાથી ગમે તેવો જામી ગયેલો ક્ષય પણ મટયા છે માટે અમારી ભલામણ માનો તો આજેજ મગાવી અને મોતના પંઝામાથી છુટો બાટલી ૧ ની કી રૂ ૩-૦-૦ અનુપાનના ડબાની કીમત રૂ ૨-૦-૦ દવા એક માસ ચાલશે અઠવાડીયામાંજ, ફેર જણાશે

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

चंद्रोदय.

ધાતુની નબળાઈ ઉપર આ ભષ્મ અકસિર છે. માત્રા ૧ થી ૩ રતી, મદ સાથે ખાઇ ઉપર દુધ પીવું. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૫૦)

मुक्ता भष्म—સાચાં મોતીની ભષ્મ.

સાધારણ નબળાઈ, ઉદરસ, ક્ષય, અને દમમાં આ ભષ્મ ઘણો ગુણ કરે છે. કીં. તો. ૧ ની રૂ. ૩૦.

सुवर्ण माक्षीक भष्म.

પાંડુમાં, સ્ત્રીઓના પાંડુમાં, હૃદરોગમાં, ગંડમાળમાં, સાધારણ નબળાઇમાં, અને ધાતુની નબળાઇમાં આ ભષ્મ ગુણ કરે છે. તો. ૧ ની કીં. રૂ ૨.

शृंग भष्म—સાબરસીંગાની ભષ્મ.

શ્વાસ, શુળ અને કફ મટાડી પુષ્ટ કરેછે. તો. ૧ની કીં. રૂ. ૧.

सुवर्ण वसंत मालति.

ઉદરસ અને ખાસ કરીને ક્ષય તથા દમમાં બહુજ ગુણ કરે છે. રૂચિ વધારે છે. શક્તિ આપે છે. ધાતુને સુધારે છે. જીર્ણજ્વરને મટાડે છે. ધાતુગત જ્વર, વાયુ, ગોળો, લોહિવિકાર અને દુબળાપણાને મટાડી, બાળક, વૃદ્ધ, સુતિકા અને ગર્ભિણી સ્ત્રીના દરદોને મટાડે છે. માત્રા ૧ થી ૪ રતી. ૧ તોલાની કીં. રૂ. ૨૦–૮–૦.

विष्फोटक पील्स.

આ ગોળીઓથી વિસ્ફોટક, મસા, ચાંદી શરીરપર ગરમીના ચકામા પડી જવા, ઉપદંશ અને ગરમીના તમામ રોગ તથા પત પણ મટે છે. ગમે તેવી દવા કરી કરીને થાક્યા છતાં ન મટે તો તુરત મંગાવો. હજારો દરદીને ફાયદો થયો છે, ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૨.

સવારમાં બે ગોળી ગદ ઘી સાકર સાથે ખાવી,

મુંબઇથી સુથાર મદન વલ્લભ લખે છે કે, મને થયેલ ગરમીનો રોગ વિસ્ફોટક ઘણી દવાઓ કરવા છતાં ન મટયો તે તમારી દવાથી મટયો છે માટે ૧ બીજી ડબી વી. પી. થી મોકલો.

चरोळनी गोळीओ.

આ દવાથી બરોળ, પાંડુરોગ શરીર પીળું પડી જઇ ધોળી પુણી જેવું થવું, કમળો, કમળી, કલેજામાં થયેલો લોહીનો જમાવ, મંદાગ્નિ, અને કલેજાના બીજા રોગો તથા હાથપગ ને પેટના સોજા મટે છે. કી. રૂ. ૧

राजवंशी याकुति.

ધાતુગત તમામ રોગો મટાડી, ખરૂં પુરૂષાતન અને શક્તિ આપી, વીર્યનો વધારો કરી, ગુહ્યેંદ્રિયની શિથિલતા મટાડી સતેજ કરવામાં આ દવા સર્વોત્તમ છે. નપુંસકપણાને પ્રાપ્ત મનુષ્યોને, આશિર્વાદ સમાન છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૫

नपुंसकत्वारि. लेप.

આ લેપ ગુહ્ય ભાગ ઉપર લગાવવાથી ગુહ્યેંદ્રિય સતેજ થાય છે અને નપુંસકપણું, ટળી ખરી જુવાની પ્રાપ્ત થાય છે.

કી. ડબી ૧ ની રૂ. ૩.

वधरावळ पील्स.

સારણ ગાંઠ, વધરાવળ, આંતરડું ઉતરવું, અંતરગળ—આ દવાનો ચાલુ ઉપયોગ રાખવાથી ૧ માસમાં મટે છે.

वधरावळ लेप.

આ લેપ વધરાવળ કે સારણગાંઠ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે. ડબીની કીં. રૂ. ૧)

टोनीक पील्स.

ધાતુગત વિકારો મટાડી, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી, પુરૂષત્વ આપે છે હાથ પગનું કળતર, માથાનો દુઃખાવો, કેડ ફાટવી અને ઇંદ્રિયની શિથિલતાને મટાડી યુવાન જેવું બળ આપે છે. ડબી ૧ ની કીં. રૂ. ૧.

ब्लेक हॅरओइल.

આ તેલ લગાવવાથી ધોળા વાળ કાળા તુરત થાય છે. ડાઘ પડતા નથી. કીં. રૂ. ૧–૦

साचा मोतीनो सूरमो.

આંખનું તેજ વધારી આંખોના દરદો મટાડી આંખોમાં ઠંડક આપે છે. તોલા ૧ ની કીં. રૂ. ૧.

દવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

फीवर पील्स.

ગમે તેવા ટાઢીઆ ઉનીઆ, એકાંતરીઆ, રેંજના, અને ચોથીઆ તાવને માટે આ દવા ઉત્તમ છે. કીં રૂ. ૧.

ગમે તેવો જુનો અગર નવો તાવ ૨૪ કલાકમાંજ આ દવાથી મટી જાય છે.

दाझ्यानो मलम.

દેવતાથી દાઝેલા ભાગ ઉપર લગાવવાથી તુરત રૂઝ લાવે છે. કી. ૦-૮-૦

जुलाबनी गोळी.

આ ગોળીઓથી ગળામાં લાલ કે ગરધરી બળતી નથી, વીણાસુંટા થતા નથી અને બેચેની વગર, જેટલી ગોળી ખાય તેથી બમણા જુલાબ થાય છે, અને મળ સાફ થાય છે. માત્રા ૧ થી ૪ ગોળી પાણી સાથે આપવી. નાનાં છોકરાને ૧ થી ૨ ગોળી, ડબી ૧ ની કીં. ૦—૮—૦

माथानो पावडर.

આ પાવડરથી દુઃખવા આવેલું માથું, આદાસીસી અને મગજનો તપારો માત્ર એક ચપટી સુંઘતાંની સાથેજ મટે છે. ડબી ૧ ની કીં. ૦—૮—૦

खरजवानो मलम.

ગમે તેવું સુકું કે લીલું ખરજવુ ગમે તેટલું જુનું હશે તોપણ તે તથા હાડ જંગીર આ દવાથી મટે છે. ખરજવાની દવા કરી કરીને થાકેલા હોય તેમને અજમાવવા ભલામણ છે. ડબી ૧ ની કી. ૦—૮—૦

શા. છગનલાલ જેચંદ એડનથી લખે છે કે તમારી ખરજવાની દવાથી મારૂં ખરજવું મટી ગયું છે. માટે બીજી ૦। ડઝન મોકલો.

आइ ड्रोप्स.

દુઃખવા આવેલી આંખોને આ દવા એકજ દિવસમાં મટાડે છે. બા. ૧ ની કીં. ૧-૦-૦ બબે ટીપાં આંખમાં નાંખવાં.

झाडा ने मरडानी गोळी.

ઝાડો અને મરડો આ ગોળીઓથી મટે છે. ગમે તો લોહી, કે પરૂ ઝાડે-પડતું હશે કે પાતળા ઝાડા થતા હશે તો પણ આ દવાથી તુરતજ ઝાડા અને મરડા મટી જાય છે. માત્ર, ૨ થી ૩ ગોળી દહીં સાથે ખાવી કી. ડબી. ૧ ની રૂ. ૦—૮—૦

दंत मंजन.

દાંત દુઃખતા હોય, હાલતા હોય, દાંતમાં સણકા નાંખતા હોય, અવાળું ફુલ્યું હોય, અને દાંત વહેલા પડી જતા હોય તો આ દંતમંજન દાતણ કરતી વખતે દાંતે ઘસવાથી દાંતના તમામ દરદો, સણકા અને અવાળાં મટાડી, દાંતને મજબુત કરે છે. ડબી ૧ ની કીં. ૦-૮-૦

दादरनो मलम.

ગમે તેવી, લાલ કે કાળી દાદર, ઘણા ઘણા ઉપાય કરવા છતાં ન મટતી હોય તો પણ તે આ મલમથી માત્ર એકજ દિવસમાં મટે છે. આ મલમ દાદરને માટે રામબાણ છે, લાહ્ય કે બળતરા બળતી નથી કે ચામડી કાળી પડતી નથી. મલમ ચોપડવાથી ઠંડક વળે છે. કી. ૦-૪-૦ એકવાર મટયા પછી ફરી દાદર થતી નથી. ડઝનના રૂ. ૨.

સોનગઢથી ધીરજરામ ગીરજાશંકર લખે છે કે તમારી દાદરની દવાથી દાદર મટી ગઇ છે માટે બીજી ડબી વી. પી. થી મોકલો.

अफीणनाशक गुटि.

અફીણીઓને આ દવા એક માસ ખાવાથી અફીણ છોડાવે છે ફરી દવા કે અફીણ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી. અફીણમાં પૈસા બરબાદ કરી શરીરને નુકશાન કરવા ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જરૂર આ દવા વાપરી અફીણ છોડવા ભલામણ છે, ડબી ૧ ની કીં રૂ. ૨

ઝીંઝુવાડાથી રામઅવતાર લખનરામ લખે છે કે આ દવાથી દસ વરસનું અફીણનું બંધાણ માત્ર પચીસ દીવસમાં છુટી ગયું છે.

સ્ટોક નંબર (૪) નોવેલો.

૦-૧૨-૦ કુંદન અને કુસુમ સુંદીર ચિત્ર સહીત.
૦-૧૨-૦ ખુબીનો ખજાનો.
૦-૧૨-૦ રતીરમણ અને જાદુઇ પ્રેમ.
૦-૧૨-૦ ગુણસુંદરી રમુજી નોવેલ
૬-૧૨-૦ વિલાસ સુંદરી ભા. ૧-૨-૩

૬૧૨-૦

આ સાત પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ. ૭ાા હતી. હાલમાં ફક્ત રૂ. રાા માત્ર મળશે.

સ્ટોક નંબર (૫) નોવેલો.

૦-૧૨-૦ લતા અને લલીતા ચીત્રો સાથે.
૧-૧૨-૦ વીલસતી ભા ૧-૨-૩
૦-૧૦-૦ મત્યાસુંદરી રસીક નોવેલ
૦-૬-૦ યોગી અને રાજકન્યા.
૧-૦-૦ ઠગાગે ભાગ ૧-૨-૩-૪

૪-૮-૦

આ દશ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ. ૪ાા હતી હાલ માત્ર ૩ માત્ર.

સ્ટોક નંબર (૬) નોવેલો.

-૦ નિમકહલાલ સતિ મેનાં ભા. ૧
-૦ નિમકહલાલ સતિ મેનાં ભા. ૨
૧-૦-૦ કળીયુગની મહાકાળી
૩-૦-૦ કેશરી પ્રેમ પીજનમા સપનાએસે ભા. ૧-૨

૬-૪-૦

આ પાચ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૬ા હતી પણ હાલ ફક્ત રૂ ૪ાા માત્ર મળશે.

સ્ટોક નંબર (૭) નોવેલો.

૧-૦-૦ વિદ્યાચંદ્ર અને સુમતી સુંદીર ચિત્રો સહીત
૧-૦-૦ હિનદર મ તુ રમુજી નોવેલ.
૧-૦-૦ મોહિની ચંદ્ર ખન પ્રેમની ખુબી.
૧-૦-૦ વેરી નસાર

૪-૦-૦

આ ચાર પુસ્તકોની કીમત રૂ ૪ હતી હાલમા ફક્ત રૂ. રાા માત્ર.

સ્ટોક નંબર (૮) નોવેલો.

૨-૪-૦ પરમાર પ્રથુસીંહ ભા. ૧-૨
૧-૮-૦ ધની કુસુમ એટલે સરસ્વતીચંદ્રનો સ્થાશ્રમ.
૦-૮-૦ સ્વર્ગની સુંદરી
૧-૦-૦ અલખ જોતીષ.

૫-૪-૦

આ પાંચ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ. પા પણ હાલમાં માત્ર રૂ. રાા માત્ર

સ્ટોક નંબર (૯) નોવેલો.

૧-૪-૦ મુંબઈની શેઠાણી
૧-૦-૦ મદનચંદ્ર નોવેલ ભા. ૧
૧-૮-૦ મદનચંદ્ર ભાગ ૨
૦-૮-૦ વિષપ્રભા ભેદભરેલું ખુન.
૦-૮-૦ વિષ કન્યા

૪-૧૨-૦

આ પાંચ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૪ાા હતી હાલ થોડા દીવસોને માટે માત્ર રૂ ૩ાા

સ્ટોક નંબર (૧૦) નોવેલો

૩-૦-૦ નટવર અને ચંડાળ ચોકડી ભાગ ૧ રસપુર્ણક સુંદીર (૭૬) ચિત્રો સહીત
૧-૦-૦ પંદરલાખ પર પાણી.
૧-૦-૦ નજર કરીયારો
૧-૦-૦ રમણ અને તારા.

૬-૦-૦

આ ચાર પુસ્તકોની કીમત રૂ ૬ હતી હાલમાં થોડા દીવસો માટે ફક્ત રૂ. ૪ાા

સ્ટોક નંબર (૧૧) નોવેલો

૧-૮-૦ વિણાવેલી ભાગ ૧-૨
૦-૧૨-૦ મહીમા મહીપાદ.
૦-૮-૦ સુવર્ણ કુમારી
૦-૮-૦ લાવની લીલા.
૦-૮-૦ કુમુદ સુંદરી.

૩-૧૨-૦

આ ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ાાા હતી હાલ ફક્ત રૂ. ૨ા માત્ર મળશે.

સ્ટોક નંબર (૧૨) ઇતિહાસીક નોવેલ

૧-૦-૦ પૃથુરાજ ચોહાણ.
૧-૪-૦ ઔરંગઝેબ
૦-૮-૦ કેશરબા.
૦-૮-૦ મડળગની મોહીની.
૦-૮-૦ ચીતોડનો ઘેરો
૦-૮-૦ માનસીંગ અમેસીંગ

૪-૪-૦

આ ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૪ા હતી પણ હાલમાં ફકત રૂ ૩ માજ મળશે

સ્ટોક નંબર (૧૩) નોવેલો.

૪-૮-૦ બહાદુર બારવટીયા
૦-૧૨-૦ રતીકાન્તા મેવાડની સીંહણ
૦-૮-૦ નુરજહાન.
૦-૮-૦ અંધ સારંગીવાળો
૧-૮-૦ ગુરજીર પ્રતાપ રૂદ્ર ભા ૧-૨.

૩-૧૨-૦

આ ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ાા હતી હાલમા ફક્ત રૂ ૨ા માજ મળશે

સ્ટોક નંબર (૧૪) નોવેલો.

૧-૦-૦ પદનલતા
૦-૮-૦ સુગુણ મલીતા
૦-૪-૦ કમળા કિશોરી
૦-૮-૦ સગુણી માતા
૦-૧૨-૦ વિજયા વિજય.

૩-૦-૦

આ પાચ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ હતી પરંતુ થોડા દીવસના માટે ફકત રૂ ૨ માજ.

સ્ટોક નંબર (૧૫) ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનારાં પુસ્તકો

૦-૮-૦ બીરબલ.
૦-૮-૦ રાજાભોજને કવી કાળીદાસ.
૦-૮-૦ સાનિભદ્રા કવી કાળીદાસ.
૦-૮-૦ કવીકૌતુક
૦-૮-૦ કામની ચરીત્ર પદ્મણી પ્યાર
૦-૮-૦ બુડા પતીનો બળાપો
૦-૪-૦ ગમતપટ મસાલાદાર મુરબ્બો

૩-૪-૦

આ સાત પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ ૩ા હતી હમણા રૂ ૨

સ્ટોક નંબર (૧૬) નોવેલો

૧-૦-૦ ચંદ્રકળા બનુ પીતો બજાર
૧-૮-૦ કુમુદ કુમારી
૬-૦-૦ અર્જુન જાદુના પતગ ભા ૧-૪ સંપુર્ણ

૮-૮-૦

આ દશ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ ૮ાા હતી પરંતુ થોડા દીવસોને માટે માત્ર રૂ પાા માજ.

સ્ટોક નંબર (૧૭) નોવેલો.

૨-૪-૦ દેવીપુત્ર ભાગ ૧-૨.
૨-૦-૦ ચતુરસંઘ ભાગ એકથી ચાર
૦-૮-૦ ખંભાતનો ખુની

૪-૧૨-૦

આ સાત પુસ્તકોની કીમત રૂ ૪ાા હતી પણ હાલમાં ફકત રૂ ૨ા માજ

સ્ટોક નંબર (૧૮) વાર્તાઓ

૧-૮-૦ બત્રીસ પુતળીઓની મોટી વાર્તા
૦-૧૨-૦ સુડા બહોતરની મોટી (૭૨) વાર્તાઓ
૦-૮-૦ ગુલબકાવલીની મોટી અસલ ચીત્રો સાથે
૦-૮-૦ કામકળા અને કામરૂપની
૦-૪-૦ સોરઠ સાવલીંગાની મોટી વાર્તા
૦-૪-૦ ગજગામારૂની મોટી વાર્તા
૦-૪-૦ બગસકસ્તુરીની મોટી
૦-૪-૦ સુંદર કામદારની મોટી

૪-૪-૦

આ આઠ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૪ા હતી પણ થોડા દીવસોને માટે માત્ર રૂ ૩ માજ.

સ્ટોક નંબર (૧૯) વાર્તાઓ.

મનહર મોતી-રતીગન્ત-કેનરેનો-સાર અ કમળા-હીરાની ચીરી-વઇનાસ પચીસી-ભોજકુમાર એની રીતે દશ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂપીયા આ હતી પણ હાલમા થોડા દીવસોને માટે ફક્ત રૂ ૨ા માંજ મળશે.

સ્ટોક નંબર (૨૬) ભજનના પુસ્તકો.

૧-૦-૦ તુલસીદાસ-કબીરની સાખીઓ.
૧-૦-૦ દયારામ કૃત કાવ્ય મોટું.
૧-૦-૦ કાવ્યદોહન મોટું ભા. ૧-૫
૧-૧-૦ આત્મજ્ઞાનનો ભંડાર ૧
૦-૮-૦ ભજન સાગર
૦-૮-૦ કીર્તન સંગ્રહ.

૫-૦-૦
એની રીતે ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૫ હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૩ માંજ

સ્ટોક નંબર (૨૭) આખ્યાનો.

૧-૮-૦ અમરચરીત્ર ભક્ત બાપાલાલ કૃત.
૦-૧૨-૦ જાલંધર આખ્યાન સુંદર ચીત્ર સહીત.
૧-૮-૦ ભક્તી ભાતુ આખ્યાનો.
૧-૮-૦ ભક્તમાળ મોટું જેની અંદર આશરે સવા સો ભક્તના દાખલાઓ.
૦-૧૨-૦ મરીયા મર્યાદ.

૫-૦-૦
આ પાંચ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૬ હતી પણ હાલમાં થોડા દીવસો માટે ફક્ત રૂ. ૪॥ માંજ.

સ્ટોક નંબર (૨૮) આખ્યાનો.

નવી આખ્યાન-પ્રેહલાદ આખ્યાન, ચંદ્રહાસ આખ્યાન સુધ નવા આખ્યાન સુદામા, નરસિંહ મેતો, મીરાબાઇ [illegible] ઓખાહરણ એની રીતે દશ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૪॥ ઉપરાંત હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૨॥ માંજ મળશે.

સ્ટોક નંબર (૨૯) કથાઓના માટે.

૩-૮-૦ મહાભારત મોટું વ્યાસ વલ્લભરામ સુરજરામ કૃત (૧૮) પર્વ સુંદર ચીત્રો સહીત.
૧-૮-૦ વલ્લભકૃત કાવ્ય મોટું ભા. ૧-૨ .
૨-૦-૦ શીવપુરાણ મોટું. (શુક.)

૭-૦-૦
આ ત્રણ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૭ હતી પણ થોડા દીવસો માટે ફક્ત રૂ. ૫॥ માં.

સ્ટોક નંબર ૩૦ વાર્તાઓનાં પુસ્તકો.

તકદીરના તમાસા અને ખુબીનો ખજાનો બે પુસ્તક.

નસીબનાં નખરાં કે કીસ્મતનો ખેલ?

ગમે તે કહો! ભાવિ પ્રબળ છે! પ્રાણી પોતાના પ્રબળે પ્રાપંચીક તત્રથી નચાવે છે કોઇ હસાવે છે તો કોઇને રડાવે છે. રાજાને રંક અને રંકને રાજા બનાવી નહિ ધારેલી નહિ બનેલી વિચિત્ર ઘટનાઓથી જગત વિસ્મીત બનાવે છે સત્યનો જ્ય અને અનાથનો બેલી શ્રીહરિ આખરે લાયક ઉગારે છે. ઇત્યાદી વિષયથી આ વાર્તાઓ રસમય બને છે જેના કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ છે.

સ્ટોક નંબર ૩૨ ભાવીભકતોને માટે.

૧-૦-૦ અંબીકા કાવ્ય મોટું.
૧-૦-૦ સંગીત ગરબાવળી મોટી.
૦-૮-૦ વલ્લભનીતિ.
૧-૦-૦ વલ્લભ પદ માળા.
૦-૨-૦ દલપત કૃત ગરબાવળી.
૦-૪-૦ શ્રીવિલાસ ભા. ૧-૮
૦-૨-૦ નવરાત્રીના ગરબા.
૧-૦-૦ એન્જીર પદ માળા મોટી.

૫-૦-૦
આ આઠ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ. ૫ હતી પણ હાલમાં ફક્ત થોડા દીવસો માટે રૂ. ૩ માં મળશે.

સ્ટોક નંબર (૩૨) હુન્નરનાં પુસ્તકો.

૬-૮-૦ હુન્નર પ્રકાશ ૨૦૦૦ હુન્નરનો સંગ્રહ
૬-૦-૦ બ્રહત હુન્નર સાર સંગ્રહ.
૦-૪-૦ સાબુ બનાવવાનો હુન્નર
૦-૨-૦ પૈસા કમાવાનું સાધન.

૭-૧૪-૦

આ ચાર પુસ્તકોની કીમત રૂ ૧૩॥ા થાય પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૭ માજ મળશે.

(૩૩)
ગ્રાહકોને સુચના

સર્વ ગૃહસ્થોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ સ્ટોકનાં પુસ્તકો ફક્ત થોડા દીવસોના માટે આપવામા આવે છે લુજ નકલો ગીલકમાં બાકી છે આ સ્ટોકમાંનું કોઇ પુસ્તક સીલકમાં થઇ રહેશે તો તેના બદલે તેટલીજ કીમતનું બીજુ પુસ્તક મોકલવામાં આવશે. દરેક સ્ટોકનું પોષ્ટ ખર્ચ જુદુ પડશે.

સ્ટોક નંબર (૩૪) કથાનાં પુસ્તકો.

ગિરધરકૃત રામાયણ મોટુ મોટા ટાઇપ સુદીર ચીત્રો સહીત
કૃષ્ણચરીત્ર મોટુ જેની અંદર ગોકુળલીલા દ્વારકાલીલા મથુરાલીલા વિગેરેનો સંગ્રહ.
૧-૮-૦ નાભાસ્વામીકૃત ભક્તમાળ.

૬-૮-૦

આ ત્રણ પુસ્તકોની કીમત ખરસ રૂ. ૬॥ા હતી હજુ થોડા દીવસો માટે માત્ર રૂ. ૪॥ માજ.

સ્ટોક નંબર (૩૫) જ્ઞાનનાં પુસ્તકો.

૦-૮-૦ વચનવલ્લભ.
૦-૮-૦ ભાટોની ભજનમાળા.
૦-૮-૦ ભગવત્ન ભજન.
૦-૪-૦ પારસમણી.
૦-૮-૦ સત્ય ભજનાવળી.
૦-૪-૦ પરભાત મોટું.
૧-૦-૦ ભજનામૃત.

૩-૮-૦

સાત પુસ્તોકોની કીમત રૂ. ૩॥ હતી હાલમાં માત્ર રૂ. ૨ માજ.

સ્ટોક નંબર (૩૬) વેદાન્તનાં પુસ્તકો.

૧-૦-૦ પંચીકરણ રામબાવા કૃત.
૧-૦-૦ ગોગ વશિષ્ટ ગૈ. મુ.
૧-૦-૦ સ્વર્ગનું વિમાન પદીયાર કૃત
૧-૮-૦ ભક્તમાળ.
૦-૮-૦ વીદુર નીતિ.
૦-૮-૦ નદચાણાખ્યાન રાજનીતિ.

૫-૮-૦

આ ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૫॥ા હતી ફક્ત રૂ. ૪ માજ મળશે

સ્ટોક નંબર (૩૭) ગીતાજીનાં પુસ્તકો.

૧-૦-૦ પંચરત્ન ગીતા મોટી રેશમીપાકા પુઠા
૧-૦-૦ શીવગીતા ગુ. ટી.
૦-૪-૦ પાંડવગીતા.
૦-૪-૦ રામગીતા.
૦-૪-૦ ઓધવગીતા.
૦-૮-૦ ભગવતગીતા.

૩-૪-૦

આ ૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩। હતી હાલ માત્ર રૂ. ૨। માંજ મળશે.

સ્ટોક નંબર (૩૮) બ્રાહ્મણ ઉપયોગી

૩-૮-૦ શીવપુરાણ ગુ ટી. છુટાં પાનાં
૧-૦-૦ પુરોત્તમ મહાત્મ્ય ગુ. ટી
૧-૦-૦ ગરૂડપુરાણ ગુ ટી.
૧-૦-૦ એકાદશી મહાત્મ્ય ગુ ટી.
૦-૮-૦ દીપામણ સંગ્રહ ગુ. ટી

૭-૦-૦

આ પાંચ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૭ હતી ૫, હાલમાં ફક્ત ૧. પાા માંજ જોઇએ તો તાકીદે મંગાવી લ્યો. સીલકમાં જુજ નકલો બાકી છે.

સ્ટૅાક નંબર (૩૯) જોતીષનાં પુસ્તકો.

૨–૦–૦ જ્યોતિષ દરપણુ.
૧–૮–૦ જન્મ પત્રીકા નિર્બધ.
૧–૮–૦ વર્ષ પત્રીકા નિર્બધ.
૦–૮–૦ નવગ્રહ વિધાન પધતી.
૦–૨–૦ જનાવરોના શબ્દોની સુકનાવળી.
૦–૨–૦ સામુદ્રીક ગ્રંથ સુકનાવલી.
૦–૨–૦ ભડલી વાક્ય વરસાદ જોવાનું સાધન.
૦–૨–૦ ભરીપ ફળ.

૬–૦–૦

આ આઠે પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૬ હતી પરતુ થોડા દીવસોને માટે માત્ર રૂ. ૪॥ માંજ.

સ્ટૅાક નંબર (૪૦) નોવેલ.

ઇનામ, ભેટ મફત મંગાવી લ્યો–૨૧ પુસ્તકો. જેની અસલ કીમત રૂ. ૪ ઉપરાંત હોવા છતાં ફક્ત ક્નેટેએ તો મંગાવી લ્યો. તૈયાર છે. તૈયાર છે.

મદનચંદ્ર રસીક નોવેલ ભાગ ૧, ૨,
કીમત માત્ર રૂ. ૨॥
મફતમાં.

નોવેલો વારતાઓ ભજનો નાટકો વિગેરે મદનચંદ્રનું પુસ્તક ખરીદનારને ૨૧ પુસ્તકો ભેટ આપીએ છીએ સીલકમાં જુજ નકલો બાકી છે.

સ્ટૅાક નં. (૪૧) બે ઘડી આનંદ આપે તેવાં

મદન મોહનની વાર્તા–ચમત્કારી સાત પ્રશ્નોની વારતા, ચંદ્રરાજ પ્રભાવની અંધ સારંગીવાળો, સ્ત્રીવી વાણી ડહાપણનો દરીયો વિગેરે આઠ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૪ ના આશરાની છે પણ હાલમા માત્ર રૂ. ૨॥ માંજ.

સ્ટૅાક નંબર (૪૨)

તરણ્યાઓથે ડુંગર. સસ્તી કીમતમાં મોંઘાં પુસ્તો રૂ. ૨–૭–૦ જેવી નજીવી કીમતમા ૧ નહી પણ ૨૧ પુસ્તકો મંગાવો. એકવીસ પુસ્તકોની અસલ કી. રૂ. ૫॥ ઉપરાંત હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૨॥માં જ. એક એકથી જુદા વિવિધ પ્રકારના નામી ક લેખકોના આબાદ કલમથી લખાએલાં ૨૧ પુસ્તકો જેમાંના એક રતિ વિદ્યા અથવા કોકશાસ્ત્રની કીમત રૂ. ૧॥ છે પણ આ તો ૨૧ પુસ્તકો માત્ર ૨॥ માં મળે છે સીલકમાં જુજ નકલો બાકી છે.

સ્ટૅાક નંબર (૪૩) જાદુના પુસ્તકો.

૬–૦–૦ જાદુઇ કૌતક સંગ્રહ.
૩–૦–૦ અજાયબ જાદુના ખેલો.
૧–૮–૦ કૌતક રત્ન ભાંન્ડાગર એટલે કામરૂપ દેશની ઈન્દ્રજાળ મોટી સુંદર (૧૭)ચીત્રોના

૧૦–૮–૦

આ ત્રણ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૧૦॥ હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૬ માંજ

સ્ટૅાક નંબર (૪૪)જાદુનાં પુસ્તકો.

૧–૦–૦ જાદુઇ દેવ વિદ્યા.
૧–૦૦૦ કામરૂદેશની ઇન્દ્રજાળ.
૧–૦–૦ અનંતરંગ ગુપ્ત અર્થ.
૦–૮–૦ ગુપ્ત વિદ્યા.
૦–૮–૦ દેવતાઇ જાદુગર ચીત્રો સાથે.
૦–૮–૦ જોગી જાદુગર.
૧–૦–૦ જાદુ કળા પ્રકાસ.

૫–૮–૦

આ સાત પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૫॥ હતી હાલમાં ફક્ત રૂ. ૩ માંજ.

સ્ટોક નબર (૪૫) જાદુના પુસ્તકો.

જાદુકળા પ્રકાસ-દેવવિદ્યા-ઇન્દ્રજાળ જાદુ પ્રયોગ પ્રતાપ કામો-હીન્દી તલેસમાત-સુદર જાદુગર-જા ફ્રિ ડાયરી-સફ્ખળ-ધારેલુ કામ પારપાડનાર-વગેરે દસ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૪ ની હતી પણ હાલમા માત્ર રૂ ૨ા માંજ મળશે

સ્ટોક નબર (૪૬) વૈદકનાં પુસ્તકો

-૦-૦ અમૃતસાગર તથા પ્રતાપસાગર મોટો સ હેવામાં સહેલો વૈદકનો ગ્રંથ
-૮-૦ આયુર્વેદદિપ વૈદક મોટો ગ્રંથ
-૮-૦ યોગચિન્તામણી

-૦-૦

ત્રણ વૈદકનાં પુસ્તકોની કીમત રૂ ૭ હતી પણ માત્ર રૂ ૪ા

સ્ટોક નબર (૪૭) વૈદકનાં પુસ્તકો

-૮-૦ સારંગધર સહિતા
-૮-૦ નાડીજ્ઞાન તરગણી તથા અનુપાન તરગ ણી નાડી જોવાની પરીક્ષા
-૮-૦ આયુર્વેદ સુધાકર
-૮-૦ વૈદ્યસારસગ્રહ
-૮-૦ વૈદ્યામૃત
-૮-૦ વૈદવલ્લભ
-૪-૦ નિવિદ્યા શુભ ગ્રંથ

-૧૨-૦

આ સાત વૈદકના પુસ્તકોના કીમત રૂ ાા પણ હાલમા થોડા દીવસોને માટે ફક્ત રૂ ૫માં

સ્ટોક નબર (૪૮) વૈદકનાં પુસ્તકો.

૧-૮-૦ માધવનિદાન ગુ ટી
૧-૦-૦ અનત તરગ
૧-૪-૦ કોકશાસ્ત્ર
૪-૦-૦ આયુર્વેદ-કવિતામા વૈદક ગ્રથ

૬-૧૨-૦

ચાર પુસ્તકોની કીમત રૂ ૬ાા હતી હાલમા માત્ર રૂ ૫ માંજ મળશે.

સ્ટોક નબર (૪૯)

યોગી અને રાજકન્યા.

આ નેવલ કથામા કુલ ૨૧ પ્રકરણો છે તેમ અનુક્રમે અજાણ્યો માર્ગ! યોગીનો આશ્રમ! મૃગ લીનો શીકાર! બ્રહ્મ રાક્ષસ! નાશભાગ! ઓળખાણ રાજપુર સભા! દ્વદ યુદ્ધ! વિદાયગીરી! આન દિવસ! ગુપ્ત અનુચર! હલ્નો વિવાહની વાત! સ્વપ્ન વિગેરે વિષયો બોધજનક હોવા છતા કીમત માત્ર રૂ ૦-૬-૦ છે

સ્ટોક નંબર (૫૦)

૪-૦-૦ અરીફ ફ્નેલા મોટો ગ્રથ
૩-૦-૦ અરેબીયન નાઇટ્સ મોટો ગ્રથ

૭-૦-૦

આ બે પુસ્તકોની કીમત રૂ ૭ હતી હાલમાં ફક્ત રૂ ૫ માંજ મળસે

સ્ટોક નબર (૫૧) નોવેલો

૦-૧૨-૦ પાપી પીતા મુંક્ષવાન મોટી
૦-૮-૦ સ્વર્ગની સુદરી.
૦-૮-૦ સરસ્વ
૦-૪-૦ રોમીયો અને જુલીએટ
૦-૧૨-૦ ભોજકુમાર
૦-૮-૦ વઇતાલ પચીસી

૩-૪-૦

૭ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ા હતી હાલમાં ૩ રમા

સ્ટૉક નબર (૫૨) ગમત સાથે જ્ઞાન આપનારાં પુસ્તકો.

૦-૮-૦ હાસ્યનો હોજ ભા. ૧
૦-૮-૦ હાસ્યનો હોજ ભા. ૨
૦-૪-૦ મસાલાદાર કુરબ્બો
૦-૨-૦ તરત દાન મહાપુન્ય
૧-૦-૦ બીરબલ મોટો
૦-૨-૦ અજબ ખુન
૦-૮-૦ કવી કાળીદાસ
૧-૦-૦ ઠગારો ઉજન નગરીનો ભાગ ૧-૨
૪-૦-૦

આ નવ પુસ્તકોની કીમત રૂપીયા ચાર હતી પણ હાલમા ફક્ત રૂ ૨ાા માંજ મળશે

સ્ટૉક નબર (૫૩) વાર્તાઓ.

૧-૮-૦ જહાંદારશા બાદશાની (૨૦) વાર્તાઓ
૦-૮-૦ સડાપચીશીની (૨૫) વાર્તાઓ
૦-૮-૦ સુડામહોતરની (૨૮) વાર્તાઓ
૦-૨-૦ પાનનામીઠાની વારતા
૦-૨-૦ મેના પોપટની વારતા
૦-૮-૦ કામદારની વારતા
૦-૮-૦ કસ્તુરીની વારતા
૩-૧૨-૦

એવી રીતે સાત પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ાા હતી હાલમા માત્ર રૂ ૨।માંજ મળશે

સ્ટૉક નબર (૫૪) નોવેલો

૦-૧૨-૦ પરા પ્રેમની ખુબી
૦-૮-૦ એક બાળકનું ખુન
૦-૮-૦ છ દુખી અબળાઓ
૧-૦-૦ મહાત્માનું સીરાન
૦-૮-૦ અકબરની ઉદારતા
૩-૪-૦

આ પાચ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ા હતી હાલમા માત્ર રૂ ૨ માંજ.

સ્ટૉક નબર (૫૫) નોવેલો

૧-૦-૦ પ્રમદચદ્ર (આંધળાનો ગોળી બહાર)
૦-૪-૦ સુદર રસીક ભા ૧
૦-૪-૦ મણી મેનાં ભા ૨
૧-૦-૦ ભાગ્યહીન લાઇમેન
૧-૦-૦ શુરવીર પ્રતાપ રૂદ્ર ભા ૧
૧-૦-૦ શુરવીર પ્રતાપ રૂદ્ર ભા ૨
૪-૮-૦

આ છ પુસ્તકોની અસલ કીમત રૂ ૪ાા હતી પણ હાલમા ફક્ત રૂ ૩ માંજ મળશે

સ્ટૉક નબર (૫૬) ભકતોનાં અને સતિઓનાં ચરિત્રો.

૦-૧૨-૦ ભક્ત કબીરદાસ
૦-૧૨-૦ ભક્ત તુલસીદાસ.
૦-૮-૦ ભક્ત નરસી મેતા ચરિત્ર
૧-૦-૦ મીરાં ચરીત્ર મોટુ
૦-૧૨-૦ સતિ દમયતી
૧-૮-૦ ભક્તમાળ મોટુ
૫-૪-૦

આ છ પુસ્તકોની કીમત રૂ પા હતી પણ ખાસ દીવાળીના તહેવારના લીધે માત્ર રૂ ૩ાા માંજ

સ્ટૉક નબર (૫૭) નીતિનાં પુસ્તકો.

૧-૦-૦ પચતત્ર અથવા પચોપા આખ્યાન.
૦-૧૨-૦ ભર્તુહરી શતક ગુ ભા મુળ સહીત
૦-૮-૦ વલ્લભ નીતિ (પદ્ય બધ)
૦-૮-૦ વિદુર નીતિ મુળ સહીત ગુ ભા
૦-૮-૦ વ્યાખ્યાન રાજનીતિ.
૩-૪-૦

આ પાચ પુસ્તકોની કીમત રૂ ૩ા હતી પણ હાલમાં માત્ર રૂ ૨ાા માંજ મળશે

સ્ટોક નંબર (૬૩) જાદુનાં પુસ્તકો.

૧–૮–૦ તલેસમાત.
૦–૨–૦ ઇન્દ્રજાળ.
૧–૦–૦ જાદુઇ દૈવવિદ્યા.

૨–૧૦–૦

આ ત્રણ પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૨॥ાૂ હતી પણ હાલમાં માત્ર રૂ. ૨ માંજ.

સ્ટોક નંબર (૬૪) નાટકો ઉર્દુ જબાન.

ઉર્દુ જબાન ગુજરાતી હરફમાં નાટક મોટાં

૦–૬–૦ દીલફરોશ.
૦–૬–૦ બજમેફાની.
૦–૬–૦ સયદેહવસ.
૦–૬–૦ સફેદખુન.
૦–૬–૦ અમૃત–નાટક.
૦–૪–૦ ઇન્દ્રસભા ચીત્રો સાથે.
૦–૬–૦ કતલેનજીર.
૦–૬–૦ ગુલબકાવલી.
૦–૬–૦ ધુપછાંવ.
૦–૬–૦ મીઠાઝહર.
૦–૬–૦ અલાઉદીન.
૦–૬–૦ ઇન્તેકામ.

૪–૬–૦

આ બાર પુસ્તકોની કીમત રૂપીઆ ચાર અને ૭ આના હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૩ માંજ મળશે. જોઇએ તો તાકીદે મંગાવો.

સ્ટોક નંબર (૬૫) કીસ્સાઓ.

૦–૧૨–૦ ગુલબકાવલી કિસ્સો.
૦–૮–૦ ચાર દરવેસકા કીસ્સા.
૦–૮–૦ જવાહર હીન્દી.
૦–૮–૦ જંગનામા હજરત અલીકા.
૦–૮–૦ જંગનામા મોમદ હનીફકા.
૦–૧૨–૦ તોતાકહાનીકા કીસ્સા.
૦–૮–૦ ફસાને અજાયબ.

૪–૦–૦

સાત પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૪ હતી હાલ માત્ર રૂ. ૨॥

સ્ટોક નંબર (૬૬) નાટકો.

ઉરદુ જબાન ગુજરાતી હરફમાં નાટકો મોટાં

૦–૬–૦ અલીબાબા ઓર ચાલીસ ચોર.
૦–૬–૦ અસીરે હિર્સ.
૦–૪–૦ અંજમે સખાવત બાદશાહ ખુદાદોસ્ત.
૦–૬–૦ કસોટી ઉર્ફે દોરંગી દુનીયા.
૦–૬–૦ કાલીનાગન.
૦–૬–૦ ખવાબે હસ્તી.
૦–૬–૦ ખુબસુરત બલા.
૦–૬–૦ ખુનેનાહક.
૦–૬–૦ ગુલરૂજરીના.
૦–૬–૦ ગુલીસ્તાને ખાનદાને હામાન.
૦–૬–૦ જહરી સાપ ઉર્ફે કટોરા ભરખુન.
૦–૬–૦ બાગેદસસ્ત.

૪–૬–૦

આ બાર પુસ્તકોની કીમત રૂ. ૪ અને આના હતી પણ હાલમાં ફક્ત રૂ. ૩ માંજ.

સ્ટોક નંબર (૬૭) કીસ્સાઓ.

૦–૪–૦ મુઓકા સીતારા.
૦–૪–૦ મજનુએમદ હયાત.
૦–૮–૦ મલેકમોમદ.
૦–૮–૦ હદયતમુ. મુસલમાન
૦–૮–૦ હાતમતાઇકા કીસ્સા (સાત સવાલ સહીત.
૦–૨–૦ જેતુનકા કીસ્સા.
૧–૦–૦ કસકુલ અંબીયા મોટા કીસ્સો.
૦–૨–૦ મીરા સૈયદ અલી.

૩–૪–૦

આઠ પુસ્તકોની કીમત રૂ॥. ૩॥ હતી હાલમાં રૂ. ૨॥ માં મળશે.

શ્રી "સત્યનારાયણ" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં, પટેલ મોતીલાલ કાળીદાસે છાપ્યું.
સીવીલ હૉસ્પિતાલ સામે, પાનાભાઇની વાડીમાં—અમદાવાદ.

દવે કેમીકલ વર્કસમાં બનતી દવાઓના અભિપ્રાયો.

શાલીથી: "મી. એ. વી. હાઇબિજાસ્થી" લખે છે કે, જીવન ખાવાથી આરામ થાય છે.

ચીમઠાથી અબ્બાસઅલી ઇબ્રાહીમ—ધનવાન નામનું પુસ્તક મળ્યું તેમાંના વિષય ઘણા સારા છે, તેથી દરેક માણસને લાભ અને ઉન્નતિ થયા સિવાય રહેશે નહી,

મુ. વિવરા–ખાનદેશથી—ગોસ્વામી શ્રીયુત કાશીગીર ગુરૂ રેવાગીર લખે છે કે,—આપના તરફથી મેં ઘણી વખત દવાઓ સામટી મંગાવેલી હતી તે વાપરી જોતા અને ખાત્રી કરતાં તે ઘણીજ ચમત્કારી જણાઇ છે જેથી હવે બીજી રૂ. ૧૪ ની દવાઓ આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે વળતી પોસ્ટે મોકલશો.

ભંડારીયાથી—ગવરીશંકર ત્રીભોવન–લખે છે કે આપની પ્રમેહ પીલ્સની ગોળીઓ ખાવાથી મને ફાયદો થયો છે, અને પ્રમેહની જરાપણ અસર રહી નથી. તેથી હું આપને ખરા અંતઃકરણથી આશીર્વાદ આપુ છુ.

પાંડીચેરીથી હકીમ મહમદ સુલતાન હકીમ–લખે છે કે (તાર) જીવન તથા બીજી દવાઓ મળી તે વાપરતાં ઘણો ગુણ જણાય છે. માટે આજેજ જીવનના ૨૫ ડબા. વી. પી. કરી મોકલી આપો.

વેરાવળથી મેમણ હબીબ ઉસમાન લખે છે કે,—રેલ્વે ગાર્ડ મે રેમાનશાહે તમારી દવા ઘણી અકસિર છે તેવી ભલામણ કરી છે માટે સુદરી માથી ૩ બાટલી તુરત મોકલો.

જુનાગઢ રેલ્વેગાર્ડ–રહેમાનશાહ—સુંદરીસાથીથી સારો ફાયદો છે માટે બીજી ૩ બાટલી ફરી મોકલો.

મુંબાઇ ગીરગામ વસંત રઘુનાથ ગાંધી–સુંદરી સાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો.

નાશકરોડથી ડુંગરશી દેવચંદ—શ્વાસ-દમ નિવારણ ગોળીઓ જેની કી. રૂ ૩ છે, તે દવા અતિ ઉત્તમ વનસ્પતિની બનાવેલી રામબાણ ગુણકારી છે તેણે ઘણોજ ફાયદો કર્યો છે.

મુંબાઇ–પા, ઠાકોરભાઇ સુનદાસ—તમારી દવાથી ઘણો ગુણ છે તમારા લેપની દવા ઘણીજ અકસિર નીવડી છે,

ધ્રાંગધરાથી મોતીલાલ છગનલાલ—દંતમંજનથી સારો ફાયદો છે,

કોઠારાથી દુર્લભરામ દેવજી—સુદરીસાથી વાપરવાથી ઘણોજ સારો ફાયદો છે, .

અમદાવાદથી વકીલ–મી. ભાઇલાલ નદનાર દેશાઇ બી. એ એલ. એલ. બી. લખે છે કે, અમૃત જીવન કોલેરા ઉપર સારી અસર કરે છે અને ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓને કોલેરામાં આપી શકાય છે. તેની ખાત્રી કરી છે

રહીમતુલા વલીમહમદ મુબઇથી–લખે છે કે; તમારી પ્રથમ મોકલેલી દવાથી સારો ફાયદો થઇ ગયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી અમૃત જીવન ઝટ મોકલો

નાહારપાલીથી મી અબાલાલ કેસરીસીંહ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરી સાથીથી ઘણોજ સારો ફાયદો થયો છે. બીજી ૬ બાટલી સુદરીસાથીની તુરત વી. પી. થી મોકલો. હું તમારો જુનો ઘરાક છુ.

ચેહલાઇથી ઇશ્વરલાલ જમનાદાસ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરીસાથીની દવાથી સારો ફાયદો થયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી વી પી. મોકલો.

ખંભાત—ઓવરસીયર એન. જી. માલેકર લખે કે,–સુંદરીસાથીની દવાનો મીકરાબાઇ તારાબાઇ મારફત ઉપયોગમાં લેતાં સારી નીવડેલી છે. માટે હાલ બીજી ૩ બાટલી તુરત મોકલો.

રાજવાડીયાથી—સાધુ હરીદાસ ધર્મદાસ–તમારી દવાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે માટે આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે રૂ ૨૧) ની દવાઓ વી. પી. થી મોકલો.

કતારગામથી ઉમેદરામ. જયરામ લખે છે કે—સુંદરીસાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો.

ચલામલીથી શા મગનલાલ ગીરધર—અમે પ્રથમ સુંદરીસાથી મંગાવેલ તેથી ફાયદો થઇ ગયો છે તથા સંખેડેથી મારા મિત્ર સાધી પીતાબર દાજીએ ૧ ડઝન બાટલી મંગાવેલી તેમાં તેને ત્યાં તથા જેને તે દવા આપી તે બધાને આરામ થઇ ગયો છે.

હાલોલથી જીવા મુસા હાજી અને છગન બેચર લખે છે કે–આઇ ડ્રોપ્સની શીશીથી આંખને ઘણોજ આરામ થઇ ગયો છે.

ગમેતેવા રોગ મટાડવાને માટે લખો દવે કેમીકલ વર્કસ–અમદાવાદ.

Published by Jethalal Devshanker Dave, Panch Kuva, Four Roads, Ahmedabad, and Printed by Motilal Kalidas Patel at the Satayanarayan Printing Press near Civil Hospital Panabhai's Vadi-Ahmedabad.

પુસ્તક ૪ થું. અંક ૭ મો

ભાગ્યોદય.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

રાગદ્વેષથી રહિત અને આત્માને આધીન એવો પુરુષ, મનને વશ કરીને, ઇન્દ્રિયોવડે વિષયોમા રમતો છતા પણ શાન્તિને પામે છે. ૬૪ (ભ—ગી)

વિષયાનુક્રમણિકા.

અધિપતિ અને પ્રકાશક,
જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.
ભાગ્યોદય ઑફીસ—અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨ હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪.

ભાગ્યોદય—વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ માટે મંજુર થયું છે માટે લાયબ્રેરી-ઓએ તાકીદે ગ્રાહકમાં નામ નોંધાવવાં.

સૂચના.

આ માસિકનું માર્ચ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે. દરેક અંગ્રેજી માસની આખરે બહાર પાડે છે માટે તે માસીક બીજા માસની ૧૫ મી સુધીમાં ન મળે તો અમને જણાવવાથી ફરી મોકલીશુ. માસિકનુ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૨-૦ છે. હિંદુસ્તાન બહાર રૂ ૩ છે. ભેટ પર્શીઅન નાઇટસ અને નવી સાલનુ પંચાંગ મળે છે જેટના પોસ્ટેજ ૦—૨—નવીન થનાર ગ્રાહકને માર્ચ માસથી આજ સુધીના અંકો અને ભેટનું રૂ. ૨-૨-૦નુ વી પી. કરી લવાજમ વસુલ કરવામાં આવે છે. પાછલા અંકો શીલીક હશે ત્યાં સુધીજ અપાશે, માટે નવિન ગ્રાહકોએ વેળાસર ગ્રાહક થવુ

પત્ર વ્યવહાર કરનારે પોતાનું પુરેપુરૂ શિરનામુ લખવુ જોઇએ. જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ સિવાય જવાબ આપવામાં આવતો નથી. શિરનામું બદલવા માટે ગ્રાહક નંબર જરૂર લખવો. ટુકી મુદત માટે શિરનામું ન બદલાવવું જોઇએ.

ભાગ્યોદયના પાછલા વૉલ્યુમો થોડાંજ શીલીક છે તે જ્યાં સુધી હશે ત્યા સુધીજ મળશે.
ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૧ લુ બાંધેલુ રૂ ૨-૦-૦
ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૨ જુ બાંધેલુ રૂ ૧-૮-૦
ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૩ જુ બાંધેલુ રૂ ૧-૮-૦

નવું પુસ્તક—સરવે, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જુથ.—નવા સુધારા વધારા સાથે ત્રીજી આવૃત્તિ કીમત રૂ ૨-૦-૦ પો ૦-૪-૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય,—અમદાવાદ.

આજના અંક સાથે દરેક ગ્રાહકને
સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનુ ભાગ્યોદયનું

શુદ્ધ ગુજરાતી પંચાંગ.

ભેટ મોકલવામા આવ્યુ છે, જે સબાળી વેચુ જેમાં, સવત ૧૯૭૩ ની સાલનુ માસવાર ભવિષ્યફળ, દરેક માસમા અનાજ વગેરે, રૂ. વિગેરેના ભાવ કેવા રહેશે, કયારે ચડશે ક્યારે ઉતરશે, સુખાકારી કેવી રહેશે, વરસાદ કયા માસમા ક્યારે કેટલો પડશે, તે ઉપરાંત, અનુભવસીદ્ધ દવાઓના ટુચકા, રેલ્વે ગાઇડ, પોસ્ટલ ગાઇડ, વેપારી બાતમી, કઇ વસ્તુ કયાં મળે છે, મોટા શહેરોની માહીતી, ત્યાં કયા ઉતરવું વિગેરે, મુસાફરીમાં કયાં ગાડી બદલવી, જાત્રાનો ભોમીયો, હાથ જોઇ ભવિષ્ય કહેવાની રીત જન્મકુંડળી જોવાની રીત વિગેરે ઉપયોગી વિષયો આપવામા આવ્યા છે, છુટક કી. ૦-૨-૦ પણ ૧૦૦ સામટી મંગાવનારને રૂ ૫-૦-૦, ૫૦ ના રૂ ૩-૦-૦ અને ૨૫ નકલનો રૂ. ૧-૮-૦ પડશે વધુ મંગાવનારે રેલ્વે પાર્સલથી મંગાવવાં.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

आयुर्वेद चरक संहिता.

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર—પ્રથમ ભાગ—વૈદિકનો પ્રાચિન અને મહત્વનો ગ્રંથ આજ છે. આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેમાં હાલમાં—નવી ગણાતી—વગર દવાએ રોગો મટાડવાની વિદ્યાઓનો પણ સમાવેશ થયેલો છે, દરેક વૈદ, ડાક્ટર, હકીમ અને શરીરને નિરામય રાખવા ઇચ્છનારે આ ગ્રંથ ખરીદવોજ જોઇએ. કી. રૂ. ૫

તંત્રી ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૪ થું.] માહે સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૬. [અંક ૭ મો.

आंतरप्रकाशने अभ्यर्थना.

(પ્રીતમ પ્રાણાધાર—એ લય.)

મારા આંતર દિવ્ય પ્રકાશ[1] મુજને દોરજે;
મારા માર્ગમાં પાડી ઉજાશ, મારો નેતા થજે.
સત્યનો હું જીજ્ઞાસુ છું,
તારો દોર્યો આવીશ હું;
પ્રાપ્તવ્ય સિદ્ધ થવાને તું સન્માર્ગે પ્રેરજે. મારા. ૧

તારાથી જાણીશ જ્ઞાન હું,
વળી ઓળખીશ ભગવાન હું,
આનંદ શાંતિ ને સુખતણા ધામે તું લઇ જજે. મારા. ૨

અંતરમાં જો કે ગુપ્ત છું,
થાતો ન પણ કદી લુપ્ત તું;
છુટો પડી શકતો નથી હુંથી તું રજે. મારા. ૩

તારાથી મારો અભેદ હું,
જેહ ક્ષણેથી અનુભવું;
તેજ ક્ષણેથી આંતરતિમિર મને ત્યજે. મારા. ૪

તત્ત્વ સત્ય મુજ ઉર રાજતું,
મારૂં મારામાં વિભ્રાજતું;
માટે મને દોર ચઢી રહી મુજ રથની ધ્વજે. મારા. ૫

શ્રી. ઉ.

सर्वोत्तम उद्देश विनानुं जीवन व्यर्थ छे.

(જે કરશે તે ભરશે—એ લય.)

ઉચા ઉદ્દેશ વિનાનું જીવન નકામું,
નિજ હિતને બદલે અહિત કરે તે સામું.
ભલે કાગળ સુન્દર લખીયો, પરબીડીયામાં પણ બીડીયો;
પણ જાણો તે રઝળીયો, ઉપર જો નથી સરનામું. નિજ. ૧
છો રહ્યા ચોપડા મોટા, પણ તેહ થવાના ખોટા;
નાણાં મળવામાં ટોટા, અંદર જો લખ્યું નથી નામું. નિજ. ૨
હલકો ઉદ્દેશ ધર્યાથી, નથી ઉચ્ચ થતાં કર્માદિ;
ઉપજાવે ઉલટો ઉપાધિ, (જેમ) અણુસમજ્યું ખાય બિવામું; નિજ. ૩
ઉંચો ઉદ્દેશ ધરીને, રહે તેને જે અનુસરીને;
તે ભમે નહી ફરીને, પ્રભુનું એ ઠરારનામું. નિજ. ૪
ઉત્તમ ઉદ્દેશને ધાર્યો, તેનો ધન્ય થયો જન્મારો;
તેનો સદાય છે જયવારો, તેઓને તો શિર નામું. નિજ. ૫

શ્રી. ઊ.

परमात्मामां अद्भुत प्रेम प्रकटाववा प्रबोध.

(થઇ પ્રેમ વશ પાતળીયા—એ લય.)

કોઇ પ્રીત અજબ લગાવી, મ્હારા પ્રભુથી હૃદય લગાવીરે. કોઇ.
નિજ ઇચ્છાનુસાર રંગે પ્રભુને પણ પ્રકટ નચાવી,
ગમો દૈવી રાસ રચાવી;
નિજ હરિથી હાથ મીલાવીરે. કોઇ. ૧
તેવી પ્રીતિ પ્રકટાવો જેથી પ્રભુ આનંદે વધાવી;
લઇ ભેટો આવી આવી;
હરીએ મોજે મન ભાવીરે. કોઇ. ૨
સહજ સહજમાં ભાગે એવી પ્રીત ન રંગ પ્રકટાવી.
રંગે ઉપટી અધિક દઢાવી,
જે ન ભાગે કોથી ભગાવીરે. કોઇ. ૩
રોક્યો રોકી રોકાય ન એવો ઉમળકો ઉપજાવી,
લે ન ભેટવા બાથ ભીડાવી;
તો શું કર્યું પ્રેમી કહાવીરે. કોઇ. ૪

શ્રી. ઊ.

॥ ॐ ॥

॥ श्री परब्रह्म परमात्मने नमः ॥

आत्मबोध.

(લેખકઃ-શ્રીયુત હરિલાલ નૃસિંહરામ વ્યાસ.)

अनुष्टुप् छद.	અનુષ્ટુપ છંદ.
तपोभिः क्षीणपापानां शान्तानां वीतरागिणां । मुमुक्षुणामपेक्षोऽय- मात्मबोधो विधीयते ॥ १ ॥	તપોથી[1] ક્ષીણ પાપી[2] ને શાન્ત[3] વૈરાગી[4] જેહ છે, તેવા મુમુક્ષુ માટે[5] આ આત્મબોધ રચેલ છે. ૧
	વસંતતિલકા વૃત્ત.
बोधोऽन्यसाधनेभ्योहि साक्षान्मोक्षैक साधनं । पाकस्य वह्नि वज्ज्ञानं विना मोक्षो न सिध्यति ॥ २ ॥	છે બોધ[6] અન્ય સૌ સાધનમાંહીં[7] શ્રેઠ, સાક્ષાત[8] મોક્ષતણું સાધન એક તેજ, અગ્નિ વિના નહિજ પાકની[9] સિદ્ધિ જેમ, સિદ્ધિ ન મોક્ષતણી બોધવિનાજ તેમ.[10] ૨
अविरोधितया कर्म ना विद्यां विनिवर्त्तयेत् । विद्याविद्यां निहन्त्येव तेजस्तिमिरसंघवत् ॥ ३ ॥	અજ્ઞાન કર્મ દ્વય ભિન્નપણાથી ચાલે,[11] માટેજ અજ્ઞપણને નહિ કર્મ ટાળે; અજ્ઞાનને તરત જ્ઞાન હણીજ દે છે,[12] જેવો પ્રકાશ સહુ તિમીરને હરે છે. ૩

---

૧ કૃચ્છ્ર, અતિકૃચ્છ્ર, અને ચાંદ્રાયણાદિ વ્રતો નિત્ય નૈમિતિક કર્મો, તથા શારીરિક. વાચિક અને માનસિક પ્રત્યેક સાત્વિક રાજસ અને તામસ તપ છે. ૨ જેના અંતઃકરણમાંથી રાગાદિ દોષો નાશ પામેલા છે તેવા. ૩ દોષ રહિત થવાથી કોઈ પણ પ્રકારના ક્ષોભ વિનાના. ૪ આ લોક ને પરલોકના ભોગની ઇચ્છા વગરના. ૫ મોક્ષની ઇચ્છાવાળા, એટલે સંસારમાંથી છૂટવાને માટે પ્રયત્ન કરનારા. ૬ જ્ઞાન. ૭ તપ, જપ, મંત્ર, કર્મ, યોગ વગેરે. ૮ બીજાં સાધન તો અંત કરણની શુદ્ધિ કરી જ્ઞાનદ્વારે મોક્ષ આપે છે; પણ આ બોધ તો પોતેજ અજ્ઞાનનો નાશ કરી મોક્ષ આપે છે. ૯ રસોઇ. ૧૦ શ્રીમદ્ ભાગવતના સ્કંધ ૧૧ અ. ૧૯ શ્લોક ૪ થામાં કહ્યું છે કે—

तपस्तीर्थं जपो दानं पवित्राणीतराणि च ।
नालं कुर्वन्ति तां सिद्धिं या ज्ञान कलया कृता ॥

એટલે, 'જે સિદ્ધિ જ્ઞાનના લેશથી-જ્ઞાનની એક કળાથી થાય છે, તે તપ, તીર્થ, જપ, દાન, અને બીજા અનેક પવિત્ર પદાર્થોથી થઇ શકતી નથી. ૧૧ કર્મની ઉત્પત્તિ અજ્ઞાન-અવિદ્યામાંથી થએલી છે માટે 'અજ્ઞાન અને કર્મ બેઉ એક બીજા સાથે અવિરોધીપણે વર્તે છે. ૧૨ જેમ પ્રકાશને ને અંધકારને શત્રુતા છે, તેમ જ્ઞાનને ને અજ્ઞાનને શત્રુતા છે; તેથી જેમ પ્રકાશ અંધકારનો નાશ કરે છે, તેમ જ્ઞાન અજ્ઞાનનો સમૂળ નાશ કરે છે.

परिच्छिन्न इवाज्ञाना-
तन्नाशे सति केवलः ।
स्वयं प्रकाशते ह्यात्मा
मेघापायेंऽशुमानिव ॥ ४ ॥

અજ્ઞાનથી[1] દિસત છાદિતના[2] સમો તે,
અજ્ઞાન દૂર પળતાં ઝટ એક પોતે,
આત્માજ નક્કી નિજ પૂર્ણ પ્રકાશ આપે[3],
જેવી રીતે ઘન ગયે રવિતેજ વ્યાપે.[4] ૪

પ્રહર્ષણીય.

अज्ञानकलुषं जीवं
ज्ञानाभ्यासाद्धि निर्मलं ।
कृत्वा ज्ञानं स्वयं नश्येत्
जलं कतकरेणुवत् ॥ ५ ॥

અજ્ઞાને[5] મલિન[6] થએલ જીવ તેને[7],
જ્ઞાનાભ્યાસથી[8] અતિ નિર્મળા કરીને,
પોતે તે પણ શુભ જ્ઞાન નાશ પામે[9],
પાણીનો મળ હણી નિર્મળી[10] વિરામે. ૫

વસંતતિલકા.

संसारः स्वप्नतुल्यो हि
रागद्वेषादि संकुलः ।
स्वकाले सत्यवद्भाति
प्रबोधे सत्यसद्भवेत् ॥ ६ ॥

સંસાર સ્વપ્નસમ[11] સર્વ રીતેજ જાણો,
દ્વેષાદિ રાગ થકી[12] પૂર્ણ ભરેલ માનો;
બન્ને સ્વકાલમહીં[13] સત્ય સમાન લાગે,
થાતાં પ્રબોધ[14] ઝટ એક અસત્ય ભાસે. ૬

तावत्सत्यं जगद्भाति
शुक्तिकारजतं यथा ।
यावन्न ज्ञायते ब्रह्म
सर्वाधिष्ठानमद्वयम् ॥ ७ ॥

આધારભૂત જગ સર્વનું એક જે છે,
તે બ્રહ્મ જ્યાં સુધી અજાણ્યું વિષેજ રે'છે;
ત્યાં સુધી સર્વ જગ સત્ય જણાય જેમ,
અજ્ઞાત છીપ ખરૂં રૌપ્ય દિસેજ તેમ.[15] ૭

૧ ઊંચત્વનીચત્વાદિ શરીરાધ્યાસ આત્મામાં અજ્ઞાનથી કલ્પેલા છે, તેને લીધે. ૨ ઢંકાએલા જેવો. ૩ પરિપૂર્ણ અદ્વૈત આત્મા પ્રકાશે. ૪ આત્મા તો સૂર્યની પેઠે નિરંતર સ્વપ્રકાશિત જ છે, પણ જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ (કોઈ વખત) મેઘના વાદળના પડદાથી દેખવામાં આવતો નથી, તેમ અજ્ઞાનના (અજ્ઞાનરૂપી) પડદાથી આત્માનો પ્રકાશ દેખવામાં આવતો નથી, અર્થાત્ અજ્ઞાનરૂપ વાદળ દૂર થતાં આત્મા રૂપ સૂર્ય પૂર્ણ પ્રકાશમાન ભાસે છે. ૫ અજ્ઞાનવડે. ૬ અજ્ઞાનનાં કાર્યભૂત અહંતા અને મમતા છે. તે વાળો એટલે દેહ હું છું અને વસ્તુઓ મારી છે એવા અભિમાનવાળો થએલો. ૭ તેવા જીવને. ૮ જ્ઞાનનો અભ્યાસ બહુ કાળ સુધી કરતાં જ્ઞાનાકાર વૃત્તિ થતાં અજ્ઞાન વૃત્તિ દૂર થાય તે વડે. ૯ અજ્ઞાનની વૃત્તિ, કેમકે વૃત્તિ એ પણ અજ્ઞાનનું કાર્ય છે. ૧૦ એક જાતનાં ફુલનો ભૂકો તે પાણીમાં નાંખવાથી પાણીમાંનો કચરો વગેરે બધા મેલને લઈ પાણીને નિર્મળ કરી તળીએ ઠરી જાય છે. (એને નિર્મળીનાં ફળ પણ કહે છે) અર્થાત્ જીવરૂપ મલિન આત્મામાં જ્ઞાનાનુભવ રૂપ ભૂકો નાંખવાથી અજ્ઞાન વૃત્તિરૂપ જીવ ભાવ તે રૂપી મેલ તે દૂર થતાં કેવળ નિર્મળ આત્માજ રહેતાં તે જ્ઞાનાનુભવ મટી જાય છે. ૧૧ મિથ્યા જ છે. ૧૨ રાગદ્વેષાદિથી, રાગ-આસક્તિ, અને દ્વેષ=અસૂયા, ઈર્ષા, શત્રુતા વગેરે સુખ દુઃખની પેઠે રાગદ્વેષનું જોડું છે. ૧૩ પોતપોતાના સમયમાં એટલે સંસાર અહંકારનું કારણ અજ્ઞાન હોય ત્યાં સુધી; અને સ્વપ્ન નિદ્રા હોય ત્યાં સુધી. ૧૪ સદ્‌ગુરૂની કૃપાથી તત્ત્વ મસ્યાદિ મહા વાક્યનું જ્ઞાન થતાં, સ્વપ્નના સંબંધમાં સંપૂર્ણ જાગૃતી આવતાં. ૧૫ ધોળી ચળકતી છીપ (અથવા છીપની કકડી) રસ્તામાં જતી પડી હોય તો તેજોથી

सच्चिदात्मन्यनुस्यूते
नित्ये विष्णौ प्रकल्पिताः ।
व्यक्तयो विविधाः सर्वा
हाटके कटकादिवत् ॥ ८ ॥

આ સચ્ચિદાત્મ વળી નિત્યજ સર્વ વ્યાપી,
વિષ્ણુ વિષે[1] વિવિધ વ્યક્તિ[2] બધીય કલ્પી;[3]
છે એક જો વિવિધ ઘાટ વિષે જ હેમ[4],
તેમાં કડાદિ કલ્પ્યાં વિધ નામ[5] જેમ. ૮

यथाकाशो हृषीकेशो
नानोपाधिगतो विभुः ।
तद्भेदाद्भिन्नवद्भाति
तन्नाशे सति केवलः ॥ ९ ॥

આકાશ જેમ ઘટ રૂપ ઉપાધિયોમાં,
વ્યાપી રહ્યે વિવિધ રૂપ જણાય તેમાં;
માયા ઉપાધિ થકી આત્મ[6] વિવિધ ભાસે,
ઉપાધિ નાશ થકી એકપણું જણાશે.[7] ૯

नानोपाधिवशादेव
जातिवर्णाश्रमादयः ।
आत्मन्यारोपितास्तोये
रसवर्णादि भेदवत् ॥ १० ॥

ઉપાધિયોથી[8] વર્ણાશ્રમ[9] જાતિ[10] કલ્પી,
આત્મા વિષે પણ ન વાસ્તવ[11] તેહ નહી;
જેવી રીતે મધુર સ્વચ્છ જળે અનેક,
ઉપાધિ[12] વર્ણ રસ[13] દે પણ સ્વચ્છ તેજ. ૧૦

અથવા ઉપલક. ઉપલક જોનારને જ્યાં સુધી "આ છીંપ છે" એવું ન સમજાય ત્યાં સુધી તે રૂપા જેવીજ જણાવાથી "આ રૂપું છે" એવી પ્રતિતિ થાય છે. જોનાર જ્યારે પાસે જઇને તે છીંપને હાથમાં લઇને (ઉંધી છતી કરી) અનુભવ કરે છે, ત્યારે "આ તો છીંપ છે" એમ જાણે છે. પછી રૂપાનો ભાવ કેવી રીતે ક્યાં જાય છે તે અકથ્ય છે તેજ રીતે જ્ઞાન દૃષ્ટીએ જગતનો અનુભવ કરતાં (જેમ છીંપમાં રૂપાનાં ગુરૂત્વ ધટત્વાદિ લક્ષણો ન જણાવાથી, ને છીંપનાં લઘુત્વનીલત્વાદિ લક્ષણો જણાયાથી છીંપનોજ નિર્ણય થાય છે તેમ તેમાં જગતનાં લક્ષણ ન જણાતાં બ્રહ્મનાંજ (સત્ય, જ્ઞાન, અનંત એ) લક્ષણો સર્વત્ર જણાવાથી "આ સર્વ બ્રહ્મજ છે" એવો નિર્ણય થાય છે. ૧ માળાના મણકામાં દોરાની પેંઠે સર્વ વ્યાપક, સચ્ચિદાનંદ અને નિત્ય (ત્રિકાળાબાધિત) બ્રહ્મમાં. ૨ દેવતા. નર, પશુ, સ્થાવર, જંગમ, ઇત્યાદિ જે-જે રૂપ જોવામાં, સાંભળવામાં ને ધારવામાં આવે છે તે. ૩ સર્વનું મૂળ બ્રહ્મ છે, તે મૂળથી ભિન્નતા બીલકુલ નથી છતાં આકાર ભેદથી કલ્પના કરેલી છે. ૪ સોનું. ૫ કડું, વીંટી, કુંડળ વગેરે ધારો કેવળ સુવર્ણ રૂપજ છે છતાં આકાર ભેદે જુદા જુદા નામ કલ્પેલાં છે. ૬ મનાદિ અગીઆર ઇંદ્રિયોનો સ્વામિ અને સર્વ વ્યાપક વિભુ. ૭ ઘડો, ગાગર, ગોળો, વગેરે પાત્રને લીધે આકાશના તેવા આકાર બંધાએલા જણાય છે, તે પાત્રનો નાશ થતાં તે પાત્રના આકારનું આકાશ બહારના આકાશમાં (જેમ પાણીથી ભરેલો ઘડો પાણીમાંજ બુડેલો હોય ને તે ફુટી જતાં પાણી પાણીમાં ભળી જાય છે તેમ) ભળી જઇ અદ્વૈત થાય છે. તેમજ આત્મા સ્થુળ સૂક્ષ્માદિ ઉપાધિયોમાં (સર્વવ્યાપકપણે) રહેવાથી તેવા આકારનો જણાય છે, પણ તે ઉપાધિયોનો નાશ થવાથી (નાશ થવાથી એટલે માટીના ઘડાની પેંઠે ફુટી જવાથી નહિ, પણ સદ્ગુરૂની કૃપાથી તત્ત્વમસ્યાદિ મહાવાકયોનો અનુભવ થયે કાલ્પનિક ઉપાધિઓની કલ્પના મટી જવાથી) અદ્વૈત સમજાય છે. ૮ સ્થુળાદિથી. ૯ બ્રહ્મચર્યાદિ ૧૦ બ્રાહ્મણાદિ ૧૧ વાસ્તવિક ખરી રીતે. ૧૨ પાત્ર સંસર્ગાદિ. ૧૩ નીલાદિરંગ, અને ખારા તીખાદિ સ્વાદ.

पंचीकृत महाभूत-
संभवं कर्मसंचितं ।
शरीरं सुखदुःखानां
भोगायतनमुच्यते ॥ ११ ॥

हरिगित.

આરબ્ધનાં સુખ દુઃખ
ભોગવવા તણું સાધન જે,
આ શરીર થયું છે મિશ્ર પંચ
ભૂતોથી સ્થુળ ઉપાધિ[1]એ. ૧૧

पंच प्राण मनो बुद्धि
दशेंद्रिय समन्वितं ।
अपंचीकृतभूतोत्थं
सूक्ष्मांगं भोगसाधनं ॥ १२ ॥

જે[2]પંચપ્રાણ[3]દશેંદ્રિય[4]મન,[5]
બુદ્ધિ[6] સત્તર સાથનું,
ઉપજ્યું અપંચીકૃતથી[7]તે (છે)
સૂક્ષ્માંગ[8]સાધન ભોગનું. ૧૨

अनाद्यविद्या निर्वाच्या
कारणोपाधिरुच्यते ।
उपाधि त्रितयादन्य-
मात्मानमवधारयेत् ॥ १३ ॥

ને જે અવિદ્યા છે અનાદિ,
અકથ્ય[9]કારણ દેહ[10]તે.
એ ત્રિવિધ ઉપાધિથી જૂદો,
આતમને[11]તું જાણજે. ૧૩

पंचकोशादि योगेन
तत्तन्मय इव स्थितः ।
शुद्धात्मा नीलवस्त्रादि
योगेन स्फटिको यथा ॥ १४ ॥

તે શુદ્ધ આત્મા પંચકોશા-
દિથી[12]તન્મયસમ[13]દિસે,
જેવો સ્ફટિકમણિ[14] દીસતો
નીલાદિ વસ્ત્રોની વિશે. ૧૪

૧ આમા સ્થુળાદિ ઉપાધિઓનું સ્પષ્ટિકરણ કરતાં સ્થુળ ઉપાધિ એટલે શું? તે જણાવ્યુ છે. મિશ્ર પચ મહાભૂતમય જે આ દેહ-શરીર છે તેજ સ્થુળ ઉપાધિ કહેવાય છે. તેમાં પચ મહાભૂત નીચેના પ્રમાણમાં મિશ્ર થએલાં છે. આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, જળ, અને પૃથ્વી એ પંચ મહાભૂત કહેવાય છે. આકાશમાં $\frac{1}{2}$ આકાશ અને $\frac{1}{8}$ વાયુ, $\frac{1}{8}$ અગ્નિ, $\frac{1}{8}$ જળ, અને $\frac{1}{8}$ પૃથ્વી છે. વાયુમા $\frac{1}{2}$ વાયુ અને $\frac{1}{8}$ આકાશ, $\frac{1}{8}$ અગ્નિ, $\frac{1}{8}$ જળ, ને $\frac{1}{8}$ પૃથ્વી મળેલાં છે, એજ રીતે પ્રત્યેક મુખ્યમાં મુખ્ય અર્ધું બાકીના અરધમા બાકીના ચાર આઠમા આઠમા ભાગથી મળેલા છે. ૨ આમાં બીજી સૂક્ષ્મ ઉપાધિ જે લીંગ દેહ છે તે વિષે કહ્યુ છે. ૩ પ્રાણાપાનાદિ. ૪ પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિયો ને પાંચ કર્મેંદ્રિયો. ૫ સંકલ્પ વિકલ્પ કરનારૂં મન. ૬ નિશ્ચય કરનાર તે બુદ્ધિ. ૭ અમિશ્ર પંચમહાભૂતથી. ૮ સૂક્ષ્મદેહ. ૯ આમાં અનાદિ કાળની અવિદ્યારૂપ ત્રીજી કારણદેહ નામની ઉપાધિ વિષે કહ્યુ છે. તે સત્ છે કે અસત્ છે તે કહેવાતુ નથી, કારણ કે એ અવિદ્યા છે અને એની બ્રહ્મમાથી કાલ્પનિક ઉત્પત્તી છે તેથી સત્ કહેવાતી નથી, તેમજ એ અનાદિ કાળની અને "છે" એમ કહેવાય છે તેથી એ અસત્ પણ કહેવાતી નથી માટે તેને નિર્વાચ્યા કહેલી છે. ૧૦ વાસનારૂપ દેહ તે કારણદેહ કહેવાય છે. ૧૧ ઉપરની સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, ને કારણ દેહરૂપી ત્રણે ઉપાધિઓનો સાક્ષી જે એ ત્રણેથી ભિન્ન છે તેજ એક આત્મા છે. એમ જાણવું. ૧૨ અન્નમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય અને આનંદમય એ પાંચકોશોથી, તથા ક્ષુધા, તૃષા, જન્મ, મૃત્યુ, સુખ ને દુઃખ એ ૭ ઉર્મીઓથી-સાથે. ૧૩ એકત્ર થઇ ગએલા જેવો. ૧૪ નિર્મળ શ્વેતમણિ.

वपुस्तुषादिभिः कोशै-
र्युक्तं युक्त्यावघाततः ।
आत्मानमन्तरं शुद्धं
विविच्यात्तन्दुलं यथा ॥ १५ ॥

ડાગેરના છોડા તજી
ચોખા ગ્રહાય જ તેમ આ,
યુક્તિથી કોશ[1] વપુ[2] તજી
કેવળ ગ્રહો શુદ્ધાતમા ૧૫

सदा सर्वगतोप्यात्मा
न सर्वत्राव भासते ।
बुद्धावेवावभासेत
स्वच्छेषु प्रतिबिंबवत् ॥ १६ ॥

આત્મા સદા સૌ ઠામમા છે,
પણ બધે ન જણાય તે,
શુદ્ધ[3]બુદ્ધિમાં જ જણાય જ્યમ
પ્રતિબિંબ સ્વચ્છ[4]વિષે પડે. ૧૬

देहेंद्रियमनो बुद्धि
प्रकृतिभ्यो विलक्षणं ।
तद्वृत्ति साक्षिणं विद्या
दात्मानं राजवत्सदा ॥ १७ ॥

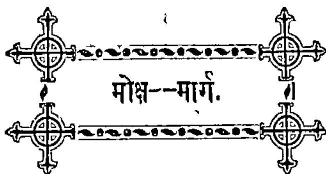
દેહેંદ્રિયો મન બુદ્ધિ ને
પ્રકૃતિથી જ વિલક્ષણો,[5]
છે સાક્ષિ તેમની વૃત્તિનો
આત્મા સદા નૃપના સમો[6]. ૧૭

व्यापृतेष्विंद्रियेष्वात्मा
व्यापारीवाविवेकिनां ।
दृश्यतेऽभ्रेषु धावत्सु
धावन्निव यथा शशी ॥ १८ ॥

છે ઇંદ્રિયો વ્યાપારી[7] પણ
મૂઢ[8] આત્મને તેવો ગણે,
જ્યમ દોડતુ વાદળ છતા
શશી દોડતો[9] બાળક[10] ગણે[11] ૧૮

---

૧ પંચકોશ ૨ દેહ. ૩ રાગદ્વેષાદિ દોષોથી રહિત તે શુદ્ધ ૪ નિર્મળ જળમાં, અથવા નિર્મળ દર્પણમા. ૫ દેહ, ઇંદ્રિયો, મન, બુદ્ધિ, અને પ્રકૃતિ એ સર્વથી કેવળ વિલક્ષણ-જુદાપણાવાળો છે એટલે દેહાદિ જડ, પરિણામી, નામ રૂપાન્તર પામનાર, અને દૃશ્ય છે, ત્યારે આત્મા મનાદિકની વૃત્તિનો સાક્ષી અને સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે. ૬ રાજા પોતાના એક ઠેકાણામા રહે છે છતાં જુદા જુદા દૂર દૂર રહેલા અધિકારીઓને નિયમમાં વર્તાવે છે. અર્થાત્ ઇંદ્રિયાદિ પ્રકૃતિ (અધિકારીઓ) રૂપ છે, ને આત્મા રાજા રૂપ છે, એ બેનો ભેદ સ્પષ્ટ સમજાય છે ૭ નેત્રાદિ ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષયોમા વર્તનાર ૮ અજ્ઞાની-અવિવેકી. ૯ ચંદ્ર ઉપર થઈને વાદળ ચાલે છે ત્યારે આંખ ભૂલાવો ખાવાથી વાદળની સામી દિશાએ ચંદ્ર ચાલતો જણાય છે. તેમજ રેલવેમા બેશીને જતા આસપાસના ઝાડ વગેરે, અને ચક્કર ચક્કર ફેરકુદડી ખાતાં આસપાસનાં ઘર વગેરે ઊલટી દિશામા ફરતુ સ્પષ્ટ જણાય છે ૧૦ દેખાય છે તો બધાને, પણ બાળકો સત્ય માને છે કારણ બાળકો અજ્ઞાન-મૂઢ છે. ૧૧ સમજે છે.

(અનુસંધાન ગતાંક થી)

પ્રકરણ ૩ જું.

યોગ.

યોગ ચાર પ્રકારના છે. હઠયોગ લયયોગ, મંત્રયોગ અને રાજયોગ. તેમા;—

૧ હઠયોગની વ્યાખ્યા નિચે પ્રમાણે છે. હકાર એ સૂર્ય કહેવાય છે, અને ઠકાર એ ચંદ્ર કહેવાય છે. હૃદયમા સૂર્યનો નિવાસ છે. અને નાકની આગળથી બહાર બાર આંગળ ઉપર ચંદ્રનું સ્થાન છે. વળી ઇડા નાડીમાં વહન કરતા પ્રાણને ચંદ્ર કહે છે, અને પિંગળામાં વહન કરતા પ્રાણને સૂર્ય કહે છે. પ્રાણાયમ વડે કુંડલીનીનું ઉત્થાન કરી સૂર્ય ને ચંદ્રનો પ્રવાહ શિથિલ થઇ અને સુષુમ્ણામા પ્રાણવાયુનો પ્રવેશ થાય છે અને આ પ્રકારે સૂર્ય અને ચંદ્રને એકત્ર કરવાની કળાને હઠયોગ કહે છે. હઠયોગમાં મુખ્યત્વે કરીને બહાર કાઢવામાં આવતો પ્રાણ વાયુ–હવા જે ગરમ હોય છે તેને સૂર્ય, અને અંદર લેવામાં આવતો .પાન વાયુ—શ્વાસ જે શીતળ હોય છે તેને ચંદ્ર પણ કહે છે. બહારથી લેવામાં આવતો શ્વાસ હૃદયમાં વિરાજી રહેલા સૂર્યના સ્પર્શથી ગરમ થઇને પ્રાણ વાયુ રૂપે બહાર નીકળે છે, અને બહાર બાર આંગળ ઉપર ચંદ્રનો સ્પર્શ કરીને તે અંદર આવે છે ત્યારે તે શીતળ થાય છે. બહારથી લેવામા આવેલો વાયુ–અપાન–ચંદ્ર, હૃદયમાં લય ભાવને પામ્યો હોય અને પછી જ્યાં સુધી સૂર્યરૂપે—પ્રાણ રૂપ થઇને બહાર નીકળ્યો ન હોય ત્યાં સુધી તે સ્વાભાવિક આંતર કુંભક કહેવાય છે. ચંદ્રના સ્થાનમાં સુર્ય લય ભાવને પામ્યો હોય અને જ્યાં સુધી ચંદ્ર રૂપે થઇ પાછો હૃદયમાં ન જાય ત્યાં સુધી તે સ્વભાવિક બાહ્ય કુંભક કહેવાય છે. આ પ્રકારે કોઈ પણ પ્રકારના કુંભકને ધીમે ધીમે અભ્યાસ વડે વધારવો તેને હઠયોગ કહે છે.

૨ લયયોગ—જે ક્રિયાથી બાહ્ય વિષયની તેમજ ધ્યેયાકારની વિસ્મૃતિ થાય અને ધ્યાતા ધ્યેયમાંજ લય પામે તે ક્રિયાને લયયોગ કહે છે. લય યોગમાં પ્રાણાયામાદિ ક્રમ વિનાજ શાંભવી મુદ્રાના અભ્યાસથી લય યોગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આધારથી બ્રહ્મરંધ્ર પર્યંતના *ચક્રોમાંના કોઈ પણ ઇપ્સિત ચક્રમાં અંતઃકરણની વૃત્તિને સ્થાપન કરવી અને દૃષ્ટિને નિમિષોન્મેષ રહિત શરીરની બહારના પ્રદેશમાં સ્થાપન કરવી તેને શાંભવી મુદ્રા કહે છે.

૩ મંત્રયોગ—દરેક માણસની શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયા હમેશા જાગૃતિમા, અને નિંદ્રાવસ્થામાં ચાલુજ હોય છે. તેમાં અંદરથી જે શ્વાસ બહાર આવે છે તે હકારથી બહાર આવે છે અને બહાર નીકળતી વખતે हं આવો સ્વર નીકળે છે તેમજ તેજ શ્વાસને પાછો અંદર લેવામાં આવે છે ત્યારે સકારથી પ્રવેશ કરે છે, અર્થાત અંદર આવતી વખતે स નો

* ચક્રો, તત્વો, વગેરેનુ વર્ણન પાછળ આવશે.

સ્વર થાય છે આ રીતે, દરેક માણસ જાણે કે અજાણે હંસ આ પ્રકારનો મંત્ર હંમેશાં જપ્યાં કરે છે, અને તે શબ્દ સુષુમ્ણા નાડીમાં ઉલટો થઇ સોઽહં થઇ, અને સોહં, સોહંનો જપ થયાં કરે તેને મંત્ર યોગ કહે છે. આ પ્રકારે દરેક માણસ દરરોજ ૨૧૬૦૦ વખત 'હંસ' એ શબ્દનું રટણ કર્યા કરે છે. અને આવી રીતે 'હંસ'ને ઉલટાવી 'સોઽહં' મંત્ર કરી તે દ્વારા કુંડલિનીના ઉત્થાનની ભાવના કરી, મૂળાધારમાં વૃત્તિ દ્વારા અભિમાનીએ પ્રવેશ કરી ત્યાં સ્થિત શ્રી ગણેશનુ પૂજન કરી તેમને અહોરાત્રમાંના ૬૦૦ અજપા મંત્ર નિવેદન કરવા, આ પ્રકારની ક્રિયા કરી ધ્યેયાકારમાં સ્થિત થવું તે ક્રિયાને મંત્ર યોગ કહે છે.

૪ राजयोग—ચિત્તની અનાત્માકાર વૃત્તિઓના નિરોધને રાજયોગ કહે છે. રાજયોગના બે પ્રકાર છે. ચિત્તની એકાગ્રાવસ્થામા જે યોગ થાય છે તેને સંપ્રજ્ઞાન યોગ અને ચિત્તની નિરૂદ્ધાવસ્થામાં જે યોગ થાય છે તેને અસંપ્રજ્ઞાનયોગ કહે છે.

આ પ્રકારે ચાર પ્રકારના યોગ છે. તેમાં રાજયોગ તથા હઠયોગ અંગો છે. યોગની સાધના કરવાની ઇચ્છાવાળાએ તે પ્રથમ આ આઠે અંગોની સિદ્ધિ કરવી પડે છે. આ આઠે અંગો જો બરોબર સિદ્ધ થાય છે તોજ તે આગળ યોગનું ફળ જે મોક્ષ છે, તેને મેળવી શકે છે. આ આઠ અંગોનો અભ્યાસ કરવાથી અવિદ્યા નષ્ટ થાય છે, અને અવિદ્યાનો નાશ થવાથી અપવિત્રતાનો પણ નાશ થાય છે, અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ જેમ આ યોગનાં આઠ અંગોની ક્રિયા કરવામાં આવે છે તેમ તેમ ચિત્તની મલિનતાનો નાશ થાય છે, અને ચિત્તની મલિનતાનો નાશ થવાથી જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે.

યોગનાં આઠ અંગો નિચે પ્રમાણે છે. ૧–યમ, ૨–નિયમ, ૩–આસન, ૪–પ્રાણાયામ, ૫–પ્રત્યાહાર, ૬–ધારણા, ૭–ધ્યાન અને ૮–સમાધિ એ આઠે અંગ રાજયોગ તથા હઠયોગ બંનેનાં અંગ કહેવાય છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

યમ.

યોગના આઠ અંગોનું પ્રથમ અંગ યમ છે. અને તેને વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉભયની સિદ્ધિ કરવા ઇચ્છનારે ઉત્તમપણે સિદ્ધ કરવું જોઇએ. યમના પણ દશ પ્રકાર છે.

૧ અહિંસા, ૨ સત્ય, ૩ અસ્તેય, ૪ બ્રહ્મચર્ય, ૫ ક્ષમા, ૬ ધૃતિ, ૭ દયા, ૮ આર્જવ, ૯ મિતાહાર અને ૧૦ શૌચ.

આ પ્રકારે દશ અંગ છે તે દશે અંગનાં પ્રથક્ પ્રથક્ સ્વરૂપ નિચે પ્રમાણે છે.

અહિંસા.

મન, વચન અને ક્રિયાથી અથવા મનમાં વિચાર કરીને, મુખથી બોલીને કે શરીરવડે કોઇ પણ પ્રાણિને દુઃખ થાય એવી ક્રિયા ન કરવી તેને અહિંસા કહે છે.

અહિંસા ધર્મ એ જૈનોનો તો પ્રધાન માર્ગ ગણાય છે, જ્યારે વેદાંતમાં અને તેમાં યોગમાર્ગમાં તો મુખ્ય માર્ગ યોગના અંગનું પણ ઉપાંગ ગણેલ છે. યોગની સિદ્ધિ કરવાની ઇચ્છા રાખનારાએ તો **अहिंसा प्रथमो धर्मः** એ સત્રાનુંસાર પ્રથમજ અહિંસારૂપિ પગથીયાને સાધ્ય કરવાનું હોય છે. નાના જીવનું પાલન કરવું, અર્થાત-પશુ, પક્ષી વિગેરે, પ્રાણીઓની દયા લાવી તેમનું પાલન કરવુ અને અન્ય મનુષ્યાદિ પ્રાણિઓને મન, વચન અને ક્રિયાથી દુઃખી કરવાં, અર્થાત પોતાના વર્તનથી અન્યને નુકશાન થશે કે અન્ય મનુષ્ય ખેતરાશે કે ધાપ ખાશે એ તરફ લક્ષ ન આપવુ એ ખરો અહિંસા ધર્મ નથી.

સામા માણસના વર્તનૂથી જેવી રીતે આપણને દુ:ખ થાય તેવીજ રીતના આપણા તેવા વર્તનથી અન્ય મનુષ્યને દુ:ખ થાય છે, અને તેથી એવી કોઇ પણ ક્રિયા ન કરવી કે જેથી અન્ય મનુષ્યને જરા પણ નુકશાન કે અસંતોષ થાય.

પોતાનાથી કોઇ પણ પ્રાણીને ભય પેદા થવો એવી ક્રિયા કરવી તે પણ હિંસાજ છે.

નાના જંતુઓ, જુ, માકડ, મચ્છર, ચાંચડ, માંકણ, કીડી, મંકોડી કે એવાંજ નાના પ્રાણીઓ કે જે મનુષ્યને વારંવાર દુ:ખ દે છે તેને પણ દુ:ખ ન દેવુ જોઇએ, ઘણા માણસો જુ કે માંકણનો નાશ કરતા પાપનો ભય રાખતા નથી પણ તેમ કરવુ ન જોઇએ. જેને અહિંસા ધર્મનુ પાલન કરવુ હોય છે તેણે તો નાનાં કે મોટા કોઇ પણ પ્રાણીને દુ:ખ ઉત્પન્ન થાય તેવી ક્રિયા ન કરવી જોઇએ

(અપૂર્ણ.)

દૈવિગુણોની પ્રાપ્તી.

પરમાત્મા અખિલ જગતના સર્વ જીવોના જીવ છે તે સર્વાધાર ભૂત અને મહાન શક્તિવાળા છે, સર્વ જીવોને પ્રેરણા કરીને તેમને ક્રિયા કરાવનાર તેજ છે સર્વ ધર્મ એકજ પરમાત્માદ્વારા ઉત્પન્ન થયા છે. જેમણે પોતાના અંત:કરણને નિર્મળ અને પવિત્ર કરેલુ છે તેમના દ્વારા ઇશ્વરીય ધ્વનિ પ્રગટ થાય છે અંત:કરણને જે પ્રમાણમાં ઇશ્વરના અભિમુખ રાખીશુ તે પ્રમાણમા આપણને બ્રાહ્મીસ્થિતિની પૂર્ણતાનો અનુભવ થશે ઇશ્વર કોઇ પણ વ્યક્તિ વિશેષનુ માન સમ્માન કરતા નથી પરતુ જે તેને પૂર્ણભાવથી ભજે છે અને શુદ્ધ નિતિથી રહે છે તે તેમને વહાલો છે, એ ધર્મશાસ્ત્રોનો સિદ્ધાંત છે સાત્વિક ગુણોની વૃદ્ધિ કરીને, અત:કરણને પવિત્ર બનાવીને આત્મોન્નતિ કરવી એજ પ્રત્યેક ધર્મનો પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય છે આ દૈવિગુણોને પ્રાપ્ત કરવાને માટે તેનું આપણે નિરતર મનન અને ચિન્તન કરવુ અને આઠે પહોર તેનુંજ ધ્યાન લગાવ્યા કરવુ ચિંતન અને મનનરૂપી હૃદયનાં દ્વારોને ખોલવાથી દૈવિગુણ ત્યા પ્રવેશ કરીને પોતે પોતાની મેજે પોતાનુ નિવાસસ્થાન બનાવીદેછે જેવી રીતે ઉંચેની જમીનમાના હોઝથી નિચેની જમીનમા પોતાની મેજેજ પાણી વહ્યાં કરે છે તેજ પ્રકારે હૃદયના ચિંતન અને મનન રૂપી કમાડોને ખોલવાથી દૈવિગુણો તેમાં પોતાની મેજેજ પ્રવેશ કરી શકે છે સર્વ જગ્યાએ વહેવુ એ જેમ જળનો સ્વભાવ છે તેમ મનુષ્યના શુદ્ધ હૃદયમાં પ્રવેશ કરીને નિરતર પ્રવહિત રહેવાનો દૈવિગુણોનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે

પરમાત્માની સાથે એકાગ્રતા કરવાની ઇચ્છા રાખનારા મુમુક્ષુઓએ સર્વથી પહેલાં તો તેમણે પોતાના અત:કરણની શુદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ, જેથી તેમા દૈવિગુણોનો આવિર્ભાવ થવા લાગે. ચિન્તન અને મનનરૂપી યોગાભ્યાસથી દૈવિગુણોને ગ્રહણ કરવાની શક્તિ અને પાત્રતા આપણને પ્રાપ્ત થઇ શકે છે, અને દૈવિગુણ આપણામાં જરૂર પ્રાપ્ત થશેજ એવી દૃઢ આશા રાખવાથી દૈવિગુણો આપણામા પ્રાપ્ત થાય છે, અને પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ પણ થવા લાગે છે.

પ્રથમ આ પ્રકારના યોગાભ્યાસને માટે એકાન્ત જગ્યાની જરૂર હોય છે જે જગ્યાએ

ઇન્દ્રિયોને ક્ષુબ્ધ કરનાર બાહ્ય વિષયોથી પોતાના મનનું ચંચળ થવું સંભવિત હોય છે તે સ્થાનનો ત્યાગ કરવો જોઇએ; અને તદ્દન શાંત અને એકાન્ત સ્થળમાં એકાગ્રચિત્તે દૈવિ ગુણોનું ચિંતન અને મનનમાં કેટલોક સમય ગાળવો જોઇએ. સાચી અને પૂર્ણ શાંતિ પરમાત્મામાંજ છે, એ પ્રત્યેક મનુષ્યે ધ્યાનમાં રાખવું જોઇએ. એટલી પાત્રતા અને ગ્રાહકતા આપણે પ્રાપ્ત કરી લેવી જોઇએ, કે જેથી તે શાન્ત મૂર્તિ આપણા હૃદયમાં વાસ કરી શકે. આત્મામાં પરમાત્મા નિરંતર વસી રહે એવી અચળ અભિલાષા રાખવી જોઇએ; અને એ અભિલાષાને પૂર્ણ થવામાં જરા પણ સશય ન કરવો પણ દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી જોઇએ. જ્યારે આપણા આત્મામાં પરમાત્માનો વિકાસ થશે તો લોકોત્તર અને અવર્ણનિય પ્રભાવ આપણા મન ઉપરજ અને આપણા શરીર ઉપરજ દેખાવા માંડવાનોજ. આપણો યોગાભ્યાસ પૂર્ણ થઇને જ્યાં આપણને બ્રાહ્મિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે કે પછી શાન્ત, સ્થિર અને સર્વ પ્રકાશક પરમાત્મ જ્યોતિનો આપણા હૃદયમંદિરમાં પ્રજ્વલિત થયાનો અનુભવ આપણને વારંવાર થવાનો પરમાત્માની સાથે એકાગ્રતાનો અનુભવ કરવો એજ કૈલાસ પ્રાપ્તિ છે. એજ સ્વર્ગસુખનો અનુભવ કરવો, એ છે. અને પરમાનંદમાં રમવું એ પણ એજ છે. આ પ્રકારની બ્રાહ્મિસ્થિતિ જ્યાં આપણને પ્રાપ્ત થઇ કે પછી જે પ્રકારે પૃથ્વિના અનન્ત આકાશમાં ઘુમતા રહેવા છતાં પણ તેનું વાયુ મંડળ તેને કદી છોડતુ નથી એજ પ્રકારે ભલેને આપણે નિર્જન વનમાં રહેતા હોઇએ, ચાહ્ય હિમાલયની ગુફામાં વાસ કરી રહ્યા હોઇએ, યા ગમે તો ગાઢ વસ્તીમાં રહેતા હોઇએ પણ તે બ્રાહ્મિસ્થિતિ આપણને છોડશે નહિ, અર્થાત વન, જંગલ, ગામ, કે શહેર સર્વ જગ્યાએ પછી આપણે બાહ્ય સ્થિતિમાં પરમાનન્દમાં રમણ કરતા રહીશું. અલૌકિક આનંદ અને લોકોત્તર બુદ્ધિનો આપણામાં વિકાસ થવાનો અને ઉચ્ચતમ સ્થિતિથી લોકોત્તર સૌદર્ય, દૈવિ પ્રેરણા અને મહાન શક્તિઓનો વિકાસ પણ આપણા હૃદયમંદિરમાં થવાનોજ.

દૈવી ગુણોના ચિંતન અને મનનને માટે માત્ર શરૂઆતમાંજ એકાન્ત સ્થાનની જરૂર હોય છે. જ્યાં યોગાભ્યાસ પરિપકવ દશાને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યાં પછી ગમે તેવી ઘોંઘાટવાળી વસ્તીમાં પણ આપણે આપણા મનને બાહ્ય વિષયોથી આકર્ષિને એક ક્ષણમાંજ એકાગ્ર કરી શકીયે છીએ. પછી તો એકાન્ત જગ્યાની માફકજ બજારમાં પણ પરમાત્મા આપણા ઉપદ્રષ્ટા, અનુમન્તા અને પ્રેરક છે. એ વાત આપણે ભૂલી જોઇતી નથી કે પછી તો અનન્ત શક્તિ અદ્ભુત, પ્રેમ, અગાધજ્ઞાન, પૂર્ણ શાંતિ અને સકલ સમૃદ્ધિ વિગેરેથી ભૂષિત પરમાત્મમૂર્તિનું નિદિધ્યાસન દરેક જગ્યાએ આપણે કરતા રહેવાનાજ. તેમાં કોઇપણ પ્રકારનુ વિઘ્ન આવતુ નથી. આ પછી પરમાત્માનું ચિંતન બંધ પડતું નથી તેનું પરમાત્માની સાથે નિરંતર સાન્નિધ્ય બનેલું રહે છે. સાચા બ્રાહ્મણ થવાનો એજ માર્ગ છે કેમકે કહ્યુ છે કે, जन्मना जायते शुद्रः संस्कारद्द्विज उच्यते॥ એ ખરેજ છે. દૈવિ વૃત્તિની પ્રાપ્તિ સહજમાં થતી નથી. તેને પ્રાપ્ત કરવાને માટે તો જગદ્ગુરૂ અને જગત્પિતા પરમાત્માની પાસે જઇને આપણે તેમની પાસેથી અંત:કરણને પ્રકાશિત કરનાર ગાયત્રી મંત્ર કે ગુરૂ મંત્રની દિક્ષાને લેવી જોઇએ. આ પ્રકારે જ્યારે દ્વિજ વર્ગને ઉપનયન સંસ્કાર થાય છે ત્યારે તેનો પશુ સ્વભાવ નષ્ટ થાય છે, અને દેવત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે.

પરમાત્માને ઓળખવા એજ સર્વ ધર્મોનું કહેવું છે. તેમનું યથાર્થ ઓળખાણ કે

અનુભવ જ્યાં આપણને થયો કે પછી સંસારમાં જે કાંઇ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી આપણે ઇચ્છીશું તે આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

પરમાત્માની સાથે એકાગ્ર થવાની જેની ઇચ્છા છે, અને તે ઇચ્છા જરૂર સફળ થશે જ એવો જેનો દૃઢ વિશ્વાસ છે તેને આજ જન્મમાં બ્રાહ્મિ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. દૈવી ગુણોની તરફ આપણે જ્યાં આપણા અંતઃકરણને જોડીશું કે જરૂર તે આપણામાં પ્રકાશિત થશેજ. જે કાર્ય કરવાનો તમારો દૃઢ સંકલ્પ થાય કે તે કરવા માટે એકદમ મંડો, આપણા હાથે અમુક વાત જરૂર થવાનીજ એવું જ્યાં જણાય કે તેને કરવાને માટે મંડ્યા ન ધરવો.

પ્રથમ ઇશ્વરીય રાજ્યને ખોળો, જેથી બીજી સર્વ વસ્તુઓ તમને આપોઆપ પ્રાપ્ત થશેજ. જે મનુષ્યો માને છે કે અમે અને અનન્તશક્તિ એકજ છીએ અને તેમાં દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને તે અનન્તશક્તિની સાથે પોતાનો ઐક્યભાવ રાખે છે, જેથી તે સ્વર્ગીય રાજ્યનો નિરંતર ઉપભોગ કર્યા કરે છે, તેને દરેક વસ્તુ સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તેને કોઇ ચીજની કમી રહેતી નથી. તે જે કાંઇ ઇચ્છે છે તે તેને મળે છે. તેનું જીવન એ ચિંતારહિત જીવન છે, કેમકે તેને વિશ્વાસ છે કે અનન્તશક્તિ પોતાનો માર્ગ ખુલ્લો કરનાર છે, અને આ પ્રકારના વિશ્વાસથી તેનાં સઘળાં કાર્યો સિદ્ધ થાય છે

આપણે જાણીએ છીએ ઘણું, વાંચીએ છીએ ઘણું પણ તેને જો આપણે આચારમાં ઉતારતા હોઇએ તો પછી તેનું ફળ આપણને મળ્યા સિવાય રહેજ નહિ. ઇશ્વરની સાથે એકાગ્રતા સાધવાના દરેક ધર્મમાં જુદા જુદા માર્ગો છે, પણ તે માર્ગે વળનાર આજે કોઇ વિરલાજ જણાય છે. જેટલું ધ્યાન ધન કમાવાને માટે આપવામાં આવે છે તેના ચોથા ભાગનું તો શું પણ દસમા ભાગનું ધ્યાન પણ ઇશ્વરની સાથે એકાગ્રતા સાધવામાં ભાગ્યેજ અપાતું હશે, અને જ્યાં સુધી આ પ્રમાણે જાણેલું આચારમાં ઉતારવાની ટેવવાળા આપણે થઇશું નહિ, ત્યાં સુધી યથાર્થ ફળના ભોક્તા આપણે થવાના નહિ. માટે જેમ બને તેમ જાણેલું આચારમાં ઉતારવા દરેકે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

प्राचिन हिंदनी सभ्यतानो विचार.

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

आफरीका.

मीसर.

સાત આઠ હજાર વર્ષ ઉપર કેટલાક માણસો હીંદુસ્તાનમાંથી મીસર ગયા હતા અને ત્યાંજ વસવાટ કરીને રહ્યા હતા. ત્યાં તેમણે હીંદુઓના ઉચ્ચ રીત રીવાજોનો ફેલાવો કર્યો, અને પોતાની વિદ્યા અને પરાક્રમથી મહાન પ્રભાવશાળી સામ્રાજ્યને સ્થાપિત કર્યું.

એક પ્રસિદ્ધ પુરાવસ્તુવેત્તા લખે છે કે મીસરવાસીઓ બહુજ ઘણા વખત પહેલાં હિંદુસ્તાનમાંથી સ્વેજને રસ્તે થઇ આવ્યા હતા. અને નીલ નદીના કિનારે વસવાટ કરીને રહ્યા હતા. મીસરના પ્રાચીન ઇતિહાસથી જણાય છે કે આ દેશના નિવાસિયોના પૂર્વજો એક એવા સ્થાનમાંથી આવ્યા હતા કે જે સ્થળ હાલ હિંદુસ્તાનના સમુદ્રના કિનારે છે. આ સ્થાનને તે પન્ત કહે છે. એજ જગ્યા તેમના દેવતાઓને રહેવાની જગ્યા હતી. જ્યારે આ દેવ-

તાઓ ઉપાસક અને ભક્ત આ પન્ત નામના સ્થાનનો ત્યાગ કરી ચાલ્યા ગયા ત્યારે તે પણ તેમની પાસે પહોંચી ગયા. દરેલ નામની જગ્યામાં રાણી હસવીટાપનું એક મંદિર છે. તે મીસરવાળાઓનુંજ છે. તેની દિવાલો ઉપર ચિત્રાત્મક લેખ ખોદ્યા મળી આવે છે તેનો અર્થ કરતાં એ નીકળે છે કે પંત સ્થાન એ હિંદુસ્તાન જ છે. મીસરવાસીયોએ પોતાની માતૃભૂમિ સાથે હજારો વર્ષ સુધી વ્યાપારનો સંબંધ રાખ્યો હતો. તેનાં અનેક પ્રમાણુ મળી આવે છે પંત ભૂમિના રાજાઓએ ત્યાંની વનસ્પતિયો અને પશુ પક્ષીઓ ઉપરાંત ત્યાંનાં કીમતી લાકડાનાં નામ પણ એ વાતને સિદ્ધ કરે છે કે પન્ત ભૂમિ એ હિંદુસ્તાનમાંજ હતી. કેમકે એ સર્વ વસ્તુઓ હિંદુસ્તાન સિવાય બીજા દેશમા નહોતી. પ્રાચીન મિસરની સભ્યતાનું મૂળ સ્થાન હિંદુસ્તાનજ છે.

આફ્રીકાને ઉત્તર-પશ્ચિમીય હિંદુસ્તાનના મનુષ્યોએજ જઇને વસાવ્યુ હતુ. મીસ્ટર પોકાકે પોતાના " ઇંડિયા ઇન ગ્રીક " નામના પુસ્તકમાં તેનાં કેટલાય પ્રમાણ આપેલાં છે તેમાંનાં કેટલાંક નિચે પ્રમાણે છે,—

૧ આફ્રીકાની નદિયો અને જગ્યાઓનાં નામ હિંદુસ્તાનની નદિયો અને જગ્યાઓને મળતાં છે; જેથી તે નામોનું હિંદુસ્તાનમાંથી અનુકરણ કરેલું હોય એવો સંભવ છે;

૨ રાજાઓનાં નામ પણ હિન્દુસ્તાનના રાજાઓના નામ સાથે મળતાં છે. જેમકે રમેસિસ, એ શબ્દ રામ શબ્દ ઉપરથી બનેલો છે.

૩ હિંદુસ્તાનનાં નગરો અને પ્રાંતોના નામ પણ આફ્રીકામા જણાય છે.

૪ બને દેશોની શિલ્પ કળામાં સમાનતા છે.

૫ મિસર ભાષાના કેટલાય શબ્દો સંસ્કૃતના રૂપાન્તર છે.

સિંધુ નદીનું પાણી અટકથી બાર માઇલ નીચે જતાં લીલું (નીલુ) દેખાય છે. એથી ત્યાં સિંધુ નદીનું નામ **નીલાબ** પડ્યુ છે. એ નીલાબ યા નીલ નામ મિસરની સર્વથી પ્રસિદ્ધ નદીનું છે.

સિંધુ નદીનું પ્રાચિન નામ અબોસિન છે. અબીસીનીઆ જે આફ્રીકામાં એક મોટો પ્રાંત છે તેનું નામ આ અબોસીન ઉપરથી પડ્યું હોય એમ લાગે છે.

પ્રોફેસર હીરને પોતાના " હીસ્ટોરીકલ રીસર્ચીઝ " નામના ગ્રંથમા હિંદુઓ અને પ્રાચીન મિસરના રહેવાસીયો એક હતા તે વિષયમાં સવિસ્તર પ્રમાણ આપ્યા છે. તેમણે એ બંને જાતોના રિત રિવાજ, ધાર્મિક સંપ્રદાય, અને રાષ્ટ્રિય વિચારોની સમતા બતાવી છે અને હિંદુ જાતિ અત્યંત પ્રાચિન છે, એ પણ તેણે બતાવ્યુ છે અને તેથી જણાય છે કે મિસરના રહેવાસિયોએ હિંદુઓની પાસેથીજ સભ્યતા, વિદ્યા, કળા, કૌશલ્ય વિગેરેનું શિક્ષણ મેળવ્યું છે. એનું સમર્થન પોકોકના વાક્યોથી પણ થાય છે. તેમણે લખ્યું છે કે, જ્યારે ભારતની પ્રાચીન સભ્યતા, અર્થાત તેના સાહિત્ય અને કળા કૌશલ્ય વિગેરેથી મિસર અને યુનાન દેશોની સભ્યતાને, ઐતિહાસિક બનાવોને અને ધાર્મિક રીવાજોને સરખાવવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં મિસર અને યુનાન દેશ, એ ભારત વાસિયોએજ વસાવેલા છે એ જણાયા સિવાય રહેતું નથી.

ઇથોપીયા.

આફ્રીકાનો જે પ્રાંત આ વખતે ન્યુબિયા એબીસીનીયા, ડાંગોલા વિગેરે નામોથી પ્રખ્યાત છે, પ્રાચિન વખતમાં તે સર્વેનાં નામ ઇથોપિયા હતું. ફિલોસ્ટ્રેટસે લખ્યું છે કે

આ દેશમાં પ્રથમ હિંદુ જાતીજ નિવાસ કરતી હતી. ભારત વર્ષના કોઇ રાજાને મારી નાંખવાના ગુન્હા બદલ તેમને દેશ છોડવો પડયો હતો. ફિલોસ્ટ્રેટસે પોતાના ગ્રંથમાં એ પણ લખ્યું છે કે, એક મિસરનિવાસી કહેતો કે 'મને મારા પિતાએ કહ્યું હતું કે, સમસ્ત મનુષ્યજાતિમાં હિંદના લોકો ઘણાજ સભ્ય અને બુદ્ધિમાન છે. ઇથિયોપિયાના નિવાસીયોએ ભારતની વિદ્યા અને રીતરીવાજોને હજી સુધી સુરક્ષિત રાખ્યાં છે.

एवीसीनिया.

આ દેશ સિંધુ નદીના તટ ઉપર રહેનારાઓએ વસાવ્યો હતો. પ્રાચીનકાળમાં આ દેશ અને ભારતવર્ષમાં બહુજ વ્યાપાર ચાલતો હતો. ઘણા હિંદુઓ આ દેશમાં આવીને વસ્યા હતા. આ વિષે ટાડ સાહેબે રાજસ્થાનના ઇતિહાસના બીજા ભાગમા ઘણું લખેલું છે.

युरोप.

યૂરોપ નામ સંસ્કૃત શબ્દ હરિયુપીયા ઉપરથી પડયું છે, અને યૂરોપની ભૂમિ ભારતના પ્રાચીન નિવાસિયોથી પરિચિત હતી. તેનું વેદોકત પ્રમાણ નિચે પ્રમાણે છે.

वधीत इन्द्र वरशिखस्य शेपः यत् हरियूपीयाना–ऋग्वेद.

અર્થાત—હરિયૂપીયા દેશમાં જઇને ઇન્દ્રે વરશિખ દૈત્યના પુત્રોનો વધ કર્યો.

यूनान.

પોકોક, સાહેબે પોતાના પુસ્તકમાં યૂનાનદેશ એ ભારતના નિવાસિયોએજ–મગધના હિંદુઓએજ વસાવ્યો હતો, એ બાબતના પ્રબળ પ્રમાણો આપ્યા છે. મગધ દેશની રાજધાનીનું નામ પ્રાચીન કાલમાં રાજગૃહ હતું. તેમાં રહેનારાઓ ગૃહકા કહેવાતા હતા. આ ગૃહકામાથી ગ્રીક શબ્દ ઉત્પન્ન થયો છે. વિહાર દેશનું નામ પણ પલાશ્વા હતું, ત્યાંથી જે માણસો ગ્રીસમાં જઇને વસ્યા તે પેલાસગી કહેવાયા, અને એ દેશનું નામ પેલાસગો પડયું. એક પ્રસિદ્ધ યૂનાની કવિ અસિયસના લેખાનુસાર યૂનાનિયોનો વિખ્યાત રાજા પેલાસગસ, હિંદુસ્તાનમા, બિહારની પ્રાચીન રાજધાનીમા ઉત્પન્ન થયો હતો. મેકડોનિયન અને મેસેડન શબ્દ મગધનો અપભ્રંશ છે. કેટલાય મનુષ્યો મગધથી જઇને યુનાનમાં વસ્યા, અને તેમના આસો જુદા જુદા નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. કૈલાસ પર્વતનું નામ યૂનાનમા કેન્સ છે અને રોમમાં કાકિન છે. ક્ષત્રિયોની ઘણીજાતો યૂનાનમાં જઇને વસિ છે. યૂનાનની દેવી દેવતાઓ એ ભારત વર્ષની દેવી દેવતાઓની નકલ છે, આ દેશનું ધર્મ વિધાન, સાહિત્ય અને કલાશાસ્ત્ર પણ હિંદુઓનીજ વસ્તુઓ છે. આ વિષે પોકાક સાહેબનો 'ઇંડિયા ઈન ગ્રીક' નામના પુસ્તકમાં વધુ ખુલાસો છે.

रोम.

રોમ શબ્દ રામથી બન્યો છે. એશિયામાઇનરમાં જે હિંદુઓ જઇને વસ્યા હતા, તેમના સંતાન એજ રોમના રહેનારાઓ છે.

રોમની નજીકની યૂટ્રેસિયન જાતિ પણ હિંદુજ હતી. રોમની દેવી દેવતા પણ હિંદુસ્તાનનાં દેવિ દેવતાઓનાં પ્રતિરૂપ છે, અને રોમ જાતિ પણ હિંદુજ છે એ પણ તેનું પ્રમાણ છે. અપૂર્ણ.

માઉન્ટ આબુ.

(લેખક શ્રીયુત ઠાકોરદાસ નાથાભાઈ દેશાઈ, બી. એ. એલ, એલ, બી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી શરૂ.)

માઉન્ટ આબુમાં રહેવા માટે બંગલા ભાડે મળે છે. ભાડું સારૂં આપતાં જોઇતી સગવડ મળતી નથી. ત્યાં રજપુતાના હોટેલ, કરમલી હોટેલ વિ. ગોઇ યુરોપીઅન, પારસી કે મુસલમાન માટે છે, પણ હિંદુ માટે એક લૉજ કે વીશીની જરૂર છે. કોઇ ગૃહસ્થ ફેમીલી સાથે નોકર રાખી રહે તો સુખી થાય. બજારમાં અનાજ ને શાક તરકારી મળી શકે છે, પણ ભાવ ઘણા મોંઘા છે. ત્યાંનું પાણી કંઇક ભારે છે, પણ હવા ઘણીજ સારી હોવાથી ખોરાક ઝટ દઇ પચી જાય છે અને ભૂખ ઘણી લાગે છે. ત્યાં ગુલાબના છોડ ઘણા છે. ફળ વૃક્ષ પણ છે.

પાલણપુર પોઇન્ટ કે બેઇલીઝ વૉક જઇ આવી કુદરતની ન્યારી કળાનું દર્શન કરવાની જરૂર છે. તેથી આનંદ અને મજા મળે છે અને એક પંથ ઓર દો કાજ પ્રમાણે સારી કસરત થાય છે. વનલીલા, લીલાં વસ્ત્ર ધારણ કરી ઉભા રહેલા ડુંગરો જોઇ નીચેના ઉદ્ગાર અણુચિંતવ્યા મુખમાંથી નીકળી પડે છે.

" Of this fair volume which we world do name
If we the shoots and leaves could turn with care,
Of Him who it corrects, and did it frame
We clear might read the art and wisdom rare. "

સનસેટ પોઇન્ટથી સૂર્યાસ્તનો દેખાવ ખાસ જોવા જેવો થાય છે. અહીં બેસવા માટે બેઠકો કરેલી છે. રવિને અસ્તાચલ પ્રતિ જતાં જોઇ રિવતઝરલેંડના સૂર્યાસ્તનું આબેહુબ ચિત્ર મગજપટ પર દોરાય છે—

" રવિ મનોહર શું અસ્ત પર્વતે, કરવિસામી વર ચિત્ર આલેખે;
અહહ દૂર વનરાજી પિચ્છ શાં અરૂણ વર્ણ—નહિ પ્રેમ્નવગી રહ્યા !
વળી કહીંક કનકેથી રેખતો, ભભક ભવ્ય અદ્ભૂત લેખતો !
મનુજ મોહિની કળાનતુ વિષે, વિરમ ગર્વ, નહિ સ્વર્ગ તુંથી છે " !

માઉન્ટ આબુપર રજપુતાનાના જુદા જુદા રાજાઓના બંગલા આવી રહ્યા છે. જેપુરના રાજાનો સાદો પણ સુંદર બંગલો ગગન સાથે જાણે વાત કરતો હોય અને દરેક મુસાફર કે યાત્રાળુને સ્વાગત્ આપતો હોય તેવો ભાસ કરાવી રહ્યો છે. આ બંગલો એવી જગાએ આવી રહ્યો છે કે તેના તરફ સર્વ કોઇની દ્રષ્ટિ ખેંચાય છે. ત્યાં પોલો અને ફુટબોલની રમત માટે પણ વિશાળ ચોગાન છે. એક યુદ્ધમાં ઘાયલ થયેલા સૈનિકોને રાખવા માટે સેનેટોરીયમ છે. હવાના ગુણ અગણિત છે. હવા આરોગ્યવર્ધક અને રોગનાશક છે. આ હવાથી આપણામાં જોશ, જુસ્સો અને શક્તિનો સંચાર થાય છે.

ક્રેગ્ઝ (Crags) રસ્તો સરળ અને સારો છે. અહીં રીક્ષામાં બેસીને પણ જઇ શકાય છે. કેટલીક જગાએ જવા માટેના માર્ગ ઉંચા નીચા અને કઠણ છે. ત્યાં બેસવા માટે

એક છે. આગળ પાછળ નજર ફેંકતાં કવિ ગોલ્ડસ્મિથ કે બાયરન યાદ આવે તે સ્વાભાવિક છે, કારણકે તેમનાં વર્ણવેલાં દ્રશ્ય એક પછી એક નજરે પડે છે. અચાનક એમ લાગે કે—

"I live not in my self, but I become
Portion of that around me; and to me
High mountains are a feeling............"
(Byron).

આગળ પાછળના ડુંગરો નીચેની સ્કોટની કડીઓના વર્ણનમાંજ આબેહુબ જોવામાં આવે છે. આ કડીઓ વાંચી આબુના ડુંગરો અને શિખરોનો સહજ સહેલાઇથી ખ્યાલ આવી શકશે—

"The cliffs that rear their haughty head
× × × × ×
Now waving all with greenwood spray;
Here trees to every crevice clung,
And O'er the dell their branches hung;
× × × × ×
The shivered rocks ascend to heaven
Oft, too, the ivy swathed their breast,
And wreathed its garland round their crest.

અહીં ઘણી ગુફાઓ છે. કેટલીક ગુફાઓ ઘણીજ વિશાળ અને અંદર સહેલાઈથી [illegible] શકાય તેવી છે. ગુફાઓનાં જુદાં જુદાં નામ હોય છે. હાથી ગુફા, ચંપા ગુફા, પરશુરામ ગુફા, રીંછ ગુફા, વિ. આવી ગુફાઓમાં પહેલાં યોગી કે અબ્ધુત રહેતા હશે. કેટલીક ગુફાઓ ઘણીજ ભયંકર અને અંધારી છે. અંદર જંગલી પ્રાણી વાસ કરે તે સ્વાભાવિક છે.

આબુ ગિરિપર ઘણાં દહેરાં અને મંદીર છે. પાપકટેશ્વર નીલકંઠ મહાદેવ, ભૈરવનાથજી, અદ્દર દેવી, અચલગઢ, દેલવાડાનાં દહેરા વિ. છે. અદ્દરદેવી કે અરબુદાદેવીનું દહેરું ઉંચી જગાએ ડુંગર પર આવેલું છે. ઉપર જવા માટે પગથીઆં છે. માતાજીનું દેવળ ડુંગરમાંના પથ્થરનું બનેલું છે. અંદર મોટી ઉંડી ગુફા છે, જે ગુફામાં થઇને કિંવદંતિ પ્રમાણે માતાજી નખી તલાવમાં સ્નાન કરવા જતાં હતાં. દેવીની મૂર્તિ ભવ્ય અને પ્રભાવશાલી છે. દર્શન કરતાં પૂજ્યભાવ પેદા થાય છે; તે જગત્ જનની મહા શક્તિ તરફ આપણું મસ્તક નીચું નમે છે અને તેમના આશીર્વાદ મેળવી કૃતાર્થ થવાય છે.

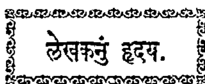
દેલવાડાનાં દહેરાં જોવા લાયક છે. માઉન્ટ આબુ જનાર માણસ ભાગ્યેજ આ સુંદર દહેરાં જોયા વિના રહેતો હશે. આ દહેરાં જુના સમયની શિલ્પ કળાની ઉચ્ચતાનું સચોટ રીતે દિગ્દર્શન કરાવે છે અને હેરત પમાડે છે.

"The Delvada Temples—living example of ancient art,
Make spectators with praise and pleasure start."

ત્યાં જવાનો માર્ગ સીધો છે. આ દહેરાંમાંથી આદિનાથ અને નેમિનાથનાંજ દહેરાં જોવા લાયક છે. વળી નેમિનાથનું દહેરૂં આદિનાથ કરતાં નકશીમાં ચઢી જાય એમ છે. અંદર જઇ છત, ઘુમ્મટ અને કમાનમાંનું નકશી અને કોતરકામ જોતાં હૃદય વિસ્મયતાથી ચલિત થાય છે, આપણું ચિત્ત તે કારીગરી પર ચોંટી જાય છે અને નયન ત્યાંથી ખસતુંજ નથી. આરસપહાણના પથ્થરમાં ઘણુંજ બારીક નકશી કામ જુદાં જુદાં પુષ્પ કે વિવિધ આકૃતિના રૂપમાં જોઇ " ધન્ય, ધન્ય "ના ઉદ્‌ગારો મોમાંથી નીકળી પડે છે.

" Around me I behold,
Where'er these casual eyes are cast,
The mighty minds of old '.

અપૂર્ણ.

લેખકનું હૃદય.

(લેખક શ્રીયુત મણીલાલ કેશવલાલ પરીખ. અમદાવાદ.)

આ વખતે પણ આકાશમાં એક બે નક્ષત્રો—તારાઓ ટમટમી રહ્યા હતા. પક્ષિઓએ ૯૭ પોતાનું ગાન શરૂ કર્યું નહોતું. પાર્વતીની માતા બીછાનામાં બેઠે બેઠે પ્રભાતિયાં ગાઇ રહી હતી. પાસેજ એક જુદી પથારીમાં તેની નાની પુત્રી કમળા સુઇ રહી હતી. કમળા સુતે સુતે બબડવા લાગી " પગે પડું છું, માફ કરો." કમળાની માતાએ તેને ઢંઢોળીને કહ્યું—" કમળા કમળા શું બબડે છે." કમળાના આખા શરીરે પરસેવો વળી ગયો હતો. " પાર્વતી, પાર્વતી, જલદી આવ, જોતો કમળાના "શા હાલ છે." કહીને માતાએ બુમ પાડી.

પાર્વતી બાજુના ખંડમાંજ હતી. તે ઝટપટ ઉઠીને માતાની પાસે આવી પહોંચી. તેની પાછળ તેનો સ્વામી મણીલાલ જઈ પહોંચ્યો. આંખો અને મ્હોંપર પાણી છાંટવામાં આવ્યું, પંખાથી હવા નાંખવામાં આવી. ત્યારેજ કંઇક કમળાને શુદ્ધિ આવી. થોડા વખત પછી તે ફરીથી સુઈ ગઈ. મણીલાલે કહ્યું " વાત શી છે ? એમ શાથી થયું ?" માતાએ કહ્યું શુ જાણું બેટા ! આ વખતે તો હું જોઉં છું તો તે નથી વખતસર ખાતી; નથી પીતી; ન માલૂમ રાત દિવસ શેના વિચાર કર્યા કરે છે ! "

પાર્વતીના ઇસારાથી મણીલાલ ત્યાંથી ખસી ગયો. પાર્વતીએ કહ્યું " જરૂર કંઇક બન્યું છે ખરૂં ! જુઓને ! આ વખતે આટલા બધા દિવસ થયા છતાં નારાયણ એકવાર પણ આ તરફ નથી આવ્યા. જરૂર તે બેના વચ્ચે કંઇક ખટપટ થઈ છે. ગમે તેમ હોય, આ વખતે કમળાને હમણાં ન જગાડતાં. હું તેની પાસે બેઠી છું. તમારે કામકાજ હોય તો જાઓ. "

સ્ત્રીની વાત સાંભળીને મણીલાલ ઓફીસ જતી વખતે રસ્તામાં નારાયણને ત્યાં પહોચ્યો. નારાયણને પોતાને ઘેર આવવા માટે કહેતાં તેણે જવાબ આપ્યો કે એક વાર્તા લખવામાં હું આજકાલ રોકાયલો રહું છું; જ્યાં સુધી તે પૂરી થશે નહિ ત્યાં સુધી આવવાનું ટકીણુ છે. " નારાયણ લેખક છે. મણીલાલ તેને પોતાની વાતથી ન ફેરવી શક્યો. છતાં પણ એટલું તો કબુલ કરાવ્યું કે વાર્તા પૂરી થતાંજ તે જરૂર પોતાને ત્યાં—સાસરે—આવશે.

(૨)

આજે બન્ને બ્હેનો પાછલા ડાબી બાજુના ઓટલા પર બેઠે બેઠે ભરત ગુંથી રહી છે. ભરત કામમાં આખા મહોલ્લામાં પાર્વતીનો નંબર પહેલો છે. હાથ એટલો ઝડપથી ચાલે છે કે જાણે મશીન–મચો–ન હોય ! પાર્વતી વચમાં વચમાં કમલાના તરફ પણ જોતી હતી. કમળા એક જોડી બુટ ભરતી હતી. સર્વને ખબર હતી કે સાંજના નારાયણ જરૂર આવશે. કારણ કે મણીલાલ ઓફીસ જતાં નારાયણને કહેતાં જવાની વાત કરી ગયો હતો.

કમળાને સમજાવવામાં પણ પાર્વતીનો ઘણો વખત આજ ખરાબ થયો હતો.

સાંજ પડી ગઇ તો પણ નારાયણનાં દર્શન ન થયાં. પાર્વતીએ કહ્યું " કમળા ! " કમળાએ કહ્યું " કેમ મોટી બ્હેન ".

" શું નારાયણ આજ નહિ આવે ? "

કમળાનું નીચું ઘાલેલું મુખ લાલચોળ થઇ ગયું. પાર્વતીએ દોરો મૂકી દઇને કમલાના તરફ જોઇને કહ્યું " તેઓ આજ કાલ અહીં બહુ થોડું આવે છે. આવું કદિ નથી બન્યુ ? શી વાત છે કમળા. ? "

" આજકાલ તેમના હાથમા કેટલાંએ કામ છે, તેથી રજા નહિ મળતી હોય. પ્રુફ જોવાં, મેટર મોકલવી, તે ઉપરાંત વળી માસિક પત્રોમાં વાર્તાઓ, નિબંધો લખવા, અભાલોચનાઓ જોવી વગેરે અનેક સંકટો માથું પણ ઉચું કરવા નહિ દેતી હોય. "

કમળાની વાતમા કંઇક ગર્વની ગંધ જણાતી હતી. તેના સ્વામીપર ગુજરાતી માસિકોનું સાહિત્ય કેટલો આધાર રાખે છે ? અગર નારાયણ હાજર હોત તો આ વાત સાંભળીને અવશ્ય ફુલી ફાલી જાત. પાર્વતીએ કહ્યુ " તો પણ તારે માટે ધારે તો જરૂર થોડો [illegible]ો વખત કાઢી શકે. "

કમળા બોલી " ના બ્હેન, મારે માટે સમય નષ્ટ કરવા માટે મેં સાફ ના પાડેલી છે. મારે માટે તેઓ પોતાની યશ પ્રાપ્તીમાં શા માટે બટ્ટો લગાવે " ? પાર્વતીએ જોયું કે કમળા પોતાના દિલની વાત નહિ જણાવે.

તે રેશમનું ફુલ કાટવા લાગી.

પાર્વતીએ ધીરેથી કહ્યું " ભલે તમારા બેમાં કાંઈ ખટપટ તો નથી થઇને ? "

" ખટપટ કોની સાથે ?

" બીજા કોની સાથે ! નારાયણની સાથે, "

તેમની સાથે ઝઘડો. બ્હેન તુ શુ કહે છે ? પરંતુ ઝઘડાની વાત આજ એકાએક કેમ ? આથી જણાય છે કે " મારા બનેવી સાથે તમારે રોજ ઝઘડો થતો હશે ? "

પાર્વતી વિચારવા લાગી કે કમળા પોતાના દિલની વાત ખુલ્લામેથી કેમ નથી કહેતી. ધીમે ધીમે કમળાની પાસે જઇને પાર્વતીએ કહ્યુ " અમારામાં ઝઘડો થાય તો તે આટલે સુધી નથી વધી જતો. તને ધન્ય છે. ભલે જો તમારામાં અણબનાવ ન હોય તો આજકાલ તું આટલી બધી ચિંતામાં કેમ રહે છે ? તે દહાડે તુ એ પ્રમાણે કેમ બબડી ઉઠી હતી ? તારા હાવ ભાવ જોઇને શું હું નથી જાણી શકતી ? ગમે તે હોય, પણ આ વખતે હું તને તદ્દન મડદા જેવી દેખું છું. પરેવા તો ચાર દહાડા માટે આવની તો પણ કાગળ પત્રની ધમાલ મચી રહેતી હતી. નારાયણ પણ વચમાં વચમાં દર્શન દઈ જતા

હતા. પણ આ વખતે તો બોલાવવા છતાં પણ આજવો આવવાનાં લક્ષણો દેખાતાં નથી. વાત શી છે, શું નારાયણ ખરેખર તારાથી નારાજ છે ?"

"વિના કારણ તે શા માટે નારાજ થાય ?" ગમે તેમ બકયા કરે છે. શું કદિ પણ નારાજ થતાં તેં જોયા છે ?"

"ગમે તે હો, કમળા હું જે કહું છું તે ધ્યાનથી સાંભળ."

કમળા હવે પોતાને છુપાવી ન શકી. તેનો અવાજ કંપી ઉઠયો. "શું છે કહો." કહેતાંજ કમળાની આંખો ભરાઈ આવી, તેની છાતી ધડકવા લાગી, અને તે મ્હોં નીચું ઘાલીને બેસી ગઈ.

પાર્વતીએ પોતાના પાલવથી કમળાનાં વહેતાં આંસુની ધારાને રોકીને કહ્યું "કમળા મારાથી શા માટે છુપાવે છે ? શું નારાયણે તને કંઇ કહ્યું છે ? મને કહી નાંખવાથી તારો જીવ પણ હલકો થઈ જશે."

કમળાના મુખમાંથી એક શબ્દ પણ ન નીકળી શકયો તે માત્ર બ્હેનની ગોદમાં મ્હોં છુપાવીને રોવા લાગી.

(૩)

પતિપત્નીમાં માન-અભિમાન યથાજ કરે છે. નારાયણને રાત્રે વાર્તાઓ અને નવલ કથાઓ માટે કલ્પના—વિષયનો વિચાર કરવાનો હોય છે. ટેબલની સામે ખુરશીમાં બેસીને તે પોતાની કલ્પના શક્તિને ઉત્તેજિત કરે છે. અને નક્ષત્રપૂર્ણ અનંત આકાશમાં ન માલુમ તેઓ કેટલાએ નવીન રહસ્યોની શોધમાં વિચર્યા કરે છે. ન માલૂમ. તે માયા લોકમાંથી તેઓ કેટલી વાતો લઇને પાછા ફરે છે. નારાયણ ભક્તની માફક આખો વખત સાધનામાં મગ્ન રહે છે. આ સર્વે કમળાની ફુટી આંખમાં નથી સમાતું. તે અડચણ કરવામાં પણ કંઇ કસર નથી રાખતી. કમળા બાલિકા છે. તેનું સરળ કિશોર હૃદય સ્વામીના પ્રેમ અને આદરને માટે એકવાર પણ વ્યાકુળ થઈ ઉઠે છે. તે બિચારી સરળતાથી આદર પામવાની આશાથી આવે છે, કદિ તેની લાલસા પૂરી થતી અને કદિ તે પણ નહિ. તે વખતે ઉદાસ મને સ્વામીના પગમાં નીચે બેસી જતી; પરંતુ નારાયણને તે તરફ દષ્ટી સુદ્ધાં નાંખવાનો સમય મળતો નહિ, આખરે કમળા નારાયણના ચરણોપર પોતાનો કોમળ હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં ત્યાંજ સુઇ જતી.

આજ સાંજથીજ આકાશ મેઘથી ઘેરાઈ ગયું છે. વાયુ જોરથી વહી રહ્યો છે. આ સમયે કમળાએ નિલવર્ણી સાડી પહેરીને ધીરે ધીરે નારાયણના ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાં જોયું તો સ્વામી પોતાના ટેબલપર એક મોટી ચોપડીમાં ન માલુમ શું લખી રહ્યા છે. કમલાએ આવીને સ્વામીના ગળામાં હાથ નાખ્યો. નારાયણ ચીડાઇને બોલી ઉઠયો. "કે શું કરે છે ?"

વેદનાવાળાને અભિમાન ઉત્પન્ન થતાં વારજ લાગતી નથી. કમળાની આંખોમાં જળ ઝળીયાં આવી ગયાં. તેનું આખું શરીર જાણે રોષના આવેશથી કંપી ઉઠયું. કમળાએ કહ્યું "થોડીવાર લખવાનું બંધ કરો. મારી સાથે વાતો નહિ કરો કે ?"

"બસ કર. તે માટે મારી પાસે વખત નથી."

"તો શું કેવળ લખવાનું લઇનેજ બેસી રહેશો ? રોજ આખી રાત ભર લખવામાં જાગવાનું શું સારૂં છે ? એક રોજ પણ શું મારી સાથે વાતો ન કરી જોઇએ ?"

[redacted]ારા આવતાની સાથેજ મને લખવામાં ઘણી અડચણ પડે છે, પત્રના સંપાદક-
[redacted]ોદ આવે છે. સ્ત્રીએ સ્વામીના કામમાં આ પ્રકારે દરરોજ કરવી જોઇએ ?"

દુઃખે અને અપમાનથી કમળા બેસી ગઈ. તેણે વિચાર્યું કે મારા દિલપર જે ચોટ લાગી છે તેને માટે સ્વામીએ આજ એક પણ વાત ન કરી. હું કેવી અભાગિની છું. મારોજ દોષ છે. સ્વામી યશના માર્ગ તરફ ચાલી રહ્યા છે. હું માર્ગમાં કાંટા રૂપ થઈ પડી છું. આવા સ્વામીની સ્ત્રી થવાની યોગ્યતા મારામાં ક્યાં છે ? હું કેટલી અપરાધિની છું.

બીજેજ દિવસે કમળાએ પોતાની માતાને પત્ર લખ્યો કે તમને તથા બ્હેનને મળવાની ઘણા દિવસથી ઇચ્છા છે તેથી મને તેડાવવાનો બંદોબસ્ત કરો."

કમળા પતિની આજ્ઞા લઇને પિયેર ચાલી ગઈ; પરંતુ કહેવાની આવશ્યક્તા નથી કે જતી વખતે પ્રસન્ન થવાને બદલે તેનું હૃદય સંતાપ પામતું હતું.

(૪)

આજ અવકાશ મળવાથી નારાયણ સાસરાને ત્યાં ગયો છે. આમંત્રણ તો અગાઉથી આવી ચૂકેલું હતું. આજ પાર્વતીની સખીના પતિ અને નારાયણના મિત્ર મંગળદાસે પણ આવીને અનુરોધ કર્યો. તેના મનમાં અકસ્માત એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે તેણે પોતાના શુષ્ક વ્યવહારથી કમળાને અપ્રસન્ન કરી દીધી છે.

બારણા આગળ કોઇને નહિ જોવાથી નારાયણ સીધો અંદર ચાલી ગયો. સામેજ પાર્વતી દેખાઈ. તે ઝટપટ ઉભી થઇ ગઈ. તેણે કહ્યું "લો આજ તો ખરા બપોરે ચંદ્રોદય થયો છે." નારાયણને કેટલાંક મહેણાંટુણાં સાંભળવાં પડ્યાં. પરંતુ તે ચૂપજ રહ્યો.

મગનલાલ જે ત્યાં હાજરજ હતો તેણે પણ કહ્યું "નારાયણને ધન્ય છે. શું તમારી બ્હેને તેને રંજન કરવા માટે એક દહાડો પણ પ્રયાસ કર્યો હતો !"

પાર્વતીએ કહ્યું, ભાઈ, તેને માટે આપ હવે સીધાજ ઉપર કુંજમાં ચાલ્યા જાઓ. શ્રી રાધાજીનાં ત્યાંજ દર્શન થશે."

આટલી સહેલાઈથી છુટવાનો નારાયણને ખ્યાલ પણ ન હતો તે તરતજ ઉપર ચાલ્યો ગયો. ઓરડાની સામે પહોચતાંજ તેણે જોયું કે કમળા એકાગ્ર મનથી તકીયાપર ગલેફ ચઢાવી રહી છે. કમળાએ નારાયણને દેખતાંની સાથેજ એકદમ ઘુમટો ખેંચી લીધો અને એક ખુણામાં લપાઈ ગઈ, આનંદ અને લજ્જાથી તેનું હૃદય કંપવા લાગ્યું

નારાયણ ચારે બાજુએ દ્રષ્ટી ફેરવીને કમળાનો હાથ પકડીને બોલ્યો "વ્હાલી."

"મુકો, મુકો, કોઈ આવી પહોંચશે."

"નહિ હવે નહિ છોડું ! આજ તમારા મુખપર સાધુઓના જેવી જટા ઘણી સુંદર લાગે છે. આવી સુંદરતા કપડાને આડે છુપાવી રાખવી એ શું નિષ્ઠુરતા નથી." નારાયણે હાથ છોડતાંની સાથેજ કમળા નાસવા લાગી. નારાયણે રસ્તો રોકીને કહ્યું "મારા હાથમાં પડીને તું જરાપણ સુખી નથી થઇ પરંતુ તે વકીલ સાથે જો વિવાહ થયો હોત તો........"

કમળાએ નારાયણને આગળ બોલવા ન દીધું. તે કહેવા લાગી "વળી પાછી એ વાત ! હા હાં હું તમારા પગ પાસે બેસવાનેએ ક્યાં યોગ્ય છું—"

કમળાની વાત વચમાંજ અટકી ગઇ.

"પગ આગળ શા માટે કમળા ! શું તું કોઇ પગમાં રાખવા લાયક છે કે હું પગમાં રાખીશ. તને તો મારા હૃદયમાંજ રાખીશ." એટલું કહીને નારાયણે કમળાને ગળે વળગાડી દીધી.

આનંદથી કમળા અધીરી બની ગઇ. તેના મ્હોંમાંથી કંઇપણ વાત નિકળી શકી નહિ. સ્વામીનો આટલો આદર, આટલો પ્રેમ કોણે મેળવ્યો છે ? હું આ સ્વામીથી રીસાઇ ગઇ હતી. શું આ પાપનું પણ પ્રાયશ્ચિત છે ?

નારાયણ ફરી બોલ્યો—" તારે દિલગીર ન થવું. મેં તારા ઉપર કદિ પણ ક્રોધ કર્યો નથી, તુ તે દિવસે મારી વાત બરોબર નહિ સમજેલી. તને એ માલુમ નથી કે, લખતી વખત અમારી હાલત કેવી થઇ જાય છે. નહિ તો શુ હું તારી સાથે કદિપણ એવો વ્યવહાર કરત ? પરંતુ તું તો લેખકની સ્ત્રી છે, આવુ કષ્ટ તો સદૈવ ત્હારે સહેવું પડશે. કમળા ! તે વખતે મેં જેને માટે નિષ્ઠુરતા કરી હતી તે આ રહ્યું જો. "નારાયણે આ પ્રમાણે કહીને રૂમાલમાં લપેટેલી એક નવલકથા બહાર કાઢી અને અર્પણ પત્રિકા ખોલીને કમળાને સામે મૂકી દીધી.

કમળાએ તે જોઇને કહ્યુ " ક્ષમા કરો. મ્હે આજ સુધી તમારા પવિત્ર હૃદયને ઓળખ્યુ નહોતું. મને ચરણોમાં સ્થાન મળશેને ? "

" કમળા ! વળી પાછી એજ વાત કે. "

પાર્વતી અને મણીલાલ બહારથી છૂપાઇને આ સર્વ વાતચીત સાંભળી રહ્યાં હતાં. કમળા અને નારાયણને તેની ખબર પણ નહોતી, પાર્વતીએ ઓરડામાં પ્રવેશ કરીને કહ્યું " બડી ખુશામતખોર છોકરી છે ! મનામણા કરવાનુ તો દૂર રહ્યુ અને પોતેજ પગમાં આળોટવા લાગી."

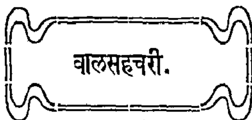
મણીલાલે કહ્યુ " નહિ ! તારી ભૂલ થાય છે. કમળા જેવા તેવાની પાસે નથી પડી, તે એક લેખકની સ્ત્રી છે." આનંદ ! આનંદ !! આનંદ !!!

प्रयत्नशील रहेवा उपदेश.

(મૃતિજનગર્હિત ચિતિ જાણી—એ લય.)

તુજ લક્ષ્યસ્થાન દૂર ભાસે ? આગળ વહે વીર !
ઉરમા તું રહે વિચારી, બળવતી છે સત્તા મારી.
છે માર્ગ વિકટ ને દૂર ? છે પાસે ભાર ભરપૂર ?
પણ ધૈર્ય ધરીને ઉર, તું ડરીશ ન કદી લગીર, આગળ વહે વીર !
તું અડગ અને અશ્રાંત, પ્રયત્ને રહે વીર !
કાર્ય તુજ સ્વીકારેલું, છે કપરૂં ને ત્રાસ ભરેલું !
વળી ફળ શું ન એવું જણાય, તો તેથી ડર ન જરાય;
પ્રકટાવી અગ્નિ આપ, ત્યજી દુર્બલતા જંજીર. પ્રયત્ને રહે વીર !
તુજમાં છે પ્રભુ એમ જાણી, શ્રદ્ધાલ થજે વીર !
જણાતું નથી ક્યાં ચઢવુ ? જીવન લાગે છે કડવું ?
રસરહિત અને દુઃખરૂપ ! તો જોઇ આત્મસ્વરૂપ,
તું તુજને જાણે ભૂપ, નવ અંતર આણ અધીર. શ્રદ્ધાલુ થજે વીર
દીનબંધુ પ્રભુને જાણી, તું પ્રાર્થે જજે વીર !
આજ સુધી સ્તુતિ ઉચ્ચારી, મિથ્યા થઇ એમ વિચારી.
તું ત્યજીશ સ્તુતિ ન લગાર, પ્રભુ કરતા આણીએ બહાર;
ઉરમાં લહી દૃઢ આધાર, અંતરમાં બની સુસ્થિર; તું પ્રાર્થે જજે વીર !

શ્રી. ક.

(લેખક, શ્રીયુત વેણુવિહારી.)

પ્રકરણ ૧ લું.

નૌકા ડુબી.

અસ્ત થતા ભગવાન સહસ્ત્ર રશ્મીનાં કોમળ કાંતિમાન કિરણોએ તરૂગણના શિરપર દેદીપ્યમાન સુવર્ણ મુગુટ ધરાવ્યો છે. મંદ વાયુની લહરીએ પરમ પાવન ગંગા નદીના હૃદયપર અસંખ્ય વીચિગણ આનંદે ઉછળી રહ્યાં છે. ગંગાના બંને તટપર માણસની આવ જા નથી જેથી સઘળે ગાઢ શાંતતા ફેલાઇ રહી છે. મારૂત ગણ ક્ષણે ક્ષણે આવજા કરતા હોવાથી તરૂવરના પત્રાદિકનો ખડખડાટ અને અનંત વાહિની ગંગાના ખળ ખળાટની શાંતતામાં એક પ્રકારનું મનોરમત્વ પ્રાપ્ત કરાવે છે. આવા રમણ્ય સમયે રમેશની છોટી નૌકા રાજહંસ પ્રમાણે પોતાના શઢરૂપી પાંખને ફેલાવી ગંગાના શાંત પ્રવાહમાં સજીવ સંચાર કરી રહી હતી. રમેશ ઘણા દીવસે પોતાને ઘેર જતો હોવાથી પ્રસ્તુત પ્રસંગે તેના પૂજ્ય માતપિતા, અને પ્રેમાળ ભગિનીના સહવાસ સુખના આલ્હાદપદ વિચાર તરંગો ઉદ્ભવી ગંગાના પ્રવાહ પ્રમાણેજ તેના હૃદયમાં આનંદની મંદ મંદ લહેરો આવ્યા જતી હતી ! આ આનંદ લહેરોમાં તેનુ મન તલ્લીન થઈ માતાની સ્નેહમયી મૂર્તિ તેના નેત્ર સામે ખડી થઇ ! ઘણા વર્ષે પોતાને જોતાં તેને કેટલો બધો આનંદ થશે; માતા પ્રેમથી પોતાના અંગપર હાથ ફેરવી પંપાળશે વિગેરે વિચારો આવતાં તેનાં નેત્રો આનંદાશ્રુથી ભરાઇ ગયાં. માતૃ પ્રેમાશ્રુજલે પુત થયેલા રમેશના નેત્રોને હવે પોતાની બાલ્ય લીલાનાં દશ્યો દેખાવા લાગ્યાં ! બાલપણાના નિષ્કપટ મિત્રો, સરલ અને મુગ્ધ મૈત્રિણી, અને અનેક પ્રકારની રમતો જાણે હમણાંજ રમી રહ્યો હોયની એવુ તાજુ સ્મરણ થવા લાગ્યુ ! રફતે રફતે તેનું મન આકર્ષણ કરનારૂં ગામ, પાસેની આંબાવાડી તેની નજર સામે આવી ખડી થઇ ! વળી તે સમયના સાના રમણ્ય તલાવનું પણ સ્મરણ થઇ આવ્યું; અને પ્રાત. સંધ્યાએ ત્યાં સ્નાને આવતો રમણી સમૂહ પણ દેખાવા લાગ્યો ! રમણી સમૂહની ગર્દીમા બાળપણે તે આજ તલાવમાં ડુબ્યો હતો, તેનું પણ તેને સ્મરણ થયાવિના રહ્યુ નહિ

અંતે રમેશના મનમા પોતાના લગ્ન સબંધનો-વિચાર આવતાંજ તેણે પોતાના મનને પ્રશ્ન કર્યો " મારૂં લગ્ન કોની સાથે થયુ ?" " શિવનાથ શુક્લની ભાણી સાથે-પોતાની વહાલી તારા સાથે. " તેના હૃદયેશે જવાબ દીધો " બીચારી તારા તો બાલપણામાજ વિધવા થઇ છે ! " તેના શંકાશિલ મને પાછુ પુછ્યુ, " તેની સાથે લગ્ન થવુ અશક્ય છે તેના પીતાના મનમાં તો તેનો પુનર્વિવાહ કરવાનો ઘણોજ વિચાર હતો; પણ તે વાત અશક્ય દેખવાથી, પ્રપંચથી કંટાળી ઘર તજી કયાંનો ક્યાંય ચાલ્યો ગયો ! રત્નપુર કંઇ તદન ગામડું નહોતું, તાલુકાનુ ગામ હતું, વળી ગામમાં હમેશાં ઘણી વખત આર્યસમાજી-

યોના વ્યાખ્યાનો પણ થાય છે, છતાંયે બીચારી તારાના પુનર્વિવાહ કરવાની છાતી તેનાં સગાં વહાલાની થતી નથી ! કેવા દુર્દૈવની વાત !"

રમેશ આ પ્રમાણેના વિચારોમા મુગ્ધ થયો છે એવામાં નદીના સામે કિનારે ઓવારો દેખાવા લાગ્યો, આપણે હવે ગામની સમિપ આવી પહોચ્યા છીએ એવી તેની ખાત્રી થઇ, કારણ કે તે ઓવારો ગામના 'રાણા' ઘાટનો જણાતો હતો, અને આ ઘાટનું રમેશને ઘણુંજ સારૂ જ્ઞાન હતું આ ઘાટ જણાતાંજ તેને ઘેર જવાની ઉત્કંઠા વધી અને જલદી જલદી હલેસા મારવાની તે નાવિકને ઉતાવળ કરવા લાગ્યો. એવામાં આકાશમાં એકાએક વાદળુ ચડી આવ્યુ અને ચોતરફ અંધકાર ફેલાઇ ગયો, પવન પુરપાટ વહેવા લાગ્યો, અને અત્યાર સુધીની શાંત ગગામાં મોટાં મોટા મોજાઓ થવા લાગ્યાં અને જ્યાં ત્યાં તોફાની પવન ફુંકાવા લાગ્યો ! આવા ભયંકર પ્રસંગમા રમેશની નૌકાના શા હાલ થયા હશે તેની કલ્પના વાચક બંધુઓએજ કરી લેવી ! અનેક પ્રચંડ મોજા સાથે લડતાં લડતાં થોડાજ સમયમા નૌકા ઉંધી વળી ! રમેશને તરતાં આવડતું હોવાથી નૌકા ઉંધી વળી તોપણ તે ડર્યો નહિં પ્રચંડ મોજા સાથે ટક્કર લેતો તે શુરતાથી કિનારા તરફ તરતો ચાલ્યો. તોફાની પ્રવાહમાંથી રસ્તો કાપવો પડતો હતો જેથી રમેશના હાથ પગ આસ્તે આસ્તે શિથિલ થવા લાગ્યા તથાપિ કિનારો તદ્દન નજદીક જણાતો હોવાથી તેણે તરવાનું કાર્ય હિંમતથી જારીજ રાખ્યુ, પણ આશ્રમનુ પરિણામ તેની મહેનતપર હોવાથી તે એકદમ બેશુદ્ધ થઇ પડયો.

પ્રકરણ ૨ જું
વિયોગ સમુદ્રમાં.

રમેશ બેશુદ્ધ થઇ પડયો પણ તેના સુભાગ્યે તે નદીમા ન તણાતા એક પ્રચંડ મોજાએ તેને કિનારા પર પટકયો. જ્યારે તે શુદ્ધીમાં આવ્યો ત્યારે, રાત વધારે વીતી ગઈ હતી અને તે પ્રચંડ વાદળાનો ક્યાય પત્તોએ નહોતો ગગાજળના પ્રચંડ મોજા અને ભિષણ ખળખળાટ પણ શમી ગયો હતો, તે સમયે હૃદયથી ફુટારી છુટી "ઓ માડીરે !" એમ સહાનુભૂતીથી ભરેલા શબ્દે બોલાઇ જવાયુ, પાસવ લેવાનુ કામ પડ્યુ મુખ તેણે તેનું મસ્તક પોતાના કોમળ ખોળામા પાછુ લીધુ અને અત્યંત મધુર સ્વરે પુછયુ "કયાંય વાગ્યુ તો નથી ને ?"

અનંતન વિકાસ પામેલા મધુગંધમય પુષ્પ સૌરભ્યે મન જેવુ ઘેલુ બને છે, તેજ, પ્રમાણે તે રમણીના તે સ્વર્ગીય મધુર ધ્વનીએ રમેશનું ચિત્ર ઘેનુ બન્યુ તે આનંદમા તે સ્ત્રીના પ્રશ્નનો જવાબ દેવાનું તેને ભાન રહ્યુ નહિ ! ઘણો વખત થયો પણ પોતાના પ્રશ્નનો જવાબ ન મળ્યો જોઇ તેણે પાછો તેજ પ્રશ્ન કર્યો હવે રમેશ જરા ભાનમા આવી બોલ્યો 'ના' પાછો તેણે તરતજ પ્રશ્ન કર્યો —

"તમો સુકલ્યાણા—"

રમેશનો આ પ્રશ્ન પુર્ણ થાય તે પહેલાં તો તે સ્ત્રી ત્યાંથી દુર જઇ ઉભી ! તે અડધા વાક્યેજ તેણે સઘળો ભાવાર્થ જાણી લીધો ! તેનું મનોહર મુખ મંડળ લજ્જાએ આરક્ત થયુ હતું રમેશથી દુર જઇ ઉભા રહ્યા પછી તે ત્યાં વધારે વખત ટકી નહિ

તેને સોંચમાં આવેલો જોતાંજ વિદ્યુત પ્રમાણે તે ત્યાંજ ચાલી ગઇ. રમેશના મનમાં તે હજુ થોડો વધારે વખત થોભે તો સારૂં એમ ઘણું હતું પણ તેને અટકાવવાનું સામર્થ્ય તેનામાં નહોતું. તેના ગયા પછી તેણે આમતેમ ઘણું જોયું પણ તે કંઇ તેને પાછી જણાઇ નહિ. તેની શોધમાં તે આમ તેમ ફરતાં એક ઘાટપર આવી ચડયો. નૌકામાંથી દેખાતો હતો તેજ આ ' રાણા ઘાટ ' હતો. આ ઘાટનાં પગથીયાં ચડી રમેશ ઉપર ગયો અને આમ તેમ જોવા લાગ્યો. પણ તે રમણી તેને દેખાઇ નહિ! તે દારૂણ દુઃખમાં ગડયો! તે સુંદરીયે તેને નદિમાંથી કાઢયો, પણ વિયોગ સમુદ્રમાં લોટયો! હાય!!-

---

પ્રકરણ ૩ જું.

પ્રેમાંકુર

ગયા પ્રકરણમાં વર્ણન કરેલા બનાવને આજે આઠ દીવસો વીતી ગયા છે. આજે રમેશ ગંગા તટે ઉભો રહી તે પરમ પાવન ગંગાની શોભાનું અવલોકન કરી રહ્યો છે. સામે રજત સદશ કૌમુદીના સંગમે અધિકજ ધવલ બનેલ ભાગીરથીના ઉજ્જવલ ફીણમય મોજાંઓ ઉછળી રહ્યાં છે. જલપૃષ્ટ ભાગે રાજહંસના ટોળા પ્રમાણે ધવલ નૌકા સમૂહ ઇતસ્તતઃ વિહાર કરી રહ્યો છે. તેમાંની એક નાની નૌકા તરફ રમેશની નજર જતાંજ તેને બનેલી ઘટનાનું સ્મરણ થયું. તે બનાવ તેને મધુરા સ્વપ્નવત ભાસ્યો! આ સમયે ગંગા લહરી પ્રમાણે તેનું હ્રદય પણ આનંદમાં ઝોકાં ખાવા લાગ્યું. અને પૂર્વ પ્રમાણેજ નૌકા ડુબવાની આપત્તિમાં પાછા પડવાની તેને ઇચ્છા થઇ. તે રમણીના અંકપર શિરમુકી નિદ્રા લેવા તેનું મન પુનઃ આતુર સૃષ્ટિ દેવીનું સર્વ સંહારક ભયાનક સ્વરૂપ હવે તદ્દન બદલાઇ જઇ શાંત અને ગંભીર બન્યુ હતું! આકાશમાં રજનીનાથ પણ પોતાની તારા રમણી સહ આનંદ વિહાર કરતો હતો. વિશાળ હ્રદયા ગંગાદેવી પોતાના પવિત્ર જલે રમેશના મૃદુ ચરણનું પ્રક્ષાલન કરતી પૂર્વની માફક નિસ્તબ્ધ વહી રહી હતી! રમેશ શિવાય કિનારાપર બીજું કોઇ પણ માણસ નહોતું.

જ્યારે રમેશ શુદ્ધીમાં આવ્યો ત્યારે તે એમ ધારતો હતો કે પોતાનું માથું નદી કિનારા પરની મૃદુલ મૃતિકા પર છે, પણ જ્યારે તેણે નેત્રો ઉઘાડી જોયું ત્યારે પોતાનું માથું જમીનપર રેતીમાં નહિ પણ એક રમણીના અંકપર સ્થિત થયેલું દેખાયું! પણ રમેશના માન્યામાં તે વાત ન આવી. તેણે ધાર્યું કે હું મીઠું મધુરૂં સ્વપ્ન જોઉં છું. અને તેથી તેણે પોતાનાં નેત્રો મિચ્યાં!

રમેશને અંકે લેનાર રમણીનું શરીર અર્ધું જમીનપર અને અર્ધું પાણીમાં હતું તેનું સંરક્ષણ કરવા માટે તેણે પોતાના વિંખરાએલા કેશકલાપે તેનું અંગ ઢાંકયું હતું. આ કેશકલાપના આલ્હાદકારક સ્પર્શે, આપણે જોઇએ છીએ તે સ્વપ્ન નથી પણ ખરી વસ્તુ સ્થિતિ છે, એવી રમેશને ખાત્રી થઇ, અને તેથી તે તે રમણીના મુખ તરફ જોવા લાગ્યો, પણ ભ્રમર પરિવેષ્ટિત કમલ પ્રમાણે કેશકલાપે ઢંકાયેલા તેના મુખનું દર્શન થયું નહિ, તેના આ કેશકલાપે તેના મુખ પ્રમાણે રમેશના મુખ અને છાતીને પણ ઢાંકી નાખ્યાં હતાં; તથાપિ તેને ત્રાસ ન થાય માટે તેના મુખપરથી તેને વારંવાર દુર કરતી હતી. જો કે રમેશને તેનું મુખ ન જણાયું તો પણ તે વ્યગ્ર ચિત્તે પોતા તરફ નિહાળ્યાં કરે છે એવું

તે કેશકલાપના આડેથી પણ તેના જોવામાં આવી ગયું. રમેશને આ સમયે કેવળ વીસી બેઠી હતી. આ વયમાં રમણ સ્પર્શે મોહ ન પામે એવો કોણ પુરૂષ હોય ! તો પછી તેવા એકાંત રમણ્ય સ્થાને અપ્સરાને પણ લજવે એવી સુંદર રમણીના સ્પર્શે રમેશ ઘેલો અને એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઇજ નથી. તે પોતાના દુઃખને તો નહિ પણ પોતાને પણ વિસરી ગયો. તેના અંગમાં વિદ્યુતના સંચાર પ્રમાણે થઇ એક નિઃશ્વાસ લીધો !

રમેશે જેવો નિઃશ્વાસ નાખ્યો કે તરતજ તે રમણીયે તેના તરફ જોયું અને તેણે પણ એક નિઃશ્વાસ છોડયો. ઉભયના નિઃશ્વાસ પરસ્પરમાં મળી ગયા. રમણીનો કેશકલાપ પુનઃ રમેશના મુખ પ્રદેશપર રમવા લાગ્યો. તેની સાથેજ રમેશની દૃષ્ટિ કેવળ નહિ પણ હૃદય સુદ્ધાં તેના મુખપ્રદેશપર રમણ કરવા લાગ્યું. પણ આ તેની સ્થિતી જલદીથીજ તે રમણીના ધ્યાનમાં આવી ગઇ; તે ઘણીજ શરમાઇ અને મુખપર પાલવ લેવાનો યત્ન કરવા લાગી. પણ આ ધાંધલમાં રમેશનું મસ્તક તેના ખોળામાંથી નિચે પડ્યું જેથી તે નાચ્યું ! તે મનમાં ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો " જે હું નૌકામાં બેસું તો પ્રથમ પ્રમાણેજ જીવણુ સમય પ્રાપ્ત થઇ મને પાછું એક વખત તે રમણીના સ્પર્શ સુખનો–એ અનુપમેય સ્વર્ગ સુખનો–લાભ મળી શકશે કે ? આ આપત્તીની તપશ્ચર્યા શું ફળદ્રુપ નિવડી શકે ?" આવી રીતનુ તે મનોરાજ્ય રચી રહ્યો છે એવામાં તેને જણાતી નૌકા દ્રષ્ટિપથની બાહેર નિકળી ગઇ !

આ પ્રમાણે મનોરાજ્યનો ભંગ થતાં રમેશ નિરાશ થઇ, ઉદાસ ચિત્તે ઉભો છે, એવામાં તેને પાછળ કોઇનો સાદ સંભળાયો જેથી તેણે પાછા વળી જોયું તો એક નવયુવક હાસ્યવદને પોતા તરફ આવતો જણાયો. આ નવયુવક રમેશનો પ્રિય મિત્ર મહેંદ્ર હતો. મહેંદ્રે રમેશને કલકત્તાના સમાચાર પુછી જોયા. રમેશે તેને ટુંકાણમાં સઘળું જણાવી દીધું. મહેંદ્રે બીજી ઘણી ઘણી વાતો પુછી અને તેના જવાબો પણ રમેશે " હા, ના " એવા આપ્યા. તેની આ ચમત્કારિક મનઃસ્થિતી મહેંદ્રના તત્કાળ લક્ષમાં આવી, પણ તેનું શું કારણ છે તે તેના જાણવામાં આવ્યું નહિ જેથી તેણે આશ્ચર્યતાથી રમેશને પુછયું:—

" રમેશ તું આજે કંઇ આનંદિત જણાતો નથી, તેનું શું કારણ છે વારૂ ? બે માસ પૂર્વે આપણે જ્યારે કલકત્તામાં મળ્યા હતા ત્યારે તું ઘણોજ આનંદી હતો, હું ધારૂં છું કે તારી અપ્રસન્નતાના મુળમાં વિયોગ રોગ થયો હોવો જોઇએ ! કલકત્તામાં તું કોઇ રમણીના પ્રેમપાશમાં તો સપડાયો નથીને ? "

રમેશ તરફથી આ પ્રશ્નનો કંઇજ જવાબ મળ્યો નહિ, જેથી મહેંદ્ર એમજ રીસાઇ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. રમેશે જો કે કંઇજ ખુલાસો આપ્યો નહિ તો પણ તેની શંકાનું નિરાકરણ થઇ, ગંગા તટે શુશ્રુષા કરનારી–પોતાનું મસ્તક ખોળામાં લેઇ બેસનારી–રમણીની મૂર્તિ તેના હૃદય પટપર ચિતરાયેલ તેના જોવામાં આવી. પ્રથમ દર્શનેજ પોતાના હૃદયમાં પ્રેમબીજ રોપાયું, અને તેને પ્રેમાંકુર ફુટયાનું દૃશ્ય સ્પષ્ટ તેને જણાવા લાગ્યું. પ્રિય વાચક બંધુ ! આ રમણી અન્ય કોઈ ન હોય, તે કેવળ રમેશની મન ગમતી બાળ સખી તારાજ હતી.

પ્રકરણ ૪ થું.

બે બાલિકાઓ.

સૂર્યોદય થવાને સેજ અવકાશ હોવાથી આમ્ર, પીપળાદિ ઉંચાં ઉંચાં વૃક્ષોનાં ઉન્નત શિરો સૂર્યના સોનેરી કિરણોથી હજુ ચળકતાં હતાં, ગંગાના પ્રશાંત હૃદયપર મૃદુલ મૃદુલ લહેરીયોનું મધુરૂં વર્તન ચાલી રહ્યું હતું ! આવા રમણ્ય સમયે બે સુંદર બાલિકાઓ સ્નાન માટે જતી હતી. માર્ગ તદ્દન નિર્જન હતો. સ્નાને જતી બાલિકાઓ હમેશાં હસતી રમતી જતી હોય છે; ગમે તેમ હો, આજે તેઓ ગુપચુપ લપાતી છપાતી આવતી હોય એવું જણાય છે. વૃક્ષશાખાપર લટકતા મર્કટોના ચીત્કાર અને ગંગાના ખળખળાટ શિવાય કંઈ પણ ધ્વની કર્ણગોચર થતો નહોતો, તોપણ પોતાની સંકોચ પૂર્ણ દ્રષ્ટિ આમ તેમ ફેંકતી ચાલી રહી હતી. ગંગાતટ સમિપ આવતાં તે બેમાંની એક ઓચિંતી ખમચાઇ એક વૃક્ષ તરફ આંગળી કરી બોલી ઉઠી—" પ્યારી, જો તો પેલા ઝાડ ઓથે કોણ ઉભું છે ?"

" ક્યાં છે ?" પ્યારીએ પુછ્યું. પ્યારીની ઉમ્મર કેવળ અગીયાર વર્ષની હતી, તો પણ તેની બોલવા ચાલવાની ઢબમાં એક પ્રકારનું પ્રૌઢપણું જણાઇ આવતું હતું. અને તેથી તે એક પ્રૌઢ યુવતીજ છે એવો ભાસ થતો ! બીજી બાલિકાનું નામ કમળ હતું તેની ઉમ્મર પ્યારી કરતાં સહેજ થોડી હતી, તથાપિ સૌંદર્યમાં તે બંન્ને સરખાંજ જણાતાં.

પ્યારીના " ક્યાં છે ?" આ શબ્દો પછી કમળ ભયસૂચક સ્વરે તે ઝાડ તરફ પાછી આંગળી બતાવી બોલી—" પેલુ જો !" પણ એટલામાં તો બાલિકા સુલભ ચંચલતાથી હસી ઉઠી—" અલી, એ તો તારા પતી !"

પ્યારી તે તરફ નજર કરી અને તરતજ પાછી વળી ! લજ્જાથી બાલિકાનું મુખ-મંડળ આરક્ત બન્યુ હતુ !

ઝાડની ઓથે ઉભો રહી રમેશ આ સઘળું અવલોકતો હતો. કમળના શબ્દે, પોતા માટે પોતાના પીતાએ પ્યારીજ વધુ નિશ્ચિત કરી છે એવું તેના જાણ્યામાં આવ્યું. તે સમયે તેને તેની બાલ-સખીનું સ્મરણ થતા તે નિરાશ બન્યો ! એવામાં ગભરાટમાં દોડતાં પ્યારી નીચે પડી ગઈ એવુ તેણે જોયું; તરતજ તે તે તરફ દોડ્યો અને તેનો હાથ પકડી ઉઠાડી.

પોતાનો કર પકડી ઉઠાડનાર બીજો કોઈ નહિ પણ પોતાનો ભાવિ પતીજ છે એવું જ્યારે તે બાલિકાએ જોયું ત્યારે તે શરમની મારી ખસીયાણીજ પડી ગઇ ! તેનું મુખ-મંડળ અધિકતર આરક્ત બન્યું ! તે પોતાનો હાથ તેના હસ્તમાંથી મુક્ત કરવા પ્રયત્ન કરવા લાગી. રમેશે પકડી રાખવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ આ ઉભયની રકઝકમાં અને બાલિકાનોજ વિજય થયો તે ત્યાંથી છટકી ગઇ. ચકાભૂત થયેલો રમેશ તેની તરફ જોતોજ રહ્યો !

રસ્તામાં ચાલતાં પેર આ વૃત્તાંત કોઇને પણ ન જણાવવા માટે પ્યારીએ કમળને સોગંદ દીધા. સંધ્યાકાળે દેવની આરતી થતાં ' મને રમેશ પતી મળો ' એવી તેણે પ્રાર્થના કરી. બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળે તેની માથી ઉઠી કૃષ્ણ સ્મરણ કરવા લાગી તેમાં સુદ્ધાં પ્યારીનો પ્રાર્થનાનો વિષય તેજ હતો !

પ્રકરણ ૫ મું.

એક તરૂણી.

પરમાત્માએ પ્યારીની પ્રાર્થના સ્વિકારી! આજથી બરાબર બે અઠવાડીયાં પછી રમેશ સાથે તેનાં લગ્ન થવાનું ઠર્યું, અને મૂહુર્ત જેઠ શુક્લ ૭ નું નિરધારવામાં આ પ્યું હતું વધુ પીતા અને વર પીતા શ્રીમંતાજ હતા જેથી લગ્ન સમારંભની ધામધુમ અત્યારથી શરૂ થઇ ગઇ હતી. અને લગ્ન પ્રીત્યર્થ ઉભય પક્ષે પોતાની તીજોરીના મો મોકળા મુક વામા આવ્યા હતાં! રમેશ પોતાના પતી થશે એ વિચારે પ્યારીને આનદની મરી પચીયો થતી!

એક દીવસે ત્રીજા પહોરે પ્યારીની મોટી વિધવા બહેન તારા, પ્યારીને પોતાના ખોળામા લઇ ઓરડામા તેનો અંબોડો વાળતી બેઠી હતી એવામા યશોદા નામની એક તરૂણી ત્યા આવી યશોદાની આ બન્ને બેનો સાથે અત્યત મૈત્રી હતી ત્યાં આવતાજ તે તારા તરફ વળી બોલી —

"તારા, તુ કેટલી રૂપાળી જણાય છે, જો, પ્યારી કઇ તારા જેવી રૂપાળી નથી!"

તેનુ વાક્ય પૂર્ણ થાય તે પહેલાજ તારા બોલી ઉઠી,—"યશોદા બેન મને પ્યારીથી રૂપાળી કહેતાં શુ હું તમારા પર પ્રસન્ન થઇશ એમ તમો ધારોછો?"

"પણ તેમા તેઓ કઇ ખોટુ કહે છે બ્હેન! તમો માગ કરતા રૂપાળાજ છો" પ્યારીએ સરળતાથી ટાપશી પુરી

"કેમ હવેતો ખાત્રી થઇને?" યશોદા સ્મિત વદને બોલી

"વારૂ, તે વાત મુકો પડતી પ્યારીના પતીને તે જોયા કે? એવો સુદર તરૂણ મારા તો હજુ સુધી જોવામાંએ આવ્યો નહાતો"

તારા કાઇજ બોલી નહિ.

યશોદાએ આગળ ચલાવ્યુ,—"પણ તેમનામાં એક દોષ છે તે કઇ મનેતો બા ગમતો નથી! તેઓ હમેશાં ઉદાસ દેખાય છે પછી તેમનું મન કોઇએ પહેલાથીજ હરી લીધું હોય તોતો દૈવ જાણે ગમે તેમ હો, આપણી પ્યારી હઇ જેવી તેવી નથી લગ્ન થતાજ તે તેમની ઉદાસીનતાનુ હરણ કરી તેમને આનદીજ બનાવી દેશે"

આ પ્રમાણે યશોદાએ પ્યારી અને તેના પતીની સામાન્ય સ્ત્રી સ્વભાવને અનુસરતી કાથાકુટ ચલાવી હતી, પણ તે તારાને ન ગમવાથી તે ત્યાથી ચાલી ગઇ તેના ગયા બાદ અબોડો બાધી રહેતા પ્યારી પણ ત્યાથી ઉઠી બીજે સ્થળે ગઇ બાન જતાં જતા તેણે યશોદાનું મન લેઇ પોતાના હાથના ટાચકા ફોડ્યા

અપૂર્ણ

कविवर बाणभट.

(લેખક શ્રીયુત મણિલાલ કેશવલાલ પરીખ.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

આ પ્રમાણે સદરહુ કવિનાજ ગ્રંથપરથી પણ કંઈક વૃત્તાંત સમજાયો; પણ કાળ નિર્ણય કરવાને માટે કયો માર્ગ? અન્ય કવિઓની માફક આ કવિએ પણ પોતાનો કાળ નિર્દેશ કરેલો નથી; પણ આશ્ચર્યની વાત એજ છે કે બાણકવિ ક્યારે થઇ ગયા તે સંબંધી ઉત્કંઠા, જે તૃપ્ત કરવાને આપણા પોતાના ગ્રંથ સમર્થ થયા નહિ, તે એક ચીના ગ્રંથકારે સહજમાં કરી છે! બૌધ ધર્માનુયાયી હુએનત્સંગ નામનો ચીનો પ્રવાસી પોતાના ધર્મ સંસ્થાપકની જન્મ ભૂમી જોવાને હિંદુસ્થાનમાં આવ્યો હતો. તે ઈ. સ. ૬૨૯ થી ૬૪૫ સુધી એટલે ૧૬ વર્ષ હિંદુસ્થાનમાં ફર્યો હતો. તેણે પોતાના ગ્રંથમાં તે સમયના હિંદુ રાજાઓ અને જેટલા દેશ તેણે જોયેલા તેના વર્ણન ઘણીજ ઉત્તમ પ્રકારે આપેલાં છે. બાણકવિના આશ્રયદાતા જે પ્રસિદ્ધ હર્ષ કિંવા હર્ષવર્ધન તેના સબંધી ઘણીજ વિસ્તૃત માહિતી આ પ્રવાસીએ આપેલી છે; એટલે જ્યારે હર્ષરાજા સાતમા સૈકામાં હતો તેથી બાણકવિ પણ તેજ સમયમાં હયાત હતા એમ સિદ્ધ થાય છે.

હર્ષરાજાએ બાણકવિને 'वश्यवाणी कविचक्रवर्ती' એવી પદવી આપી હતી. એને દુર્ગસિંહના કવિએ લખેલા कर्नाटक पचतंत्र નામના ગ્રંથનો આધાર છે. આ દુર્ગસિંહ કવિ ચાલુક્ય રાજા પૈકી બીજા રાજા જયસિંહદેવના સમયમાં હતો. આ કર્નાટક પંચતંત્ર નામના ગ્રંથમાં દુર્ગસિંહ કવિએ પોતાના પૂર્વના કવિઓનો નિર્દેશ કરેલો છે. તે ગ્રંથમાં ગુજરાતીમાં 'सकलविद्य चक्रवर्ती नरेंद्र श्रीहर्ष' રાજાએ બાણભટ્ટને પોતાની પાસે રાખ્યા હતા અને તેને ઉપરોક્ત 'વશ્ય વાણી કવિ ચક્રવર્તી' એવી પદવી આપી હતી એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે.

(બાણકવિના સદ્‌ગુણની બાબતમાં હર્ષરાજાની પણ ખાત્રી થવાથી તેણે તેનું સન્માન કરી, અપાર સંપત્તિ આપીને, તેને ઉચ્ચ પદે ચઢાવ્યો હતો; આ પરથી બાણકવિની યોગ્યતા ઘણીજ મોટી હતી એમ કહેવાને કંઈપણ હરકત નથી. બાણભટ્ટ એ હર્ષ રાજાના વિશ્રામ-પાત્ર, અત્યંત પ્રિય, સર્વ પંડિતોમાં મુખ્ય અને ધન સંપન્ન થયા હતા, છતાં તેમણે હર્ષરાજાને ત્યાં એશ આરામનાં ગર્ક ન થતાં અમૂલ્ય ગ્રંથ રચવામાં પોતાના આયુષ્યનું સાર્થક કર્યું—હર્ષરાજાએ પણ કેવળ રાજ્ય વૈભવમાં કિંવા ચોપાટિ કર્મ કરવામાંજ અથવા ઇંદ્રિય સુખમાં એક સરખા નિમગ્ન ન થતાં સત્પુરુષ દિવાકર મિત્રની સંગતિના યોગે દાન ધર્મમાં ઘણીખરી લક્ષ્મીને વ્યય કર્યો. તેમજ હર્ષરાજા પર અનેક દુઃખકારક પ્રસંગ આવેલા તે સમયે બાણની બાણ જેવી વાણીનો પૂર્ણ આધાર મળવાથી તેનું હૃદય અત્યાધિક વિષાદ-માંથી નિકળીને વિધાવિલાસ સરખા સાત્વિક વિલાસમાં લાગેલું હોવાથી તે કવિના દેશના મંદિરમાંના ઉત્કૃષ્ટ કવિ રત્નોમાં સામેલ થયો એટલે આ બંનેનો સંયોગ સુવર્ણ અને રત્નના સંયોગ પ્રમાણે બનવાથી પરસ્પરની સંગતીનો પરસ્પરને અત્યંત ઉપયોગ થયો.

મયૂર અને માતંગ દિવાકર એ બાણના સમકાલીન કવિ હતા. મયૂર તો તેનો મિત્રજ હતો. આ કવિ મયૂરની કન્યા બાણભટ્ટને આપેલી હતી. તેના પેટે તેને ભૂષણભટ્ટ નામે

એક પુત્ર થયો હતો. આ પુત્ર પણ પિતાની માફક ધણોજ વિદ્વાન હતો તેણે પોતાના પિતાનો કાદંબરી નામનો અપૂર્ણ ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો

કવિ મયૂરના વિષયમાં એક આખ્યાયિકા પ્રસિદ્ધ છે કે તેના શરીરપર મહારોગ ઉદ્‌ભવ્યો ત્યારે તેણે-સૂર્યશતક નામે સૂર્યના સ્તવન પર એક કાવ્ય કર્યું હતું અને તે વડે સૂર્યને પ્રસન્ન કરીને પોતાનો રોગ દૂર કર્યો હતો બાણકવિને આ દેવપ્રસાદનો નાદ લાગવાથી તેણે પણ પોતાના હાથપગ તોડી નાખ્યા અને ચંડીકાશતક નામે એક દેવીની સ્તુતીનું કાવ્ય તૈયાર કરી તેવડે દેવીને પ્રસન્ન કરીને પોતાનું શરીર અધિક સુંદર બનાવી દીધું. પ્રત્યેક કવિ માટે આવી કોઇક દંતકથાઓ હોય છે, આ કેટલે અંશે સત્ય હોય છે તેનો નિર્ણય કરવો ઘણો કઠણ છે પરંતુ તે પરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે તેનામાં કાંઇ વિલક્ષણ ગુણ હતા.

શ્રીહર્ષની પાસે બાણ, મયુર, અને માતંગદિવાકર એ એક સમયેજ હતા તે વિષયે પ્રસિદ્ધ કવિ રાજશેખરે પણ એક સ્થળે લખેલું છે.

'માતંગ દિવાકર' એ કવિ ચાંડાલ જાતીનો હતો એમ કેટલાક કહે છે આનું કારણ તેના નામની આગળ આવેલો 'માતંગ' શબ્દજ માત્ર તેઓ બતાવે છે. 'માતંગ' શબ્દનો અર્થ ચાંડાળ એવો થાય છે તે કવિ જો ખરેખર ચાંડાળ હોય તો સુધારાના કાર્યમાં શ્રી હર્ષ રાજાએ હાલના આપણા સુધારકો કરતાં ઘણું કર્યું હતું એમ કહેવું જોઇએ।

મોટા મોટા સંસ્કૃત કવિઓએ બાણકવિની ઘણી પ્રશંસા કરેલી છે તે નીચેનાં પદ્યથી જણાઈ આવે છે.

'जाताशिखंडिनी प्राक् यथा शिखंडी तथावगच्छामि ।
प्रागल्भ्य मधिकमवाप्तुं वाणी बाणो बभूवेति ॥ १ ॥

गोवर्धनाचार्य.

'જે પ્રમાણે પુર્વે શિખંડિની એજ શિખંડી થઇ, તેજ પ્રમાણે વાણી (સરસ્વતી) અધિક હોવાના યોગે બાણ થઇ હોય એમ લાગે છે' એટલે સરસ્વતી સ્રી હોવાથી તેનામાં પ્રૌઢતા નહોતી, પણ તે મેળવવાને માટે તે બાણ (પુરૂષ) રૂપે ઉત્પન્ન થઇ (સંસ્કૃતમાં અર્થ ચમત્કાર માટે વ અને બ એકજ મનાય છે)

"बाणेन हृदिलग्रेन यन्मंदोपी पदक्रमः
प्रायः कविकुरङ्गाणां चापलं तत्र कारणम् ॥१॥"

બાણના કવિત્વ રૂપી બાણ એક વખત હૃદયમાં પેઠા પછી કોઇપણ કવિ કુરંગોએ કવિતા કરવી એ વ્યર્થ ખટપટ માત્ર છે!"

"रुचिर स्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति।
तत्किं तरुणा नहि नहि वाणी बाणस्य मधुर शीलस्य ॥१॥"

ધર્મદાસ.

કોઇ કહે છે, 'અહાહા! તેના સ્વરનું, વર્ણનું, અને પદનું સૌંદર્ય શું વર્ણવું! રસ અને ભાવ એ તેના અંગમાં ખેલતા હોવાથી તે સર્વના મનમાં તદન ભરાઇ જાય છે!"

એ સાંભળી બીજો તેને પૂછે છે, "કાગુરે! કોઇ તરૂણી કે!" તે ઉત્તર આપે છે, છે! છે! તરૂણી હોય—આ વર્ણન બાણ કવિની રસાળ વાણીનું કર્યું છું! (સ્વર, વર્ણ, પદ, રસ, ભાવ આ પદોપર શ્લેષ છે એ કહેવાની જરૂર નથી. આ શબ્દો તરૂણીને તેમજ વાણીને પણ સરખી રીતે લાગે છે.)

પ્રસન્ન રાઘવ નાટકના કર્તા જયદેવ કવિએ એક પદમાં કવિતા રમણીના અવયવ-વિલાસના સ્થાનમાં ઉત્તમ ઉત્તમ પ્રાચીન કવિ રત્નોની યોજના કરી છે. તેમાં બાણકવિ માટે એ કવિ કહે છે—

"हृदय वसतिः पंचबाणस्तु बाणः।"

બાણ એ તેના હૃદયમાં વાસ કરનાર મદનજ! આ પ્રકારે અનેક સહૃદય મહાન્ કવિઓએ બાણભટ્ટની ઘણી તારીફ કરી છે.

સંસ્કૃત ભાષામાં ગદ્યરૂપે કાવ્ય રચનાનો નવીન પ્રકાર આ કવિયેજ કાઢયો. ગદ્યરચનામાં બાણભટ્ટ અગ્રગણ્ય હતા એમાં કાંઇ સંદેહજ નથી. તેની વાણીનો પ્રવાહ વર્ષાઋતુ સમયે ગંગાના પ્રવાહ પ્રમાણે પ્રસન્ન અને અસ્ખલિત ચાલતો દેખાય છે. એમ 'વશ્યવાણિત્વ' અન્ય કવિઓમાં ક્વચિતજ જણાય છે! ગદ્યમાં જેટલો સારી રીતે વિષય પ્રતિપાદન થાય છે તેટલો પદ્યમાં થતો નથી. એ સત્ય છે, તથાપિ આ કવિના ગદ્યગ્રંથ તો જાણે કે ખુદીજ તરેહના હોવાથી કવિતામાં પદ્ય ગ્રંથને પણ પાછળ મૂકે એવો ઉત્તમ છે. તેમાં જે ખુટતું રહે છે તે માત્ર છંદજ, બાકી અલંકારાદિ સર્વ પ્રકાર પૂર્ણપણે સાધેલો છે. આ કવિએ હર્ષ ચરિત્ર અને કાદંબરી એવા બે ગ્રંથ ગદ્યમાં લખેલા છે અને વળી એક ચંડિકાશતક નામનો પદ્ય ગ્રંથ પણ લખેલો છે. હર્ષચરિત્રમાં ઐતિહાસિક ભાગ ઘણો હોવા સાથે બોધ અને મનોરંજન પણ છે. કાદંબરીમાં તો સર્વત્ર મનોરંજન સાથે કાંઇ કાંઇ ભાગ બોધદાયક પણ છે. બન્ને પુસ્તકોમાં સૃષ્ટીનાં અનેક પ્રકારનાં ચિત્રો વાંચકોના મનપર ઉત્તમ રીતે ઠસાવવાને માટે ઘણુંજ પ્રકાર છે. બાણભટ્ટનાં આ બન્ને પુસ્તકોના પરિશીલનથી આર્ય લોકનો પૂર્વનો વૈભવ, તેમનાં પરાક્રમ, આચાર વિચાર, વગેરે અનેક બાબત લક્ષમાં આવવા જેવી છે અને તે વળી ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. આ બન્ને ગ્રંથમાં મધુર વર્ણ રચના, શ્લેષોત્પ્રેક્ષાદિ અનેક અલંકાર, અનેકુમ વર્ણનો, ખુબીદાર સંભાષણો, અને મનને છક કરી નાંખે એવા મંત્રિધાનક ઇત્યાદિ પ્રકાર એવી ઉત્તમ પ્રકારે ઉતરેલા છે કે તે વાંચતાં રસિક વિદ્વજ્જન તદ્દન તલ્લીન થઇ જાય છે!

હર્ષ ચરિત્રમાં વીર, કરૂણ અને અદ્ભુત એ રસ ઉત્તમ પ્રકારે સધાયેલા છે અને કાદંબરીમાં શૃંગાર અને કરૂણ એ રસ ઓતપ્રોત ભરેલા છે અને વચમાં વચમાં અદ્ભુત રસ પણ મનોજ્ઞ છે. બાણભટ્ટે પહેલું હર્ષ ચરિત્ર રચેલું હોવું જોઇએ. અને પાછળથી કાદંબરી રચેલી હોવી જોઇએ એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે. કાદંબરી અર્ધીપર્ધી લખાઈ ન લખાઇ એટલામાં મૃત્યુએ તેના પર હુમલો કર્યો—એ પર્યુંજ ખોટું થયું. સર્વ ગ્રંથ તેની યોજના પ્રમાણે તેનાજ હાથે પૂર્ણ થયો હોત તો કેટલી મોજ પડત! પરંતુ કાળના આગળ કોણ શક્તિવાન!

પાર્વતી પરિણય, મુકુટ તાડિતક, અને સર્વ ચરિત એ ત્રણ નાટકો પણ બાણભટ્ટના નામે પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

કાદંબરીના પૂર્વાર્ધનો સારાંશ.

પુંડરીકના મૃત્યુ પછી મહાશ્વેતાએ વૃતસ્થ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો—આ દુઃખકારક વૃતાંત સાંભળીને તેની પ્રિય સખી કાદંબરીએ પણ એવો નિશ્ચય કર્યો હતો કે જ્યાં સુધી મહાશ્વેતા પતિવિરહિત રહે ત્યાંસુધી તેણે પોતે પણ અવિવાહિત રહેવું. આ આગ્રહ પૂર્ણ નિશ્ચયથી તેનું મન ફેરવવાને માટે તેનાં માત પિતાએ પોતાનાથી બનતું સઘળું કર્યું પણ તે કોઇનું સાંભળતી નહિ. આખરે થાકીને તેમણે મહાશ્વેતાને એવો સંદેશો કહાવ્યો કે તું ગમે તેમ કરીને તેનો નિશ્ચય ફેરવ—તે પરથી મહાશ્વેતાએ પોતાની સખી તરલિકાને કાદંબરીની પાસે મોકલી ત્યારે કાદંબરીએ પોતાના વીણાધારી કેયૂરકને તરલિકાની સાથે મહાશ્વેતાના સંદેશાનો ઉત્તર આપવાને મોકલ્યો. કેયૂરક મહાશ્વેતાને નિચે પ્રમાણે સંદેશો કહી સંભળાવે છે—"હે ભર્તૃદારિકે મહાશ્વેતા ! દેવી કાદંબરી તને દૃઢ આલિંગન કરી વિજ્ઞાપન કરે છે કે તરલિકા સાથે જે સંદેશો તેં મોકલ્યો હતો તે શું વડીલોના વચનાનુસાર, કિંવા મારૂં મન જોવા સારૂ, કિંવા તારા અંતઃકરણનો પ્રકોપ પ્રદર્શિત કરવા સારૂ, કિંવા હું ઘેર રહી છું તેથી મારી નિંદા કરવા સારૂ, કિંવા પ્રિયસખીનો પરિત્યાગ કરવા સારૂ, એ મને કંઇજ સમજાતું નથી. મારૂં હૃદય તારે માટે કેટલું બધું પ્રેમપૂર્ણ છે તે તું પોતે જાણે છેજ; છતાં અતિ નિષ્ઠુર સંદેશો મોકલવા માટે તને કાંઈ શંકા કેમ ન આવી ? તું સ્વભાવે મધુર ભાષણ કરનારી હોવા છતાં આવું કઠોર ભાષણ કરવાનું તને કોણે શિખવ્યું ? તારે દુઃખે હું દુઃખી છું; સુહૃદના દુઃખે જેનું હૃદય દુઃખી છે તેને સુખની આશા શેની અને શાંતિ ક્યાંથી હોય ? એટલે સંભોગ સુખની વાત તો કરવાનીજ નહિ. જેણે મારી પ્રિય સખીની આવી સ્થીતિ કરેલી છે, જે અત્યંત ભયંકર, જે અપ્રિય આચરણ કરનારો એટલે કેવળ વિષ સરખો લાગનાર, તે કામને હું સકામ શી રીતે કરૂં ? સૂર્યના વિયોગે મ્લાન થયેલી કમલિનીને જોઇને તેના સહવાસથી પરિચિત થયેલું જે ચક્રવાકી. તે પણ ખિન્ન થઇને સુખનો પરિત્યાગ કરે છે, તો પછી અમારા જેવી સ્ત્રીઓની તે શી વાત ? પ્રિય વિરહથી દુઃખી થયેલી અને પર પુરૂષનું દર્શન પણ ન લેનારી એવી મારી પ્રિય સખીનું સંદોદિત જેના અંતરમાં વસે છે એવા મારા હૃદયમાં તારા સિવાય અન્ય જનોની ઇચ્છા શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? જ્યારે મારી પ્રિય સખી વિરહદુખિન થઇને, વ્રત નિયમો વડે દેહ કૃશ કરીને કષ્ટ અનુભવે છે તે સમયે મારે શું સખીના દુઃખની અવગણના કરીને પાણીગૃહણ સુખની ઇચ્છા કરવી એ યોગ્ય છે ? તારા પ્રેમ વડેજ કુમારિને અયોગ્ય એવું જે સ્વાતંત્ર્ય તે મેં સ્વીકાર્યું; અપયશનો અંગિકાર કર્યો, વિનય છોડ્યો, ગુરૂ જનોની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું, લોકાપવાદનો ભય તજી દીધો, અને સ્ત્રી જનોને ભૂષણ રૂપ જે લજ્જા તેનો પણ પરિત્યાગ કર્યો—આ સ્થિતિ હોવાથી હું હવે આ કાર્યમાં શી રીતે પ્રવૃત થાઉં તેનો વિચાર કર—તેથી હું તને હાથ જોડીને, પાયે પડીને પ્રાર્થના કરૂં છું કે મારા પર અનુગ્રહ કર. મારા જીવીત સહવર્તમાન તું અહીંથી વનમાં ગયેલી છે એટલે આવી વાત સ્વપ્નમાં પણ કદિ મનમાં આણીશ નહિ." એટલું કહીને તે કેયુરક સ્તબ્ધ થઇને ઉભો રહ્યો.

સદરહું ઉતારાની વિશેષ પ્રસંસા કરવી અયોગ્ય છે. આ સ્થળે કવિવર બાણભટ્ટે કથાની નાયકા સાથે વાંચકોની કંચિત ઓળખાણ કરી આપી છે; અને તેની ગંભીરાઇ, તેનું

ઔદાર્ય, તેના મનની કોમળતા, સ્વારસ્ય સહૃદયતા, ચાતુર્ય વગેરે ગુણનું ઉત્તમ પ્રદર્શન કરેલું છે. એ સર્વના યોગે તેને અંતરમાં ધારણ કરીને તેનું ચિત્ત આગળનો કથા ભાગ વાંચવાને અત્યંત ઉત્સુક થાય છે.

બાણ કવિની વર્ણન કરવાની શૈલીની અને શ્લેષ ઉત્પ્રેક્ષાદિઅલંકાર સાધવાની ચતુરાઈની વાચકોને સહજ કલ્પના કરી આપવા માટે ઉપરનો એકજ ઉતારો બસ છે. એમ અમને લાગે છે. સઘળા ભાવને લીધે મૂળ શ્લોક સાથે અને વધારે ઉતારા આપવાની સવડ નથી તેથી ક્ષમા યાચી અત્રેજ વિરમીયે છીએ.

दुधना संचा.

(લેખકઃ—શ્રીયુત મુળજીભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ.)

(અનુસંધાનઃ—પુસ્તક. ૨ જાના અંક ૯ ના પૃષ્ઠ ૩૧૦થી)

હવે શું કરવું જોઇએ.

દુધના સંચાથી શારીરિક આરોગ્યતા માટે આવશ્યક પોષકતત્ત્વો મળતાં નહિ હોવાથી તેમજ ઢોરના પોષણ માટે પણ તે અડચણકારક હોવાથી આપણી પ્રાચિન પદ્ધતિ જે દુધને આધરણી પછી માખણ ઘી કરવાની છે, તેજ ચાલુ રાખવી ઇષ્ટ છે, તે પદ્ધતિથી શરીર સંરક્ષણનો ફાયદો છે, એટલુંજ નહિ પણ આર્થિક ફાયદો પણ છે જે વિશે ઉપર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, તે ઉપરાંત સંચામાં દુધ ન વેચવાથી એક પ્રકારના પાપમાં લોકો પડતા બચે છે, તે એ છે કે એક બે પૈસા વધુ મળવાની લાલચે લોકો દુધમાં પાણી રેડે છે, જે વસ્તુ જેવા રૂપમાં હોય તે રૂપમાં અથવા તેના ઉપયોગીપણામાં લોભના લીધે ફેરફાર કરવો તે અનીતિ છે, અને તે એક પ્રકારે પાપ પણ છે, તેવી અનીતિથી બચવાની ખાતર પણ સંચામાં દુધ વેચવાનું બંધ કરવુ જોઇએ. જગતમાં દરેક માણસે પ્રત્યેક કાર્યમાં નીતિ અને પ્રમાણિકપણેથી ચાલવુ એ વ્યવહારની સરળતા માટે ઉપયોગી છે, અને જ્યા પ્રમાણિકપણુ હોતું નથી, ત્યાં નીતિ પણ હોતી નથી, અર્થાત પછી માણસ અનીતિ અને અપ્રમાણિક પણે ખોટાં કૃત્યો કરવાને લલચાય છે, કેટલાક ઠેકાણે ગામ લોકો દુધના સંચાને ગામમાં દાખલ કરવા બદલ ગામના ઉપયોગ માટે સો, બસો કે પાચસે રૂપીઆ લે છે અને તેને પછી દુધ લેવા દે છે, પણ સંચાવાળા ગામ લોકને જે રૂપીઆ આપે છે, તે તેના ઘેરથી આપતો નથી, પણ એના બદલે માલ ઉપર જકાત જેની પેઠે દુધ વાળા ઉપરજ આપે છે, દુધ વેચનારા દુધમા પાણી રેડે છે, ત્યારે સંચાવાળો પાસ એગ દુધને બદલે ૭ગેર કે સાત ૭ગેર લેઇ જાય છે, અને પૈસાનો ભાવ સારા દુધના ભાવ કરતાં કમી આપે છે, એટલે ભાવ કમી આપે અને વધારાનું દુધ લેઇ જાય એ રીતે પણ તે આવા ગામને મોટી રકમની નુકશાનીમા ઉતારે છે, અર્થાત ગામ લોકને થોડી રકમ મળવાની લાલચે તે હજારો રૂપીઆની નુકસાનીમાં લોકોને ઉતારી દે છે, એ વાત દરેક ગામના આગેવાનોએ ધ્યાનમાં લેવાની છે, સંચાવાળો સો; બસેં કે પાંચસે રૂપીઆની રકમ આપે તેથી ગામનું ભવિષ્ય કંઈ ઉઘડી જવાનું નથી, પણ હજારો રૂપીઆની નુકસાની સાથે લોકોની આરોગ્યતાને નુકસાની પહોચે છે એ વાતનો વિચાર કરવો અવ-

સ્ય જરૂરનો છે. દુધના સચા ગામમાં દાખલ કરવા એ એક પ્રકારે ગામમાં રોગ દાખલ કરવા બરાબર છે, અને રોગ દાખલ થયો એટલે તેની દવા માટે પૈસા જોઇએ, અને જે સો બસેં રૂપીઆ સચાવાળા પાસેથી લીધા હોય તેના બદલે હજાર કે બે હજાર રૂપીઆ દવામાં ધમડાઇ જાય છે, એ રોગ તે બીજો કોઈ નહિ પણ લોકોની શારીરિક શક્તિનું નાશ થવુ એજ છે, શરીરની નબળાઇના લીધે મનની પણ નબળાઇ થાય છે, અને માનસિક શક્તિ પણ મંદ થઈ જાય છે, તેથી સ્મરણ શક્તિ ઓછી થાય છે, કારણ સ્મરણ શક્તિના માટે પૌષ્ટિક ખાન, પાનની જે આવશ્યકતા તે સંચાના લીધે મળતાં બંધ થઈ જાય છે એ માટે પણ દુધ, ઘીના રક્ષણ માટે ઉપાયો યોજવા જોઇએ.

એ ઉપાયો શું છે?

દુધના સંચા એ એક જાતનો વેપાર છે, અને તેથી વેપાર ઉપર અંકુશ મુકવો એ અર્થશાસ્ત્રની રીતીએ નુકશાનકારક છે, પણ પૈસાના નુકસાન કરતા શરીરનું નુકસાન વધારે કીંમતી છે, તેથી તેના નુકસાનને જાણીને પછી એ ધંધો ન કરવો એ યોગ્ય છે. વળી અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટીએ પણ દુધ વેચવાથી ફાયદો ન થતાં નુકસાન થાય છે, એવી રીતે કે સંચાવાળા વધારે દુધ લઇને ભાવ ઓછો આપે છે તેથી લોકને તો પરીણામે નુકસાનજ છે. થોડી લાલચ માટે ગામમાં સચા દાખલ કરવા એ નુકસાન કર્તા છે, એ ઉપર જણાવ્યું છે તેથી પ્રત્યેક ગામ લોકોએ પોતેજ વિચાર કરીને સંચાવાળાને દુધ ન આપવુ એજ સૌથી શ્રેષ્ટ ઉપાય છે. દુધના સંચાથી અનેક પ્રકારના નુકસાન થાય છે, એ વિશે હાલમાં ઘણે ઠેકાણે ચર્ચા ચાલે છે અને કેટલાક તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે આવા વેપારના કૃત્યમાં સરકાર વચે પડે કે નહિ એમ ધારો કે કદાચ સરકાર વચે પડે અને દુધના સચા ઉપર લાયસંસ ફી તથા બહાર જતી મલાઈ ઉપર ભારે જકાત નાંખે તો તેથી કરીને ફાયદો થાય એ વાત સંભવની નથી. સંચા ઉપર લાઇસંસ ફી અને મલાઈ ઉપર જકાત નાંખવાથી તેનો પરીણામ સંચાવાળાને વધુ સનામતી થઇ નિર્ભયતા મળશે અર્થાત સંચા કાયમ રહેશે, અને લોકને થતુ નુકસાન અટકશે નહિ. ઉલટુ એક પ્રકારે સંચાવાળાને ઉત્તેજન અને રક્ષણ આપના બરાબર થશે માટે લોકના હિતખાતર શી કે જકાતનો કોઇ પણ જાતનો અંકુશ મુકવા કરતાં એ શરીર સંપત્તિના ઘાતક સચાઓને બંધ કરવા એજ હિતાવહ છે. અને આવો શરીર સંપત્તિને નુકસાન કરનાર વેપાર કદાચિત બંધ થાય તો તેથી કંઈ નુકસાન નથી. ઉલટા અનેક પ્રકારે ફાયદા છે તેથી પ્રત્યેક ઢોર રાખનાર બંધુએ પોતાના અને જન સમાજના હિતની ખાતર સંચાઓમા દુધ વેચાતું આપવુ નહિ, અને દુધનુ ઘી કરીને વેચવુ એ સર્વોત્તમ છે, આ ઉપરથી એમ કહેવાનું તાત્પર્ય નથી કે દુધ બીલકુલ વેચવુજ નહિ. શહેર વિગેરે કેટલાક ઠેકાણે લોક છુટક દુધ વેચીને પોતાનું ગુજરાન કરે છે, તેનો દાખ ચાલે છે તેમ ચાલશેજ, પણ જે લોક આજ સુધી દુધ વેચતા નહોતા અને તેમ કરવુ એ સારૂં માનતા નહોતા, તેઓ લોભના ખાતર અથવા દુધને આધરણી ઘી કરવુ પડવામાં થતી મહેનતથી બચવાના ખાતર દુધ વેચે અને પોતાની તથા પોતાના કુટુંબની તેમજ ઢોરોની આરોગ્યતાને બગાડવા તત્પર થાય તે નુકસાનકારક છે, અને એ નુકસાન ભવિષ્યમા કેટલી હદે જઇ પહોંચે તેની કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. આજ દસ વર્ષમાં આ પરીણામ આવ્યો છે, તો આવતાં દસ વર્ષમાં કેવો આવશે તેનો વિચાર

સૌંદર્ય, તેના મનની કોમળતા, સ્વારસ્ય સહૃદયતા, ચાતુર્ય વગેરે ગુણનું ઉત્તમ પ્રદર્શન કરેલું છે. એ સર્વના યોગે તેને અંતરમાં ધારણ કરીને તેનું ચિત્ત આગળનો કથાભાગ વાંચવાને અત્યંત ઉત્સુક થાય છે.

બાણ કવિની વર્ણન કરવાની શૈલીની અને શ્લેષ ઉત્પ્રેક્ષાદિઅલંકાર સાધવાની ચતુરાઈની વાંચકોને સહજ કલ્પના કરી આપવા માટે ઉપરનો એટલો ઉતારો બસ છે. એમ અમને લાગે છે. સઘળા ભાવને લીધે મૂળ શ્લોક સાથે અને વધારે ઉતારા આપવાની સવડ નથી તેથી ક્ષમા યાચી અત્રેજ વિરમીયે છીએ.

दुधना संचा.

(લેખકઃ—શ્રીયુત મુળજીભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ.)

(અનુસંધાનઃ—પુસ્તક. ૨ જાના અંક ૯ ના પૃષ્ટ ૩૧૦થી)

હવે શું કરવું જોઇએ.

દુધના સંચાથી શારીરિક આરોગ્યના માટે આવશ્યક પોષકતત્વો મળતાં નહિ હોવાથી તેમજ ઢોરના પોષણ માટે પણ તે અડચણકારક હોવાથી આપણી પ્રાચિન પદ્ધતિ જે દુધને આધરણી પછી માખણ ઘી કરવાની છે, તેજ ચાલુ રાખવી ઇષ્ટ છે, તે પદ્ધતિથી શરીર સંરક્ષણનો ફાયદો છે, એટલુંજ નહિ પણ આર્થિક ફાયદો પણ છે જે વિશે ઉપર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, તે ઉપરાંત સંચામાં દુધ ન વેચવાથી એક પ્રકારના પાપમાં લોકો પડતા બચે છે, તે એ છે કે એક બે પૈસા વધુ મળવાની લાલચે લોકો દુધમાં પાણી રેડે છે, જે વસ્તુ જેવા રૂપમાં હોય તે રૂપમાં અથવા તેના ઉપયોગીપણામાં લોભના લીધે ફેરફાર કરવો તે અનીતિ છે, અને તે એક પ્રકારે પાપ પણ છે, તેવી અનીતિથી બચવાની ખાતર પણ સંચામાં દુધ વેચવાનું બંધ કરવું જોઇએ. જગતમાં દરેક આપને અનેક કાર્યમાં નીતિ અને પ્રમાણિકપણેથી ચાલવું એ વ્યવહારની સરળતા માટે ઉપયોગી છે, અને જ્યાં પ્રમાણિકપણું હોતું નથી, ત્યાં નીતિ પણ હોતી નથી,—અર્થાત પછી માણસ અનીતિ અને અપ્રમાણિક પણે ખોટાં કૃત્યો કરવાને લલચાય છે. કેટલાક ઠેકાણે ગામ લોકો દુધના સંચાને ગામમાં દાખલ કરવા બદલ ગામના ઉપયોગ માટે સો, બસો કે પાંચસે રૂપીઆ લે છે અને તેને પછી દુધ લેવા દે છે, પણ સંચાવાળા ગામ લોકને જે રૂપીઆ આપે છે, તે તેના ઘેરથી આપતો નથી, પણ એના બદલે માલ ઉપર જકાત જેવી રીતે દુધ વાળા ઉપરજ આપે છે, દુધ વેચનારા દુધમાં પાણી રેડે છે, ત્યારે સંચાવાળા પાંચ શેર દુધને બદલે છશેર કે સાડા છશેર લેઇ જાય છે, અને પૈસાનો ભાવ સારા દુધના ભાવ કરતાં કમી આપે છે, એટલે ભાવ કમી આપે અને વધારાનું દુધ લેઇ જાય એ રીતે પણ તે આવા ગામને મોટી રકમની નુકશાનીમાં ઉતારે છે, અર્થાત ગામ લોકને મોટી રકમ મળવાની લાલચે તે હજારો રૂપીઆની નુકશાનીમાં લોકોને ઉતારી દે છે, એ વાત દરેક ગામના આગેવાનોએ ધ્યાનમાં લેવાની છે, સંચાવાળા સો; બસેં કે પાંચસે રૂપીઆની રકમ આપે તેથી ગામનું ભવિષ્ય કાંઈ ઉઘડી જવાનું નથી, પણ હજારો રૂપીઆની નુકશાની સાથે લોકોની આરોગ્યતાને નુકશાની પહોંચે છે એ વાતનો વિચાર કરવો જરૂ-

આર્તવ, વાયુ ગર્ભાશયનું મુખ ખુલું હોવાથી તેમાં લઇ જાય છે. અને ગર્ભ રહે છે. અને તે માસે માસે ગર્ભ લક્ષણયુક્ત વધે છે. પણ તે પિતા સંબંધી ગુણરહિત હોય, એક કલલ (લોચો) બંધાય છે. એટલે તેને કેશ, રૂવાં, નખ, પેઢાં, શિરા, સ્નાયુ, વીર્ય, હોતાં નથી. તેની આકૃતિ સર્પ, વૃશ્ચિક, કુષ્માંડ જેવી હોય છે, આને ગર્ભવિકૃતિ કહેવાય છે, અને તે ક્વચિતજ અધર્મ પ્રાપ્ત સ્ત્રીઓના સંબંધમાંજ બને છે. તેમજ ગર્ભવિકૃતિમાં ગર્ભિણી સ્ત્રીના માનભંગથી પણ વાયુકોપથી પ્રાપ્ત થવાનો ગર્ભ વિકૃતિને પામે છે. તેમાંનો ગર્ભ કુબડો, (કદરૂપો) ખોડીલો, લંગડો, મૂંગો, તોતડો, એવો થાય છે. સંગમ વખતે જેવા આહાર, આચાર, અને ચેષ્ટા તેને મળતાં ચિન્હો ગર્ભપર અસર થવાનું વૈદક શાસ્ત્ર અનુભવ આપે છે. ગર્ભાશયમાં ગયેલું વીર્ય, આર્તવ, અને તેથી પ્રકટ થયેલો તેમાંનો જીવ વિકાર સહિત પ્રકૃતિથી " ગર્ભ " એ સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરે છે. કાળે કરીવૃદ્ધિ પામી, અંગ ઉપાંગ યુક્ત થઇ, પૂર્ણકાલે અવતરે છે. ત્યારે તે શરિરી કહેવાય છે. અંગ અને ઉપાંગનું વિવેચન પ્રશ્નના સંબંધને લગતુ ન હોવાથી તથા વિસ્તારના ભયથી અવકાશે આગળપર લખવામાં આવશે.

પ્રશ્ન ૧૪—ગર્ભ જનન યોગ્ય શુક્ર તથા આર્તવ—

ગર્ભોત્પત્તિ કરનારૂં પુંવીર્ય, સ્ફટિક સરખું પ્રવાહી, સ્નિગ્ધ, મધુર, મધની ગંધજેવું હોય છે. કેટલાકનું કહેવું તેલ અને મધ જેવું હોય છે. અને ગર્ભોત્પત્તિ કરનારૂં સ્ત્રીઓનું આર્તવ સસલાના રૂધિર સરખું લાખના રસ જેવું તથા વસ્ત્રપર ડાઘ ન પાડનારૂં ઉત્તમ માનેલું છે. (વસ્ત્ર ધોયા પછી ડાઘ ન પડે તેવું) ગર્ભિણી સ્ત્રીઓના આર્તવને વહેનારી શીરાઓના માર્ગને ગર્ભ રોકે છે. તેથી ગર્ભિણી ગર્ભ પ્રાપ્ત થયા પછી રૂતુ પ્રાપ્ત થતી નથી. ત્યારે તે આર્તવ નિરોધથી રોકાઇ ઉંચે જતાં ગર્ભ ઉપર તેનો નાળ (અમરા) બંધાય છે. તે બંધાતાં બાકી રહેલું તે ઉપર જઇ સ્તનમાં જઇ સ્તન વૃદ્ધિ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—ગર્ભનું પૃથક્ પૃથક્ માસમાં બંધારણ.

વીર્ય અને રજ ગર્ભમાં પડયું હોય તેવું ને તેવું દ્રવરૂપમાં પહેલા માસમાં રહે છે. બીજા માસમાં તે ગર્ભાશયમાં વાતપિત્ત કફથી વીર્ય અને રજમાં રહેલા પંચમહાભૂતાત્મકનો સમુદાય પાકે છે. (પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ અને આકાશ) અને ઘાટો થાય છે. વાયુ અને કફથી ગર્ભ પાકવાનું કારણ તેમાં ગરમી રહેલી છે. તે બાબતમાં શ્રી ચરક મુનીનો એવો મત છે કે:-ઉપલા પંચમહાભૂતની પાંચ ગરમીઓ છે. ત્રીજા માસમાં બે હાથ, બે પગ, અને માથું, એવી રીતે પાંચ પીંડ બંધાય છે, અને શરિરના સૂક્ષ્મ અવયવો સિદ્ધ થાય છે. ચોથા માસમાં સઘળા અંગો અને ઉપાંગો સ્ફૂટ થાય છે. હૃદયની સ્પષ્ટતા થવાથી ચેતના પણ ચોથા માસમાં સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી ગર્ભને ચોથા માસમાં અનેક વસ્તુઓની ઇચ્છા થાય છે. એક પોતાનું અને બીજું ગર્ભિણીનું એવી રીતે સ્ત્રીના બે હૃદય થાય છે. તેથી સંસ્કૃતમાં તેવી ગર્ભિણી સ્ત્રીઓને " દૌહૃદિની " કહેલી છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને જે વસ્તુની ઇચ્છાની ખામી રાખવામાં આવે તો તે સ્ત્રીના ગર્ભમાં વિકૃતિ થાયછે, અને જે જે અવયવોમાં પોતાને દુઃખ તેતે ગર્ભના અવયવો વિકાર પામે છે. ગર્ભવતીને ખાવા પિવાથી તથા મનથી પણ આનંદ રહે તેમ વર્તવું તેથી પરાક્રમી તથા દીર્ઘાયુષી ગર્ભ જન્મે છે. પાંચમે માસે મન જાગૃત થાય છે, અને છઠે માસે બુદ્ધિ જાગૃત થાય છે. સાતમે માસે સઘળાં અંગો અને ઉપાંગો

સારી પેઠે સ્ફુટ થાય છે. આઠમા માસમાં ઓજધાતુનું સંચરણ થાય છે, અને તેઓના ગર્ભ તથા માતાપર પરિક્રમણ થયા કરે છે. તેથી ગર્ભિણી વારંવાર હર્ષ તથા ખેદ યુક્ત થયા કરે છે. તેવે સમયે જો ગર્ભનો જન્મ થાય છે તો તે જીવવામા શંકાવાળો રહે છે અર્થાત્ અલ્પાયુષી તો થાય છે. અને તેમ થવાનું કારણ એજ જે તે માસમાં ઓજ સ્થીર રહેતુ નથી શાસ્ત્રકારોનું કહેવુ છે જે આઠમે માસે ગર્ભના શરિરપર નૈઋત્ય દેવનો ભાગ લાગે છે. એટલા માટે તે દેવને તે માસમાં બલી પ્રદાન થવાથી શાન્તિ રહે છે. (પ્રાણાગ્યે) આ નૈઋત્ય દેવનો ભાગરૂદ્રે આપેલો છે. એમ પુરાણોમાં કહ્યા છે. અને તે પરથી કુમારતંત્ર ગ્રંથમાં મળી આવે છે કે; આઠમે માસે નૈઋત્યદેવને માંસોદન તદભાવે દધ્યોદનનું બલી આપવું. સ્ત્રી નવમે તથા દશમે માસે સુખ રૂપ ગર્ભનો જન્મ આપે છે. તે ગર્ભમાં કહેવાપણું ખાસ કારણ વગર ઓછું છે, કેટલીકને અગીયાર બાર અને તેથી પણ વધારે માસે ગર્ભનો જન્મ થાય છે તો આવા પ્રસંગોમાં કોઈ પણ વિકૃતિનું અનુમાન થાય છે. સાધારણ નિયમ નવમાથી દશમા માસ સુધીનો કાળ યોગ્ય કાળ માનેલો છે

પ્રશ્ન ૧૬. ગર્ભ બંધારણમાં પ્રથમાગમાં જુદા જુદા વિચારો. પ્રથમાંગની બાબતમાં શુશ્રવાળો ઘણો છે. આ વિષે શૌનકનો મત. સઘળા અંગમાં શિર ઉત્પન્ન થવાનો છે. કારણ મુખ્યઈન્દ્રીઓ મસ્તકમાં છે. કાર્તવીર્ય, તેથી જુદા પડી. હૃદયને પ્રથમાંગ ગણે છે કારણ મન અને ઈન્દ્રીઓનું સ્થાન તે છે. પારાશરનો અભિપ્રાય. નાભિ તરફ દોડે છે કે જેમાં પ્રાણોષ્ણતાની સહાયથી દેહ વૃદ્ધિંગત થાય છે. માર્કંડેય આ બાબતમાં એવુ લખે છે જે પ્રાણીમાત્રમાં હાથ પગવાળા પ્રાણીજ સર્વોત્તમ છે તેટલા માટે પ્રથમાંગ તેને માને છે. મુનીપુંગવ ગૌત્તમ પ્રથમ કોઠો ઉત્પન્ન થયા પછીથી બીજા અંગો થવાનું કહે છે. ધન્વંતરી સર્વથી જુદા રહી સઘળા અંગો અને ઉપાંગો એકી વખતે થવાનું જણાવે છે. પરન્તુ સૂક્ષ્મ હોવાથી દેખાતા નથી. જેમકે. આંબાની ગોટલીમા જેમ માસ, ડાળીઓ, મજ્જા, છાલ, શિરા, અકુર, ડીંટીયુ વિગેરે એક વખતે ઉત્પન્ન થાય છે, પણ ઝીણા હોવાથી પૃથક્ પૃથક્ દેખાતા નથી તેમ ગર્ભમાં સમજવુ.

પ્રશ્ન ૧૭. ગર્ભ બંધારણમા માતૃ પિતૃ અંગોના વિભાગો, કેશ, દાઢી, મુછ, રોમાંચ નખ, શિરા, ધમનીઓ, સ્નાયુ, એટલા ભાગ પિતાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અને માસ, લોહી મજ્જા, મેદ, યકૃત્ પ્લીહ, આતરડાં, નાભિ, હૃદય, અને ગુદ આદિ માતાથી થાય છે.

શરિરનું વધવું. વર્ણ અને બળ તથા દેહની સ્થીતિ એ રસથી અવલંબી રહે છે. એમ વૈદ્યાચાર્યોનું કહેવું છે. જ્ઞાન, અપરોક્ષ અનુભવ, આયુષ્ય, સુખ દુઃખ પૃથક્ પૃથક્ યોનીઓમાં જન્મ વિગેરે, જન્મ જન્માતરકૃત શુભાશુભ ફળ આત્માને પ્રકૃતિ ભાવ પામવાથી થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮. ગર્ભ જીવનનું કારણ

સ્ત્રીઓની રસવાહી નાડીઓ. ગર્ભના નાળના સાથે લગ્ન હોય છે તેથી ગર્ભ જીવે છે. અને નિરંતર વૃદ્ધિ પામે છે. ગર્ભપર માતાનો નિશ્વાસ ઉચ્છ્વાસ થવાથી ચલન થવા અને ક્રમથી માતા જે જે ચેષ્ટા કરે છે તે પ્રમાણે ગર્ભ પણ અંદર કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૯. ગર્ભ વૃદ્ધિ હેતુ

ગર્ભની નાભિના મધ્યમાં જ્યોતિ સ્થાન છે તે સ્થાનને વાયુ ધમે છે, તેથી

ગર્ભવૃદ્ધિ પામે છે. ગરમીની સહાયતાયુક્ત વાયુ ગર્ભના ઉચેના નિચેનાં અને આડા સ્રોતોને (મળમૂત્રોત્સર્ગના માર્ગ) જેમ વાયુ વિસ્તાર પામે તેમ તેમ તેને વધારતો જાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦. દષ્ટી, કેશ, નખ, વિ. વૃદ્ધિ ન થવાનાં કારણ. રોમાંચોના ખાડા (રોમકૂપ) અને દષ્ટી જેવાં પ્રથમ હોય તેવાંજ રહે છે. તેમાં વૃદ્ધિ થતી નથી. એમ ધન્વંતરીનો મત છે. અને શરિર ક્ષીણ થતાં પણ. સ્વાભાવિક કારણને લીધે નખ અને કેશ સદા વધે છે, એવી મર્યાદા છે. જન્મ પછીથી વિશેષ વધે છે.

પ્રશ્ન ૨૧. અંગોના અચેતનનું કારણ. મન અને ઇન્દ્રીઓ સહ દેહ. ચેતના સ્થાનક-રૂપ છે; પણ તેમાં કેશ રોમાંચ, નખ, તેમજ અંદરના મળરૂપ પદાર્થો, અને અંદરના ગુણોમાં ચેતન નથી.

પ્રશ્ન ૨૨. મળમૂત્રોત્સર્ગ ન થવાનાં કારણો. વાયુ અલ્પ હોવાથી અને વાયુનો તથા પક્વાશયનો થોડો યોગ હોવાથી ગર્ભ પ્રાણી, અધોવાયુ મળમૂત્રાદિ ઉત્સર્ગ કરતા નથી.

પ્રશ્ન. ૨૩. અંદર ગર્ભ ન રોવાનાં કારણો, મુખ ઓપથી આચ્છાદિત હોવાથી, અને કંઠે કફથી રૂદ્ધ હોવાથી તેમજ વાયુ સંચારી માર્ગ રોકાયેલ હોવાથી ગર્ભ પ્રાણી રૂદન કરતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૪. ગર્ભવતીના કૃત્યપર ગર્ભનું ભવિષ્યઃ—ગર્ભિણીઓએ પહેલા દિવસથીજ આનંદમાં રહેવું, સુવસ્રો પહેરવાં, પવિત્ર રહેવું, વિશેષ શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કરવાં, ગુરૂ બ્રાહ્મણની આજ્ઞામાં રહેવું, ઘણે ભાગે મધુર સ્નીગ્ધ હૃદયને ગમે તેવાં હલકા અને દ્રવ પદાર્થો જમવા. અગ્નિ પ્રદીપ્ત રહે તેવા પદાર્થનો ઉપયોગ રાખવો. પરીશ્રમ તજવો ક્ષુધા ખેંચવી નહિં. તેમ પરાણે ખાવુ પણુ નહિં. બ્રહ્મચર્ય પાળવું રાતનું જાગરણ ન કરાવવું, શોક તજવો, વાહન પર ન ચઢવુ. (હળહલોવાળી) સોફી કાઢવું નહિં. મુત્રમળના વેગને રોકવો નહિં. ઉભડક અગર બહુ ઊંચે બેસવુ નહિં, ઉપરા દોપના પ્રમાદથી કે જાણથી ઉલ્લંઘન થતાં આઘાત કે પ્રત્યાઘાત થવાથી ગર્ભણીના કોઈ ભાગને પીડા થાય, તો તેના ગર્ભમાં રહેલા બાળકના પણ તે ભાગમાં વ્યથા અગર ખામી થાય છે. ગર્ભીણીએ, મલીન કદરૂપી ઓછા અંગવાળી સ્રીનો સ્પર્શ બનતા સુધી તજવો ને દુર્ગંધવાળા પદાર્થ સુંઘવા કે વાપરવા નહિં, નેત્રને અપ્રિય પદાર્થ જોવા નહિં. કાનને અપ્રિય તથા કર્કશ શબ્દો સાંભળવા જવું નહિં. સુકાયેલુ વાસી અન્ન જમવું નહિં. થાળા બાંધેલા, વૃક્ષો, સ્મશાન ભૂમિ, ત્યાંના વૃક્ષો પાસે કે ગ્લાનિ થાય તેવા પ્રસંગમા આવ જા ન કરવી. બહુ બહાર મુસાફરી કરવી નહિં; તથા ફરવુંનહિં. ક્રોધ તજવો, ઉજડમાં એકલું રહેવુ નહિં. બહુ ઉચે સાદે બોલવું નહિં. કારણ તેથી ગર્ભ. વિકૃતિને પામે છે. તૈલાભ્યંગન કરવું, ખરડ બહુ ચોળીને શરિરપર ન કરવો, ઘણું કાળુ બિછાનું રાખવું નહિં. તેમજ શયન બહુ ઉચું ન રાખવું. (ભૂમીથી) ઉપરના નિયમો પાળવાથી પ્રાપ્ત ગર્ભ પુણો સુખી તથા દીર્ધા સુખી થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે ચોવીશ પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર વૈદક શાસ્ત્રના ગ્રંથાનુસાર યથામતિ દોહન કરી, પ્રકટ કીધો છે. તેમાં ભાસવામાં આવતા દોષને ગ્રહણ ન કરતાં સાર રૂપ લઈ, અને તેને વધારે સ્ફુટતાપર કોઇ લાવશે તો તે બાબતમાં આપણું જાણવાનું કેટલુંક પુરૂં થાશે.

શિવમ્.

कर्तव्यमां मुकवा लायक शिक्षा वचनो.

(સંશોધક.–ઝવેરી સામળદાસ ભગવાનદાસ.)

૧ જીવનની એક ક્ષણ કરોડો સોનામ્હોરથી પણ ખરીદી શકાતી નથી, તેને વ્યર્થ ગુમાવવા જેવી બીજી કઇ નુકશાની છે?

૨ સદ્‌ઉદ્યોગ સદ્‌ભાગ્યનો સહોદર છે, આજની કિંમત આવતી કાલથી ડબલ છે. આજે બને તે કાલ ઉપર રાખો નહી.

૩ વખત કુદરતનો ખજાનો છે, ઘડી અને કલાક તેની તીજોરીઓ છે, પળો કે ક્ષણો તેના કિમતી હીરા છે.

૪ જ્ઞાન અને વિવેક ખરી આંખો છે, એના વિના માણસ છતી આંખે આંધળો છે, તે ખાડામાં પડે તેમાં નવાઇ શું?

૫ ડાક્ટર બેરિસ્ટર કે પ્રોફેસરની ડિગ્રી મેળવવામાંજ કેળવણીનો હેતુ પુરો થતો નથી, પણ જાહેર સેવા બજાવવામા અને આત્મશ્રેય સાધવામાં તેનો ખરો હેતુ પાર પડે છે, ખરી રીતે જેનાથી મન મારતાં શિખાય તેજ ખરી કેળવણી.

૬ જે માણસ પોતાની ઇચ્છાને કાબુમાં રાખી શકે નહી, તે જીવનની મુશ્કેલીઓ દૂર કરી વિજય મેળવી શકે નહી

૭ સમાજ સેવા અને દેશ સેવા એ ઉત્તમ છે પણ આત્મ સેવા એ સર્વથી ઉત્તમ છે કેમકે જગતના સર્વ પ્રાણીઓને આત્મવત્ ગણે, પરધન પથ્થર સમ ગણે, અને પરસ્ત્રી માતા તુલ્ય માને તેનાથીજ આત્મસેવા થઇ શકે છે.

૮ પ્રશંસાની ઇચ્છા રાખો નહી પણ પ્રશંસા થાય તેવાં કાર્યો કરો, કીર્તિ સત્કાર્યની સાથે રહે છે.

૯ જો તમારે મ્હોટા થવું હોય તો પ્રથમ ન્હાના બનો; ઉંડા પાયો નાંખ્યા વિના મ્હોટું મકાન ચણી શકાતું નથી.

૧૦ મ્હોટાઇનું માપ ઉમ્મરથી કે શ્રીમંતાઇથી નથી પણ અક્કલથી કે ઉદારતાથી થાય છે, માટે ડાહ્યા અને ઉદાર બનો.

૧૧ તલવારની કિંમત મ્યાનથી નહી પણ ધારથી થાય છે, તેમ માણસની કિંમત ધનથી નહી પણ સદાચારથી થાય છે

૧૨ વૈર લેવું એ હલકાઇનું કામ છે; ત્યારે ક્ષમા કરવી મ્હોટાઇનું કામ છે; વૃક્ષો પથ્થર મારનારને પણ ફળો આપે છે.

૧૩ વાદળાંઓ વરસે અને વૃક્ષો ફળે ત્યારે નીચે નમે છે, તેમ સમૃદ્ધિ પામ્યા પછી વધારે નમ્ર બને તેજ સજ્જન ગણાય.

૧૪ વરસાદ માગ્યા વગર વરસે છે તેમ સજ્જનો માંગ્યા વગર પોતાની સમૃદ્ધિ પરોપકારના કામોમાં ખરચે છે.

૧૫ મોટી પદવીએ ચઢયા પછી ગરીબોના ઉપર દયા ન રાખે તેજ સેતાન, શેતાનના ઉપર કાંઇ શીંગડાં ઉગતાં નથી.

૧૬ સખાવત સ્વર્ગની કુંચી છે અને દયા ખાનદાનીનો પરવાનો છે; પથ્થર જેવા હૃદયની સાથે ખાનદાની રહેતી નથી.

૧૭ નદીનું પાણી અસલ સમુદ્રમાં ભળે છે, તેમ દાન આપનારની દોલત પાછી વ્યાજ શીખે દાતારનેજ મળે છે.

૧૮ ભુંડાઇને બદલે પણ ભલાઇ કરે અને અપકારીનો પણ ઉપકાર કરે તે ખરો સત્પુરૂષ સમજવો.

૧૯ ચડતીમાં ગર્વ ન કરે, પડતીમાં ખેદ ન કરે અને શરણાગતનો કદી પણ ત્યાગ ન કરે, તેજ મ્હોટો માણસ. (અપૂર્ણ.)

જાનવરોને માખી મચ્છર વિગેરેના ત્રાસમાંથી મુક્ત કરવાના ઉપાયો.

૧ ચોમાસામાં ખેતરોમાં ઉત્પન્ન થતી કીડા મારી વનસ્પતિનો રસ કહાડી શરીરે લેપ કરવાથી તેની કડવાશ અને ગંધથી તેઓ જાનવર પાસે આવશે નહી. ચોમાસામાં જ જાનવરોને માખી મચ્છરનો ત્રાસ વધુ હોય છે અને તે રૂતુમાં આ ચીજ સહેલાઇથી મળીશકે છે.

૨ રોહીસ યાને રોહડો નામનું એક ઘાંસ ચોમાસામાં થાય છે તેનાં ઉપરનાં છોગલાંને પાણીમાં વાટી તે પાણી ગાળી લઇ જાનવરોના શરીર ઉપર છાંટવામાં આવે તો તેથી માખી મચ્છર, જાનવરો પાસે જતાં નથી.

૩ કણુજના તેલના જાનવરને શરીરે લીસોટા જેવું શરીરે ચોપડવાથી તેની વાસને લીધે માખી મચ્છર જાનવરો ઉપર બેસતા નથી.

૪ એકમણ પાણીમાં રશકપુર તોલો ૧ વાટીને નાંખવું અને તે પાણી જાનવરો ઉપર છાંટવું આથી માખીઓ જાનવરો પાસે જતી નથી એટલુંજ નહી પણ તેથી ભુવા બગાઇ અને તેને મળતાં બીજાં જંતુઓ પણ જાનવરોને ત્રાસ આપતાં નથી.

૫ તલનું ચોખું તેલ ૫ ભાગ તથા ૧ ભાગ ટરપેનટાઇન તેલ એ બેનું મીશ્રણ ગળાપર, આઉ અને બીજી જગ્યાએ જ્યાં માખીઓ બેસવાનો સંભવ હોય ત્યાં લગાવવું આથી જાનવરના શરીરે માખો, બગાઇ, ડાંસ અને મચ્છર બેશસે નહી.

૬ દીકામાળી ભાગ ૧ ને તલના અગર કણુજના તેલ ભાગ ૧૦ માં મેળવીને એકત્ર કરેલ પ્રવાહીને પણ જાનવરોને લગાવવાથી બગાઇ, ડાંસ, મચ્છર અને માખીઓ હેરાન કરશે નહી, તેમજ તેથી બીજી કોઇપણ જાતનું નુકશાન પણ થશે નહી.

૭ મેગડુમસ પાવડર જે ગટરો તથા ગંદકી વાળી જગ્યાએ છાંટવામાં આવે છે તે પાવડર જાનવરોના શરીર ઉપર છાંટવાથી પણ તેમને માખીઓ હેરાન કરતી નથી.

૮ કારબોલીક ઓઇલ, ટરપનટાઇન ઓઇલ, યુકે લીપ્ટસ ઓઇલ એ ત્રણ પૈકી ગમે તે ઓઇલ ભાગ ૧ તથા તલનું તેલ ભાગ ૧૦ મેળવી તે મિશ્રણ જાનવરોને નવરાવી અઠવાડીઆમાં એકાદ દિવસ ચોપડવાથી માખીયોનો ઉપદ્રવ બંધ થશે અને તેથી કોઇપણ જાતનું નુકશાન થશે નહી.

૯ ફીનાઇલના પાણીથી જાનવરને જે ભાગમાં જીવડા પડ્યા હોય તે ભાગના જખમને ધોવાથી જીવડા મરી જાય છે અને જખમ રૂઝાઇ જાય છે.

મહુધાનિવાસી.

जानवरोने चोमासामां थतां दरदो.

(લેખક—રા રા. છોટાલાલ વિ૰ પરમાનંદદાસ નાણાવટી)

ક્રમળો

રાગ વિષે સામાન્ય હકીકત—જાનવરના લીવરમાં બગાડ થવાથી અથવા તેના ઉપર સોજો ચઢવાથી આ દરદ લાગુ પડે છે અને તે વખતે શરીરમાં એક જાતનો રસ (Bile) ફરે છે કે જે શરીરને રોગીષ્ટ બનાવે છે ભેજવાળી જગ્યામાં ચોમાસામાં જાનવરો ફરે છે. ત્યારે આ રોગ પોતાનું જોર ખાસ વધારે બતાવે છે તોપણ તે કાંઇ ચોમાસામાંજ થાય છે તેમ નથી. બીજી ૠતુમાં પણ તે દરદ જાનવરોને લાગુ પડે છે અને ચોખ્ખી હવા તથા ઉજાસ વિનાના તથા ભેજવાળા તબેલા—એ સર્વે તેનાં કારણો જાણવામાં આવ્યાં છે ૠતુના ફેરફાર વખતે પણ કેટલાક જાનવરોને તે દરદ તેની શારીરિક રચના અનુસાર લાગુ પડે છે.

નિદાન—આ દરદ જ્યારે લાગુ પડે છે ત્યારે તેના શરીરની ચામડી પીળા રંગની દેખાય છે, અને તેની આંખ, જીભ, નાક, મળસ્થાન વગેરે જગ્યાઓની ચામડીમાં પીળાશ સ્પષ્ટ દેખાઇ આવે છે જ્યારે લીવર ઉપર સોજો ચઢેલો હોય ત્યારે જાનવરને તાવ આવે છે, તૃષા લાગે છે, અને તેના પેટમા જમણે પડખે દબાવવાથી તે જગ્યાએ તેને દરદ થતું હોય એમ માલુમ પડે છે આ દરદના દરદીને સામાન્ય રીતે બધકુષ્ટ (Constipation) રહે છે અને તેના છાણનો રંગ સફેત અથવા માટીના રંગ જેવો માલુમ પડે છે પેશાબ બહુ થોડો થાય છે અને તે ઘણોજ પીળા રંગનો થાય છે દરદીને આ દરદમાં અતિશય નબળાઇ લાગે છે અને ચેન પડતું નથી તથા ખોરાક માટે રૂચિ થતી નથી

સારવાર—આ રોગ॥ દરદીને પ્રથમ તો જુલાબ આપી તમામ Bile છાણદ્વારા કાઢી નાંખવા માટે એરંડીયુ તેલ તોલા ૨૦, તથા અળસીનું તેલ તોલા ૧૦ મેળવીને તે તેલ એક સાથે પાઇ દેવુ તથા લીવર ઉપર તુરત અસર થવા માટે જો મળી શકે તેમ હોય તો Calomel (કલોમેલ) નામની એક ઇંગ્રેજી પારાની બનાવટી દવા થાય છે, તે ૧૫ ગ્રેન (૧૫ ઘઉં ભાર) જેટલી ગોળમા મેળવી ખવરાવી દેવી એ પ્રમાણે દવા આપ્યા થી દસ્ત થયા બાદ વીલાયતી મીઠુ (Epsom Salt) તોલા ૩૦, નવસાર તોલા ૩, અને સુરોખાર તોલો ૧ એ બધાનુ મિશ્રણ કરી પાણી શેર ૧॥ માં તે દવા હમેશાં પાવી એ રીતે દવા કર્યાથી એ દરદીના શરીરની પીળાશ બંધ થયા બાદ જાનવરને શક્તિ માટે કરીયાતું તોલા ૩, નવસાર તોલા ૩, અને સુરોખાર તોલા ૧ તથા કડુ તોલો ૩, એ સર્વેને ખાંડી તેનો ભુકો કરી તે જાનવર તદન સારૂ થતા સુધી ગોળમાં મેળવી ખવરાવવો જ્યાં બની શકે ત્યા કોયનીન (Quinine) દ્રામ ॥ (૩૦ ઘઉંભાર) ગોળમાં મેળવી ખવરાવવુ.

સુચના—આ દરદના દરદીને બહુ ખોરાક આપવો નહિ પણ દરદ મટયા બાદ સારી રીતે ખોરાક દેવો અને તેટલો જાનવરને ગરમાવો આપવો અને જાનવરને જો અતિશય નબળાઇ જણાય અને બેસી ઉઠી શકે નહિ તો તેની આસપાસ ખડની પથારી રાખવી અને સ્વચ્છતાના નિયમને સાચવવો

આ લેખમાં દવાનુ જે પ્રમાણ છે તે પુખ્ત જાનવરો માટેનુ હોવાથી નાના જાનવરોને ઓછા પ્રમાણમાં તે દેવી

હવે કેમીકલ વર્કસમાં બનતી દવાઓના અભિપ્રાયો.

વાલીથી "મી એ વી હાઈમજારથી" લખે છે કે, જીવન ખાવાથી આરામ થાય છે.

ચીમહાથી અબ્બાસઅલી ઇબ્રાહીમ—ધનવાન નામનું પુસ્તક મળ્યું તેમાના વિષય ઘણા સારા છે, તેથી દરેક માણસને લાભ અને ઉન્નતિ થયા સિવાય રહેશે નહી,

મુ. વિવરા-ખાનદેશથી—ગોસ્વામી શ્રીયુત હાસીગીર ગુરૂ રેવાગીર લખે છે કે,—આપના તરફથી મે ઘણી વખત દવાઓ સામગ્રી મગાવેલી હતી તે વાપરી જોતા અને ખાત્રી કરતા તે ઘણીજ ચમત્કારી જણાઇ છે જેથી હવે બીજી રૂ ૧૪ ની દવાઓ આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે વળતી પોસ્ટે મોકલશો

ભંડારીયાથી—ગવરીશંકર ત્રીભોવન-લખે છે કે આપની પ્રમેહ પીલ્સની ગોળીઓ ખાવાથી મને ફાયદો થયો છે, અને પ્રમેહની જરાપણ અસર રહી નથી તેથી હું આપને ખરા અંતઃકરણથી આશીર્વાદ આપુ છુ

પાંડીચેરીથી હકીમ મહમદ સુલતાન હકીમ—લખે છે કે (તાર) જીવન તથા બીજી દવાઓ મળી તે વાપરતાં ઘણો ગુણ જણાય છે માટે આજેજ જીવનના ૨૫ ડબા વી પી. કરી મોકલી આપો.

વેરાવળથી મેમણ હબીબ ઉસમાન લખે છે કે,—રેલ્વે ગાર્ડ મે રેમાનશાહે તમારી દવા ઘણી અકસિર છે તેવી ભલામણ કરી છે માટે સુંદરી સાથી ૩ બાટલી તુરત મોકલો

જુનાગઢ રેલ્વેગાર્ડ-રહેમાનશાહ—સુંદરીસાથીથી સારો ફાયદો છે માટે બીજી ૩ બાટલી ફરી મોકલો

મુંબાઇ ગીરગામ વસંત રઘુનાથ ગાડી—સુંદરી સાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો.

નાગકરોડથી ડુંગરશી દેવચંદ—શ્વાસ-દમ નિવારણ ગોળીઓ જેની કી રૂ ૩ છે, તે દવા અતિ ઉત્તમ વનસ્પતિની બનાવેલી પ્રમાણમાં ગુણકારી છે તેણે ઘણોજ ફાયદો કર્યો છે.

મુબાર-પા, ડાહ્યાભાઈ મુનદાસ—તમારી દવાથી ઘણો ગુણ છે તમારા લેપની દવા ઘણીજ અકસિર નીવડી છે,

માંગરોળથી મોતીલાલ છગનલાલ—તમજનથી સારો ફાયદો છે,

કોઠારાથી દુર્લભરામ દેવજી—સુંદરીસાથી વાપરવાથી ઘણોજ સારો ફાયદો છે,

અમદાવાદથી વકીલ-શ્રી બાલાભાઇ નંદલાલ દેસાઈ બી એ એલ એલ બી લખે છે કે, અમૃત જીવન કોલેરા ઉપર સારી અસર કરે છે અને ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને કોલેરામાં આપી શકાય છે તેની ખાત્રી કરી છે

રહીમતુલા વલીમહમદ મુંબઇથી—લખે છે કે તમારી પ્રથમ મોકલેલી દવાથી સારો ફાયદો થઇ ગયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી અમૃત જીવન ઝટ મોકલો

નાહારપાલીથી મી અંબાલાલ કેસરીસીંહ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરી સાથીથી ઘણોજ સારો ફાયદો થયો છે બીજી ૬ બાટલી સુંદરીસાથીની તુરત વી પી થી મોકલો હું તમારો જુનો ઘરાક છુ

મહુધાથી ઇશ્વરલાલ જમનાદાસ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરીસાથીની દવાથી સારો ફાયદો થયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી વી પી મોકલો

ખંભાત—ઓવરસીયર એન જી માલેકર લખે કે,—સુંદરીસાથીની દવાનો મીડવાઇફ તારાબાઈ મારફત ઉપયોગમા લેતા સારી નીવડેલી છે માટે હાલ બીજી ૬ બાટલી તુરત મોકલો

રાજવાડીયાથી—સાધુ હરીદાસ ધર્મદાસ—તમારી દવાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે માટે આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે રૂ ૨૧) ની દવાઓ વી પી થી મોકલો

કતારગામથી ઉમેદરામ જયશંકર લખે છે કે—સુંદરીસાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો.

ચલામલીથી શા મગનલાલ ગીરધર—અમે પ્રથમ સુંદરીસાથી મગાવેલ તેથી ફાયદો થઇ ગયો છે તથા સંખેડેથી મારા મિત્ર ગાંધી પીતાંબર દાજીએ ૧ ડઝન બાટલી મંગાવેલી તેથી તેને લઇ તથા જેને તે દવા આપી તે બધાને આરામ થઇ ગયો છે

હાલોલથી જીવા મુસા હાજી અને છગન બેચર લખે છે કે—આઇ ડ્રોપ્સની શીશીથી આંખને ઘણોજ આરામ થઇ ગયો છે

કોઇપણ રોગ મટાડવાને માટે લખો હવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ

Published by Jethalal Devshanker Dave, Panch Kuva, Four Roads Ahmedabad, and Printed by Motilal Kalidas Patel at the Satyanarayan Printing Press near Civil Hospital Panabhai's Vadi–Ahmedabad.

ઓક્ટોમ્બર-નવમ્બર, સન ૧૯૧૬.

પુસ્તક ૪ થું. અંક ૮-૯.

ભાગ્યોદય.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

રાગદ્વેષથી રહિત અને આત્માને આધીન એવો પુરૂષ, મનને વશ કરીને ઇંદ્રિયોવડે વિષયોમાં રમતો છતાં પણ શાન્તિને પામે છે. ૬૪ (ભ-ગી)

વિષયાનુક્રમણિકા.

અધિપતિ અને પ્રકાશક,

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

ભાગ્યોદય ઑફીસ-અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨. હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪.

ભાગ્યોદય—વડોદરા રાજ્યની લાયબ્રેરીઓ માટે મંજુર થયું છે. માટે લાયબ્રેરીઓએ તાકીદે ગ્રાહકમાં નામ નોંધાવવાં.

સૂચના.

આ માસિકનું માર્ચ માસથી વર્ષ શરૂ થાય છે. દરેક અંગ્રેજી માસની આખરે તે બહાર પાડે છે. માટે તે માસીક બીજા માસની ૧૫ મી સુધીમાં ન મળે તો અમને જણાવવાથી ફરી મોકલીશું. માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨–૦ છે. હિંદુસ્તાન બહારથી, ૪ છે. ભેટ **પર્શીઅન નાઇટસ** અને નવી સાલનું પંચાંગ મળે છે. ભેટના પોસ્ટેજ ૦—૨ સાથે નવીન થનારા ગ્રાહકને માર્ચ માસથી આજ સુધીનાં અંકો અને ભેટનું રૂ. ૨–૨–૦નું વી. પી. કરી લવાજમ વસુલ કરવામાં આવે છે. પાછલા અંકો શીલીક હશે ત્યાં સુધીજ અપાશે માટે નવિન ગ્રાહકોએ વેળાસર ગ્રાહક થવું.

પત્ર વ્યવહાર કરનારે પોતાનું પુરેપુરૂં શિરનામું લખવું જોઇએ. જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ કે ટીકીટ સિવાય જવાબ આપવામાં આવતો નથી. શિરનામું બદલવા માટે ગ્રાહક નંબર જરૂર લખવો. ટુંકી મુદત માટે શિરનામું ન બદલાવવું જોઇએ.

ભાગ્યોદયનાં પાછલાં વૉલ્યુમો થોડાંજ શીલીક છે તે જ્યાં સુધી હશે ત્યાં સુધીજ મળશે.

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૧ લુ બાંધેલું રૂ. ૨–૦–૦

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૨ જું બાંધેલું રૂ. ૧–૮–૦.

ભાગ્યોદય—પુસ્તક ૩ જું બાંધેલું રૂ. ૧–૮–૦

નવું પુસ્તક—સરવે, રેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જુથ.—નવા સુધારો વધારા સાથે ત્રીજી આવૃત્તિ કીંમત રૂ. ૨–૦–૦ પો. ૦–૪–૦.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય,—અમદાવાદ.

આજના અંક સાથે દરેક ગ્રાહકને

સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું ભાગ્યોદયનું

શુદ્ધ ગુજરાતી પંચાંગ.

ભેટ મોકલવામાં આવ્યું છે, જે સંભાળી લેવું. જેમાં, સંવત ૧૯૭૩ ની સાલનું માસવાર ભવિષ્યફળ, દરેક માસમાં અનાજ ચાંદી, રૂ. વિ.ના ભાવ કેવા રહેશે, ક્યારે ચઢશે ક્યારે ઉતરશે, સુખાકારી કેવી રહેશે, વરસાદ ક્યા માસમાં ક્યારે કેટલો પડશે, તે ઉપરાંત અનુભવસીદ્ધ દવાઓના નુસખા, રેલ્વે ગાઇડ, પોસ્ટલ ગાઇડ, વેપારી બાતમી, કઇ વસ્તુ ક્યાં મળે છે, મોટાં શહેરોની માહીતી, ત્યાં ક્યાં ઉતરવું વિગેરે, મુસાફરીમાં ક્યાં ગાડી બદલવી, જાત્રાનો ભોમીયો, હાથ જોઇ ભવિષ્ય કહેવાની રીત જન્મકુંડળી જોવાની રીત વિગેરે ઉપયોગી વિષયો આપવામાં આવ્યા છે, છુટક કીં. ૦–૨–૦ પણ ૧૦૦ સામટી મંગાવનારને રૂ. ૫–૦–૦, ૫૦ ના રૂ. ૩–૦–૦ અને ૨૫ નકલના રૂ. ૧–૮–૦ પડશે, વધુ મંગાવનારે રેલ્વે પાર્સલથી મંગાવવાં.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

आयुर्वेद चरक संहिता.

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર—પ્રથમ ભાગ—વૈદિકનો પ્રાચિન અને મહત્વનો ગ્રંથ બહાર પડ્યો છે. આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા એટલી બધી છે કે જેમાં હાલમાં—નવી ગણાતી—યંત્ર દવાએ રોગો મટાડવાની ક્રિયાઓનો પણ સમાવેશ થએલો છે. દરેક વૈદ, ડૉક્ટર હકીમ અને શરીરને નિરામય રાખવા ઇચ્છનારે આ ગ્રંથ ખરીદવોજ જોઇએ. કી. રૂ.

તંત્રી ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

ભાગ્યોદય.

દિવાળી અને પરિષદનો ખાસ અંક.

પુસ્તક ૪ થુ માહે ઑક્ટોમ્બર-નવેંબર સને ૧૯૧૬ અંક ૮—૯.

उन्नत प्रकारनुं जीवन गाळवा प्रबोध.

(આંખ વિના અંધારૂંરે, એ લય)

રમ્ય જીવન કોઈ ગાળોરે, બન્ધુ! મારા, રમ્ય જીવન કોઈ ગાળો
સૃષ્ટિમાં સભર ભરી છે, જ્યાં ત્યાં રમ્યતા પ્રસરી છે,
નેત્ર ઉઘાડી ન્યાળો, ન્યાળોરે બન્ધુ !

દૃષ્ટિએ ના'વે એને, અનુભવે ના'વે એ તો,
કલ્પના માંહિ ભાળો, ભાળોરે, બન્ધુ !

કલ્પનામાં આજે જે, પ્રત્યક્ષ થતું કાલે તે,
(તેથી) કલ્પનામાં પણ મ્હાલો, મ્હાલોરે, બન્ધુ !

જગના જીવો જ્યાં ભ્રમતા, જે ભૂમિકામાં રમતા,
તેથી કાંઇ ઉપર ચાલો, ચાલોરે, બન્ધુ !

વિધ વિધ વિષયોના સુખમાં, ધારોના દુઃખ ભ્રમતા,
તેથી પર વૃત્તિવાળો, વાળોરે, બન્ધુ !

સ્નેહીને આપો જેવો, શત્રુને દો પણ તેવો,
(તમારા) રમ્ય જીવનનો ફાળો, ફાળોરે, — બન્ધુ !

ભાવના ઉન્નત સેવી, જીવન રમણીયતા લહેવી,
શમશે ઉન્નત સેવી, જીવન રમણીયતા લહેવી,
શમશે તર ક્લેશની જ્વાળો, જ્વાળોરે, બન્ધુ !

શી૦ ઉ૦

मंत्र सिद्धिनो एक प्रकार.

(એક સત્ય વાત સમજાવુરે, એ લય)

ગુરૂ મંત્રની ધૂન લગાવોરે, બધુ મારા.
એ ધ્વનિથી અણુ અણુ છાઓરે, બધુ મારા.
વૈખરીથી પ્રથમ ઉચ્ચારો,
મનથી પણ મંત્ર વિચારો,
પછી પછી પછી વેગ વધારોરે, બધુ મારા.
ઉઠે વિચાર જ્યાં જ્યાંથી,
ઉચ્ચરો મંત્ર ત્યાં ત્યાંથી,
મસ્તકના અણુ અણુમાંથીરે, બધુ મારા
ત્યાંથી આગળ પ્રસારો,
એ મંત્ર ધ્વનિ વિસ્તારો,
તનુના અણુએ ઉચ્ચારોરે, બધુ મારા
જેમ ભ્રમર અખંડ ગુંજાર,
(તેમ) અણુએ અણુ મંત્ર ઉચ્ચારે
લહો, મંત્રે વાધ્યા ત્યારેરે, બધુ મારા.
પછી શરીર, મન આત્માના,
પ્રતિ અણુમાં છાનામાના,
ઉઠાડો ધ્વની મંત્રોના રે, બધુ મારા.
આ વિધિ ઉર વહેતો જ્યારે,
મંત્ર ધ્વનિ સતત પ્રકારે,
તમે મૌન ગ્રહેજો ત્યારે રે, બધુ મારા.
જો હસ્ત વિષે પછી જોશો,
એ મંત્ર બોલતો લહેશો,
તમે ભલે મૌન ધરી રહેશોરે, બધુ મારા.
અનયન એમ જૂદા જૂદા,
જ્વ જણાય સહજ ભણતા,
ત્ત મંત્રની થશે સફળતારે, બધુ મારા.
અણુ અણુને વદવા દેજો,
જાતે ન તમે ઉચ્ચરજો,
પણ સાંભળી સાંભળી કરજોરે, બધુ મારા.
ઉપેન્દ્ર ગુરુ સ્મરી પ્રીતે,
વહી એકજ સમયે નિત્યે,
લહો મંત્ર સિદ્ધિ આ રીતેરે, બધુ મારા

શ્રી० ઉ०

जीवने उपदेश.

ગઝલ.

હજારા જાતના ફાંફા, અરે જીવ શીદ મારે છે ?
કરીને એક એવુ જેથી થાય જે તું ધારે છે,
હજારોની કરી પગસી, છતાએ નિત્ય હારે છે
કરીને એકની તું જેથી, થાયે જે તું ધારે છે,
હજારોની ગુલામીમા તુ તુજને શીદ મારે છે ?
કરી ને એકની તુ જેથી, થાયે જે તુ ધારે છે,
હજારાની ગરજ તે ગણી, તેને ત્હારી ક્યારે છે ?
કરી લે એકની તુ જેથી થાયે જે તુ ધારે છે.
હજારોને ઉપાસ્યાથી, નહિ કો કોને તારે છે,
ઉપાસી એક પ્રભુને લે ફરીશ પછી જે તુ ધારે છે,
ધરી લે એક નિષ્ઠા, એક આશ્રય, એક વારે છે,
એક ઉપેન્દ્ર પ્રભુમા, તો પછી સર્વાર્થ સારે છે. શ્રી૦ ઉ૦

श्री इष्टने अंतस्तम प्रदेशमां शोधनार साधकना उद्गार.

(નયને આનોને આજે વાલમા, એ લય.)

ઉતરીને આજે અતરે, જોઉં ક્યાંક પ્રભુ જણાય,
છુપ્યા હશે શુ માન ભીતરે, મન કંઇક એમ થાય; ઉતરીને.
વૈખરીમા હુ શોધી રહ્યોરે, પણ પ્રભુ ન લહાય,
જોઉં હવે શુ પગપર જઇ, મને શાંતિ ત્યા કંઇ થાય ઉતરીને.
સ્થૂલ સૂક્ષ્મને કારણ દેહમાંરે, થયો પ્રભુનો ન ભાસ,
જાઉં ઉતરી જન હજી ઉંડે, છે મહા કારણે આવાસ ? ઉતરીને.
માલિક નહિ મળ્યા મનેરે, જોઇ રહ્યો પચ પ્રાણ,
(હવે) જોઉં સમાનના અતમા છે છુપાયા ત્યા મુજ પ્રાણ ? ઉતરીને.
સ્થૂલ ને સૂક્ષ્મ આ ઇન્દ્રિયોરે તેમા જણાય ન નાથ
તેની મર્યાદાથી ઉંડે જઇ, જોઉં આવે છે હાથ ? ઉતરીને,
અન પ્રાણાદિ કોશમાંરે, મને થયા ન પ્રત્યક્ષ,
જોઉં કોશાતીત સ્થાનમા દીસે ત્યા શુ કોશાધ્યક્ષ ઉતરીને.
જ્યા કંઇ હશે ત્યા હશે મુજમારે, એતો નિઃસંશય વાત,
ત્યાર પછી શુ કઠિન છે, કરવા એમને સાક્ષાત, ઉતરીને
જ્યા જ્યા ને જે જે ગણાયછે રે, ઉંડે અતસ્તમ પ્રદેશ,
ત્યા હુ શોધીશ પૂર્ણ ખંતથી, માગ નરહરિ મહેશ. ઉતરીને.

શ્રી૦ ઉ૦

आत्मबोध.

(લેખક—શ્રીયુત હરિલાલ નૃસિંહરામ વ્યાસ)
(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

आत्मचैतन्यमाश्रित्य
देहेंद्रिय मनोधियः ।
स्वक्रियार्थेषु वर्तन्ते
सूर्यालोकं यथजनाः ॥ १९ ॥

આત્મા તણા ચૈતન્યથી[1]
દેહેંદ્રિયો[2] મન બુદ્ધિએ,
નિજ વિષયમાં વર્તે રવિથી[3]
લોક જ્યમ નિજ કૃત કરે. ૧૯

देहेंद्रिय गुणान्कर्माण्यमले
सच्चिदात्मानि ।
अध्यस्यन्त्य विवेकेन
गगने नीलतादि वत् ॥२० ॥

દેહેંદ્રિયોના ગુણ[4] કરમ[5] તે,
અમળ[6] સચ્ચિત આત્મમાં
આરોપીયા[7] અવિવેકિએ,
જ્યમ નીલપણું[8] આકાશમાં. ૨૦

अज्ञानान्मान सोपाधेः
कर्तृत्वादीनि चात्मनि ।
कल्प्यन्ते बुगते चन्द्रे
चलनादि यथांभसः ॥ २१ ॥
रागेच्छा सुख दुःखादि
बुद्धो सत्यां प्रवर्त्तते ।
सुषुप्तौ नास्ति तन्नाशे
तस्माद्बुद्धेस्तु नात्मनः ॥ २२ ॥
प्रकाशोऽर्कस्य तोयस्य
शैत्य मग्नेर्यथोष्णता ।
स्वभावः सच्चिदानंद—
नित्य निर्मलतात्मनः ॥ २३ ॥

દોહરા.

છે મનની ઉપાધિના,[9] કર્તૃત્વાદિ[10] જેહ,
આત્મામાં કલ્પાય છે,[11]અજ્ઞાને સૌ તેહ.
જળમાંના શશી બિમ્બમાં,[12]દેખાયે છે જેમ,
જળનું ચલનાદિ[13] બધું છે કલ્પિત સૌ તેમ. ૨૧
રાગેચ્છા સુખ દુઃખ તે, આદિ ધર્મો જેહ,
તે તો બુદ્ધિનાજ છે, બુદ્ધિ સુધી[14] તેહ.
સુષુપ્તિમા[15] નહીં બુદ્ધિ તો, લેશ ન તેહ જણાય,
માટે તે નહિ આત્મના બુદ્ધિનાજ ગણાય. ૨૨
પ્રકાશ સંપૂર્ણતણો અને, જળનો શીતતા જેમ,
અગ્નિ કેરો ઉષ્ણતા સ્વભાવતો જ્યમ હોય.
તેમજ આ આત્માતણા, સચ્ચિત નિત્યાનંદ,
ને નિર્મળતા પાંચ[16]એ, સ્વભાવજ સુખકંદ. ૨૩

---

૧ ઇંદ્રિયાદિ જડ—અચૈતન્ય છે, પણ તે આત્માના ચૈતન્યને આશ્રયે રહીને વર્તે છે. ૨ દેહ અને ઇંદ્રિયો. ૩ સૂર્ય સ્વપ્રકાશિત છે તે સર્વને પ્રકાશિત કરે છે. ૪ સત્વાદિ ૫ જન્માદિ તથા કાણા બધિરાદિ ૬ નિર્મળ, ૭ જુદા મુકેલા—કલ્પેલા ૮ આકાશી રંગ ૯ અહંકારના. ૧૦ કર્તા ભોક્તાદિ ધર્મો. ૧૧ મિથ્યા આરોપાય છે. વાસ્તવિક નથી. ૧૨ પાણીથી ભરેલા વાસણમાં પાણીમા દેખાતા ચંદ્રમા પ્રતિબિમ્બમાં ૧૩ જળ જેમ હાલે છે વાંકુ થાય છે તેમ તેમાનું ચંદ્રનું પ્રતિબિમ્બ પણ હાલતું વાંકું થતું દેખાય છે. અર્થાત્ વાસ્તવિક રીતે જળજ તેમ થતુ હોય છે, ચંદ્ર તો સ્થિરજ હોય છે. પણ જળનો ધર્મ ચંદ્ર પ્રતિબિમ્બમાં કલ્પાય છે. ૧૪ જ્યાં સુધી બુદ્ધિ હોય છે ત્યા સુધી. ૧૫ જેમાં સ્વપ્ન આવી શકતુ નથી તેવી ગાઢ નિદ્રા. ૧૬ સત=સત્ય, ચિત=સ્ફુરતા, આનંદ=પ્રિયતા, નિત્ય=ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એત્રણે કાળમા અબાધ્ય, અને નિર્મળતા = રાગદ્વેષાદિથી રહિત.

आत्मनः सच्चिदंशश्च
बुद्धेर्वृत्तिरिति द्वयं ।
संयोज्य चा विवेकेन
जानामीति प्रवर्त्तते ॥ २४ ॥

બુદ્ધિની વૃત્તિ અને આત્મિક[1] સચ્ચિત અંશ,
એ બેને અવિવેકથી સંયોજી નિઃશંશ.
"હું જાણું છું" એહવી અહંકાર ભરપૂર,
થાય પ્રવૃત્તિ[2] આત્મ તો વિકારહીન જરૂર. ૨૪

वसंततिलका.

आत्मनो विक्रिया नास्ति
बुद्धेर्बोधो न जात्विति ।
जीवः सर्वमलं ज्ञात्वा
कर्त्ताद्रष्टेति मुह्यति ॥ २५ ॥

આત્મા વિષે નથ લેશ કદી વિકાર,[3]
ને બુદ્ધિને જરી ન જ્ઞાન કદી થનાર,[4]
(છતાં) દૃષ્ટા હું ને કરણહાર હું સર્વ કેરો,
એવું પુરૂ સમજી જીવ ભમે ઘણેરો.[5] ૨૫

रज्जु सर्पं वदात्मानं
जीवं ज्ञात्वा भयं वहेत् ।
नाहं जीवः परात्मेति
ज्ञात चेन्निर्भयोभवेत् ॥ २६ ॥

દોરી જ હોય પણ સર્પ જહી બીહે છે,[6]
(તેમ) આત્મા છતાં જીવ લહી જન ભો ધરે છે[7]
"હું જીવ ન્હોય પણ હું જ પરાત્મ પોતે"
એ જો જણાય કદિ તો પછી બીજ શો છે.[8] ૨૬

आत्मैव भासयत्येको
बुद्ध्यादी नींद्रियाणि हि ।
दीपो घटादिवत् स्वात्मा
जडैस्तैर्नावभास्यते ॥ २७ ॥

આત્મા જ એક મન ઇંદ્રિયને[9] પ્રકાશે.[10]
સ્વાત્મા ન તે જડમનાદિથી લેશ ભાસે
દીવાથી જેમ ઘટ આદિ પદાર્થ દીસે,
ના તે પદાર્થ થકી દીપક તેજ ભાસે. ૨૭

૧ આત્માના. ૨ આત્માનો ચિદ્અંશ ને બુદ્ધિની વૃત્તિ એ બેનો યોગ વાસ્તવિક રીતે થતોજ નથી, પણ અજ્ઞાનથી તેનો યોગ મનાય છે ને અહંકારમય પ્રવૃત્તિઓ થાય છે. ૩ કારણકે તે સદા નિર્વિકારી છે. ૪ બુદ્ધિ જડ હોવાથી જ્ઞાનથી રહિતજ છે. ૫ અહંકાર અને અંતઃકરણની બધી વૃત્તિયો એ એકત્ર આત્માની સાથે મળવાથી, જેમ અગ્નિથી તપ્ત રક્ત થએલો લોઢાનો ગોળો અગ્નિરૂપ થઈ રહે છે, તેમ જીવ દેહરૂપ, ઉપાધિરૂપ, અને અંતઃકરણની વૃત્તિઓ રૂપ થઈ રહે છે અર્થાત્ જેવી નિરંતરની ભ્રાન્તિ હોય તેવું રૂપ બને છે આત્મા દેહાદિકના ધર્મને પોતાના માની ભય પામે છે દેહાદિકનો ધર્મ અજ્ઞાન છે, તે આત્માને વિષે આરોપણ કર્યું છે. ૬ ઝાંખા અજવાળામાં (થોડા અંધારામાં) પાણી સુધી દોરડી પડી હોય તેને એકાએક દેખતાં કોઈ માણસ સર્પ સમજી બીવે એ સ્વાભાવિક છે, પણ તે ભય અજ્ઞાનથી ઉપજેલો છે, તેથી અસત્ય છે ૭ "હું જીવ છું" "હું કર્તા છું" "હું ભોક્તા છું" એવા અભિમાનથી ઉત્પન્ન થએલા દુઃખાદિકવાળા સંસારમાં નિરંતર બુડી રહેલો હોવાથી "હું જીવ છું" એમ સમજીને મનુષ્ય ભય પામે છે. ૮ જેમ દીવા વગેરેના પ્રકાશને લીધે દોરીમાંથી સર્પની ભ્રાન્તિ નાશ થવાથી તેનો બધો ભય નાશ પામે છે, તેમ કોઈ સદ્ગુરુની કૃપાથી મનઃશાસ્ત્રરૂપ દીવાથી જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ પ્રાપ્ત થતાં આત્મામાંથી જીવત્વરૂપ ભ્રાન્તિનો નાશ થાય તો સહેજમાં સઘળો ભય નાશ પામે ને સુખ સ્વરૂપ થવાય ૯ બુદ્ધિ, અહંકાર, અને મન વગેરેને. ૧૦ દીપ્યમાન કરે છે. (દૃષ્ટાન્ત સિદ્ધાન્ત સ્પષ્ટ છે).

स्ववोधे नान्य वोधेच्छा
वोधरूपतयात्मनः।
नदीपस्यान्य दीपेच्छा
यथास्वात्मा प्रकाशते ॥ २८ ॥

દોહરા.

આત્માના નિજ બોધમાં અન્ય બોધનો[1] લેશ,
ખપ છે નહિ, આત્માજ છે બોધ સ્વરૂપ અશેષ-
પ્રકાશવાન પ્રદીપને જોવા માટે જેમ,
અન્ય દીપનો ખપ નથી આત્મા ભાસે તેમ[2]. ૨૮

निषिध्य निखिलोपाधी
न्नेतिनेतीति वाक्यतः।
विद्यादैक्यं महावाक्यै-
र्जीवात्म परमात्मनोः ॥ २९ ॥

વસંતતિલકા.

"નેતિ જ નેતિ[3]" કહીં સર્વ ઉપાધિને[4] તો,
વેદ[5]નિષિદ્ધ[6]કરી નિશ્ચય જાણ એ તો;
મ્હા વાક્ય[7] "તત્ત્વમસિ[8]" આદિથી તેજ માટે,
જીવાત્મ[9]ને પરમ આત્મનો[10] એકતા રહે.[11] ૨૯

૧ નિત્ય જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માને જાણવા માટે બીજા જ્ઞાનની જરૂર રહેતીજ નથી. ૨ એક મોટા દીવાને જોવા માટે કોઇ બીજા નાના દીવા લાવે ને તે જેમ નકામા છે તેમ આત્મારૂપ નિત્ય સ્વપ્રકાશ મહાન સૂર્યને જોવા માટે તારા જેવાં અન્ય જ્ઞાન કેવળ નકામાં છે. ૩ न+इति=नेति. અટલે इति=એ, ને न=નહિ, અર્થાત્ સ્થુળ દેહ આત્મા છે? તો કે नेति=ના આત્મા નથી. ત્યારે સૂક્ષ્મ દેહ આત્મા છે? તો કે नेति એટલે એ નહિ ત્યારે શું કારણ આત્મા છે? તો કે એ પણ नेति એટલે એ નહિ. એ રીતે સર્વ ઉપાધિઓનો નિષેધ રૂપ શબ્દ नेतिनेति ઇત્યાદિ છે. ૪ સ્થૂળાદિ સર્વ દશ્ય. ૫ ચારે વેદ. ૬ અનાત્મા છે ૭ બ્રહ્મ અને આત્માના અભેદનું કથન કરનારા વેદ વાક્યને મહાવાક્ય કહે છે. ચારે વેદમાં એવાં મહાવાક્ય ઘણાં છે પરંતુ એક એક વેદમાં મુખ્ય મુખ્ય એકેકું છે તે આ પ્રમાણે ઋગ્વેદના ઐતરેયોપનિષદમાં "प्रज्ञानंब्रह्म" પ્રજ્ઞાન—ચૈતન્ય એજ બ્રહ્મ છે, એવું મહાવાક્ય છે. યજુર્વેદના બૃહદારણ્યકોપનિષદમાં "अहंब्रह्मास्मि" अहं=હું પરમાત્મા કે જે જ્ઞાનનો અધિકારી છું, અને આ દેહમાં બુદ્ધિના સાક્ષિપણે પ્રકાસું છું તે ब्रह्म=બ્રહ્મ अस्मि=છું, અર્થાત્ હું બ્રહ્મ છું. એવું મહાવાક્ય છે. સામવેદના છાંદોગ્યોપનિષદમાં "तत्त्वमसि" तत्=તે (બ્રહ્મ) त्वम्=તું (દ્રષ્ટા—અતરૂપ આત્મા) असि=છે. એટલે તે તું છે. એ મહાવાક્ય છે. અને અથર્વણવેદના માંડૂક્યોપનિષદમાં "अयमात्माब्रह्म" अय=આ आत्मा=આત્મા ब्रह्म=બ્રહ્મ છે એટલે આ આત્મા બ્રહ્મ છે. એવું મહાવાક્ય છે. ૮ तत्=તે+त्वं=તું असि=છે. અર્થાત્ તે (બ્રહ્મ) તું (સર્વોપાધિથી રહિતનો તું આત્મા પોતે જ) છે. આમાં ત્રીજા પુરુષ વાચક "તે" પદનો અને બીજા પુરુષ વાચક "તું" પદનો લક્ષ્યાર્થ એકજ જાણવો. એટલે તે ને તું વસ્તુતઃ એકજ છે. દૃષ્ટાંતથી ખુલાસો—પેચમા આવવાથી ક્ષમાની યાચના કરના પોતાના શત્રુને કોઇ માણસ પૂર્વનાં વૈરમય કાર્ય સભારી આપતાં કહે છે કે —(૧) મને ઝેર ખવરાવી મારી નાંખવાનું કાવતરૂં કર્યું હતું તે તું છે. (૨) મને તથા મારા કુટુંબને બાળી મૂકવાનો પ્રપંચ કરનાર તે તુ છે. (૩) મહાજન અને નગરજનના દેખતાં મારી સ્રીની લાજ લેવાનું નિર્લજ કામ કરનાર તે તું છે. (૪) જૂઠું બોલી રાજભાગ ન આપતાં જેણે ઘોર સંહાર કરાવ્યો તે (પણ) તું (જ) છે. (અર્થાત્ તે નાનને ક્ષમા આપાયજ કેમ? ઉપરનાં ચારે વાક્યોમાં જેવી રીતે ત્રીજા પુરુષ વાચક "તે" શબ્દને અને બીજા પુરુષવાચક "તુ" શબ્દનો કાળાદિ ઉપાધિ ને ભાગ ત્યાગ લક્ષણા એ દૂર કરતાં લક્ષ્યાર્થ (શત્રુ ભાવી સ્થૂળ) એકજ સમન્વય છે તેવીજ રીતે મહાવાક્યમાં પણ બ્રહ્મ અને આત્માના વાચક શબ્દનો લક્ષ્યાર્થ એજ સમજવો. ૭ તારી. ૮ બ્રહ્મની. ૯. સમજ જાણ.

मनुष्य जीवन अने पुरुषार्थ.

જીવન કરતાં આ સંસારમાં કોઇ કીંમતી અને દુર્લભ વસ્તુ નથી. સુખની પ્રાપ્તિ અને દુઃખની નિવૃત્તિ એ એકજ મનુષ્યે માત્ર પુરૂષાર્થ કરી મેળવવાનું છે. જીવન હોય છે તે મનુષ્ય તેને માટે પ્રયત્ન કરી શકે છે. સંસારમાં દરેક માણસને લાંબો વખત જીવવાની આકાંક્ષા હોય છે. દરેક સમજુ માણસ સમજે છે કે, એક બાજુ સંસારમાંની સઘળી મીલ્કત ખર્ચ કરી નાંખતા છતાં પણ ગયું આયુષ્ય ફરી મળી શકતું નથી, તેમજ આયુષ્યની એક પળ પણ વધારીશકાય તેમ નથી. આવું અમુલ્ય જીવન મળવા છતાં પણ મનુષ્ય તેનો સદ્‌પ્રયોગ કરી શકતો નથી અને તેને વ્યર્થ ગુમાવે છે. જીવનની એક એક પળ એવી કિંમતી છે કે તેને વ્યર્થ ગુમાવવી ન જોઇએ છતાં આપણે જોઇશું તો ઘણાને તેની કિંમત હોય એમ જણાતું નથી. આ જીવનમાં પોતે પોતાના તેમજ પારકાના હિતને માટે કેટલો વખત ગાળે છે તે જોવા જઇશું તો આશ્ચર્યજ લાગશે. આપણા જીવનની એક એક ક્ષણ એવી અમૂલ્ય છે કે તેની બરોબરી સંસારની સઘળી સમ્પત્તિ અને ઐશ્વર્ય પણ કરી શકતાં નથી. આવી અમૂલ્ય વસ્તુને અનેક મનુષ્યો મિથ્યા ગુમાવી દે છે, અથવા તો મળેલી અમુલ્ય વસ્તુનો દુરૂપયોગ કરતાં જરા પણ અચકાતા નથી અને પાણીની માફક ખર્ચી નાંખે છે.

કેટલાક માને છે કે સુખ યા દુઃખ પ્રારબ્ધમાં લખ્યું હશે તેજ મળશે, તે કાંઇ મનુષ્યના હાથમાં નથી તે પોતાના ભાગ્યમાં કે દેવતા હાથમા છે. ભાગ્યમાં લખ્યું હશે તે પ્રમાણે સુખ યા દુઃખ મળવાંજ કરવાનું, આવું માનનારા લોકો ઘણે ભાગે આળસુ અથવા તો સાહસ વિનાનાજ હોય છે, અને તેઓ ઘણે ભાગે પોતાના જીવનને વ્યર્થ ગુમાવ્યાં કરે છે. વળી ઘણા હૃદયની દુર્બળતાને લીધે ઉદર નિર્વાહ અર્થે જે કાંઇ પ્રયત્ન કરે છે તે સિવાય બીજું કાંઇ કરી શકતા નથી. કહ્યું છે કે—

आयुः कर्म च वित्तञ्च विद्यानिधनमेव च ।
पञ्चैतानीह सृज्यन्ते गर्भस्थ स्यैव देहिनः ॥

આવા પુરૂષાર્થહીન મનુષ્યો કેવળ પોતાને એકલાનેજ હાનિ નથી કરતા પરંતુ, સાથે સાથે સમાજ, દેશ અને સંસારને પણ ઘણીજ હાનિ પહોંચાડે છે.

સુખ યા સફળતા એ ભાગ્યકૃત કે કાળકૃત નથી પરંતુ તે આપણા પુરૂષાર્થનુંજ ફળ છે. મનુષ્ય પોતાના જીવનને સુખમય પણ બનાવી શકે છે, તેમ દુઃખમય પણ બનાવી શકે છે. કાર્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવી યા ન કરવી એ તેના પોતાનાજ ઉપર આધાર રાખે છે. મનુષ્ય પોતેજ પોતાના પ્રારબ્ધ યા ભાગ્યને રચે છે. પોતે કરેલાં કામનું ફળ એજ ભાગ્ય યા પ્રારબ્ધ છે.

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत ।
आत्मैव ह्यात्मना शत्रुरात्मैव हितमात्मनेः ॥

અર્થાત—મનુષ્યે પોતેજ પોતાને બચાવવો એ યોગ્ય છે. અને પોતાને દુઃખમાં ન પડવા દેવો જોઇએ. મનુષ્ય પોતેજ પોતાનો શત્રુ અને પોતેજ પોતાનો મિત્ર છે.

સંસારમાં નાશ બે પ્રકારે થાય છે. એક કાળકૃત, અને બીજો મનુષ્યકૃત. કાલકૃત નાશ એ છે કે જે, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ અથવા તો તેવાજ કોઇ ભૌતિક પ્રકોપ વિગેરેથી થાય છે. તેને અટકાવવો એ મનુષ્ય શક્તિની બહારની વાત છે. મનુષ્યકૃત નાશ તે છે કે જે મનુષ્ય સ્વાર્થ, ક્રોધ, કામ, લોભ, મોહ, વિગેરે માનસિક વિકારોને વશીભૂત થઇને જે કરે છે. તે. આ બેમા અંતિમ નાશ એ અત્યંત દારૂણ અને સંતાપજનક છે.

મનુષ્યનાં કરેલાં કર્મના ફળને દેવતા પણ અટકાવી શક્તા નથી. આપણે પોતેજ આપણો વિનાશ કરીએ છીએ. બગાડવું એ સહેલુ છે પણ બનાવવુ યા મેળવવું એ મુશ્કેલ છે. બગાડવામાં વાર લાગતી નથી, તે ઘણુંજ સહેલુ છે. સ્વાર્થ, અક્ષમતા, અભિમાન,, વશિભૂત થઇ જવું, બીજાને તૃણવત સમજવા, ઉડાઉ ખર્ચ કરી, દેવું કરવાની ટેવ રાખવી, ઇન્દ્રિને વશ થઇ જવુ, મનમાન્યુ સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમવાની લત પાડવી, કસરત ન કરવી, શુદ્ધ પાણી અને હવાની દરકાર ન કરવી, આ બધાં લક્ષણો વિનાશ કરવામાં જરા પણ કસર રાખે તેવાં નથી.

આજ પ્રકારે આપણે એ પણ જાણવુ જોઇએ કે ક્યા ક્યા ઉપાયો અને સાધનોથી, આપણે આપણા જીવનને આનંદમય બનાવી શકીએ તેમ છીએ. આ સંસાર એ બ્રહ્મના અંશરૂપ છે. બ્રહ્મ તો આનંદમયજ છે. જેવી આપણે આનંદ મેળવવાને માટે કાંઇ દૂરજવાની જરૂર નથી, માત્ર અભ્યાસ પાડવાનીજ જરૂર છે. સતત અભ્યાસ કર્યા સિવાય આપણે આનંદને, મેળવી શક્તા નથી તેમજ બીજાને પણ તેનો લાભ આપી શકતા નથી. અને તેનો અભ્યાસ, પાડવાને માટે આપણે સદ્‌ગુણ સંપાદન કરવાની જરૂર છે. તેની સહાયતાથી મનુષ્ય આનંદને મેળવી શકે છે. જો આપણે તેનો થોડો ઘણો પણ અભ્યાસ કરીશુ તો આપણે જરૂર આપણી યોગ્યતા અને પુરૂષાર્થને અનુસાર આનંદ અને સુખને મેળવી શકીશું.

કેટલાક લોકો એવી વસ્તુઓની ઇચ્છા કરે છે કે જેને પ્રાપ્ત કરવાની પોતાનામાં યોગ્યતા હોતી નથી અને તે પ્રાપ્ત થવાનો પણ સંભવ હોતો નથી. તે કેટલીક વખત પોતાના સામર્થ્યની બહારની વાત કરવા જાય છે. એવા લોકો વ્યર્થ પોતાના જીવનને આકાશ-કુસુમ મેળવવાની આશામાં ગુમાવ્યાં કરે છે.

પ્રકૃતિના નિયમો સર્વને માટે એક સરખા છે. હથિયાર સર્વના ઉપર સરખી અસર કરે છે. પછી તે પોતાને વાગે કે બીજાને મારવામાં આવે. દુધ સર્વને માટે સરખું હિતકર્તા છે, અને રોગ સર્વનો સરખીજ રીતે નાશ કરનાર છે. આજસુધીમાં કોઇ પણ વિદ્વાને એવું શોધી નથી કહાડયું કે પ્રકૃતિના નિયમોને બદલવાથી હિત થઇ શકે. મનુષ્યોએ આજ સુધીમાં જે જે કાંઇ લાભ મેળવ્યો છે તે કુદરતિ નિયમોના સદુપયોગથીજ મેળવ્યો છે. અને તેજ પ્રમાણે હવે પછી પણ મેળવી શકે તેમ છે.

ઘણા માણસો સુખ મળવામાં દેવતાઓની મહેરબાની અને દુઃખ મળવામા દેવતાઓના કોપને માને છે. પરંતુ આ વાત ભ્રમ ઉપજાવનારી છે. મનુષ્ય સ્વતંત્ર છે. તે પોતેજ પોતાનું હિત કરનાર યા તો અહિત કરનાર છે. તેને સુખી યા દુઃખી થવુ એ તેના પોતાનાજ હાથમાં

છે. દુઃખ એ આપણા દોષ અથવા તો પાપનું પરિણામ છે. કદી આપણે જાણી જોઇને કોઇ એવુ કામ કરીએ કે જેનું ફળ આપણને દુઃખ મળે. કદી આપણે ભ્રમ વશ થઇ અને દુઃખ મળે તેવુ કામ કરી બેસીએ છીએ. અર્થાત્ કદી કદી આપણે જે કામનું ફળ સારૂં મળશે એમ ભ્રમથી માનીને તે કામ કરીએ છીએ પરંતુ તે કામનું ફળ દુઃખ આપનાર જ હોય છે. જેથી તેમાં માત્ર આપણી તે કાર્યના ફળને સમજવાનીજ ભૂલ હોય છે.

સિદ્ધાન્ત છે કે જેવુ કામ તેવું ફળ. ઝેરને કોઇ અજાણે પાણી જાણીને પી જાય તો પણ તે તો મરીજ જવાનો. કારણ કે ઝેર પીવાનું ફળજ મોત હોય છે. કેટલીક વખત આપણે આંખો બંધ કરીને આપણા પગ ઉપર કુહાડી મારીએ છીએ, તેમ કેટલીક વખત આંખો ઉઘાડી હોવા છતા પણ તેનો ઉપયોગ કર્યા સિવાયજ મારીએ છીએ. પણ ફળ તો બન્નેનું એકજ આવે છે. તેમાં પગ કપાઇ જાય તો તેમાં આપણોજ દોષ છે. કાંઇ બીજા કોઇનો નથી. તેવીજ રીતે સંસારમાં આપણે આપણી વિદ્યા, બુદ્ધિ, અને જ્ઞાનથી કામ લેતા નથી, તેમજ કેટલીક વખત આપણે આપણા હિતસ્વી, વડીલની કે મિત્રોની સલાહ ઉપર ધ્યાન આપતા નથી, અને કાર્ય કરીએ તો તેમાં આપણીજ ભૂલ છે. તેવીજ રીતે આપણી મૂર્ખતાથીજ ઘણી વખતે આપણને દુઃખ પડે છે કે જેમાં આપણે દેવનો દોષ કહાડીએ છીએ.

કેટલાક લોકો પ્રારબ્ધવાદિ હોય છે. તે માને છે કે ભાવિ પ્રબળ છે. એક પ્રારબ્ધવાદી કહે છે કે.—

यद्भावि न तद् भावि भावि चेन्नान्यथा भवेत्—
इति चिन्ता विषघ्नोऽयमगदः किन्न पियते ॥

પરંતુ આ પુરૂષો એ પણ વિચાર કરતા નથી કે મનુષ્ય ચેતન છે. તે પોતેજ પોતાના વિધાતા છે. જ્યારે તે ક્રિયા કરવાને સ્વતંત્ર છે તો પછી ફળ પણ તેનાજ હાથમાં છે. જેથી જે ફળની ઇચ્છા હોય તેની પ્રાપ્તિને માટે તેવાં કર્મ તે કરી શકે છે.

કેટલાક લોક મિથ્યાવાદિ યા માયાવાદિ છે. તેને સંસાર માયારૂપ દેખાય છે. તેમનું કહેવુ એવુ હોય છે કે, સંસાર મિથ્યા છે. તેના સઘળા વ્યવહારો મિથ્યા છે. સમસ્ત સુખ ક્ષણિક છે. આ ક્ષણિક સુખોને માટે મનુષ્યે પ્રયત્ન ન કરવો જોઇએ. એવા મનુષ્યો રાત દિવસ સંસારને અસારતાને માટે ધિક્કાર્યા કરે છે. તેમને સ્ત્રી, પુત્ર, ઇષ્ટ, મિત્ર, માતા, પિતા અને પોતાનુ જીવન પણ મિથ્યા અને માયાજનિત જણાય છે. અવ્યક્ત અને અનિર્વચનીય વિષયો પર માથાકુટ કર્યાં કરે છે. એવા માણસોએ ઘણાને અકર્મણ્ય બનાવીને ઘણીજ હાનિ કરી છે. એવા માણસોને સંસારમાં ચારે તરફ દુઃખ અને દુઃખજ જણાય છે.

आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्रौतदर्द्धगतं
तस्यार्द्धस्य परस्य चार्द्धमपरं बालत्व वृद्धत्वयोः ।
शेष व्याद-वियोग दुःख सहितं सेवा दिभिनीयते
जीवे वारितरङ्ग बुदबुदसमे सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

એણે શું કર્યું ? શું ક્ષણિક હોવાથી કોઇ વસ્તુ મિથ્યા યા અસત્ થઇ શકે છે ? હા, એ વાત સાચી છે કે મનુષ્ય નાશવાન છે. તેનું જીવન મર્યાદિત છે. સંસારમાં દુઃખ પણ

છે, પરન્તુ શુ એટના માત્રથીજ આપણે એ માની લેવુ જોઇએ કે મનુષ્ય છજ નહિ, સંસારના સઘળા પદાર્થો મિથ્યા છે, ત્યા લેશ માત્ર સુખ નથી સંસારમાં સઘળા પદાર્થો પરિણામી છે તે પરિણામ જન્ય છે, તો શુ એટલાજ ઉપરની કોઇ વસ્તુ છેજ નહિ એમ માની બેસવુ ? ભોજન કરવાથી ક્ષુધાની તૃપ્તિ ક્ષણિક થાય છે એ વાત ખરી, પણ બીજે દિવસે ફરી ભૂખ લાગે છે તો તે વખતે ફરી ભોજન કરવાની જરૂર પડે છે, તો તેથી શુ લોક ભોજન કરવાનું છોડી દે છે ? શુ તેમણે ભોજનને બદલે ઝેર ખાવુ કે પછી ભોજનજ ન કરવુ પડે ? સંસારમા સુખ પણ છે, દુઃખ પણ છે, ભલાઇ પણ છે અને ભૂડાશ પણ છે મનુષ્યનુ તો ખરૂ કામ એ છે કે, તેણે સંસારમા હસની માફક વિવેકથી કામ લેવુ જેને તે ઉપકારક અને હિત કરનાર સમજે તેનુ તેણે ગ્રહણ કરવુ જોઇએ અને તેથી જે વિપરીત હોય તેનો તેણે ત્યાગ કરવો જોઇએ એમ કરવાથી તે સસારમા પોતાનુ જીવન આનંદ પૂર્વક વિતાવી શકે છે

વળી કેટલાક માણસો પરોક્ષ સુખને માટે રાત દિવસ પોતાના શરીરને નાના પ્રકારનાં કષ્ટ આપ્યા કરે છે આ પ્રકારે તે પોતાના જીવનને દુખમય બનાવ્યા કરે છે તે સમજે છે કે देह "दुःखं महत्फलम्" સંસારમા જે જેટલું વધુ કષ્ટ ભોગવે છે તેને પરલોકમા તેટલુજ વિશેષ સુખ અને આનદ મળે છે ભગવાન્ ગૌતમ બુધ્ધે એવાજ લોકોના સમાગમમા આવી ઘોર તપ કર્યુ હતુ, તેથી તે એટલા દુર્બળ થઇ ગયા હતા કે તેમનામા ઉઠવા બેસવાની શક્તિ પણ રહી નહોતી અને તેજ મહાત્માએ નિશ્ચય કરી સાક્ષાત બોધ આપ્યો હતો કે સુખ અને શાંતિ શરીરને કષ્ટ આપવાથી મળતી નથી પરતુ ચિત્તવૃત્તિને સમાન રાખી કર્મ કરવાથી મળે છે તે ભાગ્ય, કાળ, ભવિતવ્યતા યા યદચ્છાથી પ્રાપ્ત થતું નથી પરંતુ મનુષ્ય પોતાના પુરૂષાર્થથી તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે

સફળતા અને આનંદની પ્રાપ્તિને માટે સર્વથી વધુ જરૂરના જે ગુણ છે, તે ધૃતિ અને દૃઢ પ્રતિજ્ઞા છે સર્વથી પહેલા આપણે નક્કી કરવુ જોઇએ કે આપણે શુ જોઇએ છીએ, આપણે કેવી રીતે આપણા જીવનને સર્વોત્તમ અને આદર્શ જીવન બનાવી શકીએ શુ આપણે આપણાજ આનંદથી સંતોષ માનવો જોઇએ નહિ, સર્વના આનંદથી આપણે આનંદિત થવુ જોઇએ મહાત્માઓનુ જીવન આપણને એજ જણાવે છે કે, એ મહાપુરૂષોએ પોતાનાજ આનંદ અને શાંતિને માટે પ્રયત્ન કર્યો નથી. તેમણે સઘળા સંસારને આનંદ અને શાન્તિ પ્રદાન બનાવવો એનેજ પોતાનુ પરમ કર્તવ્ય માન્યુ હતુ અને શ્રીબુદ્ધ ભગવાન, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન વિગેરે એવાજ આદર્શ રૂપ મહા પુરૂષો થઈ ગયા છે

સફળતા પૂર્વક આનદ પ્રાપ્તિનો માર્ગ સુગમ નથી તેમ તે બિલકુલ દુસાધ્ય પણ નથી. તે માર્ગ એવો છે કે જ્યા સુગંધમય પુષ્પો અને કાટા બને વેરાયલા છે, અને જેથી આપણે જોઇ જોઇ અને પગ મૂકી ચાલવાનુ છે સુખને આપણે ફૂલ રૂપ જાણી દર્પિત થવુ ન જોઇએ આપણે આપણા સંકલ્પ ઉપર દૃઢ રહેવુ જોઇએ, અને આપણા કર્તવ્યનું પાલન કરતા રહેવુ જોઇએ શ્રી ભગવદ્ગીતામા કહ્યુ છે કે—

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्म फल हेतुर्भूर्मा तेसङ्गोऽस्त्व कर्मणि ॥

કદી કદી આપણે પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તેમાં ફળીભૂત થતા નથી એવી અવસ્થામાં આપણે ગભરાઇ અને નિરાશ ન થવું જોઇએ વારંવાર વિઘ્નો આવે તોપણ આપણે પ્રયત્ન કરવાથી પાછા હઠવું ન જોઇએ. ઘણાંય કામ એવાં હોય છે કે, જેનું ફળ ઘણુંજ વિલંબે મળે છે. ઘણાય માણસોને પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ કરવાને માટે સેંકડો વર્ષ સુધી પ્રયત્ન કરવો પડયો છે.

પ્રાપ્ત સમયને ગુમાવવો એ મોટામા મોટું નુકશાન છે. જેટલો વખત નકામાં-ફળ વગરના કામોમા ગુમાવીએ છીએ તેટલો વખત આપણે ઉપયોગી કાર્ય કરવામાં ગુમાવીએ તો તેથી કેટલુંય હિતકારક કામ આપણે સાધી શકીએ તેમ છે. આપણે એ વાત ઉપર ધ્યાન આપવું જોઇએ કે, આપણે ગમે તો ગમે તેટલા નાના કાં ન હોઇએ તો પણ આપણે મનુષ્ય સમાજનાજ નહિ પણ સંસારના પણ એક અંશ રૂપ છીએ. જે પ્રકારે ટીપેટીપે સરોવર ભરાય છે તેવીજ રીતે આપણા જેવા મળીને સંસાર બન્યો છે. જેથી મનુષ્ય સમાજનું સુખ એજ આપણું સુખ અને મનુષ્ય સમાજનું દુઃખ એ આપણું દુઃખ માનવું જોઇએ. જેમ વૃક્ષના લીલા રહેવાથીજ તેનાં પાંદડાં પણ લીલા રહી શકે છે, વૃક્ષથી છુટા પડયા પછી કોઇ પણ પાંદડું લીલું રહી શકતું નથી, તેવીજ રીતે મનુષ્ય સમાજના સ્વસ્થ અને સુખી રહેવાથીજ આપણે સ્વસ્થ અને સુખી રહી શકીએ છીએ. સમાજ, દેશ અને સંસારનું હિત કરવું અને તેમને સુખ પહોંચાડવું એજ સાચો આનંદ છે.

આપણે યાદ રાખવું જોઇએ કે આપણું સુખ એ ખરૂં છે, કલ્પિત નથી. આપણે અનેક એવાં કાર્ય કરીએ છીએ કે જેને આપણે સુખ માનીએ છીએ. જો તે દુઃખદાયક હોય તો આપણે કદી તેને કરવાનું નામ પણ ન લેત આપણે આનંદ યા સાચા સુખને સારી રીતે ઓળખતાં પણ શીખવું જોઇએ કારણ કે સંસારમાં કેટલાંય એવા કાર્ય છે કે જેમાં માત્ર આનંદનો આભાસજ જણાય છે. જે ઉપલક જોતાં આનંદ રૂપ જણાય છે, પરંતુ તેનું પરિણામ દુઃખ ઉપજાવનાર હોય છે, જેનું ઉદાહરણ જોઇશું તો, જેમ ચોરીથી ધન મળે છે, અને તે ધનથી સુખ પણ મળે છે, તે બીજાને પણ આપી શકીએ છીએ, પરંતુ જો ચોરી કરનાર હાથમાં આવે તો તેનું પરિણામ શું આવે ? અપકિર્તિ અને રાજ્યની શિક્ષા સહન કરવાનુંજ. સાચો આનંદ ઉચ્ચ પ્રકારનો અને સ્થાયિ હોય છે. એજ તેનું સાધારણ ઓળખાણ છે. કેટલાય લોક તેમાં આનંદ માને છે કે તેમણે હાથ પગ કાંઇ પણ હલાવવાના ન હોય તો સારૂ, કેટલાક લોક વળી ઇદ્રિયોને આરામ આપવાનેજ આનંદ માને છે, પરંતુ એ તે લોકોની ખરૂં જોતાં ભૂલ છે.

આળસુ થઇ કામ ન કરતાં પડયા રહેવાથી આપણા શરીરના આરોગ્યનો નાશ કરીએ છીએ, એટલુંજ નહિ પણ મનની પણ મહા દુર્દશા થાય છે. આપણા શરીર અને મનથી જો કામ લેવામાં આવે તો આપણે મોટા મોટાં કામ કરવામાં સમર્થ થઈ શકીયે છીએ. પરંતુ જો માત્ર બેસી રહેવાની ટેવ પાડીએ તો આપણે શરીરને નિરૂપયોગી અને મનને નિર્જીવ કરી નાખીએ છીએ, અને સર્વ સુખોના મૂળરૂપ આપણું જીવન, આપણને ભારરૂપ થઈ જાય છે. આ સંસારમાં મનુષ્ય સર્વ પ્રાણિયો કરતા શ્રેષ્ટ છે, પરંતુ ખરી રીતે જો મનુષ્યને વિદ્યા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, અને સંગીત વિગેરેમાં પ્રેમ ન હોય. તો પશુઓ કરતાં

પણ ઉતરતો છે; કારણ કે પશુઓથી તો બીજા પ્રાણિયોનું પણ હિત થાય છે. પણ એવા આળસુ, જડ, જેવા કે જે નામ માત્રનાજ મનુષ્ય છે તે પૃથ્વિ ઉપર ભાર કરનારા છે. તે પોતે સંસારમાંથી કાંઈ લાભ મેળવી પણ શકતા નથી તેમ સંસારને લાભ આપી શકતા પણ નથી. કહ્યું છે કે;—

येषांन विद्या न तपो न दानं ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ।
ते मर्त्य लोके भुवि भार भूता मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥

આનંદ પ્રાપ્તિનું સર્વથી અધિક આવશ્યક સાધન વિદ્યા છે. વિદ્યા એજ મનુષ્યના છે. અનાદિકાળથી લઈને આજસુધી મનુષ્ય જાતિ, દરરોજ પોતાના પ્રયત્નથી વિદ્યાની કાંઈ અને કાંઈ વૃદ્ધિ કર્યા કરે છે, તોપણ તેણે હજારો વર્ષના મહાન પ્રયત્નથી પણ વિશ્વના સમષ્ટિજ્ઞાનનો અત્યલ્પ અંશ પણ સંગ્રહ કર્યો નથી. વિદ્યા અનન્ત છે. આપણે જે કાંઈ વિદ્યા સંપાદન કરી છે તે અલ્પ છે. આપણે જેટલી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવી જરૂરની છે તેની આગળ તો તે સમુદ્રના એક બુંદ બરોબર પણ નથી. આપણે સંસારના સર્વ પદાર્થોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકીએ તેમ નથી. એક એક અણુમાં હજારો ગુણ ભરેલા છે. આપણે કોઈ એક વસ્તુના એકાદ ગુણને જાણીને તેથી લાભ મેળવીએ છીએ ખરા પણ તે વસ્તુમાં એવા અનેક ગુણ વિદ્યમાન છે કે જે વડે લાભ મેળવવાની તો વાત વેગળી રહી પરંતુ જેનું હજુ સુધી આપણને જ્ઞાન પણ હોતું નથી. આપણે આ સંસારમાં ઉત્પન્ન થઈએ છીએ, તેમાં રાત દિવસ પોતાના જીવનને વિતાવીએ છીએ, જો આપણે આપણા જીવનના એક અંશ માત્રનો પણ પ્રકૃતિની શક્તિયો અને તત્વોના ગુણ જાણવાને માટે ઉપયોગ કરીએ, અને આપણું આપણા જીવનમાંના એકાદ ગુણના એક અંશને પણ જાણી શકીયે તો આપણું જીવનસફળ છે. તો તો આપણે આપણને નવિન પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનથી આપણા પૂર્વજોના જ્ઞાન ભંડારને વધારી પણ શકીએ તેમ છે. તોજ આપણે પિતૃઋણને ચુકવી શકીએ તેમ છે. તોજ મનુષ્ય-સમાજ આપણો સદાને માટે ઋણી થઇ શકે તેમ છે. જો કે આપણે તેમાં કૃતકાર્ય ન થયા તો પણ એમ નહી કહી શકાય કે આપણો સમય નિરર્થક ગયો. કેમકે એટલા વખતમાં આપણી થોડી ઘણી અંશે પણ શારીરિક અને માનસિક ઉન્નતિ અવશ્ય થવાનીજ. મનુષ્યો જો કોઈ પોતાના ધનનો, પુરૂષાર્થનો, સત્તાનો, અને સમયનો પોતાનાજ જાતિ ભાઈઓનોહાનિ પહોંચાડીને સ્વાર્થ સાધવામાં જ ઉપયોગ કરે તો એથી વધુ ખેદની બીજી કઈ વાત હોઇ શકે તેમ છે. જે મનુષ્યો વિદ્યાના સમુદ્રને પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્ન નથી કરતા તેમના જેવા મંદભાગિ બીજા કોણ હોઇ શકે તેમ છે.

સત્ય હમેશાં એકજ છે. તે સર્વ ધર્મ, સર્વ દેશ અને સર્વ જાતિને માટે સરખુંજ છે. દુધ સર્વને મીઠું લાગે છે. એમાં એ ઉમેરવાથી હમેશાં ચારજ થઇ શકે છે. તેની ગમે તેટલી પરીક્ષા કરવામાં આવે તોપણ તે સદા એકજ રહી શકે તેમ છે. એજ સત્ય છે, એજ જ્ઞાન છે, એજ વિજ્ઞાન છે. તેના જાણવાથી મનુષ્ય કૃતકૃત્ય થઇ શકે છે. સંસારના સઘળા પદાર્થોમાં એજ સત્ય વ્યાપી રહ્યું છે. એજ સત્યને વિદ્યા કહે છે એજ સત્ય સઘળા સુખોના મૂળ રૂપ છે. પરંતુ સત્યને સમજવું મુશ્કેલ છે. ઘણીવાર તો આપણે કાંઇ બીજાનું જ માની બેસીયે છીએ. તેને ભ્રમ યા અવિદ્યા કહે છે. એ ભ્રમ આપણી ઇન્દ્રિયોના

દોષ, અસાવધાની, અને અવિવેકથી થાય છે. જો કે ભ્રમ દુઃખના હેતુરૂપ છે, તેજ બંધન છે એથી છુટવું યા બચવુ તેનું નામ આનંદ છે, અને તેનેજ મોક્ષ કહે છે

સાક્ષાત્કરણુ એજ વિદ્યાનુ પ્રધાન સાધન છે પણ સર્વ પ્રાણી સાક્ષાત્કૃત ધર્મો થઇ શકતા નથી હજારો વિદ્વાનોમા જેવી રીતે બે કે ચાર બુદ્ધિમાન નીકળી શકે છે તેજ રીતે હજારો બુદ્ધિમાનોમાં કોઇ એકાદજ દૈવયોગથી સાક્ષાત્કૃત ધર્મો નીકળી શકે છે સાધારણ લોકોને માટે તો વિદ્યા ભણવી ને ભણાવવી, તથા શાસ્ત્રોનું સ્વાધ્યાય પણ વિદ્યાની પ્રાપ્તિના સાધનરૂપ થઇ શકે છે. આજકાલ અંગ્રેજ સરકારની કૃપાથી ભણેલાની સખ્યા વધી ગઈછે. એ જોઇ ઘણા લોક કહે છે કે આજ કાલ શિક્ષણ વધુ થઇ ગયુ છે. જેને ભણવાની કાંઇ જરૂર નથી એનાં બાળકો પણ ભણેલા મળી આવે તેમ છે. પણ એટલું બધુ ભણાવવું શુ કામનું છે? જેટલા રૂપિયા બાળકોને ભણાવવામા ખર્ચ કરવા પડે છે તેટલી રકમ તો તે આખા જન્મારા સુધી કમાવા છતા પણ કમાઇ શકતો નથી, તેટલા રૂપિયા તેને માટે રાખી મુકવામાં આવે તો તે વડે તે જીવતાં સુધી સુખમા નિર્વાહ કરી શકે તેમ છે કેટલાય લોક કહે છે કે ભણવાથી કાંઇ લાભ નથી. અમારા બાળકો તો ભણ્યા સિવાય પણ પોતાના બાપ દાદાની મિલકતથી પોતાનો સુખ પૂર્વક નિર્વાહ કરી શકે તેમ છે. પરતું આવુ કહેનાર માણસો એ પણ સમજી શકતા નથી મૂર્ખઅભણ મનુષ્યો, ભણેલા માણસો કરતા પોતાના પૈસાનો દુરૂપયોગ વધુ કરી શકે છે તેને તે નકામાં કામોમાં ખર્ચી નાખે છે. તેનાથી તે જાતે કોઇ લાભ મેળવતા નથી, તેમ બીજાને પણ કાંઇ લાભ આપી શકતા નથી. તે મદા સુખી રહે છે. તેમને સ્વપ્નામા પણ સાચી શાતિ અને આનદ મળી શકતો નથી.

કેટલાક લોક જીવનની અવ્યક્ત અવસ્થાને જાણવાને માટે રાત દિવસ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. તે પોતાની માનસિક શક્તિયોને અનિર્વચનીય વાતોની શોધમા વ્યર્થ નષ્ટ કરે છે. જો તે તેનો કોઇ બીજા કામમા ઉપયોગ કરે તો તેથી અનેક લોકોપયોગી કામ કરી શકે તેમ છે. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામા કહ્યુ છે કે—

अव्यक्ता दीनि भूतानि व्यक्त मध्यानि भारत ।
अव्यक्त निधनान्येव तत्रका परि देवना ॥

જગત્ એ દર્પણ જેવુ છે. જો હસીયે તો તેમાં હસતુ મુખ જણાશે, રોતા હોઇશું તો રડતુ પ્રતિબિમ્બ જણાશે. આપણે જેવા છીએ તેવાજ આપણે તેમા જણાઇશુ. જેવાં ચશ્મા આપણે આપણી આંખે પહેરીશુ તેવુજ જગત્ આપણને જણાશે.

આ સંસાર મહાન કર્મક્ષેત્ર છે. આપણે અહિં કર્મ કરવાને માટે આવ્યા છીએ. આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે સુખ, દુઃખ, કે હાનિ, લાભની કાંઇ પણ દરકાર ન રાખતા ધૈર્યપૂર્વક ઉત્સાહથી પોતાના કર્તવ્યોનું પાલન કરવું જોઇએ અને આપણુ તથા બીજાનુ કલ્યાણ કરવામાંજ જીવનને વ્યતિત કરવું. એજ પુરૂષાર્થ છે. તેનું ફળ એજ સાચો આનંદ છે. એજ શાતિ છે અને એજ મોક્ષનો એક માત્ર માર્ગ છે.

बाबु जगन्मोहन वर्मा.

आनंदमय जीवन.

પ્રકરણ ૧ લું.

સુખી શી રીતે થવાય !

यथाकारी यथाचारी तथा भवति ।
साधुकारी साधु भवति, पापकारी पापी भवति ॥

बृहदारण्यक ।

ભાવાર્થ—જે જેવું આચરણ યા વર્તન કરે છે, તે તેવોજ થાય છે. પુણ્ય કરનાર પુરૂષ પુણ્યાત્મા અને પાપ કરનાર પાપીજ બને છે.

પરમાત્માએ આપણને મનુષ્યનો જન્મ આપ્યો છે જેથી આપણે તેમનો મહદ્ ઉપકાર માનવો જોઇએ. પરંતુ મનુષ્ય જન્મ ધારણ કરવાનો આપણો ઉદ્દેશ શો છે તેનો વિચાર કરવો જોઇએ. આ સંસારમાં અન્યોને આપણે જેમ બને તેમ અધિક સુખી કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, એ પ્રકારના મતને ઘણા માને છે અને ઘણા ખરા બુદ્ધિમાન વિચારના હોય છે. આપણાથી જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી અન્ય મનુષ્યોને સુખ તો આપવુંજ જોઇએ એ ઠીકજ છે. અને તેની સાથે સાથે આપણે પણ સુખ મળે તેવો યત્ન કરવો જોઇએ, પરંતુ પોતે એકલાએજ સુખની ઇચ્છા રાખવી એ યોગ્ય નથી. સુખ પ્રાપ્ત કરવું એ આપણું કર્તવ્ય છે અને પ્રયત્ન કરવાથી સુખ મળે છે. સુખનો ઉપભોગ કરવાને માટે આપણે આપણા મનને હમેશાં આનંદિત રાખવું જોઇએ, મનને આનંદિત રાખવાથી આપણે આનંદમાં રહી શકીએ છીએ તેમ અન્યને પણ તેનો લાભ આપી શકીએ છીએ. જેથી આપણે જેટલું આનંદમાં રહી શકાય તેટલા આનંદમાં રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. હસમુખા અને આનંદી મનુષ્યોના સહવાસથી આપણને કેટલા સુખનો અનુભવ થાય છે તેનો સર્વ કોઇને ખ્યાલ હશેજ. આ સંસારમાં દરેક મનુષ્યે સુખ મેળવી આનંદનો અનુભવ કરવો યાતો દુઃખમાં રહી કલેશનો અનુભવ કરવો એ બન્ને પોતાનાજ હાથમાં છે.

વિઘ્નો અને સંકટોમાં પણ ભવિષ્યમાં સુખ અને આનંદ મળવાનોજ એવી ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી અને સુખી જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.,

આવા વખતમાં પોતાના શુભ વિચારોના બળે પોતાનો સ્વભાવ આનંદમય બનાવવો જોઇએ. પરંતુ આનન્દિત સ્વભાવ ઘણા માણસો રાખવાની ઇચ્છા રાખે છે છતાં ઘણો વખત ટકતો નથી જેથી આનન્દિત સ્વભાવ હમેશને માટે કાયમ રહે તેને માટે આપણા સ્વભાવ ઉપર હંમેશા નજર નાખવી પડે છે. અને આપણે આપણા સ્વભાવના દ્રષ્ટા થવું પડે છે.

ઘણા માણસો કહે છે કે આ સંસારજ દુઃખમય છે, અને આવા નિરાશાજનક વિચારોથી ઘણા દુઃખમાંજ પડ્યા રહે છે. પરંતુ આવા દુઃખપ્રદ વિચારોને માની નિરુત્સાહ થઇ જવા કરતાં જે વિચારોથી મનુષ્ય જન્મની શ્રેષ્ટતા વધારનારી અને પોતાના મનને ઉત્સાહિત કરનારી સદ્ગતિની આશા ઉત્પન્ન થાય તેવા વિચારોનું સેવન કરવું એ વધુ હિતકર છે

મનુષ્યોએ ઉદર નિર્વાહને માટે ગમે તેમ કરીને દરરોજ પોતાનો સમય ગાળવો અને તેમાંજ જીવન વ્યતિત કરવું એ કાંઇ ખરૂં કર્તવ્ય નથી. પોતાનું જીવન સાર્થક થાય તેવા કાર્યમા સમય ગાળવો એજ સમયનો સદુપયોગ છે.—જન્મની સાર્થકતા છે.

પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ શુ છે, અને કર્તવ્ય શુ કરવાનું છે એનો એક સિદ્ધાન્ત દરેક માણસે નક્કી કરવો જોઇએ. ઘણા માણસો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ પોતાનું ખરૂ કર્તવ્ય શું છે તેનો નિર્ણય કર્યા સિવાયજ જેમ નદીમાં નાંખેલું ફુલ ગમે તેમ તણાતું, અથડાતું, કુટાતુ ગમે ત્યાં તણાયા કરે છે, તેવી રીતે પોતાનુ જીવન અવ્યવસ્થિત અને અનિશ્ચિતપણે ગાળ્યા કરે છે.

સંસારમાં સર્વ કાર્ય દેશકાલાનુસાર થયાં કરે છે, અને તેથી આપણા જીવનનો કોઇ એવો ઉદ્દેશ કદાપી ન હોઇ શકે કે જે આ સંસારમાંજ ન સાધી શકાય. જેવી રીતે પોતાની જીવન યાત્રામાં માછલીનું કોઇ કર્તવ્ય એવું ન હોઇ શકે કે તેનો સંબધ જળની સાથે ન હોઇ શકે, અથવા તો પાણીમાં ન સાધી શકે, કેમકે પાણીના સિવાય માછલીનું જીવનજ ટકી શકતું નથી, તેવી રીતે જ્યારે આપણે આ સંસારમાં રહીએ છીએ તો પછી જરૂર આપણા જીવનના પ્રધાન હેતુની સિદ્ધી આ સંસારમાંજ થઇ શકવી જોઇએ.

મનુષ્ય સૃષ્ટિ લાખો કે કરોડો વર્ષથી છે અને તેવા કેટલાંય વર્ષ સુધી ચાલ્યાંજ રહેવાની, તે તેમાં આપણા જીવનનો ઉદ્દેશ કોઇ એવોજ હોવો જોઇએ કે આપણે જેનું સંસારમાંજ પાલન કરી શકીએ અને આપણને કોઇ વિઘ્ન સનાવી શકે નહિ.

ધન કમાવું, માન તથા ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરવું અને નાના પ્રકારની ઉપાધિયોથી વિભુષિત થવું એવાં કાર્ય તો આ જગતમા દરેક માણસ કર્યાંજ કરે છે. આ જગતમાં તે કરતાં વળી બીજો કેવો ઉદ્દેશ હોવો જોઇએ ? પરંતુ જો સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવશે તો જણાશે કે ખરી રીતે તેથી કોઇ બીજોજ ઉદ્દેશ મનુષ્ય જીવનનો છે.

કોઇ પણ કાર્યની સિદ્ધિ કરવાને માટે કેવળ તેજ સ્થાન ઉચિત સમજવામાં આવે છે કે જ્યા તે કાર્ય સરળતાથી ઉત્તમ પ્રકારે સિદ્ધ થઇ શકે. પરંતુ જ્યાં તે કાર્યને સિદ્ધ થવામાં વારંવાર વિઘ્નો નડતાં હોય તે સ્થાનને કાર્ય કરવાને માટે યોગ્ય ગણી શકાય નહિ. આ સંસારમાં ધન, માન, ઐશ્વર્ય વિગેરેની પ્રાપ્તિ કરવાને માટે ઘણુંજ કષ્ટ વેઠવામાં આવે છે

અને તે તે પ્રાપ્ત કરવાને માટે અનેક વિઘ્નો, માનસિક ક્લેશો અને અનેક પ્રકારની અન્ય ચિંતાઓ તથા વિઘ્નો નડે છે. પ્રથમ તો તેને પ્રાપ્ત કરવાને માટે ઘણુંજ કષ્ટ વેઠવું પડે છે, પછી તેનું રક્ષણ કરવાને માટે ચિંતા, આર્થિક હાનિ, આરોગ્યની હાનિ, માનસિક ક્લેશ અને કોઇ કોઇ વાર તો આત્માની પણ હાનિને સહન કરવી પડે છે. જેથી ખરૂં જોતાં આ આપણા જીવનનો હેતુ નથી. તે વિઘ્નોનું સ્મરણ કરતાજ થરથરી જવાય છે; અને તેનો ઘણાને અનુભવ પણ થયોજ હોય છે. ધન એ એક એવી વસ્તુ છે કે, જેને કમાવા અને સંગ્રહ કરવાનું મનુષ્ય માત્ર ઘણે ભાગે પોતાનું મુખ્ય કર્તવ્ય માને છે. તે ધનને માટે તેને કેટલા વિઘ્નો, ક્લેશ, શારીરિક અને માનસિક હાનિ સહન કરવી પડે છે. વળી આટલું સંકટ વેઠતા છતાં પણ ઘણા તેમાં સફળ થતા નથી અને કમાય છે, તો તેનો હમેશને માટે પોતે ઉપયોગ પણ કરી શકતા નથી.

ઇશ્વરના નિયમો ગહન અને અલૌકિક છે. જે આજે રાજા છે તે કાલે રંક બને છે. આજે જે ધનાઢ્ય હોય છે તે દિવસ ફરતા ભીખ માગે છે, અને તેથી જણાય છે કે કેવળ ધનપ્રાપ્તિ એજ આ સંસારમાં આપણા જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય એમ કદાપિ માની શકાય તેમ નથી અને તેવીજ રીતે માન મેળવવામાં કે ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરવામાં પણ અનેક સંકટો અને હાનિને સહન કરવી પડે છે છતા પણ તેનો ચિરકાળ ઉપભોગ કરી શકાતો નથી. તેથી એટલું તો જણાય છે કે આવા મહાન કષ્ટે મળતા નાશવત પદાર્થોનેજ પ્રાપ્ત કરવાને માટે કાંઇ મનુષ્યનો જન્મ હોય એ કાંઇ માની શકાય તેમ નથી. તો આપણા જીવનનો કોઇ બીજોજ ઉદ્દેશ હોવો જોઇએ.

આપણે જે કાંઇ કામ કરીએ છીએ તેના સારા યા ખરાબ સંસ્કારો આપણા જીવનોદ્દેશ ઉપર જરૂર પડે છે. ગમે તો આપણું કાર્ય આપણા જીવનના ઉદ્દેશને અનુકુળ હોય યા પ્રતિકુળ હોય તો પણ જોવું જોઇએ કે આપણું એવું કયું ખરૂં કર્તવ્ય છે કે જેના ઉપર આપણા પ્રત્યેક કાર્યનો થોડો યા ઘણો, સારો યા ખોટો પ્રભાવ પડે છે. તે કર્તવ્ય એજ આપણા જીવનનો ખરો ઉદ્દેશ છે. એવું કર્તવ્ય તો આત્મ સંબંધી છે. આપણે ધન, માન, તથા ઐશ્વર્ય સંબંધી કાર્યમાં ભલે સફળ હોઇએ યા અસફળ, પરંતુ આ કાર્યનાં સાધનો દ્વારા આપણો આત્મા થોડે યા ઘણે અંશે ઉન્નત અથવા અવનત થવાનોજ. જ્યારે આપણા આત્માની ઉન્નતિ અથવા અવનતિ સતી એ આપણા પ્રત્યેક કાર્ય ઉપર આધાર રાખે છે તો એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે માત્ર આત્માને ઉદાર તથા ઉન્નત બનાવવો એજ આપણા જીવનનો પરમ ઉદ્દેશ હોઇ શકે છે. કેવળ આત્માને ઉદાર અને ઉન્નત બનાવવો એ એક એવું કર્તવ્ય છે કે જેથી આપણને સાચું સુખ અને પૂર્ણ શાન્તિ મળે છે.

આપણા ઉદ્દેશને લક્ષ્યમાં રાખી કાર્ય કરવું જોઇએ. આપણે આ દુર્લભ જન્મને પામીને તેને વ્યર્થ ગુમાવવો એ મોટામાં મોટું પાપ છે. આપણને મનુષ્યજન્મ આપીને ઇશ્વરે આપણા ઉપર એક મહદ્ ઉપકાર કર્યો છે. કારણ કે આ જન્મમાંજ જો મનુષ્ય પ્રયત્ન કરે તો ઇશ્વર રૂપ બની જાય છે. પોતે પોતામાં મળી શકે છે અને અનવધિ આનંદ અને સુખને મેળવી શકે છે. એવી યોગ્યતા આપણને ઇશ્વરે આપી છે. તેવી શક્તિ આપણામાં હોવા છતાં પણ આપણે આપણી શ્રેષ્ટતાને ન સમજી, દુઃખ અને ક્લેશો ઉપર વિજય મેળવી

સુખ અને શાંતિને પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા હોવા છતાં પણ તે આપણે ન મેળવીએ તો તે આપણી મોટામાં મોટી ભૂલ છે, અને આવેલો વખત વ્યર્થ ગુમાવવા તુલ્ય છે.

જે મનુષ્ય પ્રાપ્ત સુખનો ઉપભોગ કરતો નથી, તે સદા દુ:ખીજ રહે છે, જે પોતાના મૂલ્યવાન જીવનને વ્યર્થ માનીને નષ્ટ કરી દે છે તેને સુખ કદી ન મળતાં દુ:ખમાંજ સડવાનું કરવું પડે છે. આ દિવ્ય જગતની અલૌકિક સુંદરતા આપણા નિત્યના સહવાસની વસ્તુ થઈ જવાથી આપણે તેના ઉપર ધ્યાન આપતા નથી, અને કદાચ આપીએ છીએ તો પણ તેમના અંતઃકરણમાં કૃતજ્ઞતા જાગૃત થતી નથી. મહાન પુરૂષો કહે છે કે, ઈશ્વર અત્યંત કૃપાળુ છે, પરંતુ તેનાં જે કર્તવ્યોથી ઈશ્વરનો પ્રેમ પ્રત્યક્ષ અને તત્કાળ અનુભવમાં આવી શકે, તેને તે બતાવી શકતા નથી. ક્ષુદ્ર જંતુઓની માફક આપણને પણ ઈશ્વર ખાવાને અન્ન, પહેરવાને કપડું અને શરીરનું આરોગ્ય આપે છે પરંતુ તે ઉપરાંત ઈશ્વરની લીલાનું ઐશ્વર્ય સમજવાની શક્તિ એકલા મનુષ્યમાંજ છે અને તેથીજ આપણે તે પરમ કૃપાળુ ઈશ્વરના પરમ ઋણી છીએ.

એકાંત સ્થાનમાં બેસી ભગવદ્સ્મરણ કરવાની સાથે બહાર વન ઉપવનોમાં જઈને નિરક્ષણ કરવું જોઈએ. સંયમ કરવાની સાથે સુખને પ્રાપ્ત કરવું એ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. ઈશ્વરે સંસારની રચનાજ એવી રચી છે કે વિચાર કરનાર અને જ્ઞાની દરેક માણસને સુખજ મળવું જોઈએ. પછી તેણે તે સુખનો અનાદર કેમ કરવો જોઈએ? જગતમાં પક્ષીનાં ગાયન પવનનો સણસણાટ, ઝરણોનો ખળખળાટ વિગેરે મનુષ્યને કુદરતિ લીલા આનંદનું ભાન કરાવી, ઈશ્વરની અલૌકિક ગતિનું જ્ઞાન આપે છે.

ઘણી વખતે સુખ મેળવવાનો આવેલો વખત આપણે હાથે કરીને ગુમાવીએ છીએ. જે મનુષ્ય પોતાનો જન્મ સુખમાં વ્યતિત કરી શકતો નથી તેણે શરીર ધારણ કરવા છતાં પણ પિશાચ તુલ્યજ સમજવો જોઈએ, કારણ કે તેને શરીર મળવા છતાં પણ તેનો સદુપયોગ કર્યો નથી. આપણને સુખ કે દુ:ખ મળવામાં આપણે પોતેજ કારણરૂપ છીએ. જે જે સ્થિતિ સુખકર વા દુઃખમય આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તે આપણા હાથેજ આપણે મેળવેલી છે. કારણ કે આપણી ભૂલ સિવાય કદી પણ આપણને હાનિ થતી નથી. સુખ મેળવવાનાં સર્વ સાધન ઈશ્વરે મનુષ્યને આપેલાંજ છે. ઈશ્વરના સંકેતાનુસાર જે કાંઈ બને છે તે હિતકારકજ છે. બીજાની વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા રાખતાજ પોતાની વસ્તુ નષ્ટ થાય છે.

વળી દુ:ખ, ચિંતા, રોગ વગેરે બહારનાં કારણોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમકે અત્યંત પ્રેમી સંબંધીનો વિયોગ, તેમનો આપણી સાથે અણબનાવ અથવા તેમનું ખરાબ કામમાં પ્રવૃત્ત હોવું વિગેરે ઘણા બનાવો છે કે જેથી આપણને દુ:ખ થાય છે. જો કોઈ આપણને ખરાબ વચન સંભળાવે છે કે આપણું બોટું બોલે છે તો આપણું મન આખો દિવસ ખિન્ન રહ્યાં કરે છે. અને દુ:ખનો અનુભવ થાય છે. આમ સમાજમાં રહેનારને તો વારંવાર દુ:ખના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થયાંજ કરે છે. પરંતુ આપણને બહારથી જણાતા દુ:ખદ પ્રસંગો એ સત્ય નથી, જેથી જો વિપત્તિનો સાચો મર્મ જાણવામાં ન આવે તો અવિચારથી તેથી આવી પડતા દુ:ખને ન માનીને તેના અંતર્ગત પ્રાપ્ત થનાર સુખ અને લાભની તરફ ધ્યાન અવશ્ય આપવુંજ જોઈએ. આત્માને એક જગ્યાએ મજબૂતીથી બંધનમાં રાખનાર સુખ

क्रोध एव महान शत्रु स्तृष्णा वैतरणी नदी ।
संतोषो नंदनवनं शांतिरेवहि कामधुक ॥

અર્થાત્—ક્રોધ એ મહાન શત્રુ છે. આશા એ વૈતરણી નદી છે, સંતોષ એ નંદનવન છે અને શાંતિ એ કામધેનુ છે. કદાચ આપણે આપત્તિમાં આવી પડીએ તો તેની ચિંતા કરવાથી વધુ દુઃખી થઇએ છીએ. જેમકે માણસને મરવાનું તો નક્કીજ છે તો પછી હવે મરવું પડશે. શું કરીશું એવી આગળથી ચિંતા કરીને દુઃખી શા માટે થવું જોઇએ. જો સુખમાં રહેતાં ન આવડે તો તેનો દોષ આપણોજ છે. શરીરને બંધન કરી શકાય છે, કોઇ મનને કોઇ બાંધી શક્તુ નથી. તેવીજ રીતે જેને આત્મ સામર્થ્ય ઉપર વિશ્વાસજ છે તેને પછી દુઃખ એવી કોઇ વસ્તુ છેજ નહિ, જેને તરતાં આવડે છે તેને ઉંડા પાણીનો ડર શો છે. તેવીજ રીતે પ્રાપ્ત દુઃખને આત્મ સામર્થ્યના બળે જેને ટાળી શક્તાં આવડે છે તેણે પછી દુઃખથી વ્યર્થ શા માટે ગોપાવું જોઇએ? નહીંજ. આત્મામાં સદા શાંતિ, સુખ, અને આનંદનોજ વાસ છે. તેમાં જેને વિશ્વાસ છે તેને પણ સદા શાંતિ, સુખ અને આનંદનોજ અનુભવ થાય છે.

मारा मित्रनुं स्वप्न.

(લેખકઃ—શ્રીયુત્ દકોરદાસ નાથાભાઇ દેસાઇ. બી. એ. એલએલ. બી.)

તારીખ ૧૭ મી એપ્રીલ સને ૧૯૧૬ ની રાતના નવ વાગે હું મારી ગુડઝ લઇ આવી બોરડી સ્ટેશનના વેઈટીંગ રૂમમાં કામ પરવારી કોઇક બેચેનીમાં મારી ચારપાઇમાં નિંદ્રીત અવસ્થામાં આડો થયો હતો, તેવામાં એકાએક અવાજ આવ્યો;

" સ્વામી " આ શબ્દ સાંભળી હું અજાયબ થયો; અવાજ ઓળખ્યો, અને તે સ્થીતિમાં આમ તેમ જોવા લાગ્યો. અવાજ કઇ બાજુથી આવે છે તે સમજી શક્યો નહીં. મન ઠાણુમાં રાખી પુન. આંખ મીંચી પડી રહ્યો. પુનઃ અવાજ આવ્યો " સ્વામીનાથ, મારી સામે દ્દષ્ટિપાત કરો " હું આમ તેમ ડાફરીઆં મારવા લાગ્યો પણ કંઇ સમજી શક્યો નહી. સ્હેજ ગભરાયો અને મુખેથી બોલાઇ જવાયું કે જે હોય તે સ્હામે આવો. પ્રત્યુત્તર મળ્યો, " આમ જુવો વ્હાલા, હું તમારી સ્હામેજ છું. વિલંબ ન કરો. હું આપની પાસે અંતની બીક્ષા માગવા આવી છું. આશા રાખું છું કે મને નિરૂત્સાહ નહી કરો.

શાસ્ત્રમાં કહ્યા મુજબ મૃત દેહ, લીંગ અંગુઠા જેવડા આકારે સર્વ ન્હેરો મારી આંગે મળતો જોઇ મનમાં ખેદ પામતો બોલ્યો. ' કોણ દેવી ! ' જવાબ મળ્યો, ' હાજી એજ દેવી આપણી સહચારીણી. અત્યારે આપને દુઃખોદધીમાં ફેંકી મૃત્યુલોક તજી યમ દૂત જે સ્થળે લઈ જાય તે સ્થળે જવા તૈયાર થઇ આપની આજ્ઞાની રાહ જોતી ઉભી છે. સ્વામીનાથ, વિલંબ નહિ કરો. સ્વમુખે રજા આપો. આ દેવદૂત વધુ વખત રોકાવાની ના પાડે છે. "

અશ્રુપૂર્ણ આંખે ગળગળા અવાજે મેં પ્રશ્ન કર્યો, " દેવી, તમને આજ ગમ્યું ? આટલા વર્ષે સાથે સુખ દુ:ખ ભોગવી મને એકલાને છોડી તમને જવા દેવાની આજ્ઞા મારાથી આપી શકાતી નથી. " જવાબ મળ્યો, " મ્હારા મૃત્યુલોકના સહચારી, સર્વ ગઈ ગુજરી ભૂલી જાવ. મ્હારો મૃતદેહ (શબ) મારા પિતાને ત્યાં ઘરમાં પડેલું છે. સર્વ હતું ન હતું થઈ ગયું, તેનો હર્ષ શોક કરવો વૃથા છે. સંસારની ઘટમાળ આમજ ચાલે છે. આપ તો રેલ્વેમાં નોકરી કરોછો, વળી તેમાં ગાર્ડની. આગગાડીમાં અસંખ્ય ઉતારૂઓ બેસે છે; ઇચ્છીત સ્ટેશને ગાડી આવતાં તે ઉતારૂઓ ઉતરી જાય છે અને અન્ય ઉતારૂઓ બેસે છે. મારી સંસારયાત્રા પુરી થઈ છે. હવે તો આ દેવદૂત જ્યાં દોરી જાય ત્યાં જવા તત્પર થઇ છું. "

હું કહેવા લાગ્યો, " દેવી, ગમે તેમ કરો પણ આ તમારા સહચારીને તો સાથેજ લ્યો. મારી પણ આ છેલ્લીજ પ્રાર્થના છે. " જવાબમાં મારી દેવી બોલવા લાગી, "મૃત્યુલોક સાથે હવે મારે સંબંધ નથી. મારાં સંસાર બન્ધન તૂટયા છે. હવે આપની આજ્ઞા પાળવાનો મને અધીકાર નથી. હવે દેવલોકની આજ્ઞા માન્ય કરવી એ મારી ફરજ છે. તેમ છતાં પણ મારે આપને અંતની સલાહ રૂપે બે બોલ કહેવા છે. જે આપ જીંદગી પર્યંત હૃદયમાં ધારશો. " જુઓ, આપની ઉમ્મર નાની છે, ઇંદ્રિયદમન કરતાં શીખજો. આપનો સ્વભાવ ભોળો છે. સ્હેજમાં વિશ્વાસ રાખી ઠગાઇ જાવ તેવા છો. ચાલુ જમાનો વિચિત્ર છે. માટે પાત્ર જોઇ વિશ્વાસ કરવો હિતકર છે. કારણ કે કળિનો કાળ દિન પ્રતિદીન વધતો જાય છે. માતા પિતાપર અથાગ પ્રેમ રાખજો. સર્વ જગતના પ્રાણીને ભાંડુ તરીકે ગણજો. તેમ ઉંચ, નીચ, ગરીબ, તવંગર, હિન્દુ, મુસલમાન કે ખ્રીસ્તિ કે પછી ગમે તે જાત હોય તે સર્વ એકજ પિતાના બાળક છે. એવો સમભાવ સદા હૃદયમાં રાખજો. દુ:ખતી દાઝ જાણજો. દયા રાખોઠા તેવીને તેવી રાખશો. દુનીઆના કારસ્થાની લોકો સાથે ભેળાશો નહી. કુસંગી લોકોની સોબત કરશો નહી. એવા લોકોને સુધારવા પ્રયત્ન કરશો. બ્રીટીશ રાજ્ય પ્રત્યે અડગ ભક્તિભાવ રાખશો. રાજદ્રોહી ને ચરકેલા મગજના મુવાનો પ્રતિ તિરસ્કાર દર્શાવશો.

વચમાંજ મ્હારી શ્રવણ ઇંદ્રીઓની મરજી વિરૂદ્ધ પુછાઈ જવાયું "દેવી, દેવી, આ વચનામૃતની વૃષ્ટિ આજેજ અને આ સ્થિતિમાં એ શું ! આ તો અજાયબી ! આપણા સહવાસ દરમિયાન તમે મને આવી સુસંવાદનો લાભ આપ્યો નહોતો. આ અથાગ જ્ઞાન પુર્ણ હૃદય ખોલ્યું નહોતુ કે કદાચ તે રસના પ્રવાહની અંદર આપણે બંન્ને રસબસ થઈ સીતારના તારની માફક એકતાર થઈ જાત, આટલું બધું તમારૂ ઉંડુ જ્ઞાન કયાં છુપાવ્યું હતું! દેવી ! મ્હારી હૃદયમંદિરની દેવી ! આ કરતાં તમે મને આ સમયે તમારાં વચનામૃતનો સ્વાદ નહિ ચખાડયો હોત તો સારૂં થાત. આ જ્ઞાન તમે કયારે અને કેવી રીતે સંપાદન કર્યું ? ઘણી વખતે તમે છુપાં છુપાં ધર્મ પુસ્તકો વાંચતાં હતાં, પરંતુ દેવી ! તમે આવી ઉંચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી હશો તેવો મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો. "

" મ્હારા મૃત્યુલોકના સહચારી જ્ઞાન એ દીપક છે, હૃદયના ઉંડાણમાં ઇશ્વરનું ધામ છે. તે ધામની અંદર જ્ઞાનને રહેવાનું સ્થાન છે. તે ધામનું મનન કર્યાથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે, તે સુરસ્તે જાય છે તો સ્વર્ગની વાટે મંગરાય છે અને કુરસ્તે ચડે છે તો દુનિયામાં

તે મનુષ્ય અંધકારમાં ગોથાં ખાઈ અંતે નરકાધિકારી બને છે. મ્હારા હૃદય દેવતા, મ્હારા મૃત્યુની આગામી આજથી ત્રણ વર્ષ પહેલાં સ્વપ્નામાં થઈ હતી. મૃત્યુલોક સ્વપ્નને ખોટાં ગણે છે,, અને તે અસ્થીર મગજ કે નબળાઈનું કારણ છે એમ બતાવે છે. પરંતુ સ્વામિ-નાથ! આવાં સાચાં સ્વપ્ન કોઇકને ક્વચીતજ આવે છે અને તે ખાસ કરીને શુદ્ધ અને સાચા હૃદયનેજ આવે છે. વ્હાલા ઉપર કથીત સ્વપ્ન પછી મ્હારૂં મન સિધે રસ્તે દોરાયું. કોઇક ભગવત્ ગીતાનું વાંચન શરૂ કર્યું અને તેમાંથી મ્હારાં જ્ઞાન-ચક્ષુનો વિકાસ થયો, સાથે સાથે ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાં અને વાંચી તેનું મનન કરતાં શીખી, સમય જતાં જ્ઞાન અને અનુભવના યોગે મને જણાઈ આવ્યું કે કેટલાક મનુષ્યો જન્મ લેવો તે ફક્ત જગતમાં ખાવું પીવું અને પ્રજોત્પત્તિને માટેજ છે એમ સમજી સ્વાર્થમાં અંધ થઈ સ્વસ્વાર્થ બગાડી અંતે મરણને શરણ થાય છે, બલકે કહીએ તો શ્વાનતુલ્ય જીવન ગાળી પ્રભુએ અર્પેલા ઉચ્ચ મનુષ્ય જીવનનો દુરૂપયોગ કરે છે. આવા મનુષ્યો જગતમાં જનમ્યા કે ન જનમ્યા સરખા છે. જે લોકો પોતાનું સારૂં કરી શકતા નથી તે પારકાનું શુ ભલું કરી શકે. મ્હારા દેવ! તમે ઘેર આવતા ત્યારે સર્વ પુસ્તક બાજુએ મૂકી તમારૂં મન રંજન કરવા સ્ત્રી કર્તવ્ય અનુસાર પ્રયાસ કરતી પરંતુ તમારી સાથે કદી પણ કોઈ પણ વિષયપર વાદ-વિવાદમાં ઉતરતી નહિ. કારણ તમે મને વધુ યાદ કરત અને તમારાથી એ ઘા સહન કરવો મુસ્કેલ પડત. અતે એક વાત મ્હારે કહેવાની રહી જાય છે. મ્હારી પાછળ તમે ફરીથી કોઈ યોગ્ય કન્યા સાથે લગ્ન કરજો. આવતી મ્હારી બ્હેનને મને જે સુખ આપ્યું છે તેતુંજ બલકે તેથી પણ વધારે સુખ આપજો. આપણા કુટુંબમાં સ્ત્રીઓનું માન ઘણીજ ઉમદી રીતે સાચવવામાં આવે છે અને મને કહેતાં આંચકો આવતો નથી કે સ્ત્રીઓ દેવી તરીકે પૂંજાય છે. અને વધુ કહું તો નિમ્નેના સિદ્ધાંતનો પૂર્ણ રીતે સાક્ષાત્કાર થાય છે. **यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते तत्र रमन्ते देवताः** મ્હારા પ્રભુ મ્હારો પ્રેમ મ્હારૂં મનન આ સર્વ ભૂલી જજો. પરમાત્મા તમને સર્વ સુખ અર્પે. તમારૂં હૃદય પાષાણમય કરજો. મને સંભાળી રૂદન કરી કલેશ ન કરશો. આ મારી અંતની ભીક્ષા છે અને વધુ કહું તો આ-પણા પ્રેમમય સંબંધની છેલ્લામાં છેલ્લી યાચના છે. વ્હાલા! હવે વધુ વખત રોકાવાય તેમ નથી. શું કરૂં, લાચાર છું. વિયોગ થતા હૃદય ભડભડ બળે છે પણ પ્રભુની આજ્ઞા માથે ચઢાવવી તદઅનુસાર વર્તન કરવું તે પ્રભુના પ્યારાં બાળકોની પ્રથમ પંક્તિની ફરજ છે. સ્વામી! ઇશ્વરે આ સંસારમાં વસ્તુઓની જોડી બનાવેલી છે. જેમકે ઉદય અને અસ્ત, દિન અને રાત્રી, જન્મ અને મરણ, સુખ અને દુઃખ વિગેરે. અને સુખ આવે ફુલાઇ જવું, દુઃખ આવે શોક કરવો તે એક જાતની ઘેલછા છે, સર્વ કોઈ સ્થિતિમાં પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખી હૃદયમાં સમતા ધારી ઈશ્વરી નિયમને માન આપવું તે પ્રાણીમાત્રનો ધર્મ છે. વખત હવે ઘણો ગયો, આ દેવદૂત ઉતાવળ કરે છે. દાસી આજ્ઞા માગે છે. આપનો સદા જય થાઓ."

મ્હારી આંખ મીંચાઈ ગઈ. ફરીથી આંખ ઉઘાડતાં બેબાકળો જોઉં છું તો વેઇટીંગ રૂમમાં મ્હારા સિવાય અન્ય કોઇ નહોતું. મનમાં ઘણો સંતાપ થયો, વિચારના વમળમાં ગોથાં ખાતાં બાકીની રાત્રી બેચેનીમાં મ્હા મુસીબતે ગાળી. બીજેજ દિવસે મ્હારી પત્નીના મૃત્યુના સમાચાર મને તાર દ્વારા મળ્યા, અને સ્વપ્નની સત્યતાનો સ્ફોટ થયો. પ્રિયવાચક આ સાથેજ હું આટલેથીજ વિરમું છું.

कोकिलाने उपालंभ.

(લેખક—શ્રીયુત વોરા વેલજી લાલજી)

અનુભવ પૂર્વે.

વ્હાલી કોયલ વ્હાલા તારા ટહુકડા,
સુણતાં ઉપજે અંતર આનંદ લ્હેર જો,
ત્હારા લાગે મીઠા બહુ ટહુકા મને,
ઇચ્છુ મધુરી કુજે એવા રોજ જો,
संगीतमां तुं खरेज सौथी श्रेष्ठ छो ૧

સંગીતના સુર કોણે તુજને શીખવ્યા ?
શીખીને નવ જન્મ્યો, જાણ્યો કોઇ જો,
વિણ શીખાવ્યા સંગીત તુજને આવડે,
એ તુજ પર કુદરતની જાણુ મ્હેર જો,
संगीतमां तुं खरेज सौथी श्रेष्ठ छो. ૨

કોકિલ ત્હારા મધુરા ટહુકા મ્હેં સુણ્યા,
સુણુતા સુણુતાં હૃદય મહિ કંઇ થાય જો,
જે થાતુ તે કહેવાને શબ્દો નથી,
અનુભવગમ્ય ખરેખર એ છે વાત જો,
संगीतमां तुं खरेज सौथी श्रेष्ठ छो. ૩

પ્રણય તણો પહેલો પઢવે છે પાઠ તું,
હોંશે ને પ્રીતે પઢતા નરનાર જો,
જે નવ પઢતા, તેને માનવ નવ ગણું,
પ્રેમ વગરના માનવ મુડદા તુલ્ય જો,
संगीतमां तुं खरेज सौथी श्रेष्ठ छो. ૪

અનુભવ પશ્ચાત્

પ્રેમ તણોજ પઢાવે સૌને પાઠ તુ,
પણ પોતે ના પઢે પ્રેમનો પાઠ જો,
આત્મજને ઉછેરે કાગ તણે ઘરે,
એ તે કેવી પ્રેમ વગરની વાત જો,
पोथीमांनां रींगणां ना अमने गमे. ૫

કહેવુ તેવુ કરવુ ઉત્તમ રીત છે
ના વર્તે તે ગમારમાંજ ગણાય જો,
હૃદય વિનાનુ કથન અમોને નહિ ગમે,
પુન કદિ ના કરજે એવો બોધ જો,
जा कोकिला वधु तने हु शु कहुं ? ૬

હીત વચન.

(સંશોધક—વાડીલાલ કાકુભાઈ સંઘવી,—અમદાવાદ.)

સંતપુરુષોનાં નીચેના આત્મહિતાર્થ વાક્યો દરેક બંધુએ અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે.

૧. યોગ્યતા હશે તો ધન, કીર્તિ, અને મોટાઇ વગેરે પોતાની મેળેજ પ્રાપ્ત થશે.

૨. જે ખાવાપીવામાં નિયમિત રહે છે તેજ પરમાત્મા સાથે મન જોડી શકે છે.

૩. અવતાર અધિક સાર્થક કરવામા સ્વાર્થત્યાગ, પરમાર્થ પ્રેમ એ પ્રાધાન્ય વસ્તુ છે.

૪. પ્રભુ અને પ્રભુ ભક્તમાં તફાવત માનનાર ફળ પ્રાપ્તિમાં તફાવત પામે છે.

૫. દયા વગર દુઃખ મળતુ નથી, અને દુઃખ વગર દીનબંધુ ઓળખાતો નથી.

૬. કોઇએ દયા કરીને આપેલી વસ્તુ મેળવ્યા પછી તેનાજ વિરોધી બનવું એ પશુઓ પણ પસંદ કરતા નથી.

૭. ગમે તેને ગમે તે વખતે આપવાની ટેવથી ભાગ્યવશાત્ સત્પાત્ર પ્રાપ્તિ થઇ જાય છે.

૮. શાસ્ત્ર જે શાસન તથા સૂચના કરે તેનું માનથી અનુકરણ કરવું, એ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ ઇલાજ છે.

૯. અગ્નિ સ્વરૂપ સંસારમા જળ સ્વરૂપ સ્થિતિ ભોગવવાનું સ્વત. સાધન સચ્ચિદાનંદ છે.

૧૦. સ્વભાવદ્રવ્ય વધારવાના સાધનોમાં સત્સંગ, સુવિચાર અને યોગાભ્યાસ એ સર્વોત્તમ છે.

૧૧. પ્રભુ પ્રત્યે પ્રીતિ તથા ભક્તિ વધવાથી કામરૂપ કીડાને દુષ્કર્મરૂપી ફળો ખવરાવી દઇ આપણો પુણ્ય સંગ્રહ સાચવી રખે છે.

૧૨. 'ગરજ સરી ને વૈદ વેરી' એમ કરનાર માણસ ઉત્તમ લાભ મેળવી શકતો નથી.

૧૩. જે લોકવલ્લભ નથી તે પોતાના ધર્માનુષ્ઠાનને પણ દૂષિત કરે છે.

૧૪. દીર્ઘ વિચાર કર્યા સિવાય કાર્ય કરનાર કોઈ વખત મોટી આફતમાં આવી પડે છે.

૧૫. આવકના પ્રમાણથી અધિક ખરચ રાખતાં લોકમાં અવિશ્વાસ, ધર્મની હાનિ, લઘુતા અને ભિક્ષુકતા વિગેરે પ્રાપ્ત થાય છે.

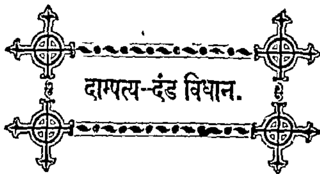
૧૬. પોતપોતાના વર્ણને અનુસારે સદાચારથી ધન પેદા કરવું તે ન્યાયસંપન્ન દ્રવ્ય કહેવાય છે.

૧૭. જ્યાં સુધી રાગ દ્વેષ રૂપ બીજો દગ્ધ થયાં નથી, ત્યાં સુધી સંસાર પરિભ્રમણના અંકુરો કદી શાંત થવાના નથી.

૧૮. આ અનિત્ય દેહથી જેટલી તપશ્ચર્યા, જ્ઞાન, ધ્યાન, અને પરોપકારાદિ બની શકે તે કરી લેવું, એજ આ માનવ દેહનું સાર્થકપણું છે.

૧૯. જો મનશુદ્ધિ વિદ્યમાન હોય તો અવિદ્યમાન ગુણો પણ આવી મળે છે.

૨૦. વિપત્તિઓના સમૂહરૂપ વેલીઓને કાપવા માટે યોગ એ તીક્ષ્ણ ધારવાળા કુહાડા સરખો છે.

(Matrimonial Penal Code.)

(લેખકઃ—શ્રીયુત જયંતિલાલ મંગળજી ઓઝા. બી. એ.)

પ્રકરણ પ્હેલું.

પ્રસ્તાવના. (Introduction)

સ્ત્રીઓની મરજી વિરૂદ્ધ વર્ત્તનારા સ્વામીઓ અને સ્ત્રીનો પરમ અધિકાર નહીં સ્વીકારનારા પુરુષોને સીધા કરવાને વાસ્તે ખાસ Penal Code પીનલ કોડની આવશ્યકતા જણાવાથી તે નીચે પ્રમાણે બનાવવામાં આવે છે.

ક. ૧ આ કાયદાનું નામ દાંપત્ય-દંડ વિધાન રહેશે, અને ભારતવર્ષમાં પરણેલા દેશી પુરૂષ ઉપર તેનો અધિકાર ચાલશે.

પ્રકરણ બીજું.

વ્યાખ્યા. (Definitions.)

ક. ૨. હલનચલન કરવાની શક્તિવાળું જે જંગમ દ્રવ્ય સ્ત્રીઓના સંપૂર્ણ અધિકારમાં છે તેનું નામ પતિ.

ઉદાહરણ. (Illustrations.)

अ. ટ્રંક, પેટી વગેરે પતિ થઈ શકતા નથી. કારણ જંગમ દ્રવ્ય હોવા છતાં તે સજીવ નથી.

ब. ગાય, ભેંસ, વાછડા પતિ થઈ શકતા નથી કારણ સજીવ હોવા છતાં તેમનામાં પોતાની ઇચ્છાનુસાર કાર્ય કરવાની શક્તિ છે. સ્ત્રીઓની સંપૂર્ણ સત્તામાં નહી હોવાથી તેઓ પતિ થઇ શકતા નથી.

क. વિવાહિત સ્થિતિમા જે પુરૂષ સ્વતંત્રતાપૂર્વક કંઈ કામ કરી શકતો નથી તેનુ નામ પતિ.

ક. ૩. જે સ્ત્રી પોતાના પતિનો મિલ્કત તરીકે ઉપયોગ કરી શકે છે તેનું નામ તે પતિની સ્ત્રી અથવા પત્ની.

વિવરણ (Eplanation).

મિલ્કતનો અધિકારી પોતાની મિલ્કતને મારી પીટી પણ શકે છે.

ક. ૪. પૂર્વજન્મમાં કરેલાં પાપોના પ્રાયશ્ચિતને માટે ભોગવવી પડતી સ્થિતિને વિવાહિત સ્થિતિ સમજવી.

પ્રકરણ ત્રીજું.

Of Punisluments. શિક્ષા સંબંધી,

ક. ૫. આ કાયદાની અનુસાર અપરાધીને નીચે પ્રમાણે શિક્ષા થઇ શકે છે –

૧ શયનગૃહમાં અથવા બીજા કોઇ ઓરડાની ચાર દિવાલો વચ્ચે કેદ

કેદ બે જાતની છે –

૧ સખ્ત,–એટલે કે તિરસ્કાર યુક્ત શબ્દના પ્રયોગ સાથેની.

૨ સાદી

૨ દેશ નિકાલની સજા –એટલે કે બીજી શય્યા પર મોકલવાની શિક્ષા અથવા શયનગૃહની બ્હાર હાંકી કાઢવાની શિક્ષા.

૩ પત્નીના દાસત્વનો અંગીકાર.

૪ પોકેટ મની (Pocket Money) બંધ કરવાની શિક્ષા.

ક. ૬. આ કાયદામાં ફાંસીનો અર્થ એવો થાય છે કે સ્ત્રી પોતાના પિતાને અથવા કોઇ ઓળખીતાને ત્યાં ચાલી જશે અને થોડા વખતમાં પાછી આવવાની ઇચ્છા કરશે નહીં.

ક. ૭ નાના અપરાધીને માટે નીચે લખેલી શિક્ષાઓ ફરમાવવામાં આવે છે.

૧ મ્હોં ચડાવવું (પત્ની મ્હોં ચડાવશે)

૨ ભ્રૂ–ભંગ.

૩ ચુપચાપ આંસુનો વર્ષાદ અથવા ઉંચે સ્વરે રૂદન

૪ પતિનો તિરસ્કાર.

પ્રકરણ ચોથું.

અપવાદ (General Exceptions)

ક. ૮. સ્ત્રીએ કરેલું કોઇપણ કામ અપરાધ ગણાશે નહી.

ક. ૯, સ્ત્રીની આજ્ઞાનુસાર પતિએ કરેલું કોઇપણ કામ અપરાધ ગણાશે નહીં.

ક. ૧૦ દાંપત્ય–દંડ વિધાનના કાયદાથી બચવાને વિવાહિત પુરૂષ બીજા કોઇ પણ કાયદાનો આશ્રય લઇ શકશે નહીં.

પ્રકરણ પાંચમું.

અપરાધ કરવામાં સહાયતા આપવા વિષે. (Abetment)

ક. ૧૧. જે—માણસ.

૧ અપરાધ કરવાને પતિના કાન ભંભેરશે, અથવા તેને પ્રવૃત્ત કરશે અથવા ઉત્સાહિત કરશે.

૨ જે માણસ અપરાધ કરવામાં સીધી મદદ કરશે, અથવા અપરાધ થતી વખતે પતિની સાથે રહેશે તે માણસ દામ્પત્ય અપરાધો કરવામાં સહાયતા આપનાર તરીકે અપરાધી ગણાશે.

વિવરણ.

સ્ત્રી અને અવિવાહિત પુરૂષ આવા અપરાધના ગુન્હેગાર થઇ શકે છે.

ઉદાહરણ.

અ રામ શ્યામાનો પતિ છે. યદુનાથ અવિવાહિત પુરૂષ છે બન્નેએ એક સાથે બેસીને મદ્યપાન કર્યું મદ્યપાન દાંપત્ય અપરાધ છે. યદુનાથે એ ગુન્હો કરવામાં રામને સહાયતા આપી.

ઘ. સુશીલા રામની માતા છે. રામ શ્યામાનો પતિ છે. સુશીલાના કહેવાથી શ્યામાની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ રામે ખર્ચ કર્યું. સ્ત્રીની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ ખર્ચ કરવું એ દાંપત્ય અપરાધ છે. સુશીલાએ આ અપરાધ કરવામાં સહાયતા આપી.

ક. ૧૨. જો કોઈ વિવાહિત પુરૂષ અન્ય વિવાહિત પુરૂષને દાંપત્ય અપરાધ કરવામાં સહાયતા આપશે તો તે પણ પ્હેલા અપરાધીના જેટલીજ શિક્ષાને પાત્ર થશે; પણ તેનો ન્યાય યોગ્ય અદાલતમાં (Competent court) થશે.

વિવરણ.

યોગ્ય અદાલત એટલે કે અપરાધ કરવામાં સહાયતા કરનાર પતિની પત્ની.

ક. ૧૩. સ્ત્રી અથવા અવિવાહિત પુરૂષ દાંપત્ય અપરાધ કરવામાં સહાયતા આપશે તો કેવળ તિરસ્કાર, ભ્રૂભંગ, અશ્રુપાત અને રૂદનદ્વારા દંડિત થશે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

Of Offences against the State.

રાજદ્રોહ સંબંધી.

ક. ૧૪. આ કાયદામાં 'રાજ્ય' શબ્દનો અર્થ 'શ્રી સામ્રાજ્ય' એવો થશે.

ક. ૧૫. જે વ્યક્તિ પોતાની સ્ત્રી સાથે વાદવિવાદ કરશે, અથવા વિવાદ કરવાને પ્રવૃત્ત થશે અથવા વિવાદ કરવામાં સહાયતા આપશે તે વ્યક્તિને ફાંસીની શિક્ષા (Capital punishment) ફરમાવવામાં આવશે, એટલે કે તેની સ્ત્રી તેનો ત્યાગ કરી દેશે, અથવા તો શયનગૃહમાંથી હાંકી કાઢશે અને પોકેટ મની બંધ થશે.

ક. ૧૬. જે વ્યક્તિ પોતાના મિત્રોને સહાયક બનાવશે, અથવા સંતાનને ભેળવીને પોતાના પક્ષમાં લેશે અથવા બીજે કોઇપણ પ્રકારે સ્ત્રીની સાથે લડાઈ કરવાના ઇરાદાથી વાદવિવાદ કરશે તેને દેશનિકાલની સજા ફરમાવવામાં આવશે, અને અશ્રુપાત, રૂદન, તિરસ્કાર વગેરે દ્વારા પણ શિક્ષાને પાત્ર થશે.

ક. ૧૭ જે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીને છોડી, અન્ય સ્ત્રી તરફ કોઇ પણ પ્રકારની લાગણી પ્રદર્શિત કરશે તે લંપટતાનો (Incontinence) અપરાધી થશે.

વિવરણ. (૧).

પોતાની સ્ત્રીને છોડીને કોઇ અન્ય યુવતી તરફ કોઇપણ પ્રકારની લાગણી—દયા કે સહાનુભૂતિ બતાવવાથી લંપટતાનો અપરાધ સિદ્ધ થયેલો ગણાશે

ઉદાહરણ.

રામ શ્યામાનો પતિ છે. મોહિની એક બીજી સ્ત્રી છે. મોહિનીનો ન્હાનો છોકરો દેખાવમાં બહુ સુંદર હોવાથી રામ તેને પ્યારથી રમાડે છે, અને કેટલીક વાર ખાવાનું પણ લઇ આપે છે. આથી રામ મોહિની પર આસક્ત છે એમ સિદ્ધ થયેલું ગણાશે.

વિવરણ. (૨).

વિના કારણ સ્ત્રીઓ પતિને આ ગુન્હાના અપરાધી ઠરાવી શકશે. મ્હેં અપરાધ કર્યો નથી એમ કહીને કોઇ પતિ છુટી શકશે નહીં.

અપરાધની આશંકા માત્રજ અપરાધ પૂરવાર કરવાને બસ છે.

વિવરણ (૩).

વિના કારણ પતિને અપરાધી ઠરાવવાની સત્તા મ્હોટે ભાગે કુરૂપ સ્ત્રીઓની, અથવા ઘરડી સ્ત્રીઓની, કે બુઢ્ઢા પતિની સ્ત્રીઓની રહેશે. જો કોઇ યુવતી આ અધિકારને માટે

માગણી કરે તો પ્હેલાં તેણે પૂરવાર કરવું પડશે કે તે ખરાબ સ્વભાવની છે અથવા તો આપની લાડકવાઇ છે, અથવા તો પોતે ઘણીજ કદરૂપી છે.

ક. ૧૮. જે પુરૂષ લ૫ટતાનો અપરાધી ઠરશે તે આ કાયદામાં લખેના બધા દંડોને પાત્ર થશે, એટલુંજ નહીં પરંતુ આ કાયદામાં નહીં લખેલ બીજી શિક્ષાઓને પણ પાત્ર થશે.

પ્રકરણ સાતમું.

Of Offences relating to the Army of Navy.

પલ્ટન અને નૌકા સંબંધી અપરાધ.

ક. ૧૯. આ કાયદામાં પલ્ટન અને નૌકાસૈન્યનો અર્થ પુત્ર, પુત્રી અને પુત્ર-વધુ એવો થશે.

ક. ૨૦. ગૃહિણી સાથે વિદ્રોહ કરવામાં જે પતિ પુત્રને અથવા પુત્રીને અથવા પુત્ર-વધુને સહાયતા આપશે તે તિરસ્કાર યુક્ત શબ્દો અને રૂદન દ્વારા શિક્ષિત થશે.

પ્રકરણ આઠમું.

(Of Offences against the Domestic.)

ઘરમાં શાંતિ ભંગ કરવાનો અપરાધ.

ક. ૨૧. બે અથવા એથી વધારે વિવાહિત પુરૂષો જો નીચે લખેલા કોઇપણ આશય-થી ભેગા થશે તો તેમનું એકત્ર થવુ કાયદા વિરૂદ્ધ ગણાશે.

૧ મદ્યપાન કરવાને માટે અથવા બીજા કોઈપણ પ્રકારના દંપત્ય અપરાધો કરવા માટે.

૨ પોતાનો અધિકાર બતાવીને સ્ત્રીઓને બ્હીવરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો અને તેમને પોતાનું પ્રભુત્વ સંપૂર્ણ રીતે પ્રકાશિત ન કરવા દેવા માટે.

૩ કોઈ સ્ત્રીની આજ્ઞાનુસાર કામ થવા દેવામાં વિઘ્ન નાંખવા માટે.

ક. ૨૨. જે પુરૂષ બે કાયદે ભેગી થયેલી મંડળીમાં સામેલ હશે તે કડવા શબ્દો સાંભળશે અને સખ્ત કેદને પાત્ર થશે.

મદ્યપાન સંબંધી.

ક. ૨૩. બાટલીમાં રાખવામાં આવતી અને કાચના પ્યાલામાં નાંખી પીવામાં આવ-તી કોઇપણ અવાહી વસ્તુ મદ્ય છે.

ક. ૨૪ ઉપર જણાવેલ મદ્ય જેની પાસે હોય તે મદ્યપીનાર છે.

વિવરણ

જો કે તે માણસ તે પ્રવાહી પદાર્થને અડયો પણ ન હોય છતાં પણ તે મદ્ય પીનાર ગણાશે.

ક. ૨૫. મદ્ય પીનારને સંધ્યા સમયે શયનગૃહમાં સાદી અથવા સખ્ત કેદ ફરમાવ-વામાં આવશે.

બંડ મચાવવું. (Of Rioting.)

ક. ૨૬. સ્ત્રીની સાથે ઉંચે સાદે વાત કરનારને બંડ મચાવનાર કહેવામાં આવશે.

ક. ૨૭ જે કોઈ પોતાના ઘરમાં બંડ મચાવશે તેને રૂદન, કડવાં વચન અને અશ્રુ-પાત દ્વારા શિક્ષા ફરમાવવામાં આવશે *

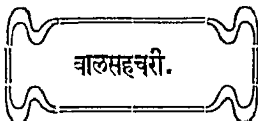
* સરસ્વતીમાંથી અનુવાદ.

સુખ દુઃખનું સાથી મનોબળ છે.

(લેખકઃ—વૈદ ત્રિભુવન સવજી મોદી).

(અનુસંધાન પાનું ૨૪૦.)

૧ પરમેશ્વરે પોતાનું કરેલું કામ લોકો સુધારી શકે તેવું રાખ્યુ નથી.
૨ સમુદ્રમાં ભરતી ઓટ થયાજ કરે છે.
૩ સુર્ય ઉગે છે, તે અવશ્ય આથમે છે.
૪ ગરીબાઇ આવે ત્યારે લોકોનો પ્રેમ બારીએથી નાસી જાય છે.
૫ વિંછીનો સ્વભાવ ડંખ મારવાનો છે.
૬ આપણે ખાવા માટે જીવીએ છીએ, તેને બદલે જીવવા માટે ખાવામાં કરો.
૭ આપણે પશુવૃતી તૃપ્ત કરવા માટે વિષય સુખ ભોગવીએ છીએ તેને બદલે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે વિષય ભોગવવામાં કરો.
૮ પૌષ્ટીક દ્રવ્યોથી પોષણ મળતું નથી, પરંતુ જેટલા પૌષ્ટીક તત્વો પચીને લોહી સાથે ભળી જાય છે તેટલાથીજ પોષણ મળે છે.
૯ વિષયી પુરૂષ સદાચારી સંભવી શકતો નથી.
૧૦ નિસાની લત એક પ્રકારની ઇચ્છીત ઘેલછા સમાન છે.
૧૧ કુદરત કોઇ પણ વિષને ઔષધ રૂપે વાપરતી નથી,
૧૨ કુદરત શીત અને ઉષ્ણનો સાદો નિયમ રાખે છે?
૧૩ ખોરાક અને ખાસીયત, અહાર અને આચાર વિચાર, અન્ન અને ઓડકાર, પોષણ. અને બુદ્ધી આ સર્વને અરસપરસ ગાઢ સંબધ છે, એ વાત કદીપણ ભુલવાની નથી કહેવત છે કે, જેવું અન્ન ખાવામાં આવે તેવી બુદ્ધિ થાય. આહાર તેવો ઓડકાર એ લોકોક્તિ પણ સત્યથી ભરેલી છે.
૧૪ જેમ કાક પક્ષી તળાવને મુકી પનિહારીના કુંભોદકનું પાન કર્યાં છતાં પણ પોતાની કાકવૃત્તી છોડતો નથી, તેમ દુર્જન મનુષ્યો નિમકહરામી છતાં પણ પોતાની દુર્જનતાઇ મુકતા નથી.
૧૫ સજ્જનોના સમાગમરૂપી અગ્નિથી શુદ્ધ થયેલા મનુષ્યો દેશનો સડો દુર કરવામાં કામ આવે છે.
૧૬ સંતોષરૂપિ અમૃતમાં લોભરૂપિ વિષનું બિંદુ પડવાથી ઉદારતાનો ગુણ સદાને માટે કલંકી બને છે.
૧૭ જેમ કાપેલું વૃક્ષ અને ક્ષીણ ચંદ્ર વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સજ્જન મનુષ્યો સત્ કાર્યોની વૃદ્ધિજ કર્યા કરે છે.
૧૮ એકજવાર મરવું છે તેથી રડવું આવે છે.
૧૯ મરવું એવું કે ફરી જન્મ ન થાય.
૨૦ હલકી કોમમાં ઉત્પન્ન થનાર મનુષ્યો પણ સત્ય ધર્મનું સેવન કરી આત્મભોગ આપે છે તે મનુષ્યો ખરેખરા દૈવી પુરૂષોજ સમજવા.

बालसहचरी.

લેખકઃ—શ્રીયુત વેણુવિહારી.

પ્રકરણ ૧ હું.

લગ્ન વિધિ.

પ્યારી અને રમેશનું લગ્ન મૂહુર્ત આજે હોવાથી વધુ ગ્રહમાં જ્યાં જ્યાં લગ્ન પ્રી-ત્યર્થે આવેલ પરોણાઓ અને જાનૈયાઓના ટોળે ટોળાં દ્રષ્ટિગોચર થતાં હતાં. તેમાં વધુ તરફના આપ્ત સબંધીઓનો વધારે જમાવ હતો; વળી તેમાંના કેટલાક તો ઘણા દુર દુરના રહેવાશીયો હતા. સંધ્યાસમય થતાં વધુઘરથી વરઘર સુધીના રસ્તામાં રોશનાઇ (લાઈટ) કરવામાં આવી હતી જે જોતાં દિવાળીનો ભાસ થતો. લગ્ન મંડપમાં સ્ત્રી પુરૂષોની ભારે ભીડ થઈ હતી અને સઘળા વરરાજાની માર્ગ પ્રતિક્ષા કરતા હતા. એવામાં યોગ્ય સમયે વરરાજા પણ પોતાના સાજન સાથે પધાર્યા. દરેક તેમના તરફ ઉત્સુકતાથી જોવા લાગ્યા. તેઓને નૂતન વરરાજાના—રમેશના—મુખપર આનંદનું મુદલે ચિન્હ જણાયું નહિ. ઉલટું તેનું મુખ મલિન જણાયુ. આવો આ બનાવ જોઇ ઇતર પ્રમાણે રમેશના આપ્ત-જનોને પણ આશ્ચર્યતા ભાસી. કારણ કે તેઓને પણ ખરા રહસ્યની જાણ થઇ નહોતી.

લગ્ન મંડપમાં આ બાબતની ચર્ચા આસ્તે આસ્તે ફેલાવા લાગી. તેનો ધ્વનિ દુર ઓરડામાં બેઠેલી પ્યારીના કાને પડયો; જેની સાથે તેનું હૃદય ભયથી કંપવા લાગ્યું. તેના ચક્ષુમાંથી અશ્રુ વિર્સજન થવા લાગ્યાં ! એટલામાં તેની બેન તારા પણ ત્યાં આવી પહોંચી. તેને આ સઘળો બાબત જોતાં આશ્ચર્ય પ્રાપ્ત થયુ તથાપિ પોતાનું આશ્ચર્ય દબાવી તેને પ્યારીને હૃદયે ચાંપી તેને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી. પણ તારાનો આ પ્રયત્ન સફળ ન થતાં તે પણ અશ્રુમોચન કરવા લાગી. આ બંનેના હૃદયમાં ખુબી તો એ હતી કે, રૂદનનું કારણ શું છે તે અરસપરસ સમજી શકતી નહિ એટલું જ નહિ પણ પોતાથી શા માટે રડાઇ જવાય છે તેનું પણ રહસ્ય પોતે જાણી શકતી નહિ !

ચોરીમાં વરરાજાની પધરામણી થતા વધુને પણ પધરાવવામાં આવી. આ સમયે પ્યારીનું સઘળું દુઃખ દુર થઇ તેના શરિરે આનંદ રોમાંચ થયો ! પણ વરની ખીન્ન મુદ્રા જોઈ વધુની સાહેલીયોનું મન ખાટું થયું. કારણ કે તેઓને પ્યારીના પતીની ઠઠા મશ્કરીઓ કરવા સમય આવશે એમ ધારી આનંદમાં હતી. પણ અહિયાં તો સઘળીજ નવાઈ.

કેટલીક તો રમેશના આ વર્તનની ટીકા પણ કરી. પણ આ ટીકા રમેશની ગેરહાજરીમાં હતી જેથી રમેશને તેની જાણ થઈ નહિ. એ એક રીતે ઉત્તમજ થયું !

પોતાના જામાતની આવી સ્થિતિ નિહાળી પ્યારીની પ્રેમાળ માતાના નેત્રોમાં ઝળ-ઝળીયાં આવી ગયાં. પણ તે કોઈની જાણમાં ન આવે એવી ચાલાકીથી તેમણે તે લુંછી

નાખ્યું ! વિવાહ વિધિ પૂર્ણ થતાં કેટલાક ઔપચારિક વિધિ કરવા માટે રમેશને સ્ત્રીયો ઘરમાં લેઇ ગઇ. ત્યાં તેઓએ રમેશને એક આસનપર બેસારી તેની પાસે પ્યારીને બેસાડી અને વિધિ શરૂ થયો. એવામાં દુરથી કોઇ નિચેનું ગીત ગાતું સભળાયું.

" जरि गइ मनमोहिनी मोपै वडे वडे नैन न जानिये को है ? "

આ સમયે તારા ત્યાંજ હતી. ઉપરનું ગીત સાંભળી રમેશ એકદમ ચોકયો અને ચોતરફ નિહાળવા લાગ્યો પણ એટલામાં તે ભીડમાં તેના જોવામાં શું આવ્યું, પ્રભુ જાણે, પણ તેની મનોવૃત્તિ એકદમ બદલાઇ, તેના શરીરે કંપારી છુટી ! આવી સ્થિતિમાં સ્ત્રીઓએ તે ઔપચારિક વિધિ જેમ તેમ આટોપી લીધા.

સ્ત્રીયોના આ વિધિની સંપૂર્ણતાના સમયે પર્જન્યનું આગમન થયું. સંધ્યાકાલથીજ આકાશ મંડળનું આક્રમણ કરતો જલ સમુહ આ સમયે તેપર પોતાનો અમલ સંપૂર્ણ બેસાડી પોતાના ભિષણ નાદે અખિલ વિશ્વને ચલાયમાન કરી દેતો હતો. વિદ્યુલતાનો તો એવો પ્રલય ચાલી રહ્યો હતો કે ન પૂછો વાત !

પ્રકરણ ૭ મું.

સંન્યાસી.

બે પ્રહર રાત્રી વિતી ગઈ હતી. ચોમાસાના દિવસો હોવાથી સર્વ આકાશ અભ્રાચ્છાદિત થઇ ચોતરફ અંધકાર ફેલાઇ રહ્યો હતો. પવન જોસથી ફુંકાઇ રહ્યો હતો અને ક્ષણે ક્ષણે ભયંકર મેઘ ગર્જનાઓ થતી હતી. આવા સમયે રમેશ એકલોજ ગામ બહારના મેદાનમાં ચાલ્યો જતો હતો. રસ્તાઓ છાલ્લ કિચડથી ભરાઈ ગયા હતા ઠેક ઠેકાણે લપસણું અને પાણીના ખાબોચીયાં નડતાં હોવાથી તેને ચાલતાં જો કે ઘણોજ શ્રમ પડતો હતો તોપણ તે કયાંય ન રોકાતાં આગળને આગળ ચાલ્યોજ જતો હતો. તે ઘણોજ દુર ગયા પછી આગળ રસ્તોજ બંધ માલમ પડયો તેથી તે સહેજ થોભ્યો, તો પોતાની પાછળ કોઈની પગથી તેના સાંભળવામાં આવી જેથી તેણે " કોણ છે ? " એમ પુછ્યું. પણ તેનો તેને મુદલે જવાબ મળ્યો નહિ જેથી તે આશ્ચર્ય પામ્યો તેની સાથેજ તેના મનમાં એવો પણ વિચાર આવ્યો કે આપણે આ વખતે નવ પરણીત વધુને તજી આવ્યા એ કંઇ ઠીક ન કર્યું તો બીજેજ ક્ષણે સામેના પવનથી હાલતાં વૃક્ષો જાણે તેને એમ કહેતાં હોયની કે જે તેં કર્યું તે યોગ્યજ કર્યું છે !

રમેશના મનમાં કોણ જાણે શાએ તરંગો ઉઠતા હતા. આગળ રસ્તો બંધ થઇ પાણી આવ્યું છતાં તે આગળજ ચાલ્યો જતો હતો. જેમ જેમ તે આગળ જવા લાગ્યો તેમ તેમ પાણી ઉંડુ ને ઉંડુ આવવા લાગ્યું. છેવટે પાણી ઢીંચણ સુધી આવ્યાં ત્યારે તે સહેજ ખમચાયો, અને ચોતરફ જોવા લાગ્યો કે ક્યાંય માર્ગ દેખાય છે. ત્યાં તેને સામે કંઈ સફેત જણાયું. તે આકૃતી માણસનીજ હોવી જોઈએ એવી તેને ખાત્રી થઈ જેથી તેણે પુછ્યું " કોણ છે ? "

" એક પ્રવાસી " સામેની વ્યક્તિએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો. તેની આકૃતી અને પહેરવેશ

પરથી તે સંન્યાસી ટોવો જોઈએ એવું રમેશે અનુમાન કર્યું "કૃપા કરી મને બહાર નિકળવાનો માર્ગ દેખાડશો." રમેશ બોલ્યો.

"મારી પાછળ પાછળ આવો" પ્રવાસીએ કહ્યુ. રમેશ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. થોડુંક આગળ ચાલી જ્યાં તે જુએ છે તો પ્રવાસી અલોપ થયેલો માલૂમ પડયો! રમેશે ઘણા ધાંટા પાડયા પણ વ્યર્થ. પોતાનોજ પ્રતિધ્વનિ તેને મળશાયો. જોરથી ફુંકાતો પવન અને ગંગાનદીનાં ભીષણ મોજા સીવાય તેને કંઈજ બીજું સંભળાયું નહિ. આકાશ સહેજ સ્વચ્છ હોવાથી પ્રકાશ પડી રસ્તાનું પણ ભાન થતું હતું. સહેજ આગળ જતાં નૂતન જલસંપત્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી ઉદ્દામ બનેલી રત્નાકર પત્ની ભાગીરથી તેના જોવામાં આવી' આમ તેમ નિહાળતાં રમેશની ખાત્રી થઇ કે ભટકતાં ભટકતાં આપણુ પૂર્વ પરિચિત રાણાઘાટપર આવી પહોંચ્યા છીએ. આજ સ્થળે સુમારે એક માસ પૂર્વે આપણે ભયંકર અકસ્માતમાં સપડાયા હતા. આજ ઘાટપર તે બેશુદ્ધ થઇ પડયો હતો અને તારાએ તેનુ મસ્તક પોતાના ખોળામાં લીધું હતું. ભાગીરથીનું ભીષણ સ્વરૂપ અવલોકન કરતાં તેના મગજમાં આ સઘળાં પાછળનાં દ્રશ્યો ખડાં થયાં એવામાં ઘાટનાં પગથીયાંપર નીચે કોઇનો પગરવ સંભળાયો તે ઘાટનાં પગથીયાં ઉતરી નીચે ગયો તો ત્યાં તેને શું જણાયું! તે આશ્ચર્ય પામ્યો!! તેનું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું!!!

પ્રીય પાઠક બંધુ! આવું ક્ષણ મનોવૃત્તિને ઉલટાવી નાંખનારૂં શું દસ્ય તેના જોવામાં આવ્યુ હશે વારૂ?

તેની મનોવૃત્તિને ઉલટાવે એવું બીજું શું દસ્ય હશે. પ્રથમના અકસ્માતમાં ખોળામાં પોતાનું માથું મુકેલી તારા હમણાં પણ ત્યાંજ બેઠેલી તેના જોવામાં આવી. રમેશને તે હાથ પગ ધોતી માલમ પડી. ફક્ત તે આવી અંધારી રાત્રીએ શુ ગંગાજીમાં ફક્ત હાથપગ ધોવાજ આવી હતી? શું કહી.શકાય?!

ગંગાજળમાં પગ લબડતા મુકી બેઠેલી તે ગજ હંસણી તરફ રમેશ ઘણા વખત સુધી ટગર ટગર જોઇ રહ્યો હતો, પણ તેના મુખમાંથી એક શબ્દ બહાર પડયો નહિ. અને જો તે ચારૂગાત્રીની દ્રષ્ટિ તેનાપર પડી ન હોત તો કોણ જાણે ક્યાં સુધી તે એમને એમ તેને જોતોજ ઉભો રહ્યો હોત! પણ તેના સુદૈવે તેને તેવી સ્થિતીમાં ઘણો વખત રોકાવું પડયુ નહિ.

તેનો પગરવ સંભળાયો હો અગર તારાની દ્રષ્ટિ સહેજે તેના તરફ વળી હો, પણ તેને જોતાંજ તે પણ તેની માફકજ આશ્ચર્ય પામી અને સહેજ શરમાઈ; મન સ્થિર કરી લાજ તાણીને બોલી.—

"રમેશ, આવા વખતે તમો અહીયાં ક્યાંથી?"

રમેશને રોમાંચ થયો, તોપણ તેણે પોતાની મનોવૃત્તિઓ દબાવી જવાબ આપ્યો.

"મારો પણ તમોને તેજ પ્રશ્ન છે.

"મારી તો વાતજ પડતી મુકો; હું તો જીવ લેવા આવી છું!" તારાએ જવાબ દીધો.

"આત્મહત્યા કરવા જેવું તમોને શું સંકટ આવી લાગ્યું છે?" સહેજ ખમચાઈ રમેશે પુછ્યું.

"ગભરાતા નહિ! હું કંઇ સાચેજ જીવ દેવા આવી નથી." તારા હસતાં હસતાં બોલી. "આત્મઘાત કરનારા શું બીજાને આમ કહેતા ફરતા હશે કે! મેં તો તમારો—મારા ભગીની પતીનો–મારા પર સાચો પ્રેમ છે કે નહિ તે જોવા માટે એની હાંસી કરી."

રમેશે કંઇજ પ્રત્યુતર આપ્યો નહિ. તે થોડાક વખત સ્તબ્ધ રહી તારા પ્રત્યે બોલ્યો:–

"તારા, મારો પ્રેમ તારા પ્રત્યે છે કે નહિ, તે તારા જાણવામાં આવ્યું હોય, અગર ન આવ્યું હોય પણ મને માત્ર તું મારાપર કેટલો પ્રેમ રાખે છે તે જલદીજ જણાઇ આવશે. મેં આજે આ પરમ પાવન ભાગીરથી માતાના ઉદરમાં પ્રવેશવાનો નિશ્ચય કર્યો છે!"

"રમેશ, આવું ગાંડું ગાંડું શું વદો છો? નહિ તમારો આ નિશ્ચય હું બીલકુલ સિદ્ધ થવા દેઇશ નહિ, બાળપણના આવા એક આપઘાતનું સ્મરણ છે ને? તે સમયે તમે મારે માટે દુર્ગા તલાવમાં કમલ આણવા માટે ગયા હતા ત્યાં ઘણો ખરો બુડવાનોજ સમય પ્રાપ્ત થયો હતો. તે સમયે તે અકસ્માતમાંથી તમારૂં રક્ષણ કોણે કર્યું હતું? આજ કંકણમય કરોએ તમોને તે સમયે નૌકાની માફક ઝીલી રાખ્યા નહોતા કે? વળી થોડા દિવસ પૂર્વેનો અકસ્માત હજુ તાજોજ છે, તો પછી આવા સમયે તમારો આવો નિરર્થક પ્રયત્ન તોડી પાડવાનું કામ શું મને અશક્ય છે?"

તારાનું આ વાક્ય પૂર્ણ થતાં થતાંમાં તો રમેશે તે ખળખળ વહેતા ગંગાજળમાં ભૂસ્કો માર્યો, તેની પાછળજ તારા એક કારમી ચીસ પાડી કુદી પડી! તેણે પાડેલી ચીસનો પ્રતિધ્વની ગંગાની આસપાસના સઘળા પ્રદેશમાં હવામાં ઘુમવા લાગ્યો. રમેશને પકડવા માટે તારા પાણીમાં ડુબકી મારવાની તૈયારીમાં છે એવામાં એક મોટો ભવ્ય મનુષ્ય ગળાબુડ પાણીમાં ઉભેલો તેના જોવામાં આવ્યો. તરતજ તે સદ્દીત કંઠે બોલી–"તમો ગમે તે હો, પણ આ સમયે કૃપા કરી મારા ભગીનીના સૌભાગ્યનું સંરક્ષણ કરો. તેના પ્રીય વલ્લભે હમણાંજ પાણીમાં ભૂસ્કો માર્યો છે.

પણ તેની આ કરૂણ વાણીથી પેલી વ્યક્તિ સેજ પણ પીગળી હોય એવું જણાયું નહિ. પણ ઉલટી ઘણીજ ક્રોધાયમાન થયેલી જણાઈ. આ સમયે તેના મુખમાંથી "તારા" એટલાજ શબ્દો તેને ઉદ્દેશીને બહાર પડ્યા.

તેટલાજ શબ્દો! પણ તે સાંભળતાજ તારાનું સર્વાંગ ધ્રુજવા લાગ્યું! તે વ્યક્તિ એક સંન્યાસી હોય એવું તેના જોવામાં આવ્યું.

સર્વસ્વ શિથિલ બનેલી તારા પ્રત્યે સંન્યાસી બોલ્યો, "તારા, તું જેની સાથે આવી છે તેનું શિવ પુજન થઈ, તારી વાટ જોતી મંદિર આગળ ઉભી રહી છે, માટે એકદમ ત્યાં જા. એક ક્ષણ પણ અહિંયાં થોભીશ નહિ."

"પણ રમેશ—" કંપીત સ્વરે તારાએ પૂછ્યું.

"તેની મુદલે ફીકર ન કર."

મંદિર તરફથી તારાને કોઇએ હાક મારી બોલાવી. દ્વિધાચિત્ત થયેલી તારા ઘાટનાં પગથીયાં ચડતાં ચડતાં સંન્યાસી પ્રત્યે બોલી "આજની વરરાજાને વધાવવાની રાત્રી હોવાથી ગમે તેમ કરીને તેમને ઘેર પહોંચાડજો.

પણ સંન્યાસીએ કાંઇજ જવાબ ન આપ્યો "હમારી વધામણી અહિંયાંજ થશે" આવા શબ્દો કોઇ બીજાએ ઉચ્ચાર્યા.

પ્રકરણ ૮ મું.

કુટુંબ કલહ.

પુષ્કળ વર્ષો પૂર્વે રત્નપુર શહેરમાં યજ્ઞેશ્વર નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેની અતિશય ગરીબાવસ્થા હોવાથી ભાવિક શ્રીમંતોની મરજી સાચવી તે પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો. તેને ભગવતી નામની એક ભગીની હતી. તેનું વય આ સમયે આઠેક વર્ષનું હતુ, વળી તે રૂપમાં ઘણીજ દેખાવડી હતી. તેના આ સૌંદર્યનો ઉપયોગ યજ્ઞેશ્વરે પોતાનું દારિદ્ર દુર કરવા તરફ કરવાનો યોજી જલદીજ એક એંશી વર્ષના ઘરડા જમીનદાર સાથે તેનું લગ્ન કર્યું ! પરન્તુ ! ! થોડાકજ વર્ષમાં તે વૃદ્ધ જમીનદારનો અંત આવ્યો અને યજ્ઞેશ્વરની ઇચ્છા સફળ થઇ વિધવા ભગવતીનો સઘળો કારભાર તેનાજ હાથમાં આવ્યો. જમીનદારે પોતાની હયાતીમાંજ, પોતાની પશ્ચાત પોતાની તરૂણ અને સુંદર પત્નીને કાંઈ પણ જાતનો ત્રાસ ન થાય માટે પોતાની સઘળી સ્થાવર ઈસ્ટેટનું પોતાના દુરદર્શીપણાએ રોકડમાં રૂપાન્તર કરી દીધું હતું ! આ પ્રમાણે તૈયાર માલપર તાગડધિન્ના કરવા મળતાં યજ્ઞેશ્વરની બીજી શી ઈચ્છા સફળ થવાની હોય ? ભગવતીના પતીએ છોકરાનો પણ ત્રાસ તેની પાછળ મુકયો નહોતો.

પતી પછાત ભગવતીએ પણ જલદીજ સ્વર્ગનો રસ્તો સીધાર્યો, જેથી યજ્ઞેશ્વરના માર્ગમાં રહેલી થોડી ઘણી અડચણ પણ નષ્ટ થઈ જેથી તેણે તેની સઘળી ઇસ્ટેટ સહ ઘરનો માર્ગ સુધાર્યો !

યજ્ઞેશ્વર રત્નપુરનો રહેવાશી હતો એ વાત આ પ્રકરણના આરંભે જણાવવામાં આવી છે. બહેનની સઘળી ઇસ્ટેટ લેઇ યજ્ઞેશ્વર રત્નપુરમાં આવ્યો, તો પણ તેણે પોતાની પૂર્વની દરિદ્રીપણાની રહેણીકરણીમાં મુદલે ફેરફાર કર્યો નહિ ! પોતે સુવ્યવસ્થિત રહેતાં પૈસો થઇ રહેશે, અગર તો લોકોની નજરે ચડાશે. આ બેમાંની બીકે તે બીકે તેણે તેમ કરવુ યોગ્ય નહિ ધાર્યું હોય તે વાત તો તે જાણે !

યજ્ઞેશ્વરની પશ્ચાત્ તેણે જીવથી પણ વધારે સંભાળી રાખેલા ધનની માલેકી રામરત્ન અને શિવરત્ન નામના તેના બે પુત્રોને મળી, તેમણે પોતાના ભીખારી પીતા પ્રમાણે ધન દાટી મુકવામાંજ તેની ઇતિ કર્ત્તવ્યતા છે એમ ન માનતાં સારી નિકાશની જમીન વગેરે તેમજ પોતાને રહેવા માટે ભપકાદાર વાડી વજીફા ખરીદવામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો. ધનનો આ પ્રમાણે યોગ્ય વિનિયોગ કરી યજ્ઞેશ્વરના આ બંને પુત્રો કાલાન્તરે સ્વર્ગવાસી થયા.

શિવરત્ન અને રામરત્ન આ બને બંધુએ ખરીદેલી જમીનદારીનો ઉપભોગ તેમની દશ પેઢી સુધીના વંશજોએ અતી આનંદે લીધો. ત્યાં સુધી આ બંને વંશના વંશજોમાં લડાઇટંટાનું નામ સરખુ નહોતું. પણ ત્યાર પછી કાંઇ તેમજ ચાલુ રહે એવાં ચિન્હો જણાયાં નહિ આ સમયે આ સ્ટેટનો વારસો અમરનાથ અને ભવદત્ત નામના બે મરદોના હાથમાં આવ્યો હ[illegible] માંજ કાલ દશ પેઢી સુધી જે કુટુંબમાં કલહનું નામ સરખુ નહોતું તે કુટુંબ કલહના[illegible] કરવા[illegible]આમનાજ અમલમાં રોપાયાં.

ઉપર જણ[illegible]માં બે વારસો પૈકી અમરનાથ વિશેષ દુરદર્શી હોવાથી તેણે પોતાના હમેશન[illegible]જ યોગ્ય કાપાકુપ કરી જેથી ફરીને થોડાકજ વર્ષોમાં તેની

પાસે સારી રોકડ ભેગી થઈ. ભવદત્તે પોતાના જંગી ખર્ચ તરફ મુદ્દલે લક્ષ ન આપેલું હોવાથી તેના રોકડ સંબધે હંમેશાં ખેંચાતાણુજ રહેતી. આજ દીન સુધી રત્નપુરની જમીનદારી આ મિશ્ર કુટુંબ પાસે નહોતી, તે એક ત્રીજાજ જમીનદારીની માલકીમાં હતી. પણ આજ સમયે તે જમીનદારને ઘણુંજ કર્જ થવાથી તેને તે ધરેણે મુકવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો. આ વાત જ્યારે ભવદત્તના જાણ્યામાં આવી ત્યારે ' જો આ જમીનદારી આપણે ધરેણે રાખીએ તો આપણને ઉત્પન્ન પણ સારૂં થશે અને જ્યાં આપણે રહીએ છીએ ત્યાંનું આધિપત્ય પણ આપણા કબજામાં આવશે ' આવો વિચાર કરી તેણે તે પ્રમાણે કરવાનો કરાવ કર્યો સામાની જમીનદારી ધરાણે લેવાનો વિચાર તો કર્યો પણ રોકડ ક્યાં? તથાપિ આ અડચણથી ન ડરતાં ભવદત્તે પોતાની જમીનદારીમાંનું એક ગામ અમરનાથને ત્યાં ધરેણે મુકી પોતાનો ઇચ્છિત હેતુ પાર પાડ્યો. રત્નપુરની જમીનદારી આ પ્રમાણે મિશ્ર કુટુંબને હસ્તક આવી. પણ આ બાબતમાં તેમનામાં પરસ્પર જે દ્રવ્ય વ્યવહાર થયો તેજ તેમના ભાવી અંતર્ગત કલહના કારણભૂત નિવડ્યો.

ઉપર જણાવેલો બનાવ બન્યાને થોડાક દીવસો વિત્યા નહિ હોય એવામાં તો ઘરમાંના ઉભય પક્ષના મનમાં પરસ્પરમાં દ્વેષાંકુર ફુટવા લાગ્યા! અને તેને કારણ પણ તુચ્છજ મળ્યું એક દીવસે અમરનાથના ઘરની એક ચાકરડી નદીપર એંઠવાડ કાઢતી હતી અને તેથી સેજ આગળ ભવદત્તના ઘરની ચાકરડી સ્નાન કરતી હતી. વાસણ માંજતાં માંજતાં અમરનાથની ચાકરડીથી અજાણમાં તેમાંનું એઠું પાણી ભવદત્તની ચાકરડીના શરીરપર પડ્યું. ભવદત્તની ચાકરડી ઘણી ખીજવાઈ ગઇ અને અમરનાથની ચાકરડીને ન ભંડાય તેવી ગાળો ભાંડી. જેથી તેણે પણ સામી તેવીજ પુષ્પાંજળી કરી. અંતે બાઝંબાઝી શરૂ થઇ, આટલેથી પતુ હોત તો ધુળ નાંખી પણ આ વંટાળીયો માલિકણો સુધી પહોંચ્યો. અને આજ કારણને લીધે બંન્ને કુટુંબના પુરૂષોમાં વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન થયું. અજ્ઞાન સ્ત્રીયોના બહકાવવાથી મૂર્ખ પુરૂષો બહેકી જઇ ભાઈ ભાઇઓમાં કલહ થાય છે એ વાત કુટુંબ કલહના ઇતિહાસમાં કાંઈ નવી નથી.

આ વૈમનસ્યનું પરિણામ પ્રથમ અરસપરસમાં ગાળાગાળી, પછી અબોલા અને છેવટે સરકાર દરબાર સુધી પહોંચ્યું. નાહની નાહની ફરીયાદીઓનું મોટા મોટા મુકરદમા અને દિવાની ફોજદારી સુધી પર્યવસાન થવા લાગ્યું, આતો એક કાયદેસર તકરાર થઇ પણ એટલાથી કંઈ વાત અટકી નહિ. કદી કદી તો તેઓમાં બેકાયદેસર કલહ પણ થતા. સરીયામ રસ્તાપર લઠ્ઠમ લઠ્ઠા સુદ્ધાં વાત આવતી.

આ પ્રમાણે આ કુટુંબ કલહનું સ્વરૂપ દિનપ્રતિદિન અધિકજ ભયંકર થવુ ચાલ્યું; અને તેનું ઘણું ખરૂં શ્રેય ભવદત્ત તરફજ વિશેષ હતું. તેનાથી પ્રથમથીજ અમરનાથનો ઉત્કર્ષ સહન થતો નહોતો, અને તેમાં આ ' કલહનું કારણ મળી આવ્યું', જેથી ' જોઇતું તુ ને વૈદે કહ્યું ' જેવું થયું. અર્થાત અમરનાથને રસાતળે પહોંચાડવાના ખુલ્લા ઉદ્યોગો યોજવાને હવે તેને મુદ્દલે લોક લજ્જા આડે આવી નહિ. ભવદત્તે પોતાનાથી બને તેટલી નીચતા વાપરી, તોપણ અમરનાથનો એક પણ વાળ વાંકો થયો નહિ. અને અમરનાથ પાસે ધરાણે મુકેલું પોતાનું ગામ કબજામાં લેવા માટે તેણે કોર્ટમાં ફરીયાદ દાખલ કરી. અને રૂપીઆ લીધાં બાબતની તેની સહીની ખોટી પાવતીયો પણ કોર્ટમાં રજુ કરી. પણ આ

ખોટા કામનો નિકાલ ખોટોજ આવ્યો. પ્રિવિ કૌન્સિલ સુધી લડવા છતાં પણ તેને તે કાર્યમાં યશ નજ મળ્યો. ઉલટું આ કામમાં છેવટ સુધી થયેલા અમરનાથના ખર્ચનો બોજો પણ તેના શીરેજ લદાયો.

ભવદત્ત પાસે રોકડ તો મુદલે નહોતીજ પણ આ કજીયામાં તેની સ્થાવર ઇસ્ટેટનો પણ નિકાલ લાવી તે સર્વસ્વી કંગાલ બન્યો; અને આ શોચનીય અવસ્થાનું પરિણામ તેના મનપર થઇ પ્રિવિ કૌન્સિલે આપેલા નિકાલ પછી તેણે જલદીજ પથારી પકડી.

જ્યારે ભવદત્ત આજારી પડયો ત્યારે તેની શુશ્રુષા કરવા ફક્ત તેની એક વિધવા પુત્રવધુ તારાજ પાસે હતી. આપણા વાંચક બંધુના અત્યાર સુધીના પરિચયમાં આવેલી, રમેશની રસીક સાળી તારા તે એજ. તેનું લગન ભવદત્તના જ્યેષ્ટ પુત્ર નરેશ સાથે કરવામાં આવ્યું હતું. પણ લગ્ન થયા પછી થોડાજ સમયમાં તેણે તારા સાથે ઇહલોકનો પણ ત્યાગ કર્યો; આ પ્રમાણે ભવદત્તના બે પુત્રોમાંથી મોટાની તો આ ગતી થઇ. હવે રહ્યો નાહનો પુત્ર નિત્યાનંદ. પણ તે વેપાર નિમિત્તે હમેશાં બાહાર ગામજ રહેતો હતો જેથી તેનો અને બાપનો મેળાપ ઘણોજ જવલ્લેજ થતો.

તારાએ પોતાના સસરાની એટલે કે ભવદત્તની તેના મંદવાડમાં ઉત્તમ પ્રકારની વ્યવસ્થા રાખી અંતઃકરણ પૂર્વક શુશ્રુષા કરી, જેથી અંત સમયે પુત્ર પાસે ન હોવા છતાં તેમને વિશેષ દુઃખ થયું નહિ. મરતી વખતે તેમણે તારાને અંતઃકરણ પુર્વક આશિર્વાદ આપ્યો.

ભવદત્ત સ્વર્ગવાસી થયાની નિત્યાનંદને ખબર પડતાં તે ઘેર આવ્યો અને પુત્ર ધર્મને અનુસરી તેણે તેની ઉત્તરક્રિયા યથાયોગ્ય રીતે કરી. અને તે કામ પૂર્ણ થતાજ તેણે પોતાના કુટુંબમાંની એકંદર સ્રીયોને તેના શિવાય તેના કુટુંબમાં અન્ય પુરુષ નહોતોજ કારણકે પોતપોતાના પીયેર અગર અન્ય સગાંવહાલાંને ત્યાં રવાને કરી, ઘરને તાળું વાશી કાયમનો જ કયાંય ચાલ્યો ગયો.

આ પ્રમાણે ભવદત્તના કુટુબની ધુળધાણી થતાં બાકી રહેલી ઇસ્ટેટ અમરનાથના લાભમાં આવી. ત્યારબાદ ભવદત્તે ઘરેણે મુકેલી ઇતર ઇસ્ટેટ પણ અમરનાથે છોડાવી આખી પોતાના કબજામાં લીધી. આપણો કથાનાયક રમેશ અમરનાથનો એકનો એકજ પુત્ર હતો. તેના બાપે તેને ન પુછતાં તારાની બહેન સાથે તેનાં લગ્ન કરાવ્યાં, જેનું પરિણામ શું આવ્યું તે પ્રીય વાંચકબંધુએ પાછલા પ્રકરણમાં વાંચ્યું છેજ.

લગ્નના દીવસેજ રમેશ, પોતાનો એકનો એક પુત્ર કયાંનો કયાં ચાલ્યો ગયો, જેથી અમરનાથના હૃદયને ભારે આઘાત થયો અને તેમાંજ તેનો અંત થયો.

પ્રકરણ ૯ મું.

વ્હેંચણી.

અમરનાથના વાર્ષિક શ્રાદ્ધનો દિવસ આવી લાગ્યો તો પણ રમેશના આગમનનું ચિન્હ મુદલે જણાયું નહિ. માટે કોઇ પણ ગોત્રી પાસેથી તે કાર્ય આરોપી લેવાનું ઠરાવી રમેશની બ્હેને તે કાર્યની સઘળી તૈયારીઓ કરી મુકી.

છેવટે શ્રાદ્ધના દીવસનું વહાણું વાયું. નિમંત્રિત મંડળ વખતસર આવી પહોંચ્યું;

અને ઉપાધ્યાયો પણ શ્રાદ્ધની સામગ્રી ગોઠવી ક્રિયા કરનારની રાહ જોતા બેઠા. એવામાં તો ખુદ રમેશજ ત્યાં હાજર થઈ ગયો ! તે સમયે ત્યાં ભેગા થએલાઓમાં જે આશ્ચર્યતા અને આનંદ પ્રાપ્ત થયો હશે તેની તો કલ્પનાજ કરી લેવી. શ્રાદ્ધ જેવા દુઃખના સમયમાં આવો આનંદ ઉપભોગવવાનું તેઓના નશીબે આખી જીંદગીમાં ક્વચિત્જ આવ્યું હશે.

ખુદ મૃતનો પુત્રજ આવી મળતાં ઔર્ધ્વદૈહિક ક્રિયા બીજાને કરવાની જરૂરજ રહી નહોતી. ઉપાધ્યાયની સહાયતા વડે ખુદ રમેશેજ તે વિધિ આટોપી લીધો. ત્યારબાદ તે કાર્ય નિમિત્ત ત્યાં ભેગા થયેલાને તેણે પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને કહ્યું:—

"અમારી સર્વ ઇસ્ટેટ વડિલોપાર્જીત છે. તે આપ સઘળા જાણોછોજ. આ વાતનો ઉલ્લેખ કરવાનું કારણ એટલુંજ છે કે, આ ઇસ્ટેટ એવા પ્રકારની હોવાથી તેમાંથી કોઇને કંઇ પણ આપવાનો અધિકાર મારો નથી, એવું મારા સ્વર્ગવાસી પરમ પૂજ્ય પીતાને લાગ્યું હશે."

"પણ તેમ કરવાની તેમને આવશ્યક્તા શી હતી?" રમેશની જ્યેષ્ટ ભગનીના પતી દેવદત્ત પાઠક વચમાંજ બોલી ઉઠયા. "તેમને આપણા પર પૂર્ણ ભરૂંસો હતો; અને હું પણ ખાત્રીપૂર્વક કહી શકુંછું જે તે આજે હૈયાત નથી તોપણ આ બાબતમાં આપ જે કરશો તે તેમનો સ્વર્ગસ્થ આત્મા નિ:સંશય માન્ય કરશે."

"પાઠકજી, આપનું કહેવું બરાબર છે." રમેશે ગંભીરતાથી જવાબ દીધો. "આ સંબંધમાં મેં શું કરવા વિચાર્યું છે તે સાંભળો. યદ્યપી મારા પીતાજીએ પ્રત્યક્ષ કંઈ પણ વ્યવસ્થા કરી મુકી નથી, તોપણ આ સબંધે તેઓએ મારી આગળ પોતાની જે ઇચ્છાઓ પ્રદર્શિત કરી હતી તેને અનુસરીનેજ હું આ વ્યવસ્થા કરૂંછું."

"અલબત, ઇંદ્ર પર્જન્ય વૃષ્ટિનું કાર્ય મેઘરાજને સોંપે છે તે કંઈ વિચાર વિનાનું હોતુંજ નથી !" દંતપંક્તિ કિંચિત્ વ્યક્ત કરતા પાઠકજી બોલ્યા.

"પણ મેઘ કદી જ્યાં જરૂરત હોય છે ત્યાં એક બિંદુએ વરસતો નથી, અને જ્યાં તેની જરુર હોતી નથી ત્યાં મુશળધાર વરસે છે, હું પોતેજ સેજ કૃપણ હોવાથી, મેં આપને આ સહેજ સુચન કર્યું છે."

"તમો ગમે તેમ બોલો. પણ ભગવાન સૂર્યનારાયણમાં કદીજ અંધકાર મળવેજ નહિ." પાઠકજી પોતાની દંતપંક્તિનું પુનઃ પ્રદર્શન કરતા બોલ્યા."

પણ રમેશ તેમના આ ભાષણ તરફ દુર્લક્ષ કરતો બોલ્યો, "સાંભળો; હું મારી નેચ્છાનુસાર જેને જે આપુછું તેણે તે આનંદે અને સંતોષે ગ્રહણ કરવું. બેન પાર્વતી ક્યાં છે?"

"તે અહીંયાં આવી નથી, ઓરડામાં રડતી બેઠી છે." એક સ્ત્રીએ આવી જણાવ્યું.

"સાચે, તેનું બાપુપર ઘણુંજ હેત હતું." રમેશ બોલ્યો "તેમના સ્વર્ગવાસને આટલા દીવસો થયા પણ હજુ તેનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુજળ સુકાતું નથી. ખેર, તેને હું પંદર હજાર રૂપીયા આપુછું. વારૂ, હવે દુર્ગાબેન ક્યાં છે?"

રમેશના મુખમાંથી નામ નિકળતાંજ દુર્ગા હાસ્ય વદને આગળ આવી. તેને જોઇ રમેશ બોલ્યો. "દુર્ગાબેન, તમોને હું દસહજાર રૂપીયા આપુછું."

આ સાંભળી દુર્ગાનું હાસ્ય વદન કરમાયું, તે ખાટું મોઢું કરી બોલી:—કેમ વારૂ! પાર્વતી બેનને પંદર હજાર અને મને દસ હજાર કેમ!"

" તે તારા કરતાં પાંચ વર્ષે મોટી છે. "

" એમકે ? ત્યારે તો આ રૂપીયા પણ તેનેજ આપ ! મારે તે નહિ જોઇએ !" એમ કહી છણકામાં સાંથી ચાલી ગઈ.

દુર્ગા આ પ્રમાણે રીસાઇ ગઇ તે બદલ રમેશને કઇજ લાગણી થઈ નહિ તેના ગયા પછી તે બોલ્યો,—" દુર્ગાબેને આ રૂપીયાનો સ્વિકાર ન કર્યો. કાંઇ હરકત નહિ, હું આ રૂપીયા પણ તેની ઇચ્છા પ્રમાણે પાર્વતી બ્હેનને આપુછુ. "

દુર્ગાએ રીસમાં જે કહ્યું તે સત્ય ઠરે છે એમ જ્યારે પાઠકજીએ જોયું ત્યારે તે બોલ્યા " એમ ન કરો, દુર્ગાબેન રીસાઇ ગયાં છે, તે પાછાં આવશે, એટલે તેમના રૂપીયા તેમનેજ આપજો. "

રમેશ—દુર્ગાબેન મારાપર રીસાય ?

પાઠકજી—એને ભાઈપર નહિ તો અનાપર રીસાવું જોઇએ ?

રમેશે પાઠકજીના આ વાક્ય તરફ દુર્લક્ષ કરી બોલ્યા પ્રમાણેજ સઘળી વ્યવસ્થા કરી. ત્યારપછી તેણે પોતાની ફઇ, માશી, ભાણેજ ભાણીજીયો વગેરે સગાં વહાલાંને જે કઇ આપવુ હતું તે આપ્યું અને પછી નોકરો તરફ વળ્યો અને તેઓને પણ તેણે ખુશી કર્યા. રમેશે દરેકે દરેકને પોતાની મરજી પ્રમાણે જે કંઈ આપવાનું હતું તે આપીનેસંતોષ્યા. આ સઘળી વહેંચણી થઈ પણ તેમાં પાઠકજીનું નામે ન નિકળ્યું જેથી તેઓ ગભરાયા, તેઓથી મુંગું રહેવાયું નહિ ! રમેશ નોકરોને બક્ષીસ આપવાની ધાંધલમાં હતો ત્યાં તેઓ જઈ બોલ્યાઃ—

" તમારાં મોટાં બેન સ્વર્ગે સીધાવ્યાં તેથી શું તમે બનેવીને વીસાર્યો ? તેનો ભાગ અને અવસ્ય મળવોજ જોઇએ. મને મળતાં તેને મળ્યા સમાનજ છે."

" ઠીક છે. આપ જ્યારે ત્યાં જશો ત્યારે આપના હસ્તે તે ભાગ હું અવસ્ય મોકલી આપીશ."

" વારૂ ત્યારે મારો ભાગ ?" પાઠક મહાશય બળે બળે હાસ્ય વદન રાખી બોલ્યા !

" આ લ્યો " એમ કહી રમેશે તેમના હાથમાં એક રૂપીયો મુક્યો !

પ્રથમ તો પાઠક મહાશયને રમેશ પોતાની મશ્કરી કરે છે, એમ લાગ્યું, પણ જ્યારે રમેશ તે રૂપીયાપર એક કોડી સરખી ન આપતા તે સાંથી ચાલ્યો ત્યારે માત્ર તે ગભરાયા ! તોપણ તેઓ પોતાના મનનું સમાધાન કરતા સ્વગત બોલ્યા—" મને આ એક રૂપીયો લાખને ઠેકાણે છે !" (અપૂર્ણ).

प्राचिन हिंदनी सभ्यतानो विचार.

(અનુસંધાન પૃષ્ટ ૨૭૦ થી).

जर्मनी.

મ્યોર સાહેબ લખે છે કે, જેમ હિંદુઓ મનુને મનુષ્યોના મૂળ પુરૂષ તરીકે માને છે. તેવીજ રીતે જર્મની વાળાઓ પણ માને છે. અંગ્રેજીમાં મેન, (man) જર્મન અને

સંસ્કૃતમાં મનુ (monu) એકજ અર્થને સૂચવનાર છે. જર્મનોનો મેન્શ (mensch) શબ્દ સંસ્કૃત મનુષ્ય શબ્દને મળતોજ છે.

જર્મન શબ્દ એ સંસ્કૃત શર્મન્‌નો અપભ્રંશ છે, હિંદુસ્તાનમાં શર્મન્ એ ઉપાધિ બ્રાહ્મણોને સૂચવે છે. એથી એ સિદ્ધ થાય છે કે હિંદુમાંથી જે લોક જર્મની જઇને વસ્યા હતા તે બ્રાહ્મણો હતા. જર્મનોના કેટલાક રીત રિવાજો બ્રાહ્મણોને મળતા છે. જેવી રીતે સવારમાં ઉઠી સ્નાન કરવું, લાંબા વાળ રાખવા, ચોટલી બાંધવી, ઢીલા વસ્ત્રો પહેરવાં વિગેરે. સ્નાન કરવુ એ ઠંડા દેશનો રિવાજ નથી પણ ઉષ્ણ પ્રદેશનોજ રિવાજ છે.

આર્યાવર્તના ઉત્તર પશ્ચિમે જે શક નામની જાત રહેતી હતી, તેમનાં સંતાન તેજ સેક્સન લોક છે. સેક્સન (saxon) શબ્દ સક +સૂનુથી બન્યો છે. સૂનુનો અર્થ સંતાન છે. એ જોતાં સેક્સનનો અર્થ શકનાં સંતાન એવો થાય છે.

જર્મનો સ્વર્ગને તેજ નામથી ઓળખે છે. કર્નલ ટૅાડ લખે છે કે જ્યારે ઇંગ્લંડઅને યુરોપમાં સેક્સન જાતિનાં મોટાં મોટાં કારીગિરીવાળાં ચિત્ર, તેની કારીગરી અને તેની મૂર્તિયોને જોઇએ છીએ ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ અને ગોપિયો સાંભળી આવે છે.

ગ્રેટ—બ્રિટન.

પ્રાચીન કાળમાં ગ્રેટબ્રિટનમાં ડ્રૂયડ (Druid) નામનો એક જનસમુદાય હતો. તે લોક બૌદ્ધ મતાવલમ્બી હતા. તે જીવના આવાગમનના સિદ્ધાન્તને માનતા હતા જીવનાં પૂર્વજન્મ અને તેના નિર્વાણમાં તેમનો વિશ્વાસ હતો. ત્રિમૂર્તિમાં પણ તેનો વિશ્વાસ હતો. હિંદુઓનો વિશ્વાસ છે કે ઇશ્વર એક રૂપથી જગતની ઉત્પત્તિ કરે છે, બીજા રૂપથી તેનું રક્ષણ કરે છે, અને ત્રીજા રૂપથી તેનો સંહાર કરે છે. તે લોકોનું પણ તેવુજ માનવું હતુ. તેમની સંસ્થા જુદીજ હતી. અને ધાર્મિક રહસ્યોનો મર્મ બતાવવો એ તેમનું કામ હતું. જેવી રીતે બ્રાહ્મણો શાપ આપતા હતા તેવી રીતે તે પણ શાપ આપતા હતા. મોટા મોટા રાજાઓ પણ તેમનાથી બ્હીતા હતા. ડ્રૂયડ (Druid) શબ્દ દ્રૌપદેયનો અપભ્રંશ છે. દ્રૌપદેય એ ચંદ્ર વંશના દ્રુપદ રાજાનો સંતાન હતો. તેની પાસે ચંદ્રમાનું ચિન્હ રહેતું હતું જ્યારે બ્રિટન ઉપર રોમવાળાઓએ ચઢાઈ કરી ત્યારે ડ્રૂયડ લોક સેન્ટ અથવા મોનાદ્વીપમાં ચાલ્યા ગયા. મોના દ્વીપનું શુદ્ધ રૂપ મુનિ દ્વીપ છે. એકવાર વિષ્ણુ ભગવાનના વાહન ગરૂડ:શાક દ્વીપ (ગ્રેટ બ્રિટન)માંથી દ્વિજાતિયોના કોધ રાજાને હિંદુસ્તાનમાં ઉપાડી લાવ્યો હતો. આ બનાવ પણ આ દેશમાં હિંદુઓના રહેવાનું પ્રમાણ છે. કોલ બ્રુક સાહેબનું એક પુસ્તક (miscellaneous Essays) અને ગાડફ્ હિગિન્સ (Godfrey Higgins)નું પણ એક પુસ્તક (Celtic Druids) આ વિષય માટે અવલોકન કરવા જેવું છે.

સ્કેન્ડિનેવિયા.

આ દેશના મૂળ રહેવાસીયો હિંદુ-ક્ષત્રિયોનાં સંતાન હતાં. સંસ્કૃત શબ્દ સ્કન્ધનાભિ ઉપરથી સ્કેન્ડિનવિયા બન્યું છે. સ્કંધનો અર્થ સરદાર યા મુખ્ય, અર્થાત્ ક્ષત્રિય છે. અને તેથી ક્ષત્રિય અને સ્કેન્ડિનેવિયનનો અર્થ એકજ છે. તે નાઈડા નામના પુસ્તક ઉપરથી પત્તો લાગે છે કે ગેટિસયાન્ટ્સ લોક, જે સ્કેન્ડિનેવિયામાં પ્રથમ આવ્યા હતા, તેઅસિ કહેવાતા હતા. અને તેમના પ્રથમ નિવાસ-સ્થાનનું નામ પણ અસિગઢ પડ્યું હતું. મહાત્મા ઓડન (Oden) સ્કેન્ડિનેવિયામાં ઇસાનાં ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં આવ્યા હતા. તેમના

ઉત્તરાધિકારીનું નામ ગૌતમ હતું. આ વૃત્તાંત બુદ્ધના વખતનું વિક્રમ સંવત ૪૭૭ વર્ષ, અને ઈસ્વીસન ૫૩૪ વર્ષ પહેલાંનું છે.

આ દેશની દેવી દેવતાઓનું વર્ણન અને તેની વીર રસાત્મક કવિતા હિંદુઓને મળતી છે. આ લોકોના પ્રાચીન પુસ્તકનું નામ ઇદ છે. ઈદ શબ્દ વેદનો અપભ્રંશ હોય એમ લાગે છે. હિંદુસ્તાન અને સ્કેન્ડિનેવિયાના દિવસોના નામોનો અર્થ પણ એક સરખોજ છે.

અમેરીકા.

અમેરીકાની આશ્ચર્યજનક પ્રાચીન સભ્યતાનાં ચિન્હો ઉપર દૃષ્ટિ નાંખવામાં આવશે તો જણાશે કે, યુરોપ વાસિયોના પ્રવેશ કરતા પહેલાં ત્યાં કોઇ સભ્ય જાતિ રહેતી હતી. દક્ષિણ અમેરીકામાં મોટાં મોટાં નગરોનાં ખંડેરો, મજબૂત કોટ, સુંદર ભુવનો, જલાશયો, સડકો, નહેરો વિગેરે ચિન્હ મળી આવે છે. જેથી જણાય છે કે પ્રાચીનકાળમાં અહીં કોઇ ઉચ્ચ શ્રેણીનાં મનુષ્યો રહેતાં હશે. યુરોપીય પુરા વસ્તુવેત્તાઓ કહે છે કે, તે સભ્યતા બીજે કંઇથી નહિ પણ હિંદુસ્તાનમાંથીજ આવેલી હતી. બેરન હમબોલ્ટ મહાશયનું કહેવું છે કે, આ વખતે પણ અમેરીકામાં હિંદુઓના સ્મારક ચિન્હો મળી આવે છે.

પોકોક મહાશય કહે છે કે, પેરૂ નિવાસિયોના અને તેમના પૂર્વજ હિંદુઓના સામાજીક રીવાજો એક સરખા જણાય છે. પ્રાચીન અમેરીકાની ઇમારતોનો દેખાવ હિંદુઓના જેવો છે. સ્કવાયર સાહેબ કહે છે કે, જેવી રીતે બુદ્ધ મતના સ્તૂપ દક્ષિણ હિંદુસ્તાન અને તેના ઉપદ્વીપોમાં મળી આવે છે. તેવા મધ્ય અમેરીકામાં પણ મળી આવે છે, દેવી દેવતા- ઓ અને મહાત્માઓના પદ ચિન્હો (પગલાં) જેવી રીતે હિંદુસ્તાનમાં પૂજાય છે. જેવી રીતે લંકામાં ભગવાન બુદ્ધનો અને ગોકુળમાં શ્રી કૃષ્ણનાં પદ–ચિન્હો (પગલાં)ની પૂજા કરવામાં આવે છે, તેવીજ રીતે મેક્સિકોમાં પણ એક દેવતાનાં પગલાંની પૂજા થાય છે. જેમ સૂર્ય, ચંદ્ર, અને તેનાં ગ્રહણ હિંદુસ્તાનમાં મનાય છે, તેવીજ રીતે ત્યાં પણ મનાય છે. ઘંટા, ઘડિયાળ, શંખ વિગેરે જેવી રીતે હિંદુસ્તાનમાં તે વખતે વગાડવામાં આવે છે તેવીજ રીતે ત્યાં પણ તે વખતે વગાડવામાં આવે છે. ગ્રહણ વખતે સૂર્ય–ચંદ્રનું રાહુથી ઘેરાવું તે પણ તે માને છે. ત્યાંના પુજારી સાપ વિગેરેના ચિન્હો દંડમાં ધારણ કરે છે. એથી હિંદુસ્તાનના મહાદેવ, કાલીમાતા વિગેરે દેવી–દેવતાઓનું સ્મરણ થાય છે.

હિંદુસ્તાનમાં જેવી રીતે ગણપતિની મૂર્તિની પૂજા થાય છે, તેવીજ રીતે ત્યાં પણ એક તેવાજ દેવતાની પૂજા થાય છે. જે પ્રકારે હિંદુ ધર્મગ્રંથોમાં પ્રલયનું વર્ણન છે તેવીજ રીતે તે લોકોના ગ્રંથોમાં પણ છે. તેમાં એક કથા એવી છે કે, " તેમાં એક મહાત્માની આજ્ઞાથી સૂર્યની ગતિ રોકાઇ ગઇ હતી. અથવા સૂર્ય સ્થિર થઇ ગયો હતો. આપણા મહાભારતમાં પણ એક એવીજ કથા છે કે, જયદ્રથનો વધ કરવા સમયે શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞાથી સૂર્ય સ્થિર થઇ ગયો હતો. કૃષ્ણના મૃત્યુ વખતે પણ અર્જુનના શોકધ્વનિથી સૂર્યનો રથ રોકાઇ ગયો હતો. હિંદુઓની માફક અમેરીકાના મૂળ રહેવાસીયો પણ પૃથ્વીને કાચબાની પીઠ ઉપર સ્થિર થયેલી માને છે. સૂર્યની પૂજા બન્ને દેશમાં થાય છે. મેક્સિકોમાં સૂર્યનાં પ્રાચિન મંદિર છે. જીવના આવાગમનના સિદ્ધાન્તમાં પણ હિંદુઓના જેવોજ તેમનો વિશ્વાસ છે. ધાર્મિક વિષયો ઉપરાંત સામાજીક વિષયોમાં પણ ઘણે ભાગે મળતાપણું છે.

તેમના ઘણા રીતરિવાજો હિંદુઓ જેવાજ છે. તેમનો પહેરવેશ હિંદુઓના જેવોજ છે. તે પાવડીઓ પહેરીને ચાલે છે, અમેરીકામાં હિંદુઓ શ્રી રામચંદ્રજીના વખત પછી ગયા હતા. ઐતિહાસિક કથાઓથી પણ જણાય છે કે મહાભારતના યુદ્ધ પછી ઘણા વખત સુધી હિંદુઓ અમેરીકા જતા આવતા હતા. રામચંદ્ર અને સીતાજીની પૂજા તેમના અસલ નામ સાથે હાલ ત્યાં કરવામાં આવે છે. પેરૂમાં રામોત્સવ વખતે રામલીલા પણ કરવામાં આવે છે. અમે ટીકાવાળાઓની મકાનો બનાવવાની શૈલી, તેમની વાર્તાઓ, તેમના દાર્શનિક વિચારો, તેમના વર્તનની રીતભાત અને પ્રાચીન ઐતિહાસિક વાતો એવી છે કે જેના વિચાર કરતાં જણાય છે કે, એ લોકો હિંદુ જાતિમાંથીજ ઉત્પન્ન થયેલા છે એવું માનવું જ પડે છે. મહાભારતમાં લખ્યું છે કે અર્જુને પાતાલ દેશ જીતીને ત્યાંના રાજાની કન્યા ઉલૂપીની સાથે વિવાહ કર્યો હતો. તેને એક પુત્ર થયો કે જેનું નામ અર્વણ હતું. તે ઘણોજ પરાક્રમી યોદ્ધો હતો.

પ્રાચીનકાળમાં હિંદુસ્તાનમાંથી અમેરીકા જવાને માટે બે રસ્તા હતા. એક હિન્દુસ્તાનથી લંકા થઇ અથવા બંગાળની ખાડીમાંથી જાવા અને ઓનિયો થઇ અને મેક્સિકો પેરૂ અને મધ્ય અમેરિકા જવાતું હતું. બીજો ચીન, મંગોલિયા, સાઇબેરીયા અને બાહિરંગ આગળ થઇ ઉત્તર અમેરીકા સુધી જવાતું હતું.

આ વખતે જ્યાં બહિરંગ છે ત્યાં પૂર્વે જળ નહોતું, તે પહેલાં અમેરીકા સાથે મળેલો પ્રદેશ હતો. પછી ફેરફાર થવાથી ત્યા પાણી થઇ ગયું. જેમ પહેલાં એશિયા અને આફ્રીકા મહાદ્વીપની જમીન મળેલી હતી તેવી રીતે અમેરીકા દેશ પણ મળેલો હતો. હાલ એશિયા અને આફ્રીકા વચ્ચે સુવેજની નહેર અને એશિયા અને અમેરિકા વચ્ચે બહિરંગ છે. *

एरोप्लेन-हवाइ विमान.

આપણા શાસ્ત્રોમાં વિમાનોની વાર્તા વારંવાર આપણે સાંભળી છે, અને વાંચી છે. દેવો વિમાનમાં બેસી ફરતા હતા. લડાઇમાં વિમાનનો ઉપયોગ થતો વિગેરે આશ્ચર્યકારક વાતો આપણે જ્યારે વાંચતા ત્યારે તે વાતો અસંભવિત્ જેવી કેટલાકને જણાતી; પરંતુ તે હવે નજરે જોવા જેવું થયું છે. તેવાં હવાઈ વિમાનોનો ઉપયોગ ચાલુ લડાઇમાં છુટથી થાય છે.

ચાલુ લડાઇમાં જે હવાઇ વિમાનોનો ઉપયોગ થાય છે તેની બે જાત છે. એક જેપ-લીન અને બીજુ એરોપ્લેન. જેપ્લીન સંબંધી હકીકત આપણે આગલા માસના ભાગ્યોદયમાં વાંચી ગયા છીએ જેથી એરોપ્લેન સંબંધી કેટલીક હકીકત આ વખત આપવા વિચાર છે.

એરોપ્લેનમાં એક એંજીન જોડેલું રહે છે. તે એંજીન વડે બે બાજુની બે પાંખો બરાબર ચાલ્યાં કરે છે. પાંખોની ગતિના વેગને લીધે આ વજનદાર વિમાન પણ આકાશમાં સ્થિર રહી શકે છે.

વેગથી દોડતી રેલ્વે ગાડીની બારીમાંથી મુખને બહાર કાઢનારને પવનનો જોરથી

---

* કન્નોમલ, એમ. એ. ના હીંદી લેખનો અનુવાદ.

અને ગમે તેટલો સમય થાય પણ મન અને ચક્ષુ જોઇ સંતુષ્ટ થતાં નથી પણ તેમની નિરીક્ષણ—જીજ્ઞાસા વૃદ્ધિંગત થાય છે અને અંતે હૃદય અતૃપ્તજ રહે છે. નકશી તો એવી ખૂબીથી કરવામાં આવેલી છે કે એક પુષ્પ; વળી તેની અંદર પુષ્પ અને તેમજ હરેક પુષ્પની પાંખડી પણ ચોખ્ખી નજરે પડે છે. એકજ પથ્થરમાંથી આવું સુશોભિત કોતરકામ કરેલું જોઈ કાળજું કહ્યું કરતું નથી, બુદ્ધિ બહેર મારી જાય છે અને ઇતિહાસના વાંચન પ્રતાપે જાણેલી પ્રાચીન જાહોજલાલી અને કળા કૌશલ્યની ઉચ્ચતા તાદૃશ્ય થાય છે, ઘડીભર જૂના ગત સમયનો અને આધુનિક સમયનો મુકાબલો થાય છે અને તે સાથે હાલનું આળસ પ્રાબલ્ય અને નિરૂદ્યમતા જોતાં હૃદય ભડભડ ભડભડ બળે છે અને નિ:શ્વાસના ઉદ્‌ગાર નીકળે છે. આ દેવળમાં ફરતાં ફરતાં આ દહેરાં બંધાવનાર દાનવીર શેઠ વિમલશાહની ધનવિપુળતા, તેમનું ઔદાર્ય અને તેમની ધર્મનિષ્ઠાના વિચારો હૃદયમાં ઉદ્‌ભવે છે અને ધન્યના પોકાર સાથે શમી જાય છે. આજ દર્શાવી આપે છે કે જુના સમયમાં ધર્મ પર આસ્થા કેટલી હતી, ધર્મ માટે કેટલો અનહદ પ્રેમ હતો અને ધર્મની ખાતર સ્વાર્થના ભોગે કરોડો રૂપીઆનું બલિદાન અપાતું હતું. ક્યાં તે સુખી સમય કે જ્યારે ધર્મધ્વજા ગુજરાતમાં ફરકી રહી હતી અને લોકો ધર્મિષ્ટ અને આસ્તિક હતા. હાલમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં સ્વાર્થ અને ધર્મભ્રષ્ટતાએ પગ પેસારો કરી દીધો છે. નાસ્તિકોનું જુથ દિન પ્રતિદિન વધતુ જાય છે. અત્યારે શું કોઇ વિમલશાહ પાકશે? દેલવાડાના દેવળમાં ખરચાયેલા અબજો રૂપીઆ અત્યારે કોઈ ખરચનાર છે? પણ ક્યાં તે સમયની ધનાઢ્યતા અને જાહોજલાલી અને ક્યાં અત્યારની દરિદ્રતા અને દુર્બળતા? શું આવા સુખી દિવસો ફરીથી નહિં આવે? આળસનું આ વાહન કરી, ઉદ્યમને દેશવટો દઈ, એશ આરામમાં પડી રહેવું તેથી ઉન્નતિ થવાની નથી, શું આવી શોકકારક સ્થિતિમાં પડી રહેવાથી ધન પ્રાપ્તિ કે યશ પ્રાપ્તી થશે કે! કમર કસી ઉદ્યમ ખેડવામાં આવે અને આલસનાં બંધન તોડવામાં આવે તો કદાચ ભારતવર્ષના ઉજ્વળ દિવસો એકવાર ફરીથી પ્રાપ્ત થાય અને દારિદ્ર નષ્ટ થાય.

" All are architects of Fate,
Working in these walls of Time;
Some with massive deeds and great,
some with ornaments of rhyme;
Let us do our work as well,
Both the unseen and the seen. "

તે વિમલશાહ શેઠ અને શિલ્પકારોની કીર્તિના જીવતા જાગતા નમુના હજુ હયાત છે. અને મુક્ત કંઠે તેમની પ્રશંસાનાં સ્તોત્ર ગાઈ ગ્યા છે. તેમનાં નામ અમર થયાં છે. જગમાં કાંઇ વિરલ કાર્ય કરી પોતાની પાછળ પોતાના સારા નામની સુવાસ મૂકી જવા પ્રયત્ન કરવો કે ભવિષ્યમાં કોઇપણ આપણે માટે માનના અને યશના બે શબ્દો બોલી કૃતકૃત્ય થાય. ગયા કંઇ કંઈ વીર અને કવિ, સમાયાં છે કંઇ રાજ્ય અને મહાપુરૂષ ભૂતકાળની ખીણમાં ઉંડી; રહે છે દુનિયામાં ફક્ત એક નામ યશસ્વી, કાળના મુખમાં ગયું છે અને જશે સર્વ સમાઈ, એવાં કાંઈ કાર્ય કરો કે ભવિષ્યમાં તે તમારાં નામ પુકારી તમારી

બુદ્ધિ અને કીર્તિનું બીજાને ભાન કરાવે અને તમારા માટે અચરતાનો યશ પ્રાપ્ત કરે. ખરે—

" કામ કર દામનાં નામ અવિચળ રહે. "

આપણુ જીવતું સફળ કરવું હોય તો—

" વાસના વેરીને કામ એવાં કરો, નામ નિશાની રહી જાય જેથી,
દાખલો આપણો જોઇને કોઈ જન, મન થકી માની લે ધીર એથી. "

માઉન્ટ આબુપર શુક્લ પક્ષમાં જ્યારે કૌમુદી પૂર્ણ રીતે ખીલી રહી હોય, આકાશ તારાઓથી જળહળી રહ્યું હોય તેવા સમયે સંસ્કૃત કવિઓ વર્ણવી ગયા છે તેમ ડુંગરો તથા ભૂમિતલ સુખટના .રસથી કે ચંદનથી અર્ચિત હોય તેવો ભાસ થાય કે કદાચ રૂપેરી જાજમ સર્વત્ર બીછાવી હોય તેવું ચિત્ર લાગે. વળી જે કોઇ આવા સમયે ફરનાર મનુષ્ય જરા કલ્પનાશક્તિ દોડાવે કે તેનામાં દરેક વસ્તુમાં કાંઇને કાંઈ જોવાની ટેવ હોય તો તેને તારાઓમાં કંઇક નવું જોવાનું અને જાણવાનું મળે કે કદાચ તે જોઇ પણ શકે—

" Ye stars! which are the poetry of heaven!
If in your bright leaves we would read the fate
Of men and empires,'tis to be forgiven,
That in our aspirations to be great,
Our destinies overleap their mortal state
for ye are
A beauty and a mystery and create
In us such love × × ×

કુદરતના અભ્યાસી આવા શાંત અને આનંદદાયક સમયે શાંતિથી હૃદય રેલાવી પ્રભુ-કૃતિમાં કાંઇ સાર જોઇ તાત્પર્ય ખેંચ્યા વિના રહેજ નહિ.

અચલગઢમાં સોનાની મોટી મોટી મૂર્તિઓ છે. આ પણ પુરાણી ધર્માસ્થા અને ધનાઢ્યતાનું સ્મરણ કરાવે છે. ગુરૂશિખર સર્વ શિખરથી ઘણુંજ ઉંચું છે. ત્યાં જઇ આગળ પાછળ ઉપર નીચે નજર ફેંકતાં એક ચિત્રકાર કે કવિને યોગ્યચિત્ર મેદાનપટ પર આલેખાયલું દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. રોડઇ—લાઈટ=થોડા થોડા અંતરે છાયા ને પ્રકાશ જણાય છે. વરસાદ પડયા બાદ નીચે નજર કરતાં નાનાં નાનાં પાણીનાં ભરાયેલાં ખાબોચીઆમાં સૂર્ય-પ્રકાશ પડતાં જાણે ભૂમિ દર્પણથી મઢી લેવામાં આવી હોય તેવો ભાસ થાય છે. વળી જ્યારે વાદળાં પર્વતશૃંગો પરથી પસાર થતાં હોય ત્યારે સાક્ષર નરસિંહરાવની પર્વતમંડળને મેઘમંડળની લીટીઓ મનમાં તાજી થાય છે. વાદળાં હાથવેંતમાજ જણાય છે.

" ગિરિરાજ અસંખ્ય અહીં ભળીઆ,
ઘનના અનુકૂળ સખા મળીઆ;
ગિરિરાજ અને ઘનરાજ તણો,
અહિં ખેલ અલૌકિક આજ બન્યો;
ગિરિવૃન્દ અહો ! ઘન રાજ અહો !
મુજને તમ ખેલ વિશેજ અહો ! "

આબુ પરના જુદા જુદા દેખાવના ઘણા પરદેશી ચિત્રકારોએ ફોટા લીધા છે, અને આવી રીતે પોતાના બુદ્ધિબળથી કે પોતાની પિછીના પ્રભાવથી તેઓ બીજાને ગુજરાતના

એક સુંદર સ્થળની રમણીયતાનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે. કવિ અને તત્ત્વવેત્તા અહી કુદરત ખેલ અને અવનવા દેખાવ જોઈ પોતાની કલ્પનાશક્તિના તુરંગો દોડાવે અને અજબ વિશ્વ-રચના, પ્રભુલીલા, અને નૈસર્ગિક સૌંદર્યનો અનુભવ પોતાની લેખિનીના બળથી અન્ય જનને કરાવે ! યોગી અને રોગી આ સ્થળે આવી પોતપોતાની મનકામના પૂર્ણ કરે ! પ્રવાસીજન આ સ્થળે પ્રવાસ કરી મળતો આનંદ મેળવે અને પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરે ! બળતાં અને શોકાભિભૂત હૃદયો અત્રે આવી મનનો તાપ નીવારે અને શાંતિ ગ્રહે ! હરકોઇ મનુષ્ય અહીં મુલાકાત કરી કાંઇને કાંઈ લાભ મેળવી શકે તે નિર્વિવાદ વાત છે. આ આબુગિરિ એવો કૃપાળુ છે કે જે કોઈ જન તેના પ્રતિ જાય છે તેના તરફ તે પોતાનો હસ્ત અંતરિક્ષ રીતે લંબાવી તેના કોડ પૂરા કરે છે. પ્રભુની લીલા અપાર છે. સુંદરતાની ખૂબી ન્યારી છે. કુદરતથી મળતો આનંદ અવર્ણનીય છે. જીવ્યા કરતાં જોયું ભલું તે સત્ય છે.

ગૌતમાશ્રમ, પરશુરામાશ્રમ, વસિષ્ઠાશ્રમ, નખીતલાવ, (જે રૂષિઓના નખથીજ ખોદઈ હયાતીમાં આવ્યું હતું), અચલગઢ ને દેલવાડાનાં દેવળ જોઈ અને આ પવિત્ર અને ભવ્ય સ્થાનના નાયકોનાં દર્શન કરતાં તેમના જીવનમંથનાં પાનાં આપણી સમક્ષ ઉકલે છે અને કવિ લોન્ગફેલોની સુવિખ્યાત કડીઓનો હૃદયમાં આનંદપૂર્વક નિવાસ થાય છેઃ—

" Lives of great men all remind us,
We can make out lives sublime,
And, departing, leave behind ns
Footprints on the sands of time. "

આવાં રમણીય સ્થાન, જોઈ પુરાતન ઇતિહાસ, પુરાણ અને શાસ્ત્રપ્રતિ આપણું લક્ષ દોરાય છે અને ગૌતમઋષિ, પરશુરામ, વસિષ્ઠ, વિમલશાહ વિ. નાં કાર્ય અને જીવનની રૂપરેખા મન પર ઉંડી અસર કરે છે, તેમનો જીવન સુવાસ આપણા માનુષિક જીવનમાં મેળવી સંસારમાં ઉચ્ચ અને માનપ્રદ સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા ઉત્કંઠા થાય છે, અને કીર્તિમાન થવા પ્રબળ ઇચ્છા થઇ આવે છે

માઉન્ટ આબુ પરનાં વનરાજિ, ગિરિશૃંગ, જલઝરણાં, ફળફુલ પૂર્ણવૃક્ષ, લીલા વર્ણનો વિસ્તાર અને વસ્તુત સૃષ્ટિસૌંદર્ય જોતાં કોઇ મહા પુરૂષના પ્રભાવ અને પ્રતાપનું ભાન કે ગ્નાન થાય છે.—

" એક અચળને ભવ્ય વિશ્વમંદિર આ ભાસે,
અનુપમ ઘુમટ વ્યોમતણો જેનો ચોપાસે;
એક પુરૂષ મહાનતણી એ કીર્તિ ગાએ,
નીરખી શકે રૂડી પેર અહી જનકો વિરલા એ. "

આ વિખ્યાત આબુગિરિને કુદરતના—કોડીલા બાલકને તેના સુભાગ્ય માટે સાક્ષર દોલતરામની ટુકમાં ધન્યવાદ આપીએ તો અસ્થાને નહિંજ ગણાય.

" શોભા અપરંપાર, ગિરિવર, શોભા અપરંપાર.
નિરોગીને ઔષધકારક, ધન્વંતરી અવતાર. ગિરિવર.
શીતાતાપ વરષા હવ જ્વાલા, અગ્નિ નહી પલવાર. ગિરિવર.
પવન તરંગ ઉજાળા મારે, તેની નથી દરકાર. ગિરિવર.
ધન્ય ધન્ય તુજ જનને તે સ્થિતિ, સદા બને સુખકાર. ગિરિવર. "

આવી રીતે માઉન્ટ આબુને પૂર્ણરીતે અવલોકી, આનંદની મોજ ભોગવી, કુદરતની લીલા પ્રત્યક્ષ અનુભવી, પ્રભુની શક્તિનું દિગ્દર્શન કરી, તેના યશોગાન ગાઈ અને શાંતિ અને આરોગ્ય મેળવી મોટરમાં બેસી એકવાર ફરીથી સંસારના તાપ સહેવા ગૃહ પ્રતિ પ્રયાણ કરતાં આબુગિરિને નીચેના શબ્દમાં ઉષ્મલ પ્રણામ કરી કૃતાર્થ થઇએ.

" Adieu to thee, fair Abu ! How long delighted
The stranger fain would linger on his way !
Thine is a scene alike where souls united
Or lonely contemplation thus might stray,
Where Nature, nor too sombre nor too gay,
Wild but not rude, awful yet not austere,
Is to the mellaow Earth as Autumn to the year. "
(Byron).

પ્રિય પાઠક ! આપણો થોડા સમયનો સમાગમ અત્રે સમાપ્ત થાય તે પહેલાં આ સેવકે બુદ્ધિ અનુસાર રચેલી પુષ્પમાલામાંથી એકાદ પુષ્પ તને સુંદર નહિવો સુવાસિત જણાશે અને તારી મગજરૂપી ઘ્રાણેન્દ્રિયને કંઇક શાંતિ અને આનંદ અર્પશે તો આ મારો શ્રમ સફળ થયો હું માનીશ.

ભુલચુકની ક્ષમા માગ્યા વિના આપવી તે સજ્જન પુરૂષનો ધર્મ હોવાથી આ સ્થળે હું તારી ક્ષમા માગવાની આવશ્યકતા જોતો નથી.

" જય જય ગરવી ગુજરાત !
દીપે અરૂણું પ્રભાત,
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળઝળ કસુંબી, પ્રેમશૌર્ય અંકિત,
તું ભણુવ ભણુવ નિજ સંતતિ સઉને પ્રેમ ભક્તિની રીત.

कवि भूषण भट्ट.

(લે. પરિખ મણિલાલ કેશવલાલ—અમદાવાદ.)

આ કવિ પ્રસિદ્ધ કાદંબરીકાર કવિવર બાણભટ્ટના પૂત્ર થાય. તેની માતા મયુર પંડિતની પુત્રી થતી હતી. ખેદની વાત એટલીજ છે કે આ કવિ સંબંધી કાંઇપણ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. ' કાદંબરી 'ના ઉતરાર્ધ સિવાય આ કવિનો કોઇ ગ્રંથ પણ પ્રસિદ્ધીમાં નથી. તેણે પોતાના પિતાની અપૂર્ણ રહેલી ' કાદંબરી ' નામના ગ્રંથને પૂર્ણ કર્યો ન હોત તો વખતે આજ તેનું નામ પણ ગુપ્ત થઈ ગયું હોત. આ કવિએ કાદંબરીના ઉતરાર્ધપર પોતાનું નામ નિશાન કાંઈ રાખ્યું નથી છતાં પણ બીજી કેટલીક માહિતી પરથી સંસ્કૃત પંડિતોએ તેનું નામ શોધી કાઢયું છે.

બાણભટ્ટની કાદંબરીના સબંધમાં એક ચમત્કારીક વાત ચાલે છે તે અત્રે કહેવી અનાવશ્યક નહિ ગણાય. આ ગ્રંથના બે ભાગ છે—પણ તે કવિકૃત નહોતા કાલકૃત છે !

કાદંબરી અર્ધી રચાઇ ન રચાઈ તેટલામાં મૃત્યુએ તેનાપર વિજય મેળવ્યો ! એ ઘણુંજ ખોટું થયું ! સમગ્ર ગ્રંથ કવિની યોજના પ્રમાણે તેનાજ હસ્તે પૂર્ણ થયો હોત તો કેવી મજા પડત ! કાદંબરીના અંતઃકરણમા પિતાએ ભરી મૂકેલા વિચાર પુત્રેજ બહાર કાઢવા જોઇએ એવો વિધિનો સંકલ્પ હોવાથી તેણે પિતા પુત્રની અને કાદંબરીના વિચારનો વિયોગ કરાવ્યો એમ કહેવુ અમને ઉચિત લાગે છે. કાદંબરીનુ તે વાક્ય ' હું તે કુમારને શુ સંદેશો મોકલું ' એવું છે; અને તે અપૂર્ણ રહેલું ભાગ્યજ ઉતરાર્ધમાં ભૂષણભટ્ટે પુર્ણ કર્યું છે. આ કવિએ આ પ્રકારે કાળની અવકૃપાથી પોતાના પિતાની અપુર્ણ રહેલી રચનાને ઉત્તમ શોભા રૂપ કૃતિ કરીને પુર્ણતાએ પહોચાડી ! આ કાર્ય અન્ય કોઇના હાથે થાત નહિ અને આવો સુંદર ગ્રંથ જેવોને તેવો અપુર્ણ રહેત. અનુભવી પિતાની કૃતિને અનુભવી પુત્ર પુર્ણ કરવી ઘણી દુર્ઘટ નથી, પણ બીજાના ગ્રંથમાં ઉમેરો કરી બન્નેને એક રસ કરી દેવાનું કાર્ય ખરેખર અત્યંત કઠીણ છે. એમ કહેવાય છે કે ' કાદબરીનો અપુર્ણ રહેલો ભાગ પિતાના વર્ષ શ્રાદ્ધના પુર્વે એટલે એકજ વર્ષની અંદર પુર્ણ કરવાનો તેણે સંકલ્પ કર્યો હતો અને તે તેણે નિશ્ચયપુર્વક પુર્ણ પણ કર્યો.'

" તેણે રચેલો ઉતરાર્ધ જોકે પુર્વાર્ધની સરખામણીમાં મૂકાય નહી તેમ છતાં એટલું તો ખાત્રીપુર્વક કહી શકાય કે રસિક વાચકોની સેવા અન્ય કોઇના પણ હાથે તેના જેવી ઉત્તમ પ્રકારે થવી અશક્ય હતી. પિતાની સાથે નિરંતર સહવાસ હોવાથી અને વિશેષતઃ તેનો અભ્યાસ પણ બાલપણથી પિતાની પાસેજ થયેલો હોવાથી તેના કવિત્વપણાની છાપ તેના પર પડવાનો જેટલો સંભવ હતો તેટલો અર્થાત્ બીજાપર પડવાનો નહોતો. પછી તે બીજાની બુદ્ધિ ગમે તેટલી વિલક્ષણ અને તેનો કાદંબરી સાથે ગમે તેટલો પરિચય હોય તો પણ શુ ! બાણભટે આ કાર્ય પોતેજ પુર્ણ કર્યું હોત તો હાલના કરતાં તે દોઢું થાત અને ઉતરાર્ધમાં હાલ છે તેના કરતાં પણ પુષ્કળ રસ આવત એમાં કંઇપણ શંકા નથી; તથાપિ પિતાએ અંતકાળે સુચવેલા અલ્પ માત્ર સંવિધાનક પરથી મૂળ ગ્રંથને વિસંગત ન થાય તેવી રીતે પુત્રે કથાનો શેષ ભાગ લખ્યો એ કાંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. " વળી આ હકીકતપરથી સિદ્ધ થાય છે કે બાણભટ્ટને ' પોતાનો પુત્ર પોતાનો ગ્રંથ ઉત્તમ પ્રકારે પરિપુર્ણ કરશે ' એવી ખાત્રી હતી અને તેથીજ તેણે તે ગ્રંથ પૂર્ણ કરવાની પોતાના પુત્રને આજ્ઞા કરેલી; નહિતો તે તેને ખાસ કહેત નહિ ભૂષણભટ્ટ કેટલા વિદ્વાન હતા તેની આ બાણ ભટ્ટના કથનની ખાત્રી થાય છે.

ઉતરાર્ધના આરંભમાં ભૂષણભટે નમન કરેલું છે; તેમાં તેની ઘણી કુશળતા દેખાઈ આવે છે. શિવ અને પાર્વતીની એક રૂપતા વર્ણવીને તેણે તેમને નમન કર્યું છે. આ ઉપરથી તેમની જેવી એકરૂપતા છે તેવીજ આ બન્ને ભાગની એકાકારતા કરવાનું તેણે સૂચન કર્યું છે ! તે પદ્ય નીચે પ્રમાણે છે —

" देह द्वयार्ध रचना घटितं शरीर ।
मेकं द्वयोरनुप लक्षित संधि भेदम् ॥
वन्दे सुदुर्घट कथा परिशेष सिद्धयै ।
सृष्टे गुरु गिरिसुता परमेश्वरौ तौ ॥ १ ॥

"પિતાની અપુર્ણ રહેલી કૃતિ મેંજ પુર્ણ કરી." એમ સ્પષ્ટપણે ન કહેતાં ભૂષણ ભટ્ટ તેજ હકિકત કેવી મોહક રીતે અને વિનયથી કહે છે તે જુઓઃ—

गंगां प्रविश्य शुचि तन्मयता मुपेत्य ।
स्फीताः समुद्र मितरा अपि यान्ति नद्यः ॥
आ सिंधु गामिनी पितुर्वचन प्रवाहे ।
क्षिप्ता कथानु घटनाम मयापि वाणी ॥ २ ॥

ગંગામાં અન્ય નદીઓનો પ્રવાહ મળતાં તે તદ્રૂપ થઇને ગંગા રૂપેજ સમુદ્રપર્યંત જાય છે, તેજ પ્રમાણે ગંગા સરખી (પ્રસન્ન અને મધુર) પિતાની વાણી રૂપી ગંગાના પ્રવાહમાં મેં પણ મારી વાણી મેળવી દીધી. અર્થાત્ તે પણ તદ્રૂપ થઇ એ કહેવાની જરૂર નથી !

(અપૂર્ણ.)

नूतन वर्षाभिनंदन.

(કોમળ કાયા કા કરમાવો—એ રાહ.)

નૂતન વરસે જીવનક્ષેત્રે શુભ ઈચ્છા બીજ વાવું હું;
હૃદયવાપિના હર્ષ હોરીએ પ્રીતિ વારિ સીચું.
સુખ સંપત્તિ વેલડી વધજો,
આનંદ કેરા ફુલડાં ખીલજો;
યશગન્ધિ બ્હેકી રહેજો.
રમણિક વાટિકામાહિ સુકૃત્યોનાં વૃક્ષો વધજો;
સદ્વર્તનની સ્નિગ્ધતાઓ પ્રેમે મેટી સેજો.
ચાતિ કોકીલ મંજુલ કરજો,
સંપ ભ્રમર ગુંજારવ કરજો;
ઇષ્ટસિદ્ધિ ફળ ભોગવજો.

કેટક.

अमदावादनी जागतिनुं अठवाडियुं.

પરિષદો.

આ અઠવાડીયામા અમદાવાદમા પ્રોવીન્શ્યલ કૉન્ફરન્સ (પ્રાંતિક પરિષદ) તા. ૨૧-૧૦-૧૬ થી ૨૩-૧૦-૧૬ સુધી ઑનરેબલ મી. મહમદઅલી ઝીણાના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. ટેમ્પરન્સ કૉન્ફરન્સ (મદ્યપાન નિષેધક પરિષદ) તા. ૨૨-૧૦-૧૬ ના રોજ ઑનરેબલ મી. ગોકળદાસ કહાનદાસ પારેખના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. એજ્યુકેશનલ કૉન્ફરન્સ (કેળવણી પરિષદ) તા. ૨૩ તથા ૨૪ મીના રોજ ઑનરેબલ મી. ચિમનલાલ હરીલાલ સેતલવડના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. સોસીયલ કૉન્ફરન્સ (સંસાર સુધારા પરિષદ) તા. ૨૩ તથા ૨૪ મીના રોજ ઑનરેબલ મી. રઘુનાથ પુરૂષોત્તમ પરાંજપે, પ્રિન્સીપાલ ફરગ્યુસન કૉલેજના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી.

મંડપ.

સાબરમતી ઉપર આવેલા એલીસબ્રીજની પાસે શેઠ મંગળદાસ ગીરધરદાસની જમીનમા એક સુશોભિત મંડપ બાંધવામા આવ્યો હતો તેની પાસેના નગરશેઠના બંગલામા પ્રોવીન્સ્યલ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ ઑનરેબલ મી ઝીણા તેમજ ઑનરેબલ મી ચેતલવાડનો મુકામ આપ્યો હતો તેમજ આજુબાજુના બીજા બંગલાઓમા બહારના ડેલીગેટોને ઉતરવાની તેમજ જમવાની ઘણીજ સારી સગવડ કરવામા આવી હતી

તા ૧૯-૧૦-૧૬ ના રોજ સવારની મેલમા સોશીયલ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ ઑનરેબલ મી પરાંજપે પધાર્યા હતા તેજ દિવસે સાંજના ૫ા વાગે તેમણે પ્રેમાભાઇ હૉલમા "Morleys Compromise" ઉપરનુ ભાષણ આપ્યુ હતુ

તા ૨૦-૧૦-૧૬ ના રોજ સવારના છાા વાગે મેલમા પ્રોવીન્સ્યલ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ ઑનરેબલ મી મહમદઅલી ઝીણા અને એજ્યુકેશનલ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ ઑનરેબલ મી ચિમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડ આવી પહોચ્યા હતા તેમને આવકાર આપવાને રીસેપ્શન કમીટીના મેમ્બરો અને અમદાવાદના આગેવાન ગૃહસ્થો સ્ટેશન ઉપર હાજર રહ્યા હતા તેઓ પધારતાજ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે તેમને આવકાર આપી રીસેપ્શન કમીટીના પ્રમુખ શેઠ શ્રી મગળદાસ ગીરધરદાસે તથા બીજાઓએ હારતોરા પહેરાવી યોગ્ય સત્કાર કર્યો હતો તે પછી બે ઘોડાની બગીમાં તેમને બેસાડવામા આવ્યા હતા આગળ વૉલંટીયરોની હાર સાથે નોબતના વગાના નાદ સાથે તેમના આગમનની સુચના કરતી ચાલતી હતી ઑનરેબલ મી ઝીણાની સાથે શેઠ શ્રી મગળદાસ તથા સામે અત્રેના પ્રસિદ્ધ બૅરીસ્ટર અને કૉન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી મી જીવણલાલ વ્રજરાયે બેઠક લીધી હતી તે પછીની ગાડીમા એજ્યુકેશનલ કૉન્ફરન્સના પ્રમુખ ઑનરેબલ મી ચીમનલાલ સેતલવાડ તથા તેમની સાથે લોકમાન્ય શ્રીયુત્ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી બીરાજ્યા હતા સ્ટેશનથી ત્રણ દરવાજા સુધી રીચીરોડ ઉપરના વેપારીઓએ અને તે આગળ મંડપ સુધી વાવટા અને તોરણોથી રસ્તાને શણગારવામા આવ્યા હતા અને એવી રીતે ઑનરેબલ મી ઝીણાને અમદાવાદની પ્રજાએ ઉત્સાહભેર આવકાર આપી તેમના બંગલે પહોંચાડવામા આવ્યા હતા

તા. ૨૧-૧૦-૧૬ શનિવાર

સવારની મેલમા મી તીલક, મી દેવધર અને બીજા પ્રતિષ્ઠિત ડેલીગેટો આવી પહોચ્યા હતા

મી તીલકને આવકાર આપવા અમદાવાદના પ્રખ્યાત ઘણા શહેરીઓ સ્ટેશન ઉપર હાજર થયા હતા અને મી તીલકની ગાડીના ઘોડા છોડી નાખી પ્રજા વર્ગના માણસોએ ગાડી હાથે ખેંચી અને સ્ટેશનથી તે રીચીરોડ માણેકચોક અને છેક મંડપ સુધી માનભેર તેમને ઉતારે પહોચાડવામા આવ્યા હતા

પ્રોવીન્શ્યલ કૉન્ફરન્સ

તે પછી બરોબર ૧૧ા વાગે કૉન્ફરન્સ ભરાઇ હતી તેમા નિવેદનું ગાયન બાનુએ તન્ત્રથી ગાવામા આવ્યુ હતુ

૧.
વન્દે માતરમ્
સુજલાં સુફલાં મલયજ શીતલામ્
શસ્ય શ્યામલાં માતરમ્
વન્દે માતરમ્
શુભ્ર જ્યોત્સ્ના પુલકિત યામિની
ફુલ્લ કુસુમિત દ્રુમદલ શોભિની
સુહાસિની સુમધુર ભાષિણી
સુખદા, વરદા, માતરમ્ માતરમ્
વન્દે માતરમ્

૨.
જય જય ગરવી ગુજરાત.
દીપે અરૂણું પરભાત.
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કસુંબી, પ્રેમ શૌર્ય અંકિત
તું ભણવ ભણવ નિજ સંતતી સઉને
પ્રેમ ભક્તિની રીત
ઉંચી તુજ સુંદર જાત. જય જય.
ઉત્તરમાં અંબા માત, પૂરવમાં કાળી માત.
છે દક્ષિણ દિશમાં કરંત રક્ષા, કુન્તેશ્વર મહાદેવ
ને સોમનાથ ને દ્વારિકેશ એ
પશ્ચિમ કેરા દેવ.
છે સહાયમાં સાક્ષાત. જય જય.
નદી તાપી નર્મદા જોય મહીને બીજી પણ જોય
વળી જોય સુભટના જુદ્ધ રમણને, રત્નાકર સાગર
પર્વત ઉપરથી પર્વજો.
દે આશિષ જયકર
સંપે સોહે સઉ જાત. જય જય.
તે અણહિલ વાડના રંગ તે સિદ્ધરાજ જયસિંહ
તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ થાશે સત્વર માત.
શુભ શુકન દીસે મધ્યાહ્ન શોભશે.
વીતી ગઈ છે રાત
જન ઘૂમે નર્મદ સાથ. જય જય.

स्वागत मंडळना प्रमुखनुं भाषण.

સત્કાર.

પ્રતિનિધિ બંધુઓ, સન્નારીઓ અને સદ્‌ગૃહસ્થો !

આ પરિષદ્‌ના સ્વાગત મંડળ તરફથી અને ગુજરાતના આ પ્રાચીન તથા ઐતિહાસિક પાટનગર તરફથી તમોને અંતઃકરણપૂર્વક આવકાર આપતાં મને અત્યંત હર્ષ થાય છે.

આ મુંબઇ ઇલાકાની ૧૬ મી પ્રાંતિક પરિષદ્‌ની બેઠકમાં ભાગ લેવાને તમો સઘળા ઇલાકાના જુદા જુદા જીલ્લાઓમાંથી અને દૂરના ભાગોમાં મોટી અંગત અડચણો વેઠીને અહીં પધાર્યા છો તે માટે હું તમારો ખરા દિલથી આભાર માનું છું. આપની સગવડને માટે અમે જે કાંઇ નમ્ર ગોઠવણો કરી શક્યા છીએ તે માટે હું મારી તરફથી તેમજ સ્વાગત મંડળ તરફથી તમારી ક્ષમા ચાહું છું. જોકે હું તમોને ખાત્રી આપું છુ કે અમે તે માટે પુરતો શ્રમ ઉઠાવ્યો છે, છતાં સગવડો કરવામાં જે કાંઇ ખામીઓ રહી ગઇ હોય તે માટે અમને દરગુજર કરવામાં આવશે એવી હું આશા રાખું છું.

આગલી પ્રાંતિક પરિષદો.

આ બીજી વખત અમદાવાદ પ્રાંતિક પરિષદ્ ભરવાને ભાગ્યશાળી થયુ છે. ૧૮૯૩ માં આ શહેરમાં ૬ ઠી પ્રાંતિક પરિષદ્ મર્હુમ મી. આર. એમ. સયાનીના પ્રમુખપદ હેઠળ ભરવામાં આવી હતી. તે પહેલાંની પાંચ પરિષદો પૂના ખાતે ભરવામાં આવી હતી અને પ્રાંતિક પરિષદ્‌ની યોજના પણ સૌથી પહેલી પૂના ખાતેજ કરવામાં આવી હતી. ત્યારપછી ૭ મી, ૮ મી અને ૯ મી પરિષદ્ અનુક્રમે ૧૮૯૪ માં મુંબાઇ ખાતે, ૧૮૯૫ માં બેલગામ ખાતે અને ૧૮૯૬ માં કરાંચી ખાતે ભરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ત્રણ વર્ષના ગાળા પછી ૧૦ મી, ૧૧ મી, ૧૨ મી અને ૧૩ મી પરિષદ્ અનુક્રમે ૧૯૦૦ માં સતારા ખાતે, ૧૯૦૧ માં મુંબાઇ ખાતે, ૧૯૦૨ માં સોલાપુર ખાતે તથા ૧૯૦૩ માં ધારવાડ ખાતે ભરવામાં આવી હતી. ત્યારપછી પુનઃ ૩ વર્ષનો ગાળો પડયો હતો અને ૧૪ મી પરિષદ્ સુરત ખાતે ૧૯૦૭ માં મળી હતી. ત્યારપછી બનેલા બનાવોનું વર્ણન કરવાની કશી જરૂર નથી, પરન્તુ એટલું કહેવુજ બસ થશે કે ગયે વર્ષે પૂના ખાતે પરિષદ્ મળી હતી અને એટલા વખતના ગાળામાં રાજદ્વારી કાર્ય કરનારાઓનો એક પક્ષ જુદે જુદે વખતે પરિષદ્‌ના આકારમાં એકત્ર થયો હતો. આ વર્ષે અહીં પરિષદ્ બીજી વખત એક સુવિખ્યાત મુસલામી ગૃહસ્થના પ્રમુખપદ હેઠળ મળે છે, જે બતાવી આપે છે કે પ્રજાકીય હિતને અર્થે આ ઇલાકો નાત–જાત કે ધર્મ–પંથનો કશો ભેદ ધ્યાનમાં રાખતો જ નથી.

યુરોપીય વિગ્રહ અને હિંદની સેવા.

આ વખતે આપણા ના. શહેનશાહ પ્રત્યે આપણી અડગ વફાદારીની અને તાજ પ્રત્યે સંપૂર્ણ ભક્તિની લાગણી જાહેર કરવાની મારી ફરજ છે. હાલનો મહાન્ વિગ્રહ આખી દુનિયાનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યો છે અને તેની શરૂઆતના વખતથી જ હિંદે પોતાની બ્રિટિશ રાજ્ય પ્રત્યેની વફાદારી તથા મજબુત સંબંધ જાળવી રાખવાની લાગણી દર્શાવી છે. દેશી રાજાઓથી માંડીને ખેડૂતોએ પણ એક સરખી લાગણીથી નાણાંની તથા માણસોની મદદ આપી છે અને તમો જાણો છો કે અત્યારે આપણા બહાદુર હિંદી સૈનિકો, બ્રિટિશ, ઓસ્ટ્રેલિયન, કેનેડીઅન, ન્યુઝીલાંડર અને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના બીજા અનેક જાતોના લડવૈયાઓની સાથે યુદ્ધભૂમિમાં લડી રહ્યા છે. વિગ્રહની શરૂઆતમાં જે હિંદી સૈન્ય ફ્રાન્સમાં ગયું હતું તેણે ફ્રાન્સનું કેલે બંદર જર્મનોના હાથમાં જતું અટકાવ્યું હતું અને એમ રીતે યુદ્ધનો મરજો મામલો ફેરવાઇ ગયો હતો. હિંદુસ્તાન સારી પેઠે સમજે છે કે આ લડાઇમાં ભાગ લેવાનો ઇંગ્લાંડનો હેતુ પોતાના સ્વાર્થનો નથી. પરન્તુ તેનો હેતુ ન્યાય તથા માનુષીપણાનું રક્ષણ કરવાનો, પાશ્ચિમાત્ય સુધારાને પ્રગતિમાન રાખવાનો તથા બેલ્જીઅમ જેવી ઓછાં

બળવાળી પ્રજાને આપેલું વચન નિભાવવાનો છે. હિંદ એમ પણ સમજે છે કે જ્યાં ન્યાય તથા માનુષીપના રહેલાં હોય છે ત્યાં જ છેલ્લો વિજય પણ હોય છે અને વળી તે એટલું પણ જાણે છે કે 'સ્વતંત્ર પ્રજાઓની જનની' તરીકે ઈંગ્લાંડની ગણના થઈ છે અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેવું જ રહેશે, તેથી ઈંગ્લાંડને ટેકો તથા મદદ આપવાથીજ હિંદની એક પ્રજા તરીકેની ભવિષ્યની પ્રગતિ સંપ્રાપ્ત કરી શકાશે. બ્રિટિશ તાજ પ્રતિની હિંદની વર્તમાન તથા ભાવી રાજનિષ્ઠાનો સ્પષ્ટ ગૂઢાર્થ એ જ છે, તેથી તાજ પ્રત્યેની આપણી નમ્ર વફાદારીનું દર્શન કરાવીને અને મિત્રરાજ્યોને વિજય મળે તે માટે પ્રભુપ્રાર્થના કરીને આપણે આપણું કામ શરૂ કરીશું.

વિષયોનું દિગ્દર્શન.

તમારી સમક્ષ જે વિષયો વિચારણાને માટે રજુ કરવામાં આવશે તે વિષે હવે હું જણાવીશ. પહેલો અને વિશેષ અગત્યનો વિષય ઉદાર બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના આશ્રય હેઠળ સંસ્થાનોના જેવું સ્વરાજ્ય (સેલ્ફ-ગવર્મેન્ટ અથવા હોમ-રૂલ) પ્રાપ્ત કરવાને લગતો છે. ત્યારબાદ લોકલ બોર્ડો, મ્યુનિસિપાલીટીઓ અને ગ્રામ્ય પંચાયતનું પ્રાચીન ધોરણ સજીવન કરવાની અગત્ય વિષેના સવાલો તમારૂં ધ્યાન ખેંચશે. ઉંચી જાહેર સરકારી નોકરીમાં હિંદવાસીઓનું ઓછું પ્રમાણ અને જમીનની મહેસુલને લગતા સવાલો પહેલેથી જ હિંદના દેશભક્ત નરોનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યા છે, અને એ બાબતોમાં આપણી ખરેખરી ફરિયાદો દૂર કરવાને સંતોષકારક પગલાં ભરવામાં આવ્યાં નથી એ ખેદની વાત છે. કેળવણીનો વિષય એવો છે કે જેના સંબંધે લેવામાં આવેલી ગમે તેટલી મહેનત પણ ભાગ્યે જ પૂરતી લેખાશે. આજ મંડપમાં એક કેળવણી પરિષદ્ ભરાવાની છે, પરન્તુ પ્રાથમિક, માધ્યમિક તથા ઉંચી કેળવણીના સંબંધમાં તમારો અભિપ્રાય પણ તમારે દર્શાવવાનો છે. પાશ્ચિમાત્ય દેશો વ્યાપાર અને વિજ્ઞાનમાં આટલાં આગળ વધ્યાં છે તે તેઓનાં ઉંચા પ્રકારનાં કેળવણીને લગતાં ખાતાંઓ તથા સગવડોને આભારી છે. તે સાથે તમારે અમારી કેટલીક સ્થાનિક હરકતો વિષે પણ વિચાર ચલાવવાનો છે, જેવી કે વીરમગામ અને કાઠિયાવાડની સરહદપરનાં કેટલાંક સ્થળોએ લેવાતી જકાતની બાબત, આબકારી અને રેલ્વેને લગતી હાડમારીઓની બાબતમાં સરકારી મહેસુલના તથા વગસગ ધરાવતા રેલ્વે કોર્પોરેશનના બળવાન વિરોધની સામે આપણને કામ લેવાનું છે. તે સિવાય બીજા કેટલાક વિષયો પણ ધ્યાન આપવા જેવા છે.

ગુજરાતની આધુનિક પરિસ્થિતિ.

ગૃહસ્થો! સ્વાગત મંડળે પ્રમુખ તરીકે પસંદ કરીને મને અંગત માન આપ્યું નથી, પણ પ્રજાના બંધારણની સઘળી હીલચાલોમાં વ્યાપાર અને ઉદ્યોગ એક અગત્યનો ભાગ ભજવે છે, એ માન્યતા પ્રત્યે તેણે પોતાની સહાનુભૂતિ દર્શાવી છે. તમારામાંના જેઓ આ પ્રાચીન નગરમાં પહેલવહેલા જ આવ્યા હશે, તેઓ અમદાવાદના રેલ્વે સ્ટેશનમાં ટ્રેન પેસતાંની સાથે જ સંખ્યાબંધ મીલોની ચીમનીઓ જોઈને આશ્ચર્ય પામ્યા હશે. આ ઉપરથી તમે એમ માનવામાં દોરાઇ ગયા હશો કે ગુજરાત ઉદ્યોગોનું એક મોટું જૂથ હોવું જોઇએ પરંતુ એ અસત્ય વિચારને સુધારવાને હું કહીશ કે એકંદર રીતે જોતાં ગુજરાતનો મુખ્ય આધાર ખેતીવાડી ઉપર રહેલો છે. જો તમે વસ્તીની ગણત્રીનો અહેવાલ કે કારોબારી અહે-

વાલ તપાસશો, તો જણાઈ આવશે કે બ્રિટિશ ગુજરાતમાં માથાદીઠ એક એકર જેટલી પણ ખેતીની જમીન ભાગ્યેજ આવે છે અને ખેતી કરી શકાય તેવી પડતર રહેલી બાકીની જમીન પણ એટલી થોડી છે કે ઘાસચારાનો સવાલ બાજુએ ગેરતાં એ સઘળી જમીન ખેડાય તોપણ તેથી વસ્તુસ્થિતિમાં ભાગ્યે જ મોટો ફેરફાર પડે. વસ્તીપત્રક પ્રમાણે બ્રિટિશ ગુજરાતમાં લગભગ ૪૦ શહેર છે, પરંતુ ખરાં શહેર માત્ર ચારજ છે; અમદાવાદ, સુરત, ભરૂચ અને કેટલેક અંશે ગોધરા. બ્રિટિશ ગુજરાતમાં દર ચોરસ માઇલે વસ્તીનું પ્રમાણ ૨૬૫ જેટલું અને ખેડા જીલ્લામાં ૪૫૦ જેટલું છે, ત્યારે ફ્રાન્સ જેવા આબાદ અને ઉદ્યોગી મુલકમાં એ પ્રમાણ ૧૬૦ જેટલું છે. ઉત્તર હિંદના જેવી મોટી નહેરો કે મદ્રાસ ઇલાકા જેવાં મોટાં તળાવો ગુજરાતમાં નથી. આવી સ્થિતિમાં બ્રિટિશ ગુજરાતની ખેતીવાડીની પેદાશ તેની પોતાની વસતીના ગુજરાનને માટે જોઈએ તે કરતાં ભાગ્યેજ વધારે ઉતરે છે. બ્રિટિશ ગુજરાતમાં સરાસરી જમાબંદીનો દર રૂ. ૪–૧–૭ છે, અને દર પંચમહાલ વિનાના ભાગમાં છેલ્લા દુકાળને લગતા કમિશને કરેલા ઠરાવ મુજબનો છે, એટલે કે કુલ પેદાશના લગભગ ૨૦ ટકા જેટલો છે, પરન્તુ વસ્તુતઃ કેટલાક હુંશિયાર ટીકાકારોના અભિપ્રાય મુજબ તે દર એકંદર આવકના ⅓ ભાગ જેટલો છે. બ્રિટિશ ગુજરાત જેવા રૈયતવારી ધોરણવાળા પ્રદેશમાં હિંદુ અને ઇસલામી વારસા હકના કાયદાને પરિણામે ખેતીવાડીના નાના નાના ટુકડા ધરાવનારા સંખ્યાબંધ જમીનદારો અસ્તિત્વ ધરાવતા હોય એ તો સ્વાભાવિકજ છે.

ત્યારે ગુજરાતનું ગૌરવ શામાં સમાએલું છે?

આ ઉપરથી સ્વાભાવિક રીતેજ એવો સવાલ ઉઠે છે કે ગુજરાતનું બળ અને ગૌરવ શામાં સમાઇ રહેલું છે? મનુષ્ય જાતની પ્રવૃત્તિની કઇ શાખાઓમાં ગુજરાતે ભૂતકાળમાં નામના મેળવી છે અને કઇ દિશામાં તેની ભવિષ્યની આબાદી સમાએલી છે? કચ્છથી મુંબઈ સુધીના પ્રદેશમાં જે જુદી જુદી જાતો વસેલી છે તેઓ પોતાના ભૂતકાળના ઇતિહાસમાં અને ભવિષ્યની ખીલવણીમાં કાંઇ લાગણીઓ અને બુદ્ધિવિભવ પ્રદર્શિત કરે છે? અને વીશમી સદીમાં જે પ્રજાકીય જીવનની જાગૃતિ થવા લાગી છે તેમાં ગુજરાત કેવી રીતે ભાગ લે છે?

ગુજરાતના પ્રાચીન વેપારની જાહોજલાલી.

ઇતિહાસ ઉપરથી આપણને માલુમ પડે છે કે બારીગાઝા એટલે કે હાલનું ભરૂચ બંદર જે ઇ. સ. ની શરૂઆતમાં એક આબાદ બંદર હતું અને જે ઇજીપ્ત, અરબસ્તાન, ઇરાન તથા સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) સાથે મોટો વેપાર ચલાવતું હતું તેને માટે ૧૦ મી સદીમાં એક અરબી મુસાફરે એવું કહ્યું હતું કે એ નાઇલ, તીગ્રીસ અથવા યુફ્રેટીસ નદી કરતાં વધારે ઉંડા અખાતને કિનારે આવી રહેલું બંદર હતું. તેને માટે માર્કોપોલો કહે છે કે ૧૩ મી સદીના અંતમાં તે હિંદના બે મુખ્ય બંદરોમાંનું એક હતું. ૧૬ મી સદીના આરંભ પહેલાં અમદાવાદનું રેશમ, જરીકામ તથા સુતરાઉ કાપડ, ખંભાતને નામે, કેરો અને પેકીન સુધી જતું. મલયન આર્કીપેલેગોની જંગલી જાતોમાં મુખ્ય સરદાર જ્યાંસુધી પોતાની ઉમર જેટલો મોટો એવા માલનો ઢગલો એકઠો કરી શકતો નહિ, ત્યાંસુધી તે પોતાને સ્વતંત્ર માનતો નહિ! આફ્રિકાનાં બંદરોમાં અમદાવાદી કીનખાબો તેની ખરી કીમત કરતાં સેંકડોગણી વધારે કીમતના સોનાના બદલામાં વેચાતી. એક જૂના જમાનાના મુસાફરે લખ્યું છે

"ખંભાતનાં વહાણો એડનમાં આવે છે તે એટલાં મોટાં અને એટલાં બધાં હોય છે કે તેમાં અરબસ્તાન, આબીસીનીયા તથા ઇજીપ્તનાં બજારોમાં વેચવા માટે ઘણો માલ હોય છે અને એ સુતરાઉ કાપડ પાછળ એટલુ મોટું ખર્ચ કરવામાં આવે તે ઘણું ભયાનક લેખાય." હવે એક જાણીતા મુંબઇના સીવીલીયને આ પ્રાચીન નગરના કરેલા વર્ણન તરફ હું આપનું ધ્યાન ખેંચું છું. "સોળમી સદીના અંતમાં આ શહેર ઘણું મોટું, સારી રીતે વ્યાએલું અને ખાસ કરીને તંદુરસ્ત હતું. ઘણુંખરું ઘર ઇંટ અને ચુનાથી બાંધેલા હોઇને છાપરા નળીયાંથી છાએલાં હતાં. રસ્તાઓ પહોળા હતા અને તેમાંનો મુખ્ય રસ્તો એટલો પહોળો હતો કે ૧૦ બગદગાડીઓ એકી સાથે સહેલાઇથી હાંકી શકાય. તેનાં જાહેર મકાનોમાં પત્થરથી બાંધેલી તથા દરેક સુંદર કોતરણીવાળા બબ્બે મિનારાઓવાળી ૧૦૦૦ મસ્જીદો હતી. દુનિયાના દરેક ભાગમાં નીપજતી વસ્તુઓ અહીં મળતી. તેના ચિતારાઓ, કોતરકામ કરનારાઓ, બીબાં ઢાળનારાઓ અને સોના, રૂપા તથા લોખંડના કારીગરો સુવિખ્યાત હતા અને સોનાના સિક્કા પાડવાની પરવાનગી જે ચાર ટંકશાળોને આપવામાં આપી હતી, તેમાંની એક ટંકશાળ અમદાવાદની પણ હતી. તેનાં સરકાર કારખાનાંઓમાંથી સુતર, રેશમ અને જરીકામના સુંદર નમુનાઓ આશ્ચર્ય પમાડે તેવા દેખાવના અને નવી નવી ઢબના બહાર પડતા. એકંદરે શહેર આખા હિંદુસ્તાનમાં અને કદાચ આખી દુનિયામાં સૌથી વધારે સુંદર હતું." તે વખતે અમદાવાદની વસ્તી લગભગ ૨૦ લાખ જેટલી ગણાતી અને તેનાં પરાંઓનો વિસ્તાર ૩૦ માઇલ જેટલો ફેલાએલો હતો. ઈ. સ. ૧૬૩૮ માં અમદાવાદની મુલાકાત લેનાર મેંડલસ્લો લખે છે કે આખી દુનિયામાં ભાગ્યેજ એવી કોઈ પ્રજા હશે અને એશિઆમાં ભાગ્યેજ એવી કોઈ વસ્તુ હશે કે જે આ શહેરમાં જોવામાં આવે નહિ. અમદાવાદની વસ્તીને માટે ફરિયાદ કરનારાઓએ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે એ મુસાફર આગળ જતાં જણાવે છે કે "આખી દુનિયામાં એવું બીજું કોઈ સ્થળ મારી જાણમાં નથી કે જ્યાં એક માણસ અહીં કરતા વધારે સુખચેનમાં રહી શકે." સુરતના વેપાર અને ઉદ્યોગના જાહોજલાલીના દિવસોનું વર્ણન કરવાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી કારણકે પાશ્ચિમાત્ય પ્રજાઓ તેની વેપારી ઉપયોગિતા તરફ કાંઈ થોડા આકર્ષાયા નહોતા.

ઉદ્યોગ ઉપર ગુજરાતની આબાદીનો આધાર.

ઉપર જણાવેલી અમદાવાદ અને ગુજરાતની પ્રાચીન વેપારી આબાદી ખાસ કરી ગુજરાતીઓની કાર્યદક્ષતાને આભારી હતી, પરન્તુ હિંદુ તથા મુસલમાન રાજકર્તાઓની કાળજીને પણ તે કાંઈ થોડી આભારી નથી. અમદાવાદની પ્રાચીન જાહોજલાલીનું વર્ણન કરતાં સર ટી. સી. હોપ જણાવે છે કે અમદાવાદના મોગલ હાકેમોએ વેપાર અને સામાન્ય આબાદીનો વધારો કરવામાં ઘણો શ્રમ ઉઠાવ્યો હતો. ભૂતકાળનું દિગ્દર્શન કરવામાં મેં તમારો બહુ વખત લીધો છે કારણકે હું માનું છું કે ગુજરાતનો ભૂતકાળ એ તેના ભવિષ્યનું દર્શન કરાવનાર વસ્તુ છે, અને તે સાથે તમોએ એટલું પણ જોયુ હશે કે આગલા વખતની પેઠે હાલમાં પણ વેપાર તથા ઉદ્યોગને રાજકર્તાઓ તરફની મદદ તથા ઉત્તેજનની જરૂર હોય છે. એ ઉપરથી હાલની સ્વદેશી હીલચાલ મને સાંભરી આવે છે. સ્વદેશી ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન મળે તેવા ઉપાયો શોધવામાં તમે પછાત નહિ રહો એવો મને ભરોંસો છે. સામાન્ય અગત્યમાં આ ઇલાકામાં આ શહેર બીજે નંબરે આવે છે અને

કાપડ સુતરના ઉદ્યોગમાં આ શહેર આખા દેશમાં મુંબઈથી ઉતરતે દરજ્જે એટલે બીજે નંબરે આવે છે. અત્યારની મારી સમજણ પ્રમાણે અમદાવાદનું ભવિષ્ય નિશ્ચયપૂર્વક કાપડ સુતરના ઉદ્યોગની આબાદી ઉપરજ આધાર રાખે છે. કાપડ ઉપર લેવામાં આવતી એકસાઈઝ જકાત એ અમારી હમેશની મુશ્કેલીરૂપ છે, અને હું આશા રાખું છું કે સરકાર જેમ બને તેમ વહેલી એ જકાત દૂર કરવાનું વાજબી વિચારશે, ખાસ કાપડ ઉપરની જકાતના સવાલ વિષે બોલતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે હું મારા પોતાના વેપારી વર્ગની વિચારણાથી બોલતો નથી, પરન્તુ જેઓ હિંદુસ્તાનને માટે આર્થિક સ્વતન્ત્યની મોટી અગત્ય માને છે તેઓમાંનો હું એક છું. પરન્તુ એ સવાલ ઉપરથી બીજા ઘણા ગુંચવણભર્યા સવાલો ઉભા થાય છે, જેની ચર્ચા માટે વખત જોઈએ, તેથી હું આ એક કાપડ ઉપરની જકાત દૂર કરવાનો સવાલ રજુ કરૂં છું, તે સવાલ જો હિંદના લાભોનો વિચાર કરવામાં આવે તો સહેલાઈથી અને તુરતમાં અમલમાં મુકી શકાય તેવો છે. ઘણી રીતે રાજ્ય પોતે પણ સ્વદેશી ઉદ્યોગોને મદદ કરી શકે તેમ છે અને હું આશા રાખું છું કે, ઉદ્યોગોને ઉત્પન્ન કરવાના તથા જૂના ઉદ્યોગોને ટેકો આપવાના કામમાં સરકાર પ્રયત્નશીલ થશે.

એક સંપીનું શુભ ફળ.

બાનુઓ અને ગૃહસ્થો! મને અને સ્વાગત મંડળને એ એક સંતોષનો વિષય લાગે છે કે પ્રજાકીય હીલચાલના બન્ને પક્ષોનો અહીં એકત્ર રૂપે સત્કાર કરવાનો આનંદ અમને મળી શક્યો છે. એક પ્રજાના જીવનનો મુખ્ય આધાર માત્ર સંપના સિદ્ધાંત ઉપર ટકેલો છે અને હિંદના ઇતિહાસનો સારી પેઠે અભ્યાસ કરી ચૂકેલા ગૃહસ્થોની બનેલી આ સભામાં એવું બતાવી આપવાની કાંઈ જ જરૂર નથી કે હિંદુસ્તાનનાં સંકટો અને આપત્તિઓ ભૂતકાળમાં ચાલેલા કુસંપના પરિણામરૂપ હતાં. પણ હવે આપણે સંપની કીમત અને પરસ્પર સહાય કરવાની અગત્ય સમજતા થયા છીએ, અને આ પરસ્પર સહાય કરવાની બાબતના સંબંધમાં એક વાર ફરીથી હું આ શહેરના પ્રાચીન ઇતિહાસ વિષે બોલીશ. આ સ્થળે બાંધવામાં આવેલું શહેર ચાર જુદા જુદા "અહમદો"ની જાતી દેખરેખ હેઠળ બંધાયું હતું. એ ચાર અહમદોમાંનો એક અહમદશાહ બાદશાહ પોતે, બીજો શેખ અહમદ, ત્રીજો મલીક અહમદ અને ચોથો કાજી અહમદ હતો. જો એક શહેર બાંધવામાં એક રાજા, એક વિદ્વાન, એક લડવૈયો અને એક ધર્મગુરૂની એકત્ર સહાયની જરૂર પડે છે, તો હિંદુસ્તાનની પ્રજાના મહત્ત્વના બંધારણ માટે આપણે સઘળાએ પરસ્પર એક સંપથી કાર્ય કરવું કેટલું જરૂરનું છે એ સમજી શકાય એવી વાત છે.

મધ્યમ ભાષાની જરૂર.

જૂદા જૂદા વિષયોની ચર્ચામાં, હું વિશ્વાસ રાખું છું કે, હમેશની પેઠે આપણે નમ્ર અને મધ્યમ ભાષાનો ઉપયોગ કરીશું, સખ્ત અને કટુ ભાષાના ઉપયોગથી આપણે આપણામાં પરસ્પર સહાયનો ફેલાવો ભાગ્યેજ કરી શકીશું, અને એ પરસ્પર સહાયનો જ હેતુ આપણા હૃદયમાં નિવાસ કરી રહેલો છે.

સ્વર્ગસ્થ આગેવાન નરો.

કેટલાક આગેવાન નરોના મરણથી આપણને જે ખોટ ખમવી પડી છે તેનો ઉલ્લેખ કરીને હું મારૂં ભાષણ પૂરૂં કરીશ. લોર્ડ કીચનરના અકસ્માત્ અને અપ્રાસંગિક મરણથી

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને મોટી ખોટ ગઈ છે. સર ફીરોઝશાહ મહેતા એ ખમ્ભ્ભરા હિંદના રાજકીય ભવિષ્યના ફેરફારના વખતમાં જતા રહ્યા છે એ આ દેશને ગએલી એક મોટી ખોટ છે. તે ઉપરાંત ઓન. સરદાર સર ચીનુભાઈ માધવલાલ બેરોનેટ, મી. દાજી આબાજી ખરે અને મી. ગોવિંદરાવ આપાજી પાટીલનાં ખેદજનક મરણોને માટે પણ ખેદ દર્શાવવાની હું મારી ફરજ સમજું છું. તેમણે બજાવેલી સેવાઓ આપ સર્વે જાણો છો અને તે વિષે ખાસ ઠરાવો રજુ કરવામાં આવશે એટલે એ ખેદજનક બનાવો વિષે હું વધારે બોલતો નથી. તોપણ એટલું કહ્યા વિના હું રહી શકતો નથી કે સામાન્ય રીતે મુંબાઈ ઈલાકાએ અને ખાસ કરીને આ શહેરે ઓન. સર. ચીનુભાઈના મરણથી એક મહાન્ સખાવતી નર, વિદ્યાના મહાન્ આશ્રયદાતા અને કેળવણી તથા ધર્માદાના ખાતાઓના પોષકને ગુમાવ્યા છે. જો મહાન્ પ્રભુએ એમને પોતાની પાસે આટલા વહેલા ન બોલાવી લીધા હોત, તો આજે અહીં મારી જગ્યાએ તે આપને આવકાર આપતા અને આપે અહીં આવવામાં લીધેલી તસ્દી માટે આપનો આભાર માનતા ઉભા હોત.

ઉપસંહાર.

પ્રતિનિધિ બંધુઓ ! હવે હું મારૂં ભાષણ પૂરૂં કરૂં છું અને તમોએ તે ધીરજથી સાંભળ્યું છે તે માટે હું તમારો આભાર માનું છું. તે સાથે હું સ્વાગત મંડળનો પણ આભાર માનું છું કારણકે જેઓ હિંદી રાજદ્વારી હીલચાલમાં બહુ અગત્યનો ભાગ લેતા નથી પરંતુ પોતાનો ઘણોખરો વખત ઉદ્યોગ ધંધાની બાબતો પાછળ ગાળે છે તેઓના વર્ગમાંનો હું એક માણસ છુ અને તેવા એક માણસને પોતાના વિચારો દર્શાવવાની અમૂલ્ય તક સ્વાગત મંડળે આપવાની કૃપા બતાવી છે. ગૃહસ્થો ! એક વાર ફરીથી મારૂં ભાષણ સાંભળવા માટે હું તમારો આભાર માનું છુ અને હવે તમારા પ્રમુખ ચુંટી કાઢવાની તથા પરિષદના કામકાજની શરૂઆત કરવાની હું તમોને વિનંતિ કરૂં છું.

પ્રમુખની નીમણુક-મી. ગાંધીનું ભાષણ.

શેઠ મંગળદાસનું ભાષણ પૂરૂં થતાં મી. મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીએ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે ઓન. મી. મહમદઅલી જીન્નાની નીમણુક કરવાની દરખાસ્ત મુકતાં ગુજરાતીમાં બોલતાં જણાવ્યું હતું કે આજના પ્રમુખની નીમણુકને માટે દરખાસ્ત કરવાનું માન સ્વાગત મંડળે મને આપ્યું છે તે માટે હું તેનો આભારી થયો છું. ગૃહસ્થો ! થોડા વખત પહેલાં જ્યારે હું દિલ્હીમાં હતો, ત્યારે ત્યાંનાં સુંદર દીવાને આમ અને દીવાને ખાસમાં એક ફારસી બેત મારા જોવામાં આવી હતી તેનો અર્થ એવો થાય છે કે દુનિયામાં જો કોઈ પણ ઠેકાણે સ્વર્ગ હોય તો તે અહીં છે, અહીં છે, અહીંજ છે. તે બેત વાંચતાં મને જે વિચારો ઉત્પન્ન થયા હતા તેજ વિચારો આ દરખાસ્ત મેલતાં મારા મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ ઉદ્ગારો રાજ્યમદ અને ધનમદના પરિણામ રૂપ હતાં. એવું સ્વર્ગ અહીં હોઈ શકે જ નહિ કારણકે કાળગમન થતાં તે સ્થળના પણ ચૂરાજ થવાના છે; પરંતુ જે અવસર નીચે આપણે અહીં મળીએ છીએ તેનો જો આપણે સદુપયોગ કરીએ તો પણ વખતે આપણે સૂક્ષ્મ સ્વર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકીએ ખરા. શીત અને ઉષ્ણ પક્ષના આગેવાનો આજે અહીં મળેલા છે તે આપણને થોડું અભિમાન લેવાયોગ્ય નથી. હિંદ સમશીતોષ્ણ સ્થી-

બંધમાં આવેલો દેશ છે. આ સમેલનમાંથી એક એવા સમશીતોષ્ણ પક્ષ નીકળે કે જે આપણને જોઈતું સઘળું મેળવી આપે એવું આપણે ઇચ્છીએ છીએ. અમદાવાદ એક વેપારી બુદ્ધિ દરેક કાર્યમાં બતાવે એ સ્વાભાવિક છે. તેણે એવું વિચાર્યું કે એ બન્ને પક્ષોની વચ્ચે શોભે તેવા પ્રમુખ આપણને જોઇએ, તેથી તેણે એક મુસલમાન વિદ્વાન ગૃહસ્થની પસંદગી કરવાનું વાજબી માન્યું. અમદાવાદે આ ડહાપણ કાંઈ પહેલીજ વાર બતાવ્યું નથી. અગાઉ ઘણીવાર તેણે એવું ડહાપણ બતાવ્યું છે. આપણા પ્રમુખ મી. ઝીના, એક માત્ર વકીલ છે, ધારાસભાના સભાસદ છે એટલુંજ નહિ પણ આખા હિંદના મોટામાં મોટા ઇસ્લામી મંડળના પણ તે પ્રમુખ છે. તેમણે આ નાની સરખી પરિષદનું પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું છે તે તેમનો આપણા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો છે. તેથી મને જે આનંદ થયો છે તે તમોને પણ થયો હશે. આપણામાં સૌ પ્રત્યે મારાપણાની ભાવના હોવી જોઇએ. રીત કે ઉજળુ, સુરતી કે કાઠિયાવાડી કે અમદાવાદી, હિંદુ કે મુસલમાન એ સૌ કાંઈ માત્ર છે એવું જે આપણે બહારથી બતાવીએ છીએ તેવી ભાવના આપણા અંતરમાં હોવી જોઇએ. જો એમ હોય તો મુસલમાનો કે બીજાઓ આપણા પ્રેમને એવા વશ થઈ જશે કે પછી આપણને પશુ રક્ષાને માટે મંડળો સ્થાપવાં નહિ પડે. પરંતુ ઇસ્લામી ભાઇઓ પોતેજ પોતાના હિંદુ ભાઇઓની ધર્મની લાગણીનો વિચાર કરીને પશુવધ કરવાનું બંધ કરશે. જો આપણે આવી ભાવના ધારણ કરીશું તો આ પ્રસંગનો અને આ સઘળી ગળાગળીનો લાભ આપણને આપોઆપ મળી રહેશે. હું જાણું છું કે પ્રમુખનું કામ અસિધારા ઉપર કામ કરવા જેવું છે અને જે જે મહાન્ પદવીઓ તે ધરાવે છે તેનો લાભ તેઓ મેળવે એવું હું ઇચ્છું છુ. આ સભાનું કામ કરવાને તેમનામાં જે દક્ષતા, જ્ઞાન અને શક્તિ જોઇએ તે તેમને ખુદા બક્ષે એવી હું બંદગી કરૂંછું અને તેમને પ્રમુખસ્થાન લેવાની વિનંતિ કરૂં છુ.

મી. પારણકરે આપેલો ટેકો.

નાસકવાળા મી. પારણકરે તે દરખાસ્તને ટેકો આપતાં મરાઠીમાં બોલતાં જણાવ્યું હતું કે છેલ્લાં ૫૦–૭૫ વર્ષમાં કેળવણીના ફેલાવાથી જે વિચારો અને અભિલાષાઓ આપણા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઇ છે અને છેલ્લાં ૨૫–૩૦ વર્ષમાં નેશનલ કોંગ્રેસ વગેરે મંડળોએ જાગૃતિ ફેલાવીને જે આશાઓ ઉત્પન્ન કરી છે તેને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સરકારની સમક્ષ રજુ કરવી એ આપણી ફરજ છે. તે કામને માટે હાલનો પ્રસંગ ઘણો અગત્યનો છે. હાલની યુરોપીઅન લડાઇમાં ભાગ લેવાનો ઇંગ્લાંડનો હેતુ એવો છે કે પછાત પડેલી અને ઓછા બળવાળી પ્રજાઓની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવું; તો પછી ૧૦૦ વર્ષથી જે પ્રજા ઇંગ્લાંડના આશ્રય હેઠળ રહેલી છે તેની સ્વતંત્રતાનું અને તેના હક્કોનું રક્ષણ કરવું એ તેની વધારે અગત્યની ફરજ છે. તેટલા માટે જરા પણ બ્હીવા વિના આપણે આપણા વિચારો ખુલ્લા કરવા જોઇએ અને આપણને પ્રમુખ પણ એવા જોઇએ કે જે નિર્ભય રીતે પોતાની ફરજ બજાવે. એક એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે હિંદવાસીઓ રાજ્યકારભારનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ધરાવતા નથી, પરન્તુ ઓન. મી. ઝીના તેવો અનુભવ ધરાવે છે એટલુંજ નહિ પણ ગત સમયમાં દેશમાં જે મુસલમાનોએ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું તે વર્ગમાંના તેઓ એક છે, એવા લાયક પ્રમુખ આપણી પરિષદનું કામકાજ સફળ રીતે ચલાવશે એ નિઃશંક છે.

મી. જે. બી. પીટીટે એ દરખાસ્તને અનુમોદન આપ્યું હતું અને પ્રમુખે તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે બેઠક લઇ પોતાનું ભાષણ વાંચવાનું શરૂ કર્યું હતું.

प्रमुख ऑ. मि. एम. ए. झीणानुं भाषण.

પ્રતિનિધિ બન્ધુઓ, સન્નારીઓ અને સદ્‌ગૃહસ્થો,

૧૬ મી મુંબાઇ પ્રાંતિક પરિષદ્‌ના કામકાજનું પ્રમુખસ્થાન મને આપી આ ઇલાકાના લોકો જે સન્માનની મોટામાં મોટી બક્ષિસ આપી શકે તે મને આપી છે ને ભાગ્યેજ મારે કહેવાની જરૂર છે, તમારી પસંદગી મારા ઉપર ઉતરી છે તેનું હું કારણ સમજી શકતો નથી પણ જ્યારે નિમંત્રણ થયું ત્યારે તે લક્ષ્યના સેવક તરીકે તેનો સ્વીકાર કરવો એ મારી ફરજ છે એમ હું સમજું છું. જે પદ ઉપર આપે મને મુકયો છે તેને માટે હું આપનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનું છું અને પ્રમુખ તરીકે હું મારી ફરજ બજાવીશ. આપણા કામકાજમાં આ ફરજો અદા કરવામાં આપનો સઘળો ટેકો અને સહકાર્ય મળશે એવી મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે.

સંયુક્ત પ્રાંતિક પરિષદ્‌.

સુરતમાં કમનસીબ મતભેદ થયો તે પછી ઘણે વર્ષે સંયુક્ત પ્રાંતિક પરિષદ્ મળવાનો આ પ્રથમ પ્રસંગ છે. અને તેથી દેશ અને આ ઇલાકાનો પ્રજા મત ખરી રીતે જાહેર કરવાની ખાસ જવાબદારી મારે માથે તેમજ તમારા સર્વ ઉપર આવી પડી છે.

શોકજનક મરણો વિષે ઇસારો.

પૂનામાં છેલ્લી પ્રાંતિક પરિષદ્ મળ્યા પછી આપણે શહેનશાહને લોર્ડ કિચનરના મરણથી એક મહાન્ યોદ્ધો અને સરફિરોજશાહના મરણથી એક મહાન રાજદ્વારી ખોયો છે.

હિંદુસ્થાન અને આખી શહેનશાહત જે બોજા અને બારીક સંજોગો નીચે પસાર થાય છે; તે સમયે ખાસ કરીને આવા માણસોની પડેલી મહાન્ ખોટ માટે આપણને અત્યંત દિલગીરી થાય છે.

જે ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર માટે અમદાવાદ સુપ્રસિદ્ધ છે. તેના એક આગેવાન સર ચિનુભાઈ માધવલાલના મરણથી આપણને બહુ દિલગીરી થાય છે. તે એક મહાન્ પરદુઃખભંજક અને વિદ્યા તથા કેળવણીના ઉત્તેજક હતા.

હું અત્યંત શોકથી કહું છું કે મિ. દાજી આબાજી ખરેના મરણથી એક મજબુત સ્વાતંત્ર્યવાળા અને હિંદુસ્થાનના હિત માટે શાંત પણ ઉત્સાહી કામ કરનારની ખોટ પડી છે. કૉન્ગ્રેસના તોફાન અને મુશ્કેલીના જૂના વખતથી તેની મહાન, કિમતી અને ચાલુ સેવા તેઓએ ઉઠાવી હતી.

મને કહેતાં દિલગીરી થાય છે કે મિ. ગોવિંદરાવ આપાજી પાટીલના મરણથી ગુજરાત પ્રાંતમાં સાર્વજનિક હિત માટે ઉત્સાહી અને ચુસ્ત કામ કરનારની ખોટ પડી છે. આ મહાન્ અને દેશભક્ત લોકો જેઓએ શહેનશાહતને માટે કામ કર્યું છે તેમના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત કરો. તેઓની જગા તેમનું નામ રાખે, તેમનાં ઉચ્ચ દૃષ્ટાંતનું અનુકરણ કરે. આ મહાન્ શહેનશાહતની પ્રતિષ્ઠા અને સન્માન જાળવી રાખે તેવા આમના જેવા બીજા સેવક આપણને સત્વર મળે તેવી આપણે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

બે મહત્વના પ્રશ્નો.

આપણા વિચારોમાં બે પ્રશ્ન સર્વથી આગળ તરી આવે છે અને તે આપણું ધ્યાન રોકી રહ્યા છે. એક તો લડાઈ અને બીજું આ મહાન્ યુદ્ધ જેનો ઓળો આખી સુધરેલી દુનિયા ઉપર પડ્યો છે તે પુરી થયા પછી શું થશે તે લડાઇની શરૂઆતથીજ હિંદુસ્થાન બ્રિટિશ શહેનશાહતને વફાદાર રહ્યું છે. તેણે પોતાનો ખજાનો ખાલી કર્યો છે અને શહેનશાહતના બચાવ માટે ફ્લેન્ડર્સ, આફ્રિકા, ઇજીપ્ત અને મેસેપોટેમિયાનાં રણક્ષેત્ર ઉપર તેના મહાનુભાવ પુત્રોએ પોતાના જાન અર્પણ કર્યા છે. એક વખતે એટલું કહેવાની જરૂર છે કે બ્રિટિશ શહેનશાહતનો એક ભાગ હોવા માટે હિંદુસ્થાનના લોકો મગરૂર છે અને ગ્રેટબ્રિટન સુદ્ધાંત, શહેનશાહતના કોઈપણ ભાગના બીજા કોઇપણ બ્રિટિશ જેટલીજ તેમની રાજભક્તિ ખરી અને દૃઢ છે. અને ઠેઠ છેવટ સુધી, વફાદારી સાથે હિંદુસ્થાન બ્રિટિશ શહેનશાહતની બાજુએ રહેશે એ વિષે શક નથી. હિંદુસ્થાન હવે તાબાની પ્રજા તરીકે અગર લોર્ડ હાર્ડિન્જના કહેવા મુજબ વિશ્વાસુ આશ્રિત તરીકે રહેવા માગતું નથી. પણ શહેનશાહતના બીજા ભાગની માફક સમાન હિસ્સેદારની માફક રહેવાનો દાવો કરે છે.

લડાઈ.

વર્ડુન આગળના પ્રયત્નોમાં દુશ્મન નિષ્ફળ ગયો છે તે અત્યંત આનંદની બિના છે. વર્ડુનનો ફ્રેન્ચ લોકોએ કરેલા બહાદૂર અને મહત્વના બચાવથી આખી દુનિયા તેમની પ્રશંસા કરી રહી છે; દુશ્મનની જાણવાજોગ નિષ્ફળતા, રૂમેનિયાનું દાખલ થવું અને પૂરના દારૂગોળા સાથે ઈંગ્લંડે ઉભું કરેલું મહાન્ લશ્કર એથી મિત્રરાજ્યો પશ્ચિમમાં દુશ્મન ફ્રંટ સાથે સામો હુમલો લઈ જવામાં શક્તિમાન્ થયા છે. હવે શરૂઆત કરવાની શક્તિ પામે રહી નથી. બાજી બદલાઇ છે અને મિત્રરાજ્યોને મળવાને તથા પ્રશિયન પાશવ અને આક્રમણ યુક્ત લશ્કરી દોર પૂર્ણ રીતે તૂટવાને હવે વધારે વિલંબ લાગશે નહિ.

શા માટે આપણે મળ્યા છીએ?

આપણા દેશની અને પ્રાંતની સ્થિતિ વિષે વિચાર કરવાને આજે આપણે અહીં એકત્ર થયા છીએ. આપણું વધારેમાં વધારે ગભીર ધ્યાન ખેંચે તેવા ઘણા સવાલો છે. આ સવાલો વિષે ચર્ચા કરવાને અને વિચાર વિનિમય કરવાને આપણે એકત્ર થયા છીએ. વસ્તુસ્થિતિનું સામાન્ય અવલોકન કરતાં સ્વાભાવિક રીતે કોઈ પણ મનુષ્ય આગળ નીચેના પ્રશ્ન રજુ થાય છેઃ—ગયા અર્ધા સૈકામાં આપણે કેટલી પ્રગતિ કરી છે? હાલની આપણી સ્થિતિ કેવી છે? આપણું ભાવિ શું છે? આપણા દેશની પ્રગતિ વધારવાને તથા બ્રિટિશ રાજ્ય નીચેના સ્વરાજ્ય અને ૧૯૧૧ ના ઓગસ્ટની તા. ૨૫ મીના દિલ્હીના ખરીતામાં બતાવવામાં આવેલા પ્રાંતિક સ્વાતંત્ર્યને લગતાં આપણાં પ્રિયતમ લક્ષ્ય જેમ બને તેમ જલદી મેળવવાને કેવાં પગલાં ભરવાં જોઇએ. દેશમાં શાંતિ અને મહીમઆબાદી છે એમ કહેવામાં આવે છે. દેશમાં ખરી આબાદી છે એ મતને મિ. દાદાભાઇ નવરોજજી અને બહોળા રાજકારોબારી અનુભવવાળા મિ. રમેશચંદ્ર દત્ત સંમત થતા નથી છતાં એમ કહેવામાં આવે છે કે દેશમાં આબાદી છે. દેશનો કારભાર સંપૂર્ણ છે, કલેકટરો અને કમિશનરો કર્તવ્યપરાયણ અને જે પ્રદેશમાં કામ કરે છે તે ઉપર પ્રીતિ રાખનાર છે, રૈયતનો સ્વાર્થ અને કલ્યાણ તેમના દિલમાં છે

એમ કહેવામાં આવે છે; બ્રિટિશ સૈનિકો, અને બ્રિટિશ દરિયાઇ લશ્કર આપણા જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે. આપણાં ઘરબાર તદ્દન નિર્ભય અને સહીસલામત છે એમ કહેવામાં આવે છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે સઘળું બરાબર રીતે ચાલે છે. સનદી અમલદારો લોકોને માટે સઘળો યોગ્ય બંદોબસ્ત રાખે છે. આ સઘળુંજ ખરૂં છે, શાંતિ છે, આબાદી છે અને સનંદી અમલદારોના હાથમાં સંપૂર્ણ કારોબાર ચાલે છે, પણ આપણા દેશનો કાબુ, વહીવટ અને કારોબાર હમેશ સુધી એક ખાસ હક તરીકે સત્તાધિકારી શાસન યુક્ત સરકારના હાથમાંજ રહેવો જોઇએ એનું તે કાંઇ કારણ છે? એક અર્ધા સૈકા કરતાં વધારે વખત સુધી સત્તાધિકારી શાસને અમુક સંજોગોમાં દેશનો સારો કારોબાર ચલાવ્યો છે તે માટે, હવે વસ્તુ સ્થિતિ બદલાયલી છતાં-આટલી બધી બદલાયલી છતાં તેઓને આ કાયમનો ખાસ હક મળવો જોઇએ તેની તે કાંઇ દલીલ છે? વોલંટીયર ટુકડીમાં હિંદીઓને દાખલ કરવાને ન પાડવામાં આવે છે અને હથિયારની બંધીનો કાયદો ચાલુ રાખવામાં આવે છે તેનું તે કાંઇ કારણ છે?

સનંદી નોકરો.

સનંદી નોકરો જેઓ તેમને પગાર આપનાર લોકોના અંકુશ નીચે નથી તેમ તેમના જવાબદાર પણ નથી તેમનાથી ચાલતા રાજકારોબારની પદ્ધતિ હવે વધારે વાર ચલાવવી કે કેમ તે પ્રથમ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે તેઓ ના. હિંદી પ્રધાનને જવાબદાર છે અને ના. હિંદી પ્રધાન પાર્લામેન્ટની જવાબદાર છે. ઇંગ્લાંડના એક આગેવાન પત્ર "મેન્ચેસ્ટર ગાર્ડિયન"માં હિંદુસ્થાનને લગતી બાબતમાં પાર્લામેન્ટની જવાબદારી વિષે જે કાંઇ હમણાંજ પ્રકટ થયું હતું તમાંથી કેટલુંક અવતરણ હું રજુ કરીશ:—

"હાલમાં નવા વાઇસરોય અને સેક્રેટરી ઑફ સ્ટેટે થોડા વખતથી તેમની ઓફીસનો ચાર્જ લીધો છે. લોર્ડ મોર્લી અત્રેથી સાત વર્ષ ઉપર ગયા ત્યારથી મી. ચેમ્બરલેઇનના ગયા ઉનાળામાં આવતા સુધી હાઉસ ઑફ કૉમન્સમાં હિન્દને લગતા સવાલોનું કાર્ય અન્ડર-સેક્રેટરી ચલાવતા હતા, હિન્દુસ્તાનની સ્થિતિનો પુરેપુરો હેવાલ અગર તો મી. ચેમ્બરલેઇનની રાજનીતિના ખુલાસા વિષે તેઓ સાહેબની નીમણુક થઇ ત્યારથી તે આજસુધીમાં હાઉસ ઑફ કૉમન્સમાં કાંઇ પણ સંભળાયું નથી તે ખરેખર તદ્દન વિચિત્ર ભાસે છે એટલુંજ નહિ પણ થોડે ઘણે અંશે ઠપકાને પાત્ર ગણાય. તોપણ આખું રાજ્ય સમજે છે તેમજ શહેનશાહી રાજ્ય સુચનામાં હિન્દુસ્તાનની સ્થિતિ ઉપર જોઇ રીતે ઇંગ્લંડ અને મિત્રરાજ્યોની લડાઇ પછીની રાજનીતિથી અસર થશે તેવીજ રીતે દરેક પ્રકારના બનાવો ઉંડી અસર કરશે. વળી હિંદુસ્તાનની અંદરની સ્થિતિ જોતાં માલુમ પડશે કે તેમાં પહેલાં કોઇ વખત જાણવામાં ના આવ્યા હોય તેવા ફેરફાર થવા માંડયા છે. સરકારે પબ્લીક સરવીસ ઉપર બાદશાહી કમીશનનો રીપોર્ટ જાહેર કર્યાનું નક્કી કર્યાથી રાજ કારોબારને લગતાં સુધારાની દરખાસ્તોપર વિવેચન કરવાની જરૂરીઆત કબુલ કરી છે. હિન્દુસ્તાનને લગતા સવાલો વિષે પાર્લામેન્ટને બહુજ ઉંડો વિચાર કરવાનો સમય આવ્યો છે. અને હિન્દુસ્તાનને કાંઇ મદદની જરૂર નથી પણ એકલુંજ રહેવું છે. તેની અમલદારોની દંતકથા માન્ય કરી શકાય તેમ નથી. જો પાર્લામેન્ટને આવા મોટા રાજ્યની ઉંડી જવાબદારી વિષે વિચાર ન કરવો હોય તો પછી એ પાર્લામેન્ટ કે જે ઇમ્પીરીઅલ કહેવાય છે તેની કોઇ પણ રીતે જરૂર નથી."

સનદીઓ અને ગૃહસ્થો, આપણા ૩૦ કરોડ કરતાં વધારે વસ્તીવાળા દેશના કારોબાર (પ્રધાનો અને લેખકો કહે છે તેમ) પરદેશી રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ જેઓ દેશના લોકો તરફ જવાબદાર નથી જેમના ઉપર કર ભરનાર લોકોનો કશો પણ અંકુશ નથી અને જે માટે સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટને કે જે હિંદુસ્થાનમાં પહેલાં કોઈ વખત આવેલા હોતા નથી અને જેની કાઉન્સીલને કે જેમાંના ઘણા ખરા પેન્શનરો હોય છે, તેને જવાબદાર હોય છે તેના અંકુશ અને વહીવટમાં ખરી રીતે હોય તે વિચિત્ર લાગતું નથી? લોર્ડ કુર્ઝનીએ હિન્દુસ્તાનના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટની સ્થિતિપર નીચે પ્રમાણે ધાણી ટીકા કરી છે.

"સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ પ્રધાન મંડળ કે જેમાં હાઉસ ઓફ કોમન્સનો વિશ્વાસ હોવો જોઇએ તેનો એક મેમ્બર છે. છેવટમાં, પ્રજાની મરજીને પ્રાધાન્ય પદ જેમ બધે મળે છે તેમ મળવું જોઇએ. પરંતુ કેટલાક અડચણોને લીધે પ્રજાની ઈચ્છાનું બળ નરમ પડે છે. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડીઆમાં થતા ખર્ચનો સવાલ હાઉસ ઓફ કોમન્સ પાસે કશી સપેક્ષામાં આવતો નથી. કોલોનીઅલ સેક્રેટરીના પગાર માટે પાર્લામેન્ટ મંજુરી આપે છે અને તેમની નીતિ ઉપર પાર્લામેન્ટની આખી સેસન્સમાં દર વર્ષે અવલોકન થવાનો સંભવ હોય છે. હિન્દના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટનો પગાર હિન્દુસ્તાન તરફથી મળે છે, પરંતુ તેને લગતો સવાલ હાઉસ ઓફ કોમન્સ પાસે કદી પણ આવતો નથી. સેશન્સની આખરે "એપ્રોપ્રીએશન બીલ" બીજી વખત વંચાઈ રહ્યા પછીથી હિન્દને લગતું બજેટ રજુ કરવામાં આવે છે. બજેટમાં હિન્દુસ્તાનની આર્થિક સ્થિતિનો હેવાલ હોય છે અને થોડું ઘણું વિવેચન થયા પછીથી એક ઠરાવ પસાર કરવામાં આવે છે કે જેમાં આવક અને ખર્ચના આંકડા બતાવવામા આવે છે. આ બીનાથી હાઉસ ઓફ કોમન્સની ઈર્ષા બહાર પડે, તેવો સંશય ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. જો હિન્દુસ્તાનના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટના પગાર માટે કોલોનીઅલ સેક્રેટરીની માફક હાઉસ ઓફ કોમન્સની મંજુરી માટે રજુ થાય તો ખરેખર જોઇએ તેવુ વિવેચન કરવાનો પ્રસંગ આવે અને તે પ્રસંગનો દુરૂપયોગ થવાને બદલે સદુપયોગ થાય.

સ્વરાજ્યની જરૂર.

પણ હું વિશેષ કહું; હિંદુસ્તાનના રાજ્ય વહીવટ અને ઉન્નતિને લગતા સવાલો પાર્લામેન્ટના મેમ્બરો સારી રીતે સમજી શકે એ બનવું શું સંભવીત છે અથવા કુદરતી છે? જ્યારે ઓસ્ટ્રેલીઆ, કેનેડા, અને દક્ષીણ આફ્રીકા જ્યાં હિંદુસ્તાન કરતાં ઘણા થોડાં માણસ છે ત્યાં આમ બની શકયુ નથી. તો પછી લન્ડનમાં બેસતી પાર્લામેન્ટ હિંદુસ્તાનનો વહિવટ ફતેહમંદીથી કરવાનું ચાલુ રાખે એ શું અજાયબી ભરેલું નથી! લોકોની વધતી જતી જરૂરીયાતો અને માગણીઓ, તથા થોડાં થોડાં વર્ષોને અંતરે થતા ઘણા મોટા અને અગત્યના ફેરફારો અને વિકાસનો વિચાર કરતાં, શું વ્હાઇટ હોલ અથવા ડાઉનીંગ સ્ટ્રીટમાંથી હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય ચલાવી શકાય એ સંભવીત છે? જેઓ હિંદુસ્તાનને સારી રીતે સમજી શકે છે. તેઓ ખાત્રીથી માને છે કે હિંદુસ્તાન હવે ભવિષ્યમાં ફક્ત તાબે થઇને બેસી રહેશે નહિં, પણ પોતાનો વહિવટ તે પોતે કરશે. નવીન ભારતનો આત્મા હવે જાગૃત થયો છે, અને તે રાજકીય સ્વતંત્રતાની માગણી કરે છે. દુનીયાની પ્રજાઓ તેને માન આપે, અને તેની પ્રજાકીય આબરૂ અને સ્વાત્માભિમાનને રૂચે એવી સ્થિતીએ પહોંચવાને ભારત હવે ઈચ્છે છે. હવે થોડા વધુ ઓદ્દાઓ મેળવવા એનો સવાલ રહ્યો નથી, થોડી વધારે ફરીયાદો રજુ કરવી, અથવા આંતરીક રાજ્ય વહીવટમાં થોડો ફેરફાર કરવો, એનો પણ હવે સવાલ રહ્યો નથી; હવે તો રાજ્યનીતિમાં પૂર્ણ ફેરફાર કરવો એનો સવાલ છે. ન્હાની ન્હાની બાબતોનો તો સવાલજ નથી; હવેનો સવાલ તો રાજ્યની મૂળ રચનાને લગતોજ છે, અને આપણને એવા રાજ્યનીતિજ્ઞ પુરૂષની જરૂર છે કે જે હાલની સ્થિતીને સમજીને તેને પહોંચી વળે, અને હિંદુસ્તાનના રાજ્ય ખાતાઓને જુદા દ્રષ્ટિબિંદુથી નવી પદ્ધતિએ રચે. એવું કહેવામાં આવે છે કે દેશની અંદર અસંતોષ ફેલાયલો છે;

એવું કહેવામાં આવે છે કે સરકારને ગુંચવાડામાં નાંખે એવી રાજકીય હિલચાલ ચાલુ રાખવામાં આવે છે; એવું કહેવામાં આવે છે કે "હોમ-રૂલ" મંડળની હિલચાલ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી; પણ આ સર્વનું મૂળ કારણ શું છે? પૂરા જ્ઞાનના અભાવે કેટલાક લોકો કહે છે તે પ્રમાણે, ખરેખર, અસીમ કલ્પનાનાં આ ચિન્હો નથી એ દેખીતું છે કે આ ચિન્હો રાજકીય બાબતોમાં લોકોનું હૃદય જાગૃત થયું છે તેને લીધે છે, અને આ જાગૃતિને લીધે તેઓ નવીન રાજ્યપદ્ધતિ માગે છે. અને સામાજીક, ઔદ્યોગીક અને રાજકીય બાબતોમાં જે ભેદભરી રીતે વર્તન રાખવામાં આવે છે તેની પ્રત્યે સખ્ત રીતે ગુસ્સો દર્શાવે છે. આ ગુસ્સો બિનવફાદારીનું ચિન્હ છે એમ જે કહેવામાં આવે છે તે ભૂલભરેલું છે. અસંતોષનાં જે મૂળ કારણો છે તેને ઉખેડી નાંખવાં એજ ડહાપણ ભરેલું કામ કહેવાશે.

નવો જુસ્સો.

દેશમાં નવો જુસ્સો પ્રસર્યો છે. લોર્ડ મોરલીના શબ્દોમાં કહીએ તો નવીન ભારતના યુવાનો જે આપણી યુનીવર્સીટીઓમાંથી સ્વતંત્રતા, પ્રજાકીયપણું અને સ્વરાજ્યના વિચારોથી મસ્તાન બનીને બહાર આવે છે, તેમને સંતોષ આપવાનો છે.

સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ એ પશ્ચિમનો હક છે એ તેમનું કહેવું એથી તેમને આશ્વાસન મળશે નહિ. મારા ધારવા પ્રમાણે હાલની સ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે હિંદી સનંદી નોકરોને હવે એવો ખ્યાલ આવવો જોઇએ કે હિંદુસ્તાનની સરકાર આપખુદીમાંની અધિકારીઓના શાસનમાં આવી તો હવે વખત આવ્યો છે કે સત્તાધિકારીઓના શાસનથી હવે પ્રજા શાસન ઉપસ્થિત થવું જોઇએ. ઉંચીમાં ઉંચી હકુમત તેઓએ લાંબો વખત ચલાવી છે અને તેમના કારોબારથી દેશને લાભ થયો છે. પણ હવે વખત આવ્યો છે કે ગમે તેવી મરજી ન હોય અને સ્વાભાવિક રીતે મરજી ન હોય તો પણ તેઓએ પોતાની ઉંચામાં ઉંચી સત્તા અને હકુમત મૂકી દેવાં જોઇએ. બ્રિટિશ રાજસત્તાથી હિંદુસ્તાનને મળેલા ઘણા લાભોમાં મોટામાં મોટો પરોક્ષ રીતે અંગ્રેજોને હાથે મળેલા લાભ તે દેશાભિમાનની ખરી લાગણીનો જન્મ છે. સત્તાધિકારી શાસનવાળી સરકારના સવાલ માટે જેણે પોતાનો ઘણો સમય ગાળ્યો છે તેવા એક સનંદી અમલદારના શબ્દો રજુ કરીએ તો "સ્વદેશાભિમાન પોતાનો આદર્શ લશ્કરી કીર્તિ અને રાજાની દેવ તરીકેની માન્યતા ભોગવતું નથી, પણ લોકોની પ્રગતિમાં પોતાનો આદર્શ જૂએ છે તે એ છે. આ લાગણીવાળા અને બ્રિટિશ રાજ્યથી મળતા આર્થિક લાભથી મજબુત થયેલું હિંદુસ્થાન પ્રજા તંત્રાધીન રાજ્યવ્યવસ્થાના દરવાજા ઠોકે છે. અધિકારી શાસને પોતાનું કાર્ય કર્યું છે. જો કે હિંદી સનંદી નોકરીમાં બધા ફિરસ્તા હોય પણ સત્તાધિકારી શાસનવાળી સરકારની નહિ સુધરે તેવી ખામીઓથી તેમના સારામાં સારા ઇરાદા પણ આડે માર્ગે જાય અને રાજકીય પ્રગતિના તેઓ વિરોધી થઈ પડે. હવે તેઓએ બાજુએ થઈ જવાની જરૂર છે અને માન સહિત પોતાની સત્તાઓ અન્યને આપવી જોઇએ અને જેમ વહાણ બાંધનારાઓ ખલાસીઓને પૂરૂં થયેલું વહાણ સોંપી દે છે તે પ્રમાણે મરતબો અને મગરૂરી સહિત હિંદુસ્થાનનું સુકાન સોંપી દેવું જોઇએ. આમાં હિંદુસ્તાનને ખાતર, ધનસાયતને ખાતર તેઓએ આત્મત્યાગ બતાવવાની જરૂર પડશે, વિદેશી લોકો માટે કોઈપણ પ્રજામાં જે કાંઇ સહાનુભૂતિ અને સમજ જોઇએ તેની જરૂર પડશે. આ દેશના ત્રીસ કરોડ માણસો તરફ સનંદી નોકરી વાળાઓની જે ફરજ છે તે તેઓ અદા કરશે. યુનાઇટેડ સર્વિસ કલબમાં અમલદારો સન્મુખ લોર્ડ હાર્ડિન્જે કરેલા ભાષણમાં તેઓએ નીચે મુજબ ઉદ્ગાર પ્રકટ કર્યા હતાઃ—

લોર્ડ હાર્ડિંજ અને સનંદી નોકરી.

"ઇગ્લાંડે પશ્ચિમનો સુધારો તેના સ્વાતંત્ર્ય અને સ્વમાનના આદર્શ સાથે આ દેશમાં દાખલ કર્યો છે. હિંદુસ્થાનના આર્થિક ભાવિ-માટે માત્ર હવે તેને જોવાનું નથી. તેણે જે આકાંક્ષાનાં બીજ વાવ્યાં છે તે ઉછેરવાની તેને જરૂર છે અને તેમના પૂર્વજના હેતુ

અને પરાક્રમ ઉર્યા છતાં હવે વધારે મહાન્ કાર્ય કરવાનું તેમની આગળ આવી રહ્યું છે અને તે એ છે કે હિંદી વિકાસનાં દૃઢ અને અચોક્કસ પગલાંને સારા માર્ગ ઉપર લઈ જવાં, માર્ગ દર્શક, ફિલસુફ અને મિત્રનું નવું કામ તમારી આગળ આવી રહ્યું છે અને તે કાર્યમાં તમારાથી બનતો સઘળો પ્રયત્ન થવો જોઇએ. આ માટે કલ્પના સહાનુભૂતિ અને આત્મત્યાગની જરૂર પડશે કારણ કે જે કેટલીક સત્તાઓ તમે ભોગવો છો તે ધીરે ધીરે પણ ખાતરી પૂર્વક તમારે મૂકી દેવી પડશે. "

રાજ્ય કારોબારમાં હિસ્સો.

સર્વ તરફથી એમ સ્વીકારવામાં આવે છે કે કોઈ પણ પ્રજા પાસેથી તેના કારોબારનો સઘળો ભાગ તમે લઈ લો, તેથી તેનો ઉત્સાહ તમે નરમ પાડી દો છો, તેનું ચાસ્ત્રિય ઓછું કરી નાંખો છો અને તેના સ્વમાનને ડામ દો છો. આથી પ્રગતિ થતી નથી પણ અવનતિ થાય છે.

શું કરવું ? આયર્લૅન્ડનું હોમરૂલ બીલ.

આથી શું કરવું તે સવાલ ઉપર હું આવું છું. આ પ્રાંતિક પરિષદ્ છે તેથી પ્રાંતિક સરકાર વિશેજ હું બોલીશ. આમાં પહેલો સિદ્ધાંત સમર્પણ અને વહેંચણીનો સિદ્ધાંત પળાવો જોઇએ. પણ આનો અર્થ એવો તો થાય છે કે ધારાઓ તેમજ કારોબારી બાબતમાં વડી સત્તા ઉપરનો છેવટનો અંકુશ જોવોને તેવો અને જરૂર પડે ત્યારે વાપરી શકાય તેવો રાખી મૂકવો જોઇએ. આ સિદ્ધાંતનો સારામાં સારો દાખલો આમની સભાએ આયર્લેન્ડ માટેના હોમરૂલ બિલથી મળે છે. આયર્લેન્ડની કારોબારી સત્તા શહેનશાહ પાસે રહેશે. ધારા બાંધનારી સત્તા શહેનશાહી સરકાર અને શહેનશાહી પાર્લામેન્ટની સત્તાને આધીન રહેશે એનો અર્થ એવો થાય છે. શહેનશાહી સત્તા, કારોબારી ધારાઓને અને ન્યાયને લગતી બાબતમાં શ્રેષ્ઠ રહેશે. હિંદુસ્તાનમાં કારોબારી અને ધારા બાંધનારી સત્તાઓના જેવીજ છે અને તે દરેકમાં જો કે સ્વરાજ્યનું તત્વ નહિ જેવું છે, તોપણ શહેનશાહી અને પ્રાંતિક સરકારોનો કાયદાનો સંબંધ આ સિદ્ધાંત ઉપરજ રચાયલો છે. પ્રોવિન્શિયલ કાઉન્સીલમાં બિન સરકારી વધુ મત છે એમ ધારવામાં આવે છે. બિન સરકારી સભાસદોમાં ચુંટાયલા અને સરકારના અને યુરોપિયનો નીમાયલા હોય છે. લોકોને લગતાં પગલાં જેમાં યુરોપિયનોને સીધો સંબંધ હોતો નથી તેઓ સરકારને ટેકો આપે છે, સરકારના નીમાયલા મેમ્બરો સરમર તરફથી નીમાયલા હોવાથી સરકારનો પક્ષ લે છે આવું ઘણે પ્રસંગે બનેલું છે. આથી પ્રોવિન્શિયલ કાઉન્સીલની બિન સરકારી વધુ મત ભ્રમણા જેવા છે અને લોકોના પ્રતિનિધિઓને તેથી ખરી સત્તા મળતી નથી. હાલતો પ્રોવિન્શિયલ કાઉન્સીલ એક સલાહકારક મંડળ જેવું છે. સરકાર ઉપર તેની કોઇપણ સત્તા અગર અંકુશ નથી. કારોબારી કાઉન્સીલમાં એક હિંદી સભાસદ નીમાવા ઉપરાંત ૧૯૦૯ ના સુધારા પહેલાં જે સ્થિતિ હતી તે પ્રાંતની ખરી સરકાર અને લોકો અગર પ્રતિનીધીઓના સંબંધની બાબતમાં રહી છે. કારોબારી સભાના એક હિંદી સભાસદની, ચુંટણીમાં પણ લોકોનો અવાજ નથી. ઇંડિયા કાઉન્સીલ બીલના બીજી વારના વાંચન વખતે લૉર્ડ મોર્લીએ પોતાના ભાષણમાં ૧૯૦૯ ના સુધારાનો જે હેતુ બતાવ્યો હતો તે ખૂબી રીતે પરિપૂર્ણ થયો નથી. એ હેતુ એ હતો કે ધારા બાંધનારી સભાઓ માત્ર આત્મ ચાલક યંત્ર છે અને જેની દોરીઓ અધિકારી મહાજન ખેંચે છે એવી લાગણી હિંદીઓને થાય તે ઇચ્છવા જોગ નથી.

પ્રાંતિક કારોબારમાં લોકોનો હિસ્સો.

પ્રાંતિક રાજકારોબાર જેને માટે પ્રાંતના લોકો તૈયાર છે તેમાં લોકોનો ખરો અને અસરકારક અવાજ આપવાને માટે આપણા પ્રાંતમાં રાજ્યવહીવટની રચના કેવી હોવી જોઇએ તેની નીચે મુજબ રૂપરેખા આપી શકાય:—

પ્રાંતિક કારોબારનું સ્વરૂપ.

(૧) વહીવટ ઉપર ઈગ્લાંડથી નીમાયલો પ્રાંતને માટે હાકેમ જોઇએ.

(૨) ૬ સભાસદનું પ્રધાન મંડળ અગર કારોબારી મંડળ રહેવું જોઇએ જેમાં ત્રણ હિંદીઓ જોઇએ, તેમાં નીચે પ્રમાણે ખાતાં જોઇએઃ—

(એ) પ્રાંતિકઃ (કાયદા અને ન્યાય સાથે) સ્વદેશ ખાતાના સભાસદ જેવું.

(બી) મહેસુલ.

(સી) ખેતીવાડી, નહેરો અને જાહેર બાંધકામ.

(ડી) કેળવણી.

(ઇ) સ્થાનિક સ્વરાજ્ય (આરોગ્ય અને વૈદકીય નિવારણ સાથે)

(એફ) ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર.

કારોબારી સભામાં હિંદી સનંદી નોકરો નીમી શકાય એવી ગોઠવણ રહેવી જોઇએ પણ કાનુનથી હાલ જેમ તેમને માટે કાઉન્સીલમાં જગા રિઝર્વ્ડ કરવામાં આવે છે તેમ થવું જોઇએ નહિ. કાનુનમાં એમ હોય છે કે કારોબારી કાઉન્સીલના સભાસદોની અમુક સંખ્યા જાહેર નોકરીમાંથી લેવી જોઇએ.

અંગ્રેજો તેમ હિંદીઓમાંથી સારામાં સારા મળી શકે તેવા માણસો લેવા જોઇએ.

૩ જૂદાં જૂદાં પ્રતિનિધિ મંડળો અને લાભ ધરાવનાર વર્ગો તરફથી ચુંટાયલા સભાસદોનો સંગીન વધુ મત કાઉન્સીલમાં રહેવો જોઇએ. મુસલમાનો અને હિંદીઓની સંખ્યા જ્યાં થોડી હોય ત્યાં તેમના સંખ્યાબળની અને સ્થિતિને અનુસરી તેમને પૂરતું અને અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ મળવું જોઇએ. ખાસ પ્રવીણજનો શિવાય સરકાર તરફથી નીમાયલા બીજા સરકારી સભાસદો હોવા જોઇએ નહિ.'

(૪) પ્રાંતિક ધારા બાંધવાને લગતું સઘળું કામ પસાર કરવાની અને પ્રાંતિક કરો નક્કી કરવાની સત્તા કાઉન્સીલને હોવી જોઇએ. સરકારથી ખાસ નકાર પાડવામાં આવે તે શિવાય બજેટ તેમજ સામાન્ય કારોબારને લગતા પ્રશ્નોને લગતા ઠરાવો અમલમાં મૂકાવા જોઇએ. વધારે, તેમ વધારે વખત ચાલુ રહે તેવી બેઠકો માટે ગોઠવણ કરવી પડશે. પણ કારોબારી સભાના સભાસદોનો કાઉન્સીલના વધુ મત ઉપર છૂટી રીતે અગર સંયુક્ત રીતે, પોતાના હોદ્દા માટે આધાર રહેશે નહિ.

ધારા બાંધનારી સભાના અંકુશ નીચે ફરી રચાયલી અને કામ કરતી સરકાર પાસે પ્રાંતના અંદરના કારોબારનો પૂરેપૂરો અખત્યાર રહેવો જોઇએ. નાણાંને લગતી સ્વતંત્ર સત્તાઓ તેની પાસે રહેવી જોઇએ અને પ્રાંતિક અને હિંદી સરકાર વચ્ચેનો હાલનો નાણાં પ્રકરણી સંબંધમાં બહુ ફેરફાર થવો જોઇએ. અગર તે ઉલટાવી નાંખવો જોઇએ. ચોકસ મુદત માટે નક્કી થયેલી વાર્ષિક રકમ પ્રાંતિક સરકારે હિંદી સરકારને આપવી જોઇએ. આ ગોઠવણ પ્રમાણે શહેનશાહી અને પ્રાંતિક સરકારોએ નાણાંને લગતી પોતાની જૂદી પદ્ધતિનો વિકાસ કરવો જોઇએ. પ્રાંતિક સરકારને કર નાંખવાની અને અમુક હદમાં પસા ઉછીના લેવાની સત્તા મળવી જોઇએ.

જીલ્લાના અને મ્યુનિસિપેલિટીને લગતા કારોબારમાં ઉદાર તત્વવાળા ફેરફાર દાખલ થયા સિવાય પ્રાંતિક સ્વરાજ્યની કોઈપણ યોજના સંપૂર્ણ હોઈ શકે નહિ.

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય.

હિંદુસ્થાનના સ્થાનિક સ્વરાજ્યમાં જે મૂળ સિદ્ધાંતો રહેલા છે તેને લગતી કોઈ તૈયાર યોજના પ્રમુખના ભાષણમાં મૂકવી તે મુશ્કેલ છે પણ તેને લગતી કેટલીક સૂચનાઓ હું કરીશ. તા. ૨૭ મી નવેમ્બર ૧૯૦૮ ના લોર્ડ મોર્લિના સુધારાને લગતા ખરીતામાંથીજ હું અવતરણ લઇશ. " આ હેતુને લગતાં પગલાં નિયમિત કરવામાં જે સિદ્ધાંતો રહેવા જો-

છએ તે તા. ૧૮ મી, મે ૧૮૮૨ના હિંદી સરકારે પ્રકટ કરેલા ઠરાવમાં વાપરવામાં આવેલા શબ્દો કરતાં વધારે મક્કમપણે અને સ્પષ્ટ રીતે રજુ થઇ શકે નહિ. આ અગત્યના મથાળા નીચે આપણી રાજનીતિ ઉપર અસર કરે તેના સારા અભિપ્રાય બીજે કોઇ ઠેકાણે આપણુને મળે તેવી મને ખબર નથી.

લોર્ડ રિપનની સરકાર.

આ ઠરાવ જો કે ઠેઠ ૧૮૮૨ માં લોર્ડરિપનની સરકારે પસાર કર્યો હતો પણ તેનો હજુ સુધી પૂરેપૂરો અમલ કરવામાં આવ્યો નથી.

જૂદાં જૂદાં આ મંડળોમાં પહેલો અને આગળ પડતો ફેરફાર જરૂરનો છે કે તેઓમાં સઘળું ચૂંટણીનું તત્વ હોવું જોઇએ. અંકુશ રાખવાની અને વાપરવાની સત્તા માત્ર પ્રાંતિક સરકારનેજ રહેવી જોઇએ. કલેકટરો અને કમિશનરોનો હાલનો સરકારી અંકુશ દૂર થવો જોઇએ. પોતાનાં અધ્યક્ષ બોર્ડો પોતેજ ચુંટી કાઢે અને હોદાની રૂએ નીમાતા પ્રમુખની ગોઠવણ રદ થવી જોઇએ. એકસાઇઝ જકાતનો કેટલોક ભાગ અગર મહેસુલનું બીજું કોઇ નિશ્ચિત સાધન તેમનાં કર્ત્તવ્ય કરવા માટે તેમને હવાલે કરવાં જોઇએ.

લોર્ડ મોર્લિના ખરીતામાંથી બીજુ અવતરણ લઇએ, તે કહે છે કેઃ—

આ યાદગાર વિવેચનમાંના કેટલાક ફકરાનું અવતરણ કરવાને હું હિંમ્મત ધરીશ. તે વખતના સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સૂચનાનો ખુલાસો કરતાં હિંદી સરકાર જે જગા પર આવે છે તે જગા આપણી પણ હોઇ શકે. પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ કારોબારમાં સુધારો કરવા માટે આ ધારો રજુ કરવામાં આવ્યો નથી એમ તેઓ કહે છે. રાજકીય અને પ્રજાકીય કેળવણીના સાધન તરીકે તેની જરૂર છે. જ્યાં સુધી મુખ્ય કારોબારી અમલદારો નિયમ તરીકે મ્યુનિસિપલ અને જીલ્લા કમિટીના અધ્યક્ષ હોય છે ત્યાં સુધી સ્થાનિક કામકાજમાં ખરો રસ મળી આ કમિટીના સભાસદોને તાલીમ મળે એવો ઓછો સંભવ છે બિન સરકારી અમલદારોને એવી લાગણી થવી જોઇએ કે ખરી સત્તા તેમના હાથમાં મૂકવામાં આવી છે અને તેઓને ખરી જવાબદારી અદા કરવાની છે. અનુભવથી ભવિષ્ય વાણીની કેટલેક અંશે ખાતરી મળી છે. સારા કારોબારી સ્ટાફ માટે ફંડ મળતાં નથી. સ્થાનિક મંડળોમાં સરકારી તત્વ ઘણી જગાએ વધારે પડતું છે. બિન સરકારી સભાસદોની સત્તા અને જવાબદારીઓ ખરી નહિ હોવાથી સ્થાનિક કામકાજમાં જેવી આશા રાખવામાં આવી હતી તેટલો રસ લેવાની તેમને વૃત્તિ થઇ નથી. તાલિમના સાધન તરીકે સ્થાનિક સ્વરાજ્યને જે જશાઇ આવે તેવી ફતેહ મળી ન હોય તો, અંકુશ અંદર કરતાં બહાગનો રહેવો જોઇએ એ ઠરાવમાંના સિદ્ધાંતથી સ્થાનિક મંડળોનું બંધારણ દૂર ગયુ છે તેજ છે. સ્થાનિક મંડળોનાં કામ ઉપર સરકારે દેખરેખ તેમ અંકુશ રાખવો જોઇએ પણ તેમને આજ્ઞા કરવી જોઇએ નહિ. હાલની હિંદી સરકાર ૧૮૮૨ માં તેમના પૂર્વજે સત્તાવાર રીતે રજુ કરેલી રાજનીતિ દૃઢ કરશે અને તેને સ્વરૂપ આપી અમલમાં મૂકશે એ વિષે મને શક નથી. જો સ્થાનિક મંડળો ઉપર વિગતની બાબતમાં અટકાવ અને અંકુશ હોય તો સ્વરાજ્યના ખરા વિકાસની આશા રાખવી નિરર્થક છે તે અને સરકાર તથા જૂદાં જૂદાં સ્થાનિક મંડળોની સત્તા કાનુનથી સ્પષ્ટ રીતે નક્કી થવી જોઇએ જેથી દરેક કેસમાં રાખવામાં આવેલી મર્યાદાની અંદર જેમ બને તેમ ઓછા ઘર્ષણ અને ગેરસમજુતનું જોખમ રહે છતાં ગવનર જનરલ ઇનકાઉન્સિલ એટલા આતુર છે કે કામકાજની વધારેમાં વધારે સ્વતંત્રતા સ્થાનિક મંડળોને આપવામાં આવે."

અસંતોષ અને નિરાશા શા માટે ?

મેં થોડીક સામાન્ય ટીકાઓ કરી છે અને પ્રાંતિક સરકાર તથા સ્થાનિક સ્વરાજ્યના પ્રશ્નની ચર્ચા કરી છે. બીજા કેટલાક મહત્વના સવાલ છે જે ઠરાવના રૂપમાં કાર્યક્રમમાં મુકાયલા છે. આ ઠરાવ ઉપર બોલનારાઓ તે વિષે પૂરતી ચર્ચા કરશે એ વિષે મને શક

-નથી, પણ હાલ ચર્ચાના કેટલાક પ્રશ્નો વિષે ઇસારો કર્યા શિવાય મારું ભાષણ હું પૂરું કરી શકીશ નહિ, આમાં સૌથી વધારે અગત્યનો પ્રશ્ન લશ્કર અને દરિયાઇ લશ્કરની કમિશન પદ્દીઓ હિંદીઓને આપવાને લગતો સવાલ છે. કાયદાથી લાયકીને લગતી જે ગુસ્ઓ ઉત્પન કરનાર અને હલકી ખામીઓ રજુ કરવામાં આવે છે અને જેથી ગમે તે પદ અને સ્થિતિના હિંદીઓને વોલંટીયર ટુકડીમાં દાખલ થતાં અટકાવવામાં આવે છે; હથિયારની બંધીનો કાયદો જેનાથી યુરોપિયનોને મુક્ત રાખવામાં આવ્યા છે અને જે ગેરવાજબી રીતે હિંદુસ્થાનના લોકોને લગાડવામાં આવે છે; પ્રેસ એકટ અને તેના આપખુદીભર્યાં કાનુનો અને હાઇકોર્ટના ફેંસલા મુજબ ન્યાયનો જે અંકુશ નથી, તેવા કારોબારીથી થતા તેના અમલનું હિંદુસ્થાનના રક્ષણને લગતો કાયદો જે માત્ર લડાઇના વખતનોજ ધારો છે અને જ્યારે શહેનશાહી કાઉન્સીલમાં આવ્યો ત્યારે હિંદી પ્રજાના પ્રતિનિધિઓએ તેને સંમતિ આપી હતી તેનો કેટલાક કેસમાં એવો ઉપયોગ થાય છે જે ઇચ્છવાજોગ નથી. પસંદ કરાયલા વિસ્તારો ઉપર પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજીયાત કરવામાં બતાવવામાં આવતી અચોગ્ય અને બચાવ નહિ કરી શકાય તેવી ઢીલ લોકોના મોટા અસંતોષ અને નિરાશાનું કારણ છે.

લશ્કર અને દરિયાઇ સૈન્ય.

લશ્કર અને દરિયાઇ લશ્કરનો સવાલ હવે લઇએ તો જે બે દલીલો આગળ કરવામાં આવે છે તે એ છે કે જે કેટલીક જાતિઓ જેઓએ વંશ પરંપરાગત ધંધા તરીકે હથિઆરનો ધંધો ધારણ કર્યો છે તે શિવાય હિંદુસ્થાનના લોકો લાયક નથી. પહેલાં તો, આ માની લીધેલી વાત ખરી છે? લડાઇ શરૂ થતાં રાજવંશીઓ તેમ હિંદુસ્થાનના લોકો એક અવાજે પોતાના દ્રવ્ય અને લોહીથી શહેનશાહતને ટેકો આપવાને બહાર પડ્યા. હિંદુસ્થાનના દરેક ભાગના જુદા જુદા વર્ગના યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કરતા ઇંગ્લાંડમાંના વિદ્યાર્થીઓ સ્થાનિક લશ્કરમાં જોડાવાને બહાર પડ્યા. જવાબ તરીકે તેમને કહેવામાં આવ્યું કે તેઓ હિંદી હોવાથી તેમની નોકરી કબુલ રાખી શકાય એમ નથી. આ ભેદયુક્ત વર્તન માટે અભ્યાસ દર્શાવનાર હકીકત તેમણે ના. હિંદી પ્રધાન આગળ રજુ કરી ત્યારે એમ કહેવામાં આવ્યું કે હિંદુસ્તાનને લગતા આખા લશ્કરી સવાલનો વિચાર લડાઇ પછી થશે. બંગાળામાં એક હીલચાલ શરૂ કરવામાં આવી જેમાં સર એસ. પી. સિંહે વોલંટીયરોની એક ટુકડી ઉભી કરવામાં આગેવાની ભરેલો ભાગ લીધો પૈસાની એક મોટી રકમ ઉભી કરવામાં આવી અને ખાનદાન કુટુંબના છસેં માણસોએ શહેનશાહતની લડાઇ લડવા રણક્ષેત્રમાં જવાને તૈયાર તરીકે પોતાનાં નામ નોંધાવ્યાં, પણ તેમને કહેવામાં આવ્યું કે તેમ થઇ શકે એમ નથી, શું સિપાહીના ધંધામાં, એક ધારાશાસ્ત્રી એક ડાક્તર, કવિ અગર વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી કરતાં વધારે શક્તિ અને બુદ્ધિ જોઇએ છીએ? સિપાઇ અને લશ્કરી માણસ તરીકે હિંદીઓ લડવાને લાયક હોય તો અમલદારોની જગા લેવાને તેઓ શા માટે નાલાયક છે! આ લડાઇમાં હિંદી સૈનિકોએ જે પરાક્રમ બતાવ્યું છે તે આનો સારામાં સારો જવાબ છે. ના. શહેનશાહ વધારેમાં વધારે મોટું માન કોઇ પણ સૈનિકને આપે તો તે વિક્ટોરિયા ક્રોસ છે અને હિંદી સૈનિકોમાંના કેટલાકોએ મગરૂરી સાથે મેળવ્યું છે.

બીજી દલીલ એ છે કે બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય સામે હિંદી અંગોના પ્રાધાન્યવાળું સૈન્ય થાય એ છે પરંતુ તેના જવાબમાં છેલ્લી મહાસભા કોન્ગ્રેસના પ્રમુખ સર એસ. પી. સિંહાએ જે સંપૂર્ણ પ્રત્યુત્તર આપ્યો હતો તે હું અત્રે ટાંકું છું, તે કહે છે કે,—

"રાજ્યસત્તાના વિરોધીઓ અને બળવાખોરો કદાચ યુદ્ધથી એકાદ અજ્ઞાન અને ભાડુતી લશ્કર પર વિજય મેળવી શકે પરંતુ કેળવણી અને સ્વરાજ્યની સાદીની આપનારી સંસ્થાઓના જ્ઞાન વડે દિન પ્રતિદિન રાજભક્ત બનતી જતી પ્રજારૂપ લશ્કર પર તે ફતેહ મેળવી શકે નહિ. લશ્કરી હોદાઓ હિંદીઓને આપવાથી હિંદીઓનોની કલ્પના અને

ચૈતન્ય જેવી રીતે ઉત્તેજીત થશે તેવી બીજી કોઇ પણ રીતે થશે નહિ. પોતાના શુરવીર પુત્રોને રણાંગણમા મોકલી પોતાની વફાદારીની પ્રતીતિ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને કરી આપ્યા પછી રૂશિઆમાં જેમ પ્રજાને લશ્કરી હોદ્દાઓ આપવામાં આવે છે તેમ હિન્દમાં પણ અપાશે એવી હિન્દી પ્રજા આશા રાખે છે."

વ્યાપારી વહાણોમા એક 'લાસ્કર'ને જગ્યા આપવામાં આવે તે કરતાં કોઈ પણ ચઢીયાતા હોદ્દાઓ હિન્દીવાનોને દરિયાઇ લશ્કરમા આપવામાં આવતા નથી, એવો પણ વખત હવે આવી પહોચ્યો છે કે જ્યારે હિન્દી પ્રજાને પોતાના દેશના રક્ષણાર્થે દરીયાઇ લશ્કર તૈયાર કરવાની જરૂર પડશે.

પ્રેસ એક્ટ.

પ્રથમથીજ પ્રેસ એક્ટ તરફ પ્રજાએ અણગમો બતાવ્યો છે. તે છાપખાનાને મ્હોડે તાળુ મારનારો છે હિન્દી છાપાંની સ્વતંત્રતા ઉપર તે તરાપ મારનારો છે. તેનો જે રીતે અમલ થાય છે તે તરફ પ્રજા સખ્ત વિરૂદ્ધતા અને અસંતોષ દર્શાવે છે કલકત્તાની હાઇકોર્ટે એમ સાબીત કરી આપ્યુ છે કે પ્રેસ એક્ટનો અમલ સાવચેતીના કાનુનમા ગુચવાડો ઉત્પન્ન કરનારો અને અસંતોષકારક છે સન ૧૯૧૦ થી તેનો જે અમલ થાય છે, તેનો વિચાર કરવાને આ કાયદાથી ઉત્પન્ન થયેલો ગુસ્સો અને અસંતોષ દૂર કરવાને કયો માર્ગ લેવો તે નક્કી કરવાને સરકારી અને બીન સરકારી સભાસદોની એક કમિટિ, સરકારે નીમવાનો વખત આવી પહોચ્યો છે

"ડીફેન્સ ઓફ ઇન્ડીઆ એક્ટ."

લડાઇના એક કાયદા તરીકે દેશના બચાવને લગતો કાયદો દેશના લોકોએ સ્વીકાર્યો હતો, પરંતુ જે અમલદારોને તેનો અમલ કરવાની સત્તા સોંપાયેલી છે, તેઓના પર કોઈ પણ જાતનો અંકુશ ન હોવાથી તે એક શસ્ત્રરૂપ નીવડયો છે. ઈંગ્લંડમાં એક્ઝીક્યુટીવ ઓફીસરોના હુકમો ફરી તપાસવાની સત્તા જેમ એક કમિટિને સોંપવામાં આવી છે, તે પ્રમાણે અત્રે થવુ જોઇએ, અને આવી કમિટીમાં અર્ધોઅર્ધ હિંદીઓ હોવા જોઇએ.

ના. ગવર્નર અને મિસિસ બિસેન્ટ.

આપણા ભલા ના ગવર્નરને ઓળખવાનું મને માન છે તેમનામા સભ્યતા અને દયા સારી પેઠે છે, તેઓ આપણા વિચારો અને ભાવનાઓને સાંભળે છે અને તેને ટેકો આપે છે, પણ મારે કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી કે, આ એક ઘણી દિલગીરીની વાત છે કે, ના. મુંબઇ સરકાર કે જેના તેઓ વડા છે તેમણે મહાન અંગ્રેજ બાનુ મિસિસ બિસંટને પ્રસ્તુત એક્ટ લાગુ પાડયો છે. અગર જો કે આપણે કેટલીક બાબતમાં મિસિસ બિસંટથી જુદા પડતા હોઇશું તથાપિ તેના પર અમલ થવાથી તો આપણે ખરેખર દિલગીર છીએ, એટલુંજ નહીં પણ ઈનાકામા તેમ દેશમાં સર્વત્ર આથી દિલગીરી, અને ધક્કો લાગેલો છે એમ હું જણાવુ છુ આથી ના. સરકારના શોભા અને પ્રતિષ્ઠાને નુકશાન થવાનો સંભવ છે એમ મને લાગે છે.

મફત અને પ્રાથમિક કેળવણી.

પ્રાથમિક કેળવણી વિષે અત્યાર સુધી એટલી બધી ચર્ચા થઈ ચૂકી છે કે હવે એ બાબતમાં મારે વિશેષ કહેવાનું રહેતું નથી. કેળવણી કે જે વસ્તુ સ્વરાજ્ય મેળવવાને યોગ્ય બનાવે એવી છે, તેનો વિકાસ અને વિસ્તાર એજ હિન્દની ઉન્નતિના પાયારૂપ છે.

મને થોડા સમયમાં એવી તક મળશે કે જ્યારે હું આ મહત્વની બાબત ઉપર લંબાણથી બોલીશ.

આ વિષય પૂરો કરતા પહેલાં મારે જણાવવુ જોઇયે કે હિન્દના કેટલાક ભાગોની પ્રજા હજુ 'સ્વરાજ' ભોગવવાને માટે નાલાયક છે એવી ફરીયાદો જે સંભળાય છે તે પાયા વગરની છે. જો કે કેટલોક વખત થયાં ના. સરકારે આ બાબતમાં ધ્યાન આપવા-

માંડયુ છે છતાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજીઆત કરવા સંબંધી કશું કર્યું નથી આ પ્રશ્ન ફંડનાં પૂરતાં નાણાંનો, યોગ્ય શિક્ષકોનો વગેરેનો અભાવ બતાવી મુલતવી રાખવામાં આવે છે. બીજી તરફથી આપણાંમાં જોઇએ તેટલા તાલિમ પામેલા શિક્ષકોનો અભાવ બતાવવામાં આવે છે. સો વર્ષથી ના. સરકારના હાથ નીચે કેળવણી લેવા છતાં, હજુ યોગ્ય કેળવાયેલો વર્ગ તૈયાર ન થયો હોય તો તેને માટે જવાબદાર કોણ છે ? દરેકે દરેક બાળકો, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો સ્વરાજ મેળવવા માટે કેળવાવાંજ જોઇએ એ કાંઇ વાસ્તવિક દલીલ નથી; અને આ બાનાનું પોકળ ખુલ્લું કરતાં આપણી સન ૧૮૮૮ ની કોંગ્રેસના પ્રમુખ મિ. જ્યોર્જ યુલે પ્રો૦ થરોલ્ડ રોજર્સના શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે "આજથી સો વર્ષ ઉપર દસ દસ પુરૂષે એક પુરૂષ અને વીસ સ્ત્રીએ એક સ્ત્રી પણ વાંચી લખી શકતી નહોતી. અને તે પહેલાંના એકાદ બે સૈકા ઉપર ઈંગ્લાંડની પ્રજામાંની ગરીબ અને તવંગર કે તમામ પ્રજા એક મુઠીભર સંખ્યા શિવાય કેવળ અજ્ઞાન દશા ભોગવતી હતી છતાં તે વખતે ત્યાં "હાઉસ ઓફ કોમન્સ"નું અસ્તિત્વ હતું. અને હું ધારૂં છું કે હવે બલ્કે અત્યારે લગભગ બે કરોડ જેટલી સંખ્યા લખી વાંચી શકે એવી છે."

હિંદુ-મુસલમાનનું ઐક્ય.

ગઈ ક્રીસ્ટમસ વખતે મુંબાઈ શહેરમાં હિંદુ અને મુસલમાનો વચ્ચે જે "હૃદયની ઐક્યતા" જાહેર થઇ હતી અને હિંદુસ્તાનમાં તેનાથી જે ઉત્સાહ સ્ફુર્યો હતો, તે ઘણા ઉપયોગી વિષય પરત્વે હવે હું બોલું છું. સાથે સાથે વધતી મ્હોટી કોમોની વચ્ચે શુભેચ્છા, ઐક્યતા, સંપ, અને સહકારવૃત્તિ એ આપણી ખરી ઉન્નતિનું રહસ્ય છે, એ સર્વે વિચારવંત મનુષ્યો સારી રીતે જાણે છે. પ્રગતિનું ખરૂં બિંદુ તેમના ઐક્યમાં સમાયલું છે, અને આપણે યાદ રાખવું જોઇએ કે આ એક એવી બાબત છે કે જેમાં આપણે આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી શકીએ. ત્રણ વર્ષ પૂર્વે ઓલ ઇન્ડીયા મોસ્લેમ લીગે બ્રીટીશ રાજ્યના છત્ર નીચે સ્વરાજ્યનો આદર્શ ધારણ કર્યો આ આદર્શને કરાંચીમાં ભરાયેલી ઇંડીયન નેશનલ કોંગ્રેસે નીચે પ્રમાણેનો ઠરાવ પસાર કરીને આનન્દથી સત્કાર આપ્યો:—

બ્રીટીશ મહારાજ્યના છત્ર નીચે હિંદુસ્તાનને માટે સ્વરાજ્યનો જે આદર્શ ઓલ ઇન્ડીયા મોસ્લેમ લીગે સ્વીકાર્યો છે તેની કદર બુજીને આ કોંગ્રેસ તેના રેકર્ડ પર નોંધ લે છે. અને દેશમાં વસતી જુદી જુદી કોમોની સહાનુભુતી અને સંપ ઉપર દેશનું રાજ્યકામનું ભવિષ્ય આધાર રાખે છે એ સુત્ર તેની છેલ્લી બેઠક વખતે ભારપૂર્વક પોતાની માન્યતા બતાવી, અને જે માન્યતા કોન્ગ્રેસની પણ છે, તેના માટે પોતાની પૂર્ણ સમતી જાહેર કરે છે. પ્રજાના શુભ માટેના દરેક સવાલોમાં સંપથી અને એક મતથી કામ લેવાનો રસ્તો ખોલવા માટે દરેક જાતનો પ્રયત્ન જુદી કોમોના આગેવાનો કરશે એવી જે આશા લીગે દર્શાવી છે તેને આ કોન્ગ્રેસ હૃદયપૂર્વક સત્કાર આપે છે, અને આપણા સર્વેના હૃદયમાં જે મુખ્ય આશય છે તેને મદદ કરવાને માટે દરેક કોમના માણસોને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરે છે."

તે વખત પછી ઓલ ઇન્ડીયા મોસ્લેમ લીગનો કાર્યક્રમ, ઇન્ડીયન નેશનલ કોન્ગ્રેસના કાર્યક્રમની સાથે વધુ અને વધુ મળતો થતો જાય છે. ગૌહીંસા અને રસ્તાઓ પર વાગતા વાજીંત્રના સવાલ શિવાય બીજો જે એક સવાલ અત્યાર સુધી ફક્ત અટપટો નીવડ્યો છે એટલુંજ નહિં પરંતુ જેણે બન્ને કોમોને અત્યાર સુધી જુદી રાખી છે. પણ આનું નિરાકરણને કરવું મુશ્કેલ નથી. "આપ લે" કરીને સમાધાન કરવાના જુસ્સાની જરૂર છે. દેશની કાઉન્સીલોમાં, અને ડીસ્ટ્રીકટ તથા મ્યુનીસીપલ બોર્ડોમાં યોગ્ય અને અસરકારક પ્રતિનિધિપણું મુસલમાનો માગે છે—આ તેમની માંગણી સત્યપૂર્વક વિચાર કરનાર કોઇપણ હિંદુ ના પાડી શકે નહિં. વિશેષમાં મુસલમાન ભાઇઓ એવું માગે છે કે જુદાં જુદાં બોર્ડો અને કાઉન્સીલોમાંનું તેમનું પ્રતિનિધિત્વપણું, ચુંટણીઓ માટેનાં જુદાં પ્રતિનિધિ મંડળોદ્વારા દઢ કરવું જોઇએ. આ પ્રકારની ચુંટણીઓ માટેનાં જુદાં પ્રતિનિધિ

મંડળોની માંગણી દેશમાં ૧૯૦૯ થી શરૂ થઇ છે, અને ખરી અથવા ખોટી રીતે પણ, મુસલમાન કોમે હાલમાં તો જુદાં પ્રતિનિધિ મંડળો માટે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે. કોમેની આજ્ઞાનુસાર આ સવાલ એવો છે કે તેના ઉપર આપણામાંના ઘણા કંઈ વિવેચન કરી શકીએ નહિં. મ્હારા સમજવા પ્રમાણે તો આ પ્રકારની ચુંટણીઓ માટેનાં જુદાં પ્રતિનિધિ મંડળની માંગણી મુસલમાન કોમને માટે રાજનીતિ બાબતથી પણ એક જરૂરીયાતની બાબત છે, કારણ કે મુસલમાનો જે લાંબા સમયથી ગાઢ નિંદ્રામાં પડયા છે તેમને જગાડવાને માટે આની જરૂર છે. મ્હારા હિંદુભાઇઓને તેથી હું વિનંતી કરૂં છું કે, હાલની સ્થિતિ અને સંજોગોમાં, મુસલમાનો જેઓ હિંદુસ્તાનમાં તેમના કરતાં સંખ્યામાં ઘણા ઓછા છે, તેમનો વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરશે. જુદાં ચુંટણીનાં મંડળ મેળવવા માટે જો તેઓએ નિશ્ચય કર્યો હોય, તો તેમની માંગણી વિરૂદ્ધ હિંદુઓએ કંઈ વિરોધ બતાવવો જોઇએ નહિં.

હિંદુ અને મુસલમાનો બન્નેને અતી ઉપયોગી અને ઘણી જરૂરીયાતના બીજા વિષયો છે જેમાં તેઓએ સંપ અને એકમતીથી કામ કરવાનું છે. ન્હાની નજીવી બાબતો,—જેવી કે કાઉન્સીલો અને ડીસ્ટ્રીક્ટ બોર્ડોમાં મુસલમાનોને તો યોગ્ય હીસ્સો મળે તેને માટે લેવા જોઇતા માર્ગો અને ઉપાયો ને ભિન્નતાથી, આપણી પ્રગતિ અટકી ન પડે એવી સંભાળ રાખવી જોઇએ, અને એક અથવા બીજી બાજુએ પોતાનો આગ્રહ છોડી દેવો જોઇએ. આ કારણને લીધે હું મ્હારા હિંદુ ભાઇઓને વિનંતી કરૂં છુ કે તેઓ ઉદાર હૃદયી થાય, અને ચુંટણી માટેનાં જુદાં પ્રતિનીધિ મંડળોની બાબતમાં જો તેઓને થોડો ભોગ આપવો પડે તો તેઓ આપે, અને મુસલમાનભાઇઓની ખીલતી કાર્યશક્તિને સત્કાર અને ઉત્તેજન આપે. આવતી ક્રીસ્ટમસમા ઓલ ઇન્ડીયા મોસ્લેમ લીગ ભરાવાની છે તે પ્રસંગે હું પ્રેસીડંટ હોવાને લીધું મ્હારે આ બાબત ઉપર કંઇક વધારે અને પૂરૂં બોલવું પડશે.

પણ કોન્ગ્રેસે કમીટીઓ નીમી છે તે અને મુંબઈની લીગ, સુધારાઓની એક યોજના ઘડવાને માટે થોડા વખતમાં કલકત્તામાં મળવાની છે, અને હું હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરૂં છું કે તેઓ એવા પ્રકારની યોજના ઘડે કે જે યોજના સમસ્તહિંદની પ્રજાની એકે અવાજે સ્વીકારાયેલી માગણી તરીકે દુનિયાની પ્રજાઓ સમક્ષ રજુ થાય—

પણ એક બાબત તો દેખીતી છે થોડીક બેઠકો (Seats) હિંદુઓને મળે કે મુસલમાનોને મળે તેનો સવાલ નથી. હું પહેલાં જણાવી ગયો તે પ્રમાણે, શરૂઆતમાં તો, અધિકારી વર્ગની જે શાસન કરવાની સત્તા છે, તે શાસન અને સત્તા પ્રજા વર્ગને આપવી જોઇએ. હાલમાં તો ફક્ત આ સવાલ ઉપરજ આપણે આપણું પૂર્ણ લક્ષ અને કાર્યશક્તિ રોકવી જોઇએ. હિંદુ અને મુસલમાનોએ આ બાબતમાં ઐક્ય ધારણ કરીને, દરેક જાતની કાયદેસર હિલચાલ અને માગણી આ સત્તા મેળવવા માટે કરવી જોઇએ. નવીન ભારત ઉત્પન્ન થાય તેને માટે દરેક નજીવી તકરાર અને ન્હાના પ્રકારના મતભેદ છોડી દેવા જોઇએ.

"હિંદુસ્થાન હાલ હક વગરનું છે અને હક મેળવવા માટે દરેક હિંદીએ પોતાની એટલી સારી વસ્તુઓનો ભોગ ના આપતાં, જે સઘળી ખરાબ વસ્તુઓને તેઓ અધંત્વ-કાળથી વળગી રહે છે તેનો ભોગ આપવો જોઇએ, તેઓની વિરૂદ્ધતા અને વિભાગો, તેઓની એવી બાબતોમાં મગરૂરી કે જેને માટે તેઓએ શરમાવુ જોઇએ, તેઓની તકરારો અને ગેરસમજુતીઓનો ભોગ આપવો જોઇએ. આવા પ્રકારનો ભોગ દેવ લોકો પણ ચાહે છે."

ગૃહસ્થો અને સન્નારીઓ, મ્હારૂં ભાષણ હું પૂરૂં કરવા આવ્યો છું. છેવટમાં મને કહેવા દો કે, એકંદરે સઘળો આધાર આપણા ઉપરજ છે. એકત્ર થએલા અને દૃઢ હિંદુ અને મુસલમાનો,—ત્રીસ કરોડ માણસોનો હિંદુસ્થાનમાંની ચારે દિશાઓમાં ગાજી રહેલ અવાજ, એવા પ્રકારનો જુસ્સો ઉત્પન્ન કરશે, જેને પૃથ્વી પરની કોઇપણ સત્તા અટકાવી શકશે નહિ. હિંદ હવે રાજ માર્ગ ઉપર છે. સૈકાઓ થયાં તેણે ઘણું સંકટ વેઠ્યું છે અને ધીરજથી તેણે સઘળું સહન કર્યું છે. હવે તેની સમીપ ભવ્ય અને ઝળકતુ ભવિષ્ય છે.

આપણે સીધા રસ્તા ઉપર આવ્યા છીએ. આપણું ધારેલું લક્ષ્ય હવે આપણી દ્રષ્ટી સમીપ છે "આગળ વધો" એ આપણું સુત્ર અને નવીન ભારત માટે સરળ રસ્તો છે. પણ આપણી વધતી જતી પ્રગતીમાં, આપણે દીર્ઘ દ્રષ્ટીવાળા બનવુ જોઇએ, અને આપણી સન્મુખ જે સત્ય ચિત્ર છે તેને કદીપણ દ્રષ્ટી બહાર જવા દેવુ જોઇએ નહિ. ડહાપણ અને સાવચેતી એ **આપણને દોરવનાર સુત્ર રાખવુ**

૨૨-૧૦-૨૬.

પ્રાતીક કોન્ફરન્સની બીજા દિવસની બેઠક આજે બપોરે મળી હતી શરૂઆતમાં વંદેમાતરમવાળું ગાયન બાનુઓએ ગાયુ હતુ તે પછી નિચેનું ગાયન ગાયુ હતુ

૩

મળી સર્વ ભારત સંતાન, એક તાન મન આણ
ગાઓ ભારતના યશો ગાન.
ભારત ભૂમિ તુલ્ય નહિ કોઇ સ્થાન
નહિ અદ્રિ હિમાદ્રિ સમાન
ફલવતી વસુમતી સ્રોતસ્વતી પુણ્યવતી
શતખંડ રત્નનું નિધાન
થાઓ ભારતનો જય,
જય ભારતનો જય,
ગાઓ ભારતનો જય,
શું ભય શું ભય,
ગાઓ ભારતનો જય

રૂપવતી સાધ્વી સતી ભારત લલના,
કોને આપુ ત્હેની તુલના,
શર્મિષ્ઠા સાવિત્રી સીતા, દમયન્તી પતિવ્રતા,
અતુલના ભારત લલના — થાઓ ભારતનો જય.

વીરયોનિ આ ભૂમિ વીરની જનની,
વ્યાપી રહી અજ્ઞાન રજની,
સુગભીર એ તિમિર કદી નહિ રહે થિર,
દેખા દેશે દિપ્ત દિનમણિ — થાઓ ભારતનો જય

પ્રેમ કરો બીરૂ કરો સાહસ આશ્રય,
યતો ધર્મ સ્તતો જય
છિન્નભિન્ન હીનબળ ઐક્યથી પામશુ બળ,
માતા મુખ ઉજ્જ્વલ કરેથી શું ભય — થાઓ ભારતનો જય.

૪

ઊઠ ઓ ભારત લક્ષ્મી, ઊઠો આદિત જગત જન પૂજ્ય,
દુઃખ દૈન્ય દૂર કરી, કરો દૂરિત ભારત લજ્જા
છોડો રે છોડો શોક શય્યા, થાઓ સજ્જ,
પુન કમન કનક ધન ધાન્ય
જનની રે લે ત્હારે વક્ષે,
શાન્તિથી વાસ દે ત્હારે હૃદયે,
આક્રન્દ કરે તુજ ચરણ તળે, વિશતી કોટી નરનારીઓ
કમના, દુઃખ લાછિત ભારત વર્ષે

શક્તિ મુજ સહુ યાચી, કાલ સાગર કંપન હર્ષે,
ત્યારે અભય કર સ્પર્શે, નવ હર્ષે;
પુનઃ તરુણી ચાલ, સુખ લહ્યે. જનની.

ભારત સ્મશાન કરો પૂર્ણ, શુભ કોકિલ કુંજિત કુંજે,
દ્વેષ હિંસા કરી ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ આલિ ગુંજે;
દુરિત કરી તાપ પુંજ, પાપ પુંજ,
પુનઃ વિમલ કરો ભારત પુણ્યે. જનની.

ને પછી કૉન્ફરન્સનું કામ શરૂ થયું હતુ.

ગઇ રાત્રે મોડે સુધી ચર્ચી સબજેક્ટ કમિટિએ ઘણાક ઠરાવો નક્કી કર્યા હતા. શરૂમાં કૉન્ફરન્સમાં હાજર નહિ થઇ શકવા માટે દિલગીરી દર્શાવનારા કાગળો અને તારો વાંચવામાં આવ્યા હતાં તેમાં ઑનરેબલ સર પ્રભાશંકર પટ્ટણીનો તાર પણ હતો.

બાદ પહેલા સાત ઠરાવો પ્રમુખ તરફથી રજુ કરવામાં આવ્યા હતા. પહેલા પાંચ ઠરાવો સર ફીરોજશાહ એમ. મહેતા, સર ચીનુભાઇ માધવલાલ, મી. દાજી આબાજી ખરે, મી. ગોવીન્દરાવ આપાજી પાટીલ, અને અરલ કીચનરના મરણ માટે દિલગીરી દેખાડવા માટેના હતા. છઠ્ઠો ઠરાવ ઇલાકાની પ્રજા તરફથી નામદાર શહેનશાહ અને તાજ તરફની ઉંડી વફાદારીની ખાત્રી આપવા માટેનો તથા કોઈ પણ ખરચ અને ભોગે શહેનશાહતની બાજુએ ખડા પગે રહેવાની ખાત્રી આપવાનો હતો. સાતમો ઠરાવ હિંદી સિપાહીઓ અને વીરોએ લડાઇના જંગમાં બતાવેલી બહાદુરી માટે મગરૂરી લઇ મિત્રરાજ્યો કતેહનું તાજ પામે તે માટે પ્રાર્થના કરવાનો હતો. આ બધા ઠરાવો એક સાથેજ મત લેતાં એકમતે પસાર થયા હતા.

ઓ૦ મી૦ પારેખનું ભાષણ.

૮. ઑનરેબલ મી૦ ગોકળદાસ પારેખે તે બાદ એવો ઠરાવ મુક્યો કે "નામદાર ઇસરોયની વડી ધારાસભાના ચુંટી કઢાયલા સભાસદોએ થોડા વખતપર જે અરજી નામદાર ઇસરોય ઉપર મોકલી આપી છે તે અરજીમાં સુચવવામાં આવેલા સુધારાઓ તરફ આ કૉન્ફરન્સ પોતાની પસંદગી જાહેર કરે છે, અને તેને ટેકો આપે છે."

મી૦ પારેખે ઉપલા ઠરાવના ટેકામાં વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે હાલમાં જે ખુનખાર જંગ ચાલે છે, તેમાં આખી શહેનશાહત પોતાનું ઉમદામાં ઉમદ લોહી રેડે છે અને દરરોજ લાખો પૌંડ નાના રાજ્યો અને નબળી પ્રજાના છુટાપણા માટે ખર્ચે છે, અને જ્યાં સુધી હિંદુસ્તાનને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી તેણે પોતાના દેશી ભાઇઓને અને શહેનશાહતને સંતોષ મળે એવી રીતે પોતાની ફરજ બજાવી છે. જેઓ રાજ્યકારોબાર માટે જોખમદાર છે તેઓએ આપણને ખાત્રી આપી છે કે હિંદની છુટાપણાને લગતી ઇચ્છાઓ તરફ દીલસોજીની નજરે જોવામાં આવશે. આપણને એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે હિંદુસ્તાનને એક તાબેદાર પ્રજા તરીકે નહિ પણ શહેનશાહતના એક ભાગ તરીકેજ ગણવામાં આવશે.

આવા સંજોગોમાં એ કુદરતી છે કે આપણને ભવિષ્ય માટે ઉંચી આશાઓ ઉત્પન્ન થાય. ૧૯૦૯ સુધી હિંદુસ્તાનની સરકારનો રાજ્યકારોબાર એવા અમલદાર વર્ગ તરફથી ચલાવવામાં આવતો હતો કે જે આ હિંદી તત્વશુન્ય રૂપે હતું. ખરૂં છે કે એ વર્ષમાં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ મારફતે ચોક્કસ છુટ આપવામાં આવી હતી, અને તેનું જે પરિણામ આવ્યું છે, તે વધુ છુટ આપવા માટે આપણને ઉત્તેજન આપનારૂં છે.

વડી ધારાસભાના જે ૧૯ સભાસદોએ નામદાર વાઇસરોય ઉપર જે અરજી મોકલી આપી છે, તે ઘણી સંભાળપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવી હતી. તેનું કારણ એ હતું કે સરકાર પોતાની મરજીમાં આવે તેવી કોઈ યોજનાને અમલમાં મુકે નહિ.

એ બાદ ઑનરેબલ મી૦ પારેખે અરજીમાં જણાવવામાં આવેલી બાબતો ઉપર વિવેચન

કરી જણાવ્યું કે આગલા કાલમાં જો કે યુરોપીયનો આપણા દેશમાં કારોબાર માટે સલાહ આપનાર તરીકે હતા નહિ તો પણ હિંદુસ્તાનમાં ઘણા મોટા રાજ્યકારોબારીઓ, એડમીનીસ્ટ્રેટરો ઉત્પન્ન થયા હતા હું આશા રાખું છું કે તમે આ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરશો.

ઓ૦ મી૦ પ્રાંજપેનું ભાષણ.

ઓનરેબલ મી. રઘુનાથ, મી. પ્રાંજપેએ એ ઠરાવને ટેકો આપતાં જણાવ્યું કે આ ઠરાવ માત્ર એટલુંજ દર્શાવે છે કે આપણા વડી ધારાસભામાંના પ્રતિનિધિઓ પોતાનું કામ બરાબર રીતે કરે છે.

કેટલીક તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે એ અરજી ઉપર સહી કરનારાઓ મુખ્ય કરીને ધારાશાસ્ત્રીઓ છે, અને તેઓ પ્રજા મત જાહેર કરી શકે નહિ. પણ મી૦ લોઇડ જ્યોર્જ, વાઇકાઉન્ટ હેલ્ડેન અને મી૦ એસ્ક્વીથ–સર્વે ધારાશાસ્ત્રીઓ છે અને તેજ કારણે શું તેઓ ઈંગ્લેન્ડની કાઉન્સીલમાં જાહેર પ્રજામત દર્શાવી શકે નહિ એવો કોઈ શક બતાવે છે કે ? એ સીવાય અરજી ઉપર સહી કરનારાઓમાંના કેટલાક વકીલો ઉપરાંત આબરૂદાર આસામીઓ છે એ કરતાં વધુ સારા પ્રતિનિધિઓ આપણને મળી શકત નહિ.

હાલની હિંદી સરકાર લોર્ડ હાર્ડીંગના વખતની સરકાર જેવી નથી. હાલના નામદાર વાઇસરોયની કારકીર્દિને છ સાત મહિના થઈ ગયા છતાં તેના તરફથી દીલસોજી ભર્યા ઘણા ભાષણો થયાંની મને ખબર નથી. તે બાદ અરજીમાં જણાવેલી બાબત ઉપર વિવેચન કરી ઓનરેબલ મી૦ પ્રાંજપેએ જણાવ્યું કે એ અરજીમાં ટુંકમાં એવો હેતુ દર્શાવવામાં આવ્યો છે કે દેશનો કારોબાર દેશની પ્રજા મારફતે ચાલવો જોઇએ. આપણને એમ કહેવામાં આવે છે કે લડાઈ દરમ્યાન બજાવેલી સેવાનો બદલો આપણે માનવો જોઇએ નહિ, પણ આપણે તેનો કાંઇ બદલો માગતાજ નથી શહેનશાહતના બીજા ભાગો પોતાની જરૂરીયાતો શું છે, તે જણાવવા લાગ્યા છે. અને હિંદુસ્તાને પણ તેમ કરવું જોઇએજ. આપણે એ માગણી એ કારણથી કરીએ છીએ કે આપણે શહેનશાહતના એક ભાગ તરીકે રહેવા માગીએ છીએ. આપણે આપણો દરજ્જો જાળવી રાખવા માગીએ છીએ અને આપણી તરફ જે બીજી પ્રજાઓ તીરસ્કાર બતાવે છે તે આપણે સમાવી લેવા નથી માગતા. જો હિંદુઓને વોલંટીઅર થવાનો હક આપવામાં આવ્યો હોત તો ઈંગ્લેન્ડને લડાયક માણસોની કદી ખોટ પડત નહિ.

ડૉકટર દાદાભાઈના શબ્દો.

ડૉકટર દાદાભાઈએ એક વખત કહ્યું હતું કે જો હીંદીઓને લશ્કરી તાલીમ આપવામાં આવે તો ઈગ્લાંન્ડ રૂશીયા જેવાં છ રાજ્યોને પુરૂં પડી શકે. હવે રૂશીઆનો સવાલ નથી રહ્યો, પણ જો હીંદીઓને લશ્કરી તાલીમ મળી હોત તો તે છ જર્મનીઓને પુરૂં પડત. જો એક લશ્કરી કોલેજ ઉઘાડવામાં આવે તો ઘણા હીંદીઓ તેમાં જોડાશે. મોટા લશ્કરી ઓધાઓ પણ હીંદીઓ માટે ખુલા મુકાવા જોઇએ.

ઓનરેબલ મી૦ ચુનીલાલ વી૦ મેહેતાએ ઠરાવને વધુ ટેકો આપવા બાદ તે તાળીઓ વચ્ચે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૯. ઓનરેબલ મી૦ બી૦ એસ૦ કામટે તે બાદ એવો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો કે આવતી હીંદી પ્રજાકીય કોંગ્રેસની એકઠી વેળાએ આ કાઉન્સિલના સુધારાની બાબત હાથ ધરવી અને સુધારાની યોજના ઘડી કાઢવા માટે અને તે બ્રીટીશ પ્રજા અને પાર્લામેન્ટ સમક્ષ રજુ કરવા માટે પગલાં લેવાં.

મી૦ કામટે જણાવ્યું હતુ કે આવી અરજ ચુંટાયલા અને નેમાયલા હીંદુ અને એસ્લામી સભાસદો તરફથી એકત્ર થવી જોઇએ કેમકે એકવાર ચુંટાયલો સભાસદ હોય તે બીજીવાર નેમાયલો પણ હોય.

ઠરાવને મી૦ એન સી. કેલકરે મરાઠીમાં અને મી૦ પી. કે. તેલંગ તથા મી૦ જમનાદાસ દ્વારકાદાસે ગુજરાતીમાં ટેકો આપ્યા બાદ ઠરાવ પસાર થયો હતો.

૧૦. બાદ મી૦ ઇચ્છારામ ભગવાનદાસે લોકલ બોર્ડો અને મ્યુનીસીપાલીટીઓની સત્તા વીસ્તારવાની અરજ કરનારો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો.

મી૦ ઇચ્છારામે જણાવ્યું હતું કે, સરકારી અમલદારોનો કાબુ ઇંગ્લેંડમાંની લોકલ ગવર્મેન્ટ બોર્ડ મધ્યે હોય છે તેથી વિશેષ હોવો નહીં જોઇએ. સઘળા સભાસદો ચુંટાયલા હોવા જોઇએ તેમજ તેમને પોતાનો કારોબારી અમલદાર નેમવા કે દુર કરવાની સંપૂર્ણ સત્તા મળવી જોઇએ. પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખ પણ બીન સરકારીજ હોવા જોઇએ અને ચોક્કસ પ્રકારની પ્રાંતીક મેહેસુલો વસુલ કરવાની તેને સત્તા મળવી જોઇએ.

ટેકો મળવા બાદ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૧. મી૦ એચ૦ કે૦ પટવર્ધને ઘટતા સુધારાવધારા સાથે પંચાયતની રૂઢી તાજી કરવાનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો અને તે પસાર થયો હતો.

૧૨. મી૦ વી૦ આર૦ ગુપ્તેએ એવો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો કે ઇલાકાના હીંદુ રહેવાસીઓને સરકારને કોઇપણ કટોકટ મામલામાં ખુશીથી મદદગાર થવા સંબંધમાં બંધનો હોય તે દુર કરવા. શારીરિક શક્તિ ધરાવનારાઓને લશ્કરી તરીકે નામ નોંધાવવાની રજા બક્ષવી અને લશ્કરી તાલીમ આપવા માટે ઇલાકામાં કોલેજ કે કોલેજો કાઢવાને સરકારને અપીલ કરવી.

મી૦ ગુપ્તાએ ઠરાવના ટેકામાં જણાવ્યું હતું કે આ રીતે હીંદીઓને લશ્કરી તાલીમ આપવામાં આવે તો ચાર લાખ હીંદી લશ્કરીઓ શેહેનશાહતની મદદમાં ઉભા થાય. આ લોકોને પોલીસનાં કામમાં પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાશે અને લડાઈ વખતે પણ ઉપયોગી થઇ પડે.

મી૦ ડબલ્યુ૦ ટી. હાલાઇ અને મી૦ ચાહવાળાએ ટેકો આપવા બાદ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

અત્રે કોન્ફરન્સ આરામ માટે ઉઠી હતી.

૧૩. અરધા કલાક પછી કોન્ફરન્સ પાછી મળતાં મી૦ જહાંગીર બી. પીટીટે છાપાને લગતા કાયદા સામે વાંધો જાહેર કરી તે રદ કરવાને અરજ કરવાનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો.

મી૦ પીટીટે જણાવ્યું કે તેના અમલ માટેની સત્તા ઘણી વધારે પડતી અપાઈ છે અને હાઈકોર્ટનો તે ઉપર કશો કાબુ નથી. જે વાત એંગ્લો-ઇનડીઅન છાપાં પ્રગટ કરી શકે છે તેજ બીના હીંદી છાપાઓને પ્રગટ કરવાનું ભયભર્યું નીવડે છે. આ કાયદો ગંભીર સંજોગમાં ઘડાયો હતો પણ હવે તેવા સંજોગ નથી અને હવે સત્વર તે કાયદો રદ થવો જોઇએ છે.

મી૦ આર. જી. પ્રધાને ઠરાવને ટેકો આપવા બાદ અને મી૦ જી. કે. દેવધરે વધુ ટેકો આપવા બાદ ઠરાવ મત લેતાં પસાર થયો હતો.

૧૪ મી૦ મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધીએ એવો ઠરાવ રજુ કર્યો કે " મીસીસ બીસેંટ અને બીજાઓના સંબંધમાં ડીફેન્સ ઑફ ઇન્ડિયા એક્ટનો જે રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તે સામે આ કોન્ફરન્સ ઘણીજ ડરતી નજરે જુએ છે અને આ કોન્ફરન્સ નામદાર સરકારને મજબુત આગ્રહ કરે છે કે તેણે ઇંગ્લેંડના ડીફેન્સ ઑફ રેલ્મ એક્ટના ઉપયોગ સંબંધમાં જેમ કેટલાક " સેફગાર્ડો " છે તેમ હિંદુસ્તાનના ડીફેન્સ ઑફ ઇન્ડિયા એક્ટ સંબંધમાં " સેફગાર્ડો " માટે ગોઠવણ કરવી. વળી આ કોન્ફરન્સ માનપૂર્વક એવી અરજ પણ કરે છે કે મુંબઈ ઇલાકામાં મીસીસ બીસેંટને દાખલ થતાં અટકાવનારો મુંબઈની સરકારનો હુકમ જેમ બને તેમ જલદી રદ કરવો.

. મી૦ ગાંધીએ ગુજરાતીમાં બોલતાં જણાવ્યું કે મીસીસ બીસેંટ જે એકજ કામ કરે છે તે એ કે તે " હોમરૂલ " સંબંધમાં ભાષણો અને લખાણો કરે છે. મીસીસ બીસેંટ એક બાનુ હોવાથી, તેમજ ડીફેન્સ ઑફ ઇન્ડિયા એક્ટ સીવાય બીજા ઘણા કાયદાઓનો આવી બાબતોમાં ઉપયોગ થઈ શકે એમ હોવા છતાં, એ કાયદાનો ઉપયોગ મીસીસ

બીસેંટ સંબંધમાં કરવામાં આવ્યો છે, તે દયાજનક હોવાથી, તેમજ મુંબઈ ઇલાકામાં હોમરૂલની હીલચાલ તેના કરતાં બીજું કોઈ વધુ સારી રીતે ચલાવી શકે એમ નહિ હોવાથી, મીસીસ બીસેંટ સામેનો હુકમ જલદી રદ થવો જોઇએ.

ઓનરેબલ મી૦ શ્રીનીવાસ શાસ્ત્રીએ આ ઠરાવને ટેકો આપતાં જણાવ્યું હતું કે આવા કાયદાનો ઉપયોગ છુપી પોલીસના માણસોએ આપેલી ખબરો ઉપરથી થાય છે. મહાન આયરીસ બાનુ મીસીસ એનીબીસેંટ સંબંધમાં મુંબઇની સરકારે ઘણીક ખબરો મેળવી હશે પણ આપણે પણ તેને ઓળખીએ છીએ. તેનું કોઇ કામ અંધારામાં થતું નથી, અને તેના કોઇ પણ શબ્દોનો અર્થ બીનવફાદારી દર્શાવનારો થઇ શકશે નહિ. તેના લખાણો બ્રિટિશ શહેનશાહત તરફ સંપૂર્ણ વફાદારી દર્શાવનારા છે. હું કોઇ થીઓસોફીસ્ટ કે હોમરૂલલીગનો સભાસદ નથી અને તે છતાં હું તેને બીજાઓ કરતાં કાંઈ પણ પ્રકારે ઓછો વખાણનાર નથી. તેણે હિંદ માટે જે મહાન કાર્યો કર્યાં છે તેને માટે આપણે તેના આભારી છીએ.

સ્વદેશીને લગતો ઠરાવ.

૧૫ ઓનરેબલ મી૦ પરશોતમદાસ ઠાકોરદાસે એવો ઠરાવ રજુ કર્યો કે આ કોન્ફરન્સ સ્વદેશી હીલચાલને ઘણોજ અંતઃકરણ પુર્વક ટેકો આપે છે અને આપણા દેશીઓને વીનતી કરે છે કે દેશની કારીગીરીને ઉત્તેજન આપવાને માટે તેમણે ચાલુ પ્રયત્નો કરવા અને જરૂર પડતાં થોડાઘણો ભોગ આપીને પછી આયાત કરેલી ચીજો કરતાં દેશી ચીજોને વધુ પસંદગી આપવી અને સરકારનું માનપુર્વક ધ્યાન ખેંચે છે કે નીચેના ઉપાયોથી દેશી કારીગીરીને ઉત્તેજન આપવું:—

(૧) રૂ ઉપરની નીકાશ જકાત તાકીદે કહાડી નાંખવી.
(૨) શુરૂ થતા ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપવાને માટે આયાત જકાતનું ધોરણ દાખલ કરવું.
(૩) ઇલાકેદાર બેંકોની મારફતે ટેકસટાઇલ અને બીજા હીંદી ઉદ્યોગોની ખીલવણી કરવા ખાતેર નાણાં સંબંધી સગવડો પુરી પાડવી અને ખાસ છુટછાટ આપવી.

ઓ૦ મી૦ પરસોતમદાસ ઠાકોરદાસ.

ઓ૦ મી૦ પરશોતમદાસ ઠાકોરદાસે ઉપલો ઠરાવ રજુ કરતાં જણાવ્યું કે જ્યારથી બ્રીટીશ સરકારે છુટક વેપારની રાજનીતીનો હીંદ માટે અખત્યાર કીધો ત્યારથી હીંદના ઉદ્યોગોને ખમવું પડયું છે, આ બધી બાબતોને લગતી તપાસ ચલાવવા માટે સરકારે હોલેન્ડ કમીશન નેમ્યું છે પણ જ્યાં લગી જકાતની રાજનીતીને લગતી તે કમીશન તપાસ ચલાવશે નહીં ત્યાં લગી કમીશન નીષ્ફળ નીવડશે એવો પ્રજાનો મત છે. લેંકેશીરના લાભો જળવાય અને આપણે ભોગે તેઓ કમાય તે ખોટું છે તે સરવે જાણે છે; છતાં દેશમાં બનતા માલ ઉપર ૩॥ ટકાની જકાત ચાલુ રાખવામાં આવી નથી તે ઠીક નથી. આટલું જણાવી આ ઠરાવ હું રજુ કરૂં છું.

ઉપલા ઠરાવને મી૦ એન૦ એમ૦ અષ્ટપુત્રે ટેકો આપતાં સ્વદેશી માલ લેવાનો આગ્રહ કીધો હતો. ઇંગ્લાંડના લોકો શ્રીમાન થાય તેની આપણે ના પાડતા નથી. પણ તે થાય તેટલા આપણે શ્રીમંત થઇએ એમ સરકારે કર જોઇએ.

મી૦ જી. ઈ. પટેલ.

મી૦ પટેલે જણાવ્યું કે આ અમદાવાદ ઉદ્યોગોમાં આગળ પડતો ભાગ લેનારૂં છે. સરકાર તરફથી દેશમાં જે માલ બને છે તે સામે ૩॥ ટકાની જકાત નાખવામાં આવી છે. તે શામાટે કે લેંકેશાયરમાં માલ બનાવનારાઓને ખોટ ન જાય તેટલા માટે છે. અમેરીકામાં જકાત માટે મોટા પક્ષો છે. ત્યાના ધંધાને વધારવા માટે તેઓ અનેક પ્રયત્નો કરે છે. તેઓ પોતાના દેશમાં બનતી કાચી વસ્તુઓ બાહેર જવા દેતા નથી. પણ તેનો ઉપયોગ પોતાના દેશમાં કરે છે. જાપાનમાં રાજ્ય ત્યાંના ઉદ્યોગોને મદદ કરે છે; માટે અહીં પણ તેવા ઇલાજો લેવા જોઇએ.

બાદ ઉપલો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તે પછી આજનું કામકાજ પુરૂ થયુ હતું.

તા ૨૩—૧૦—૧૬.

પરિષદની બેઠક આજે ૧૨॥ વાગે મળી હતી. શરૂઆતમા વંદેમાતરમવાળું ગાયન બાનુઓએ ગાયું હતુ પછી નિચેનું ગાયન ગાયુ હતું.

૪

ઊઠ ઓ ભારત લક્ષ્મી, ઊઠો આદિ જગત જન પૂજ્ય;
દુખ દૈન્ય સહુ નાશી, કરો દૂરજ ભારત લજ્જા,
છોડો રે છોડો શોક શય્યા, કરો શય્યા
પુન કમલ કનક ધન ધાન્ય.
(Chorus) જનની રે લે ત્હારે વૃક્ષે.
શાન્તિ નિવાસ પુરો અમ નેત્રે.
કંદન કરે તુજ ચરણ તળે ત્રિશતી કોટી નર નારીઓ.
નિપુણ નાવિક નથી કમલા, દુખ લાંછિત ભારત વર્ષે.
શક્તિ અમ જાત્રાળુ, કાલ સાગર કંપન દર્શે.
તુજ અભય પદ સ્પર્શે નવિન હર્ષે.
પુન ચાલશે નાવ સુખ લક્ષે.
ભારત શ્મશાન કરો પૂર્ણ પૂત કોકિલ કૂજિત કુંજે,
દ્વેષ હિંસા કરી ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ અલિ ગુંજે.
દૂરિત કરી તાપ પૂંજ, પાપ પૂંજ;
પુન વિમલ કરો ભારત પુણ્યે.

તે પછી કોન્ફરન્સનું કામ શરૂ કર્યું હતું.

કામદારોને લખતથી બાંધીને લઈ જવાની રૂઢી.

પ્રમુખે શરૂઆતમાં મી૦ એમ૦ કે૦ ગાંધીને કામદારોને લખતથી બાંધીને લઇ જવાની રૂઢીને લગતો ઠરાવ રજુ કરવાને જણાવ્યુ હતું. તે ઠરાવ નીચે મુજબ હતો.—૧૬ આ કોન્ફરન્સ, કામદારોને લખતથી બાંધીને લઈ જવાની રૂઢી જેમ બને તેમ વહેલી કહાડી નાખવાની જરૂરીઆત ઉપર ભાર મેલે છે, કે જે રૂઢી ગુલામગીરીના જેવી છે અને કામદારોને સામાજીક તેમજ રાજકીય બાબતમાં ઉતારી પાડનારી છે અને દેશના આર્થિક અને નૈતીક લાભોને નુકશાનકારક છે.

મી૦ ગાંધીએ ઉપલો ઠરાવ રજુ કરતાં ગુજરાતીમાં એક લંબાણ ભાષણ કરીને હાલની રૂઢીથી ભોગવવી પડતી મુશ્કેલીઓનું વર્ણન કર્યું હતું તથા આ રૂઢી કહાડીનાખવાની ભલામણ કરી હતી.

મી૦ ઇમામ સાહેબ જેઓ દક્ષીણ આફ્રીકા ખાતેની લડતમાં મી૦ ગાંધીના એક ગોઠીઆ હતા તેમણે ઉપલા ઠરાવને ટેકો આપ્યો હતો અને જણાવ્યુ હતું કે કામદારોને લખતથી બાંધીને લઇ જવાની રૂઢી ફક્ત ગુલામગીરી જેવી છે એટલુંજ નહી પણ તે કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે

પુનાવાળા મી૦ જાવડેકરે ઉપલા ઠરાવને વધુ ટેકો આપ્યા બાદ તે પસાર થયો હતો.

પ્રાથમીક કેળવણી મુફત અને ફરજીઆત કરવાને લગતો ઠરાવ.

પુનાવાળા મી૦ વી૦ જી૦ કાલેએ તે પછી એવો ઠરાવ રજુ કર્યો કે—આ કોન્ફરન્સ એવો મજબુત મત ધરાવે છે કે હવે વખત આવી પુગ્યો છે કે જે વેળા આખા ઇલા-

કામાં પ્રાથમીક કેળવણી મુફત અને ફરજીઆત કરવી જોઇએ અને તે નામદાર સરકારને આગ્રહ કરે છે કે નીચે જણાવેલી બાબતો માટે વહેલાં પગલાં ભરવાં—(૧) માધ્યમીક અને ઉંચી કેળવણી માટે નાણાંની મોટી રકમોની મંજુરી આપવી, (૨) તબીબી, એન્જીનીરીંગ અને વેપારને લગતી ઉંચી કેળવણી આપવા માટે કોલેજો સ્થાપવી, કારણકે હાલમાં જે કોલેજો છે તેમની સંખ્યા પુરતી નથી. (૩) કતિ આર્ટસની નવી કોલેજો ઉઘાડવી અથવા તો હાલની કોલેજોને મોટી બનાવવી કે જેથી દર વરસે આર્ટસ કોલેજોમાં દાખલ થવા ઇચ્છિતા વીદ્યાર્થીઓની વધતી જતી માગણીને પુગી વળવાને બની શકે (૪) સરકારી તેમજ સરકારી મદદ મેળવતી માધ્યમીક શાળાઓમાં વધી ગયેલી ફીના પ્રમાણમાં ઘટાડો કરવો, (૫) સ્વદેશની માધ્યમીક શાળાઓ અને કોલેજોનો વધારે ઉદારતાથી સ્વીકાર કરવો, (૬) સરકારી મદદ મેળવતી અથવા નહી મેળવતી ખાનગી શાળાઓના વહીવટમાં તેમજ પ્રાથમીક અને માધ્યમીક શાળાઓમાં અભ્યાસની ચોપડીઓ પસંદ કરવામાં ખાતાં તરફથી વચ્ચે માથું મારવામાં આવે છે તે થવુ નહી જોઇએ, (૭) સરકારી હાઇસ્કુલોમાં વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવા માટે તેમની સંખ્યાની હદ ઠરાવવામાં આવે છે તે દુર કરવી જોઇએ, (૮) બની શકે ત્યાંસુધી દેશી ભાષા મારફતે, કેળવણી આપવી, (૯) હુન્નર ઉદ્યોગની, વેપારી, ખેતીવાડીની કેળવણી આપવા માટે પુરતી જોગવાઇ કરવી જોઇએ.

મી૦ કાલેએ પોતાના ઠરાવના ટેકામાં બોલતાં જણાવ્યું કે આ ઠરાવ ઘણો વીશાળ છે. નામદાર સરકારે પ્રજાકીય કેળવણીની યોજનામાં ગંભીર સુધારો કરવો જોઇએ. તેમણે જણાવ્યું કે મારી ખાતરી છે કે આ કામ માટે જોઇએ તેટલું મળી શકશે, બીજી દીશાઓમાં ફક્ત કરકસર કરવાની જરૂર છે. જો વધારાની રકમ કેળવણી પાછળ ખરચવાની હોય તો હીંદી કર ભરનારાઓ પણ તે વધારાનો બોજો ઉપાડી લેવાને ખુશી થશે.

ઉપલા ઠરાવને મી૦ એ૦ વી૦ ઠક્કરે ટેકો આપ્યો હતો તથા મી૦ એન૦ પી૦ પારણકરે વધુ ટેકો આપ્યો હતો જે પછી ઠરાવ પસાર થયો હતો.

૧૮. રેલ્વેના ત્રીજા વરગના ઉતારૂઓને ભોગવવી પડતી હાડમારી.

એ પછી મી૦ જીવરાજ ગોકલદાસ નેણસીએ ઠરાવ રજુ કર્યો કે, આ કોન્ફરન્સ, રેલવેના ત્રીજા વર્ગના ઉતારૂઓ કે જેઓમાંથી રેલવેને મોટી આવક થાય છે તેઓને નીચલાં કારણોસર જે અગવડો અને હાડમારીઓ ભોગવવી પડે છે તેની ઉપર સત્તાવાળાઓનું ધ્યાન ખેંચે છે.—(એ) રેલ્વે ટ્રેનોમાં વખતોવખત અતી ગીરદી, (બી) મુસાફરી માટેની અને સુખાકારીનાં વારણ મુજબની કેટલીક જરૂરી સગવડોની ખામી, (સી) જાજરૂઓના વેહેવારના સંબંધમાં માણસાઇપણાની ખામી, (ડી) રેલ્વે કામદારોની જાહેર પ્રજા તરફની પોતાની ફરજ અદા કરવાની બેદરકારી અને (ઇ) રેલ્વે કંપનીના નોકરો તરફથી સામાન્ય રીતે હીંદીઓ તરફ તથા ખાસ કરીને ત્રીજા વર્ગના ઉતારૂઓ તરફ તોછડી વરતણુંક માટે આ કોન્ફરન્સ અરજ કરે છે કે આ ફરીઆદો દુર કરવા માટે વેહેલાં પગલાં ભરવાં અને તે વધુ આગ્રહ કરે છે કે નામદાર સરકારે જોવું જોઇએ કે કોઇપણ રેલ્વેને એક કોમના ફક્ત ચોક્કસ વીભાગો જેવા કે યુરોપીઅનો અને એંગ્લો—ઇંડીઅનો માટે કંપાર્ટમેંટો રીઝર્વડ રાખવાની સત્તા નથી.

આ ઠરાવને ટેકો મળ્યા બાદ તે પસાર થયો હતો.

પ્રાંતીક નોકરીમાં હીંદીઓને મોટા ઓધા.

૧૯. એ પછીનો ઠરાવ જે પ્રમુખ તરફથી મેલવામાં આવ્યો હતો અને પસાર થયો હતો તે એવી મતલબનો હતો કે આ કોન્ફરન્સ, ઇલાકામાં જુદી જુદી નોકરીઓમાં ઉંચા ઓધાઓ ઉપર અને ખાસ કરીને સીંધમાં જુડીસ્યલ કમીસ્નરોની કોર્ટો ઉપર હીંદીઓનું પ્રમાણ ઓછું રાખવામાં આવ્યું છે તે માટે પોતાના અસંતોષની લાગણી જાહેર કરે છે. અને નામદાર સરકારને અરજ કરે છે કે આ ફરીયાદ દુર કરવા માટે પગલાં ભરવાં.

વીરમગામ ખાતેની જકાત.

૨૦. મી૦ એમ૦ કે૦ ગાંધીની દરખાસ્ત અને મી૦ સી૦ એસ૦ દેવલેના ટેકાથી વીરમગામ ખાતે અને કાઠીઆવાડની સરહદપર આવેલાં બીજાં મથકો ખાતે લેવામાં આવતી જકાત તથા લોકોને ભોગવવી પડતી હાડમારીઓ ઉપર નામદાર સરકારનું ધ્યાન ખેંચવાનો અને તે જકાત કહાડી નાખવાની તેને અરજ કરવાનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

એ પછીના ત્રણ ઠરાવો પ્રમુખ તરફથી રજુ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેને પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. તેમનો પહેલો ઠરાવ બેલગામ જીલ્લા ખાતેથી જુરી મારફતે તપાસ ચલાવવાનો હક પાછો ખેંચી લેવાનાં નામદાર મુંબઈ સરકારનાં પગલાં માટે દીલગીરી દેખાડવાનો તથા તે હુકમ રદ કરવાની અરજ કરવાને લગતો હતો. બીજો ઠરાવ આવક કરના સંબંધમાં આંકણીની રીતીમાં સુધારો કરવાને લગતો હતો. અને ત્રીજો ઠરાવ આ દેશના લોકોમાં છેલ્લાં પચાસ વરસમાં દારૂ પીવાની ટેવમાં થયલા વધારા માટે દીલગીરી જાહેર કરવાને લગતો હતો.

૨૧. મી૦ મગનભાઈ સી૦ પટેલની દરખાસ્ત અને મી૦ ગોકળદાસ ડી૦ તલાટીના ટેકાથી એવી મતલબનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો કે મવડાંના ફુલને માણસોના ખોરાક તરીકે તથા જાનવરો માટે ઘાસચારા તરીકે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે તે જોતાં, મુંબઈના આબકારી કાયદામાં વધુ સુધારો કરવાને લગતા ખરડાની બીજી કલમ કહાડી નાખવી.

એ પછી કોન્ફરન્સ આ બાબત માટે મુલતવી રહી હતી.

બપોર પછીનું કામકાજ.'

૨૧. બપોર પછી કોન્ફરન્સ પાછી મળતાં ઓન૦ મી૦ આર૦ પી૦ પરાંજપેએ, જે શહેરની મ્યુનીસીપાલીટીને અમુક મુદત માટે બંધ કરવામાં આવી હોય તેના મ્યુનિસીપલ કમીસનરની નેમણુંક નામદાર સરકાર તરફથી કરવામાં આવે તે વાજબી નથી એવી મતલબનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો. ઓનરેબલ મી૦ પરાંજપેએ પોતાના ઠરાવના ટેકામાં બોલતાં મ્યુનીસીપાલેટીને લગતા કાયદાની તવારીખ આપી હતી અને જણાવ્યું હતું કે જ્યારે ધારા સભામાં આ ખરડો લાવવામાં આવ્યો હતો ત્યારે બીજા કેટલાકોની સાથે હું પણ તેની વીરૂદ્ધ પડ્યો હતો. પણ મર ફીરોઝશાહ મેહેતા જેવા અમારા વડાઓ કે જેઓ એમ માનતા હતા કે ઓછામાં ઓછી એક કારોબારી વડાની જરૂર છે, તેઓને અમો ખાતરી કરી આપી શક્યા હતા નહીં. મરહુમ સર ફીરોઝશાહ મેહેતાએ મુંબઈનો દાખલો આપ્યો હતો કે જ્યાં એક મ્યુનિસીપલ કમીશ્નર હતો. પણ મી૦ પરાંજપેએ જણાવ્યું હતું કે મુંબઈ તો એક અપવાદ સમાન છે. આગળ ચાલતાં તેમણે એક મ્યુનિસીપલ કમીશ્નર અને એક "ચીફ ઓફીસર" વચ્ચેનો તફાવત સમજાવતાં જણાવ્યું હતું કે મ્યુનિસીપલ કમીશ્નરને બહારથી મોકલી આપવામાં આવે છે જ્યારે "ચીફ ઓફીસર" તેઓનો નોકર છે.

ઓનરેબલ મી૦ વીઠ્ઠલભાઈ જે. પટેલે ઉપલા ઠરાવને ટેકો આપ્યો હતો અને લગભગ બાર મીનીટ સુધી તેના ટેકામાં વીવેચન કર્યું હતું, જે વેળા પ્રમુખે તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું કે ઠરાવના ટેકા માટે ફક્ત પાંચ મીનીટ સુધીજ વીવેચન કરવાની હદ ઠરાવવામાં આવી છે માટે તેમણે બીજી એક મીનીટમાં પોતાનું વીવેચન પુરૂં કરવું. આ ઉપરથી મી૦ પટેલ તુરતજ બેસી ગયા હતા.

ઉપલો ઠરાવને મી૦ રાજારામ તુકારામે ટેકો આપ્યા બાદ તે પસાર થયો હતો. તે પછી કેટલાક ઓછી અગતના ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા બાદ મી૦ પાટણકરે આવતી કોન્ફરન્સ નાશક ખાતે ભરવાનો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો જે પસાર થયો હતો.

કોન્ફરન્સનું કામકાજ ખતમ થતાં રાવબહાદુર રમણભાઈ એમ૦ નીલકંઠે પ્રમુખનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત કરી હતી. પ્રમુખ ઓનરેબલ મી૦ ઝીનાહ વતી જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે મારી ઉપર એટલી બધી અસર થઇ છે કે તે જાહેર કરવા માટે મને

પુરતા શબ્દો મળતા નથી. અમદાવાદે બે રાજદ્વારી પક્ષોને એકત્ર કર્યા છે અને તેઓ વચ્ચેનો મત ભેદ દુર થયો છે. તેમણે આશા દેખાડી હતી કે તેઓ વચ્ચે ખરી સમજુતીનો મજબુત પાયો બંધાય. છેવટે તેમણે પોતાને આપવામાં આવેલાં ભારે માન તથા આવકાર માટે સરવેનો ફરીથી આભાર માન્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે હું અમદાવાદને કદી ભુલી શકીશ નહીં.

એ પછી કોન્ફરન્સ વીસરજન થઇ હતી.

મુંબઈની પ્રાંતીક સંસાર સુધારા પરીષદ.

મુંબઇ પ્રાંતીક સંસાર સુધારા કોનફરન્સની બેઠક આજે સાંજના સાત વાગે પ્રાંતીક કોનફરન્સના શામીઆનામાં મળી હતી જે વેળા ઓનરેબલ મી૦ આર૦ પી૦ પરાંજપે પ્રમુખસ્થાને બીરાજ્યા હતા. આ કોન્ફરન્સમાં ડેલીગેટો ઉપરાંત બીજાઓએ પણ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. સ્વાગત કમીટીના પ્રમુખ રાવબહાદુર રમણભાઈ મહીપતરામે ડેલીગેટોને આવકાર આપનારૂં ભાષણ કર્યું હતું, જે દરમીઆન તેમણે જણાવ્યું કે સંસાર સુધારક હીલચાલને વીરૂધતાની સામે થવું પડ્યું છે, પણ આપણને જાણીને સંતોષ ઉપજે છે કે આપણે તેનો વાવટો ઉડતો રાખ્યો છે. અમે કોઈ અસાધારણ ફતેહ મેળવવાનો દાવો કરતા નથી પણ આપણે એટલું દેખાડી શકીશું કે આગળ વધતા વીચારોની સામાન્ય કુચમાં અમદાવાદ પછાત રહ્યું નથી. સ્ત્રી કેળવણીમા અમે અમારો યોગ્ય ફાળો આપ્યો છે. વળી લગનની ઉમ્મર વધારવામાં, પરદેશગમનને ઉત્તેજન આપવામાં, વીધવાઓના પુનર્લગ્ન ઉપરના અંકુશો દુર કરવામાં, મીનાહારનું કામ આગળ વધારવામાં, નાચો બંધ કરવામાં, તેમજ ચોક્કસ ક્રીયાઓ પાછળના ખરચો ઘટાડવામાં તથા સ્ત્રીઓના દરજ્જાનો સ્વીકાર કરવામાં અમે અમારો હીસ્સો આપ્યો છે. સુધારાની હીલચાલની સામે અગાઉ જે મોટો વીરોધ જોવામા આવતો હતો તે એકદમ ઓછો થઇ ગયો છે અને જુના વીચારવાળાઓને અમારી ઉપર ફાવી જવાનું કામ અગાઉના જેટલું સેહેલું થઇ પડતું નથી.

એ પછી ઓન૦ મી૦ પરાંજપેને રીતસર કોન્ફરન્સના પ્રમુખ તરીકે ચુંટી કહાડવામાં આવ્યા હતા અને તેમણે પોતાનું ભાષણ નીચે મુજબ આપ્યુ હતુ.—

ઓ૦ મી૦ પ્રાંજપેનું ભાષણ.

ડેલીગેટ બંધુઓ, બાનુઓ અને ગૃહસ્થો, આ અગત્યની પરીષદના પ્રમુખ તરીકે તમોએ મને નિમી જે માન આપ્યું છે તે માટે હું તમારો અતીશય આભારી છું. અરધી સદી કરતાં વધુ મુદત ઉપરના સંસાર સુધારાના હીમાયતીઓના દીવસો પછી સંસારસુધારાની બાબત ઉપર હાલમાં પ્રજામત ઘણું ફેરવાયું છે, તોપણ હજી ઘણા લોકો એવા છે કે જેઓ હજી એમ ધારે છે કે, સંસારસુધારાએ પાછળ પડતી જગા લેવી જોઇએ કેમકે તે આપણી વચ્ચે તકરારો ઉભી કરે છે. વળી તેઓ એમ ધારે છે કે રાજદ્વારી અને ઉદ્યોગ હુનરને લગતા સુધારામાં આગળ વધવુ ઉત્તમ છે કેમકે તેના સંબંધમાં સઘળા વીચારવંત હીંદીઓ અમુક દરજ્જે એકમત છે. સંસારસુધારાને કે રાજદ્વારી સુધારાને પ્રથમ જગા અપાવાની તકરાર એકવાર ઘણી તીક્ષ્ણ થઈ પડી હતી અને હજી સુધી ઘણા લોકોને વળગે છે ત્યાં સુધી તે સવાલનો ફેંસલો છેવટનો થયો નથી.

બગબર વીચાર કરતા માલમ પડશે કે સંસારસુધારાને રાજદ્વારી અને ઉદ્યોગ હુનરને લગતા સુધારાની વીરૂદ્ધનો ગણવો જોઇએ એ એક ભુલ છે. આ પરીષદમાં ચરચાવાની બાબતોના કાર્યક્રમ ઉપર એક નજર નાંખતાં માલમ પડશે, કે સંસારસુધારાનો વીસ્તાર હીંદમાં પણ વીશાળ થતો જાય છે. પશ્ચીમના દેશોમાં સંસારસુધારામાં વીધવાવીવાહનો સવાલ સમાઇ જતો નથી. કેમકે તેની સામે વીરૂદ્ધતા જેવું કોઈ ત્યાં છેજ નહીં. ઇંગલંડ સંસારસુધારકોને કામદાર વર્ગોને માટે મકાનો પુરાં પાડવાં, આઠ કલાકનો દીવસ, કારખાનાઓમાં કામ કરતાં બાળકો, કેળવણી, કામદારોનો વીમો, જઇફીનું પેનશન વગેરે સવાલો

સાથે કામ લેવાનું હોય છે. આપણને તદ્દન જુદાજ મવાલો સાથે કામ લેવાનું છે, તેનું કારણ એમ કાંઇ નથી કે ઉપલા સવાલો આપણી વચ્ચે હસ્તી નથી ધરાવતા પણ આપણને એમ લાગે છે કે, બીજા સવાલો છે ને જે સવાલો હાથ ધર્યા છે તેનો પ્રથમ કડચો કર્યા પછી તે હાથ ધરવા. મારી ખાત્રી છે કે, તમો સ્હેલથી જોગો કે, પ્રજાકીય ખીલવણીનો માર્ગ જે ઉપર બીજી પ્રજાઓ અત્યાર આગમજ ઘણા માઇલો સુધી વધી ગઈ છે તેજ માર્ગ ઉપરના પહેલા થોડાક ફર્લાંગો તરફ આપણે જઇએ છીએ. મંસારસુધારકને ખરેખરા જે મવાલો હાથ ધરવાના છે તે વખતોવખત એકસરખા રહેતા નથી તેમાં ફેરફાર થયા કરે છે. શરૂઆતના દીવસોમાં કેળવણીના પ્રચાર વડે, વિધવાવિવાહ સામેનો અંકુશ કહાડી નાખીને, બાળલગ્નની રૂઢી બંધ પાડીને, પડદાની રૂઢી કાઢી એવાજ બીજા સુધારાઓ વડે સ્ત્રીઓને આગળ વધારવાના સંબંધમાં ભાર મેલવામાં આવતો હતો. આ દીશામાં કામ પુરૂં થયું છે એમ કહી નહિ શકાશે. પરમેશ્વર જાણે છે કે, વહેવારૂ સવાલની માત્ર કીનારીનેજ હજી તો હાથ લગાડવામાં આવ્યો છે અને હજી તો ઘણું કામ કરવાનું છે. પ્રજાના જથાની હજી ખાત્રી કરવાની છે. એક વખત ઘણો જલ્દી આવશે કે જ્યારે આ પરિષદને સ્ત્રીઓને લગતા બીજા સવાલો હાથ ધરવા પડશે. તેઓ આહિંના કેટલાક દ્દષ્ટિમર્યાદા ઉપર ઝાંખા જણાવા માંડે છે. સ્ત્રીઓના મંબંધમાં તેઓ કારખાનાઓમાં બજાવતી નોકરીનો સવાલ. સ્ત્રીઓને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી મીલકતના વારસાને લગતા કાયદા, જુદા જુદા ધંધાઓ સ્ત્રીઓ માટે ખુલ્લા મેલવા, આપણે જે રાજદ્વારી હક્કો ધરાવીયે છીએ અથવા ભવિષ્યમાં મેળવીયે તેમાં સ્ત્રીઓને પણ હીસ્સો આપવો, પુરૂષોએ એકજ બૈરી કરવાની ફરજ પાડવામાં સ્ત્રીઓનો હક, સ્ત્રી અને પુરૂષો માટે તલાકનો સવાલ વગેરે સવાલોના સંબંધમાં આપણા માહિંના કેટલાક એમ ધારે છે કે, આના જેવા પરિષદ વિચારવાજોગ છે. કોઈ પણ રીતે આ સવાલો આવી પરિષદો સન્મુખ વીસ વર્ષ પછી આવશે.

આપણા ધર્મો બન્ને હિંદુ અને મુસલમાન સખાવતને એક શહેરીની અગત્યની ફરજ તરીકે ગણાવે છે. પણ એ ફરજ હાલમાં ગમે તેમ દાન આપી હલકી પંક્તિએ પાડી છે. તે બાદ આવી સખાવતથી થતા ગેરફાયદાની સમજ આપીને પોતાનો વિષય પુરો કર્યો હતો.

બાદ કોન્ફરન્સ આવતી કાલે મળી હતી જેમાં કેટલાંક ઠરાવ કર્યા હતા.

अवलोकन.

એકંદર રીતે કોન્ફરન્સનું કામ સારી રીતે બજાવવામાં આવ્યું હતું તેમાં અત્રેના વકીલ મંડળે અને સદ્દગૃહસ્થોએ સારો ભાગ લઇ ઉત્સાહથી કામ કર્યું હતું. છતાં તે સર્વમાં રાજેથી વકીલ કૃષ્ણલાલ નરશીલાલ [illegible]ભાઈ, મી. જીવણલાલ મજરાય, શ્રીયુત શીવાભાઇ મોતીભાઈ, મી. ભાસ્કરરાવ, મી. [illegible]સીદાસ, મી. પરસોતમદાસ ગોરડીયા, મી. પરસોતમદાસ ગજ્જર, મી. તુલસીદાસ, મી. [illegible]ગીદાસ, મી. ભાઇલાલ નંદલાલ, મી. કુલશંકર, મી. નથુભાઇ, મી. માવશંકર વિગેરે સદ્દગૃહસ્થોએ ઘણીજ મહેનત કરી હતી, અને પોતાનાં કામકાજ પડતાં મુકી રાત દિવસ કામ કરતા હતા. ખરેખર આ કોન્ફરન્સ ફતેહમંદ નીવડી તેમાં આપણને પ્રમુખ [illegible] મી. ઝીણા અને સ્વાગત મંડળના પ્રમુખ શેઠ શ્રી મંગળદાસ એ બન્ને બાહોશ [illegible]રામ ગુદાર તે જેમ કારણભૂત છે તેવીજ રીતે કોન્ફરન્સ ભરાતા પહેલાં ત્રણચાર મા[illegible]વો પર[illegible]થી કામ કરનાર ઉપર જણાવેલા આગેવાન વકીલ મંડળને પણ ધન્યવા[illegible] કારણકે તેઓ જે ઉત્સાહથી રાતદિવસ પોતાને ઘેર પણ કામ ન કરી શ[illegible] છતાં પણ અહીં વધુ મહેનત અને ઉત્સાહથી કામ કર્યું છે. અને તેથી ખ[illegible] તો વધુ કોન્ફરન્સ વધુ ફતેહમંદ નિવડવામાં તેઓને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે.

હવે કેમીકલ વર્કસમાં બનતી દવાઓના અભિપ્રાયો.

ગાલીથી "મી એ વી હાઇમજાસ્થી" લખે છે કે, જીવન ખાવાથી આરામ થાય છે.

ચીમઠાથા અબ્બાસઅલી ઇબ્રાહીમ—ધનવાન નામનું પુસ્તક મળ્યુ તેમાંના વિષય ઘણા સારા છે, તેથી દરેક માણસને લાભ અને ઉન્નતિ થયા સિવાય રહેશે નહિ

મુ વિવરા-ખાનદેશથી—ગોસ્વામી શ્રીયુત કાસીગીર ગુરૂ રેવાગીર લખે છે કે,-આપના તરફથી મે ઘણી વખત દવાઓ સામગ્રી મગાવેલી હતી તે વાપરી જોતા અને ખાત્રી કરતા તે ઘણીજ ચમત્કારી જણાઈ છે જેથી હવે બીજી રૂ ૧૪ ની દવાઓ આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે વળતી પોસ્ટે મોકલશો

ભ ડારીયાથી—ગવરીશંકર નીમોવન લખે છે કે-આપની પ્રમેહ પીલ્સની ગોળીઓ ખાવાથી મને ફાયદો થયો છે, અને પ્રમેહની જરા પણ અસર રહી નથી તેથી હું આપને ખરા અંતઃકરણથી આશીર્વાદ આપુ છુ

પાંડુચેરીથી હકીમ મહમદ સુલતાન હકીમ—લખે છે કે (તાર) જીવન તથા બીજી દવાઓ મેળી તે વાપરતાં ઘણો ગુણ જણાય છે માટે આજેજ જીવનના ૨૫ ડબા તી પી કરી મોકલી આપો

વેરાવળથી મેમણ હમીમ ઉસમાન લખે છે કે,—રેલ્વે ગાર્ડ મે રેમાનશાહે તમારી દવા ઘણી અકસીર છે તેની ભલામણ કરી છે માટે સુંદરી સાથી ૩ બાટલી તુરત મોકલો.

જુનાગઢ રેલ્વેગાર્ડ-રહેમાનશાહ—સુંદરીસાથીથી સારો ફાયદો છે માટે બીજી ૩ બાટલી ફરી મોકલો

મુંબાઈ ગીરગામ વસંત રઘુનાથ ગાંધી—સુંદરી સાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો

નાશકરોડથી ડુંગરશી દેવચંદ—શ્વાસ-દમ નિવારણ ગોળીઓ જેની ડી ૩ ૩ છે તે દવા અત ઉત્તમ વનસ્પતિની બનાવેલી રામબાણ ગુણકારી છે તેણે ઘણોજ ફાયદો કર્યો છે

મુંબાઇ-પા ડાહ્યાભાઇ મુનદાસ—તમારી દવાથી ઘણો ગુણ છે તમારા લેપની દવા ઘણીજ અકસીર નીવડી છે

ધ્રાંગધ્રાથી મોતીલાલ છગનલાલ—દતમંજનથી સારો ફાયદો છે

કેસારથી દુર્લભરામ દેવજી—સુંદરીસાથી વાપરવાથી ઘણોજ સારો ફાયદો છે

અમદાવાદથી વકીલ—મી બાપાલાલ નથુભાઇ દેશાઈ બી એ એલ. એલ બી લખે છે કે, અમૃતજીવન કોલેરા ઉપર સારી અસર કરે છે અને ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને કોલેરામાં આપી શકાય છે તેની ખાત્રી કરી છે

રહીમતુલા વલીમહમદ મુંબઇથી—લખે છે કે, તમારી પ્રથમ મોકલેલી દવાથી સારો ફાયદો થઇ ગયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી અમૃતજીવન ઝટ મોકલો

નાહારપાલીથી મી અબાલાલ કેશરીસીંહ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરી સાથીથી ઘણોજ સારો ફાયદો થયો છે બીજી ૬ બાટલી સુંદરીસાથીની તુરત વી પી થી મોકલો હું તમારો જુનો ઘરાક છુ

મહુવાથી ડાહ્યાલાલ જમનાદાસ—લખે છે કે પ્રથમ મોકલેલી સુંદરીસાથીની દવાથી સારો ફાયદો થયો છે માટે બીજી ૩ બાટલી વી પી મોકલો

ખભાત—ઓવરસીયર એલ જી માનેક લખે છે કે, સુંદરીસાથીની દવાનો મીઠાભાઈ તાનાભાઇ મારફત ઉપયોગમાં લેતા સારી નીવડેલી છે માટે હાલ બીજી ૩ બાટલી તુરત મોકલો

રાજવાડીયાથી—સાધુ હરીદાસ ધર્મદાસ—તમારી દવાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે માટે આ સાથેના લીસ્ટ પ્રમાણે રૂ ૨૧) ની દવાઓ વી પી થી મોકલો

કતારગામથી ઉમેદરામ જયરામ લખે છે કે—સુંદરીસાથીથી આરામ છે માટે બીજી ૩ મોકલો

પુસ્તક ૪ થું. અંક ૧૦. મો

ભાગ્યોદય.

रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

રાગદ્વેષથી રહિત અને આત્માને આધીન એવો પુરૂષ, મનને વશ કરીને ઇંદ્રિયોવડે વિષયોમાં રમતો છતાં પણ શાન્તિને પામે છે. ૬૪ (ભ–ગી)

વિષયાનુક્રમણિકા.

અધિપતિ અને પ્રકાશક,

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

ભાગ્યોદય ઑફીસ–અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨. હિંદુસ્તાન બહાર શી. ૪.

લાભદાયક અને ઉપયોગી સૂચના.

આજકાલ હજારો વૈદ્યો અને ડાક્ટરો થયા છે. જેમ વૈદ્યોની સંખ્યા વધી છે તેમ રોગીઓની પણ સંખ્યા વધી છે ઘણા માણસો અમે તો અમુક પ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજના શિષ્ય છીએ, અમે જડીબુટીઓ મેળવી છે, વિગેરે ડીંડવાણું, કરી જાહેર પત્રોમાં જાહેર ખબરો આપી પોતાની દવા વેચવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. આવા સમયે દર્દીએ ક્યાંથી દવા લેવી તેની તેને ઘણીજ ગુંચવણ પડે છે. ઘડીમાં આ ડાકટરની દવા પીધી, ન મટયું તો વળી આ વૈદ્યની પડીકીઓ કે માત્રા ખાધી, ન મટયું કે વળી ન્યુસપેપર વાંચી દવા મગાવી, વળી ન મટે તો માથે હાથ દઇ નિસાસો નાખે છે. આમ કરવાથી તેમજ અણઘડ અને પૈસાના લોભી વૈદ્યોની દવા ખાધાથી રોગ ન મટતાં શરીર ખલાસ થઇ જાય છે. અને એવા વખતે શું કરવું તેની તેને કાંઇ પણ સમજણ પડતી નથી.

આવા દરેક દર્દીને અમારી ભલામણ છે કે તેણે દવા વિના ચલાવવું પણ કોઇપણ અજાણ્યા કે અણઘડ વૈદ્યની મોટી મોટી જાહેર ખબરો કે ડંફાસોથી ફસાવું નહિ. દવા વિના મટે ત્યાં સુધી દવા ખાવી નહી, અને જો પૂર્ણ ખાત્રી પડે તોજ વૈદ્યની કે ડોક્ટરની દવા લેવી.

આ સંબંધમાં અમને ખરેખર આવા રોગીઓ ઉપર દયા ઉત્પન્ન થયા સિવાય રહેતીજ નથી, અને તેમની લાગણી અમને ઘણીજ થતી હોવાથી અમારા તરફથી હવે **કેમીકલ અને ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસ** નામનું શાસ્ત્રોક્ત ઔષધીયો બનાવવાનું કારખાનું કાઢયું છે. તેમાં હમેશા વિદ્વાન વૈદ્યો ડૉક્ટરો અને ખાસ અમારી જાતિ દેખરેખ નિચે શુદ્ધ તાજી વનસ્પતિની દવાઓ શાસ્ત્રોક્ત રીતે બનાવવામાં આવે છે, અને દરેક દર્દીને પૂર્ણ સંતોષ આપવામાં આવે છે. અમારી કોઇ પણ દવામાં નુકશાન કર્તા ચીજ પડતી નહીં હોવાથી તે દર્દીને કોઇપણ રીતે નુકશાન કરતી નથી.

તોપણ બનતા સુધી વગર દવાએ રોગ મટે ત્યાં સુધી દવાના રગડા પીવાં નહીં એ અમારી ખાસ સલાહ છે. તેમજ તેવા, અનુભવી ધરગથુ નુસખાનું દરેકને જ્ઞાન થાય, તથા આચાર ને વિચાર સુધરે તે માટે ભાગ્યોદય નામનું માસીક કાઢી જેમ બને તેમ લોકોનાં દુઃખ ઓછાં કરવા પ્રયત્ન કરવા માંડયો છે. પૈસા લઇ દવા આપી દર્દી મરે કે જીવે એવું ઘણા વૈદ્યરાજો કરે છે, તેમને અમે ધિક્કારી કાઢીએ છીએ. કોઇ પણ વખતે કોઇ પણ માણસ જો પોતાના રોગની સંપૂર્ણ હકીકત અમને લખી મોકલશે, તો અમે તેને તે રોગ મટે તેની સૂચના અને સલાહ વગઃ પૈસે લખી જણાવીશું પછી તેની મરજીમાં આવે તો દવા કરે કે, ન કરે તે જુદી વાત છે.

યાદ રાખજો કે તમારી સર્વ સાહેબી, સત્તા, વૈભવો, ધન, સ્ત્રી વગેરેનો તમે તમારૂં શરીર આરોગ્ય હશે તોજ તેનો લાભ અને ખરા સુખનો અનુભવ લઇ શકશો માટે શરીર નિરામય આરોગ્ય, અને બળ તથા સ્ફૂર્તિવાળું રહે, બ્રહ્મચર્ય રક્ષાઇ રહે તેને માટે કાળજી રાખજો. આજકાલ અમારી ફારમસીનો આજે દર વરસે હજારો માણસો લાભ લઇ રહ્યા છે તેજ તેની ઉપયોગીતા છે અમારાથી બનશે તેટલું અમે અમારા નિયમ પ્રમાણે સર્વ કોઇ દુઃખી કે દર્દીનું ભલુંજ કરીશુ એવો અમારો નિશ્ચય છે. પત્ર વ્યવહાર નિચેને શિરનામે કરવો.

અમારૂં નામ નોંધી રાખજો. કોઇ પણ વખતે તમને રોગ ન મટે, અમુંઝણ થાય કે તરત અમને લખી જણાવશો તો તેની સલાહ લખી મોકલીશું.

અમારા કારખાનામાં બનતી દવાઓનો લાભ આજે આખા હીંદુસ્તાન ઉપરાંત, સીલોન, અફગાનીસ્તાન, બલુચિસ્તાન, ચીન, એડન, આફ્રિકા ઉપરાંત દુરના દેશોમાં હજારો માણસો લઇ રહ્યા છે, તો કાંઇ પણ કલ્પના કરી નોંધ તેનો વધુ ફેલાવો. ... તેની સત્યતા અને પ્રમાણિકપણાની ખાત્રી કરવાની આથી બીજી કઇ ખાત્રી ... તેમના કાગળો અમારા ... આવે છે જો સર્વ કોઇને ઓફીસમાં આવી જોવાની છુટ છે, તેમાંના ઘણાજ થોડા ... ઉપર થી ખાત્રી કરજો. નાહક ગમે ત્યાંથી દવા મંગાવી પૈસા ... વિચાર કરજો. અમે પૈસા બચાવી રોગને મટાડવા ઇચ્છતા હોતો અમને લખો ... મોરબી,

કાં ગભરાયા? ગભરાશો નહિ. આ તો આયનો નથી, પણ સાયન્સનું પુસ્તક છે. ડ

શું તમારે ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની વાત જાણવી છે! શું તમારે તમારા નસીબમાં શું લખ્યું છે તે જાણવું છે? શું તમારે ભવિષ્યમાં આવી પડનાર સુખ કે દુઃખ ક્યારે મળશે તે જાણવું છે! શું તમારે રૂ, ચાંદી, અનાજ વીગેરેના ભાવ તાલ ક્યારે ચઢશે કે ઉતરશે તે જાણવું છે? શું તમારે તમારા ધંધામાં લાભ થશે કે હાનિ તે જાણવું છે!
જો જાણવુંજ હોય તો આજેજ એક પત્ર લખો—

ભવિષ્યવેત્તા

યાને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા.

આ નામનું પુસ્તક મંગાવો. જે પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ ગમે તો થોડું ભણેલો હશે તોપણ, ભવિષ્યમાં શું બનશે તે જોઇ અને જાણી શકશે. તમે તમારૂંજ ભવિષ્યનું સુખ દુઃખ જાણી શકશો. ધંધામાં શું લાભ થશે? સુખ ક્યારે મળશે? હવે પછી કેવા દિવસોમાં દહાડા જશે તે વિગેરે અનેક વાતો તમે તમારી પોતાની તેમજ પારકાની પણ જોઇ અને જાણી શકશો. જન્મોતરી, વર્ષફળ ઘેર બનાવી શકશો અને જોઇ શકશો, વારંવાર જોશીને ત્યાં ધક્કા ખાવા નહિ પડે.' તેમ તમે જોશો તે ખાત્રીથી જોશો. તેમાં હાલના હીંદના સાયન્સ ઉપરાંત જૈન, મુસલમાની અને અંગ્રેજી ભવિષ્ય જાણવાના સાયન્સનો સમાવેશ છે. કીમત માત્ર રૂ. ૩ પો. ૦–૪–૦

વૈદ યાને વૈદક ભાગ ૧ લો અને ૨ જો.

આ પુસ્તકમાં તમામ રોગ મટે એવાં ઔષધો અને વનસ્પતિશાસ્ત્ર આપવામાં આવ્યાં છે. આ ઔષધો અકસીર વનસ્પતીમાંથી તે શી રીતે બનાવવાં, તથા કઇ દવા ક્યા ક્યા રોગ મટાડે છે તે, તથા દવા કઇ કઇ વનસ્પતીની કેવી રીતે બનાવવી તે, તથા દરેક ધાતુ તથા વિષનું શોધન કરી ભસ્મો બનાવવાની રીત, તથા તેની બનતી માત્રાઓ, અવલેહો, ધુનો, તૈલો, તથા આસવો વગેરે બનાવવાના પ્રયોગો દરેક માણસ સમજી શકે તે પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામાં ચરક, સુશ્રુત, વાગભટ, સારંગધર, ભાવપ્રકાશ અને નિઘંટ જેવા મહાન ગ્રંથોમાંથી લખવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક રૂ. ૫) ના વૈદક. ના વૈદક પુસ્તકની બરોબરી કરી શકે છે. પુસ્તકની કિંમત દરેક ભાગની માત્ર રૂા.૦–૧૨–૦ પો. રૂ ૦–૩–૦ બંને ભાગ સાથે ખરીદનાર પાસેથી રૂા ૧–૪–૦ પો. ૦–૪–૦ પડશે.

પરસીયન નાઇટસ.

ગૃહસ્થો, આપે અરેબીયન નાઇટસ તો વાંચીજ હશે. અરેબીયનનાઇટસ જેવીજ રસીક અને બોધક વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં છે. મજીજ મનોરંજક વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. જેના હીંદી, બંગાળી, અંગ્રેજી વિગેરે ઘણી ભાષામાં ભાષાંતરો થઇ ચુક્યાં છે. એકવાર હાથમાં લીધા પછી વાંચ્યા સિવાય છુટકોજ થતો નથી. પાકું પુઠું, જાડા ગ્લેઝ કાગળો. કીંમત માત્ર રૂ. ૧–૦–૦ પો ૦–૨–૦ રાખી છે.

વિનોદચંદ્ર.

એક અતિ રસમય અને બોધક વાર્તા. આ પુસ્તકમાં સત્યનો જય અને અસત્ય, પ્રપંચ, વ્યભિચારાદિ દુર્ગુણોનો એવો ચિતાર આપવામાં આવ્યા છે કે ખરેખર વાંચનાર મનુષ્ય ગમે તેવો દુર્ગુણી હશે તોપણ તેને સદ્‌ગુણી થયા સિવાય છુટકોજ નથી. એકવાર પુસ્તક હાથમાં લીધા પછી ફરી તેને પુરૂ વાંચ્યા સિવાય મુકવુંજ ગમે તેમ નથી. એકવાર વાંચ્યા પછી વારંવાર વાંચવાનું મન થઇ આવશે. કી. રૂ. ૧–૦–૦. પો. ૦–૨–૦.

ગુન્હો કરતાં બચવું, શિક્ષામાંથી મુકત થવું, અને કાયદેસર વરતવું એ માણુસ માત્રની ફરજ છે આપણી સરકાર પ્રત્યે શું શું ફરજ અને જવાબદારીઓ છે, સરકારી અમલદારો આપણી સાથે કેવી રીતે વર્તી શકે, અરસપરસ માગતા લેણાની કે ટંટા ફીસાદની ફોજદારી ગુન્હાઓના સંબંધમાં માણુસે શી રીતે વર્તવું, શું કરવું વિગેરે માટે કાયદાનું જ્ઞાન મેળવવું એ માણુસ માત્રની ફરજ છે.

કાયદાનો શિક્ષક

યાને

મુલકી, ફોજદારી અને દીવાની કાયદાઓનું જુથ.

બીજી આવૃતિ નવા-સુધારા વધારા સાથે થોડાજ વખતમાં બહાર પડશે.

જેની પેની આવૃત્તિ ઘણુજ ટુંક વખતમાં ખપી ગઈ એજ તેની લોકપ્રિયતા છે.

આ પુસ્તક દરેક ઘરમાં રાખવાની જરૂર છે. કાયદો જાણનારજ ગુન્હાથી બચી શકે છે. અને ગુન્હાથી બચનારજ નિર્ભય રીતે સુખે રહી શકે છે. કોઇપણ ગુન્હો કરી અને કહેવું કે કાયદો જાણતો નહોતો, તો તેથી શિક્ષામાંથી બચી જવાતું નથી. તેમજ કાયદો જાણવો અને તે પ્રમાણે વર્તવું એ માણુસ માત્રને માટે સરકારની ફરજ છે. પણ કાયદાઓની કીંમત વધારે હોવાથી તેમજ છુટા છુટા ખરીદવાથી સો બસેં રૂપીઆ ખર્ચ થઇ જાય છે જેથી ઘણાને અજ્ઞાન રહેવું પડતું, પણ અમે, આ પુસ્તક કે જેમાં નીચે પ્રમાણે તમામ ફોજદારી, દીવાની અને મુલકી કાયદા આવી જાય છે તેની કીંમત માત્ર રૂ ૭ જ રાખી છે. વળી તે એટલું બધુ ઉપયોગી થઇ પડયુ છે કે હજારો અમલદાર વર્ગનાં સરટીફીકેટ મળ્યાં છે. જો તે પુસ્તક તમારી પાસે ન હોય તો આજેજ મંગાવજો. તેથી તમને રૂ. ૭ ખર્ચવાથી હજારો રૂપિયાનો ફાયદો થશે. અને કોઇ એકજ વખતે તેનાં નાણાં વળી જશે.

મુંબઇ ગવર્નમેન્ટના માજી ઓરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટર અને કલેકટર સા. મે ખાનબહાદુર સૈયદ સમસુદીન સૈયદમીયાં કાદરી સાહેબ લખે છે કેઃ—

(અંગ્રેજીનું ભાષાંતર) તમારૂં પુસ્તક નામે કાયદાનો શિક્ષક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. મને લાગે છે કે તે લોકપ્રિય થઇ પડશે, તેની ગુજરાતી ભાષા પણ સાદી અને સમજાય તેવી સરલ છે, અને તેમાં ઘણા ઉપયોગી કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો છે.

તેમાં નીચે પ્રમાણે કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે.

ફોજદારી વિષયને લગતા કાયદાઓ—ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ઇંડિઅન પીનલ કોડ, ગાંડા માણુસનો એકટ, ફટકાની શિક્ષા બાબતનો એકટ, જુગારનો એકટ, એક્સ્ટ્રાડીશન એકટ, આબકારી એકટ, અફીણનો એકટ, મીઠાનો એકટ, કારીગર અને મજુરોનો એકટ, રેલ્વેનો એકટ, ફેકટરી એકટ, ટેલીગ્રાફનો એકટ, પોસ્ટનો એકટ, ઝેરી જણસોનો એકટ, રાજદ્રોહી સભા અટકાવવાનો એકટ, નાટકના ખેલોનો એકટ, નિધિનિક્ષેપ એકટ, આર્મ્સ એકટ, ઢબા એકટ, વિલેજ પોલીસ એકટ, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ એકટ, વિગેરે.

રેવન્યુ (મુલકી) તથા સરવઇના વિષયોને લગતા કાયદાઓ—લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, તે ઉપર થયેલી રૂલ, તાલુકાના નમુના, ગામના નમુના, મામલતદારોની કોર્ટોનો એકટ, સર્કલ ઇન્સપેકટરની રૂલ, માપણીની સમજુતી, ઓરીજીનલ સરવેની રૂલો વિગેરે.

દિવાની વિષયોને લગતા કાયદાઓ—સીવીલ પ્રોસીજર કોડ (નવો) વારસાનો એકટ, વાલી નીમવાનો એકટ, કોર્ટ ઓફ વોર્ડસ એકટ, દક્ષિણ રીલીફ એગ્રીકલચર એકટ, હિંદુ પુનર્લગ્નનો એકટ, ગાંડા માણુસની મિલકતનો એકટ, પારસીઓના લગ્ન તથા તલાક બાબતનો અને વારસા બાબતનો એકટ, કોર્ટ ફી એકટ, પુરાવાનો એકટ, કોરટમાં સમ ખાવાનો એકટ, કરારનો એકટ, રજીસ્ટ્રેશન એકટ, વહેંચણુ કરવાનો એકટ, ટ્રાન્સફર પ્રોપરટી એકટ, યુરોપીયન વેગનસી એકટ, સીવીલ કોર્ટોનો એકટ, પ્રોબેટ તથા વહીવટ ચલાવવાની

સનંદો આપવાનો એકટ, નાદારીનો એકટ, મુદતનો એકટ, વારસાનો એકટ, હિંદુ સો, વારસોને કરજમાંથી છોડવવા બાબતનો એકટ, મુસલમાની શરેહ સરીનત્તરી વિષે, સરીસના હક બાબત, સ્ટાંમ્પ એકટ વિગેરે.

પરચુરણ વિષયને લગતા કાયદાઓ—તગાવીનો એકટ, લોકલ ફન્ડ એકટ, ઇનકમ ટેક્ષ એકટ, મતાદાર એકટ, તાલુકદારોનો એકટ, બંદરોનો એકટ, વહાણોનો એકટ, નરવાનો એકટ, મ્યુનીસીપાલ એકટ, જમીન લેવાનો એકટ, સુતરાઉ માલ ઉપર જકાત લેવાનો એકટ, જંગલી પક્ષી તથાં શિકારના રક્ષણનો એકટ, હિંદુસ્તાનનો ચલણી નાણાંનો એકટ, હિંદુસ્તાનનો તારીકનો એકટ, જળમાર્ગની કસ્ટમની ડયુટી લેવાનો એકટ, જંગલનો એકટ, વતન એકટ, ઇરીગેશન એકટ, ચિતળા કાઢવાનો એકટ, જનાવર તરફ ઘાતકીપણું અટકાવવાનો એકટ, સેનીટરી એકટ, પ્રેસ તથા વર્તમાનપત્રનો એકટ, હથિયાર તથા યુદ્ધ સામગ્રીનો એકટ, ફટકાની શિક્ષા કરવાનો એકટ (નવો) વિગેરે વિગેરે.

બીજી આવૃત્તિમા આવેલા નવા કાયદાઓ નીચે પ્રમાણે:—

ડીસ્ટ્રીક મેજીસ્ટ્રેટની વિશેષ સત્તા બાબત, રાજકારી કેદીને દેશપાર બાબત, બજારો તથા મેળા બાબત, ભાડાંના વાહન બાબત, મુંબઈમાં શીતળા કઢાવવા બાબત, ટ્રામવેનો એકટ, વેપારના માલ ઉપર છળબાજીથી નિશાનિઓ કરવા બાબત, સ્ટીમ બૉયલર તપાસવા બાબત, મોટર વાહનનો એકટ, વીજળીનો એકટ, ગુન્હેગાર જાતોનો એકટ, રાજદ્રોહી સભા અટકાવવાનો, કારખાંનાનો એકટ, વિમાની મંડળીઓનો એકટ, વીમા કંપનીઓનો એકટ, ઘોડ દોડની સરતોની જપ્યાનો એકટ, વૈદ્યોનો એકટ. કોર્ટોના વિશેષ અધિકારનો એકટ, દેણાની સાબીતીનો એકટ, લશ્કરના કુચ કરવાથી નુકશાન થાય તે બાબત, હિંદુલોકોના વસીયત નામાનો એકટ, વિશેષ ન્યાયનો એકટ, ટ્રસ્ટ એકટ, સુખાધિકાર બાબતનો એકટ, કંપની બાબતનો એકટ, સમરી સેટલમેન્ટ એકટ, તોહાગીરાનનો એકટ, ઇરીગેશન એકટ, તંબાકુનો એકટ, સાર્વજનિક હોડી ઘાટનો એકટ, રસ્તા તથા પુલો ઉપરના વેરાનો એકટ. વીગેરે. પુસ્તકની કીં. રૂ. ૭), પો ૦—૧૦—૦.

આ બીજી આવૃત્તિમાં લગભગ બમણા જેટલો વધારો છે. તથા અત્યાર સુધીના સુધારા વધારા દાખલ કર્યા છે. જેથી કીંમત વધારવી પડે છે.

જીંદગીની સહીસલામતિનો ઉપાય.

આજે વખત એવો છે કે, આરોગ્ય બગડતાં વાર લાગતી નથી. શરીરને ચેપી રોગો લાગુ પડતાં વાર લાગતી નથી, હીંડતા માણસને કોલેરા થઇ ઘડી પછી હતો નહતો થઇ જાય છે. ઘણાને મુસાફરીમાં પાણી લાગે છે. બહારગામ જવામાં ઘણી વખત તાવ, ઉદરસ, સળેખમ, બંધકોશ વિગેરે વ્યાધિઓ માણસના શરીરને ઘેરી લે છે. જેથી તેઓ તે વ્યાધિઓ ન થાય, અને કદાચ થાય તો તેમાંથી પોતાની મેળે બચી શકાય તેના ઉપાયો કરવાની, અને તેવા ઉપાયો હંમેશ માટે ખીસ્સામાં રાખવાની જરૂર છે.

ઘણી વખતે નજીવી બાબતની બેદરકારી રાખવાથી રોગ વધી જઇ યોગ્ય દવાના અભાવે અસાધ્ય થઇ દરદી મરણને શરણ થાય છે. માટે દરેક કુટુંબમાં એક એવી વસ્તુ રહેવી જોઇએ કે તે દરેક રોગને પોતે પોતાની મેળેજ વગર તકલીફે દબાવી શકે. આવી ઘણા તરફથી જુદા જુદા રોગોની પેટીઓ નીકળી છે. પણ તે કીમતમાં ભારે અને વજનમાં સાથે ફેરવી ન શકાય તેવી હોવાથી તેમ વખતે કારણ જાણ્યા સિવાય ઉપચાર કરવાથી ફાયદો થઇ શકતો નથી. જેથી સર્વની સુલભતા સચવાય અને હીંડતાં ચાલતાં, મુસાફરીમાં કે ગમે તે વખતે માત્ર ખીસ્સામાંજ રહી શકે તેમજ દરેક રોગ મટી શકે તેવી ઘણા વર્ષની મહેનત, શોધ અને ઘણા પૈસાની બરબાદી બાદ—

અમૃત જીવન (રજીસ્ટર્ડ)

નામની અમૃતમય દવા શોધી કહાડી છે. તેનો લાભ ઘણા વિદ્વાનો, અને તબીબોએ આ જનસમાજેએ ખાત્રી કરી લાભ મેળવેલો હોવાથી દરેક ઘરમાં ઘરગતુ દવા થઇ પડી છે. આ દવા પાસે રાખવાથી કોઈ પણ રોગની બીક રાખવાની જરૂર રહેતી નથી કારણ કે તે શરીરમાં થતા અંદરના અને બહારના રોગોને માટે રામબાણ ઉપાય છે. આ દવા **જો તમારી જીંદગીનો ખપ કરતા હો તો હંમેશ પાસે રાખજો.** તેનાથી, અજીરણ, અતિસાર, હિસ્ટીરીઆ, ઉદરસ, ગરમી, ઉલટી, વા, કમળો, પેટનો દુઃખાવો, બંધકોશ, નબળાઈ, કોલેરા, કૃમીઆ, ખસ, ગુમડાં, ગોળો ચઢવો, ચુંક, તાવ, દમ, દાંતનો દુઃખાવો, દાદર, નપુષકતા, પ્રમેહ, પ્રદર, પાંડુરોગ, બરોળ, પ્લેગ, માથાનો દુઃખાવો, મધુ પ્રમેહ, ક્ષય, રતવા, લકવો, વીર્યવર્ધક, વાળો, સસણી, વરાધ, સંધિવા, ગુવારોગ, હરસ, હેડકી, હાર્ટડીસીઝ, શ્વાસ, હીસ્ટીરીઆ, વછ, દાંત, નાક, કાનના દરદ, સોજા, વીંછી, સાપ, ઉંદર, કરડાયા કુતરાનું ઝેર, કંઠમાળ, દાઝવું, વિગેરે લગભગ તમામ દરદો મટે છે, અને તેથી તેનો લાભ દરેક માણસ લાભ લેતા થયા છે. બાટલી ૧ ની કીંમત રૂ. ૧), ત્રણ બાટલીની કીંમત રૂ. ૨–૪–૦, પો. ૦–૭–૦

આંબલીયારાના—નામદાર ઠાકોર સાહેબ લખે છે કે, અમૃત જીવન ઉપર મને પહેલાં તો ભરોસો નહોતો પણ અજમાયશ કરતાં જુદા જુદા રોગો તે બહુજ ખાત્રીથી મટાડે છે; અને તેથી તે ભરોસાપાત્ર અને ઉપયોગી જણાઈ છે.

અમદાવાદ—વકીલ મી. બાઈલાલ નંદલાલ દેશાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. લખે છે કે, અમૃત જીવન કોલેરા ઉપર સારી અસર કરે છે. ગર્ભીણીની સ્ત્રીને પણ આપી શકાય છે.

આ સિવાય અનેક અભિપ્રાય મળ્યા છે, જે સ્થળ સંકોચથી આપ્યા નથી. દરેક ઘરમાં એકેક બાટલી રાખી મુકવાથી રોગનો ભય રહેતોજ નથી. બા. ૧ ની કીં. રૂ. ૧) ત્રણ બાટલીની કીં. રૂ. ૨—૪—૦

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૪ થું.   માહે ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૬.   અંક ૧૦ મો.

स्वदोपना कथनपूर्वक साधकनी आर्द्र हृदये श्री इष्ट प्रार्थना.

(શુણી શિશુની પ્રભુ આજે વાણીરે. એ લય.)

શુણી આર્દ્ર હૃદયની આ વાણીરે, લેજો હૃદયે દયાર્દ્ર! તે જાણીરે,
વિનય વિવેક રહિત પરંતું, સાચાભાવની એ એંધાણીરે,
આપે તો નેત્રો દીધા, પણ તે નેત્રથી આપ,
દેખાતા નથી તો પછી, તેથી ભલો અંધાપ;
નેત્ર 'રૂપ વિષય મોજ માણીરે, જેણે વ્યર્થ કરી છે કમાણીરે,
સુન્દર દીધા કર્ણપુટ, આપે તો ધરી પ્રીત,
શુણ્યા ન પ્રભુ! ગુણ આપના, શુણી નિંદા અવિહિત;
કોઠી પાપની પૂરી ભરાણીરે, કરી જીંદગી આ ધુળધાણીરે;—
હસ્તાદિ અવયવ દીધા, કરૂણા કરી અપાર,
પણ તેનાથી તો કીધા, મે વિપરીત આચાર.
ખરૂં મારે ગળે જોઈ જાણીરે, મૂકયું મૌક્તિકહાર પ્રમાણીરે;—
મનની શક્તિનુ દીધુ, આપે તો બહુદાન,
પણ મેં ગૌને દોહીને, દૂધ પાઈ પાળ્યુ શ્વાન
મેં તો જોઇ લીધુ મારૂં પાણીરે, મુક્તાફળ નથી પણ હું તો ધાણીરે,—
બહારથી આડંબર બહુ, કીધા મેં ગુરુરાય!
આપને પણ મેં ધારીયા મૂરખા ગજવા માંય.
મુજ જાગે મુજ કાયા ફસાણીરે, મુજ પાશે મુજ વૃત્તિ ગુંચાણીરે;—
મારાં કર્મોથી હવે, છુટવા હું ન સમર્થ,
ઉધા મારા યત્ન તો, સર્વે થયા છે વ્યર્થ,
નાથ, સહાય થાઓ જોડી પાણિરે, કહું નાક લીંટી આ તાણીરે;—

(શ્રી. ગ.)

वास्तव धर्मनी जाग्रति करवा प्रबोध.

(અતરરે અહાહા, એ લય.).

આ સંસારે જ્યાં ત્યાં, કરો ધર્મની જાગ્રતિ વીર !
નિજ જીવન જે અસ્થિર, તેમાં ધર્મજ છે એક સ્થિરરે. આ૦
દેશ નથી ભલે પુષ્ટ થતો કાંજે દુર્બલ ધર્મ શરીર;
પુષ્ટ રહેતો હતો પૂર્વે પીને, જનનિનું ધર્મક્ષીરરે. આ૦
અંતર્બાહ્યથી શત્રુઓ જકડી લે છે નાંખી જજીર,
કાંજે નથી આપણા ભાથામાં, એકે અક્ષય ધર્મતીરરે આ૦
રસમય ક્યાંથી હોય વ્યવહારો જ્યાં, પ્રજા ધર્મથી નિર્વીર્ય,
રસમય હોયે ક્યાંથી મનો ભૂમી જ્યાં, પામે ન ધર્મનું નીરરે. આ૦
ગૃહ જીવનને સમાજ જીવનમાં પણ ભાસે છે તિમિર,
કાંજે વાસ્તવ ધર્મ પ્રકાશનું, તેજ નથી ત્યાં લગીરરે. આ૦
માતના, તાતના, બાલક આદિના, ધર્મો જે ગંભીર,
સમજાવી ધર્મ પરાયણ કરજો, જીવન અંતર્બહિરરે; આ૦
પાયારૂપે એ છે પ્રથમ તે પર માનવ જીવન મંદિર,
ધર્મોન્નતિ એ તો છે જગમાં, ઉન્નતિ માત્રનું શિરરે, આ૦
આધિ વ્યાધિનાં જંતુઓ જગનાં, હણશે ધર્મસમીર,
શીઘ્ર કરો જગજન હિત ચહીને, ધર્મ ધુરંધર ધીરરે. આ૦

(श्री. उ.)

निश्चिंततानी भावना.

(જો તો કાં નથી તું નિજરૂપ. એ લય.)

સતત, હું છુ પરમ નિશ્ચિંત,
વિઘ્ન વિનાશક, સકલ સુરક્ષક, અખંડ રહે મુજ પાસ,
પ્રભુના દશદિશ રક્ષણમાં મને, ક્યાંથી ચિંતા ભાસ. સંતત૦
જે અજ્ઞાને ચિંતા ઉપજે, તેનો કરૂં હું નિરોધ,
દશ્ય પ્રપંચનું મિથ્યાપણું લહું, ગ્રહી સદ્‌ગુરુનો બોધ. સંતત૦
અહો! પ્રભુતાની મધ્યે હું, મુજને લહું અખંડ,
નિષ્કંટક આ પ્રભુ રાજ્યે કરી શોક ન ચિંતા ભંડ. સંતત૦
પ્રભુના અમૃત ભર્યા હસ્તને જોઇ મુજ રક્ષકરૂપ,
ચિંતા પણ ચિંતાતુર બનીને, જઇ બેઠી થઈ ચુપ; સંતત૦
સ્વરૂપ સ્મરણે અખંડ મારૂં, ગર્જ્યું રહેતું ઉર,
નિશ્ચિંતતા મુજ સંમુખ કરી રહી નૃત્ય બજાડી નુપૂર. સંતત૦
સર્વૈશ્વર્ય સમન્વિત છે મુજ, અંતર આત્મપ્રદેશ,
ઉપેન્દ્ર કરૂણાથી નિશ્ચિંત રહું, કરી ત્યાં સતત પ્રવેશ. સંતત૦

(श्री. उ.)

आनंदमय जीवन.

પ્રકરણ ૨ જું.

સુખ ક્યાં છે?

આપણું જીવન કષ્ટ મય ન થઈ પડતાં, તેજસ્વી, ઉત્સાહમય અને રમણીય કેમ કરીને થઈ શકે એ એક મહાન પ્રશ્ન છે. કોઈ પ્રેમમાં સુખ માને છે, કોઇ સંપત્તિ અને વૈભવમાં સુખને માને છે, અને કોઇ રાજ્યના અધિકારને સુખ માને છે; આમ ઘણા માણસો સુખને માટે ઘણી ઘણી કલ્પના કરે છે, પરંતું યથાર્થ સુખ શામાં છે તે તેમના જાણવામાં આવતુ નથી. જો માનીયે કે આપણી પાસે બહુજ સંપત્તિહોવાથી આપણે સુખી થઇ શકીશું, તો તેને માટે ભય, વિપત્તિ અને મોહની પણ વિટંબના આવી પડે છે. સંપત્તિનો સદ્વિચારની સાથે ઉપયોગ કરવાથી સુખનો અનુભવ થાય છે એ ખરૂ છે, પરંતુ તે સંપત્તિનું રક્ષણ કરવામાં પણ ઘણું કષ્ટ વેઠવું પડે છે. તો પછી સુખ કેવી રીતે મેળવવું! ખરૂં સુખ, માત્ર જ્ઞાનની દ્વારાજ મેળવી શકાય છે. પોતાના અંતઃકરણને વ્યર્થ ક્લેશમય ન કરવું જોઇએ, સુખ અને દુઃખ બંનેને તુચ્છ સમજવાં જોઇએ. વ્યર્થ વ્યવસાયનાં કાર્ય ન કરવાં જોઇએ, જે કાંઇ કરવું તે કપટ ભાવ યા છળ કે દંભનો ત્યાગ કરીને કરવું, બીજો કોઇ અમુક કામ કરશે યા નહીં કરે, એ પ્રકારનું કેવળ અનુમાન કરીને તેના ભરોંસા પર નહીં રહેવું જોઇએ, જે કાંઇ બની ગયું હોય કે, આપણને મળ્યું હોય એ સર્વને ઇશ્વરની કૃપાનું ફળ માનીને તેનો આદર કરવો જોઇએ. મૃત્યુ પણ કાંઈ દુઃખદાયક નથી; એમ સમજી સંતોષ માનવો જોઇએ. જે પંચતત્વોથી સર્વ પ્રાણી બનાવેલાં છે તે જુદાં થઇને પોતપોતાના તત્વોમાં જઇને ભળી જાય છે, એમ માની અંતે ઉત્સાહને ધારણ કરીને તેનું નિરક્ષણ કરવું જોઇએ.

ખરૂં કહીયે તો આપણે જેટલું માનીયે છીએ તેટલું મૃત્યુ ભયકારક નથી. પ્રેમના આગળ મૃત્યુનો હિસાબ નથી. કીર્તિથી મરવું ભલું એમ મનાય છે અને અત્યંત દુઃખ વખતે પણ મરણ સર્વને વહાલું લાગે છે.

જેણે પોતાના શરીરનો પરોપકારમાં ઉપયોગ કર્યો છે, અને સંસારમાં શાંતિ અને મનુષ્યોમાં પ્રેમભાવ પેદા કરવાને માટે જેણે શ્રમ કર્યો છે તેને પછી મૃત્યુના ભયનું શું કારણ છે! જે જીવનસંતાપના બંધનમાં સર્વ સમય વ્યતિત થઇને આપણું જીવન કષ્ટમય થઈ જાય છે તેમાંથી બચવાને માટે પરોપકારથી આપણને જેટલી સહાયતા મળે છે, તેટલી બીજા કોઇ વ્યવહારથી મળી શકતી નથી. આપણે જો બરોબર પ્રયત્ન કરીએ અને પરિણામની રાહ જોઇએ, અને અંતે જે ફળ મળે તેમાં સંતોષ માનીએ તો આપણું દુઃખ નષ્ટ થઈ જવાનું, કેમકે વિશ્વ સંચાલક પરમાત્મા જે કાંઈ કરે છે તેમાં તેમનો હેતુ હંમેશાં ઉત્તમજ હોય છે. જો કદી આપણી ઇચ્છાનુસાર આપણાથી સર્વ કાંઇ કરવાનું ન બને, તથાપિ જે કાંઇ આપણાથી બની શકે તે કરવાથી પણ તેનું પરિણામ સારૂજ આવવાનું એમાં તો કાંઈ શકજ નથી, એકજ વ્યક્તિ સર્વ કાંઈ કરી શકે નહિ, કેમકે કદાચ તમારામાં ભીમના જેવું બળ ન હોય, બીજાઓની દુષ્ટ બુદ્ધિને નિર્મૂળ કરવું તમને આવડતું ન હોય તોપણ તમે પોતે તો તમારા શરીરમાં જે અવગુણ હોય તેનો તો નાશ કરી શકો તેમ

હોજ. તમે તમારા મનમાં દુઃખ, ભય, લોભ, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ અને અમર્યાદા વિગેરે અવગુણોને જગ્યા ન આપો, અને તમે ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખો, તેમના ઉપર તમારો આધર રાખો, અને તેમનાજ આશ્રિત બનો, તેમની સાથે સ્નેહને જોડો, તો પછી તમે આ સર્વ અવગુણોને દૂર કરી શકશોજ.

કેટલાક લોક માને છે કે જે કાર્ય કરવાની અમને ઈચ્છા હોય તે કરવામાં અમે સ્વતંત્ર હોઇએ તો પછી બીજા સુખની જરૂર નથી. પરંતુ પાણીની માછલી મનુષ્યથી પણ સ્વતંત્ર છે અને માખીને તો સ્વતંત્રતાનીજ મુર્તિ સમજો, તો શું માછલી યા માખી મનુષ્ય કરતાં વધુ સુખી છે. એમ કોઈ કહી શકશે ? નહિજ.

જાણીજોઇને એશઆરામમાં રહેવું તેને કેટલાક લોક સુખ માને છે, પરંતુ તેથી સાચું સુખ અને ખરો આનંદ મળવાનો નહીજ. જ્યાં આપણે આવા એશઆરામમાં એક વાર ફસ્યા કે પછી તેનો ત્યાગ કરી શકવાનાજ નહીં, જેમ દારૂ પીવાની પણ એક ટેવ છે એવીજ રીતે બીજા પ્રકારનાં વ્યસનોની પણ ટેવ હોય છે. મદ્ય (દારૂ)ને મધુ કહ્યું છે તે પ્રથમ પીવામાં સારૂં લાગે છે પણ અંતે ઝેરના જેવું કડવું લાગે છે. તે જેમ એકવાર પીવાથી ફરી વારંવાર પીવાની ઇચ્છા પ્રબળ થાય છે. એવીજ રીત બીજા વિષયોને માટે પણ સમજવી. વારંવાર ઉપયોગ કરવાને લીધે તેની ઇચ્છા વધે છે. પરંતુ તેથી સુખ મળતું નથી. પછીથી તેના મોહનો ત્યાગ કરવો કઠિન થઈ જાય છે. અને પ્રથમથી તેને આધિન થઈ જવાથી જો કે થોડા વખતને માટે સુખ જણાય છે તથાપિ જલ્દીજ તે સુખ જતું રહી પછી તેનો મોહ પ્રિય લાગતો નથી. આ પ્રમાણે વિષયોનો મોહ આખરે દુઃખદાયક જણાય છે, ત્યારે આત્મસંયમ પહેલાં કઠિન જણાય છે, પણ તે ધીરે ધીરે સુગમ થઇને પછી આનંદ આપનાર થઇ પડે છે. પોતાનું મન પોતાને કબજે રાખીને તેની ચંચળતાને રોકવાથી જે આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે અકથનિય છે. તેની બરોબરી કરનાર બીજો વિજય નથી. નબળું ને ચાલી શકે નહિ તેવા મુડદાલ ટટુ ઉપર બેશી, તેને મારકુટ કરી અરબડીયાં ખાતાં જવું, તેના કરતાં કોઇ તેજી ઘોડા ઉપર બેસી લગામના બળથી ચલાવવામાં જો કે શક્તિ અને કુશળતાની તો આવશ્યકતા છે જ. તથાપિ મનને સ્ફુર્તિ અને આનંદ થાય છે. તેજ પ્રકાર ગુલામની માફક પરાધીન અને નાદાન મનને વારંવાર પ્રોત્સાહિત કરવા કરતાં તેને સ્વાધિન રાખીને તેજોમય રાખવાથી અધિક આનંદનો અનુભવ થાય છે.

જે મહાન પુરૂષો પોતાનેજ પોતાના સ્વામિ બનાવી જાણે છે તેને પછી આ જગત્‌માંના રાજ વૈભવની ઈચ્છા રહેતી નથી. જેનાથી પોતાના મનને પોતાને વશ રાખી શકાતુ નથી તેને રાજપદ મળ્યુ હોય છે તોપણ તે યથાર્થ રાજા નથી. જો કે કોઇ મહાત્માના શરીર પર ભષ્મ લગાડેલી હોય, અને તે દુર્બળ અને એકલાજ રખડતા ભીખ પણ માંગતા હોય છે તોપણ તેમનો લોક આદરસત્કાર કરે છે, કેમકે તેમણે સંસારના ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે જન્મ લીધેલો હોય છે. આ સંબંધમાં પિર્હસ અને સિનિઆસનો વાંચવા જેવો સંવાદ નિચે આપીએ છીએ.

સિનિઆસ—તમે ઇટલીને તમારા કબજામાં લઇને પછી શું કરશો ?

પિર્હસ—હું તે પછી સિસિલીદ્વીપ જીતીશ.

સિનિઆસ—તે પછી શું કરશો ?

પિર્હસ—આફ્રિકા જીતીશ.

સિનિઅસ—તો તમે માનો કે,તમે સંપૂર્ણ પૃથ્વી તમારે સ્વાધિન કરી લીધી તો પછી શું કરશો ?

પિર્હસ—પછી વિશ્રામ લેઇને મારો બાકીનો સમય સુખમાં વિતાવિશ.

સિનિઅસ—તો પછી તે પ્રમાણે આજથીજ કેમ નથી કરતા ?

સિનિઅસના કથન અનુસાર માનીયે કે આપણે સંપૂર્ણ પૃથ્વીનું રાજ્ય મળી ગયું તો પણ આ વિશ્વ વિસ્તારની આગળ આપણી શી ગણત્રી થવાની ! આ ત્રૈલોક્યની વિશાળતા અને અનંત વિસ્તારને જોઈને મનુષ્ય સમજે છે કે હું કેટલો બધો ક્ષુદ્ર પ્રાણી છું. કેમકે ગમે તેટલા વિસ્તારવાળું રાજ્ય મળે તોપણ આ અપાર જગતમાં પૃથ્વીના એક નાનામાં નાના ટુકડા તરીકે તેની ગણત્રી થવાની, અને તેના અમીર કે રાજા બનવું ! એ કેટલું ક્ષુદ્ર ! ઇશ્વરના સામ્રાજ્ય આગળ કોઇ પણ વસ્તુની ગણત્રીનો હિસાબ નથી.

જે પોતાની વાણીને પોતાને આધિન રાખે છે તે કોઈ નગરને જીતનાર વીર કરતાં પણ અધિક શુર છે. આત્મસંયમ રૂપી સાચું અને વિશાળ રાજ્ય પરિશ્રમ કર્યા સિવાય ભાગ્યેજ મળે છે. તેને જીતવાને માટે દરેક મનુષ્યે પોતે પોતાનાજ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરવી જોઇએ. અને તે જો વિવેક પૂર્વક પ્રયત્ન કરશે તો તેને તેમાં જરૂર વિજય મળવાનોજ ઘણો ભાગે વ્યવહાર કુશળ પુરૂષોનું આ તરફ ધ્યાન પહોંચેલું હોતુંનથી. મનુષ્યોના જીવનનું ઉદાર અથવા ક્ષુદ્ર હોવું એ તેનાંજ આચરણો ઉપર આધાર રાખે છે. ઉદાર અને મોટા દિલથી વ્યવહારનું સેવન કરવાથી તેમાં વિશેષ લાભ થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે સાથે આપણું ચિત્ત અને વ્યવહાર પણ ઉદાર થાય છે. વ્યવસાય નીચ હોય યા ઉચ્ચ, પરંતુ જો તેનું આપણે પ્રેમથી સેવન કરતા હોઇએ તો તેમાં આપણને પ્રસન્નતા મળવાની, તે કરવામાં જો આપણો હેતુ ઉત્તમ હશે તો તેથી આપણું ચિત્ત વિરજવાળું અને શાંતિમય થવાનું અને ઉદ્યમ કરવામાં આપણો ઉત્સાહ વધવાનો જેથી એવો વ્યવસાય હોવો જોઇએ. જો કે સર્વ ધંધા ઉત્તમ હોતા નથી તથાપિ તેમાં પણ ઘણા ન્યુનાધિક છે. સર્વ વ્યવસાયોમાં પરોપકાર હોય શકતો નથી જેથી જે વ્યવસાયમાં થોડો ઘણો પણ પરોપકાર થઇ શકે તેવા વ્યવસાયનું સેવન કરવું જોઇએ. જો તેવો કોઈ વ્યવસાય ન મળે તો જે પોતાની શક્તિ અનુસાર બની શકે તે કરીને સુખથી રહેવું જોઇએ.

પૂર્વે થઇ ગયેલા વીરપુરૂષોનાં જીવનચરિત્ર સાંભળીને આજે આપણે ચકિત થઈ જઇએ, પરંતુ ખરી રીતે જોઇએ કે દરેક માણસે પોતાનામાં તેવા ગુણો ધારણ કર્યા સિવાય ઉન્નતિ કે સુખની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. સત્શીલ અને દુરાચરણ બંને આપણી સામે છે તેમાંથી ઇચ્છાનુસાર જેનું ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા હોય છે તેનું ગ્રહણ કરવાને આપણે સ્વતંત્ર છીએ. છતાં તેમાંથી દુરાચારનો ત્યાગ કરીને સદાચારનું સેવન કરવું એ કાંઈ ઓછી વીરતાનું કામ નથી. અને તેજ વખતે જેણે મન ઉપર કાબુ મેળવ્યો હોય છે તેજ દુરાચરણના ઉપર વિજય મેળવી શકે છે. અને દુરાચરણનો ત્યાગ કરી સદાચરણનું જ્યાં સુધી મનુષ્ય સેવન કરતો નથી ત્યાં સુધી સુખની આશા રાખવી એ વ્યર્થ છે. જ્યાં સુધી સદાચરણથી મનુષ્ય પોતાના ચારિત્રને સુધારી શકતો નથી ત્યાં સુધી તેનાથી સુખની ઝાંખી કરી શકાતી નથી. અને તેથી દરેક માણસે હંમેશાં સદાચરણથી ભ્રષ્ટ ન થવાય તેને માટે સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે, અને દુરાચરણનો પ્રવેશ ન થઇ શકે તેને માટે મન ઉપર કાબુ રાખવાની જરૂર છે. અને આ કામ જો તે વીરતાથી કરી શકે છે તો પછી તેનું ચારિત્ર સુધર્યા સિવાય રહેતુંજ નથી. અને ચારિત્ર સુધરતાં સુખ મળ્યા સિવાય રહેવુંજ નથી.

અપૂર્ણ.

संसारनी मध्ये रहेवा छतां पण यथार्थ साधक आत्मदर्शनरुप लक्ष्यने सिद्ध करी शके छे.

(જખમના દરદો જખમી જાણેરે.—એ લય.)

વિરલ કોઈ લક્ષ્યને વીંધી જાણેરે, સઘળા ના જાણે,
ભલેને ધનુપર તીરને તાણેરે, (પણ) વીંધી ના જાણે.

અગમ્ય મરખા વ્યૂહ રચેને, ભલે યુદ્ધને ટાણે,
કર શર ગ્રહેતાં નિષ્ફળતાને, તેવાઓ પણ નાણેરે;
જાણકાર જાણે.

વીસ આંખનો તોપણ લક્ષ્ય ન, વીંધ્યું રાવણ રાણે,
નેત્ર હીન પણ પૃથુરાજે તો, તાક્યું તીર એધાણેરે,
સઉકોઇ તે જાણે.

હજાર વચ્ચે પ્રેમી નિજ પ્રેમીની દૃષ્ટિ તાણે,
ઉપાધિ, અંતર, ન ગણીએ તો મોજ પરસ્પર માણેરે,
એ એકજ જાણે.

ઉપાધિ હોય અનેક તોય પણ, ઉરજે સાધક આણે,
'લક્ષ્ય વીંધવું' તો વીંધે રહી, તેને તે ઠેકાણેરે,
અનુભવી જન જાણે.

મનનો એકજ બલિષ્ટ નિશ્ચય, અર્થ સિદ્ધિને આણે,
હજાર પ્રતિકૂલતાને પણ તે, દૂર ફગેટી તાણેરે.
કોણ ન તે જાણે.

હજાર લક્ષ્યે રમતું મન, વીંધે નહિ કદી કશાને,
વીંધે, એક લક્ષ્ય, એક નિશ્ચય, જો હોય મનવચમાણેરે;
પ્રયત્નશીલ જાણે.

પરિસ્થિતિ પ્રતિકૂલ તોય પણ, જો રહેશો એક ધ્યાને,
સાધક! ગુરૂ કૃપાથી લક્ષ્યને વીંધશો એકજ બાણેરે;
મુજમન એ જાણે.

(શ્રી. ઉ.)

વાયુ—અજમોદ, નાગરમોથ, પીંપર, વરીયાળી, મરી, અને સીંધવ બધાં એકેક ભાગ, હરડે ૫ ભાગ, સુંઠ ૧૦ ભાગ અને ભારંગમૂળ ૩૫ ભાગ સર્વેને ખાંડી એકત્ર કરી તેનાથી બમણો ગોળ લઈ તેની ચાસણીમાં તે ચૂર્ણ નાખી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી જેમાંથી એકેક ગોળી ઉના પાણી સાથે લેવી જેથી હરકોઇ પ્રકારનો વાયુ દૂર થશે.

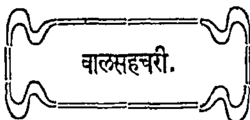
મરડો ને પેટનો દુ:ખાવો—અફીણ, મોચરસ, બીલીનો ગર્ભ, જાયફળ, સુંઠ ને ભાંગ સર્વે સરખે ભાગે લઈ વાટીને તેની વાલવાલના વજનની ગોળીઓ કરી, તેમાંથી સવાર સાંજ એકેકી ગોળી સલેખમ, ઉધરસ, દમ, મરડો, ઝાડો, શુળ, ચરકા, અને પેટનો દુ:ખાવો મટે છે.

भाग्योदय.

*તનસંપતિ છે જગમાં પહેલી,
　　　પહેલું સુખ તે જાતે નર્યાં;
એ કહેવતને સિધ્ધ કરવાને,
　　　અનેક લેખો જેમાં ભર્યા.
વિધ વિધ વૈદક તણા વિચારો,
　　　વાંચી તન દુઃખ દુર ગયું;
ભવ ભાગ્યોદય થાવા અર્થે,
　　　ભાગ્યોદય આ પ્રગટ થયું.
ધન સંપત્તી સાધન દાખવતું,
　　　ઉત્તમ લેખો આવે છે.
હુન્નર કળાના અનેક ટુચકા,
　　　દેશ વિદેશી લાવે છે;
ધન સંપત્તીની કુંચી રૂપ આ,
　　　અગ્રસ્થાન જે ભોગી રહ્યું,
ભવ ભાગ્યોદય થાવા અર્થે,
　　　ભાગ્યોદય આ પ્રગટ થયું.
મનબળ વિણ સૌ ઠાલું જગમાં,
　　　મનોબળે સુખ સાચું રહ્યું:
સરળ સાધને તેજ સધાવા,
　　　પ્રતિ માસે પોકારી રહ્યું;
કઠીન બોધ જે તત્વ જ્ઞાનનો,
　　　સરળ અર્થમાં દાખી રહ્યું;
ભવ ભાગ્યોદય થાવા અર્થે,
　　　ભાગ્યોદય આ પ્રગટ થયું.
તન ધન મન સંપત્તી વર્ધક,
　　　વિચાર નિત્ય વધારે છે;
તન મન ટેવ પડી દુ:ખકર જે,
　　　ઈશ્વિમ સમુ સુધારે છે;
આધિ વ્યાધિ, અને ઉપાધી,
　　　વાંચીને દુઃખ દુર ગયું;
ભવ ભાગ્યોદય થાવા અર્થે,
　　　ભાગ્યોદય આ પ્રગટ થયું.

"પ્રેમાર્મિ."

* સવૈયાછંદમાં કે લાવણીના રાગમાં ગવાશે.

(લેખક.—શ્રીયુત વેણુવિહારી.)

(અનુસંધાન ગતાંકથી.)

પ્રકરણ ૧૦ મું.

પ્રતિજ્ઞા.

ઘોર અંધારી અમાવાસ્યાની રાત્રી, વળી મધ્ય રાત્રીનો બારનો સમય હોવાથી, રત્નપુર શહેરની બહાર જંગલમાં જ્યાં ત્યાં ઘોર અંધારૂં અને એક પ્રકારની ભયંકર શાંતી ફેલાઈ રહી હતી. જેશથી ફુંકાતા મારૂતથી થતો વૃક્ષવર્ણોનો ખડખડાટ અને ગંગા નદીના ખળખળાટ શિવાય અન્ય કોઈ પણ આ ભીષણ શાંતતાનો ભંગ કરતું નહોતું. અમો જે જંગલનું વર્ણન કરીએ છીએ તે જંગલ રત્નપુર શહેરની નિકટજ હતું અને જેમાં એક કાલીનું મંદિર હતું. આ મંદિર ઘણુંજ પુરાણું હોવાથી તેની આસપાસની જગો ખંડીયેર બની હતી. આ મંદિરની આગળથીજ હિમાચલ કન્યકા ભાગીરથી સ્વૈરગતીએ ગમન કરતી આસપાસના પ્રદેશમાં નાનાં મોટાં ઝાડો, વેલાઓ અને કાંટાળી ગુફાઓથી ગીચ ભરાઈ ગયો હતો. જેથી આ સ્થાનને અધિકજ ભયાનક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું હતું; અને તેમાં વળી સ્મશાન ભુમીથી વધારો થયો હતો. જેથી ત્યાંની ભયંકરતામાં શું બાકી હોય ! આ સ્થળે ધોળે દિવસે પણ એકલા આવવાની ભલાભલાની છાતી ચાલતી નહોતી કાલીનો પુજારી એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ હતો. તે સવારમાંજ દેવીની પુજા આરોપી ચાલ્યો જતો. તે બીજા દીવસની સવાર સુધી ત્યાં ઝાંખીનેએ જોતો નહોતો. દેવીના દેવાલયમાં હંમેસાં રાત્રે અજવાળું જણાય છે. અને કોઇ કોઈ વખત તો શંખનાદ પણ થાય છે. આની આવી દંતકથા આખા રત્નપુર શહેરમાં ફેલાઇ હતી. આ અફવા સત્ય છે કે મિથ્યા એનો અનુભવ લેવાની કોઇ એકે પણ ઉત્સુકતા બતાવી નહિ. એટલુંજ નહિ પણ આ અફવાને લીધે કાલીનાં દીવસે દર્શન કરવાનું પણ કેટલાકે માંડી વાળ્યું. કાળીમાતાના દેવાલયમાં બનતો આ ભયોત્પાદક પ્રકાર સત્ય હો, અગર મીથ્યા હો, પણ ખુદ મૂર્તિનું સ્વરૂપ આ અફવાને ફેલાવનારૂં અગર ફેલાવામાં આવતી ભાવનાને પોષક એવું હતું. આ મૂર્તિ કાળા પથ્થરની બનાવેલી હતી, તેની ઉચાઇ માણસની ઉંચાઈ જેટલી અને દિગંબર હતી.

આ દેવતા અગર તેનું નિવાસ સ્થાન જો કે એટલું બધું બિહામણું હતું, છતાં ત્યાં જનાર કોઈ પણ મનુષ્ય પ્રાણી નહોતું, એમ મુદ્દલે કહી શકાય એમ નહોતું. વધારે દુર જવાની કંઇજ જરૂરજ નથી, પ્રસ્તુત પ્રકરણના આરંભે અમોએ જે ભયંકર સમયનું વર્ણન કર્યું છે તેજ સમયે મંદિરમાં દીવો બળી રહ્યો હતો. અને તેનો પ્રકાશ બહાર પડતો હતો. આ પ્રકાશ જોઇને બહારજ થોભ્યો અને किंकर्तव्यमूढनी માફક વિચાર કરતો ઉભો રહ્યો. અંદર જવું કે પાછા ફરવું આ વિચારનું દ્વંદ્વ તેના મનમાં શરૂ થયું. એવામાં મંદિરમાં થયેલો શંખરવ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. જેથી તેના મનની સઘળી શંકાઓ નષ્ટ થઇ

તે બેધડક મંદિરમાં પેઠો. બારણું ઉઘાડુંજ હોવાથી તેને તે ખડખડાવવાની મુદ્દલે જરૂરજ રહી નહિ. તેને મંદિરમાં પેસતાંજ ત્યાં એક બીજો મનુષ્ય બિલ્વપત્ર રક્તચંદન વગેરે પદાર્થોથી દેવીની પુજા કરતો તેના જોવામાં આવ્યો. તથાપિ આ હમણાંજ દાખલ થયેલો માણસ એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યા સિવાય ભક્તિપૂર્વક દેવીને પ્રણામ કરી, પેલા બીજા માણસની પુજા પૂર્ણ થવાની રાહ જોતો એક બાજુમાં જઇ બેઠો. કાલીમાતાના અંગ પ્રમાણે તેની સામેની સઘળી જમીન રક્તથી રંગાયેલી હોઇ તેના તદ્દન ચરણ કમળ સમિપ તાજુંજ ધડથી દુર કરેલું અજશીર્ષ (બકરાનું માથું) જણાતું હતું! પ્રિય વાંચક બંધુ! આજ કાલીદેવી જગન્માતા કહેવાય છે! આ 'જગન્માતા' ને પોતાના સમજણા, સબળ અને સનાથ બાળકોનો શીર સલામત રાખવા માટે, પોતાનાં અબળ, અજ્ઞાન, અને અનાથ બાળકોનાં શિર કમળોની જરૂર પડે છે! ભારતીય કૌટુંબિક માતાઓ! 'જગન્માતા'ના આ જગદ્વિસ્તૃત માતૃવાત્સલ્ય તરફ તમારૂં લક્ષ ગયું છે કે!

દેવીપૂજાની પૂર્ણાહુતી થતાં તે પુજા કરનારો પેલા નવા આવેલા પ્રત્યે બોલ્યો:—

"કેમ? તમારી પ્રતિજ્ઞા હજુ અચલજ છે ને?"

"હા જી."

"તો હવે દેવીના ચર્ણપર હસ્ત મુકી પુનઃ તેજ પ્રતિજ્ઞા લ્યો."

નવો આવેલો સખ્સ દેવીના ચર્ણપર પોતાનો હાથ મુકી બોલ્યો:—

જગત જનની દેવી! હું તારા ચરણ કમળપર હાથ મુકી પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે, રમેશની અજાનગત દશા થાય ત્યાં સુધી હું તેનું મન વાણી અને કૃતિથી શત્રુત્વ સ્વીકારીશ એટલુંજ નહિ, પણ તેનું સર્વસ્વ નષ્ટ થઈ તેને ભીખ માગતો કરવા જે જે યત્ન કરવા પડે તે સઘળા હું અવશ્ય કરીશ."

તેને આ પ્રતિજ્ઞા લેતાની સાથેજ તે પુજા કરનારો ઉભો થઇ બોલ્યો, "હવે મારી પ્રતિજ્ઞા સાંભળો." આટલું બોલી તેણે દેવીના પગપર હાથ મુકયા અને બોલ્યો, "હે જગ જનની! જ્યાં સુધી મારા આ દેહમાં જીવ છે ત્યાં સુધી મારા પીતાની ઈસ્ટેટનો ઉપભોગ કરનારાનો હું દ્વેષ કરીશ અને તેને રસાતળે પહોંચાડવા માટે હું અંતઃકરણપૂર્વક મચ્યો રહીશ! આ કામમાં જો મારા તરફથી કંઈ પણ કચાશ રાખવામાં આવે, અગર તો મારાથી તે તરફ દુર્લક્ષ કરવામાં આવે તો તારા કોપાનલનો વર્ષાવ નિરંતર આ અધમપર થવા દેજે."

ત્યાર પછી તેઓ બંન્ને પાછળના ચબુતરે જઇને બેઠા. આ બેમાંનો એક સ્વર્ગવાસી ભવદત્ત મિશ્રનો પુત્ર નિત્યાનંદ હતો. તેને હવે આપણા વાંચક બંધુએ ઓળખ્યોજ હશે. બીજા ગૃહસ્થ પણ વાંચકના પરિચયમાંનાજ છે. ફક્ત તેમનું નામ જાણવાનોજ વિલંબ! આ બીજા ગૃહસ્થ રમેશની મોટી બ્હેનના પતી દેવદત્ત પાઠક હતા. નિત્યાનંદની પુજા સમયે દેવાલયમાં દાખલ થનારી અને દેવીના ચરણપર હસ્ત મુકી રમેશને અજાન્ન દશા પ્રાપ્ત કરાવવાની પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા કરનારી વ્યક્તિ એજ મહાશય હતી.

ચબુતરાપર બેઠા પછી નિત્યાનંદે પાઠક મહાશયને પુછયું:—રમેશ મારી શોધ શા માટે ચલાવે છે તેનું કંઇ કારણ જાણો છો?

પાઠક—મહાશય મારાથી તો કંઇજ કહી શકાતું નથી.

નિત્યાનંદ—પાઠક મહાશય! જો આપણે એક બીજાપર વિશ્વાસ નહિ રાખીએ તો આપણી પ્રતિજ્ઞામાં વાંધો આવશે"

પાઠક મહાશય—તે બાબતની મને મુદ્દલે ખબર નથી અને જાણું છતાં હું તે વાત આપથી છુપાવું છું એમ તમો મુદ્દલે મનમાં આણતા નહિ હું રમેશના ઘરમાં રહું છું તેથી હું સઘળું જાણતો હોઉં એમ તમો ધારો છો પણ તેમાં તમારી ભુલ થાય છે તેના જેવા મુત્સદ્દીના વિચારોમાં પત્તો ખાવો એ વાત કેવળ અશક્ય છે

નિત્યાનંદ—તમોએ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા માટે જો તમોને પશ્ચાત્તાપ થતો હોય અગર તો તમોને રમેશની બીક લાગતી હોય તો તમો તેમાંથી પરાવૃત્ત થવાને હજુ મોકળા છો

પાઠક મહાશય—આપ એ શું બોલો છો? કાલીમાતાના ચરણપર હાથ મુકી જે એક વખત પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે કંઇ ભંગ કરવા માટે? ગમે તેમ થાય, જીવ જાય તો બહેત્તર પણ પ્રતિજ્ઞા ભંગ તો નજ થાય. આ બાબતમાં હું તમારો વેચાણ ગુલામ બન્યો છું. વળી આપણી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાની આશાનાં કંઇક ચિન્હો પણ જણાય છે આ કાર્યમાં આપણને એક મદદનીશ પણ મળશે.

નિત્યાનંદ—તે વળી કોણ છે?

પાઠક મહાશય—રમેશની નહાની બહેન દુર્ગા. તેને કઇજ ભાગ મળ્યો નથી.

નિત્યાનંદ—પણ મને તેનાપર ભરૂસો રાખવો યોગ્ય લાગતો નથી. કારણ કે ગમે તેમ થાય તોપણ અંતે તે તેની બહેન કેની, તેને છેવટે અવશ્ય તેની દયા આવશેજ

પાઠક મહાશય—તમોએ તેને જોઈ નથી અને પરિચય નથી માટેજ તમોને એમ ભાસે છે મને તેનો પાકો ભરૂસો છે તે ભરૂસો રાખવા લાયક પાત્ર છે આ વીષે તેનો મારો મન મળ્યો છે વળી તેણે એક બાતમી આપી તે પરથી મારો ભરૂસો દૃઢ થયો છે

નિત્યાનંદ—શી બાતમી આપી?

પાઠક મહાશય—રમેશ કલકત્તે જવાનો છે

નિત્યાનંદ—આ શું વિશેષ મહત્વની બાતમી છે?

પાઠક મહાશય—જો તે રોકડ સાથે રાખશે તો આ બાતમી શું બીન મહત્વની ગણાશે?

નિત્યાનંદ—જો તેમ હશે તો મહત્વની ગણાશે ખરી. પણ તે રોકડ લેઇ કલકત્તે કેમ જાય છે?

પાઠક મહાશય—સંન્યાસી થયાને હજુ બે દીવસો તો થયા નથી એટલામાંજ તમો તો ગૃહસ્થાશ્રમમાંના સઘળા વ્યવહારો વીસરી ગયા લાગો છો! વધારે રોકડને બેંકમાં જમા કરાવવા જતા હશે બીજું શું પ્રયોજન હોઇ શકે! શ્રીમંતોને વ્યાજની ઘણીજ આકાંક્ષા હોય છે લક્ષાધિશને કોટચાધીશ થવું ગમે છે તેઓની પૈસાની ઇચ્છા વધતીજ જાય છે.

નિત્યાનંદ—તમારૂં કહેવું તદન સત્ય છે. વારૂ તે કયા રસ્તે જવા ધારે છે?

પાઠક મહાશય—નૌકા શીવાય બીજો કયો માર્ગ છે? રમેશ અહિયાથી પરબારો કાંઈ કલકત્તે જવાનો નથી, પ્રથમ તે બળભદ્રપુર જશે ત્યાં માતાને ઘેર એક દીવસ રહી પછી કલકત્તે જશે. બળભદ્રપુરમાં જવા માટે તેને મેનો કરવો પડશે એ આપણા ધ્યાનમાં હશેજ.

નિત્યાનંદ—હા, સમજ્યો; હવે તમો જાવ. મારે પણ બીજે સ્થળે કાંઇક કામ પ્રસંગે જવાનું છે.

તેઓ જુદા પડ્યા. નિત્યાનંદે તે બિપણ જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો અને પાઠક મહાશય રત્નપુરના માર્ગે વળ્યા. રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં પાઠક મહાશયને પોતાની બિપણ પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ થયું. જેના સ્મરણથી તેમનાં રૂંવે રૂંવાં ખડાં થઇ ગયાં; હૃદય ધડકવા લાગ્યું ! એવામાં પાસેની સ્મશાનભુમી તરફ તેમની નજર ગઇ "અમોને પણ શરમાવે એવાં નીચ કર્મની પ્રતિજ્ઞા કરનાર માણસ જુઓ પેલો જાય" એવું જાણે પ્રેતો પોતા તરફ આંગળી કરી બતાવતાં ન હોય એવો ભાસ થયો ! તેમણે ઉંચે આકાશ તરફ જોયું તો ત્યાં પણ તે નિર્મળ નીલ ગગનમાં ચમકનારા તારાઓ જાણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા માટે ધિક્કારતા હોય એવું ભાન થવા લાગ્યું !

"મેં એવી ભયંકર પ્રતિજ્ઞા શા માટે લીધી !!" પાઠક મહાશય સ્વગત વીચાર કરવા લાગ્યા. રમેશ મારો આશ્રયદાતા છે, તેને ત્યાં મને ખાવાપીવાનું, ઓઢવા પહેરવાનું, તેમજ સુખો ભોગ ભોગવવા મળે છે, છતાં હું આવું દુષ્ટ કૃત્ય કરવા કેમ તૈયાર થયો ? તેણે મારૂં કદીજ અકલ્યાણ કર્યું નથી. તો પછી મેં આવી ઘોર પ્રતિજ્ઞા શા માટે કરી ? મને તેણે એક પૈ સરખી ન આપી એ શું મારૂં અકલ્યાણ ન ગણાય ? જો તેણે મને દસ વીસ હજાર રૂપીયા બક્ષ્યા હોતતો આજે હું એશઆરામમાં શ્રીમંતાઇના ઠાઠમાં મઝામાં ગાદી-તકીયે ઝુલતો હોત, તેવા સુખથી તેણે મને નિરાશ કર્યો છે; એટલુંજ નહિ પણ તેણે મને લોકોની સમક્ષ એક રસ્તાપર રખડતા ભીખારીની માફક એક રૂપીયો આપી મારૂં ભયંકર અપમાન કર્યું છે ! અપમાન મારા હૃદયને બાળી રહ્યું છે. તે બળતી જ્વાળાએ ધગધગતા હૃદયે આ ઘોર પ્રતિજ્ઞા લેવાઇ છે. બસ હવે તો કરેલા અપમાનનું વેર ઘોર પ્રતિજ્ઞાની મૂર્તિમાંજ થશે."

આ પ્રમાણે પાઠક મહાશયના વીચારો ચાલી રહ્યા હતા એવામાં તેમની પાછળ કોઇની પગથી જણાઇ જેથી તેમણે "કોણ?" એવો પ્રશ્ન કર્યો, પણ જવાબ ન મળ્યો. તેમણે પોતાનાં નેત્રો જેટલાં વિસ્તૃત થાય એટલાં કરી ચોતરફ નિહાળ્યું પણ તે ઘોર અંધકારમાં તેમને કંઇ દેખાયું નહિ. તોપણ કોઇએ પોતાનો પીછો ખાસ પકડયો છે એવી તેમને શંકા રમેશના ઘરમાં દાખલ થતાં સુધી કાયમજ હતી.

પાઠક મહાશય રમેશના ઘરમાંજ રહેતા હતા એ વાંચકોને જુદુ કહેવાની કોઇજ આવશ્યકતા નથી. તેઓ બારણું ઉઘાડી અંદર ગયા અને દાદરનાં પગથીયાં ચડવા લાગ્યા એવામાં તેમની પાછળ કોઇ બોલ્યું "પાઠકજી, સાથે લેમ્પ તો રાખો, નહિ તો કોઇ સમે પગ લપસી પડવાનો સંભવ છે." તેમણે ગભરાટમાં પુછ્યું. "કોણ ? રમેશ બાબુ."

"હાજી, એતો હુંજ આપનો દાસ," રમેશે જવાબ દીધો.

"આટલા અસુરા કયાં ગયા હતા?" પાઠક મહાશયે પ્રશ્ન કર્યો.

"હું તો ઘરમાંજ છું. આપ ક્યાં પધાર્યા હતા?"

"એક સ્થળે જમવાનું આમંત્રણ હતું ત્યાં ગયો હતો." પાઠક મહાશયે થાપ મારી.

આ સંવાદ પછી પાઠક મહાશય ગભરાટમાં પોતાની શૈયાપર જઇ લોટયા. રમેશ માત્ર સ્વસ્થ ચિત્તે નિંદ્રા સુખ અનુભવવા લાગ્યો.

મનની સ્થિરતાનું એક ઉદાહરણ લઇએ મેં મનોયોગનો થોડોઘણો અભ્યાસ કર્યો છે. અને એટલાથીજ હુ કાંઈ નવું કામ કરી શકું છું. મેં વિચાર કર્યો કે, પદાર્થ (Matter) પર શક્તિ (Force)ની શી અસર થાય છે. જેથી મેં પ્રયોગ શરૂ કર્યો, અને તેથી એવો નિયમ સમજાયો કે જે જડ અને ચેતન બંને પર એક સરખી અસર થાય છે. જે બંનેમાં સરખોજ જણાય છે. પછી મેં અવ્યક્ત પ્રકાશ (Invisible light)ની પરીક્ષાનો આરંભ કર્યો, ત્યારે મને જણાયુ કે દેદીપ્યમાન પ્રકાશ-સમુદ્રની પાસે રહેતા છતાં પણ આપણે આંધળા બની ગયા છીએ. તે તેજ, તે પ્રકાશ આપણી ચારે તરફ ફેલાઇ રહ્યો છે. ખેદ એ છે કે મનુષ્યમાં હજુ સુધી આ શક્તિયોનો પુરો વિકાસ થયો નથી કે જેની મદદથી તે અજ્ઞાત અને અવ્યક્તનો અનુભવ કરી શકે.

હવે બીજી ખામી લઇએ, તે એ છે કે યંત્ર સામગ્રીની ખામી. આ ખામીને લીધે આપણે અનેક વિષયોમાં નિરૂપાય રહીએ છીએ. [1]ઉદ્‌ભિજ્જજીવન અને મનુષ્યજીવનમાં અત્યંત નિકટનો સંબંધ છે. પણ યંત્રસામગ્રી ન હોવાથી આપણે તે સિદ્ધ કરી શકતા નથી. સામગ્રી મળે તો એ સંબંધ સિદ્ધ કરીને બતાવી આપીએ તેમ છે. હાલ તો હીંદમાં સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ યંત્ર પણ બનવા લાગ્યાં છે તે ઘણીજ આનંદની વાત છે. સંસારની મોટી મોટી પ્રયોગશાળાઓમાં તેની પરીક્ષા પણ થઇ ચુકી છે. ત્યાંના પરીક્ષકોમાં તે કામમાં પણ લેવામાં આવી છે. અને યુરોપ તથા અમેરીકામાંથી તેની માગણી પણ આવે છે. કારણ કે તે યન્ત્ર જીવન સંબંધી પ્રયોગોમાં બહુજ ઉપયોગી સિદ્ધ થયાં છે. એવાં અનેક યંત્ર મારી પ્રયોગ શાળામાંથી વિદેશ મોકલવામાં આવે છે. આ કામ સાધારણ નથી. મારે ૧૨ વર્ષ સુધી વૈજ્ઞાનિક સંસારમાં મહેનત કરવી પડી છે ત્યારે આટલી સફળતા મને મળી છે.

હું પ્રથમથીજ કહી ચુકયો છું કે વિજ્ઞાનિક તત્વોની શોધમાં ઘણીજ સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે. ઘણીવાર ઉપરના રૂપ અને ઉપરની ચેષ્ટાથી આપણે ઠગાઇ જઇએ છીએ.

---

૧. ડૉ. જગદીશચંદ્ર વસુને ગવર્નમેન્ટે યુરોપ અને અમેરિકા મોકલ્યા હતા. ત્યાં તેમણે ઉદ્‌ભિજ્જ-જીવન-સંબંધી નવી નવી વાતો સંભળાવીને અને પ્રયોગવડે તેની સત્યતા સિદ્ધ કરીને મોટા મોટા વિજ્ઞાન વિશારદોને પણ ચકિત કરી દીધા હતા. હાલ તે હિંદુસ્તાનમાં પાછા આવ્યા છે. તેમની યોગ્યતા, વિદ્વતા, અને નવી નવી શોધોથી ગવર્નમેન્ટ પણ ખુશી થઇ છે. તેમણે પોતાનું કામ પાંચ વર્ષથી વધારી દીધું છે. તે પછી તે કલકત્તાની પ્રેસીડેંસી કોલેજના અધ્યાપક પદથી ફારગ થશે. નવીન શોધો કરવાને માટે ગવર્નમેન્ટ તેમને ૫૦ હજાર રૂપીયા દરસાલ આપશે, એ ઉપરાંત ગવર્નમેંટ ૨૫ હજાર રૂપિયાની બીજી મિલ્કત આપશે. તે રૂપિયામાંથી ડોકટર વસુ એક કારખાનું ખોલશે તથા એક પરીક્ષા ગૃહમાં નવી નવી શોધો કરવામાં આવશે. અને કારખાનામાં નવાં યંત્રો વિગેરે તૈયાર થશે. તેમને ઉદ્‌ભિજ્જ-જીવનની કાર્ય પ્રણાલીની હજુ વધારે શોધ કરવાને માટે કલકત્તા અને દાર્જીલીંગની પાસેના બે બગીચા પણ તેમને આપ્યા છે. આશા છે કે આ સઘળી મિલ્કતની સહાયતાથી ડોકટર જગદિશચંદ્ર હિંદના પ્રાચિન રૂષિયોના સિધ્ધાન્તોને વધુ દ્રઢતાપૂર્વક સિધ્ધ કરશે.

જુઓ લજ્જાવતી (રીસામણી મનામણી) ના છોડ દરેક જગ્યાએ મળી શકે છે. લોક માને છે કે તે અત્યન્ત સુકુમાર છે. તેનુ સ્પર્શજ્ઞાન બહુજ વધારે છે. જરાક હાથ અડાડતાજ તે બીડાઇ જાય છે. તેમ એવા અનેક પ્રકારના છોડ છે કે જેને અડતાં જરા પણ અસર થતી નથી, જેથી લોક સમજે છે કે તે છોડમાં સ્પર્શજ્ઞાન નથી. પણ તપાસ કરતાં ઉતટુંજ જણાયું છે. લજ્જાવતીની લજ્જાએ આપણને ઉંધું સમજાવ્યું છે. જે છોડ સ્પર્શજ્ઞાન રહિત સમજવામાં આવે છે. તેમાં જેટલું એ જ્ઞાન મળી શકે છે તેટલું ખરૂ જોતા લજ્જાવતીમાં નથી આવી રીતે કેટલાય વૃક્ષોના પાન રાત્રે સંકોચાઇ જાય છે. એથી આપણે કદાચ એમ સમજીયે છીએ કે તે સુવે છે, પરંતુ મારી શોધમાંતો એવું સિદ્ધ થયું છે કે, વૃક્ષોનાં પાન સાધારણ રીતે રાત્રે ઉંઘતાં નથી પણ તે આખી રાત જાગરણ કરે છે. અને સવાર થતાં થતાં લગભગ છ વાગે ઉંઘવા માંડે છે. એથી હું કહું છુ કે આપણે અત્યંત સાવધાન રહેવુ જોઇએ. અને જરાપણ ભૂલ થઇ કે કામ બગડ્યું સમજવુ.

જીવાત્મા એક છે. તે વૃક્ષ અને પાંદડાંથી લઇને અન્ય જીવધારી મનુષ્યોમાં પણ વ્યાપ્ત છે. મારા પ્રયોગોથી એ સિદ્ધ થઈ ચુક્યું છે. આ આવિષ્કારે વિનાનિક વિદ્વાનોના મંડળમાં હીલચાલ મચાવી દીધી છે. કેટલાંક શાસ્ત્રો ઉપરતો તેનો ચમત્કારિક પ્રભાવ પડ્યો છે. તેના સિદ્ધાન્તોમાં થોડી ઘણી ઉથલપાથલ પણ થઇ રહી છે. તેનાં અનેક ઉદાહરણ મળી આવે છે.

આપણે ભારતના પ્રાચીન ગૌરવને યાદ કરવું જોઇએ. ધ્યાન રાખજો કે આપણે તે પૂર્વ વર્તી ઉંચા પદ ઉપર પહોચવુ છે. આપણે આપણો દેશ, જ્ઞાનના સામર્થ્યમાં બીજા દેશોની બરાબર બનાવવો જોઇએ. પૂર્વજોના ગુણ ગાવામાંજ આપણે આપણું કર્તવ્ય ન સમજવું જોઈએ. તેમના જેવા અદ્ભૂત આવિષ્કાર કરીને આપણે તેમના સદ્‌વંશજ બનવુ જોઈએ. વિચાર કરવો જોઇએ કે તે એટલી ઉંચી સ્થિતિએ કેમ પહોંચ્યા હતા અને આપણુ હાલ આ નિચી સ્થિતિમાં કેમ પડ્યા રહ્યા છીએ. આપણા હૃદયની સંકુચિત વૃત્તિને આપણે દૂર કરવી જોઇએ. અંધ શ્રદ્ધાને તો પાસે આવવા પણ ન દેવી જોઇએ. આપણા વિચાર શીલ રૂષિ મુનિઓ અંધ-શ્રદ્ધાના અનુયાયિ નહોતા, તે સમયને યાદ કરો કે જે વખતે યુરોપમાં વિચાર સ્વાતંત્ર્યનું નામ સુદ્ધાં પણ નહોતું. બિચારા ગૈલિલિયોને જેલમાં પડ્યા રહેવું પડ્યુ હતું, અને નવિન જ્ઞાનનું સંપાદન કરનારાઓને જીવતાજ બાળી દેવામાં આવતા હતા. ત્યારે તે દિવસોમાં આપણા ઋષિ મુનિયો સત્યને અનુસારજ ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા. જ્ઞાનીને તે ઉંચી પદિ આપતા હતા. તેને તે મહાન માનતા હતા, જેથી આપણે પણ જ્ઞાન સંપાદન કરી આપણી ખોયેલી પ્રતિષ્ટા પ્રાપ્ત કરવાને માટે અવિરામ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

આ જડ-ચેતન જગત્‌ને ચલાવનાર અને તેમાં સમાન રૂપે વ્યાપી રહેલ કોઇ એકજ અનિર્વચનીય શક્તિ છે. તેને ગમે તો ઈશ્વર કહો, આત્મા કહો, પરમાત્મા કહો કે પરબ્રહ્મ કહો તે સર્વમાં જાગૃતજ છે. सर्वंखल्विदं ब्रह्म.

कार्यसिद्धिना उपायो.

કોઇપણ કાર્યને આરંભ કર્યા પછી તે ઉત્તમ પ્રકારે સિધ્ધ થાય તેવું દરેક માણસ ઇચ્છે છે નજીવા કામમાં પણ ફળ પ્રાપ્તિની આશા રહે છે, તેમ કરોડો રૂપિયાનો વ્યાપાર વધારવામાં કે રાજ્ય ચલાવવામાં પણ ફળની સિધ્ધિની આશા રાખવામા આવે છે. કેમકે નાનું કે મોટું તોપણ તે કામજ છે. પ્રયત્નનું ફળ મળવુંજ જોઇએ. ઘણા માણસો વ્યવહારમાં પોતાને કરવાનાં કાર્ય શી રીતે સિદ્ધ થઇ શકે તેની શોધ કરે છે. કેટલાક વિદ્વાન થવામાં, કેટલાક ધન કમાવામાં, કેટલાક ધારેલાં કાર્ય સિદ્ધ કરવામાં સિદ્ધિ મળે એવી આશા રાખે છે. કોઈ પણ કાર્યને સિદ્ધ કરવામાં સમયની જરૂર પડે છે. સમય થોડો હોય છે અને કામ કરવાનું ઘણું હોય છે, છતાં પણ તેને ઘણા માણસો નકામો ગુમાવી દે છે. આપણે દરરોજના જીવન ક્રમને તપાસી શું તો આપણે કેટલો સમય નકામી બાબતોમાં ગુમાવીએ છીએ તે જણાઈ આવશે.

કાર્યની સિદ્ધિ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ પ્રથમ સમયની કીંમત આંકતાં શીખવું જોઇએ. નકામી કુથલીમાં, ગપ્પાં મારવામાં, અને એવાંજ માલ વગરના કામોમાં અનેક માણસો પોતાના સમયને નકામો ગુમાવી દેતાં જરાપણ ડરતા નથી. ઘડીઆળ તરફ નજર કરો. જો તે નિયમસર ચાલતી ન હોય અને ઘડી ચાલે વળી ઘડી બંધ પડે, વળી પાછી ચાલે તો તે ઘડીઆળ શું બરોબર ટાઇમ આપી શકશે ? નહીંજ. જેવી સમયની કીંમત ઘડીઆળને છે, તેવીજ કીંમત માણસોએ પોતે પોતાના સમયની ગણવાની છે. એક પળ પણ નકામી ગુમાવવી એ આપણને નુકશાન કરનારી છે.

જ્યારે મનુષ્ય સમયની ઉપયોગિતા સમજશે ત્યારેજ તેનામાં મહત્તા, યોગ્યતા વિગેરે ઉચ્ચ ગુણો આવવા લાગશે. મનુષ્યમાં ભલેને બીજા ગમે તે ગુણો હોય તો પણ જ્યાંસુધી તેને સમયની કીંમત હોતી નથી, તેમ પ્રાપ્ત થયેલા ટાઇમનો સદુપયોગ કરતાં શીખતો નથી, ત્યાંસુધી તેનાથી કોઇ પણ કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. ખરૂં જોઇશું તો સમયનો દુરૂપયોગ કરનારાઓને કોઈ પણ વખત સારો મળી શકતોજ નથી. જે સમયને વ્યર્થ ગુમાવી દે છે તેજ સમયમાં પ્રયત્ન કરવાથી તેના કાર્યની સિદ્ધિ થઇ શકે તેમ છે.

*જે જે માણસોને પોતાનું કર્તવ્યપાલન કરવાની ઇચ્છા હોય, જેને પોતાના આત્મ-*જીવનમાંજ સફળતા મેળવવાની ઇચ્છા હોય, તેણે સર્વથી પહેલાં તો સમયનું મૂલ્ય સમજવું જોઇએ. પોતાની યોગ્યતા, શક્તિ અને સાધનો કરતાં પણ સમય એજ તેની સંપત્તિ છે, તેથી તેમાં બને તેટલો લાભ મેળવી લેવાને પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઇએ. ઘણીજ દુઃખની વાત તો એ છે કે, લોકોને નકામો ગુમાવી દેવાનો સમય ઘણોજ મળે છે; પરંતુ કોઈ ઉપયોગી કાર્ય કરવાને માટે તો તેને બીલકુલ સમય મળતોજ નથી.

ઘણા લોક એવા મળશે કે જે પરોપકાર કરવાને ઉત્સુક હોય, સેંકડો રોગીઓની શુશ્રુષા કરવાને અને ઘણાનાં દુઃખનું નિવારણ કરવાને તૈયાર હોય છે, પણ શું કરે તેમને સમય મળતો નથી. આવા લોકોને પૂછીશું તો કહેશે કે શું કરીએ અમારો સઘળો સમય ઉપયોગી અને આવશ્યક કાર્યોને કરવામાંજ વીતી જાય છે. પણ તે ઉપયોગી અને જરૂરનાં કર્તવ્ય તે સમયના દુરૂપયોગ સિવાય બીજું કાંઇજ હોતું નથી. સમયનો દુરૂપયોગજ તેને એટલો બધો દરિદ્ર બનાવી દે છે કે તે જીવનયાત્રાનો નિર્વાહ કરવામાં હમેશાં અસમર્થ થઇ જાય છે.

સમયનો સદુપયોગ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર જો વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ કરે તો તેને જોઇએ તેટલો સમય મળે તેમ છે. દરેક કાર્ય કરવાને માટે એક સમય નક્કી કરી રાખવો જોઇએ અને દરેક કામ તેના નિયમિત વખતેજ કરવું જોઇએ. તેમ કર્યા સિવાય ઉત્તમ ફળ મળી શકતુ નથી.

મનુષ્યે સમયઉપર કાબુ મેળવવો જોઇએ અને તેથી ઠરાવેલા સમયે ઠરાવેલું કામ કરવાથી સમય નકામો જતોજ નથી, અને આ પ્રકારે નિયમિત સમયે નિયમિત કામ કરવાથી ઘણાં કાર્યો થઇ શકે છે. અનિયમિત સમયે કામ કરતાર માણસ જે કામ અઠવાડીયામાં નથી કરી શકતો, તે માણસ જો નિયમિત કામ કરે તો એકજ દિવસમાં કરી શકે છે; અને તેનું નામજ સમયનો સદુપયોગ છે. કામ કરનાર માણસોને નકામો સમય ગુમાવવાની ફુરસદ હોતીજ નથી. નકામો ગુમાવવાનો ટાઇમ તો સુસ્ત અને આળસુ માણસોનેજ મળે છે, તેમને કામ કરવાની ફુરસદ મળતી નથી, પણ ગપ્પાં મારવાની, પત્તાં રમવાની, ખેલ તમાસા જોવા જવાની વિગેરે એવાં અનેક કાર્યો કરવાની ફુરસદ હોય છે. પણ કામ કરવાની ફુરસદ હોતી નથી. આ લોકોને એવી ટેવ પડી જાય છે કે છેવટે, તેમનું આખું જીવન પૂર્ણ થતા સુધી તેમને કામ કરવાની ફુરસદ મળતી નથી. આવા માણસોને સમયની કીંમત હોતી નથી અને તેથી તેનો સદુપયોગ તે કરી શકતા નથી.

જે માણસો પોતાની એક ક્ષણ પણ નકામી ગુમાવતા નથી તેજ આ જગતમાં મહાન કાર્યો કરી શકે છે. એવાજ મનુષ્યો મહાપુરૂષો થઇ જગતપ્રતિ ઉપકાર કરી શકે છે. જે વખતનો બીજા માણસો દુરૂપયોગ કરે છે તેજ સમયનો તે લોકો સદુપયોગ કરી મહાન્ કાર્યો કરી શકે છે. તેઓ સમય આવશે ત્યારે કરીશું, આજે નહિ, કાલે કરીશું, એવી રીતે સમયની રાહ જોઇ બેસી રહેતા નથી, પણ જે ટાઇમ મળે છે તેને પોતાના કાર્યોની સિદ્ધિ કરવાના પ્રયત્નમાં ગાળે છે.

સારાં કામ કરવાને, ઉત્તમ વિષયો ઉપર વિચાર કરવાને અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવાને માટે કોઈ પણ હાથમાં આવેલો વખત ગુમાવવો નહિ. જે વસ્તુને આપણે અત્યંત તુચ્છ સમજી ફેંકી દઇએ છીએ, તેજ વસ્તુ અત્યંત કીમતી જણાઇ આવે છે. કોઇ પણ વસ્તુને કે કોઈ પણ કાર્યને તુચ્છ ન સમજવું. હલકાં કામ કરવાનાં હોય તો તે પણ કાળજીપૂર્વક કરવાં. હલકાં કામ કાળજીપૂર્વક કરવાથીજ મહાન કાર્યો કાળજીપૂર્વક કરવાની ટેવ પડે છે. આવાં આવાં કાર્યો ઉપર ધ્યાન આપવાને બાળકોને પ્રથમથીજ શીખવાડવુ જોઇએ.

બાળકોના મન ઉપર નાનપણથીજ જે સંસ્કારોને ઠસાવવામાં આવે છે, તે તેના ભવિષ્યના જીવન ઉપર ઘણીજ અસર કરે છે. નાના કુમળા છોડ ઉપર કરેલાં ચિન્હ અથવા તે ઉપર લખેલા ઝીણા અક્ષરો તે વૃક્ષ થતાં મોટા જણાય છે. અને તે ચિન્હો કે અક્ષરો વૃક્ષના મોટા થવાની સાથે મોટા થતા જાય છે. તેવીજ રીતે જો બાળકોને નાનપણથીજ સમયની કીંમત સમજાવવામાં આવે, તેમ દરેક કાર્ય કાળજીપૂર્વક કરવાની ટેવ પાડવામાં આવે, તો તે બાળક મોટું થતાં સમયનો સદુપયોગ કરી શકશે અને નાનાં કાર્યો કરતાં કરતાં મહાન કાર્યો સર્વોત્તમપણે કરી શકશે. કોઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખનારે પ્રથમ સમયનો સદુપયોગ કરવો અને તેનું મહત્વ જાણવું એ બહુજ જરૂરનું છે. ટાઇમની વ્યવસ્થા રાખવાથી ઘણુંજ કામ થઇ શકે છે. વ્યવસ્થાપૂર્વક નિયમ-

સર કામ કરવાની ટેવ રાખવી એ એકજ ગુણ સિવાય અનેક ગુણ હોય તો પણ તે નકામા થઇ જાય છે અને મનુષ્યને ઉલટા દુઃખી અને અપરાધી બનાવે છે. જે માણસો વ્યવસ્થાપૂર્વક અને નિયમસર કામ કરનારા છે, તેમના કાર્યમાં વિઘ્નો ભાગ્યેજ આવે છે અને આવે છે તો ઘણાંજ થોડાં. વ્યવસ્થાપૂર્વક અને નિયમસર કામ કરવા માટે ચિત્તને શાંત અને પ્રસન્ન રાખવાની ઘણીજ જરૂર છે. સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થા કરતાં સમયની વ્યવસ્થા બહુજ જરૂરની અને ઉપયોગી છે. મનુષ્ય સમયની મદદથી જે ઇચ્છે છે તે કરી શકે છે. બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય સમયનો લાભ લઇ શકે છે. જ્યારે મૂર્ખ માણસ તેનાથી હાનિને વેઠે છે. જો દરેક માણસ આ વાતને સમજીને સમયનો સદુપયોગ કરવાનું શીખે તો આ જગતના અનેક ક્લેશો અને દુઃખો ઓછાં થઇ જાય તેમ છે.

સમયની વ્યવસ્થા કરવા માટે દરેક માણસે એકી વખતે એકજ કામ કરવું જોઇએ, સરળપણે ઘણાં કામ કરવાને માટે આજ ઉપાય છે. જે લોક એકી વખતે ઘણાં કામ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે તેનાં દરેક કામ બગડે છે. તેમાં ખાસ જરૂરી હોય તેવાં કામ તરત કરવાં, તેને બીજી વખતે કરવાને માટે મુલતવી ન રાખો. જે લોકો હવે પછી કરવાને માટે કાર્યોને મુલતવી રાખે છે તેનાથી ઘણાં કામ થતાં નથી અને પડયાં રહે છે. અને તેમ કરવાથી ઘણીવખતે તો હાનિ પણ સહન કરવી પડે છે.

કાલે કરવાના કામને આજે કરો, અને આજે કરવાના કામને હાલ તુરતજ કરો. જો આપણે કાલનું કામ આજ ન કરી નાંખીએ તો ઓછામાં ઓછું આજનું કામ તો જરૂર પુરૂજ કરી નાંખવું જોઇએ. કેટલાક લોક કહે છે કે વિલંબથી થનારાં કામ સારાં થાય છે પણ આ કહેવું તે તેમની ભૂલ છે. ઘણાં કામ એવાં હોય છે કે વિલંબથી કરવાથી નષ્ટ થઇ જાય છે. કદાચ કોઇ મહત્વનું કામ હોય અને તે વિષે વિચાર કરવાને માટે કદી વધુ સમયની જરૂર હોય તો જુદી વાત છે; પણ ઘણા માણસો તો નજીવાં કામોને પણ વિચાર કરીને કરીશું એમ ધારી લંબાવે છે, એથી તેમને ભારે હાનિ થયા સિવાય રહેતીજ નથી.

આજના કામને કાલ ઉપર મુલતવી ન રાખવું. જે લોકો પોતાનું કામ રોજનું રોજ કરે છે તેમને કદી વધુ કામનો બોજો વેઠવો પડતો નથી. આપણે કદી આજનું કામ આજ પુરૂ ન કરીએ તો કાલે બે દિવસના કામનો બોજો વેઠવો પડે છે. અને જો તે દિવસે બે દિવસનું કામ ન કરી શકીએ અને વળી મુલતવી રાખીએ તો પાછું ત્રીજા દિવસનું કામ ચઢી જાય છે. આ પ્રમાણે માથે ઘણુંજ કામ ચઢી જવાથી અવ્યવસ્થા થતાં ગભરાઇ જવું પડે છે અને ઘણુંજ નુકશાન વેઠવું પડે છે, અને એક દિવસની આળસથી કે અસાવધાનતાથી આપણે ઘણા દિવસ સુધી મુશ્કેલીને સહન કરવી પડે છે.

જે કામ જાતે કરવાનું હોય તે કામ બીજાને ન સોંપવું. કેટલાક લોકોનો એવો મત છે કે જે કામ તમે જાતે કરી શકો તેમ હોય તે બીજાને ન સોંપવું, પણ વળી કેટલાકનો મત એવો છે કે, જે કામ તમે બીજાની પાસેથી લઇ શકો તેમ હો તે તમારે જાતે ન કરવું. ઘણું કામ કરનાર માણસોને માટે છેલ્લો સિદ્ધાન્ત વ્યાજબી છે, કેમકે તેને કરવાનાં અનેક કામ તે એકલો કરી શકતો નથી, તેમજ એકલે હાથે કામ કરવાથી કામની મર્યાદા વધારી શકાતી નથી. મોટાં મોટાં કાર્યાલયોમાં તો કામની વહેંચણી કરી દરેકને જુદું જુદું કામ સોંપી દેવું જોઇએ અને પોતે તો માત્ર તે કામોની દેખરેખ રાખવાનીજ હોય છે.

પરંતુ જે કામ ઘણુંજ જરૂરનાં હોય અને ખાસ આપણે પોતાનેજ કરવાનાં હોય તે બીજાને સોંપવાં ન જોઇએ. કારણ કે તેવાં કામ આપણા જેટલાં ઉત્તમ રીતે બીજા કરી શકતા નથી. જેથી કદાચ બીજાને સોંપવામાં આવે તોપણ આપણને તેથી સંતોષ થતો નથી અને જેથી તેને સુધારવાને માટે પાછું આપણેજ ધ્યાન આપવું પડે છે. અને જેથી એક કામમાં બમણો વખત લાગે છે. પરંતુ જો ખાત્રીજ હોય કે તે કામ આપણી માફકજ ઉત્તમ રીતે બીજા કરી શકશે અને તમે જાતે તે સમયમાં બીજું કામ કરી શકો તેમ હો, તો પછી તે કામ બીજાને સોંપવું સારૂં છે.

કોઇપણ કાર્ય કરવામાં ઘણીજ ઉતાવળ અને લપલપાટ ન કરવો જોઇએ, કારણ કે તેથી ઘણીવાર હાનિ વેઠવી પડે છે. આપણે જોઇશું તો ઘણા લોકો રોજના સાધારણ વ્યવહારો, કાર્યો અને વાતચિત વિગેરેમાં ઉતાવળ કરવાથી નુકશાનને સહન કરે છે. કેટલાક લોકોનો સ્વભાવ ઉતાવળીયો હોવાથી તેમને વારંવાર નુકશાન સહન કરવું પડે છે. માટે જે કામ કરવું તે શાંતિ અને સ્થિરતા પૂર્વક કરવું જોઇએ. વળી ઘણા એવા હોય છે કે જે કામ એક કલાકમાં થાય તે કામ કરવાને તેનો આખો દિવસ ચાલ્યો જાય છે, તેમ ઢંઢા પણ થવું ન જોઇએ. જે કાર્ય કરવામાં જેટલો વખત જરૂરનો હોય તે વખતથી વધારે વખત લેવો એ આળસુ અને સુસ્ત માણસોનું કામ છે.

કોઇપણ કામ આરંભ કર્યા પછી વચ્ચે વચ્ચે થોડી વિશ્રાંતિ લેવી જોઇએ, જેથી તે કામ જલ્દીથી થઇ શકે છે. વળી કોઈ કાર્ય કરવાને માટે જરાવાર વચ્ચે વિશ્રાંતિ લેવા કરતાં, તે કામ પૂર્ણ કર્યા પછી વધુવાર વિશ્રાંતિ લેવી એ ઉત્તમ રીત છે. કદાચ વચ્ચે વિશ્રાંતિ લેતાં વળી કોઇ સંકટ કે વિઘ્ન આવી પડે તો કામ અટકી જાય છે અને પસ્તાવું પડે છે. કદાચ તેમ ન બને તેમ હોય તોપણ બનતા સુધી વચ્ચે વિશ્રાંતિ લેવી તે ઘણીજ થોડા સમય લેવી. કેમકે તે પછી આપણે બીજા કામ પણ કરી શકીએ. પોતે કરવાનાં કામોમાં આપણાથી વધુ અનુભવી માણસોની સલાહ લેવી એ ઘણુંજ સારૂં છે. અને તેનાં કામ અને રીતભાતની પોતાના વ્યવહારમા મદદ લેવી જોઇએ. કાર્ય કરવાની પોતાના વ્યવહારમાં મદદ લેવી જોઇએ. કાર્ય કરવાની ઇચ્છાવાળાએ તો તેમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે સંસારના તે કાર્યના અનુભવિ અને વિદ્વાનોની સલાહ લેવી એ ઘણીજ કીંમતી થઈ પડે છે. સમયનો સદુપયોગ કરવામાં તેમની ઘણીજ મદદ મળે છે. કોઇ પણ માણસને વિજય મળવામાં સમયનો સદુપયોગજ કારણભૂત હોય છે. કોઇ પણ માણસ જુવો કે જેણે પુરૂષાર્થથી મહાન પદને મેળવ્યું હોય, જેણે પોતાની બુદ્ધિ અને વિદ્યાવડે સંસારના ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય, જેણે દેશ હિતૈષિતાથી પોતાના દેશને લાભ આપ્યો હોય, જેણે પરોપકાર બુદ્ધિથી ઘણાનું કલ્યાણ કર્યું હોય; તેવા માણસના જીવનક્રમ ઉપર તમે થોડી પણ દ્રષ્ટિ નાંખશો તો તમને સ્પષ્ટ જણાશે કે તેણે સમયનો ઘણીજ સારી રીતે અને પૂરેપૂરો ઉપયોગ કર્યો છે. તેણે એક ક્ષણ પણ કદી વ્યર્થ ગુમાવી નથી.

વ્યાપારમાં પણ તેવાજ લોકોએ સર્વથી અધિક વિજય મેળવેલો જણાશે કે જેણે પોતાના સમયની એક ક્ષણ પણ નકામી ગુમાવી નથી. સાધારણ દુકાનદારના પ્રતિ લક્ષ આપીશું તો તેમાં પણ જે સફળતા મેળવવાની યોગ્યતાવાળા હશે તે સવારમાં સર્વના પહેલાં પોતાની દુકાન ઉઘાડશે, અને સાંજે સર્વના કરતાં મોડી બંધ કરશે. જ્યારે જે લોકો

સફળતા મેળવવાને યોગ્ય હોતા નથી અને જેના ભાગ્યમાં હંમેશાં દુઃખ ભોગવવાનુંજ લખ્યું હશે તેમની દુકાન કોઈ કોઈ વાર તો દોઢ પહોર દહાડો ચઢયા પછીજ ઉઘડશે અને ઘણીવાર તો ત્રીજા પહોરથીજ બંધ થશે. વળી સામાજીક તહેવાર કે મેળા વિગેરે જોવા જવાનું હશે ત્યારે તો તે દુકાન ઉઘાડશેજ નહિ, તેમ વહેલી દુકાન ઉઘાડનારની મશ્કરીઓ પણ કરવા લાગશે એવા લોકો વ્યવહારમાં જ્યાં હોય છે ત્યાંજ પડયા રહેશે, અને સાથે બીજાઓને પણ પોતાના સગી બનાવવાને ઇચ્છે છે. પણ આ પ્રમાણે સમયની કિંમત જાણનાર વેપારીઓ જ્યારે હજારો રૂપિયા સહેલથી કમાઈ શકે છે ત્યારે તેને વ્યર્થ ગુમાવનારા તો તેના મો સામુ જોયાંજ કરતા હોય છે.

દરેક મનુષ્યે પોતાના સમયની પૂરી વ્યવસ્થા કરી રાખવી જોઇએ જે કામને માટે જે વખત નકી કરી રાખ્યો હોય તે કામ તેજ વખતે કરવુ જોઇએ. જો તેમ નિયમિત કામ કરવાની વ્યવસ્થા નહિ રાખે તો ઘણો સમય નકામો જતો રહેવાનો અને કરવાનાં કામ બાકી પડી રહેવાનાં. પણ જે ઠરાવેલા સમયે ઠરાવેલાં કામ કરવાની ટેવવાળા હોય છે તેઓ ઘણીવાર તો બે ત્રણ માણસોનું કામ એકલાજ કરી શકે છે.

કોઇ પણ કાર્યની સિદ્ધિ મેળવવાની આશા રાખનારાએ તો પ્રથમ સમયનું મહત્વ જાણવાની અને તે પ્રમાણે પોતાની એક ક્ષણ પણ નકામી ન ગુમાવતાં નિયમસર ઠરાવેલા સમયે ઠરાવેલું કામ કરવુંજ જોઇએ. આ પ્રમાણેની ટેવ રોજના અભ્યાસથી પડી જવાની અને તેથી ધારેલું કાર્ય પણ ઉત્તમ રીતે સિદ્ધ થઇજ શકવાનું.

અપૂર્ણ.

कवि भूषणभट.

(લેખક—પરિખ મણિલાલ કેશવલાલ અમદાવાદ.)

गद्ये कृतेऽपि गुरुणा तु तथा क्षराणि।
यन्निर्गतानि पितुरेव समेऽनुभाव ॥
एकच्छका मृतरसास्पद चंद्रपाद ।
संपर्क एवही मृगांकमणेर्द्रवाय ॥ ३ ॥
बीजानि गर्भित फलानि विकास भाञ्जि।
वात्रेव यानुचित कर्म बलात्कृतानि ॥
उत्कृष्ट भूमिविततानि च यान्ति पोष।
तान्यवे तस्य तनयेन तु संहृतानि ॥ ४ ॥

જેમ ચંદ્રકાંત મણિના પ્રકાશમાં અમૃત રૂપી ચંદ્રનાં કિરણોનો સંપર્ક કારણ રૂપ છે તે પ્રમાણેજ પિતાએ કરેલા ગદ્યમય ગ્રંથ ગરખા અક્ષર (વાણી) મારા મુખમાંથી નિકળવાને પિતાનો પ્રભાવ (સંપર્ક)જ કારણ છે. જેમ ઉત્તમ બીજ કમાળ જમીનમાં કોઈ વાવે છે અને તેને પાણી વગેરે પાય છે તો તે ઉત્તમ અને અંકુર કરવા યોગ્ય થાય છે; તેમ મારા પિતાનાં ગર્ભિતાર્થાદિક વડે યુક્ત એવાં બીજ 'હર્ષચરિત' 'કાદંબરી',

ઇત્યાદિને ઉત્તમ ભૂમિમાં વાવીને રસયુક્ત કરવાથી વિકાસ પામી ઉત્તમ પ્રકારે પોષણ મળ્યું છે, તેનાં મીઠાં ફળ તેના પુત્રને આપતાંજ મળવાનો યોગ પ્રાપ્ત થયો છે."

ભૂષણભટે ઉત્તરાર્ધના આરંભમાં કિંવા છેવટે પોતાનું નામ ન ધાલતાં તે ગુપ્ત રાખ્યું છે. આનું કારણ પિતૃભક્તિના લીધે (સર્વ ગ્રંથ પોતાના પિતાનેજ નામે પ્રસિદ્ધ થાય એ ઉદ્દેશથી તેણે પોતાનું નામ પ્રગટ ન કરતા ઇરાદાપૂર્વક ગુપ્ત રાખેલું હોય એમ જણાય છે.' એમ કૈ૰ વિષ્ણુ શાસ્ત્રી ચિપલુન કરે પોતાના "સંસ્કૃત કવિ પંચક" નામના ગ્રંથમાં બાણભટ્ટના નિબંધમાં લખેલુ છે; પરંતુ તેમ હોય તો,—

यातेदिवं पितरि तद्वचसैव सार्धं ।
विच्छेद माप भुवियस्तु कथा प्रवन्धः ॥
दुःखं सतां तदसमाप्ति कृतं विलोक्य ।
प्रारब्ध एव सपयान कवित्व दर्पात् ॥ ५ ॥

એમ તે કહેત નહિ તેણે પોતાનું નામ ન ધાલવાનું કારણ એમ સમજાય છે કે 'પિતાની કૃતિ આગળ પોતાની કૃતિ કાંઇજ નથી' એવો વિનય દર્શાવવાની ખાતર તેણે એમ કર્યું હશે ।

ઉત્તરાર્ધના પુર્વે ભૂષણભટે લખેલી આપદમય પ્રસ્તાવના પરથી તેનો સ્વાભાવિક અને બુદ્ધિ સંસ્કારજન્ય વિનય સ્પષ્ટ દેખાય છે.' તેજ પ્રમાણે તેનું કાવ્ય રચના ચાતુર્ય પણ ઉત્તમ પ્રકારે નજરે આવે છે. આ પ્રસ્તાવના વાંચતાં મનની કાંઈક ચમત્કારીક સ્થિતી થાય છે. કથાની નાયકા પર્યંત એકદમ પહોંચીને આપણા કવિ પુર્ણ યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે એટલામાંજ તેમના આયુષ્યની મર્યાદા પુર્ણ થઇ અને આ અપ્રતિમ ગ્રંથ તેવીજ સ્થિતીમાં અપુર્ણ રહ્યો એ જોઇને મન ઘણુંજ ઉદાસ થાય છે અને તેથી પાછળનું મંગળાચરણ પણ જાણે અમંગળ દેખાય છે. તે પછીનાં કાવ્યો પ્રસ્તાવના રૂપ છે છતાં પણ જાણે તે કવિના સંબંધમાં વિલાપ કરતાં હોય એમ દેખાય છે; અને તેમાંના વૃતના મંદપણાને લીધે મનમાં એ વૃત્તિ ઉત્પન્ન થવાને કારણ મળે છે. તેમજ વંશપરંપરાથી ક્વચિત ઉતરતા જે બુદ્ધિ ગુણ વગેરે આ પિતા પુત્રમાં આવેલા જોવાથી કદિ ન ન બનેલી હકીકત—એટલે પિતાએ કરેલી કૃતિ પુત્રના હાથે પુર્ણ થવી—આ પ્રસંગે બનેલી જોઇ મનને ઘણું કૌતુક લાગે છે; અને આટના મોટા સાહસ કાર્યમાં તેને શી રીતે યશ પ્રાપ્ત થશે એ પણ શંકા રહે છે, પણ ગ્રંથ જેમ જેમ વાંચતા જઇએ છીયે તેમ તેમ તે કમી થતાં થતાં આખરે તેને ધન્યવાદ મળે છે.—

સદરહુ કવિની ઉપલબ્ધ થયેલી થોડી ઘણી માહિતી ઉપર આપી છે. તેજ પ્રમાણે તેના કાવ્ય સબંધે પણ જે લખવાનું હતું તે ઉપર લખવામાં આવ્યું છે આથી વિશેષ માહિતી આપી શકતા નથી.

કાદમ્બરીના ઉત્તરાર્ધનો સારાંશ.

કથા આરંભમાં આવતો પોપટ પૂર્વ જન્મમાં ચંદ્રાપીડનો મિત્ર એટલે તારાપીડનો મંત્રી જે શુકનાસ પ્રધાન તેનો પુત્ર વૈશંપાયન હતો. તે દિગ્વિજય કરવા નિકળેલા સૈન્યની સાથે હતો તે જ્યારે ચંદ્રાપીડને શોધતું મહાશ્વેતાના આશ્રય સમિપ આવી પહોચ્યું.

કના સંસ્થાનની હદમાં શમીનું ઝાડ઼ટવું માલુમ પડવાથી રાજા ત્યાં પુજા કરવા લાગ્યો, એટલામાં ઘણા માણસો લઇને તે સંસ્થાનનો રાજા ત્યાં પૂજા કરવા આવી ચઢયો. અને ત્યાં પૂજા કરવાનો કોનો હક છે તે બાબત ભારે તકરાર ઉભી થઇ. અને તે તકરારનો નિર્ણય તલવારની અણીથી કરવાને ઉભય પક્ષે યાર થઈ ગયા. પણ એકત્ર થયેલા બ્રાહ્મણોને લાગ્યું કે હમણાં જો યુદ્ધ શરૂ થશે તો હક્ષીણા જતી રહેશે તેથી તેઓ વચ્ચે પડયાને ઉભય પક્ષને સુર્યાસ્ત થયા પછી યુદ્ધ થાય નહી એવો ક્ષાત્ર ધર્મ સમજાવીને શાંત પાડયા, પણ યુદ્ધની વાત નીકળી તેથી પરાંઙ મુખ થવાય નહિ એમ સમજી બીજે દિવસે પહો ફાટતાં યુદ્ધ કરવાનું નક્કી થયું. અને બંન્ને પક્ષે રાજ્યધાનીમાંથી તથા સંસ્થાનમાંથી બીજા માણસોને યુદ્ધનાં તેડાં મોકલ્યાં અને તેવી હકીકત પોતપોતાની રાણીઓને કહાવી મોકલી.

કુંવરી બાલુભાની માતા ઘણીજ હોશીઆર અને દક્ષતાવાળી હોવાથી પોતાના પક્ષના તમામ બહાદુર નરોને તરત ખબર મોકલાવી આપી અને રણધીરને પણ પોતાના જોખમે છુટો કર્યો ને કહ્યું કે રાજાનું લુણ હલાલ કરવાનો આ તમને ઉત્તમ સમય પ્રાપ્ત થયો છે.

ગરજને લીધે છુટો કરવામાં આવ્યો છે એમ સમજાતાં રણધીરમાં કુદરતી વૈરાગ્ય પ્રજ્વલીત થયો અને પ્રથમ વિચાર સામા પક્ષમાં મળી જવાનો થયો. અને વિચાર કરતાં કરતાં તે પોતાના મિત્ર એક વાણીઆને ઘેર ગયો અને બધી હકીકત પૂછી વાકેફ થઇને તેની સલાહ પૂછી. તેથી વાણીઆ મીત્રે જેનું લુણ ખાધું તે હલાલ કરવાની સલાહ આપી. પણ તે કડવી લાગી છેવટે હજાર પ્રકારથી યુક્તિ પૂર્વક કહેવા છતાં અસર ન થવા લાગી ત્યારે તે મિત્રે છેવટનો સચોટ અસર કરનારો ઉપાય અજમાવ્યો અને ધીમેથી કહ્યું "આપણા રાજા હારશે તો બાલુભાને સામાવાળા લઇ જશે." બસ! આ શબ્દોથી રણધીરને વીજળીક અસર થઇને તે હથીઆર લઇને દોડયો અને નજીકના ગામડાંઓમાં પોતાના ખાસ અનુચરો તથા મીત્રો રહેતા હતા તેમને એકઠા કર્યા. અને શમી વૃક્ષ તરફ પ્રયાણ કરવા માંડયું.

સુર્યોદય થયો અને રાત્રે મીત્રની માફક સુતેલા સામા પક્ષના રજપુતો હવે હથીઆર ચલાવવા લાગ્યા. રણધીરવાળા રાજ્યનો પરાજય કમી માણસોને લીધે થશે. એવાં ચીન્હ દેખાવા લાગ્યાં અને રાજાને જીવતો પકડી લેવા કેટલાક સામા પક્ષનાં માણસો તેની આજુબાજુ ફરી વળ્યાં, તેમ તેમ તે વધારે સૌર્યથી લડવા લાગ્યો અને થોડા વખતમાં ઘણાં માણસોને સ્વર્ગ તરફ વિદાય કર્યાં, તેથી તેને જીવતો પકડવાને બદલે મારી નાંખવાનો સામા પક્ષે સંકેત કર્યો અને ઉપરા ઉપરી તરવારો તેના પર ઉછળવા લાગી. હા! એટલામાં રણધીર પોતાનાં ખાસ માણસોને લઇને ધાઇ આવ્યો, અને તેના માણસો જે મજબુત અને રણધીરના હાથ નીચે કેળવાયલાં હતાં તેમણે રણભૂમી પર હારેલી બાજી ફેરવીને જીત મેળવી અને ટુંક સમયમાં પોતાના રાજાનો પ્રાણ ભયમાંથી બચાવ્યો. સામો પક્ષ પણ એવો મરણીઓ થઇને ઘુમ્યો કે તેમાંથી એક પણ માણસ જીવતો પોતાને ઘેર ગયો નહી પણ સર્વેએ ત્યાંજ સમાધી કરી.

વીજયી પક્ષ પોતાની રાજધાનીમાં આવ્યો. રણધીરની સાથે તેની પ્રીયતમા બાલુભાનાં લગ્ન રાજાએ કરી આપ્યાં પણ તે સુખનો લાંબો ઉપભોગ તે યુગલ કે તે રાજ્ય કરી શક્યું નહી. કારણ બીજે વર્ષે મુસલમાન ફોજ ચઢી આવી અને તમામ શુરવીરો માર્યા ગયા ને બાલુભાએ શીયળ બચાવવા આપઘાત કર્યો

શમીના બાટવા માટે લડી મરનારા બહાદુર રજપુતો!! નાહક કુસંપ અને નજીવી તકરારોમાં તમે પ્રાણ ખોયા અને યશ ગુમાવ્યો!!!

सबमेरीन

સબમેરીન એને કહેવામાં આવે છે કે જે નાવ પાણીની ઉપર પણ તરે છે અને પાણીની નિચે પણ રહીને ચાલી શકે છે. આ પ્રકારના નાવે આ લડાઇમાં ઘણુંજ નુકશાન કર્યું છે, આજ સુધી એમ સમજવામાં આવતું હતું કે જે જાતિની પાસે મોટામોટા શકિતશાળી જંગી જહાજ અધિક હોય તે સંસારમાં સર્વ કરતાં વધુ શકિતવાન છે, પરંતુ આ સબમરીનના આવિર્ભાવે આ વિચારોમાં ઉલટુંજ કરી દીધું છે. હાલ જે દેશની પાસે સર્વથી અધિક ત્વરાવાળી સબમેરીન હોય છે તે બીજા દેશોને, તેમની પાસે મોટી મોટી સ્ટીમરો હોવા છતાં પણ છક કરી નાંખે છે. આધુનિક સબમેરીનનો આવિષ્કાર ૧૮૯૩ની લગભગ એક અમેરિકાવાસીએ કર્યો હતો. તેનું નામ મિસ્ટર હોલેંડ હતું, તે પછી બીજા ઘણા માણસોએ તેમાં ઉન્નતિ કરવાનો આરંભ કર્યો. વિજળીના નવિન આવિષ્કાર અને તેલનાં એંજીનની કરામતને લીધે સબમેરીનની ઉન્નતિ વિશેષ થઇ છે કેમકે સબમરીનમાં એ એક વિશેષતા છે કે તે પાણીની અંદર હોવા છતાં પણ તે અંદર હોવાનું કાંઇ પણ ચિન્હ ઉપરથી શત્રુને જણાઇ આવતું નથી. તેમાં મોટર ગાડીના જેવું તેલથી ચાલનારૂં એક એંજીન હોય છે. તે વજનમાં તો હલકું પરંતુ ચાલવામાં ઘણુંજ તેજ અને શકિતમાં ઘણોજ ભાર ખેંચનારૂં હોય છે. એ એંજીન જ્યાં સુધી પાણીની ઉપર સબમરીન હોય ત્યાં સુધી તેને ચલાવી શકે છે. એ એંજીન સિવાય તેમાં વિજળીની બેટરી અને મોટર પણ હોય છે કે જે વીજળીના જોરથી પાણીની નીચે સબમરીનને ચલાવી શકે છે. વિજળીમાં એંજીનની માફક ધુમાડી નીકળતી નથી, જેથી સબમરીન હમેશાં શત્રુઓની વચમાં ગુપચુપ આવી જઇ શકે છે.

પ્રથમની સબમરીન વીસ ગજ લાંબી અને ચાર ગજ પહોળી હતી. તે અંગરેજોને માટે બનાવેલી હતી. તેમાં ૩૬૦૦ મણ બોજો ભરી શકાતો હતો. તેને ચલાવવાને માટે ૧૯૦ ઘોડાની તાકાદવાળું એક એંજીન જોડવામાં આવતું હતું, તેનો દેખાવ સિગારેટ (ચિરૂટ) ના જેવો હતો કે જેથી પાણીનો ધક્કો ઓછો લાગે. આજકાલ પણ એજ આકારની સબમરીનો બનાવવામાં આવે છે; પણ તેનો આકાર ઘણોજ મોટો બનાવવામાં આવે છે. હાલ તેમાં ઘણુંજ શકિતવાળું એંજીન લગાવવામાં આવે છે.

જુદા જુદા દેશોની સબમરીનોનાં નામ જુદા જુદા અક્ષરોના આધાર પર રાખવામાં આવ્યાં છે. જર્મન સબમરીન "યુ-૧" 'યુ-૨' ઈત્યાદિ. (U-1, etc.) કહેવાય છે. બ્રિટિશ સબમરીનોને " ઈ-૧, " "ઈ-૨" વિગેરે (E-1) કહે છે. બ્રિટિશ ગવર્નમેન્ટને માટે જે સબમરીન પહેલ વહેલી બની હતી તેને "એ" (A) કહેતા હતા. તે ૧૦૦ ફીટ લાંબી, ૧૩ ફીટ પહોળી હતી અને ૧૮૦ ટન વજન જળની નીચે લઇ જતી હતી. તેને એક કલાકે આઠ માઇલના હિસાબથી લઈ જવાને માટે ૬૦૦ ઘોડાની શક્તિવાળું એંજીન લગાવવામાં આવતું હતું.

તે પછી તેથી મોટી 'બી' (B) નામની સબમરીન બની; પછી 'સી' અને 'ડી' નામની અને આજ કાલ 'ઇ' નામની સબમરીનો બને છે. જેની લંબાઇ ૧૭૮ ફીટ, અને પહોળાઈ ૨૩ ફીટ હોય છે, અને જે ૮૦૦ ટન બોજો લઇ જઇ શકે છે. તેને ચલાવવાને માટે બે તેલનાં એંજીન નવ નવ સો ઘોડાના બળવાળાં લગાવવામાં આવે છે. તેમાં શત્રુની સ્ટીમરોને ડુબાડવાને માટે ૪ ટોરપીડો હોય છે અને ચાર ત્રણ ઇંચના મુખવાળી અને તેજ ગોળા ચલાવનારી જંગી તોપો પણ રહે છે.

હાલમાં એથી પણ મોટી અને વધુ શક્તિવાળી 'એફ' અને 'જી' નામની સબમરીનો બનાવવાનો પ્રયત્ન થઇ રહ્યો છે.

આ સબમરીનોમાં પાણીના ઓછામાં ઓછા ત્રણ હોજ હોય છે, જે એકબીજાથી એ પ્રકારે જોડે જોડે હોય છે કે એકનું પાણી બીજામાં જઇ શકે. તેમાંથી એક આગળ, બીજો, વચમાં અને ત્રીજો પાછળ રહે છે. જ્યારે સબમરીનને પાણીની અંદર લઇ જવાને માટે વજનને વધારવાની જરૂર હોય છે ત્યારે તે હોજ પાણીથી ભરી દેવામાં આવે છે.

એક સાધારણ નાવ પોતાના કદથી પાણીના જેટલા વજનને હઠાવી શકે છે તેટલુંજ વજન ભરીને તે પાણી ઉપર તરી શકે છે. એને માટે સબમરીનને ઉંડી બનાવવામાં આવે છે કે જેથી તે કદમાં તો મોટી થાય પરંતુ વજનમાં હલકી રહે. એથી અધિક પાણી કાપવાને અને અધિક બોજો ભરી શકવાને યોગ્ય થઇ જાય. જ્યાં સુધી નાવમાં ભરેલું વજન પાણી કરતાં હલકું હોય છે ત્યાં સુધી તે જળની ઉપર તરતું રહે છે અને પાણી કરતાં અધિક વજન થતાં તે પાણીમાં ડુબી જાય છે. જો સબમરીનને પાણીમાં ડુબકી ખાવાની જરૂર જણાય તો આ નિયમ પ્રમાણે તેના ખાલી હોજોમાં જેટલી ડુબાડવાની જરૂર પડે તેટલું પાણી ભરી દેવામાં આવે છે, જ્યારે તેને ઉપર લાવવાની જરૂર જણાય ત્યારે પાણીને પંપવતી બહાર કાઢી નાંખવામાં આવે છે. એથી નાવનું વજન ઓછું થાય છે અને તેથી તે પાણીની ઉપર તરવા માંડે છે. જ્યારે ઝેપ્પિનને અધિક ઉંચું લઇ જવું હોય છે ત્યારે તેમાંથી ભારે હવાને બહાર કાઢીને હલકી ગેસ ભરી દે છે અને કેટલુંક વજન કાઢી નાંખવામાં આવે છે, જેથી તે હલકું થઇને ઉપર ઉંચું ચઢી શકે છે. એવીજ રીતે તેને નીચે લાવવાને માટે હલકી ગેસ કાઢી નાંખીને ભારે વાયુ ભરી દેવામાં આવે છે, જેથી તે નીચે આવી શકે છે. એજ પ્રકારે સબમરીનને પણ ભારે કે હલકી કરીને નીચે ઉપર લઇ જઇ શકાય છે. ઝેપ્પિનનો ચાલવાનો આધાર વાયુ છે, અને સબમરીનને ચાલવાનો આધાર પાણી છે. પણ બંનેને માટે નિયમ એક છે.

પાણીની અંદર સબમરીનને કોઇ નિશ્ચિત ઉંડાઇમાં રાખવાને માટે ઘણી કઠીનતા પડે છે; કેમકે જોરથી ચાલતી વખતે તે નીચે ઉપર થયાં કરે છે. તે સિવાય થોડું યા વધારે પાણી તેમાં ભરાઇ જવાનો પણ ભય રહે છે. એથી સબમરીનના હોજોના ખુણામાં એક પ્રકારનું રબ્બર લગાવેલું રહે છે, જે ઇચ્છિત ઉંડાઈ પર જઇને કાંણાને ઉઘાડી દેવામાં આવે છે જેથી તેમાંનું પાણી નાવની બહાર નીકળી જાય છે અથવા અંદર આવી શકે છે એથી નાવ ઉપર કે નીચે જઇ શકતું નથી. પણ ધારેલે ઠેકાણે ટકી શકે છે. પાણીની શક્તિ સર્વ જગ્યાએ એક સરખી હોતી નથી. જેટલી ઉંડાઈ વિશેષ હોય છે, તેટલી પાણીમાં શક્તિ પણ વધારે હોય છે. એથી આ રબ્બરને હોજના કાંણામાં એવા પ્રકારે લગાવે છે કે તે એક ખાસ જોરથી કાંણાને ઉઘાડી દે છે. એ ખાસ બળ ખાસ ઉંડાઈ પર હોય છે; એથી ખાસ ઉંડાઇપર નાવ પહોંચતાંજ કાંણું ઉઘડી જાય છે.

જ્યારે વજન એક જગ્યાએથી લઇને બીજી જગ્યાએ મૂકવામાં આવે છે ત્યારે, તે વજન લઈ લીધેલી જગ્યા તરફ હલકાપણું થઇ જવાથી નાવનો તે ભાગ બીજી તરફથી ઉંચો થઈ જાય છે. ત્યારે તે વજનની જગ્યા ઉપરના હોજમાંથી સામી બાજુની જગ્યાના હોજમાં પાણી ભરી દે છે, જેથી નાવ સીધું રહે છે. આ નાવમાં શત્રુનાં વહાણો ઉપર હુમલા કરવાને માટે ટોરપીડો નામનાં શસ્ત્ર હોય છે. ટોરપીડો ભારે વજનની હોય છે. તેને

રાખવાને માટે ખાસ જગ્યા હોય છે. જ્યારે તે છોડવામાં આવે છે ત્યારે નાવની તે બાજુ હલકી થઈ જાય છે અને બીજી બાજુ ઉંચી થઈ જાય છે તેથી તે તરફ પાણી ભરી દેવામાં આવે છે.

ઉપર કહ્યું તેમ સબમરીનને ચલાવવાને માટે પાણીની ઉપર તો તેલનું એંજીન કામમાં લેવામાં આવે છે અને અંદર વીજળીની બેટરીથી કામ ચાલે છે. તેલ અને વરાળનું એંજીન ચલાવવાને માટે અગ્નિની જરૂર પડે છે. અગ્નિ તેલને ગેસ બનાવીને તેમાં એવી શક્તિ પેદા કરે છે કે તે એંજીનના પિસ્ટન નામના પુર્જાને ઠોકર દઈ દઈને આમ તેમ ચલાવી શકે છે. આ પ્રકારે વરાળથી ચાલનાર એંજીનને માટે પણ પાણીની વરાળ બનાવવાને માટે અગ્નિની જરૂર પડે છે, અગ્નિ પેદા કરવાને માટે ઑક્સિજન નામના ગેસનું હોવું જરૂરનું છે. આ ગેસ વાયુનો એક અંશ છે, અને તેથી અગ્નિ સળગાવવાને માટે પવનનું હોવું પણ જરૂરનું છે. પવન સિવાય અગ્નિ બળી શકતો નથી.

સબમરીન જ્યારે જળની અંદર રહે છે ત્યારે તેમાં રહેનાર મનુષ્યોના શ્વાસોશ્વાસને માટે વાયુનો સંગ્રહ કરી રાખવો પડે છે. આ વાયુ વડે તે જીવિત રહે છે. જ્યારે તે એકઠો કરેલો પવન બગડી જાય છે, ત્યારે વખત મળતાં તે ઉપર આવે છે અને તે બગડેલા પવનને બહાર કાઢી નાંખીને તેની જગ્યાએ શુદ્ધ હવા ભરવામાં આવે છે.

આ નાવમાં જગ્યાની તાણ રહે છે. જેથી વાયુ રાખવાનું સ્થાન પણ નાનું હોય છે. એથી એકત્ર કરેલી હવાને ઘણી હોશિયારી અને તંગીથી કામમાં લેવી પડે છે; કેમકે જેટલા વખત સુધી આ હવાને રાખીને લોક શ્વાસ લઈ શકે તેટલાજ વખત સુધી પાણીની અંદર સબમરીન રહી શકે છે; અને નાવની વધુ ખુબી તો એમાં છે કે તે અધિક વખત સુધી જળની અંદર રહી શકે. એથી આ એક સંઘરી રાખેલી હવાનો શ્વાસ લેવાના કામ સિવાય બીજા કામમાં ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. તેલ યા વરાળનું એંજીન ચલાવામાં દેવતા સળગાવવાને માટે આ હવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી.

જેથી પાણીની અંદર નાવને ચલાવવાને માટે એવું એંજીન જોઈએ કે જે અગ્નિ સિવાય ચાલી શકે. એવું એંજીન વિજળીનુંજ હોઈ શકે છે. એથી આ નાવમાં વિજળીની શક્તિવાળી બેટરી રાખવામાં આવે છે. તેની સાથે વીજળીથી ચાલનાર એક મોટર એંજીન હોય છે. તેમાં વિજળી ભરનાર વિજળીનું એક ડાઇનમો (Dynamo) પણ રહે છે. જ્યાં સુધી નાવ જળની ઉપર વાયુમાં રહે છે ત્યાં સુધી તેને તેલવાળું એંજીન ચલાવે છે. એજ એંજીન વિજળી ઉત્પન્ન કરનારી કળ, ડાઇનમો, ને પણ ચલાવે છે. અહીં ડાઇનમો વિજળી ઉત્પન્ન કરીને તેને બેટરીમાં એકઠું કર્યા કરે છે. જ્યારે નાવ પાણીની અંદર ડુબકી મારે છે, ત્યારે તેલનું એંજીન બંધ થઈ જાય છે, અને બેટરીમાં એકઠી થયેલી વિજળીને ઉઘાડવામાં આવે છે જેથી વિજળીનું એંજીન અર્થાત મોટર ચલાવા માંડે છે અને પોતાની શક્તિથી નાવને પણ ચલાવા માંડે છે. જ્યારે બેટરી કામ કરતી હોય છે ત્યારે કેટલોક પ્રાણુ નાશક ગેસ તેમાંથી નિકળે છે, આ ગેસ એક બંધ જગ્યામાં એકઠો કરવામાં આવે છે, જે ઉપર જાય ત્યારે કાઢી નાંખવામાં આવે છે.

હવે સબમરીનમાં રાખેલાં કેટલાંક અદ્‌ભુત યંત્રોની વાત સાંભળો.—

ટારપીડો—સબમરીનમાં શત્રુ ઉપર હુમલો કરવાને માટે એક પ્રકારનું શસ્ત્ર રાખવામાં આવે છે, તેને ટારપીડો કહે છે. તેનો દેખાવ સબમરીનને મળતો છે, તે કોઈ વીસ

ફીટ લાંબી અને દોઢ ફીટ પહોળી હોય છે. તે લોઢાની બને છે, અને પોલી હોય છે. તેના પોલાણમાં ઘણોજ દારૂ ભરવામાં આવે છે. એની એક બાજુ એક નાનું એંજીન. રહે છે. તેની બગલમાં વાયુ દબાઇનેભરાઈ રહે છે. જ્યારે ટોરપીડોને તેની જગ્યાએથી છોડવામાં આવે છે, ત્યારે એંજીન વાયુની શક્તિથી ચાલવા લાગે છે, અને તેની પાછળ લગાવેલા ડાંડાને ચલાવીને ઘણીજ ઝડપથી તેને આગળ ફેંકે છે. તેની ગતિ શરૂઆતમાં દર કલાકે ૫૦ માઈલની થાય છે પણ આગળ જતાં ઘટી જાય છે. જ્યારે ટોરપીડો કોઈ કઠણ પદાર્થને અથડાય છે ત્યારે તેમાં ભરેલા ૫૦ મણ દારૂ ગોળામાં એકદમ અગ્નિ સળગે છે. અને તેના ધડાકાથી મોટાં ભયાનક તોફાન થાય છે. કે જે મોટાં મોટાં જહાજોને એક પલવારમાં ચકચૂર કરીને પાતાળમાં પહોંચાડી દે છે.

પેરિસ્કોપ—જો કે વિજ્ઞાનવેત્તાઓને એ વાતની પણ ખબર છે કે સૂર્યનું તેજ પાણીમાં પણ વાયુની માફક જઇ શકે છે. પરંતુ તેઓ હજુ સુધી જાણી શકયા નથી કે પાણીની અંદર સૂર્યના તેજથી કેવી રીતે કામ લેવું. કેમકે હલકા પદાર્થ વાયુમાંથી નીકળીને જ્યારે તે તેજ ભારે પદાર્થ પાણીમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેનાં કિરણો વાંકાં થઈ જાય છે એથી કંઇનો પદાર્થ કંઇ જોઈ શકાય છે. એથી પાણીની અંદર રહીને પાણીની બહારના પદાર્થોને જોવાને માટે સબમરીનમાં પેરિસ્કોપ નામના યંત્રથી કામ લેવું પડે છે. આ યંત્ર દૂરબીનના નિયમોના આધાર પર બનાવવામાં આવ્યું છે. નાવની ઉપર એક લાંબો નળ લગાવેલો હોય છે. જેની ટોચ ઉપર એક ત્રિકોણ શિશો લગાવેલો રહે છે. આ શીશા વડે પાણીની ઉપરની સઘળી વસ્તુઓનો દેખાવ પાઇપમાં થઇને નીચે સબમરીન સુધી જઈ શકે છે. પાઈપમાં એક બીજો ત્રિકોણ શીશો લગાવેલો હોય છે જે આ દેખાવને એક તેજ દુરબીન સુધી પહોંચાડે છે, ત્યારે આ દૂરબીન દ્વારા સબમરીનના ઓફીસર સર્વ વસ્તુઓને દૂર સુધી જોઇ શકે છે પાઇપને નીચો ઉંચો પણ કરી શકાય છે. જેથી નાવ ગમે તેટલું નીચે જવા છતાં પણ તે પાણીની ઉપર રહી શકે. ભરતી વખતે પાણીની છાલકો પાઈપની ટોચપર લગાવેલા શીશા પર પડે છે જેથી તે બહારની, વસ્તુઓના કિરણો નીચે સુધી પહોંચતાં નથી, એ અડચણોને દૂર કરવાને માટે પાઇપની ટોચ પર એક શીશીમાં સ્પિરિટ રાખવામાં આવે છે. તે પાણીની છાલકોને હટાવી દેછે. વાયુમાં સ્પિરિટ વરાળ બની જાય છે અને પોતાની સાથે પાણીનાં ટીપાંને પણ વરાળ બનાવી તે ઉડાડી દે છે. ખરૂં કહીયે તો પેરિસ્કોપ એ સબમરીનની આંખ છે. જેમ આંખ વિનાનો આંધળો મનુષ્ય કંઇ કરી શકતો નથી તેમ સબમરીન પણ પેરિસ્કોપ સિવાય શક્તિહિન અને નિરૂપયોગી છે.

મનુષ્યના જીવનને માટે ઓક્સિજન ગેસ હોવો જરૂરનો છે. વાયુમાં આ ગેસનો અંશ થોડો ઘણો પણ હોય છે; કેમકે મનુષ્ય ઑક્સિજનથી મિશ્રિત વાયુમાં જીવતો રહી શકે છે. શ્વાસની સાથે મનુષ્ય એક પ્રકારનો ઝેરી ગેસ કે જેને કાર્બન ડાયકસાઇડ કહે છે, તેને બહાર કહાડે છે. સબમરીનમાં રહેનાર મનુષ્ય, તાજી વાયુ ન પહોંચવાથી, એકત્ર કરેલી હવામાં શ્વાસ લઇને ઑક્સિજનનો ઉપયોગ કરે છે, અને ઝેરી હવાને બહાર કાઢ્યાં કરે છે. એથી ઝેરી હવા વધુ થઈ જવાનો ડર રહે છે, જેથી તેનાથી બચાવવાને માટે કાસ્ટિકસોડા નામનો પદાર્થ રહેવાની ઓરડીમાં રાખવામાં આવે છે. આ પદાર્થમાં

ગુણ એ છે કે તે ઝેરીલી હવાને ખેંચીને પોતાનામાં મેળવી લે છે, જે તે માણસોની પાસે પહોંચી શકતી નથી.

સબમરીનની અંદર ભોજન વિગેરે વીજળી વડે બનાવવામાં આવે છે જેથી કોઈ પ્રકારે ધુમાડો નીકળે નહી.

આક્સિજનગેસનો અંશ શ્વાસ લેવાના કામમાં આવી ગયો અને વાયુ ઝેરી થયો છે કે નહી, તેની ખબર ધોળા ઉંદરો મારફતે થઇ શકે છે નાના નાના દરોમાં એ ગુણ છે કે ઝેરીલી હવાને લીધે તે જોરથી ગુમરાણ કરી નાસાનાસ કરે છે જેથી તેના રક્ષક મનુષ્યોને જણાય છે કે વાયુ ઝેરી થયો છે અને નાવને ઉપર લાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આથી સબમરીનમાં ઉંદરનું હોવું એ પણ અનિવાર્ય છે,

જગન્નાથ ખન્ના.

સ્ત્રીઓની જવાબદારી.

સ્ત્રીઓને કેવુ અને કેવા પ્રકારનું શિક્ષણ આપવું જોઇએ એ વિષે આજે અનેક સ્થળે ચર્ચા થતી જોવામાં આવે છે. મોટી મોટી પાઠશાળાઓ અને કૉલેજો સ્થાપન કરી તેને ઉચા પ્રકારનું શિક્ષણ આપવાની ભલામણ ઘણા વિદ્વાનો કરતા જોવામા આવે છે. પરંતુ સ્ત્રીને માથે ગૃહ કારભાર ચલાવવાની જે મોટામાં મોટી જવાબદારી છે તેનું શિક્ષણ તેને જ્યાં સુધી આપવામાં આવતું નથી ત્યાં સુધી સર્વ પાઠશાળાઓ અને કૉલેજો નકામી છે. જે માણસને એકડો ઘુંટતાંજ આવડતો ન હોય તેને એકદમ બી. એ. કે. એમ. એ. બનાવવાની વાતો કરવી એ મૂર્ખતાજ છે

વળી જેનું જે કામ હોય તેજ તે કામ કરી શકે છે. સ્ત્રીઓને પોતાના ઘરનો કારભાર ચલાવવાનું કંઇ ઓછું છે કે પછી તે બીજાં કામ કરી શકે ? સ્ત્રીઓને યુનિવર્સિટિનું શિક્ષણ આપી બી એ. બનાવી હોય અને પરણાવ્યા પછી સાસરે જઇ રસોઈ કરતાં આવડતી ન હોય તો પછી તે પોતાના પતિની પ્રીતિ શી રીતે સંપાદન કરી શકવાની ! સ્ત્રીએ પતિની પ્રીતિ સંપાદન કરવાને માટે કેવું વર્તન રાખવુ જોઇએ તેવું શિક્ષણ આપવાને બદલે સમાજ સેવાનું આપેલું શિક્ષણ કેટલું બધું ઉપયોગી થઇ પડવાનું ? ઘણી સ્ત્રીઓ ગ્રેજ્યુએટ થાય છે. એલ. એલ. બી. મા પાસ થાય છે તો પછી તેને વકીલાત કરવાની સનદ કેમ આપવામાં આવતી નથી ! કારણકે તેનું વકીલાત કરવાનું કામજ નથી. જે માણસનું જે કામ હોય તેજ તે કરી શકે છે. સ્ત્રીઓએ પોતાનો ગૃહસંસાર શી રીતે સર્વોત્તમ પ્રકારે ચલાવવો જોઇએ, તેવુ શિક્ષણ જે વડે મળી શકતું હોય તેજ ખરૂં શિક્ષણ છે.

૧ પતિની સાથે તેની પત્નિનું શુ કર્તવ્ય છે.
૨ પતિ અને પત્નિ વચ્ચે કેવા પ્રકારનો પ્રેમ હોવો જોઇએ.
૩ સ્ત્રીએ પોતાનું ચરિત્ર કેવું રાખવુ જોઇએ.
૪ સતિત્વનું ખરૂં રહસ્ય સ્ત્રીએ સમજવું જોઇએ.
૫ પતિની સાથે તેના સંબંધીઓ સાથે, પીયેરનાં સગાં સાથે, તેમજ તેવાંજ અનેક માણસોની સાથે તેણે કેવું વર્તન રાખવું જોઇએ.
૬ આવક અને ખર્ચની વ્યવસ્થા શી રીતે રાખવી.
૭ નવરાશનો વખત કેવા કામમાં ગાળવો જોઇએ.

૮ બાળકોને કેવી રીતે ઉછેરવાં જોઇએ.

૯ ગર્ભવંતિ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય અને ધાવણાં બાળકોનું પાલન શી રીતે કરવું જોઇએ.

વિગેરે અનેક એવા વિષયો છે કે જેનું સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે.

સ્ત્રીને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપેલું હોય તોજ તેનો ગૃહસંસાર સુખી નિવડે છે. ભવિષ્યમાં ઉત્તમ પ્રકારના ચારિત્ર્યવાળી પ્રજાની જરૂર હોય તોજ સ્ત્રીઓને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવું જોઇએ. સ્ત્રીઓને માટે તેના પોતાનાજ ઘર સંસારને ચલાવવાની કેટલી મોટી જવાબદારી છે તેનો જો આપણે વિચાર કરીશું તો જણાશે કે, તેને માટે આ સંસારમાં મોટામાં મોટી જવાબદારી છે.

પોતાના બાળકોને ભવિષ્યમાં મહાન પ્રજા થઇ શકે તેવાં બનાવવાનું જો તે ધારે તો તે બનાવી શકે તેમ છે. આજે દરેક કુટુંબમાં લગભગ સેંકડે ૯૦ કુટુંબો અજ્ઞાન સ્ત્રીઓના કલેશથી સર્યા કરે છે. આ બધું કારણ તેને જે પ્રકારનું શિક્ષણ આપવું જોઇએ તે અપાતું નથી તે છે.

સાવિત્રી જેવી સતિયો કે જેણે પોતાના સતિત્વના પ્રભાવથી પોતાના મરી ગયેલા પતિને જીવતા કર્યાં હતા, સીતા જેવી સતિ કે જે પોતાને અનેક પ્રકારની સુખ સંપત્તિ અને રાજ વૈભવ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ પતિનાં દુઃખે દુઃખ વેઠી વન વન રઝળવા અને કાંટાને ખાતી વલ્કલ પહેરી દુઃખ વેઠવા તૈયાર થઇ હતી, તેવી સતિયો આજે કર્યા છે. તેવું શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. પ્રાપ્ત વૈભવને પણ જે પતિના સુખની આગળ તુચ્છકારી કાઢનારી છે, અને પતિને દુઃખી જોતાં પોતે જરા પણ સુખને ઇચ્છતી નથી પરંતુ તેજ દુઃખને પોતે સહન કરવા અને પતિની છાયા તરીકે રહેવા કબુલ થાય છે એજ પતિસેવા અને ખરૂં સતિત્વપણું છે.

આજ તો જ્યાં જોઇશું ત્યાં સ્ત્રીઓ પોતાની વાસનાઓ પુરી કરવાને માટે ઉંચા પ્રકારનાં વસ્ત્રો, ઘરેણાં, વિગેરે પદાર્થો મેળવવા પતિને સતાવ્યાં કરતીજ જણાશે. બિચારા ધણીને મહા મુશ્કેલીએ ૧૨-૧૫ કે ચાલીસ રૂપીયા કદાચ મહિને દહાડે પગાર મળતો હોય અને તેમાં પરાણે પુરૂં કરતો હોય, છતાં પણ ઘણી સ્ત્રીઓ તેને રંજાડયાં કરે છે, અને તેના કંકાસથી ચાડી ઘણા માણસો દેવું કરીને પણ સ્ત્રીને સંતોષવાની ખાતર ઘરેણા વિગેરે કરાવી તેની વાસનાઓ પુરી પાડી પોતે આખી જીંદગી દુઃખમાં ગાળ્યાં કરે છે. આ પ્રકારનું વર્તન ખરેખર ધિક્કારી કાઢવા જેવું છે.

પુરૂષોનું કામ સમાજ સેવા કરવાનું છે જ્યારે સ્ત્રીઓનું કામ તો ગૃહ સેવા કરવાનુંજ છે. સ્ત્રી, એ ઘરની લક્ષ્મી તુલ્ય છે. જેમ ગૃહલક્ષ્મી સિવાય ઘરનું કદી પણ કામ ચાલી શકે તેમ નથી. તેમ સ્ત્રી સિવાય ગૃહસ્થાશ્રમના સુખ અને શાંતિનો અનુભવ મળતો નથી. અને તે સર્વનો આધાર સ્ત્રીના સદ્‌ગુણ ઉપર છે. ઘરના કામો ઉપર પુરૂષ લક્ષ આપી શકતો નથી, જ્યારે આખો દિવસ અને રાત સ્ત્રીને ઘરમાંજ રહેવાનું હોવાથી તેનો સઘળો ભાર સ્ત્રીઓને માથે છે. અને જેથી તેને ઘરનાં દરેક કાર્ય સંભાળપુર્વક અને વ્યવસ્થાસર કરવાની મોટામાં મોટી જવાબદારી છે.

બુદ્ધિવાળી, ઘરકામમાં ચતુર અને ગંભિર પ્રકૃતિની સ્ત્રીજ ગૃહિણી નામને યોગ્ય છે. જે સ્ત્રીઓ પોતાનાજ સુખ અને સ્વાર્થની તરફ ધ્યાન આપે છે, જે બીજાને સુખી કરીને સુખી થવાનું જાણતી નથી, જે બીજાના સુખને માટે પોતે જરા પણ હાનિને સહન કરતી નથી તે સ્ત્રીઓ ગૃહિણી નામને બિલકુલ લાયક નથી. તેને પ્રજાનું સુખ મળતું નથી. તેમજ

તેના સૌભાગ્યમાં પણ વધારો થતો નથી પણ ઉલટું નષ્ટ થઇ જાય છે. જે સ્ત્રીઓ બીજાને સુખ આપીને પોતે સુખી થાય છે, જે બીજાને પ્રથમ ખવરાવીને પોતે ખાય છે, જે બીજાને સુખ આપવાને માટે પોતાના સુખનો ભોગ આપી શકે છે, એવી સ્ત્રીઓજ યથાર્થ ગૃહિણી થઇ શકે છે અને પોતે તથા પોતાના પરિવારને સુખ અને શાંતિ આપનારી થાય છે.

ગૃહિણીને માટે ઘણીજ ભારે જવાબદારી છે. ઘરની ભલાઇ યા બુંડાઇ સર્વનો આધાર ગૃહિણીના ઉપર છે. સ્ત્રી જો ઘરકામમાં ચતુર ન હોય તો તે કુટુંબને વારંવાર નુકશાનને સહન કરવુ પડે છે. સ્ત્રીમાં જે ગુણો હોવાની જરૂર છે તે ગુણો જો તેનામાં ન હોય તો ઘરને બદલે સ્મશાન બની જાય છે. સ્ત્રીમાં દયા, ક્ષમા, કર્તવ્યનુ જ્ઞાન, સરળતા, સત્યનિષ્ઠા, બીજાના દુઃખમાં ભાગ લેવો વિગેરે ઉત્તમ ગુણો હોવાની ખાસ જરૂર છે. સ્ત્રીએ કદી કોઈ પણ અયોગ્ય કામ ન કરવુ જોઇએ. કદી ભૂલથી કોઈ અનુચિત કામ થઈ જાય તો તેને માટે ખેદ પ્રકટ કરીને ફરી તેવી ભૂલ ન થઇ જાય તેને માટે સાવધાન રહેવું જોઇએ. સ્ત્રીએ પોતાનુ રક્ષણ કરવાનું જ્ઞાન મેળવવું જોઇએ કારણકે આખા ઘરનું રક્ષણ અને વ્યવસ્થા કરવાનું જેનું કામ છે તે જો પોતે પોતાનું રક્ષણ ન કરી શકે તેમ હોય તો પછી બીજાનુ રક્ષણ શી રીતે કરી શકે તેમ છે. સ્ત્રીએ પોતે પોતાને ખરાબ કામોથી ન રોકી શકે તો પછી તે ઘરના બીજા લોકોને અયોગ્ય કામ કરતાં કેવી રીતે અટકાવી શકવાની? તેથી સ્ત્રીનામાં આત્મરક્ષણ અને આત્મશાસન (પોતાના મનને વશ રાખવું તે) આ બે ગુણ હોવા એ ઘણુંજ જરૂરનું છે.

સ્ત્રીના અનેક પ્રકારના કર્તવ્ય છે, પણ તે સર્વમાં ઉપરના બે ગુણો હોવા એ વિશેષ જરૂરનું છે. ઘરની વ્યવસ્થા બરોબર રીતે રાખવી, અને થોડા ખર્ચમાં સારી રીતે ગૃહ-વ્યવહાર ચલાવવો એ સ્ત્રીને ખાસ શીખવાનું છે. પોતાના પતિની જેટલી આવક હોય તે અનુસાર ખર્ચ કરીને થોડી ઘણી રકમનો પણ સંચય કરવાની ટેવ રાખવી જોઇએ. એમ કરવાથી આગળ દુઃખ ભોગવવુ પડતું નથી. ઘણે ભાગે દરેક જગ્યાએ નજર નાખીશું તો જણાશે કે, ઘણાજ પૈસાવાળા માણસો ઉડાઉ ખર્ચ કરવાને લીધે થોડાજ દિવસમાં પાયમાલ થઇ ગયેલા હોય છે. ઘરમાં ઘણી વખતે નકામાં ખર્ચ કરવાની ટેવ પડી ગયેલી હોય છે, જેમાંનાં કેટલાંક તો એવાં હોય છે કે જે કોઇ પણ રીતે અટકાવી શકાય તેવાં હોતા નથી. પરંતુ જો ઘરની ગૃહિણી સાવધાની રાખે અને બુદ્ધિપૂર્વક કામ કરે તો ઘણાંજ કામોમાં થતા નકામા ખર્ચનો બચાવ કરી શકે તેમ છે. દરરોજ ઘરમાં કેટલું ખર્ચ થાય છે, કઇ વસ્તુમાં વધુ ખર્ચ કરવાથી પાછળથી તંગી પડે છે, કઇ વસ્તુની ખાસ જરૂરજ છે, કઇ વસ્તુ ન હોય તો પણ ચાલે તેમ છે, ઘરની કઇ કઇ વસ્તુઓ સંભાળ ન રાખવાથી બગડી જાય તેમ છે, કઈ કઇ ખાવા પીવાની વસ્તુઓમાં ઓછો ખર્ચ કરવાથી અથવા તો થોડા દિવસ પછી ખર્ચ કરવાથી ઘરનો વ્યવહાર ઉત્તમ પ્રકારે ચાલી શકે તેમ છે, ગૃહિણીને એ સર્વ વાતનું જ્ઞાન હોવું જોઇએ. કેટલીક વસ્તુઓ એવી હોય છે કે દરેક વખતે તેની જરૂર પડતી નથી, પરંતુ કોઇ કોઇ વખતે અચાનક તેની જરૂર પડે છે, એવી ચીજોનો સંગ્રહ કરીને રાખી મૂકવો જોઇએ એથી જરૂર પડે ઝટ કામ આવે. જરૂર વખતે કેટલી વસ્તુઓ ઘણી કીંમત આપવા છતાં પણ મળી શકતી નથી. કઈ વસ્તુનો કેવી રીતે ઉપયોગ થાય છે, કઈ ચીજ

અસાવધાનીથી પડી રહેલી છે, કઈ વસ્તુ બગડી જાય તેવી છે, ઘર સારૂં છે કે નહિ, ઘરની કઈ વસ્તુ કઈ જગ્યાએ રાખવી વધુ ઉત્તમ છે. વિગેરે વિષયોને માટે સ્ત્રીનું ધ્યાન હંમેશાં રહેવુંજ જોઇએ. ઘરકામ પણ વ્યવસ્થાપૂર્વક અને નિયમસર કરવાની જરૂર હોય છે. વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ કરવાથી તે સહેજમાં અને થોડી મહેનતથી સિદ્ધ થઇ જાય છે. જ્યારે અનિયમિત કાર્ય કરવાથી અનેક વિઘ્ન અને અડચણો વેઠવી પડે છે. કોઇ પણ કામ નિયમસર કર્યા સિવાય બરાબર રીત સિદ્ધ થઈ શકતુ નથી. જે વસ્તુને જ્યાં રાખવાની ખાસ જરૂર હોય ત્યાંજ તેને રાખવી જોઇએ. અવ્યવસ્થપણે મુકવાથી જોઇએ તે વખતે તે ચીજો જડતી નથી, અને તેને શોધવામાં સમય પણ વ્યર્થ ગુમાવવો પડે છે. અને કોઈ વખતે તો વખતસર તે ન મળી આવવાથી ઘણું નુકશાન વેઠવું પડે છે એથી સર્વ કામ વ્યવસ્થા પૂર્વક કરવાની ટેવ રાખવી એ સ્ત્રીને ખાસ જરૂરનું છે. નાવ ચલાવનાર નાવિકના જેટલીજ જવાબદારી ઘર સંસાર ચલાવનાર સ્ત્રીની છે. બંનેને સરખુંજ જોખમ છે. જો નાવિક બુદ્ધિમાન અને ચતુર હોય છે, તો તે ઘણીજ સહેલાઈથી નાવનું તોફાનમાંથી રક્ષણ કરી શકે છે, તેવીજ રીતે ગૃહિણી પણ જો ચતુર અને બુદ્ધિવાળી હોય છે તો ઘણા સંકટોમાંથી પણ પોતાનો વ્યવહાર સર્વોત્તમ પ્રકારે ચલાવી શકે છે. જેવી રીતે વહાણ ચલાવનાર સુકાનીને દરેક સમયે સાવધાની રાખવી પડે છે, જો સાવધાની ન રાખે તો અનેક દુઃખને ખમવુ પડે છે અને વહાણને ડુબવાનો પ્રસંગ આવી જાય છે, તેવીજ રીતે જો ગૃહિણી ઘરના સર્વ કામોની તરફ નજર ન રાખે તો ઘરનું સત્યાનાશ થવામાં કાંઈ પણ સંદેહ રહેતો નથી. તેણે ઘરના દરેક માણસ ઉપર દેખરેખ રાખવી જોઇએ કે સર્વે પોતપોતાનું કામ બરાબર કરે છે કે નહિ. રસોઇનો બંદોબસ્ત તો તેણે જાતેજ કરવો જોઇએ. બજારમાંથી મંગાવેલી વસ્તુઓ તો તેણે જાતેજ તપાસવી જોઇએ અને તેનો હિસાબ રાખવો જોઇએ. જે વસ્તુઓને ખાવાથી નુકશાન કે રોગ થાય તેમ હોય તેવી વસ્તુઓને ઘરમાંજ ન લાવવા દેવી જોઇએ. ઘણી વખતે ઘણા લોકો ખાવા પીવાની વસ્તુઓ સોંઘી ખરીદે છે. એવી સસ્તી કીંમતમાં સડેલી કે બગડેલી ખરાબ વસ્તુઓને ખરીદી લાવવાથી જો કે પૈસાનો બચાવ થાય તે વાત ખરી છે, તો પણ તે વસ્તુઓ ખાવાથી ઘરનાં માણસો માંદાં પડે છે, ત્યારે તેને સાજાં કરવાને વૈદ્ય ડાક્ટરોમાં ઘણું ખર્ચ કરવું પડે છે માટે ખાવા પીવાના પદાર્થોને સ્વચ્છ અને સારા રાખવાને માટે સ્ત્રીએ પૂરેપૂરૂં ધ્યાન આપવું જોઇએ. ઘરના કોઈ પણ માણસને રોગ થાય તો તેની ચાકરી કરવામાં કે દવા કરવામાં સ્ત્રીએ જરા પણ વિલંબ ન કરવો જોઇએ. વૈદ્ય પરેજી પાળવાની કહે, અને જે પ્રકારનો ખોરાક આપવાનું કહે તેજ પ્રકારનો ખોરાક આપવામાં ને પરેજી પળાવવામાં સ્ત્રીએ ખાસ કાળજી રાખવી જોઇએ, ગૃહિણી—જે ઘરની મૂખ્ય સ્ત્રી છે તેણે બીજાં કામ બીજી સ્ત્રીઓને સોંપી પોતે તો તેની સુશ્રુષા કરવી જોઇએ.

ઘણી સ્ત્રીઓ નાનાં કાર્યોમાં દેખરેખ રાખતી નથી, ને કહે છે કે એ કામ ઉપર લક્ષ ન આપવાથી પણ ચાલી શકશે, પણ આ પ્રકારનું આળસ તેણે કરવું જોઇએ નહિ. તેણે તો ઘરનાં દરેક કામ તરફ ધ્યાન આપવું જોઇએ. નહીંતો ઘણીવાર નજીવું કામ બગડવાથી પણ ઘણી વખતે અનેક વિઘ્નો આવી પડે છે.

જેના ઉપર ઘરનો સઘળો ભાર છે, તેણે ઉછાંછળાપણું રાખવું જોઇએ નહિ. પણ ઠરેલ થવું જોઇએ, અને જો તે ઠરેલ ન હોય તો ઘરનાં બીજાં માણસો આગળ તેનો

કર કે ભારમોજ રહેતો નથી અને જેથી તેના કહેવા પ્રમાણે કોઈ ચાલતું નથી. જેથી તેણે એવું વર્તન રાખવું જોઇએ કે ઘરનાં બીજા માણસો તેનું કહ્યું માને અને તેના ગૌરવને સમજે. નોકર વર્ગ સાથે એવી રીતે વર્તવું જોઇએ કે જેથી તેમના આગળ તેનું માન જળવાય. તેમની સાથે છુટથી વર્તવાથી નોકર લોકો તેનો ભારમોજ રાખતા નથી, માટે તેમની સામે જોઇએ તેટલીજ વાત કરવી, અને તેમના દરેક કામની તપાસ રાખવી.

તેણે પોતાનાં બાળકોના મન ઉપર નાનપણમાંથીજ ઉચા સંસ્કારો નાંખવા જોઇએ. બાળકીઓના કોમળ હૃદયો ઉપર સારા સંસ્કારો અને ઉચા આદર્શોના ચિત્ર અંકિત કરવાથી તે મોટી ઉમ્મરની થતાં પણ સારા માર્ગે ચાલી શકે છે. તેણે બાળકોના શિક્ષણની તરફ તેમજ નાનપણમા તેમના વર્તન તરફ ધ્યાન રાખવું જોઇએ. તેમને હંમેશાં ખરાબ રસ્તે જતાં અટકાવી સારા રસ્તે ચઢાવવાં જોઇએ.

ગૃહિણીનું કર્તવ્ય ઘણુંજ મોટું છે તેને સારી રીતે નિભાવવાને માટે ઘણી ચતુરાઇ અને બુદ્ધિની જરૂર છે. તેનામાં ધીરજ અને સહનશીલતાના ગુણોની અવશ્ય જરૂર હોય છે. ગૃહિણી એ બાળકોની જેમ સ્નેહમયી માતા છે તેમ તેમને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપનારી છે. તેણે સર્વ પ્રતિ સરખો સ્નેહ રાખી અને વાત્સલ્ય રાખવું જોઇએ. કુટુંબના કોઈ માણસની વર્તણુંક સારી ન હોય તો તેને સુધારવાને માટે તેણે ઉપદેશ આપવો જોઇએ અને તેને સારો બનાવવો જોઇએ.

આ પ્રકારનું શિક્ષણ સ્ત્રીઓને આપવું એજ ખરું શિક્ષણ છે તેને વકીલ અને બેરીસ્ટર બનાવવા કરતા યથાર્થ ગૃહિણી બનાવવી એ હજાર દરજ્જે શ્રેષ્ટ છે.

અપૂર્ણ

પથરી.

પથરી—કફથી, વાયુથી, પિત્તથી અને વીર્યથી એમ ચાર પ્રકારની પથરીઓ થાય છે. સઘળી પથરીઓમાં કફ સમવાયી કારણ છે પણ વીર્યથી થયેલી પથરીમાં વીર્ય સમવાયી કારણ હોય છે.

વમન વિરેચન વિગેરે સંશોધન કરવાની ટેવ વગરના અને અપથ્ય કરનારા પુરૂષનો પ્રકુપિત થયેલો કફ મૂત્રનો સંયોગ પામી મૂત્રાશયમા પ્રવેશ કરીને પથરીને ઉત્પન્ન કરે છે.

પૂર્વરૂપ—પથરી થવાની હોય ત્યારે મૂત્રાશયમા પીડા થાય છે, અન્ન વિગેરેની ઉપર અરૂચિ થાય છે, પેશાબ કરવામાં કષ્ટ પડે છે, મૂત્રાશયની ઉપરનો ભાગ, વૃષણ તથા લીંગ એઓમાં આકર્ષણ થઇને વેદના થાય છે, જ્વર આવે છે, ગ્લાનિ થાય છે, અને મૂત્ર મોટા બકરાના જેવું ગંધાય છે માણસને પથરી થતા પહેલાં થનારા લક્ષણો થાય ત્યારે જે દોષથી પથરી થવાની હોય તે દોષને અનુસરતી વેદનાવાળું તે દોષને અનુસરતા વર્ણવાળું ઘાટું તથા મેલું મૂતરે છે અને તે પણ પરાણે પરાણે પેસાબ કરે છે

સઘળા પ્રકારની પથરીઓનાં લક્ષણ—જ્યારે પથરી થાય ત્યારે પેશાબ કરતી વખતે ડુંટી, મૂત્રાશય, સીવણી, અને લીંગ એઓમાથી એકમા વેદના થાય છે. મૂત્રની ધારા અટકી અટકીને થાય છે. ઘણીવાર તો લોહીવાળો પેશાબ થાય છે, પેશાબ વીંખાઈ જઇને એક ધારો ન પડતાં આમ તેમ પડે છે. અને કોઇ વખતે તો વાયુને લીધે પથરી મૂત્ર-

ના માર્ગમાંથી ખસી જાય ત્યારે ગોમેદ નામના પીળા મણી જેવા રંગવાળો તથા રેતીવાળો સ્વચ્છ પેસાબ થાય છે આવા માણસને દોડતાં, ઠેકતાં, પાણીમાં તરતાં, વાહનની પીઠ ઉપર બેસીને ચાલતાં અને ચાલીને જતાં વેદના થાય છે

કફથી થયેલી પથરીનાં લક્ષણો—કફવર્ધક અન્નને ખાનારા માણસોનો કફ, તે માણસના શરીરના અંદરના ભાગને અત્યંત ખરડી નાખી નિચેના ભાગમાં અતિ વૃદ્ધિ પામી, મૂત્રાશયના મ્હોડામાં રહીને સ્રોત (નસ)ને રોકી દે છે. આ માણસનો મૂત્રાશય મૂત્રના પ્રતિઘાતને લીધે જાણે છેદી ન ખાતો હોય, ભેદી ન ખાતો હોય તથા સોયોથી વેદના થતી હોય તેમ વ્યથા પામે છે, ભારે થઇ જાય છે અને ટાઢો થઇ જાય છે, તેમાં પથરી સફેદ, સ્નિગ્ધ, મોટી અને કુકડાનાં ઈંડાં જેવી અથવા મહુડાનાં ફુલ જેવી વર્ણવાળી હોય છે. આવી પથરીને કફની ઉલ્વણતાથી થયલી સમજવી.

પિત્તથી થયેલી પથરીનાં લક્ષણ—પિત્તથી સંયુક્ત (ભળેલો) થયેલો કફ કઠણપણાને પામી તથા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે અતિ વૃદ્ધિ પામી મૂત્રાશયના મ્હોડામાં રહી સ્રોતોને રોકી દેછે. આ માણસનો મૂત્રાશય મૂત્રના પ્રતિઘાતથી તપ્યા કરે, ખેંચાય તથા બળ્યાં કરે, અને ક્ષારાદિકથી પકાવી નાખતો હોય તેમ વ્યથા પામે છે, અને તેને ઉષ્ણ વાતના મનોરોગ થાય છે. એમા પથરી કાંઈક રાતી, પીળા આભાસવાળી, કાળી, ભીલામાના ઠળીયા જેવી અથવા મધના જેવા વર્ણવાળી હોય છે. આવી પથરીને પિત્તની ઉલ્વણતાથી થયેલી સમજવી.

વાયુથી થયેલી પથરીનાં લક્ષણો—વાયુથી સંયુક્ત થયેલો કફ કઠણપણાને પામી તથા ઉપર પ્રમાણે અતિ વૃદ્ધિ પામી મૂત્રાશયના મ્હોડામાં રહીને સ્રોતને રોકી દેછે. આ માણસ મૂત્રના પ્રતિઘાતથી તીવ્ર વેદના પામે છે. અત્યંત પીડાવાથી દાંત કકડે છે, કુટીને ડખાવ્યાં કરે છે, લીંગને ચોળી નાંખે છે, ગુદાનો સ્પર્શ કરે છે, અધોવાયુનો ઉત્સર્જ કરે છે. અને લીંગમાં બળતરા થાય છે. તે માણસ જ્યારે પેશાબ કરે ત્યારે વાયુ, મૂત્ર તથા વિષ્ટા અત્યંત કષ્ટથી નીકળે છે. આમા પથરી કાળી, ખરસટ, નીચી, ઉંચી, કઠણ તથા કદંબના ફૂલની પેઠે કંટકોથી વ્યાપ્ત હોય છે. આવી પથરીને વાયુની ઉલ્વણતાથી થયલી સમજવી.

ઉપર કહેલી ત્રણ પ્રકારની પથરીઓ ઘણું કરીને બાળકને થાય છે, અને તે સહેજ કહાડી શકાય છે. બાળકો દિવસે ઉંઘે છે, હિતાહિત પદાર્થોનું ભક્ષણ કરે છે, અજીર્ણમાં ખાય છે, અને ટાઢા, સ્નિગ્ધ, ભારે તથા મધુર આહારોપર અતિ પ્રેમ રાખે છે. તેથી ઘણે ભાગે આ ઉપર કહેલી ત્રણ પ્રકારની પથરીઓ તેમને થાય છે. એ બાળકોનાં મૂત્રાશયો નાનાં હોય છે, શરીરો નાનાં હોય છે, અને મુત્રાશયોના માંસો વૃદ્ધિ પામેલાં હોતાં નથી, અર્થાત તેઓના મૂત્રાશયોની જાડાઈ પણ થોડી હોય છે, તેથી બાળકોની પથરી સહેજ કહાડી શકાય છે.

મોટાઓને વીર્યથી પથરી થવાનાં નિદાનો અને લક્ષણો—મોટા માણસોને વીર્યથી પથરી થાય છે, અને તે પથરી શુક્રાશ્મરી થાય છે. સ્ત્રી સંયોગના વિઘાતથી, અતિ સંયોગથી ચલિત થયલા અને અવળા માર્ગમાં જવાને લીધે બહાર નહી નીકળતા વીર્યને વાયુ નીચેથી તથા ઉંચેથી ધરી લઇને લીંગના અને વૃષણોના મધ્યમાં (મૂત્રાશયના દ્વારની નીચે) ગોળ કરી નાખે છે, અને તેને સુકાવી નાખે છે, કે જેથી તે વીર્ય પથરી રૂપ બની જાય છે. આ પથરી મૂત્રના માર્ગને રોકી દે છે. તથા મૂત્ર કૃચ્છ, મૂત્રાશયમાં

સ્થાને અને વૃષણોમાં સોજાને ઉત્પન્ન કરે છે. એ પથરીવાળો પ્રદેશ દબાવવામાં આવતાં તે પથરી અલ્પ હોવાને લીધે તુરત છુપાઇ જાય છે અને કમાંસુ મટે કે પાછી પ્રગટ થાય છે. આવી પથરીને શુક્રાશ્મરી, એટલે વીર્યથી થયેલી પથરી સમજવી.

કાંકરીનાં લક્ષણો—કાંકરી પથરીના જેવાજ લક્ષણોવાળી તથા પથરીના જેવીજ વેદનાવાળી થાય છે. વીર્યની પથરી જ્યારે વાયુથી ભેદાઈ જાય છે, ત્યારે કાંકરી કહેવાય છે. વાયુથી વીંખાઇને ટુકડા ટુકડા રૂપ થયેલી એ પથરી-કાંકરી અથવા રેતી જ્યારે વાયુ સવળી રીતે ચાલે ત્યારે ઘણું કરીને થોડી થોડી નીકળે છે, અને વાયુ ઉલટો ચાલે ત્યારે અટકી જાય છે.

કાંકરી તથા રેતીના ઉપદ્રવો—કાંકરી અથવા રેતીથી પીડાયલા માણસને હૃદયમાં પીડા થાય છે. સાથળોમાં ગ્લાનિ થાય છે. કૂખમાં શૂળ નાંખે છે, કંપ થાય છે, તરશ લાગે છે, શ્વાસ ઉંચો ચાલે છે, શરીરમાં કાળાપણું થાય છે, દુર્બળપણું થાય છે, ગાત્રો પાંડુ થઇ જાય છે,. અન્નાદિક ઉપર અરૂચિ થાય છે, અને ખાધેલું અન્નાદિક પચતું નથી. મૂત્રના માર્ગમાં પ્રાપ્ત થઇને તેમાં અંદર ચોંટી રહેલી તે કાંકરીથી અથવા રેતીથી દુર્બલપણું, ગ્લાનિ, કૃશપણું, કૂખમાં શૂળ, અન્નાદિક ઉપર અરૂચિ, પાંડુપણું, ઉષ્ણ વાત, તરશ, હૃદયમાં પીડા અને ઉલટી થાય છે.

પથરીના આધારરૂપ મુત્રાશયનું સ્થાન તેનો આકાર અને તેમાં પથરી બનવાનો પ્રકાર—કુંડી, પીઠ, કમર, વૃષણ, ગુદા, સાથળના સાંધા અને લિંગ એઓના મધ્યમાં એક દ્વારવાળો, પાતળી ત્વચાવાળો, નીચે રહેલા મોંઢાવાળો, તુંબડીના જેવા રૂપવાળો અને શિરાઓના તથા સ્નાયુઓના આશ્રયવાળો મૂત્રાશય છે. મૂત્રાશય, મૂત્રાશયનો ઉપરનો ભાગ, લિંગ, વૃષણો અને ગુદા એ એક સંબંધવાળાં છે. અને ગુદાના અસ્થિના છિદ્રને લગતી સ્થિતિવાળાં છે. મૂત્રાશય કે જે મલાધાર પણ કહેવાય છે, તે પ્રાણોનુ ઉત્તમ સ્થાનક છે. જેમ નદીઓ સમુદ્રને વધાર્યા કરે છે તેમ મૂત્રનું વહન કરનારી પક્વાશયમાં રહેલી નાડીઓ મૂત્રને સર્વદા વધાર્યા કરે છે. મૂત્રનું વહન કરનારી બે ધમનીઓની શાખારૂપ બીજી હજારો નાડીઓ છે. એઓનાં હજારો મુખો સૂક્ષ્મપણાને લીધે જોવામાં આવતાં નથી. માણસ જાગતો હોય અને સુતો હોય ત્યારે પણ આમાશયના અંદરથી નાડીઓએ આણેલા મૂત્રના ઝરવાથી મૂત્રાશય પૂરાયા કરે છે. જેમ મ્હોડુ બહાર રાખી પાણીમાં ડુબાવેલો નવો ૮ ઘડો પોતાના પડખાઓમાંથી પેસતા જળવડે ભરાઇ જાય છે, તેમ મૂત્રાશય નીચે રહેલા મુખવાળો છતાં પણ ઉપરના ભાગોમાંથી પમતા મૂત્રવડે ભરાઇ જાય છે. બગડેલા વાયુ, પિત્ત, તથા કફ એ દોષો પણ મૂત્રની સાથેજ મૂત્રાશયમાં પ્રવેશ કરે છે, અને પ્રવેશ કરી નજીકના ભાગોને ક્લેદ યુક્ત કરીને પથરીને બનાવે છે. જેમ નવા ઘડામાં સ્વચ્છ પાણી ભરવામાં આવ્યું હોય તો પણ અમુક વખત પછી તેમાં કચરો ઠરે છે તેમ મૂત્રાશયમાં પથરી ગોઠવાય છે. જેમ આકાશમાં રહેલા મેઘના જળને વાયુ તથા વીજળી રૂપ અગ્નિ કઠણ-કરા રૂપ બનાવી દેછે, તેમ વાયુ અને પિત્ત એઓ મૂત્રાશયમાં રહેલા કફને ઘાટો બનાવી દેછે.

મૂત્રાશયમાં થતા બીજા વિકારોનું પણ વાયુજ કારણ છે. મૂત્રાશયમા વાયુ અનુકૂલ ચાલતો હોય તો મૂત્ર સારી રીતે પ્રવર્તે છે, અને જો ઉલટો ચાલતો હોય તો અનેક વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે. મૂત્રાઘાતો, પ્રમેહો, વીર્યના દોષો તથા બીજા પણ જે મૂત્રના દોષો છે તેઓ મૂત્રાશયમાંજ થાય છે.

અપૂર્ણ.

અને રૂધિરની પેઠેજ જીવન આપે છે. ગર્ભ-સ્તનોનાં મુખોને (ડીટડીઓને) શ્યામતા આપવા વિગેરે ગર્ભ લક્ષણોને ઉત્પન્ન કરે છે. ધાવણ-(દુધ) સ્તનોને પુષ્ટ કરે છે અને બાળકોને જીવન આપે છે.

એ દોષો, ધાતુઓ, મળો તથા ઉપધાતુઓ પ્રકૃતિસ્થ હોય તો શરીરને બહુ ઉપકારક છે માટે તેઓનું શાસ્ત્રોક્ત પ્રકાર પ્રમાણે રક્ષણ કરવું યોગ્ય છે.

દોષો વિગેરેની ક્ષીણતા થવાનાં કારણો—એ દોષો, ધાતુઓ, મળો તથા ઉપ ધાતુઓ એઓની ક્ષીણતાનાં લક્ષણો કહેતા પૂર્વે તેના ક્ષીણ થવાનાં કારણ જાણવાં જોઇએ. અત્યંત સંશોધનથી, અત્યંત સંશમનથી, મૂત્ર વીગેરેના વેગોને અટકાવી રાખવાથી, પ્રકૃતિને અનુકુળ ન હોય એવા પદાર્થો ખાવાથી, મનના સતાપથી, અત્યંત કસરત કરવાથી, ઉપવાસો કરવાથી, અને અતિ મૈથુન કરવાથી એ દોષો વિગેરેની ક્ષીણતા થાયછે.

દોષોની ક્ષીણતાનાં લક્ષણો—

૧ **વાયુનો ક્ષય**—થયો હોય તો શરીરનો વ્યાપાર મંદ થઇ જાય છે. બોલવાનું થોડું થઇ જાય છે, હર્ષ અથવા સતોષ થોડો થઇ જાય છે, પદાર્થોનું યથાર્થ જ્ઞાન નષ્ટ થઇ જાય છે.

૨ **પિત્તનો ક્ષય**—થવાથી ગરમી તથા અગ્નિ મંદ થઈ જાય છે, કાંતિની હાનિ થાય છે.

૩ **કફનો ક્ષય** થવાથી શરીરમાં રૂક્ષપણું થાય છે, અંદર દાહ થાય છે, આમાશય વિગેરે કફના સઘળા સ્થાનોની અને માથાની શૂન્યતા થાય છે. સાંધાઓનું શિથિલપણું થાય છે, તરસ લાગે છે, દુર્બળપણું થાય છે, નિદ્રા નહી આવવાથી ઉજાગરો થાય છે અને કફનાં લક્ષણોની હાનિ થાય છે

ચિકિત્સા—આ પ્રમાણે કોઇ દોષનો ક્ષય થયો હોય તો જે દોષનો ક્ષય થયો હોય તે દોષને તથા તે દોષના ઉત્પત્તિ કારણને વૃદ્ધિ આપનાર પદાર્થોનું સેવન કરાવવું એજ તે દોષના ક્ષયની ચિકિત્સા છે. જેમકે વાયુનો ક્ષય થયો હોય તો શીત તથા રૂક્ષ પદાર્થોનું સેવન કરાવવું, પિત્તનો ક્ષય થયો હોય તો તીખા તથા ગરમ પદાર્થોનું સેવન કરાવવું અને કફનો ક્ષય થયો હોય તો દૂધ વિગેરે સ્નિગ્ધ તથા શીત પદાર્થોનું સેવન કરાવવું. કફનો ક્ષય થયો હોય તો કફ રસથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે રસની વૃદ્ધિ કરનારા પદાર્થોનું પણ સેવન કરાવવું, અને પિત્તનો ક્ષય થયો હોય તો પિત્ત રૂધિરથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે રૂધિરની વૃદ્ધિ કરનારા પદાર્થોનું પણ સેવન કરાવવું વિગેરે સમજી લેવુ, પણ તેમાં એટલું યાદ રાખવુ કે જેથી ક્ષીણ દોષોની વૃદ્ધિ થાય પણ બીજા દોષોનો પ્રકોપ થાય એવા પદાર્થોનું સેવન નહીં કરાવવુ જોઇએ.

ધાતુઓની ક્ષીણતાનાં લક્ષણોઃ—

૧ રસનો ક્ષય થયો હોય તો હ્રદયની પીડા થાય છે, હ્રદયમાં કંપ થાય છે, હ્રદયમાં શૂન્યતા થાય છે અને તરસ બહુ લાગે છે.

૨ રૂધિરનો ક્ષય થયો હોય તો ચામડીમાં કઠોરપણું થાય છે, શિરાઓમાં શિથિલપણું જણાય છે, વાયુની વૃદ્ધિ થવાને લીધે વાયુથી વિરૂદ્ધ ખાટા રસની ઇચ્છા થાય છે અને દ્રવરૂપ રૂધિરનો નાશ થતાં તેજની વૃદ્ધિ થવાથી શીતની પણ ઇચ્છા થાય છે.

૩ માંસનો ક્ષય થવાથી ગાલ, હોઠ, ગંડસ્થળ, ઉપસ્થ, સાથળ, છાતી, કાખ, પીંડીઓ ઉદર અને ડોક સુકાઈ જાય છે, રૂક્ષપણું થાય છે, વ્યથા થાય છે, ગાત્રોમાં ગ્લાનિ થાય છે અને ધમનિ નામની નાડીઓ શિથિલ થઈ જાય છે.

૪ મેદનો ક્ષય થવાથી બરોળની વૃદ્ધિ થાય છે, સાંધાઓમાં શૂન્યતા આવે છે, ચામડીમાં રૂક્ષપણું થાય છે અને સ્નિગ્ધ માંસ ખાવાની ઇચ્છા થાય છે.

૫ અસ્થિ-હાડકાંનો ક્ષય થવાથી હાડકાં દુઃખે છે, દાંતોનો તથા નખોનો ભંગ થાય છે, અને દેહમાં અથવા દાંતોમાં તથા નખોમાં રૂક્ષપણું થાય છે.

૬ મજ્જાનો ક્ષય થવાથી વીર્ય અલ્પ થઈ જાય છે, આંગળી વિગેરેના પર્વોમાં પીડા થાય છે, હાડકાંમાં વ્યથા થાય છે, અને ભરતી નહિ મળવાને લીધે અસ્થિઓ શૂન્ય થઈ જાય છે.

૭ વીર્યનો ક્ષય થવાથી લીંગમાં તથા વૃષણોમાં વેદના થાય છે, મૈથુનમાં અશક્તિ હોય છે, મૈથુન કરવામાં આવે તો પણ ઘણીવારે વીર્ય સ્ખલિત થાય છે અને તે વીર્ય થોડું તથા રતાશવાળું જોવામાં આવે છે.

ચિકિત્સા—આ પ્રમાણે કોઇ ધાતુનો ક્ષય થયો હોય તો જે ધાતુનો ક્ષય થયો હોય તે ધાતુને તથા તે ધાતુના ઉત્પત્તિ કારણને વૃદ્ધિ આપનારા પદાર્થોનું તથા તેવાંજ કર્મોનું સેવન કરાવવું એજ તે ધાતુના ક્ષયની ચિકિત્સા છે. (અપૂર્ણ,)

वैदक टुचका.

ઉધરસ—જવખાર, અતિવિષ, કાકડાશીંગી, પીંપર, ઉપલેટ અને જેઠીમધનું સરખે ભાગે ચૂર્ણ કરવું. તે ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન ખાવાથી ઉધરસ, દમ, ને સસણી મટે છે.

તાવ—તુળસીનો રસ, મરી અને ઘી, ત્રણે સરખે ભાગે લઇ પીવાથી તાવ મટે છે.

સુકી ઉધરસ—સાદ બેસી જવો, દ્રાક્ષ, ત્રિફળાં (હરડે, બેડાં, આંબળાં) ખજુર પીંપર, મરી એ સર્વે વસ્તુઓને સરખે ભાગે લઈ મધ અને ઘીની સાથે મેળવી ગોળી વાલ વાલની વાળવી તે ખાવાથી સુકી ખાંસી મટે છે ને બેસી ગયેલો અવાજ ઉઘડે છે.

દુરસ—નાગકેસર, એલચી, જીરૂ, મોચરસ, ઈંદ્રજવ, લોધર, હીરાદખણ, વંશલોચન કાળી ને પોળી મુસળી સર્વેનું સરખે ભાગે ચૂર્ણ કરી તમામ વજનથી અર્ધા ભાગે સાકર મેળવવી. તેમાંથી ૧ થી ૨ ડ્રામ ખાવાથી હરસ, ઝાડો રક્તસ્ત્રાવ, પ્રદર અને પ્રમેહ મટે છે.

સંગ્રહણી—આમું, સુંઠ, મોચરસ, જીરૂ, ઇંદ્રજવ, કડાછાલ, અજમોદ, દાડમની છાલ સર્વે સરખે ભાગે લઈ ચૂર્ણ કરવું, તેમાંથી ૧ ડ્રામ રોજ આપવાથી સંગ્રહણી અને અતિસાર મટે છે.

ગુલ્મવાયુ-કોલેરા—વસજ, જીરૂ, સિંધવ, સંચળ, સુંઠ, મરી, પીંપર કુલાવેલી હીંગ સર્વે સરખે ભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી તેને લીંબુના રસમાં ચણોઠી જેવડી ગોળીઓ વાળવી તેમાંથી દર ત્રણ કલાકે બબે ગોળી આપવાથી ગુલ્મવાયુ અને કોલેરા મટે છે.

સ્ત્રીઓ ઘણી શરમાળ હોય છે, જો તેમનું શરીર ગળતું જાય, અશક્તિ વધતી જાય અને ફીકું પડી જાય તો જરૂર સમજજો કે તેને ગુપ્ત રોગ લાગુ પડયો છે.

સુંદરીસાથી.

વાપરે છે, કારણકે તેથી સ્ત્રીઓના તમામ રોગો મટે છે. સ્ત્રીઓના શ્વેત અને રક્ત પ્રદર લોહીવા, અનિમિત ઋતુ આવવું, સ્તાનની પીડા પેઢામાં સુંક દુઃખાવો, કબજ બોકારી, ઓછું ચડવું દરરોજ પોળી, લાલ, કે પાણી જેવી રસી વહ્યાં કરવી, પેઢામાં લાય બળવી, હાથ પગ તળીયામાં, હાડકામાં, માથાના કે બરડામાં સણકા નાંખવા, હાથ, પગ બરડો ફાટવો, ... થવું, જીર્ણ જ્વર, દમ ચઢવો. માથું ચકર્યા રહેવું, આંખોનું તેજ કમી થવું, શરીર સુકાઈ લોહીનું પાણી થઇ જઈ ધોળી પુણી જેવું બનવું, અન્ન ખાય નહિ ખાધું પચે નહિ, ... ચઢવા ઉલટી થવી, ખાંસી આવવી, ગર્ભાશયની પીડા ગર્ભાશયનો સોજો, કસુવાવડ થઇ સુવાવડમાં લાગુ થનારા રોગો, સુવા રોગ, હીસ્ટીરીઆ, રતવા, દિવસે દિવસે શરીર ગળી કામ થાય નહિ, કામ કરતાં હાંફ ચઢે, વિગેરે તમામ દર્દોને આ દવા મટાડી શકે છે. શરીરમાં લોહી સુધરી લોહીનો વધારો કરે છે. ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે બનાવે છે સુવાવડમાં પીવાથી સુવારોગ થતો નથી. થયો હોય તો મટી જાય છે. શરીર ... અને પુષ્ટ બનાની કાયમની શક્તિ આપે છે. વળી સુવાવડ પછી પીવાથી શરીરમાં શક્તિ આપે અને બાળકોને તંદુરસ્ત બનાવનાર પૌષ્ટિક દુધનો વધારો કરે છે. અને તેથીજ આજે તેને વા... દેશ પરદેશના ડાકટરો વૈદો પોતાના પેશન્ટોને ભલામણ કરે છે. ઘણી ઘણી દવાઓ ... પૈસાની ખુવારી કરી અંતે આ દવાથી ઘણી સ્ત્રીઓએ પોતાની તંદુરસ્તી પાછી મેળવી જેથીજ આજે દરેક કુટુંબમાં લાખો ભીઓ વાપરે છે. જો તમારા દવા દારૂમાં પૈસા છુટી પડતા હો તો જરૂર સુંદરીસાથીનો ઉપયોગ કરજો. ૧ બાટલીની કી રૂ ૧-૬-૦ ત્રણ બાટલીથી પુર્ણ આરામ થાય છે. ત્રણ બાટલીની કી. રૂ. ૨-૪-૦

આ દવા વાપરનારાઓ શું કહે છે —

નવાબશાહ—સીંધથી કલ્યાણજી અરજણ એંજીનીયર લખે છે કે, સુંદરીસાથી અમારી સ્ત્રીને પાવાથી સફેદ પ્રદરની તમામ શાંતિ થઇ ગઈ છે, શરીરમાં તાકાત આવી છે અને અનેક દર્દ શાંત થયાં છે.

મુંબઇથી પરસોતમ લધા લખે છે કે—સુંદરીસાથીથી મારાં માતુશ્રીને તથા અમારા કુટુંબની એક સ્ત્રીને સારો ફાયદો છે.

નીયોલથી ચુનીલાલ રણછોડ ગુજ માસ્તર લખે છે કે,—સુંદરીસાથીથી પાંચ ... માસનો લોહીવા મટી ગયો છે.

માહુપુરાથી ધનજીભાઇ બજાજીમ—અત્રે એક બાઈને થયેલી કસુવાવડમાં લાગુ થએલ

આર્યોદય

પુસ્તક ૪ થું. જાનેવારી સને ૧૯૧૭ અંક ૧૧ મો.

तत्वविचारने सेववा साधकोने उपदेश.

(આ સ્વપ્નાસમ સંસાર, એ લય.)

મતિ તત્ત્વે કરી એકતાર, વહો નિત્ય તત્ત્વ વિચારે,
છું એક તત્ત્વાકાર, લહો એમ વારે વારે.
દુઃખ શોક જે જગત કહે છે, તત્ત્વ પ્રદેશે તેજ રહે છે;
વાત એ ખોટી, ઉપજે શી રીતે સોટી,
તેનો ન જો ઘડનાર રે; મતિ૦
જનમ મરણ જે તાપો તનના, યૌવન વાર્ધક્યાદિ ભ્રમણા,
તત્ત્વ વિચારે, કોણ મરે અને કોણ મારે,
જ્યાં સદા દ્વૈત સંહાર રે; મતિ૦
તત્ત્વ સભર જ્યાં વસ્તુ એક રહોય, મન એવી જ્યાં વસ્તુ ન કોઇ;
આધિ ઉપાધિ, સંકલ્પ વિકલ્પાદિ,
ત્યાં કેવી રીતે થાનારરે, મતિ૦
દૃશ્ય માત્રનો બાધ કરીને, એક તત્ત્વમાં રહેજો ઠરીને,
વિવિધ પ્રકારે, આચાર અને વિચારે,
થઇ રહો અનુભવનારરે, મતિ૦
હું સચ્ચિદાનંદ સુખ સ્વરૂપ છું, 'સ્વયં' પરમ આનંદરૂપ છું,'
ઉપેન્દ્ર ધ્યાને, વળી સદૈવ તત્ત્વજ્ઞાને,
લહો અખંડ જય જયકારરે. મતિ૦

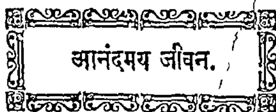
(પી. ઉ.)

अवधूत साधुजनोनी आतरस्थिति.

(એસે પાપી નર હોવેંગે, કલિયુગમેં, એ લય.)

એસે સાધુજન હોતે હે, ભૂતલમેં.
ના કછુ અપના નાહિ પરાયા, આત્મતત્ત્વસેં ન્હોતે,
સુખ દુઃખ હાનિ લાભ દ્વંદ્વસે,
નાહિ હસત અરુ નાહિ વો રોતે, ભૂતલમેં૦
માયાસેં મમતા નિકાસ કર, પ્રભુમેં મમતા પ્રોતે;
રહેવે સંસ્થિતિમેં યા સ્વરૂપમેં,
નહિ પાતે ઓર નહિ કછુ ખોતે; ભૂતલમેં૦
મન મરજાનેતેં અંતરમેં નયા નહિ કછુ બોતે,
નિરાલંબ ઓર નિરાવરણ નિજ,—
સ્વરૂપમેં મિથ્યા અહંકું ભીંજોતે;— ભૂતલમેં૦
એસે સાધુ કરત એકકી, ઔરકા મલકું ધોતે;
આપ આપમેં રહે મસ્તાના,
જાગત ભીતર ઓર બાહિર સોતે; ભૂતલમેં૦
લેવે હાથસેં તોભી મનસેં કછુ ચીજ નહિ ઉાતે,
ઉપેન્દ્ર સાધુ એસે પ્રકટ હે,
મગર સુભાગી વિરલ કોઉ જોને; ભૂતલમેં૦

(થી ઉ.)

आनंदमय जीवन.

(અનુસંધાન ગતાંકથી)

ઘણા માણસો કહે છે કે આ જમાનો જ એવો આવ્યો છે કે તેમાં આપણને વારંવાર અનેક મુશ્કેલીયો નડવાનીજ, પ્રથમ જે સુખ અને સંતોષ મળતો હતો તે હવે મળતો નથી. આમ નિરાશાજનક ઉદ્દગારો તેઓ હંમેશાં કહાડતાજ રહે છે.પરંતુ આવા ઉદ્દગારો કાઢવા એથી કાંઇ સુખ કે આનંદનો અનુભવ થતો નથી, પણ પ્રાય પ્રતિકુળતા ઉપર વિજય મેળવવાથી સુખ અને આનંદને મેળવી શકાય છે અને તે પ્રતિકુળતાને દુર કરવાને માટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. કારણ કે પ્રતિકુળતા પણ આપણાજ કર્મના ફળરૂપ છે, અને તેથી આપણેજ તેને જાણે અજાણ્યે મેળવેલી હોય છે, જેથી તેને દુર કરવાને પણ આપણે શક્તિવાળા છીએ.

છે, પણ જ્યાં જરા સરખો પણ અંતરાય પડયો કે તેજ વખતે અવસ્થા ભંગ થઇ જ-વાની. મનુષ્યની ઇચ્છાઓનું હમેશાં પરિવર્તન થતું રહે છે. એક વસ્તુ પ્રાપ્ત થતાં બીજી વસ્તુની ઇચ્છા થવા માંડે છે. એક ઇચ્છા પૂર્ણ નથી થતી ત્યાં તો બીજી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે; પરંતુ તે મળવામાં જ્યાં જરાપણ વિલંબ પડયો કે તે વખતે અશાન્તિ આવી પહોંચે છે. પદાર્થો ન મળવા તે વાત તો બાજુપર રહી, પરંતુ સંસારના સંપૂર્ણ પદાર્થો પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ મનુષ્યને આનંદનો અનુભવ થતો નથી, કારણકે આનંદ એ આત્મિક સુખનું નામ છે. તે શારીરિક કે માનસિક સુખોથી તો હજારો ગાઉ દૂર છે.

ઘણા લોક સંતોષમાં આનંદ માને છે. પરંતુ સંતોષ કોઇ એવી વસ્તુ નથી કે જેને તેને બદલે માની શકાય. સંતોષમાં કેટલેક અંશે નિરાશા ભળેલી હોય છે તેથી તો મનુષ્યને સત્ય વસ્તુ ને બદલે, નકલી વસ્તુઓપર આધાર રાખવો પડે છે. સંતોષી મનુષ્યને દૂધને બદલે છાશ પીવા આપી હોય તોપણ તે છાશ પીને દૂધ પીવા જેટલી પ્રસન્નતા બતાવે છે. કોઇ તો પાછલી આનંદદાયક વસ્તુઓનું સ્મરણ કરીને જ સંતોષી મનુષ્ય પોતે પ્રસન્ન રહી શકે છે. સંતોષથી મનુષ્યોની માનસિક અને નૈતિક શક્તિ નિર્બળ થઇ જાય છે. અને તે આગળ વધવાનો ઉદ્યોગ કરી શકતો નથી. જો કે સંતોષ એ ગુણ ઉત્તમ છે, અને તે ગુણ દરેક મનુષ્યમાં હોવો એ પણ જરૂરનું છે; તો પણ તે ગુણ ઉન્નતિમાં વિઘ્ન કર્તા ન થઇ પડવો જોઇએ. મનુષ્યે હંમેશાં દિનપ્રતિદિન પોતાની સ્થિતિને સુધારવાને માટે આગળ વધવું જોઇએ. એક વસ્તુ મળી જતાં તે વખતે તેનાથી તો સંતોષ પામવોજ જોઇએ, પરંતુ એમ ન માનવું જોઇએ કે હંમેશને માટે સંતોષી થઇ એકની એકજ સ્થિતિમાં હમેશાં પડી રહેવું જોઇએ. પ્રાપ્ત વસ્તુમાં સંતોષ માનવો એ ઉત્તમ છે. પરંતુ તેને હમેશાં વધારવાનો ઉદ્યોગ કરતા રહેવું જોઇએ. ધન ધાન્યને માટે તો કદાચ સંતોષ માનવો ઘટે તો માનવો, પરંતુ સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ અને આત્માની ઉન્નતિ કરવામાં તો કદીપણ સંતોષી થઇ હાથપગ જોડી બેસી રહેવું ન જોઇએ. આપણે હમેશાં આપણા સદ્ગુણોમાં વધારો કરવો જોઇએ. અને જ્યાં સુધી અનન્ત ગુણ ન પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી ઉદ્યમ જારી રાખવો જોઇએ. તેથી સંતોષને આનંદ માની શકાતો નથી, તેમજ ક્ષણિક પ્રસન્નતાને પણ આનંદ માની શકાય નહીં, ક્ષણિક પ્રસન્નતા થોડા વખતને માટે હોય છે, પરંતુ આનંદ એ હંમેશ રહેનાર હોય છે. પ્રસન્નતા વિવેક શક્તિના પ્રતિકુલ હોવા છતાં પણ હોઇ શકે છે, પરંતુ આનંદ તેવી સ્થિતિમાં હોઇ શકતો નથી. પ્રસન્નતા કદી કદી દુઃખનું રૂપ પણ ધારણ કરી શકે છે; પરંતુ આનંદ એ હમેશાં આનંદજ છે.

મનુષ્યાવતારમાંજ ખરાબ આનંદને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. વાસ્તવિક આનંદ તે છે કે જેમાં જીવન અને જીવનના ઉદ્દેશમાં પૂર્ણ સમતા હોય છે. એવા આનંદને કોઇપણ વ્યક્તિ કેવલ પોતાને માટે પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. જ્યારે કોઇ વ્યક્તિ નિર્લેપ થઇને પરમાર્થ કાર્યમાં પોતાના જીવનને વ્યતિત કરે છે ત્યારે આનંદ એની મેળેજ તેને મળી શકે છે. આનંદ એ આત્માનો ગુણ છે અને એવી અવસ્થામાં તે તેની મેળેજ પ્રગટ થઇ શકે છે. પરંતુ કોઇપણ મનુષ્ય કેવળ પોતેજ આનંદને પોતાના જીવનના ઉદ્દેશરૂપ બનાવીને આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. એ વાત સર્વથા અસંભવ છે. જે

તમને વાસ્તવિક આનંદને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો હમેશાં તમારા પોતાના ઉદ્દેશોને ઉંચા બનાવો. બીજા મનુષ્યોના આનંદને પોતાના આનંદ કરતાં વધારે મહત્વ આપો. પરહિતને માટે સ્વાર્થની આહુતિ આપતાં આચકો ન ખાવ. ધનથી પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઇ શકે છે, સંતોષ પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે, અને સંતુષ્ટતા પણ મળી શકે છે. પરંતુ આનંદ એવી વસ્તુ નથી કે જે બીજા કોઇપણ ખાસ પદાર્થોથી મળી શકે. તે તો માત્ર સત્ય જીવનથી જ મળી શકે છે. આનંદ સત્યાર્થ જીવનના અંશરૂપ છે. તે કદી તેનાથી જુદો નથી. આનંદ શક્તિના ભંડારરૂપ છે અને નિરાશાવાળા ઉદ્યોગથી તદ્દન અસહજ છે. આનંદ એવી વસ્તુઓના પ્રેમ ઉપર આધાર રાખે છે કે જે સ્વાર્થની સીમાથી જુદીજ હોય, સંસારમાં આનંદના પ્રત્યેક ઉદાહરણની તપાસ કરો અને પછી તેના તત્વને તપાસશો તો તમને તેમાં સદા પ્રેમનાં તત્વો જણાયા સિવાય રહેવાનાંજ નહી. પછી તે પ્રેમ માતાપિતાના પોતાના બાળક પ્રતિનો હોય, કિંવા સ્ત્રીપુરૂષનો એક બીજાપરનો હોય, કિંવા કોઇપણ રૂપમાં કોઇપણ મનુષ્ય પ્રતિનો હોય, કે જેને વાસ્તે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિયોનો ઉપયોગ કરતો હોય, પરંતુ તેમાં પ્રેમ અવશ્ય હોય છે.

આનંદ એવા મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થઇ શકે છે કે જેનામાં આશા, વિશ્વાસ અને સાચો દૃઢ પ્રેમ હોય, નિરાશ યા નીચ વિચારવાળો મનુષ્ય આનંદને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. તે સદા પોતાના હૃદયને નિરાશાવાળુજ જોતો હોય છે અને સમજે છે કે સંસારમાં સર્વે જગાએ નિરાશાજ ભરેલી છે. તેની દશા ઘૂવડના જેવી હોય છે કે જે સૂર્યના પ્રકાશને ન દેખી શકવાથી સમજે છે કે દિવસે પણ સર્વ જગ્યાએ અંધારૂંજ હોય છે. જ્યારે નિરાશા વધી જાય છે ત્યારે એવા મનુષ્યો મૃત્યુને ઇચ્છે છે. તે પોતાના મનમાં એમ વિચાર કરે છે કે જીવતાં તો આનંદ મળ્યો નથી કદાચ મરવાથી મળશે.

વિશ્વાસના અભાવમાં પણ આનંદનો અભાવ છે. જે મનુષ્યનો બીજાઓનાપર વિશ્વાસ નથી, જે સદા પોતાનેજ સાચા અને બીજાઓને જુઠા સમજે છે તેને પણ કદી આનંદ મળતો નથી. ઔરંગઝેબ ઘણોજ પ્રતાપી મુગલ શહેનશાહ હતો; પરંતુ તેનો બીજાના ઉપર જરા પણ વિશ્વાસ નહોતો, બીજાની વાત તો બાજુપર રહી પણ તેના પોતાના પુત્રોના ઉપર પણ તેનો વિશ્વાસ નહોતો, અને તેથી તે સદા તેમને પોતાનાથી વેગળાજ રાખતો હતો, જે કારણથી તે જીવન પર્યંત આનંદથી દુર રહ્યો હતો. જેમ જેમ મૃત્યુના દિવસો નિકટ આવતા જાય છે તેમતેમ યમના દૂતોનો ભય અધિક અધિક થતો જાય છે અને એજ કારણથી ઘણા માણસોને પોતાના જીવનપર્યંત આનંદનો અનુભવ થતો નથી.

આનંદાભિલાષી મનુષ્યે પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ્ય ઉંચો રાખવો જોઇએ અને તેનો નિઃસ્વાર્થપણે લોકસેવા અને પરોપકાર કરવામાં ઉપયોગ કરવો. જીવન એવી વસ્તુ નથી કે જેનો ગમે તેમ ઉપયોગ કરી વ્યતિત કરી દેવું; પરંતુ તે એવી વસ્તુ છે કે જેમાં પોતાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશ્યની પ્રાપ્તિ કરી લેવી જોઇએ. આ મનુષ્ય શરીર કાંઇ આપણને શિક્ષા તરીકે બક્ષવામાં આવ્યું નથી કે જેનો ગમે તેવી રીતે ઉપયોગ કરી, જેમતેમ કરીને આયુષ્ય પુરૂં કરી દેવું જોઇએ, પરંતુ તે મળવાથી આપણે ઇશ્વરનો એક મહાન્ ઉપકાર માનવો જોઇએ, કે જેમાં આપણે આપણું શ્રેષ્ટ કર્તવ્ય સાધી શકીએ તેવી યોગ્યતાવાળા આપણને બનાવ્યા છે. માટે આવેલી તકને હાથથી ગુમાવી ન દેવી જોઇએ.

ઘણાજ અવતારોના પરિણામે મહા મુશ્કેલીથી આપણને મનુષ્ય જન્મરૂપી ચિ... રત્ન મળ્યો છે. જેનો સદુપયોગ કરવો અને તેનાથી લાભ મેળવી લેવો એ આપણું કર્તવ્ય છે. જો તેને વ્યર્થ ગુમાવી દેશો તો ચિન્તામણી મળ્યા છતાં પણ તેનો લાભ ન તેને સમુદ્રમાં નાંખી દેવા તુલ્ય ફળને મેળવશો.

જીવનનો ઉદ્દેશ માત્ર ધનનો સંચય કરવો એજ નથી પરંતુ પ્રાપ્તસ્થિતિમાં સત્ય આનંદનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ છે, તેજ મનુષ્ય આનંદના સત્યમાર્ગે પ્રયાણ કરે છે કે જેનામાં સ્વાર્થની ગંધ સરખી પણ નથી, જેનું હૃદય પ્રેમ અને અનુરાગથી સદા દ્રવ્યાં કરે છે. અને જે બીજાને મદદ આપવામાં અને તેનાં દુઃખ દૂર કરવાને માટે હમેશાં તન, મન અને ધનથી કટિબદ્ધ રહે છે. અને બીજાના સુખ માટે પોતાના સુખની પણ આહુતિ આપી શકે છે.

આનંદ માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરનાર મનુષ્ય સદા ઉદ્યોગી, ઉત્સાહી અને સાહસી હોય છે. અને પોતાના ઉદ્દેશ્યાનુસાર હમેશાં નિર્ભય પણે કામ કર્યાં કરે છે.

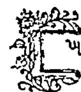
આનંદની પ્રાપ્તિને માટે મનની એકાગ્રતાની ઘણીજ જરૂર છે. તેનાથી જીવન શાંત અને સારગર્ભિત થઇ જાય છે. જેટલી મિથ્યા અને વ્યર્થ વાતો હોય છે તે હમેશાં દૂર થતી જાય છે. મનુષ્યે ચિંતા, ભય અને પશ્ચાતાપનો એકદમ ત્યાગ કરવો જોઇએ કારણ કે તે શારીરિક, માનસિક અને નૈતિકબળને નષ્ટ કરી દે છે. આપણા જીવનને કોઇએક એવા ઉદ્દેશ્યવાળું બનાવી દેવું જોઇએ કે, જેથી સમગ્ર શક્તિયો એકત્રિત થઇ જાય અને મન એટલું બધું તેમાં મગ્ન થઇ જાય કે તેને દુઃખની જવાળાની ખબર પણ ન પડે. આથી મનને એકાગ્ર કરવામાં ઘણીજ સહાયતા મળે છે. જેમ, રણક્ષેત્રમાં શૂર લડવૈયા પોતાના લડાઇના કાર્યમાં એટલા બધા તન્મય થઇ જાય છે કે જેને શૂર મરદ કહેવાય છે, જેથી તેમને પડેલા ધાકે ઝટકાની પણ ખબર પડતી નથી, અને લડતી વખતે તેમનું વાગેલા જખમ પ્રતિ ધ્યાન જતું નથી, તેવીજ રીતે મનુષ્યે પણ પોતાના જીવનમાં કોઇ એવોજ ઉદ્દેશ્ય નક્કી કરીને તેની સિદ્ધિને માટે તેમાં એટલા બધા મગ્ન થઇ જવું જોઇએ કે તેથી નાનાં દુઃખો અને પ્રતિકુળતા પણ તેને કાંઇ અસર કરી શકે નહિ. મનની એકાગ્રતાથી તુચ્છ જીવન પણ સ્વચ્છ અને પવિત્ર બની જાય છે. સત્યવાત જ માત્ર સત્યતાને લીધે મનના માનવામાં આવે છે, બાકી ખટપટ, પ્રપંચ કે એવીજ કપટ નીતિનો તેનામનમાં પ્રવેશ સરખો પણ થતો નથી. અને આવાજ ગુણથી મનુષ્યને યથાર્થ શાંતિનો અનુભવ થાય છે અને વારંવાર આનંદની ઝલકનો અનુભવ થતો જાયછે.

આનંદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે એક બીજા પણ ગુણની જરૂર છે. તે એ છે કે કોઇ ખરાબ ટેવ પડી ગઇ હોય તો તેના ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી લેવો જોઇએ. સંસારમાં માયા અર્થાત્ લક્ષ્મીની ઇચ્છા મનુષ્યને ઘણાજ લાલચુ બનાવી ફંદામાં ફસાવી શકે છે. બીજાની પાસે લક્ષ્મી જોવાથી મનમાં વિચિત્ર ભાવ પેદા થાય છે. જો કદાપિ મનુષ્યના જોવામાં આવે કે સંસારમાં સત્યના માર્ગે ચાલનાર મનુષ્ય દુઃખી છે, નિર્ધન છે અને જુઠી માયા રચી પ્રપંચ કરનાર ધુર્ત માણસો આનંદ કરે છે અને ખુબ મોજ ઉડાવે છે તો તેના મનમાં પણ તે માર્ગે ગ્રહણ કરવાનું મન થઇ જાય છે. આજ વખતે સત્ય પથે ચાલનાર મનુષ્યની કસોટી થાય છે જો આ વખતે તે મિથ્યા મોહથી ફસાઇને અવળે માર્ગે ચઢી જાય

દુઃખ જણાતું હતું, અને ક્રોધ ચઢતો હતો તેથી પછી પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ થવા માંડે છે, વાસ્તવિક આનંદને મેળવવાની ઇચ્છા વાળાએ તેણે બીજાઓને આનંદ મળે તેમજ તેમનાં હૃદય પ્રફુલ્લિત થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો એ પણ જરૂરનું છે. એમ કરવાથી વાસ્તવિક આનંદનું રૂપ પોતેજ પ્રગટ થવા માંડે છે. સંસારમાં મોટામાં મોટા વીરપુરૂષો પણ પોતાની વીરતાનાં કાર્યોથી સંસારનું એટલું ભલું નથી કરી શકતા કે જેટલું એક એવો મનુષ્ય કરી શકે છે કે જે રાત દિવસ એવીજ શોધમાં રહે છે કે કોઇ પણ મનુષ્યના હૃદયને પ્રસન્ન કરવાનો અવસર મળી જાય. જે મનુષ્ય સત્ય આનંદની અભિલાષા રાખતો હોય તેણે દરરોજ નવિન શક્તિ અને નવીન ઉત્સાહથી બીજાઓને આનંદિત કરવાનો વિચાર અને ઉદ્યોગ કરવો જોઇએ, બીજાઓનું ભલું કરવાની શક્તિને પ્રબળ બનાવી રાખવી જોઇએ અને ગમે તે પ્રસંગે પણ પોતાના ઉદ્દેશોથી ભ્રષ્ટ ન થવું જોઇએ. જો આ પ્રકારના ઉદ્દેશથી દરેક માણસ કામ કરે, અને સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી દેઇ તેને બદલે દયા, પ્રેમ અને સ્નેહનાં કાર્યોથી સંસારને લાભ આપે તો દરેક ઘરમાં આનંદ જણાવા માંડે અને આખો સંસાર આનંદ પ્રાપ્તિનો ઉદ્યોગ કરવા મચી પડે.

अद्भुत–योगि.

૧

ખરા અરણ્ય વચ્ચે થાકથી લોથપોથ થયેલો, ભૂખ અને તરસનો માર્યો વ્યાકુળ થઇ હું એક વૃક્ષ નિચે થોડીવાર વિશ્રાંતિ લેવાનો વિચાર કરી બેઠો, નિર્જન વનમાં આજુબાજુ જોતાં કોઇ મનુષ્ય દૃષ્ટિએ પડતું નહોતું, ચારેબાજુ જુદા જુદા રસ્તા હોવાથી ક્યે રસ્તે જવું એ પણ કાંઇ સુઝ પડી નહિ. એવી સ્થિતિમાં નિરાશ થયેલો હું દુ:ખથી કંટાળી શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યો હતો, એવામાં પાછળથી દૂર નર્મદે ! નો ધ્વનિ આવ્યો જેથી મેં તેના પ્રતિ જોયું તો એક ભગવાં વસ્ત્ર ધારી પ્રચંડ મુખ મુદ્રાવાન યોગી મારા જોવામાં આવ્યા, તત્કાળ મેં ઉઠી તેમને પ્રણામ કર્યા.

યોગિએ મારા માથા ઉપર હાથ મુકી કહ્યું: ક્યાં જવાની ઇચ્છા છે ? મેં કહ્યું, "મહારાજ, મારા જેવા દુઃખીને હવે કોઇ ધંધો શોધવા ગયા વિના ચાલે તેમ નથી, આજસુધી તો હું મારા સાસરે ઘરજમાઇ થઇને રહેતો હતો, પણ મારા નસીબે મારી સ્ત્રી ગુજરી જવાથી શ્વસુરગૃહનો ત્યાગ કરવો પડ્યો છે હવે કાંઇ મહેનત કર્યા વિના અન્નવસ્ત્ર મળે તેમ નથી."

યોગિએ શાંત અને ગંભિર ભાવથી પૂછ્યું "કેમ ?"

મેં કહ્યું, "જો કે આનો વિયોગ શોક અને દુઃખ આપનાર તો છેજ, પરંતુ મારા જેવા ઘરજમાઇ થઇ રહેનારને તો આનો વિયોગ શોક અને અન્નવસ્ત્રની ચિંતા બંનેને આપનાર છે. જ્યારે મેં જાણ્યું કે, આનો વિયોગ થવાથી હવે સાસરામાં રહેવું યોગ્ય નથી ત્યારથી હું ઇશ્વર ઉપર ભરોસો રાખીને ત્યાંથી નીકળી ચૂક્યો છું. હવે કોઇ સ્થળે જઇ નોકરી ધંધો શોધવો પડશે."

યોગીએ કાંઇક વિચાર કર્યો પછી કહ્યું,–"શું તમારા પિતૃ કુલમાં કોઇ નથી"!

મેં કહ્યું–"મહારાજ જો મારા બાપના કુળમાં કોઇ હોત, અને વળી ત્યાં કદી અન્ન વસ્ત્ર મળે તેવી મારી સ્થિતિ હોત તો પછી મારે સાસરાને ત્યાં કદી પણ રહેવું ન પડત, આપ તો મહાપુરૂષ છો, એટલે સર્વ કાંઇ જાણો જ છો."

આમ અમે બંને વાતો કરતા પછી ત્યાંથી ઉઠી આગળ ચાલવા માંડ્યું, આગળ જતાં જતાં સૂર્ય આથમવા માંડ્યો અને અંધારૂં થવા આવ્યું. જેથી મેં કહ્યું, 'હવે રાત પડી ગઇ છે, જેથી આગળ જવું ઠીક નથી માટે જો અહિં પાસેના ગામમાંજ વિશ્રામ લઇએ તો ઠીક."

આ સાંભળી સ્વામિજીએ કહ્યું, "સાધુ પુરૂષોને વિશ્રામ કરવાની શી જરૂર છે!"

મેં કહ્યું, "આપ તો મહા પુરૂષ છો, પણ હું તો હજુ ઘર છોડી પહેલીજવાર મુસાફરી કરૂં છું."

આ સાંભળી સ્વામિશ્રીએ મારા તરફ જોઇ કહ્યું, 'શું સાધુ જીવનમાં કોઇ આકર્ષણ શક્તિ નથી? થોડા વખત માટે સાધુ બનીને આ સાધુ જીવનના આનંદને કેમ મેળવતા નથી!'

આ સાંભળી મારા શોકવાળા ઉદાસી પ્રાણમાં સ્વામીજીના વચનનો મંત્ર જેવો પ્રભાવ પડ્યો. એક મહીનાથી જે વસ્તુની શોધમાં હું ઘેરથી બહાર નીકળ્યો હતો તે અહીં મળી ગઈ, સમુદ્રના તરંગોમાં પડેલા માણસને જેવી રીતે સમુદ્રનો કિનારો જોઇને શાંતિ મળી જાય છે તેવી રીતે મને પણ આ યુવક સંન્યાસીની વાતથી મારા જીવનમાં એક નવું વિશ્રામ સ્થળ મળેલું જણાયું. મેં ધાર્યું કે કોઇ સારા મહુરતમાં સ્વામિજીનો સાક્ષાત્કાર થયો છે, મારા ભલાને માટેજ પરમાત્માએ તેમને મારી પાસે મોકલ્યા છે.

૨.

સાધુ વેશ ગ્રહણ કર્યાંને આજે બે મહિના થયા છે તેમાં પણ ઘણી વિટંબના ભોગવવી પડી છે, મારા જેવા નવિન સાધુનામાં કાંઇ ઉચ્ચાભિલાષા પણ નહોતી, જે ખરા સંન્યાસી હશે તેની તો આપણને ખબર નથી. પરંતુ મારા સોબતી અને દીક્ષા ગુરૂ નરોતમ સ્વામી ધુર્ત તો નહોતા તેની મને સમજણ પડતી હતી. અમે માત્ર ભગવાં વસ્ત્ર ધારી ઉદ્દેશ્યહીન ફર્યા કરતા હતા.

મારા ગુરૂના વિષયમાં અનેક વાતોની મને ખબર પડી હતી કે જે વાતો સંસારમાં રહીને જાણવાની મુશ્કેલી પડત. સાધુ દીક્ષા લઇને મેં એ વાતોને પણ જાણી લીધી હતી.

સંસારમાં ફરતાં ભીક્ષાન્ન માટે જતા તો કોઇ પોતાના બાળકની માંદગીનું બ્હાનું